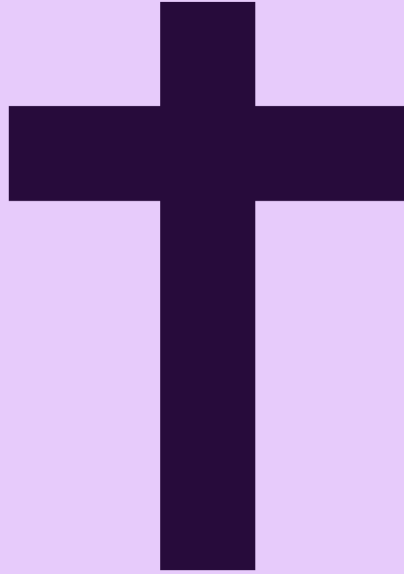

Alacatlazala Mixtec
New Testament

Mixtec, Alacatlazala: Alacatlazala Mixtec New Testament
(New Testament+)

Alcatlatzala Mixtec New Testament

Mixtec, Alcatlatzala: Alcatlatzala Mixtec New Testament (New Testament+)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alcatlatzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
a74bfb3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	65
SAN LUCAS	103
SAN JUAN	170
HECHOS	226
ROMANOS	303
1 CORINTIOS	338
2 CORINTIOS	370
GÁLATAS	390
EFESIOS	403
FILIPENSES	415
COLOSENSES	423
1 TESALONICENSES	431
2 TESALONICENSES	437
1 TIMOTEO	441
2 TIMOTEO	450
TITO	456
FILEMÓN	460
HEBREOS	462
SANTIAGO	484
1 PEDRO	492
2 PEDRO	501
1 JUAN	506
2 JUAN	514
3 JUAN	516
JUDAS	518
APOCALIPSIS	521

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nītaa taMateo

*Ñayó'o ká'an xa'a naxii síkuá
Jesucristo*

(Lc. 3:23-38)

¹ Yó'o vaxi kivi naxii síkuá Jesucristo; tayó'o kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, tayó'o kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham na xindoo xina'á.

² TaAbraham xikuu yivá taIsaac; taIsaac xikuu yivá taJacob; taJacob xikuu yivá taJudá xí'in inká nañani ra. ³ TaJudá xikuu yivá taFares xí'in taZara, ta si'í ovi tayó'o xinani ñá Tamar. TaFares xikuu yivá taEsrom; taEsrom xikuu yivá taAram. ⁴ TaAram xikuu yivá taAminadab; taAminadab xikuu yivá taNaasón; taNaasón xikuu yivá taSalmón. ⁵ TaSalmón xikuu yivá taBooz, si'í taBooz xinani ñá Rahab. TaBooz xikuu yivá taObed, si'í taObed xinani ñá Rut. TaObed xikuu yivá taIsaí. ⁶ TaIsaí xikuu yivá tarey David ta tayó'o xa'nda chiño noo naIsrael, ta tarey David xikuu yivá taSalomón. Ta si'í taSalomón xikuu ñá naki'in taDavid tá nixi'i yii ñá tanoo, ta xinani Urías.

⁷ TaSalomón xikuu yivá taRoboam; taRoboam xikuu yivá taAbías; taAbías xikuu yivá taAsa. ⁸ TaAsa xikuu yivá taJosafat; taJosafat xikuu yivá taJoram; taJoram xikuu yivá taUzías. ⁹ TaUzías xikuu yivá taJotam; taJotam xikuu yivá taAcáz; taAcáz xikuu yivá taEzequías. ¹⁰ TaEzequías xikuu yivá taManasés; taManasés xikuu yivá taAmón; taAmón xikuu yivá taJosías. ¹¹ TaJosías xikuu yivá taJeconías xí'in inká ñani ra. Xindoo nayó'o ñoo Israel ta kivi saá kixaa ñaño Babilonia ta kixá'á na kani tá'an na xí'in naIsrael, ta kundedé

naBabilonia noo nayó'o. Ta saá tjin na naIsrael kua'an na xí'in na ñoo Babilonia.

¹² Ta saá taJeconías xikuu yivá taSalatiel; taSalatiel xikuu yivá taZorobabel. ¹³ TaZorobabel xikuu yivá taAbiud; taAbiud xikuu yivá taEliaquim; taEliaquim xikuu yivá taAzor. ¹⁴ TaAzor xikuu yivá taSadoc; taSadoc xikuu yivá taAquim; taAquim xikuu yivá taEliud. ¹⁵ TaEliud xikuu yivá taEleazar; taEleazar xikuu yivá taMatán; taMatán xikuu yivá taJacob. ¹⁶ TaJacob xikuu yivá taJosé, ta taJosé xikuu yii ñaMaría, ta ñayó'o xikuu si'í taJesús, ta kúu Cristo.*

¹⁷ Ta saá niya'a uxu komi nave'era, na xikuu xii síkuá Jesucristo ña kixá'á nda kuiya xitaku taAbraham tанда kuiya xitaku taDavid. Ta tuku niya'a uxu komi nave'era, ña kixá'á nda kuiya xitaku taDavid tанда kuiya ñaño Babilonia tjin na naIsrael kua'an na ñoo Babilonia. Ta niya'a inká uxu komi nave'era, ña kixá'á nda kuiya kee ñaño Israel nixa'an na ñoo Babilonia tанда kuiya kaku Jesucristo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo

(Lc. 2:1-7)

¹⁸ Kivi kaku Jesucristo si'a nixiyo. ÑaMaría ña kuu si'í ra, nixiyo ini ña tonda'a ña xí'in taJosé. Ta tayó'o, ta'an ka tonda'a ra xí'in ñá, ta kundaa ini ra ñó'o sa'ya ñá, ta on sivi sa'ya taJosé kía, chi ña ñó'o kúu ña sa'ya Níma Ndios. ¹⁹ Ta taJosé, ta kóni kuu yii ñaMaría, ñii ta va'a ní ini kúu ra, ta ni-xiin ra ndato'on ra xí'in nivi ña ñó'o sa'ya ñaMaría ta sakuka'an ra noo ñá. Ta saá chikaq ini ra sandakoo se'é ra ñá, ña on koni ndi'i nivi ñayó'o. ²⁰ Tá xani sijn ra sandakoo ra ñá, ta ñoo nikisjn taJosé ta nixani ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

* **1:16** To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'vi Ndios ña sakaku ra nivi.

—Tata José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ún, on kuyi'ví ini ún naki'in ún ñaMaría koo ñá xí'in ún, chi sa'ya ñá ña kaku, sa'ya Níma Ndios kúu ña. ²¹ Tá kaku taa sa'ya ñá, ta chinóo ún kivi ra kunani ra Jesús.† Saá kunani ra, chi ta sakaku nanivi xa'a kuachi na kuu ra —káchí ñaángel xí'in taJosé.

²² Ta ndi'i ñayó'o ñixiyo, chi saá xini ñó'ó kundivi ña ñika'an Ndios xí'in taprofeta‡ xina'á, chi taprofeta ñitaa ra si'a:

²³ Ñaña'a lo'o, ña yij ña ta'an tondaa taa, ta kee sa'ya ñá, ta sakaku ñá ñii taa lo'o,

ta kunani ra Emanuel, káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á. Ta kivi "Emanuel" kóni kachí ña saá: Ndios yoo ra xí'in yó.

²⁴ Ta saá ñakaxín ini taJosé, ta ndakoo ra, ta kisa ndivi ra tá yoo ndi'i ña ñika'an ñaángel xí'in ra, ta naki'in va'a ra ñaMaría nduu ña ñási'í ra. ²⁵ Ta taJosé xí'in ñaMaría on vása ní-kisín xí'in tá'an na anda kivi kaku sa'ya ñá, ta saá taJosé chinóo ra kivi talo'o kaku yó'o kunani ra Jesús.

2

Ñayó'o ká'an xa'a nandichí na nákoní kímí kivi kixaa na xito na taJesús

¹ TaJesús kaku ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta taHerodes xikuu rey ñoo estado Judea. Ta saá kixaa nandichí na nákoní kímí ñoo Jerusalén; nayó'o kixi na chí noo vaxi kana ño'o. ² Ta saá kixá'á na ndáká to'on na ñañoo Jerusalén, káchí na si'a:

—¿Míkía kaku talo'o ta kuu rey noo ndó'ó najudío?* Chí noo vaxi kana ño'o xini ndi ñii kímí, ta saá kundaa ini ndi xa kaku ra, ta vitin vaxi ndi yó'o ña kasa to'ó ndi ra —káchí nandichí.

³ Kivi xini so'o tarey Herodes to'on ña ñika'an nandichí yó'o, ta ñindi'i

ní ini ra. Ta ñii kiva saá ñindi'i ini ñañoo Jerusalén. ⁴ Ta saá tarey Herodes kana ndi'i ra naná'no noo nasutu, ta kana ra ndi'i na sáná'a ndayí Ndios, ta kixaa ndi'i nayó'o noo ra. Ta ñindaká to'on ra nayó'o, míkía kaku Cristo. ⁵ Ta nayó'o ndakuijn na, káchí na saá:

—Ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea yó'o kaku ra, chi saá káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá:

⁶ Ñoo Belén, ña ndá'vi ndaa estado Judea,

kúu ña ñii ñoo ña ndá'vi ní ká noo ndi'i ñoo;

chi nda ñoo yó'o kixi ta kuiso chiño, ta kundaa ra ñañoo Israel, káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta —káchí na ndiso chiño noo ñañoo judío xí'in tarey Herodes.

⁷ Ta saá taHerodes kana se'é ra nandichí na nákoní kímí, ta nayó'o kixaa na noo ra, ta ñindaká to'on ra na, ndá kivi kúu ña ñitivi naye'e kímí xini na. Ta saá ndato'on na xí'in ra, ta kundaa ini ra. ⁸ Ta ti'ví ra na ku'a'an na ñoo Belén, ta ñika'an ra si'a xí'in na:

—Ku'a'an ndó ñoo Belén, ta nandukú ndó míchí yoo talo'o. Tá xini ndó ra, ta saá ndikó tuku ndó yó'o ta ndato'on ndó xí'in, ta saá yij kotonj kasa to'ój ra —káchí taHerodes xí'in na.

⁹ Ta kivi ndi'i xini so'o na ña ñika'an tarey, ta saá kee na ku'a'an na. Ta kímí tí xini na, ku'a'an si'na rí noo na, ta ñixaa rí ta xikanóo rí noo kándú'u talo'o. ¹⁰ Tá xini na xikanóo tíkímí yó'o, ta saá kusij ní ini na. ¹¹ Ta ñiki'vi na ini ve'e, ta xini na talo'o xí'in si'í ra ñaMaría. Ta saá xikuxítí na noo talo'o, ta kisa to'ó na ra. Ta ñakuiná na xaton válí na, ta saní'i na ra ñaoro, xí'in xuxa va'a ña yá'ví ní, xí'in nduta va'a tá támi xá'an naní rá mirra. ¹² Ta Ndios ti'ví ra xani noo nandichí yó'o, ta saá kundaa ini na ña on ndikó na ñoo noo yoo tarey Herodes. Ta saá ndikó

† 1:21 Kivi "Jesús" kóni kachí ña: Ndios sákaku ra ñivi. ‡ 1:22 Naprofeta kúu ñivi na ká'an ndoso to'on Ndios. * 2:2 Najudío kúu nasa'ya ñani síkuá taIsrael ta xinaní Jacob xina'á.

na kuano'o na inkā yichī, ta on vása ní-ndikó ká na yichī noo kixi na.

Ñayó'o ká'an xá'a nave'e tajesús kivi kuá'an na ñoo Egipto

¹³ Tá kee nandichí na nákoní kímí kuano'o na, ta ñoo ñikisín taJosé ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

—Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in sí'í ra, ta kama kee ndó ko'on ndó anda ñoo Egipto, ta kán kundoo ndó anda kivi ka'an i xí'in ún, saá ndikó ndó. Chi tarey Herodes nandukú ra tikuá'á lo'o, chi kóni ra ka'ni ña'á ra —káchí ñaángel xí'in taJosé.

¹⁴ Ta xandikón ñoo saá taJosé xí'in ñaMaría ndakoo na, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kee na kuá'an na anda ñoo Egipto. ¹⁵ Ta ñoo yó'o nixiyo na anda kuiya nixi'i tarey Herodes. Saá kundivi to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá: “Kana i sa'ya i vaxi ra ña kee ra ñoo Egipto, ta no'o ra ñoo ra”, káchí to'on Ndios.

Ñayó'o ká'an xá'a tarey Herodes kivi xá'nda chiño ra ka'ni na ndi'í naválí

¹⁶ Tá tarey Herodes kundaa ini ra nandichí na nákoní kímí sandá'ví na ra, ta ñisaa ní ra. Ta saá naká'an ra ña ndato'on na xí'in ra ama kaku talo'o. Ta saá xá'nda chiño ra noo natropa ña ka'ni ndi'i na nataa válí na ovi kuiya ta chí ñino na ndóo ñoo Belén xí'in inkā na ñoo yatin. Ta saá kuá'a ní naválí nixi'i, kisa natropa.

¹⁷ Ta saá kundivi ña ñitaa taprofeta Jeremías, káchí ra saá:

¹⁸ Xini so'o na xáku ní ña'a ñoo Ramá,
ndeé ní xáku ñá, ta kúchuchú ní ini ñá;
ñaRaquel kúu ñá, xáku ní ña xá'a sa'ya ñá,
ta on vása xiin ñá kindoo ini ñá ña kuá'a ní nataa válí nixi'i,
káchí to'on Ndios, ña ñitaa taJeremías xina'á.

¹⁹ Ta nixi'i tarey Herodes, ta taJosé yóo ra ñoo Egipto, ta ñoo ñikisín

ra ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta ndato'on ña xí'in ra:

²⁰ —Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in sí'í ra, ta no'o ndó ñoo Israel, chi xa nixi'i na kóni ka'ni tikuá'á lo'o —káchí ñaángel xí'in ra, tixin xani kixi noo ra.

²¹ Ta saá ndakoo taJosé xí'in ñaMaría, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kuano'o na ñoo Israel. ²² Ta kivi xini so'o taJosé to'on taArquelao sa'ya taHerodes kúu ta nakuiso chiño noo estado Judea, ta nixi'ví ní ra ko'on ra ñoo yó'o. Ta tuku nixaní ra ñii ñaángel ñika'an ña xí'in ra, ña on ko'on ká ra estado Judea, ta saá k'i'in ra kuá'an ra inkā yichī ña kuá'an estado Galilea. ²³ Ta nixaa ra estado yó'o, ta nakani ini ra va'a ká ko'on ra koo ra ñoo Nazaret, ñii ñoo ndikón ndaa estado Galilea. Ta saá kundivi to'on ñika'an naprofeta, káchí na saá xá'a ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi: “Ñii tañoo Nazaret kuu ra”, káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

3

Ñayó'o ká'an xá'a taJuan, ta sákuchu ñivi

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Ta saá ñiya'a kuá'a ní kuiya, ta kixaa taJuan ta sákuchu ñivi, nixaa ra noo yóo yukú yichí estado Judea. Ta nixaa kuá'a ní ñivi xini so'o na ña ñika'an ndoso ra xí'in na. ² To'on yó'o kúu ña ñika'an ra xí'in na:

—On vása ke'é ká ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xá'a ña on vá'a ke'é ndó, chi xa yóo yatin ní yichī ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí taJuan xí'in na.

³ Xá'a taJuan yó'o ñitaa taprofeta Isaías xina'á, káchí ra saá:

Ta noo yóo yukú yichí ko'on ra ka'an ndoso ra, káchí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachí kixaa mji taKá'no noo yó;
kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó,
ta saá va'a kuchiño naki'in

ndó ra", kachí taa tã koo yuku yichí,
saá káchí to'on Ndios ña nĩtaa tãIsaiás xĩnã'á.

⁴ Tikotõ tãJuan kuvã'a ña xĩ'in yisi tícamello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kiti toko ra. Ta xixi ra tika ndíama xĩ'in ñoño tíyoko válí yoo yuku. ⁵ Ta ñivi naño Jerusalén, xĩ'in na ndoo ndi'i saá kuã'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, xĩ'in na ndoo yatin yu'u yuta Jordán vaxi na, ta kixaa na ña koni so'o na to'on ña ká'an ndoso tãJuan. ⁶ Ta saá xini so'o na, ta kixá'á na ná'ma na xã'a kuachi na. Ta tãJuan sakuchu ra nayó'o yuta Jordán.

⁷ Ta tãJuan xini ra vaxi kuã'a ní naná'no noo najudío, na kúu nafariseo xĩ'in nasaduceo, chi kóni na kuchu na, kasa tãJuan. Ta tãJuan nĩkã'an ra to'on yó'o xĩ'in na:

—Ta ndó'ó, ¡sã'ya koo xati kúu ndó! ¿Yu kúu na nĩkã'an xĩ'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xĩ'in mji ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi? ⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichi Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ña vã'a ndatán kóni Ndios. ⁹ Saá chi on vá'a kani sini ndó ndi xã'a ña kúu ndó sã'ya ñani síkuá tãAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'anj xĩ'in ndó, Ndios kúchiño ra ndasa ra yuu yó'o ñivi na kuu sã'ya ñani síkuá tãAbraham. ¹⁰ Ta ñivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yoo yiton tón koon kuj'i on vá'a nda'a, saá yoo na noo Ndios. Ta Ndios xa yoo ti'va ra xĩ'in yáchá sijn ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon kuj'i vã'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó kooko nó noo xixi ño'o. ¹¹ Ta yi'i, sákuchu j ndó'ó xĩ'in takuii, ña kundaa ini ñivi ña ndixa nandikó ini ndó. Ta tã tã vaxi satã j kúu tã ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kúu ñii tã kisa chiño kuiti noo ra. Ta tayó'o sakuchu ra ndó'ó xĩ'in mji Níma Ndios, ña yoo ndatán yoo ño'o xixi. ¹² Xa yoo ti'va ra kasa nani ra xã'a kuachi ñivi, ta ke'é ra xĩ'in ñivi ndatán ké'é ñivi xĩ'in ndikin trigo

ña xã'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra ñivi na vã'a noo na on vá'a. Ta taxi vã'a ra ñivi na vã'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra ñivi na on vá'a noo xixi ño'o, ta nda ñii kivi on nda'vã ña —káchí tãJuan xĩ'in na.

Ñayó'o ká'an xã'a tãJuan kivi sakuchu ra tãJesús

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ Ta saá kee tãJesús estado Galilea, ta kixaa ra noo yoo tãJuan yu'u yuta Jordán, ta tãJesús ndukú ra noo tãJuan ña sakuchu ña'á ra. ¹⁴ Ta tãJuan ñi-xiin ra sakuchu ra tãJesús, káchí ra saá xĩ'in ra:

—On vása xini ñó'ó sakuchuj yó'ó. Yó'ó kúu tã xini ñó'ó sakuchu ún yi'i va —káchí tãJuan xĩ'in tãJesús.

¹⁵ Ta ndakuijn tãJesús, káchí ra saá:

—Vã'a ka sakuchu ún yi'i vitin, saá chi xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xã'nda chiño Ndios —káchí tãJesús.

Ta saá ñinoo ini tãJuan, ta sakuchu ra tãJesús. ¹⁶ Tá ndi'i sakuchu ña'á ra, ta tãJesús keta ra yu'u yuta. Ta nixonã ñoyívi ñino noo ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanoo ña noo ñíndichi ra. ¹⁷ Ta ñivi na ndoo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios nĩkã'an ra nda ñoyívi ñino, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sã'ya j, tã kí'vi ní ini j xini j, ta kúsi j ní ini j xini j ra —káchí Ndios xã'a tãJesús.

4

Ñayó'o ká'an xã'a tãJesús kivi ñanímã ndivã'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

¹ Ta saá Níma Ndios nĩkã'an ña xĩ'in tãJesús ko'on ra yuku yichí, chi ñanímã ndivã'a ká'no koto ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra.

² Ta nda lo'o on vása ní-xixi tãJesús, chi ñixiyo so'on ra ovi siko ndivi xĩ'in ovi siko ñoó, ta saá xĩ'i ní ra soko. ³ Ta kixaa ñandivã'a ká'no noo tãJesús ña koto ndoso ña ra, ta

nika'an ña xí'in ra to'on yó'o, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu ña ndóo yó'o ná nduu ña sítá va'a —káchí ña xí'in ra.

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in ñanímá ndiva'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi nivi kúu ña xini ñó'ó ña kutaku na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñanímá ndiva'a.

⁵ Ta saá ñanímá ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nixaá na yíta na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ⁶ ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mii ún nda ninõ, chi saá káchí to'on Ndios:

Ndios ti'vi ra ángel ña chindeé na yó'ó, ta kundaa va'a na yó'ó.

Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na,

koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí to'on Ndios —saá káchí ñandiva'a xí'in taJesús.

⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús xí'in ñanímá ndiva'a.

⁸ Ta sondi'í ñandiva'a ká'no nika'an tuku ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta saá ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká ñoyívi. ⁹ Ta saá nika'an ñandiva'a xí'in ra, káchí ña:

—Tá kuxití ún noo i ta kasa to'ó ún yi'i, ta saá taxi i ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká kómí ña —káchí ñandiva'a xí'in ra.

¹⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ña:

—iKuta'a ún noo i, yó'ó, ñanímá ndiva'a ká'no Satanás!, chi káchí to'on Ndios saá: “Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó xí'in ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi

yó xí'in inka na”, káchí to'on Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñanímá ndiva'a.

¹¹ Ta saá ñandiva'a sandakoo ña ra, ta kee ña kua'an ña, ta saá kixaá naángel chindeé na taJesús, taxi na ndi'i ña xini ñó'ó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kixá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios (Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹² Kivi xini so'o taJesús xa'a ña chikaá na taJuan ini ve'e kaa, ta ndikó taJesús kuano'o ra estado Galilea. ¹³ Ta nixaá ra ñoo Nazaret, ta kee tuku ra kua'an ra koo ra ñoo Capernaum, ña nákaa yatin yu'u mini, noo yóo yatin ñoo noo ndóo sa'ya ñani síkuá taZabulón xí'in inka taNeftalí. ¹⁴ Ta saá kundivi ña nika'an taprofeeta Isaías kuyá xina'á, ta kachí ra saá:

¹⁵ Ñoo noo ndóo sa'ya ñani síkuá taZabulón xí'in inka taNeftalí, nákaa ña yatin yu'u mini, inka yu'u yuta Jordán.

Ta estado Galilea, ta kán ndóo sava nivi na on vása kúu najudío, ni on vása ndikõn na yichi najudío.

¹⁶ Ndatán ndóo na naa ní ini, án na naa ní noo, saá ndóo na, chi on vása táku na noo Ndios.

Ta ñii kivi koni na ñii ño'o ká'no yé'e, ña ye'e ña noo na tãda nímá na, chi Ndios taxi ra ña kundaa ini na ñava'a ña ná kundikõn na yichi ra, ta on ndi'i xa'a na noo ra,

káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías xina'á.

¹⁷ Ta saá kixá'á taJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:

—Ta vitin on vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó, chi xa yóo yatin ní yichi ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra komi taa na táva tiaká, ña kundikõn na satá ra (Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

18 Tá kuḗ'an taJesús yu'u m̄ini Galilea, ta x̄ini ra ovi t̄aa, ñii ra naní Simón ta ink̄a k̄ivi ra kúu Pedro, ta ink̄a t̄aa naní ra Andrés, ñani taSimón yó'o kúu ra. Ta ovi t̄aa yó'o sákana na ñono ini takuií, chi na táva tiaká kúu na. 19 Ta ñika'an taJesús x̄i'in na:

—Na'a ndó kundikōn ndó yi'i, ta saná'ai ndó'ó ndasaá nakaya ndó ñivi kundikōn na yich̄i Ndios —káchí taJesús x̄i'in na.

20 Ta x̄andikōn sandakoo nataḗa yó'o ñono na, ta x̄ikundikōn na kuḗ'an na s̄ata taJesús.

21 Ta taJesús kuḗ'an ka ra, ta x̄ini ra ink̄a ovi t̄aa, taJacobo x̄i'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo. Ndóo na ini tón barco x̄i'in yivá na, s̄anda'a na ñono na. Ta taJesús ñika'an ra x̄i'in na:

—Na'a ndó kundikōn ndó yi'i.

22 Ta x̄andikōn sandakoo nataḗa yó'o tón barco na, ta sandakoo na yivá na, ta x̄ikundikōn na kuḗ'an na s̄ata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi saná'a ra kuḗ'a ní ñivi
(Lc. 6:17-19)

23 Ta saá x̄ika taJesús kuḗ'an ra ndi'i saá ñoo ndá'vi ndaa estado Galilea, ta saná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yich̄i ña xá'nda chiño Ndios, ta saá s̄anda'a ra ñivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noḗ kuḗ'e. 24 Ta k̄ixá'á ñix̄ita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo Siria, ta ñivi kuḗ'an na x̄i'in na ndeé ndó'o ta ñix̄aa na noḗ yóo ra estado Galilea. Ta na ndeé ndó'o yó'o, sava na kómí ním̄a ndiv̄a'a, sava na x̄i'í ȳi'í, sava na on k̄iví kaka, ta taJesús s̄anda'a ra ndi'i nayó'o. 25 Kuḗ'a ní ñivi na k̄ee estado Galilea, na k̄ee ñii x̄i'ña noḗ naní Decápolis, na k̄ee ñoo Jerusalén, x̄i'in ink̄a kuḗ'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta na k̄ee ink̄a tá'ví yu'u yuta Jordán, ñakutá'an na ta kuḗ'an na s̄ata taJesús.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi ñika'an ndoso ra x̄i'in ñivi ñii x̄iki

1 Ta x̄ini taJesús k̄ixaa kuḗ'a ní ñivi, ta saá ndaa ra ñii x̄iki, ta x̄ikoo ra, ta k̄ixaa nax̄ika x̄i'in ra yatin noḗ ra ña koni so'o na ña ka'an ra.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a ñivi na ní'i ñava'a
táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasij ním̄a na

(Lc. 6:20-23)

2 Ta k̄ixá'á taJesús saná'a ra na, káchí ra saá x̄i'in na:

3 —Tá kúu ndó nandá'ví, na kúndaḗ ini ndí x̄ini ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi kúu ndó ñivi na ndikōn yich̄i noḗ xá'nda chiño Ndios.

4 'Tá kúchuchú ini ndó nda x̄aku ndó xa'a ñoyivi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi vaxi ñii k̄ivi Ndios ndasa va'a ra ini ndó.

5 'Tá na ñino ini kúu ndó, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi vaxi ñii k̄ivi ndi'i ño'o ñoyivi yó'o kuu ña naki'in ndó, káchí Ndios.

6 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán ñivi na x̄i'í ní soko án na yich̄i ní takuií nándukú na ña kuxu na, án ña ko'o na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi ñii k̄ivi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó x̄i'in ñava'a.

7 'Tá kúnda'ví ini ndó x̄ini ndó ink̄a ñivi, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi Ndios kúnda'ví ini ra koni ra ndó'ó.

8 'Tá ndino'o ní ini ndó kúu ndó ñivi na va'a noḗ Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi vaxi ñii k̄ivi x̄i'in nduch̄u noḗ ndó koni ndó Ndios.

9 'Tá ndó'ó kúu na k̄isa chiño ká'an to'on va'a x̄i'in ñivi ña kundōo va'a na x̄i'in tá'an na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi Ndios naki'in va'a ra ndó'ó chi sa'ya ra kúu ndó.

10 'Tá yóo ñivi na ké'é ñandiv̄a'a x̄i'in ndó chi táku ndó ndatán kóni Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij ním̄a ndó, chi kúu ndó ñivi na ndikōn yich̄i noḗ xá'nda chiño Ndios.

11 'Tá yóo ñivi na kándiva'a xí'in ndó, ta saxo'vi na ndó'ó, ta ká'an na ñavatá xa'a ndó chi ndíkõn ndó yí'i, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó. 12 Kivi ña kundeé ndó ño ña xó'vi ndó, ta ná kusij ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi ñino. Nanivi na xitaku xina'á saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii kiva saá ñivi saxo'vi na ndó'ó vitin, chi ndíkõn ndó yí'i —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xini ñó'ó kutaku ñivi na ndíkõn ña'á

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndatán yóo ñij yo'va ña chíkaa yó xí'in ña kuxu yó, saá yóo ndó'ó ño nanivi ñoyívi yó'o. Tá yóo ñij ña on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña. Ta on vása xini ñó'ó ka ñij yó'o, ta va'a ka ná kuítá ña yichí ño ya'a ñivi ta kundoso na ña.

14 'Ndatán yóo ño'q ña yé'e, saá yóo ndó'ó ño ñivi ñoyívi yó'o. Ñii ñoo ña yóo sijní yuku, on sivi ña yóo se'é kúu ña, ta ndi'i ñivi kuchiño koni na ña. 15 Tá ñivi nátoon na ño'q, ta on vása chíkaa se'é na ña, ta chinóo na ña ño sikon, ta saá náye'e ña ño ndi'i ñivi na ndóo ve'e. 16 Ta saá ndó'ó, tá kutaku ndó ndatán kóni Ndios ta naye'e ndó ndatán yóo ño'q yé'e ñoyívi yó'o, ta saá nanivi koni na ñava'a ke'é ndó, ta kasa ká'no na Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a ndayí ñitaa taMoisés

17 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—On kani ini ndó ndí yí'i kóni sandi'i'j xa'a ndayí Ndios, ni on kani ini ndó ndí yí'i kóni sandi'i'j xa'a to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'á. On sivi xa'a ñayó'o kúu ña kixaa; yí'i vaxi'j kasa ndivi'j to'on ña ñika'an Ndios. 18 Ndixa ká'an jí xí'in ndó, ta kivi yóo ka ñoyívi ñino xí'in ñoyívi yó'o, ta on nondaa nda

ñii letra, ta nda ñii punto ño ndayí to'on Ndios ña ñitaa taMoisés, ta ndixa kundivi ndi'i ña. 19 Ta saá tá yóo ñii ta ta yá'a ndoso ra ñii ndayí yó'o, vará ña lo'o ní kúu ña, ta saá tuku saná'a ra inka ñivi ña ya'a ndoso na ndayí yó'o, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu ta lo'o ní ka ño ndi'i inka na ndíkõn yichí Ndios. Tá yóo ñii ta ta kisa ndivi ra ndayí yó'o, ta saná'a ra inka ñivi ña kasa ndivi na ña, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu ta ká'no ní ka ño ndi'i inka na ndíkõn yichí ra. 20 Lo'o ní kisa ndivi nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios ña kóni Ndios. Ta ndó'ó, xini ñó'ó kasa ndivi va'a ka ndó ndi'i ña kóni Ndios. Yí'i ká'an jí xí'in ndó, tá on kasa ndivi ndó ñayó'o, ta saá on kuchiño ndó kivi ndó ño xa'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a saq ini ñivi koni na inka ñivi

(Lc. 12:57-59)

21 Ta taJesús ñika'an tuku ra saá xí'in ñivi:

—Xa xini so'o ndó ña ñika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'á. Ñika'an na xí'in naxij síkuá yó, káchí na saá: "On ka'ni ndó ñivi. Tá ñii ta xa'ni ra inka ta, ta saá xini ñó'ó ko'on ra ño nachiño ña kasa nani na xa'a kuachi ra", káchí namaestro. 22 Ta vitin yí'i ká'an jí xí'in ndó, tá yóo ñii ta ta sáa ní ini ra xini ra ñani ra, ta ta sáa ini yó'o ndiso ra kuachi ño Ndios. Tá yóo ñii ta ká'an ra to'on ña kándiva'a ra xí'in ñani ra, ta ta ká'an to'on yó'o ndiso ra kuachi ño nachiño ná'no. Tá yóo ñii ta ká'an ra to'on ña sátaví chi'ña ra ñani ra, káchí ra saá: "Takí'ví kúu ún", ta tayó'o kúu ta ta ku'a'an yichí ño ko'on ra ndaya ño xixi ño'q ndi'i saá kivi.

23 'Tá ku'a'an ndó taxi ndó ñasóko ño Ndios ve'e ño'q ká'no, ta náká'an ndó yóo tañani ndó ta on vá'a kóni ra xini ra ndó'ó, saá chi xani sijní ra on vá'a ke'é ndó xí'in ra, 24 ta on taxi ndó ñasóko ño Ndios, sandakoo na'á ndó ña, ta ko'on ndó

ta kuaku ndá'ví ndó noo tañani ndó ña nakutá'an va'a ndó xí'in ra, ta saá ndikó ndó taxi ndó ñasókó noo Ndios.

²⁵ 'Tá ñii ñivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño, tá ta'an ka xa ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e ka. ²⁶ Ndixa ká'anj xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e ka chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i s'i'ún ña níká ndó —káchí taJesús xí'in ñivi.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a kuachi ña kí'vi ta xí'in ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra

²⁷ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xini so'o ndó ña ñika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'a, káchí na saá: "On vá'a kusun ñii ta xí'in ñii ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra", káchí namaestro. ²⁸ Ta yi'j ká'anj xí'in ndó, tá ñii ta xíto ra ñii ña'a ta kóni ra kusun ra xí'in ñá, ta tayó'o xí'in nima ra xa ñiki'vi ra kuachi xí'in ñá.

²⁹ 'Tá nduchy noo ndó kúu ña chinda'a ndó'ó kuon ki'vi ndó kuachi, ta saá va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ñá'ño yiki koñu ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yiki koñu ndó ndaya. ³⁰ Tá nda'a ndó kúu ña chinda'a ndó'ó kuon ki'vi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ñá'ño yiki koñu ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yiki koñu ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a sandakoo va'a ta ñásí'í ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ta tuku káchí taJesús saá:

—Ñika'an namaestro xina'a, káchí na saá: "Tá ñii ta kóni ra sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta saá xini ñó'ó taxi ra ñii tutu nda'a ñá ña ká'an ndi sandakoo va'a ra ñá", káchí namaestro. ³² Ta yi'j ká'anj xí'in ndó, tá ñii ña'a ñá yóo yi on vása ní-ki'vi ña kuachi xí'in inka ta, ta yi ñá on koó yichi kómí ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii ta sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ñáyó'o tonda'a tuku ñá, ta yi ñá tanó ndiso ra kuachi, chi ke'é ra ña ki'vi ña kuachi xí'in inka ta. Ta ta tonda'a xí'in ñáyó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanó kúu ña noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús xini ñó'ó kasa ndivi ñivi to'on ká'an na

³³ Ta káchí taJesús saá:

—Xa xini so'o ndó ña ñika'an namaestro xí'in naxi síkuá yó xina'a, káchí na saá: "Tá chiná'a ndó Yivá yó Ndios ña kasa ndivi ndó ñii chiño, ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an ndó", káchí namaestro. ³⁴ Ta yi'j ká'anj xí'in ndó, on vása va'a chiná'a ndó Yivá yó Ndios. Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoyivi ñino. On vása va'a ka'an ndó saá, chi ñoyivi ñino kúu noo xá'nda chiño Ndios. ³⁵ Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoyivi yó'o. On vása va'a ka'an ndó saá, chi Ndios kúu taká'no noo ñoyivi yó'o. Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoo Jerusalén. On vása va'a ka'an ndó saá, chi ñoo Jerusalén kúu ñoo noo koo taRey ká'no. ³⁶ Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a sijn ndó. On vása va'a ka'an ndó saá, chi on kuchiño mji ndó nasama ndó ñii yisi sijn ndó nduu ña ña yaa án ña toón. ³⁷ Ta saá tá ká'an ndó, káchí ndó saá: "Kasa ndivi yó chiño yó'o", ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña; tá ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vása kasa ndivi yó ñáyó'o", ta saá on kasa ndivi ndó ña. On vása xini ñó'ó chinóo ndó ka'an ndó inka to'on ña kandixa ñivi ndó'ó, chi inka to'on ña chinóo ndó vaxi ña sijn ñandiva'a —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on ndikó ni'i nivi ña on vá'a ke'é natá'an na xí'in na (Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in nivi:

—Xa xinjì so'ò ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Tá yóo ñii taa satakué'e ra nduchù noo inkà taa, ta yóo ndayí ñii kiva saá satakué'e na nduchù noo mji ra. Tá yóo ñii taa kani ra yu'u inkà taa ta tayó'o nakava ñii no'o ra, ta yóo ndayí ñii kiva saá kani na yu'u ra ta nakava ñii no'o mji ra”, káchí namaestro. ³⁹ Ta yi'i ká'anjì xí'in ndó, on ndikó ni'i ndó ña on vá'a xí'in nivi na satakué'e ndó'ó. Tá kani nivi xa'nda nda'a na noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inkà tá'ví noo ndó. ⁴⁰ Tá yóo nivi ká'an kuachi na xa'a ndó noo nachino, ta kóni na kindaa na kotó ndó, ta va'a ka taxi ndó kotó ndó xí'in inkà tikachí ndó nda'a na. ⁴¹ Tá yóo nivi kisa nduxa na xí'in ndó kuiso ndó ña'a ña ko'on ndó xí'in na ñii kilómetro, ta va'a ka ko'on ndó xí'in na ovi kilómetro. ⁴² Tá yóo nivi ndúkú na ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi ndúkú na ña satati ndó na, ta saá ndó'ó, satati ndó na —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús xini ñó'ó kuki'vi ini nivi koni na nivi na sáa ini xini ña'a (Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xinjì so'ò ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó, ta kusaa ini ndó koni ndó na sáa ini xini ndó'ó”, káchí namaestro. ⁴⁴ Ta yi'i ká'anjì xí'in ndó, kuki'vi ini ndó koni ndó na sáa ini xini ndó'ó, ta ndúkú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in na sátavi chi'ña ndó'ó. Ta ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na on xin koni ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios xa'a nivi na sáxo'vi ndó'ó. ⁴⁵ Tá ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na sáa ini xini ndó'ó, ta saá nivi

kundaa ini na ndixa kúu ndó sa'ya Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi ñino. Chi Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i nivi; chindú'u ra ña ye'e ño'o noo nivi na on vá'a xí'in noo nivi na va'a, ta sákoon ra savi noo nivi na va'a xí'in noo nivi na on vá'a. ⁴⁶ Tá kí'vi ini ndó xini ndó ndasaá kuiti nivi na kí'vi ini xini ndó'ó, ta on kundati ndó naki'in ndó ñava'a noo Ndios, chi nda ndi'i nivi na káya s'ún xa'a nagobierno kí'vi ini nayó'o xini na nivi na kí'vi ini xini ña'a. ⁴⁷ Tá ká'an ndó to'on to'ó xí'in ndasaá kuiti natá'an ndó, ta, zyú kúu ka ví ñava'a ke'é ndó noo inkà nivi?, chi nda nivi na on vása kándixa Ndios ká'an na to'on to'ó xí'in tá'an na. ⁴⁸ Ndatán yóo Yivá yó Ndios tava'a, tayii, tandaa, ñii kiva saá xini ñó'ó kutaku ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

6

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xini ñó'ó chindeé nivi nandá'ví

¹ Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—Tá ke'é ndó ñava'a ña kóni Ndios, ta kasa kuenda xí'in mji ndó ña on ke'é ndó ñava'a yó'o xa'a ña koto inkà nivi. Saá chi tá ndasaá kuiti ke'é ndó ñava'a xa'a ña kanóo va'a to'on ndó noo inkà nivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi ñino, on taxi ra nda ñii ñava'a nda'a ndó. ² Ta saá, tá sání'i ndó s'ún nda'a nandá'ví, ta on ka'an ndoso ndó xí'in ndi'i nivi ña ke'é ndó saá. Chi nivi na ovi yu'u, tá sání'i na s'ún nda'a nandá'ví, ta ká'an ndoso na xí'in ndi'i na ndóo ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso na xí'in nivi yichi, chi kóni na ña kasa to'ó ña'a na, saá chi ke'é na ñava'a xí'in nandá'ví. Ndixa ká'anjì xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inkà nivi xa'a ña chindeé na nandá'ví, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na kivi ña vaxi noo Ndios. ³ Ta saá ndó'ó, tá sání'i ndó s'ún nda'a nandá'ví, ta va'a ka ña on koni

nda ñii ñivi yukia taxi ndó, vará natá'an ndó kúu na, ta on ndato'on ndó xí'in na, ⁴ ta saní'i se'é ndó ña'a nda'a nandá'ví. Ta saá Yivá yó Ndios, ta xító ña ké'é se'é ndó, taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña saní'i ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá va'a ka'an ñivi xí'in Ndios (Lc. 11:2-4)

⁵ Ta káchí taJesús saá xí'in na:

—Tá ka'an ndó xí'in Ndios, ta on ke'é ndó ndatán ké'é ñivi na ovi yu'u. Chi nayó'o kúsi ní ini na yíta na noo xító ndi'i ñivi ve'e ño'o sinagoga, án yíta na yichi noo xító ku'a ní ñivi ña ka'an na xí'in Ndios. Ta ndixa ka'an jí xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inká ñivi xa'a ña ka'an na xí'in Ndios, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na noo Ndios. ⁶ Ta ndó'ó, tá kóni ndó ka'an ndó xí'in Ndios, ta kivi ndó ini ve'e ndó, ta nakasi ndó yé'é ndó, ta saá ka'an ndó xí'in Ndios. Ta Yivá yó Ndios, ta ta on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchú noo ndó, xító ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña ka'an ndó xí'in ra.

⁷ 'Tá ka'an ndó xí'in Ndios, ta on ka'an ndó to'on ña on vása ndáya'ví, ndatán ka'an ñivi na on vása ndíkõn Ndios, chi xáni sijní na Ndios koni so'o ra na xa'a ña ku'a ní to'on ka'an na. ⁸ On vá'a ka'an ndó xí'in Ndios ndatán ka'an nayó'o, chi Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kúu ña xini ñó'ó noo ndó ta ta'an ka ndukú ndó ña noo ra —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta tuku káchí ra saá:

—Tá ka'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó: Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi ñino, ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.

¹⁰ Ná kama kixaá kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i ñivi. Ndatán yóo ñoyívi ñino kisa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii kiva saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i ñivi ña kóni ún.

¹¹ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xini ñó'ó kuxu ndi.

¹² Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, ndatán kisa ká'no ini mii ndi xa'a ñivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

¹³ Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindee ún ndi'i ña on kivi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a.

Chi yó'ó kúu ta xá'nda chiño, yó'ó kúu ta kómí ndee, ta ndi'i ñivi kasa ká'no na yó'ó ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

Saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Tá kasa ká'no ini ndó xa'a ñivi na ké'é ñandiva'a xí'in ndó, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, kasa ká'no ini ra xa'a ndó. ¹⁵ Tá on kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi ñivi, ta saá Yivá yó Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xini ñó'ó koo so'on ñivi

¹⁶ Ta káchí taJesús xí'in na:

—Tá yóo so'on ndó ña kasa to'ó ndó Ndios, ta on ndasa chuchú ndó noo ndó, ndatán yóo noo ñivi na ovi yu'u, chi nayó'o saná'a na ña chuchú noo na, ña kundaá ini inká ñivi ña yóo so'on na. Ndixa ka'an jí xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inká ñivi xa'a ña yóo so'on na, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na noo Ndios. ¹⁷ Ta ndó'ó, tá yóo so'on ndó, ta nakata ndó noo ndó, ta nacho'on ndó sijní ndó. ¹⁸ Ta saá ñivi on kundaá ini na ña yóo so'on ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta ta on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchú noo ndó, xító ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña yóo so'on ndó —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a ñakuiká ndino'o yóo ñoyívi ñino (Lc. 12:33-34)

¹⁹ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—On ndukú ndó taan va'a ndó ñakuiká ñoyívi yó'o, chi ñoyívi yó'o yóo tikisin xaxi ndi'i rí ña, ta inká

ñakuíká kivi kuxé'é ña ta ndi'i xá'a ña, án nakuí'ná kivi kivi na ve'e ndó ta kasa kuí'ná na ñakuíká ndó. ²⁰ Vá'a ká kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios, ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino, chi ñoyívi ñino on kóo tikisin, ni on kuxé'é ña'a, ni nakuí'ná on kivi kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi ñino. ²¹ Saá chi ño ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo níma ndó xí'in sijní ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús xá'a ño'o yé'e ini ñivi

(Lc. 11:34-36)

²² Ta tuku ñika'an taJesús xí'in ñivi, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo nduchú ño yó. Tá vá'a yóo nduchú ño ndó, ta vá'a yé'e ndi'i ini ndó, saá vá'a kundaa ini ndó ñandaa. ²³ Tá on vása vá'a yóo nduchú ño ndó, ta naa ní ini ndó. Saá chi xáni sijní ndó xíka ndó xí'in ño'o yé'e, ta on sivi ñandaa kúu ña. Ta saá, ñdachun naa ní ini ndó! —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús xá'a s'ún

(Lc. 16:13)

²⁴ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Nda ñii ta on kivi kasa chiño ra ño ovi patrón. Tá yóo ovi patrón ra, ta kivi kivi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaa ini ra koni ra ta inká. Ta kivi kusij ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta on kua'a ra kasa chiño ra xí'in ta inká. To'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu ta xá'nda chiño ño yó, ta on kivi taxi yó ka'nda chiño s'ún ño yó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a xá'a Ndios táxi ra ña xini ñó'o nda'a ndi'i sa'ya ra

(Lc. 12:22-31)

²⁵ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Ta ká'anj xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xá'a ña xini ñó'o kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ña ko'o ndó, ni on kundi'i ini ndó xá'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o, saá chi níma yó

ndaya'ví ní ká ña ño ña xíxi yó, ta yíkí koñu yó ndaya'ví ní ká ña ño tikoto yó. ²⁶ Ta koto ndó ndasaá táku tísaa, ni on vása chí'i rí, ni on vása nákaya rí ña xáxi rí, ni on vása táan vá'a rí ña xáxi rí. Mij Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, táxi ra ña xáxi tísaa yó'o. Ta ndó'o, ndaya'ví ní ká ndó ño tísaa. ²⁷ Ta ndó'o, on sivi xí'in ña ndi'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ká ndó xí'in mij ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá kiva síkón koo ndó.

²⁸ '¿Ndachun ndi'i ini ndó xá'a tikoto ña xini ñó'o ndó? Koto ndó ndasaá livi ndaxaa yita ña yóo yuku; yita yó'o on vása kisa chiño ña, ni on vása kisa vá'a ña tikoto ña.

²⁹ Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra kua'a ní tikoto vá'a, ta yita ña yóo yuku livi ní ká ña ño tikoto vá'a ña xindixin tayó'o.

³⁰ Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku, chi ñii kivi ndaxaa ña, ta inká kivi ndá'va ña, ta saá táan na ña ini xiton koko ña, ta Ndios ndaa ra ña, ta ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o saná'a ndi Ndios ndaa vá'a

ra ndó'o, chi ndó'o ndaya'ví ní ká ndó ño yita válí. ¿Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'o? ³¹ Ta saá on kundi'i ini ndó, ta ni on ká'an ndó, káchí ndó saá:

“¿Mí kixi ña kuxu yó? ¿Mí kixi ña ko'o yó? ¿Mí kixi ña kundixin yó?”, on káchí ndó saá. ³² Chi ñivi na on vása ndikón Ndios kúu ñivi na ndi'i ní ini xá'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xini vá'a ra yu kúu ndi'i ña xini ñó'o

yó. ³³ Ta mij ndó, ndino'o ini ndó ná kundikón ndó yichí ño xá'nda chiño Ndios, ta kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni mij ra, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xini ñó'o nda'a ndó. ³⁴ Ta saá on kundi'i ní ini ndó xá'a ña koni ñó'o ño ndó kivi ña vaxi. Ndi'i saá kivi kómí ndó tondini, ta Ndios xini ra taxi ra ndi'i ña xini ñó'o nda'a ndó kivi vitin. Ta on kundi'i ini ndó xá'a kivi taan —káchí taJesús xí'in

ñivi.

ñivi.

7

To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a ka'an nivi to'on ña on vá'a xa'a inka na (Lc. 6:37-38, 41-42)

¹ Ta káchí taJesús saá xí'in na:

—On ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a inka nivi, saá chi kuachi kúu ña noo Ndios, ta kasa nani xa'a ndi'i kuachi nivi ñii kivi vaxi. ² Ndatán ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a inka nivi, saá ka'an Ndios ña on vá'a xa'a ndó. Ndatán yóo kiva taxi ndó nda'a inka nivi, ta mji kiva yó'o taxi Ndios nda'a ndó. ³ Ndatán yóo nivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii m'í lo'o nduchú noo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton ká'no nduchú noo mji na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mji ndó. ⁴ Tá ñii yiton ká'no nákaa nó nduchú noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: "Taxi ún ná tava j m'í lo'o nákaa nduchú noo ún", kachí ndó. ⁵ Tá saá ké'é ndó, ta, nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xini ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchú noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó m'í lo'o nákaa nduchú noo ñani ndó.

⁶ 'On taxi ndó ña'a ñayij Ndios nda'a tí ina koto sandi'i rí xa'a ña, ta ndikó rí kaxi rí ndó'ó. Ta on kata ndó ñakuíká ndó noo tíkinj koto kundoso rí ña —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá ndukú nivi noo Ndios (Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichj Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña kivi ndó yichj ra. ⁸ Chi ndi'i nivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'ó

na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña kivi na yichj ra.

⁹ 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sija va'a noo ndó, ta on kivi taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹⁰ Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kivi taxi ndó ñii koo nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹¹ Vará ndó'ó kúu ndó nivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi nino, kúu ra ta va'a ní ka noo nivi, ta ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndi'i nivi na ndukú ña noo ra.

¹² 'Ñii kiva ndatán kóni ndó ke'é nivi ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá ké'é ndó saá, ta kisa ndivi ndó ña njika'an ndayí Ndios ña njtaa taMoisés xí'in to'on ña njtaa naprofeta xina'a —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a yichj noo kutaku nivi xí'in Ndios (Lc. 13:24)

¹³ Ta káchí tuku taJesús xí'in na:

—Ta xini ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña kivi ndó yé'é ña táño ní ña ko'on ndó yichj Ndios. Chi yóo inka yichj ña ndíka ní, ta ndíka ní kúu yé'é ña; ta yichj yó'o ku'a'an ña noo ndi'i xa'a nivi, ta ku'a'a ní nivi ku'a'an na yichj yó'o. ¹⁴ Ta yichj táño ña kómí yé'é táño, kúu ña ku'a'an noo kutaku nivi xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta lo'o ní nivi kúu na naní'i yichj táño yó'o ta ndíkõn na ña —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá nákonj yó nivi na saná'a to'on vatá (Lc. 6:43-44)

¹⁵ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Koto va'a ndó chi yóo naprofeta vatá. Xani ini ndó nava'a kúu na xa'a ña livi ní to'on saná'a na, ta on xini ndó ndí ña on vá'a yóo ini na, chi kóni na sandá'ví na ndó'ó. ¹⁶ Koto ndó yukia ké'é na, tá yóo ña on vá'a ké'é na, ta saá kundaa ini ndó on sivi na saná'a to'on Ndios kúu na. Nda ñii nivi on kivi ka'nda

na tíuva nda'a tón ñiño, ni on kivi ka'nda na tíhigo nda'a tón vi'nda. ¹⁷ Ndi'i yiton tón va'a, koon ku'i tí va'a nda'a nó, ta ndi'i yiton tón on va'a, koon ku'i tí on va'a nda'a nó. ¹⁸ Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon ku'i tí on va'a nda'a nó. Ta nda ñii yiton tón on va'a, on kivi koon ku'i tí va'a nda'a nó. ¹⁹ Ta taa ta kómí yiton, tayó'o ka'nda ra ndi'i yiton tón koon ku'i tí on va'a nda'a, ta chika ra nó noo ño'oko nó. ²⁰ Ndatán yoo yiton xí'in ku'i nó, saá yoo nivi xí'in ña ké'é na. Ta saá nakoni ndó nivi na sáná'a ñavatá, chi ké'é na ña on va'a —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a nivi na kí'vi yichi Ndios
(Lc. 13:25-27)

²¹ Ta káchí tuku taJesús saá xí'in na:

—Tá yoo nivi na ká'an xí'in i: “Yó'ó kúu taKá'no ta xa'nda chiño noo ndi”, káchí na xí'in i, ta on sivi ndi'i nivi na ká'an to'on yó'ó kúu na kúchiño kivi noo xa'nda chiño Ndios. Ndasaa nivi na kisa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, ta yoo ñoyivi nino, nayó'o kúu na kúchiño kivi na yichi ra. ²² Kivi ña vaxi tá kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi, ta ku'a ní nivi káchí na saá xí'in i: “Tata, Tata, ndiso ndi to'on nixa'an ndi ta nika'an ndoso ndi to'on ún noo nivi, ta xí'in to'on ún tava ndi ñanima ndiva'a, ta xí'in to'on ún ku'a ní milagro ké'é ndi noo nivi”, káchí na. ²³ Ta yi'i ndakuiin i, káchí i xí'in nayó'o: “On sivi na ndikon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó noo i, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, káchí i xí'in na —káchí taJesús xí'in nivi.

To'on yó'o saná'a taJesús ndi xini ñó'ó nivi kasa ndivi na ña ká'an ra

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

²⁴ Ta káchí tuku taJesús saá xí'in na:

—Ndatán yoo ñii taa ta ndichí ní sini, ta tayó'o va'a kisa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu, saá yoo nivi na xini so'o to'on i, ta kisa ndivi na

ña ká'an i xí'in na. ²⁵ Ta ndeé ní koon savi, ta xa'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuii, ta saá ndeé ní káni tachi ve'e ra, ta ve'e yó'o on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. ²⁶ Ndatán yoo ñii taa ta on vása ndichí sini, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra noo yoo yoti vitá, saá yoo nivi na xini so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kisa ndivi na ña. ²⁷ Ta ndeé ní koon savi, ta xa'no ní yuta, taa xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuii, ta ndeé ní káni tachi ve'e yó'o, ta saá on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús xí'in nivi.

²⁸ Tá taJesús ndi'i nika'an ra xí'in na, ta naka'nda ini ndi'i nivi xa'a ña xini so'o na ña sáná'a ra, ²⁹ chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taa ta kómí ndayí, ta inká namaestro na sáná'a ndayí Ndios, nayó'o sáná'a na ndatán sáná'a nivi na on vása kómí ndayí.

8

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ñii ta ndeé ndó'o kue'e tá'yí

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

¹ Ta saá kee taJesús ta vaxi noo ra xiki, ta ku'a ní nivi xikundikon na sata ra. ² Ta kixaa ñii taa ta ndeé ní ndó'o kue'e tá'yí ña naní lepra. Kixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i —káchí ta ndeé ndó'o xí'in taJesús.

³ Ta taJesús chinoo ra nda'a ra sokó tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí taJesús xí'in ra.

Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra. ⁴ Ta saá nika'an taJesús xí'in ra:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'ún ndi'i ñasoko ña xa'nda chiño ndayí Ndios ña nita taMoisés, ta taxi ún ñayó'o

nda'a Ndios ña kundaa ini ñivi xa ñinda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
tá kisa chiño noo ñii taká'no noo natropa

(Lc. 7:1-10)

⁵ Ta saá taJesús ñiki'vi ra ñoo Capernaum. Ta ñoo yó'o yóo ñii taño Roma, ta ndíso chiño ra xí'in ñii ciento natropa, ta kixaa ra noo taJesús, xaku ndá'ví ra, ⁶ káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, yóo ñii ta ta kisa chiño noo*i*, ta ndeé ní ndó'o ra, kándú'u ra ve'e*i*, on kivi kanda ra, ta xó'vi ní ra.

⁷ Ta ñika'an taJesús xí'in ra:

—Kot'on*i* xí'in ún ve'e ún ña sanda'a*i* ra.

⁸ Ta ndakuijn ta ndíso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Tata, yó'o kúu ta ká'no ní noo*i*, ta yi'i kúu ta ñino ní noo ún, ñakan on vása va'a kot'on ún ve'e*i*. Chi kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noo kue'e, ta nduva'a ta kisa chiño noo*i*. ⁹ Kúndaa ini*i* xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noo*i*, ta kisa ndivi*i* ña ká'an na xí'in*i*; ta yi'i xá'nda chiño*i* noo inká natropa, ta kisa ndivi na ña ká'an*i*. Tá yi'i ká'an*i* xí'in ñii tatropa ña kot'on ra, ta saá ku'a'an ra. Tá kána*i* inká ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an*i* xí'in ta xíka chiño noo*i* kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña —káchí ra xí'in taJesús.

¹⁰ Ta taJesús naka'nda ini ra xini so'o ra to'on yó'o, ta ñika'an ra xí'in ñivi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'an*i* xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'an nakutá'an*i* xí'in ñii ta ta kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on sivi tajudío kúu ra. ¹¹ Ká'an*i* xí'in ndó, ta vaxi ñii kivi ka'an Ndios viko ñoyívi ñino, ta kixaa ku'a'a ní ñivi, na kixi noo vaxi kana ño'o, ta inká na kixi noo ku'an ketá ño'o, ta kixaa na vaxi ndi'i saá xiiña ñoyívi. Ta kundoo na kuxu na xí'in naxii síkuá yó taAbraham, taIsaac xí'in taJacob. ¹² Najudío kúu na si'na chiton*i* Ndios kundoo na

xí'in ra viko ñoyívi ñino, ta ku'a'a ní nayó'o on xii na kandixa na Ndios. Ta Ndios on taxi ra ki'vi na on vása kándixa ña'á kuxu na noo yoo viko, ta kot'on na noo yoo yavi naa, noo kuaku ní na, noo ndeé ní xó'vi na —káchí taJesús xí'in ñivi.

¹³ Ta ñika'an taJesús xí'in ta ndíso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Vitin va'a, no'o ún ve'e ún. Ta xa nduva'a ta kisa chiño noo ún xa'a ña kándixa ún yi'i —káchí taJesús.

Ta mii hora ñika'an taJesús ñayó'o, nduva'a ta ndeé ndó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ña'a ñásiso taPedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴ Ta saá ku'a'an taJesús ve'e taPedro. Ta ñixaa ra ta xini ra ña'a ñásiso taPedro, kándú'u ña noo xito, ndeé ní ndó'o ña kue'e ka'ni. ¹⁵ Ta chínóo ra nda'a ra sata nda'a ña, ta xandikon saña kue'e xí'in ña ta nduva'a ña. Ta saá ndakoo ña, ta kixá'á ña kisa ndivi ña ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ku'a'a ní na ndeé ndó'o

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶ Tá xikuaa ku'a'an kuñoó kúu ña, ta ku'a'a ní ñivi ku'a'an na xí'in natá'an na noo taJesús; sava na kómí níma ndiva'a. Ta sava na kómí inká noo kue'e. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ndi'i ñanímá ndiva'a kee ña, ta tava ra ña, ta saá tuku sandúva'a ra ndi'i na kómí inká noo kue'e. ¹⁷ Ña ke'é ra ndi'i ñayó'o kúu ña kisa ndivi ra ña ñitaa taprofeta Isaías xina'á xa'a ta ta ti'ví Ndios ñoyívi yó'o, káchí ra saá: “Kíndaa ra ndi'i kue'e ña xó'vi yó, ta nduva'a yó”, káchí taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an yó'vi ní kundikon ñivi taJesús

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Ta xini taJesús ku'a'a ní ñivi xino nduu na noo ra, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ná ko'yo inká xiiña noo mini.

19 Ta saá kixaa ñii tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios, ta ñika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún —káchí ra.

20 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Tíñokuii kómí rí kavua ñoo kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton ñoo kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi ñoo Ndios, on koó ve'e i ñoo kusun i —káchí taJesús xí'in ra.

21 Ta inka ta ndikon xini so'o ña sáná'a taJesús, ñika'an ra saá xí'in ra:

—Tata, kóni i kundikon i yó'ó. Ta si'na taxi ún ña kundati i nda ná kivi yivá i, ta sanduxun i ra, ta saá kundikon i yichi ún —káchí ra.

22 Ta ñika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñivi na on vása ndino'o táku ñoo Ndios, va'a sanduxun na natá'an na nandí. Ta yó'ó, xini ñó'ó kundikon ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sayaa ra tachi xí'in takuii mini
(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)*

23 Ta saá ñiki'vi taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra. 24 Ta kixá'a ndeé ní káni tachi na'a ñoo takuii, ta kixá'a nákutú takuii ini tón barco. Ta taJesús kándú'u ra kisin ra ini tón barco. 25 Ta naxíka xí'in ra sanakáxin na ini ra, ta ñika'an na xí'in ra:

—Tata, ¡sakaku ún ndi'i! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuii, chi kuñ ketá tón barco ini mini!

26 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yi'vi ní ndó? ¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra ñoo tachi na'a xí'in takuii mini. Ta saá kutásin tachi na'a xí'in takuii mini, ñii yaa yaa kuu. 27 Ta naka'nda ní ini na, ta ñindaká to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachi na'a xí'in takuii mini xini so'o to'on ká'an ra! —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra nima ndiva'a xikomí ovi
taa*

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

28 Ta ñixaa taJesús inka tá'vi yu'u mini ñoo ndóo naño Gadara. Ta ovi taa ta kómí nima ndiva'a kixaa na ñoo ra. Ta ovi tayó'o sakán kee na kavua ñoo nduxun nandí, chi kavua yó'o táku nataa yó'o. Kue'e ní na, ta nda ñii ñivi on kivi ya'a na yichi yu'u kavua ñoo táku ovi tayó'o.

29 Ta ovi tayó'o xini na vaxi taJesús, ta kixá'a ñandiva'a ña kómí na xí'in ndi'i ndeé ña ñika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in ndi vitin?, chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios. ¿An kixaa ún vitin saxo'vi ún ndi'i?, saá chi ta'an kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi —káchí ña xí'in taJesús.

30 Ta yatin yó'o xíka ku'a ní tíkini xíxa'an rí. 31 Ta ndi'i nima ndiva'a xaku ndá'vi ña ñoo taJesús, káchí ña saá:

—Tána tava ún ndi'i ko'on ndi, ta taxi ún ki'vi ndi ini tíkini ka.

32 Ta ñika'an taJesús saá xí'in ña:

—Va'a, ¡ki'vi ndó ini rí!

Ta saá kee ndi'i nima ndiva'a ña xikomí ovi tayó'o, ta ñixaa ña ta ñiki'vi ña ini ndi'i tíkini, ta ndi'i tíkini xino rí ku'a'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, ñoo ñikoyo rí ini mini, ta ñika'a ndi'i rí ta ñixi'i ndi'i rí.

33 Ta ñivi na ndáa kinj xino na ku'a'an na ndato'on na xí'in naño, yukía ndo'o kinj sana na, ta ndato'on na yukía ndo'o ovi taa ta xikomí nima ndiva'a. 34 Ta saá ndi'i naño kee na ku'a'an na ñoo yóo taJesús. Tá xini na ra, ta xaku ndá'vi na ñoo ra ná kee ra ko'on ra inka ñoo.

9

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi
sanda'a ra ta on kivi kanda
(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)*

1 Ta saá taJesús ndaa ra tón barco, ta ndikó ra ku'a'an ra inka xiiña ñoo mini, ta naxaa ra ñoo ra. 2 Ta saá

sava n̄ivi vaxi na xí'in ñii t̄a ndeé ndó'o noq̄ t̄aJesús, kánóo ra noq̄ x̄ito, ñísokó na, chi on̄ k̄iví kanda ra. Tá t̄aJesús x̄ini ra ña kándixa na ndí kúndeé ra sanda'a ra t̄atá'an na, ta n̄ika'an t̄aJesús xí'in t̄a ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, on̄ kuyi'ví ún. Vitin xa k̄isa ká'no ini j̄ x̄a'a kuachi ún —káchí t̄aJesús.

³ Ta sava na sáná'a ndayí Ndios x̄ini so'o na ña n̄ika'an t̄aJesús, ta xáni s̄ini na saá: “¿Ndachun kándiva'a t̄ayó'o xí'in Ndios? ¿Án xáni ini ra m̄i ra kúu Ndios?”, káchí na, xáni s̄ini na. ⁴ Ta t̄aJesús x̄ini ra yukia xáni s̄ini nayó'o, ta n̄ika'an ra saá:

—¿Ndachun xáni s̄ini ndó ña on̄ vá'a yó'o? ⁵ ¿Yukia yo'vī k̄a k̄a'an̄i xí'in t̄a on̄ k̄iví kanda? ¿Án yo'vī k̄a k̄a'an̄i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vī k̄a k̄a'an̄i xí'in ra ña nakundichi ra, ta ko'on̄ xá'á ra? ⁶ Ta vitin sanda'a j̄ t̄ayó'o, ta saá kundaa ini ndó'o ndí ȳī kúu t̄a kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata j̄ kuachi n̄ivi —káchí t̄aJesús xí'in na.

Ta saá n̄ika'an ra xí'in t̄a ndeé ndó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún x̄ito ún, ta no'q̄ ún vitin —káchí t̄aJesús xí'in ra.

⁷ Ta nakundichi t̄ayó'o, ta kuano'o ra ve'e ra. ⁸ Ndi'i na yíta yó'o n̄aka'nda ní ini na x̄ito na ndasaá k̄eta ra kuano'o ra, ta k̄isa ká'no ní na Ndios, chi t̄axi ra ndayí ra nda'a n̄ivi.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'a t̄aJesús k̄ivi kana ra t̄aMateo ña kundikon̄ ra s̄ata ra

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Ta saá t̄aJesús k̄ee ra ku'a'an̄ ra, ta x̄ini ra ñii t̄a n̄aní ra Mateo, yóo ra k̄isa chiño ra noq̄ káya ra s̄i'ún x̄a'a nagobierno ñoo Roma. Ta n̄ika'an̄ t̄aJesús xí'in t̄aMateo, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon̄ ún s̄ata j̄ —káchí ra xí'in ra.

Ta saá nakundichi t̄aMateo, ta ku'a'an̄ ra s̄ata t̄aJesús.

¹⁰ Tá n̄ixaa t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra ve'e t̄aMateo, ta k̄ixaa ku'a'a ní na káya s̄i'ún x̄a'a nagobierno xí'in ku'a'a ní inka na kánóo to'on̄ ña on̄ vá'a x̄a'a, ta x̄ikundoo na x̄ixi na xí'in t̄aJesús. ¹¹ Ta nafariseo x̄ini na yu kúu n̄ivi ndóo x̄ixi xí'in t̄aJesús, ta n̄ika'an̄ na xí'in naxíka xí'in t̄aJesús, káchí na saá:

—On̄ vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun x̄ixi t̄aMaestro xí'in n̄ivi na káya s̄i'ún x̄a'a nagobierno, xí'in inka na kánóo to'on̄ ña on̄ vá'a x̄a'a? —káchí nafariseo xí'in na.

¹² Ta x̄ini so'o t̄aJesús yukia n̄ika'an̄ na, ta n̄ika'an̄ ra saá xí'in na:

—N̄ivi na on̄ vása ndeé ndó'o, on̄ vása x̄ini ñó'ó nayó'o na kasa t̄at̄an ña'á, ta n̄ivi na ndeé ndó'o kúu na x̄ini ñó'ó kutátán. ¹³ X̄ini ñó'ó kundaa ini ndó yukia káchí Ndios noq̄ to'on̄ ra, ña káchí saá: “Kóni j̄ ña kundá'ví ini ndó koni ndó inka n̄ivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on̄ x̄iin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on̄ vása kusij̄ ini j̄ ña sok̄o ndó nda'a j̄”, káchí Ndios. On̄ s̄iví x̄a'a nan̄ivi va'a kúu ña k̄ixaa j̄ ñoyívi yó'o. Ta x̄a'a nan̄ivi on̄ vá'a kúu ña k̄ixaa j̄, ta kana j̄ na ña nandikó ini na ta kundikon̄ na yich̄i Ndios —káchí t̄aJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'a ña yóo so'on̄ n̄ivi

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Ta naxíka xí'in t̄aJuan t̄a s̄akuchu n̄ivi, k̄ixaa na noq̄ t̄aJesús, ta n̄inda'ka to'on̄ na ra:

—Ku'a'a ní yich̄i yóo so'on̄ ndi, ta yóo so'on̄ nafariseo. Ta naxíka xí'in m̄i ún, ¿ndachun nda ñii k̄ivi on̄ vása yóo so'on̄ na?

¹⁵ Ta ndakuiin t̄aJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii t̄a t̄a tonda'a, ta ndi'i n̄ivi na yóo vik̄o yó'o x̄ixi na, ta on̄ k̄iví kuchuchú ini na, saá chi yóo k̄a t̄ayó'o xí'in na. Ta k̄ivi ña vaxi on̄ kóo k̄a ra xí'in na. Ta saá k̄ia koo so'on̄ na.

¹⁶ Tá yóo tik̄oto ña yatá, ta nda ñii n̄ivi on̄ sanda'a na ña xí'in tik̄oto

xáá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá yó'o. ¹⁷ Ta vino xaá, ta nda ñii ñivi on vása taan na rá ini ñii yatá, saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kuíta ndi'i távino ta ndi'i xa'a ñii. Xíni ñó'ó taan na távino xaá ini ñii xaá, ta saá kundee rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii ñálo'o ñá ñixi'i, ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá ñitondaa nda'a tikoto ra

(Mr: 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Tá ká'an taJesús xí'in na, ta saá kixaa ñii ta xá'nda chiño noo naño judío, ta kixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta ñika'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, sakán ñixi'i ñálo'o sa'ya i. Ná ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinóo ún nda'a ún sijní ñá, ta nataku ñá —káchí tayó'o xí'in taJesús.

¹⁹ Ta saá nakundichi taJesús, ta kee ra kua'an ra sata tayó'o, ta naxíka xí'in ra kua'an na xí'in ra ve'e tayó'o. ²⁰ Ta yoo ñii ña'a kua'an ñá xí'in ñivi na kua'an sata taJesús. Ta xa uxu ovi kuiya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xita ñii. Ta kixaa ñá sata taJesús, ta ñitondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, ²¹ chi xáni ini ñá saá: “Tá lo'o kuiti ná tondaa nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó”, xáni sijní ñá. ²² Ta ndikó koo taJesús ta xini ra ñá, ta káchí ra saá xí'in ñá:

—On kuyí'ví ún, nana. Xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yí'i.

Ta saá xandikon nduva'a ñá, ta ñiyaa xita ñii ñá.

²³ Ta ñixaa taJesús ve'e ta xá'nda chiño. Ta xini ra na tívi tilalí, ta xini ra kua'a ní ñivi ndá síso kúu na, xáku ní na xa'a ñálo'o ñá ñixi'i. ²⁴ Ta ñika'an ra xí'in na:

—Kua'an ndi'i ndó ke'é. Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

Ta saá kusiki na taJesús ta ñixaku ndaa na ra. ²⁵ Ta tí'ví ra ndi'i ñivi kua'an na ke'e, ta ñiki'vi ra noo kándú'u ñálo'o, ta tiin ra nda'a ñá, ta ndakoo ñá. ²⁶ Ta saá ñixita ní'no to'on xa'a ña nataku ñálo'o yó'o ndi'i saá ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá

²⁷ Ta kee taJesús kua'an ra, ta ovi takuáá ndikon ra sata ra kua'an ra, ta ndá'yi ovi saá takuáá, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid,* iná kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ovi takuáá yó'o.

²⁸ Tá ñiki'vi taJesús ñii ve'e, ta kixaa ovi takuáá yó'o noo ra, ta ñindaká to'on ra ovi tayó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Án kándixa ndó yí'i kúchiño i sanda'a i ndó'ó?

—Oon, Tata, kándixa ndi yó'ó —káchí ovi takuáá.

²⁹ Ta saá ñitondaa nda'a ra nduchú noo takuáá yó'o, ta ñika'an ra xí'in ra:

—Xa'a ña kándixa ndó yí'i saá nda'a ndó vitin.

³⁰ Ta nduva'a ovi ra saá, va'a nakoto nduchú noo ra. Ta taJesús ñika'an ra xí'in ra:

—Kuenda koo ndó, on ndato'on ndó xí'in nda ñii ñivi ndasaá nduva'a ndó.

³¹ Ta saá ni, tayó'o kee ra ta sakuita ní'no ndi'i ra to'on xa'a yukia ke'é taJesús xí'in ra ndi'i saá ñoo yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii tañí'í

³² Tá kee ovi ta xikuu takuáá kuano'o ra, ta inka ñivi kixaa na noo taJesús xí'in ñii ta tañí'í chi kómí ra níma ndiva'a. ³³ Ta tava taJesús níma ndiva'a ña kómí tayó'o, ta saá kúchiño kixá á ka'an ta xikuu tañí'í. Ta naka'nda ní ini ñivi na yita yó'o, ta ñika'an ra, káchí na saá:

* 9:27 “Sa'ya taDavid” kóni kachí ña: Taa ta tí'ví Ndios ña sakaku ra ñivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

—¡Nda ñii yichí on tǎ'án koni ndi ñava'a yó'o ñoo Israel! —káchí na.

³⁴ Ta nafariseo na xini yukía nindo'o tañí'í, káchí na saá:

—Tayó'o táva ra níma ndiva'a xí'in ndee ñandiva'a ká'no ña ndiso chiño xí'in ndi'i ñandiva'a —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kúnda'ví ní ini ra xini ra ñivi

³⁵ Ta saá kuá'an taJesús ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ta sáná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra ñivi na xó'ví ndi'i saá noo kue'e.

³⁶ Tá xito ra ndi'i ñivi na ndikón sata ra, ta kúnda'ví ní ini ra xini ra na, chi ndeé ní xó'ví na. Ta on kivi chindeé xí'in mii na, ta ni on koó ñivi na chindeé ña'á. Ndatán yoo ndikachi tí on koó taa ta ndaa rí, saá yoo ñivi yó'o. ³⁷ Ta saá ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yoo ku'i ña xa yoo ti'va nakaya, saá yoo ñivi na xa yoo ti'va kundikón yi'i, ta on koó ñivi kasa chiño noo ñi nakaya na nayó'o. ³⁸ Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'ví ra inká ñivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nakaxin ra uxu ovi taa, ta taxi ra ñandayí nda'a nataa yó'o (Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Kana taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña sáxo'ví inká ñivi, ta taxi ra ndayí nda'a na sanda'a na ndi'i noo kue'e.

² Ta na uxu ovi taa yó'o naní na apóstol.* Ta ñii ñii taapóstol yó'o naní si'a: si'na ñii ra naní Simón ta inká kivi ra kúu Pedro; inká ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inká ra naní Jacobo, xí'in ñani

ra taJuan, sa'ya taZebedeo kúu ovi tayó'o; ³ inká ra naní Felipe; inká ra naní Bartolomé; inká ra naní Tomás; inká ra naní Mateo, tayó'o xikuu ta nakaya si'un xa'a nagobierno; inká ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inká ra naní Lebeo ta inká kivi ra kúu Tadeo; ⁴ inká ra naní Simón, ta kúu ta ndikón partido naní ña cananeo; inká ra naní Judas Iscariote. Tayó'o xikuu taa ta ñitonda nşikó ku'na taJesús nda'a na sáa ini xini ña'á.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ti'ví ra naapóstol ko'on na ká'an ndoso na to'on ra (Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Ta ti'ví taJesús uxu ovi naapóstol ko'on na ká'an ndoso na to'on ra, ta káchí ra xí'in na saá:

—On ko'on ndó noo inká ñivi na on sivi kúu najudío, on kivi ndó nda ñii ñoo naSamaria. ⁶ Ta ko'on ndó noo najudío ñoo Israel, chi ndatán yoo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá yoo nayó'o. ⁷ Tá kuá'an ndó, ta ká'an ndó xí'in na to'on yó'o, kachí ndó saá: “Xa yoo yatin ní yichí va'a ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó”, kachí ndó xí'in na. ⁸ Ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o, ta sanatakú ndó ñivi na ñixi'i, ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta tava ndó níma ndiva'a ña saña ña ñivi. Ta saní'i ndó'ó ndayí ña kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o, ta on vása xini ñó'ó cha'vi ndó ña. Ta saá, tá ke'é ndó ñava'a xí'in ñivi, ta on ndukú ndó ña cha'vi na ndó'ó.

⁹ 'Tá kuá'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó si'un ko'on ndó, ¹⁰ ni leká ndó, ni inká tikoto ndó, ni inká nduxan ndó, ni on kuni'i ndó yiton.† Chi ndó'ó kómí ndó ndayí naki'in ndó ña xini ñó'ó noo ndó, nda'a ñivi na ke'é ndó ñava'a xí'in.

¹¹ 'Tá ñixaa ndó ñii ñoo ká'no án ñii ñoo lo'o, ta nandukú ndó ñivi va'a; tá naní'i ndó na, ta saá kundoo ndó ve'e na nda tonda kivi

* **10:2** To'on “apóstol” kóni kachí ña: Ñivi na ti'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra. † **10:10** Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

kee ndó ñoo nayó'o. ¹² Tá kuḗ'an kǐ'vi ndó ve'e nḡo kundḡo ndó yó'o, ta ka'an ndó to'on yó'o xí'in nḡivi: "Ná koo ndi'i ñava'a ini nḡivi na yóo ve'e yó'o", kachí ndó. ¹³ Tá nayó'o naki'in va'a na ndó'ó ve'e na, ta saá kivi kasa ndivi Ndios ñava'a ndukú ndó nḡo ra xa'a nayó'o. Tá on xḡin na naki'in va'a na ndó'ó, ta on vása naki'in na ñava'a ndukú ndó nḡo Ndios xa'a na, ta ñava'a yó'o ndikó ña sata mḡi ndó. ¹⁴ Tá yóo nḡivi na on xḡin naki'in va'a na ndó'ó, ta on xḡin na konḡi so'o na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ve'e na án ñoo na, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa.‡ ¹⁵ Ndixa ká'an ḡ xí'in ndó, to'nda ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nḡivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi ra ñaño yó'o nḡo nḡivi na on vá'a na xḡndo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kuḡya xḡna'á —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a naapóstol ña xo'vi ní na kivi ña vaxi

¹⁶ Ta tuku nḡika'an ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ti'víi ndó'ó ko'on ndó ka'an ndoso ndó to'onḡi xí'in nḡivi. Ta kasa kuenda ndó, chi ndatán ko'on ndikachi ma'ño tḡndiva'yí saá ko'on ndó, chi yóo ní nḡivi na máña na kóni ke'é ñandiva'a xí'in ndó. Ta saá ndíchí ní koo ndó nḡo na, ta kuu ndó nḡivi nandaḡ nḡo na. ¹⁷ Koto va'a ndó nḡo nḡivi, chi taxi na kuachi xa'a ndó nḡo na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, ta kani na ndó'ó xí'in kuártá. ¹⁸ Tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na nḡo nachiño ná'no án nḡo tarey, ta taxi na kuachi xa'a ndó nḡo nayó'o, chi ndó'ó kúu na ndikḡon yichḡi. Tá kundḡo ndó nḡo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichḡi ka'an ndó to'on ñava'a xa'a ḡ xí'in nayó'o ta xí'in inka nḡivi na on vása kúu najudío. ¹⁹ Táná tiin na ndó'ó, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuḡin ndó, saá chi mḡi kivi ña

kundo'o ndó ñayó'o, Ndios taxi ra to'on ña ka'an ndó. ²⁰ Chi on sivi to'on mḡi ndó kúu ña ka'an ndó, saá chi Níma Yivá yó Ndios kúu ña taxi to'on ka'an ndó xí'in na.

²¹ 'Kivi ña vaxi sava nataḡ taxi na kuachi xa'a ñani na nḡo nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na nḡo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na nḡo yivá si'í na, ta taxi na kuachi xa'a mḡi yivá si'í na yó'o nḡo nachiño, ta nachiño ka'an na, kachí na saá: "Va'a, ná kivi nayó'o", kachí na. ²² Ndi'i nḡivi kusaḡ ini na koni na ndó'ó chi na ndikḡon yichḡi kúu ndó. Tá on sandakoo ndó yichḡi ta kundikḡon va'a ndó ña, nda nḡo ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ²³ Tá nḡivi saxo'vi na ndó'ó ñii ñoo, ta saá kama kee ndó ko'on ndó inka ñoo. Ndixa ká'an ḡ xí'in ndó, ta nda ta'an ndi'i ka'an ndoso ndó to'on Ndios nḡo ndi'i saá ñoo Israel, ta yi'ḡ, ta ta kixi nḡo Ndios, ndikó tuku ḡ ñoyívi yó'o.

²⁴ 'Ñii ta saku'á, on vása kúu ra ta ká'no ka nḡo tamaestro ra, ta ñii tamozo on vása kúu ra ta ká'no ka nḡo ta xa'nda chiño nḡo ra. ²⁵ Ta ta saku'á kúchiño nduu ra ndatán yóo tamaestro ra, ta tamozo kúchiño nduu ra ndatán yóo ta xa'nda chiño nḡo ra. Ñii kiva saá kundo'o ndó xí'in ḡ chi nḡivi nḡika'an na xa'a ḡ, sakunaní na yi'ḡ Beelzebú, ḡ ta ñii kiva saá ka'an na xa'a ndó, chi ndikḡon ndó yichḡi —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'ví yó nḡivi (Lc. 12:2-9)

²⁶ Ta tuku nḡika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ta saá on kuyi'ví ndó nḡo nḡivi na kḡndiva'a xí'in ndó. Xíni ñó'ó ka'an ndoso ndó xa'a ḡ xí'in na, chi ndatán yóo ña yóo se'é, saá yóo to'on ñava'a xa'a ḡ. Ta nda ñii ñava'a nákaḡ se'é on kivi koo se'é ña

‡ **10:14** Ña sakisin na xa'a na ta koyo yaa, káchí ña saá: Nḡivi na on xḡin konḡi so'o, nayó'o nákuiso na kuachi nḡo Ndios. § **10:25** Inka kivi nani Satanás ña kúu níma ndiva'a ká'no, kúu Beelzebú.

ndi'i saá kivi, ta xini ñó'ó nativi ña. ²⁷ Tõ'on ña ká'an se'é i nõõ naa xí'in ndó, ndatõ'on ndó ña xí'in ndi'i nivi kivi ndivi yé'e nõ'o; ta tõ'on ña ká'an yaá i xí'in kuiti ndó, ta kuita ndó sinj ve'e ta ka'an ndoso ndó tõ'on yó'o. ²⁸ On kuyi'ví ndó nõõ nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kuchiño na sandi'i na xa'a nima ndó. Va'a ka kuyi'ví ndó nõõ Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yiki koñu ndó xí'in nima ndó, ta sakana ra ndó'ó ndaya.

²⁹ 'Koto ndó tísaa válí, ñii sivi'ún lo'o kúu ya'vi ovi rí. Tá on sivi ña káchí ini Ndios kúu ña, ta nda ñii tísaa lo'o on kivi nakava rí nõõ ño'o ta kivi rí, chi Ndios ndaa ra ndi'i rí. ³⁰ Ta ndó'ó, Ndios manj ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i ra ndasaá kúu yisi sinj ndó. ³¹ Ta ndixa ndaa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi ku'a ní ka ndáya'ví ndó nõõ tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi ndakuijn taJesús xa'a

(Lc. 12:8-9)

³² Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndakuijn xa'a i nõõ nivi ñoyívi yó'o, ta yi'i ñii ki'va saá ndakuijn i xa'a na nõõ Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino. ³³ Ta nivi na on xijn ndakuijn xa'a i, ta yi'i on ndakuijn i xa'a nayó'o nõõ Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña on vása yóo yu'ú nivi xa'a taJesús

(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá:

—On kani sinj ndó ndí ña kundõõ va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'ví i nivi kúu ña kixaa i. Ndatán yóo ñii espada sinj tá'ví ña ñii ña'a ovi ñá'ño, saá yóo tõ'on i. Saá chi sava nivi kándixa na tõ'on i, ta inká nivi on vása kándixa na tõ'on i.

³⁵ Sava nataa ko'on na yichi i, ta sava nataa sa'ya na ko'on na inká yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta sava náña'a sa'ya ná ko'on ná inká yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta xano ná ko'on ná inká yichi. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú nivi xa'a i. ³⁶ Ta nivi na on kua'a kutá'an xí'in nivi na ndikon yichi i, kuu nivi natá'an mji na na táku ve'e na.

³⁷ 'Ndi'i nivi na kóni ko'on yichi i, xini ñó'ó kuki'vi ní ka ini na koni na yi'i nõõ nave'e mji na. Tá nivi ki'vi ka ini na xini na yivá na, án si'í na, án sa'ya na nõõ yi'i, ta saá nayó'o on vása kómí na ndayí kundikon na sata i. ³⁸ Ndi'i nivi na on xijn kusokó tón cruz mji na,* ta on xijn na kasa ndivi na tõ'on i, ta nayó'o on vása kómí na ndayí kundikon na yichi i. ³⁹ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xijn na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña naki'in nivi na kándixa taJesús

(Mr. 9:41)

⁴⁰ Ta tuku nika'an taJesús saá:

—Ndi'i nivi na náki'in va'a ndó'ó, chi na ndikon yi'i kúu ndó, ta nayó'o náki'in va'a tuku na yi'i. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, ta nayó'o náki'in va'a na Ndios, ta kúu ta ti'ví yi'i vaxi i. ⁴¹ Ndi'i nivi na náki'in va'a ñii taprofeta, chi ká'an ndoso ra tõ'on Ndios, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in taprofeta nda'a Ndios. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a ñii tava'a, chi tava'a ní kúu ra, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in tava'a yó'o nda'a Ndios. ⁴² Ndi'i nivi na táxi lo'o takuii vixin ko'o ñii ndó'ó, chi na ndikon yi'i kúu ndó, vará on sivi naná'no kúu ndó,

* **10:38** Tõ'on kusokó na tón cruz mji na kóni káchí ña: Xini ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

ta ndixa ká'an̄i xí'in ndó, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

11

Ñayó'o ká'an̄ xá'a taJesús kivi nika'an̄ ra xí'in naxíka xí'in taJuan, ta sakuchu nivi

(Lc. 7:18-35)

¹ Tá ndi'i saná'a taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kee ra kuá'an ra saná'a ra nivi kuá'a ní ñoo estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in na.

² Ta taJuan ta ta sakuchu nivi, nákaa ra ini ve'e kaa, ta xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ké'é taJesús xí'in nivi, ta ti'ví ra ovi naxíka xí'in ra kuá'an na noo taJesús, ta nixaa na noo ra, ³ ta nindaqa to'on na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?

⁴ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, káchí ra saá:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó ta ña xini ndó yó'o. ⁵ Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xito na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndee ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta vitin xa ndundii na. Nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xini so'o na. Ta nivi na nixi'i, natakú na. Ta vitin nandá'ví xini so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá ndato'on ndó xí'in taJuan. ⁶ Ta ta ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

⁷ Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'an ra xí'in nivi na ndóo noo ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, ¿yukia ndáti

ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní, kisa tachí? Ó'on, on sivi saá. ⁸ ¿Án ká'an ndó koto ndó ñii ta ta va'a ní tikoto ndixin? Ó'on, chi nivi nakuíka na va'a ní tikoto ndixin on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní. ⁹ ¿Án nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. ¹⁰ Ta kuia niva'a ñii taprofeta nita ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:

Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i, ta ti'ví ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví ñoyívi.

Ta ndasa va'a ra yichí ña ko'on taKá'no ta ti'ví sakaku nivi ñoyívi,

saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.

¹¹ Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an̄i xí'in ndó, on ko'ó inka taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu nivi. Ta saá ni, ta ta nino ní ka yoo noo ndi'i inka nivi na náki'in yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ka noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:

—Nda kivi kixá'á taJuan ká'an ndoso ra to'on Ndios tanda vitin, yoo nivi na chikaa ndee ndiva'a ña sandi'i na xa'a yichí Ndios.

¹³ Yoo ndayí Ndios ña nita taMoisés xina'á, ta yoo to'on Ndios ña nita inka naprofeta. Ta ndi'i ñayó'o nika'an ña yu kúu ña koo nda xina'á tanda kivi kixá'á nika'an ndoso taJuan, ta ta sakuchu nivi. ¹⁴ To'on Ndios xina'á káchí ña ndi taprofeta Elías ndikó ra ñoyívi yó'o kivi ta'an ka kixaa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o. Xini ñó'ó kundaa ini ndó ndi xa kundivi to'on yó'o, saá chi ndatán nixiyo taElías saá yoo taJuan, ta ta sakuchu nivi. ¹⁵ Ndi'i ndó'o nivi na yoo so'o, xini ñó'o

chikaꝯ so'o ndó ña ká'ꝯnꝯ xí'in ndó —káchí tꝯJesús xí'in na.

16 Ta nꝯkꝯ'ꝯn tuku ra saá xí'in na: —¿Ndasaá yóo nꝯvi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? Ndatán yóo naválí na sásiki noyá'vi, saá yóo na. Sava naválí ká'ꝯn na xí'in inkꝯ naválí tá'an na, 17 káchí na saá: “Tá tꝯvi ndꝯ música livi xꝯ'a ndó, ta nꝯ-xiin ndó kata xá'a ndó. Tá xꝯita ndꝯ yaa ndá'ya ní ña xꝯita na noꝯ ndúxun na nꝯxi'i, ta nꝯ-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naválí. 18 Ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo ndó, chi tꝯJuan on vása ní-xixi vꝯ'a ra, ta ndꝯ ñii kꝯvi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xꝯ'a ra: “Tayó'o kómí ra níma ndivꝯ'a.” 19 Ta yꝯi, tꝯa tꝯ kꝯxi noꝯ Ndios, kꝯxꝯaꝯ ñoyívi yó'o, ta xíxi vꝯ'a i, ta xí'i vino, ta káchí ndó saá xꝯ'a i: “Ta ndeé ní xíxi ra, ta kuꝯ'a ní xí'i ra. Ta kúsi ní ini ra xꝯka ra xí'in na kꝯya sꝯ'ún xꝯ'a nagobierno, xí'in inkꝯ nꝯvi na kánóo on vá'a tꝯ'on xꝯ'a”, saá káchí ndó xꝯ'a i. Ta ndi'i nꝯvi na kómí ñandíchí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchí Ndios kúu ñandꝯa —káchí tꝯJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ꝯn xꝯ'a ñaño na on xꝯin konꝯ so'o ña ká'ꝯn tꝯJesús
(Lc. 10:13-15)

20 Ta saá kꝯxꝯ'a tꝯJesús nꝯkꝯ'ꝯn ndoso ra tꝯ'on yꝯ'vi ña sꝯa ra noꝯ ñaño noꝯ ké'é ra kuꝯ'a ní milagro xí'in nꝯvi, saá chi nꝯ-xiin na ndikó koo ini na ña sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Nꝯkꝯ'ꝯn ra xí'in nanꝯvi ñoo yó'o, káchí ra saá:

21 —¿Ndá'ví ní ndó, nꝯvi ñaño Corazín! ¿Ndá'ví ní ndó, nꝯvi ñaño Betsaida! Chi vꝯxi ñii kꝯvi ña xꝯ'vi ní ndó. Saá chi kuꝯya xꝯna'a tá ní xini ví ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón milagro ña ké'é xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní kꝯ ini nayó'o, ta nakundixin na tikotꝯ ndayí noꝯ, ta chikaꝯ na yaꝯ no'o sꝯni na ña kúchuchú ní ini na xꝯ'a kuꝯchi na. 22 Ta ndixa ká'ꝯn xí'in ndó, tꝯndꝯa ñii kꝯvi ña kasa nani Ndios xꝯ'a kuꝯchi ndi'i na ñoyívi yó'o,

ta kꝯvi yó'o xꝯ'vi ní ndó'o, ñaño Corazín xí'in ñaño Betsaida. Ndeé kꝯ yꝯ'vi saxꝯ'vi Ndios ndó'o noꝯ nꝯvi na on vá'a na xꝯndꝯo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón. 23 Ta ndó'o, ñaño Capernaum, ¿án xáni sꝯni ndó kanóo vꝯ'a ní tꝯ'on ndó ndꝯ ñoyívi nꝯno? ¿On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'vi ra ndó'o kꝯ'on ndó nꝯno, ndꝯ ndꝯya. Saá chi kuꝯya xꝯna'a tá ní xini ví ñaño Sodoma milagro ña ké'é xí'in ndó vitin, ta ñaño Sodoma on ndi'i xꝯ'a na, níkuu. 24 Ta ndixa ká'ꝯn xí'in ndó, tꝯndꝯa ñii kꝯvi ña kasa nani Ndios xꝯ'a kuꝯchi ndi'i nꝯvi ñoyívi yó'o, ta kꝯvi yó'o xꝯ'vi ní ndó'o, ñaño Capernaum. Ndeé kꝯ yꝯ'vi saxꝯ'vi Ndios ndó'o noꝯ nꝯvi na on vá'a na xꝯndꝯo ñoo Sodoma —káchí tꝯJesús.

Ñayó'o ká'ꝯn, ná kꝯxi nꝯvi nakindée na noꝯ tꝯJesús
(Lc. 10:21-22)

25 Ta saá tꝯJesús nꝯkꝯ'ꝯn ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá i, kꝯsa ká'noꝯ yó'o. Yó'o kúu tꝯKá'no tꝯ xá'nda chiño noꝯ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi nꝯno. Kꝯsa ká'noꝯ yó'o chi xa saná'a ún nayó'o, na nꝯno ini kúu na, ta kúndꝯa ini na ñava'a xꝯ'a ún. Ta chꝯse'é ún ñava'a yó'o noꝯ inkꝯ nꝯvi na naní nandíchí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, 26 chi saá káchí ini ún ké'é ún xí'in ndi'i nꝯvi, Tata —káchí tꝯJesús xí'in Ndios.

27 Ta tuku nꝯkꝯ'ꝯn tꝯJesús xí'in nꝯvi, káchí ra saá:

—Yivá i Ndios tꝯxi ra ndi'i ñava'a nda'a i. Ndꝯ ñii nꝯvi on vása xꝯni na ini yꝯi, tꝯa tꝯ kúu Sꝯ'ya Ndios, ta ñii laá mꝯi Ndios kúu tꝯ xꝯni vꝯ'a ini yꝯi. Ta ndꝯ ñii nꝯvi on vása xꝯni na ini Yivá i Ndios, ta ñii laá yꝯi, tꝯa tꝯ kúu Sꝯ'ya ra, kúu tꝯ xꝯni ini ra, ta nꝯvi na nꝯxꝯinꝯ tꝯxi konꝯ na ini ra. 28 Ndi'i ndó'o nꝯvi na xa kúnaꝯ ní noꝯ ndi'i chiño, ta veé ní ndíso ndó, na'a ndó noꝯi, ta yꝯi tꝯxi ña nakindée ndó. 29 Nakuiso ndó xí'inꝯ ña ndísoꝯ ta kasa chiño ndó xí'inꝯ, ta kandixa ini ndó yꝯi,

ta sakuá'á ndó yichí i, chi taa tã yaa ini tã ndá'ví ini kúu i, ta saá naní'i ndó ña koo va'a ini ndó, ta nakindée níma ndó. ³⁰ Saá chi ña nakuiso ndó xí'in i ta ña kasa chiño ndó xí'in i, on vása yo'ví ní ña, ta ni on vása veé ní chiño yó'o —káchí tã Jesús xí'in ñivi.

12

Ñayó'o ká'an xá'a tã Jesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xá'a kivi yii ña nákindée najudío

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Nii kivi yii ña nákindée najudío, ta tã Jesús xí'in naxíka xí'in ra kuá'an na yá'a na ma'ño noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in tã Jesús kixá'á na xí'i ní na soko, ta saá xá'nda na yoko ta kindaa na soq trigo, ta xaxi na trigo. ² Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta ñika'an na saá xí'in tã Jesús:

—Naxíka xí'in ún ñiya'a ndoso na ndayí Ndios chi xá'nda na trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña ñitaa tã Moisés xina'á.

³ Ta ndakuijn tã Jesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xá'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra, kivi ñixi'i ní na soko? ⁴ Saá chi kuíya xina'á ñiki'vi nayó'o ini ve'e Ndios, ta xixi na sita va'a ñayii vará on sivi sutu xikuu na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a ñayii.” ⁵ Ta xa ka'vi ndó ndayí Ndios ña ká'an on kivi kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó. Ta nasutu kisa ndivi na chiño ve'e ño'o ká'no kivi yii ña nákindée yó, ta on koo kuachi ndiso na xá'a ñayó'o. ⁶ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, yi'i kúu taa tã kómí ní ka ndayí noo ve'e ño'o ká'no. ⁷ To'on Ndios káchí ña saá: “Kóni ña kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xijn ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusii ini ña soko ndó nda'a i”, káchí Ndios. Tá va'a

na kundaa ini ndó to'on yó'o, níkuu, ta saá on chikaa kuachi ini ndó koni ndó ñivi na on koo kuachi kómí. ⁸ Yi'i, taa tã kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí tã Jesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xá'a tã Jesús kivi sanda'a ra

ñii taa tã yichí nda'a

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Ta kee tã Jesús kuá'an ra, ta ñiki'vi ra ve'e ño'o sinagoga. ¹⁰ Ta yóo ñii taa, tã yichí nda'a kúu ra, ta on vása kánda ña. Ta ndoo nafariseo xito na yu kúu ñii ña on vá'a ke'é tã Jesús, ña kuchiño chikaa na kuachi sata ra. Ta saá ñindaqa to'on na ra:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña kándixa yó? ¿An kuchiño sanda'a yó ñivi kivi yii ña nákindée yó?

¹¹ Ta ndakuijn tã Jesús, ñika'an ra xí'in na:

—Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ndikachi sana ndó, ta náka va rí ñii yavi kónó kivi yii ña nákindée yó, ta, ¿yukia ke'é ndó? ¿An on ko'on ndó tava ndó kití sana ndó tí ñakava? ¹² ¿Ta kuá'a ní ka ndaya'ví ñii taa noo ñii kití sana yó! Ta ndixa ñava'a kúu ña ke'é yó chiño va'a kivi yii ña nákindée yó.

¹³ Ta saá ñika'an tã Jesús xí'in taa tã yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña. Ndatán yóo inká nda'a ra ña va'a, saá kindoo ña. ¹⁴ Ta kee nafariseo kuá'an na, ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na tã Jesús.

Ñayó'o ká'an xá'a ña ñitaa ñii taprofeta xá'a tã Jesús

¹⁵ Ta tã Jesús xini ra yukia xani ini nafariseo, ta keta ra ve'e ño'o sinagoga ta kuá'an ra. Ta kuá'a ní ñivi xikundikon na sata ra, ta saá sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o. ¹⁶ Ta ñika'an ra xí'in na:

—On ka'an ndó xí'in nda ñii ñivi xa'a ña ké'éj.

17 Ñayó'o ñika'an ra, ta saá kundivi to'on ña ñika'an Ndios xí'in taprofeta Isaías xina'á. Ta to'on yó'o ñitaa taIsaías ña ñika'an Ndios xa'a ta ta ti'ví ra sakaku ñivi ñoyívi yó'o, káchí ña saá:

18 Yó'o yóo ta na kaxin ña kasa chiño ra noo j, ta kí'vi ní ini j xini j ra, ta kúsi j ní ini j xini j ra.

Ta nataxi j Nima j ini ra, ta saá ka'an ndoso ra ñanda j xí'in ndi'i ñivi.

19 On na ra, ta ni on kutee ra, ta on nda'yi ndaa ra xí'in nda ñii ñivi.

Ta on nda'yi ra ko'on ra yichí ña koni so'o ñivi.

20 Ndatán yóo ñii ta on vása ka'no ka ñii tón tamá tá'nó chi tón xa tá'nó kúu nó, saá yóo ta na kaxin j,

ta ndatán yóo ñii ta on vása nda'va ka ñii tímá tón xa kána ñi'ma yi'va, saá yóo ta na kaxin j,

chi ta kundá'ví ini kuu ra koni ra ñivi nandá'ví na vitá ini, na on kivi chindeé xí'in mji,

anda kúndeé ra noo ndi'i ña on vá'a ta chinóo síkón ra ñava'a ñanda j.

21 Ta ndi'i ñivi na ñoyívi yó'o xí'in ndino'o nima na kundati na ra ña ké'é ra ñava'a ta sakaku ra na,

kachí Ndios, ñitaa taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an, ñivi ñika'an na xa'a taJesús

kómí ra ndee ñanímá ndiva'a

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Ta ñivi ku'a'an na ña ku'a'an ñii ta ta kómí nima ndiva'a xí'in na noo taJesús, ta kixaa na noo yóo ra. Ta ta ndeé ndó'o yó'o kúu ra takuaá ta ñí'í ra, ta taJesús sanda'a ña'á ra, ta saá kúchiño nakoto ra ta naka'an ra. 23 Ta ndi'i ñivi na ndóo yó'o naka'nda ní ini na xini na ña ké'é taJesús, ta ñika'an na, káchí na saá:

—¿Án tayó'o kúu ta'sa'ya ñani síkuá taDavid, ta ndáti yó ti'ví Ndios kixaa?

24 Ta xini so'o nafariseo ña ñika'an ñivi yó'o, ta saá ñika'an tá'an na:

—Xí'in ndee ñaBeelzebú,* ña kúu ñaká'no noo ndi'i nima ndiva'a, táva tayó'o nima ndiva'a —káchí na.

25 Ta taJesús xini ra ndi'i ña xáni ini nafariseo, ta ñika'an ra saá xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñivi, ta nata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o. 26 Tá ñanímá ndiva'a ká'no Satanás nátava ña ini ñivi nima ndiva'a tá'an ña, níkuu, ta saá nata'vi tá'an ñandiva'a ta káni tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachí ní ndi'i xa'a yichí ña. 27 Mji ndó ká'an ndó ndí xí'in ndee ñanímá ndiva'a ká'no táva j ñandiva'a.

Tá ndixa saá xáni ini ndó, ta na ndikon sa'ta ndó na táva ñandiva'a, ¿míchí vaxi ndee nayó'o táva na ñandiva'a? Na ndikon sa'ta ndó kachí na on sivi ndee ñanímá ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na ñandiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi na ndikon sa'ta mji ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndiso ndó chi ñavatá ká'an ndó xa'aj. 28 Ta yi'j, kómij ndee Nima Ndios ña tava j nima ndiva'a, ta ña ké'éj yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'á xá'nda chiño Ndios noo ñivi ñoyívi yó'o.

29 'Ta yóo ñii ta ndeé ní ndaku, ta ñivi on kúchiño kivi na ve'e ra ña kindaa na ñakuíká kómí ra. Si'na xini ñó'ó katón na ra, ta saá kúchiño kivi na kindaa na ndi'i ñakuíká kómí ra. Ndatán yóo ta ndeé ní ndaku yó'o, saá yóo ñanímá ndiva'a ká'no.

30 'Ndi'i ñivi na on vása yóo yu'ú xí'in j, nayó'o kúu na on xiin koni na yi'j. Ta ndi'i ñivi na on vása chindeé yi'j nakaya na ñivi ña kundikon na yichí Ndios, nayó'o kúu na saku'ita

* 12:24 Inka kivi ñani Satanás kúu Beelzebú.

ní'no ñivi ña on kundikon na yichi Ndios.

³¹ 'Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é ñivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios. Ta ndi'i ñivi na ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios,† ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a ñivi yó'o. ³² Ta ñivi na ká'an ndiva'a xí'in yi'i, ta ta kixi no Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta ñivi na ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios, ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o vitin, ni ndi'i saá kuyá ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an, ndatán yoo níma ñivi,
saá yoo to'on ña ká'an na
(Lc. 6:43-45)*

³³ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yoo yiton tón va'a, ta saá koon kui'i tí va'a nda'a nó. Tá yoo yiton tón on vá'a, ta saá koon kui'i tí on vá'a nda'a nó. Tá xito ndoso ndó kui'i tí yoo nda'a yiton, ta saá kunda'a ini ndó án tón va'a kúu nó, án tón on vá'a kúu nó. Ndatán yoo yiton, saá yoo ñivi. ³⁴ Ta ndó'ó, ká'an i xí'in ndó, ¡sa'ya koq xati kúu ndó! Chi mii ndó kúu ñivi na on vá'a, ta ñakán on kúchiño ka'an ndó to'on va'a. Ndatán yoo níma ñivi, saá yoo to'on ña ká'an na. ³⁵ Ñivi na kómí níma va'a, ká'an na to'on va'a. Ta ñivi na kómí níma on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. ³⁶ Ta ká'an i xí'in ndó, kixa'a ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta koni ñó'ó ndi'i ñivi taxi na kuenda xa'a ndi'i to'on ña on vá'a ñika'an na. ³⁷ Chi xa'a to'on mii ndó ña ñika'an ndó, Ndios kasa nani ra xa'a ndó'ó, ta saá ka'an ra án kundoo ndó xí'in ra, án ko'on ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

† 12:31 Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an ñivi ndí ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi noq níma ndiva'a ká'no.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñivi kivi ndukú na
ñii milagro noq taJesús
(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)*

³⁸ Ta sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ñika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:

—Tata maestro, kóni ndi ña ke'é ún ñii milagro noq ndi.

³⁹ Ta ndakuiin taJesús:

—¡Ñivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndukú ndó ñii milagro noq i ña kándixa ndó ndi ta ta kixi no Ndios kúu i. Ta on ke'é i inka milagro ña koto ndó, chi va'a ka xini ñó'ó kunda'a ini ndó ña ñindo'o taprofeta Jonás kuyá xina'a. ⁴⁰ Ta taJonás xinaka'a ra uni ndivi, ta uni ñoo tixin titiaká ká'no. Ta saá yi'i, ta ta kixi no Ndios, kunaka'a i uni ndivi, ta uni ñoo tixin ño'o. ⁴¹ Tá kixa'a kivi kasa nani Ndios xa'a ñivi ñoyívi yó'o, ta naño Nínive chika'a na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña ñika'an taJonás xí'in na, ta ñandikó ini na ta kándixa na Ndios. Ta yi'i, ta ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noq taJonás, ta on xijin ndó koni so'o ndó ña ká'an i. ⁴² Tá kixa'a kivi kasa nani Ndios xa'a ñivi ñoyívi yó'o, ta saá tuku ñii ñáreina, ña ñixa'nda chiño noq ñoo naní Sabá xina'a, chika'a ña kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñáreina yó'o xiká ní ñixa'an ña xini so'o ña to'on ña ñika'an tarey Salomón, chi ta ndíchí ní sijn xikuu ra. Ta yi'i, ta ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noq taSalomón, ta on xijin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an i —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra xa'a níma ndiva'a
(Lc. 11:24-26)*

⁴³ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii níma ndiva'a saña ña ñii ta, ta saá ku'an ña noq yuku yichi ña nandukú ña noq nakindée ña. Tá on vása nání'i ña noq nakindée ña, ⁴⁴ ta xani ini ña saá: “Ndikó yó

ndi'vi yó ini taa noo kee yó vaxi yó", káchí ña. Ta ndíkó ña, náxaa ña noo yóo taa noo kee ña, ta nákoto ña vichí ini ra. Ndatán yóo ñii ve'e niti'vi ta ndasa livi na, saá yóo ini taa yó'o. ⁴⁵ Ta ndíkó níma ndiva'a kuá'an ña, ta nándukú ña inká níma ndiva'a, ta nání'i ña uxá níma ña ndiva'a ní ká noo mii ña. Ta ndíkó koo ña, ta kuá'an uxá níma ndiva'a yó'o xí'in ña, ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini taa yó'o. Ta saá xó'vi ní ká ra vitin noo ña si'na. Saá kundo'o ndó'ó na ndóo ñoyivi yó'o vitin tá on xiin ndó koni so'o ndó to'on i —káchí tajesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixaa si'i tajesús xí'in ñani ra

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶ Tá ká'an ká tajesús xí'in ñivi, ta saá kixaa si'i ra xí'in nañani ra, ta yíta na ke'e noo yóo ra, ta kóni na ká'an na xí'in ra. ⁴⁷ Ta ñii taa ndato'on ra xí'in tajesús:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ká'an na xí'in ún —káchí ra.

⁴⁸ Ta ndakuijn tajesús, ñika'an ra xí'in tayó'o:

—¿Yu kúu si'íi? ¿Ta yu kúu nañani i?

⁴⁹ Ta saná'a nda'a ra naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'íi xí'in nañani i. ⁵⁰ Chi ñivi na kisa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, tá yóo ñoyivi ñino, nayó'o kúu ñani i xí'in kiva' i xí'in si'íi —káchí tajesús.

13

Cuento yó'o ndáto'on xa'a tá chí'i ndikin trigo

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Ta mii kivi yó'o keta tajesús ñii ve'e ta kuá'an ra, ta ñixaa ra xikoo ra yu'u mii. ² Ta kixaa kuá'a ní ñivi noo ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco ta xikoo ra satá tón barco noo mii, ta ndi'i ñivi yó'o yíta na yu'u takuii. ³ Ta kixá'a ra ndáto'on ra kuá'a ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Saá ndo'o ñii taa tá chí'i ndikin trigo. ⁴ Ta kixá'a ra xíta ní'no ra ndikin trigo ña chí'i ra noo ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichi, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. ⁵ Sava ndikin ñikoyo noo yásin ní ño'o satá yuu, ta ndikin yó'o kama ní ñindutá ña, chí on vása kuikon noo ño'o yó'o. ⁶ Ta keta ño'o ta ñiyichi ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chí ñi-kee kónó tio'o ña. ⁷ Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñindutá ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chí xa'no tón ñiño yó'o ta xa'ni ndutá nó ña. ⁸ Ta sava ndikin ñikoyo noo ño'o va'a ña kuikon. Ta ñindutá ña, ta xa'no ña, ta kuá'a ní ñixiyo ndikin yita yó'o. Sava yita taxi ña ñii ciento ndikin, sava yita taxi ña unj siko ndikin, ta sava yita taxi ña oko uxu ndikin. ⁹ Ndi'i ndó'ó ñivi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí tajesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun tajesús saná'a ra ñivi xí'in cuento

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Ta kixaa naxíka xí'in ra noo ra, ta ñinda'ka to'on na ra:

—¿Ndachun xí'in cuento saná'a ún ñivi?

¹¹ Ta ndakuijn ra, ñika'an ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, kúnda'a ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichi noo xá'nda chíño Ndios, chí saá taxi Ndios nda'a ndó. Ta inká ñivi kuiti xini so'o na to'on yó'o, ta on vása kúnda'a va'a ini na yukia káchí ña. ¹² Ta ñivi na kúnda'a ini to'on ká'an i, ta Ndios taxi ra ña kúnda'a va'a ká ini na ña, ta ñivi na on xiin kúnda'a ini to'on ña ká'an i, ta ña lo'o to'on xini so'o na ta sandaño'ó na ndi'i ña. ¹³ Xa'a ñayó'o kúu ña saná'a i ñivi xí'in cuento: Vará xito na, ta on vása xini na ñanda'a. Vará xini so'o na, ta on vása chíkaa so'o na, ni on vása kúnda'a ini na ña ndáto'on i. ¹⁴ Ta saá kisa ndivi na to'on ña ñitaa taprofeta Isaías xina'a, ña káchí: Ndios káchí ra saá:

“Vará xíní sọ'o ní na, ta ndà ñii kịvị ọn kundaḡa ini na ña xíní sọ'o na.

Vará xító ní na, ta ndà ñii kịvị ọn kundaḡa ini na yukía xító na.

15 Ta nímà nìvì yó'o xa kutá'yá yuu ña.

Ta nákasì kútụ na sọ'o na, ta nákasì na nduchụ nọọ na, chí ọn xjìn na koto na, ni ọn xjìn na konị sọ'o na.

Ña ké'é na saá kúu ña ọn xjìn na kundaḡa ini na ñandḡa, ni ọn xjìn na ndikó na kixi na nọọ ì ña sanda'a ì na”, káchí Ndios, káchí taprofeta xina'á.

16 'Ta mji ndó, nákaḡ ñasiji nímà ndó chí xító ndó ñava'a ké'é ì, ta xíní sọ'o ndó ña ká'an ì xí'in ndó.

17 Ndixa ká'an ì xí'in ndó, kujya xina'á nixiyo ku'a ní naprofeta xí'in inka nivi na nixika ndakú nọọ Ndios, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xító ndó vitin, ta ni-kuchiño na, ta kutoo na konị sọ'o na ña xíní sọ'o ndó vitin, ta ni-kuchiño na —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an taJesús nándaxin ra cuento

xá'a taa chí'i ndikìn trigo

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

18 Ta tuku nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta vitin konị sọ'o ndó yukía káchí cuento xá'a ta chí'i ndikìn trigo. 19 Ndikìn ña nıkoyo yichì ndátọ'on ña xa'a nivi na xíní sọ'o xa'a yichì nọọ xá'nda chiño Ndios,

ta nayó'o ọn vása kundaḡa ini na, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no ta táva ña to'on Ndios ña xíní sọ'o na. 20 Ta ndikìn ña nıkoyo nọọ yuu ndátọ'on ña xa'a nivi na xíní sọ'o to'on Ndios, ta xandikọn náki'in va'a na ña, ta kúsijí ní ini na. 21 Ta yá'a ñii kánì lo'o, tá kixá'á vaxi ña xó'vì na, án inka nivi ọn xjìn ka na koni ña'á na xa'a ña kándixa na to'on Ndios, ta nayó'o xandikọn sándakoo na yichì Ndios, ta ọn xjìn ka na kandixa na, saá chí ọn ta'an chikaḡ va'a ini na to'on Ndios.

22 Ta ndikìn ña nıkoyo nọọ tón ñiño ndátọ'on ña xa'a nivi na xíní sọ'o

to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ini na, ta kixá'á na kisa chiño na ña kukomí na ku'a ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta saá ọn xjìn ka na kutaku na ndátán ká'an to'on Ndios. 23 Ta ndikìn ña nıkoyo ño'o va'a ña kuikon ndátọ'on ña xa'a nivi na xíní sọ'o to'on Ndios, ta kándixa ini na ña. Nayó'o kúu na kúndeé nduu nivi na va'a ini ta ké'é na ku'a ní ñava'a nọọ Ndios. Ndátán yóo ñii ndikìn ña táxi oko uxu ndikìn, ta inka ndikìn ña táxi unì siko ndikìn, ta inka ndikìn ña táxi ñii ciento ndikìn, saá yóo nivi na kándixa ndino'o ini to'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátọ'on ña xa'a yita trigo xí'in ku'u na'á

24 Ta ndátọ'on taJesús inka cuento ña saná'a ra nivi, káchí ra saá:

—Ndátán yóo ñii taa chí'i ra ndikìn trigo, saá yóo yichì nọọ xá'nda chiño Ndios. 25 Kivì kisin ta chí'i trigo ta kisin ndi'i ta kisa chiño nọọ ra, ta kixaa ñii taa ta sáa ini xini ña'á, ta chí'i ra ndikìn ku'u na'á nọọ ño'o nọọ xa chí'i na ndikìn trigo, ta saá keta ra ku'a'an ra. 26 Ta ninduta trigo ta xa'no ña, ta kixaa kivì kána yokọ ña, ta saá xini nivi ndi ku'u na'á xá'no ña ma'ño yita trigo. 27 Ta na kisa chiño nọọ taa ta chí'i trigo kixaa na nọọ ra, ta nika'an na xí'in ra: “Tata, ¿án ọn vása kuiti ní-chi'i ún ndikìn trigo? Ta vitin yóo ku'a ní ku'u na'á xí'in trigo. ¿Míchí kixi ña?”, káchí na. 28 Ta ndakuijn ta chí'i trigo: “Ñii taa ta sáa ini xini yi'ì kixi ra chí'i ra ku'u na'á.” Ta na kisa chiño nọọ ra nindaka to'on na ra: “¿Án kóni ún to'on ndi ndi'i ku'u na'á?” 29 Ta ndakuijn ra, káchí ra saá: “Ó'on, ọn to'on ndó ku'u na'á koto to'on ndó trigo xí'in ña. 30 Va'a ná taxi yó kua'no xí'in tá'an ña anda kivì ka'nda yó ña. Ta kivì ta'nda ña ta ká'an ì xí'in na xá'nda, kachì ì saá: Ka'nda ndi'i ndó ña, ta tava síin ndó trigo, ta ki'in ndó ku'u na'á, ta kátón nomi ndó ña ta kọ'on ña kọkọ ña; ta saá taan va'a ndó ndikìn trigo yaka

ve'e i", kachí taa tã chĩ'i trigo xĩ'in na kĩa chiño nõõ ra —káchĩ tã Jesús xĩ'in naxĩka xĩ'in ra.

Cuento yó'o ndátõ'on xq'a ndikĩn mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Ta ndátõ'on tã Jesús inkã cuento ñã saná'a ra ñivi, káchĩ ra saá xĩ'in na:

—Ndatán yóo ñii ndikĩn mostaza ñã chĩ'i ñii tã ñõ'o ra, saá yóo yichĩ nõõ xá'nda chiño Ndios. ³² Ta ndikĩn mostaza kúu ñã válĩ ní kã nõõ ndĩ'i ndikĩn yóo ñoyĩvi yó'o, ta kivi ndúta ñã ta ndúu ñã ñã ká'no ní kã nõõ ndĩ'i inkã ñatata chí'i ñivi. Kivi xã'no ñã, ta nduu ñã ñii tón yiton ká'no, ta kixaa tísaa kĩa va'a rí takã rí nda'a nó.

Cuento yó'o ndátõ'on xq'a levadura

(Lc. 13:20-21)

³³ Ta tuku ndátõ'on tã Jesús inkã cuento, káchĩ ra saá:

—Ndatán yóo levadura ñã nasaka ñivi xĩ'in yuxan sitã va'a, saá yóo yichĩ ñã xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nasaka ñivi xĩ'in unj ko'ndo ná'no yuxan harina, ta kündeé ñã sanaño ñã ndĩ'i yuxan yó'o.

Ñayó'o ká'an ndachun saná'a tã Jesús ñivi xĩ'in cuento

(Mr. 4:33-34)

³⁴ Ta kivi ñikã'an tã Jesús xĩ'in ñivi, ta ndasaá kuiti xĩ'in cuento saná'a ra na; õn vása ní-saná'a ra nayó'o xĩ'in inkã nõõ to'on. ³⁵ Saá kĩa ndivi ra to'on Ndios ñã ñitaa ñii taprofeta xina'á, ñã káchĩ saá:

Kã'an j xĩ'in ñivi xĩ'in cuento; ta ndatõ'on j xĩ'in na xã'a to'on ñã ñixiyo se'é ndã kivi kĩa va'a j ñoyĩvi yó'o tãnda kivi vitin, káchĩ Ndios, ñitaa taprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an tã Jesús nãdaxin ra cuento xq'a yita trigo xĩ'in kũ'u na'á

³⁶ Ta ñindayi tã Jesús ñivi, ta ñiki'vi ra ve'e. Ta kixaa yatin naxĩka xĩ'in ra nõõ ra, ta ñikã'an na xĩ'in ra:

—Nandaxin ún nõõ ndi yukia kóni káchĩ cuento xã'a kũ'u na'á xĩ'in yita trigo.

³⁷ Ta ndãkuijn ra, káchĩ ra saá xĩ'in na:

—Taa tã chĩ'i ndikĩn trigo kúu yi'i, tã tã kixi nõõ Ndios. ³⁸ Ta ñõ'o nõõ chĩ'i ra kúu ñoyĩvi yó'o, ta ndikĩn trigo kúu ñivi na kuã'an yichĩ Ndios. Ta kũ'u na'á kúu ñivi na ndikon yichĩ ñanímã ndiva'a. ³⁹ Ta tã tã sãã ini tã chĩ'i kũ'u na'á kúu ñanímã ndiva'a ká'no. Ta kivi ñã ka'nda na trigo xĩ'in kũ'u na'á kúu kivi sondĩ'í ñoyĩvi yó'o, ta na ka'nda kúu naãngel. ⁴⁰ Ndatán náto'on ñivi kũ'u na'á nõõ ñõ'o chĩ'i na, ta ka'mi na kũ'u na'á yó'o nõõ xixi ñõ'o, saá ke'é naãngel kivi sondĩ'í ñoyĩvi yó'o.

⁴¹ Yi'i, tã tã kixi nõõ Ndios, ti'vĩ naãngel ko'on na tava na ndĩ'i ñivi na chú'u inkã ñivi ke'é na ñã õn vá'a, ta tava na ndĩ'i ñivi na ke'é ñã õn vá'a. ⁴² Ta taan na ñivi yó'o nõõ ndeé ní xixi ñõ'o, nõõ kuaku ní na ta xo'vi ní na. ⁴³ Ta ndĩ'i ñivi na kĩa ndivi ñã kóni Ndios kundõõ na nõõ xá'nda chiño Yivá yó Ndios, ta ndatán yóo ñã yé'e ñõ'o, saá naye'e ñivi yó'o. Ndi'i ñivi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o na ñã kã'an j xĩ'in na —káchĩ tã Jesús xĩ'in naxĩka xĩ'in ra.

Cuento yó'o ndátõ'on xq'a ñakuiká ñã yóo se'é

⁴⁴ Ta tuku ndátõ'on tã Jesús ñii cuento ñã saná'a ra na, káchĩ ra saá xĩ'in na:

—Ñii ñakuiká yóo se'é tixin ñõ'o, ta ñii tã ñanĩ'i ra ñã, ta kúsi j ní ini ra, ta tuku chikaa se'é ra ñã, ta ñixã'an ra ñisikó ndĩ'i ra ñã kómĩ ra, ta saá ndikó ra sãta ra ñõ'o yó'o nõõ chikaa se'é ra ñakuiká. Ndatán yóo ñakuiká yó'o, saá yóo yichĩ nõõ xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátõ'on xq'a yuu livi

⁴⁵ Ta ndátõ'on tã Jesús inkã cuento ñã saná'a ra na, káchĩ ra saá:

—Ñii tã tã síkó ñã'a ndúkú ra yuu livi ní ñã ndáyã'ví ní ñanĩ ñã perla. ⁴⁶ Ta ñanĩ'i ra ñii yuu livi ñã

ndáya'ví ní, ta n̄ixá'ān ra n̄isikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra yuū livi yó'o. Ndatán yóo yuū livi ña ndáya'ví ní, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátō'on xā'a ñono ña táva na tiaká

⁴⁷ Ta ndátō'on taJesús inkā cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ñono ña chíkaa na ini m̄ini, ta kuā'a ní noo tiaká táva na, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios. ⁴⁸ Tá chútú ñono, ta násita na ña yu'u takuí. Ta saá nákaixin na ndi'i tiaká tí va'a ta táan na rí ini chikiva, ta xáta na tí on vá'a. ⁴⁹ Saá kundo'o n̄ivi k̄iv̄i sondí'í ñoyívi yó'o: ta kixaā naāngel ta nata'ví na n̄ivi na va'a xí'in na on vá'a, ⁵⁰ ta na on vá'a kuīta na ko'on na noo xixi ño'o ndi'i saá k̄iv̄i, noo kuaku ní na ta xo'v̄i ní na.

Ñayó'o ká'an taJesús xā'a ñakuíká xāá xí'in ñakuíká yatá

⁵¹ Ta taJesús n̄indaqa to'on ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Ān kúndaā ini ndó ndi'i ña n̄ika'ān̄i xí'in ndó?

—Kúndaā va'a ini ndi, Tata —káchí na.

⁵² Ta n̄ika'ān taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i na sáná'a ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés ta ndíkōn na yichí noo xá'nda chiño Ndios, ta ndatán yóo ñii taá xí'in ve'e ra noo ñó'o ñakuíká yatá xí'in ñakuíká xāá, saá yóo nayó'o. Ta saá kúchiño na koni ñó'o na ñakuíká xāá xí'in ñakuíká yatá —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xā'a taJesús k̄iv̄i n̄ixiyo ra ñoo Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Ta ndi'i ndátō'on taJesús cuento ña sáná'a ra na, ta kee ra kuā'ān ra.

⁵⁴ Ta naxaa ra ñoo m̄ii ra, ta k̄ixá'á ra sáná'a ra n̄ivi ve'e ño'o sinagoga. Ta naka'nda ní ini na, ta káchí na xí'in tá'an na saá:

—¿Míkíā sakuá'á tayó'o ndi'i ña xini ní ra? ¿Míkíā kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in n̄ivi? ⁵⁵ ¿Ān on

sivi tayó'o kúu sa'ya ta carpintero?

¿Ān on sivi si'í tayó'o kúu ña naní María? ¿Ān on sivi ñani ta Jacobo, ta José, ta Simón xí'in ta Judas kúu ra?

⁵⁶ ¿Ān on ndixa ndóo k̄iv̄i va' ra ñoo yó yó'o? ¿Míkíā k̄ixi ña xini ní tayó'o? —káchí na.

⁵⁷ Ta n̄i-xiin na koni so'o na ña ká'ān ra. Ta n̄ika'ān taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kisa to'ó na ta profeta, ta naño m̄ii ra xí'in nave'e m̄ii ra on x̄iin na kasa to'ó na ra —káchí ra.

⁵⁸ Ta saá on vása ní-ke'é ra kuā'a ní milagro xí'in na, chi n̄i-xiin na kandixa na ra.

14

Ñayó'o ká'an xā'a ña n̄ixi'i taJuan, ta sakuchu n̄ivi

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Ta k̄iv̄i yó'o tarey Herodes, ta xá'nda chiño noo naño estado Galilea, x̄ini so'o ra ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, ² ta n̄ika'ān ra xí'in na kisa chiño noo ra:

—TaJesús yó'o kúu taJuan, ta sakuchu n̄ivi, ta n̄ixi'i ra ta vitin n̄atakū ra, ñakán kómí ra ndee ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí tarey.

³⁻⁴ N̄ika'ān taHerodes to'on yó'o chi xáni s̄ini ra xā'a ña on vá'a ke'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan n̄ika'ān ra kuā'a ní yichí xí'in taHerodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés káchí ña, on koó yichí naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.

Saá chi taHerodes xa n̄itonda'a ra xí'in ñaHerodías ñásí'í taFelipe ta kúu ñani m̄ii ra. Ta taHerodes, xā'a ña sakusiñ ra ini ñásí'í ra yó'o, xā'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra ta chíkaa na ra ini ve'e ka.

⁵ Ta taHerodes kóni ra ka'ni ra taJuan, ta n̄i-kuchiño ra chi y'ví ra noo n̄ivi, chi n̄ivi xáni ini na ndi taJuan kúu ra profeta. ⁶ Ta ñii k̄iv̄i kana vikō n̄ixiñō kuiya taHerodes,

ta ñása'ya ñáHerodías k̄ata xá'á ñá nõõ ndi'i na ndóo vikõ yó'o, ta kúsij ní ini t̄aHerodes x̄ini ra ñá, k̄ata xá'á ñá. ⁷ Ta saá ch̄iná'a ra Ndios ña taxi ra nda'a ñálo'o yó'o ndi'i ña ndukú ñá nõõ ra. ⁸ Ta si'í ñá ñik̄a'an ñá x̄i'in sa'ya ñá yukia ndukú ñá nõõ t̄arey, ta saá ñik̄a'an ñálo'o yó'o x̄i'in t̄arey:

—Chinóo ún s̄inj̄i t̄aJuan, t̄a sakuchu ñivi, nõõ k̄o'õ ña ndik̄a, ta taxi ún ña nda'a j̄i.

⁹ Ta kúchuchú ní ini t̄arey ña x̄inj̄i so'o ra ña ndukú ñálo'o, ta saá ni, xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na ña ndukú ñá nõõ ra, xa'a ña x̄inj̄i so'o ndi'i na ndóo vikõ yukia ñik̄a'an ra x̄i'in ñálo'o ña ch̄iná'a ra Ndios. ¹⁰ Ta t̄i'ví ra natropa kūa'an na ve'e k̄aa, ta k̄andoso na s̄ikõn t̄aJuan. ¹¹ Ta saá ní'i na s̄inj̄i t̄aJuan kánóo ña nõõ k̄o'õ ta taxi na ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o ñataxi ñá k̄o'õ yó'o nda'a si'í ñá.

¹² Ta naxíka x̄i'in t̄aJuan k̄ixaa na ve'e k̄aa, ta ñakuiso na ȳikí koñu ra, ta ñix̄a'an na sandúxun na ña. Ta saá k̄ixaa na nõõ yóo t̄aJesús, ta ndat̄o'on na x̄i'in ra yukia ñindo'o t̄aJuan.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJesús k̄ivi taxi ra x̄ixi o'on mil t̄a

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Ta k̄iv̄i x̄inj̄i so'o t̄aJesús ña ñindo'o t̄aJuan, ta saá k̄ee ra kūa'an ra ini tón barco, ta ñixaa ra ñii xiiña nõõ õn k̄o'õ ñivi. Ta saá x̄inj̄i so'o ñivi mí kūa'an t̄aJesús, ta k̄ee na kūa'an xá'á na s̄ata ra. ¹⁴ Tá nõõ t̄aJesús tón barco, ta x̄ini ra kūa'a ní ñivi, ta kúndá'ví ní ini ra x̄ini ra na, ta sanda'a ra ñivi na ndeé ndó'o. ¹⁵ Ta xa ñikuaa ní kúu ña, ta saá ñitondaa yatin ux̄u õv̄i naxíka x̄i'in ra, ta ñik̄a'an na x̄i'in ra:

—Tata, nõõ ndóo yó v̄ichí ní, ta ñikuaa ní kúu ña vitin. Va'a ti'ví ún ndi'i ñivi yó'o ná k̄o'õn na ñoo válí yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na —káchí naxíka x̄i'in ra.

¹⁶ Ta ndakuijn t̄aJesús, ñik̄a'an ra x̄i'in naxíka x̄i'in ra:

—Õn vása x̄inj̄i ñó'ó k̄o'õn na. M̄ij̄i ndó taxi kuxu na —káchí ra.

¹⁷ Ta ñik̄a'an na saá:

—Õn k̄o'õ kūa'a ñaxíxi. Yóo kuiti o'on s̄it̄a va'a ta õv̄i kúu tiaká.

¹⁸ Ta ñik̄a'an t̄aJesús saá x̄i'in na:

—Taxi ndó ña yóo nda'a j̄i.

¹⁹ Ta saá ñik̄a'an ra x̄i'in ñivi kundõõ ndi'i na nõõ yita síi. Ta k̄i'in ra o'on s̄it̄a va'a x̄i'in õv̄i tiaká, ta x̄ito ndaa ra ñoyívi ñino, ta ñik̄a'an ra, káchí ra:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta t̄a'ví ra s̄it̄a va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka x̄i'in ra, ta nayó'o ñataxi na ña nda'a ndi'i ñivi na ndóo yó'o. ²⁰ Ta ñani ña x̄ixi ndi'i ñivi nda ñixaa ini na. Tá ndi'i x̄ixi na, ta naxíka x̄i'in t̄aJesús sakutú na ux̄u õv̄i chikiva x̄i'in ña k̄indõõ ndoso, chí ñi-kundeé nan̄ivi kuxu ndi'i na ña. ²¹ Ta ndi'i na x̄ixi yó'o x̄ikuu na ñii o'on mil t̄a, x̄i'in ink̄a kūa'a ní násí'í x̄i'in kūa'a ní naválí.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJesús ña x̄ika ra nõõ m̄ini

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Ta saá t̄aJesús xa'nda chiño ra nõõ naxíka x̄i'in ra ña ndaa na tón barco ta k̄o'õn si'na na nõõ ra nda ink̄a xiiña nõõ m̄ini, saá chí ñindõõ ra ndaȳi ra ndi'i ñivi. ²³ Tá ndi'i ñindaȳi ra ñivi, ta ndaa ra kūa'an ra yuk̄u nõõ k̄a'an ra x̄i'in Ndios. Ta saá ñiketá ño'o ta k̄unaa, ta yóo mató'ón ra yuk̄u yó'o, ²⁴ ta tón barco kánóo nó ma'ño m̄ini. Ñi-kuchiño k̄o'õn k̄a nó chí ndeé ní káni t̄ach̄i x̄i'in takuií ta s̄akuiko ní ña tón barco. ²⁵ Ta xa yatin kóni t̄ivi kúu ña,* ta t̄aJesús x̄ika xá'á ra nõõ takuií va'xi ra nõõ kánóo tón barco. ²⁶ Tá x̄inj̄i naxíka x̄i'in ra ndí x̄ika ra nõõ m̄ini, ta saá ñiȳi'ví ní na, ta x̄i'in ndi'i ndeé na ñik̄a'an na:

—j̄Ñii ñí'ná kúu ñakaa! —káchí na.

²⁷ Ta saá kama ñik̄a'an t̄aJesús x̄i'in na:

* **14:25** Ña cuarta vigilia nákaa ña t̄ixin k̄a õnj̄i x̄i'in k̄a j̄ño x̄itaan.

—On kundi'i ini ndó, chi yí'í va kúu. On kuyí'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁸ Ta nika'an taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tá ndixa yó'ó kúu ún, ta ka'nda chiño ún noo i ta ná kundoso i noo takuii ta xaa i noo ún.

²⁹ —Na'a —káchí taJesús xí'in ra.

Ta taPedro noo ra tón barco, ta kixá'á ra xíka xá'á ra noo takuii ña xaa ra noo taJesús. ³⁰ Ta xini ra ndeé ní vaxi tachi, ta niyi'ví ní ra, ta kixá'á ra ku'a'an niketá ra ini mini, ta xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra:

—Tata, ¡sakaku ún yi'í! —káchí ra.

³¹ Ta taJesús xandikon sanakaa ra nda'a ra, ta tiin ra taPedro, ta nika'an ra xí'in ra:

—¡Taa ta lo'o ní kándixa ini yi'í kúu yó'ó! ¿Ndachun xíka ini ún, ta on vása kándixa ún yi'í chindeé i yó'ó?

³² Ta saá ndaa na tón barco, ta niyaa tachi. ³³ Ta na ñó'o ini tón barco xikuxití na noo taJesús, ta kisa to'ó na ra, nika'an na saá xí'in ra:

—¡Ndixa yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios! —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sanda'a ra nivi ñoo Genesaret
(Mr: 6:53-56)*

³⁴ Njya'a na mini ta njxaa na inka xiiña, ta noo na tón barco ñoo Genesaret. ³⁵ Ta nakoni nanivi ñoo yó'o yu kúu taJesús, ta saá ti'ví na nivi ndato'on na xí'in inka na ñoo yatin ña kixaa taJesús. Ta nayó'o kixaa na xí'in na ndeé ndó'o noo ra. ³⁶ Ta xaku ndá'ví na noo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i nivi na nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

15

*Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na
yakuu noo Ndios
(Mr: 7:1-23)*

¹ Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kixi na ñoo Jerusalén, ta kixaa na noo taJesús, ta njndaka to'on na ra:

² —¿Ndachun yá'a ndoso naxíka xí'in ún noo ña saná'a naxii síkuá yó xina'á? Chi on vása ndá'á na ta xixi na —káchí na xí'in taJesús.

³ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun yá'a ndoso ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kisa ndivi ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á? ⁴ Chi Ndios nika'an ra, káchí ra saá: “Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, ta “Xini ñó'ó kivi ndi'i nivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na”, káchí Ndios. ⁵ Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí ndó yoo yichi ka'an ñii taa xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, káchí ra saá: “On kúchiño i chindeé i ndó'ó, saá chi xa nika'an i taxi ndi'i ña kómí i nda'a Ndios”, káchí ra. ⁶ Ta xa'a ña ká'an ra ñayó'o káchí ña saá: On vása xini ñó'ó ka kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xini ñó'ó ka kasa to'ó ra si'í ra. Ta saá chíkaa njno ndó to'on Ndios xa'a ña ndíkon ndó yichi mii ndó. ⁷ ¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu to'on Ndios ña nitaa taprofeeta Isaías xa'a ndó kuyaa xina'á, ña káchí saá:

⁸ Nivi yó'o kisa to'ó na yi'í xí'in ndasaá kuiti to'on kée yu'u na,

ta nima na xíka ní yoo ña noo i, chi on vása ndino'o ini na kisa to'ó na yi'í.

⁹ Ta nda manj kisa to'ó na yi'í, chi sáná'a na nivi ña kúu ndayí mii na, ta on vása sáná'a na nivi ña xá'nda chiño i noo na, káchí Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí.

¹⁰ Ta taJesús kana ra nivi vaxi na noo ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Konj so'o ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'an i xí'in ndó. ¹¹ Ña xixi nivi ta ña kí'vi yu'u na, ta on vása ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi yu'u nivi, ta ñayó'o ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta njndaka to'on na ra:

—¿Án xíní ún ña nĩsaa ní nafariŕseo ña xíní so'ò na to'on ña nĩka'an ún xí'in na?

¹³ Ta ndakuĩn ra:

—Ndatán yóo ku'u ña on vása ní-chi'i Yivá yó Ndios, ta xíní ñó'ó to'on ndi'i ra ña, saá yóo nafariŕseo yó'o. ¹⁴ Ta saá on kani sijní ndó xa'a na. Ndatán yóo nakuáá tĩn na nda'a inká nakuáá ku'a'an na yichi, saá yóo nayó'o. Tá ñii ta'kuáá tĩn ra nda'a inká ta'kuáá ku'a'an na yichi, ndiovi ra saá koyo ta'vi.

¹⁵ Ta ndakuĩn taPedro, nĩka'an ra, káchí ra saá:

—Nandaxin ún noo ndi cuento saná'a ún xa'a ña ndasaá nduu nĩvi na yakuá noo Ndios.

¹⁶ Ta nĩka'an taJesús xí'in na:

—¿Án ñii k'i'va ndatán yóo inká nĩvi, saá yóo ndó'ó? ¿Án ta'an kundaá ini ndó? ¹⁷ Ndi'i ña xíxi nĩvi kí'vi ña yu'u na ta xaá ña tixin na, ta saá yá'a ña xíta ña. ¹⁸ Ta to'on ña on vá'a vaxi ña yu'u na chi káku ña nĩma na, ta ñayó'o ndása ña nduu nĩvi na yakuá noo Ndios. ¹⁹ Chi ndi'i ña on vá'a xáni ini nĩvi káku ña nĩma na. Ta chínda'á ña na ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ña kúu ña xá'ni na inká nĩvi, xí'in ña kí'vi ta kuachi ñoyívi xí'in inká ña'a ña on sivi kúu ñásí'í ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyívi xí'in ta ta on sivi kúu yij ña, xí'in ndi'i inká noo ñakini ña ké'é nĩvi xí'in inká ña'a án ta. Ta inká ña on vá'a ké'é na kúu ña kisa ku'ná na, xí'in ña ká'an na ñavatá, xí'in ña kándiva'a na xí'in inká nĩvi. ²⁰ Ndi'i ñayó'o kúu ña ndása ña nduu nĩvi na yakuá noo Ndios. Tá ña on vása ndá'á nĩvi ña kuxu na, ñayó'o on vása ndása ña nduu na nĩvi yakuá noo Ndios —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a ña kixi xíká ta kandixa ña taJesús (Mr: 7:24-30)

²¹ Ta kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta ku'a'an na ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. ²² Ta ñii ñaCanaán* vaxi yatin ña noo ku'a'an ra, ta xí'in ndi'i ndee ña nĩka'an ña, káchí ña si'a xí'in ra:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún yij! Sa'ya j ñálo'o ndee ní xó'vi ña, chi kómí ña nĩma ndiva'a —káchí ña.

²³ Ta on vása ní-ndakuĩn taJesús nda ñii to'on. Ta saá naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta xaku ndá'ví na noo ra:

—Ka'an ún xí'in ñayó'o ná ko'on ña, saá chi ndá'yi ní ña vaxi ña sata yó.

²⁴ Ta nĩka'an taJesús:

—Ndios ti'ví ra yij vaxij kuiti noo naño Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá yóo nayó'o —káchí ra.

²⁵ Ta ñaña'a yó'o nitonda yatin ña, ta xikuxití ña noo taJesús, ta nĩka'an ña xí'in ra:

—Tata, jchindee ún yij!

²⁶ Ta ndakuĩn ra, nĩka'an ra:

—On vása va'a tava nĩvi sija va'a ña xíxi sa'ya na ta sakana na ña noo tí ina kuxu rí ña.

²⁷ Ta nĩka'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina xíxi rí ña chachi kóyo yu'u mesa xito'o rí —káchí ña.

²⁸ Ta taJesús nĩka'an ra:

—Nana, kónó ní chikaa ún ña ndaa ini ún yij. Ta kasa ndivi j ña ndúkú ún noo j —káchí ra.

Ta ñálo'o sa'ya ñaña'a yó'o mii hora yó'o nduva'a ña.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ku'a'a ní nĩvi na ndee ndó'o

²⁹ Ta saá taJesús kee ra ku'a'an ra yu'u mĩni Galilea. Ta ndaa ra ñii yukú ta xikoo ra. ³⁰ Ta ku'a'a ní nĩvi kixaa na noo ra, ta xí'in nayó'o kixaa nĩvi na on kivi kaka xá'á, nĩvi nakuáá, nĩvi nañ'í, nĩvi na lavó

* **15:22** Nixiyo ñii xiiña xĩnaní Canaán xĩna'á, ta nĩvi na xitaku yó'o on sivi najudío xikuu na, ta nanjvi xĩndoo yó'o nixaa na xĩndoo na ñii xiiña noo naní Fenicia yatin ñoo Tiro xí'in Sidón.

nda'a, nivi na lavó xa'a, xí'in inka na ndeé ndó'o ndi'i saá nõõ kue'e kixaa na nõõ taJesús. Ta sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o yó'o. ³¹ Ta saá naka'nda ní ini nivi xíini na ndí na xikuu nañí'í ká'an na, na xikuu na lavó nda'a xí'in na lavó xa'a nduva'a na, na xikuu na on kivi kaka xá'á xíka na, na xikuu nakuáá xíto na. Ta ndi'i nivi kisa ká'no na ta kisa to'ó na Ndios ta xá'nda chiño nõõ naIsrael.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil taa
(Mr. 8:1-10)

³² Ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na nõõ ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Kúnda'ví ní ini i xíini i nivi, chi xa unj kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na. On xijin ti'ví na no'o na kofo kivi nduú na yichi, chi xí'i ní na soko —káchí ra.

³³ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra:

—¿Míkía sata yó sítá va'a kuxu ndi'i nanivi, chi vichí ní káa yó'o?

³⁴ Ta nindaqa to'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá sítá va'a kómí ndó?

Ta ndakuijn na:

—Yóo uxá sítá va'a xí'in lo'o tiaká válí.

³⁵ Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na nõõ ño'o. ³⁶ Ta kí'in ra uxá sítá va'a xí'in lo'o tiaká, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sítá va'a yó'o, ta ta'ví ra tiaká, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o naxi na ña nda'a nivi kuxu na. ³⁷ Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús sakutú na uxá chikiva sítá va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ni-kundee nivi kuxu ndi'i na ña. ³⁸ Ta ndi'i nivi na xixi yó'o xikuu na komi mil taa xí'in inka kua'a ní násí'í xí'in kua'a ní naválí. ³⁹ Ta taJesús nika'an ra nindaayi ra nivi yó'o ta kuano'o na, ta saá ndaa ra tón barco, ta kua'an ra ñii xiiña nani ña Magdala.

16

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo xí'in nasaduceo
kivi ndukú na ñii milagro nõõ taJesús
(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Ta nafariseo xí'in nasaduceo kixaa na nõõ taJesús. Ta kóni koto ndoso na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi, tá ndixa Ndios ti'ví yó'o.

² Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá nikuua, tá kukuá'á nõõ sakán niketá ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: “Va'a ní koo kivi taan.” ³ Tá xitaan, tá kukuá'á ndi'i nõõ sakán vaxi kana ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: “On vása va'a koo kivi vitin.” ¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Xíni va'a ndó ña kúu seña ña káchí ndasaá koo kivi, ta, ¿ndachun on vása kundaa ini ndó yukía kóni kachí ña xíto ndó xí'in ña xíni so'o ndó ké'é i vitin? ⁴ ¡Nivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndukú ndó ñii milagro nõõ i ña kandixa ndó tá taa ta xixi nõõ Ndios kúu i. Ta yi'i on ke'é i inka milagro ña koto ndó, chi va'a ka xíni ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o taprofeta Jonás kuiya xina'á.

Ta saá kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a levadura nafariseo
(Mr. 8:14-21)

⁵ Ta ndaa na tón barco ta kua'an na niya'a na inka xiiña nõõ mini, ta naxíka xí'in taJesús nandoso na kuni'i na sítá va'a ko'on na. ⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó. On naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo.

⁷ Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ká'an ra saá xí'in yó chi on kofo sítá va'a ní'i yó.

⁸ Ta kundaa ini taJesús yukía nika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Na on vása kándixa kúu ndó. ¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó:

“On koo s̄ita va'a ní'i yó”, káchí ndó? ⁹ ¿An ta'an kundaa ini ndó? ¿An nandoso ndó ña ta'víi o'on s̄ita va'a xíxi na o'on mil taa, ta n̄indo kua'a ní ka chikiva s̄ita va'a? ¹⁰ ¿An nandoso ndó xa'a ux̄a s̄ita va'a xíxi na komi mil taa, ta n̄indo kua'a ní ka chikiva s̄ita va'a? ¹¹ ¿Ndachun on vása kunda ini ndó chi on s̄ivi xa'a s̄ita va'a kúu ña ká'an̄i xí'in ndó vitin? Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta saá kundaa ini na on s̄ivi xa'a levadura ña ñó'o xí'in s̄ita va'a kúu ña ká'an̄i taJesús xa'a. Ta ña ká'an̄i ra xa'a xí'in na kúu ña koto va'a na noo to'on ña sáná'a nafariseo xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an̄i xa'a taPedro kivi n̄ika'an̄i ra ndí taJesús kúu Cristo ta t̄i'ví Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Ta k̄ixaa taJesús ñii xiiña noo yoo yatin ñoo Cesarea Filipino, ta n̄indaqa to'on ra naxíka xí'in ra:

—¿Yukíā káchí n̄ivi xa'āi yu kúu i?

¹⁴ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Sava n̄ivi ká'an̄i yó'o kúu ún taJuan, ta sakuchu n̄ivi. Sava na ká'an̄i yó'o kúu ún taprofeta Elías. Ta inka na ká'an̄i yó'o kúu ún taJeremías án inka taprofeta ta x̄itaku x̄ina'á.

¹⁵ Ta n̄indaqa to'on ra na:

—Ta m̄ii ndó, ¿yukíā káchí ndó yu kúu i?

¹⁶ Ta ndakuijn taSimón Pedro, n̄ika'an̄i ra:

—Yó'o kúu Cristo, taa ta t̄i'ví Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o, ta kúu ún Sa'ya Ndios tatáku.

¹⁷ Ta n̄ika'an̄i taJesús xí'in ra:

—Ñava'a ní ke'é Ndios xí'in ún, tata Simón, sa'ya taJonás, chi on s̄ivi n̄ivi kúu na saná'a yó'o ñandaa yó'o. Ta Yivá̄i Ndios, ta yoo ñoyívi n̄ino, kúu ta saná'a yó'o. ¹⁸ Ndixa ká'an̄i i

xí'in ún, ta vitin sakunaníi yó'o Pedro,* ta s̄ata yuu yó'o† kasa va'āi ve'e ño'ōi noo nakutá'an̄i ndi'i n̄ivi na kandixa ȳi'i, ta nda ñii k̄ivi on ndi'i xa'āi ña, chi ndee ña xa'ni n̄ivi, on kuchiño kundeé ka ña noo n̄ivi na kándixa ȳi'i, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá k̄ivi. ¹⁹ Ta nataxīi nda'āi ún llave ña nakuiná ún yé'é noo k̄i'vi nan̄ivi yich̄i noo xa'nda chiño Ndios. Ta Ndios taxi ra ndayí nda'āi ún ña ka'an̄i ún yu kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é n̄ivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ún xa'āi ndi'i ñayó'o —káchí ra xí'in taPedro.

²⁰ Ta taJesús n̄ika'an̄i ra xí'in na:

—Ta on ka'an̄i ndó xí'in nda ñii n̄ivi ndí ȳi'i kúu Cristo, taa ta t̄i'ví Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o.

Ñayó'o ká'an̄i xa'a taJesús ndát'o'on ra ña ka'ni na ra
(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Nda k̄ivi yó'o k̄ixá'á taJesús ndát'o'on ra xí'in naxíka xí'in ra ndí x̄ini ñó'ōi ko'on ra ñoo Jerusalén. Ta ñoo yó'o naxikua'āi noo najudío, xí'in na saná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta k̄ivi un̄i nataku ra, kasa Ndios. ²² Ta saá taPedro tava síin ña'á ra, ta k̄ixá'á ra n̄inaa ra xí'in taJesús xa'āi ña n̄ika'an̄i ra, ta taPedro n̄ika'an̄i ra, káchí ra saá xí'in taJesús:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ún ñayó'o, Tata! ¡Nda ñii k̄ivi on kundo'o ún saá!

²³ Ta ndikó koo taJesús ta n̄ika'an̄i ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—¡Kuta'a ún noōi, ñandiva'a ká'no! Ta yó'o taPedro sási ún noōi ña on kasa ndivīi ña kóni Yivá̄i Ndios. On vása xáni ini ún ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini n̄ivi —káchí taJesús xí'in taPedro.

²⁴ Ta n̄ika'an̄i taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

* **16:18** To'on griego “petros” k̄ivi Pedro, kóni kachí ña: yuu lo'o. † **16:18** To'on griego “petra” kóni kachí ña: yuu ká'no. ‡ **16:24** To'on kusoqó na tón cruz m̄ii na kóni kachí ña: X̄ini ñó'ōi koo ti'va n̄ivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'āi ña ndíkõn na taJesús.

—Ndi'i n̄ivi na kóni kundikōn yì'ì xìnì ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini m̄ii na, ta kusokó na tón cruz m̄ii na: ta kundikōn na satāi. ²⁵ Ndi'i n̄ivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutakú va'a na ñoyívi yó'o, ta on x̄iin na xo'vi na xa'āi, ta nayó'o on kuchiño na kutakú na xí'in Ndios. Ta n̄ivi na on vása ndí'i ini ndukú kutakú va'a na ñoyívi yó'o, xa'ā ña kundikōn na yì'ì, nayó'o kúu n̄ivi na kutakú xí'inì. ²⁶ Tá kómí n̄ivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása tákú ndino'o na noo Ndios, ta nda man̄i kúu ña. Saá chi on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká kómí na xa'ā ña kutakú na xí'in Ndios. ²⁷ Ta yì'ì, ta ta k̄ixi noo Ndios, vaxi ñii k̄ivì ndikó̄ ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndeē ña va'a ña livi yé'e Yivá ñi Ndios, ta k̄ixaa naángel xí'in ñi, ta saá cha'vi ñii ñii n̄ivi xa'ā ndi'i ñava'a án ña on vá'a ke'é na ñoyívi yó'o. ²⁸ Ndixa ká'an ñi xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutakú ka ndó ña kivi koni ndó yì'ì, k̄ivì ndikó̄ ñoyívi yó'o ña ka'nda chiño ñi noo ndi'i n̄ivi —káchí taJesús xí'in na.

17

Ñayó'o ká'an xa'ā k̄ivì n̄ataxa taJesús, x̄ini un̄i taxíka xí'in ra (Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

¹ N̄iya'a ñño k̄ivì ta taJesús nakaxin ra un̄i taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan ta kúu ñani taJacobo yó'o, ta kuá'an na xí'in ra ñii yukú síkón. ² Ta kán x̄ini na nasama noo taJesús. Ndatán yé'e ño'o saá náye'e noo ra. Ta nduyaa tikoto ra. Ndatán yoo ño'o ña yé'e saá yoo tikoto ra. ³ Ta saá n̄itivi taMoisés xí'in taElías, ndato'on na xí'in taJesús. ⁴ Ta n̄ika'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi un̄i ti'a'va, ñii ña koo m̄ii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inká ña koo taElías —káchí taPedro xí'in ra.

⁵ Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii vikō ña yé'e nda noo ñindichi ra

xí'in nataa yó'o, ta n̄isa'vi ndi'i na t̄ixin vikō. Ta t̄ixin vikō yó'o k̄ixi to'on ña n̄ika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya ñi, ta k̄ivì ní ini x̄ini, ta kúsii ní ini x̄ini ra. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ká'an ra —káchí Ndios.

⁶ Tá x̄ini so'o naxíka xí'in taJesús to'on yó'o, ta x̄ikundee ndi'i na noo ño'o, ta n̄iyi'ví ní na. ⁷ Ta taJesús k̄ixaa ra noo na, ta n̄itonda na nda'a ra na, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—Ndakoo ndó. Ta on kuyi'ví ndó.

⁸ Tá na un̄i yó'o nakoto ndaa na, ta nda ñii n̄ivi on koó ka ní-xini na, nda ñii laá kuiti taJesús ñindichi noo na.

⁹ Tá vaxi noo na yukú yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá xí'in na:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii n̄ivi ña sakán x̄ini ndó. Tá k̄ixaa k̄ivì k̄ivì ta nataku ñi, saá kivi ndato'on ndó xí'in n̄ivi —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Ta naxíka xí'in ra n̄inda'ka to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na x̄ini ñó'ó k̄ixi taElías, ta saá k̄ixaa ta ta ti'ví Ndios sakaku ra n̄ivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuin taJesús:

—Ndixa taElías si'na x̄ini ñó'ó k̄ixaa ra, ta ndasa va'a ndi'i ra ña'a.

¹² Ta yì'ì ká'an ñi xí'in ndó, xa k̄ixi taElías, ta on vása ní-nakoni n̄ivi ra, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini m̄ii na. Ñii k̄i'va saxo'vi na tayó'o, saá saxo'vi na yì'ì, ta ta k̄ixi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹³ Ta saá kundaa ini naxíka xí'in ra ndí taJesús ká'an ra xa'ā taJuan, ta sakuchu n̄ivi.

Ñayó'o ká'an xa'ā taJesús k̄ivì sanda'a ra ñii talo'o ta kómí níma ndiv'a (Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Ta k̄ixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra noo nákutá'an kuá'a ní n̄ivi, ta ñii ta k̄ixaa yatin ra noo taJesús, ta x̄ikuxítí ra noo ra. ¹⁵ Ta n̄ika'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya ñi. Saá chi ta x̄i' yì'í

kúu ra, ta ndeé ní kini xó'vi ra. Kuá'a ní yichí nákava ra noo xíxi ño'o, ta kuá'a ní yichí nákava ra ini takuí. ¹⁶ Níxa'an ra xí'ini noo naxíka xí'in ún, ta on vása ní-kuchiño na sanda'a na ra —káchí ra.

¹⁷ Ta ndakuijn taJesús, níka'an ra xí'in nivi:

—Nívi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xiin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xini ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o noo i —káchí ra.

¹⁸ Ta kixaa talo'o ta taJesús xa'nda chiño ra noo níma ndiva'a ña kee ña. Ta ñanímā ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a talo'o.

¹⁹ Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta nindaka to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndiva'a yó'o?

²⁰ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra xí'in na:

—On vása ní-kuchiño ndó chi xini ñó'ó kandixa ka ndó Ndios. Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kandixa ndó Ndios vará nda lo'o kuiti, ndatán yoo ndikin mostaza lo'o ní ña, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndeé ña ka'an ndó xí'in yuku ká'no ñíndichi yó'o: “Kuta'a ún yó'o ta kuá'an ún inka xiiña ka”, káchí ndó, ta yuku ká'no ñíndichi yó'o kuta'a ña. Saá chi tá kándixa lo'o ndó Ndios, ta kuchiño ndó kasa ndivi ndó ndi'i ña'a. ²¹ Ta ñanímā ndiva'a tá'an ña xikomí talo'o yó'o, xini ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndátoto'on tuku ra xa'a ña kivi ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²² Ta yoo taJesús xí'in naxíka xí'in ra estado Galilea, ta níka'an ra xí'in na:

—Nii kivi ña vaxi nii ta nataxi ra yi'i, ta kúu ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi. ²³ Ta nayó'o ka'ni na yi'i, ta tondaa kivi uní nataku i, kasa Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta kúchuchú ní ini naxíka xí'in ra xini so'o na to'on yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi na si'un ve'e ño'o ká'no

²⁴ Tá níxaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum, ta na káya si'un naní dracma xa'a ve'e ño'o ká'no kixaa na noo taPedro, ta nindaka to'on ña'a na:

—¿Án on vása chá'vi taMaestro si'un xa'a ve'e ño'o ká'no?

²⁵ Ta ndakuijn taPedro, káchí ra saá:

—Chá'vi va ra ña —káchí ra.

Ta saá taPedro níki'vi ra ve'e, ta si'na níka'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Yukía xani ini ún, Simón? Narey ñoyívi yó'o, ¿yo noo nivi ndúkú na si'un? ¿Án ndúkú na si'un noo naño mii na, án ndúkú na si'un noo nivi na inka ñoo?

²⁶ Ta ndakuijn taPedro:

—Ndúkú na ña noo nivi na inka ñoo.

Ta níka'an taJesús:

—Ta naño mii narey on vása chá'vi na. ²⁷ Ta saá ni, xa'a ña on sasaá yó na, va'a ka kuá'an ún mni, ta sakana ún ini takuí yi'va ña kómí ka chikí'í noo ña satiin yu'u títiaká, ta títiaká tínoo tiin ún nakuiná ún yu'u rí, ta naní'i ún ñii si'un, ta ko'on ún ve'e ño'o ká'no, ta chá'vi ún xa'a yi'i xí'in xa'a mii ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

18

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka

noo xá'nda chiño Ndios

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta nindaka to'on na ra:

—¿Yu kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios?

² Ta saá kana taJesús ñii talo'o, ta níka'an ra xí'in talo'o yó'o kundichi ra ma'ño noo naxíka xí'in ra. ³ Ta níka'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá on vása ndasa ninó xí'in mii ndó, tá on vása nduu ini ndó ndatán yoo

ini naválí, ta on kivi kivi ndó noo xá'nda chiño Ndios. ⁴ Ta ta ta ndása lo'o xí'in mji, ndatán yoo talo'o yó'o, ta tayó'o kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios. ⁵ Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naválí, kóni kachí ña saá, ndí yi'i náki'in va'a na —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo kivi nivi kuachi

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá yoo nakuálí na ndíkón yi'i, ta nivi na chinda'a nakuálí yó'o kivi na kuachi, ndá'ví ní nivi yó'o! Va'a ka si'na inka nivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'a na noo kónó va'a ini takuii, ña on chinda'a na nakuálí kivi na kuachi. ⁷ Ndá'ví ní nivi ñoyívi yó'o!, saá chi ndi'i kivi yoo ku'a ní ña on vá'a ña chinda'a nivi kivi na kuachi. Ta ndá'ví ní ka nivi na chinda'a inka nivi kivi na kuachi!

⁸ Tá ñii nda'a ndó án ñii xa'a ndó kúu ña chinda'a ndó'o kuán kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nda'a ndó án ñii laá xa'a ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ta xí'in ovi xa'a ndó ndaya noo xixi ño'o ndi'i saá kivi. ⁹ Tá ñii nduchú noo ndó kúu ña chinda'a ndó'o kuán kivi ndó kuachi, ta va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nduchú noo ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nduchú noo ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on xa'a ñii tindikachi ndaño'o

(Lc. 15:3-7)

¹⁰ Ta ndato'on tuku taJesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó ña on kani sinj ndó na on vása ndáya'ví kúu naválí yó'o. Ká'anj xí'in ndó, naángel na ndáa naválí yó'o ndó na ndi'i saá kivi xí'in Yivá Ndios, ta yoo ñoyívi ñino. ¹¹ Saá chi yi'i, ta ta kixi noo

Ndios, kixaa ñoyívi yó'o sakaku nivi na ndaño'o.

¹² '¿Yukía xani ini ndó? Tá yoo ñii ta kómí ra ñii ciento ndikachi sana ra, ta ñii rí ndaño'o, ta saá, zan on sandakoo ra tí komi siko xa'on komi kundoo mji rí yuku, ta ko'on ra nandukú ra tí ndaño'o? ¹³ Ndixa ká'anj xí'in ndó, tá naní'i ra rí, ta kusij ní ka ini ra xa'a tí naní'i ra noo ndi'i inka tí komi siko xa'on komi sana ra. ¹⁴ Ndatán yoo ta ndáa ndikachi, saá yoo Yivá yó Ndios, ta yoo ñoyívi ñino. On xjin ra ndaño'o nda ñii nivi noo ra —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá xini ñó'o kasa ká'no ini nivi

xa'a natá'an na

(Lc. 17:3)

¹⁵ Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:

—Tá yoo ñii tatá'an ún, ta ke'é ra ña on vá'a xí'in ún, ta xini ñó'o ko'on mató'on ún ka'an ún xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ún. Tá tayó'o chikaá so'o ra ña ká'an ún, ta ndikó ini ra xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta saá tuku nakoo va'a ra xí'in ún ta nakoo va'a ra xí'in Ndios. ¹⁶ Tá tayó'o on xjin ra konj so'o ra ña ká'an ún, ta saá kana ún ñii án ovi nivi ko'on na xí'in ún, ta noo nayó'o ka'an tuku ún xí'in ra. Ta saá kasa ndivi ún to'on Ndios, ña káchí ndí xini ñó'o ovi án unj nivi na ndakuijn kasa ndaa xa'a kuachi. ¹⁷ Ta saá ni, tá tayó'o on xjin ra konj so'o ra ña ká'an unj ndó xí'in ra, ta saá ndato'on ndó xí'in na ve'e ño'o yukía ke'é ra. Tá on xjin ra konj so'o ra ña ká'an na ve'e ño'o, ta ke'é ndó xí'in tayó'o ndatán yoo ña ké'é ndó xí'in ta on vása kándixa Ndios, án ndatán yoo ña ké'é ndó xí'in ñii ta ta káya si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma, saá ke'é ndó xí'in tayó'o.

¹⁸ 'Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndó ña ka'an ndó yu kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o.

¹⁹ 'Ta ká'anj xí'in ndó, tá yoo yu'ú ovi ndó ñoyívi yó'o xa'a ña ndukú ndó noo Ndios, ta saá Yivá

ta yóo ñoyívi ñino kasa ndivi ra ña. ²⁰ Saá chi ño ñakutá'an ovi án uní na ndíkõn sataj ta ká'an na xí'iní, ta yí'í yóoí xí'in nayó'o —káchí taJesús.

²¹ Ta saá taPedro ñitondaa yatin ra ño taJesús, ta ñindaqa to'on ña'á ra:

—Tata, ¿ndasaá yichí xíní ñó'ó kasa ká'no iní xá'a ta ta ké'é ña on vá'a xí'iní? ¿Án va'a anda uxá yichí kasa ká'no iní xá'a ra?

²² Ta ndakuijn taJesús:

—On vása ká'aní xí'in ún anda uxá yichí kasa ká'no iní ún xá'a ra, ká'aní xí'in ún anda uní siko uxu yichí uxá, saá kasa ká'no iní ún xá'a ra.

Cuento yó'o ndato'on xá'a ovi ta nika

²³ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndatán yóo ñii tarey kóni ra ndasa va'a ra kuenda xí'in na kisa chiño ño ra, saá yóo ño xá'nda chiño Ndios. ²⁴ Ta yóo ñii ta ta kisa chiño ño tarey, ta níka ra ño tarey uxu mil s'ún ñaní talento.* Ta kivi kixá'a tarey ndása va'a ra kuenda, ta ñivi kixaa na xí'in ta níka yó'o.

²⁵ Ta on vása ní-kuchiño taxa'vi ra s'ún tarey, ta saá xá'nda chiño tarey ña siko na ra kuu ra esclavo, ndatán kasa chiño kití saá kasa chiño ra ño xito'o ra. Ta xá'nda chiño tuku tarey ña siko na ñás'í ra xí'in sa'ya ra, xí'in ndi'i ña kómí ra ña cha'vi ra ndi'i ña níka ra. ²⁶ Ta saá ta kisa chiño yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra ño tarey, káchí ra saá: “Tata, kundá'ví iní ún koni ún yí'í, ta saá cha'vi ndi'í s'ún ña níkaí nda'a ún.” ²⁷ Ta saá kundá'ví iní tarey xini ra tayó'o, ta kisa ká'no iní ra xá'a ña níka ra, ta taxi ra ndayí kuá'an ndíka tayó'o. ²⁸ Ta saá ta kisa chiño yó'o kee ra kuá'an ra, ta yichí ñakutá'an ra xí'in inka tatá'an mii ra ta níka ño ra ñii ciento s'ún válí ñaní denario.† Ta tijn ra sikon ta níka lo'o yó'o ño ra ta kixá'a ra

sakuá'na ña'á ra, káchí ra saá xí'in ra: “¡Cha'vi yí'í vitin ña níka ún ñoí!” ²⁹ Ta saá tatá'an ra ta níka lo'o yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra ño ra, ta káchí ra saá: “Kundá'ví iní ún koni ún yí'í, ta cha'vi ndi'í ña níkaí nda'a ún.” ³⁰ Ta ñi-xiin ra kundati ra. Ta saá chikaá ra ta níka lo'o yó'o ño ra iní ve'e kaa anda cha'vi ra ndi'í ña níka ra. ³¹ Ta inka na kisa chiño ño tarey xini na ña ndó'o ta níka lo'o, ta kúchuchú ní iní na, ta ñixá'an na ndato'on na xí'in tarey ndi'í ña xini na ndo'o ta níka lo'o yó'o. ³² Ta saá tarey kana ra ta kisa ká'no iní ra xá'a yó'o, ta kixaa ra ño ra, ta tarey ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá: “¡Yó'o ta ndiva'a kuu ún! Kisa ká'no iní xá'a ndi'í ña níka ún ñoí, chi xaku ndá'ví ún ñoí. ³³ Ñii kiva ndatán kisa ká'no iní xá'a ún, saá xini ñó'ó kasa ká'no iní ún xá'a tatá'an ún ta níka lo'o ño ún.” ³⁴ Ta tarey ñisaa ní iní ra, ta chikaá ra tayó'o iní ve'e kaa, ta xá'nda chiño ra ña saxo'vi ña'á na anda kixaa kivi ña cha'vi ndi'í ra ña níka ra. Saá ndi'í cuento lo'o yó'o —káchí taJesús.

³⁵ Ta tuku káchí taJesús saá:

—Ndatán ke'é tarey yó'o, ñii kiva saá ke'é Yivá í Ndios xí'in ndó, tá on xijn ndó kasa ká'no ndino'o iní ndó xá'a natá'an ndó.

19

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi saná'a ra

ña on vá'a sandakoo va'a ta ñás'í ra

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Ta ndi'í ñika'an taJesús xí'in na, ta saá kee ra estado Galilea ta kuá'an ra estado Judea ña nákaa inka tá'ví yu'u yuta Jordán. ² Ta kuá'a ní ñivi xindikõn na sata ra, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o.

³ Ta sava nafariseo kixaa na ño ra ña koto ndoso ña'á na, ta ñika'an na xí'in ra:

* **18:24** Ñii talento kuu s'ún ña kuu ya'vi ñii ta ta kisa chiño xá'on kuyá. † **18:28** Ñii denario kuu s'ún ña kuu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

—¿Án yóo yichí ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra xa'a ña káchí ini mji ra?

⁴ Ta ndakuijn tajesús, káchí ra saá:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios ña ká'an xa'a kivi kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o? Chi Ndios kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a. ⁵ Ta nika'an Ndios: “Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra sí'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra, ta na ovi yó'o nduu na ñii ñivi”, káchí to'on Ndios. ⁶ Ta saá, on sivi ka ovi ñivi kúu na, saá chi ñii ñivi kúu na noo Ndios. Ta ñivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inka ñivi on vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí tajesús xí'in na.

⁷ Ta ñinda'ka to'on nafariseo tajesús:

—Ta saá, ¿ndachun taxi ta Moisés ndayí nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ka'an ra ndayí ra ña ko'on ña?

⁸ Ta ndakuijn tajesús:

—Ta Moisés taxi ra ndayí ña sandakoo va'a nataa ñásí'í na chi ndó'o najudío ni-xiin ndó chikaa ndó to'on Ndios ini ndó. Chi xina'á kivi kixá'á ñoyívi on vása ní-chitóni Ndios sandakoo va'a taa ñásí'í ra. ⁹ Ta yijí ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ña yóo yijí ta on vása ní-ki'vi ña kuachi xí'in inka taa, ta yijí ña on ko'o yichí kómí ra sandakoo va'a ra ña. Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñaovi. Ta taa taa tonda'a xí'in ña'a ña ñinda'o, kisa yijí ña, ta tayó'o kivi ra kuachi xí'in ña, chi ñásí'í tanó kúu ña noo Ndios —káchí tajesús xí'in nafariseo.

¹⁰ Ta naxíka xí'in ra nika'an na, káchí na saá xí'in tajesús:

—Tá on ko'o yichí sandakoo va'a taa ñásí'í ra, ta va'a ka on tonda'a ra.

¹¹ Ta ndakuijn tajesús, káchí ra saá:

—Yóo ñivi na on kivi naki'in to'on yó'o. Ta ndasaá kuiti ñivi na chindee Ndios kuchiño naki'in va'a to'on yó'o. ¹² Yóo taa taa on vása tonda'a

chi saá kaku ra. Yóo inka taa taa on kuchiño koni ñó'o ra ña'a, saá chi xa'nda na ra ña on koni ñó'o ka ra ña'a. Ta yóo inka taa taa chíkaa ini on tonda'a, saá chi kóni ra kasa chiño ra noo Ndios. Ndi'i taa taa va'a kuchiño naki'in to'on yó'o, xini ñó'o kasa ndivi ra ña —káchí tajesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a tajesús
kivi chinóo ra nda'a ra sinj naváli
(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)*

¹³ Ta kixaa ñivi xí'in naváli noo yóo tajesús ña chinóo ra nda'a ra sinj na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na. Ta naxíka xí'in ra nika'an na xí'in ñivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naváli yó'o —káchí na.

¹⁴ Ta nika'an tajesús saá:

—Taxi ndó naváli ná kixi na noo i, on kasi ndó noo na ña kixi na, chi ñivi na ndikon yichí noo xa'nda chiño Ndios, ndatan yóo naváli yó'o, saá yóo na.

¹⁵ Ta chinóo ra nda'a ra sinj naváli yó'o, ta saá kee ra ku'an ra inka xiiña.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa taku'ká
ní
(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)*

¹⁶ Ta ñii taa kixaa ra noo tajesús, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿nda chiño va'a xini ñó'o ke'é i, ta taxi Ndios ña kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

¹⁷ Ta ndakuijn tajesús:

—¿Ndachun ká'an ún yijí kúu taa va'a ini? Saá chi on ko'o nda ñii ñivi va'a ini, ñii laa Ndios kuiti kúu taa va'a ndino'o ini. Tá kóni ún kutaku ún xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xini ñó'o kasa ndivi ún ndayí ra.

¹⁸ Ta saá ñinda'ka to'on tayó'o tajesús, káchí ra:

—¿Nda ndayí xini ñó'o kasa ndivi i? —káchí ra.

Ta ndakuijn tajesús;

—On ka'ni ún ñivi, on kivi ún kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ña on sivi kúu ñásí'í ún, on kasa ku'ná ún ña kómí ñivi, on ka'an ún ñavatá

xə'a inka nivi, ¹⁹ ta kasa to'ó ún yivá ún, ta kasa to'ó ún si'í ún, ta ñii ki'va ndatán ki'vi ini ún xini ún xí'in mii ún, saá kuki'vi ini ún koni ún natá'an ún —káchí taJesús xí'in ra.

²⁰ Ta saá ndakuijn tayó'o, nika'an ra xí'in taJesús:

—Yi'i nda lo'oi kisa ndivi ndi' saá ndayí yó'o. ¿An yoo inka chiño kumanj kasa ndivi? —káchí ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús:

—Tá kóni ún kuu ún ta va'a ndino'o ini, ta ku'a'an ún sikó ún ndi'i ñakuíka kómi ún, ta saní'i ún si'ún nda'a nandá'vi. Ta saá kukomí ún ñakuíka ndino'o xí'in Ndios ñoyívi njno. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

²² Ta xini so'o tayó'o ña nika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra, ta kee ra ku'a'an ra, saá chi ku'a'a ní ñakuíka kómi ra.

²³ Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndixa ká'an jí xí'in ndó, yo'vi ní ki'vi nakuíka yichí noo xá'nda chiño Ndios. ²⁴ Tuku ká'an jí xí'in ndó, vará yo'vi ní tá kuchiño ñii ticamello ya'a rí yavi xə'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuíka yé'é ña ki'vi ra yichí noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña nika'an taJesús, ta naka'nda ní ini na, ta njndaka to'on na ra:

—Tá yo'vi ní ki'vi nakuíka yichí Ndios, ta, ¿yu kuu nivi kuchiño ki'vi yichí Ndios ta kundoo na xí'in ra?

²⁶ Ta taJesús xito ra noo na, ta nika'an ra xí'in na:

—Nivi on kuchiño na sakaku xí'in mii na, ñii laá Ndios kuu ta kuchiño sakaku ña'á. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi' chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios.

²⁷ Ta nika'an taPedro xí'in ra:

—Ta mii ndi, xa sandakoo ndi ndi' ñava'a ña xikomí ndi, xə'a ña

ndikon ndi sata ún. ¿Yu kuu ñava'a naki'in ndi xə'a ñayó'o? —káchí ra.

²⁸ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an jí xí'in ndó, tá kixaa kivi ña nduxaa ñoyívi, ta yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kooi táyi ká'no tón livi ña ka'nda chiño jí, ta mii ndó na ndikon yi'i kundoo ndó uxu ovi táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na uxu ovi ti'vi nivi naño Israel.

²⁹ Ta ndi' nivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án ki'va na, án yivá na, án si'í na, án ñásí'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xə'a ña chikaa ini na ko'on na yichí noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios taxi ra nda'a na ku'a'a ní ka ñava'a, anda ñii ciento ñava'a xə'a ñii ñii ñava'a ña sandakoo na. Ta saá ñoyívi njno Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi' saá kivi ña vaxi. ³⁰ Ta saá ku'a'a ní nivi nanoo nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanoo —káchí taJesús xí'in na.

20

Cuento yó'o ndato'on xə'a nivi na kisa chiño xí'in túva

¹ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndátán yoo ñii ta ta kómi ño'o, saá yoo yichí noo xá'nda chiño Ndios. Ta tayó'o kee ra ve'e ra xitaan ní, ta ku'a'an ra ndukú ra na kasa chiño xí'in ra noo ño'o noo nataan ra tón uva. ² Ta naní'i ra nivi, ta nika'an ra xí'in na: “Cha'vi ndó'ó ñii si'ún denario* tá ko'on ndó kasa chiño ndó kivi vitin noo ño'oi noo nataanj tón uva.” Tá saá ku'a'an na kasa chiño na. ³ Ta kaa jin xitaan† tuku ku'a'an ra, ta xini ra sava nivi ndoo na noyá'vi chi on koó chiño kómi na. ⁴ Ta nika'an ra xí'in na: “Ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'oi noo nataanj tón uva, ta cha'vi ndó'ó ña kuu ya'vi ndó.” Ta saá ku'a'an na kasa

* **20:2** Ñii denario kuu si'ún ña kuu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi. † **20:3** Kaa jin xitaan naní ña kaa unj noo naño Roma, chi kaa noo noo naño Roma kuu kaa uxá xitaan. ‡ **20:5** Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa ino noo naño Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa jin noo naño Roma.

chiño na ñoq ra. ⁵ Ta kaa uxu ovi ta tuku kaa unj xikuaa‡ tuku kee ra kua'an ra, ta naní'i ra ñivi na kasa chiño ñoq ra. ⁶ Ta kaa o'on xikuaa‡ tuku kee ra kua'an ra, ta naní'i ra inká ñivi na ndóo mji ta on koó chiño kómí na. Ta ñindaqa to'on ra na: “¿Ndachun ndiví ndaa ndóo mji ndó yó'o, ta on vása kisa chiño ndó?” ⁷ Ta ndakuijn na: “Chi nda ñii ñivi on vása ní-ka'an xí'in ndi kasa chiño ndi xí'in na.” Ta saá ñika'an ra xí'in na: “Ndó'ó ko'on ndó kasa chiño ndó ñoq ño'oj ñoq ñataanj tón uva, ta naki'in ndó ña kúu ya'vi ndó.” ⁸ Tá xikuaa ñiketá ño'ó kúu ña, ta ta xí'in ño'ó ñoq kisa chiño na ñika'an ra xí'in ta ndiso chiño ñoq na kisa chiño ñoq ra, káchí ra saá: “Kana ún na kisa chiño kixi na yó'o, ta cha'vi ún na. Si'na kixá'á ún cha'vi ún na ñiki'vi sondí'í, ta sandi'í ún cha'vi ún na si'na ñiki'vi kisa chiño.” ⁹ Ta kixaa na ñiki'vi kisa chiño kaa o'on xikuaa, ta ñii ñii na ñaki'in na ñii sji'ún denario. ¹⁰ Ta saá kixaa na ñiki'vi ñoq na xitaan ní kixá'á kisa chiño, ta nayó'o ndáti na naki'in ka na sji'ún. Ta ñii ñii nayó'o ñaki'in na ñii laá sji'ún denario. ¹¹ Ta kixá'á na ká'an kuáchí na ñoq ña ta xí'in ño'ó ñoq kisa chiño na, ¹² káchí na saá xí'in ra: “Ñivi na kisa chiño ñii laá hora, ta ñaki'in na sji'ún ñii kiva ndatán yóo ña ñaki'in ndi'í na kisa chiño ndiví ndaa, ta ndeé ní kisa chiño ndi ta ñi'ni ní ñixi'í ndi.” ¹³ Ta ndakuijn ña ta xí'in ño'ó, káchí ra saá xí'in ñii tayó'o: “Tata migo, on vása ké'éj nda ñii ña on vá'a xí'in ún. ¿Án on vása ní-kindo yu'ú ún xí'in j naki'in ún ñii sji'ún denario? ¹⁴ Va'a ná ki'in ún sji'ún ún ta kuano'o ún vitin. Saá chi yi'í káchí ini j cha'vi'í ñii sji'ún ta kisa chiño sondí'í ndatán yóo ña cha'vi'í yó'ó. ¹⁵ ¿Án on koó yichi kómí ke'éj ña kóni j xí'in sji'ún j? ¿Án kisa kuini ini ún chi ta va'a ini kúu j xí'in ñivi?”, káchí ta xí'in ño'ó xí'in ta kisa chiño ñoq ra. ¹⁶ Ta saá

ñivi nanó nduu na ñivi nasondí'í, ta ñivi nasondí'í vitin nduu na ñivi nanó. Saá chi Ndios nákana ra kua'a ní ñivi, ta lo'o kuiti kúu na ñakaxin ra —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús ndát'o'on ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷ Ta kua'an ta Jesús yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta ñava sín ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

¹⁸ —Ta vitin kua'an yó yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta ñii ña nataxi ra yi'í, ta kúu ña ta kixi ñoq Ndios, nda'a naná'no ñoq nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'í xini ñó'ó kivi j, ¹⁹ ta nataxi na yi'í nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na yi'í. Ta kusiki ní na yi'í, kuaku ndaa na yi'í, kani ní na yi'í xí'in kuártá, ta sondi'í ka'ni na yi'í nda'a tón cruz. Ta kivi unj nataku j —káchí ta Jesús.

Ñayó'o ká'an xa'a si'í ta Jacobo xí'in ta Juan kivi ndukú ña ñii ñava'a ñoq ta Jesús
(Mr. 10:35-45)

²⁰ Ta saá kixaa si'í ta Jacobo* xí'in ta Juan, sa'ya ta Zebedeo kúu ra, ta kixaa ña xí'in ovi sa'ya ña ñoq ta Jesús, ta xikuxití ña chi ndukú ña ñii ñava'a ñoq ra. ²¹ Ta ñika'an ta Jesús xí'in ña:

—¿Ndá ñava'a kóni ún ke'éj xí'in ún?, nana.

Ta ndakuijn ña:

—Tata, kivi kixá'á ún ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ñii sa'yaj tayí tón kundichi sijn kua'á ún ta inká ra koo tayí tón kundichi sijn yitin ún.

²² Ta ndakuijn ta Jesús, ñika'an ra xí'in ovi sa'ya ña:

—On vása kúndaq ini ndó yukia ndukú ndó ñoq j xa'a mji ndó. ¿Án ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'í?

Ta ndakuijn na ovi yó'o:

§ 20:6 Kaa o'on xikuaa naní ña kaa uxu ñii ñoq ñaño Roma.

* 20:20 Ta Jacobo, inká kivi ra kúu Santiago.

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

²³ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xo'vi yi'i. Ta on kúchiño taxi ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa ta chitóni yu kúu nivi kundoo táyi kán —káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.

²⁴ Ta xini so'o inka uxu naxíka xí'in taJesús yukía ndukú ovi taa yó'o noo ra, ta kixá'á na nisaá ní na xini na ta ovi yó'o. ²⁵ Ta taJesús kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Xini ndó na ndiso chiño noo na ñoo inka xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi. ²⁶ Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó. ²⁷ Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanoo noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tamozo noo ndó. ²⁸ Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi xa'a ña chindeé i nivi, ta on sivi xa'a ña chindeé nivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mii ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi ña va'a saña kua'a ní nivi noo ndi'i ña on vá'a ndiso na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Ta saá kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Jericó, kua'an na yichi, ta kua'a ní nivi ndikon kua'an sata na. ³⁰ Ta ndoo ovi takuáá yu'u yichi yó'o, ta xini so'o ra yá'a taJesús yichi, ta xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid, ina kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ra.

³¹ Ta nivi na kua'an yichi nika'an na xí'in ra:

—iKasi ndó yu'u ndó! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o ovi takuáá ña nika'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, ina kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ra.

³² Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta kana ra ovi takuáá kixi ra noo ra, ta taJesús ninda'ka to'on ra takuáá yó'o:

—iYukía kóni ndó ke'é i xí'in ndó? —káchí ra.

³³ Ta ndakuin ovi takuáá, káchí ra saá:

—Tata, kóni ndi sanda'a ún nduchu noo ndi, ta va'a koto ndi —káchí ra.

³⁴ Ta kundá'ví ní ini taJesús xini ña'á ra, ta nitondaa nda'a ra nduchu noo ra. Ta xandikon nduva'a nduchu noo ovi ra saá, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikon ovi ra saá sata taJesús.

21

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kivi kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichi ña kua'an ñoo Jerusalén, ta nixaá na ñoo Betfagé, ña nákaa noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra, ² káchí ra saá:

—Kua'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó kaa. Tá nixaá ndó ñoo kaa, ta nani'i ndó ñii burra nó'ni rí, ta ñii sa'ya rí xí'in rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³ Tá yoo nivi na ndaka to'on ndó'ó: “iNdachun ndaxin ndó kití yó'o?”, kachí na xí'in ndó, ta ndakuin ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí, tá ndi'i xini ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, kachí ndó xí'in na —káchí taJesús.

⁴ Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xini ñó'ó kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta, chi taprofeta nitaa ra to'on ña káchí saá:

⁵ Ka'an ún xí'in nañoo Jerusalén:* “Koto ndó, taRey ñoo ndó vaxi ra noo ndó,

* 21:5 Inka kivi nani ñoo Jerusalén kúu Sion.

ta ndá'ví ini kúu ra, yóso ra ñii burro,
yóso ra ñii burro lo'o, sa'ya tí ndíso ñaveé",
káchí to'on Ndios.

6 Ta kuá'an ovi naxíka xí'in taJesús, ta kisa ndivi na chiño ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na. 7 Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burra ta xí'in sa'ya rí. Ta chinóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta kuá'an ra yichi. 8 Ta kuá'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra kuá'an ra, ta sava nivi xa'nda na noo nda'a tón yiton ta chindoo na nó yichi ña ya'a ra sata nó, saá kisa to'ó na ra. 9 Ta nivi kuá'an si'na noo ra xí'in na ndikon kuá'an sata ra, ndeé ní kúsiij ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¿Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o! ¿Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¿Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí nivi na kuá'an xí'in taJesús.

10 Ta taJesús niki'vi ra ñoo Jerusalén, ta ndi'i naño yó'o ñii nisiso na, ndaká to'on na ta ká'an na xí'in tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? —káchí na.

11 Ta ndakuijn nivi na kuá'an xí'in taJesús:

—Tayó'o kúu taJesús, taprofeta ta kee ñoo Nazaret estado Galilea —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no (Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

12 Ta niki'vi taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a ra táva ndi'i ra na síkó xí'in na sata ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa nivi na sama si'ún, ta xa'ta ra táyi na síkó tísata.

13 Ta nika'an ra xí'in ndi'i na:

—Saá káchí to'on Ndios ña nita na xina'a: "Ve'e i kunaní ña ve'e noo ko'on nivi ña ka'an na xí'in i", káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o

ñii kavua naku'ná —káchí taJesús xí'in na.

14 Ta saá nivi nakuáá xí'in nivi na on kivi kaka kixaa na noo taJesús ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sanda'a ra na. 15 Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu nisaa ní na xini na taJesús, chi xini na ndi'i milagro ke'é ra, ta xini so'o na nika'an naváli na yita ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, xí'in ndi'i nde'e na káchí na saá:

—¿Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o!

16 Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu nindaka to'on na taJesús:

—¿Án xini so'o ún yukia ká'an naváli yó'o?

Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Oon, xini so'o i ña ká'an na. Ta ndó'ó, ¿án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, noo káchí ña saá?: Ndios chitoní ra ka'an naváli ñato'ó xa'a ra.

Nda yu'u naváli xí'in yu'u naváli pá'a na chichin naki'in ra ñato'ó,

káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in na.

17 Ta sandakoo taJesús naná'no yó'o ta kuá'an ra ñoo Betania, noo nikisin ra ñii ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña sátavi chi'ña taJesús tón higo (Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Ta xitaan ní kúu ña, ta kee taJesús ñoo yó'o ndikó ra kuá'an ra ñoo Jerusalén, ta xí'i ní ra so'ko. 19 Ta xini ra ñii tón higo yatin yu'u yichi, ta nixaa yatin ra noo ñíndichi nó, ta ni-naní'i ra nda ñii kui'i nda'a nó. Nina yukú kuiti yóo nda'a nó. Ta saá nika'an ra xí'in tón higo yó'o, káchí ra saá:

—On koon ka kui'i nda'a ún nda ñii kivi ña vaxi —káchí ra.

Ta xandikon niyichi tón higo yó'o.

20 Ta xini naxíka xí'in ra yukia nindo'o tón higo yó'o, ta naka'nda ní ini na, ta nindaka to'on na taJesús:

—¿Ndachun kama ní niyichi tón higo yó'o? —káchí na xí'in ra.

21 Ta ndakuijn taJesús:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta on vása xíka ov̄i ini ndó, ta saá kuchiño kasa ndivi ndó ndatán yóo ña ke'é̄i xí'in tón higo yó'o. Tá ka'an̄ ndó, kachí ndó saá xí'in ñii x̄iki ká'no: “Kuta'a ún ta ko'on̄ ún sakana xí'in m̄ji ún noo m̄ini”, ta saá koo ña.
²² Tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó noo ra.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'a ndayí ña kómí t̄Jesús ke'é̄ ra chiño

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Ta k̄ixāa t̄Jesús ke'e yé'é̄ ve'e ño'o ká'no ta sáná'a ra ñivi, ta nax̄ikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu k̄ixāa na noo ra, ta ñindāka to'on na ra:

—¿Míkíā k̄ixi ndayí ke'é̄ ún ñayó'o? ¿Yu kúu na tax̄i ndayí nda'a ún ke'é̄ ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.

²⁴⁻²⁵ Ta ndakuijn̄ t̄Jesús:

—Ta yi'i kónīi ndakā to'on̄i ndó'ó ñii laá to'on. ¿Míkíā k̄ixi ndayí t̄Juan sakuchu ra ñivi? ¿Án tax̄i Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án ñivi kúu na tax̄i ndayí nda'a ra ña sakuchu ra ñivi? Tá ndakuijn̄ ndó ña ndakā to'on̄i ndó'ó, ta saá ka'an̄i xí'in ndó míkíā k̄ixi ndayí ke'é̄i chiño yó'o —káchí t̄Jesús xí'in na.

Ta saá k̄ixá'á na ká'an̄ tá'an xí'in m̄ji na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn̄ yó vitin? Chi táná ka'an̄ yó Ndios tax̄i ndayí nda'a t̄Juan, ta saá ndakā to'on̄i t̄Jesús m̄ji yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña ñika'an̄ ra?”

²⁶ Táná ka'an̄ yó ñivi kuiti kúu na tax̄i ndayí nda'a t̄Juan, ta saá yiyo ní sasā yó ñaño, chi nayó'o kándixa na ndí t̄Juan x̄ikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an̄ tá'an na.

²⁷ Ta saá ndakuijn̄ na, káchí na si'a xí'in t̄Jesús:

—On x̄inī ndi yu kúu na tax̄i ndayí nda'a t̄Juan —káchí na.

Ta saá t̄Jesús ñika'an̄ ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an̄i xí'in ndó míkíā k̄ixi ndayí kómí̄i ña ke'é̄i chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndát̄o'on x̄a'a ñii t̄a t̄a kómí ov̄i sa'ya

²⁸ Ta t̄Jesús ñindāka to'on na ra:

—¿Yukíā kani s̄inī ndó xa'a ña kónīi ndat̄o'on̄i xí'in ndó vitin? Saá ndo'o ñii t̄a, kómí̄i ra ov̄i sa'ya ra. Ta ñika'an̄ ra xí'in sa'ya ra tanóo, káchí ra saá: “Sa'yāi, ko'on̄ ún vitin kasa chiño ún noo ño'ōi noo ñataan̄i tón uva.” ²⁹ Ta ndakuijn̄ sa'ya ra: “On ko'on̄i”, káchí ra, ta saá ñiya'a ñii káni lo'o ta ñandikó ini ra, ta ñixa'an̄ ra k̄isa chiño ra. ³⁰ Ta saá t̄a t̄a kómí̄i ov̄i sa'ya yó'o ñika'an̄ ra xí'in ink̄a sa'ya ra, ñii k̄i'va ñika'an̄ ra xí'in tanóo. Ta ndakuijn̄ sa'ya ra tanóo yó'o, káchí ra saá: “Va'a, tata, ko'on̄i”, káchí ra, ta tayó'o on vása ní-xa'an̄ ra kasa ndivi ra chiño.

³¹ Ta vitin, ¿yukíā x̄ani ini ndó? ¿Ndá sa'ya tayó'o kúu t̄a k̄isa ndivi ña xa'nda chiño yivá ra? —káchí t̄Jesús.

Ta ndakuijn̄ na:

—Tanóo kúu t̄a k̄isa ndivi chiño ña kónīi yivá ra —káchí na.

Ta saá ñika'an̄ t̄Jesús xí'in na:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, ñivi na káya s̄i'ún xa'a nagobierno, xí'in náña'a ná k̄is̄in xí'in ku'a'a ní t̄a, kúu na si'na ka kuchiño k̄i'vi noo ndó yich̄i noo xa'nda chiño Ndios.

³² Chi t̄Juan k̄ixi ra noo ndó ña saná'a ra ndó'ó ndasaá va'a kutaku ndó noo Ndios, ta ñi-xiin ndó kandixa ndó ra. Ta na káya s̄i'ún xa'a nagobierno xí'in náña'a ná k̄is̄in xí'in ku'a'a ní t̄a, ñandikó ini na ta kandixa na ña ñika'an̄ ra. Ta ndó'ó x̄ini ndó ndi'i ñayó'o, ta ñi-xiin ndó ñandikó ini ndó, ta on vása ní-kandixa ndó ra —káchí t̄Jesús.

Cuento yó'o ndát̄o'on x̄a'a ñivi na on vá'a na táti ño'o noo yóo tón uva

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Ta ñika'an̄ t̄Jesús:

—Konj so' o ndó inká cuento ña saná'aj ndó'ó. Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii nama xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta xa'ta ra noo ño'o ña kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo ñivi kundaa na tón uva yó'o.

'Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva ra inká ñivi, ta kee ra ku'a'an ra inká ñoo xiká ní. ³⁴ Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra namozo ra ku'a'an na naki'in na sava tíuva ña kuu ya'vi ra. ³⁵ Ta ñivi na táti ño'o noo yoo tón uva tjin na namozo yó'o, ta kani ní na ñii tayó'o, ta xa'ni na ñii tatá'an tayó'o, ta koon na yuu inká ra. ³⁶ Ta taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra ku'a'a ka namozo ku'a'an na naki'in na tíuva, ta ñii ki'va ñindo'o nanoo, saá ndó'o nayó'o.

³⁷ 'Ta saá taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra sa'ya mji ra ku'a'an ra noo na táti ño'o, chi xani ini ra: "Ndixa kasa to'ó na sa'ya mji yó'o." ³⁸ Ta na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta ñika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaá kuu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kuu ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra", káchí na. ³⁹ Ta saá tjin na ra, ta sakana na ra nda satá nama ña xino nduu noo yoo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí ta Jesús.

⁴⁰ Ta ta Jesús ñinda'ka to'on ra ñivi na xini so' o cuento yó'o:

—¿Yukía xani ini ndó? Kivi ndikó taa ta xí'in yiton tón uva, ¿yukía kundo'o ñivi na táti ño'o noo yoo tón uva, kasa ta xí'in ño'o?

⁴¹ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—On kundá'vi ini ra koni ra ñivi na on vá'a na táti ño'o noo yoo tón uva, ta sandi'i ra xa'a na. Ta satati tuku ra ño'o ra inká ñivi, ta nataxi na tíuva nda'a ra ña kuu ya'vi ra —káchí na.

⁴² Ta ñika'an ta Jesús xí'in na:

—¿An on vá'a ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña ñi-xiin ñivi na kisa va'a ve'e konj ño'ó na,

ta mji yuu yó'o nduu ña yuu ñanoo nákaa xa'a ve'e.

Ndios kuu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní kuu ña ke'é Ndios,

ta mji yó náka'nda ini yó xini yó ñayó'o, káchí ñivi,

káchí to'on Ndios. ⁴³ Ta saá ká'an j xí'in ndó, Ndios tava ra ndó'ó noo

xá'nda chiño ra, ta taxi ra kundoo inká ñivi noo xá'nda chiño ra, ta

ñivi yó'o kuu na kasa ndivi ña kóni Ndios. ⁴⁴ Ndi'i ñivi na kaki'i ta

nakava na satá yuu ña nduu ñanoo yó'o, ñivi yó'o ndi'i xa'a na; ta

yuu yó'o, tá nakava ña satá ñivi, ta chi'ma ña na, nda nduu na yaa

—káchí ta Jesús xí'in na.

⁴⁵ Ta xini so' o nafariseo xí'in naná'no noo nasutu cuento ña

nda'to'on ta Jesús, ta kunda'ni ini na cuento yó'o ká'an ña xa'a mji na.

⁴⁶ Ta saá xani siji na ndúkú na ndasaá koo tiin na ra, ta on vá'a

ní-kuchiño na, chi yí'vi na kotó saá naño, chi ndi'i naño kándixa na

ta Jesús kuu ra ñii taprofeta.

22

Cuento yó'o ndát'o'on xa'a yu kuu ñivi

na kuxu viko ká'no xí'in Ndios

(Lc. 14:15-24)

¹ Ta tuku ndát'o'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra nafariseo xí'in naná'no noo nasutu, káchí ra saá:

² —Ndátan yoo ñii tarey xakin ra ñii viko ká'no ña tonda'a sa'ya

ra, saá yoo yichi noo xá'nda chiño Ndios. ³ Ta mji kivi viko tiví ra

namozo ra ku'a'an na nakana na ñivi na xa ndát'o'on ra xí'in koo viko yó'o,

ta ñi-xiin na kixi na. ⁴ Ta saá tuku tiví ra inká namozo ra, káchí ra

saá: "Ko'on ndó ka'an ndó si'a xí'in ñivi na kana i: Xa yoo ndivi ndi'i

ña kuxu ndó. Xa ñixi'i sindiki xí'in inká kití tí ndu'u sana tarey kuxu

ndó; xa yoo ti'va ndi'i ña'a. Kama

ndó kixi ndó viko tonda'a, kachí ndó xí'in na", káchí tarey xí'in namozo. ⁵ Ta nivi na kana ra yó'o ni-xiin na ko'on na viko, ta sava na kee ku'a'an noo chi'i na, ta inká na ku'a'an noo kisa chiño na. ⁶ Ta inká na tiin na namozo tarey, ta saxo'vi ña'á na, ta xa'ni ña'á na. ⁷ Ta xini so'o tarey ña nindo'o namozo ra, ta saá ndeé ní nisaa ra. Ta ti'vi ra natropa ña sandi'i na xa'a ndi'i nivi na xa'ni namozo ra ta chikaa na ño'o ña koko ndi'i ñoo nayó'o. ⁸ Ta saá nika'an ra xí'in inká namozo ra: "Xa yoo ndivi ndi'i viko tonda'a, ta nivi na si'na kana i kixi viko, on vása kómí ka na ndayí kixi na. ⁹ Ta vitin ko'on ndó ndi'i yichi noo nakutá'an nivi ta nakaya ndó na ná kixi na viko." ¹⁰ Ta saá kee namozo ku'a'an na yichi, ta nakaya na ndi'i nivi na naní'i na yichi, nava'a án na on vá'a kúu na, ta saá chutú ndaa ve'e noo yoo viko tonda'a.

¹¹ 'Ta kixaa tarey viko ta chindeé ra na nakutá'an yó'o, ta nakoto ra ñii taa on vása ndixin ra tikoto yaa ña ndixin na ñó'o viko tonda'a.* ¹² Ta ndakaa to'on ra tayó'o: "Tata, ¿ndachun niki'vi ún yó'o, ta on koó tikoto yaa ndixin ún?" Ta tayó'o on vása ní-kundaa ini ra ndasaá koo ndakuin ra. ¹³ Ta tarey nika'an ra xí'in namozo ra: "Katón ndó nda'a xí'in xa'a tayó'o ta tava ndó ra ke'e, ta chikaa ndó ra noo naa ní, noo ndeé ní kuaku ra, noo ndeé ní xo'vi ra", káchí tarey. ¹⁴ Saá chi Ndios nákana ra ku'a'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagobierno
(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Ta saá nafariseo kee na ku'a'an na, ta nakoo yu'ú na ndasaá koo ndukú na ña ka'an taJesús to'on on vá'a ña kuchiño na chikaa na ra kuachi. ¹⁶ Ta ti'vi na na ndikon satá na xí'in na ndikon partido

taHerodes, ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na saá xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'o kúu ún taa ta ká'an ñandaa, ta sáná'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios. Ta on vása ndi'i ini ún ña ká'an nivi xa'a ña sáná'a ún, ta on vása nákaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in ndi'i na. ¹⁷ Ta saá ka'an ún yukia xani ini ún. ¿Án va'a cha'vi yó kota noo tarey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

¹⁸ Ta taJesús kúndaa ini ra ndi kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an ra xí'in na:

—iNa ovi yu'u kúu ndó'ó! ¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i? ¹⁹ Taxi ndó si'ún ña chá'vi ndó kota ná koto i noo ña.

Ta saná'a na ñii si'ún naní denario.† ²⁰ Ta saá ndakaa to'on ra na:

—¿Yo na'na, ta yo kivi kúu ña yoo noo si'ún yó'o?

²¹ Ta ndakuin na:

—Si'ún yó'o kómí ña na'na xí'in kivi tarey César.

Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²² Ta xini so'o na ña nika'an ra xí'in na, ta naka'nda ní ini na. Ta saá sandakoo na ra, ta kee na ku'a'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi nixi'i ta natakú na

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Ta mji kivi yó'o, nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu naná'no na sáná'a ta ká'an na ndi na nixi'i on vása natakú ka na. Ta ndakaa to'on na taJesús:

²⁴ —Tata maestro, ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, káchí ña saá: "Tá ñii taa nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ña nindo'o yó'o,

* **22:11** Si'a nixiyo viko tonda'a xina'á: taa ta ká'an viko yó'o sání'i ra tikoto yaa kundixin ñii ñii nivi na ki'vi kuxu noo viko. † **22:19** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o", káchí ndayí ña nítáa taMoisés. ²⁵ Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o natá'an ndi, uxá ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o. ²⁶ Ñii ki'va ndo'o tanoó, saá ndo'o inká ñani ra. Taovi nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra takomj tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra ta'ovon tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tajño tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxá tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. ²⁷ Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o. ²⁸ Ta kivi natakú ndi'i na nixi'i, ¿yukú ta kuu yij ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxá ñani nixiyo ra xí'in ña —káchí na xí'in taJesús.

²⁹ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in mji ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaq ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaq ini ndó ña kúu ndee Ndios. ³⁰ Saá chi kivi natakú nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyivi nino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká nivi. Ndatán yoo naángel ñoyivi nino, saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. ³¹ Xa'a ña natakú na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó yukía nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á? Káchí ra saá: ³² “Yi'i kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob kisa to'ó ra yi'i vitin”, káchí Ndios. Ta xí'in to'on yó'o kúndaq ini yó ndi táku ka xij síkuá yó yó'o, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa to'ó na Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³³ Ta xini so'o nivi ña nika'an ra xí'in nasaduceo, ta naka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xini ñó'ó ní ka noo inká ndayí

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Ta nafariseo xini so'o na ndi taJesús sayaa ra yu'u nasaduceo ta on vása ní-naní'i ka na ña ká'an na xí'in ra, ta saá nafariseo nakutá'an xí'in tá'an mji nayó'o. ³⁵ Ñii tafariseo yó'o kúu ñii ta xini va'a ndayí ña nítáa taMoisés, ta nindaqa to'on ra ña koto ndoso ra taJesús, káchí ra saá:

³⁶ —Tata maestro, ¿nda ndayí Ndios kúu ña xini ñó'ó ní ka noo ndi'i inká ndayí? —káchí ra.

³⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—Ndayí ña xini ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: “Kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i sini yó.”

³⁸ Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xini ñó'ó ní ka. ³⁹ Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: “Ñii ki'va ndatán kí'vi ini yó xini yó xí'in mji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.” ⁴⁰ Ovi ndayí yó'o kúu ña ná'no va'a, ta kúu ña noo kaku ndi'i inká ndayí ña nítáa taMoisés, ta noo ñayó'o kee ndi'i to'on ña saná'a naprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Ta ndoo ka nafariseo, ta taJesús nindaqa to'on ra na, ⁴² káchí ra saá xí'in na:

—¿Yukía xani ini ndó xa'a Cristo? ¿Yu kúu nave'e tayó'o?

Ta ndakuijn na:

—Ñii sa'ya ñani síkuá tarey David kuu ra —káchí na.

⁴³ Ta saá nika'an ra si'a xí'in na:

—Tá ndixa Cristo kuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, ¿ta ndachun nika'an tarey David xa'a Cristo, káchí ra: “TaKá'no noo i kúu ra”? Chi Níma Ndios nika'an ini taDavid, ta nítáa ra to'on yó'o, ña káchí saá:

⁴⁴ Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:

“Koo ún xí'in i sijn kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o, tãnda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún”, kachí Ndios, nĩtaa taDavid xina'á. ⁴⁵ Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁶ Ta nda ñii nayó'o ni-kuchiño ndakuin na nda ñii to'on ña nika'an ra xí'in na, tãnda kivi yó'o ni-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso na ra.

23

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaq ra kuachi sata nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

¹ Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi, ta xí'in naxika xí'in ra, káchí ra saá:

² —Nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios kómí na yichi nandaxin na ndayí ña nĩtaa taMoisés. ³ Ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an na xí'in ndó. Ta on kutaku ndó ndatán táku nayó'o, chi ña sáná'a na ndó'ó on vása kisa ndivi mii na. ⁴ Chi nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ké'é na ndatán ké'é nivi na kátón chiño veé ní ta yo'vi ní kuiso nivi, ta sákuiso na ña sata inká nivi, ta mii na nda lo'o on xiin na tindaa na chiño veé ta yo'vi ní yó'o. ⁵ Ndi'i ña ké'é na kúu xa'a ña kóni mii na ña koto inká nivi ta ka'an na ndi va'a ní nivi kúu nafariseo xí'in na sáná'a ndayí. Ta nayó'o kátón ndaa na ta'ya na ñii caja lo'o noo ñó'o tutu kómí to'on Ndios, ta inká caja lo'o kátón ndaa na nó noo chiyó nda'a na, ta tón ovi caja válí kátón nayó'o kúu tón ná'no ka noo caja inká nivi. Ta ndixin na tikoto ña tákaq yi'va nani ní ka noo ñayi'va yu'u tikoto inká nivi. ⁶ Ta noo yóo viko xixi, ndúkú na kundoo

na noo táyi ná'no tón to'ó. Ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. ⁷ Ta xika na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, kóni na ña ka'an nivi xí'in na, kachí na saá: “Rabí, Rabí.”*

⁸ Ta ndó'ó, on vása va'a ke'é ndó ña ndati ndó ñii ki'va saá ka'an nivi xí'in ndó, kachí na: “Rabí”, chi ñii laá kúu ta Maestro noo ndó, ta ndi'i ndó'ó kúu ndó ñani ndó xí'in tá'an ndó. ⁹ Ta on ka'an ndó “Yivá i” kachí ndó xí'in nda ñii ta, saá chi ñii laá kúu Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi nino. ¹⁰ Ta on taxi ndó ka'an na xí'in ndó “Taká'no” kachí na, chi ñii laá kúu Ta taKá'no noo ndó. ¹¹ Ta ta ká'no ní ka noo ndó'ó kuu ta kasa chiño noo ndó. ¹² Chi ndi'i na kisa ká'no xí'in mii nduu na nanino ní, ta ndi'i na kisa nino xí'in mii nduu na naná'no ní, kasa Ndios xí'in na —káchí taJesús.

¹³ Ta nika'an tuku taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Chi nákasi ndó yichi ña on ya'a nanivi ña ki'vi na yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta ni mii ndó, on xiin ndó ki'vi ndó yichi yó'o.

¹⁴ 'Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! On vá'a ké'é ndó chi kindaa ndó ve'e náña'a ná nixi'i yi. Tá ndi'i ke'é ndó saá, ta xí'in ñavata ini ndó, xa'an ndó ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an ndó xí'in Ndios. Ké'é ndó saá xa'a ña kóni ndó kani sijn nivi ndi ndó'ó kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é ndó, Ndios saxo'vi ka ra ndó'ó noo inká nivi.

¹⁵ 'Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi ku'a'an ndó ndi'i saá xiiña nda noo mii, ta ndúkú ndó nivi na kundikon yichi ndó. Ta nivi na ndikon yichi ndó, ndása ndó nayó'o nivi na

* 23:7 To'on “Rabí” kóni kachí ña: Tata Maestro.

ndivá'a ní ká ini ño ndó, ta ndixa ko'on nayó'o ndaya xí'in ndó.

16 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, chi sáná'a ndó ñivi ko'on na yichi ña káchí mji ndó, ta ndixa mji ndó nakuáá kúu ndó, on vása xini ndó yichi! Saá chi ká'an ndó, káchí ndó saá: "Tá ñii ñivi ká'an na chiná'a na xa'a ve'e ño'o ká'no, ta on vása xini ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chiná'a na xa'a ñaoro ña yóo ve'e ño'o ká'no, ta saá ndixa xini ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó. 17 ¡Nakí'ví kúu ndó ta nakuáá kúu ndó! ¿Yukía kúu ñaká'no xini ñó'ó ní ka? ¿An ñaoro, an mji ve'e ño'o ká'no?, saá chi ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yji ndi'i ñaoro ñó'o ini ña. 18 Ta tuku ká'an ndó: "Tá ñii ñivi ká'an na chiná'a na xa'a ñama yji ve'e ño'o ká'no, ta on vása xini ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chiná'a na xa'a ña sóko na ño Ndios ña ndoso ño ñama yó'o, ta saá ndixa xini ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó. 19 ¡Nasó'ó ta nakuáá kúu ndó'ó! ¿Yukía kúu ñaká'no xini ñó'ó ní ka? ¿An ña sóko ñivi nándoso ño ñama, an mji ñama yji ve'e ño'o ká'no?, saá chi ñama ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yji ndi'i ñasóko ña nándoso ño ña. 20 Chi ñivi na chiná'a xa'a ñama yji ve'e ño'o ká'no, nayó'o chiná'a na xa'a ndi'i ñasóko ña nándoso ño ñama yó'o, 21 ta ñivi na chiná'a xa'a ve'e ño'o ká'no, nayó'o chiná'a na Ndios, ta yóo ve'e ño'o ká'no. 22 Ta ñivi na chiná'a xa'a ñoyívi ñino, nayó'o chiná'a na xa'a tón táyi ká'no Ndios, ta chiná'a na xa'a mji Ndios, ta yóo ñoyívi ñino.

23 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Ñivi na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii ño yuku válí ña xixi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní ka ño Ndios. Chi ño Ndios ña xini ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó ñandaa xí'in inká ñivi, ña

kundá'ví ini yó koni yó ndi'i ñivi, ta chikaa ndino'o ini yó ña kandixa yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o ño Ndios. Ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí ño ra. 24 ¡Ndó'ó sáná'a ndó ñivi ko'on na yichi, ta mji ndó nakuáá kúu ndó! Ké'é ndó ndatán ké'é ñivi na xí'i takuii ta si'na sáxixin na titikon lo'o ta koko na tícamello ñó'o xí'in takuii xí'i na.

25 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Nákata ndó sa'a vaso xí'in sa'a ko'o, ta ini mji ndó chutú ní ñaku'ná, ta on vása táku ndó ñandakú. 26 ¡Ndó'ó nafariseo nakuáá kúu ndó! Si'na xini ñó'ó ndasa ndii ndó níma ndó, ta saá ndundii ndi'i mji ndó ño Ndios.

27 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Ndatán yóo ñii ve'e yaa ño nduxun ñivi na ñixi'i, saá yóo ndó'ó, chi yaa ní sa'a ve'e yó'o ta tixin ña nina chutú leke xí'in ndi'i ña tá'yí. 28 Ndatán kaa ñivi na va'a ní, saá kaa ndó ño inká ñivi, ta níma ndó chutú ña on vá'a xí'in ñavatá.

29 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e ño ñinduxun naprofeta xina'a, ta saá livi ní ndása va'a ndó ño ñinduxun inká ñivi na va'a. 30 Ta ká'an ndó: "Tá ní xitaku yó xina'a kuiya xitaku naxii síkuá yó, ta nda lo'o on chindee yó nayó'o ña ka'ni na naprofeta", káchí ndó. 31 Ta xí'in to'on yó'o ná'ma mji ndó ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá na xa'ni naprofeta xina'a. 32 ¡Ta vitin va'a saxino ndó kasa ndivi ndó ña kixá'a ké'é naxii síkuá ndó xina'a!

33 'iSa'ya ko'o xati kúu ndó'ó! ¿Ndasaá kuchiño sakaku xí'in mji ndó ña on ko'on ndó ndaya? 34 Ta saá ti'ví naprofeta na ká'an ndoso to'oni, ta ti'ví nandichí na xini to'oni, ta ti'ví na sáná'a to'oni ta

† 23:23 Yuku válí yó'o kúu mjno castila xí'in eneldo xí'in comino.

ka'an na xí'in ndó. Ta ndó'ó ka'ni ndó sava nayó'o, ta inká na katakaa ndaa ndó ña kivi na nda'a tón cruz, ta sava na kani ndó xí'in kuártá ve'e ño'o sinagoga, ta sava nayó'o ñii ñii ñoo ndó taxin ndó na. ³⁵ Ta sata mji ndó nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i nivi na va'a xina'á, ta kixá'á ña xí'in ña nixi'i taAbel,‡ ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i taZacariás, sa'ya taBerequías. Ta nivi xii síkuá ndó xa'ni na taZacariás kivi xindichi ra ma'ño ña kúu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yii noo sóko na ña'a noo Ndios. ³⁶ Ta ndixa ká'anji xí'in ndó, sata mji ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i nava'a yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xaku taJesús xa'a ñoo Jerusalén
(Lc. 13:34-35)

³⁷ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá:

—¡Nañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xa'ni naprofeta, ndó'ó kúu na koon yuu nivi na ti'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní yichi káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! ³⁸ Ta vitin sandakoo Ndios ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. ³⁹ Ta ndixa ká'anji xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tondaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa xí'in ndayí Ndios”, káchí ndó xa'a i.

24

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén
ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi
(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta ku'a'an ra, ta naxíka xí'in ra nixaa yatin na noo ra, ta kixá'á na ká'an na xí'in ra xa'a ve'e ño'o yó'o. ² Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Án xito ndó ndi'i ñayó'o? Ta ndixa ká'anji xí'in ndó, nda ñii ka yuu on koo ka sata inká yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyivi yó'o
(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ta saá ku'a'an na xiki tón Olivo ta xikoo taJesús noo ño'o, ta naxíka xí'in ra xito na on koó ka nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin kixi tuku ún, ta kixaa kivi sondí'í ñoyivi yó'o? —káchí na.

⁴ Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. ⁵ Saá chi ku'a'a ní taa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá: “Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyivi yó'o”, kachí na xí'in ndó, ta sandá'ví na ku'a'a ní nivi. ⁶ Ta koni so'o ndó yoo kuachi xa'ni tá'an na ñoo yatin, ta xa'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an kixaa kivi ñasondí'í ñoyivi yó'o. ⁷ Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noo yoo inká narey. Ta ku'a'a ní xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko, xí'in ndi'i noo kue'e. ⁸ Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi ní nivi.

⁹ Sava nivi tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachíño ná'no, ta saxo'vi na ndó'ó, ta ka'ni na sava ndó'ó. Ndi'i nivi ñoyivi yó'o kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yi'i kúu ndó. ¹⁰ Ta kivi kundivi ñayó'o saá, ku'a'a ní nivi sandakoo na yichi i, ta kusaa ní ini na koni na xí'in tá'an mji na, ta sandá'ví xí'in tá'an mji na

‡ 23:35 TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñaEva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

nataxi na natá'an na nda'a nachíño. ¹¹ Ta nakuita kuá'a ní naprofeta vatá sandá'ví na kuá'a ní nivi. ¹² Ndeé ní kua'no ka ña on vá'a, ta kuá'a ní nivi sandakoo na ña kuki'vi ini na koni tá'an na. ¹³ Ta nivi na on vása sandakoo yichij, ta kundikon va'a na ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi na ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁴ Ta nivi na ndikon yi'i ndato'on na xa'a j xí'in ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o ña kundaã ini na to'on j, ta saá kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

¹⁵ Ta ndó'o na ká'vi to'on yó'o xini ñó'o kundaã ini ndó to'on yó'o ña nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'á taprofeta Daniel nika'an ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a ñayij. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on vá'a ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, ¹⁶ ta ndi'i nivi na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'o kee na ta kono na ko'on na noo yóo yuku síkón. ¹⁷ Tá nivi nándoso na sinij ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. ¹⁸ Tá nivi ñó'o yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachí na. ¹⁹ jNdá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o saá! ²⁰ Ndukú ndó noo Ndios ña on kuu ña kivi vixin ní, ni kivi yij ña nákindée yó ña kundo'o ndó saá. ²¹ Nda kivi noo ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o tanda vitin, nanivi xo'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá, ndeé ní ka xo'vi ndi'i nivi. Ta nda ñii ka kivi ña vaxi on xo'vi ka na ndatán xo'vi na kivi yó'o. ²² Ta xa'a ña kunda'ví ini Ndios xini ra nivi na nakaxin ra ndikon yichij ra kuu ña chitónij ra salo'o kivi xo'vi nivi ñoyívi yó'o. Tá on vása ní-chitónij ra saá, níkuu, ta nda ñii nivi on kivi ka ku na noo ña xo'vi na.

²³ 'Tá yóo ñii nivi na ka'an xí'in

ndó: “Yó'o yóo Cristo ta t'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o”, án “Koto ndó, ka yóo ra”, kachí na xí'in ndó, ta on kandixa ndó na. ²⁴ Chi nakuita kuá'a ní navatá ta ka'an na, kachí na si'a: “Yi'i kuu Cristo ta t'ví Ndios”, ta inka na ka'an, kachí na: “Yi'i kuu taprofeta ta ká'an ndoso to'on Ndios”, ta on sivi nandaã kuu na. Navatá yó'o tondaã na ke'é na milagro ña sandá'ví na nivi, tanda yatin kuchiño sandá'ví na nivi na nakaxin Ndios kundikon yichij ra. ²⁵ Vitin kundaã ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'on j xí'in ndó. ²⁶ Ta saá tá ka'an nivi xí'in ndó, kachí na: “Koto ndó noo yóo yuku yichij, chi kán yóo ta ta t'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o”, kachí na, ta on ko'on ndó noo yóo yuku yichij koto ndó ra. Tá ka'an tuku na xí'in ndó: “Koto ndó ini ve'e, chi yó'o yóo ta ta t'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o”, kachí na, ta on kandixa ndó ña ka'an na. ²⁷ Ndatán yóo taxá ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña nda noo kána ño'o tanda noo ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó j ñoyívi yó'o. ²⁸ Tá xito ndó míkiã ndáchí kuá'a ní tioko chée,* ta saá kundaã ini ndó míchí kándú'u ñii kitij tí nixij. Ñii kiva saá kundaã ini ndó seña ña kachí xa yatin ní tondaã kivi ña ndikó j ñoyívi yó'o —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi ndi'i ña xo'vi nivi, xandikon ña ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta tíyoo on vása naye'e ka rí, ta tikimi kee rí ñoyívi ñino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndeé yóo ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ³⁰ Ta ndi'i nivi koni na ñii seña ñoyívi ñino ña saná'a ña ndikó yij, ta ta kixi noo Ndios, ta saá ndi'i naño ñoyívi yó'o kuchuchú ní ini

* **24:28** To'on griego ña káchí “tioko chée” ta tuku káchí ña “tasin yá'a.”

na, ta kuaku ní na. Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, ta vaxi ma'ño viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. ³¹ Xí'in ña ndá'yi trompeta, yi'i ti'ví'i naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na nakaxin'i na kúu na ndikon yich'i. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino, ta kixaa na noo i.

³² 'Ta ndó'ó, sakuá'a ndó ta kundaá ini ndó ña sáná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi nduxaa nó, ta nákooyu yuta nda'a nó, ta saá kundaá ini ndó xa ñikuyatin ní kixaa savi. ³³ Ta kivi xito ndó xa kuá'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on'i xí'in ndó, ta saá kundaá ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó'i ñoyívi yó'o. ³⁴ Ta ndixa ká'an'i xí'in ndó, nivi na xito kixá'a seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on'i xí'in ndó. ³⁵ Ña ñoyívi nino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on'i on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

³⁶ 'Nda ñii nivi on vása xini na ama ndikó'i, ni nivi na ndoo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndoo ñoyívi nino. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu ta ta xini ama ndikó'i ñoyívi yó'o.

³⁷ 'Ñii kiva xitaku nivi kivi ñixiyo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó'i ñoyívi yó'o. ³⁸ Saá chi kivi xitaku taNoé xina'a ndi'i nivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yoo na nda nitondaá kivi ñikivi taNoé ini tón barco. ³⁹ Ta on vása ní-kundaá ini na yukia kundo'o na anda kivi kixá'a ñikoon savi na'a, ta saá tani ndi'i na ta ñika'a na xí'in takuii ta ñixi'i ndi'i nivi yó'o. Saá chi on vása ní-xiyo ti'va na, ta ñii kiva saá on vása koo ti'va nivi kivi ndikó'i ñoyívi yó'o. ⁴⁰ Tá ovi ta kisa chiño ra yuku, ta naki'in'i ñii tayó'o ko'on ra xí'in'i, ta inka ra ndoo. ⁴¹ Tá ovi násí'í yoo ná ndiko ná, ta naki'in'i ñii ña ko'on ña xí'in'i, ta inka ña ndoo.

⁴² 'Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xini ndó ama ndikó

yi'i, taKá'no noo ndó, ñoyívi yó'o. ⁴³ Ta kundaá va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii ta yoo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaa takui'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra kivi takui'ná yó'o kasa kuí'ná ra ñakuíká kómí ra ve'e ra. ⁴⁴ Ta saá ndó'ó xini ñó'ó kundoo ti'va ndó, saá chi ndikó'i ñoyívi yó'o ñii kivi ña on vása ndati ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini
(Lc. 12:41-48)

⁴⁵ Ta ñika'an tuku taJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii ta ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu nivi na yoo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. ⁴⁶ Ta saá kundaá ñasii níma ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño. ⁴⁷ Ta ndixa ká'an'i xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kisa chiño xí'in ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o. ⁴⁸ Tá yoo ñii ta ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xani sini ra saá: "Xa na'a ní kuáchi taká'no noo yó, on vása xini yó nda kivi ndikó ra", xani sini ra. ⁴⁹ Ta saá kixá'a ra ndi'i saá kivi kani ra na kisa chiño xí'in ra, ta ñii kiva saá kixá'a ra ndi'i saá kivi xixi ra ta xí'i ra xí'in na xí'i ní. ⁵⁰ Ta ñii kivi ña on vása ndati ra, ni hora ña on vása yoo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. ⁵¹ Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'a ra, ta ti'vi ña'a ra ko'on ra noo ndoo nivi na on vá'a na ovi yu'u, noo kuaku ní na ta noo xo'vi ní na —káchí taJesús xí'in na.

25

Cuento yó'o ndato'on xa'a uxu násí'í ná ta'an tonda'a

¹ Ta ñika'an taJesús, káchí ra saá: —Ná ndato'on'i ñii cuento xí'in ndó ndasaá koo kivi ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o uxu násí'í ná kee kuá'an noo yoo viko

tonda'a ñii ñátá'an ná. Ta ná uxu yó'o ní'i ná ño'o tóon ta kee ná kuá'an ná nakutá'an ná xí'in taa ta tonda'a. ² Ta o'on násí'í yó'o ná ndíchí ní sijní ta xa yóo ti'va ná, ta inká o'on násí'í ná on vása ndíchí sijní ní on vása yóo ti'va ná. ³ Ta o'on náña'a ná on vása ndíchí sijní yó'o, vará ní'i ná ño'o tóon, ta on vása ndíso ká ná aceite ña chikaa ná ini ño'o yó'o. ⁴ Ta ná o'on ndíchí sijní, ndíso ká ná kisi ñó'o aceite xí'in ño'o tóon. ⁵ Ta xa na'á ní nikuáchi ta kóni tonda'a, on koó ra kíxaa, ta uxu násí'í yó'o kani ma'ná ná ta nijkisin ná. ⁶ Ta ma'ño ñoó xini so'o uxu saá náña'a ká'an nivi: "¡Xa vaxi taa ta tonda'a! ¡Kee ndó naki'in va'a ndó ra!", káchí na. ⁷ Ta saá ndakoo uxu násí'í yó'o, ta kixá'á ná kasa ndivi ná ña natoon ye'e va'a ño'o ná. ⁸ Ta o'on náña'a ná on vása ndíchí sijní nika'an ná xí'in náña'a ná xa yóo ti'va: "Taxi lo'o ndó aceite nda'a ndi, saá chi kóni nda'va ño'o ndi", káchí ná. ⁹ Ta ndakuijn násí'í ná xa yóo ti'va: "On kúchiño taxi ndi aceite, chi on kunani ña koni ñó'ó ndó'ó xí'in ndi'i. Va'a ka kuá'an ndó noo síkó na aceite ta sata ndó ña koni ñó'ó mji ndó", káchí ná. ¹⁰ Tá kuá'an násí'í ná on vása ndíchí sijní ña sata ná aceite, ta kixaa taa ta tonda'a. Ta násí'í ná ndíchí sijní ná xa yóo ti'va xí'in ño'o tóon nakutá'an ná xí'in ra, ta niki'vi ná xí'in ra viko tonda'a. Ta ndási kútu yé'é ve'e noo yóo viko. ¹¹ Ta saá násí'í ná on vása ndíchí sijní, ndikó ná kixaa ná ta kana ná, káchí ná saá: "¡Tata, tata, nakuiná ún yé'é ná kivi ndi viko!", káchí ná. ¹² Ta ndakuijn ta tonda'a, káchí ra saá: "Ndixa ká'an i xí'in ndó, on vása xini i ndó'ó", káchí ra xí'in násí'í ná on vása ndíchí sijní ní on vása yóo ti'va. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

¹³ Ta saá nika'an ka ta Jesús xí'in na:

—Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xini ndó ama ndikó yi'i,

taa ta kixi noo Ndios —káchí ra xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on xa'a si'un taxi tapatrón

nda'a uni na kisa chiño noo ra
(Lc. 19:11-27)

¹⁴ Ta nika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ná ndato'on i inká cuento xí'in ndó ndasaá koo ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o ñii taa si'na ka kee ra ko'on ra ñii chiño inká ñoo, ta kana ra na kisa chiño noo ra, ta kixaa na, ta sakuiso chiño ra na ñakuíka kómí ra.

¹⁵ 'Taxi ra ñii bolsa ká'no si'un ña kómí o'on talento* nda'a ñii ta kisa chiño noo ra, ta inká bolsa si'un ña kómí ovi talento nda'a inká ra, ta ñii bolsa si'un ña kómí ñii talento nda'a taji, saá chi xini va'a ra ndasaá kisa chiño ñii ñii ta kisa chiño noo ra. Ta saá kee ra kuá'an ra. ¹⁶ Taa ta naki'in o'on bolsa ná'no si'un, ta nixa'an ra sata ra ta nisikó ra, ta saá naki'in ra inká o'on bolsa ná'no si'un. ¹⁷ Ñii kiva kisa chiño taa tanoó saá kisa chiño taji yó'o xí'in ovi bolsa ná'no si'un, ta naki'in ra inká ovi bolsa ná'no si'un sata ña. ¹⁸ Ta taji naki'in ñii bolsa ká'no si'un, ta xata kónó ra ñii yavi noo ño'o, ta sanduxun ra si'un tapatrón ra.

¹⁹ 'Ta niya'a kuá'a ní kivi, ta saá ndikó tapatrón naxaa ra ve'e ra, ta kóni ndasa ra kuenda xí'in na kisa chiño noo ra. ²⁰ Ta kixaa ta naki'in o'on bolsa ná'no si'un, ta nika'an ra xí'in tapatrón: "Tata, taxi ún o'on bolsa ná'no si'un nda'a i, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún inká o'on bolsa ná'no si'un ña naki'in i sata ña xa'a ña kisa chiño i ña", káchí ra. ²¹ Ta nika'an tapatrón: "Va'a ní kisa ndivi ún chiño. Va'a ní tamozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kuá'a ní ka ña'a, saá chi va'a ní kisa ndivi ún chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a kivi ún ve'e i ta kusij ní ini ún xí'in i", káchí tapatrón. ²² Ta ta naki'in ovi bolsa ná'no si'un kixaa ra noo tapatrón, ta

* 25:15 Ñii talento kúu si'un ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño xa'on kujya.

nika'an ra: "Tata, taxi ún ovi bolsa ná'no s'i'ún nda'a, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún inká ovi bolsa ná'no s'i'ún ña naki'in i sata ña xa'a ña kisa chiño i ña", káchí ra. ²³ Ta nika'an tapatrón: "Va'a ní kisa ndivi ún chiño. Va'a ní tamozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa ini yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kua'a ní ka ña'a, saá chi va'a ní kisa ndivi ún chiño lo'o yó'ó. Ta vitin na'a k'i'vi ún ve'e i ta kusij ní ini ún xí'in i", káchí tapatrón. ²⁴ Ta ta naki'in ñii bolsa ká'no s'i'ún kixaa ra, ta nika'an ra: "Tata, xini va'a i yó'ó kúu ñii taa ta ndeé ní ini. Yó'ó kúu ta ná'kaya ña'a noo on vása ní-chi'i ún, ta ná'ki'in ún ñava'a noo on vása ní-kisa chiño ún. ²⁵ Ta niji'vi ini, ta nixa'an i chikaa se'é i s'i'ún ún yavi kónó tixin ño'o. Ta vitin yó'o naki'in ún s'i'ún ún ña taxi ún nda'a i", káchí ra. ²⁶ Ta ndakuijn tapatrón, káchí ra saá: "Yó'ó kúu tamozo ndiva'a, ta xúxán ní! Tá xa xini ún yi' i kúu ta ná'kaya ña'a noo on vása ní-chi'i i, ta ná'ki'in i ñava'a noo on vása ní-kisa chiño i, ²⁷ ta, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún s'i'ún i ini ve'e noo tá'vi s'i'ún? Ta kivi ndikó i, naki'in i s'i'ún i xí'in siki ña, ní'kúu", káchí tapatrón. ²⁸ Ta saá nika'an tapatrón xí'in nivi na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó nda'a ra bolsa ká'no s'i'ún, ta taxi ndó ña nda'a taa ta kómí uxu bolsa ná'no s'i'ún. ²⁹ Ta ndi'i nivi na va'a xini kukomí s'i'ún, ta nayó'o naki'in ka na kua'a ka s'i'ún. Ta nivi na on vása xini ndasaá va'a kukomí na s'i'ún, tanda ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o. ³⁰ Ta tamozo ta on vása kisa chiño va'a, tava ndó ra ke'e noo naa ní, noo kuaku ní ra ta xo'vi ní ra", káchí tapatrón. Ta ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá koo kivi sond'í ndikó ta Jesús ñoyívi yó'o

³¹ Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—Ta kivi ndikó i ñoyívi yó'o, yi' i, taa ta kixi noo Ndios, ndikó i xí'in ndi'i ñalivi ña yé'e, xí'in ndi'i naángel, ta saá koo i noo táyi tón

ká'no tón to'ó noo ka'nda chiño i. ³² Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o kixaa na nakutá'an na noo i, ta nata'vi nayó'o ndatán náta'vi ñii taa ndikachi sana ra xí'in tisú'u sana ra. ³³ Ndatán yóo ñii taa chindoo ra tindikachi sana ra noo yóo nda'a kua'a ra, ta titisú'u sana ra chindoo ra rí noo yóo nda'a yitin ra, saá chindoo i nanivi na va'a noo yóo nda'a kua'a i ta nivi na on vá'a chindoo i na noo yóo nda'a yitin i. ³⁴ Ta yi' i, ta Rey, ka'an i xí'in nivi na ndóo noo yóo nda'a kua'a i: "Ndó'ó kúu na naki'in ñava'a nda'a Yivá i. Vitin na'a ndó k'i'vi ndó noo xá'nda chiño Ndios, saá chi nda ñanoó kivi kixá'a ñoyívi ndó'ó kúu na chitóni ra naki'in ndi'i ñava'a ra. ³⁵ Chi kivi nixi' i i soko ta ndó'ó taxi ndó ña xixi i. Kivi niji'vi i takuii ndó'ó taxi ndó takuii xi' i i. Ta kivi nixiyo xiká i noo ñoo i, ta ndó'ó taxi ndó ñii xiiña noo xindú'u i nakindée i. ³⁶ Kivi on koó tikoto i ní-xiyo, ta ndó'ó taxi ndó tikoto xindixin i. Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yi' i ta ndó'ó nixaa ndó nika'an ndó to'on va'a xí'in i. Kivi xinakaa i ini ve'e kaa ta nixa'an ndó chindeé ndó yi' i", kachí i xí'in na. ³⁷ Ta saá nivi na va'a ini yó'o ndaka to'on na yi' i, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi' i ún soko ta taxi ndi ña xixi ún? ¿Ama xini ndi yó'ó niji'vi ún takuii ta taxi ndi takuii xi' i ún? ³⁸ ¿Ama nixiyo xiká ún noo ñoo ún ta taxi ndi ñii xiiña noo xindú'u ún nakindée ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ún ní-xiyo ta taxi ndi tikoto nda'a ún xindixin ún? ³⁹ ¿Ama xini ndi saxo'vi ní kue'e yó'ó, án xini ndi yó'ó xinakaa ún ini ve'e kaa ta nixa'an ndi chindeé ndi yó'ó?" ⁴⁰ Ta yi' i, ta Rey, ndakuijn i, ka'an i xí'in na: "Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichi chindeé ndó nivi nandá'vi ní na ndikón yi' i, ndi yi' i kúu ta chindeé ndó saá", kachí i xí'in na.

⁴¹ 'Ta yi' i, ta Rey, ka'an i xí'in na ndóo noo yóo nda'a yitin i: "Kuta'a ndó noo i, ndó'ó na ndiso chi'ña. Kua'an ndó ko'on ndó noo xixi ño'o

ña on vása nda'va ndi'i saá kivi, chi Ndios kisa va'a ra ño'q xixi yó'o ña xo'vi ní ñanímá ndiva'a ká'no xí'in ndi'i inká nímá ndiva'a tá'an mji ña. ⁴² Saá chi kivi nixi'ij soko ta ndó'ó ni-taxi ndó ña kuxuj. Kivi niyichij takuií, ta ndó'ó ni-taxi ndó takuií ko'o.i. Kivi nixiyo xiká i noo ñoo i, ta ndó'ó ni-taxi ndó ñii xiiña kandú'u i nakindée i. ⁴³ Kivi on koó tikoto ní-xiyo kundixin i, ta ndó'ó ni-taxi ndó tikoto nda'a i. Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yij án kivi xinaka i ini ve'e kaa ta ndó'ó ni-xa'an ndó chindeé ndó yij", kachij xí'in na. ⁴⁴ Ta nivi na on vá'a yó'o ndaka to'on na yij, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'ij ún soko? ¿Ama xini ndi yó'ó niyichij ún takuií? ¿Ama xini ndi yó'ó nixiyo xiká ún noo ñoo ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ní-xiyo kundixin ún? ¿Ama xini ndi ndeé ní saxo'vi kue'e yó'ó?, ¿ama xini ndi yó'ó xinaka ún ini ve'e kaa, ta on vása ní-chindeé ndi yó'ó?" ⁴⁵ Ta yij ndakuin i, ka'an i xí'in na: "Ndixa ka'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichij ña on vása ní-chindeé ndó nivi nandá'ví ní na ndikon yij, ndi yij kúu ta on vása ní-chindeé ndó saá", kachij xí'in na. ⁴⁶ Ta na on vá'a yó'o ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nivi na va'a ko'on na kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ta Jesús.

26

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an nivi tiin na ta Jesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta ndi'i saná'a ta Jesús ndi'i to'on yó'o nivi, ta saá nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra:

² —Xini ndó kumanij ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pascua.* Ta nataxi na yij, ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on xiin koni yij ña

katakaa ndaa na yij ña kivi nda'a tón cruz —káchí ra xí'in na.

³ Ta saá mji kivi yó'o na saná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu, nakutá'an ndi'i na yé'é ve'e ta Caifás, ta ta Caifás yó'o kúu taká'no noo ndi'i nasutu. ⁴ Ta nika'an tá'an ndi'i nayó'o ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a ta Jesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na. ⁵ Ta nika'an na, káchí na saá:

—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, koto koni ndi'i nanivi ñoo yó'o, ta sisó na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivi chikaa ñá

nduta támi xa'an sinij ta Jesús

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Ta yóo ta Jesús ñoo Betania ve'e ta Simón, ta xikomí kue'e tá'yí naní ña lepra. ⁷ Tá yóo ta Jesús xixi ra noo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'í ñá ñii yuyú ña kuvá'a xí'in yuyú naní alabastro, tixin ña ñó'o nduta tá xa'an támi ní, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta chikaa ndi'i ñá rá sinij ta Jesús. ⁸ Ta naxíka xí'in ra xini na ñayó'o ta nisaá ní na, ta nika'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a nduta yá'ví ní? ⁹ Va'a ka ná siko ñá nduta yó'o ta ku'a ní s'ún naki'in ñá, ní kúu, ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na.

¹⁰ Ta xini so'o ta Jesús yukia nika'an na, ta nika'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun ká'an ndó sandi'i ndó ñayó'o? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in i. ¹¹ Ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó. Ta yij, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó. ¹² Chikaa ñá nduta tá xa'an támi sinij ña kisa ti'va ñá yikí koñuj ña nduxun ña. ¹³ Ndixa ka'an i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o noo ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'a i, ndato'on na xí'in nivi yukia ke'é ñayó'o. Ta saá naká'an nivi xa'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí ta Jesús xí'in na.

* **26:2** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na noo ñaño Egipto kuyá xina'á.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājudas ndasaá k̄indoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra tājésús nda'a na

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Ta saá tājudas Iscariote, t̄a kúu ñii t̄a uxu ovi xíka xí'in tājésús, kee ra nixá'an ra noo naná'no noo nasutu, ¹⁵ ta n̄indaq̄a to'on ra na:

—¿Ndasaá s̄i'ún taxa'vi ndó ȳi'j t̄a nataxi j tājésús nda'a ndó? —káchí ra xí'in na.

Ta saá taxa'vi na ra oko uxu s̄i'ún ñaplata. ¹⁶ T̄anda saá k̄ixá'á ndúkú tājudas ndasaá koo nataxi ra tājésús nda'a na.

Ñayó'o ká'ān xa kuq'ān kuñoó ta x̄ixi tājésús xí'in naxíka xí'in ra

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Ta n̄itondaa k̄ivi k̄ixá'á viko x̄ixi najudío s̄it̄a va'a ña on koó levadura kómí,† ta naxíka xí'in tājésús k̄ixaa na noo ra, ta n̄indaq̄a to'on ña'á na:

—¿Míkíā kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

¹⁸ Ta ndakuijn tājésús:

—Kua'an ndó, ta kuq'ān k̄i'vi ndó ñoo Jerusalén, ta kuq'ān ndó ve'e ñii t̄aa t̄a x̄ini tá'an xí'in yó, ta ka'an ndó si'a xí'in ra: “Ta Maestro káchí ra ndí xa k̄ixaa yatin k̄ivi kasa ndivi ra chiño ká'no. Ta ve'e ún kóni ra kuxu ra viko Pascua xí'in naxíka xí'in ra”, saá káchí ndó xí'in t̄aa —káchí tājésús.

¹⁹ Ta naxíka xí'in ra nixá'an na, ta k̄isa ndivi na ña kuxu ra xí'in na viko Pascua, ndatán x̄a'nda chiño tājésús noo na.

²⁰ Tá kuq'ān kuñoó, ta k̄ixaa tājésús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta x̄ikundoo na noo mesa kuxu na.

²¹ Tá ndóo na x̄ixi na, ta n̄ika'an tājésús xí'in na:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó, ñii ndó'o kúu t̄aa t̄a s̄ikó ku'ná ȳi'j ta nataxi ra ȳi'j nda'a n̄ivi na s̄aa ini x̄ini ȳi'j —káchí ra.

²² Ta ndi'i nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na n̄indaq̄a to'on na tājésús:

—Tata, ¿án ȳi'j kúu t̄a ká'ān ún xa'a?

²³ Ta ndakuijn tājésús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'o t̄a s̄achii s̄it̄a va'a ini ko'o xí'in j, t̄ayó'o kúu t̄a s̄ikó ku'ná ȳi'j noo na s̄aa ini x̄ini ȳi'j. ²⁴ Ta ȳi'j, t̄aa t̄a k̄ixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní ta k̄ivi j, ndatán n̄itaa naprofeta x̄ina'á. Ta, j̄nda'ví ní t̄aa t̄a s̄ikó ku'ná ȳi'j noo na s̄aa ini x̄ini ȳi'j! Va'a ka n̄ixiyo on kaku t̄ayó'o, ní kúu —káchí tājésús xí'in na.

²⁵ Ta tājudas, t̄a kúu t̄a s̄ikó ku'ná tājésús noo na s̄aa ini x̄ini ña'á, n̄indaq̄a to'on ra tājésús:

—Maestro, ¿án ȳi'j kúu t̄a ká'ān ún xa'a?

Ta ndakuijn tājésús:

—Saá va, yó'o kúu ra —káchí ra.

²⁶ Tá x̄ixi ka na, tājésús k̄i'in ra s̄it̄a va'a, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún s̄it̄a va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta t̄a'ví ra s̄it̄a va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta n̄ika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó s̄it̄a va'a yó'o, chi ñayó'o kúu ȳikí koñu j.

²⁷ Ta k̄i'in tājésús ñii copa ña ñó'o vino, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún ndut̄a ko'o ndi yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o vino yó'o nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—Ndi'i ndó, ko'o ndó t̄ayó'o.

²⁸ Chi ndut̄a yó'o kúu n̄ij j ña kūit̄a. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto x̄aa ña ka'an ndasaá ndoo ndi'i kuachi nan̄ivi, ta saá kuchiño kundoo va'a na xí'in ra ndi'i saá k̄ivi.

²⁹ Ndixa ká'an j xí'in ndó, on ko'o ka j vino nda k̄ixaa k̄ivi nakutá'an yó noo x̄a'nda chiño Yivá yó Ndios. Ta saá ko'o j t̄avino x̄aa xí'in ndó —káchí tājésús.

† 26:17 Viko yó'o kána ña ux̄a k̄ivi x̄a'a ña náka'án na ndasaá Ndios s̄akaaku ra nax̄ij síkuá na noo ñaño Egipto kuȳa x̄ina'á.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús, ká'an ra ndí taPedro ka'an ra on vása xíní ña'á ra

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³⁰ Ta ndi'i xíta na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kuá'an na xíkí tón Olivo. ³¹ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yí'i, chi saá kundivi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá: “Sataku'é'e taa ta ndáa tándikachi, ta tándikachi yó'o kuíta ní'no ndi'i rí”, káchí Ndios. ³² Ta kivi natakuj, ko'on si'na ña kundati ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí taJesús xí'in na.

³³ Ta taPedro ndakuijn ra, ñika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá ndi'i ñivi sandakoo na yó'ó, ta yí'i on sandakoo yó'ó.

³⁴ Ta ñika'an taJesús xí'in ra:

—Ndixa ká'an xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa uní yichí ñika'an ún xí'in ñivi ña on vása xíní ún yí'i —káchí taJesús xí'in ra.

³⁵ Ta ñika'an taPedro xí'in ra:

—Tata, tãnda xíní ñó'ó kivi xí'in ún, ta nda ñii yichí on vása ka'an on vása xíní yó'ó —káchí taPedro.

Ta ñii káchí saá ñika'an ndi'i ka naxíka xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an ra xí'in Ndios

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Ta taJesús kuá'an ra, ta naxíka xí'in ra kuá'an na xí'in ra, ta ñixaa na ñii ñoo naní Getsemaní, ta ñika'an ra xí'in na:

—Kundo ndó yó'o ta ná ko'on ká'an xí'in Ndios —káchí ra.

³⁷ Ta ñika'an ra xí'in taPedro, ta xí'in ovi sa'ya taZebedeo, kuá'an na xí'in ra ta ñixaa na, ta kixá'á taJesús kúchuchú ní ini ra ta ndí'i ní ini ra.

³⁸ Ta ñika'an ra xí'in uní tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú ini andá ñii kóni ña kivi. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, on kusun ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta taJesús kee ra kuá'an ra ñii xiiña xíká ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra nda ñitondaa ta'ya ra ñoo ño'o, ta ñika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mii, tá kuchiño, ta on taxi ún ña xo'vi ní yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴⁰ Ta saá ñakundichi ra ta ndikó ra kixaa ra ñoo ndó uní naxíka xí'in ra. Ta ndi'i nayó'o kisin na. Ta taJesús ñika'an ra xí'in taPedro:

—¿Án on vása kuchiño ndó kundito ndó xí'in vará ñii hora? ⁴¹ On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xí'in Ndios ña on nakava ndó kuachi. Ndó'ó yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta on kuchiño ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ndee mii ndó —káchí taJesús xí'in na.

⁴² Ta yichí ovi tuku ndikó taJesús kuá'an ra ka'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mii, tá xíní ñó'ó xo'vi ña yo'vi ní yó'o, ta va'a ka saá ná koo ña kóni mii ún —káchí ra.

⁴³ Ta ndikó tuku ra kixaa ra ñoo ndó naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na kisin na, saá chi ndee ní xí'i na ma'ná. ⁴⁴ Ta yichí uní ndikó tuku ra kuá'an ra, ta ñika'an ra xí'in Ndios ndatán yóo to'on ña si'na ñika'an ra. ⁴⁵ Ta tuku ndikó ra kixaa ra ñoo naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—¿Án va'a kusun ka ndó ta nakindée ka ndó? Koto ndó, xa ñitondaa hora ña nataxi na yí'i, taa ta kixi ñoo Ndios, nda'a ñivi na on vá'a. ⁴⁶ Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o vaxi ta nataxi yí'i nda'a ñivi na sáa ini xíní yí'i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xá'a ndasaá tijn na taJesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Tá ta'an ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. Ta kixaa kuá'a ní ñivi xí'in ra, ta ní'i

na espada xí'in yiton. Naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xa ti'ví na nivi yó'o ña tiin na taJesús. ⁴⁸ Ta taJudas xa si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindeeí xí'in ña chito i noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra —káchí ra xí'in na.

⁴⁹ Ta saá nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro —káchí ra.

Ta nichito ra noo taJesús. ⁵⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Tata, kasa ndivi ún ñachiño vaxi ún.

Ta saá nivi na yóo xí'in taJudas nitondaa yatin na noo taJesús ta tiin na ra.

⁵¹ Ta ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu. ⁵² Ta nika'an taJesús xí'in taxíka xí'in ra yó'o:

—Taxi va'a ún espada ún noo nákaa va'a ña, saá chi ndi'i na xá'ni xí'in espada ñii ki'va saá tuku kivi nayó'o xí'in espada. ⁵³ ¿Án on vása kúndaá ini ún kúchiño ndukú i noo Yivá i ta tiká'an kuiti ti'ví ra kuá'a ní mil‡ naángel kixaa na chindee na yi'i? ⁵⁴ Táná ti'ví ra naángel, ta on vása kúchiño kasa ndivi i to'on Ndios ña káchí xini ñó'ó kundo'o i ñayó'o —káchí ra xí'in taxíka xí'in ra.

⁵⁵ Ta nika'an taJesús xí'in inka nivi:

—¿Án xáni sini ndó takuí'na kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixiyo i sáná'a i nivi ve'e ño'o ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. ⁵⁶ Ta ndi'i ñayó'o kundo'o i vitin, chi saá xini ñó'ó kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí taJesús.

Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na kuá'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Ta saá nivi na tiin taJesús, nixaa ra xí'in na ve'e taCaifás, ta kúu taká'no noo nasutu. Ta ve'e tayó'o xa nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios.

⁵⁸ Ta taPedro ñii xíka ndikon ra kuá'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolícia ke'e ve'e tasutu yó'o ña koto ra yukia kundo'o taJesús.

⁵⁹ Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inka nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kuvá'a kuachi xa'a taJesús, ta saá kúchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra. ⁶⁰ Vará kuá'a ní nivi kivi na nika'an na ñavatá xa'a taJesús, ta on vása ní-naní na kuachi ra ña ka'ni na ra. Ta sondi'i kixaa ovi ta ta vatá yu'u, ⁶¹ ta nika'an nayó'o saá xa'a taJesús:

—Tayó'o nika'an ra, kachí ra: “Yi'i kúchiño i sandi'i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'a i ña”, kachí taJesús —káchí ovi ta yó'o.

⁶² Ta saá taká'no noo nasutu nakundichi ra, ta ninda'ka to'on ra taJesús:

—¿Án on vása ndakuijn ún yu'u na? ¿Yukia kachí ún xa'a to'on ña ká'an nayó'o xa'a ún?

⁶³ Ta taJesús tásijn yóo ra, on vása ní-ndakuijn ra. Ta tuku nika'an taká'no noo nasutu xí'in ra:

—Ta xá'nda chiño i noo ún chiná'a ún Ndios tatáku, ta ka'an ún ñandaá xí'in ndi, ¿án Cristo ta ti'ví Ndios kúu ún? ¿Án ndixa Sa'ya Ndios kúu ún? —káchí ra.

⁶⁴ Ta ndakuijn taJesús:

—Saá va, mji ún nika'an. Ta yi'i tuku ká'an i xí'in ndó, kivi ña vaxi koto ndó yi'i, ta ta kivi noo Ndios, xa yóo i noo táyi tón yóo sijn kua'á Ndios, ta kómí ndi'i ndee. Ta

‡ 26:53 To'on griego káchí ña: Ndios ti'ví ra uxu ovi legión naángel. Ñii legión natropa xikomí ña komi mil anda iño mil nivi.

koni ndó yí'í ndikó'í ñoyívi yó'o, ta vaxi'í ma'ño viko —káchí taJesús.

⁶⁵ Ta taká'no noq nasutu ndi'í xini so'o ra ñayó'o, ta nisaa ní ra, ta ndata ra tikoto mii ra, ta nika'an ra:

—Tayó'o kándiva'a kini ra xí'in Ndios! On vása xini ñó'ó ka yó inka nivi taxi na kuachi xa'a ra. Ndó'ó xini so'o ndó ña on vá'a nika'an ra.

⁶⁶ ¿Yukía xani ini ndó ke'é yó xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in naná'no na kúu nachino.

Ta ndakuijn nayó'o:

—Yoo kuachi ra. Ta xini ñó'ó kivi ra —káchí na.

⁶⁷ Ta kixá'á na kúndaa na tásii yu'u na noq ra, ta kani na ra xí'in yiki nda'a na, ta inka na xí'in xa'nda nda'a na kani na noq ra, ⁶⁸ ta káchí na saá xí'in ra:

—Tá Cristo kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi kani yó'ó? —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uní yichi on vása xini ra taJesús

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Ta yoo taPedro ke'e ve'e taká'no noq nasutu, ta kixaa ñii ña'a ñá kisa chiño noq nave'e yó'o, ta nika'an ñá xí'in taPedro, káchí ñá saá:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii ta nixika xí'in taJesús, ta kixi estado Galilea —káchí ñá.

⁷⁰ Ta noq ndi'í na ndoo yó'o taPedro nika'an ra, káchí ra saá:

—On vása kúndaa ini'í yukía ká'an ún xí'in i.

⁷¹ Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o, ta yoo inka ña'a ñá kisa chiño noq nave'e yó'o, ta xini ñá taPedro, ta nika'an ñá xí'in nanivi, káchí ñá saá:

—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in taJesús, ta kixi ñoo Nazaret —káchí ñá.

⁷² Ta taPedro tuku nika'an ra nda chiná'a ra Ndios ña káchí ra saá:

—On vása xini'í takaa —káchí ra.

⁷³ Ta nija'a ñii kani lo'o, ta nanivi yita yó'o nitondaa yatin na noq taPedro, ta nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús, chí xí'in to'on ña ká'an ún kúndaa ini ndi kee ún estado Galilea —káchí na.

⁷⁴ Ta kixá'á taPedro xí'in ndi'í ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Xa nika'an i xí'in ndó, on vása xini'í takaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yí'í tá ñavatá ká'an i! —káchí ra.

Ta xandikon kana ñii nduxú chée.

⁷⁵ Ta saá naká'an taPedro to'on ña nika'an taJesús xí'in ra: “Ta'an ka kana ñii nduxú chée ta xa uní yichi nika'an ún xí'in nivi ndi on vása xini'í un yí'í.” Ta kee taPedro ke'e, ta ndee ní xaku ra xí'in ndino'o ini ra.

27

Ñayó'o ká'an xa'a ña nataxi na taJesús

kuq'an ra noq taPilato

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

¹ Ta nitivi inka kivi ta ndi'í naxikua'a noq najudío xí'in naná'no noq nasutu nakutá'an na ta nakoo yu'ú na ña ka'ni na taJesús. ² Ta saá katón na ra, ta kuq'an ra xí'in na, ta nixaa na nataxi na ra nda'a tagobernador Poncio Pilato.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJudás

³ Ta taJudás ta nataxi taJesús nda'a naná'no noq nasutu, xini ra ndi'í chikaa ini nayó'o ka'ni na taJesús, ta kúchuchú ní ini ra ta ndikó ini ra xa'a ñayó'o, ta sandikó ra oko uxu si'un ñaplata nda'a naxikua'a noq najudío xí'in naná'no noq nasutu. ⁴ Ta nika'an taJudás xí'in na, káchí ra saá:

—Niki'vi'í kuachi nataxi'í nda'a ndó taa ta va'a ta on koó kuachi kómí, ña ka'ni ndó ra.

Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in taJudás:

—On vása ndi'í ini ndi xa'a ña ke'é ún. On sivi kuachi mii ndi kía, kuachi mii ún kía —káchí na xí'in ra.

⁵ Ta saá taJudás nixa'an ra sakana ra si'un ñaplata ini ve'e ño'o ká'no, ta kee ra kuq'an ra. Ta nixaa ra ñii xiiña ta sakuá'na xí'in mii ra.

6 Ta naná'no noo nasutu nakaya na si'un ñaplata yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—On kivi taan yó si'un yó'o ini caja ve'e ño'o ká'no noo ñó'o ña sóko nanivi, chi si'un ña cha'vi yó xa'a ña kivi ñii ta kía —káchí na.

7 Ta saá nakoo yu'ú na, ta sata na xí'in si'un yó'o ñii ño'o naní “Ño'o ta kisa chiño xí'in ño'o kisin’”, ta taxi na ña nda'a nivi na kee inka ñoo ña va'a nduxun natá'an na kivi nixi'i na. 8 Ta saá ságunaní na ño'o yó'o “Ño'o Nii” anda kivi vitin. 9 Ta kundivi ña nika'an taprofeta Jeremías xina'á, káchí ra saá: “Naki'in na oko uxu si'un ñaplata, ña ndaya'vi ña kivi ra, ñayó'o kúu ya'vi chinoo nalsrael, 10 ta xí'in si'un yó'o sata na ‘Ño'o ta kisa chiño xí'in ño'o kisin’, ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in i’”, káchí taprofeta.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato ña nindaqa to'on ra taJesús

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

11 Ta ñíndichi taJesús noo tagobernador Pilato, ta tayó'o nindaqa to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús:

—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey.

12 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu taxi na kuachi xa'a taJesús noo taPilato, ta taJesús nda ñii to'on on vása ní-ndakuijn ra noo na. 13 Ta saá taPilato nindaqa to'on ra taJesús:

—¿Án on vása xini so'o ún ndi'i ña ká'an na xa'a ún?

14 Ta taJesús nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuijn ra. Ta naka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato nika'an ra xini ñó'ó kivi taJesús

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

15 Ñii ñii viko Pascua tagobernador saña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. 16 Ta yóo ñii ta kánóo ní to'on xa'a ta nákaa ra ini ve'e kaa, naní ra Barrabás. 17 Ta nakutá'an ku'a'a ní nivi noo tagobernador, ta taPilato nindaqa to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukú ta kóni ndó saña i ko'on ndíka? ¿Án saña i taBarrabás? ¿Án saña i taJesús, ta ságunaní nivi Cristo? —káchí ra.

18 Saá chi kundaa ini taPilato ndí na kisa kuini ini xini taJesús kúu na, ñakán nataxi na ra nda'a ra.

19 Ta taPilato yóo ra noo táyi noo kisa nani ra xa'a kuachi, ta ñásí'i ra ti'vi ñá ña ndato'on ñá xí'in ra: “On kasa nani ka ún xa'a kuachi tayó'o, saá chi ta on ko'oo kuachi kúu ra, chi ñoo ndive'e kini ní nixani i xa'a ra, ta ndí'i ní ini i’”, káchí ñá.

20 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu chú'u na nivi ña ndukú na ko'on ndíka taBarrabás, ta ndukú na ña kivi taJesús. 21 Ta tagobernador tuku nindaqa to'on ra na:

—¿Yukú ta ovi yó'o kóni ndó saña i ko'on ndíka? —káchí taPilato xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra —káchí na.

22 Ta taPilato nindaqa to'on tuku ra na:

—¿Ta yukia koo taJesús, ta ta naní Cristo? —káchí taPilato.

Ta ndi'i na ndakuijn na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

23 Ta saá tuku nindaqa to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?

Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

24 Ta kundaa ini taPilato on vása xiin ka na chikaa so'o na to'on ra, ta kixá'á na ndeé ka nisiso na. Ta xa'nda chiño ra noo na kisa chiño xí'in ra taxi na takuii nda'a ra, ta saá nda'á ra noo nanivi, káchí ra saá:

—Yi'i on vása kuiso i kuachi xa'a ña kivi tava'a yó'o. Mji ndó kuiso kuachi xa'a ña kivi ra —káchí tagobernador xí'in nivi.

²⁵ Ta ndi'i nivi ndakuin na, káchí na saá:

—iMji ndi xí'in sa'ya ndi kuiso ndi kuachi xa'a ña kivi tayó'o! —káchí na.

²⁶ Ta saá taPilato saña ra taBarrabás. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kaní na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni ka sijn noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

²⁷ Ta natropa tagobernador, ku'án taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixaa na ta nakaya na ndi'i ka natropa, ta xino nduu ndi'i na ra. ²⁸ Ta kindaa na ndi'i tikoto ndixin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto kuá'a, ndatán yóo tikoto ndixin tarey, ²⁹ ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinoo na ña sijn ra. Ta taxi na nda'a ra ña tiin ra ñii yiton xí'in nda'a kua'a ra, ta xikuxítí na noo ra ña kúsiki na ra, ta xáku ndaa na ra, ká'an na si'a xí'in ra:

—iNá koo va'a taRey noo najudío! —káchí na.

³⁰ Ta kundaa na tásii yu'u na noo ra, ta tón yiton taxi na nda'a ra tuku kindaa na nó, ta suku na nó sijn ra.

³¹ Ta ndi'i na kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto kuá'a ndixin ra ta tuku sakundixin na ra tikoto mji ra. Ta ku'án ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Ta kee natropa, ta ku'án taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii ta ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

³³ Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sijn Ndí. ³⁴ Ta natropa taxi na vino tá nasaka xí'in nduta yova ní ko'o ra,

ta taJesús xito ndoso ra lo'o nduta yó'o, ta ni-xiin ra ko'o ra rá.

³⁵ Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. Ta saá kundivi ña nita ta profeta xina'a xa'a taJesús, kachí ra ndí ta'ví na tikoto ra ta chikaa na ndati xa'a tikoto ndixin nino ra, saá nita ra xa'a taJesús.

³⁶ Ta xikundo na ndaa na ra. ³⁷ Ta chinoo kútu na ñii tón viti lo'o sijn tón cruz, ta noo tón viti yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu taRey noo najudío.”

³⁸ Ta katakaa ndaa na ovi takuí'ná sijn taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi sijn kua'a ra, ta inka ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi sijn yitin ra. ³⁹ Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sijn na, ⁴⁰ káchí na saá xí'in ra:

—Yó'o kúu ta ta nika'an: “Yi'i sandi'i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'a ña”, kachí ún, ta vitin, sakaku xí'in mji ún! Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta saá, sanoo xí'in mji ún nda'a tón cruz! —káchí na xí'in ra.

⁴¹ Ta ñii ki'va saá nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxiku'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in ra:

⁴² —Tayó'o sakaku ra inka nivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mji ra vitin. Tá ndixa kúu ra taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mji ra nda'a tón cruz vitin, ta saá kandixa yó ra.

⁴³ Ta tayó'o nika'an ra ndaa ini ra Ndios. Tá ndixa Ndios kí'vi ini ra xini ra tayó'o, ta Ndios ná sakaku ña'a ra vitin, chi nika'an tayó'o: “Yi'i kúu Sa'ya Ndios”, kachí ra —saá ká'an na, xáku ndaa na ra.

⁴⁴ Ta ñii ki'va saá ovi takuí'ná tákaa ndaa sijn ra kúsiki ña'a ra ta kándiva'a ra xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Ta n̄itondaa kaa uxu ovi ma'ño ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa un̄i xikuaa.* ⁴⁶ Ta kaa un̄i kúu ña, ta saá ndeé va'a n̄ika'an taJesús, káchí ra saá:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —káchí taJesús. To'on yó'o káchí ña saá: Tata Yivá m̄ij, Tata Yivá m̄ij, ¿ndachun sandakoo ún ȳi'í?, káchí ña.

⁴⁷ Ta sava n̄ivi na yíta yatin yó'o, x̄ini so'o na ña n̄ika'an ra, ta káchí na saá:

—Tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —káchí na.

⁴⁸ Ta xandikon ñii tayó'o x̄ino ra kua'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuikon x̄in ra vino yiyá, ta ch̄inoo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús. ⁴⁹ Ta inká n̄ivi n̄ika'an na saá x̄in ra tayó'o:

—On ke'é ún ra. Ná koto yó án kixi taElías sakaku ña'á ra —káchí na.

⁵⁰ Ta saá taJesús x̄in ra ndi'i ndee ra n̄ika'an ra, ta n̄ixi'i ra. ⁵¹ Tá m̄i saá xandikon n̄inda'ta ma'ño tikoto tákaa Cuarto Ȳij ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña n̄inda'ta ña chí n̄ino ta noo ña nda n̄ino. Ta n̄itaan noo ño'o, ta ñayuu ná'no chachi ña. ⁵² Ta n̄ixona noo ño'o na n̄ixi'i, ta n̄ataku kua'a ní n̄ivi na x̄ikuu na k̄andixa Ndios. ⁵³ Ta k̄iv̄i n̄ataku taJesús, ndee nayó'o noo n̄induxun na, ta n̄iki'vi na ñoo ȳij Jerusalén, ta kua'a ní n̄ivi x̄ini na nayó'o.

⁵⁴ Ta ta ndiso chiño x̄in ra ñii ciento natropa, yóo ra x̄in ra inká natropa ndáa na taJesús. Ta nayó'o x̄ini na n̄itaan noo ño'o, ta x̄ini na ndi'i ña ȳiyó ní n̄iya'a, ta n̄iyi'ví ní na, ta n̄ika'an na:

—Ndixa tayó'o x̄ikuu Sa'ya Ndios —káchí na.

⁵⁵ Ta nda x̄iká yíta kua'a ní nási'í x̄ito ná. Nayó'o kúu ná x̄indikon sata taJesús chindeé ná ra kisa chiño ná noo ra, ta kee ná

x̄in ra estado Galilea ta kixaa ná ñoo Jerusalén. ⁵⁶ Ñii ñayó'o kúu ñaMaría Magdalena, inká ña kúu ñaMaría, si'í taJacobo x̄in ra taJosé, ta inká ña kúu si'í ta ovi sa'ya taZebedeo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña n̄induxun taJesús

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ Ta xikuaa ta xa kua'an kunaa kúu ña, ta kixaa ñii takuiká, ta kixi ñoo Arimatea, naní ra José. Tayó'o kúu ñii ta x̄indikon sata taJesús.

⁵⁸ Ta n̄ixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra ȳikí koñu taJesús ña sanduxun ra ña, ta taPilato xa'nda chiño ra noo natropa ña nataxi na ña nda'a ra. ⁵⁹ Ta n̄ixaa taJosé ta n̄aki'in ra ȳikí koñu taJesús, ta ch̄isúku ndaa ra ña x̄in ra ñii tikoto ndii ña on vása yakua. ⁶⁰ Ta n̄ixa'an ra ta ch̄ikaa va'a ra ȳikí koñu taJesús ini kavua ña xaá ña sakán kisa va'a ra ini. Ta saá nakasi ra yé'é kavua yó'o x̄in ra ñii yuu ká'no, ta kee ra kuano'o ra.

⁶¹ Ta n̄indo ñaMaría Magdalena x̄in ra inká ñaMaría, ndoo na yatin noo yóo kavua yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a natropa na ndáa noo n̄induxun taJesús

⁶² Ta inká k̄iv̄i ña kúu k̄iv̄i ȳij ña nákindée najudío, ta nafariseo x̄in ra naná'no noo nasutu n̄ixaa na noo taPilato. ⁶³ Ta n̄ika'an na, káchí na saá x̄in ra:

—Tata, náká'an ndi ña n̄ika'an ta vatá yu'u taJesús k̄iv̄i x̄itaku ra, n̄ika'an ra si'a: “Tá n̄ixi'ij ta t̄ixin ña un̄i k̄iv̄i n̄ataku ij”, káchí ra.

⁶⁴ Ñakán ka'nda chiño ún noo natropa ná nakasi kútu va'a na kavua noo n̄induxun ra anda tondaa k̄iv̄i un̄i, ta saá n̄ivi na x̄indikon sata ra, koto kixi na ñii ñoo, ta tava na ȳikí koñu ra ta ndato'on na x̄in ra n̄ivi, káchí na saá: “Xa n̄ataku ra”, káchí na. Ta to'on yó'o sandá'ví ní ka ña nan̄ivi noo ña sandá'ví m̄ij ra na

* 27:45 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo naño Roma, ta kaa un̄i xikuaa naní ña kaa iin noo naño Roma.

xí'in to'on ra —káchí naná'no noo najudío.

⁶⁵ Ta nika'an taPilato xí'in na:

—Va'a, yoo natropa, ná ko'on na xí'in ndó. Ta nakasi va'a ndó yé'é kavua noo ninduxun ra —káchí ra.

⁶⁶ Ta nixa'an na ta kisa kútu va'a na yé'é kavua, ta xakin na ñii sello yé'é ña on nona ña, ta saá nindoo natropa yatin yé'é kavua ña kundaa na ña.

28

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nataku ra

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Ta nija'a kivi yii ña nákindée najudío, ta nitivi inka kivi; ñayó'o kuu kivi noo semana ña kuu domingo, ta ñaMaría Magdalena xí'in inka ñaMaría nixaá ná koto ná noo ninduxun taJesús. ² Ta xandikon ndeé ní nitaan noo ño'o, saá chi ñii ángel kee noo Ndios nda ñoyivi nino, noo ña ñoyivi yó'o, ta kixaá ña ta sakuta'a ña yuu ndási yé'é kavua, ta xikoo ña sata yuu yó'o. ³ Ta ñaángel yó'o náye'e ní ña, ndatan náye'e ñii taxa, ta tikoto ña yaa ní ña, ndatan yaa kaxin saá yoo ña.

⁴ Ta natropa na ndaa yé'é kavua ndeé ní niyi'ví na xini na ña, ñii kisin nino na xí'in ña yí'ví na, ta saá nakoyo na noo ño'o ta ndañó'ó ini na. Ndatán ñii ki'va yoo na nixi'i, saá yoo na ndoo na. ⁵ Ta ñaángel nika'an ña xí'in násí'í yó'o:

—On kuyi'ví ndó, saá chi yi'i xini i ndí ndó'ó nándukú ndó taJesús, ta ta katakaa ndaa na nda'a tón cruz.

⁶ On koó ka ra yó'o, chi xa nataku ra, ñii ki'va yoo to'on ña nika'an ra xí'in ndó, saá yoo ña. Na'a ndó koto ndó noo chinoo na ra. ⁷ Ta saá kama ní ko'on ndó ta ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: “Xa nataku ra, ta ko'on si'na ra noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kan koni ndó ra”, kachí ndó xí'in na. Ñayó'o kuu to'on ña ndato'on i xí'in ndó —káchí ñaángel xí'in násí'í yó'o.

⁸ Ta saá násí'í yó'o vará nda yí'ví ní ná, ta kúsi ní ka ini ná, ta kama ní kee ná xino ná kua'an ná ndato'on ná xí'in na nixika xí'in taJesús. ⁹ Ta xandikon taJesús nakutá'an ra xí'in náña'a yó'o yichi, ta chindeé ra ná ta nika'an ra si'a xí'in ná:

—Kua'a, nana. Ná koo ñava'a ini ndó —káchí ra xí'in ná.

Ta nixaá yatin ná noo ra, ta xikuxítí ná ta nomi ná xa'a ra ta kisa to'ó ná ra. ¹⁰ Ta taJesús nika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Kua'an ndó ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in i ná ko'on na estado Galilea, ta kan koni na yi'i —káchí ra xí'in ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ndato'on natropa na xindaa yé'é kavua noo ninduxun taJesús

¹¹ Ta kee násí'í kua'an ná, ta sava natropa na xindaa yé'é kavua ndikó na kua'an na ñoo ká'no, ta ndato'on na xí'in naná'no noo nasutu ndi'i ña nixiyo xini na. ¹² Ta naná'no noo nasutu nakutá'an na xí'in naxikua'a noo najudío, ta nakoo yu'ú na taxi na kua'a ní si'un nda'a natropa, ¹³ ta nika'an na, kachí na saá xí'in na:

—Si'a koo ka'an ndó xí'in nivi xa'a ña nixiyo xini ndó, kachí ndó si'a: “Tá kisin ndi ñoo koni, ta na nixika xí'in taJesús nixaá na, ta kisa ku'íná na yiki koñu ra, ta kua'an na xí'in ña”, saá kachí ndó xí'in nivi. ¹⁴ Tá tagobernador koni so'o ra to'on yó'o, ta mji ndi ndakuiin xa'a ndó, ña on sakuiso ra kuachi ndó'ó —káchí naná'no xí'in natropa.

¹⁵ Ta saá natropa naki'in na si'un ta kisa ndivi na chiño ña nika'an na xí'in na. Ta to'on yó'o kuu ña nixita ní'no noo ndi'i najudío anda kivi vitin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña sakuiso chiño ra naxika xí'in ra
(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Ta saá na uxu ñii naxika xí'in taJesús kua'an na estado Galilea, ta nixaá na yuku noo nika'an taJesús

kɔ'on na. ¹⁷ Ta xini na ra ta kisa tɔ'ó na ra, vará sava nayó'o nixika ini na án ndixa kúu tayó'o taJesús.

¹⁸ Ta nixaa yatin taJesús noo na ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ndios taxi ra ndi'i ndayí ña ka'nda chiñoj noo ndi'i na ndóo ñoyívi ñino xí'in ñoyívi yó'o. ¹⁹ Ta saá ká'anj xí'in ndó: Kua'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta saná'a ndó nanivi ndasaá koo kundikon na yichij, ta sakuchu ndó na xí'in kivi Yivá yó, xí'in kivi yi'i taSa'ya ra, ta xí'in kivi Níma Ndios. ²⁰ Ta saná'a ndó na ña kasa ndivi na ndi'i tɔ'on ña nika'anj xí'in ndó. Ta ndixa yi'i kooj xí'in ndó ndi'i saá kivi ña vaxi anda kivi sondí'í ñoyívi yó'o. Saá ná koo ña —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nĩtaa taMarcos

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan, ta sákuchu ñivi

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Si'a kixá'á to'on ñava'a xa'a Jesucristo, Sa'ya Ndios, ² tá yóo ña nĩtaa taprofeta Isaías, ƚa ƚa ñika'an ndoso to'on Ndios kuiya xina'á. Nĩtaa ra ña ñika'an Ndios xí'in ƚa ƚa ti'vi ra sakaku na ñoyivi yó'o, kachí ra saá:

Ti'vi ñii ƚa xíka chiño noo j ko'on si'na ra noo ún,

ña ndasa va'a ra yichí noo ko'on ún.

³ Ta noo yóo yuku yichí ko'on ra ká'an ndoso ra, kachí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mji taKá'no noo yó;

kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kachí ƚa ƚa koo yuku yichí,

kachí taIsaías xina'á. ⁴ Saá kixaa taJuan noo yóo yuku yichí ta ñii xiiña noo yóo takuii sákuchu ra ñivi, ta ñika'an ndoso ra xí'in ñivi, kachí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —kachí ra.

⁵ Ta ñivi nañoo Jerusalén, xí'in na ndóo ndi'i saá ku'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea vaxi na, ta kixaa na ña koni so'o na to'on ká'an ndoso taJuan. Ta saá xini so'o na, ta kixá'á ná'ma na xa'a kuachi na, ta taJuan sákuchu ra nayó'o yuta Jordán.

⁶ Ta taJuan ndixin ra tikoto ña kuvá'a xí'in yisi tícamello, ta nó'ni ñii ná'ño ñii kití toko ra. Ta xíxi ra tika ndíama xí'in ñoño tíyoko válí yóo yuku. ⁷ Ta ñika'an ndoso ra, kachí ra saá xí'in ñivi:

—Sata yi'i vaxi ñii ƚa ƚa ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kúu ñii ƚa kisa chiño kuiti noo ra. ⁸ Yi'i sákuchu ndó'ó xí'in takuii, ta ƚa vaxi sákuchu ra ndó'ó xí'in mji Nima Ndios —kachí taJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sákuchu ra taJesús

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Ta saá kee taJesús ñoo Nazaret estado Galilea, ta kixaa ra noo yóo taJuan, ta taJuan sákuchu ra taJesús yuta Jordán. ¹⁰ Ta keta taJesús yu'u yuta, ta xini ra Nixoná ñoyivi ñino noo ra, ta xini ra vaxi noo Nima Ndios, ndatan vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanoo ña noo ñíndichi ra. ¹¹ Ta ñivi na ndóo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios ñika'an ra nda ñoyivi ñino, kachí ra saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya, ƚa kí'vi ní ini xini, ta kúsi ní ini xini yó'o —kachí Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ñanímá ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Ta xandikon Nima Ndios ñika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña noo yóo yuku yichí. ¹³ Ta ovi siko kivi yóo taJesús noo yuku yichí yó'o, yóo ra noo táku tikití yukú, ta ñanímá ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra. Ta saá kixaa naáangel, ta chindeé na ra, taxi na nda'a ra ña xini ñó'ó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kixá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Kivi chikaa na taJuan ini ve'e kaa, ta taJesús ku'an ra estado Galilea, ta ñika'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a Ndios xí'in ñivi, ¹⁵ kachí ra saá:

—Xa kixaa kivi ña chitóni Ndios. Ta xa yóo yatin ní yichí ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó. On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó ta kandixa ndó to'on ñava'a yó'o —kachí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi kána ra komi taa na táva tiaká ña kundikon na satá ra

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

16 Tá kuá'an taJesús yu'u mini Galilea, ta xini ra taSimón* xí'in ñani ra taAndrés, nayó'o sákana na ñono ini takuii, chi na táva tiaká kúu na. 17 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Na'a ndó kundikon ndó yi'i, ta saná'aj ndó'ó ndasaá nakaya ndó nivi kundikon na yichi Ndios.

18 Ta xandikon sandakoo nataa yó'o ñono na, ta xikundikon na kuá'an na satá taJesús.

19 Ta lo'o ka kuá'an taJesús, ta xini ra taJacobo xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo, ndóo na ini tón barco sánda'a na ñono na. 20 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Na'a ndó kundikon ndó yi'i.

Ta saá sandakoo nataa yó'o yiva na taZebedeo, ta sandakoo na inka na kisa chiño noo na, ta xikundikon na kuá'an na satá taJesús.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi nakutá'an ra

xí'in ñii taa ta kómí nima ndiva'a

(Lc. 4:31-37)

21 Ta nixaá na ñoo Capernaum, ta ndi'i saá kivi yi'i ña nákindée najudío taJesús kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga sáná'a ra nivi. 22 Ta naka'nda ini nivi xini so'o na ña ká'an ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taa ta kómí ndayí, ta inka namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nita taMoisés xina'á, nayó'o sáná'a na ndatán sáná'a nivi na on vása kómí ndayí. 23 Ta ve'e ño'o sinagoga yoo ñii taa ta kómí nima ndiva'a, ta ñii ndeé ní nika'an ñandiva'a, káchí ña saá:

24 —Yó'ó kúu Jesús taño Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'i ún ndi'i? ¿An xa kixaá ún sandi'i ún xa'a ndi? Xini va'a j yu kúu ún, yó'ó kúu Taa taYi ta kixi noo Ndios —káchí ña xí'in ra.

25 Ta taJesús nika'an ra xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—jKasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

26 Ta nima ndiva'a ndeé ní sakisin ña tayó'o, ta ninda'yi ní ña, ta saá saña ña tayó'o. 27 Ta ndi'i na ndóo naka'nda ini na xini na ñayó'o, ta ninda'ka to'on xí'in tá'an mii na:

—¿Yukía yó'o? ¿An inka ndee xaá sáná'a ra mii yó vitin? Kómí ra ndayí xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a ta kisa ndivi ña ña ká'an ra —káchí na.

28 Ta kama ní nixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i ñoo estado Galilea.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi sanda'a ra

ña'a ñásiso taSimón

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Tá kee na ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta kuá'an taJesús xí'in taJacobo xí'in taJuan, ta nixaá na ve'e taSimón xí'in ñani ra taAndrés. 30 Ta ña'a ñásiso taSimón kándú'u ña noo xito, ndeé ní ndó'o ña kue'e ka'ni. Tá kixaá taJesús ta ndato'on na xí'in ra ña ndó'o ña. 31 Ta saá taJesús nitondaa yatin ra noo kándú'u ña, ta tjin ra nda'a ña chindeé ra ña ndakoo ña. Ta xandikon saña kue'e xí'in ña ta nduva'a ña, ta kixá'a ña kisa ndivi ña ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi sanda'a ra

kuá'a ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Tá xikuaa niketá ño'o, ta kuá'a ní nivi kuá'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, xí'in inka na kómí nima ndiva'a, ta nixaá na noo taJesús.

33 Ta saá kuá'a ní naño nakutá'an na ye'é ve'e noo yoo taJesús, 34 ta sanda'a ra kuá'a ní na ndeé ndó'o, chi kuá'a ní noo kue'e yoo xí'in na. Ta tava ra kuá'a ní nima ndiva'a xikomí sava na, ta on vása ní-taxi ra ka'an nda ñii nima ndiva'a yó'o, chi ñanima ndiva'a xini ña yu kúu ra.

* 1:16 Inka kivi nani taSimón kúu Pedro.

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi
nịka'an ndoso ra to'on va'a kuá'a ní
ñoo estado Galilea
(Lc. 4:42-44)*

³⁵ Ta xitaan ní ta naa ka, ndakoo taJesús ta kee ra kuá'an ra ñii xiiña noo on koó nivi, ta nịka'an ra xí'in Ndios. ³⁶ Ta taSimón xí'in natá'an ra kee na kuá'an na nandukú na ra, ³⁷ ta naní'i na ra, ta nịka'an na saá xí'in ra:

—Kuá'a ní nivi nándukú na yó'ó.

³⁸ Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá:

—Ko'on yó ndi'i ñoo yatin ña ka'an ndoso i to'on va'a xí'in nivi, chi xa'a ñayó'o kúu ña kixaa i —káchí ra xí'in na.

³⁹ Ta xika ra ndi'i saá ñoo estado Galilea, ta kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga ña ka'an ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios, ta táva ra kuá'a ní níma ndiva'a ña kómí nivi.

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi
sanda'a ra
ñii taa ndeé ndó'o kue'e tá'yí
(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)*

⁴⁰ Ta ñii taa, ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra, ta kixaa ra noo yóo taJesús, ta xikuxítí ra noo ra, ta xaku ndá'ví ra, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i.

⁴¹ Ta taJesús kúnda'ví ní ini ra xini ra tayó'o, ta chinóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nịka'an ra:

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún!

⁴² Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra. ⁴³ Ta saá taJesús nundayi ra tayó'o, ta nịka'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁴ —On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasoko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nįtaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaa ini nivi xa ninda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

⁴⁵ Ta kee ra kuá'an ra, ta nda víka ndato'on ra xí'in nivi ña ndo'o ra, ta nixita ní'nó to'on ndasaá nda'a ra, kisa taJesús. Xa'a ñayó'o taJesús on vása kivi kivi ka ra inká ñoo, ta

kuá'an ra yóo ra ñii xiiña noo on koó nivi. Ta saá ni, kuá'a ní nivi na kee ndi'i saá ñoo kixaa na noo ra.

2

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi
sanda'a ra ta on kivi kanda
(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)*

¹ Nįya'a sava kivi ta taJesús ndikó tuku ra ñoo Capernaum, ta nanivi xini so'o na ña ndikó ra. ² Ta xandikon kuá'a ní nivi nakutá'an na ve'e noo yóo ra, ta nị-kunani kundoo ndi'i na ve'e yó'o, ni nda ye'é on vása ní-kunani kundoo na. Ta ká'an taJesús to'on ñava'a xa'a Ndios xí'in ndi'i na. ³ Ta komi taa ñisokó na ñii xito noo kánóo ta on kivi kanda, ta kuá'an na ve'e noo yóo taJesús. ⁴ Ta nị-kuchiño kivi na xí'in tayó'o ini ve'e noo yóo taJesús chi chútú ní nivi. Ta saá ndaa na sinj ve'e, ndiso na xito noo kánóo ta on kivi kanda, ta kindaa na sava chíyó ña nįxonā ñii yavi noo kuchiño sanoo na tayó'o noo taJesús. ⁵ Tá taJesús xini ra ña kándixa na komi taa yó'o ndi kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nịka'an taJesús xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún —káchí taJesús.

⁶ Ta ndóo sava na sáná'a ndayí Ndios, ta xini so'o na ña nịka'an taJesús, ta xáni sinj na saá: ⁷ “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ka'an ra saá? Kándiva'a ra xí'in Ndios. Chi kúnda ini yó ndi ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi.” ⁸ Ta xandikon taJesús xini ra yukia xáni sinj nayó'o, ta nịka'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun xáni sinj ndó ña on vá'a yó'o? ⁹ ¿Yukia yo'vi ka ka'an i xí'in ta on kivi kanda? ¿An yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿An yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra, ta ná kuiso ra xito ra ta ko'on xá'á ra? ¹⁰ Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'o ndi yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyivi

yó'o ña nakata i kuachi ñivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá ñika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:

11 —Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'ó ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

12 Ta xandikon nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta kee ra kuano'o ra, xini ndi'i ñivi. Ta ndi'i nayó'o naka'nda ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios, ñika'an na saá:

—iTa'an koni yó ñava'a yó'o! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikon ra sata ra (inká kivi nani taLeví kúu Mateo)

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

13 Ta ñiya'a ñayó'o, ta kuachan taJesús xika ra yu'u mini Galilea. Ta kuachá ní ñivi kixaa na noo ra, ta kixá'a ra sáná'a ra na. 14 Ta yá'a ra kuachan ra, ta xini ra taLeví sa'ya taAlfeo, yóo ra kisa chiño ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta ñika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

Ta saá nakundichi taLeví, ta kuachan ra sata taJesús.

15 Tá ñixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ve'e taLeví, ta kixaa kuachá ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kuachá ní inká na kánóo to'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na xixi na xí'in taJesús, chi kuachá ní nayó'o kúu na kuachan sata ra. 16 Ta nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios xini na yu kúu ñivi ndóo xixi xí'in taJesús, ta ñika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xixi ra xí'in ñivi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inká na kánóo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí na.

17 Ta xini so'o taJesús yukia ñika'an na, ta ñika'an ra saá xí'in na:

—Ñivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'a, ta ñivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'ó kutátán. On sivi xa'a ñivi

va'a kúu ña kixaa ñoyivi yó'o. Ta xa'a ñivi on vá'a kúu ña kixaa, ta kanai na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yoo so'on ñivi

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 Nafariseo xí'in na ndikon sata taJuan yoo so'on na. Ta kixaa sava ñivi noo taJesús, ta ndaká to'on na ra:

—Kuachá ní yichi yoo so'on na ndikon sata taJuan, ta yoo so'on nafariseo. Ta naxíka xí'in mji ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása yoo so'on na?

19 Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yoo ñii ta tonda'a, ta ndi'i ñivi na yoo viko tonda'a yó'o xixi na, ta on kivi koo so'on na, saá chi yoo ka tayó'o xí'in na. 20 Ta kivi ña vaxi on koo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

21 'Tá yoo tikoto ña yatá, ta nda ñii ñivi on sanda'a na ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá yó'o. 22 Ta nduta vino xaá, ta nda ñii ñivi on vása taan na rá ini ñii yatá, saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kujta ndi'i tánduta vino ta ndi'i xa'a ñii. Xini ñó'ó taan na tánduta vino xaá ini ñii xaá —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kómi ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

23 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kuachan na yá'a na ma'ño noo yoo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'a na xá'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. 24 Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta ñika'an na saá xí'in taJesús:

—Naxíka xí'in ún ñiya'a ndoso na ndayí Ndios chi xa'nda na trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña

nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nítāa t̄aMoisés x̄ina'á.

²⁵ Ta ndakuijn t̄aJesús, káchí ra saá x̄i'in na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó t̄o'on Ndios noo ká'an ña x̄a'a x̄ij s̄ikuá yó t̄arey David x̄i'in natá'an ra, k̄iv̄i n̄ixi'j ní na s̄oko? ²⁶ K̄uiya x̄ina'á x̄itaku t̄aAbiatar t̄a ndiso chiño noo ndi'i nasutu, ta n̄ik̄i'vi t̄arey David ini ve'e Ndios, ta x̄ixi ra s̄it̄a va'a ñaȳij vará on s̄iv̄i sutu x̄ikuu ra. Ta t̄axi ra s̄it̄a va'a yó'o nda'a natá'an ra x̄ixi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu s̄it̄a va'a ñaȳij” —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

²⁷ Ta káchí k̄a ra saá x̄i'in na:

—X̄a'a n̄ivi kúu ña k̄isa va'a Ndios k̄iv̄i ña nákindée yó, on s̄iv̄i x̄a'a k̄iv̄i ña nákindée yó kúu ña k̄isa va'a ra n̄ivi. ²⁸ Ȳi'j, t̄a t̄a k̄ixi noo Ndios, kómij ndayí k̄a'an j yukia va'a ke'é yó k̄iv̄i ȳij ña nákindée yó —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

3

Ñayó'o ká'an x̄a'a t̄aJesús k̄iv̄i sanda'a ra

ñii t̄a t̄a ȳichí nda'a

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

¹ Ñii k̄iv̄i t̄aJesús n̄ik̄i'vi tuku ra ve'e ño'o sinagoga, ta yóo ñii t̄a t̄a ȳichí nda'a, ta on vása kánda ña.

² Ta ndóo sava nafariseo ña nándukú na ndasaá chikaá na kuachi s̄at̄a t̄aJesús. Ta x̄ito naní na yukia ke'é t̄aJesús, án sanda'a ra t̄ayó'o, chi k̄iv̄i ȳij ña nákindée na kúu ña. ³ Ta t̄aJesús n̄ika'an ra x̄i'in t̄a t̄a ȳichí nda'a si'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i n̄ivi yó'o.

⁴ Ta saá t̄aJesús n̄indak̄a t̄o'on ra n̄ivi:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios x̄a'a k̄iv̄i ȳij ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña va'a sakaku yó n̄ivi ta on sandi'i yó x̄a'a na? —káchí ra.

Ta nayó'o nda ñii na on vása ndakuijn, tásijn ndóo na. ⁵ Ta t̄aJesús nakoto va'a ra noo ndi'i na,

ta n̄isaá ra x̄ini ra na, ta kúchuchú ní ini ra chi na toon ní ini kúu na. Ta n̄ika'an ra x̄i'in t̄a t̄a ȳichí nda'a:

—Sanakaá ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta t̄ayó'o sanakaá ra nda'a ra, ta nduva'a ña. ⁶ Ta kee nafariseo kuá'an na, ta k̄ixá'á ká'an tá'an na x̄i'in na ndík̄on partido t̄aHerodes ndasaá koo ka'ni na t̄aJesús.

Ñayó'o ká'an x̄a'a kuá'a ní n̄ivi ndóo na yu'u m̄ini

⁷ Ta t̄aJesús x̄i'in naxíka x̄i'in ra kee na kuá'an na yu'u m̄ini Galilea. Ta kuá'a ní n̄ivi na k̄ixi ndi'i saá ñoo estado Galilea kuá'an na s̄at̄a ra. ⁸ Tá x̄inj so'o n̄ivi na ink̄a ñoo ñava'a ké'é t̄aJesús, ta kuá'a ní na k̄ixaá noo ra. Nayó'o kee na ndi'i saá x̄i'ña, ña kúu ñoo Jerusalén x̄i'in ink̄a kuá'a ñoo estado Judea, kuá'a ñoo estado Idumea, kuá'a ñoo ña ño'o ink̄a tá'vi yuta Jordán, x̄i'in kuá'a ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Tiro, x̄i'in ñoo Sidón. ⁹ Ta t̄aJesús n̄ika'an ra x̄i'in naxíka x̄i'in ra ña koo ti'va ñii tón barco lo'o, ña ndaa ra s̄at̄a tón yó'o, saá chi yóo kuá'a ní n̄ivi, ta chútú ní na noo ra, ta ȳijo ní chinda'a na ra ta nakava ra ta takué'e ra. ¹⁰ Ta xa sanda'a ra kuá'a ní n̄ivi, ñakán ink̄a na ndeé ndó'o kóni na tondaa yatin na ra and̄a tiin na ra ña koni na nda'a na. ¹¹ Ta n̄ivi na kómí nima ndiva'a x̄ini na ra, ta x̄ikuxití na nda noo ño'o noo ra, ta x̄i'in ndi'i ndee na n̄ika'an na, káchí na saá:

—¡Yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios!

¹² Ta t̄aJesús x̄a'nda chiño ra noo ndi'i ñanima ndiva'a ña on ndato'on ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'an x̄a'a t̄aJesús k̄iv̄i nakaxin ra uxu ovi t̄a,

ta t̄axi ra ñandayí nda'a na

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Ta saá t̄aJesús ndaa ra ñii x̄ik̄i ta kana ra na nakaxin ra vaxi noo ra, ta k̄ixaá na nakutá'an na x̄i'in ra. ¹⁴ Ta nakaxin ra uxu ovi t̄a, ña kasa chiño na x̄i'in ra, ta ko'on

na ka'an ndoso na to'on ñava'a xí'in ñivi inka ñoo, ¹⁵ ta kukomí na ndayí ña sanda'a na na ndeé ndó'o, ta kukomí na ndayí ña tava na níma ndiva'a ña saxo'vi inka ñivi. ¹⁶ Ta ñii ñii ta uxu ovi yó'o ñaní ra si'a: ñii ra ñaní Simón, ta taJesús sakunaní ña'á ra Pedro; ¹⁷ inka ra ñaní Jacobo, xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo kúu ovi tayó'o, ta taJesús nāchinóo ra inka kivi ña ovi saá tayó'o ña kúu Boanerges; to'on yó'o kóni kachí ña: Ndason ní tachí na ká'an na, ndatán ndá'yi savi, saá ká'an na; ¹⁸ inka ra ñaní Andrés; inka ra ñaní Felipe; inka ra ñaní Bartolomé; inka ra ñaní Mateo;* inka ra ñaní Tomás; inka ra ñaní Jacobo, sa'ya taAlfeo; inka ra ñaní Tadeo; inka ra ñaní Simón ta kúu ta ndikon partido ñaní ña cananeo; ¹⁹ inka ra ñaní Judas Iscariote. Tayó'o xikuu ta ta ñitonda ñisikó kuíná taJesús nda'a na saá ini xini ña'á.

Ñayó'o ká'an, ñivi ñika'an na xa'a taJesús kómí ra ndeé ñanímā ndiva'a (Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

Ta saá taJesús kuano'o ra ñoo Capernaum, ta ñiki'vi ra ñii ve'e, ²⁰ ta ku'a'a ní ñivi tuku ñakutá'an na ve'e yó'o, ta chútú ní ñivi anda ni ñi-kivi kuxu ra xí'in naxíka xí'in ra. ²¹ Tá xini so'o nave'e ra ñayó'o, ta kixa'a na naki'in na ra no'o ra xí'in na ve'e na, chi káchí na saá:

—Ta sana ini kúu ra.

²² Ta na sáná'a ndayí Ndios na kixi ñoo Jerusalén, ñika'an na saá:

—Ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a, ñaní ña Beelzebú,† tíin ní ña taJesús yó'o. Xí'in ndeé ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a táva tayó'o ñanímā ndiva'a —káchí na.

²³ Ta taJesús kana ra na vaxi na noo ra, ta ndato'on ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na:

—¿Ndasaá kúchiño ñanímā ndiva'a ká'no tava ña níma ndiva'a tá'an mji ña? ²⁴ Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñivi, ta ñata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. ²⁵ Tá yóo ñii ve'e noo ñata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o. ²⁶ Ta ñanímā ndiva'a ká'no Satanás xí'in ndi'i níma ndiva'a tá'an ña, táná ñata'vi tá'an ña án ná kani tá'an ña xí'in tá'an mji ña, ta yachí ní ndi'i xa'a yichí ña.

²⁷ 'Tá yóo ñii ta ndeé ní ndaku, ta ñivi on kúchiño ki'vi na ve'e ra ña kindaa na ñakuiká kómí ra. Si'na xini ñó'ó kátón na ra, ta saá kúchiño ki'vi na kindaa na ndi'i ñakuiká kómí ra. Ndátán yóo ta ndeé ní ndaku yó'o, saá yóo ñanímā ndiva'a ká'no.

²⁸ 'Ndixa ká'an jí xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é ñivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios. ²⁹ Ta ndi'i ñivi na ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios,‡ ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a ñivi yó'o, saá chi nakuiso na kuachi ña on vá'a yó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

³⁰ Ñika'an taJesús saá xí'in na, saá chi na sáná'a ndayí Ndios ñika'an na si'a:

—Níma ndiva'a tíin ña tayó'o —káchí na xa'a taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixa'a nañani taJesús xí'in si'í ra (Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Ta saá kixa'a nañani taJesús xí'in si'í ra. Ta yíta na ke'e noo yóo ra, ta tiví na ñika'an na kana na ra kixi ra noo na. ³² Ta ñivi na ndóo xini so'o ña ká'an taJesús, ndato'on na xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta ndúkú na yó'ó —káchí na.

³³ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

* **3:18** Inka kivi ñaní taMateo kúu Leví. † **3:22** Inka kivi ñaní Satanás kúu Beelzebú. ‡ **3:29** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an ñivi ndi' ndeé ña kisa ndivi chíño va'a kúu ndeé ña vaxi noo níma ndiva'a ká'no.

—¿Yu kúu si'íi? ¿Ta yu kúu ñani i?

³⁴ Ta ñakoto ra ñoo ndi'i ñivi na ndóo ñoo ra, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'íi xí'in ñani i. ³⁵ Chi ñivi na kisa ndivi ña kóni Ndios, nayó'o kúu ñani i xí'in k'i'va i xí'in si'íi —káchí ta Jesús.

4

Cuento yó'o ndátō'on xa'a taa chí'i ndikín trigo

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Ta tuku kixá'a ta Jesús sáná'a ra ñivi yu'u ñini. Ta kixaa ku'a ní ñivi ñoo yóo ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco, ta xikoo ra sata tón barco ñoo ñini, ta ndi'i ñivi yó'o yita na yu'u takuii. ² Ta kixá'a ra ndátō'on ra ku'a ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

³ —Konj so'o ndó cuento yó'o. Saá ndo'o ñii taa ta chí'i ndikín trigo.

⁴ Ta kixá'a ra xita ní'no ra ndikín trigo ña chí'i ra ñoo ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichj, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. ⁵ Sava ndikín ñikoyo ñoo yásín ní ño'o sata yuu, ta ndikín yó'o kama ní ñindutá ña, chi on vása kuikon ñoo ño'o yó'o. ⁶ Ta keta ño'o ta ñiyichj ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chi ñi-kee kónó tio'o ña. ⁷ Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñindutá ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no tón ñiño yó'o ta xa'ni ndutá nó ña, ñakán ñi-kuchiño taxi ña ndikín. ⁸ Ta sava ndikín ñikoyo ñoo ño'o va'a ña kuikon. Ta ñindutá ña, ta xa'no ña, ta ku'a ní ñixiyo ndikín yita yó'o. Sava yita taxi ña oko uxu ndikín, sava yita taxi ña unj siko ndikín, ta sava yita taxi ña ñii ciento ndikín.

⁹ Ta ñika'an ka ta Jesús:

—Ndi'i ndó'o ñivi na yóo so'o, xini ñó'o chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun ta Jesús sáná'a ra ñivi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Tá xa kee ñivi kuano'o na, ta ñindoo ta Jesús xí'in uxu ovj naxíka

xí'in ra xí'in inká na ndikon sata ra, ta ñindaká to'on ña'á na yukia káchí cuento ña ndátō'on ra. ¹¹ Ta saá ñika'an ra xí'in na:

—Ta ndó'o kúndaá ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichj ñoo xa'nda chiño Ndios, chi saá taxi Ndios nda'a ndó. Ta inká ñivi kuiti xini so'o na to'on yó'o, ta on vása kúndaá va'a ini na yukia káchí ña. ¹² Ta saá kundivi ña ñitaa ñii taprofeťa xina'á, káchí ra: “Vará xito na, ta on vása xini na ñandaá. Vará xini so'o na, ta on vása chikaa so'o na, ni on vása kúndaá ini na ña ndátō'on i. Ñakán on vása nándikó ini na, ta Ndios on kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a na”, káchí to'on Ndios —káchí ta Jesús.

Ñayó'o ká'an ta Jesús nándaxin ra cuento

xa'a taa chí'i ndikín trigo

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Ta saá ta Jesús ñika'an ra xí'in na:

—¿Án on vása kúndaá ini ndó yukia káchí cuento yó'o? Tá on vása kúndaá ini ndó ñayó'o, ta, ¿ndasaá kúndaá ini ndó inká cuento ña ndátō'on i xí'in ndó? ¹⁴ Ta cuento yó'o káchí ña saá: Taa ta chí'i ndikín trigo ñii k'i'va yóo ra xí'in ñii taa ta ká'an ndoso to'on Ndios xí'in ñivi. ¹⁵ Sava ñivi ndatán ndó'o ndikín ña ñikoyo yichj, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on yó'o, ta kixaa ñandiva'a ká'no ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na. ¹⁶ Sava ñivi ndatán ndó'o ndikín ña ñikoyo ñoo yuu, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsij ní ini na. ¹⁷ Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kixá'a vaxi ña xó'vi na, án inká ñivi on xjin ka na koni ña'á na xa'a ña kándixa na to'on Ndios, ta nayó'o xandikon sándakoo na yichj Ndios, ta on xjin ka na kandixa na, saá chi on ta'an chikaa va'a ini na to'on Ndios. ¹⁸ Ta sava ñivi ndatán ndó'o ndikín ña ñikoyo ñoo tón ñiño, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on Ndios, ¹⁹ ta chiño yóo ñoyivi yó'o

sándi'i ní ini na, ta kixá'á na kisa chiño na ña kukomí na kuá'a ní ka ñakuíká ñoyívi yó'o, ta chíkaa ní ini na kasa ndivi na ña kúsij ini mji na, ta saá on xiin ka na kutaku na ndatán ká'an to'on Ndios. ²⁰ Ta sava nivi ndatán ndó'o ndikjin ña ñikoyo ño'o va'a ña kuikon, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on Ndios, ta náki'in va'a na ña, kándixa na ña, ta kúndeé na nduu na nivi na va'a ini, ta ké'é na kuá'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yoo ñii ndikjin ña táxi oko uxu ndikjin, ta inka ndikjin ña táxi unj siko ndikjin, ta inka ndikjin ña táxi ñii ciento ndikjin, saá yoo nivi na kándixa ndino'o ini to'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on xá'a ndasaá yoo ño'o tōon
(Lc. 8:16-18)

²¹ Ta ndátō'on taJesús xí'in na inka cuento ña saná'a ra na:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chikaá se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinoo yó ña noo síkón ña naye'e ndi'i ña. ²² Kúndaá ini yó ndí ndi'i ña yoo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi nativi ndi'i ña, ña konj ndi'i nivi ña. ²³ Ndi'i ndó'ó nivi na yoo so'o, xini ñó'ó chikaá so'o ndó ña ká'anj xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁴ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in na:

—Kani va'a ini ndó xá'a ña xini so'o ndó. Ndatán yoo kiva cho'on ndó, saá koo kiva cho'on Ndios xí'in ndó. Ta ndó'ó na va'a xini so'o, Ndios taxi ra kuá'a ka ña kúndaá ini ndó ña xini so'o ndó. ²⁵ Nivi na kúndaá ini ñandaá vitin, kúndaá ka ini na kivi ña vaxi, ta nivi na on xiin kúndaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúndaá ini na.

Cuento yó'o ndátō'on xá'a ndasaá xá'no yita trigo

²⁶ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in nivi:

—Ndatán ndó'o ndikjin ña xita ní'no ñii ta ña chi'i ra noo ño'o, saá yoo yichj noo xá'nda chiño Ndios.

²⁷ Ta tayó'o án ta kisin án ta ndító kúu ra, ta saá yá'a ñoo ta yá'a ndivi, ta on vása xini ra ndasaá nduta ndikjin trigo yó'o, ta xá'no ña noo ño'o. ²⁸ Ño'o chindeé ña ndikjin ña nduta ña; si'na kuu ña ndatán ñii ku'u kuí, ta saá koo yoko ña, ta sondi'i koo ndikjin ña. ²⁹ Tá xa ñixino va'a ñatrigo, ta tí'vi ra nivi ka'nda na ña, chi xa kixaa kivi ka'nda na ña —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátō'on xá'a ndikjin mostaza

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰ Ta ñika'an tuku taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndasaá yoo yichj noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndatō'on yó ña nandaxin yó xá'a ña?

³¹ Ndatán yoo ñii ndikjin mostaza, saá yoo yichj noo xá'nda chiño Ndios. Váli ní ka ndikjin yó'o noo ndi'i ndikjin yoo ñoyívi yó'o. ³² Tá xa chi'i nivi ndikjin yó'o, ta xá'no ña ta ndúu ña ña ká'no ní ka noo ndi'i inka ñatata chí'i nivi. Ta nándika tón nda'a ña noo táxi ña kúndaá nandoso tísaa —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ndachun saná'a taJesús nivi xí'in cuento

(Mt. 13:34-35)

³³ Ta ñika'an taJesús xí'in nivi kuá'a ní ka cuento ña saná'a ra na xá'a yichj noo xá'nda chiño Ndios. Ndatō'on ra xí'in na xí'in cuento váli yó'o ña va'a kúchiño kúndaá ini na.

³⁴ Ta on vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inka noo to'on. Tá kíndoo mató'ón ra xí'in naxíka xí'in ra, ta nandaxin ndi'i ra cuento yó'o noo na.

Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi sayaa ra tachj xí'in takuí miji

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Ta kivi yó'o tá kuá'an kuñoó, taJesús ñika'an ra xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra:

—Ná ko'yo inka xiiña noo miji.

³⁶ Ta ñindayi ra nivi, ta naxíka xí'in ra ndaa na kuá'an na xí'in taJesús ini tón barco. Ta kuá'a ka tón barco ndíkon kuá'an xí'in na.

37 Ta kixá'á ndeé ní káni tachi na'á noo takuií, tãnda kuá'an ndaa takuií ta nakutú rá ini tón barco, ta kixá'á nó kuá'an ketá nó ini takuií. 38 Ta taJesús sata tón barco kándú'u ra kisin ra ta kánóo sinj ra noo ñii kachi. Ta naxíka xí'in ra sanakáxín na ini ra, ta ñika'an na xí'in ra:

—¡Tata Maestro! ¿An on vása ndí'i ini ún, yijo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií, chi kuá'an ketá tón barco ini mini?

39 Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mini:

—¡Koo yaa ndó, koo tásjin ndó! —káchí ra.

Ta saá nijaa tachi ta takuií mini ñii yaa yaa nakoo rá. 40 Ta ñika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

41 Saá ni, nijí'ví ka na, ta nindaqa to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachi na'á xí'in takuií mini xini so'o to'on ká'an ra! —káchí na.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

1 Ta saá nijaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra inká tá'ví yu'u mini noo ndóo nañoo Gadara. 2 Tá noo taJesús tón barco, ta ñii taa ta kómí níma ndiva'a kee ra kavua noo ndúxun nandíi, ta kuá'an ra ña nakutá'an ra xí'in taJesús. 3 Ta tayó'o táku ra kavua, ta nda ñii ñivi on vása kivi kátón na ra, ni xí'in cadena ka. 4 Xa kuá'a ní yichí kátón na nda'a ra, kátón na xa'a ra, tãnda ñii válí válí chachi cadena ka, ta tá'nda ña, ni on vása kúchiño ña kuno'ni ña ra. Nda ñii ñivi ñi-kundeé na xí'in ra. 5 Ndivi ñoo ndá'yi ra xíka ra noo ndúxun na, ñii kiva saá ndá'yi ra xíka ra noo yuku, ta sátake'e ra ñii koñu mii ra xí'in yuu. 6 Tá xini ra taJesús nda

xíka ka, ta xíno ra nijaa ra xikuxítí ra noo taJesús. 7 Ta kixá'á ñanímã ndiva'a ña kómí ra xí'in ndi'i ndee ña ñika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukia kóni ún ke'é ún xí'inj? Chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Tãnda noo Ndios ká'anj xí'in ún, on saxo'vi ún yí'i —káchí ña xí'in taJesús.

8 Ñika'an ña si'a, saá chi taJesús xa kixá'á ra táva ra níma ndiva'a, káchí ra saá:

—¡Níma ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o!

9 Ta taJesús nindaqa to'on ra níma ndiva'a:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuijn ña:

—Naní ndi Legión chi kuá'a ní kúu ndi.

10 Ta xáku ndá'ví ña noo taJesús ña on ti'ví ra ndi'i ñanímã ndiva'a ko'on ña inká xiiña. 11 Ta yatin noo yóo ñii yuku, xíka kuá'a ní tíkinj xíxa'an rí. 12 Ta ndi'i ñanímã ndiva'a xáku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi kivi ndi ini ndi'i tíkinj ka —káchí ña.

13 Ta taJesús taxi ra ña ndukú níma ndiva'a. Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta ñikivi ña ini ndi'i tíkinj. Ta ovi mil kúu tíkinj yó'o. Ta ndi'i tíkinj xíno rí kuá'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, noo ñikoyo rí ini mini, ta ñika'a ndi'i rí ta ñixi'i ndi'i rí.

14 Ta ñivi na ndáa kinj xíno na kuá'an na ndato'on na xí'in na ndóo ñoo xí'in na ndóo yuku, ña ndo'o kinj sana na. Ta saá kixaa ñivi xíto na yukia ndo'o tíkinj xí'in taa ta xikomí níma ndiva'a. 15 Ta kixaa na noo yóo taJesús, ta yó'o xini na yóo ta xikomí kuá'a ní níma ndiva'a, xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sinj ra. Ta nanivi yó'o nijí'ví ní na. 16 Ta ñivi na xa xini ña ñixiyo ndato'on na xí'in inká ñivi yukia ndo'o tayó'o xí'in ndi'i tíkinj. 17 Ta saá kixá'á ñivi xáku ndá'ví na noo taJesús ña kee ra ko'on ra inká ñoo.

18 Tá ndaa taJesús ini tón barco, ta ta xikomí nima ndiva'a xaku ndá'ví ra noo ra:

—Taxi ún ná ko'on i xí'in ún —káchí ra.

19 Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:

—No'ó ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún, ta ndasaá kundá'ví ní ini ra xí'in ún —káchí taJesús.

20 Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'á ra ndato'on ra xí'in nivi na ndoo ndi'i ñoo noo ño'o Decápolis, ta ká'an ra xa'a ñaká'no ní ke'é taJesús xí'in ra. Ta ndi'i na ndoo yó'o naka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanataku ra ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sanda'a ra ñii ña'a ñá ñitondaa nda'a tikoto ra

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

21 Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco, ta naxaa ra nda yu'u mini noo kee ra ku'a'an ra, ta ku'a'a ní nivi nakutá'an na xí'in ra yu'u takuii yó'o. 22 Ta kixaa ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, naní ra Jairo. Ta xini ra taJesús, ta xikuxítí ra noo ra, 23 ta ndeé ní xaku ndá'ví ra noo ra, káchí ra saá:

—Tata, ndeé ní ndó'o ñálo'o sa'ya i, xa ñá yoo kivi kúu ñá. Ná ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinoo ún nda'a ún siní ñá, ta nda'a ñá ta kutaku ka ñá —káchí taJairo xí'in taJesús.

24 Ta kee taJesús ku'a'an ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta ku'a'a ní nivi ndikon na sata ra nda ñii chinda'á na ra. 25 Ta yoo ñii ña'a ku'a'an ñá xí'in nivi na ku'a'an sata taJesús, ta xa uxu ovi kuiya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xita nji. 26 Xó'vi ní ñá chi xa nixa'an ñá noo ku'a'a ní ndotor, ta sandi'i ñá si'un ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a ñá, ta ndeé ní ka ndó'o ñá. 27 Ta xini so'o ñá xa'a taJesús, ta kixaa ñá sata ra xí'in nivi, ta ñitondaa nda'a ñá tikoto ra, 28 chi xani siní ñá: “Tá lo'o kuiti ná tondaa nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a

yó”, xani siní ñá. 29 Tá ñitondaa nda'a ñá tikoto ra, ta saá xandikon nijaa xita nji ñá, ta kundaa ini ñá ndi xa nda'a ñá. 30 Ta taJesús kundaa ini ra kee lo'o ndee ra. Ta ndikó koo ra, ta ñinda'ka to'on ra nivi:

—¿Yukú ndó ñitondaa nda'a tikoto i? —káchí ra.

31 Ta naxika xí'in ra ndakuin na:

—Xíto ún ndi ku'a'a ní nivi ta ñii chinda'á tá'an na ta chinda'á na yó'ó, ta, ¿ndachun ndaka to'on ún: “Yukú ndó ñitondaa nda'a tikoto i”?

32 Ta taJesús xito ra noo nivi nándukú ra yukú na ñitondaa nda'a tikoto ra. 33 Ta ñaña'a yó'o, ta yí'vi ñá nda kisin ñá, chi kundaa ini ñá yukia kuva'a xí'in ñá, ta kixaa ñá xikuxítí ñá noo taJesús, ta ndato'on ñá ndi'i ñandaa xí'in ra. 34 Ta nika'an taJesús xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún, ta ná koo va'a ini ún chi nduva'a ún, xa kee kue'e yó'ó.

35 Tá ká'an ka taJesús xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa nivi na kee ve'e taJairo, ta nika'an na xí'in taJairo:

—Sa'ya ún xa nixi'i ñá. ¿Ndachun sandi'i ka ún taMaestro yó'o?

36 Ta xini so'o taJesús ña nika'an na, ta nika'an ra xí'in taJairo:

—On kuyi'vi ún. Kundaa va'a ini ún yi'i.

37 Ta ni-xiin ra kundikon nivi sata ra, kuiti taxi ra ko'on uní naxika xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan, ñani taJacobo yó'o. 38 Ta nixaa taJesús ve'e taJairo, ta xini ra ku'a'a ní nivi nda síso kúu na, xaku ní na chí kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá nixi'i. 39 Ta niki'vi taJesús ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xaku ní ndó? Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

40 Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra. Ta tayó'o ti'vi ra ndi'i na ku'a'an na ke'e, ta ndasaá kuiti xí'in yivá ñálo'o xí'in si'i ñá xí'in uní taxika xí'in ra, niki'vi ra

noo kándú'u ñálo'o. ⁴¹ Ta tjin ra nda'a ñá, ta nika'an ra xí'in ñá:

—Talita cumi —káchí ra. To'on aramaico yó'o káchí ña: Ñálo'o, ká'an j xí'in ún, ndakoo ún.

⁴² Ta xandikon ndakoo ñá, nakundichi ñá, ta kixá'á ñá xíka ñá, chi uxu ovi kuiya kómí ñá. Ta naka'nda ní ini na ndóo yó'o. ⁴³ Ta xa'nda chiño tajesús noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii ñivi yukía ndo'o ñálo'o, ta nika'an ra xí'in nave'e ñá taxi na kuxu ñá.

6

Ñayó'o ká'an xa'a tajesús kivi nixiyo ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

¹ Ta tajesús kee ra kuano'o ra ñoo ra, ta naxíka xí'in ra ku'a'an na xí'in ra. ² Tá kixaa kivi yji ña nákindée najudío, saá kixá'á ra sáná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga, ta ku'a'a ní na xini so'o ña nika'an ra, naka'nda ní ini na, ta káchí na saá:

—¿Míkía sakuá'á tayó'o ndi'i ñayó'o? ¿Mí kixi ña ndíchí ní ra, ta míkía kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in ñivi? ³ ¿Án on sivi tayó'o kúu carpintero? ¿Án on sivi si'i tayó'o kúu ñáMaría? ¿Án on sivi ñani tJacobo, tJosé, tJudas xí'in tSimón kúu ra? ¿Án on ndixa ndóo kiva'ra ra ñoo yó yó'o? —káchí na.

Ta ni-xiin na kandixa na ra. ⁴ Ta nika'an tajesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kisa to'ó na taprofeta, ta naño mji ra xí'in nave'e mji ra on xjin na kasa to'ó na ra —káchí ra.

⁵ Ta saá on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro xí'in naño yó'o. Kuiti chinóo ra nda'a ra sava na ndee ndó'o, ta nda'a nayó'o. ⁶ Ta tajesús naka'nda ini ra chi naño mji ra ni-xiin na kandixa na ra. Ta saá kee ra ku'a'an ra ñii ñii ñoo válí yatin sáná'a ra ñivi.

Ñayó'o ká'an xa'a tajesús kivi tiví ra uxu ovi naxíka xí'in ra ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Ta kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta kixá'á ra tíví ra ovi ovi na ko'on na ñii ñii ñoo, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña saxo'vi inka ñivi.

⁸ Saá nika'an ra xí'in na:

—Tá ku'a'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó ña kuxu ndó, ni leká ndó, ni s'ún ndó on kuni'i ndó. Ta kuiti va'a kuni'i ndó ñii yiton* ko'on ndó.

⁹ Va'a ko'on nduxan xa'a ndó, ta on kuiso ka ndó inka tikoto ña nasama ndó —káchí tajesús xí'in na.

¹⁰ Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Tá nixaa ndó inka ñoo, ta ve'e noo naki'in va'a na ndó'ó, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o. ¹¹ Tá yóo ñii ñoo noo on xjin ñivi naki'in va'a na ndó'ó, ta on xjin na koni so'o na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ñoo yó'o, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a kaxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios, chi on xjin na koni so'o na to'on ra. Ndixa ká'an j xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndee ka yo'vi saxo'vi ra naño yó'o noo ñivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gommorra kuiya xina'á —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta saá kee uxu ovi naxíka xí'in ra nixa'an na nika'an ndoso na xí'in ñivi ndí xini ñó'ó nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na. ¹³ Ta tava na ku'a'a ní níma ndiva'a ña xikomí ñivi, ta chikaa na aceite olivo sijn án noo kí'vi yiki koñu ñivi na ndee ndó'o, ta nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i tJuan, ta sakuchu ñivi
(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Ta tarey Herodes xini so'o ra ña kánóo va'a to'on xa'a tajesús xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é ra. Ta nika'an ra saá:

* 6:8 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

—Tayó'o kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixi'i ra ta vitin natakū ra, ñakán kómí ra ndee ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí ra.

¹⁵ Inka na ká'an:

—Taprofeta Elías kúu tayó'o —káchí na.

Ta inka na ká'an:

—Ta ká'an ndoso to'on Ndios kúu tayó'o, ndatán nixiyo naprofeta xina'á, saá yóo ra —káchí na.

¹⁶ Ta xini so'o taHerodes ña nika'an na xa'a taJesús, ta nika'an ra:

—Yi'i xa'nda chiño i ña kandoso na sikon taJuan. Ta vitin natakū ra —káchí ra.

¹⁷⁻¹⁸ Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xani sini ra xa'a ña on vá'a nike'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan nika'an ra ku'a ní yichi xí'in taHerodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñási'í ñani ún koo ña xí'in ún —káchí ra.

Saá chi taHerodes xa nitonda'a ra xí'in ñaHerodías ñási'í taFelipe ta kúu ñani mji ra.

Ta taHerodes, xa'a ña sakusij ra ini ñási'í ra yó'o, xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra, ta chikaa na ra ini ve'e kaa. ¹⁹ Ta ñaHerodías saá ní ini ña xini ña taJuan ta kóni ña ka'ni ña ra. Ta ni-kuchiño ña; ²⁰ chi taHerodes yí'ví ra noo taJuan, ta ndaa ña'a ra chi xini ra tava'a kúu taJuan, tayi kúu ra. Ta xini so'o ra to'on ña ká'an taJuan ta ñii sándi'i ña ini taHerodes, ta saá ni, kúsij ini ra xini so'o ra to'on ká'an taJuan.

²¹ Ta sondi'i ñaHerodías naní'i ña ndasaá koo ka'ni ña taJuan. Ñii kivi taHerodes nixino ra kuiya ta kana viko ra, ta saá taxi ra kuxu na ndiso chiño xí'in ra, xí'in na ndiso chiño noo natropa ra, xí'in naxikua'a ñoo estado Galilea. ²² Ta kixaa ñasa'ya ñaHerodías kata xá'a ña noo na, ta kúsij ní ini taHerodes xí'in na ndoo viko yó'o xini na ña, kata xá'a ña. Ta tarey nika'an ra xí'in ñalo'o:

—Ndukú ún nda nda ñava'a kóni ún noo i, ta taxi ña nda'a ún.

²³ Ta tuku nika'an ra xí'in ña:

—Chiná'a i Ndios taxi nda yukia ndukú ún noo i, anda ta'ví sava i ñakuiká kómí i ta taxi ña nda'a ún.

²⁴ Ta kee ña nixa'an ña nika'an ña xí'in si'í ña:

—¿Nda ñava'a ndukú i noo tarey?

Ta ndakuijn si'í ña:

—Ndukú ún noo ra sini taJuan ta sakuchu nivi.

²⁵ Ta kama ndikó ña noo tarey ta nika'an ña xí'in ra:

—Kóni i ña chinoo ún sini taJuan ta sakuchu nivi, noo ko'o ña ndika, ta taxi ún ña nda'a i.

²⁶ Ta kúchuchú ní ini tarey ña xini so'o ra ña ndukú ñalo'o, ta saá ni, xa'a ña xini so'o ndi'i na ndoo viko yukia nika'an ra xí'in ñalo'o ña chiná'a ra Ndios, ni-kuchiño nasama ra ña nika'an ra xí'in ña. ²⁷ Ñakán xandikon ti'ví ra ñii tatropa ku'a'an ra ve'e kaa ki'in ra sini taJuan. ²⁸ Ta nixaa tayó'o, ta kandoso ra sikon taJuan, ta ní'i ra sini taJuan kánoo ña noo ko'o taxi ra ña nda'a ñalo'o, ta ñalo'o yó'o nataxi ña ko'o yó'o nda'a si'í ña.

²⁹ Tá xini so'o naxika xí'in taJuan yukia ndo'o ra, ta kixaa na ve'e kaa ta nakuiso na yiki koñu ra, ta nixa'an na sanduxun na ña ñii kavua. Saá ndi'i historia xa'a ña nixi'i taJuan, kisa taHerodes.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi o'on mil taa

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Ta ndikó uxu ovi naxika xí'in taJesús naxaa na noo ra, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na, ndato'on na ndi'i ña saná'a na nivi. ³¹ Ta ku'a ní nivi yóo, na ku'a'an na kixaa, ñakán on kivi kuxu na. Ta saá nika'an taJesús xí'in naxika xí'in ra:

—Na'a ndó ko'on ndó xí'in i noo on koó nivi ña nakindée yó ñii káni lo'o.

³² Ta saá kee na ku'a'an na xí'in tón barco noo on koó nivi. ³³ Ta ku'a ní nivi xini na kee taJesús xí'in

naxíka xí'in ra kuá'an na. Ta kuá'a ní nayó'o kēe na ñoo, ta kuá'an xá'á na anda xíno na, ta nixaa si'na na noo nakutá'an na xí'in taJesús. ³⁴ Tá noo taJesús tón barco, ta xini ra kuá'a ní nivi, ta kúndá'ví ní ini ra xini ra na, chi ndatán yoo ndikachi tí on koó ta ndaa, saá yoo nivi yó'o. Ta saá kixá'a ra sáná'a ra na kuá'a ní ñavá'a. ³⁵ Ta xa nikuuaa ní kúu ña, ta saá nitondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, noo ndoo yó vichí ní, ta nikuuaa ní kúu ña vitin. ³⁶ Va'a ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yoo yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na.

³⁷ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra. Ta nika'an na xí'in ra:

—¿An ko'on ndi xí'in ovi ciento si'ún denario,† ta sata ndi sita va'a ña kuxu na?

³⁸ Ta nindaká to'on taJesús na:

—¿Ndasaá sita va'a kómí ndó? Kuá'an ndó koto ndó —káchí ra.

Ta xini na ndasaá kúu ña yoo, ta nika'an na xí'in ra:

—O'on sita va'a ta ovi tiaká yoo.

³⁹ Ta taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña nata'ví na ñii ti'ví ñii ti'ví nivi kundoo na noo yita síi.

⁴⁰ Ñakán xikundoo na kuá'a ti'ví ña ciento nivi ta kuá'a ti'ví ña ovi siko uxu nivi. ⁴¹ Ta saá k'i'in taJesús o'on sita va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi nino, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o naxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndoo yó'o. Ta ta'ví ra ovi tiaká ta naxi na rí nda'a ndi'i nivi. ⁴² Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na, ⁴³ ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña. ⁴⁴ Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na ñii o'on mil ta.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña xíka ra noo mini

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda inka xiiña noo mini noo yoo ñoo Betsaida, saá chi nindoo ra ndayi ra ndi'i nivi. ⁴⁶ Ta ndi'i nindayi ra nivi, ta ndaa ra kuá'an ra yukú noo ka'an ra xí'in Ndios. ⁴⁷ Ta saá niketá ño'o ta kúnaa, ta kánoo tón barco ma'ño mini, ta yoo mató'on ra yukú yó'o.

⁴⁸ Ta xini taJesús naxíka xí'in ra ñii ndeé kisa chiño na xí'in tón barco ña ko'on nó, chi ndeé ní káni tachí ta sándikó ña nó. Ta xa yatin kóni tivi kúu ña,‡ ta taJesús xíka xá'á ra noo takuii vaxi ra noo kánoo tón barco. Ta kixá'a ra yá'a ra yatin noo yoo tón barco. ⁴⁹ Ta xini naxíka xí'in ra ndi xíka ra noo mini, ta xani siní na ndi kuiti ñi'ná kúu ña. Ta ninda'yi ní na, ⁵⁰ chi ndi'i na xini na, ta nivi'ví ní na. Ta saá kama nika'an taJesús xí'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'j va kúu. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

⁵¹ Ta ndaa ra tón barco noo ndoo na, ta niyaa tachí. Ta naka'nda ní ini na ndoo na, ⁵² chi nasó'ó ní kúu na, ta on vása kúndaa ini na yu kúu taJesús, ta ni on vása kúndaa ini na mí vaxi ndeé ra ña ké'é ra ña kúchiño ra taxi ra xixi kuá'a ní nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra nivi ñoo Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³ Niya'a na mini ta nixaa na inka xiiña noo yoo ñoo Genesaret noo katón ndaa na tón barco. ⁵⁴ Tá noo na tón barco, ta nanivi na yita yó'o xandikon nakoní na taJesús. ⁵⁵ Ta nanivi yó'o xino na kuá'an na ndi'i saá ñoo yatin ndato'on na xí'in ndi'i nivi, ta nivi na xini so'o ñayó'o, nakuiso na nivi ndeé ndó'o ta kuá'an na xí'in na noo taJesús. ⁵⁶ Ta nda mí xiiña xa'a taJesús, án ñoo válí,

† 6:37 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi. ‡ 6:48 Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa uní xí'in kaa ñoo xitaan.

án ñoo ná'no, án rancho, ta nanjivi chindoo na na ndeé ndó'o noo yá'ara. Ta xaku ndá'ví na noo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i nivi na nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

7

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na yakua noo Ndios

(Mt. 15:1-20)

¹ Ta sava nafariseo xí'in sava na saná'a ndayí Ndios kee na ñoo Jerusalén, ta kixaa na noo taJesús. ² Ta xini na ndí sava naxíka xí'in taJesús ni-nda'á na ndatán chindú'u naxii síkuá na xina'á, ta xixi na. Ta nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios nika'an na xa'a naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:

—Na ndíso kuachi kúu nayó'o.

³ (Saá chi nafariseo xí'in inka na judío si'na vivii ndá'á na ta saá xixi na, chi kisa ndivi na ña saná'a naxii síkuá na xina'á. ⁴ Tá kivi xa'an na sata na noyá'vi, ta ndíko na ve'e na, si'na nákata na ndi'i ña sata na, ta saá vivii ndá'á na ta kuxu na. Ta kisa ndivi na ku'a ní inka ña saná'a naxii síkuá na xina'á, ña nákata na vaso, xí'in kisi, xí'in ndi'i ka ña xini ñó'o na, ta saá nákata na noo xindoo na xixi na.) ⁵ Ta nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios nindaká to'on na taJesús:

—¿Ndachun on vása kisa ndivi naxíka xí'in ún ña saná'a naxii síkuá yó xina'á, ña si'na vivii nda'á na ta kuxu na?, chi na on vása ndá'á, nayakuá kúu na noo Ndios.

⁶ Ta taJesús ndakuijn ra:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías xa'a ndó kuiya xina'á, káchí Ndios saá: Nivi yó'o kisa to'ó na yi'i xí'in ndasaá kuiti to'on kee yu'u na,

ta nima na xíka ní yóo ña noo i, chi on vása ndino'o ini na kisa to'ó na yi'i.

⁷ Ta nda manj kisa to'ó na yi'i,

chi saná'a na nivi ña kúu ndayí mii na, ta on vása saná'a na nivi ña xa'nda chiño i noo na, káchí Ndios, nitaa taIsaías. ⁸ Xa sandakoo ndó ndayí ña xa'nda chiño Ndios, xa'a ña ndikon ndó kisa ndivi ndó ña saná'a nivi ndasaá xini ñó'o nakata ndó kisi xí'in vaso. Ta kisa ndivi ndó ku'a ní inka ña saná'a na ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta tuku nika'an ra xí'in na:

—Xaa noo ndó ndayí ña xa'nda chiño Ndios, ta kuiti kisa ndivi ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á. ¹⁰ Chi ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña saá: “Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, ta “Xini ñó'o kivi ndi'i nivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na”, káchí Ndios. ¹¹ Ta ndó'ó, saná'a ndó káchí ndó yóo yichi ka'an ñii ta xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, káchí ra saá: “On kuchiño i chindee i ndó'ó, saá chi xa nika'an i taxi ndi'i ña kómii nda'a Ndios”, káchí ra. ¹² Ta ñayó'o kúu ñava'a noo ndó'ó, ña on vása xini ñó'o ka kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xini ñó'o ka kasa to'ó ra si'í ra. ¹³ Ta saá chikaa nino ndó to'on Ndios xa'a ña ndikon ndó yichi mii ndó, ta saná'a ndó yichi mii ndó inka nivi. Ta kisa ndivi ndó ku'a ní ka ña on vá'a ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta taJesús kana ra nivi vaxi na noo ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Konj so'o ndi'i ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'an i xí'in ndó. ¹⁵ Ña xixi nivi ta ña kí'vi yu'u na, ta on vása ndasa ña nduu nivi na yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi yu'u nivi, ta ñayó'o ndasa ña nduu nivi na yakua noo Ndios. ¹⁶ Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xini ñó'o chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Tá sandakoo ra nivi yó'o, ta nikivi ra ve'e, ta naxíka xí'in ra nindaká to'on ña'á na yukia káchí cuento yó'o ña saná'a ra. ¹⁸ Ta nika'an ra xí'in na:

—¿Án ñii k̄i'va ndatán yóo ink̄a n̄ivi, saá yóo ndó'ó? ¿Án ta'an kundaḡ ini ndó? Ndi'i ña xixi n̄ivi ta kí'vi ña yu'ḡ na, ta ɔn vása ndása ña ña nduu na n̄ivi yakuḡ n̄o Ndios. ¹⁹ Ña xixi n̄ivi ɔn vása xáḡ ña n̄ima na, kuiti xáḡ ña t̄ixin na, ta saá yá'a ña xita ña —káchí ra.

Xí'in to'on yó'o taJesús káchí ra ndi'i ña xixi n̄ivi ñandii kúu ña. ²⁰ Ta n̄ika'an k̄a ra xí'in na:

—Ña ɔn vá'a vaxi n̄ima n̄ivi kúu ña ndása ña nduu n̄ivi na yakuḡ n̄o Ndios. ²¹ Chi ndi'i ña ɔn vá'a xáni ini n̄ivi káku ña n̄ima na. Ta chinda'á ña na ke'é na ndi'i saá n̄o ña ɔn vá'a, ña kúu ña kí'vi ta kuachi ñoyívi xí'in ink̄a ña'a ña ɔn s̄iví kúu ñásí'í ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyívi xí'in ink̄a ta ɔn s̄iví kúu ȳi ñá, xí'in ndi'i ink̄a n̄o ñakini ña ké'é n̄ivi xí'in ink̄a ña'a án ta, xí'in kuachi ña xá'ni n̄ivi ink̄a n̄ivi, ²² xí'in ña kisa kuíná na, ta xí'in ña kóni na kukomí na ndi'i ñakuíká, ta xí'in ña ké'é na ndi'i saá n̄o ña ɔn vá'a, ta xí'in ña sándá'ví na n̄ivi, ta xí'in ña nda lo'o ɔn vása násita xí'in m̄ji na n̄o ña ké'é na ña ɔn vá'a, ta xí'in ña kisa kuín̄i na, ta xí'in ña ká'an vatá na, ta xí'in ña kúsij̄ ini na kisa ká'no xí'in m̄ji na, ta xí'in ña xáni ini na ndi'i n̄o ña ɔn vása ndáyá'ví. ²³ Ndi'i ña ɔn vá'a yó'o vaxi ini n̄ivi ta ndása ña nduu na nayakuḡ n̄o Ndios —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an x̄a'a ñii ña'a ñá k̄ixi x̄iká
ta kandixa ñá taJesús
(Mt. 15:21-28)*

²⁴ Ta kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kuḡ'an na ñii xiiña n̄o yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. N̄ik̄i'vi ra ñii ve'e, ta ɔn x̄ijn ra ña kon̄i n̄ivi míchí yóo ra, ta n̄i-kivi koo se'é ra n̄o na. ²⁵ Ta ñii ña'a, yóo ñii ñálo'o sa'ya ñá, ta kómí ñálo'o yó'o n̄ima ndiva'a. Tá ña'a yó'o x̄inj̄ ñá míchí yóo taJesús, ta k̄ixaa ñá ta x̄ikuxítí ñá n̄o ra. ²⁶ Ñii ña'a ɔn s̄iví ñájudía kúu ñá, nave'e ñá kee na ñoo Grecia, ta kaḡ ñá ñoo Siria Fenicia. Ta

xaku ndá'ví ñá n̄o taJesús tava ra n̄ima ndiva'a sáxo'vi sa'ya ñá. ²⁷ Ta n̄ika'an ra xí'in ñá:

—S̄i'na x̄inj̄ ñó'ó taxi ndi ña kuxu sa'ya ndi nda xáa ini na, saá chi ɔn vása va'a tava n̄ivi s̄ita va'a ña xixi sa'ya na, ta sakana na ña n̄o tí ina kuxu rí ña —káchí ra.

²⁸ Ta ndakuijn̄ ñá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina ñó'o t̄ixin mesa xixi rí ña ch̄achi ña sákojo naválí n̄o ño'o —káchí ñá.

²⁹ Ta taJesús n̄ika'an ra:

—X̄a'a to'on ñava'a ndakuijn̄ ún, vitin no'o ún ve'e ún, xa kee n̄ima ndiva'a ña sáxo'vi sa'ya ún.

³⁰ Ta naxaa ñá ve'e ñá, ta kándú'u sa'ya ñá n̄o x̄ito, ɔn koḡ k̄a n̄ima ndiva'a kómí ñá.

*Ñayó'o ká'an x̄a'a taJesús k̄ivi sandúv̄a'a ra
ñii ta s̄o'ó ta ñí'í ra*

³¹ Ta saá kee taJesús ñii xiiña yó'o n̄o yóo yatin ñoo Tiro ta n̄iya'a yatin ra ñoo Sidón, ta kuḡ'an ra n̄iya'a ra ñii xiiña naní ña Decápolis, ta n̄ixaa ra yatin m̄jni Galilea. ³² Ta ñii ta s̄o'ó ta ñí'í ra kuḡ'an ra xí'in sava n̄ivi, ta k̄ixaa na ta ndukú na n̄o taJesús ña chinóo ra nda'a ra tayó'o x̄a'a ña sanda'a ña'a ra. ³³ Ta taJesús tava s̄ín ra s̄o'ó yó'o, ta ch̄ikaa ra nduku nda'a ra ini so'o tayó'o. Ta ch̄ikaa ra tásji yu'ḡ ra n̄o nduku nda'a ra ta ch̄iso ra tásji yó'o n̄o yáa s̄o'ó tañí'í. ³⁴ Ta nakoto ndaa taJesús ñoyívi n̄ino, ta si'na ñii kóno va'a tava ra tach̄i ra, ta n̄ika'an ra to'on yó'o:

—¡Efata!

To'on aramaico yó'o káchí ña: ¡Ná nona!

³⁵ Ta n̄ika'an ra saá, ta x̄andikon n̄ixona so'o tayó'o, ta nduva'a yáa ra, ta kúchiño kixá'á va'a ká'an ra.

³⁶ Ta taJesús x̄a'nda chiño ra n̄o na x̄ini ña ke'é ra, ña ɔn ndato'on na xí'in nda ñii n̄ivi ndasaá nda'a tayó'o. Vará n̄ika'an k̄a ra xí'in na ndukú ra ñayó'o n̄o na, ta saá ni, nduxa ndato'on na xí'in ink̄a n̄ivi ndasaá nduva'a s̄o'ó. ³⁷ Ta

naḱa'nda ní ini na ndóo na, káchí na saá:

—Tayó'o ké'é ra ndi'i ñava'a. Sánd'a ra nasó'ó ta va'a xini so'o na, ta nañí'í va'a ká'an na —káchí na.

8

Ñayó'o ká'an xq'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil nivi (Mt. 15:32-39)

¹ Nii kivi nakutá'an kuá'a ní nivi xí'in taJesús. Ta on koó ña kuxu na, ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

² —Kúnda'ví ní ini i xini i nivi, chi xa unj kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na. ³ Xí'í ní na soko, ta on xijn i ti'ví i na no'o na koto kivi nduú na yichi, chi sava na kixi na xíká ní —káchí ra.

⁴ Ta ndakuin naxíka xí'in ra:

—¿Míkíá sata yó sítá va'a kuxu ndi'i nanivi, chi vichí ní káa yó'o? —káchí na.

⁵ Ta nindaḱa to'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá sítá va'a kómí ndó?

—Yóo uxá sítá va'a —káchí na.

⁶ Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na noo ño'o. Ta kijn ra uxá sítá va'a yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sítá va'a yó'o, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o naxi na ña nda'a nivi kuxu na. ⁷ Ta yóo sava tiaká válí, ta nika'an ra táxa'vi ña'á Ndios, ta taxi ra rí nda'a naxíka xí'in ra ña taxi na rí nda'a nivi kuxu na. ⁸ Ta nani xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxá chikiva sítá va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso. ⁹ Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na komi mil nivi. Ta taJesús nika'an ra nindaḱa ra nivi yó'o, ta kuano'o na. ¹⁰ Ta saá ndaa ra tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta kuá'an ra ñii xiiña nani ña Dalmanuta.

Ñayó'o ká'an xq'a nafariseo kivi ndukú na ñii milagro noo taJesús (Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹ Ta nafariseo kixaa na noo taJesús. Ta ká'an na to'on kuáchí xí'in ra ña kóni na koto ndoso na ra, káchí na saá:

—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi tá ndixa Ndios ti'ví yó'o.

¹² Ta taJesús ñii kóno va'a tava ra tachj ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun ndukú ndó'o ña ke'éj ñii milagro koto ndó?, chi xa nike'éj kuá'a ní milagro. Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ke'é kaj inka milagro noo ndó.

¹³ Ta saá taJesús sandakoo ra na, ta tuku ndaa ra tón barco, kuá'an ra inka xiiña noo mjni.

Ñayó'o ká'an taJesús ndato'on ra xq'a ña on vá'a sáná'a nafariseo (Mt. 16:5-12)

¹⁴ Ta kee naxíka xí'in taJesús kuá'an na xí'in tón barco yó'o, ta nandoso na kuni'i na sítá va'a ko'on na, kuiti ñii laá sítá va'a nákaa ndiso na kuá'an na. ¹⁵ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura* nafariseo, xí'in levadura taHerodes —káchí ra.

¹⁶ Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sítá va'a ní'í yó.

¹⁷ Ta kundaa ini taJesús yukia nika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: “On koó sítá va'a ní'í yó”, káchí ndó? ¿An on vása xini ndó, ta kundaa ini ndó? ¿Ndachun toon ní ini ndó ta on xijn ndó kandixa ndó? ¹⁸ Yóo nduchú noo ndó ta on vása xito ndó. Yóo so'o ndó ta on vása xini so'o ndó. ¿An on vása náká'an ndó ña xini ndó? ¹⁹ Tá ta'ví'í o'on sítá va'a ña xixi o'on mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sítá va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó?

* **8:15** Levadura kúu ña yiyá ña sánaño yuxan.

—Uxu ovi chikiva sita va'a naki'in ndi —kachi na, ndakuijn na.

²⁰ —Tá ta'viji uxa sita va'a xa'a na komi mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutu ndó sita va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó? —kachi ra.

Ta ndakuijn na:

—Uxa chikiva naki'in ndi.

²¹ Ta nika'an ra xii'ni na:

—Ta saá ni, ¿án nda vitin on kivi kundaá ini ndó?

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ñii takuáá ñoo Betsaida

²² Ta kixaa na ñoo Betsaida, ta ñii taa takuáá nduchu noo kuá'an ra xii'ni nivi, ta kixaa na noo taJesús, ta xaku ndá'vi na noo ra ña tondaa nda'a ra takuáá ña nakoto nduchu noo ra. ²³ Ta taJesús tiin ra nda'a takuáá ta kuá'an ra xii'ni ra, kee ra nda noo ñoo lo'o yó'o. Tá chinoo taJesús tásii yu'u ra nduchu noo takuáá, ta chinoo ra nda'a ra sata tayó'o, ta nindaaka to'on taJesús ra:

—¿Án xa va'a xito ún vitin?

²⁴ Ta ndani'i ra noo ra xito ra, ta nika'an ra xii'ni taJesús:

—Xito i nataa, ndatan kaa yiton saá kaa na, ta xika na —kachi ra.

²⁵ Ta tuku nitondaa nda'a taJesús sata nduchu noo tayó'o. Ta nixona nduchu noo ra, ta nduva'a ra, tанда va'a xito kaxin ra ndi'i ña yoo. ²⁶ Ta taJesús ti'vi ra tayó'o kuano'o ra ve'e ra, ta kachi ra saá xii'ni ra:

—On kivi ún ñoo lo'o yó'o, ta on ndato'on ún xii'ni nivi ndasaá nda'a ún.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra ndi taJesús kuu Cristo ta ti'vi Ndios sakaku nivi ñoyivi yó'o

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷ Ta kee taJesús kuá'an ra xii'ni naxika xii'ni ra ñii xiiña noo yoo yatin ñoo Cesarea Filipo. Tá kuá'an ra yichi, nindaaka to'on ra naxika xii'ni ra:

—¿Yukia kachi nivi xa'aj yu kuu i?

²⁸ Ta ndakuijn na, kachi na saá:

—Sava nivi ká'an yó'o kuu ún taJuan ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'o kuu ún taprofeta Elías, ta inka na ká'an yó'o kuu ún inka taprofeta ta xitaku xina'a.

²⁹ Ta nindaaka to'on ra na:

—Ta mii ndó, ¿yukia kachi ndó yu kuu i?

Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra:

—Yó'o kuu Cristo, taa ta ti'vi Ndios sakaku nivi ñoyivi yó'o.

³⁰ Ta taJesús nika'an ra xii'ni na:

—Ta on ka'an ndó xii'ni nda ñii nivi yu kuu i.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndato'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹ Ta saá kixá'a taJesús ndato'on ra xii'ni naxika xii'ni ra kivi vaxi naxiku'a noo najudio, xii'ni na saná'a ndayí Ndios xii'ni naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na ra ta saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta kivi uni natakú ra, ke'é Ndios.

³² Ta nika'an kaxin ra xii'ni na xa'a ña xo'vi ra. Ta taPedro tava siin ra taJesús, ta kixá'a ninaa ra xii'ni taJesús xa'a ña nika'an ra. ³³ Ta ndikó koo taJesús xito ra noo naxika xii'ni ra, ta nika'an ra xii'ni taPedro, kachi ra saá:

—¡Kuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta yó'o taPedro on vása xani ini ún ndatan xani ini Ndios. Ta kuiti xani ini ún ndatan xani ini nivi —kachi taJesús xii'ni taPedro.

³⁴ Ta saá kana taJesús ndi'i nivi vaxi na noo ra, ta kana ra naxika xii'ni ra, ta nika'an ra xii'ni na:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xini ñó'o sandakoo na ndi'i ña kachi ini mii na, ta kusokó na tón cruz mii na† ta kundikon na sata i. ³⁵ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyivi yó'o, ta on xii'ni na xo'vi na xa'aj, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xii'ni Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyivi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i ta ndato'on na

† 8:34 To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachi ña: Xini ñó'o koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

to'on i xí'in nivi, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i. ³⁶ Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda maní kúu ña. ³⁷ Saá chi on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká kómí na xa'a ña kutaku na xí'in Ndios. ³⁸ Ku'a'a ní nivi na táku vitin kúu na on vá'a, na on vása kándixa Ndios. Ta saá tá yóo nivi na kúka'an noo xa'a yi'i xí'in xa'a to'on i noo inka nivi, ta saá yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios, ta kixaa naángel yi'i xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

9

¹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'o na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ña xa'nda chiño Ndios xí'in ndee ká'no ra —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nataxa taJesús,

xini uní taxíka xí'in ra

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

² Njya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra uní taxíka xí'in ra, ta Pedro, ta Jacobo xí'in ta Juan, ta ku'a'an na xí'in ra ñii yuku síkón. Ta kán xini na nasama noo taJesús. ³ Ta nataxa tikoto ra, nduu yaa kachi ña, ta nda ñii nivi ñoyívi yó'o on kivi nakata na tikoto ña yaa ní ndatán yóo tikoto ra. ⁴ Ta saá nítivi ta Moisés xí'in ta Elías, ndatón na xí'in taJesús.

⁵ Ta nika'an ta Pedro xí'in taJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Va'a ná kasa va'a ndi uní tia'va, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo ta Moisés, ta inka ña koo ta Elías —káchí ta Pedro xí'in ra.

⁶ Nika'an ta Pedro saá chi on vása kúnda'i ini ra yukia ka'an ra, chi na yí'vi ní kúu uní na saá. ⁷ Ta noo ñii viko chée nda noo yíta nataa yó'o, ta nisa'vi na tixin viko, ta tixin viko yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini xini. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

⁸ Ta nakoto na, ta xandikon nda ñii nivi ni-xini ka na, nda ñii laá kuiti taJesús ñindichi noo na.

⁹ Ta vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi xa'a ña sakán xini na. Tá kixaa kivi kivi ra ta nataku ra, saá kivi ndato'on na xí'in nivi. ¹⁰ Ta chikaa va'a na ña xini na ini mji na, ta on vása ní-ndato'on na ñayó'o xí'in inka nivi. Ta ninda'ka to'on xí'in tá'an na yukia káchí ña “nataku ra.” ¹¹ Ta ninda'ka to'on na taJesús:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na xini ñó'o kixi ta Elías, ta saá kixaa ta ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

¹² Ta ndakuijn taJesús:

—Ndixa ta Elías si'na xini ñó'o kixaa ra, ta ndasa va'a ra ndi'i ña'a. Ta, ¿ndachun káchí to'on Ndios ña nita na xina'á, ta ta kixi noo Ndios xini ñó'o xo'vi ní ra ta nanivi kuchiton na ra? ¹³ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, xa kixi ta Elías, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini mji na, ndatán káchí to'on Ndios ña nita na xa'a ra kuiya xina'á —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ñii talo'o ta kómí nima ndiva'a

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Ta kixaa taJesús xí'in uní taxíka xí'in ra noo ndóo inka naxíka xí'in ra, ta xini ra nakutá'an ku'a'a ní nivi noo na, ta na sáná'a ndayí Ndios ná na xí'in naxíka xí'in taJesús. ¹⁵ Ta nivi xini na taJesús, naka'nda ini na, ta xino na nixaa na noo ra chindee ña'a na. ¹⁶ Ta taJesús ninda'ka to'on ra nivi yó'o:

—¿Yukia náa ndó xa'a xí'in na?

¹⁷ Ta ñii tatá'an nanivi yó'o ndakuijn ra:

—Tata maestro, kixaa i xí'in talo'o sa'ya i noo ún, chi nima ndiva'a tii ní ña ra ta on kivi ka'an ra. ¹⁸ Tá

tiin ña ra sákana ña ra ñoo ño'o, kée chikiño yu'u ra, anda náxaxi ño'o ra, ta nda'a ra xí'in xa'a ra ñii kútoon ña ta kisin ña. Xa ñindukú i ñoo naxíka xí'in ún ña tava na níma ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

¹⁹ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—iÑivi na on xijn kandixa Ndios kúu ndó'ó! ¿Ndasaá ka kivi xini ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o ñoo i —káchí taJesús.

²⁰ Ta kixaa talo'o ñoo taJesús. Tá níma ndiva'a xini ña taJesús, ta xandikon tijn ña talo'o, ta kini ní sakisin ña ra, ta nakava ra ñoo ño'o ta kixá'a ra kée nda'a ra, kée xa'a ra. Ta kée chikiño yu'u ra. ²¹ Ta taJesús ñindaqa to'on ra yivá talo'o:

—¿Ama kixá'a ra ndó'o ra kue'e yó'o?

Ta ñika'an yivá talo'o:

—Kixá'a ña xí'in ra nda lo'o ra.

²² Kuá'a ní yichi sákana ña ra ñoo xixi ño'o, ta kuá'a ní yichi sákana ña ra ini takuii, chi kóni ña ka'ni ña ra. Tá kuchiño ún, ta chindeé ún ndi'i. Kundá'vi ini ún koni ún ndi'i, ta sanda'a ún ra —káchí yivá talo'o.

²³ Ta ñika'an taJesús:

—¿Ndachun ká'an ún, án kuchiño i? Ta mii ún, ¿án kuchiño ún kandixa ún Ndios? Chi xí'in ñivi na kándixa, ta Ndios kuchiño ra kasa ndivi ra ndi'i saá ñoo ñava'a xí'in na.

²⁴ Ta xandikon yivá talo'o ñika'an ra:

—Kándixa i Ndios. Chindeé ún yi'i ná kandixa ka i.

²⁵ Ta xini taJesús kuá'a ní ka ñivi xino na kixaa na ñoo ra, ta ñika'an ra xí'in níma ndiva'a, káchí ra saá:

—Níma só'ó, níma ñí'í, yi'i xá'nda chiño i ñoo ún, kee ún talo'o ta on tiin ka ún ra —káchí ra.

²⁶ Ta ñinda'yi níma ndiva'a, ta tuku sakisin ña ra ta sákana ña talo'o ñoo ño'o, ta saá kee ña ra. Ndatán kaa ta ñixi'i, saá kaa talo'o kándú'u ra, ta kuá'a ní ñivi ñika'an na:

—Ñixi'i ra —káchí na.

²⁷ Ta taJesús tijn ra nda'a talo'o ta ndani'i ña'a ra, ta nakundichi talo'o.

²⁸ Tá ñiki'vi taJesús ve'e, ta naxíka xí'in ra ñindaqa to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndiva'a yó'o?

²⁹ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—Saá chi ñaníma ndiva'a tá'an ña xikomí talo'o yó'o, xini ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndát'o'on tuku ra xa'a ña kivi ra (Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kee na ñoo yó'o ta ñiya'a na ñii xiiña estado Galilea. Ta taJesús ñi-xiin ra ña kundaa ini ñivi míchi kuá'an ra, ³¹ saá chi xini ñó'ó saná'a ra naxíka xí'in ra, ta kixá'a ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñii kivi ña vaxi ñii taa nataxi ra yi'i, ta kúu taa ta kixi ñoo Ndios, nda'a ñivi. Ta nayó'o ka'ni na yi'i, ta tondaa kivi uní nataku i, ke'é Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³² Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaa ini na yukia káchí to'on ña ñika'an ra xí'in na, ta yí'vi na ndaka to'on na ra yukia kóni kachi ña ká'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka

ñoo xá'nda chiño Ndios (Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum. Ta yóo taJesús ve'e, ta ñindaqa to'on ra na:

—¿Yukia náa ndó xa'a vaxi yóo yichi?

³⁴ Ta nayó'o tásiin ndóo na, on vása ndakuijn na, chi yichi ñinaa na xí'in tá'an na xa'a yu kúu ta ká'no ka ñoo ndi'i na. ³⁵ Ta xikoo taJesús ñoo táyi, ta kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na ñoo ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no, xini ñó'ó nduu ra ta kisa ñino xí'in

mji, ta kuu ra t̄a k̄isa chiño n̄o inka n̄ivi.

³⁶ Ta kana ra ñii t̄alo'o, ta n̄ika'an ra x̄i'in ra nakundichi ra ma'ño n̄o naxika x̄i'in ra. Ta ndan̄i'i ra t̄alo'o yó'o ta x̄inomi ndaa ña'á ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in na:

³⁷ —Ndi'i n̄ivi xa'a ña kándixa na ȳi'i, ta náki'in va'a na naválí, kóni kachí ña saá: ndí ȳi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i n̄ivi na náki'in va'a ȳi'i, kóni kachí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, t̄a t̄i'ví ȳi'i k̄ixaāi.

Ñayó'o ká'an, n̄ivi na ɔn vása sáa ini x̄ini t̄aJesús,

nayó'o kúu na yóo yu'ú x̄i'in ra

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Ta n̄ika'an t̄aJuan x̄i'in t̄aJesús:

—Tata Maestro, x̄ini ndi ñii t̄a t̄ava ra n̄im̄a ndiva'a. Xá'nda chiño ra n̄o n̄im̄a ndiva'a x̄i'in ndayí ún, káchí ra. Ta n̄ika'an ndi x̄i'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi ɔn s̄iví t̄a ndíkɔn s̄ata ún x̄i'in ndi kúu ra.

³⁹ Ta t̄aJesús n̄ika'an ra x̄i'in na:

—ɔn kasi ndó n̄o ra, chi yóo yu'ú takán x̄i'in m̄ji yó. Nda ñii n̄ivi na ké'é milagro x̄i'in inka n̄ivi ta xá'nda chiño na x̄i'in ndayí̄i, ɔn k̄iví kama ní k̄a'an na ña ɔn vá'a xa'āi, ⁴⁰ chi n̄ivi na ɔn vása sáa ini x̄ini m̄ji yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú x̄i'in m̄ji yó.

⁴¹ Ndixa ká'an̄i x̄i'in ndó, ndi'i n̄ivi na táxi lo'o takuii ko'o ñii ndó'ó, chi ndíkɔn ndó ȳi'i t̄a kúu Cristo, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios k̄ivi ña vaxi —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo k̄i'vi n̄ivi kuachi

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Ta tuku n̄ika'an t̄aJesús saá x̄i'in na:

—Tá yóo nakuálí na ndíkɔn ȳi'i, ta n̄ivi na chinda'á nakuálí yó'o k̄i'vi na kuachi, ñdá'ví ní n̄ivi yó'o! Va'a k̄a si'na inka n̄ivi ná kátón na ñii ȳu ká'no s̄ikɔn nayó'o, ta sakana ña'á na n̄o kónó va'a ini takuii, ña ɔn chinda'á na nakuálí k̄i'vi na kuachi. ⁴³ Tá ñii nda'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuán k̄i'vi ndó kuachi, ta saá va'a k̄a kandoso ndó

ña. Chi va'a k̄a kutaku ndó x̄i'in ñii laá nda'a ndó, n̄o ña k̄o'ɔn ndó x̄i'in ɔvi nda'a ndó ndaya n̄o x̄ixi ño'o ndi'i saá k̄ivi, ⁴⁴ n̄o ɔn vása x̄i'i t̄itikusú, ta ni ɔn vása ndá'va ño'o ña x̄ixi. ⁴⁵ Tá ñii xa'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuán k̄i'vi ndó kuachi, ta saá va'a k̄a kandoso ndó ña. Chi va'a k̄a kutaku ndó x̄i'in ñii laá xa'a ndó, n̄o ña k̄o'ɔn ndó x̄i'in ɔvi xa'a ndó ndaya n̄o x̄ixi ño'o ndi'i saá k̄ivi, ⁴⁶ n̄o ɔn vása x̄i'i t̄itikusú, ta ni ɔn vása ndá'va ño'o ña x̄ixi. ⁴⁷ Tá ñii nduch̄u n̄o ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuán k̄i'vi ndó kuachi, ta va'a k̄a tava ndó ña. Chi va'a k̄a kutaku ndó x̄i'in ñii laá nduch̄u n̄o ndó, n̄o ña k̄o'ɔn ndó x̄i'in ɔvi nduch̄u n̄o ndó ndaya, ⁴⁸ n̄o ɔn vása x̄i'i t̄itikusú, ta ni ɔn vása ndá'va ño'o ña x̄ixi.

⁴⁹ 'Ta saá ndi'i na kóni k̄o'ɔn yich̄i Ndios x̄ini ñó'ó koo ti'va na ña x̄o'vi lo'o na vitin ña nduu na nandii n̄o Ndios. ⁵⁰ Ña va'a kúu ñii ȳo'va. Tá yóo ñii ña ɔn vása ȳo'va, ta ɔn kúchiño k̄a nduva'a ña. Ndixa x̄ini ñó'ó kuu ndó n̄ivi na va'a ndatán yóo ñii ȳo'va, ta x̄ini ñó'ó ke'é ndó ñava'a x̄i'in n̄ivi, ta vivíi kutaku ndó x̄i'in ndi'i na —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJesús k̄ivi saná'a ra

ñá ɔn vá'a sandakoo va'a t̄a ñásí'i ra

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

¹ Ta t̄aJesús kee ra ñoo Capernaum ta kuá'an ra estado Judea ta n̄ixaa ra inka tá'ví yu'u yuta Jordán. Tuku n̄akutá'an kuá'a ní n̄ivi n̄o ra, ta ndatán yóo chiño ké'é ra ndi'i saá k̄ivi, tuku saná'a ra n̄ivi. ² Ta sava nafariseo k̄ixaa na n̄o ra ña koto ndoso ña'á na, ta n̄ika'an na x̄i'in ra:

—¿Án yóo yich̄i ñii t̄a sandakoo va'a ra ñásí'i ra?

³ Ta ndakuijn t̄aJesús, káchí ra saá:

—¿Yukía ká'an ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'á?

⁴ Ta n̄ika'an na:

—Ta Moisés taxi ra ndayi nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñási'í ra, ta ka'an ra xí'in ñá ndayi ra ñá ko'on ñá.

⁵ Ta ndakuijn ta Jesús:

—Ta Moisés njtaa ra ndayi yó'o chi ndó'ó najudío nj-xiin ndó chikaa ndó to'on Ndios ini ndó. ⁶ Ta xina'á kivi kixá'á kisa va'a Ndios ñoyivi yó'o, kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a. ⁷ Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra si'í ra ña tonda'a ra xí'in ñási'í ra, ⁸ ta na ovi yó'o nduu na ñii nivi. Ta saá, on sivi ka ovi nivi kuu na, saá chi ñii nivi kuu na no Ndios. ⁹ Ta nivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inka nivi on vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

¹⁰ Ta niki'vi na ve'e, ta naxíka xí'in ta Jesús tuku njinda'ka to'on ña'a na xa'a to'on yó'o. ¹¹ Ta ndakuijn ta Jesús:

—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñási'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñási'í ra ñáovi. ¹² Tá ñii ña'a sandakoo va'a ñá yij ñá, ta tonda'a tuku ñá, ñayó'o kivi ñá kuachi xí'in yij ñá to'ovi —káchí ta Jesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús
kivi chinóo ra nda'a ra sinj naválí
(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)*

¹³ Ta kixaa nivi xí'in naválí no yoo ta Jesús ña chinóo ra nda'a ra sinj na, ta ndukú ra ñava'a no Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra njka'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naválí yó'o —káchí na.

¹⁴ Tá xinj so'o ta Jesús ña njka'an naxíka xí'in ra, ta nisaa ra xa'a ñayó'o. Ta njka'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó naválí ná kixi na no, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndikon yichj no xa'nda chiño Ndios, ndatán yoo naválí yó'o, saá yoo na. ¹⁵ Ndixa ká'anj xí'in ndó, tá on xijn ndó kasa njno xí'in mji ndó no Ndios, ndatán njno yoo ini naválí yó'o, ta on kivi kivi ndó yichj no xa'nda chiño Ndios.

¹⁶ Ta ndani'i ra ta xjnomi ndaa ra ñii ñii naválí yó'o, ta chinóo ra nda'a ra sinj na ta ndukú ra ñava'a no Ndios xa'a na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa taku'ká
ní
(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)*

¹⁷ Tá naki'in ta Jesús ku'a'an ra, ta ñii taa xino ra kixaa ra no ta Jesús, ta xikuxítí ra no ra, ta njinda'ka to'on ña'a ra:

—Tata maestro, taa va'a ini kuu ún, ¿nda chiño va'a xini ñó'ó ke'éj, ta taxi Ndios ña kutaku'j xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

¹⁸ Ta ndakuijn ta Jesús:

—¿Ndachun ká'an ún yij kuu taa ta va'a ini? Saá chi on ko'ó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kuu ta va'a ndino'o ini. ¹⁹ Xini ún ndayi ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi nivi. Káchí Ndios xí'in nivi saá: “On kivi ndó kuachi ñoyivi xí'in inka ña'a ñá on sivi kuu ñási'í ndó, ta on kivi ndó kuachi ñoyivi xí'in taa ta on sivi kuu yij ndó, on ka'ni ndó nivi, on kasa ku'ná ndó ña kómí nivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inka nivi, on sandá'ví ndó nivi ña kindaa ndó ña kómí na, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, saá káchí ndayi Ndios —káchí ta Jesús xí'in ra.

²⁰ Ta njka'an tayó'o:

—Yij nda lo'o j kisa ndivi ndi'i saá ndayi yó'o —káchí ra.

²¹ Ndi'i xinj so'o ta Jesús ta xito kaxín ra no tayó'o xa'a ña ndato'on ra, ta niki'vi ini ta Jesús xini ña'a ra.

—Kumanj inka chiño kasa ndivi ún. Ku'a'an ún sjkó ún ndi'i ñaku'ká kómí ún, ta saní'i ún s'ún nda'a nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñaku'ká ndino'o xí'in Ndios ñoyivi njno. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yij, ta koo ti'va ún xo'vi ún xa'aj —káchí ta Jesús xí'in ra.

²² Ta xinj so'o tayó'o ña njka'an ta Jesús, ta kúchuchú ní ini ra. Ta kee ra ku'a'an ra, saá chi ku'a'a ní ñaku'ká kómí ra.

23 Ta taJesús xito ra noo ndi'i naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—iNdachun yo'vi ní ki'vi nakuíka yichi noo xá'nda chiño Ndios!

24 Naxíka xí'in ra naka'nda ini na xini so'o na to'on yó'o. Ta tuku nika'an taJesús:

—iNdachun yo'vi ní ki'vi nivi yichi noo xá'nda chiño Ndios xa'a ña ndaa ní ini na ñakuíka na! 25 Vará yo'vi ní tá kuchiño ñii tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuíka yé'é ña ki'vi ra yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

26 Ta naxíka xí'in ra naka'nda ní ka ini na, ta nika'an xí'in tá'an na:

—Tá yo'vi ní ki'vi nakuíka yichi Ndios, ta, zyú kúu nivi kuchiño ki'vi na yichi Ndios ta kundoo na xí'in ra?

27 Ta taJesús xito ra noo na, ta nika'an ra xí'in na:

—Nivi on kuchiño na sakaku xí'in mii na, ñii laá Ndios kúu ta kuchiño sakaku ña'á. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios.

28 Ta kixá'á taPedro nika'an ra xí'in taJesús:

—Ta mii ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi sata ún.

29 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i nivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án ki'va na, án yivá na, án si'í na, án ñásí'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xa'a ña kundikon na yi'i ta ndato'on na to'onj xí'in nivi, 30 ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios taxi ra nda'a na ku'a ní ka ñava'a, anda ñii ciento ñava'a xa'a ñii ñii ñava'a ña sandakoo na, ña kúu ve'e na, xí'in ñani na, xí'in ki'va na, xí'in si'í na, xí'in sa'ya na, xí'in ño'o na, ta taxi ra ña xo'vi na xa'a ña kundikon na yi'i. Ta ñoyívi nino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 31 Ta saá ku'a ní nivi nanoo nduu na

nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanoo —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús tuku nika'an ra ndi xini ñó'ó kivi ra (Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

32 Ta ku'a'an na yichi ku'an ndaa ñoo Jerusalén, ta taJesús ku'a'an si'na ra noo nanivi, ta nayó'o naka'nda ní ini na, ta yí'vi na ndikon na ku'a'an na sata ra. Ta tava sín taJesús na uxu ovi xíka xí'in ra, ta ndato'on ra xí'in na yukia kundo'o ra.

33 —Ta vitin ku'a'an yó ñoo Jerusalén, ta ñii ta nataxi ra yi'i, ta kúu ta kixi noo Ndios, nda'a naná'no noo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'i xini ñó'ó kivi, ta nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na yi'i. 34 Ta kusiki na yi'i, kuaku ndaa na yi'i, kundaa na tási yu'u na noo i, kani ní na yi'i xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i. Ta kivi unj nataku i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJacobo xí'in taJuan kivi ndukú na ñii ñava'a noo taJesús (Mt. 20:20-28)

35 Ta taJacobo* xí'in taJuan, sa'ya taZebedeo, nitonda yatin na noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, kóni ndi ke'é ún ñii ñava'a xí'in ndi.

36 Ta ndakuijn taJesús:

—¿Ndá ñava'a kóni ndó ke'éj xí'in ndó?

37 Ta ndakuijn na:

—Tata, tá kixa kivi ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ndi táyi tón kundichi sijn kua'á ún xí'in táyi tón kundichi sijn yitin ún.

38 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—On vása kunda ini ndó yukia ndukú ndó noo i xa'a mii ndó. ¿Án ndixa kündeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'i?

39 Ta ndakuijn na ovi yó'o:

—Kuchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

* 10:35 TaJacobo, inká kivi ra kúu Santiago.

Ta nika'an taJesus xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xo'vi yi'i, ⁴⁰ ta on kúchiño taxi ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa ta chitóni yu kúu ñivi kundoo táyi yó'o —káchí taJesus xí'in ovi tayó'o.

⁴¹ Ta xini so'o inká uxu naxíka xí'in taJesus yukía ndukú ovi taa yó'o noo ra, ta kixá'á na nisaa ní na xini na taJacobó xí'in taJuan. ⁴² Ta taJesus kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Xini ndó na ndiso chiño noo na ñoo inká xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo ñivi. ⁴³ Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó. ⁴⁴ Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanoo noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tamozo noo ndi'i ndó. ⁴⁵ Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi xa'a ña chindeé ñivi, ta on sivi xa'a ña chindeé ñivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mii ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a saña ku'a ní ñivi noo ndi'i ña on vá'a ndiso na —káchí taJesus.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi sanda'a ra takuáa taBartimeo
(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Ta kixaa na ñoo Jericó. Tá kee taJesus ku'a'an ra xí'in naxíka xí'in ra xí'in ku'a ní ñivi ñoo yó'o, ta yoo ñii takuáa naní ra Bartimeo, sa'ya taTimeo, yoo ra yu'u yichi. Ta ndáka chi'ña si'ún kúu ra noo na yá'a yichi yó'o. ⁴⁷ Tá xini so'o ra yá'a taJesus, taño Nazaret, ta kixá'á ra xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya taDavid,† iná kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.

⁴⁸ Ta ñivi na ku'a'an yichi nika'an na xí'in ra:

—iKasi ún yu'u ún! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o takuáa ña nika'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, iná kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.

⁴⁹ Ta xikundichi taJesus yichi yó'o, ta nika'an ra xí'in ñivi yó'o:

—Kana ndó ra ná kixi ra noo i.

Ta saá kana na takuáa, káchí na xí'in ra:

—Chikaa ún ndeé ini ún. Nakundichi ún, chi kána ra yó'ó kixi ún noo ra —káchí na xí'in ra.

⁵⁰ Ta saña ra tikachi ra, ta ñii kandeta ra nakundichi ra, ta kixaa ra noo taJesus. ⁵¹ Ta nika'an taJesus xí'in ra:

—iYukía kóni ún ke'é i xí'in ún?

Ta ndakuijn takuáa:

—Tata Maestro, kóni i sanda'a ún nduchu noo i ta va'a koto i —káchí ra.

⁵² Ta nika'an taJesus xí'in ra:

—Va'a kuano'o ún. Xa nduva'a nduchu noo ún, saá chi kándixa ún yi'i.

Ta xandikon nda'a nduchu noo ra, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikon ra sata taJesus.

11

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi nikivi ra ñoo Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kivi ku'a'an taJesus xí'in naxíka xí'in ra yichi ña ku'a'an ñoo Jerusalén, ta nixaa na ñoo Betfagé yatin ñoo Betania. Ñoo yó'o ñó'o ña noo xito ndaa xiki tón Olivo. Ta taJesus nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra, ² káchí ra saá:

—Ku'a'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó kaa. Tá nixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí ta'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³ Tá yoo ñivi na ndaka to'on ndó'ó: “iNdachun ndáxin ndó burro yó'o?”, káchí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, káchí ndó saá xí'in

† 10:47 “Sa'ya taDavid” kóni káchí ña: Taa ta ti'vi Ndios ña sakaku ra ñivi. On vása kóni káchí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni káchí ña sa'ya ñani síkuá ra.

na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí, tá ndi'i xini ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, kachí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ovi naxíka xí'in ra.

⁴ Ta saá ku'a'an na, ta nixaa na ñoo, ta naní'i na ñii burro lo'o nó'ni ndaa rí noo ke'e yatin yé'é ñii ve'e, ta ndaxin na rí.

⁵ Ta sava na ndóo nindaqa to'on ña'a na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

⁶ Ta saá ndakuiin ovi tayó'o ñii ki'va ndatán nika'an taJesús xí'in na, ta na ndóo yó'o taxi na ndayí ku'a'an burro xí'in na. ⁷ Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta chínóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta ku'a'an ra yichi. ⁸ Ta ku'a'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra ku'a'an ra, ta sava nivi xa'nda na noo nda'a tón yiton, ta chindoo na nó yichi noo yá'a ra ku'a'an ra, saá kisa to'ó na ra.

⁹ Ta nivi na ku'a'an si'na noo ra xí'in na ndikon ku'a'an sata ra, ndeé ní kúsiy ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¹⁰ ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in yó kivi ña kixá'á ka'nda chiño ra noo yó, ndatán nika'an Ndios xí'in xii síkuá yó tarey David! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí nivi na ku'a'an xí'in taJesús.

¹¹ Ta taJesús niki'vi ra ñoo Jerusalén ta niki'vi ra yé'é ve'e ño'o ká'no. Ta xito kaxín ra noo ndi'i ña'a ña yóo ini ve'e ño'o. Ta saá ndikó ra ñoo Betania xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, chi xa nikuuaa ní kúu ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ña satavi chi'ña taJesús tón higo

(Mt. 21:18-19)

¹² Ta inká kivi ta kee na ñoo Betania ta ku'a'an na ñoo Jerusalén, ta taJesús xí'i ní ra soko. ¹³ Ta xini ra nda xíká ní ñii tón higo ta yóo yuku kuíi nda'a nó, ta saá ku'a'an ra koto ra án on koó kui'i nda'a nó. Tá

nitonaa yatin ra noo yóo yiton yó'o, ta nda ñii kui'i on koó, nina yuku kuiti yóo chi ta'an kixaa kivi ña koon higo. ¹⁴ Ta saá nika'an taJesús xí'in yiton tón higo, káchí ra saá:

—Nda ñii ka kivi ña vaxi, nda ñii nivi on kaxi na nda ñii kui'i nda'a ún —káchí ra.

Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña nika'an ra xí'in yiton yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra

ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no
(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ta nixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesús niki'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i na síkó xí'in na sata ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa nivi na sama si'ún, ta xa'ta ra táyi na síkó tísata, ¹⁶ ta on vása ní-taxi ra ya'a nda ñii nivi na ndiso ñakía'vi yé'é ve'e ño'o. ¹⁷ Ta kixá'á ra saná'a ra nivi, káchí ra saá:

—Saá káchí to'on Ndios ña nita na xina'a: “Ve'e i kunaní ña ve'e noo ko'on ndi'i nivi ña ka'an na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua naku'ná —káchí taJesús xí'in na.

¹⁸ Ta na saná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu xini so'o na ña nika'an ra, ta kixá'á na ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesús, chi yí'ví ní na noo ra, xa'a ña ndi'i nivi náka'nda ini na xini so'o na ña saná'a ra. ¹⁹ Ta xa kóni kuñoó kúu ña, ta taJesús kee ra ñoo Jerusalén ta ndikó ra ñoo Betania.

Ñayó'o ká'an xa'a ña niyichi tón higo

(Mt. 21:20-22)

²⁰ Ta inká kivi xitaan ní, ndakoo na ta ku'a'an tuku na yichi ñoo Jerusalén, ta xini na xa niyichi tón higo, nda tio'o xa'a nó niyichi. ²¹ Ta naká'án taPedro to'on ña nika'an taJesús xí'in tón higo, ta nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata Maestro, koto ún, *nijichi* tón higo tón *satavi* chi'ña ún *kivi* koni.

²² Ta *nda*kuin *ta*Jesús, *káchí* ra saá *xí'in* *naxíka* *xí'in* ra:

—*Kandixa* *ndino'o* ini *ndó* *Ndios*.
²³ *Ndixa* *ká'an* *xí'in* *ndó*, *nda* *yukú* *ndó'ó* *ká'an* *ndó* *xí'in* *ñii* *xiki* *ká'no*, *kachí* *ndó* *si'a*: “*Kuta'a* *ún* *ta* *ko'on* *ún* *sakana* *xí'in* *mji* *ún* *noo* *míni*”, *tá* *on* *vása* *xíka* *ovi* *ini* *ndó*, *ta* *ndixa* *kandixa* *ndó* *kasa* *ndivi* *ña* *ña* *nika'an* *ndó* *xí'in* *ña*, *ta* *saá* *kundivi* *ña*.
²⁴ *Ta* *ká'an* *xí'in* *ndó*, *tá* *kandixa* *ndino'o* *ini* *ndó* *Ndios*, *ta* *naki'in* *ndó* *ndi'i* *ña* *ndukú* *ndó* *noo* *ra*.
²⁵ *Tá* *ká'an* *ndó* *xí'in* *Ndios*, *tá* *on* *vá'a* *kóni* *ini* *ndó* *xíni* *ndó* *inka* *nivi*, *ta* *vá'a* *ká* *kasa* *ká'no* *ini* *ndó* *xá'a* *na*, *ta* *saá* *Yivá* *yó* *Ndios*, *ta* *yóo* *ñoyívi* *nino*, *kivi* *kasa* *ká'no* *ini* *ra* *xá'a* *kuachi* *ndó*.
²⁶ *Tá* *on* *xíin* *ndó* *kasa* *ká'no* *ini* *ndó* *xá'a* *inka* *nivi*, *ta* *saá* *Yivá* *yó* *Ndios*, *ta* *yóo* *ñoyívi* *nino*, *on* *kasa* *ká'no* *ini* *ra* *xá'a* *kuachi* *ndó* —*káchí* *ta*Jesús *xí'in* *na*.

Ñayó'o *ká'an* *xá'a* *ñandayí* *ña* *kómí* *ta*Jesús *ke'é* *ra* *chiño*

(*Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8*)

²⁷ *Ta* *kixaa* *tuku* *na* *ño* *Jerusalén*. *Ta* *xíka* *ta*Jesús *noo* *ke'e* *yé'é* *ve'e* *ño'o* *ká'no*, *ta* *na* *sáná'a* *ndayí* *Ndios* *xí'in* *naxíkuá'a* *noo* *najudío* *xí'in* *naná'no* *noo* *nasutu* *kixaa* *na* *noo* *ra*,
²⁸ *ta* *ninda*ka *to'on* *na* *ta*Jesús:

—*¿Míkía* *kixi* *ndayí* *ke'é* *ún* *ñayó'o*? *¿Yu* *kúu* *na* *taxi* *ndayí* *nda'a* *ún* *ke'é* *ún* *chiño* *yó'o* *saá*?
—*káchí* *na* *xí'in* *ra*.

²⁹⁻³⁰ *Ta* *nda*kuin *ta*Jesús:

—*Ta* *yí'i* *kóni* *i* *nda*ka *to'on* *i* *ndó'ó* *ñii* *laá* *to'on*. *¿Míkía* *kixi* *ndayí* *ta*Juan *sakuchu* *ra* *nivi*? *¿Án* *taxi* *Ndios* *ndayí* *nda'a* *ra*? *¿Án* *nivi* *kúu* *na* *taxi* *ndayí* *nda'a* *ra* *ña* *sakuchu* *ra* *nivi*? *Tá* *nda*kuin *ndó* *ña* *nda*ka *to'on* *i* *ndó'ó*, *ta* *saá* *ká'an* *xí'in* *ndó* *míkía* *kixi* *ndayí* *ke'é* *i* *chiño* *yó'o* —*káchí* *ta*Jesús *xí'in* *na*.

³¹ *Ta* *saá* *kixá'a* *na* *ká'an* *tá'an* *xí'in* *mji* *na*:

—*¿Ndasaa* *koo* *nda*kuin *yó* *vitin*? *Chi* *táná* *ká'an* *yó* *Ndios* *taxi* *ndayí*

nda'a *ta*Juan, *ta* *saá* *nda*ka *to'on* *ta*Jesús *mji* *yó*: “*¿Nda*chun *on* *vása* *ní-kandixa* *ndó* *ña* *nika'an* *ra*?”

³² *¿Án* *kivi* *ká'an* *yó* *nivi* *kuiti* *kúu* *na* *taxi* *ndayí* *nda'a* *ta*Juan? —*káchí* *na*, *ká'an* *tá'an* *na*.

Ká'an *tá'an* *na* *saá* *chi* *yí'ví* *na* *ko*to *saá* *naño*o, *chi* *ndi'i* *naño*o *kándixa* *na* *ndí* *ta*Juan *xikuu* *ra* *ñii* *ta*profeta.

³³ *Ta* *saá* *nda*kuin *na*, *káchí* *na* *si'a* *xí'in* *ta*Jesús:

—*On* *xíni* *ndi* *yu* *kúu* *na* *taxi* *ndayí* *nda'a* *ta*Juan —*káchí* *na*.

Ta *saá* *ta*Jesús *nika'an* *ra* *xí'in* *na*:

—*Ta* *ni* *yí'i*, *on* *ká'an* *xí'in* *ndó* *míkía* *kixi* *ndayí* *kómí* *ña* *ke'é* *i* *chiño* *yó'o* —*káchí* *ra*.

12

Cuento *yó'o* *nda*to'on *xá'a* *nivi* *na* *on* *vá'a* *na* *táti* *ño'o* *noo* *yóo* *tón* *uva*

(*Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19*)

¹ *Ta* *kixá'a* *ta*Jesús *ká'an* *ra* *xí'in* *na*, *nda*to'on *ra* *ñii* *cuento* *ña* *saná'a* *ra* *na*, *káchí* *ra* *saá*:

—*Saa* *ndo'o* *ñii* *ta*a, *na*taan *ra* *tón* *uva*. *Ta* *kisa* *vá'a* *ra* *ñii* *nama* *xino* *nduu* *ña* *ndi'i* *noo* *ño'o* *noo* *na*taan *ra* *tón* *uva*. *Ta* *xáta* *ra* *noo* *ño'o* *ta* *kisa* *vá'a* *ra* *ñii* *noo* *ko'on* *nduta* *tíuva*, *ta* *kisa* *vá'a* *ra* *ñii* *torre* *noo* *kundo*o *nivi* *kundaa* *na* *tón* *uva* *yó'o*.

Ta *saá* *sata*ti *ra* *ño'o* *ra* *xí'in* *tón* *uva* *inka* *nivi*, *ta* *kee* *ra* *kuá'an* *ra* *inka* *ño*o *xíka* *ní*.
² *Ta* *kixaa* *yatin* *kivi* *ña* *ka'nda* *na* *tíuva* *yó'o*, *ta* *ta* *xí'in* *yiton* *tón* *uva* *tí'ví* *ra* *ñii* *tamozo* *ra* *kuá'an* *ra* *naki'in* *ra* *sava* *tíuva* *ña* *kuu* *ya'vi* *ra*.
³ *Ta* *nivi* *na* *táti* *ño'o* *noo* *yóo* *tón* *uva* *tijn* *na* *tamozo* *yó'o*, *ta* *kani* *ní* *na* *ra*, *ní-xiin* *na* *taxi* *na* *rí* *nda'a* *ra*, *ta* *saá* *ndikó* *vichí* *ra* *kuano'o* *ra*.

⁴ *Ta* *ta* *ta* *xí'in* *yiton* *tón* *uva* *tuku* *tí'ví* *ra* *inka* *ta*a *kuá'an* *ra* *naki'in* *ra* *tíuva*. *Ta* *koon* *na* *yuu* *ra*, *ta*'*ví* *na* *sinj* *ra*, *ta* *sakuka'an* *na* *noo* *ra*, *ta* *taxin* *na* *ra* *ndikó* *ra* *kuano'o* *ra* *ve'e* *ta*patrón.
⁵ *Ta* *ta* *ta* *xí'in* *yiton* *tón* *uva* *tuku* *tí'ví* *ra* *inka* *tamozo* *kuá'an* *ra*, *ta* *xá'ni* *na* *ta*yó'o. *Ta* *saá* *tí'ví* *tuku* *ra* *kuá'a* *ní* *namozo* *kuá'an* *na*,

ta kani ní na sava nayó'o, ta xani na sava nayó'o.

⁶ Ta saá on koó ka inka na kúchiño ti'ví ra ko'on, ta nindoo ñii taa ta kúu sa'ya mii ra, ta kí'vi ní ini ra xini ra sa'ya ra yó'o. Ta saá ti'ví ra sa'ya ra ku'aa na noo ñivi na táti ño'o, chi xani ini ra: "Ndixa kasa to'ó na sa'ya mii yó", ká'an ra. ⁷ Ta na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaá kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra", káchí na. ⁸ Ta saá tjin na ra, ta xani na ra, ta sakana na yiki koñu ra nda sata namá ña xino nduu noo yóo tón uva. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí taJesús.

⁹ Ta taJesús nika'an ra xí'in ñivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukia ke'é taa ta xí'in yiton tón uva? Ká'aní xí'in ndó, ndikó ra naxaa ra, ta sandi'i ra xa'a ñivi na táti ño'o ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inka ñivi.

¹⁰ ¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña ni-xiin ñivi na kisa va'a ve'e koni ño'ó na, ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa xa'a ve'e.

¹¹ Ndios kúu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu ña ke'é Ndios, ta mii yó náka'nda ini yó xini yó ñayó'o, káchí ñivi, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta saá xani siji na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'a na, chi kundaa ini na cuento ña nika'an taJesús ndi ká'an ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin na ra, chi yí'vi na koto saa ñivi na ndóo yó'o. Ta saá kee na ku'aa na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi ñivi kota nda'a nagobierno

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³ Ta ti'ví na sava nafariseo xí'in na ndikon partido taHerodes ku'aa na noo taJesús ña sativi na ñii to'on

ka'an taJesús. ¹⁴ Ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na si'a xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'o kúu ún taa ta ká'an ñandaa, ta on vása ndi'i ini ún ña ká'an ñivi xa'a ña sáná'a ún, ta on vása náaxin ún ñivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in ndi'i na. Sáná'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios. Ta vitin kóni ndi ndaka to'on ndi yó'o, ¿án va'a cha'vi yó kota noo tarey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

¹⁵ Ta taJesús kundaa ini ra ndi na ovi yu'u kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i? Taxi ndó ñii si'ún ná koto i noo ña.

¹⁶ Ta taxi na ñii si'ún nda'a ra, ta xito ra ña, ta nindaka to'on ra na:

—¿Yo na'na, ta yo kivi kúu ña yoo noo si'ún yó'o?

Ta ndakuiin na:

—Si'ún yó'o kómí ña na'na xí'in kivi tarey César —káchí na.

¹⁷ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Ta naka'nda ní ini na chi va'a ní nika'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi ñixi'i ta natakú na

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸ Nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'an na ndi na ñixi'i on vása natakú ka na. Ta nindaka to'on na taJesús:

¹⁹ —Tata maestro, ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, káchí ña saá: "Tá ñii taa ñixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ño'ó tonda'a ra xí'in ná nindoo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta ñixi'i, saá koo sa'ya nayó'o", káchí ndayí ña ñitaa taMoisés. ²⁰ Ta, ¿yukia káchí yó'o xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o taa, uxá ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo.

²¹ Ta ñani ra tavivi tonda'a ra xí'in

ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o. Nii ki'va ndo'o tanoó xí'in taovi, saá ndo'o tauni yó'o, nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. ²² Ta ñani ra takomi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra ta'on tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tañño tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o. ²³ Ta kivi natakú ndi'i na nixi'i, ¿yukú ta kuu yji ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxá ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.

²⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in mji ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaá ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaá ini ndó ña kúu ndee Ndios. ²⁵ Saá chi kivi natakú na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyívi njino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka nivi. Ndatán yóo naángel ñoyívi njino, saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. ²⁶ Xá'a ña natakú na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó yukía nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á, kivi xini ra yiton ñiño xixi nó? Káchí ra saá: “Yi'i kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob kisa to'ó ra yi'i vitin”, káchí Ndios. ²⁷ Ta xí'in to'on yó'o kúndaá ini yó ndí táku ka xij síkuá yó yó'o, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa to'ó na Ndios. Sána ini ndó chi on vása kúndaá ini ndó ndí nivi na nixi'i tuku natakú na —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xini ñó'ó ní ka noo inka ndayí
(Mt. 22:34-40)

²⁸ Nii ta ta sáná'a ndayí Ndios kixaá ra xini so'o ra ña nika'an tá'an na. Ta kúndaá ini ra va'a

ní ndakuijn taJesús yu'u na, ta saá nindaka to'on ra taJesús:

—Tata, ¿nda ndayí Ndios kúu ña xini ñó'ó ní ka noo ndi'i inka ndayí?

²⁹ Ta ndakuijn taJesús:

—Ndayí ña xini ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: “Koni so'o ndó, naIsrael, Ndios Yivá yó kúu ñii laá Ndios. ³⁰ Kuki'vi ini ndó koni ndó Ndios xí'in ndi'i níma ndó, xí'in ndi'i ini ndó, xí'in ndi'i sini ndó, xí'in ndi'i ndee ndó.” Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xini ñó'ó ní ka. ³¹ Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: “Ñii ki'va ndatán kí'vi ini ndó xini ndó xí'in mji ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó.” On koó ka inka ndayí ña ndaya'ví ní ka noo ovi ndayí yó'o —káchí taJesús.

³² Ta ta sáná'a ndayí Ndios nika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún, Tata Maestro. Ñandaá ká'an ún yóo ñii laá Ndios, ta on koó ka inka Ndios. ³³ Ña kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i sini yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, ta ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ndatán kí'vi ini yó xini yó xí'in mji yó kúu ña ndaya'ví ní ka noo ndi'i ña sokó yó xí'in ña ka'mi yó noo namá yji ve'e Ndios —káchí ta sáná'a ndayí.

³⁴ Tá taJesús xini so'o ra va'a ní ndíchi nika'an ta sáná'a ndayí, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Yatin ní yóo ún ña ki'vi ún yichi noo xá'nda chiño Ndios.

Ta saá nda ñii nivi ni-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso ña'á na.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Ta taJesús sáná'a ra nivi yé'é ve'e ño'o ká'no, ta káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndachun na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? ³⁶ Chi Níma

Ndios nika'an ini taDavid, ta nita ra to'on yó'o, ña káchí saá:

Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i: "Koo ún xí'in i sijn kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,

tanda kivi taxi koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún", káchí Ndios,

nita taDavid xina'á. ³⁷ Xí'in to'on yó'o taDavid káchí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

Ta kua'a ní nivi ndoo yó'o, ta kúsii ní ini na xini so'o na ña nika'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaq ra kuachi

sata na saná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Ta taJesús saná'a ka ra na, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on kundikon ndó yichi nivi na saná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in mii na, kúsii ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta kua'an vaxi na noo nivi ña koto ña'á na. Ta xika na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, ³⁹ ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó tón yoo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yoo vikó xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. ⁴⁰ Ta ké'é na ña on vá'a, chi kindaa na ve'e náña'a ná nixi'i yii. Ta ndi'i ke'é na saá ta xí'in ñavata ini na, xa'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sijn nivi ndi' nayó'o kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'vi ka ra nayó'o noo inká nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a si'un ña nisoko ñii ña'a ña nixi'i yii

(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Ta saá xikoo taJesús yé'é ve'e ño'o ká'no, yatin noo ñíndichi caja ña ño'o si'un xa'a Ndios. Ta xito ra nivi táan na si'un ini caja. Ta nakuíka táan na kua'a ní si'un ini caja yó'o. ⁴² Ta kixaa ñii ña'a ndá'vi

ñá nixi'i yii, táan ñá ovi si'un kuálí ini caja, ta lo'o ní ndáka si'un yó'o.

⁴³ Ta taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñándá'vi yó'o taxi ñá ví'í ka si'un noo ña taxi nakuíka, ⁴⁴ chi nakuíka, vará taxi na kua'a ní si'un, ta kindoo ví'í ka ña nda'a mii na. Ta ñándá'vi yó'o, vará lo'o ní si'un ní'i ñá, ta taxi ndi'i ñá si'un ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xini ño'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

13

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta kua'an ra, ta ñii taxíka xí'in ra nika'an ra xí'in ra:

—Tata Maestro, koto ún, ¡ndachun ná'no ní yuu ño'o kuva'a ve'e ño'o yó'o! ¡Ndachun livi ní ve'e ño'o yó'o!

² Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—¿Án xito ún ndi'i ñalivi yó'o? Nda ñii ka yuu on koo ka sata inká yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ta saá kua'an na xiki tón Olivo ña nákaa noo xito ndaa ve'e ño'o ká'no. Ta xikoo taJesús noo ño'o, ta taPedro, taJacobo, taJuan xí'in taAndrés xito na on koó ka nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

⁴ —Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña káchí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi xa kúyatin ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

⁵ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'vi nivi ndó'ó. ⁶ Saá chi kua'a ní ta

kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na x'in ndó, kachí na saá: "Yi'í kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku ñivi ñoyívi yó'o", kachí na x'in ndó, ta sandá'ví na ku'a ní ñivi.

⁷ 'Ta koni so'o ndó yoo kuachi xa'ni tá'an na ñoo yatin, ta xa'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o. ⁸ Kivi ña vaxi nakuita ñivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na x'in ñivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo ñoo yoo narey ka'ni tá'an na x'in inká ñoo ñoo yoo inká narey. Ta ku'a ní xiiña taan ñoo ño'o, ta koo ní soko, ta nakuita nanivi chi ndi'i ní ini na, ta saá ní ini na, ta kani tá'an na x'in natá'an na. Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi ní ñivi.

⁹ 'Ta ndó'ó, kunda x'in mji ndó, chi tiin na ndó'ó ko'on ndó x'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta kani ní na ndó'ó ve'e ño'o sinagoga. Taxi na kuachi xa'a ndó ñoo nagobrador án ñoo narey chi na ndikon yi'í kúu ndó. Tá kundoo ndó ñoo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichí ka'an ndó to'on ñava'a xa'aj. ¹⁰ Si'na ñivi na kándixa yi'í xini ñó'ó ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'aj ñoo ndi'i ñivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o, ta saá kixaa kivi sondí'í. ¹¹ Tá tiin na ndó'ó ko'on ndó x'in na, ta chikaa na kuachi xa'a ndó ñoo nachiño, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuin ndó. Saá chi mji kivi ña kundo'o ndó saá, Ndios taxi ra to'on ña ka'an ndó ñoo nayó'o, chi on sivi mji ndó'ó kuu na ka'an ñoo na, ta Níma Ndios ña yoo ini ndó kuu ña ka'an. ¹² Kivi ña vaxi sava nataa taxi na kuachi xa'a ñani na ñoo nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na ñoo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na ñoo yivá si'í na, ta taxi na kuachi xa'a mji yivá si'í na yó'o ñoo nachiño, ta nachiño ka'an na saá: "Ná kivi nayó'o." ¹³ Ndi'i ñivi kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndikon yichí kúu ndó. Tá on sandakoo ndó

yichí ta kundikon va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó x'in na ndi'i saá kivi ña vaxi —kachí ta Jesús.

¹⁴ Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o, xini ñó'ó kunda ini ndó to'on yó'o ña ñika'an ta Jesús x'in naxika x'in ra, kachí ra saá:

—Kuiya xina'á taprofeta Daniel ñika'an ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yoo ña on vá'a ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, ta ndi'i na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kee na ta kono na ko'on na ñoo yoo yuku síkón. ¹⁵ Tá yoo ñivi ta nándoso na sini ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na ndi'vi na naki'in na ña kómí na ve'e na. ¹⁶ Tá yoo ñivi ta ñó'o na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachí na. ¹⁷ Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yoo sa'ya válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o saá! ¹⁸ Ndukú ndó ñoo Ndios ña on kuu ña kivi vixin ní ña kundo'o ndó saá. ¹⁹ Nda kivi ñoo ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o tanda vitin, nanivi xo'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá, ndeé ní ka xo'vi ndi'i ñivi. Ta nda ñii ka kivi ña vaxi on xo'vi ka na ndatán xo'vi na kivi yó'o. ²⁰ Ta xa'a ña kúndá'ví ini Ndios xini ra ñivi na nakaxin ra ndikon yichí ra kúu ña chitóni ra salo'o kivi xo'vi ñivi ñoyívi yó'o. Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkúu, ta nda ñii ñivi on kivi kaku na ñoo ña yo'vi ní xo'vi na.

²¹ 'Tá yoo ñivi na ka'an x'in ndó: "Yó'o yoo Cristo ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", án "Koto ndó, ka yoo ra", kachí na x'in ndó, ta on kandixa ndó na. ²² Chi nakuita ku'a ní navatá ta ka'an na, kachí na si'a: "Yi'í kúu Cristo ta ta ti'ví Ndios", ta inká na ka'an, kachí na: "Yi'í kúu taprofeta ta ka'an ndoso to'on Ndios", ta on sivi nanda kuu na. Navatá yó'o tondaa na ke'é na milagro ña sandá'ví na ñivi, tanda yatin kuchiño sandá'ví na ñivi na

naḵaxin Ndios kundikon yichi ra.
²³ Ta ndó'ó koto va'a ndó, chi vitin kúndaḵa ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'onj xi'in ndó —káchí taJesús xi'in naxíka xi'in ra.

Ñayó'o ká'an xq'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xi'in na:

—Ta kivi kán, tá ndi'i ña xó'vi nivi, ta ña ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta tíyoo on vása naye'e ka rí, ²⁵ ta tikimi kee rí ñoyívi ñino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ²⁶ Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta vaxi ma'ño viko, xi'in ndee ká'no, xi'in ndi'i ña yé'e livi. ²⁷ Ta yi'i ti'vi naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na naḵaxinj na kúu na ndikon yichi. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o xi'in ñoyívi ñino, ta kixaa na noo j.

²⁸ 'Ta ndó'ó, sakuá'a ndó ta kundaḵa ini ndó ña saná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi nduxaa nó, ta nákooyu yuta nda'a nó, ta saá kundaḵa ini ndó xa nikhuyatin ní kixaa savj. ²⁹ Ta kivi xito ndó xa ku'a'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'onj xi'in ndó, ta saá kundaḵa ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó j ñoyívi yó'o. ³⁰ Ta ndixa ká'an j xi'in ndó, nivi na xito kixá'a seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'onj xi'in ndó. ³¹ Ña ñoyívi ñino xi'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on j on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

³² 'Nda ñii nivi on vása xini na ama ndikó j, ni nivi na ndoo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndoo ñoyívi ñino, ni yi'i ta taSa'ya Ndios. Ta ñii laa Ndios Tata Yivá yó kúu ta ta xini ama ndikó j ñoyívi yó'o.

³³ 'Ta saá ndó'ó, koto va'a ndó, kundoo ti'va ndó ta ku'a'an ndó xi'in Ndios, chi on vása xini ndó ama ndikó j ñoyívi yó'o. ³⁴ Ndatán ke'é ñii ta ta ku'a'an xiká, saá ké'é j xi'in ndó. Saá chi tayó'o sandakoo ra ve'e ra, ta taxi ra ndayí nda'a namozo ra, ta ñii ñii na sakuiso ra na chiño, ta xa'nda chiño ra noo ta ndaa yé'é ve'e ra ña koo ti'va ra. ³⁵ Ta ká'an j xi'in ndó, kundito ndó chi on vása xini ndó ama ndikó j, an ku'a'an kuñoó, an ma'ño ñoo, an xitaan naa ka ta kána nduxú chée, an xitaan nitivi, kuu ña ndikó j. ³⁶ Koto va'a ndó ko'o ñii kama ndikó j, ta naní'ij ndó'ó ndoo ndó kisin ndó. ³⁷ Ta to'on ká'an j xi'in ndó, ká'an j xi'in ndi'i nivi: Ná kundoo ti'va ndó —káchí taJesús xi'in na.

14

Ñayó'o ká'an xq'a ña ká'an tá'an nivi tiin na taJesús

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta kumanj ovi kivi ña tondaḵa kivi kana viko Pascua,* xi'in inká viko noo xixi najudío sita va'a ña on koó levadura kómí. Ta na saná'a ndayí Ndios xi'in naná'no noo nasutu ndúkú na ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a taJesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'a na. ² Ta nika'an na, káchí na saá:

—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, ko'o koni ndi'i nanivi ñoo yó'o, ta sisoo na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

Ñayó'o ká'an xq'a ñii ña'a kivi chikaa ña

nduta támi xa'an sinj taJesús

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Ta yóo taJesús ñoo Betania ve'e taSimón, ta xikomí ku'e tá'yí naní ña lepra. Tá yóo taJesús xixi ra noo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'í ña ñii yuyú ña kuva'a xi'in yuyú naní alabastro, tixin ña ño'o nduta tá xa'an támi ní, tá kuva'a xi'in yuku

* **14:1** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakuaku ra naxi sikuá na noo naño Egipto kuyá xina'a.

nardo kúu rá, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta nixa'no ñá sikon yuyu yó'o ta chikaá ndi'i ñá rá sijní ta Jesús. ⁴ Ta sava na ndóo nisaá ní na xíni ña'á na, ta nika'an na xí'in tá'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a nduta yá'ví ní? ⁵ Va'a ka ná siko ñá nduta yó'o ta uní ciento sijní denario† naki'in ñá, ní kúu, ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na, ká'an na.

Ta ká'an na to'on on vá'a xí'in ñá.

⁶ Ta ta Jesús nika'an ra xí'in na:

—On ka'an ndó to'on kuáchí xí'in ñaña'a yó'o. ¿Ndachun sandi'i ndó ñá? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in i. ⁷ Ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó ta kuchiño chindeé ndó na. Ta yí'i, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó. ⁸ Ñaña'a yó'o ke'é ñá ñava'a, chikaá ñá nduta tá xá'an támi sijní i ña kisa ti'va ñá yiki koñu i ña nduxun ña. ⁹ Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o noo ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'a i, ndato'on na xí'in nivi yukia ke'é ñayó'o. Ta saá naká'an nivi xa'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Judas ndasaá kindo ra xí'in naná'no ña nataxi ra ta Jesús nda'a na

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Ta saá ta Judas Iscariote, ta kúu ñii ta ta uxu ovi xika xí'in ta Jesús, kee ra nixa'an ra noo naná'no noo nasutu ña nataxi ra ta Jesús nda'a na. ¹¹ Ta kusij ní ini na xinjí so'o na ña nika'an ta Judas xí'in na, ta nayó'o nika'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'o —káchí na.

Ta saá kixá'á ndúkú ta Judas ndasaá koo nataxi ra ta Jesús nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa ku'a'an kuñoó ta xixi ta Jesús xí'in naxika xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Ta nitondaá kivi kixá'á viko xixi najudío sija va'a ña on koq levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na, xá'ni na ndikachi lo'o ña naká'an na viko Pascua. Ta naxika xí'in ta Jesús nindaqa to'on na ra:

—¿Mikía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

¹³ Ta saá tiví ta Jesús ovi naxika xí'in ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ku'a'an ndó, ta ku'a'an kivi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii ta ndiso kisi takuú, ta kundikon ndó ko'on ndó sata ra, ¹⁴ ta ve'e noo kivi ra, ka'an ndó xí'in ta ta xí'in ve'e yó'o: “Ta Maestro tiví ndi'i vaxi ndi ndaqa to'on ndi yó'o: ¿Mikía yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi'i, naxika xí'in ra?”, káchí ndó. ¹⁵ Ta saá ta ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'o mikía yóo ñii cuarto ká'no ve'e ra ña kánoo piso ovi, noo yóo ndi'i ña xinjí ñó'o ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí ta Jesús xí'in na.

¹⁶ Ta ovi naxika xí'in ra kee na ku'a'an na, ta niki'vi na ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatan yóo ña nika'an ta Jesús xí'in na, ta kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

¹⁷ Tá ku'a'an kuñoó, kixaa ta Jesús xí'in uxu ovi naxika xí'in ra. ¹⁸ Ta ndóo na xixi na noo mesa, ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'o na xixi xí'in i kúu ta ta siko kuí'ná yí'i, ta nataxi ra yí'i nda'a nivi na sáa ini xíni yí'i —káchí ra.

¹⁹ Ta kixá'á nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na nindaqa to'on na ta Jesús:

—Tata, ¿án yí'i kúu ta ká'an ún xa'a?

Ta inká na nika'an:

—¿Án yí'i kúu ra?

²⁰ Ta ndakuin ta Jesús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'o ta uxu ovi kúu ra, ta sáchi sija va'a ini ko'o xí'in i, tayó'o kúu ta siko kuí'ná yí'i noo na sáa ini xíni yí'i. ²¹ Ta yí'i, ta ta kixi

† 14:5 Ñii denario kúu sijní ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

noo Ndios, ndixa xo'vi ní ta kiví, ndatán nítáa naprofeta xina'á. Ta, jndá'ví ní taa ta siko kuí'ná yí'í noo na sáa ini xini yí'í! Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkuu —káchí taJesús xí'in na.

²² Tá ndóo ka na xixi na, taJesús ki'in ra sítá va'a, ta níka'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sítá va'a kuxu ndí —káchí ra.

Ta ta'ví ra sítá va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta níka'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó sítá va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yíkí koñu j.

²³ Ta ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o ndutá vino, ta níka'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún ndutá ko'o ndí yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o ndutá vino yó'o nda'a na, ta ndi'i na xí'i na rá,

²⁴ ta níka'an ra saá xí'in na:

—Ndutá yó'o kúu níi ña kuítá. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in nívi ñava'a Ndios. ²⁵ Ndixa ká'an j xí'in ndó, on ko'o ka j ndutá vino nda kixaa kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios. Ta saá ko'o yó tándutá vino xaá —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús, ká'an ra ndí taPedro ka'an ra on vása xini ña'á ra

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Ta ndi'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kuá'an na xiki tón Olivo. ²⁷ Ta níka'an taJesús xí'in na:

—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yí'í, chi saá kundivi to'on Ndios ña nítáa na xina'á, ña káchí saá: “Sataku'é'e j taa ta ndáa tándikachi, ta tándikachi yó'o kuítá ní'no ndi'í rí”, káchí Ndios. ²⁸ Ta kivi nataku j, ko'on si'na j ña kundati j ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta taPedro níka'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá ndi'i nívi sandakoo na yó'ó, ta yí'í on sandakoo j yó'ó.

³⁰ Ta níka'an taJesús xí'in ra:

—Ndixa ká'an j xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ovi yichí ñoó vitin, ta xa uní yichí níka'an ún xí'in nívi ña on vása xini ún yí'í —káchí taJesús xí'in ra.

³¹ Ta xí'in ndi'i ndee ra níka'an taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tãda xini ñó'ó kiví xí'in ún, ta nda ñii yichí on vása ka'an j on vása xini yó'ó —káchí taPedro.

Ta ñii káchí saá níka'an ndi'i ka naxíka xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an ra xí'in Ndios

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Ta níxaa na ñii noo naní Getsemaní, ta níka'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Kundo ndó yó'o táná ko'on j ka'an j xí'in Ndios —káchí ra.

³³ Ta níka'an ra xí'in taPedro ta xí'in taJacobo xí'in taJuan, kuá'an na xí'in ra ta níxaa na, ta kixá'a taJesús kúchuchú ní ini ra ta ndi'í ní ini ra.

³⁴ Ta níka'an ra xí'in uní tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú ini j anda ñii kóni ña kiví j. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, on kusun ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁵ Ta taJesús kee ra kuá'an ra ñii xiiña xíká ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra nda noo ño'o, ndukú ra noo Ndios, tá kúchiño ví, ta on taxi Ndios xo'vi ra. ³⁶ Ta káchí ra xí'in Ndios saá:

—Tata Yivá mii j, xini va'a j yó'ó kúchiño kasa ndivi ún ndi'í saá ña'a. Ta ña kóni j kúu ña on taxi ún ña xo'vi j. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii j, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

³⁷ Ta saá nakundichi ra, ta ndikó ra kixaa ra noo ndóo uní naxíka xí'in ra. Ta ndi'í nayó'o kisin na. Ta taJesús níka'an ra xí'in taPedro:

—¿Án kisin ún? ¿Án on vása kúchiño ún kundito ún vará ñii hora?

38 Ta nika'an ra xí'in unj naxíka xí'in ra:

—On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xí'in Ndios ña on nakava ndó kuachi. Ndó'ó, yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta on kúchiño ndó ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ndee mii ndó —káchí taJesús xí'in na.

39 Ta tuku ndikó taJesús kua'an ra, ta nika'an ra xí'in Ndios ndatán yóo to'on ña si'na nika'an ra. 40 Ta ndikó tuku ra kixaa ra noo ndóo naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na kisin na, saá chi ndeé ní xí'i na ma'ná. Ta nayó'o on vása xini na yukia ka'an na xí'in ra. 41 Ta yichi unj nixa'an ra ta nika'an ra xí'in Ndios, ta ndikó ra kixaa tuku ra noo ndóo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿An va'a kusun ka ndó ta nakindee ka ndó? Koto ndó, xa nitondaa hora ña nataxi na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on va'a. 42 Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o vaxi ta nataxi yi'i nda'a nanivi na saa ini xini yi'i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tjin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

43 Tá ta'an ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. Ta kixaa kua'a ní nivi xí'in ra, ta ní'i na espada xí'in yiton. Naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu xa tiví na nivi yó'o ña tiin na taJesús. 44 Ta taJudas xa si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindee i xí'in ña chito i noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra katón ndó ra ta ko'on ra xí'in ndó noo naná'no —káchí ra xí'in na.

45 Ta saá kixaa ra, ta nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro.

Ta nichito ra noo taJesús. 46 Ta saá nivi na yóo xí'in taJudas xandikon tjin na taJesús.

47 Ta ñii ta ndikon sata taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu. 48 Ta nika'an taJesús xí'in nivi na tjin ña'a:

—¿An xani sini ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? 49 Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixijo i sáná'a i nivi ve'e ño'o ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. Ta ndi'i ñayó'o kundo'o i vitin, chi saá xini ñó'ó kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí taJesús.

50 Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na kua'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii talo'o ta kua'an sata taJesús

51 Ta ñii talo'o ndikon ra kua'an ra sata taJesús, ta ní'no ra ñii laá tikoto ndika noo, ta nivi tjin na ra, 52 ta tayó'o sandakoo ra tikoto ndika noo nda'a na, ta kee ra yalá ra xino ra kua'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

53 Ta saá nivi na tjin taJesús, nixaa ra xí'in na noo taká'no noo nasutu. Ta nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu. 54 Ta taPedro ñii xíka ndikon ra kua'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolicia nasaá ra yatin noo xixi ño'o ke'e ve'e yó'o.

55 Ta naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inká nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kuva'a kuachi xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra, ta ni-kuchiño naní'i na kuachi ra. 56 Chi kua'a ní nivi nika'an na to'on vatá xa'a ra, ta ña nika'an na on vása ní-nakutá'an to'on na. 57 Sava na nakuita na nika'an na ñavata xa'a ra, káchí na saá:

58 —Ndi'i xini so'o ndi nika'an ra, kachi ra: "Yi'i sandi'i i xa'a ve'e no'o ka'no yo'o na kisa va'a nivi, ta tixin na unj kivi kasa va'a i inka ve'e no'o na on sivi kuva'a xi'in nda'a nivi kuu na", kachi taJesus —kachi na.

59 Ta ni-kuchiño nakutá'an to'on na nika'an na.

60 Ta taká'no noo nasutu nakundichi ra ma'ño ndi'i na ndoo yo'o, ta nindaqa to'on ra taJesus:

—¿An on vása ndakuijn ún yu'u na? ¿Yukia kachi ún xa'a to'on na ka'an nayó'o xa'a ún?

61 Ta taJesus tasiin yo'o ra, on vása ní-ndakuijn ra nda nni to'on. Ta taká'no noo nasutu tuku nindaqa to'on na'a ra:

—¿An Cristo ta ti'vi Ndios kuu ún? ¿An ndixa Sa'ya Ndios kuu ún? —kachi ra.

62 Ta ndakuijn taJesus:

—Oon, yi'i kuu i. Ta kivi na vaxi koto ndo yi'i, ta ta kixi noo Ndios, xa yo'o i noo tayi ton yo'o sijn kua'a Ndios, ta ta komi ndi'i ndee, ta koni ndo yi'i ndiko i noyivi yo'o, ta vaxi i ma'ño viko —kachi taJesus.

63 Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'o ra nayó'o, ta nisaá ní ra, ta ndata ra tikoto mji ra, ta nika'an ra:

—On vása xini ñó'ó ka yo' inka nivi taxi na kuachi xa'a ra. 64 Ndó'ó xini so'o ndo ndi nika'an ra nni kuu ra xi'in Ndios, ta nni kuachi ka'no ní noo Ndios kuu na nika'an ra saá. ¿Yukia xani ini ndo ke'é yo' xi'in tayó'o? —kachi ra xi'in naná'no na kuu nachino.

Ta ndi'i nayó'o nika'an na ndi yo'o kuachi ra, ta xini ñó'ó kivi ra.

65 Ta sava na kixá'a na kúndaa na tasi yu'u na noo ra, ta nakasi na noo ra ta kani na ra xi'in yiki nda'a na, ta kachi na saá:

—Tá taprofeta ta xini va'a kuu ún, ta saá ka'an ún xi'in ndi, ¿yuku ndi kani yo'ó? —kachi na xi'in ra.

Ta napolicia xi'in xa'nda nda'a na kani na noo ra.

Nayó'o ka'an xa'a taPedro kivi nika'an ra unj yichi on vása xini ra taJesus

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

66 Ta yo'o taPedro ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta kixaa nni na'a na kisa chino noo nave'e yo'o. 67 Ta xini na taPedro yo'o ra nisaá ra yatin noo xixi no'o, ta xito kaxin na noo ra, ta nika'an na xi'in ra:

—Saá tuku yo'ó kuu ún nni ta nixika xi'in taJesus, ta kixi noo Nazaret —kachi na.

68 Ta taPedro nika'an ra, kachi ra saá:

—On vása xini i takaa, ni on vása kúndaa ini i yukia ka'an ún xi'in i.

Ta saá kee ra ye'é ke'e ve'e yo'o. Ta kana nni nduxú chée. 69 Ta na'na'a kisa chino yo'o xini tuku na ra, ta nika'an na xi'in nanivi, kachi na saá:

—Tayó'o kuu nni tatá'an taJesus —kachi na.

70 Ta taPedro tuku nika'an ra:

—On vása xini i takaa —kachi ra.

Ta niya'a nni kani lo'o, ta nanivi yita yatin noo taPedro, ta nika'an tuku na xi'in ra saá:

—Ndixa yo'ó kuu ún nni tatá'an taJesus, chi kixi ún estado Galilea, saá chi ndatan ka'an nakán saá ka'an ún —kachi na.

71 Ta kixá'a taPedro xi'in ndi'i ndee ra nika'an ra, kachi ra saá:

—Xa nika'an i xi'in ndo, on vása xini i takaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yi'i tá navatá ka'an i! —kachi ra.

72 Ta xandikon kana nduxú chée yichi ovi. Ta saá naká'an taPedro to'on na nika'an taJesus xi'in ra: "Ta'an ka kana nduxú chée ovi yichi noo vitin, ta xa unj yichi nika'an ún xi'in nivi ndi on vása xini ún yi'i." Ta kúchuchú ní ini taPedro, ta kixá'a ra ndee ní xaku ra na náka'an ra to'on yo'o.

15

Ñayó'o ká'an xá'a ña ntaxi na taJesús

kuá'an ra ñoq taPilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta ñivivi inka kivi xitaan ní, ta naná'no ñoq nasutu ñakutá'an na xí'in naxikua'a ñoq najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in ndi'i inka nachino na kúu Junta Suprema, ta ñakoo yu'ú na yukia ke'é na xí'in taJesús. Ta saá katón na taJesús, ta kuá'an ra xí'in na, ta ñixaá na ntaxi na ra nda'a tagobrador Pilato. ² Ta taPilato ñindaqa to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey ñoq najudío? —káchí ra.

Ta ñakuijn taJesús:

—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey.

³ Ta naná'no ñoq nasutu taxi na kuá'a ní kuachi xa'a taJesús.

⁴ Ta taPilato tuku ñindaqa to'on ra taJesús:

—¿Án on ñakuijn ún yu'u na? ¡Koni so'ó ún ndí kuá'a ní kuachi taxi na xa'a ún!

⁵ Ta taJesús nda ñii to'on ñi-ñakuijn ra. Ta ñaka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xá'a taPilato ñika'an ra xini ñó'ó kivi taJesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

⁶ Ñii ñii viko Pascua tagobrador saña ra ñii ta nákaá ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. ⁷ Ta yoo ñii ta ñaní ra Barrabás, nákaá ra ini ve'e kaa xí'in natá'an ra, chi kisa toon na ta kani tá'an na xí'in naná'no na xa'nda chiño ñoq na, ta xa'ni na ñivi. ⁸ Ta kuá'a ní ñivi ñakutá'an na ñoq tagobrador, ta kixá'a na ndúkú na ñoq ra ña saña ra ñii ta nákaá ini ve'e kaa, chi saá ké'é tagobrador ñii ñii kuiya. ⁹ Ta taPilato ñindaqa to'on ra ñivi yó'o, káchí ra saá:

—¿Án kóni ndó saña i taRey ñoq ndó'ó najudío? —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Saá chi kundaá ini taPilato ndí naná'no ñoq nasutu na kisa kuini ini xini taJesús kúu na, ñakán ntaxi na ra nda'a ra. ¹¹ Ta naná'no ñoq nasutu yó'o chú'u na ñivi ña ndúkú na ko'on ndíka taBarrabás. ¹² Ta taPilato tuku ñika'an ra xí'in na:

—¿Yukia koo ta ta ságunaní ndó taRey ñoq ndó najudío?

¹³ Ta ñakuijn na, ñika'an na:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaá ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

¹⁴ Ta saá tuku ñindaqa to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi ñiki'vi ra?

Ta ndee ka ñika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaá ndaa ún ra nda'a tón cruz!

¹⁵ Ta taPilato kóni ra kasa ndivi ra ña kóni ñivi, ta saá saña ra taBarrabás, ta xa'nda chiño ra ñoq natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa sijn ñoq, ta katakaá ndaa na ra nda'a tón cruz.

¹⁶ Ta natropa, kuá'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta ñixaá na ta ñakaya na ndi'i ka natropa. ¹⁷ Ta kındaá na tikoto ndixin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto ndí'í, ndatán yoo tikoto ndixin tarey, ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chínóo na ña sijn ra. ¹⁸ Ta kixá'a na ká'an na si'a xí'in ra:

—¡Ná koo va'a taRey ñoq najudío! —káchí na, kúsiki na ra.

¹⁹ Ta suku na tón yiton sijn ra, ta kundaá na tási yu'u na ñoq ra, ta xikuxítí na ñoq ra ña kusiki na kisa to'ó na ra. ²⁰ Tá ndi'i ña kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ta saá kındaá na tikoto ndí'í ndixin ra, ta tuku sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta kuá'an ra xí'in na ña katakaá ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xá'a ndasaá katakaá ndaa na taJesús

nda'a tón cruz

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹ Ta ñakutá'an na xí'in ñii ta ta kixi ñoo Cirene ñaní ra Simón, tayó'o kúu yivá taAlejandro xí'in taRufo, ta ndee ra yuku kuano'o ra

yichí ñoo Jerusalén. Ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

22 Ta kuḗ'an taJesús xí'in na, ta nixaḗ na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndií. 23 Ta natropa taxi na nduta vino tá nasaka xí'in nduta mirra ko'o ra, ta taJesús ni-xiin ra ko'o ra nduta yó'o. 24 Ta saá katakaḗ ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaḗ na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús.

25 Nitondaa kaa jin xitaḗ,* ta katakaḗ ndaa na ra nda'a tón cruz. 26 Ta chinoo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo tón viti yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta kachí ña saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío." 27 Ta katakaḗ ndaa na ovi takuí'ná siin taJesús, ñii takuí'ná tákaḗ ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi siin kua'á ra, ta inka ra tákaḗ ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi siin yitin ra. 28 Saá kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta xina'á xa'a taḗ ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyivi yó'o, kachí ña saá: "Kani sini nivi ñii kúu ra xí'in nivi na on vá'a, na toon ní ini", kachí ña.

29 Ta nanivi yá'a yichí noo tákaḗ ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sini na, kachí na saá xí'in ra:

—Yó'ó kúu taḗ ta nika'an: "Yi'i sandi'i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'ai ña", kachí ún, 30 ta vitin, sakaku xí'in mji ún, ta sanoo xí'in mji ún nda'a tón cruz! —kachí na xí'in ra.

31 Ta ñii ki'va saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ká'an na xí'in tá'an na, kachí na saá:

—Tayó'o sakaku ra inka nivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mji ra vitin. 32 Tá ndixa kúu ra Cristo, taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mji ra

nda'a tón cruz vitin ña koto yó, ta saá kandixa yó ra —kachí na.

Ta na ovi tákaḗ ndaa xí'in ra kúsiki ña'á na ta kándiva'a na xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

33 Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyivi andá kaa uní xikuaa.† 34 Ta kaa uní kúu ña, ta saá ndeé va'a nika'an taJesús, kachí ra saá:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —kachí taJesús. To'on yó'o kachí ña saá: Tata Yivá mji, Tata Yivá mji, ¿ndachun sandakoo ún yi'i?, kachí ña.

35 Ta sava nivi na yita yatin yó'o, xini so'o na ña nika'an ra, ta kachí na saá:

—Koní so'o ndó, tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —kachí na.

36 Ta ñii tayó'o xino ra kuḗ'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá, ta chinoo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús, ta nika'an tayó'o xí'in nivi:

—On ke'é ndó ra. Ná koto yó án kixi taElías sanoo ña'á ra —kachí ra.

37 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra, ta nixi'i ra. 38 Tá mií saá xandikon nindaḗ ma'ño tikoto tákaḗ Cuarto Yii ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña nindaḗ ña chí ñino ta noo ña nda ñino. 39 Ta ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, yoo yatin ra noo tákaḗ ndaa taJesús, ta xini so'o ra ñii ndeé nika'an taJesús ta nixi'i ra, ta ta ndiso chiño yó'o nika'an ra saá:

—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios —kachí ra.

40 Ta nda xiká yita kuḗ'a ní násí'í xito ná. Ñii ñayó'o kúu ña María Magdalena, inka ña kúu ña María, si'í taJosé xí'in taJacobo talo'o, ta inka ña kúu ña Salomé.

* 15:25 Kaa jin xitaḗ naní ña kaa uní noo ñaño Roma, chí kaa noo ñaño Roma kúu kaa uxu xitaḗ. † 15:33 Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa iño noo ñaño Roma, ta kaa uní xikuaa naní ña kaa jin noo ñaño Roma.

41 Náyó'o kúu ná x̄ndik̄on s̄ata t̄aJesús, ch̄indeé ná ra, k̄isa chiño ná noo ra estado Galilea. Ta yíta kūa'a ní inka násí'í ná ndik̄on s̄ata ra, ná k̄ixāa x̄í'in ra ñoo Jerusalén yó'o kúu ná.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ña n̄indux̄un t̄aJesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42 Ta k̄iv̄i viernes kúu ña, ta k̄iv̄i yó'o k̄isa ndivi na ndi'i ña x̄in̄i ñó'ó na x̄a'a k̄iv̄i ȳi ña nákindée na. Ta x̄ikuaa ta xa kūa'an kunaa kúu ña, xa yatin ní t̄ond̄aa hora ña kixá'á k̄iv̄i ña nakindée na. 43 Ta k̄ixāa t̄aJosé, t̄a k̄ixi ñoo Arimatea, ta kúu ra t̄achiño ká'no t̄atá'an naJunta Suprema. Ta ndáti ra k̄iv̄i kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Ta on vása ní-yi'ví ra, ta n̄ixa'an ra noo t̄aPilato ndukú ra ȳik̄i koñu t̄aJesús ña sandux̄un ra ña. 44 Ta n̄aka'nda ní ini t̄aPilato x̄in̄i so'o ra ña kama ní n̄ixi'í t̄aJesús, ta kana ra t̄a ndiso chiño x̄í'in ñii ciento natropa v̄axi ra, ta n̄indak̄a to'on ña'á ra:

—¿Án ñandāa n̄ixi'í t̄aJesús? —káchí ra.

45 Ta t̄a ndiso chiño yó'o n̄ika'an ra, káchí ra:

—Ndixa xa n̄ixi'í t̄aJesús.

Ta saá t̄aPilato tax̄i ra ȳich̄i nda'a t̄aJosé naki'in ra ȳik̄i koñu t̄aJesús.

46 Ta t̄aJosé s̄ata ra ñii tikot̄o v̄a'a, ta n̄ixāa ra ta sanoo ra ȳik̄i koñu t̄aJesús nda'a tón cruz, ta x̄í'in tikot̄o v̄a'a yó'o ch̄isúku ndaa ra ȳik̄i koñu t̄aJesús. Ta n̄ixa'an ra ta ch̄ikāa v̄a'a ña'á ra ini kavua, ta n̄akasi ra yé'é kavua yó'o x̄í'in ñii yuu ká'no. 47 Ta ñaMaría Magdalena x̄í'in ñaMaría si'í t̄aJosé x̄ito ná m̄ik̄ia ch̄inóo na ȳik̄i koñu t̄aJesús.

16

Ñayó'o ká'an x̄a'a t̄aJesús k̄iv̄i n̄ataku ra

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Ta n̄iya'a k̄iv̄i ȳi ña nákindée najudío, ta ñaMaría Magdalena

x̄í'in ñaSalomé, x̄í'in ñaMaría si'í t̄aJacobo, s̄ata ná ña'a ña x̄á'an támi ña ko'on ná ch̄ikāa ná ña ȳik̄i koñu t̄aJesús. 2 Ta x̄itaan ní ta sakán k̄eta ño'o, k̄iv̄i noo semana ña kúu domingo, kūa'an ná noo n̄indux̄un t̄aJesús. 3 Ta ká'an x̄í'in tá'an m̄i ná, káchí ná saá:

—¿Yu kúu na ch̄indeé m̄i yó ña sakuta'a na yuu ña noñā k̄i'vi yó kavua yó'o? —káchí ná.

4 Ta saá n̄ixāa ná, ta n̄akoto ná on vása ndás̄i k̄a yé'é kavua x̄í'in yuu ká'no. 5 Ta n̄ik̄i'vi ná ini kavua. Ta x̄ini ná ñii t̄a yóo ra siñ kūa'á noo x̄indú'u ȳik̄i koñu t̄aJesús, ta ndixin ra ñii tikot̄o káni, yaa ní ña, ta násí'í yó'o n̄iyi'ví ní ná. 6 Ta saá n̄ika'an ra x̄í'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Ndó'ó nándukú ndó t̄aJesús t̄año Nazaret, t̄a t̄a k̄atakāa ndaa na nda'a tón cruz. Xa n̄ataku ra. On koó k̄a ra yó'o. Koto ndó noo ch̄inóo na ra. 7 Ta kūa'an ndó ta ndato'on ndó x̄í'in t̄aPedro x̄í'in inka na n̄ixika x̄í'in ra, kachí ndó saá x̄í'in na: “Ko'on si'na t̄aJesús noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra, tá yóo ña n̄ika'an ra x̄í'in ndó”, kachí ndó x̄í'in na —káchí t̄a yó'o x̄í'in násí'í yó'o.

8 Ta saá násí'í yó'o k̄ee ná yé'é kavua, ta x̄ino ná kūa'an ná, yí'ví ní ná and̄a k̄isin ná kūa'an ná. Ta n̄i-xiin ná ndato'on ná x̄í'in nda ñii n̄ivi, saá chi yí'ví ní ná.

Ñayó'o ká'an x̄a'a t̄aJesús k̄iv̄i n̄it̄ivi ra noo ñaMaría Magdalena
(Jn. 20:11-18)

9 Ta saá t̄aJesús n̄ataku ra x̄itaan ní k̄iv̄i noo semana ña kúu domingo. Ta si'na n̄it̄ivi ra noo ñaMaría Magdalena ña xa t̄ava ra ux̄a n̄im̄a ndiva'a x̄ikomí. 10 Ta saá kūa'an ña ndato'on ña x̄í'in na n̄ixika x̄í'in ra. Ta n̄ani'i ña nayó'o, ndóo na kúchuchú ní ini na ta x̄aku ní na. 11 Ta x̄in̄i so'o na ña n̄ika'an ña xa n̄ataku t̄aJesús, saá chi xa x̄ini ña ra, ta n̄i-xiin nayó'o kandixa na ña.

*Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús
kivī nītvī ra nōō ovī na xīndikōn sata
ra*

(Lc. 24:13-35)

¹² Tājésús, kivī nītvī ra yichī nōō ovī nīvi na kuā'an yukū, ta ōn vása ná'a ká ra tá si'na xa nā'a ra. ¹³ Ta na ovī yó'o ndikó na ta nīxaa na nōō yóo inkā na xīndikōn sata tājésús, ta ndato'on na xī'in nayó'o ña xa xīni na ra, ta na xīni so'o ñayó'o nī-xiin na kandixa na.

*Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús
ña sakuiso chiño ra naxíka xī'in ra
(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn.
20:19-23)*

¹⁴ Ta saá tājésús nītvī ra nōō na uxū ñii naxíka xī'in ra, tá ndóo ká na nōō mesa. Ta ndeé ní nīkā'an ra xī'in na ōn vá'a ké'é na xā'a ña nī-xiin na kandixa na ña natakū ra, chí kisa só'ó xī'in mīi na, saá chí nī-xiin na konī so'o na to'on ña nīkā'an nīvi na xīni xa natakū ra. ¹⁵ Ta saá nīkā'an ra xī'in na:

—Kuā'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta ká'an ndoso ndó to'on ñava'a xā'ajī nōō nīvi. ¹⁶ Nīvi na kandixa yī'ī ta kuchu na, ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xī'in ra ndi'i saá kivī ña vaxi. Ta nīvi na ōn vása kandixa yī'ī, nayó'o kuachi ndiso na ta kuachi ñayó'o taxi ña ña xo'vī ní na ndi'i saá kivī ña vaxi. ¹⁷ Ta vitin ká'an jī xī'in ndó, milagro yó'o koo xī'in na kándixa yī'ī: xī'in ndayíjī ta xī'in kivījī tava na nímā ndivā'a; ta ká'an na inkā nōō to'on xāá ña ōn vása ní-sakuá'á na; ¹⁸ tá ñii sana tiin na tíkoō xatī ta ōn kóo ña kundo'o na; tá ñii sana ko'o na táveneno ta ōn kóo ña kundo'o na; ta chinóo na nda'a na sīnī án nōō kí'vī na ndeé ndó'o ta nduvā'a na. Milagro yó'o kuu ña kunakaā xī'in na kándixa yī'ī —káchí tājésús xī'in naxíka xī'in ra.

*Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús ña
ndaā ra*

kuāno'o ra ñoyívi nīno

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Tá ndi'i nīkā'an tājésús saá xī'in na, ta ndāa ra kuāno'o ra ñoyívi

nīno, ta xīkoo ra sīin kua'á Ndios. ²⁰ Ta saá na nīxika xī'in ra kīxá'á na kuā'an na ká'an ndoso na to'on Ndios nōō nīvi ndi'i saá xiiña. Ta mīi tājésús chíndeé ra na ña yóo milagro xī'in nīvi. Xā'a ñayó'o nīvi na xīto milagro yó'o ta na nīxika xī'in tājésús kúndaā ini na ndi to'on ká'an ndoso na kúu ñandaā. Saá yóo ña.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nītaa taLucas

*TaLucas taa ra to'on yó'o kua'an
ña nda'a taTeófilo*

¹ “Tata Teófilo, xa kua'a ní nivi nītaa na xa'a ña ndixa ke'é Jesucristo xí'in yó. ² Ta ñii kiva ndatán yóo to'on ña saná'a na xindikon sata ra, saá yóo ña nītaa na. Tānda kivi kixá'á Jesucristo kisa chiño ra ñoyívi yó'o, xini na ña ke'é ra, ta xini so'o na ña saná'a ra, ta nayó'o nika'an ndoso na to'on ra. ³ Ta saá tuku yi'i xa sakuá'á va'a i ndi'i ña ke'é ra xí'in ndi'i ña saná'a ra nda kivi kixaa ra ñoyívi yó'o. Ta xani sinij va'a ná taa i to'on ña ndaa yó'o, ndatán nixiyo ña, ta ti'vii tutu yó'o xaa ña nda'á ún, Teófilo ta to'ó. ⁴ Ta saá kundaa va'a ini ún ñandaa kuu ña xa saná'a na yó'ó xa'a Jesucristo”, káchí taLucas xí'in taTeófilo.

*Ñii ángel ña kixi noo Ndios
ká'an ña kaku taJuan, ta sakuchu nivi*

⁵ Kivi tarey Herodes xá'nda chiño ra noo ñaño estado Judea, nixiyo ñii sutu naní ra Zacarías. Tayó'o kuu ñii ta náta'an xí'in ñii ti'vi sutu, ta kivi ti'vi nasutu yó'o naní Abías. Ñásí'í taZacarías yó'o naní ñá Elisabet, ta mii ra xí'in ñásí'í ra kuu nasa'ya ñani síkuá tasutu Aarón. ⁶ TaZacarías xí'in ñásí'í ra ñá Elisabet nivi nandaa kuu na noo Ndios, ta kándixa ndi'i na ña xá'nda chiño Ndios, ta inká nivi ni-kuchiño naní'i na to'on ña ka'an on vá'a na xa'a taZacarías xí'in ñásí'í ra. ⁷ Ta on koó sa'ya na, chi ñánóma kuu ñá Elisabet, ta ñáyó'o xí'in yi'í ña na xikuá'a ní kuu na.

⁸ Ta saá nitondaa kivi nasutu natá'an taZacarías kixaa na kasa chiño na noo Ndios ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén. ⁹ Chikaa na ndati xí'in yuu válí chi saá ké'é na ña koto na yukú chiño kukomí ñii

ñii sutu. Ta saá keta ña taZacarías nini'i ra chiño ña kivi ra Cuarto Yii ña nákaa ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'mi ra xuxa va'a ña ndoso noo mesa tón yii. ¹⁰ Kivi niki'vi taZacarías Cuarto Yii ña ka'mi ra xuxa va'a noo Ndios, ta ndi'i nivi ndoo na ndati na ke'e ña kuu yé'é ve'e ño'o, ta ká'an na xí'in Ndios. ¹¹ Ta saá ñii ángel kixi noo Ndios kixaa ña noo taZacarías, ñindichi ña sin kua'á mesa tón yii noo xixi xuxa va'a. ¹² Ta xini ra ñaángel, ta kixá'á ndi'i ní ini ra, ta yí'vi ní ra. ¹³ Ta saá nika'an ñaángel xí'in ra:

—Tata Zacarías, on kuyi'ví ún, chi Ndios xini so'o ra ña nika'an ún xí'in ra, ta ke'é ra ñii ñava'a xí'in ndó: koo sa'ya ún xí'in ñásí'í ún ñá Elisabet, ta chinoo ndó kivi ra kunaní ra Juan. ¹⁴ Kivi kaku sa'ya ndó, ta kusii ní ini ndó'ó. Ta kusii ní ini inká nivi kivi kaku ra, ¹⁵ chi noo Ndios sa'ya ndó kuu ra ñii ta ta ká'no. Ta nda ñii kivi on ko'o ra vino, ni on ko'o ra inká nduta tá sáxiini nivi. Tānda kivi kixá'á ra kunakaa ra tixin si'í ra, ta chutú nima ra xí'in ñandee Nima Ndios. ¹⁶ Ta saá chindee ra kua'a ní nalsrael sanandikó ra nima na ña ko'on na yichi Ndios. ¹⁷ Ndatán ñii kiva nixiyo ndee Nima Ndios xí'in taprofeťa Elías xina'á, saá koo Nima Ndios xí'in sa'ya ndó yó'o. Ta kukomí ra yichi ka'an ra xí'in nivi ña nakutá'an va'a na kuu yivá xí'in sa'ya na. Ta chindee ra nivi na on xii koni so'o ña nduu na nivi na va'a kandixa Ndios. Saá sa'ya ndó yó'o chindee ra nalsrael ña koo ti'va na naki'in na Taa taKá'no noo yó —káchí ñaángel xí'in taZacarías.

¹⁸ Ta ndakuiin taZacarías, ninda'ka to'on ra ñaángel, káchí ra saá:

—¿Ndasaá koo kundaa ini ña kundivi ña ká'an ún xí'in i?, chi vitin taxikuá'a ní kuu i, ta saá tuku ñaxikuá'a ní kuu ñásí'í —káchí taZacarías xí'in ñaángel.

¹⁹ Ta ndakuiin ñaángel, nika'an ña xí'in taZacarías.

—Yi'i naní Gabriel, ta ndi'i saá kivi ñindichi noo Ndios. Ta mi Ndios kúu ta t'ví yi'í vaxi ka'an ñava'a yó'o xí'in ún. ²⁰ Ta vitin xa'a ña on vása ní-kandixa ún to'on ña nika'an xí'in ún, on kuchiño ka ka'an ún nda ñii to'on nda kixaa kivi kundivi to'on yó'o. Ta ndixa vaxi ñii kivi ña kundivi ndi'i ña nika'an xí'in ún —káchí ñaángel xí'in ta Zacarías.

²¹ Ta nivi na ndóo ndáti ke'e, ká'an xí'in tá'an na ña kuáchi ní ta Zacarías, ta kixá'a na ndí'i ní ini na xa'a ra. ²² Ta saá keta ta Zacarías, ta ni-kuchiño ka'an ra xí'in na. Ta kundaá ini na ndí Ndios t'ví ra ñii ña nitivi noo tayó'o ini Cuarto Yi ve'e ño'o. Ñakán kía ni-kuchiño ka'an ka ra xí'in na, nda sáná'a kuiti ra xí'in nda'a ra.

²³ Ta nitondaa kivi ndi'i kisa chiño ta Zacarías ve'e ño'o, ta kuano'o ra. ²⁴ Ta saá niya'a lo'o kivi, ta ñásí'í ra ña Elisabet nikee sa'ya ña. Ta nixiyo ña o'on yoo ini ve'e ña, ta nda lo'o on vása ní-keta ña. Ta nika'an ña, káchí ña saá: ²⁵ “Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i, xa nitaxi ra ñii ñato'ó ká'no nda'a i chi vitin koo ñii sa'ya i, ta kindaa ra ña kúka'an noo i noo nivi”, káchí ña.

To'on yó'o káchí ñaángel ña kixi noo Ndios kivi nika'an ña xí'in ña María

²⁶ Xa iño yoo ñó'o sa'ya ña Elisabet ta saá t'ví Ndios ñaángel Gabriel ku'a'an ña ñoo Nazaret, ña nákaa estado Galilea. ²⁷ Ku'a'an ña koto ña ñii ñakuáan lo'o naní ña María, ña ta'an tondaa nda ñii taa kúu ña. Ta xa ndási ña tonda'a ña xí'in ñii taa naní ra José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ra. ²⁸ Ta nixaa ñaángel noo ña María yó'o ta chindee ña'a ña, nika'an ña, káchí ña saá:

—iKua'a, nana! Yó'ó kúu ña ñini'i ñava'a noo Ndios, ta yoo ra xí'in ún. Ta ke'é ra ñava'a ní ka xí'in ún noo ndi'i inká násí'í.

²⁹ Ta ña María xini ña ñaángel yó'o, ta xini so'o ña to'on ña nika'an ña, ta kixá'a ndi'i ní ini ña, xani siní ña: “¿Ndachun nika'an ñaángel to'on yó'o xí'in yó'o?” ³⁰ Ta saá ká'an ka ñaángel xí'in ña:

—On kuyi'ví ún, chi Ndios taxi ra ñii ñato'ó ní nda'a ún. ³¹ Ta vitin kee sa'ya ún, ta kivi kaku talo'o sa'ya ún, ta chinoo ún kivi ra kunaní ra Jesús.* ³² Ta kuu ra taa ta ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya Ndios ta Ká'no, ta Ndios taxi ra ña kuu tayó'o tarey ká'no. Ndatán nixiyo xii síkuá ra tarey David, saá koo ra. ³³ Ta ka'nda chiño ra noo na Israel, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra, ta kuu ra tarey ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ñaángel xí'in ña María.

³⁴ Ta saá ndakuijn ña María:

—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii taa on ta'an tondaa yi'í —káchí ña xí'in ñaángel.

³⁵ Ta ndakuijn ñaángel:

—Ta Níma Ndios kixaa ña xí'in ún, ta ndee Ndios ta Ká'no kixaa ña ndatán ñii kundaati koo ña, ta nakundixin ní ndi'i ún ña. Ñakán sa'ya ún kuu ra ñii taa yii, ta kunaní ra Sa'ya Ndios. ³⁶ Ta ñave'e ún ña Elisabet xa ñó'o sa'ya ña. Vará ñaxiku'a ní kúu ña, ta on kivi koo sa'ya ña, káchí nivi, ta vitin xa iño yoo ñó'o sa'ya ña. ³⁷ Saá chi Ndios kuchiño ra kasa ndivi ra ndi'i chiño, on koó nda ñii chiño ña yo'vi noo Ndios —káchí ñaángel xí'in ña María.

³⁸ Ta ndakuijn ña María, káchí ña saá:

—Yi'í kúu ña kisa chiño noo Ndios, ta va'a ná ke'é ra xí'in i ndatán yoo ña nika'an ún xí'in i —káchí ña María xí'in ñaángel.

Ta saá kee ñaángel ku'a'an ña.

To'on yó'o ká'an ña María ku'a'an ña koto ña ña Elisabet

³⁹ Ta niya'a lo'o kivi, ta kee ña María, nómi ña ku'a'an ña ñoo ña nákaa ma'ño yukú estado Judea. ⁴⁰ Ta nixaa ña María, ta niki'vi

* 1:31 Kivi “Jesús” kóni káchí ña: Ndios sáka'ku ra nivi.

ñá ve'e taZacarías, ta nika'an ñá to'on chindeé ñá ñáElisabet. ⁴¹ Tá xini so'o ñáElisabet ña chindeé ñáMaría, ta kandeta sa'ya ñá tixin ñá, ta Níma Ndios kixaa ña, ta sakutú ña níma ñáElisabet x'in ndee Ndios. ⁴² Ta x'in ndi'i ndee ñá nika'an ñá x'in ñáMaría, káchí ñá saá:

—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios x'in ún noo ndi'i inká násí'í ñoyívi yó'o! ¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra x'in sa'ya ún! ⁴³ Ta, jndachun Ndios ke'é ra ñava'a x'in ña taxi ra kixaa ún koto ún yí'í! ¡Yu kuu yí'í, ta vaxi ún koto ún yí'í! Chi yó'ó kuu sí'í taKá'no noo. ⁴⁴ Xini so'o j to'on chindeé ún yí'í, ta saá sa'ya j kandeta ra tixin j chi kúsij ní ini ra. ⁴⁵ Ta nákaa ñasij níma ún, chi kándixa ún Ndios ña kasa ndivi ra ña nika'an ra x'in ún —káchí ñáElisabet x'in ñáMaría.

⁴⁶ Ta nika'an ñáMaría saá: X'in níma j kisa ká'no j Ndios. ⁴⁷ Kúsij ní ini j chi Ndios sakaku ra yí'í.

⁴⁸ Ndios ndaa ra yí'í, vará ndasaá kuiti ñándá'ví ñá kisa chiño noo ra kuu j.

Ñakán nivi na táku vitin x'in nivi na kutaku kivi ña vaxi sakunaní na yí'í: Ña'a ñá nákaa ñasij níma, káchí nivi xa'a j.

⁴⁹ Saá chi Ndios ta kómí ndee ká'no, ke'é ra ku'a ní ñava'a x'in j. ¡Taa tayi kuu Ndios!

⁵⁰ Ta kivi vitin x'in kivi ña vaxi Ndios kúndá'ví ini ra xini ra nivi na kisa to'ó ña'a.

⁵¹ Ndios x'in ndee mji ra kisa ndivi ra ku'a ní chiño ná'no.

Ta x'in ndee ra xa'ta ní'no ra nivi na kisa ká'no x'in mji.

⁵² Ta Ndios sanoo ra nda nino nivi naná'no ñoyívi yó'o, na kuu na ña'a ní ini,

ta ndan'í síkón ra nivi na on vása ña'a ini ña nduu na naná'no.

⁵³ Ndios taxi ra ku'a ní ñaxíxi nda'a nivi nandá'ví na x'i soko, ta taxi ra nivi nakuíka ku'a'an vichí na.

⁵⁴ Ndios chindeé ra naIsrael,

ndi'i saá kivi kúndá'ví ini ra xini ra na,

⁵⁵ chi saá nika'an ra x'in xij síkuá yó taAbraham, ta x'in ndi'i sa'ya ñani síkuá tayó'o.

Ndios káchí ra kúndá'ví ini ra koni ra mji yó ndi'i saá kivi ña vaxi, káchí ñáMaría.

⁵⁶ Ta saá nindo ñá, nijyo ñá x'in ñáElisabet unj yoo, ta kee ñá kuano'o ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kaku taJuan, taa ta sakuchu nivi

⁵⁷ Tá xa nitondaa kivi kaku sa'ya ñáElisabet, ta kaku ñii taa lo'o. ⁵⁸ Ta saá kúndaa ini nave'e ñá x'in na xini tá'an x'in ñá ndí Ndios ke'é ñava'a x'in ñá ña kaku sa'ya ñá. Ta saá kúsij ní ini ndi'i na x'in ñá.

⁵⁹ Ta nitondaa kivi ona kaku tikuá'á lo'o yó'o, ta kisa ndivi na costumbre naní ña circuncisión x'in ra ña kóni kachí xá'nda na lo'o ñii sinj ñatee ra. Ta kóni na sakunaní na ra Zacarías, chi saá naní yivá ra. ⁶⁰ Ta nika'an sí'í ra ñáElisabet, káchí ñá saá: —On kivi saá, va'a ná kunaní ra Juan —káchí ñá.

⁶¹ Ta ndakuijn na, káchí na: —¿Ndachun kóni ún kunaní ra saá? Nda ñii nave'e ún on koó naní saá —káchí na.

⁶² Ta saná'a nda'a na noo yivá ra ndasaá kóni ra kunaní sa'ya ra. ⁶³ Ta saá ndukú ra ñii viti noo na, ta taa ra kivi noo tón viti yó'o: “Kunaní ra Juan.” Ta naka'nda ini ndi'i na.

⁶⁴ Ta saá xandikon taZacarías kixá'á kúchiño ka'an ra, ta kisa ká'no ra Ndios. ⁶⁵ Ta ndi'i nivi na ndoo yó'o naka'nda ini na, ta kixá'á na sakuíta ní'no na to'on xa'a ñayó'o ndi'i saá ñoo ña ñó'o yukú estado Judea. ⁶⁶ Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ndo'o taZacarías, xani ini na xa'a ña, ta nindaka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¡Yu kuu tikuá'á lo'o sa'ya taZacarías kivi kuká'no ra? —káchí na, chi kúndaa ini na ndí kómí talo'o yó'o ndee Ndios.

X'in to'on yó'o taZacarías kisa ká'no ra Ndios

67 Ta Níma Ndios sá kutú ña ini ta Zacarías xí'in ndee Ndios, ta nika'an ra, káchí ra saá:

68 Ná kasa ká'no yó Ndios, ta xá'nda chiño noo mji yó na Israel, Ndios chindee ra nivi naño yó na kúu na ndikon ña'a, ta sakaaku ra yó.

69 Ta ti'ví ra ñii ta tandee ní, ta kixaa ra sakaaku ra mji yó.

Tandee yó'o kúu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David, ta kisa chiño noo Ndios kuiya xina'a.

70 Saá yóo ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá yó na Israel, chi Ndios taxi ra to'on ra nda'a naprofeta ña nika'an ndoso na kuiya xina'a, káchí na saá:

71 Ndios sakaaku ra mji yó noo na saa ini xini yó, ta sakaaku ra mji yó noo ndi'i nivi na on xiin koni yó.

72 Xina'a kundá'ví ini Ndios xini ra naxii síkuá yó,

ta kasa ndivi ra to'on ra ña chindú'u ra ke'é ra xí'in na.

73 Nika'an Ndios xí'in xii síkuá yó ta Abraham

74 ña ndixa sakaaku ra mji yó noo nivi na saa ini xini yó,

ñakán on kuyi'ví yó kasa chiño yó noo Ndios.

75 Ta kuu yó nivi na ndakú ini, na nataxi xí'in mji noo Ndios, saá kasa ndivi yó chiño noo ra ndi'i saá kivi ña kutaku yó,

káchí ta Zacarías.

76 Ta saá nika'an ra xí'in tikuá'a lo'o sa'ya ra, káchí ra saá:

Yó'ó, talo'o, kivi kuká'no ún, ta kuu ún taprofeta ta ka'an ndoso to'on Ndios.

Ndasa va'a ún yichi xa'a ña kivi kixaa Ta ta Ká'no noo yó, ta va'xi ñoyívi yó'o, ta yó'ó kuu ta ko'on si'na noo ra.

77 Ta saná'a ún nivi ndasaá koo ña sakaaku Ndios nivi na ndikon ña'a,

chi kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

78 Sandoo ra ndi'i kuachi yó chi Ndios kúu ra ta ká'no ní ini.

Ñakán ti'ví ra ñii ta ta yóo ñoyívi nino, ta ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo ta ti'ví ra.

Kivi kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ñii kivi xa'a, saá koo ña.

79 Saá chi ke'é ra ña naye'e ño'o noo nivi na xika yichi naa noo yóo ña on va'a,

ta saá kuchiño naki'in na ko'on na yichi va'a, ta kunakaa ñava'a ini na,

káchí ta Zacarías xí'in tikuá'a lo'o sa'ya ra.

80 Ta saá talo'o ta Juan yó'o xa'no ra, ta nduu ra ñii taká'no xí'in ndee Níma Ndios. Ta kee ra ku'a'an ra, ta taku ra yuku yichi tanda nitondaa kivi kixá'a ra ká'an ndoso ra to'on Ndios noo naño mji ra na Israel.

2

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesu-cristo

(Mt. 1:18-25)

1 Kuiya saá xa'nda chiño tarey Augusto ña ndakoo ñii censo ndi'i nivi. 2 Censo yó'o kúu ñanoó ndakoo kuiya xa'nda chiño tagobernador Cirenio noo na taku ñoo estado Siria. 3 Ta saá ndi'i nivi nixa'an na ñoo noo xitaku xii síkuá na, ta náka'yi kivi na. 4 Ñakán kía kee ta José ñoo ra Nazaret ña ndá'vi ndaa estado Galilea, ta ku'a'an ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, chi ta José kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, ta ta xitaku ñoo Belén kuiya xina'a. 5 Ta kee ta José ku'a'an ra, ta ku'a'an ña María xí'in ra náka'yi kivi na, chi xa kindoo ta José tonda'a ra xí'in ña, ta ñayó'o xa ño'o sa'ya ña. 6 Ta nixaa na ñoo Belén, ta nitondaa kivi kaku sa'ya ña. 7 Ta saá kaku ñii ta lo'o, sa'ya noo ña kúu ra, ta chisúku ndaa ña ra xí'in tikoto, ta chindú'u ña ra ini yiton noo xixa'an kitj, chi on vása ní-naní'i na ve'e noo kindoo na, saá chi xa chutú ndi'i ve'e noo kisin nivi na xika yichi.

Naángel na kixi noo Ndios nika'an na xí'in nivi na ndaa ndikachi

8 Tá ñoo kaku sa'ya ñáMaría, ta yuku yatin ñoo Belén, ndóo na ndáa ndikachi. 9 Ta saá keta ñii ñaáangel ña kixi ñoo Ndios, ta livi ní, ta ká'no ní náye'e ño'o ña kee ñoo Ndios, ta náye'e ña ñoo ndóo na ndáa ndikachi, ta ñiyi'ví ní ndi'i na. 10 Ta ñika'an ñaáangel xí'in na, káchí ña saá:

—On kuyi'ví ndó, chi vaxij ndato'onj ñava'a xí'in ndó, ta on sivi ndasaá ñii ñava'a xa'a ndó'ó kúu ña ká'anj, ta vitin ká'anj ñava'a xa'a ndi'i ñivi, xa'a ña kusij ní ini na xí'in ndó. 11 Kivi vitin kaku ñii talo'o ñoo tarey David, ta talo'o yó'o kúu Taa ta Sakaku ndó'ó. Ta Cristo Taa taKá'no ñoo yó kúu ra.* 12 Ta ñayó'o koto ndó ña kundaaj ini ndó ndi to'on ña ká'anj kúu ñandaaj, chi nani'í ndó talo'o nísúku ra tikoto, ta nákaa ra ini yiton ñoo xixa'an kitj —káchí ñaáangel xí'in na ndáa ndikachi.

13 Ta xandikon kixaa ku'a ní ka naáangel, ta ñakutá'an na xí'in ñaáangel yó'o. Ta kixá'á na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:

14 ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino!

Ná koo va'a ini ñivi ñoyívi yó'o, na kúu ñivi na kusij ini Ndios xini ra, káchí naáangel.

15 Tá ndi'i ñayó'o, ta saá ndi'i naáangel kuano'o na ñoyívi ñino. Ta na ndáa ndikachi ñika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Vitin ko'on yó ñoo Belén koto yó yu kúu ña yóo xa'a ña ñika'an ñaáangel ña ti'ví Ndios kixi ñoo yó —káchí na.

16 Ta saá kama kee na ku'a'an na nandukú na tikuá'á lo'o, ta ñixaa na naní'í na taJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o, nákaa ra ini yiton ñoo xixa'an kitj. 17 Tá xini na tikuá'á lo'o, ta ndato'on na ndi'i ña ñika'an ñaáangel xa'a ra. 18 Ta ndi'i ñivi na xini so'o to'on ña ndato'on na ndáa ndikachi, ñaka'nda ní ini nayó'o. 19 Tá ñáMaría chikaa va'a ña to'on

yó'o níma ñá, ta ñakani ní sijnj ña xa'a ña. 20 Ta saá ndi'i na ndáa ndikachi, kuano'o na, ta kisa ká'no na ta kisa to'ó na Ndios, chi kusij ní ini na xa'a ndi'i ña xini na xí'in ndi'i ña xini so'o na. Ñii ki'va ndatán yóo ña ñika'an ñaáangel xí'in na, saá yóo ña.

TaJosé xí'in ñáMaría ku'a'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús nda'a Ndios

21 Tá ñitondaaj kivi ona kaku tikuá'á lo'o, ta kisa ndivi na costum-bre naní circuncisión xí'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijnj ñatée ra, ta sakunaní na ra Jesús, chi saá ñika'an ñaáangel xí'in ñáMaría kivi ta'an ka kee sa'ya ñá.

22 Ta ñitondaaj kivi kasa ndivi taJosé xí'in ñáMaría ña ká'an ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés. Ndayí yó'o káchí ña yukia ke'é ña'a xa'a ña kaku sa'ya ñá, ta kukomí ñá yichj ki'vi tuku ñá ve'e ño'o. Ta saá taJosé xí'in ñáMaría kee na ku'a'an na xí'in tikuá'á lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. 23 Saá chi ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á káchí ña si'a: “Ndi'i taváli tanoo sa'ya ñivi, xini ñó'ó taxi na ra nda'a Ndios”, káchí ndayí. 24 Ñakán kía ku'a'an na ve'e ño'o ká'no ña sokó na kitj valí ñoo Ndios, chi yóo inka ndayí Ndios ña káchí saá: “Ñivi nandá'ví xini ñó'ó sokó na ovi tindúlú án ovi tísata ñoo Ndios xa'a ña kaku sa'ya na”, káchí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kuyja xina'á.

25 Ta ñoo Jerusalén, yóo ñii ta naní ra Simeón, ta tandaa kúu ra, ta kisa to'ó ní ra Ndios, ta yóo Níma Ndios xí'in ra. Ta taSimeón yó'o ndati ra ta ta ti'ví Ndios sakaku ñivi naIsrael. 26 Ta Níma Ndios xa ñika'an ña xí'in taSimeón yó'o:

—On kivi yachj ún, si'na koni ún Cristo, ta ta ti'ví Ndios —káchí Níma Ndios xí'in ra.

27 Ta ñixaa taJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús ve'e ño'o

* 2:11 To'on “Cristo” kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi.

ká'no ña kasa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios. Ta m̄i k̄iv̄i yó'o, Níma Ndios xa n̄ika'an ña x̄i'in taSimeón ña ko'on ra ve'e ño'o yó'o. ²⁸ Ta saá taSimeón nakutá'an ra x̄i'in na, ta t̄in ra x̄inomi ndaa ra tikuá'á lo'o Jesús, ta k̄ixá'á ra k̄isa ká'no ra Ndios, káchí ra saá:

²⁹ Tata, yó'ó kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo.

Ta vitin va'a taxi ún ña k̄iv̄i chi xa yóo va'a ini j vitin,

chi xa k̄isa ndivi ún ña n̄ika'an ún x̄i'in j.

³⁰ Xa x̄inij tikuá'á lo'o yó'o, ta ta t̄i'ví ún sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o.

³¹ Noo ndi'i n̄ivi k̄isa ndivi ún ñava'a.

³² Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikuá'á lo'o yó'o, chi saná'a ra yichí ún noo n̄ivi na on vása kúu naIsrael.

Ta xa'a tayó'o, kanóo síkón ñato'ó naIsrael na kúu na ndik̄on yó'ó,

káchí taSimeón x̄i'in Ndios.

³³ Ta taJosé x̄i'in ñaMaría naka'nda ini na ndóo na, ña x̄inij so'o na ña n̄ika'an taSimeón xa'a tikuá'á lo'o Jesús. ³⁴ Ta saá taSimeón n̄ika'an ra x̄i'in na, káchí ra saá:

—Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in ndó, ná chindeé ka ra ndó'ó —káchí ra x̄i'in na.

Ta n̄ika'an ka ra x̄i'in ñaMaría, si'í tikuá'á lo'o Jesús, káchí ra saá:

—Ndios ch̄itóni ra sa'ya ún yó'o kuu ra ta ta sakaku ku'a ní naIsrael. Ta saá ni, sava naIsrael on kua'a na naki'in va'a na ra, ta nayó'o ndi'i xa'a na. Sa'ya ún yó'o saná'a ra n̄ivi xa'a Ndios, ta ku'a ní n̄ivi on kandixa na ra. ³⁵ Ña ké'é n̄ivi yó'o kúu ña saná'a yukia xáni s̄ini na. Ta saá, nana, tondaa ñii k̄iv̄i ta'vi níma ún; ndatán xa'nda ña x̄i'in espada, saá kundo'o níma ún, chi kuchuchú ini ún xa'a sa'ya ún —káchí taSimeón x̄i'in ñaMaría.

³⁶ Ta ini ve'e ño'o ká'no yó'o yóo ñii ñáprofeta, naní ña Ana. Ñii sa'ya taFanuel kúu ñá, ta x̄ij síkuá ñá x̄ikuu taAser; ta ñaxiku'a ní kúu ñá. K̄iv̄i x̄ikuu ñá ñálo'o, ñitonda'a ñá, ta ñixiyo ñá x̄i'in ȳi ñá ux̄a kuiya, ta saá ñixi'j ra. ³⁷ Ta ñaAna k̄indoo kuáan ñá, ta ñixino ñá komi s̄iko komi kuiya. Ta ndivi ñoó yóo ñá, k̄isa ká'no ñá Ndios, ta nda ñii k̄iv̄i on vása keta ñá ve'e ño'o. Yóo k̄iv̄i on vása x̄ixi ñá chi yóo so'on ñá, ká'an ñá x̄i'in Ndios. ³⁸ Ta k̄ixaa ñaAna noo yóo ñaMaría x̄i'in taJosé x̄i'in tikuá'á lo'o Jesús, ta n̄ika'an ñá x̄i'in Ndios:

—Tata Ndios, táxa'vi ún, chi t̄i'ví ún tikuá'á lo'o yó'o k̄ixaa ra ñoyívi yó'o —káchí ñá.

Ta n̄ika'an ñá xa'a taJesús x̄i'in ndi'i n̄ivi na kúu na ndáti ndí Ndios sakaku ra ñaño Jerusalén.

ÑaMaría, taJosé x̄i'in tikuá'á lo'o Jesús

kuano'o na ñoo Nazaret

³⁹ K̄iv̄i ndi'i k̄isa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés x̄ina'á, ta saá taJosé x̄i'in ñaMaría x̄i'in tikuá'á lo'o Jesús naki'in na kuano'o na ñoo Nazaret estado Galilea. ⁴⁰ Ta ñoo yó'o xa'no talo'o Jesús, ta ñii ñii kuiya nduu ndeé ka ra. Ta nduu ra ta ndichí ní s̄ini, ta Ndios kúsiñ ní ini ra x̄ini ña'á ra.

Ñayó'o ká'an xa'a k̄iv̄i ñindoo talo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

⁴¹ Ndi'i saá kuiya taJosé x̄i'in ñaMaría xa'an na viko Pascua† ñoo Jerusalén. ⁴² K̄iv̄i ñixino taJesús ux̄u ovi kuiya, ta kee ra ku'a'an ra x̄i'in na viko yó'o, chi saá ñixiyo costumbre na. ⁴³ Ta k̄iv̄i ndi'i viko, ta naki'in na kuano'o na, ta ñindoo taJesús ñoo Jerusalén, ta on vása ní-x̄ini taJosé ni ñaMaría ña ñindoo ra. ⁴⁴ Xáni ini na án va'xi taJesús x̄i'in ink̄a nave'e na án va'xi ra x̄i'in ink̄a natá'an na, ká'an na. Saá kúu, ta xa ñiya'a ñii k̄iv̄i x̄ika na ku'a'an na yichí, ta saá

† 2:41 Pascua najudío kána ña ux̄a k̄iv̄i xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxij síkuá na noo ñaño Egipto kuiya x̄ina'á.

kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e na, xí'in ñii ñii natá'an na. ⁴⁵ Ta on koó ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in taJosé ndikó na kuá'an na ñoo Jerusalén nandukú na ra.

⁴⁶ Tānda kivi unj naní'i na taJesús ve'e ño'o ká'no, yoo ra ma'ño namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nītaa taMoisés xina'á. Xini so'o talo'o Jesús ña ká'an namaestro yó'o, ta ndákā to'on ra na. ⁴⁷ Ta ndi'i nayó'o naka'nda ini na xini so'o na ña ká'an taJesús chi va'a ní sijnī ra, ta ndíchí ní to'on ndakuijn ra. ⁴⁸ Ta kixaa taJosé xí'in ñáMaría, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda ini na xito na, ta nika'an si'í ra xí'in ra:

—Talo'o, ¿ndachun ke'é ún saá xí'in ndi? Yivá ún xí'in yi'i, nandukú ndi yó'ó, ta ndí'i ní ini ndi xa'a ún.

⁴⁹ Ta saá ndakuijn taJesús:

—¿Ndachun nandukú ndó yi'i? ¿An on vása xini ndó ndí chiño Yivá i xini ñó'ó kasa ndivi i? —káchí ra.

⁵⁰ Ta on vása ní-kundaa ini na yukia kóni kachí to'on ña nika'an ra xí'in na.

⁵¹ Ta saá kee taJesús ñoo Jerusalén xí'in taJosé xí'in ñáMaría, ta kuano'o na ñoo Nazaret. Ta naxaa na kán, ta ndi'i saá kivi chikaa so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra, níma mji ñá chikaa va'a ña ndi'i ña ndó'o ña xí'in taJesús. ⁵² Ta xa'no taJesús, ta nduu ká'no ka ra, ta kuu ndíchí ka sijnī ra. Ta Ndios xí'in nivi kúsiij ní ini na xini na ra.

3

TaJuan, taa ta sákuchu nivi, ká'an ndoso ra noo nivi xa'a yichi Ndios

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

¹ Kuiya xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, tagobernador Poncio Pilato xá'nda chiño ra noo naño estado Judea, tarey Herodes xá'nda chiño ra noo naño estado Galilea, tarey Felipe, ta kuu ñani taHerodes

yó'o, xá'nda chiño ra noo naño estado Iturea xí'in Traconite, ta tarey Lisantias xá'nda chiño ra noo naño Abilinia. ² Ta tasutu Anás xí'in tasutu Caifás kuu taná'no noo ndi'i nasutu ñoo Israel. Ta mji kuiya yó'o Ndios nika'an ra xí'in taJuan, ta yoo yuku yichí, ta kuu sa'ya taZacarías. ³ Ta kee taJuan kuá'an ra ndi'i saá xiiña yatin yuta Jordán. Ta nika'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'an ra xí'in nivi.

⁴ Ta xa'a taJuan yó'o nītaa taprofeta Isaías xina'á, kachí ra saá: Noo yoo yuku yichí ka'an ndoso ra, kachí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mji taKá'no noo yó.

Kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kachí taa ta koo yuku yichí.

⁵ “Saá chi vaxi kivi tá ndi'i noo kóno nduu ndaa ña, ta ndi'i yuku nduu ña yoso.

Ndi'i yichi yakua nduu ndakú ña, ta ndi'i yichi yuu ní, ndundii ña, ta nduva'a ña.

⁶ Ta ndi'i nivi ñoyivi yó'o koni na yu kuu ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na”,

káchí to'on Ndios ña nītaa taIsaías xina'á.

⁷ Ta kuá'a ní nivi nixaa na noo yoo taJuan, chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—¿Ndó'ó, sa'ya koq xati kuu ndó! ¿Yu kuu na nika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xí'in mji ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi? ⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichi Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a ndatán kóni Ndios. Saá chi on vá'a kani sijnī ndó ndí xa'a ña kuu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kuchiño ra ndasa ra yuu yó'o nivi na nduu sa'ya ñani síkuá taAbraham. ⁹ Ta nivi na on vása

kísa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón koon kui'i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá sijn ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon kui'i va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó koko nó noo xixi ño'o —káchí tajuán, ká'an ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá nindaqa to'on na tajuán: —¿Yukía va'a xini ñó'ó ke'é ndi ña on xo'vi ndi saá? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuijn tajuán, nika'an ra: —Tá yóo ñii taa, ta kómí ra ovi tikoto, ta xini ñó'ó taxi ra ñii tikoto nda'a taa ta on koó nda ñii tikoto kómí. Tá yóo ña xixi ñii taa, ta xini ñó'ó taxi ra ña kuxu taa ta on koó ñaxixi —káchí tajuán xí'in na.

¹² Ta sava nivi na káya si'un noo nagobierno ñoo Roma kixaá na noo tajuán chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'an na xí'in ra:

—Maestro, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

¹³ Ta ndakuijn ra: —On sandá'ví ndó nivi, ta kuiti naki'in ndó si'un ña káchí nagobierno xí'in ndó.

¹⁴ Ta sava natropa kixaá na nindaqa to'on na ra:

—Ta mji ndi, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

Ta ndakuijn tajuán, nika'an ra xí'in na:

—On kasa ku'ná ndó si'un inka nivi, ta on ka'an ndó ñavatá xa'a na. On ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusij ní ini ndó xí'in ña chá'vi na ndó'ó xa'a chiño ke'é ndó —káchí tajuán xí'in na.

¹⁵ Ta ku'a ní nivi ndáti na ña kixaá Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na, ta xáni ini na saá: “¿Án on sivi mji tajuán kúu ra?”

¹⁶ Ta tajuán nika'an ra xí'in na:

—Yi'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuii, ta sata yi'i vaxi ñii taa ta ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kúu ta kisa chiño kuiti noo ra. Ta ta ndeé ka noo i vaxi sata i, ta sakuchu ra ndó'ó xí'in mji Níma Ndios, ña yóo ndatán yóo ño'o xixi. ¹⁷ Xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi nivi, ta ke'é ra xí'in nivi

ndatán ke'é nivi xí'in ndikjn trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra nivi na va'a noo na on vá'a. Ta taxi va'a ra nivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra nivi na on vá'a noo xixi ño'o, ta nda ñii kivi on nda'va ño'o yó'o.

¹⁸ Ta xí'in ku'a ní to'on ndichí, ndato'on tajuán xí'in nivi ña nandikó ini na, ta saá tuku nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios xí'in na. ¹⁹ Ta xa'a tarey Herodes, nika'an tajuán, káchí ra saá: “On vá'a ke'é tarey Herodes, chi tonda'a ra xí'in ñásí'í ñani mji ra taFelipe”, káchí ra, nika'an ra noo nivi. Ta tajuán nika'an ka ra xa'a ku'a ní inka ña on vá'a ke'é taHerodes yó'o. ²⁰ Ta xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o, taHerodes ke'é ka ra inka ña on vá'a ní ka ña chikaá ra tajuán ini ve'e ka.

Ñayó'o ká'an xa'a tajuán kivi sakuchu ra tajesús

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹ Ta kivi ta'an kunakaá tajuán ini ve'e ka, ta sakuchu ra ku'a ní nivi. Ta saá sakuchu ra tajesús. Tá ká'an ka tajesús xí'in Ndios, ta nixoná ñoyívi nino noo ra, ²² ta vaxi noo Níma Ndios. Ndatán ná'a tísata vaxi noo rí, saá kixi noo ña, ta xikanóo ña noo ñíndichi tajesús. Ta nivi na ndóo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios nika'an ra nda ñoyívi nino, káchí ra si'a:

—Yó'ó kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsi i ní ini i xini i yó'ó —káchí Ndios.

To'on yó'o ká'an yu kúu naxii síkuá tajesús

(Mt. 1:1-17)

²³ Tá nixino tajesús oko uxu kuiya, ta kixá'a ra sáná'a ra nivi. Xáni ini nivi ndi sa'ya taJosé kúu ra. Ta taJosé kúu sa'ya taElí. ²⁴ Ta taElí kúu sa'ya taMatat, ta taMatat kúu sa'ya taLeví, ta taLeví kúu sa'ya taMelqui, ta taMelqui kúu sa'ya taJana, taJana kúu sa'ya taJosé. ²⁵ TaJosé kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taAmós, taAmós kúu sa'ya taNahum, taNahum kúu sa'ya

taEsli, taEsli kúu sa'ya taNagai. ²⁶ TaNagai kúu sa'ya taMaat, taMaat kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taSemei, taSemei kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJudá. ²⁷ TaJudá kúu sa'ya taJoana, taJoana kúu sa'ya taResa, taResa kúu sa'ya taZorobabel, taZorobabel kúu sa'ya taSalatiel, taSalatiel kúu sa'ya taNeri. ²⁸ TaNeri kúu sa'ya taMelqui, taMelqui kúu sa'ya taAdi, taAdi kúu sa'ya taCosam, taCosam kúu sa'ya taElmodam, taElmodam kúu sa'ya taEr. ²⁹ TaEr kúu sa'ya taJosué, taJosué kúu sa'ya taEliezer, taEliezer kúu sa'ya taJorim, taJorim kúu sa'ya taMatat, taMatat kúu sa'ya taLeví. ³⁰ TaLeví kúu sa'ya taSimeón, taSimeón kúu sa'ya taJudá, taJudá kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJonán, taJonán kúu sa'ya taEliaquim. ³¹ TaEliaquim kúu sa'ya taMelea, taMelea kúu sa'ya taMainán, taMainán kúu sa'ya taMatata, taMatata kúu sa'ya taNatán. ³² TaNatán kúu sa'ya taDavid, taDavid kúu sa'ya taIsaí, taIsaí kúu sa'ya taObed, taObed kúu sa'ya taBooz, taBooz kúu sa'ya taSalmón, taSalmón kúu sa'ya taNaasón. ³³ TaNaasón kúu sa'ya taAminadab, taAminadab kúu sa'ya taAram, taAram kúu sa'ya taEsrom, taEsrom kúu sa'ya taFares, taFares kúu sa'ya taJudá. ³⁴ TaJudá kúu sa'ya taJacob, taJacob kúu sa'ya taIsaac, taIsaac kúu sa'ya taAbraham, taAbraham kúu sa'ya taTaré, taTaré kúu sa'ya taNacor. ³⁵ TaNacor kúu sa'ya taSerug, taSerug kúu sa'ya taRagau, taRagau kúu sa'ya taPeleg, taPeleg kúu sa'ya taHeber, taHeber kúu sa'ya taSala. ³⁶ TaSala kúu sa'ya taCainán, taCainán kúu sa'ya taArfaxad, taArfaxad kúu sa'ya taSem, taSem kúu sa'ya taNoé, taNoé kúu sa'ya taLamec. ³⁷ TaLamec kúu sa'ya taMatusalén, taMatusalén kúu sa'ya taEnoc, taEnoc kúu sa'ya taJared, taJared kúu sa'ya taMahalaleel,

taMahalaleel kúu sa'ya taCainán. ³⁸ TaCainán kúu sa'ya taEnós, taEnós kúu sa'ya taSet, taSet kúu sa'ya taAdán, taAdán kúu sa'ya Ndios.

4

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi ñanímá ndivá'a ká'no xito ndoso
ña ra*

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

¹ Ta nímá taJesús chútú ní ña xí'in ndee Nímá Ndios, ta kee ra yuta Jordán, ta Nímá Ndios nika'an ña xí'in ra ko'on ra noo yoo yuku yichí.

² Ta ovi siko kivi yoo taJesús yuku yichí, ta ñanímá ndivá'a ká'no xito ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra. Ta nda lo'o on vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo so'on ra ovi siko kivi, ta saá xí'i ní ra soko. ³ Ta kixaa ñanímá ndivá'a ká'no noo ra ña koto ndoso ña ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu ña ndoo yó'o ná nduu ña sita va'a —káchí ña xí'in taJesús.

⁴ Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá xí'in ñanímá ndivá'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi nivi kúu ña xini ñó'ó kutaku na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñanímá ndivá'a.

⁵ Ta saá ñanímá ndivá'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandivá'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yoo ñoyivi yó'o, ⁶ ta nika'an ñanímá ndivá'a xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Taxi ndayí nda'á ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyivi yó'o, ta taxi ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñava'a nda'á ún. Saá chi ña'a mii kúu ndi'i ña, ta yoo yichí taxi ña nda'á nivi na káchí ini mii xini. ⁷ Tá kuxití ún noo, ta kasa to'ó ún yi, ta taxi ndi'i ña kómí nda'á ún —káchí ñanímá ndivá'a xí'in taJesús.

⁸ Ta taJesús ndakuiin ra, nika'an ra xí'in ña:

—¡Kuta'a ún noo i, yó'ó, ñaníma ndiva'a ká'no Satanás! Chi káchí to'on Ndios saá: “Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó chiño ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó chiño inka na”, káchí to'on Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.

⁹ Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nixaá na yíta na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta nika'an ñaníma ndiva'a xí'in ra:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mji ún nda ninó, ¹⁰ chi saá káchí to'on Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó ta kundaa va'a na yó'ó.

¹¹ Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na, kotó nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí to'on Ndios —káchí ñaníma ndiva'a xí'in taJesús.

¹² Ta ndakuiin taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús.

¹³ Ta ndi'i xito ndoso ñaníma ndiva'a taJesús, ta kee ña kuá'an ña, ta ndáti ña inka kivi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

TaJesús kixá'a ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Ta saá ndikó taJesús kuá'an ra, ta naxaa ra estado Galilea, ta ndee Níma Ndios yóo ña xí'in ra. Ta nijita ní'no to'on xa'a ra ñii ñii ñoo. ¹⁵ Ta taJesús sáná'a ra nivi na nákutá'an kuá'a ní ve'e ño'o sinagoga ña yóo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ká'an ra, va'a ní ká'an na xa'a ra.

TaJesús naxaa ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ta taJesús naxaa ra ñoo Nazaret noo xa'no ra. Ta ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío xá'an ra ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii kivi yii, nakundichi ra ña ka'vi ra to'on

Ndios noo inka nivi na nakutá'an ve'e ño'o yó'o. ¹⁷ Ta taxi na nda'a ra to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías xina'a. Ta taJesús nandika ra ña, ta naní'i ra noo ká'an ña saá:

¹⁸ Níma Ndios yóo ña xí'in i, ta nakaxin ña yii vaxii ña ndato'on i to'on va'a xí'in nandá'ví.

Ti'ví ña yii ña sandúva'a i nivi na tá'vi níma.

Ta ti'ví ña yii vaxii saña i na nó'ni ndaa xí'in kuachi na.

Ti'ví ña yii sanda'a i nduchu noo nakuáa, ña va'a koto na, ta sakaku i nivi na xó'vi noo ña saxo'vi ña'a.

¹⁹ Ta ti'ví ña yii vaxii ka'an ndoso i xí'in nivi ndí vitin nitondaa kivi Ndios chindeé ra na, káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías ña ka'vi taJesús.

²⁰ Ta saá nakasi taJesús tutu yó'o, ta naxaa ra nda'a ta xa xika chiño noo ve'e ño'o sinagoga, ta xikoo ra, ta ndi'i nivi ndáti na, xito na noo taJesús. ²¹ Ta kixá'a taJesús ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Mji kivi vitin, Ndios xa kisa ndivi ra to'on ra ña xini so'o ndó ka'vi i —káchí taJesús xí'in na.

²² Ta ndi'i nivi va'a ní ká'an na xa'a ra. Ta naka'nda ini na ndóo na, chi va'a ní ká'an ra. Ta nindaqa to'on tá'an na:

—¿Án on sivi sa'ya taJosé kúu tayó'o? ¡Ndachun va'a ní xini ra! —káchí na.

²³ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Kúndaq ini i ndí kóni ndó ka'an ndó xí'in i: “Ndotor, kasa tatan xí'in mji ún.” Saá chi xini so'o ndó xa'a ñava'a ke'é i ñoo Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii kiva saá ke'é i ñava'a ñoo i yó'o —káchí ra xí'in na.

²⁴ Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii taprofeta, on vása náki'in va'a na ra ñoo mji ra. ²⁵ Naká'an ndó to'on Ndios xa'a taprofeta Elías, ta nika'an ndoso to'on Ndios xina'a. Kivi nijika taElías ñoyivi yó'o, ta Ndios ke'é ra ña on vása ní-koon

saví uní kuyá sava, ta ndi'i nivi ndeé ní nixi'í na soko. ²⁶ Tá mií saá ñoo Israel nixiyo kuá'a ní náña'a nánda'ví, ná nixi'í yí. Ta saá ni, Ndios on vása ní-ti'ví ra taElías ko'on ra nda ñii ve'e náña'a yó'o ná táku ñoo Israel ña nataxi ná ñaxíxi nda'a ra. Ta ñii ñoo xíká naní Sarepta, ña nákaa noo ño'o naní Sidón, kúu ñoo noo tí'ví Ndios taElías kuá'an ra koo ra ve'e ñii ña'a ndá'ví ñá nixi'í yí. ²⁷ Ta inka kuyá xina'á taprofeta Eliseo nika'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, ta nixiyo kuá'a ní naIsrael na xindeé ní ndó'o kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta Ndios on vása ní-sanda'a ra nda ñii nivi naño Israel na xikomí kue'e lepra, ta Ndios sanda'a ra ñii laa taNaamán, ta taño Siria xikuu ra. Tayó'o on sívii taIsrael xikuu ra, ta tayó'o kúu ta sanda'a Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁸ Tá nivi na ndóo ve'e ño'o sinagoga ñoo Nazaret xini so'o na to'on ña nika'an taJesús, ta nisaá ní na xini na ra. ²⁹ Saá nakuíta na, ta tjin na ra, ta ta va na ra noo ñoo, ta kuá'an na xí'in ra ñii xiki síkón. Saá chi kóni na sakana na ra nda nino noo kónó. ³⁰ Ta on vása ní-kuchiño na sakana na ra, chi taJesús niya'a ra ma'ño na, ta naki'in ra kuá'an ra.

TaJesús nakutá'an ra xí'in ñii taq ta kómí nima ndiva'a
(Mr. 1:21-28)

³¹ Ta nixaá taJesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta kindoo ra yó'o. Ta ndi'i saá kivi yí ña nákindée najudío, kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta sáná'a ra nivi. ³² Ta naka'nda ini nivi xini so'o na ña ká'an ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii ta kómí ndayí.

³³ Ta ve'e ño'o sinagoga yó'o yóo ñii ta kómí nima ndiva'a, ta ñii ndeé ní nika'an ñandiva'a, káchí ña saá:

³⁴ —Yó'o kúu taJesús taño Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'í ún ndi'í? ¿An xa kixaá ún sandi'í ún xa'a ndi vitin? Xini va'a i yu kúu ún,

yó'o kúu Ta taYí ta kixi noo Ndios —káchí ña xí'in taJesús.

³⁵ Ta saá nika'an taJesús xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—¡Kasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

Ta nima ndiva'a sanakava ña ta ndeé ndó'o nda noo ño'o, noo ndi'í nivi. Ta saá saña ña ra, ta nda lo'o on vása ní-satakué'e ña ra. ³⁶ Ta ndi'í nivi na ndóo, naka'nda ini na xini na ñayó'o, ta ninda'ka to'on xí'in tá'an mii na:

—¿Yukía yó'o? ¡Saá chi kómí ra ndeé xí'in ndayí, ta xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a, ta kisa ndivi ña ña ká'an ra! —káchí na.

³⁷ Ta kama ní nixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'í ñoo ña ñó'o yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso taSimón

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸ Ta kee taJesús ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta naki'in ra kuá'an ra ve'e taSimón* ta nixaá ra ve'e tayó'o. Ta ña'a ñásiso taSimón ndeé ní ndó'o ña kue'e ka'ni. Ta nindukú na ñava'a noo taJesús chindeé ra ña. ³⁹ Ta saá taJesús nitonda yatin ra noo kándú'u ña, ta kixá'a ra xá'nda chiño ra noo kue'e ña saña ña ñáyó'o. Ta xandikon saña kue'e xí'in ña, ta nduva'a ña. Ta ndakoo ña, ta kixá'a ña kisa ndivi ña ña kuxu na.

TaJesús sánda'a ra kuá'a ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Tá xikuaa niketá ño'o, ta kuá'a ní nivi kuá'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, ta nixaá na noo taJesús. Ta taJesús nitonda nda'a ra ñii ñii na, ta sanduva'a ra na. ⁴¹ Ta ta va ra kuá'a ní nima ndiva'a xikomí sava na. Tá kee nima ndiva'a nivi, ta xí'in to'on ndason nika'an ña xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Yó'o kúu Sa'ya Ndios —káchí ña.

Ta taJesús on vása ní-taxi ra ka'an ka ñanima ndiva'a, chi xini ña Cristo kúu ra.

* 4:38 Inka kivi naní taSimón kúu Pedro.

TaJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios

kuq'a ní ñoo estado Galilea

(Mr: 1:35-39)

⁴² Tá nṭivi inká kivi, kee taJesús kuq'an ra ñii xiiña noo on koó nivi. Ta kuq'a ní nivi kee na kuq'an na nandukú na ra. Ta nixaa na noo taJesús, ta on xiiñ na taxi na kee ra ko'on ra inká ñoo. ⁴³ Ta nika'an taJesús xiiñ na:

—Xini ñó'ó ka'an ndoso i to'on ñava'a xa'a yichi Ndios noo nivi na inká ñoo, chi xa'a ñayó'o Ndios ti'vi ra yi'i vaxi i ñoyivi yó'o —káchí ra xiiñ na.

⁴⁴ Ta saá taJesús kee ra kuq'an ra kuq'a ní ve'e ño'o sinagoga estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra nataa ña kundikon na ra

(Mt. 4:18-22; Mr: 1:16-20)

¹ Ñii kivi ñindichi taJesús yu'u mini ká'no naní Genesaret.* Ta kuq'a ní nivi vaxi ta'a na noo ra, chi kóni na koni so'o na to'on Ndios. ² Ta taJesús xini ra ovi tón barco yita nó yu'u mini chi xa noo nataa na táva tiaká, ta kixá'a na nákata na ñono na yu'u takuii. ³ Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kuu nó. Saá ndukú taJesús ña sakuta'a lo'o ka ra nó ma'ño takuii. Ta xikoo taJesús ini tón barco yó'o, ta kixá'a ra sáná'a ra nivi na yita yu'u takuii. ⁴ Tá ndi'i nika'an ra xiiñ nayó'o, ta nika'an ra xiiñ taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco noo kóno va'a takuii yó'o, ta sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús xiiñ ra.

⁵ Ta ndakuiñ taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa nika'ña chiño ndi ñiño ñoo, ta nda ñii tiaká on vása ní-tava ndi. Ta vitin tuku sakana ni'ni ndi ñono, chi saá xa'nda chiño ún noo ndi.

⁶ Ta sakana ni'ni na ñono ini takuii, ta kuq'a ní tiaká nikako'on. Nichútú ndaa rí ini ñono, tãda kixá'a ña tá'nda ña xiiñ ña veé ní tiaká. ⁷ Ta xiiñ nda'a na kana na natá'an na, na ñó'o ini inká tón barco, ña kixi na chindee ña'a na. Ta saá kixaa nayó'o, ta sakutú na ovi tón barco xiiñ tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ña veé ní ndiso nó kixá'a nó kuñ ketá nó ini takuii.

⁸ Tá xini taSimón ña chútú ndaa tón barco, ta xikuxití ra noo taJesús, ta nika'an ra xiiñ ra:

—Yi'i kuu ta ta kómí kuachi, ta yó'ó kuu tayi. Ñakan on vása kómí yichi kutá'an i xiiñ ún —káchí taSimón xiiñ taJesús.

⁹ Chi taSimón yó'o xiiñ natá'an ra, naka'nda ini na ta nivi'vi na ña xito na chútú ndaa tón barco xiiñ tiaká. ¹⁰ Ta ñii saá nivi'vi ovi sa'ya taZebedeo, naní na Jacobo xiiñ Juan, ta ñii káchí kisa chiño na xiiñ taSimón, ta uní ta yó'o kuu ta xiiñ yiton tón barco. Ta nika'an taJesús xiiñ taSimón:

—On kuyi'vi ún. Saá chi vitin kixá'a ún inká chiño, ña kuu ña nakaya ún nivi kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xiiñ taSimón.

¹¹ Ta saá natava na tón barco nda noo yichí yu'u mini, ta sandakoo na ndi'i ña kómí na, ta xikundikon na kuq'an na sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ñii ta ta ndeé ndó'o kue'e tá'yí

(Mt. 8:1-4; Mr: 1:40-45)

¹² Ñii kivi yoo taJesús ñii ñoo, ta kixaa ñii ta ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra. Tá xini ra taJesús, ta kixaa ra noo ra, ta xikuxití ra nda chindú'u ra ta'ya ra noo ño'o, ta xaku ndá'vi ra noo taJesús, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i —káchí ra xiiñ taJesús.

¹³ Ta taJesús chinoo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

* 5:1 Inká kivi naní mini Genesaret kuu mini Galilea.

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí ra xí'in ra.

Ta xandikōn saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra. ¹⁴ Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ra, káchí ra saá:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii ñivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ñinda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasóko ña xa'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaa ini ñivi xa ñinda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta ñixitā ní'nó to'on xa'a ña ke'é taJesús, ta kuā'a ní ñivi kuā'an na nakutá'an na noo taJesús ña koni so'o na to'on ña ká'an ra, ta kóni na sanda'a ra na noo ndi'i kue'e ndó'o na. ¹⁶ Ta kuā'a ní yichí taJesús xá'an ra ñii xiiña noo on ko'ó ñivi, ña ká'an ra xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kivi kanda (Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Ñii kivi taJesús sáná'a ra ñivi, ta ndóo sava nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á. Kixi sava nayó'o kuā'a ñoo estado Galilea, ta sava na kixi ñoo Jerusalén xí'in inka kuā'a ñoo estado Judea. Ta ndóo na xini so'o na ña ká'an taJesús, ta ndee Ndios yóo xí'in ra ña sanda'a ra ñivi. ¹⁸ Ta vaxi komi taa ñisokó na ñii xito noo kánóo ñii taa ta on kivi kanda, ta kixaa na ve'e noo yóo taJesús. Ndúkú na kivi na xí'in ta on kivi kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u na ra noo taJesús ña sanda'a ña'á ra. ¹⁹ Ta chutú ndaa ñivi, ta ñi-kuchiño kivi na xí'in xito noo kánóo ta on kivi kanda. Ta saá ndaa na siji ve'e, ndiso na xito noo kánóo ra, ta kindaa na sava chíyó ña ñixona ñii yavi noo kuchiño sanoo na tayó'o noo taJesús. ²⁰ Tá taJesús xini ra komi taa yó'o kándixa na ndi kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta ñika'an ra xí'in ta ndee ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún —káchí taJesús xí'in ra.

²¹ Ta nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña ñika'an taJesús, ta kixá'á na xani siji na saá: “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xani ini ra mji ra kúu Ndios? Chi kundaa ini yó ndi ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi”, xani siji na.

²² Ta taJesús xini ra yukia xani siji nayó'o, ta ñika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xani siji ndó ña on vá'a yó'o? ²³ ¿Yukia yo'vi ka ká'an i xí'in ta on kivi kanda? ¿Án yo'vi ka ká'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ká'an i xí'in ra ña nakundichi ra ta ko'on xá'a ra? ²⁴ Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'o ndi yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyivi yó'o ña nakata i kuachi ñivi.

Ta saá ñika'an ra xí'in ta ndee ndó'o yó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'ó ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

²⁵ Ta saá noo ndi'i ñivi na yita yó'o, xandikōn nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta ñaki'in ra yichí kuano'o ra ve'e ra. Ta kisa ká'no ní ra Ndios chi nda'a ra. ²⁶ Ndi'i ñivi ñaka'nda ní ini na, ta kisa ká'no na Ndios. Ta kixá'á na yí'vi ní na, ká'an na:

—¡Ndachun ñava'a ní xini ndi kivi vitin! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikōn ra sata ra (inka kivi ñani taLeví kúu Mateo) (Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ta saá taJesús kee ra kuā'an ra, ta xini ra ñii taa ñani ra Leví, yóo ra kisa chiño ra noo káya ra siji ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta ñika'an taJesús xí'in taLeví, káchí ra saá:

—Na'a kundikōn ún sata i —káchí ra xí'in ra.

²⁸ Ta taLeví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta nakundichi ra, ta kuā'an ra sata taJesús.

²⁹ Ta saá taLeví kisa ndivi ra ñii vikó ká'no ve'e ra xa'a taJesús. Ta

kuḗ'a ní na káya s̄'ún x̄'a nagob-
ierno x̄'in kuḗ'a ní ink̄a na kánóo
t̄'on ña ɔn vá'a x̄'a, n̄ix̄iyo na ve'e
yó'o x̄ixi na x̄'in t̄aJesús. ³⁰ Ta na-
fariseo x̄'in na sáná'a ndayí Ndios,
x̄ini na yu kúu n̄ivi ndóo x̄ixi x̄'in
t̄aJesús. Ta saá n̄ika'an na x̄'in
nax̄ika x̄'in t̄aJesús si'a:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun
x̄ixi ndó x̄'in n̄ivi na káya s̄'ún
x̄'a nagobierno, x̄'in ink̄a na kánóo
t̄'on ña ɔn vá'a x̄'a? —káchí na.

³¹ Ta saá n̄ika'an t̄aJesús x̄'in na:

—N̄ivi na ɔn vása ndeé ndó'o, ɔn
vása x̄ini ñó'ó nayó'o na kasa t̄atan
ña'a, ta n̄ivi na ndeé ndó'o kúu
na x̄ini ñó'ó kutátán. ³² On s̄ivi
x̄'a n̄ivi va'a kúu ña k̄ixaā i ñoyivi
yó'o. Ta x̄'a n̄ivi na ɔn vá'a kúu
ña k̄ixaā i, ta kanā i na ña nandikó
ini na ta kundikɔn na yich̄i Ndios
—káchí t̄aJesús x̄'in na.

*Ñayó'o ká'an x̄'a ña yóo so'on
n̄ivi*

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Ta n̄ika'an n̄ivi x̄'in t̄aJesús:

—Kuḗ'a ní yich̄i na ndikɔn s̄ata
t̄aJuan yóo so'on na, ta ká'an na x̄'in
Ndios, ta ñii k̄i'va saá yóo nafariseo.
Ta nax̄ika x̄'in m̄i'ún, ¿ndachun
nda ñii k̄ivi ɔn vása yóo so'on na?
—káchí na.

³⁴ Ta ndakuijn t̄aJesús, káchí ra
saá:

—Tá yóo ñii t̄a t̄a tond̄'a, ta ndi'i
n̄ivi na yóo vikɔ tond̄'a yó'o x̄ixi na,
ta ɔn k̄ivi koo so'on na, saá chi yóo
k̄a t̄ayó'o x̄'in na. ³⁵ Ta k̄ivi ña v̄axi,
ɔn kóo k̄a ra x̄'in na. Ta saá k̄ia koo
so'on na.

³⁶ Ta saá ndat̄'on t̄aJesús ɔvi
cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tikot̄o ña yatá, ta nd̄a
ñii n̄ivi ɔn ka'nda na tikot̄o x̄aá ña
sanda'a na ɔo tikot̄o yatá. Saá chi
tikot̄o ña x̄aá ndi'i x̄'a ña, ta ñii
ña ño tikot̄o x̄aá ɔn vása va'a kuna'a
ña ña nakutá'an ña x̄'in ña yatá.

³⁷ Ta ndut̄a vino x̄aá, ta nd̄a ñii n̄ivi
ɔn vása taan na rá ini ñii yatá. Saá
chi t̄a'nda ñii yó'o, ta kūita ndi'i
tándut̄a vino, ta ndi'i x̄'a ñii. ³⁸ X̄ini
ñó'ó taan na tándut̄a vino x̄aá ini ñii

x̄aá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii
x̄aá yó'o ɔn t̄a'nda ña. ³⁹ Ta n̄ivi na
kúsī ini x̄'i tándut̄a vino yatá ɔn
x̄iin na ko'o na tándut̄a vino x̄aá, chi
ká'an na: “Tándut̄a vino yatá kúu tá
va'a k̄a ɔo tándut̄a vino x̄aá”, káchí
na —káchí t̄aJesús x̄'in na.

6

*T̄aJesús kómí ra ndayí ka'nda
chiño ra*

x̄'a k̄ivi ȳi ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

¹ Ñii k̄ivi ȳi ña nákindée na-
judío, ta t̄aJesús x̄'in nax̄ika x̄'in
ra, kuḗ'an na yá'a na ma'ño ɔo yóo
yita trigo. Ta nax̄ika x̄'in t̄aJesús
k̄ixá'a na xá'nda na yokɔ ta k̄inda
na ɔo trigo, ta x̄axi na trigo. ² Ta
x̄ini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta
n̄ika'an na:

—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí
Ndios?, chi x̄a'nda ndó trigo, ta
ɔn vá'a kasa chiño yó k̄ivi ȳi ña
nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña
n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'a —káchí na-
fariseo.

³ Ta ndakuijn t̄aJesús, n̄ika'an ra
saá x̄'in na:

—¿An ɔn vása ní-ka'vi ndó t̄'on
Ndios ɔo ká'an ña x̄'a x̄i síkuá
yó t̄arey David x̄'in natá'an ra k̄ivi
n̄ixi'i na ɔoko? ⁴ Saá chi kuiya x̄ina'a
n̄ik̄i'vi t̄arey David ini ve'e Ndios,
ta x̄ixi ra s̄ita va'a ñaȳi, vará ɔn
s̄ivi t̄asut̄u x̄ikuu ra. Ta t̄axi ra s̄ita
va'a yó'o nda'a natá'an ra x̄ixi na.
Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá
sut̄u kuiti kúchiño kuxu s̄ita va'a
ȳi” —káchí t̄aJesús x̄'in na.

⁵ Ta káchí k̄a ra saá x̄'in na:

—Ȳi'i, t̄a t̄a k̄ixi ɔo Ndios, kómí i
ndayí ka'an i yukia va'a ke'é yó k̄ivi
ȳi ña nákindée yó —káchí t̄aJesús
x̄'in nafariseo.

*T̄aJesús sanda'a ra t̄a t̄a yich̄i
nda'a*

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶ Ta ink̄a k̄ivi ȳi ña nákindée
najudío, t̄aJesús n̄ik̄i'vi ra ve'e ño'o
sinagoga, ta k̄ixá'a ra saná'a ra n̄ivi.
Ta yóo ñii t̄a, ña yich̄i kúu nda'a

kua'á ra, ta on vása kánda ña. ⁷ Ta ndóo sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaá na kuachi sata tajesús. Ta xíto naní na yukía ke'é tajesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yji ña nákindée na kúu ña. ⁸ Ta tajesús xini ra ña xani ini nayó'o, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i nivi yó'o.

Ta saá nakundichi ra ta kixaa ra. ⁹ Ta tajesús nindaka to'on ra nivi:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios xa'a kivi yji ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a, ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña sakaku yó nivi, ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

¹⁰ Ta tajesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña. ¹¹ Ta nafariseo nisaa ní ini na, ta kixá'a na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na tajesús.

Tajesús nakaxin ra uxu ovi taa ña kasa ndivi na chiño ra
(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹² Nii kivi kee tajesús ku'a'an ndaa ra ñii xiki ña ka'an ra xí'in Ndios. Niño ñoo nika'an ra xí'in Ndios.

¹³ Ta nitivi inka kivi. Ta kana ra na ndikon sata ra vaxi na noo ra, ta nakaxin ra uxu ovi taa, ta sakunaní ra na apóstol.* ¹⁴ Ta ñii ñii ta uxu ovi apóstol yó'o naní ra si'a: ñii ra naní Simón, ta tajesús sakunaní ña'á ra Pedro; inka ra naní Andrés, ñani ta Simón kúu ra; inka ra naní Jacobo; inka ra naní Juan; inka ra naní Felipe; inka ra naní Bartolomé; ¹⁵ inka ra naní Mateo; inka ra naní Tomás; inka ra naní Jacobo, sa'ya ta Alfeo kúu ra; inka ra naní Simón, taa ta ndikon partido naní ña zelote kúu ra; ¹⁶ inka ra naní Judas, sa'ya ta Jacobo kúu ra; inka ra naní Judas Iscariote, tayó'o xikuu

taa ta nitondaa nisikó kuí'na tajesús nda'a na saa ini xini ña'á.

Tajesús sanda'a ra ku'a'a ní nivi
(Mt. 4:23-25)

¹⁷ Ta noo yuku vaxi noo tajesús xí'in na nakaxin ra kaka xí'in ra, ta kixaa na ñii yoso. Ta nakut'an ku'a'a ní nivi na ndikon sata ra xí'in inka na kixaa noo ra. Sava nayó'o kixi na ñoo Jerusalén xí'in ku'a'a ka ñoo estado Judea, inka na kixi ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuii mñi. Kixaa na koni so'o na to'on ña ka'an tajesús xí'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o kue'e. ¹⁸ Ta tajesús tava ra ndi'i níma ndiva'a, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o. ¹⁹ Ndi'i nayó'o kóni na tondaa na tajesús, saá chi ndee Ndios kée ña ra, ta sánda'a ña na.

Ká'an tajesús yu kúu na náki'in ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasij níma na
(Mt. 5:1-12)

²⁰ Ta saá xíto tajesús noo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúndaá ini ndí xini ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi kúu ndó nivi na ndikon yichí noo xá'nda chiño Ndios.

²¹ 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán nivi na xí'i ní soko nándukú na ña kuxu na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.

'Tá kúchuchú ini ndó tãda xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi vaxi kivi Ndios sakutú ka ra ñasij ní níma ndó.

²² 'Tá yóo nivi ta saa ini na xini na ndó'ó, ta on xii na kutá'an va'a na xí'in ndó, ta kãndiva'a na xí'in ndó ta chikaa na ñato'ó ndó nda nino chi ndikon ndó yí'i, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó. ²³ Kivi ña kũndee ndó xó'vi ndó si'a, ta ná kusij ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi nino. Nanivi na xitaku xina'á saxo'vi ní na

* **6:13** To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

naprofeta, ta ñii kɪ'va saá sa'ya ñani síkuá na saxo'vi na ndó'ó vitin, xa'a ña ndíkɔn ndó yí'i.

Ta Jesús ká'an yu kúu nivi xo'vi kivi ña vaxi

²⁴ 'iNdá'ví ní ndó'ó nakuíká!, chi kúsij ní ini ndó xí'in ña yóo ñoyívi yó'o.

²⁵ 'iNdá'ví ní ndó'ó na chútú tixin vitin!, chi vaxi kivi ña on koo ka ña kuxu nda'a ndó, ta kivi ndó soko.

'iNdá'ví ní ndó'ó na sij ní xaku vitin!, chi vaxi kivi ña kuchuchú ní ini ndó tãda kuaku ndó.

²⁶ 'iNdá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'an ndi'i nivi xa'a vitin! Saá chi xina'á xij síkuá ndó ñii kɪ'va saá va'a ní njika'an na xa'a naprofeta vatá —káchí ta Jesús xí'in na.

Nivi na sáa ini xini yó, xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na

(Mt. 5:38-48; 7:12)

²⁷ Saá njika'an ka ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Kóni i ka'an ka i xí'in ndó'ó na xini so'o ña ká'an i: Kuki'vi ini ndó koni ndó nivi na sáa ini xini ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na on xijn koni ndó'ó. ²⁸ Ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na sátavi chi'ña ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios xa'a nivi na kãdiva'a xí'in ndó. ²⁹ Tá kani nivi xa'nda nda'a na noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inka tá'vi noo ndó. Tá ñii nivi kãdaa na tikachi ndó, ta va'a taxi ndó ña kãdaa na nda kotó ndó. ³⁰ Tá yoo nivi na ndúkú ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yoo nivi na kãdaa ña kómí ndó nda'a ndó, ta on ndukú ndó nataxi na ña kãdaa na nda'a ndó. ³¹ Ta ñii kɪ'va ndatán kóni ndó ke'é nivi ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na.

³² 'Saá chi tá kí'vi ini ndó xini ndó ndasaá kuiti nivi na kí'vi ini xini ndó'ó, ta on vása ká'no ñayó'o noo Ndios, chi inka nivi, vará na on vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o xini na nivi na kí'vi ini xini ña'a. ³³ Tá ke'é ndó ñava'a xí'in ndasaá kuiti na ke'é ñava'a xí'in ndó, ta

on vása ká'no ñayó'o noo Ndios, chi inka nivi, vará na on vá'a kúu na, ta saá ni, ke'é na ñava'a xí'in nivi na ke'é ñava'a xí'in na. ³⁴ Tá sátati ndó ña kómí ndó ndasaá kuiti nda'a nivi na ndati ndó nataxi ña nda'a ndó, ta on vása ká'no ñayó'o noo Ndios, chi nda nivi na on vá'a sátati na ña kómí na nda'a natá'an na, chi xani sijn na ñii kivi naki'in tuku na ña sátati na. ³⁵ Ta ndó'ó, xini ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó nivi na sáa ini xini ndó'ó. Ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta sátati ndó na ña kómí ndó, vará on vása ndati ndó naki'in tuku ndó ña sátati ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios ta Ká'no. Chi Ndios ke'é ra ñava'a xí'in nivi na on vá'a, ta xí'in nivi na on xijn nakoni ndi'i ñava'a vaxi noo Ndios. ³⁶ Kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kundá'ví ní ini xini ndi'i nivi.

On ka'an yó to'on ña on vá'a xa'a inka nivi

(Mt. 7:1-5)

³⁷ 'Tá on ka'an ndó ña on vá'a xa'a inka nivi, ta Ndios on ka'an ra ña on vá'a xa'a ndó'ó. Tá on sátavi chi'ña ndó inka nivi, ta Ndios on sátavi chi'ña ra ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inka nivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. ³⁸ Tá taxi ndó ñava'a nda'a inka nivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yoo kɪ'va chútú ña sákutú ni'i na, tãda kóyo ndaa mji ña, saá koo kɪ'va ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán yoo kɪ'va ña taxi ndó nda'a inka nivi, ta mji kɪ'va yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

³⁹ Ta ndato'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na. Njika'an ra, káchí ra saá:

—¿An kuchiño ñii takuáa tiin ra nda'a inka takuáa ña ko'on ra ñii yichi? On kuchiño, chi ovi ra saá koyo ta'vi. ⁴⁰ Tá yoo ñii ta sakuá'a, ta on kuchiño kuu ra ta ká'no ka noo tamaestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'a ní ra, ta kuchiño tãda

ra koo ra ndatán yoo tãmaestro ra —káchí tãJesús.

⁴¹ Ta ndatõ'on tãJesús inkã cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndatán yoo ñivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii mĩ'í lo'o nduchũ nõõ ñani tá'an na, ta õn vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yitõn tón ká'no nduchũ nõõ mĩ'í na, ta saá yoo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta õn vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mĩ'í ndó. ⁴² Tá nákaa ñii yitõn ká'no nduchũ nõõ ndó, ta õn vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: “Taxi ún ná tava i mĩ'í lo'o nákaa nduchũ nõõ ún”, kachí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, ñivi na õvi yu'ũ kúu ndó'ó! Chi si'na xini ñó'ó tava ndó yitõn nákaa nduchũ nõõ ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mĩ'í lo'o nákaa nduchũ nõõ ñani ndó —káchí tãJesús xí'in na.

Ña ké'é ñivi saná'a yukia yoo ini na

(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

⁴³ —Nda ñii yitõn tón va'a, õn kivi koon ku'i tí õn vá'a nda'a nó, ta nda ñii yitõn tón õn vá'a, õn kivi koon ku'i va'a nda'a nó. ⁴⁴ Tá xito ndó ku'i nda'a yitõn, ta saá kúndaã ini ndó ndá yitõn kúu nó. Yitõn tón ñiño ta õn vása koon tíhigo ni túva nda'a nó. ⁴⁵ Tón yitõn saná'a saá: Ñivi na kómí nímã va'a, ká'an na to'on va'a. Ta ñivi na kómí nímã õn vá'a, ká'an na to'on õn vá'a. Saá chi ndatán yoo nímã ñivi, saá yoo to'on ña ká'an na —káchí tãJesús xí'in na.

Xini ñó'ó kasa ndivi ñivi ña ká'an tãJesús xí'in na

(Mt. 7:24-27)

⁴⁶ Ta saá ñika'an ka ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yi'í kúu tãKá'no nõõ ndó, ta õn xiin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó? ⁴⁷ Ta vitin ndátõ'on i xí'in ndó ndasaá yoo ñivi na xini so'o to'on i ta kisa ndivi na ña ká'an i xí'in na. ⁴⁸ Ndatán yoo ñii tãã tã ndíchí sijní, saá yoo na. Saá chi tãã tã ndíchí sijní xata kónó ra ta kisa va'a ra ve'e

ra sata yuu chée kútu. Tá ndeé ní kóon saví, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta ve'e ra õn vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. ⁴⁹ Ta ndatán yoo ñii tãã tã õn vása ndíchí sijní, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra nõõ yoo yotí vitá, saá yoo ñivi na xini so'o to'on ña ká'an i, ta õn vása kisa ndivi na ña. Tá ndeé ní kóon saví, ta xá'no ní yuta, tãnda xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta õn vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí tãJesús xí'in na.

7

TãJesús sanda'a ra ñii tãã tã kisa chiño

nõõ ñii tãã ndiso chiño xí'in natropa

(Mt. 8:5-13)

¹ Tá ndi'i ñika'an tãJesús xí'in na, ta ndikó ra kuano'o ra ñoo Capernaum. ² Ta yoo ñii tãñoõ Roma tã ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa kúu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii tãã kisa chiño nõõ ra nda yoo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xini ña'á ra. ³ Ta xini so'o ra to'on ña ñika'an ñivi xa'a tãJesús, ta tã'ví ra sava naxikua'a nõõ najudío ko'on na ndukú na nõõ tãJesús kixi ra sanda'a ra tãã kisa chiño nõõ ra. ⁴ Kivi ñixaã naxikua'a nõõ tãJesús, ta kixá'á na xaku ndá'ví na nõõ ra, ká'an na xí'in ra:

—Tata, vaxi ndi ndúkú ndi ñamaní nõõ ún sanda'a ún tãã kisa chiño nõõ tãã ndiso chiño xí'in natropa ñoo Roma. Tãká'no yó'o kúu ñii tãã tãã va'a ní, ta xa'a ñayó'o va'a chindeé ún ra. ⁵ Saá chi kí'vi ní ini ra xini ra mji yó nañoõ Israel, ta kisa va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí na xí'in tãJesús.

⁶ Ta saá kee tãJesús kuã'an ra xí'in na. Ta xa yatin xaã na ve'e nõõ kándú'ũ tãã ndeé ndó'o, ta tãã ndiso chiño xí'in natropa tã'ví ra sava natá'an ra kuã'an na ka'an na xí'in tãJesús si'a:

—Tata, si'a káchí tãtá'an ndi, tãã ndiso chiño nõõ natropa ñoo Roma:

On vá'a sandi'i ká ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi xáni sɪni ra yó'ó kúu tá ká'no ní noo ra, ta tá nɪno ní kúu ra noo ún. Ñakán on vá'a kɪ'vi ún ini ve'e ra, ⁷ ni on vása kómí ra yichí kixaa ra noo ún, xáni sɪni ra. Ta kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noo kue'e, ta nduva'a tá ndeé ndó'o, káchí ra. ⁸ Kúndaá ini ra xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noo ra, ta kisa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra; ta mji ra xá'nda chiño ra noo inká natropa, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in ñii tatropa ña ko'on ra, ta saá kuá'an ra. Tá kána ra inká ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an ra xí'in tá xíka chiño noo ra kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña, saá káchí tá ndiso chiño noo natropa, ta tɪ'ví ra ndi'i ká'an ndi to'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in taJesús.

⁹ Ta taJesús naka'nda ini ra xini so'o ra to'on yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'an nakutá'an i xí'in ñii ta ta kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on sivi tajudío kúu ra —káchí taJesús xí'in na.

¹⁰ Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na kuano'o na. Tá naxaa na ve'e tá ndiso chiño xí'in natropa, ta xini na xa nduva'a ta ta kisa chiño noo ra.

TaJesús sanatakú ra sa'ya ñii ña'a ñándá'ví

¹¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taJesús kuá'an ra xí'in naxíka xí'in ra ñii ñoo naní ña Naín. Ta kuá'a ní nivi kuá'an na sata ra. ¹² Ta nixaa na yatin noo ñoo, ta nakutá'an na xí'in nivi ñisokó na xaton noo nákaa ñii tá nixi'i kuá'an na sanduxun na ra. Tá nixi'i yó'o kúu talo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í ra, ta nixi'i ra, ta nindoo mató'ón si'í ra, chi ñá xa nixi'i yii kúu ñá. Ta kuá'a ní natá'an ñá kuá'an na xí'in ñá. ¹³ Ta xini taJesús ñáyó'o, ta nata'ví ní ini ra xini ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ñá:

—On kuaku ún —káchí ra xí'in ñá.

¹⁴ Ta nixaa yatin ra, ta nitondaa nda'a ra xaton noo nákaa talo'o

nixi'i. Ta nivi na ñisokó xaton, xikuíta na, ta taJesús nika'an ra xí'in talo'o nixi'i, káchí ra saá:

—Talo'o, ká'an i xí'in ún, ñndakoo ún! —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta nataku ra, ta ndani'i lo'o xí'in mji ra, ta xikoo ra, ta kixá'a ra ká'an ra. Ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a si'í ra. ¹⁶ Ta ndi'i nivi na yita yó'o kixá'a na yí'ví na, ta ká'an na ñava'a xa'a Ndios, káchí na saá:

—Ñii taprofeta ká'no xa kixaa ra noo yó. Ndios xa kixaa ra chindee ra nañoo ra —káchí na.

¹⁷ Ta saá nixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo estado Judea, xí'in inká ñoo ñó'o yatin estado Judea.

TaJuan, tá sákuchu nivi, tɪ'ví ra naxíka xí'in ra

kuá'an na ndaka to'on na taJesús

(Mt. 11:2-19)

¹⁸ Ta nivi naxíka xí'in taJuan ta ta sákuchu nivi, nixa'an na koto na ra, chi nákaa ra ini ve'e kaa, ta nika'an na xí'in ra xa'a ndi'i ña ké'é taJesús. Ta taJuan kana ra ovi naxíka xí'in ra, ¹⁹ ta tɪ'ví ra na kuá'an na noo taJesús, ña ndaka to'on na ra si'a:

—¿Án yó'ó kúu ta ta ndati ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyivi yó'o, án kundati ka ndi inká ra?

²⁰ Ta saá, nixaa naxíka xí'in taJuan noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—TaJuan tá sákuchu nivi, tɪ'ví ra ndi'i vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'o: “¿Án yó'ó kúu ta ta ndati ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyivi yó'o, án kundati ka ndi inká ra?” —káchí na xí'in ra.

²¹ Ta mji hora kixaa nayó'o noo taJesús, ta sanda'a ra kuá'a ní nivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e, ta tava ra nima ndiva'a kómí nivi, ta sanda'a ra nduchú noo nakuáá ña koto va'a na. ²² Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó, ta ña xini ndó yó'o. Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xito na vitin. Ta nivi na on

vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra, ta vitin xa ndundii na. Ta nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xíní so'o na. Ta nivi na nixi'i, natakú na. Ta vitin nivi nandá'ví xíní so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xíní so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá kachí ndó ndato'on ndó xí'in taJuan. ²³ Ta ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndati ra, ta nákaa ñasii nima tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

²⁴ Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'an ra xí'in nivi na ndoo noo ra, káchí ra saá:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, iyukia ndati ndó koto ndó? ¿An ndati ndó koto ndó ñii tón toyóo tón kisin ní kisa tachi? Ó'on, on sivi saá. ²⁵ ¿An ká'an ndó koto ndó ñii ta va'a ní tikoto ndixin? Ó'on, chi nivi na va'a ní tikoto ndixin ta kómí na ñakuíka, on vása ndoo na yuku yichí, nayó'o ndoo na ve'e ná'no ña livi ní. ²⁶ ¿An nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kuu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. ²⁷ Ta kuuya njya'a ñii taprofeta nitaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:

Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i, ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i ñoyívi.

Ta ndasa va'a ra yichí ña ko'on taKá'no ta ti'ví i sakaku nivi ñoyívi,

saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.

²⁸ Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inka taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu nivi. Ta saá ni, ta ta nino ní ka yoo noo ndi'i inka nivi na náki'in yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kuu ta ká'no ka noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta ñaño yó'o xí'in na káya si'un xa'a nagobierno ñoo Roma xini so'o na to'on yó'o, ta xani sini na ndi ña chitoní Ndios ñandaa kuu ña. Saá chi xa nixa'an na noo taJuan ta sakuchu ra na. ³⁰ Ta nafariseo xí'in inka namaestro na xini va'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, ni-xiin na naki'in na ñava'a ña chitoní Ndios xa'a na, chi ni-xiin na taxi na sakuchu taJuan na. ³¹ Ta saá kixá'á ká'an taJesús xí'in nivi:

—¿Ndasaá yoo nivi na ndoo ñoyívi yó'o vitin? ³² Ndatan yoo naváli na sásiki noyá'vi, saá yoo na. Sava naváli ká'an na xí'in inka naváli tá'an na, káchí na saá: “Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xita na noo nduxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naváli. ³³ Ndatan yoo naváli yó'o, saá yoo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: “Tayó'o kómí ra nima ndiva'a.” ³⁴ Ta yi'i, ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o, ta xixi va'a i, ta xii'i vino, ta káchí ndó saá xa'a i: “Ta ndeé ní xixi ra, ta ku'a ní xii ra. Ta kusi ní ini ra xíka ra xí'in na káya si'un xa'a nagobierno, xí'in inka nivi na kánoo on vá'a to'on xa'a”, saá káchí ndó xa'a i. ³⁵ Ta ndi'i nivi na kómí ñandichí Ndios, kuu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndi ñandichí Ndios kuu ñandaa —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús nixa'a ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

³⁶ Ñii tafariseo naní Simón kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kee ra ku'a'an ra, ta nixa'a ra ve'e tafariseo yó'o, ta xikoo ra kuxu ra. ³⁷ Ta ñii ña'a, ñaño yó'o kuu ña, ta kánoo on vá'a to'on xa'a ña, ta xini so'o ña ndi nixa'a taJesús ve'e taSimón. Ta kee ña ku'a'an ña xí'in ñii yuyu ña kuva'a xí'in yuyu naní alabastro, ta chutú ñayó'o xí'in nduta tá xá'an támi, tá yá'ví ní kuu rá. ³⁸ Ta nixa'a ña, xikuxití ña xa'a taJesús, ta xáku ña, ta xí'in tánoo

ñá, kixá'á ñá nákata ñá xá'a ra, ta náyakón ñá xá'a ra xí'in yisí siní ñá. Ta chikaa ñá ndi'i nduta tá xá'an támi xá'a ra, ta chíto ñá xá'a ra. ³⁹ Ta xito tafariseo ña ké'é ñá xí'in taJesús, ta kixá'á ra xáni siní ra saá: "Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o, níkúu, ta kundaa ini ra ndí ña'a yó'o ñá kánóo on vá'a to'on xá'a kúu ñá", xáni ini tafariseo. ⁴⁰ Ta taJesús nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata Simón, yoo ña kóni i ka'an i xí'in ún —káchí ra.

Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an ún xí'in i, Tata Maestro —káchí ra.

⁴¹ Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in ra, nika'an ra káchí ra saá:

—Saá ndo'o ovi taa ta níká s'i'ún noo ñii ta satati s'i'ún. Ñii taa níká ra o'on ciento s'i'ún denario, ta inka ra níká ovi siko uxu s'i'ún denario.

* ⁴² Ta nda ñii ra on vása kómí ra s'i'ún cha'vi ra ña níká ra. Ta saá ta satati s'i'ún kisa ká'no ini ra xá'a ndiovi nayó'o, on vása ka níká na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

Ta nindaqa to'on ra taSimón:

—¿Yukia xáni siní ún? ¿Yukú ñii ta ovi yó'o kuki'vi ka ini ra koni ra ta satati s'i'ún ra?

⁴³ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Taa ta níká ku'a ní ka s'i'ún kúu taa ta kuki'vi ka ini koni ra ta satati s'i'ún ra —káchí ra.

Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:

—Ndixa ká'an ún —káchí ra.

⁴⁴ Ta ndikó koo ra xito ra noo ña'a, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—¿An xito ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o nakata ñá xá'a i xí'in tánnoo ñá, ta nayakón ñá xá'a i xí'in yisí siní ñá. Ta yó'ó, tá niki'vi ve'e ún, ta on vása ní-taxi ún takuí nakata i xá'a i, ⁴⁵ ta on vása ní-chindee ún yi'í xí'in ña chíto ún noo i. Ta ñáyó'o chíto ñá xá'a i, nda niki'vi ve'e ún tãda vitin on vása sãdakoo ñá chíto ñá xá'a i. ⁴⁶ Ta yó'ó, on vása ní-chikaa ún aceite siní ña kasa

to'ó ún yi'í. Ta ñáyó'o chikaa ñá nduta tá xá'an támi xá'a i. ⁴⁷ Ta vitin kóni i ka'an i xí'in ún: Vará ku'a ní kuachi xikomí ñáyó'o, ta kisa ká'no ini xá'a ndi'i ña. Kí'vi ní ini ñá xíni ñá yi'í, saá chi xíni ñá ku'a ní kuachi ñá kisa ká'no ini xá'a. Ta inka nivi, na kómí lo'o kuachi, ta kasa ká'no ini xá'a ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na koni na yi'í —káchí ra xí'in taSimón.

⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ñáyó'o:

—Xa kisa ká'no ini xá'a kuachi ún, nana —káchí ra xí'in ñá.

⁴⁹ Ta inka na ndoo noo mesa, kixá'á na ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu tayó'o, ta kisa ká'no ini ra xá'a kuachi? Chi ñii laa Ndios kómí ra yichi ña kasa ká'no ini ra xá'a kuachi nivi —káchí na.

⁵⁰ Ta taJesús nika'an ra xí'in ña'a:

—Xá'a ña kãdixa ún yi'í, Ndios sakaku ra yó'ó. Ta vitin ná koo va'a ini ún ta kuano'o ún ve'e ún —káchí ra xí'in ñá.

8

Ñáyó'o ká'an yu kúu nás'í ná chindee taJesús

¹ Ta saá kee taJesús, ku'a'an ra ku'a ní ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ká'an ndoso ra noo nivi to'on ñava'a xá'a yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ra ku'a'an uxu ovi naapóstol, ² xí'in nás'í ná ndikon sata ra. Sava nás'í yó'o ndee xindo'o ná kue'e, ta taJesús sãnda'a ra ná. Ta tava ra nima ndiva'a xikomí inka ná, ta nduva'a ná. Ñii ñaña'a yó'o naní ñá María Magdalena, ta xikomí ñá uxu nima ndiva'a, ta taJesús tava ra ndi'i ña, ta nduva'a ñá. ³ Inka ña naní Juana, ñá kúu nás'í taChuza, taa ta ndiso chiño xí'in ve'e ká'no tarey Herodes. Inka ña naní Susana, ta ku'a ní ka nás'í ndikon sata taJesús, ta chindee ná ra xí'in ña xíni ñó'ó ra nda'a ra.

* **7:41** Ñii denario kúu s'i'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

Ta Jesús ndátò'on ra cuento xa'a taa ta chí'i ndikìn trigo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Ta nakutá'an kuá'a ní nivi na kee ñii ñii ñoo, kuá'an na koni so'o na ña ka'an ta Jesús, ta nika'an ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

⁵ —Saá ndó'o ñii taa ta chí'i ndikìn trigo. Ta kixá'a ra xíta ní'nó ra ndikìn trigo ña chí'i ra noo ño'o. Ta sava ña nikooyo yichi, ta nivi xindoso na ña, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. ⁶ Sava ndikìn nikooyo noo yásín ní noo ño'o sata yuu, ta ndikìn yó'o kama ní ninduta ña, ta nivyichi ña, ta ndi'i xa'a ña, chi on vása yoo ko'yo noo ño'o yó'o. ⁷ Ta sava ña nikooyo ma'ño tón ñiño, ta ninduta ña, ta ni-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no tón ñiño yó'o, ta xa'ni nduta nó ña. ⁸ Ta sava ndikìn nikooyo noo ño'o va'a ña kuikon. Ta ninduta ña, ta xa'no ña, ta kuá'a ní nixiyo ndikìn yita yó'o, nda sava yita taxi ñii ciento ndikìn —káchí ta Jesús xí'in na.

Tá ndi'i cuento yó'o, ta saá xí'in ndi'i nde'e ra nika'an ra xí'in na:

—Ndi'i ndó'o nivi na yoo so'o, xini ño'ó chikaa so'o ndó ña ka'an i xí'in ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ka'an ndachun ta Jesús saná'a ra nivi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

⁹ Ta saá naxíka xí'in ta Jesús nindaka to'on na ra:

—¿Yukía kóni kachí cuento yó'o? —káchí na.

¹⁰ Ta ndakuiin ta Jesús, nika'an ra xí'in na:

—Ta ndó'o, Ndios taxi ra ña kúnda'a ini ndó to'on ña ño'o se'é ña yo'vi ní ña ka'an xa'a yichi noo xa'nda chiño ra. Ta inka nivi kuiti xini so'o na cuento ña ndátò'on i xí'in na, ta on vása kúnda'a va'a ini na yukía káchí ña. Ta saá kundivi to'on Ndios ña káchí saá: “Vará xito na, ta on vása xini na ñanda'a. Vará xini so'o na, ta on vása chikaa so'o na, ni on vása kúnda'a ini na

ña ndátò'on i”, káchí to'on Ndios —káchí ta Jesús.

¹¹ Ta saá nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Vitin ka'an i xí'in ndó yukía káchí cuento yó'o xa'a ta chí'i ndikìn trigo. Ndikìn ña chí'i taa ndátò'on ña xa'a to'on Ndios. ¹² Ndikìn ña nikooyo yichi ndátò'on ña xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no, ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na, ko'yo kandixa na Ndios ta sakaku ra na. ¹³ Ta ndikìn ña nikooyo noo yuu ndátò'on ña xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsi ní ini na. Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kixá'a vaxi ña xó'vi na án ña xito ndoso ña'a, ta nayó'o sándakoo na yichi Ndios, ta on xjin ka na kandixa na, saá chi on ta'an chikaa va'a ini na to'on Ndios. ¹⁴ Ta ndikìn ña nikooyo noo tón ñiño ndátò'on ña xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios. Ta saá chiño yoo ñoyívi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta kixá'a na kisa chiño na ña kukomí na kuá'a ní ñakuíka ñoyívi yó'o, ta chikaa ní ini na kasa ndivi na ña kúsi ini mii na, ta saá on xjin ka na kutaku na ndatán ka'an to'on Ndios. ¹⁵ Ta ndikìn ña nikooyo ño'o va'a ña kuikon ndátò'on ña xa'a nivi na kúu na ndino'o ini náki'in to'on Ndios. Saá chi nivi yó'o xini so'o na to'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o on vása sándakoo na yichi Ndios, ta kúnde'e na nduu na nivi na va'a ini, na ke'é kuá'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yoo yita trigo ña taxi kuá'a ní ndikìn, saá yoo nivi na va'a yó'o —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ta Jesús ndátò'on ra cuento ña saná'a ndasaá yoo ño'o tóon

(Mr. 4:21-25)

¹⁶ Ta saá nika'an ka ta Jesús, káchí ra saá:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chikaa se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinoo yó ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na kivi ve'e kuchiño koto na ña. ¹⁷ Kúnda'a

ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi nativi ndi'i ña, ña koni ndi'i nivi ña, ta kundaá ini na xa'a ña.

¹⁸ 'Ta xini ñó'ó kundaá xí'in miji ndó ña koni so'o va'a ndó. Saá chi nivi na kundaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi kundaá ka ini na. Ta nivi na on xijin kundaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kundaá ini na.

TaJesús ká'an yu kúu si'í ra xí'in ñani ra

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

¹⁹ Ñii kivi kixaa si'í taJesús xí'in nañani ra, ta ni-kuchiño na tondaá na noo ra, chi chutú ní nivi ve'e yó'o.

²⁰ Ta ñii ta ndato'on ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Nivi na xini so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani xí'in si'í —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tachí xí'in takuií miji

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

²² Ñii kivi taJesús niki'vi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ná ko'yo inka xiiña noo miji —káchí ra.

Ta kee na kua'an na. ²³ Ta kua'an tón barco noo takuií, ta taJesús xikandú'u ra nikisin ra. Ta kixá'a ndeé ní káni tachí na'á noo takuií, ta takuií kixá'a rá nákutú rá ini tón barco, ta tón yó'o kóni ketá nó ini takuií. ²⁴ Saá nataa naxíka xí'in taJesús sanakáxin na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií miji! —káchí na xí'in ra.

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachí na'á xí'in takuií miji. Ta saá kutásin tachí na'á xí'in takuií miji, ñii yaa yaa kuu. ²⁵ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'vi ní na, ta naka'nda ní ini na ndóo na, ta nindaaka to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noo tachí na'á xí'in takuií miji, ta xini so'o ña to'on ká'an ra —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra nima ndiva'a xikomí ñii ta

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

²⁶ Nixaa barco inka tá'vi yu'u miji noo ndóo naño Gadara. ²⁷ Tá noo taJesús tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii taño Gadara, ta tayó'o kómí ra nima ndiva'a. Xa kua'a ní kuiya xíka yálá ra, ta on xijin ra koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noo nduxun na nixi'i. ²⁸ Tá xini ra taJesús, ta nixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:

—¿Yukia kóni ún ke'é ún xí'in i? Chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Ta xáku ndá'ví noo ún ndí on saxo'vi ún yi'i —káchí ra xí'in taJesús.

²⁹ Nika'an ra si'a, saá chi taJesús xa kixá'a ra táva ra nima ndiva'a, káchí ra saá:

—¡Nima ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o! —káchí taJesús.

Kivi niya'a, nima ndiva'a kua'a ní yichí tjin ña tayó'o. Vará inka nivi xindaá na ra, ta xí'in cadena kaa kua'a ní yichí chikatón na nda'a ra, chikatón na xa'a ra, ta ni-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama chachi cadena kaa yó'o, xí'in ndee ñanima ndiva'a xikomí tayó'o. Ta ñandiva'a kisa nduxa ña xí'in ra kua'an ra yóo ra noo yuku yichí. ³⁰ Ta saá taJesús nindaaka to'on ra tayó'o, nika'an ra saá:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuijn ra:

—Naní ndi Legión.

Nika'an ra saá chi kua'a ní kúu nima ndiva'a kómí ra. ³¹ Ta xáku ndá'ví nima ndiva'a noo taJesús, ña on ti'vi ra ndi'i ña ko'on ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i kónó. ³² Ta yatin yóo ñii yuku, xíka kua'a ní kiji xixa'an rí. Ta ndi'i nima ndiva'a

xaku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi ki'vi ndi ini ndi'i tíkini kaá —káchí ña.

Ta taJesús taxi ra ña ndukú nima ndiva'a. ³³ Ta saá kee ndi'i nima ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta niki'vi ña ini ndi'i tíkini. Ta ndi'i tíkini xíno rí kuá'an rí, ta sakoyo xí'in mji rí ta'vi, noo nikoyo rí ini mñi, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

³⁴ Ta nivi na ndaa kinj xini na ñayó'o, ta xíno na kuá'an na ndato'on na xí'in na ndoo ñoo xí'in na ndoo yuku, ña ndo'o kinj sana na. ³⁵ Ta saá kixaa nivi xito na yukia ndo'o tíkini ta yukia ndo'o ta ta xikomí nima ndiva'a. Ta kixaa nivi yó'o noo yóo taJesús, ta xini na ta xikomí kuá'a ní nima ndiva'a, yoo ra yatin xa'a taJesús, ta xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sinj ra. Ta nanivi yó'o niji'vi ní na. ³⁶ Ta inka nivi na xini ndasaá nduva'a ta xikomí nima ndiva'a ndato'on na xa'a ña ke'é taJesús. ³⁷ Ta ndi'i na ndoo ñoo Gadara yó'o kixá'a na xaku ndá'ví na noo taJesús ña kee ra ko'on ra inka ñoo. Saá chi yí'vi ní na. Ta ndaa taJesús ini tón barco xí'in naxika xí'in ra ta kuá'an na. ³⁸ Ta kivi ndaa taJesús ini tón barco, ta ta xikomí nima ndiva'a xaku ndá'ví ra noo ra:

—Taxi ún ná ko'on j xí'in ún —káchí ra.

Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:

³⁹ —No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún —káchí taJesús.

Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'a ra ndato'on ra xí'in ndi'i nañoo ra yu kuu ñava'a ke'é taJesús xí'in ra.

TaJesús sanatakú ra ñii ñálo'o ña nixi'i,

ta sanda'a ra ñii ñaña'a ña nitondaa nda'a tikoto ra

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco, ta naxaa ra nda yu'u mñi noo

kee ra kuá'an ra, ta kuá'a ní nivi kúsiy ní ini na nakutá'an na xí'in ra, chi ndáti na ndikó ra. ⁴¹ Ta kixaa ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, naní ra Jairo. Tá xini ra taJesús, ta xikuxítí ra noo ra, ta ndee ní xaku ndá'ví ra noo ra ña ko'on ra xí'in ra ve'e ra. ⁴² Saá chi ñii laá kuiti ñálo'o kuu sa'ya taJairo, ta kómí ña uxu ovi kuuya, ta ndee ní ndó'o ñá, xa ña yoo kivi kuu ñá. Ta kee taJesús kuá'an ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta kuá'a ní nivi ndikon na sata ra nda ñii chinda'a na ra.

⁴³ Ta yoo ñii ña'a kuá'an ña xí'in nivi na kuá'an sata taJesús, ta xa uxu ovi kuuya ndee ní ndó'o ña kue'e xita ñii. Ta xa nixa'an ña noo kuá'a ní ndotor, ta sandi'i ña si'un ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a ñá. ⁴⁴ Ta vitin vaxi ña sata taJesús, ta nitondaa nda'a ña yu'u tikoto ra, ta saá xandikon niyaa xita ñii ñá, ta nda'a ñá.

⁴⁵ Ta nika'an taJesús:

—¿Yukú ndó nitondaa nda'a yi'i? —káchí ra.

Ta ndi'i nivi ká'an na:

—On sivi yi'i nitondaa nda'a yó'o —káchí na.

Ta taPedro xí'in inka naxika xí'in taJesús nika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, yoo kuá'a ní nivi ta ñii chinda'a tá'an na, ta chinda'a na yó'o, ta ndaka to'on ún: ¿Yukú ndó nitondaa nda'a tikoto i?, káchí ún —káchí na xí'in ra.

⁴⁶ Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra:

—Xini ndi ñii nivi nitondaa yi'i, chi kundaa ini kee lo'o ndee i —káchí ra.

⁴⁷ Ta saá kundaa ini ñaña'a yó'o ndi on kuchiño koo se'é ka ñá, ta kixá'a yí'vi ña nda kisin ñá, ta kixaa ña xikuxítí ña noo taJesús. Ta noo ndi'i nivi, kixá'a ña ndato'on ña ndachun nitondaa nda'a ña tikoto ra, ta xandikon nduva'a ñá. ⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún, ta ná koo va'a ini ún.

49 Tá ká'an ká tǎJesús xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa ñivi na kee ve'e tǎJairo, ta ñika'an na xí'in tǎJairo:

—Sa'ya ún xa ñixi'í ñá. ¿Ndachun sáandi'i ká ún tǎMaestro yó'o?

50 Ta xini so'o tǎJesús ña ñika'an na, ta ñika'an ra xí'in tǎJairo:

—On kuyi'ví ún. Kunda va'a ini ún yi'í, ta nduva'a sa'ya ún —káchí ra.

51 Ta ñixaa tǎJesús ve'e tǎJairo, ta ñi-xiin ra kundikon ñivi satá ra, kuiti taxi ra ko'on uní naxíka xí'in ra na kúu tǎPedro, tǎJacobo, xí'in tǎJuan. Ta taxi ra ndayí ña kivi yivá ñálo'o xí'in si'í ñá ini ve'e xí'in ra.

52 Ta ndóo kuá'a ní ñivi xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá ñixi'í. Ta ñika'an tǎJesús xí'in na:

—On kuaku ndó, chi ñálo'o yó'o on vása ní-xi'í ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

53 Ta saá kusiki na tǎJesús ta ñixaku ndaa na ra, chi xini na ndí ñixi'í va'a ñá. 54 Ta tǎJesús tjin ra nda'a ñálo'o, ta ñika'an ra xí'in ñá:

—Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, ¡ndakoo ún! —káchí ra.

55 Ta saá natakú ñá, ta xandikon ndakoo ñá. Ta ñika'an tǎJesús:

—Taxi ndó ña'a ná kuxu ñá —káchí ra.

56 Ta yivá ñá xí'in si'í ñá ñaka'nda ini na ndóo na, ta tǎJesús xa'nda chiño ra ño na, káchí ra saá:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii ñivi xa'a ña natakú sa'ya ndó —káchí tǎJesús xí'in na.

9

TǎJesús tǐ'ví ra uxu ovi naxíka xí'in ra

ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

1 Ñii kivi tǎJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na ño na, ta taxi ra ndeé xí'in ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña sáxo'vi inka ñivi, ta taxi ra ndeé xí'in ndayí nda'a na ña sanda'a na ndi'i ño kue'e.

2 Ta tǐ'ví ra na ko'on na ka'an ndoso na xa'a yichí ña xá'nda chiño Ndios,

ta sanda'a na ñivi na ndeé ndó'o. 3 Ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tá kuá'an ndó chiño yó'o, ta nda ñii ña'a on kuni'i ndó ko'on ndó: on kuni'i ndó yiton,* ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni si'ún ndó, ni inka tikoto ndó. 4 Tá ñixaa ndó inka ñoo, ta ve'e ño naki'in va'a na ndó'o, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o. 5 Tá yóo ñii ñoo ño on xini ñivi naki'in va'a na ndó'o, ta saá kee ndó ñoo yó'o ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a káxin ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi ño Ndios, chi on xini na koni so'o na to'on ra —káchí tǎJesús xí'in na.

6 Ta saá kee naxíka xí'in tǎJesús, ta kuá'an na ndi'i ñoo, ta ká'an na xí'in ñivi to'on ñava'a xa'a yichí Ndios, ta sanda'a na ñivi na ndeé ndó'o.

Tǎrey Herodes xíka ini ra xa'a tǎJesús

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Ta tǎrey Herodes, xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é tǎJesús, ta on vása xini ra yukia kúu to'on ña ndixa xa'a tǎJesús. Saá chi sava ñivi ká'an na si'a:

—TǎJesús kúu tǎJuan, tǎ sakuchu ñivi, ta ñixi'í ra ta vitin natakú ra —káchí na.

8 Ta inka na ká'an:

—Tǎprofeta Elías, tǎ tǎ ñika'an ndoso to'on Ndios xina'á, vitin kixaa tuku ra ñoyivi yó'o —káchí na.

Ta inka na ká'an:

—TǎJesús kúu inka tǎprofeta tǎ xitaku xina'á, ta vitin natakú ra —káchí na.

9 Ta tǎrey Herodes ñika'an ra:

—Yi'í kúu tǎ xa'nda chiño ña kandoso na sikon tǎJuan. ¿Ta yu kúu tayó'o tǎ ká'an na xa'a vitin? —káchí ra.

Ta kixá'a ra ndúkú ra ndasaá kuchiño koni ra tǎJesús.

TǎJesús taxi ra xixi o'on mil tǎ
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

* 9:3 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in tǎton, án garrote.

10 Ta ndikó uxu ovi naapóstol na ti'ví taJesús, ta naxaa na noo ra, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na. Ta saá taJesús kana ra nayó'o ña ko'on na xí'in ra inka xiiña noo on koó nivi, ta nixaa na yatin ñoo Betsaida. 11 Ta saá nivi xini so'o na míchi ku'a'an taJesús, ta kee na ku'a'an na sata ra. Ta kixaa na noo ra, ta taJesús naki'in va'a ra na. Sána'a ra na xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o.

12 Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta saá nitonda yatin na uxu ovi xika xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, va'a ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yoo yatin, ta nandukú na noo kusun na ñoo vitin, ta sata na ña kuxu na, chi noo ndoo yó vichí ní yó'o.

13 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Mji ndó taxi kuxu na —káchí ra.

Ta nika'an na saá:

—On koó ku'a'a ñaxíxi. Yoo kuiti o'on sita va'a ta ovi kúu tiaká. ¿Án kóni ún ko'on ndi ñoo sata ndi ña kuxu ndi'i nivi yó'o? —káchí na xí'in ra.

14 Chi yoo ku'a'a ní nivi, nda o'on mil ta ndoo. Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Nata'ví ndó nivi ñii ti'vi ñii ti'vi kundoo na, ta ovi siko uxu nivi kúu ñii ñii ti'vi —káchí ra.

15 Ta nika'an na xí'in nivi, ta xikundoo ndi'i na. 16 Ta saá ki'in taJesús o'on sita va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi ñino, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o naxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndoo yó'o. Ta ta'ví ra ovi tiaká ta naxi na rí nda'a ndi'i nivi. 17 Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso,

chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña.

TaPedro ká'an ra taJesús kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o

(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 Ta saá ñii kivi taJesús ká'an mató'on ra xí'in Ndios, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra yoo na xí'in ra. Tá ndi'i nika'an taJesús, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía káchí nivi xa'ai yu kúu i? —káchí ra.

19 Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Sava nivi ká'an yó'o kúu ún taJuan, ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'o kúu ún taprofeta Elías, ta inka na ká'an yó'o kúu ún inka taprofeta ta xitaku xina'á.

20 Ta taJesús nindaqa to'on ra na:

—Ta mji ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?

Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra:

—Yó'o kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

21 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu kúu i.

TaJesús ndato'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31-9:1)

22 Ta taJesús nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra si'a:

—Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kivi vaxi naxikua'a noo najudío, xí'in na sána'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na yi'i ta saxo'vi ní na yi'i. Ta ka'ni na yi'i, ta kivi unj natakui, saá ke'é Ndios.

23 Tá ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta nika'an ra xí'in ndi'i nivi na ndoo yatin:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xini ñó'o sandakoo na ndi'i ña káchí ini mji na, ta ñii ñii kivi kusokó na tón cruz mji na† ta kundikon na sata i. 24 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xjin na xo'vi na xa'ai,

† 9:23 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xini ñó'o koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yí'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i. ²⁵ Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda maní kúu ña. ²⁶ Ta nivi na kúka'an noo xa'a yí'i, ta kúka'an noo na xa'a to'on i noo inka nivi, ta saá yí'i, taa ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios xí'in naángel yí'i, na kixaa xí'in i. ²⁷ Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ñava'a ká'no noo xá'nda chiño Ndios.

Kivi nátaxa taJesús, xini uní taxíka xí'in ra

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸ Njya'a yatin oná kivi, ta nakaxin taJesús uní taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta kuá'an na xí'in ra ñii yuku síkón, ña ka'an ra xí'in Ndios. ²⁹ Tá mií ká'an ra xí'in Ndios, ta nasama noo taJesús, ta nátaxa tikoto ra, nduyaa ní ña. ³⁰ Ta saá nivi taMoisés xí'in taElías, ndato'on na xí'in taJesús. ³¹ Ta ñii ká'no ña náye'e, ta xino nduu ndi'i ña noo yita na ká'an xí'in taJesús. Nika'an na ndasaá koo kee ra ñoyívi yó'o, chi xa yatin tondaa kivi ña nakuita nanivi ñoo Jerusalén ta ka'ni na ra. ³² Vará taPedro xí'in inka ovi natá'an ra kóni ní na kusun na, ta saá ni, kuchiño na xindito na, ta xini na ñaká'no náye'e, ta xino nduu ña taJesús xí'in ovi taa na yóo xí'in ra. ³³ Tá xa yatin ko'on na ovi yó'o, ta nika'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi uní tia'va, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías.

Nika'an taPedro saá chi on vása kúndaá ini ra yukia ká'an ra. ³⁴ Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii viko chée nda noo ñindichi ra xí'in nataa yó'o, ta nisa'vi ndi'i na tixin viko, ta

nivi'ví ní na. ³⁵ Ta tixin viko yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kivi ní ini xini. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

³⁶ Tá xini so'o na to'on yó'o, ta ni-xini ka na ovi taa ta nika'an xí'in taJesús, nda ñii laá kuiti taJesús ñindichi noo na. Ta naxíka xí'in taJesús on vása ní-ndato'on yachi na xí'in nda ñii nivi xa'a ña xini nayó'o.

Ñayó'o ká'an taJesús sanda'a ra ñii talo'o ta kómí nima ndiva'a
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷ Ta nivi inka kivi, ta ndikó taJesús vaxi noo ra yuku xí'in taPedro, taJuan, xí'in taJacobo, ta nakutá'an na xí'in kuá'a ní nivi na kixaa noo na. ³⁸ Ta ñii tatá'an nanivi yó'o, xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata maestro, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya i. On koó ka inka sa'ya i, ³⁹ ta kuá'a ní yichi ñanímá ndiva'a tii ña ra, ta ndá'yi ní ra, ta ndee ní sáksin ña ra, tанда kée chikiño yu'u ra. Sátakué'e ní ña ra, ta on xii ña saña ña ra. ⁴⁰ Ta xa xaku ndá'ví noo naxíka xí'in ún tava na nima ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

⁴¹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—¡Nivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xii ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xini ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kúndeé ini i xí'in ndó? —káchí ra.

Ta saá nika'an taJesús xí'in yivá talo'o ta kómí nima ndiva'a:

—Na'a xí'in sa'ya ún —káchí ra.

⁴² Ta kixaa talo'o yatin noo taJesús, ta nima ndiva'a tuku tii ña ra, ta sakana ña ra noo ño'o, ta kini ní sáksin ña ra nda kée nda'a ra xí'in xa'a ra. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo nima ndiva'a ña kee ña. Ta ñanímá ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a talo'o, ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a yivá ra. ⁴³ Ta ndi'i nivi naka'nda ní ini na, chi xini na ñandee ká'no kómí Ndios.

Yichí ovi taJesús ká'an ra xq'a ña xq'vi ra ta kivi ra

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yó'o naka'nda ini na xa'a ñava'a ke'é taJesús, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

⁴⁴—Chikaa va'a so'o ndó to'on ña ká'an i xí'in ndó vitin. Nii kivi ña vaxi ñii taa nataxi ra yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, nda'a nivi —káchí taJesús.

⁴⁵ Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaa ini na yukía káchí to'on ña nika'an ra xí'in na, saá chi on vása ní-taxi yachí Ndios ña kundaa ini na. Ta yí'ví ní na ndaka to'on na ra yukía kóni káchí ña ká'an ra.

Naxíka xí'in taJesús náa na xq'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Nii kivi naxíka xí'in taJesús kixá'a na náa na xí'in tá'an na xa'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na.

⁴⁷ Ta xini ndi'i taJesús yukía xani ini na, ta kana ra ñii talo'o, ta kixaa ra xikundichi ra sijn taJesús. ⁴⁸ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni káchí ña saá: ndí yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, káchí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, taa ta tì'ví yi'i vaxi i. Saá chi taa ta kúu ta nino ka noo ndó, tayó'o kúu ta ká'no ka noo ndi'i ndó —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na on vása sáq ini xini taJesús,
nayó'o kúu na yoo yu'ú xí'in ra

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹ Ta nika'an taJuan xí'in taJesús: —Tata Maestro, xini ndi ñii taa táva ra nima ndiva'a. Xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a xí'in ndayí ún, káchí ra. Ta nika'an ndi xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi on sivi ta ndikon sata ún xí'in ndi kúu ra —káchí ra xí'in taJesús.

⁵⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra: —On kasi ndó noo ra, chi yoo yu'ú takán xí'in mii yó. Saá chi nivi na

on vása sáq ini xini mii yó, nayó'o kúu na yoo yu'ú xí'in mii yó —káchí taJesús xí'in ra.

TaJesús ká'an ra ndi taJacobo xí'in taJuan

on vása xini na mí vaxi to'on ña ká'an na

⁵¹ Ta xa vaxi kivi ndikó taJesús ko'on ra ñoyivi nino, ta chikaa ini ra ko'on ra ñoo Jerusalén. ⁵² Ta saá tì'ví ra sava na xíka chiño noo ra, ná ko'on na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi na ña xa ra. ⁵³ Ta nañoó kán ni-xiin na naki'in na taJesús, chi xini na ndi kóni ra ko'on ra ñoo Jerusalén. ⁵⁴ Ta ovi taa taxíka xí'in taJesús, taJacobo xí'in taJuan, xini na ndi ni-xiin nivi nañoó Samaria yó'o naki'in va'a na taJesús, ta nika'an nataa yó'o xí'in taJesús:

—Tata, ¿án kóni ún ndukú ndi noo Ndios chikaa ra ñoo ta ka'mi ña ndi'i nivi nañoó yó'o?, chi saá kisa taprofeta Elías kuiya xina'a —káchí na xí'in taJesús.

⁵⁵ Ta ndikó koo taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó saá, ⁵⁶ chi on sivi xa'a ña sandi'i i xa'a nivi kúu ña kixaa i ñoyivi yó'o, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta vaxi sakaku nivi kúu i —káchí ra.

Ta saá kee na ku'a'an na inka ñoo.

Ñayó'o ká'an xq'a nivi na kóni kundikon sata taJesús

(Mt. 8:19-22)

⁵⁷ Ku'a'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichí, ta nakutá'an na xí'in ñii taa, ta nika'an ra xí'in taJesús si'a:

—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún —káchí ra.

⁵⁸ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra: —Tíñokuii kómí rí kavua noo kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton noo kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, on koó ve'e i noo kusun i —káchí taJesús xí'in ra.

⁵⁹ Ta saá nika'an taJesús xí'in inka taa:

‡ 9:53 Nivi naSamaria on xijn na koni na nivi naIsrael na ndóo ñoo Jerusalén.

—Na'a kundikon ún sata i —káchí ra.

Ta ndakuijn tayó'o, nika'an ra:

—Va'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundati i nda ná kivi yivá i, ta sanduxun i ra, ta saá kundikon i yichi ún —káchí ra.

⁶⁰ Ta nika'an taJesus xí'in ra:

—Nivi na on vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sanduxun na natá'an na nandií. Ta yó'ó, yóo inká chiño ña xini ñó'ó ní ka kasa ndivi ún: Va'a ko'on ún ka'an ndoso ún to'on xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesus xí'in ra.

⁶¹ Ta nika'an inká ta, káchí ra saá xí'in taJesus:

—Kóni kundikon i yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná ko'on i ndayi i nave'e i —káchí ra.

⁶² Ta saá ndakuijn taJesus, káchí ra:

—Tá yóo ñii ta tá'vi noo ño'o, ta tiin ra xa'a yata, ta ndikó koo ra nakoto ra chí sata ra, ta on vása va'a kasa chiño ra. Ndatán yóo tayó'o, saá yóo nivi na kixá'a ku'a'an yichi Ndios, ta on xin na sandakoo na yichi yata. Ta nayó'o on vása va'a kasa chiño na yichi Ndios —káchí taJesus xí'in ra.

10

TaJesus ti'vi ra un i siko uxu ta ku'a'an na ka'an na xí'in nivi xa'a yichi Ndios

¹ Ta ndi'i ñayó'o, ta taJesus nakaxin ra un i siko uxu ta, ta ti'vi ra na, ovi ovi na ku'a'an si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá xa'a mii taJesus. ² Ta ta'an ka ko'on na ta nika'an taJesus xí'in na:

—Ndatán yóo kui'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo nivi na xa yóo ti'va kundikon yi i, ta on koó nivi kasa chiño na noo i nakaya na nayó'o. Ta saá kuaku ndá'vi ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'vi ra inká nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o.

³ Ta vitin ku'a'an ndó kasa ndivi ndó chiño xa'a Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo ndikachi válí ma'ño tinda'yi, saá koo ndó, chi yóo ku'a'a ní nivi

na on vá'a ini noo ko'on ndó. ⁴ Tá ku'a'an ndó, ta on kuni'i ndó si'ún, ni leká ndó, ni inká nduxan ndó. Ta on kuita ndó ndato'on ndó xí'in nivi yichi. ⁵ Tá nixa'a ndó noo ku'a'an ndó, ta ve'e noo xa'a ndó, ka'an ndó xí'in nivi: “Ná koo va'a ini ndó'ó na ndóo ve'e yó'o”, káchí ndó xí'in na.

⁶ Tá yóo nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta ndixa ná koo va'a ini na. Tá on koó nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta saá ñava'a nika'an ndó xa'a nayó'o, on ndoo ña xí'in na, ta ndikó ña xí'in mii ndó. ⁷ Ta noo naki'in va'a nivi ndó'ó, ta kundoo ndó ve'e nayó'o.

Ta va'a kuxu ndó ta ko'o ndó nda ndá ña taxi na nda'a ndó. Ndó'ó kisa ndivi ndó chiño ña chindeé nayó'o, ta saá yóo ndayi xa'a ña taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i nivi na kisa chiño kómí na ndayi naki'in na ya'vi na. ⁸ Tá xa'a ndó ñii ñoo, ta nivi naki'in va'a na ndó'ó, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a ndó, ⁹ ta sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'ó, ta ka'an ndó saá xí'in na: “Xa yóo yatin yichi noo xá'nda chiño Ndios”, káchí ndó xí'in na. ¹⁰ Tá xa'a ndó ñii ñoo, tá on vása naki'in va'a nivi ndó'ó, ta kee ndó ku'a'an ndó yichi ñoo yó'o, ta ka'an ndó si'a: ¹¹ “Ná sakisin ndi xa'a ndi ña nakoyo ya'a ñoo ndó. Xí'in ñayó'o kunda'a ini ndó ndi mii ndó kúu na ndiso kuachi, chi ni-xiin ndó koni so'o ndó to'on Ndios. Ta kunda'a ini ndó ndi xa yóo yatin yichi noo xá'nda chiño Ndios”, káchí ndó xí'in na. ¹² Ta ka'an i xí'in ndó, tonda'a ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ñaño yó'o noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma kuya xina'a —káchí taJesus xí'in na.

Ñayó'o ka'an xa'a ñaño na on xin koni so'o ña ka'an taJesus

(Mt. 11:20-24)

¹³ TaJesus ka'an ka ra, káchí ra saá:

—¡Ndá'vi ní ndó, nivi ñaño Corazín! ¡Ndá'vi ní ndó, nivi ñaño Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xo'vi

ní ndó. Saá chi kuiya xina'á tá xini ví nivi naño Tiro xí'in naño Sidón milagro ña ké'éj xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta nakundixin na tikotó ndayí noo, ta chikaá na yaá no'o sijní na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na. ¹⁴ Ñakán kía, tá tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ita kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, naño Corazín xí'in naño Betsaida! Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón. ¹⁵ Ta ndó'ó, nivi naño Capernaum çán xani sijní ndó kanoo va'a ní to'on ndó nda ñoyívi ñino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó ñino, nda ndaya —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá nika'an ka taJesús xí'in unj siko uxu taa, káchí ra:

—Ndó'ó kómí ndó ndayíj ndato'on ndó xí'in nivi. Ta ndi'i nivi na naki'in va'a to'on ña ká'an ndó, to'on yí'j kúu ña naki'in na. Ndi'i nivi na on xijn naki'in ndó'ó, ta yí'j kúu ta on xijn na naki'in na. Ta ndi'i na on xijn naki'in yí'j, Ndios kúu ta on xijn na naki'in na, chi Ndios kúu taa ta ti'ví yí'j vaxi j —káchí taJesús.

¹⁷ Ta saá nixa'an na unj siko uxu taa, ta nitondaa kivi ndikó na, ta kúsij ní ini na, ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na si'a:

—Tata, nda nima ndiva'a kisa ndivi ña ña xa'nda chiño ndi noo ña xí'in ndayí ún.

¹⁸ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—Xini j ñandiva'a ká'no Satanás kee ña ñoyívi ñino, ta nakava ña nda noo ño'o. Ndatán káa ñii taxa, saá káa ña nakava ña nda noo ño'o. ¹⁹ Xa taxi j ndeej nda'a ndó ña kuchiño kundoso ndó sata tikoo xí'in títisi'ma, ta kundeé ndó noo ndi'i ndee ñandiva'a, ta nda lo'o on kuchiño ña satakué'e ña ndó'ó. ²⁰ Ndó'ó, kúsij ní ini ndó vitin, xa'a ña kuchiño ndó xa'nda chiño ndó noo nima ndiva'a. Ta va'a ná kusij ní ka ini ndó chi Ndios xa nika'yi ra

kivi ndó noo tutu ña yoo ñoyívi ñino —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús kúsij ní ini ra
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Ta mji hora yó'o, ta Nima Ndios sakutú ña nima taJesús xí'in ñasij, ta nika'an ra xí'in Ndios si'a:

—Tata Yivá j, ¡kisa ká'no j yó'ó! Yó'ó kúu Taa taKá'no ta xa'nda chiño noo ndi'i ña yoo ñoyívi yó'o xí'in ña yoo ñoyívi ñino. Kisa ká'no j yó'ó, chi xa saná'a ún nayó'o, na ñino ini kúu na, ta kúndaa ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noo inká nivi na naní nandíchi, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yoo ñoyívi yó'o, chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i nivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.

²² Ta nika'an ka ra saá:

—Yivá j Ndios xa taxi ra ndi'i ñava'a nda'a j. Nda ñii nivi on vása xini na ini yí'j, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mji Ndios kúu ta xini va'a ini yí'j. Ta nda ñii nivi on vása xini na ini Yivá j Ndios, ta ñii laá yí'j, taa ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xini ini ra, ta nivi na nakaxin j taxi j konj na ini ra —káchí taJesús.

²³ Ta saá nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakaa ñasij nima ndó chi xito ndó ñava'a ké'éj ñoyívi yó'o. ²⁴ Ta kuiya xina'á nixiyo ku'a ní napro-feta xí'in ku'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xito ndó vitin, ta ni-kuchiño na. Ta kutoo na konj so'o na ña xini so'o ndó vitin, ta ni-kuchiño na —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento
xa'a ñii taa ta va'a taño Samaria

²⁵ Ta saá kixaa ñii tamaestro ta xini va'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta nindaká to'on ra taJesús, chi kóni ra koto ndoso ña'a ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, çyukía ke'é j, ta taxi Ndios koo j xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi? —káchí ra.

²⁶ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—¿Yukíá káchí ndayí Ndios ña nítáa tá Moisés xina'á? ¿Yukíá ká'vi ún noo ndayí yó'o? —káchí ra.

27 Ta ndakuijn tayó'o, nika'an ra saá:

—Saá káchí ña: “Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndeé yó, xí'in ndi'i sijn yó. Nii kiva ndatán kí'vi ini yó xí'ni yó xí'in mji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó”, káchí ndayí Ndios —káchí ra xí'in tá Jesús.

28 Ta ndakuijn tá Jesús, nika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún xí'in ra —káchí tá Jesús xí'in tayó'o.

29 Ta kóni tamaestro yó'o kasa ndaa ra xa'a mji ra noo tá Jesús, ta ñakán tuku nindaká to'on ra tá Jesús, nika'an ra saá:

—¿Yu kúu natá'an yó?

30 Ta ndakuijn tá Jesús, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa kee ra ñoo Jerusalén, ta kuá'an ra yichí ña kuá'an ñoo Jericó. Tá kuá'an noo ra, ta kana koyo sava nakuí'ná yichí yó'o, ta sasi na ra, kisa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, kindaa na tikoto ra, kani ní na ra, satakué'e ní na ra nda salo'o kivi ra. Ta sandakoo na ra, ta kuá'an na. 31 Ta saá vaxi ñii sutu, ta nixaá ra noo kándú'u taa tá takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta nija'a xíyo ra, ta kuá'an ra. 32 Ta saá vaxi inka taa, tatá'an na Leví, na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no. Kixaá ra noo kándú'u tá takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta nija'a xíyo ra, ta kuá'an ra. 33 Ta saá vaxi inka taa taño Samaria, ta kixaá ra noo kándú'u tá takué'e. Tá xini ña'á ra, ta kundá'vi ní ini ra xini ra tá takué'e yó'o.

34 Ta nixaá yatin ra noo ra, ta kixá'á ra chikaá ra aceite xí'in vino noo takué'e tayó'o ña kasa tatan ña'á ra. Ta chikatón ra tikoto ndi'i saá noo takué'e ra. Ta ndani'i ña'á ra, ta sandaa ña'á ra sata tiburro

sana ra, ta naki'in ra kuá'an ra xí'in ra ñii ve'e noo kisin na xika yichí, ta saá xindaa ña'á ra. 35 Tá nítivi inka kivi, ta taxi taa tá Samaria yó'o ovi s'ún denario* nda'a tá xí'in ve'e yó'o, ta nika'an ra xí'in ra: “Kundaa lo'o ún tá takué'e yó'o ná ndoo lo'o ra ve'e ún. Tá ni-nani s'ún yó'o kutátan ra, ta chinoo ún s'ún mji ún, ta saá cha'vi yó'o kivi ndikó i”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tá Jesús xí'in tamaestro tá saná'a ndayí Ndios.

36 Ta nika'an tá Jesús xí'in ra:

—Unj taa nija'a noo kándú'u taa tá takué'e yó'o. ¿Yukú taa ke'é ñava'a ndatán ké'é tatá'an ra xí'in ra? —káchí tá Jesús.

37 Ta ndakuijn ra, nika'an ra:

—Taa tá ke'é ñava'a xí'in ra kúu tatá'an ra —káchí ra xí'in tá Jesús.

Ta nika'an tá Jesús xí'in ra:

—Kuá'an ún, ta ndatán ke'é tá kundá'vi ini xini tá takué'e yó'o, saá ke'é ún xí'in inka nivi —káchí tá Jesús xí'in ra.

Tá Jesús nixaá ra ve'e ña Marta xí'in ña María

38 Kuá'an tá Jesús xí'in naxika xí'in ra, ta nixaá na ñii ñoo lo'o. Ta ñii ña'á naní ña Marta naki'in ña na, ta niki'vi na ini ve'e ña. 39 Ta ña Marta yoo kivi ña naní María, ta kixaá ña María xikoo ña yatin xa'a tá Jesús, ta xini so'o ña yukíá ndato'on ra. 40 Ta ña Marta ndi'i ní ini ña chi yoo kuá'a ní chiño kasa ndivi ña. Ta kixaá ña noo tá Jesús, ta nika'an ña xí'in ra:

—Tata, ¿án on vása ndi'i ini ún, chi ñii laá miji kisa chiño i? Chi kivi'vi sandakoo ña ndi'i chiño, ta kóni ña ka'an ún xí'in ña ná chin-deé ña yi'i —káchí ña xí'in tá Jesús.

41 Ta ndakuijn ra:

—Nana, ndi'i ní ini ún chi yoo kuá'a ní chiño. 42 Ta ñii chiño kúu ña xini ño'ó ka noo ndi'i inka ña kisa ndivi ún. Kivi'vi ún ña María xa nakaxin ña kasa ndivi ña chiño ña xini ño'ó ka, chi yoo ña, xini so'o ña

* 10:35 Nii denario kúu s'ún ña kúu ya'vi ñii taa tá kisa chiño ñii kivi.

to'on ña ká'an̄i. Ta nda ñii ñivi, on vá'a kindaa na chiño yó'o nda'a ñá —káchí taJesús xí'in ñáMarta.

11

TaJesús saná'a ra ndasaá va'a ka'an̄i ñivi xí'in Ndios
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ Ñii kivi ñika'an̄i taJesús xí'in Ndios, ta ñii taxíka xí'in ra kixaa ra noo ra, ta ñika'an̄i ra xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndi'i ndasaá ka'an̄i ndi xí'in Ndios, saá chi taJuan ta sakuchu ñivi saná'a ra naxíka xí'in ra ndasaá koo ka'an̄i na xí'in Ndios.

² Ta ndakuin̄i taJesús, ñika'an̄i ra: —Tá ká'an̄i ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:

Tata Yivá yó, ta yóo ñoyivi ñino, ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.

Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i ñivi.

Ndatán yóo ñoyivi ñino kisa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii ki'va saá ñoyivi yó'o ná kasa ndivi ndi'i ñivi ña kóni ún.

³ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xini ñó'o kuxu ndi.

⁴ Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi saá kisa ká'no ini mji ndi xa'a ñivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on ki'vi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a,

saá ka'an̄i ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁵ Ta saá ndato'on ra xí'in na inka cuento ña saná'a ra na, ñika'an̄i ra si'a:

—Ñii ma'ño ñoo, ta ñii ndó'o ko'on ndó ve'e tamigo ndó, ta ka'an̄i ndó xí'in ra: “Ñani, ¿án kúchiño ún taxi ún un̄i sita va'a nda'a i?, ⁶ chi ñii tamigo i xíka ra viaje, ta sakán kixaa ra ve'e i, ta on ko'o ña'a noo i taxi i kuxu ra”, kachí ndó. ⁷ Ta tamigo ndó yó'o on keta ra ve'e ra, ta ndakuin̄i ra, kachí ra saá: “On sandi'i ún yi'i. Xa ndási kútu yé'é i, ta xa kándú'u i xí'in sa'ya i, ñakán on kivi ndakoo i

taxi i sita va'a nda'a ún”, kachí ra xí'in ndó. ⁸ Vará tamigo ndó kúu ra, ta on kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta xa'a ña on xiin ndó sandakoo ndó sandi'i ndó ra, ta ndixa ndakoo ra taxi ra ndi'i ña xini ñó'o nda'a ndó. ⁹ Cuento lo'o yó'o saná'a ña si'a: On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'o ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichi Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña ki'vi ndó yichi ra. ¹⁰ Chi ndi'i ñivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'o na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i ñivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i ñivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña ki'vi na yichi ra.

¹¹ Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sita va'a noo ndó, ta on kivi taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kivi taxi ndó ñii ko'o nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹² Tá ndúkú ra ñii ndivi noo ndó, ta on kivi taxi ndó tisi'ma nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹³ Vará ndó'o kúu ndó ñivi na on vá'a, ta saá ni, taxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi ñino, kúu ra ta va'a ní ka noo ñivi, ta ndixa taxi ra Níma ra nda'a ndi'i ñivi na ndúkú ña noo ra —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an̄i xa'a ñivi na ñika'an̄i xa'a taJesús

kómí ra ndee ñaníma ndiva'a
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

¹⁴ Inka kivi taJesús táva ra ñii níma ndiva'a ña kómí ñii ta tañí'í. Tá kee níma ndiva'a, ta saá va'a naka'an̄i ra. Ta naka'nda ini ñivi na xini ñayó'o. ¹⁵ Ta sava na ñika'an̄i na xa'a taJesús:

—Xí'in ndee ñaBeelzebú,* ña kúu ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a, táva tayó'o níma ndiva'a —káchí na.

¹⁶ Ta inka ñivi kóni koto ndoso na taJesús, ta ndúkú na noo ra ña ke'é ra ñii milagro ña saná'a ra noo na

* **11:15** Inka kivi ñani Satanás kúu Beelzebú.

ña ndixa kómí ra ndee Ndios. ¹⁷ Ta taJesús xíní ra ña xáni ini na, ta nika'an ra xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñivi, ta nata'vi tá'an na, ta kixá'a na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o. ¹⁸ Ta ñanímá ndiva'a ká'no Satanás, táná tava ña ini ñivi nímá ndiva'a tá'an ña, níkuu, ta saá nata'vi tá'an ñandiva'a ta kani tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichí ña. Ndát'o'onj to'on yó'o xí'in ndó, chi káchí ndó xí'in ndee ñandiva'a ká'no tava j nímá ndiva'a. ¹⁹ Ta yí'i, tá xí'in ndee ñanímá ndiva'a ká'no tava j nímá ndiva'a, níkuu, ta ñivi na ndíkon sata ndó, ¿míchí vaxi ndee na tava na nímá ndiva'a? Na ndíkon sata ndó káchí na on sivi ndee nímá ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na nímá ndiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi ñivi na ndíkon sata mii ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndiso ndó, chi ñavatá ká'an ndó xa'a j. ²⁰ Ta yí'i, kómí ndee Ndios ña tava j nímá ndiva'a, ta ña ké'é j yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'a xá'nda chiño Ndios noo ñivi ñoyívi yó'o.

²¹ "Tá yóo ñii taa, ta ndeé ní ndaku ra, ta kómí ra espada ná'no xí'in inka ña xíní ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuíká ra, ta saá ñivi nakuí'na on kuchiño na kivi na ini ve'e ra. ²² Tá ñii kivi kixaa inka taa ta ndaku ka noo taa ta xí'in ve'e yó'o, ta kündeé ra noo ta xí'in ve'e yó'o, ta kindaa ra ndi'i ñakuíká kómí tayó'o, ta nata'vi ra ña xí'in natá'an ra. Ndátán yóo ta ndeé ní ndaku, saá yóo ñanímá ndiva'a ká'no. Ta ndátán yóo ta ndeé ka noo ra, saá yóo yí'i —káchí taJesús xí'in na.

²³ Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ñivi na on vása yóo yu'ú xí'in j, nayó'o kúu na on xii koni na yí'i. Ta ndi'i ñivi na on vása chindeé yí'i nakaya na ñivi xa'a ña kundikon na yichí Ndios, nayó'o

kúu na sakuíta ní'no ñivi ña on kundikon na yichí Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a nímá ndiva'a

(Mt. 12:43-45)

²⁴ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii nímá ndiva'a saña ña ñii taa, ta saá ku'a'an ña yuku yichí ña nandukú ña noo nakindée ña. Tá on vása nání'i ña noo nakindée ña, ta xáni ini ña saá: "Ndikó yó ndi'vi yó ini taa noo kee yó vaxi yó", káchí ña.

²⁵ Ta ndíko ña, náxaa ña noo yóo taa noo kee ña. Ta nákoto ña, ndátán yóo ñii ve'e ñiti'vi ta ndasa livi na, saá yóo ini tayó'o. ²⁶ Ta ndíko nímá ndiva'a ku'a'an ña, ta nándukú ña inka nímá ndiva'a. Ta nání'i ña uxá nímá ña ndiva'a ní ka noo mii ña. Ta ndíko koo ña ta ku'a'an uxá nímá ndiva'a yó'o xí'in ña ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini tayó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin noo ña si'na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu ñivi na kómí ñasii ini táxi Ndios

²⁷ Tá ká'an ka ra xí'in ñivi, ta ñii ña'a ña ñindichi ma'ño ndi'i ñivi, xí'in ndi'i ndee ña nika'an ña xí'in ra saá:

—jNdachun nákaa ñasii ní ini si'ún, chi sakaku ña yó'o ta sakua'no ña yó'o! —káchí ña.

²⁸ Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—jTa ví'i ka ñasii nákaa ini ñivi na xíní so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña! —káchí ra xí'in ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi na ndúkú ñii milagro noo taJesús

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

²⁹ Tá ku'a'a ní ñivi nakutá'an na ta kixaa yatin na, ta taJesús kixá'a ra ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na na ndiva'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii milagro noo j ña kandixa na ndi' taa ta kixi noo Ndios kúu j. Ta on ké'é j inka milagro ña koto na, chi va'a ka xíní ñó'ó kunda j ini na ña ñindo'o taprofeta

Jonás kuiya xina'á. ³⁰ Saá chi naño Nínive kundaá ini na ndasaá nindo'o taJonás, ta nandikó ini na. Ta ñii ki'va saá ñivi na táku vitin koni na ña kundo'o*i*, ta ñivi na kundaá ini xa'a ñayó'o nandikó ini na. ³¹ Tá kixaá kivi kasa nani Ndios xa'a ñivi ñoyívi yó'o, ta ñii ñáreina, ñá ñixa'nda chiño ñoo ñoo naní Sabá xina'á, chikaá ñá kuachi sata ndó'o na táku vitin. Chi ñáreina yó'o xiká ní ñixa'an ñá xini so'o ñá to'on ña ñika'an tarey Salomón, chi ta ndichí ní sini xikuu ra. Ta yi'i, ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka ñoo taSalomón, ta on xiin ndó koni so'o ndó ña ká'an*i*. ³² Tá kixaá kivi kasa nani Ndios xa'a na ñoyívi yó'o, ta saá tuku naño Nínive chikaá na kuachi sata ndó'o na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña ñika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yi'i, ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka ñoo taJonás, ta on xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an*i* —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ño'o yé'e ini ñivi

(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³ Ta ñika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ta ñivi, tá nátoon na ño'o, ta on vása chikaá se'é na ña, ta chinóo na ña ñoo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i ñivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na. ³⁴ Ndatán yoo ño'o ña yé'e, saá yoo nduchú ñoo yó. Tá va'a yoo nduchú ñoo ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kundaá ini ndó ñandaá. Tá on vása va'a yoo nduchú ñoo ndó, ta naa ní ini ndó. ³⁵ Ñakán kíá xini ñó'ó koto va'a xí'in mii ndó án ndixa xika ndó ñoo yé'e. Tá xani sini ndó xika ndó xí'in ño'o yé'e, ta on sivi ñandaá kúu ña, ta saá, ñdachun naa ní ini ndó! ³⁶ Tá ndixa yé'e ño'o ini ndó, ta nda lo'o on vása naa ini ndó, ta saá ño'o ña yé'e ini ndó ndatán yoo ñii ño'o ká'no yé'e ñoo xika ndó, saá koo ña.

TaJesús chikaá ra kuachi sata nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Ta ndi'i ñika'an taJesús xí'in na, ta ñii tafariseo kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kuachan ra xí'in tafariseo ve'e ra, ta ñixaá ra, ta xikoo ra kuxu ra. ³⁸ Ta ñaka'nda ini tafariseo xito ra on vása ní-nda'á taJesús, ndatán ki'va yoo ndayí mii na. ³⁹ Ta taJesús ñika'an ra xí'in ra:

—Ndó'ó nafariseo nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o. Ta ini mii ndó chutú ní ñakuí'ná xí'in ña on vá'a. ⁴⁰ ¡Ndachun kí'ví ní ndó! ¿Án on vása xini ndó mii Ndios, ta ta kisa va'a ña kúu sata yó, mii ra kúu ta kisa va'a ini yó? ⁴¹ Tá ndino'o ini ndó taxi ndó ñava'a ndó ña chindeé ndó nandá'ví, ta saá ndundii ini ndó.

⁴² '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Vará táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii ñoo yukú válí ña xixi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní ñoo Ndios. Chi ñoo Ndios ña xini ñó'ó ní kúu ña ke'é yó ñandaá xí'in inka ñivi, ta kuki'vi ini yó koni yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o ñoo Ndios, ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inka chiño válí ñoo ra.

⁴³ '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Kútoo ní ndó kundoo ndó táyi tón ná'no tón to'ó yoo ve'e ño'o sinagoga. Saá tá xika ndó noyá'vi, ta kóni ndó ña kasa to'ó ní ñivi ndó'ó.

⁴⁴ '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in natá'an ndó! Saá chi ndatán yoo ño'o ñoo ñinduxun na ñixi'i, ta on vása tívi ña tá'yí ño'o tixin ño'o, saá yoo ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁵ Ta ñii tamaestro ta xini va'a ndayí Ndios ñika'an ra xí'in taJesús:

—Tá chikaá ún kuachi sata nafariseo yó'o, ta ñii ki'va saá

† 11:42 Yukú válí yó'o kúu mīno castila xí'in yukú yova.

chíkaa ún kuachi sata ndi —káchí ra.

⁴⁶ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Chi sakuiso ndó nivi chiño veé ní, ta yo'vi ní kuiso na. Ta mji ndó, nda lo'o on xiin ndó tindaa ndó chiño veé ta yo'vi ní yó'o.

⁴⁷ 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! iNa ovi yu'u kuu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e noo njinduxun naprofeta xina'á. Ta naxii síkuá mji ndó kuu na xa'ni naprofeta yó'o. ⁴⁸ Xí'in ñayó'o kúndaa ini yó ñii kuu ini ndó xí'in ini naxii síkuá ndó. Chi naxii síkuá ndó kuu na xa'ni naprofeta xina'á, ta ndó'ó kuu na kisa va'a ve'e noo njinduxun na.

⁴⁹ 'Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on ndichí xa'a ndó saá: "Ti'ví i naprofeta ña ka'an ndoso na to'on i xí'in naño Israel, ta ti'ví i naapóstol ña kasa ndivi na chiño i, ta naño yó'o, on kua'a na naki'in va'a na nda ñii na ti'ví i, ta ka'ni na sava na, ta saxo'vi na inká na", káchí Ndios. ⁵⁰ Ta sata mji ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i naprofeta, tá nda kixá'á kivi noo tанда vitin. ⁵¹ Saá chi kixá'á ña xí'in ña nixi'i taAbel,† ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i taZacarías. Ta naxii síkuá ndó xa'ni na taZacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kuu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kuu nama yji noo sóko na ña'a noo Ndios. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, sata mji ndó na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i nava'a yó'o.

⁵² 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Ndatán ké'é ñii taa ta chíkaa se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noo nivi na kóni kivi yichi Ndios, ta ni mji ndó xiin ndó kivi ndó yichi ra —káchí taJesús xí'in na.

⁵³ Tá ká'an taJesús xí'in na, ta nafariseo xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios, njsaa ní na, ta kixá'á na sándi'i ní na ra xí'in to'on, ⁵⁴ chi kóni

na ña nakava ra ka'an ra to'on ña on vá'a, ta saá kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo nachiño.

12

TaJesús sáná'a ra naxíka xí'in ra ña on ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ovi yu'u

¹ Ku'a ní mil nivi nakutá'an na noo taJesús, ñii chutú ndaa na tанда xindoso na xa'a tá'an na. Ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on ko'on ndó yichi nafariseo, chi na ovi yu'u kuu na. Ndatán yóo levadura ña kisa chiño se'é xí'in yuxan, saá yóo yichi nafariseo. ² Ta nda ñii ña nákaa se'é on kivi koo se'é ña ndi'i saá kivi, chi ñii kivi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nivi, ta vaxi kivi koni ndi'i na ñayó'o. ³ Nii kivi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó noo naa, koni so'o ndi'i nivi ñayó'o kivi ndivi yé'e ño'o. Ta to'on ña nika'an yaa ndó xí'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kivi ndaa nivi sini ve'e na, ta ka'an ndoso na to'on yó'o ña koni so'o ndi'i inká nivi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'ví yó nivi (Mt. 10:28-31)

⁴ Saá nika'an ka taJesús:

—On kuyi'ví ndó noo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kuchiño na sandi'i na xa'a níma ndó. ⁵ Va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yiki koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra ndó'ó ndaya. Ñakán kía, va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios.

⁶ 'Koto ndó tísaa válí: ovi si'un válí kuu ya'vi o'on rí. Ta Ndios on vása nándoso ra xa'a nda ñii tísaa lo'o yó'o, ta ndaa ra ndi'i rí. ⁷ Ta ndó'ó, Ndios maní ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i ra ndasaá kuu yisi sini ndó. Ta ndixa ndaa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi ku'a ní ka ndaya'ví ndó noo tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

† 11:51 TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñaEva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

Ñayó'o ká'an ña xá'a ñivi na ndakuijn xá'a taJesús noo inka ñivi ñoyívi yó'o

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ta saá ñika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñivi na ndakuijn xá'a ñivi ñoyívi yó'o, ta yí'i, ñii k'va saá ndakuijn xá'a na noo naángel xí'in Ndios. ⁹ Ta ñivi na on xiin ndakuijn xá'a, ta yí'i on ndakuijn xá'a nayó'o noo naángel xí'in Ndios.

¹⁰ 'Ta ndi'i ñivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in yí'i, ña ta kixi noo Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xá'a na. Ta ndi'i ñivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in Níma Ndios,* ta Ndios on kasa ká'no ini ra xá'a ñivi yó'o —káchí taJesús.

¹¹ Ta ñika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá tiin na ndó'o ko'on ndó xí'in na, ta taxi na kuachi xá'a ndó noo nachiño án noo naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta on kundi'i ini ndó xá'a to'on ña ndakuijn ndó. ¹² Saá chi mji kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, Níma Ndios taxi ña to'on ña ka'an ndó —káchí taJesús.

TaJesús ndát'o'on ra ñii cuento ña saná'a ra na xá'a ñakuíká

¹³ Ñii ña yóo xí'in ndi'i ñivi na ndóo xini so'o ña ká'an taJesús, kixaa ra noo ra ta ñika'an ra xí'in ra saá:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in ñani ñi xini ñó'o nata'ví ra ñakuíká ña kindoo kivi ñixi'i yivá ndi, ta taxi ra lo'o ñakuíká yó'o nda'a ñi —káchí ra xí'in taJesús.

¹⁴ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra saá:

—Tata, ¿ndachun xáni ini ún yí'i kúu tachiño án juez ta tá'ví ñakuíká xí'in ndó? —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta ñika'an taJesús xí'in ndi'i ñivi na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda xí'in mji ndó ña on vása kútoo ndó koo kuá'a ní ñakuíká nda'a ndó. Saá chi tá kómí ndó ví'í ní ñakuíká, ta on vása

chindee ñakuíká ndó'o ña kutaku va'a ndó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá ñika'an ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii ña ñakuíká, ta kómí kuá'a ní ño'o. Ta va'a ní keta ra xí'in ña ch'i ra, ta chutú ve'e ra xí'in ña kuxu ra. ¹⁷ Ta kixá'a ra xáni ini ra: “¿Yukía ke'é yó vitin? On vása yóo ka míchí taxi va'a yó ña kómí yó”, káchí ra. ¹⁸ Ta saá ñika'an ra: “¡Áan! Xini va yó mí taxi va'a yó ña. Sandi'i yó xá'a ve'e yata, ta kasa va'a yó inka ve'e xá'a ña ká'no ka noo kunani ko'on ndi'i ndikin trigo mji yó, xí'in ndi'i ka ña kómí yó.

¹⁹ Ta ndi'i ñakoo va'a ña kómí yó, ta ka'an yó xí'in mji yó, kachí yó saá: Vitin yóo kuá'a ní ña kómí yó, ta nani ñayó'o kuxu yó kuá'a ní kuyá. Ta va'a ní kuiti nakindee yó, kuxu va'a yó, ko'o va'a yó, ña kusij ní ini yó chi yóo ví'í ní ña kómí yó”, xáni ini ñakuíká yó'o. ²⁰ Ta ñika'an Ndios xí'in ra: “¡Yó'o kúu ña ta kí'ví!, saá chi ñoó vitin kivi ún. Ta ndi'i ña kómí ún, ñava'a inka ñivi nduu ña”, káchí Ndios xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o. ²¹ Ndátan ndo'o ñakuíká yó'o, saá kundo'o ndi'i ñivi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o, tá on vása kómí na ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino xí'in Ndios —káchí ra.

Ndios taxi ra ña xini ñó'o nda'a ndi'i sa'ya ra

(Mt. 6:25-34)

²² Ta saá ñika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta ká'an xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xá'a ña xini ñó'o kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i ini ndó xá'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o. ²³ Saá chi níma yó ndaya'ví ní ka ña noo ña xixi yó. Ta yiki koñu yó ndaya'ví ní ka ña noo tikoto yó.

²⁴ Koto ndó ndasaá táku titikaka, ni on vása chí'í rí, ni on vása nákaya rí ña xaxi rí, ta on koó ve'e rí noo táan va'a rí ña xaxi rí. Ta Ndios táxi

* **12:10** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an ñivi ndi'í ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña va'xi noo níma ndiva'a ká'no.

ra ña xáxi títikaka yó'o. Ta ndó'ó, ndáya'ví ní ká ndó ño títikaka yó'o. ²⁵ Ta ndó'ó, ñon sivi xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ká ndó xí'in mji ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá kiva síkón koo ndó. ²⁶ Ñon vása kúchiño ndó ke'é ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño kúu ña. Ta saá, ¿ndachun ndí'i ní ká ini ndó xa'a inká ña'a?

²⁷ 'Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yuku; yita yó'o ñon vása kisa chiño ña, ni ñon vása kisa va'a ña tikoto ña. Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra kuá'a ní tikoto va'a, ta yita ña yóo yuku, livi ní ká ña ño tikoto va'a ña xindixin tayó'o. ²⁸ Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku, chi ñii kivi ndáxaa ña, ta inká kivi ndáva ña, ta saá táan na ña ini xiton koto ña, ta Ndios ndaa ra ña, ta livi ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o saná'a ndí Ndios ndaa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáya'ví ní ká ndó ño yita válí. ¡Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó! ²⁹ Ñon kundi'i ini ndó xa'a mí kixi ña kuxu ndó, án mí kixi ña ko'o ndó, án mí kixi inká ña xini ñó'ó ndó. ³⁰ Chi ñivi na ñon vása ndikon Ndios kúu ñivi na ndí'i ní ini xa'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kúu ndí'i ña xini ñó'ó ño ndó. ³¹ Ta mji ndó, ndino'o ini ndó ná kundikon ndó yichí ño xá'nda chiño Ndios, ta ndixa Ndios taxi ndí'i ra ña xini ñó'ó nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xini ñó'ó kukomí yó ñakuíká ñoyívi ñino

(Mt. 6:19-21)

³² Ta ñika'an ká taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ti'vi ndikachi sanaj, saá yóo ndó'ó. Ta ñon kuyi'ví ndó, chi kúsi ini Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a kómí ra ño xá'nda chiño ra. ³³ Sjó ndó ña kómí ndó, ta taxi ndó s'ún nda'a ñivi nandá'ví. Ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o

ñoyívi ñino xí'in Ndios. Ta nda ñii kivi ñon ndí'i xa'a ñakuíká yó'o, chi ñoyívi ñino ñon koo tikisin, ni ñon kuxé'é ña'a, ni nakuí'na ñon kivi kasa kuí'na na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi ñino. ³⁴ Saá chi ño ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo níma ndó xí'in sijní ndó.

Xini ñó'ó koo ti'va yó ña ndikó taJesús

³⁵ 'Ndi'i saá kivi namozo ndixin na tikoto ta ní'i na ño náye'e, saá yóo ti'va na naki'in na taká'no ño na. Ta ndatán ndóo ti'va namozo yó'o, saá koo ti'va ndó'ó. ³⁶ Ndáti namozo yó'o ña ndikó taká'no ño na, chi kuá'an ra viko tonda'a. Ta ndatán ndáti nayó'o saá kundati ndó'ó ña ndikó i. Saá chi nda ndá hora ndikó taká'no ta kani ra yé'é, ta ndóo ti'va namozo ra ña xandikon nakuina na yé'é ño ra, ta naki'in va'a na ra. ³⁷ Ta kunaka ñasij níma namozo tá ñon vása kisin na, ta yóo ti'va na nakuina na yé'é ña kivi taká'no ño na. Ndixa ká'anj xí'in ndó, taká'no yó'o katón ra toalla tixin ra, ta chinóo ra ñaxíxi ño mesa ña kuxu namozo ra. ³⁸ Ta kunaka ñasij níma namozo tá kundoo ti'va na nda ndá hora ndikó taká'no, án ma'ño ñoó, án xa vaxi tivi.† ³⁹ Ta kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii ta yóo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaa takuí'na, ta saá koo ti'va ra ta ñon taxi ra kivi takuí'na yó'o kasa kuí'na ra ña yóo ve'e ra. ⁴⁰ Saá tuku ndó'ó, xini ñó'ó kundoo ti'va ndó, chi ndikó i ñoyívi yó'o ñii kivi ña ñon vása ndáti ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini

(Mt. 24:45-51)

⁴¹ Ta taPedro ñinda'ka to'on ra taJesús, ñika'an ra saá:

—Tata, ¿án ndasaá xí'in mji ndi naxíka xí'in ún ndato'on cuento yó'o, án ndato'on ún ña xa'a ña saná'a ún inká ñivi? —káchí ra xí'in taJesús.

† 12:38 Ña segunda vigilia xí'in ña tercera vigilia ñó'o ña tixin ká jin ñoó xí'in ká unj xitaan.

42 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra: —¿Ndasaa ke'é ñii taká'no xí'in ñii taa ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu ñivi na yoo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. 43 Ta saá kunnaka ñasij nima ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño. 44 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kisa chiño ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o. 45 Tá yoo ñii taa ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni sijn ra saá: "Xa na'á ní kuachi taká'no noo yó, on vása xini yó nda kivi ndikó ra", xáni sijn ra. Ta saá kixá'á ra ndi'i saá kivi káni ra nataa xí'in náña'a na kisa chiño xí'in ra, ta ñii kiva saá kixá'á ra ndi'i saá kivi xixi ní ra, ta xí'i ní ra, nina taxini kuu ra. 46 Ta ñii kivi on vása ndati ra, ni hora ña on vása yoo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'a ra, ta ti'vi ña'a ra ko'on ra noo ndoo ñivi na on vá'a, na on vása kisa ndivi ña xá'nda chiño taká'no noo na.

47 'Tá yoo ñii tamozo, ta xa xini ra yukia kóni taká'no noo ra, ta on vása ní-xiin ra kasa ndivi ra ña, ni on vása ní-xiyo ti'va ra kivi ndikó taká'no noo ra, ta saá ndeé ní xo'vi tayó'o. 48 Ta inka tamozo, vará ké'é ra ña on vá'a, chi on vása xini ra yukia kóni taká'no noo ra, ta lo'o xo'vi ra. Saá chi tá Ndios taxi ra ku'a ní ñava'a nda'a ñivi, ta ndati ra nayó'o kasa ndivi na ku'a ní chiño va'a. Tá Ndios sakuiso ví'i ní ka chiño ñivi, ta ndati ra nayó'o kasa ndivi na ku'a ní ka chiño va'a —kachi taJesús.

Ñayó'o ká'an ña nata'vi tá'an ñivi xa'a taJesús

(Mt. 10:34-36)

49 Ta nika'an taJesús saá:

—Ndátan yoo ño'o ña xá'mi mivi, saá koo chiño ña kasa ndivi ñoyivi yó'o. ¡Kóni kama ní tondaa kivi ña kasa ndivi chiño yó'o! 50 Xini ñó'o

xo'vi ní, ta ndi'i ní ini nda kixaa kivi ña xo'vi ní. 51 On kani sijn ndó ndi ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kuu ña kixaa ñoyivi yó'o, chi xa'a ña nata'vi ñivi kuu ña kixaa. 52 Chi ndi'i kivi ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na xa'a. Tá ndoo on ñivi ñii ve'e, ta uní na kundikon yi'i, ta ovi na on vása kándixa na yi'i. Tá ovi na ko'on yichi, ta uní na on vása kándixa na yi'i. 53 Vará nave'e kuu na, on kivi koo yu'ú na: ñii taa ko'on ra yichi, ta sa'ya ra talo'o ko'on ra inka yichi; ñii talo'o ko'on ra yichi, ta yivá ra ko'on ra inka yichi; ñii ña'a ko'on ña yichi, ta sa'ya ña ñalo'o ko'on ña inka yichi; ñii ñalo'o ko'on ña yichi, ta si'i ña ko'on ña inka yichi; ñii ña'a ko'on ña yichi, ta xano ña ko'on inka yichi; ñii ña'a ko'on ña yichi, ta siso ña ko'on inka yichi. Ta saá kundaa ini yó ndi on vása kivi koo yu'ú ñivi xa'a —kachi taJesús.

Nanivi xini ñó'o kundaa ini na ña kóni kachi ña ké'é taJesús

(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Ta saá nika'an taJesús xí'in ku'a ní ñivi na ndoo xí'in ra:

—Tá xito ndó vaxi viko noo kuan ketá ño'o, ta xini ndó yukia koo, chi kachi ndó yachi ní koon saví, ta ñandaa kía. 55 Tá xito ndó vaxi tachi chí sur, ta saá kachi ndó ñi'ni ní koo kivi vitin, ta ñandaa kía. 56 ¡Ñivi na ovi yu'u kuu ndó!, chi xini ndó yukia koo tá xika tachi, ta xini ndó yukia koo tá xito ndó vaxi viko. ¿Ndachun on vása kundaa ini ndó yukia kóni kachi ña xito ndó xí'in ña xini so'o ndó ké'é i vitin? —kachi taJesús xí'in na.

Kama xini ñó'o ka'an ndó xí'in na táxi kuachi xa'a ndó

ña kindoo maní ndó xí'in na

(Mt. 5:25-26)

57 —¿Ndachun on vása kasa nani mji ndó kuachi xí'in ñava'a ñandaa?

58 Tá ñii ñivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño, tá ta'an ka xaa ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in

na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa. ⁵⁹ Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e kaa chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i si'ún ña níká ndó —káchí taJesús xí'in n̄ivi.

13

X̄ini ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yich̄i Ndios

¹ M̄ii k̄ivi yó'o, sava n̄ivi kee na kuach̄an na, ta n̄ixaa na noo taJesús. Ta saá k̄ixá'a na ká'an na xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ñó'o yé'e ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kit̄i tí sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato xa'nda chiño ra noo natropa ka'ni na ndi'i n̄ivi yó'o. Ta saá n̄ii n̄ivi na n̄ixi'i yó'o xí'in n̄ii kit̄i tí xa'ni na nasaka ña —káchí na xí'in taJesús.

² Ta ndakuijn taJesús, ká'an ra xí'in na:

—¿An xáni ini ndó n̄ivi na estado Galilea yó'o x̄ikuu n̄ivi na on vá'a ní ka noo ink̄a n̄ivi, ñakán n̄ixi'i na saá? ³ Ó'on, on si'ví na on vá'a ní ka n̄i-xikuu na noo ink̄a n̄ivi. Ta m̄ii ndó, tá on x̄iin ndó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó. ⁴ ¿Yukía xáni si'ni ndó xa'a xa'on un̄i n̄ivi na n̄ixi'i chi nakava torre ñoo Siloé sata na? ¿An xáni ini ndó na n̄ixi'i yó'o x̄ikuu na n̄ivi on vá'a ní ka noo ink̄a nañoo Jerusalén? ⁵ Ó'on, on si'ví saá. Ta ndó'ó, tá on x̄iin ndó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento ña saná'a ndasaá ke'é Ndios xí'in n̄ivi na on vá'a kisa ndivi to'on ra

⁶ Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in na xa'a ña saná'a ra na, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta xí'in yiton tón higo, tón ñindichi noo ño'o ra. Ñii

k̄ivi k̄ixaa ra nándukú ra ku'i nda'a tón yiton yó'o, ta nda ñii rí, on vá'a ní-naní'i ra nda'a nó. ⁷ Ta saá ta ta xí'in yiton n̄ika'an ra xí'in ta ta ndaa ño'o ra: “Xa un̄i kuiya vaxi nándukú ku'i nda'a tón yó'o, ta on koó rí. ¿Ndachun kundichi ka nó?, chi sándi'i xa'a ño'o xí'in nó. Va'a ka'nda ún yiton yó'o”, káchí ta ta xí'in yiton yó'o. ⁸ Ta ndakuijn ta ndaa ño'o ra, n̄ika'an ra: “Tata, taxi ún ña kundichi nó ink̄a kuiya, ta kata tikuita xa'a nó, ta taan̄i si'ví kit̄i xa'a nó, ta saá koto yó án on kóo ku'i nda'a nó. ⁹ Tá on kóo ku'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó”, káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra ñii ña'a ña toso sata

¹⁰ Ñii k̄ivi ȳii ña nákindée najudío, yóo taJesús ini ve'e ño'o sinagoga ta saná'a ra n̄ivi. ¹¹ Ta yóo ñii ña'a, ta xa'on un̄i kuiya ndeé ndó'o ña kue'e. Saá chi níma ndiva'a t̄iin ña'a, ta on vá'a táxi ña nduu ndakú sata ñá, ta xí'in ñanduxa x̄ika toso ñá. ¹² Tá x̄ini taJesús ñaña'a ndeé ndó'o yó'o, ta n̄ika'an ra xí'in ña kixi ña noo ra, ta káchí ra si'a:

—Nana, vitin xa nduva'a ún, on vá'a ndeé ndó'o ka ún —káchí ra xí'in ñá.

¹³ Ta saá ch̄inóo ra nda'a ra sata ñá, ta x̄andikon nduu ndakú sata ñá, ta k̄ixá'a ñá kisa ká'no ña Ndios.

¹⁴ Ta taká'no noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, sáa ní ini ra xa'a ña sánda'a taJesús ñáyó'o, chi k̄ivi ȳii ña nákindée najudío kúu ña, ta on vá'a kasa chiño n̄ivi k̄ivi yó'o. Ta n̄ika'an ra saá:

—Yóo iño k̄ivi kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñakán va'a kixi ndó iño k̄ivi yó'o nduva'a ndó, ta k̄ivi ȳii ña nákindée yó on vá'a kixi ndó ña nduva'a ndó —káchí taká'no xí'in n̄ivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga.

¹⁵ Ta saá ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra xí'in na:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó!, chi ká'an ndó on vá'a sánda'a n̄ivi k̄ivi ȳii ña nákindée yó. Ta m̄ii ndó, vará

kivi yij nákindée yó kúu ña, ta manj ní ndó kitj sana ndó. Chi tá yóo sindiki án burro sana ndó ta yichi ní rí takuií, ta saá ndaxin ndó rí ko'on rí ko'o rí takuií. ¹⁶ Ta ña'a yó'o, ñii kiva kúu ña sa'ya ñani síkuá taAbraham ndatán kúu mji yó, ta xa xa'on unj kuyja ndeé ndó'o ña xí'in kue'e ña ké'é ñandiva'a Satanás xí'in ña. Ta saá, ¿án on vá'a ndaxinj ña, ta saña kue'e ña, vará kivi yij ña nákindée yó kúu ña? —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Tá xinj so'o nayó'o ña njaka'an taJesús, ta saá kúka'an noj ndi'i na, ta ndeé ka sáa ini na xini na taJesús. Ta inká naño yó'o, kúsiñ ní ini na xa'a ñava'a ña ná'no ke'é taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ñii cuento xa'a ndikin mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Ta njaka'an ka taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—¿Ndasaá yóo yichj noj xa'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato'on yó ña nandaxin yó xa'a ña?

¹⁹ Ndátán yóo ñii ndikin lo'o mostaza, ña chj'i ñii ta ño'o ra, ta ndúta yiton ká'no, tándá vaxi tísaa kisa va'a rí taká rí nda'a nó, saá yóo yichj noj xa'nda chiño Ndios —káchí ra xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ñii cuento xa'a levadura

(Mt. 13:33)

²⁰ Saá tuku njaka'an ra:

—¿Ndasaá yóo yichj noj xa'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato'on yó ña nandaxin yó xa'a ña?

²¹ Ndátán yóo levadura ña nasaka nivi xí'in yuxan sita va'a, saá yóo yichj ña xa'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nasaka nivi xí'in unj ko'ndo ná'no yuxan harina, ta kúndeé ña sanaño ña ndi'i yuxan yó'o —káchí ra xí'in na.

Yé'é ña kivi nivi yichj Ndios kúu yé'é táño

(Mt. 7:13-14, 21-23)

²² Ta kuá'an taJesús yichj ñoo Jerusalén, ta yá'a ra ñoo válí xí'in

ñoo ná'no, ta sáná'a ra nivi na ñii ñii ñoo noj kuá'an ra. ²³ Ta saá ñii ta njaká to'on ra taJesús, káchí ra si'a:

—Tata, ¿án sakaku Ndios lo'o ní nivi, án kuá'a ní nivi sakaku ra?

Ta ndakuijn taJesús, njaka'an ra:

²⁴ —Yé'é noj kivi nivi yichj Ndios táño ní ña, ñakán xinj ñó'ó ndixa xa'a ndó ndeé ña kivi ndó. Saá chi kivi ña vaxi kuá'a ní nivi ndukú na kivi na, ta on kuchiño ka kivi na. ²⁵ Ñii kivi taká'no nakasi ra yé'é, ta on kuchiño ka kivi ndó. Tá kindoj ndó ke'e kivi kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó noj ra ña nakuiná ra yé'é kivi ndó, ta saá ndakuijn ra:

“On vása xinj ndó'ó, ni on vása xinj mí kixi ndó”, kachí ra xí'in ndó. ²⁶ Ta saá ka'an ndó xí'in ra: “Xinj ún ndi'i, tata, chi xixi ndi, ta xi'i ndi xí'in ún, ta nijika ún ñoo ndi saná'a ún ndi”, kachí ndó xí'in ra. ²⁷ Ta ka'an ra xí'in ndó: “Xa njaka'an xí'in ndó ña on vása xinj míchí kixi ndó. On sivi na ndikon yij kúu ndó, kuta'a ndó noj, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, kachí ra xí'in ndó. ²⁸ Ta saá ko'on ndó noj kuaku ní ndó, noj ndeé ní xo'vi ndó, chi koni ndó taAbraham xí'in taIsaac, xí'in taJacob, xí'in ndi'i naprofeta na njaka'an ndoso to'on Ndios xina'a, koto ndó ndóo na noj yóo Ndios. Ta ndó'ó, on kivi kivi ndó noj yóo ra, ta ndoj ndó ke'e. ²⁹ Ta kixi nivi na kee ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o nakutá'an na kuxu na vikoj Ndios. ³⁰ Ta kuá'a ní nivi na kúu nasondí'í nduu na nanó, ta kuá'a ní nivi na kúu nanó nduu na nasondí'í —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús xáku ra xa'a naño Jerusalén

(Mt. 23:37-39)

³¹ Ta mji kivi yó'o, kixaa sava nafariseo noj taJesús, ta njaka'an na xí'in ra:

—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inká xiiña, chi tarey Herodes kóni ra ka'ni ra yó'ó —káchí na.

³² Ta ndakuijn taJesús, njaka'an ra: —Kuá'an ndó noj ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra: “Kivi vitin

xí'in kivi taan tava i nima ndiva'a ña tiiin sava nivi, ta sanda'a i inka na ndeé ndó'o, tãda kivi un sandi'i i chiño i", saá kachí ndó xí'in ta Herodes. ³³ Xini ñó'ó ko'on i kivi vitin xí'in kivi taan xí'in kivi yisa, ta saá xa i ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii naprofeta, on vá'a kivi na inka ñoo —káchí ta Jesús xí'in na.

³⁴ Saá kixá'a ra ká'an ka ra:

—i Nañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na koon yuu nivi na ti'vi Ndios ña chindeé na ndó'ó! i Kua'a ní yichi káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaaj ndó'ó! ³⁵ Ñakán vitin Ndios sandakoo ra ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi' i nda tondaaj kivi ka'an ndó to'on yó'o: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios", kachí ndó xa'a i —káchí ta Jesús xí'in na.

14

Ta Jesús sanda'a ra ñii ta ta ndeé ndó'o xí'in kuiño

¹ Ñii kivi yii ña nákindée najudío, kua'an ta Jesús ve'e ñii taká'no noo nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo inka nafariseo, xito naní na ta Jesús. ² Saá chi yóo ñii ta ta ndeé ndó'o xí'in kue'e kuiño. ³ Ta ta Jesús ninda'ka to'on ra nafariseo xí'in sava namaestro na xini va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña nita ta Moisés? ¿Án káchí ña va'a sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó, án káchí ña on vá'a sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.

⁴ Ta on vása ní-ndakuijn na yu'u ra. Ta ta Jesús, chinóo ra nda'a ra sata ta ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'a ra. Ta saá ti'vi ña'a ra kuano'o ra ve'e ra. ⁵ Ta tuku ninda'ka to'on ta Jesús nafariseo, nika'an ra saá:

—Ta ndó'ó, ¿án on ndixa kisa chiño ndó kivi yii ña nákindée yó? Saá chi tá ñii kivi yii ñii burro

sana ndó, án ñii sindiki sana ndó nakava rí ini takuii noo kónó, ta, ¿án on kama ko'on ndó tava ndó rí? —káchí ra xí'in na.

⁶ Ta on vása ní-nani'i na to'on ña ndakuijn na.

Ta Jesús saná'a ra nivi ña on kasa ká'no xí'in mii na

⁷ Tá kixaa nivi kuxu na, ta xini ta Jesús kútoo na koo na noo táyi tón to'ó ní ka. Ta saá ndato'on ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

⁸ —Tá ko'on ndó ñii viko tonda'a, ta on ndukú ndó koo ndó táyi tón to'ó ní, chi kivi kixaa inka nivi na ná'no ka noo ndó'ó. ⁹ Ta saá ta ta ká'an viko tonda'a ka'an ra xí'in ndó: "Taxi ndó táyi ndó ná koo inka naná'no yó'o", kachí ra xí'in ndó. Ta saá kuka'an noo ndó chi nduxa ko'on ndó koo ndó inka táyi tón yóo sata. ¹⁰ Ñayó'o kúu ñava'a ke'é ndó tá kua'an ndó viko tonda'a: koo ndó noo táyi tón yóo sata. Ta saá ta ta ká'an viko kixaa ra ka'an ra xí'in ndó: "Ñani yó, na'a ndó koo ndó noo táyi tón to'ó yó'o", kachí ra xí'in ndó. Ta saá kanóo va'a ní ñato'ó ndó noo ndi'i inka na xixi noo mesa xí'in ndó. ¹¹ Saá chi ndi'i nivi na kisa ká'no xí'in mii, ñii kivi kuka'an noo na. Ta nivi na kisa nino xí'in mii nduu na naná'no na to'ó —káchí ta Jesús xí'in na.

¹² Ta saá nika'an ra xí'in ta xí'in ve'e yó'o:

—Tá xakin ún ñii viko ve'e ún, ta on nakana ún natá'an ún, ni ñani ún, ni nakuíka tá'an ún, chi nayó'o nakana tuku na yó'ó, ta saá taxa'vi na yó'ó. ¹³ Tá xakin ún viko ve'e ún, ta va'a ka kana ún nivi nandá'vi, na on koó ña kómí, xí'in nivi na on kivi kaka, xí'in nivi na nichí'ña, xí'in inka nivi nakuáa.

¹⁴ Ná ko'on nayó'o kuxu na xí'in ún, ta saá kunakaaj ñasii ini ún. Saá chi nayó'o on kuchiño na taxa'vi na yó'ó xí'in inka viko. Ta Ndios taxa'vi ra yó'ó kivi natakú na nixi'i na xikuu na va'a ini —káchí ta Jesús xí'in ra.

Ta Jesús ndato'on ra cuento ña saná'a ra

yu kúu nivi na kuxu viko ká'no xí'in Ndios

(Mt. 22:1-10)

¹⁵ Tá xinj sọ'o ñii ɬa ɬa yoo ɲo mesa xí'in ɬaJesús ña nika'an ra, ta nika'an ra xí'in ɬaJesús, káchí ra saá:

—iNakaa ñasij ní ini nivi na kuxu viko ɲino ɲo xá'nda chiño Ndios! —káchí ra.

¹⁶ Ta ndato'on ɬaJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii ɬa xakin ra ñii viko ká'no, ta kana ra ku'a ní nivi.

¹⁷ Tá kixaa hora kuxu na, ta ti'vi ra ñii mozo ra ka'an ra xí'in nivi kixi na viko, chi xa kisa ndivi ndi'i ra ña kuxu na. ¹⁸ Saá kee tamozo, ku'a'an ra ka'an ra xí'in ñii ñii nivi ná ko'on kuxu viko yó'o. Ta nanivi yó'o kixá'á na ndúkú na ɲo ra ña kasa ká'no ini ra xa'a na, chi on kúchiño ko'on na viko. Ñii ra nika'an: “Sakán sata i lo'o ño'o ta nduxa ko'on i koto i ña. Ta saá xáku ndá'víi ɲo ún ña kasa ká'no ini ún, on kuna'ai ko'on i xí'in ún viko”, káchí ra. ¹⁹ Ta inka ra nika'an: “Sakán sata i o'on yunta sindiki, ta kóni ko'on lo'o i koto ndoso i rí. Xáku ndá'víi ɲo ún ña kasa ká'no ini ún, chi on kuna'ai ko'on i xí'in ún”, káchí ra. ²⁰ Ta inka ra nika'an: “Sakán tonda'a i, ta saá on kivi ko'on i viko ve'e taká'no ɲo ún”, káchí ra. ²¹ Ta saá ndikó tamozo, ta naxaa ra ɲo taká'no ɲo ra, ta ndato'on ra xí'in ra: “Nda ñii na kana ún ni-xiin kixi”, káchí ra. Ta taká'no yó'o nisaa ní ini ra, ta xa'nda chiño ra ɲo tamozo ra: “Ku'a'an ún ndi'i saá yichi ná'no, ndi'i saá yichi válí ñoo yó'o, ta nakaya ún nivi nandá'ví, na on koó ña kómí, xí'in nivi na on kivi kaka, xí'in nivi na nichi'ña, xí'in nivi nakuáá, ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko yó'o”, káchí taká'no xí'in tamozo ra. ²² Ta saá kee tamozo nixa'an ra nakaya ra nivi yó'o. Tá ndikó ra naxaa ra, ta ndato'on ra xí'in taká'no ɲo ra: “Xa nikisa ndivi i ndi'i ña nika'an ún xí'in i, ta saá ni, yoo ka ɲo kundoo nivi na kivi kuxu viko yó'o”, káchí

ra. ²³ Ta ndakuijn taká'no, nika'an ra saá: “Tuku ko'on ún yichi ná'no xí'in yichi válí kasa nduxa ún xí'in nivi ná kixi ndi'i na, tанда chutu ndaa na ve'e i. ²⁴ Chi ndixa ká'an i xí'in ún, ndi'i nanoo na kana i kuxu ve'e i, ni-xiin na kixi na. Ta nda ñii nayó'o on vása kuxu ka na viko i”, káchí taká'no xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí ɬaJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndi xq'vi ní nivi na kundikon yichi ra

(Mt. 10:37-38)

²⁵ Ñii kivi ku'a'an ñii ti'vi nivi xí'in ɬaJesús yichi, ta nika'an ra xí'in na:

²⁶ —Ndi'i nivi na kóni ko'on yichi i xini ñó'ó kuki'vi ní ka ini na koni na yi'i ɲo yivá na, án ɲo si'í na, án ɲo sa'ya na, án ɲo ñási'í na, án ɲo ñani na xí'in ki'va na. Ta saá tuku xini ñó'ó kuki'vi ka ini na koni na yi'i ɲo mii na. Tá on xijn na kasa ndivi na saá, ta on kúchiño na kundikon na yi'i. ²⁷ Ndi'i nivi na on xijn kusokó tón cruz mii na,* ta on xijn na kasa ndivi na to'on i, ta nayó'o on kúchiño na kundikon na sata i —káchí ɬaJesús.

²⁸ Ta ndato'on ra xí'in na ovi cuento válí ña saná'a ra na, nika'an ra saá:

—Tá ñii ndó'ó kóni ndó kasa va'a ndó ñii ve'e, ta, zan on si'na kani va'a sijn ndó án nani si'un kuva'a ña tанда xino ve'e ndó? ²⁹ Saá chi tá kixá'á ndó lo'o kuiti xa'a ve'e, ta ndi'i si'un ndó, ta ndi'i nanivi kuaku ndaa na ndó'ó, ta ka'an na saá xa'a ndó: ³⁰ “Nakí'ví kúu nivi yó'o, kixá'á na kisa va'a na ve'e, ta ni-kundee na xino ña”, kachí na xa'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ɬaJesús xí'in na.

³¹ Ta ɬaJesús nika'an ra inka cuento xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yoo ñii ɬarey kóni kani tá'an ra xí'in inka ɬarey, ta saá si'na kani va'a sijn ra án kundee uxu mil natropa kómí ra kani tá'an na xí'in oko mil natropa kómí inka ɬarey.

³² Tá xáni sijn ra on vása kundee

* **14:27** To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xini ñó'ó koo ti'va nivi ña xq'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na ɬaJesús.

natropa kómí ra, tá xíká ká lo'o vaxi inka tarey ta kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ká ti'ví ra na xíka chiño noo ra ko'on na noo tarey yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta saá kuchiño va'a kutaku ndi'i na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

³³ Ta nika'an ká ra:

—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni ko'on yichij, xini ñó'ó kani sinj ndó ña kündeé ini ndó ndañó'ó ndó ndi'i ña kómí ndó xa'aj. Tá xito ndó on kuchiño ndó, ta on kivi kuu ndó nivi na ndikon yi'i —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na sándakoo yichij taJesús, tá yoo ñii ña on vása yo'va ká, saá yoo nayó'o

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴ Saá ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ña va'a kúu ñii yo'va. Tá yoo ñii ña on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña. ³⁵ Ñii ña on vása yo'va ká, on vása va'a ká ña nasaka ña xí'in ño'o, ni on vása va'a nasaka yó ña xí'in abono. Ta on vása ndaya'ví ká ñii ña on vá'a yó'o, ta va'a ká ná kuíta ña. Ndi'i ndó'ó nivi na yoo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'anj xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

15

Cuento yó'o ndato'on ña xa'q ñii tindikachi ndañó'ó

(Mt. 18:10-14)

¹ Ñii kivi sava ta ta káya si'un ko'on nda'a nagobierno, ta inka nivi na kánóo on vá'a to'on xa'a, kixaa ndi'i na konj so'o na ña ká'an taJesús. ² Ta saá nafariseo xí'in sava na saná'a ndayí Ndios, kixá'á ká'an ku'e'e na xa'a taJesús, ta nika'an na saá:

—On vá'a ta kúu tayó'o, chi náki'in va'a ra nivi na on vá'a, tanda xixi ra xí'in na —káchí na.

³ Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

⁴ —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento ndikachi sana ndó, ta ñii ri

ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ndó tí komi siko xa'on komi kundoo mji ri yuku, ta ko'on ndó nandukú ndó tí ndañó'ó nda mí nani'i ndó rí? ⁵ Tá nani'i ndó rí, ta kusij ini ndó, ta tiin ndó rí chinoo ndó rí sokoo ndó, ta kuon ndixi ndó xí'in rí. ⁶ Tá naxaa ndó ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó xí'in natá'an ndó, ta ka'an ndó xí'in na: “Ná kusij ní ini ndó xí'in j chi nani'i j tindikachi sana j tí ndañó'ó”, kachí ndó xí'in na. ⁷ Ta ndixa ká'an j xí'in ndó, ndatan kusij ní ini ndó xa'a tindikachi yó'o, saá kusij ní ini Ndios koni ra ñii ta án ñii ña'a na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na ku'a'an na yichij ra. Kúsi j ká ini Ndios xini ra ñii nayó'o noo ña kúsi j ini ra xini ra ku'a'a ní inka nivi na va'a, na on vása xini ñó'ó nandikó ká ini —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndato'on xa'q ñii si'un ña ndañó'ó

⁸ Ta taJesús ndato'on ra inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yoo ñii ña'a kómí ña uxu si'un ñaplata,* ta ndañó'ó ñii si'un yó'o, ta saá, ¿án on ndixa natoon ña ño'o, ta kixá'á ña ti'ví ña ve'e ña, ta nandukú va'a ña anda nani'i ña si'un ña ndañó'ó? ⁹ Tá nani'i ña si'un, ta kana ña natá'an ña xí'in na ndoo yatin ve'e ña, ta ndato'on ña xí'in na: “Ná kusij ini ndó xí'in j chi nani'i j si'un j ña ndañó'ó”, kachí ña xí'in na. ¹⁰ Ndixa ká'an j xí'in ndó, ndatan kúsi j ini ñáyó'o, saá kúsi j ini naángel na yoo xí'in Ndios xini na nivi na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na ku'a'an na yichij Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on xa'q ndasaá ke'é ñii ta xí'in ovi sa'ya ra

¹¹ Ta taJesús saná'a ra nivi xí'in inka cuento xa'a Ndios, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta, kómí ra ovi sa'ya ra. ¹² Sa'ya ra ta kúu talo'o nika'an ra xí'in yivá ra: “Tata, ñakuiká ña naki'in j tá nixi'ún, vitin taxi ún ña nda'aj”, kachí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra ta'ví ra

* 15:8 Si'un ñaplata yó'o nani ña to'on griego “dracma.”

ndi'i ñakuíká, ta ñataxi ra ña nda'a ndiovi sa'ya ra. ¹³ Ta ñiya'a lo'o kuiti kivi, ta sa'ya ra ta kúu lo'o ñisikó ra ndi'i ña ñaki'in ra, ta ñakuiso ra ndi'i si'ún, ta kee ra ku'a'an ra inka ñoo xiká. Ta ñoo kán sandi'i ndi'i ra si'ún ra, chi nda lo'o ñi-nasita xí'in mii ra, ta ke'é ra ndi'i ñoo ña on vá'a ña káchí níma mii ra. ¹⁴ Ta ñitondaa kivi sandi'i ndaa ra si'ún ra, ta saá kixaa kivi káni soko ndi'i ñoo kán. Ta talo'o yó'o, on vása ní'i ka ra ña kuxu ra. ¹⁵ Ta saá kee ra ku'a'an ra, ta ñani'i ra chiño ñoo ñii ña ñoo kán. Ta tayó'o xa'nda chiño ra ñoo talo'o yó'o kundaa ra tikiñi. ¹⁶ Ta xí'i ní talo'o yó'o soko, nda kóni ra kuxu ra ña xáxi tikiñi, ta on vása táxi na ña nda'a ra kuxu ra. ¹⁷ Ta saá kixaa ñii kivi ñaki'in siji ra ñava'a, ta xáni ini ra saá: "Ndi'i namozo ve'e yivá i xixi va'a na, ta yi'i, on koó ña kuxu i, xa yatin yoo ña kivi i xí'in soko. ¹⁸ Ta vitin ndikó i no'oi ñoo yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, ñiki'vi i kuachi ñoo Ndios ta ñiki'vi i kuachi ñoo mii ún. ¹⁹ Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ke'é ún xí'in namozo ún, saá ke'é ún xí'in i vitin", xáni ini talo'o yó'o. ²⁰ Ta ñaki'in ra kuano'o ra ñoo ra ñoo yoo yivá ra.

"Ta nda ñoo xiká tívi vaxi talo'o, ta ñakoto yivá ra, ta kundá'vi ní ini yivá ra xini ña'a ra, ta kee yivá ra xino ra ku'a'an ra nakutá'an ra. Tá ñixaa ra, ta ñomi ra sa'ya ra, ta ñichito ra ñoo tayó'o. ²¹ Ta saá kixá'a sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: "Tata, ñiki'vi i kuachi ñoo Ndios, ta ñiki'vi i kuachi ñoo mii ún. Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún", káchí ra xí'in yivá ra. ²² Ta yivá ra ñika'an ra xí'in namozo ra: "Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña kundixin sa'ya i yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi ndó se'e ña kunakaa nda'a ra. ²³ Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki lo'o tí kúu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'ya i ta ndikó. ²⁴ Chi ndeé ní kúchuchú ini xa'a sa'ya i, ndatán ñixiyo ta

ñixi'i saá ñixiyo ra ñoo i, ta vitin kúsi i ní ini i, chi táku ra ndikó ra ndixaa ra. Taa ta ndañó'ó xikuu ra ñoo i, ta vitin ñani'i ra", káchí yivá talo'o xí'in namozo ra. Ta saá kixá'a na ká'an na viko ve'e ra, ta kúsi i ní ini ndi'i na.

²⁵ "Ta inka sa'ya ra tanoo kisa chiño ra yuku, ta ku'an ndixi ra ve'e ra, ta kixaa yatin ra sata ve'e, ta xini so'o ra música ña tívi na xí'in ña sáká'a na, ta xini so'o ra ña káta xá'a na. ²⁶ Ta saá kana ra ñii tamozo, ta ñindaqa to'on ña'a ra: "¿Yukia kuu ni?", káchí ra. ²⁷ Ta ndakuiin tamozo, ñika'an ra: "Ta ñani ún ndikó ndixaa, ta yivá ún xa'ni ñii sindiki lo'o tí ndu'u ña ka'an ra viko, chi kúsi i ní ini ra ña ndixaa va'a ñani ún", káchí ra. ²⁸ Ta saá ñisaa ní ñani ra tanoo yó'o, ta ñi-xiin ra ndi'vi ra ve'e ñoo yoo viko. Ta keta yivá ra xaku ndá'vi ra ñoo ra ndi'vi ra ve'e. ²⁹ Ta ndakuiin ra, káchí ra saá: "Xa ku'a'a ní kuia kisa chiño i ñoo ún, ta ndi'i saá kivi kisa ndivi i ña ká'an ún. Ta saá ni, nda ñii tisu'u lo'o on vása ní-taxi ún nda'a i ña kasa ndivi i viko xí'in na náta'an xí'in i. ³⁰ Ta sa'ya ún ta ndikó ndixaa vitin, sandi'i ra ndi'i si'ún mii ún xí'in náña'a tani ra, ta xa'a tayó'o xa'ni ún sindiki lo'o tí ndu'u ña yoo viko", káchí ra xí'in yivá ra. ³¹ Ta ndakuiin yivá ra, ñika'an ra: "Sa'ya i, ndi'i saá kivi yoo ún xí'in i, ta ndi'i ña kómí i, ña'a mii ún kuu ndi'i ña. ³² Ta xini ñó'ó koo viko ña kúsi i ní ini yó, chi ndatán ñixiyo ta ñixi'i saá ñixiyo ñani ún ñoo i, ta vitin ndatán yoo ta ñatakú saá yoo ra. Ta ndañó'ó ñoo i xikuu ra, ta vitin ñani'i ra", káchí yivá ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

16

Ta Jesús ndato'on ra cuento xa'a ñii ta ndiso chiño

¹ Ta ta Jesús ndato'on ra inka cuento xí'in naxika xí'in ra ña saná'a ña'a ra:

—Saá ndo'o ñii takuiká xí'in ta ndiso chiño xí'in ñakuiká ra. Ta inka ta nixaá ra noo takuiká ndato'on ra xí'in ra: “Tata, ta ndiso chiño xí'in ñakuiká ún sándá'ví ra yó'ó, chi on vá'a kisa chiño ra xí'in ñakuiká ún”, káchí ra. ² Ta saá takuiká kana ra ta ndiso chiño xí'in ñakuiká ra, ta nindaká to'on ña'á ra: “¿Án ñandaa kúu to'on ña ndato'on na xí'in i xa'a ún? Ta vitin taxi ún ndi'i tutu kuenda nda'a i, ta on vása kasa chiño ka ún xí'in i”, káchí takuiká xí'in ra. ³ Ta ta ndiso chiño yó'o kixá'á xáni ini ra saá: “¿Yukia koo vitin? Ta taká'no noo yó on xiin ka ra kasa chiño yó xí'in ra, ta on vása kúndeé yó kata yó xí'in pico, ta ná ko'yo ndaka chi'ña yó, ta kuka'an ní noo yó. ⁴ ¡Áan! ¡Vitin kixaá sinj yó ndá chiño ke'é yó! Ke'é yó ñava'a xí'in ñivi na níka noo tapatrón yó, ta saá nayó'o naki'in va'a na mji yó koo yó ve'e na”, xáni ini ra. ⁵ Ta saá kixá'á ra kána ra ñii ñii na níka noo tapatrón ra. Ta nindaká to'on ra tanoo: “¿Ndasaa níka ún noo tapatrón i?”, káchí ra. ⁶ Ta ndakuin tayó'o, káchí ra saá: “Komj mil litro aceite ña xixi kúu ña níka i.” Ta nika'an ta ndiso chiño xí'in ra: “Va'a naki'in ún tutu ña káchí komj mil litro níka ún, ta nasama yó ndá ovi mil litro kuu ña níka ún vitin”, káchí ra.* ⁷ Ta kana ra inka ta, ta nindaká to'on ña'á ra: “¿Ndasaa níka ún noo tapatrón i?”, káchí ra. Ta ndakuin ta níka, nika'an ra: “Ñii mil chikiva trigo kúu ña níka i”, káchí ra. Ta nika'an ta ndiso chiño xí'in ra: “Naki'in ún tutu, ta nasama yó ña káchí tutu ndá ona ciento chikiva kuniká ún”, káchí ra.† ⁸ Tá xinj so'o takuiká yukia ke'é ta ndiso chiño yó'o, ta nika'an takuiká yó'o xí'in ra: “Taa ta ndichí ní sinj kúu ún, chi xinj va'a ún ndasaa kasa ndivi ún ña keta va'a xí'in mji ún”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

Ta tuku nika'an ra:

—Cuento yó'o káchí ña ndi nandichí ní kúu ñivi na ndikon yichi on vá'a ñoyivi yó'o, chi xinj va'a na ndasaa kasa ndivi na xí'in natá'an na ña keta va'a xí'in mji na. Ta ñivi na ndikon yichi Ndios lo'o kuiti xinj na ndasaa kasa ndivi na xí'in natá'an na, ña keta va'a xí'in mji na noo Ndios. ⁹ Ñakán ká'an i xí'in ndó, si'ún ndó ña yoo ñoyivi on vá'a yó'o, va'a ka chindeé ndó inka ñivi xí'in ña, ta ñivi na naki'in si'ún yó'o nduu na migo ndó. Ta saá, tá tondaa kivi ña on vása ndaya'ví ka si'ún ñoyivi yó'o, ta koo na naki'in va'a ndó'o koo ndó ñoyivi ñino.

¹⁰ 'Taa ta va'a ini, tá va'a kisa ndivi ra chiño válí, ta saá tayó'o va'a kasa ndivi ra chiño ná'no. Ta ta on vá'a ini, tá on vá'a kisa ndivi ra chiño válí, ta tayó'o on vá'a kasa ndivi ra chiño ná'no. ¹¹ Ta ndó'o, tá on vá'a kisa ndivi ndó xí'in ñakuiká ñoyivi on vá'a yó'o, ta saá, ¿án xáni sinj ndó taxi Ndios ñakuiká ndino'o nda'a ndó ñoyivi ñino? ¹² Chi ndi'i ña kómí ndó ñoyivi yó'o on sivi ñakuiká mji ndó kúu ña, ta kúu ña kuiti ña satati Ndios ndó'o. Ta saá tá on vása kúchiño vá'a kasa ndivi ndó xí'in ñakuiká satati Ndios ndó'o ñoyivi yó'o, ta saá, ¿án xáni sinj ndó taxi ra ñakuiká ndino'o kukomí ndó ñoyivi ñino?

¹³ 'Nda ñii ta on kivi kasa chiño ra noo ovi patrón. Tá yoo ovi patrón ra, ta kivi kivi ini ra koni ra ñii ra, ta kusa ini ra koni ra ta inka. Ta kivi kusij ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta on kua'a ra kasa chiño ra xí'in ta inka. To'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu ta xá'nda chiño noo yó, ta on kivi taxi yó ka'nda chiño si'ún noo yó —káchí ta Jesús.

¹⁴ Tá xinj so'o nafariseo to'on yó'o, ta nixaku ndaa na ta Jesús, chi kútoo ní na si'ún. ¹⁵ Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—Ndó'o, na on vása ndino'o ini kúu ndó, chi kuiti ke'é ndó chiño ña ká'an nanivi ndi nava'a kúu ndó, ta

* **16:6** Komj mil litro nduta kúu ñii ciento barril, ta ovi mil litro kúu ovi siko uxu barril. † **16:7** Ñii mil chikiva trigo kúu ñii ciento medida trigo, ta ona ciento chikiva kúu komj siko medida trigo.

Ndios xini va'a ra ini ndó. Yoo chiño ña xani sivi nivi kúu ña ñava'a ní noo na, ta on sivi ñava'a kúu ña noo Ndios, ta ñakán sáa ini ra xini ra chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an xa'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á

¹⁶ Ta ñika'an ka taJesús, káchí ra saá:

—Kivi kixaa taJuan ta sákuchu nivi, xa yoo ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á, xa yoo to'on Ndios ña ñitaa naprofeta. Ta saá kixá'á ká'an ndoso i to'on ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta ndi'i nivi chikaa na ndee ña kuan kivi na yichi yó'o.

¹⁷ Vará yo'vi ní yoo ña ndasaá koo ndi'i xa'a ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi nino, ta yo'vi ní ka yoo ña ndasaá ndi'i xa'a ña ká'an ndayí Ndios. Ta nda ñii lo'o chíin on sama ndayí Ndios, ta ndixa ndi'i ndayí yó'o kundivi ndi'i ndaa ña —káchí taJesús.

TaJesús sáná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

¹⁸ Ta ñika'an taJesús, káchí ra saá:

—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta taa ta tonda'a xí'in ñáña'a ña ñindoo, kisa yii ñá, ta tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoo kúu ña noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento xa'a takuiká xí'in taLázaro

¹⁹ Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in nivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii takuiká, ta ndixin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndixin ra, ta va'a ní xixi ra ndi'i saá kivi. ²⁰ Ta ñixiyo inka taa tandá'ví naní ra Lázaro, ndee ní ndó'o ra, yoo ku'e' ndi'i tá'yí yiki koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e takuiká yó'o. ²¹ Ta taLázaro kóni ra kuxu ra ña koyo xa'a tón mesa takuiká. Tanda tí ina kixaa rí ti'vi ndaa rí noo tá'yí yiki koñu ra. ²² Saá

ñitonda ñii kivi ta ñixi'i taLázaro, ta naángel ñaki'in na ra, ta ku'a'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyivi nino, noo yoo xii síkuá yó taAbraham. Ta saá kixaa kivi ñixi'i takuiká ta ñinduxun ra. ²³ Ta takuiká yó'o xó'vi ní ra noo yoo ra xí'in inka na ñixi'i, ta ñakoto ndaa ra, ta xini ra nda xiká yoo taAbraham, ta siin ra yoo taLázaro. ²⁴ Ta takuiká xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in taAbraham, káchí ra saá: “Tata yivá'i Abraham, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, ta ti'ví ún taLázaro ko'on ra saketá nduku nda'a ra takuii, ta chikaa ra lo'o takuii noo yaa'i ña ná ndiko lo'o ña, chi xó'vi ní yó'o noo xixi ño'o”, káchí takuiká. ²⁵ Ta ndakuiin taAbraham, ñika'an ra: “Sa'ya'i, naká'an ún kivi xitaku ún ñoyivi, va'a ní ñixiyo ún. ñixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta taLázaro yó'o nina ña on vá'a va'a xikomí ra. Ta vitin taLázaro va'a ní yoo ra yó'o, ta yó'o xó'vi ní ún. ²⁶ Ta on kivi ya'a taLázaro ko'on ra chindee ra yó'o, chi yoo ñii ta'vi ká'no, ta nda ñii ndi on kivi ya'a ndi xaá ndi noo yoo ndó, ni ndó'o, on kivi ya'a ndó kixi ndó yó'o”, káchí taAbraham xí'in takuiká. ²⁷ Saá ká'an tuku takuiká: “Tata Abraham, xáku ndá'ví noo ún ka'an ún xí'in taLázaro ná ko'on ra ve'e yivá'i, ²⁸ noo ndoo o'on ñani. Saá chi kóni ña va'a ndato'on ra xí'in ndi'i ñani ña nandikó ini na, ko'o kixi na noo yoo i, noo xó'vi ní”, káchí ra. ²⁹ Ta ñika'an taAbraham xí'in ra: “Ñani ún xa kómí na to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á, ta xa kómí na to'on Ndios ña ñitaa inka naprofeta. Va'a ná chikaa so'o na to'on yó'o”, káchí ra. ³⁰ “Ó'on, tata”, káchí takuiká. “On chikaa so'o na to'on ña ñitaa nakán. Ta saá tá ñii ta ñixi'i nandikó ra ñoyivi, ta ndato'on ra xí'in na, ta ndixa nandikó ini na”, káchí ra. ³¹ Ta ñika'an taAbraham: “Ó'on, on sivi saá. Tá on xiiin na koni so'o na to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xí'in inka naprofeta xina'á, ta ni on kandixa na ña ka'an ta

nixi'i, táná nandikó ra ka'an ra xí'in na", káchí ta Abraham xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

17

Ndá'ví ní nivi na chinda'á inká nivi kivi na kuachi

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

¹ Nii kivi nika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i saá kivi ku'a ní ña on vá'a yóo ña chinda'á nivi kivi na kuachi. Ta, ndá'ví ní ka nivi na chinda'á inká nivi kivi na kuachi! ² Ta va'a ka si'na inká nivi ná kátón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'a na noo kónó va'a ini takuii, ña on chinda'á na nakuáli kivi na kuachi. ³ Koto va'a xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a. Tá yóo ñii tatá'an ndó, ta ké'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta saá ka'an ndó xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ndó. Tá tayó'o nandikó ini ra, ta xini ñó'o kasa ká'no ini ndó xa'a ra. ⁴ Tá yóo ñii ta uxá yichi ña ñii kivi ke'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta uxá yichi saá nandikó ini ra ta xaku ndá'ví ra noo ndó, ta xini ñó'o kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Nivi na kándixa Ndios kómí na ndeé ká'no

⁵ Ta saá nika'an naxíka xí'in ta Jesús xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, chindeé ún ndi'i ña kándixa va'a ní ka ndi Ndios —káchí na.

⁶ Ta ndakuiin ta Jesús, káchí ra saá:

—Ñii ndikin mostaza, lo'o ní ña. Ta ndó'o, tá kándixa ndó Ndios, vará nda lo'o kuiti, ndatán yóo ndikin mostaza, ta xa'a ña lo'o kuiti kándixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndeé ka'nda chiño ndó noo yiton ká'no tón sicómoro yó'o, ta kasa ndivi nó to'on ndó. Tá ka'an ndó xí'in yiton yó'o: "Kuta'a ún, ta ku'a ún kunakaa ún ini takuii", ta kasa ndivi yiton yó'o ña ka'an ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Xini ñó'o kasa ndivi va'a yó chiño xa'a taká'no noo yó

⁷ Ta ndato'on ta Jesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tamozo ndó, ta kisa chiño ra ño'o ndó, án ndáa ra kiti sana ndó, ta vaxi ra ve'e ndó, ziyukia ka'an ndó xí'in ra? ¿Án ka'an ndó xí'in ra ña kuiti nakindée ra ta kuxu ra? ⁸ On ka'an ndó saá, chi ndixa ka'nda chiño ndó noo ra ña si'na kasa va'a ra ñaxixi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá ndi'i xixi ndó'o, ta ka'an ndó xí'in ra va'a ná kuxu ra. ⁹ Ta on kundati ra ka'an ndó xí'in ra: "Táxa'vi ún", chi kuiti kisa ndivi ra chiño noo mii ra. ¹⁰ Ndatán yóo tamozo yó'o, saá yóo ndó'o noo Ndios. Tá kisa ndivi ndó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios noo ndó, ta va'a ka'an ndó: "On sivi namozo ti'va ní kuu ndi, ta on vása ní-kisa ndivi ndi ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kisa ndivi ndi chiño ña xini ñó'o kasa ndivi ndi", káchí ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Ta Jesús sánda'a ra uxu ta xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra

¹¹ Tá ku'a'an ta Jesús ñoo Jerusalén, ta niya'a ra yichi noo nakutá'an ño'o na Samaria xí'in ño'o na Galilea. ¹² Saá nixa'a ra yatin noo ñoo lo'o, ta nakutá'an ra xí'in uxu ta, ta ndi'i nayó'o ndeé ní ndó'o na xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta xí'ká lo'o yíta na. ¹³ Ta saá kixá'a na xí'in ndi'i ndeé na, ká'an na xí'in ta Jesús:

—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún ndi'í!

¹⁴ Tá xini ta Jesús na ndeé ndó'o yó'o, ta nika'an ra xí'in na:

—Ku'a'an ndó noo sutu ná koto ra ndó'o án xa ninda'a ndó —káchí ra xí'in na.

Saá kee na ku'a'an na yichi, ta on vása ka ndeé ndó'o na, xa nduva'a ndi'i na. ¹⁵ Nii ta nakoto ra xa nduva'a ra, ta ndikó ra ku'a'an ra, ta ndeé ní kisa ká'no ra Ndios. ¹⁶ Tá nixa'a ra noo ta Jesús, ta xikuxítí ra, tãda noo ño'o nitõnda ta'ya ra, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Táxa'vi ún sanda'a ún yi'i —káchí ra.

Ta tayó'o on sivi taIsrael kúu ra, kixi ra ñoo estado Samaria. ¹⁷ Ta taJesús nindaqa to'on ra nivi na ndóo xí'in ra:

—¿Án on sivi uxu kúu ta ta nduva'a? ¿Ndachun ñii laá tayó'o ndikó? ¿Mikía yoo inka nataa tá'an tayó'o? ¹⁸ Chi ñii laá tayó'o, ta on sivi taIsrael kúu ra, ta ndikó ra ta kisa ká'no ra Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá nika'an taJesús xí'in ta ta nduva'a:

—Nakundichi ún, ta kuano'o ún. Xa nduva'a ún chí kandixa ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Nafariseo nindaqa to'on na taJesús ama tondaa kivi ña ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o (Mt. 24:23-28, 36-41)

²⁰ Ñii kivi nafariseo kixaa na ñoo taJesús, ta nindaqa to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Ama kixaa kivi kixá'á Ndios ka'nda chiño ra ñoyivi yó'o? —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús, ká'an ra:

—Yichi ñoo xá'nda chiño Ndios, on sivi ñii ña kúchiño koni yó kúu ña. ²¹ Ñakán kía nda ñii nivi on kivi ka'an na: “Yó'o yoo ña”, ni on kivi ka'an na: “Kaa yoo ña.” Saá chí yichi ñoo xá'nda chiño Ndios xa kixaa ña, yoo ña ma'ño ndó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

²² Ta taJesús nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi ña kachí ní ini ndó koto ndó yi'i, ta ta kixi ñoo Ndios. Kachí ini ndó koo j xí'in ndó, vará ñii kivi, ta on kuchiño ka. ²³ Ta saá ka'an nivi xí'in ndó: “¡Koto ndó! Yó'o yoo ra”, án “Kaa yoo ra”, kachí na, ta on kandixa ndó na. ²⁴ Ndatán yoo taxá ña náye'e ñoyivi, kixá'á ña náye'e ña nda ñoo kána ño'o tанда ñoo ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó j ñoyivi yó'o. ²⁵ Ta si'na xini ñó'ó xo'vi ní j, ta nivi na

táku ñoyivi yó'o vitin on kua'a na kandixa na yi'i. ²⁶ Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó j ñoyivi yó'o. ²⁷ Saá chí kivi xitaku taNoé xina'á ndi'i nivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yoo na nda nitondaa kivi nikivi taNoé ini tón barco. Ta saá kixá'á nikoon savi na'á, ta tani ndi'i nivi ta nika'a na xí'in takuii, ta nixi'i ndi'i nivi yó'o. ²⁸ Ñii ki'va ndatán xitaku nivi kivi xitaku taNoé, saá xitaku nivi kivi xitaku taLot xina'á. Saá chí xixi na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kisa va'a na ve'e na. ²⁹ Ta kivi ña kee taLot xí'in nave'e ra ñoo Sodoma, Ndios sakoyo ra ño'o xixi xí'in ño'o ká'ndi naní ña azufre kixi ña ñoyivi nino, ta ndi'i nivi ñoo yó'o nixixi na ta ndi'i xa'a na. ³⁰ Ñii ki'va ndatán nixiyo nivi na xitaku xina'á xí'in taNoé án xí'in taLot, saá kutaku na kivi ndikó j ñoyivi yó'o, ta kivi yó'o ndi'i nivi nakoni na ndi yi'i kúu ta ta kixi ñoo Ndios.

³¹ 'Ta kivi ña ndikó j, tá nivi nándoso na sinj ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá nivi ñó'o na yukú, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na ña kómí na. ³² Naká'án ndó yukía ndo'o ñási'í taLot kivi kee ña ñoo Sodoma.* ³³ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyivi yó'o, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ní ini ndukú kutaku va'a na ñoyivi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in j.

³⁴ 'Kivi ndikó j ñoyivi yó'o, ta naki'in j sava nivi ko'on na xí'in j, ta sava na ndoo. Tá ovi nivi kisin na ñii ñoo xito, ta naki'in j ñii na, ta inka na ndoo. ³⁵ Tá ñii ve'e yoo ovi násí'í ndíko ná, ta naki'in j ñii ña, ta inka ña ndoo. ³⁶ Tá ovi ta kisa chiño ra yukú, ta naki'in j ñii tayó'o, ta inka ra ndoo —káchí taJesús.

³⁷ Ta naxíka xí'in taJesús nindaqa

* **17:32** Nási'í taLot nandikó ña nakoto ña sata ña, ta yiki koñu ña ndu ña ñii, ta nixi'i ña.

to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Míkíá kundivi ñayó'o?, Tata —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús nika'an ra:

—Tá xító ndó míkíá ndáchí kua'a ní tioko chée,† ta saá kúndaá ini ndó míchí kándú'u ñii kití tí nixi'i. Ta kivi ña ndikó i, ndi'i nivi kúndaá ini na xa'a ñayó'o —káchí taJesús.

18

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

¹ Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in naxíka xí'in ra. Xí'in cuento yó'o saná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na xí'in Ndios, ta xini ñó'ó ka'an na xí'in Ndios ndi'i saá kivi. ² Ta káchí taJesús saá:

—Saá ndo'o ñii tajuez yóo ra ñii ñoo, ta on vása kisa to'ó ra Ndios, ni on vása kisa to'ó ra nda ñii nivi. ³ Ta ñoo yó'o, yóo ñii ña'a, ñá nixi'i yij kúu ñá, ta ñáyó'o kuá'an ñá ndi'i saá kivi noo tajuez ña kasa nani ra kuachi xa'a ñá. Nika'an ñá saá xí'in ra: “Ñá kasa nani ún ñandaá xí'in i, chi yóo ñii taa, ta sáa ini ra xini ra yi'i, kóni ra sandá'ví ra yi'i”, káchí ñá xí'in tajuez. ⁴ Ta on vása xijn tajuez chindeé ra ñá. Ta niya'a kuá'a ní kivi, ta saá xani ini tajuez: “Vará on vása kisa to'ó i Ndios, ni on vása kisa to'ó i nivi, ⁵ ta chindeé i ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi'i, ta on vása kúndeé ka ini i, chi vaxi ñá sándi'i ñá yi'i ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa nani i ñandaá xa'a ñá”, káchí tajuez. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

⁶ Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Konj so'o va'a ndó to'on nika'an tajuez. Vará ta on vá'a kúu ra, ta kisa ndivi ra ñandaá xí'in ñáña'a yó'o, chi ndi'i saá kivi xáku ndá'ví ñá noo ra. ⁷ Ta Ndios kúu tava'a tándaa. ¿An on vása ndixa Ndios kasa nani ra ñandaá xí'in nivi na nakaxin ra, na kúu na xáku ndá'ví noo ra ndivi ñoo? ¿An xani sinj ndó ña na'á ní kundati na, ta saá ndakuijn Ndios yu'u na? ⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó.

Ndios kama ní kasa nani ra ñandaá xa'a na. Ta yi'i, on vása xini i, ¿án nani'i i nivi na ndixa kándixa yi'i, kivi ña ndikó i ñoyivi yó'o? —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in ñii taa ta nákaya si'un ko'on nda'a nagobierno ñoo Roma

⁹ Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi na xani sinj kuiti mji na kúu navá'a, ta xani sinj na inka nivi, on vása va'a nayó'o. Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra nayó'o:

¹⁰ —Saá ndo'o ovi taa nixa'an ra ve'e ño'o ka'an ra xí'in Ndios. Ñii tayó'o kúu tafariseo ta inka ra kúu ta káya si'un xa'a nagobierno. ¹¹ Ta tafariseo ñíndichi ra, ta ká'an ra xa'a mji ra, káchí ra saá: “Tata Ndios, táxa'vi ún, yi'i on vása yóo i ndatán yóo inka nivi, chi on sivi ta kisa ku'ná kúu i, ni on sivi ta on vá'a kúu i, ni on sivi ta kisin xí'in inka ña'a kúu i, ni on vása yóo i ndatán yóo taa ta ñíndichi kaa, ta káya si'un xa'a nagobierno. ¹² Taa ta va'a kúu i chi ovi kivi ñii ñii semana yóo so'on i. Ta tá'vi i uxu ko'ndo si'un ña kómí i. Ta ñii ko'ndo yó'o táxi i nda'a ún. Saá ké'é i ndi'i saá kivi”, káchí ra xí'in Ndios. ¹³ Ta inka taa ta káya si'un xa'a nagobierno ñíndichi ra xí'ká lo'o. Ta kisa ninj xí'in mji ra noo Ndios, ta ni on xijn ra koto ra ñoyivi nino, ta kuiti xito ra noo ño'o. Ta kúchuchú ní ini ra nda káni ra kándíka ra, ta nika'an ra xí'in Ndios si'a: “Tata Ndios, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, vará ta on vá'a kúu i”, káchí ra. ¹⁴ Ndixa ká'an i xí'in ndó, kivi kuano'o tayó'o ve'e ra kindoo va'a ra noo Ndios. Ta tafariseo, on vása ní-kindoo va'a ra noo Ndios. Saá chi ndi'i nivi na kisa ká'no xí'in mji noo Ndios, ta Ndios chikaa ra nayó'o ninj. Ta nivi na kisa ninj xí'in mji noo Ndios, ta Ndios chinoo va'a ra ñató'o na —káchí taJesús xí'in na.

† 17:37 To'on griego ña káchí “tioko chée” ta tuku káchí ña “taşin yá'a.”

Ta Jesús chinóo ra nda'a ra sinj naválí

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Ta kixaa ñivi xí'in nakuálí ñoo yóo ta Jesús ña chinóo ra nda'a ra sinj na, ta ndukú ra ñava'a ñoo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra ñika'an na xí'in ñivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in nakuálí yó'o —káchí na.

¹⁶ Ta ta Jesús kana ndi'i ra nakuálí vaxi na ñoo ra, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó nakuálí ná kixi na ñooj, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi ñivi na ndíkon yichi ñoo xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo nakuálí yó'o, saá yóo na. ¹⁷ Ndixa ká'anj xí'in ndó, tá on xiin ndó kasa ñino xí'in mji ndó ñoo Ndios ndatán ñino yóo ini nakuálí yó'o, ta on kivi kivi ndó yichi ñoo xá'nda chiño Ndios —káchí ta Jesús.

Ñii tachiño kuíka ní ká'an ra xí'in ta Jesús

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸ Ñii tachiño kixaa ra ñoo ta Jesús, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ta va'a ní ini kúu ún. ¿Ndá chiño va'a xini ñó'ó ke'éj ta taxi Ndios ña kutakuj xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

¹⁹ Ta ndakuijn ta Jesús, ñika'an ra:

—¿Ndachun ká'an ún yij kúu ta ta va'a ini? Saá chi on koó nda ñii ñivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini. ²⁰ Xini ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi ñivi. Káchí Ndios xí'in ñivi saá: “On kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ña on sivi kúu ñásí'í ndó, ta on kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in ta ta on sivi kúu yij ndó, on ka'ni ndó ñivi, on kasa kuí'na ndó ña kómí ñivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inka ñivi, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, saá káchí ndayí Ndios —káchí ta Jesús xí'in ra.

²¹ Ta ñika'an tayó'o:

—Yij nda lo'oj kisa ndivi ndi'i saá ndayí yó'o —káchí ra.

²² Tá xini so'o ta Jesús ña ndakuijn ra, ta ñika'an tuku ra xí'in ra:

—Kumani inka chiño kasa ndivi ún. Ku'an ún siko ún ndi'i ñakuíka kómí ún, ta saní'i ún sij ún nda'a ñivi nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuíka ndino'o xí'in Ndios ñoyívi ñino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yij —káchí ta Jesús xí'in ra.

²³ Tá xini so'o tayó'o ña ñika'an ta Jesús, ta kúchuchú ní ini ra, saá chi ku'a ní ñakuíka kómí ra. ²⁴ Tá xini ta Jesús ña kúchuchú ní ini ra, ta ñika'an ra saá:

—¿Ndachun yovj ní kivi nakuíka yichi ñoo xá'nda chiño Ndios! ²⁵ Vará yovj ní tá kuchiño tícacamello ya'a rí yavj xa'a tókú, ta yovj ní ka kuchiño ya'a ñii takuíka yé'é ña kivi ra yichi ñoo xá'nda chiño Ndios —káchí ta Jesús xí'in ra.

²⁶ Ta ñivi na xini so'o to'on yó'o, ñinda'ka to'on na ta Jesús:

—Tá yovj ní kivi nakuíka yichi Ndios, ta saá, ¿yu kúu ñivi kuchiño kivi na yichi Ndios, ta kundoo na xí'in ra?

²⁷ Ta ndakuijn ta Jesús, ñika'an ra saá:

—Ñivi on kuchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kúu ta kuchiño sakaku ña'a. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yovj ñoo Ndios —káchí ta Jesús.

²⁸ Ta saá ñika'an ta Pedro xí'in ra:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndíkon ndi sata ún.

²⁹ Ta ndakuijn ta Jesús, ñika'an ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i ñivi na sandakoo ve'e, án yivá na, án si'í na, án ñani na, án kivi'va na, án ñásí'í na, án sa'ya na, xa'a ña chíka'ini na ko'on na yichi ñoo xá'nda chiño Ndios, ³⁰ ta nayó'o naki'in na ku'a ní ka ñava'a taxi Ndios nda'a na ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi ñino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

Yichi unj ká'an ta Jesús kivi ra
(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

³¹ Ta ta Jesús, kana ra ndi'i saá uxu ovi naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ta vitin kuḗ'ḗn yó yichí kuḗn ndaa ñoo Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i to'on Ndios ña nītaa naprofeta xā'a yī'i, ṭaa ṭa kixi noo Ndios. ³² Nataxi na yī'i nda'a na on vása kúu najudío, ta kuaku ndaa na yī'i, kandivā'a na xí'in i, ta kundaa na tásii yu'u na noo i. ³³ Ta kani ní na yī'i xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yī'i. Ta kivi unī nataku i —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta naxíka xí'in ra nī-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on yó'o, chi ña xīnakaḗ se'é noo na xīkuu ña.

TaJesús sanda'a ra ñii takuáá ta yóo ñoo Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵ Ñii kivi kuḗ'ḗn taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kuḗ'a ní nivi ndikōn na kuḗ'ḗn na sata ra. Ta xa yatin xaa ra ñoo Jericó, ta ñii takuáá yóo ra yu'u yichí, ta ndaka chí'ña ra si'un noo nivi na yá'a yichí yó'o. ³⁶ Tá xini so'o takuáá yó'o ñii síso yá'a kuḗ'a ní nivi kuḗ'ḗn na yichí, ta nīndaka to'on ra na:

—¿Yukía koo vitin?

³⁷ Ta nīka'ḗn na xí'in ra:

—TaJesús taño Nazaret kúu ta yá'a yó'o.

³⁸ Tá xini so'o ra ñayó'o, ta kixá'a ra xí'in ndi'i ndee ra nīka'ḗn ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya taDavid,* jná kundá'ví ini ún koni ún yī'i! —káchí ra.

³⁹ Ta nivi na kuḗ'ḗn si'na yichí nīka'ḗn na xí'in ra:

—¿Kasi ún yu'u ún! —káchí na.

Ta nī-chikaḗ so'o takuáá ña nīka'ḗn na xí'in ra, ta kixá'a ra ndee vā'a ka ká'ḗn ra:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún yī'i! —káchí ra.

⁴⁰ Ta xīkundichi taJesús yichí yó'o, ta xa'nda chí'ño ra noo nivi ña ko'on na ki'in na takuáá ta kixi ra xí'in na noo ra. Tá kixaa takuáá noo taJesús,

ta taJesús nīndaka to'on ña'a ra, nīka'ḗn ra saá:

⁴¹ —¿Yukía kóni ún ke'é i xí'in ún?

Ta ndakuin takuáá:

—Tata, kóni i sanda'a ún nduchy noo i ta vā'a koto i —káchí ra.

⁴² Ta nīka'ḗn taJesús xí'in ra:

—Vā'a, xa nduva'a nduchy noo ún, saá chí kándixa ún yī'i.

⁴³ Ta xāndikōn nda'a nduchy noo ra, ta xa vā'a xito ra, ta saá nakundikōn ra sata taJesús, ta kixá'a ra kisa ká'no ra Ndios. Tá xini nivi yó'o ndi taJesús sanda'a ra takuáá, ta ndi'i nivi yó'o kixá'a na kisa ká'no na Ndios.

19

Ñayó'o ká'ḗn xā'a taJesús xí'in taZaqueo

¹ Ta nīxaa taJesús ñoo Jericó, ta kuḗ'ḗn ra yichí ma'ño ñoo yó'o. ² Ta yóo ñii ṭaa takuiká naní ra Zaqueo, ṭaa ṭa ndiso chí'ño xí'in nivi na káya si'un xā'a nagobierno kúu ra. ³ Ta kóni ra koto ra yu kúu taJesús, ta on vása kúchiño ra, chí chútú ní nivi. Saá chí taZaqueo kúu ra ṭaa ṭa kuítí ní. ⁴ Ta saá kee ra, xíno ra kuḗ'ḗn si'na ra, ta nīxaa ra noo kumaní ya'a taJesús. Ta taZaqueo ndaa ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña kuchiño koni ra taJesús. ⁵ Ta nīxaa taJesús xā'a yiton noo kánoo taZaqueo, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nīka'ḗn ra xí'in ra:

—Tata, xāndikōn noo ún chí xini ñó'ó kindoo i ve'e ún kivi vitin —káchí taJesús.

⁶ Ta saá xāndikōn noo taZaqueo, ta kúsii ní ini ra naki'in ra taJesús ve'e ra. ⁷ Tá xini nivi ñayó'o, ta kixá'a na kándivā'a na xí'in taJesús, ká'ḗn na, káchí na saá:

—On vā'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chí ṭa on vā'a kúu ra —káchí na.

⁸ Ta taZaqueo nakundichi ra nīka'ḗn ra xí'in taJesús:

* **18:38** “Sa'ya taDavid” kóni kachí ña: ṭaa ṭa ṭi'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mji ṭarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

—Koto ví, Tata, vitin ta'víj ndi'i ñakuíká kómíj, ta taxi j ñii sava ñayó'o nda'a nandá'ví. Tá yóo ñivi na sandá'víj kindaa j ña xikomí na, ta vitin taxi j nda'a na komi yichí ka ñayó'o —káchí ra xí'in taJesús.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Kivi vitin Ndios sakaku ra tayó'o xí'in nave'e ra, chi ñii ki'va ndatán xij síkuá yó taAbraham kandixa ra Ndios, saá kándixa taZaqueo vitin. Ta saá kúndaq ini yó taZaqueo kúu ñii sa'ya ndino'o taAbraham. ¹⁰ Yi'j, ta kúu ta ta kixi ñoo Ndios, vaxi j nandukú j ta sakaku j ñivi na ndañó'ó ñoo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento xq'a namozo na ndiso chiño xí'in uxu si'ún
(Mt. 25:14-30)

¹¹ Ta ñivi na kuq'an sata taJesús xini so'o na to'on ña ká'an ra, ta xa yatin xaá ra ñoo Jerusalén, ta xani sinj ñivi vitin tondaq kivi Ndios kixá'a ra ka'nda chiño ra ñoo na ñoyivi yó'o. Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, ¹² káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on ra inka ñoo xíká, ta ndikó ra, chi ñoo xíká yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo ra, ta ka'nda chiño ra ñoo naño ra. ¹³ Tá xa yatin tondaq kivi kee taká'no yó'o ko'on ra, ta kana ra uxu namozo ra, ta kixaa na ñoo ra. Ta taxi ra ñii si'ún naní mina* nda'a ñii ñii namozo, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá: “Kasa chiño ndó si'ún yó'o nda kivi ndikó j”, káchí ra xí'in na. ¹⁴ Ta ñivi naño ra on xijn na koni na ra, ñakán ti'ví na sava natá'an na ko'on na ka'an na xí'in mji tarey ká'no ñoo xíká, kachí na saá: “On vása kóni ndi tayó'o nduu ra tarey, ta ka'nda chiño ra ñoo ndi”, kachí na. ¹⁵ Ta saá ni, ñixa'an ra, ta nduu ra tarey, ta ndikó ra ñoo ra. Ta ñika'an ra xí'in namozo ra: “Vitin ko'on ndó kana ndó uxu ta ta taxi j si'ún nda'a, ná kixi na yó'o ña kúndaq ini j ndasaá si'ún naki'in

nayó'o sata si'ún ña taxi j nda'a na”, káchí ra. ¹⁶ Ta tañoó kixaa ra, ta kachí ra saá: “Tata, kisa chiño j si'ún ña taxi ún nda'a j, ta naki'in j uxu si'ún sata ña”, káchí ra. ¹⁷ Ta káchí tarey: “Va'a, tamozo va'a kúu ún. Va'a ní kisa ndivi ún xí'in chiño ña lo'o, ta vitin táxi j yó'ó nduu ún ta ta ka'nda chiño ñoo uxu ñoo”, káchí tarey xí'in tamozo yó'o. ¹⁸ Ta tamozo ovi kixaa ra ñoo tarey, ta ñika'an ra: “Tata, kisa chiño j si'ún ña taxi ún nda'a j, ta naki'in j o'on si'ún sata ña”, káchí ra. ¹⁹ Ta ndakuijn tarey, ñika'an ra xí'in ra: “Va'a, ta vitin taxi j yó'ó nduu ún ta ka'nda chiño ñoo o'on ñoo”, káchí ra. ²⁰ Ta kixaa inka tamozo ñoo tarey, ta ñika'an ra: “Tata, yó'o yóo si'ún ña taxi ún nda'a j. Taxi va'a j ña, chisúku ndaa j ña xí'in tikoto. Ni-xiin sandañó'ó j ña, ²¹ chi yí'ví j ñoo ún. Saá chi yó'ó kúu ñii ta ta ndeé ní ini, chi kindaa ún si'ún vará on vása ní-kisa chiño ún, ta nákaya ún ña'a ñoo on vása ní-chi'i ún”, káchí tamozo xí'in tarey. ²² Ta ñika'an tarey xí'in ra: “jTamozo ndiva'a kúu yó'ó! Ta xí'in to'on ña ñika'an mji ún, vitin sanakuiso j kuachi yó'ó. Káchí ún ndí yi'j kúu ta ndeé ini, ta ta kindaa si'ún vará on vása ní-kisa chiño j, ta yi'j nákaya ña'a ñoo on vása ní-chi'i j, káchí ún. ²³ Tá ndixa ñayó'o kúu ña xani ini ún, ta saá, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún si'ún j ini ve'e ñoo tá'vi si'ún?, ta kivi ndikó j, naki'in j si'ún j xí'in siki ña, níkuu”, káchí tarey xí'in tamozo on vá'a yó'o. ²⁴ Ta ñika'an tarey xí'in na ndóo xí'in ra: “Kindaa ndó si'ún nda'a tayó'o, ta taxi ndó ña nda'a ta ta kómí uxu si'ún”, káchí ra. ²⁵ Ta ndakuijn na, ñika'an na: “Tata, tayó'o xa kómí ra uxu si'ún”, káchí na. ²⁶ Ta ñika'an tarey: “Ta ndi'i ñivi na va'a xini kukomí ña'a, ta nayó'o naki'in ka na ñava'a. Ta ñivi na on vása xini ndasaá va'a kukomí na ña'a, tãda ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o. ²⁷ Ta vitin tondaq kivi kasa nani j kuachi xa'a ñivi na

* **19:13** Ñii mina kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño unj yoo.

on xiin koni yi'i, nivi na on xiin taxi yi'i kuu taa ta ka'nda chiño noo na. Va'a ko'on ndó ki'in ndó na ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na noo i", káchí tarey xí'in na. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús.

Niki'vi taJesús ñoo Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸ Ta ndi'i nika'an taJesús to'on yó'o, ta naki'in ra ku'a'an ra yichi ñoo Jerusalén. ²⁹ Ta nixa'a ra yatin ñoo Betania xí'in ñoo Betfagé, ña ñó'o noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra, ³⁰ káchí ra saá:

—Ku'a'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó ka'a. Ta nixa'a ndó ñoo ka'a, ta naní'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí on ta'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³¹ Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?”, káchí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, káchí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí”, káchí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ovi naxíka xí'in ra.

³² Ta saá ku'a'an na, ta nixa'a na ñoo ta naní'i na burro lo'o. Ñii ki'va ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na, saá yóo ña naní'i na. ³³ Tá ndáxin na burro lo'o, ta nivi xí'in sana tíyó'o, nindaká to'on ña'á na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Mii taKá'no noo yó xini ñó'ó rí —káchí na xí'in na.

³⁵ Ta saá ndikó na kixa'a na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta chinóo na tikoto na sata rí, ta nakoso taJesús ta ku'a'an ra yichi. ³⁶ Tá yóso ra rí, ku'a'an ra yichi, ta ku'a'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra ku'a'an ra, saá kisa to'ó na ra.

³⁷ Tá kixá'á ra vaxi noo ra xiki tón Olivo, ta ndi'i nivi na ndikon sata ra kúsi ní ini na, ta kixá'á na ndeé ní ká'an na, ta kisa ká'no na Ndios xa'a ña ku'a'a ní milagro ke'é ra, xini na.

³⁸ Nika'an na saá:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tarey yó'o, taa ta kixa'a xí'in ndayí Ndios! ¡Vitin Ndios taxi ra koo va'a nivi xí'in ra ñoyivi nino! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí na.

³⁹ Ta sava nafariseo ku'a'an na xí'in nivi yó'o, ta nika'an na xí'in taJesús:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in na ndikon sata ún, ña on ka'an na saá —káchí na.

⁴⁰ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tána ka'an xí'in nayó'o ndi tásin koo yu'u na, ta saá nda yuu ndóo yó'o kixá'á ña ndeé ní kasa ká'no ña yi'i —káchí ra xí'in na.

⁴¹ Ta kixa'a taJesús yatin ñoo Jerusalén. Tá xini ra ñoo yó'o, ta kixá'á ra kúchuchú ní ini ra, ta xaku ra xa'a nivi naño yó'o, ⁴² ta nika'an ra saá:

—¡Kóni níi vitin kundaa ini ndó yu kúu ña kivi taxi koo va'a ini ndó! Saá chi ña nákaa se'é noo ndó kúu ña vitin, ta on kivi koni ndó ña. ⁴³ Ta vaxi ñii kivi ndi'i na saa ini xini ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó, ta nakasi na ndi'i yichi ndó, ta on kuchiño kee ndó ñoo ndó. Ta ndi'i saá xiiña ñoo ndó, kixá'á nivi yó'o kani tá'an na xí'in ndó. ⁴⁴ Ta sandi'i na xa'a ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na xa'a ndi'i ndó'ó. On ndoo ka nda ñii yuu ndiso tá'an nama ve'e ndó ña koto ndó, chi ndi'i xa'a ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi kivi kixa'a ña sakaku i ndó'ó, ta ni-xiin ndó nakoni ndó yi'i —káchí taJesús xí'in naño Jerusalén.

TaJesús tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Ta nixa'a na ñoo Jerusalén, ta taJesús niki'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i nivi na síkó xí'in nivi na sata, ña kee na ko'on na. ⁴⁶ Ta nika'an na xí'in na:

—Saá káchí to'on Ndios ña nita na xina'á: “Ve'e i kuu ve'e noo ko'on nivi ña ka'an na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vasa va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii

kavua nakuí'ná —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁷ Ndi'i saá kivi taJesús xika ra sáná'a ra nivi ini ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in nachiño ná'no xí'in naná'no noo nasutu, ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesús. ⁴⁸ Ta ni-kivi naní'i na ndasaá ka'ni na ra, chi ndi'i nivi kusiñi ini na xini so'o na to'on ña ká'an ra.

20

Ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

¹ Ñii kivi yoo taJesús ke'e yé'e ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra nivi, ká'an ra xí'in na to'on ñava'a xa'a yichi Ndios. Ta saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikuá'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo taJesús, ² ta nika'an na xí'in ra si'a:

—Ka'an ún xí'in ndi, ¿mikiá kixi ndayí ke'é ún ñayó'o? ¿Yu kuu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na.

³ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta yi'i kóni ndaka to'on ndó'o ñii laá to'on, ta va'a ndakuijn ndó yu'ui. ⁴ ¿Mikiá kixi ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿An taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿An nivi kuu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? —káchí taJesús xí'in na.

⁵ Ta saá kixá'a na ká'an tá'an xí'in mii na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii yó: “¿Ndachun on vasa ní-kandixa ndó ña nika'an ra?”

⁶ Táná ka'an yó nivi kuiti kuu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaá yó naño, ta kixá'a na tiin na yuu, ta koon na mii yó, chi ndi'i nivi yó'o kándixa na ndi taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

⁷ Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xini ndi yu kuu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

⁸ Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an xí'in ndó mikiá kixi ndayí kómii ña ké'é chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndato'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o

noo yoo tón uva

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Ta saá taJesús ndato'on ra inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta, ñataan ra tón uva, ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inka nivi, ta kee ra kuá'an ra koo ra inka ñoo kuá'a ní kivi. ¹⁰ Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yiton tón uva tiví ra ñii tamozo ra kuá'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra. Ta nivi na táti ño'o noo yoo tón uva tiin na tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o ra. ¹¹ Ta ta xí'in yiton tón uva tuku tiví ra inka ta kuá'an ra naki'in ra tíuva. Ta nikandiva'a na xí'in ra, ta kani ní na ra, ta sakuka'an na noo ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o ra ve'e tapatón. ¹² Ta ta xí'in yiton tón uva tuku tiví ra inka tamozo kuá'an ra, ta tiin na ra, ta satakué'e ní na ra, ta taxin na ra, kuano'o ra.

¹³ Ta saá ta xí'in yiton tón uva nika'an ra: “¿Yukia koo ke'é yó vitin? Va'a ka tiví yó sa'ya yó, ta kivi ní ini yó xini yó. Tá nivi na táti ño'o yó nakoni na sa'ya yó yó'o, ta kasa to'o na ra”, káchí ra. ¹⁴ Ta nivi na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: “Takaá kuu sa'ya ta ñataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kuu ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra”, káchí na. ¹⁵ Ta saá tiin na ra, ta sakana na ra nda sata namá ña xino nduu noo yoo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí taJesús.

Ta taJesús nika'an ra xí'in nivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukía ke'é tã xí'in yiton tón uva? ¹⁶ Ká'an̄i xí'in ndó, ndixa ndikó ra naxaa ra ta sandi'i ra xa'a n̄ivi na táti ño'ó ra. Ta tuku satati ra ño'ó ra inkã n̄ivi —káchí tãJesús xí'in na.

Ta ndakuijn n̄ivi, n̄ika'an na:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ndi saá! —káchí na.

¹⁷ Ta tãJesús xito ra noo na, ta n̄ika'an ra xí'in na:

—¿An on vása kúndaã ini ndó ña kóni kachí to'on Ndios ña n̄itaa na xina'á, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña n̄i-xiin n̄ivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta m̄ji yuu yó'o nduu ña yuu ñanoo nákaa xa'a ve'e,

káchí to'on Ndios. ¹⁸ Ndi'i n̄ivi na kaki'i ta nakava na sata yuu yó'o ndi'i xa'a na. Ta yuu yó'o, táná nakava ña sata n̄ivi, ta chi'ma ña na ndã nduu na yaã —káchí tãJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá naná'no noo nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios xani s̄inj̄i na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'á na, chi nayó'o kúndaã ini na cuento ña n̄ika'an tãJesús ndí ká'an ña xa'a na. Ta n̄i-kuchiño tiin na ra, chi yí'ví na koṭo saã n̄ivi na ndóo yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi n̄ivi kota nda'a nagobierno

(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

²⁰ Ta saá naná'no noo nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios t̄i'ví na sava n̄ivi ña koto ndoso na tãJesús. Ña ká'an na ndatán ká'an n̄ivi na ndino'o ini, saá ka'an nayó'o xí'in tãJesús, chi kóni na ña sat̄iví na ñii to'on ká'an ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo tagobernador.

²¹ Saá kixaa na noo tãJesús, ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Tata maestro, x̄inj̄i ndi yó'o kúu ún tãa tã sáná'a ñandaã. Ta on vása nákaixin ún n̄ivi, ta ñii k̄i'va ká'an ún ñandaã xí'in ndi'i na, ni on vása násama ún to'on ún, ta sáná'a ún ñandaã xa'a yichi Ndios.

²² Ta vitin kóni ndi ndaka to'on ndi yó'ó, ¿án va'a cha'vi yó kota noo

tarey César ñoo Roma? ¿An on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

²³ Ta tãJesús kúndaã ini ra ndí na ovi yu'u kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta n̄ika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó ȳi'j̄i? ²⁴ Taxi ndó ñii s̄i'ún ná koto j̄i noo ña. ¿Yo na'ná, ta yo k̄ivi kúu ña yoo noo s̄i'ún yó'o? —káchí tãJesús xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—S̄i'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in k̄ivi tarey César —káchí na.

²⁵ Ta n̄ika'an tãJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí tãJesús xí'in na.

²⁶ Ta saá n̄i-kuchiño naní'i na to'on ña taxi na kuachi xa'a tãJesús noo nachiño. Ta naka'nda ini na chi va'a ní n̄ika'an ra, ta n̄i-naní'i na ña ndakuijn na.

Ñayó'o ká'an xa'a n̄ivi n̄ixi'j̄i ta n̄itaku na

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Nasaduceo kixaa na noo tãJesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'an na ndí na n̄ixi'j̄i on vása n̄itaku ka na. Ta n̄indaṭa to'on na tãJesús:

²⁸ —Tata maestro, ndayí Ndios ña n̄itaa tãMoisés káchí ña saá: “Tá ñii tãa n̄ixi'j̄i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra x̄inj̄i ñó'ó tonda'a ra xí'in ña n̄indoṭo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya tã n̄ixi'j̄i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña n̄itaa tãMoisés. ²⁹ Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o tãa, uxã ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta n̄ixi'j̄i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo.

³⁰ Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta n̄ixi'j̄i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. ³¹ Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta n̄ixi'j̄i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra takom̄i tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta n̄ixi'j̄i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taon tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta n̄ixi'j̄i ra, ta

on koó sa'ya na. Ta ñani ra tajiño tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tuxa tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. ³² Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o. ³³ Ta kivi natakú ndi'i na nixi'i, ¿yukú taa kuu yi ñaña'a yó'o?, chi ndi'i taa uxá ñani nixiyo ra xí'in ña —káchí na xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—On vása kúndaá va'a ini ndó xa'a ñoyivi ñino xí'in Ndios. Saá chi ñoyivi yó'o kúu noo tonda'a taa xí'in ña'a, ta táxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká na. ³⁵ Ta kivi natakú ñivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyivi ñino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká ñivi. ³⁶ Ta ñivi natakú on kuchiño kivi ka na, ta ndatán yóo naángel saá koo ñivi na kundoo xí'in Ndios. Sa'ya ndino'o Ndios kuu nayó'o, xa'a ña natakú na. ³⁷ Xa'a ña natakú na nixi'i, mji taMoisés ñitaa ra to'on ña kisa ndaa ndí ñivi na nixi'i xini ñó'o natakú na. Saá chi ñii kivi xini taMoisés yiton ñiño xixi nó, ta saá ñika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Yi'i kúu Ndios noo taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob, ta nayó'o kisa ká'no na yi'i”, káchí Ndios xí'in taMoisés. ³⁸ Ta xí'in to'on yó'o kúndaá ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o. Ndó'o káchí ndó na nixi'i kúu na, ta noo Ndios nayó'o táku na, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa ká'no na Ndios —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

³⁹ Ta ñika'an sava na sáná'a ndayí Ndios:

—Va'a ní ká'an ún, tata maestro —káchí na xí'in taJesús.

⁴⁰ Ta saá nasaduceo ñi-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso na ra.

Ñayó'o ká'an Cristo kúu ta ká'no ka noo tarey David

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Ta taJesús ñindaqa to'on ra na ndóo xí'in ra:

—¿Ndachun káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra ñivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? ⁴² Chi mji tarey David ñitaa ra noo tutu naní ña Salmos, káchí ra saá:

Ndios ñika'an ra xí'in taKá'no noo i: “Koo ún xí'in i sijn kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,

⁴³ tonda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún”, káchí Ndios, ñitaa taDavid xina'a.

⁴⁴ Xí'in to'on yó'o taDavid káchí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kuchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chíkaa ra kuachi satq na sáná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Tá xini so'o ndi'i ñivi, ta ñika'an taJesús xí'in naxika xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁶ —Koto va'a ndó on kundikon ndó yichi ñivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kisa ká'no xí'in mji na, kúsi ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta ku'an vaxi na noo ñivi ña koto ña'a na. Ta xika na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní ñivi na, ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yóo viko xixi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. ⁴⁷ Ta ké'é na ña on vá'a, chi kindaa na ve'e náña'a ná nixi'i yi. Ta ndi'i ké'é na saá ta xí'in ñavata ini na, xa'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'a ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sijn ñivi ndí nayó'o kúu navá'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'vi ka ra nayó'o noo inká ñivi —káchí taJesús xí'in na.

21

Ñayó'o ká'an xa'a si'ún ña ñisoko ñii ña'a ña nixi'i yi

(Mr. 12:41-44)

¹ Ta taJesús yóo ra yé'é ve'e ño'o ká'no, ta xito ra ñivi nakuíka táan na si'ún ini caja ña ñó'o si'ún xa'a

Ndios. ² Ta xini ra ñii ña'a ñándá'ví ñá nixi'ij yij, táan ñá ovij s'ún kuálí ini caja, ta lo'o ní ndáká s'ún yó'o.

³ Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'anij xí'in ndó, ñándá'ví yó'o taxí ví'í ká ñá s'ún noo ña taxí nakuíká. ⁴ Chi nakuíká, vará taxí na ku'a'a ní s'ún, ta kindoo ví'í ní ká ña nda'a mii na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní s'ún ní'í ñá, ta taxí ndi'i ñá s'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xini ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra xa'a kivi ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Ta sava naxíka xí'in taJesús ká'an tá'an na ndí livi ní yoo yuu ñó'o kuvá'a ve'e ño'o ká'no, ta livi ní ná'a inká ña saní'i nivi koo ini ve'e ño'o yó'o. Ta nika'an taJesús xí'in na:

⁶ —Ñii kivi ña vaxi ndi'i ñalivi ña xito ndó ve'e ño'o yó'o, ndi'i xa'a ña, ta nda ñii ká yuu, on koo ká sata inká yuu. Saá chi tani ve'e ño'o ta ndi'i xa'a ndi'i ña —káchí taJesús.

Xini ñó'ó koo ti'va yó xa vaxi kivi sondí'í

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷ Ta ninda'ka to'on na taJesús:

—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña kachí'ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

⁸ Ta ndakuijn taJesús:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. Saá chi ku'a'a ní ta kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ká'an na xí'in ndó, kachí na saá: “Yi'ij kuu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta xa yatin tondaa kivi kixá'á ka'nda chiño ij noo na ñoyívi yó'o”, kachí na xí'in ndó. Ta on kundikon ndó sata nivi na ká'an saá xí'in ndó. ⁹ Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi

ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an ká kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o.

¹⁰ 'Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noo yoo inká narey. ¹¹ Ta ku'a'a ní xiiña ndeé ní taan noo ño'o, ta koo ní soko, ta ku'a'a ní ñoo kunakaa ndi'i noo kue'e, ta ñoyívi nino koo seña ná'no koni na, ta yi'ví ní nivi.

¹² 'Ta saá ni, tá ta'an ká kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní ndó'ó, chi sava nivi tiin na ndó'ó, ta nataxi na ndó'ó nda'a naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Taxi na kuachi xa'a ndó noo nagobernador án noo narey chi na ndikon yi'ij kuu ndó. ¹³ Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichij ká'an ndó to'on ñava'a xa'a ij. ¹⁴ Ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó noo nachiño, ¹⁵ chi yi'ij taxi ij to'on xí'in ñandíchi sinij ndó, ta saá ká'an ndó xí'in na. Ta nivi na on xiin koni ndó'ó, on kivi naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ndó. ¹⁶ Ta kivi ña vaxi, ta yivá ndó, án si'í ndó, án ñani ndó, án inká nave'e ndó, án migo ndó chikaa na kuachi sata ndó, ta ka'ni na sava ndó'ó. ¹⁷ Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndikon yi'ij kuu ndó. ¹⁸ Ta Ndios kundaa va'a ra ndó'ó, ta nda ñii yisi sinij ndó, on taxi ra ña ndi'i xa'a ña. ¹⁹ Tá on vása sandakoo ndó yichij ij, ta kundikon va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

²⁰ 'Tá xito ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kundaa ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xa'a ña. ²¹ Ta kivi yó'o, ndi'i nivi na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kono na ko'on na noo yoo yuku síkón. Ta ndi'i nivi na ndóo ñoo Jerusalén xini ñó'ó kee ndi'i na ko'on na. Ta ndi'i nivi na ndóo yuku, on vá'a ndi'vi na ñoo Jerusalén. ²² Saá chi kivi yó'o Ndios xini ñó'ó saxo'vi ra nañoo Jerusalén, ta saá

kundivi ndi'i to'on ra ña ñitaa na xina'á. ²³ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yó'o sa'ya válí na chíchín kivi kán!, chi ndeé ní koo ña xo'vi ñivi ñoyívi, ta ndeé ní saxo'vi Ndios naño yó'o. ²⁴ Natropa ka'ni na sava ñivi xí'in espada, ta tiin na inká ñivi ko'on xí'in na ku'a ní ñoo xíká, ta kán kasa nduxá na xí'in na ña kasa chiño na. Ta ñivi na on sivi najudío kúu, kuu na ka'nda chiño noo naño Jerusalén. Saá koo tãdã tãdã kivi ña chitóni Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Kua'a ní koo seña ña ka'an xa yatin ndikó taJesús ñoyívi yó'o
(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)

²⁵ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na: —Kivi xa yatin ndikó ñoyívi yó'o koni ndó seña ñoyívi ñino: koto ndó koo seña xí'in kimi, xí'in yoo, xí'in ño'o ká'no ña yé'e. Ta ndi'i ñivi ñoyívi ndi'i ní ini na, ta yí'ví ní na koni na takuí mini, chi ndeé ní ñi rá ta nakuíta ní yaka rá noo rá. ²⁶ Sava ñivi nda kivi nduú na xí'in ña yí'ví ní na, ta on vása kundaã ini na yukia kundo'o ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i ña kómí ndeé yó'o ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ²⁷ Ta saá ndi'i ñivi koni na yí'í, ta ta kixi noo Ndios, ta vaxi ma'ño viko, xí'in ndeé ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. ²⁸ Tá kixá'á xito ndó seña ña ñika'an xí'in ndó, ta va'a kusii ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyívi ñino, chi xa vaxi kuyatin kivi ndikó sakaku ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta saá ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Va'a koto ndó yiton higo, án ndi'i inká yiton. ³⁰ Tá xa vaxi nduxáá nó ta náko yuku yúta nda'a nó, ta saá kundaã ini ndó xa ñikuyatin ní kixaã savi. ³¹ Ta kivi xito ndó xa ku'a'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on xí'in ndó, ta saá kundaã ini ndó xa vaxi kuyatin kivi

kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o.

³² 'Ta ndixa ká'an xí'in ndó, ñivi na xito kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on xí'in ndó. ³³ Ña ñoyívi ñino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

³⁴ 'Ta koto va'a xí'in mii ndó ña on nduu ndó ñivi nasó'ó, na on vása kandixa ka Ndios. On kutaku ndó ndatán káchí níma mii ndó, ni on kuu ndó ñivi na xiini, ni on kuu ndó ñivi na ndi'i ní ini xa'a chiño ñoyívi yó'o. Saá chi xini ñó'ó koo ti'va ndó kundati ndó yí'í, koto naka'nda ini ndó kivi ndikó ñi. ³⁵ Chi ndatán kama ní náka ñon sakako'on ña kití, saá kixaã kivi ña ndikó noo ñivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o. ³⁶ Ta ndó'ó, xini ñó'ó kundoo ti'va ndó ndi'i saá kivi xa'a ña ndikó ñi. Ndi'i saá kivi ndukú ndó noo Ndios ña taxi ra ndeé ña kuchiño kundeé ndó noo ndi'i ña yo'vi vaxi, ta saá kuchiño kuita ndó noo yí'í kivi ndikó ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

³⁷ Ta ndi'i saá kivi taJesús saná'a ra ñivi ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta xa ku'a'an kuñoó, kée ra xa'an ra xiki tón Olivo. ³⁸ Ta ndi'i saá xitaan vaxi ñivi ve'e ño'o yó'o ña koni so'o na to'on ña ká'an taJesús.

22

Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesús

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

¹ Xa ñikuyatin ní kana viko Pascua,* ta viko yó'o naIsrael xíxi na sítã va'a ña on koó levadura kómí. ² Ta na saná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu ndukú na ndasaá koo ka'ni se'é na taJesús, chi yí'ví na noo ñivi na ndikon satã ra.

³ Ta ñandiva'a ká'no Satanás ñiki'vi ña ini taJudas Iscariote ta kúu ñii ta uxu ovi xika xí'in

* **22:1** Pascua najudío kána ña uxã kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxi sikuá na noo naño Egipto kuyã xina'á.

taJesús. ⁴ Ta saá kee ra n̄ka'an ra noo naná'no noo nasutu xí'in naná'no noo napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no, ta n̄ka'an ra xí'in na ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. ⁵ Ta kusij ní ini na x̄ini so'o na ña n̄ka'an taJudas xí'in na, ta nayó'o n̄ka'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

⁶ Ta taJudas k̄indoo ra saá xí'in na, ta k̄ixá'á ndúkú ra ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. Ndúkú ra k̄ivi ña on koó ku'a'a ní n̄ivi xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa ku'a'an kuñoó ta x̄ixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra (Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷ Saá n̄itondaa k̄ivi viko najudío x̄ixi na s̄ita va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'an na viko Pascua. ⁸ Ta n̄ka'an taJesús xí'in taPedro xí'in taJuan, káchí ra:

—Ku'a'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.

⁹ Ta ndakuiin na, n̄ka'an na: —¿Míkíā kóni ún kasa ndivi ndi ña?

¹⁰ Ta n̄ka'an taJesús xí'in na: —Ku'a'an ndó, ta ku'a'an k̄ivi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii taa ndiso k̄isi takuií, ta kundikon ndó ko'on ndó s̄ata ra nda naxaa tayó'o ve'e ra noo k̄ivi ra, ¹¹ ta ka'an ndó xí'in taa ta xí'in ve'e yó'o, kachí ndó saá: “TaMaestro t̄i'vi ndi'í vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkíā yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi, naxíka xí'in ra?”, kachí ndó. ¹² Ta saá taa ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkíā yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánoo piso ovi, noo yóo ndi'í ña x̄ini ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí taJesús xí'in na.

¹³ Ta kee na ku'a'an na, ta n̄kivi na ñoo Jerusalén, ta naní'í na ndatán yóo ña n̄ka'an taJesús xí'in na, ta k̄isa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

¹⁴ Ta xikuaa ta xa ku'a'an kunaa, k̄ixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta x̄ikundoo na noo mesa kuxu na. ¹⁵ Ta n̄ka'an taJesús xí'in na:

—Xa na'á ní kóni i kuxu i xí'in ndó viko Pascua yó'o, k̄ivi si'na ka noo ña kixaa ña xo'vi i. ¹⁶ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kuxu ka i xí'in ndó ink̄a viko Pascua nda ndixa kasa ndivi i chiño ña kasa ndaa xa'a viko yó'o, tand̄a nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Ta saá k̄i'in taJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta n̄ka'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, taxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra, ta n̄ka'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—K̄i'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii ndó ko'o lo'o ndó. ¹⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'o ka i vino tand̄a k̄ixaa k̄ivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta k̄i'in ra s̄ita va'a, ta n̄ka'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, taxa'vi ún chi taxi ún s̄ita va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'vi ra s̄ita va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta n̄ka'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó s̄ita va'a yó'o, chi ñayó'o kúu ȳikí koñu i ña taxi i xa'a ndó. Ta ndatán ta'vi i s̄ita va'a ña kuxu ndó vitin, saá k̄ivi ña vaxi ta'vi ndó s̄ita va'a ta kuxu ndó ña xa'a ña naká'an ndó ȳi i —káchí taJesús xí'in na.

²⁰ Ta ndi'í x̄ixi na, ta k̄i'in taJesús copa ña ñó'o vino, ta n̄ka'an ra:

—Nduta yó'o kúu n̄ii ña kūita xa'a ndó'ó. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in ndó ñava'a Ndios.

²¹ “Ta vitin ñii ndó'ó na x̄ixi xí'in i kúu taa ta s̄ikó kuí'ná ȳi i noo n̄ivi na s̄aa ini x̄ini ȳi i. ²² Ta ȳi i, taa ta k̄ixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní i ta k̄ivi i, ndatán chitóni Ndios. Ta, jndá'vi ní taa ta s̄ikó ȳi i noo n̄ivi na s̄aa ini x̄ini ȳi i! —káchí taJesús xí'in na.

²³ Ta k̄ixá'á naxíka xí'in ra n̄indaqa to'on tá'an na yukú taa

nataxi taJesús nda'a na sáa ini xini ña'a.

Naxíka xí'in taJesús náa ní na xa'a yu kúu taká'no ka

²⁴ Ta saá kixá'á na náa ní na xa'a yu kúu ta ká'no ka no ndi'i na. ²⁵ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Narey na xá'nda chiño no na ñoo inká xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo niivi. Ta narey yó'o sákananí xí'in mii na: Na va'a ní ké'é chiño ña chindeé na niivi. ²⁶ Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. On kasa ká'no xí'in mii ndó, ta va'a ka kasa niño xí'in mii ndó. Tá ñii ta kúu taká'no noo ndó'ó, ta xini ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁷ Ta saá ninda'ka to'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Yukíá káchí ndó? ¿Yu kúu taká'no ka, án ta ta xixi noo mesa, án ta ta kisa chiño noo ta xixi? ¿Án on ndixa taká'no ka kúu ta xixi noo mesa? Ta yi'i, vará taKá'no noo ndó kúu i, ta ndatán ké'é ta kisa chiño noo ndó, saá ké'é i xí'in ndó.

²⁸ "Ta ndó'ó kúu na xindoo xí'in i kivi ña niya'ai ku'a ní tondó'ó yo'vi, ta on vása ní-sandakoo ndó yi'i. ²⁹ Ta yi'i taxi ndayí nda'a ndó ña ka'nda chiño ndó, ndatán Yivá i Ndios xa taxi ra ndayí nda'a i ka'nda chiño i. ³⁰ Ta ñakán kuchiño kuxu ndó ta ko'o ndó xí'in i noo mesa noo xá'nda chiño yi'i, ta kundoo ndó uxu ovi táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na uxu ovi ti'vi niivi naño Israel —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndí taPedro ka'an ra

ña on vása xini ña'a ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹ Ta nika'an taJesús xí'in taPedro, káchí ra saá:

—Simón, Simón, ¡koto ví!, chi ñandiva'a Satanás xa ndukú ña yichi noo Ndios ña ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndatán ndó'o ndikij trigo kivi sáxixin na ña, saá kundo'o ndó. ³² Ta yi'i, xa xaku

nda'ví i noo Ndios xa'a ún xa'a ña on sandakoo ún kándixa ún yi'i. Ta yó'ó, ta ndi'i niya'a ñayó'o ta tuku kundikon ún yichi i, ta saá chindeé ún natá'an ún ña va'a kundikon na yichi i xí'in ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

³³ Ta ndakuin taPedro, nika'an ra:

—Tata, yóo ti'va i ko'on i xí'in ún nda ve'e ka, án nda kivi i xí'in ún —káchí ra xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ñoo vitin, ta xa un i yichi nika'an ún xí'in niivi ña on vása xini ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Xa yatin kixaa ña koto ndoso na ndikon sata taJesús

³⁵ Ta saá nika'an ra xí'in inká naxíka xí'in ra:

—Náká'an ndó kivi ña niya'a, kivi ti'vi i ndó'ó nixa'an ndó ku'a ní ñoo nika'an ndó to'on ñava'a xa'a Ndios. Vará on ko'ó leká ní-xini'i ndó, ni on ko'ó inká nduxan ní-xini'i ndó, ta, ¿án kisa man i ñii ña'a xini ñó'ó ndó? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuin na, nika'an na xí'in ra:

—Ó'on Tata, on ko'ó ña'a ní-kisa man i nda'a ndi kivi nixa'an ndi —káchí na.

³⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta vitin yóo inká ña ndato'on i xí'in ndó: Tá kómí ndó si'ún, kuni'i ndó ña. Tá on ko'ó espada ní'i ndó, ta va'a siko'ó ndó tikachí ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó. ³⁷ Chi vitin tonda'ka kivi ña kundivi to'on Ndios ña nitaa na xina'a xa'a i, káchí ña saá: "Ñii ki'va ndatán xó'vi ta ta on vá'a, saá kundo'o ta ta kixi noo Ndios", káchí ña. Ta ndi'i to'on Ndios ña nitaa na xa'a i xini ñó'ó kundivi ndi'i ña —káchí taJesús xí'in na.

³⁸ Ta ndakuin naxíka xí'in ra, nika'an na:

—Tata, yó'o yóo ovi espada —káchí na.

Ta ndakuin taJesús, nika'an ra:

—Xa va'a —káchí ra.

TaJesús nika'an ra xí'in Ndios noq naní Getsemani

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Saá kee taJesús ñoo Jerusalén, naki'in ra kua'an ra xiki tón Olivo, noq xá'an ra kua'a ní yichi tá'an ñoo. Ta naxíka xí'in ra ndíkon na sata ra. ⁴⁰ Ta nixa'a na, ta nika'an ra xí'in na:

—Ndukú ndó noq Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeé ndó noq ña vaxi koto ndoso ndó'ó, ta on nakava ndó kuachi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁴¹ Ta saá taJesús kee ra kua'an ra ñii xíká ka lo'o, ta ñii kiva noq nakava yuu ña sákana yó xí'in nda'a yó, saá kúu ñaxíká kua'an ra noq na, ta xikuxítí ra ká'an ra xí'in Ndios:

⁴² —Tata Yivá mii, tá kóni ún, ta on taxi ún ña xo'vi ní yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴³ Ta saá ñii ñaángel ña kixi noq Ndios, kixaa ña noq taJesús taxi ña ndee ra. ⁴⁴ Ta kixá'á xo'vi ní taJesús xí'in ña ndí'i ní ini ra, ta xí'in ndí'i níma ra nika'an ra xí'in Ndios, ta nixino tatiin ra. Ndatán yoo ñii, saá nixiyo tatiin ra, ta nakoyo tatiin ra nda noq ño'o.

⁴⁵ Ta ndí'i nika'an ra xí'in Ndios, ta nakundichi ra ndikó ra kixaa ra noq naxíka xí'in ra. Ta nayó'o ñi-kuchiño kundeé na xí'in ña kúchuchú ní ini na, ta ñakan ñikisin ndí'i na. ⁴⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun kisin ní ndó? Va'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó noq Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña on vása nakava ndó kuachi —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Ta ta'an ka ndí'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa ñii ti'vi ká'no ñivi noq ra. Ta taJudas Iscariote ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, vaxi si'na ra, ta kixaa ra, ta kóni ra chito

ra noq taJesús ña chindeé ña'a ra. ⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Tata Judas, ¿án xí'in ña chito ún noq i, nataxi ún yí'i nda'a ñivi na sáa ini xíni yí'i? —káchí ra xí'in ra.

⁴⁹ Tá naxíka xí'in taJesús xito na ñayó'o, ta ñindaka to'on ña'a na:

—Tata, ¿án kani ndi nayó'o xí'in espada? —káchí na.

⁵⁰ Ta xandikon ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra so'o kua'a ñii taa ta kisa chiño noq taká'no noq nasutu. ⁵¹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Xa va'a, on ke'é ka ndó saá —káchí ra.

Ta ñitondaa nda'a ra so'o taa takué'e, ta sanda'a ra ña. ⁵² Ta saá nika'an taJesús xí'in naná'no noq nasutu, xí'in naná'no noq napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no, xí'in inka naxiku'a, na kóni tiin ña'a:

—¿Án xáni sini ndó takuí'ná kúui? ¿Ndachun vaxi ndó noq i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yí'i? ⁵³ Ta yí'i, ndí'i saá kivi nixiyo i sán'a i ñivi ve'e ño'o ká'no, ta ñi-tiin ndó yí'i. Ta vitin ñitondaa kivi Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni mii ndó, ta kivi vitin kúu ña ndee ka xá'nda chiño ñandiva'a noq ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaPedro nika'an ra uní yichi on vása xini ra taJesús

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Ta saá tiin na taJesús, ta kua'an ra xí'in na, nixaa na ve'e taká'no noq nasutu. Ta taPedro ñii xíká ndíkon ra kua'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e yó'o. ⁵⁵ Ta xa'mi na ño'o ke'e ve'e taká'no noq nasutu, ta nakutá'an sava ñivi xindoo na yatin noq xixi ño'o. Ta taPedro xikoo ra xí'in nayó'o. ⁵⁶ Ta ñii ña'a ñá kisa chiño noq nave'e yó'o, xini ñá taPedro yoo ra yatin noq xixi ño'o, ta xito kaxín ña noq ra, ta nika'an ña:

—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in taJesús —káchí ña.

⁵⁷ Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:

—Nana, ɔn vása xínì jì tǎ ká'an ún xǎ'a —káchí ra.

⁵⁸ Ta nìya'a ñii kání lo'o, ta saá ñii tǎa xìnì ra tǎPedro, ta nìkǎ'an ra xí'in ra:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tǎtá'an tǎJesús —káchí ra.

Ta ndakuiin tǎPedro, nìkǎ'an ra:

—Tata, ɔn sivi yì'ì kúu tǎ nìxika xí'in ra —káchí ra.

⁵⁹ Ta saá nìya'a inkǎ hora, ta inkǎ tǎa nìkǎ'an ra:

—Ndixa tayó'o kúu ñii tǎ nìxika xí'in tǎJesús, chi tǎño estado Galilea kúu ra —káchí ra.

⁶⁰ Ta ndakuiin tǎPedro, nìkǎ'an ra:

—On vása kúndaǎ ini jì yukía ká'an ún xí'in jì.

Tanda tǎ'án kǎ ndi'i kǎ'an tǎPedro, ta kǎna ñii nduxú chée.

⁶¹ Ta saá ndikó koo tǎJesús xito káxín ra noo tǎPedro. Ta naká'án tǎPedro to'on ña nìkǎ'an tǎJesús xí'in ra: “Tǎ'án kǎ kǎna ñii nduxú chée ta xa unì yichì nìkǎ'an ún xí'in nìvi ndí ɔn vása xínì ún yì'ì.” ⁶² Ta kee tǎPedro ke'e, ta kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

Napolicía kúsiki na tǎJesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³ Ta saá napolicía na ndáa tǎJesús, kǎxá'á na xáku ndaa na ra, ta kání ní na ra. ⁶⁴ Ta nakasi na noo ra ta kání na ra xí'in yìkí nda'a na, ta káchí na saá:

—Tǎ tǎprofeta kúu ún, ta kǎ'an ún xí'in ndì, ¿yukú ndì kǎni yó'ó? —káchí na xí'in ra.

⁶⁵ Ta xí'in kuǎ'a ní to'on kini kándiva'a na xí'in tǎJesús.

Napolicía nǎtaxi na tǎJesús nda'a nachíño

nǎní na Junta Suprema

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶ Ta saá nìtìvi inkǎ kivi, ta nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío, xí'in naná'no noo nasutu, xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nakutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chiño. Ta kuǎ'an tǎJesús xí'in napolicía, ta nìxaǎ na noo nachíño

na kúu naJunta Suprema. Ta nayó'o nìkǎ'an na xí'in tǎJesús:

⁶⁷ —Kǎ'an ún xí'in ndì, ¿án Cristo tǎ tì'ví Ndios kúu ún?

Ta ndakuiin tǎJesús, nìkǎ'an ra:

—Nda manì kǎ'an jì xí'in ndó yì'ì kúu ra, chi ɔn vása kandixa ndó yì'ì. ⁶⁸ Ta nda manì ndakǎ to'on jì ndó'ó, chi ɔn ndakuiin ndó yu'u jì, ni ɔn kua'a ndó saña ndó yì'ì. ⁶⁹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, yì'ì, tǎa tǎ kixi noo Ndios, koo jì noo táyì tón yóo sijn kua'á Ndios, tǎa tǎ kómí ndi'i ndee —káchí tǎJesús xí'in na.

⁷⁰ Ta saá nìndakǎ to'on na ra:

—¿Án kóni káchíún ndí Sa'ya Ndios kúu yó'ó? —káchí na.

Ta ndakuiin ra, nìkǎ'an ra:

—Ndixa káchí mji ndó, yì'ì kúu Sa'ya Ndios —káchí ra.

⁷¹ Ta saá nìkǎ'an na xí'in natá'an na:

—On vása xínì ñó'ó yó inkǎ nìvi taxi na kuǎchi xǎ'a tayó'o, chi mji yó xìnì so'o yó káchí ra kúu ra Sa'ya Ndios, ta xí'in to'on yó'o kándiva'a ra xí'in Ndios —káchí na.

23

Ñayó'o ká'an ña taxi na kuǎchi xǎ'a tǎJesús

noo tagobrador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta saá nakuita ndi'i na, ta kuǎ'an tǎJesús xí'in ndi'i na, tanda nìxaǎ na noo tagobrador Pilato. ² Ta kǎxá'á na táxi na kuǎchi xǎ'a tǎJesús noo ra, nìkǎ'an na, káchí na saá:

—Xini ndì tayó'o sáná'a ra naño yó ña sandakoo na yichì va'a. Ká'an ra xí'in na ña ɔn vá'a taxi na kota nda'a tǎrey César. Ta ká'an ra mji ra kúu Cristo, ña kóni káchí mji ra kúu ñii tǎrey —káchí na xí'in tǎPilato.

³ Ta tǎPilato nìndakǎ to'on ra tǎJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuiin tǎJesús:

—To'on mjiún káchí yì'ì kúu tǎrey.

4 Ta saá nika'an taPilato xí'in naná'no noq nasutu, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí ra:

—Nda ñii kuachi tayó'o on vása ní-naní'ij, on koó xa'a ña kivi ra —káchí taPilato.

Nixaa taJesús noq taHerodes

5 Ta tuku tuku ndeé ka nika'an na xí'in taPilato saá:

—Xí'in to'on ña sáná'a tayó'o sásaa ra nivi ndi'i saá ñoo estado Judea ña kani tá'an na xí'in nagobierno. Kixá'á ra ñoo estado Galilea sásaa ra nivi, tанда ñoo Jerusalén yó'o sásaa ra nivi xí'in to'on ña on vá'a ká'an ra.

6 Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta nindaqa to'on ra na, nika'an ra saá:

—¿Án taño estado Galilea kúu tayó'o? —káchí ra.

7 Tá kundaqa ini taPilato ndi taJesús kúu ñii ta taño estado Galilea, ta nika'an ra:

—Ta tarey Herodes kúu ta ndiso chiño kasa nani kuachi yó'o —káchí taPilato.

Ta saá tiví taPilato taJesús ku'a'an ra noq taHerodes, chi taHerodes yóo ra ñoo Jerusalén kivi yó'o. 8 Ta taHerodes kúsij ní ini ra ña xini ra taJesús, chi xa na'á ní kóni ní ra koni ra taJesús. Saá chi xa xini so'o taHerodes ku'a'a ní to'on ña ká'an nivi xa'a taJesús, ta kóni ra taJesús ke'é ra ñii milagro ñava'a noq ra. 9 Ta ku'a'a ní yichí taHerodes nindaqa to'on ra taJesús, ta nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuijn ra. 10 Ta naná'no noq nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios, ta ndeé ní ka ká'an na, chikaa na kuachi sata taJesús noq taHerodes. 11 Ta saá taHerodes xí'in natropa ra kixá'á na ké'é na ña on vá'a xa'a ña sakuka'an na noq taJesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii tikoto livi, ndatán yóo tikoto ndixin tarey, ta chinoo na ña sata taJesús xa'a ña kuaku ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta taHerodes sandikó ra taJesús ku'a'an tuku ra noq taPilato. 12 Ta kivi yó'o taHerodes xí'in taPilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra, chi

kivi xina'á tанда kivi yó'o taHerodes xí'in taPilato ni-xiin ra koni tá'an ra.

TaPilato káchí ra xini ñó'o kivi taJesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)

13 Ta taPilato kana ra ndi'i naná'no noq nasutu xí'in inka naná'no noq naIsrael xí'in ndi'i inka nivi, 14 ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'o kúu nivi na taxi kuachi xa'a taJesús noq. Nika'an ndó xí'in i xa'a ra ña xika ra chú'u ra nivi ña kani tá'an na xí'in nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'ai ra noq ndi'i ndó, ta on vása ní-naní'ij nda ñii kuachi ña chikaa ndó sata ra. 15 Ta ni taHerodes ni-naní'i ra kuachi tayó'o, ñakan sandikó tuku ña'á ra vaxi ra noq. On vása ní-naní'ij kuachi ndeé sata tayó'o, ta saá on vása xini ñó'o kivi ra. 16 Ta va'a kuiti natropa kani na ra xí'in kuártá, ta saña i ra ko'on ndika ra —káchí taPilato xí'in na.

17 Saá chi ñii ñii viko Pascua tagobernador xini ñó'o saña ra ñii ta ta nákaa ini ve'e ka, ko'on ndika ra. 18 Ta nda ñii nivi ni-xiin na saña ra taJesús, ta ñii yu'ú kúu ndi'i nivi yó'o, káchí na saá:

—¡Ná kivi tayó'o! ¡Va'a saña ún taBarrabás ko'on ndika ra! —káchí na.

19 TaBarrabás yó'o nákaa ra ini ve'e ka, chi kisa toon ra ta kani tá'an ra xí'in naná'no na xá'nda chiño noq naño ra, ta xa'ni ra nivi. 20 Ta taPilato kóni ra saña ra taJesús, ta tuku nika'an ra xí'in nivi ndi saña ra taJesús. 21 Ta ndeé ní ka nika'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

22 Ta yichí uní nika'an taPilato xí'in na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra? On vása naní'ij nda ñii kuachi ndeé sata ra, on vása xini ñó'o kivi ra. Va'a ka saxo'vi ní i ra, ta saña i ra ko'on ndika ra —káchí taPilato xí'in na.

23 Ta ni-xiin nivi yó'o, ta tuku ndeé ní ká'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Naná'no noo nasutu xí'in inka nivi, ñii yu'ú ndi'i na, nika'an na xini ñó'ó kivi taJesús. Ta saá kuchiño na tondaa to'on na xa'a ña kóni na. ²⁴ Ta taPilato xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na xí'in taJesús ña kóni nivi yó'o. ²⁵ Ta saña ra taa ta nakaxin na ko'on ndika, vará xinaka ra ini ve'e ka xa'a ña kani tá'an ra xí'in nagobierno, ta xani ra nivi. Ta saá taPilato nataxi ra taJesús nda'a na ña ke'é na xí'in ra ndatan yoo ña kóni mji na.

Katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

²⁶ Ta saá kee natropa, ta ku'a'an taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta ndee ra yuku kuano'o ra yichi ñoo Jerusalén, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

²⁷ Ta ku'a'a ní nivi ndikon na ku'a'an na sata taJesús. Sava náña'a ná ndikon sata ra, ndeé ní xaku ná, nda ndá'yi ná, chi kúchuchú ní ini ná xa'a ra. ²⁸ Ta ndikó koo taJesús, nika'an ra xí'in ná:

—Ndó'ó, náña'a ñoo Jerusalén, on kuaku ndó xa'a'i, ta xa'a mji ndó, xí'in xa'a sa'ya ndó kuaku ndó.

²⁹ Chi vaxi kivi ña xo'vi ní nañoo Jerusalén, ta ka'an nivi saá: “Nakaa ñasij níma náña'a nóma, ná on koó sa'ya, ta nakaa ñasij níma náña'a ná on koó sa'ya válí na chíchín”, kachí na. ³⁰ Tá tondaa kivi kixá'a xo'vi ní nivi, ta ka'an na saá: “Va'a ka ná nakava yuku sata yó, ta va'a ka ná sanduxun xiki mji yó ña on xo'vi ka yó”, kachí nivi. ³¹ Tá taxi Ndios ke'é nivi ña on vá'a yó'o xí'in yi'i, vará taa ta on vása kómí kuachi kúu i, ta ñii kivi ña vaxi ndeé ka xo'vi nivi na kómí kuachi —káchí taJesús.*

³² Ta nixiyo ovi taa ta kómí kuachi, ta ku'a'an ra xí'in natropa xa'a ña kivi ra xí'in taJesús. ³³ Ta nixa na ñii xiiña naní ña Leke Sini Ndií, ta yó'o katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta katakaa ndaa na ovi taa ta kómí kuachi, ñii tayó'o tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'a taJesús, ta inka ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin taJesús. ³⁴ Ta saá nika'an taJesús xí'in Ndios:

—Tata Yivá'i, kasa ká'no ini ún xa'a nivi na xá'ni yi'i, chi on vása kúnda ini nayó'o yukia ké'é na —káchí ra.

Ta natropa nata'ví na tikoto ra, chika na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. ³⁵ Ta xito nivi ña ndó'o taJesús, ta naná'no noo naIsrael xaku ndaa na ra, ta ká'an na:

—Tayó'o sakaku ra inka nivi. Ta va'a ka ná sakaku xí'in mji ra vitin, tá ndixa kúu ra Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku mji yó —káchí na.

³⁶ Ta natropa nixa yatin na xa'a tón cruz noo tákaa taJesús, ta xaku ndaa na ra. Chika na nduta vino yiyá yu'u ra ña ko'o ra, ³⁷ ta nika'an na xí'in ra:

—Tá ndixa taRey noo najudío kúu yó'ó, ta va'a sakaku xí'in mji ún vitin —káchí na xí'in taJesús.

³⁸ Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz. Ta noo tón viti yó'o naka'yi uni noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in hebreo, ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu taRey noo najudío.”

³⁹ Ta ñii ta kómí kuachi, tákaa ndaa ra nda'a tón cruz siin taJesús, kixá'a ra kándiva'a ra xí'in ra, nika'an ra saá:

—Tá Cristo, taa ta ti'ví Ndios vaxi sakaku mji yó kúu ún, ta vitin sakaku xí'in mji ún ta sakaku ún ndi'i —káchí ra xí'in taJesús.

⁴⁰ Ta inka ta kómí kuachi, ta tákaa ndaa nda'a tón cruz inka siin

* **23:31** To'on griego káchí ña saá: Tá ke'é nivi ña on vá'a xí'in yiton tón kuí vitin, ta kini ka ke'é na ña on vá'a xí'in yiton yichi kivi ña vaxi.

taJesús, ndakuijn ra nika'an ra xí'in tayó'o:

—¡On vá'a káchí ún saá! ¿Án on vása yí'ví ún noo Ndios?, chi vitin kivi yó. ⁴¹ Ta yó'ó xí'in yí'i, xo'vi yó xí'in ñandaa, chi ndixa niki'vi yó kuachi. Ta tayó'o, on koó kuachi ndíso ra —káchí ra xí'in inka tātá'an ra.

⁴² Ta saá nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá tondaa kivi ka'nda chiño ún noo kixá'á kuu ún rey, ta naká'an ún xa'a i —káchí ra.

⁴³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Kivi vitin koo ún xí'in i noo yóo Ndios, noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ní —káchí ra.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa uní xikuaa.† ⁴⁵ Ta kúnaa ndi'i, ta on vása yé'e ka ño'o. Ta nindaṭa ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yíi ve'e ño'o ká'no. ⁴⁶ Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá i, nda'a mii ún táxi i níma i.

Ta ndi'i nika'an ra saá, ta nixi'i ra.

⁴⁷ Ta yóo ñii ṭaa ṭa ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta xini ra ndi'i ña yiyo ní nija'a, ta kisa ká'no ra Ndios, nika'an ra saá:

—Ndixa tayó'o xikuu ñii ṭava'a, ta on vása ndíso kuachi —káchí ra.

⁴⁸ Ta ku'a ní nivi xikuita yatin na noo yóo tón cruz, ta xito na yukia nindo'o taJesús. Ta saá ndikó na kuano'o na, ta káni na kándiká mii na ku'a'an na, chi kúchuchú ní ini na. ⁴⁹ Ta nda xiká yita ku'a ní nivi na xini tá'an va'a xí'in taJesús, ta saá tuku yita náña'a ná xindikon sata taJesús, nda kivi kee ra estado Galilea ṭanda kixaa ra ñoo Jerusalén, ta vitin xito ná yukia ndó'o taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ninduxun taJesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Nixiyo ñii ṭava'a ṭato'ó, naní ra José, ta kúu ra ṭachiño tá'an naJunta Suprema. Kúu ra ṭaño Ari-matea, ña nákaa estado Judea. ⁵¹ Ta ndáti ra kivi kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Vará ñii kúu ra xí'in natá'an ra naJunta Suprema na ndukú kivi taJesús, ta on vása ní-xiyo yu'ú ra xí'in nayó'o. ⁵² Ta taJosé yó'o nixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra yiki koñu taJesús ña sanduxun ra ña. ⁵³ Ta saá nixaa ra ta sanoo ra yiki koñu taJesús nda'a tón cruz, ta xí'in ñii tikoto va'a chisúku ndaa ra yiki koñu taJesús. Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ra ña ini kavua ña xaá, noo nda ñii nivi on ṭá'an nduxun. ⁵⁴ Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi yó'o kisa ndivi najudío ndi'i ña xini ñó'ó na xa'a kivi ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa ku'a'an kúnaa, xa yatin ní tondaa hora ña kixá'á kivi ña nakindée na.

⁵⁵ Ta náña'a, ná xindikon sata taJesús nda estado Galilea ṭanda ñoo yó'o, ku'a'an ná sata taJosé, ta xini ná kavua noo sanduxun na taJesús, ta xito ná mikiá chinoo na yiki koñu ra. ⁵⁶ Ta saá kuano'o ná ta kisa ndivi ná ṭaṭan ña xá'an támi ña chikaa ná yiki koñu taJesús. Ta nakindée ná kivi yíi, chi saá kisa ndivi ná ña ká'an ndayí Ndios ña nita taMoisés.

24

Ñayó'o ká'an xa'a kivi natakun taJesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

¹ Ta nivi inka kivi; ñayó'o kúu kivi noo semana ña kúu domingo, ta náña'a yó'o ní'i ná ṭaṭan ña xá'an támi kisa va'a ná, ta ku'a'an ná noo ninduxun taJesús. ² Ta nixaa yatin ná noo ninduxun ra, ta nakoto ná on

† 23:44 Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa iño noo ñaño Roma, ta kaa uní xikuaa naní ña kaa ijn noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa uxu xitaan.

vása ndásì kà yé'é kavua xí'in yuu ká'no. ³ Ta nìkì'vi ná ini kavua, ta on koó kà yìkì koñu taJesús ní-xini ná. ⁴ Ta ndí'i ní ini ná, ta xíka sìnì ná yukíá koo ke'é ná. Ta xandìkon xìnì ná ovì taa yíta yatin ra noo ná, ndixin ra tikoto yaa ña náye'e táxa. ⁵ Ta nìyì'ví ní náña'a yó'o, ta xìkuxítì ná nda nìtondaa ta'ya ná nda noo ño'o. Ta nìka'an taa ta ndixin tikoto yaa ña náye'e táxa xí'in ná:

—¿Ndachun nándukú ndó ñii ta táku noo sándúxun na na nìxì'i? ⁶ On koó kà ra yó'o. ¿Xa natakú ra! Naká'an ini ndó ña nìka'an ra xí'in ndó kìvì nìxìyo ra estado Galilea, ⁷ chi nìka'an ra saá: “Xìni ñó'ó tiin na yì'i, taa ta kixi noo Ndios, ta nataxi na yì'i nda'a nìvi na on vá'a, ta katakaa ndaa na yì'i nda'a tón cruz, ta kìvì. Tá tonda kìvì unì, ta natakú i”, káchì taJesús xí'in ndó —káchì naàngel xí'in náña'a yó'o.

⁸ Saá naká'an ini ná to'on nìka'an taJesús xí'in ná, ⁹ ta ndìkó ná kuà'an ná, ta ndato'on ná xí'in mii na uxu ñii nìxika xí'in taJesús, ta ndato'on ná xí'in inka na xindìkon sata ra. ¹⁰ Náña'a yó'o naní ná: María Magdalena, Juana, xí'in inka ñaMaría, ña kúu si'í taJacobó. Ta nìxìyo inka kà náña'a xí'in ná. ¹¹ Ta nìvi na xìnì so'o ña ká'an náña'a yó'o, ni on vása kándixa na ña ká'an ná, chi ndatán yóo to'on ña on vása ndáya'ví, saá yóo ña noo nìvi yó'o.

¹² Ta taPedro xandìkon nakundichi ra, ta xino ra kuà'an ra nda nìxaa ra noo nìnduxun taJesús. Ta xìkundee ra, xito ra noo xìnakaa yìkì koñu taJesús, ta on koó kà ña ní-xini ra. Nda tikoto ra kuiti ndóo noo xindú'u yìkì koñu ra. Saá naka'nda ini ra, kuano'o ra, chi on vása kúnda ini ra yukíá ndo'o yìkì koñu taJesús.

TaJesús nakutá'an ra xí'in ovì nìvi na kuà'an ñoo Emaús
(Mr. 16:12-13)

¹³ Ta mii kìvì yó'o ovì nìvi na xindìkon sata taJesús, kee na kuà'an na ñoo Emaús. Nda ñoo Jerusalén

tanda ñoo Emaús kómí ña uxu ñii kilómetro.* ¹⁴ Ta ndiovi na saá ká'an tá'an na xa'a ña ndo'o taJesús ñoo Jerusalén. ¹⁵ Tá ta'an kà ndi'i ká'an tá'an na kuà'an na yichì, ta kixaa taJesús nakutá'an ra xí'in na, ta kixá'á ra kuà'an ra xí'in na. ¹⁶ Ta nì-kuchiño na nakoni na taJesús, chi Ndios ke'é ra ña on nakoni na ra. ¹⁷ Ta taJesús nìnda kà to'on ña'a ra:

—¿Yu kúu ña ndato'on ndó xa'a, kuà'an ndó yichì yó'o? Ta, ¿ndachun kúchuchú ní ini ndó? —káchì taJesús xí'in na.

¹⁸ Ta ñii nayó'o naní Cleofas, ndakuijn ra, nìka'an ra xí'in taJesús:

—Ndi'i nìvi na ndóo ñoo Jerusalén xìnì na yu kúu ña nìxìyo kìvì sakán nìya'a. ¿An yó'ó kúu sìn laa taa, ta on vása ní-xini ña nìxìyo? —káchì taCleofas xí'in taJesús.

¹⁹ Ta ndakuijn taJesús:

—¿Yo xa'a ká'an ndó? ¿Yukíá nìxìyo? —káchì ra.

Ta ndakuijn na, nìka'an na:

—Ká'an ndi xa'a taJesús taño Nazaret. Tayó'o xìkuu ra ñii taprofeta, ta ndeé ní nìxìyo ñava'a ke'é ra, ta to'on ña nìka'an ra xìkomí ña ndeé noo nìvi ta noo Ndios. ²⁰ Ta naná'no noo nasutu xí'in inka na xá'nda chiño noo yó, tiin na ra, ta taxi na kuachi xa'a ra noo nagobierno, ta ñakán xa'ni na ra nda'a tón cruz. ²¹ Ta ndi'i, xindati ndi taJesús yó'o kúu taa ta vaxi sakaku naño mii yó naIsrael. Ta kìvì vitin nìxino unì kìvì ña nìxì'i ra. ²² Ta saá ni, sava náña'a natá'an ndi ndato'on ná xí'in ndi to'on ña taxi naka'nda ní ini ndi vitin, chi xitaan ní kìvì vitin nìxa'an náyo'o noo nìnduxun taJesús, ²³ ta nì-naní'i kà ná yìkì koñu ra. Ta ndìkó ná kuano'o ná, ta nìka'an ná xí'in ndi'i, ta xí'in inka na xindìkon sata taJesús ndi xini ná naàngel na nìka'an xí'in ná xa natakú taJesús. ²⁴ Ta sava natá'an ndi nìxa'an na noo nìnduxun taJesús. Ndatán nìka'an náña'a xí'in na, ta saá ndixa yóo

* **24:13** Uxu ñii kilómetro kúu unì siko estadio, ña kúu kì'va ña xìcho'on naño griego.

ña, ta ɔn vása ní-xini ká na taJesús —káchí nayó'o xí'in taJesús.

²⁵ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—¿Án k'í'ví sɔnɔ ndó? ¡Ndachun yo'vɔ ní kandixa ndó ndi'i to'on ña nɔta naprofeta, na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á! ²⁶ ¿Án ɔn ndixa naprofeta kachí na ndí Cristo ta ti'ví Ndios xini ñó'ó xo'vɔ ní ra, ta kivi kundivi ñayó'o, ta ki'vi ra noo ka'nda chiño ra, ta kasa ká'no ní na ra? —káchí taJesús xí'in na.

²⁷ Ta saá kixá'á taJesús xí'in to'on Ndios ña nɔta taMoisés xina'á, ta saná'a ra xa'a to'on ña nɔta ndi'i inká naprofeta. Ndato'on kaxín ra xí'in na yukia kachí ndi'i to'on Ndios yó'o xa'a mɔi ra.

²⁸ Ta nixaá na ñoo Emaús, ta taJesús xito ya'a ra ko'on ra. ²⁹ Ta xaku ndá'ví na noo ra, nika'an na xí'in ra:

—Kindoo ún ve'e yó'o xí'in ndi, chi xa nikuaa ní kúu ña —káchí na xí'in taJesús.

Ta niki'vi ra ve'e xí'in na. ³⁰ Ta ndoo ndi'i na noo mesa, ta taJesús ki'in ra sɔta va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Táxa'vi ún xa'a ñayó'o kuxu yó.

Ta ta'ví ra sɔta va'a, ta taxi ra ña nda'a na. ³¹ Ta xí'in ña ke'é taJesús saá, Ndios taxi ra ña nakoni na taJesús kúu ra. Ta xandikon ndaño'ó ra noo na. ³² Ta nika'an na xí'in tá'an na:

—¿Án ɔn ndixa nda kandeta mɔi nima yó vaxi yó kivi nika'an ra xí'in yó yichi, ta ndato'on kaxín ra xí'in yó yukia kóni kachí to'on Ndios ña nɔta na xina'á? —káchí na.

³³ Ta saá xandikon nakuita na, ta ndikó na kuá'an tuku na ñoo Jerusalén. Ta kixaá na noo ndoo uxu ñii naapóstol xí'in naxika xí'in na.

³⁴ Ta nayó'o nika'an na xí'in na ovi kixaá yó'o:

—¡Ñandaá kía natakú taJesús taKá'no noo yó! TaSimón Pedro xa xini ña'á ra —káchí na.

³⁵ Ta saá na ovi nivi kixaá yó'o, ndato'on na xí'in na ndoo ndí nakutá'an na xí'in taJesús kivi

kuá'an na yichi ñoo Emaús. Ta nika'an na tá mɔi xini na tá'ví taJesús sɔta va'a ña taxi ra nda'a na kuxu na, ta saá nakoni na ra.

TaJesús nakutá'an ra xí'in naxika xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶ Ta ta'an ká ndi'i ndato'on na, ta kixaá taJesús xikundichi ra ma'ño na, ta káchí ra saá:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

³⁷ Ta niyi'ví ní na xini na taJesús, chi kuiti ká'an na ndí nima ra kúu ña. ³⁸ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun xika ini ndó án ndixa yi'i kúu taJesús? ³⁹ Koto ndó nda'aj yó'o, koto ndó xa'aj yó'o, ta saá kundaá ini ndó yi'i kúu taJesús. Tondaá nda'a ndó yi'i, ta saá kundaá ini ndó, chi nima ɔn koó koñu ña, ni leke ña ɔn koó; ta yi'i, kúchiño koto ndó leke i xí'in koñu i —káchí ra xí'in naxika xí'in ra.

⁴⁰ Ta saá saná'a ra nda'a ra xí'in xa'a ra noo xiño'o clavo. ⁴¹ Vará nda kúsi i ní ini na, ta ɔn kivi kandixa na taJesús kúu ra, ta naka'nda ní ini na. Ta nika'an ra xí'in na:

—¿Án yóo lo'o ñaxíxi? —káchí ra.

⁴² Ta taxi na ñoño tíyoko xí'in ñii ñá'ño tiaká tí yatan nda'a ra. ⁴³ Ta ki'in ra ña, ta xaxi ra ña noo ndi'i na. ⁴⁴ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta kivi nixikai xí'in ndó, ta ndato'on i xí'in ndó ndí xini ñó'ó xo'vɔ ní i, chi saá kasa ndivi i ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'aj, ña kúu ndayí ña nɔta taMoisés xí'in tutu ña nɔta inká naprofeta, xí'in tutu naní ña Salmos. Ta ñii ki'va ndatán káchí to'on Ndios yó'o xa'aj, saá kisa ndivi i —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁵ Saá vivii ndato'on taJesús xí'in na ña kundaá va'a ini na to'on Ndios yó'o ña nɔta na xina'á. ⁴⁶ Ta nika'an ra xí'in na:

—To'on Ndios ña nɔta na xina'á káchí ña ndí Cristo xini ñó'ó kivi ra, ta natakú ra kivi uní. ⁴⁷ Saá na kándixa ra kixá'á na ká'an ndoso na

tɔ'on ra nɔɔ nɪvi nañoo Jerusalén, ta ka'an ndoso na tɔ'on ra nɔɔ ndi'i nɪvi nañoo ñoyívi yó'o. Ta xí'in ndayí mii ra, ndatɔ'on na xí'in nɪvi ndí xínɪ ñó'ó ndikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. ⁴⁸ Ta ndó'ó kúu na xínɪ va'a xa'a ndi'i ñayó'o, ta kúchiño ndó ndakuijn ndó xa'a ña. ⁴⁹ Vaxi kivi ti'víj ñava'a ña nika'an Yiváj Ndios ndixa kixaa ña nɔɔ ndó. Ta xínɪ ñó'ó kundati ndó ñoo Jerusalén nda kivi naki'in ndó ndee ña kixi ñoyívi nino —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Ta saá ku'a'an taJesús xí'in na ndikɔn sata ra, ta nixa'a na yatin nɔɔ ñoo Betania. Ta taJesús ndaní'i ra nda'a ra, ta nika'an ra xí'in na:

—iNá ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó!

⁵¹ Ta ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino. ⁵² Ta saá na ndikɔn taJesús kisa ká'no na ra, ta ndikó na kuano'o na ñoo Jerusalén, ta kúsij ní ini na. ⁵³ Ta ndi'i saá kivi ndóo na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, kisa ká'no na Ndios. Saá yóo ña.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña ñitaa taJuan

*To'on yó'o ká'an ña xa'a Jesu-
cristo, taa ta kúu To'on Ndios*

¹ Nda ta'an ka kixá'a kuvá'a ndi'i ña yóo ñoyívi, xa yóo To'on Ndios. Ta To'on Ndios xa yóo ña xí'in Ndios nda si'na, ta To'on yó'o kúu mji Ndios. ² To'on Ndios yó'o xa yóo ña xí'in Ndios nda si'na ka ñoo ndi'i ña'a. ³ Xí'in To'on yó'o Ndios kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi ñino xí'in ña yóo ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ña yóo, kuvá'a ña xí'in mji To'on Ndios. Ta nda ñii ña yóo, on vása ní-kuvá'a ña xí'in inká ndee án inká to'on. ⁴ Ta To'on Ndios yó'o kúu taa ta táku ndino'o, ta ndee ña táxi kutaku ndi'i ñivi, káku ña ñoo ra. Ta ndatán yóo ño'o ña yé'e ñoo ñivi ña táxi kuchiño koto na, saá yóo taa yó'o. ⁵ Ta ndi'i saá kivi ndatán yóo ño'o ña yé'e ñoo naa ní, saá yóo ra, ta ñanaa ní yó'o, nda lo'o on vása kuchiño ña nda'va ña ño'o yé'e yó'o.

⁶ Nixiyo ñii taa ta tiví Ndios ña ka'an ndoso ra to'on Ndios ñoo ñivi, ta tayó'o xinaní ra Juan. ⁷ Ta Ndios tiví ra tayó'o ña ndakuin ra xa'a taa ta yóo ndatán yóo ño'o ndino'o ña yé'e. Ta taJuan yó'o ndato'on ra xí'in ñivi xa'a taa yó'o xa'a ña kuchiño kandixa na ra. ⁸ Ta ndixa taJuan yó'o on sivi mji ra xikuu ño'o ndino'o ña yé'e, ta ndasaá kuiti kixi ra ndato'on ra to'on ña ndaa xa'a taa ta kúu ño'o ndino'o. ⁹ Ta saá kixaa kivi kaku taJuan, ta lo'o kuiti ñiya'a, ta kaku taa ta kúu ño'o ndino'o. Ta ño'o ndino'o yó'o yé'e ñoo ndi'i ñivi na táku ñoyívi xa'a ña kuchiño koto na yu kúu yichí va'a.

¹⁰ Ta taa ta kúu ño'o ndino'o kixaa ra ñoyívi yó'o, ta xitaku ra xí'in ñivi. Vará ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi kuvá'a ña xí'in ndee ra, ta nanivi ñoyívi yó'o ní-nakoni na

yu kúu ra. ¹¹ Tayó'o kixaa ra ñoo ñivi na kúu ñaño mji ra, ta nayó'o ñi-xiin na naki'in na ra. ¹² Ta saá ni, ñixiyo sava ñivi na naki'in va'a ña'a, ta kandixa na ra. Ta nda'a ñivi yó'o na naki'in va'a ña'a, taxi ra ndayí nduu na sa'ya Ndios. ¹³ Ta ñivi na nduu sa'ya Ndios, nayó'o kaku xa'a na, ta on vása ní-kaku tuku na ñii kiva ndatán si'na kaku na tixin si'i na. Saá chi on sivi xa'a ña kóni yivá si'i na kúu ña tuku kaku xa'a na. Ta xa'a ña kóni Ndios kúu ña nduu ñivi sa'ya mji Ndios.

¹⁴ Ta To'on Ndios nduu ña ñii taa ndino'o, ta xikomí ra yiki koñu ñivi, ta xitaku ra xí'in ndi ñoyívi yó'o. Ta xini ndi ñava'a ká'no ña livi ní ña kómí ra. Ta mji ñava'a ká'no ña livi ní ña kómí Ndios kúu ña kómí ra, chi ñii laá mji ra kúu Sa'ya Ndios, ta taa ta ndixa ndaa ndino'o ini kúu ra, ta chutú ini ra xí'in ndi'i saá ñoo ñava'a. ¹⁵ Ta taJuan ndakuin ra ñandaa xa'a taa yó'o ta kúu To'on Ndios, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Vará yi'i si'na kaku ñoo tayó'o, ta ndixa taa ta ká'no ñoo yi'i kúu ra, chi on ta'an ka kutaku i tixin si'i, ta xa táku tayó'o —káchí taJuan, taa ta sákuchu ñivi, xa'a Jesucristo, taa ta kúu To'on Ndios.

¹⁶ Ta taa yó'o, chutú ndaa ini ra xí'in ndi'i saá ñoo ñava'a. Ta mji yó, xa náki'in yó kua'a ní ñava'a táxi ra nda'a yó ñii ñii kivi. ¹⁷ Kuia xina'a, nda'a xii síkuá yó taMoisés, Ndios taxi ra ndayí ña xa'nda chiño ñoo yó. Ta saá kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta taxi ra ña kúndaa ini yó ñava'a ká'no ña yóo ini Ndios, ta taxi ra ña kúndaa ini yó ñandaa ndino'o. ¹⁸ Nda ñii ñivi on ta'an koni na Ndios xí'in nduchu ñoo mji na. Ta Jesucristo saná'a ra mji yó yu kúu Ndios ta ndasaá yóo ini Ndios, chi yóo ra xí'in Ndios ta xini va'a ña'a ra, ta ñii laá mji ra kúu Sa'ya Ndios.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a taJuan,
taa ta sákuchu ñivi*

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

19 Ñii kivi yoo taJuan sáná'a ra nivi, ta naná'no noo najudío na táku ñoo Jerusalén ti'ví na sava nasutu xí'in sava naLeví, na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no, kuá'an na ndaka to'on na taJuan. Ta nixaa na noo tayó'o, ta nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu yó'ó? —káchí na xí'in ra.

20 Ta taJuan on vása ní-yi'ví ra ka'an ra xí'in na, ta ndakuiin ra, káchí na saá:

—On sivi yi'i kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku nivi —káchí ra xí'in na.

21 Ta tuku ndakaka to'on na ra, káchí na saá:

—¿Ta yu kúu yó'ó? ¿Án yó'ó kúu taprofeta Elías?

Ta nika'an taJuan xí'in na:

—On sivi taElías kúu yi'i —káchí ra.

Ta ndakaka to'on ka na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu inka taprofeta ká'no ta ndáti ndi kixaa?

Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra saá:

—On sivi yi'i kúu taprofeta ndáti ndó —káchí ra.

22 Ta saá nika'an ka na xí'in ra, káchí na saá:

—Va'a ka'an ún xí'in ndi yu kúu ún, chi xini ñó'ó ndikó ndi ta ndato'on ndi xí'in nivi na ti'ví ndi vaxi ndi. Ta vitin ka'an ún xí'in ndi ndixa yu kúu ún.

23 Ta nika'an taJuan xí'in na, káchí na saá:

—Yi'i kúu ta ta nika'an taprofeta Isaías xa'a, chi kuyá xina'á taprofeta Isaías yó'o nita ra to'on Ndios ña káchí saá: Ñii kivi noo yoo yuku yichí koo ñii ta, ta ndeé ní ka'an ndoso ra noo nivi, káchí ra saá: “Ndátán yoo ña ndasa ndakú nivi yichí, ta nakuiná na yichí yó'o noo ña kixaa taká'no, ta ñii ki'va saá xini ñó'ó nakuiná ndó ini ndó ña koo ti'va ndó naki'in ndó Ta taKá'no noo yó”, káchí to'on Ndios ña nita

taIsaías kuyá xina'á —káchí taJuan xí'in na.

24 Ta sava na kixaa noo taJuan yó'o kúu na nafariseo, 25 ta nafariseo yó'o ndakaka to'on na taJuan, káchí na saá:

—Ta on sivi Cristo kúu ún, ta ni on sivi taElías kúu ún, ta ni on sivi inka taprofeta ká'no kúu ún, ta saá, ¿ndachun sakuchu ún nivi? —káchí na xí'in ra.

26 Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra xí'in na:

—Xí'in takuii kuiti sakuchu i nivi. Ta ndixa xa yoo ñii ta ta táku ñoo Israel xí'in ndó vitin, ta on ta'an koni ndó ra. 27 Tayó'o kúu ta ta vaxi sata i. Ta ta ta ká'no ní noo i kúu ra, ta yi'i kúu ta ta nino ní ka noo ra. Yi'i kúu ta kisa chiño kuiti noo ra —káchí taJuan xí'in na.

28 Saá ndo'o taJuan xí'in nivi yó'o yatin ñoo Betábara* ña náka yu'u yuta Jordán noo sakuchu taJuan nivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nakutá'an taJuan xí'in taJesús

29 Ta saá niti inka kivi, ta taJuan nakoto ra vaxi taJesús, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí na saá:

—¡Koto ndó! Tayó'o kúu ta ta ti'ví Ndios kivi xa'a kuachi nivi. Ndátán yoo ndikachi lo'o tí sóko nivi noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yoo tayó'o. 30 Tayó'o kúu ta ta ndato'on i xí'in ndó xa'a. Nika'an i xí'in ndó ndi vaxi ñii ta sata i, ta ta ta ká'no noo i kúu ra, chi kivi kaku i, xa táku ra. 31 Ta si'na on vása ní-kunda in i tá tayó'o kúu ta ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó. Ta yi'i sakuchu i nivi xí'in takuii, chi saá kisa ndivi i ña kóni Ndios xa'a ña kuchiño naño Israel nakoni na yu kúu tayó'o —káchí taJuan xí'in nivi.

32 Ta saá nika'an ka taJuan xa'a taJesús, káchí na saá:

—Yi'i xini i ndasaá kixi noo Nima Ndios nda ñoyivi nino, ta noo ña ndátán vaxi noo ñii tísata, ta xikanóo ña noo ñindichi taJesús.

* 1:28 Inka kivi ñoo Betábara kúu Betania.

33 Si'na on vása ní-kundaa ini tá tayó'o kúu taa tá tì'ví Ndios sakaku ra mji yó, ta mji Ndios tá tì'ví yì'i sakuchui nivi, nika'an ra xí'inj, kachí ra saá: “Ñii kivi koto ún Nímaí ndasaá kixi noo ña nda ñoyivi ñino, ta kanóo ña noo ñindichi ñii taa, ta tayó'o kúu taa tá sakuchu nivi xí'in Nímaí”, kachí Ndios xí'inj. 34 Ta vitin xa xini ñayó'o ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'inj, ta saá ká'anj ñandaa xí'in ndó ndí taJesús yó'o kúu Sa'ya Ndios —kachí taJuan xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi taa ta kixá'a xika xí'in taJesús

35 Ta ñitivi inka kivi, ta tuku yóo taJuan xí'in ovi naxíka xí'in ra. 36 Ta xini taJuan ñiya'a taJesús ku'a'an ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, kachí ra saá:

—Koto ndó kaa, chi taa tá ku'a'an kaa, ndatán yóo ndikachi lo'o tí sóko nivi noo Ndios xa'a kuachi na, saá yóo ra —kachí taJuan.

37 Tá xini so'o ovi taa yó'o ña ká'an taJuan, ta xandikon kixá'a na ndikon na ku'a'an na sata taJesús.

38 Ta saá taJesús ñandikó koo ra ta ñinda'ka to'on ra na, kachí ra saá:

—¿Yukía ndúkú ndó?

Ta ndakuijn na, ñinda'ka to'on na ra, kachí na saá:

—Tata Rabí, ¿míkía yóo ve'e noo kindoo ún vitin? —kachí na xí'in ra. (Ta to'on Rabí kóni kachí ña Maestro.)

39 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na, kachí ra saá:

—Na'a ndó ko'on ndó xí'inj ta koni ndó mí yóo ña —kachí ra xí'in na.

Ta saá ku'a'an na xí'in ra nda ve'e noo kindoo ra. Tá ñixaa na ve'e yó'o, ta xa ñitondaa kaa komj xikuaa kúu ña,† ta kindoo na ve'e yó'o xí'in ra nda inka kivi.

40 Ñii tayó'o ñani Andrés, ta kúu ra taa tá xa xini so'o ña nika'an taJuan, ta kixá'a ra ndikon ra sata taJesús. TaAndrés yó'o kómí ra

ñii ñani ra, tá ñani Simón Pedro.

41 Ta saá kama ní kee taAndrés yó'o ku'a'an ra nandukú ra ñani ra taSimón Pedro. Tá ñixaa ra ta ñani'í ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ra, kachí ra saá:

—Xa ñakutá'an ndi xí'in taa tá kúndaa ini ndi kúu taMesías —kachí ra. (To'on Mesías kúu to'on hebreo ña kóni kachí Cristo to'on griego.)

42 Ta saá taAndrés xandikon ku'a'an ra, ta ku'a'an ñani ra xí'in ra, ta ñixaa na noo yóo taJesús. Ta taJesús xito kaxín ra noo taa tá kúu ñani taAndrés yó'o, ta nika'an ra xí'in ra, kachí ra saá:

—Yó'o kúu taSimón, sa'ya taJonás. Ta vitin kunaní ún Cefas —kachí ra. (Ta kivi Cefas kúu to'on arameo, ta kóni kachí ña Pedro to'on griego, ta ovi kivi yó'o kóni kachí ña yuu.)

To'on yó'o ká'an ña taJesús kana ra taFelipe xí'in taNatanael ña kundikon na sata ra

43 Ta ñitivi inka kivi, ta xani sini taJesús ko'on ra ñoo estado Galilea. Ta kee ra ku'a'an ra, ta ñixaa ra ñoo yó'o, ta ñani'í ra taFelipe. Ta nika'an ra xí'in ra, kachí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata j —kachí taJesús xí'in taFelipe.

44 Ñoo Betsaida estado Galilea kúu ñoo mji taFelipe yó'o. Ta saá tuku taSimón Pedro xí'in taAndrés kúu na naño yó'o. 45 Ta saá taFelipe kee ra ku'a'an ra nandukú ra taNatanael. Tá ñani'í ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ra, kachí ra saá:

—Xa ñakutá'an ndi xí'in ñii taa tá kúu tá ndati yó chi kujya xina'a taMoisés xí'in inka naprofeeta ñitaa na xa'a tayó'o. TaJesús sa'ya taJosé kúu ra, ta kúu ra taño Nazaret —saá nika'an taFelipe xí'in taNatanael.

46 Ta ndakuijn taNatanael, kachí ra saá:

—Ñoo Nazaret, ¿kachí ún? ¿Án ndixa kúchiño kee ñii tava'a ñoo yó'o? —kachí taNatanael xí'in taFelipe.

† 1:39 Kaa komj xikuaa ñani ña kaa uxu noo naño Roma, chi kaa noo noo naño Roma kúu kaa uxu xitaan.

Ta ndakuijn taFelipe, káchí ra saá:
—Na'a ko'on ún xí'in i, ta koto ún —káchí ra. Ta kee na ku'a'an na.

⁴⁷ Ta saá taJesús xini ra taNatanael vaxi yatin ra noo yoo ra, ta nika'an taJesús, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu taIsrael ndino'o. Taa ta ndaa ini kúu ra, ta nda lo'o on vása sándá'ví ra nivi —káchí ra.

⁴⁸ Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—¿Ndasaá va'a xini ún yi'i, tata?

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—On ta'an ka xaa taFelipe kana ra yó'ó, ta xa xini yó'ó, yoo ún xa'a yiton tón higo —káchí ra.

⁴⁹ Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—Tata Rabí, ndixa yó'ó kúu Sa'ya Ndios, yó'ó kúu taa taRey, taká'no noo naIsrael.

⁵⁰ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—¿Án kuiti kándixa ún yi'i xa'a ña nika'an i xí'in ún ndí xini yó'ó kivi yoo ún xa'a yiton tón higo? Ta saá ni, vaxi ñii kivi koni ka ún ñaná'no ní ka noo ñayó'o —káchí taJesús xí'in taNatanael.

⁵¹ Ta nika'an taJesús xí'in ndi'i nivi na ndikon sata ra, káchí ra saá:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí ñii kivi ña vaxi koni ndó ndasaá nona ñoyívi ñino, ta saá koni ndó ku'a'a ní naángel Ndios na ku'a'an ndaa nda ñoyívi ñino ta na vaxi noo nda ñoyívi yó'o, noo yoo yi'i, taa ta kixi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

2

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii viko tonda'a ñoo Caná

¹ Nitonaa kivi uní, ta kana viko tonda'a ñoo Caná ña nákaa estado Galilea. Ta ñaMaría ña kúu si'í taJesús xa yoo ña noo koo viko yó'o.

² Ta nivi na ká'an viko yó'o xa kana na taJesús xí'in naxíka xí'in ra ña koo na viko yó'o. Ta saá kee na ku'a'an na, ta nixaa na noo yoo viko tonda'a. ³ Tá yoo na viko yó'o, ta saá

ndi'i nduta vino tá xí'i nivi, ta nda lo'o ka rá on koó. Ta saá ñaMaría si'í taJesús nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Ndi'i ndaa nduta vino, ta on koó ka rá ko'o nivi na kixaa —káchí ña xí'in taJesús.

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in si'í ra:

—¿Ndachun ndato'on ún tondini yó'o xí'in i, nana?, chi on ta'an tondaa hora ña chitoní Ndios ña kasa ndivi i chiño ná'no —káchí taJesús xí'in si'í ra.

⁵ Ta saá nika'an ña xí'in nivi na kisa chiño noo na ká'an viko yó'o, káchí ña saá xí'in na:

—Ndi'i ña ka'nda chiño sa'ya i noo ndó, va'a kasa ndivi ndó ña —káchí si'í taJesús xí'in na kisa chiño viko yó'o.

⁶ Yatin noo yoo taJesús yita ñno kisi yuu ná'no, chi najudío xini ñó'ó na takuii tá ñó'ó ini kisi yó'o ña kasa ndivi na ndayí na, ña káchí ndasaá xini ñó'ó nda'a na xa'a ña koo na nivi na ndii noo Ndios. Ta ñii ñii kisi yuu yó'o kúndeé ña ko'on komi siko litro án nda ñii ciento litro takuii ini ña. ⁷ Ta nika'an taJesús xí'in nivi na kisa chiño noo na ká'an viko, káchí ra saá xí'in na:

—Sakutú ndaa ndó takuii ini ndi'i kisi yó'o —káchí ra xí'in na.

Ta kixá'a na sakutú ndaa na takuii ini ndi'i kisi yó'o. ⁸ Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Vitin tava ndó lo'o rá ta taxi ndó rá nda'a ta ndiso chiño xí'in viko yó'o —káchí taJesús.

Ta saá ke'é nivi na kisa chiño yó'o.

⁹ Tá ta ndiso chiño xí'in viko xito ndoso ra nduta yó'o, ta on sivi ka takuii kúu rá, chi nduu rá vino. Ta tayó'o on vása ní-xini ra míchí kixi távino yó'o, ta ndasaá kuiti na kisa chiño noo ra xini na míchí kee rá. Ta saá ta ndiso chiño xí'in viko kana ra taa ta tonda'a, ¹⁰ ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Inka nivi si'na táxi na vino tá va'a ní ka ko'o nivi na kixaa viko. Ta saá, xa ku'a'a ní vino va'a yó'o xí'i na, ta saá taa ta sákana viko táxi

ra vino tá n̄iṇo ní kóni ko'o n̄ivi na k̄ixaḡ viko. Ta yó'ó, n̄i-ke'é ún saá, chi ch̄ikaḡ va'a ún vino tá va'a ní, t̄anda vitin t̄ava ún rá ta t̄axi ún rá ko'o yó —káchí ra x̄i'in t̄a t̄onda'a yó'o.

11 Ta seña yó'o kúu ñanoó ke'é taJesús, ta ñoo Caná ña nákaḡ estado Galilea kúu noḡ ke'é ra ña. X̄i'in ñava'a yó'o taJesús saná'a ra ndee ká'no ña livi ní kómí ra. Ta naxíka x̄i'in taJesús k̄andixa na ra.

12 Ta ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta kee taJesús kuḡ'an ra. Ta si'í ra, x̄i'in ñani ra, x̄i'in naxíka x̄i'in ra, kuḡ'an na x̄i'in ra, ta n̄ixaḡ na ñoo Capernaum, ta x̄indoḡ na ñoo yó'o lo'o kuiti k̄ivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús t̄ava ra

na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

13 Ta xa vaxi yatin k̄ivi kana viko Pascua najudío* ñoo Jerusalén, ta taJesús kee ra kuḡ'an ra viko yó'o.

14 K̄ixaḡ ra noḡ yóo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta yó'o x̄ini ra n̄ivi na síkó t̄is̄ind̄iki, na síkó t̄ind̄ikachi, x̄i'in na síkó t̄is̄ata. Ta yóo ink̄a n̄ivi na s̄ama s̄i'ún.† 15 Tá taJesús x̄ini ra nayó'o, ta k̄i'in ra ñii t̄uchu káni, ta k̄isa va'a ra ñii kuártá x̄i'in t̄uchu yó'o. Ta x̄i'in kuártá yó'o k̄ixá'á ra táva ra ndi'i n̄ivi na síkó yó'o, ta saá kama kee ndi'i na kuḡ'an na x̄i'in t̄ind̄ikachi ta x̄i'in t̄is̄ind̄iki síkó na. Ta taJesús sandiva ra mesa n̄ivi na s̄ama s̄i'ún, ta n̄ix̄ita ní'no ndi'i s̄i'ún na. 16 Ta xa'nda chiño ra noḡ n̄ivi na síkó t̄is̄ata, káchí ra saá x̄i'in na:

—iTiin ndó tava ndó t̄is̄ata yó'o! On vá'a sanduu ndó ve'e Yivá j̄ ñii noyá'vi —káchí ra x̄i'in na síkó t̄is̄ata.

17 Ta saá naxíka x̄i'in ra naká'an na ña káchí to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á xa'a ña ke'é taJesús yó'o

vitin, chi káchí ña saá: “Ñii n̄ix̄ino s̄aḡ j̄ x̄i'in ña ká'un ini j̄ xa'a ña on vá'a ké'é n̄ivi x̄i'in ve'e Yivá j̄ Ndios”, káchí to'on Ndios.

18 Ta najudío na x̄ini ña ke'é ra saá n̄indaḡa to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndá milagro ke'é ún koni ndi ña saná'a ún kundaḡ ini ndi ña ndixa kómí ún ndayí ke'é ún saá x̄i'in ve'e ño'o yó'o? —káchí na x̄i'in ra.

19 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—Tána sandi'i ndó xa'a ve'e ño'o yó'o, ta saá t̄ixin ña un̄i k̄ivi kasa va'a j̄ ña ta tuku nakundichi ña —káchí taJesús x̄i'in na.

20 Ta ndakuijn tuku najudío, n̄ika'an na x̄i'in ra, káchí na saá:

—Ovi s̄iko j̄ño kuiya xa k̄isa chiño n̄ivi xa'a ña k̄isa va'a na ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta yó'ó, ¿án x̄ani s̄ini ún ndi kúchiño ún kasa va'a ún ve'e ño'o yó'o t̄ixin ña un̄i kuiti k̄ivi?

21 Ta taJesús on s̄ivi xa'a ve'e ño'o ká'no ña nákaḡ ñoo Jerusalén yó'o kúu ña ká'an ra, chi t̄ayó'o ká'an ra xa'a ȳkí koñu m̄i ra. 22 Ta naxíka x̄i'in taJesús on vása kundaḡ ini na ñayó'o, t̄anda k̄ixaḡ k̄ivi ña n̄ix̄i'j̄ taJesús ta t̄ixin ña un̄i k̄ivi n̄ataku ra, t̄anda saá naká'an na to'on yó'o, ta k̄andixa na to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á, ta k̄andixa na to'on ña n̄ika'an taJesús x̄ini so'o na vitin.

To'on yó'o ká'an ña taJesús x̄ini va'a ra ini ndi'i n̄ivi

23 Ta yóo taJesús ñoo Jerusalén noḡ kána viko Pascua, ta ñii ñii k̄ivi kána viko Pascua yó'o, ke'é ra kuḡ'a ní milagro ña x̄ini n̄ivi, ta kuḡ'a ní n̄ivi yó'o k̄ixá'á na k̄andixa na ra.

24 Ta taJesús on vása ndaa ini ra n̄ivi yó'o chi x̄ini ra ndasaá yóo ini ndi'i n̄ivi. 25 Ni on vása ní-x̄ini ñó'ó ra ink̄a n̄ivi ña ndato'on na x̄i'in ra, chi xa x̄ini va'a ra ndasaá yóo ini ndi'i n̄ivi.

* 2:13 Pascua najudío kána ña ux̄a k̄ivi xa'a ña naká'an na ndasaá Ndios s̄akaḡu ra nax̄i s̄ikuá na noḡ nañoḡ Egipto kuiya x̄ina'á. † 2:14 Ndi'i kit̄i yó'o kúu kit̄i t̄i soḡo n̄ivi noḡ Ndios xa'a kuḡchi na. Ta sama na s̄i'ún chi ndasaá kuiti s̄i'ún najudío kúu ña x̄ini ñó'ó na ña kuchiño sata na kit̄i ta soḡo na rí ve'e ño'o ká'no.

3

*To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús
xí'in ñii taa ta naní Nicodemo*

¹ Nixiyo ñii taa ta naní Nicodemo, tafariseo kúu ra, ta ñii taká'no noo najudío kúu ra, ta tātá'an nachiño naní Junta Suprema kúu ra. ² Ta ñii ñoó, ta xa ñoó ní kúu ña, kee taNicodemo kua'an ra, ta nixaa ra noo taJesús, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Tata Rabí, xini ndi yó'ó kúu ñii tamaestro ta tì'ví Ndios, chi nda ñii nivi on vása kúchiño ke'é na milagro ndatán yóo ña ke'é ún, tá on koó Ndios yóo xí'in na —saá káchí taNicodemo xí'in taJesús.

³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Ñandixa ká'an i xí'in ún, nda ñii nivi on kivi kivi na yichí noo xá'nda chiño Ndios tá on kaku tuku na inká yichí —káchí taJesús xí'in ra.

⁴ Ta saá taNicodemo nindaka to'on tuku ra taJesús, nika'an ra:

—¿Ndasaá kuchiño ke'é ñii taxikua'a ña tuku kaku ra?, chi on kuchiño ndikó tuku ra ndi'vi ra tixin si'í ra ta kaku ra inká yichí —káchí ra.

⁵ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—Ñandixa ká'an i xí'in ún, xini ñó'ó kaku nivi xí'in takuií ta xí'in Níma Ndios. Tá on ke'é na saá, ta on kuchiño na kivi na yichí noo xá'nda chiño Ndios. ⁶ Ndi'i nivi na kaku tixin si'í kómí na koñu xí'in níma nivi, chi nivi kúu na. Ta nivi na kaku xí'in ndee Níma Ndios kúu nivi na ndixa táku Níma Ndios ini. ⁷ Ta saá on naka'nda ini ún xa'a to'on ña nika'an i xí'in ún ndí xini ñó'ó kaku tuku nivi inká yichí. ⁸ Ndatán yóo tachí saá yóo Níma Ndios, chi tachí xika ña yó'o ta xika ña kaá, ta on vása xini yó míchí vaxi ña, ni on vása xini yó míchí kua'an ña. Ndasaá kuiti xini so'o yó mí ní'í ña. Ñii kiva saá yóo ña xí'in nivi na kaku xaá xí'in ndee Níma Ndios. Saá chi on kúchiño koto yó ndasaá kisa chiño Níma Ndios ini nivi yó'o —káchí taJesús xí'in taNicodemo.

⁹ Ta taNicodemo nindaka to'on ra taJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá kuchiño koo ña ká'an ún xa'a, tata?

¹⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Yó'ó kúu tamaestro taká'no noo naño Israel. ¿Ndachun on vása kúndaá ini ún ña ká'an i xí'in ún?

¹¹ Ñandixa ká'an i xí'in ún ndí mji ndi ká'an ndi xa'a ña xini ndi, ta ndakuijn ndi xa'a ña xito ndi, ta ndó'ó on xijn ndó kandixa ndó to'on ká'an ndi xí'in ndó. ¹² Ta vitin ndatón i xí'in ndó xa'a ña yóo ñoyívi yó'o, ta on vása kándixa ndó yi'i. Ta saá yo'vi ní ka kandixa ndó yi'i táná ndatón i xí'in ndó xa'a ña yóo ñoyívi nino noo yóo Ndios.

¹³ Nda kivi noo tанда kivi vitin on ta'an ndaa nda ñii nivi ñoyívi nino ta noo tuku na nda ñoyívi yó'o. Ta ndasaá kuiti yi'i kúu ñii laá taa ta kee ñoyívi nino noo yóo Ndios, ta noo i kixaa i ñoyívi yó'o. ¹⁴ Kuiya xina'a kivi nixiyo taMoisés yuku yichí, ta xí'in kaá ña naní bronce kisa va'a ra ñii koó, chi saá nika'an Ndios xí'in ra ke'é ra. Ta taMoisés kani ndichi ra ñii yiton ta noo yiton yó'o, katakaa ndaa ra koó yó'o. Ta ndi'i nivi na ndee ndó'o, tá ndasaá kuiti xito ndaa na koó kaá yó'o, ta nduva'a ndi'i nivi na ke'é saá. Ta ñayó'o xikuu ñii ña chindú'u Ndios ña saná'a ra ndasaá kundo'o yi'i, taa ta kixi noo Ndios, chi ñii kivi ña vaxi nivi ñoyívi yó'o kani ndichi na ñii yiton síkón ta katakaa ndaa na yi'i noo yiton yó'o. ¹⁵ Saá kundo'o i xa'a ña ndi'i nivi na kandixa yi'i, ndixa kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a na —káchí taJesús xí'in taNicodemo.

*To'on yó'o ká'an ndi Ndios kivi ni
ini ra xini ra nivi*

¹⁶ Ta nika'an ka taJesús xí'in taNicodemo, káchí ra saá:

—Kí'vi ní ini Ndios xini ra nivi ñoyívi yó'o, ñakán tì'ví ra yi'i, ta kúu ñii laá Sa'ya ra noo ra, ta kixaa i ñoyívi yó'o, ta ndi'i nivi na ndino'o kandixa yi'i, on ndi'i xa'a nayó'o, ta

ndixa kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁷ On sivi xa'a ña ko'on nivi noo xo'vi ní na kúu xa'a ña ti'vi Ndios yi'i, ta ta kúu Sa'ya mi ra, ña kixaa i ñoyivi yó'o. Ta Ndios ti'vi ra yi'i xa'a ña kasa ndivi i chiño ña kuchiño sakaku ra nivi ñoyivi yó'o noo ndee ña on vá'a.

¹⁸ Saá chi ndi'i nivi na ndino'o kándixa yi'i, on ko'on na noo xo'vi ní na. Ta ndi'i nivi na on xiin kandixa yi'i kúu nivi na ndiso kuachi noo Ndios, ta xini ñó'ó ko'on na noo xo'vi ní na. Saá chi ni-xiin na kandixa na yi'i, ta ta kúu ñii laá Sa'ya Ndios. ¹⁹ Nayó'o kúu xa'a ña Ndios ká'an ra ndi nivi ndiso na kuachi noo ra: vará xa kixaa i ñoyivi yó'o, ta yi'i kúu Ño'o ndino'o yé'e, ta ku'a ní nivi on xiin na koni na Ño'o yó'o. Nda víka, kúsi ní ka ini na xini na ñanaa ní, chi kúto ní na ké'é na ña on vá'a. ²⁰ Ta ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o sáa ini na xini na Ño'o ndino'o yé'e, ta ni on xiin na kuyatin na noo ña, chi yí'vi na kotó nativi ndi'i ña on vá'a ké'é na. ²¹ Ta saá ni, nivi na ké'é ñava'a, nayó'o ndixa kúsi ini na kuyatin na noo yóo Ño'o yé'e, chi saá nativi káxin ndi ké'é na chiño va'a kuiti xí'in ndee Ndios —káchí taJesús xí'in taNicodemo.

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndakuiin taJuan xa'a taJesús

²² Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá kee taJesús ku'a'an ra. Ta naxíka xí'in ra ku'a'an na xí'in ra nda ñoo estado Judea, ta sakán lo'o kivi ndoo na ñoo yó'o, ta sákuchu na nivi. ²³ Ta ñii ki'va saá yóo taJuan sákuchu ra nivi inka ñoo naní Enón ña nákaa yatin ñoo Salim, chi yatin ñoo yó'o yóo ku'a ní takuií. Ta ku'a ní nivi kixaa na noo ra, ta sákuchu ra na. ²⁴ Saá chi on ta'an kixaa kivi tiin na taJuan ko'on ra ve'e ka.

²⁵ Ta ñii kivi saá sava naxíka xí'in taJuan kixá'á na náa na xí'in inka najudío chi on vása yóo yu'ú na xa'a ndasaá xini ñó'ó kuchu nivi án ndasaá xini ñó'ó nda'á na xí'in takuií ña koo ndii na noo Ndios.

²⁶ Ta saá kixaa nayó'o noo taJuan na nika'an na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿án náká'án ún ta ta nixiyo xí'in ún inka tá'vi yu'u yuta Jordán, ta ta ndato'on ún xa'a xí'in ndi? Ta vitin yóo ra inka xiiña sákuchu ra nivi, ta ndi'i nivi ku'a'an na noo yóo ra —káchí nayó'o xí'in taJuan.

²⁷ Ta ndakuiin taJuan nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Nda ñii nivi on kivi kasa ndivi na chiño va'a, tá on sivi Ndios kúu ta taxi ndayí xí'in ndee nda'a na ña ke'é na saá. ²⁸ Xa xini so'o ndó ña nika'an i xí'in ndó: “On sivi yi'i kúu Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku nivi. Ta yi'i ndasaá kuiti kúu ta ta ti'vi Ndios vaxi si'na noo Cristo ña chindee i nivi koo ti'va na xa'a ña kixaa ra”, saá nika'an i xí'in ndó.

²⁹ Ta vitin ndatán yóo ñii ta ta xa yóo ti'va naki'in ra ñii ña'a ña kuu ñasí'í ra, saá yóo Cristo. Ta yi'i ndatán yóo tamigo ta ta tonda'a yó'o, saá yóo i, chi tamigo ra kúsi ní ini ra ña xini so'o ra to'on ña ká'an ta ta tonda'a yó'o. Ta ñii ki'va saá chutú ñasii ini i vitin, chi xa kixaa Cristo ta xini so'o i to'on ra. ³⁰ Ta ñato'ó tayó'o xini ñó'ó kua'no ka ña, ta yi'i xini ñó'ó nduu i ta nino ní ka noo ra —káchí taJuan xí'in naxíka xí'in ra.

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a ta ta kixi noo Ndios

³¹ Ta nika'an ka taJuan, káchí ra saá:

—Taa ta kixi noo Ndios kúu ra ta taká'no noo ndi'i ña yóo. Ta nivi na kaku ñoyivi yó'o kúu na nivi ñoyivi yó'o, ta ndasaá kuiti ká'an na xa'a ña yóo ñoyivi yó'o. Ta ta ta kixi ñoyivi nino noo yóo Ndios, kúu ra ta taká'no noo ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi nino. ³² Tayó'o ndakuiin ra ká'an ra ña ndixa ndaa xí'in nivi xa'a ña xini so'o ra, ta xa'a ña xini ra, ta nivi on xiin na kandixa na to'on ká'an ra. ³³ Ta saá ni, yóo sava nivi na kándixa ta náki'in va'a na to'on ra, ta nivi yó'o ndakuiin na ndi Ndios kúu tandraa

ndino'o. ³⁴ Ta t̄a t̄a t̄i'ví Ndios ká'an ra ndasaá kuiti to'on Ndios, ta Ndios ndi'i saá k̄iv̄i sákutú ra xí'in Níma ra ini tayó'o. ³⁵ Kí'vi ní ini Ndios xíni ra Sa'ya ra, ta saá Ndios taxi ra ndi'i ndeē xí'in ndi'i ndayí nda'a ra, ta kúu ra t̄a taká'no noo ndi'i ña yóo. ³⁶ Ndi'i n̄ivi na kándixa Sa'ya Ndios kúu n̄ivi na ndino'o táku noo Ndios ndi'i saá k̄iv̄i. Ta ndi'i n̄ivi na on x̄iin kandixa Sa'ya Ndios kúu n̄ivi na on vása táku noo Ndios, ta k̄iv̄i ña vaxi Ndios saxo'v̄i ní ra n̄ivi yó'o —káchí t̄aJuan.

4

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ña'a ñáño estado Samaria

¹ Nafariseo x̄inj̄i so'o na ndí ku'a'a ní ka n̄ivi ndík̄on sata t̄aJesús vitin noo n̄ivi na ndík̄on sata t̄aJuan, ta t̄aJesús sákuchu ra ku'a'a ní ka n̄ivi noo t̄aJuan káchí na, ká'an na. ² Ta on s̄iv̄i m̄ij̄i t̄aJesús kúu t̄a sákuchu n̄ivi, chí naxíka xí'in ra kúu na sákuchu n̄ivi. ³ Ta k̄iv̄i x̄inj̄i so'o t̄aJesús ña ká'an n̄ivi saá xa'a ra, ta kee ra ñoo estado Judea ta kuano'o ra ñii ñoo estado Galilea.

⁴ Ta saá nduxa x̄inj̄i ñó'o ya'a ra ma'ño estado Samaria. ⁵ Ta n̄ixaa ra ñii ñoo naní Sicar, ña nákaa yatin noo yóo ño'o ña n̄itaxi t̄aJacob nda'a sa'ya ra t̄aJosé kūiya x̄ina'á ní.* ⁶ Ta pozo ña k̄isa va'a t̄aJacob kūiya x̄ina'á yóo ka ña ñoo yó'o. Ta xa yatin tónḁa ma'ño ndiví† kúu ña, ta k̄ixaa t̄aJesús noo yóo pozo yó'o, ta kúnaa ní ra, chí x̄iká ní k̄ixi ra, ta saá x̄ikoo ra nakindée lo'o ra.

⁷ Ta k̄ixaa ñii ña'a ñáño Samaria ña tava ñá takuú pozo yó'o, ta t̄aJesús n̄ika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Nana, ¿án taxi lo'ó ún takuú ko'o j̄i? —káchí ra xí'in ñá.

⁸ Ta on koó naxíka xí'in t̄aJesús, chí ku'a'an na ñii ñoo yatin ña sata na ña kuxu na xí'in ra. ⁹ Ta ndakuijn ñáña'a, n̄ika'an ñá saá xí'in t̄aJesús:

—Yó'o kúu t̄ajudío ta ȳi'j̄i kúu ñii ña'a ñáño Samaria. ¿Ndachun ndúkú ún noo ȳi'j̄i taxi takuú ko'ó ún? —káchí ñá. (Saá chí najudío on vása náta'an va'a na xí'in ñáño Samaria.)

¹⁰ Ta saá ndakuijn t̄aJesús, n̄ika'an ra xí'in ñá:

—Tá x̄inj̄i ví ún ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ún, ta tá x̄inj̄i ví ún yu kúu ȳi'j̄i, ta saá ndukú ún noo j̄i takuú ko'ó ún, ta ȳi'j̄i taxi rá nda'a ún. Ta takuú tá taxi nda'a ún kúu takuú tá kómí ndeē ña taxi rá kutaku ndino'o n̄ivi —káchí t̄aJesús xí'in ñá.

¹¹ Ta ndakuijn ñáña'a yó'o, n̄ika'an ñá, káchí ñá saá:

—Tata, on vása ní'í ún nda ñii ña kuchiño tava ún takuú, ta kónó ní ñó'o rá pozo yó'o. Ta saá, ¿m̄ik̄ia vaxi takuú tá ká'an ún xa'a? ¹² ¿Án ká'no ka ndeē kómí ún noo ndeē ña x̄ikomí x̄ij̄i síkuá yó t̄aJacob?, chí t̄aJacob sandakoo ra pozo yó'o xa'a ndi, na kúu sa'ya ñani síkuá ra, chí tayó'o xí'in sa'ya ra x̄i'í na takuú pozo yó'o kūiya x̄ina'á, ta ñii k̄i'va saá x̄i'í kit̄i san̄a ndi'í na —káchí ñá xí'in t̄aJesús.

¹³ Ta t̄aJesús ndakuijn ra n̄ika'an ra xí'in ñá:

—Ndi'í n̄ivi na x̄i'í takuú pozo yó'o, ñii kán̄i lo'o yá'a, ta tuku ȳich̄i na takuú. ¹⁴ Ta ndi'í n̄ivi na ko'o takuú tá taxi nda'a na, nayó'o nda ñii k̄iv̄i on ȳich̄i ka na takuú. Saá chí takuú tá taxi ko'o n̄ivi nduu rá ñii pozo ká'no ní ini na, ta nda ñii k̄iv̄i on ndoko takuú yó'o. Ta n̄ivi na ko'o takuú tá taxi on k̄iv̄i na, chí takuú tá taxi kómí rá ndeē ña taxi rá kutaku ndino'o n̄ivi ndi'í saá k̄iv̄i ña vaxi —káchí t̄aJesús xí'in ñáño Samaria.

¹⁵ Ta ndakuijn ñá káchí ñá saá:

—Tata, taxi ún nda'a j̄i takuú tá ká'an ún xa'a ná ko'o j̄i. Ta saá on ȳich̄i ka j̄i takuú nda ñii k̄iv̄i, ta ni on kuikó ka j̄i takuú ndi'í saá k̄iv̄i —káchí ñá xí'in t̄aJesús.

* 4:5 T̄aJacob yó'o kúu x̄ij̄i síkuá najudío xí'in ñáño Samaria. † 4:6 K̄aa ux̄u ov̄j̄i ndiví naní ña k̄aa j̄iño noo ñáño Roma.

16 Ta tuku ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ñá:

—Kua'an ún kana ún yij ún, ña kixaa ra xí'in ún yó'o —káchí ra xí'in ñá.

17 Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá xí'in ra:

—On koó yij kómíj, tata —káchí ñá.

Ta taJesús nika'an ra xí'in ñá:

—Ñandixa kúu ña ká'an ún ndí on koó yij ún, nana, 18 chi xa o'on ta xikuu yij ún, ta ta yóo xí'in ún vitin on sivi yij ún kúu ra. Ñandixa kúu ña ká'an ún ndí on koó yij ún kómí ún, nana —káchí taJesús xí'in ñá.

19 Ta ndakuijn tuku ñá nika'an ñá:

—Tata, vitin kúnda ini ndí yó'o kúu ñii taprofeta. 20 Ta vitin, tata, ¿yukía káchí ún?, chi yuku ká'no xito yó kaa kúu xiiña noo nivi naxij síkuá ndi kisa ká'no na Ndios, ta ndó'o najudío káchí ndó xini ñó'o kasa ká'no yó Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén —káchí ñá xí'in taJesús.

21 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Kandixa ún ña ndato'on j xí'in ún vitin, nana. Xa yatin vaxi kivi ña on koni ñó'o ka ko'on nivi yuku kaa, ni on koni ñó'o ka ko'on na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén xa'a ña kasa ká'no na Ndios. 22 Vitin ndó'o, nivi naño Samaria, xí'in ñanaa ini ndó kisa ká'no ndó Ndios, chi on ta'an kundaa ini ndó xa'a ra. Ta mji ndi najudío xini ndi yu kúu Ndios ta kisa ká'no ndi, chi Ndios chitóni ra ndi tixin naño judío kixi ñii ta ta sakaku nivi. 23 Xa yatin ní vaxi kivi, ta xa vitin kúu kivi ña nivi na kúu na ndixa kasa ká'no Yivá j Ndios, nayó'o xini ñó'o kasa ká'no na ra xí'in ña ndino'o níma na, ta xí'in ña xini na to'on ndixa xa'a ra. Saá chi Yivá j nándukú ra nivi ña kasa ká'no na ra saá. 24 Ndios kúu Níma ndino'o, ta saá nivi xini ñó'o ña koo Níma Ndios ini na ña kuchiño va'a kasa ká'no na ra, ta xí'in ña ndino'o ndaa ini na xini ñó'o kasa ká'no na ra.

25 Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá, káchí ñá saá:

—Xini ndí ñii kivi kixaa taMesías, ta ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó. Ta tayó'o tuku ságunaní na ra Cristo. Ta kivi kixaa tayó'o, ta saná'a ra mji yó ña nandaxin ra ndi'i ña xini ñó'o kundaa ini yó —káchí ñá xí'in taJesús.

26 Ta ndakuijn taJesús nika'an ra xí'in ñá:

—Yi'i, ta ta ká'an xí'in ún, kúu ta ta ká'an ún xa'a —káchí ra xí'in ñá.

27 Ta saá kixaa naxíka xí'in taJesús, ta naka'nda ini na xini na ña ká'an ra xí'in ñii ña'a. Ta nda ñii nayó'o ni-ka'an na xí'in ra yu kúu ña ndaka to'on ra ñá, án yu kúu ña ndato'on ra xí'in ñaña'a yó'o. Tásin kuiti yita na. 28 Ta saá ñaña'a ñoo Samaria sandakoo ña kisi ña xini ñó'o ña xikó ña takui noo yóo pozo yó'o, ta ndikó ña kuano'o ña ñoo ñá. Tá naxaa ñá, ta nika'an ñá xí'in nanivi ñoo ñá, káchí ñá saá xí'in na:

29 —Na'a ndó koto ndó ñii ta ta nika'an xí'in xa'a ndi'i ña ke'éj. ¿Án on sivi Cristo kúu tayó'o? —káchí ñá xí'in nivi ñoo ñá.

30 Ta saá kee nayó'o ña ku'a'an na noo yóo taJesús. 31 Ta on ta'an ka kixaa ñaña'a yó'o xí'in nivi noo yóo taJesús, ta naxíka xí'in taJesús xaku ndá'vi na noo ra, káchí na xí'in ra saá:

—Tata Rabí, na'a kuxu ún —káchí na.

32 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Yóo ñaxíxi kómí yi'i, ta ndó'o on vása xini ndó yu kúu ña —káchí ra xí'in na.

33 Ta naxíka xí'in ra ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án xa kixi nivi taxi na xixi ra? —káchí na.

34 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñaxíxi ndino'o kúu ña kasa ndivi ta saxinoj ña kóni Ndios, ta ta ti'vi yi'i kixaa j. 35 Yóo to'on ña ká'an saá: “Tá chí'i yó ndikin trigo, ta ndáti yó ya'a komi yoo, ta saá nákaya yó yokó trigo ña naki'in yó

ndikin ña”, káchí tɔ'on ña xini yó. Ta saá ni, ɔn vása xini ñó'ó kundati ka yó, ta vitin ná kixá'á yó nakaya yó ña xa nixino. Saá chi vitin koto ndó kaa, kuá'a ní nivi vaxi. Ta ndatán yóo kuá'a ní yokɔ trigo ña xa nixino, ta xa yóo ti'va ña nakaya yó ña, saá yóo nivi na vaxi yó'o. ³⁶ Ta ndixa Ndios cha'vi ra ndó'ó na kúu na nakaya nivi yó'o ña kivi na yichi ra. Ta inká nivi si'na chi'i na tɔ'on Ndios ini nayó'o, ta saá na chi'i yó'o kusii ní ini na xí'in ndó xa'a ña kivi nivi yichi Ndios ta kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ³⁷ Yóo inká tɔ'on káchí saá: “Yóo nivi na chí'i, ta inká kúu nivi na nákaya ña xa nixino”, káchí tɔ'on ña xini yó. Ta ñandaá kúu ña ká'an tɔ'on yó'o, ³⁸ chi ndatán yóo nivi na chi'i, saá yóo nivi na si'na nika'an tɔ'on Ndios xí'in naño Samaria yó'o. Ta ndó'ó, ndatán yóo nivi na kixá'á nakaya ña xa nixino noo chi'i inká nivi, saá yóo ndó'ó. Saá chi inká nivi xa ndeé ní kisa chiño na xí'in nayó'o, ta ñakán kía xa yóo ti'va na vitin ña kivi na yichi Ndios. Ta ndó'ó, ɔn vása ní-kisa chiño ndó xí'in nayó'o, ta yi'i t'vii ndó'ó ña nakaya ndó nivi yó'o ña kivi na yichi Ndios. Xini ñó'ó kundaa ini ndó ndi inká nivi kúu na ndeé ní kisa chiño, ta ndó'ó vitin naki'in ndó ya'vi xa'a chiño nayó'o —káchí tɔ'Jesus xí'in naxíka xí'in ra.

³⁹ Kuá'a ní nivi na Samaria, na kúu na táku ñoo yó'o, kandixa na tɔ'Jesus chi chikaa so'o na tɔ'on ña ndatɔ'on ñaña'a ñoo mii na xí'in na, káchí ña saá: “Tayó'o ndatɔ'on kaxín ra xí'in i xa'a ndi'i ña ke'é i”, káchí ña xí'in nivi naño ña. ⁴⁰ Ta saá kixaa naño Samaria yó'o noo tɔ'Jesus, ta xaku ndá'vi na noo ra ña ná ndoo ra xí'in na ñoo na, ta tɔ'Jesus nixiyo ra ovi kivi ñoo nayó'o. ⁴¹ Ta saá kuá'a ní ka nivi kandixa na tɔ'Jesus chi chikaa so'o na tɔ'on ña nika'an ra xí'in na. ⁴² Ta nika'an na xí'in ña'a ñaño mii na yó'o, káchí na saá:

—Si'na kandixa ndi ra xa'a tɔ'on ña ndatɔ'on ún xa'a ra. Ta vitin kándixa va'a ndi ra chi xini so'o

ndi tɔ'on ña nika'an mii ra, ta kundaa ini ndi ndi ndixa tayó'o kúu Cristo, Taa ta Sakaku nivi ñoyivi yó'o —káchí na xí'in ña.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a ña sanda'a tɔ'Jesus sa'ya ñii tachiño ká'no

⁴³ Tá niva'a ovi kivi nixiyo tɔ'Jesus ñoo Samaria, ta saá kee ra kuano'o ra ñoo estado Galilea. ⁴⁴ Ta tɔ'Jesus xa nika'an ra ndi nda ñii tɔ'profeta ɔn vása kisa tɔ'ó na ra ñoo mii ra. ⁴⁵ Ta saá ni, kivi naxaa tɔ'Jesus ñoo estado Galilea, ta nanivi ñoo yó'o va'a ní naki'in na ra. Kuá'a ní nivi na estado Galilea yó'o nixiyo na ñoo Jerusalén kivi kana vikɔ Pascua, ta xa xini na ndi'i ñava'a ke'é tɔ'Jesus xí'in nivi ñoo Jerusalén yó'o.

⁴⁶ Ta saá tɔ'Jesus kee tuku ra kuá'an ra ñoo Caná ña nákaa estado Galilea, ta kixaa tɔ'Jesus ñoo yó'o. Ta ñoo Caná yó'o kúu noo ke'é tɔ'Jesus ña takuií nduu rá vino. Ta yóo ñii taa ta kixi ñoo Capernaum, ta kúu ra tachiño ká'no ta kisa chiño noo tɔ'rey, ta ndeé ní ndó'o sa'ya ra ta kándú'u nda ñoo Capernaum. ⁴⁷ Tá xini so'o tachiño ká'no yó'o ndi kixaa tuku tɔ'Jesus ñoo Caná, chi kee ra estado Judea, ta saá kuá'an ra ta nixaa ra xaku ndá'vi ra noo tɔ'Jesus ña ko'on tayó'o xí'in ra ña sanda'a ra talo'o sa'ya ra, ta ndeé ní ndó'o, ta xa nda yóo ña kivi talo'o yó'o. ⁴⁸ Ta ndakuiin tɔ'Jesus nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndó'ó, ɔn xiin ndó kandixa ndó yi'i. Tanda ke'é i milagro koni ndó, án nda ke'é i ñava'a ña naka'nda ini ndó koni ndó, tanda saá kixá'á ndó kandixa ndó yi'i —káchí tɔ'Jesus.

⁴⁹ Ta ndakuiin tachiño ká'no ta kisa chiño noo tɔ'rey, káchí ra saá:

—Tata, kama ní ko'on ún xí'in i koto kivi talo'o sa'ya i —káchí ra.

⁵⁰ Ta ndakuiin tɔ'Jesus, nika'an ra xí'in ra:

—Va'a, tata, kuano'o ún vitin, chi talo'o sa'ya ún ɔn kivi ra, kutaku ka ra —káchí tɔ'Jesus xí'in taká'no yó'o.

Ta tayó'o ndixa kandixa ra tɔ'on ña nika'an tɔ'Jesus xí'in ra, ta kee

ra kuano'o ra. ⁵¹ Tá kuá'an ra yichi noo kuano'o ra, ta nakutá'an ra xí'in sava na kisa chiño noo ra vaxi na. Ta nayó'o nika'an na xí'in taká'no noo na, káchí na saá:

—Tata, táku talo'o sa'ya ún, xa nduva'a ra vitin —káchí na xí'in ra.

⁵² Ta nindaqa to'on taká'no noo na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ama kixá'á saña kue'e xí'in talo'o sa'ya i? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, nika'an na:

—Tá nitondaa kaa ñii xikuaa kivi koni‡ kúu ña saña kue'e ka'ni xí'in ra —káchí na xí'in taká'no noo na.

⁵³ Ta saá taká'no yó'o naká'an ra ndí mji hora yó'o kúu ña nika'an taJesús xí'in ra ndí on kivi sa'ya ra. Ta saá tachiño ká'no yó'o xí'in ndi'i nave'e ra kandixa na taJesús.

⁵⁴ Ñayó'o kúu milagro ñaovi ke'é taJesús ñoo estado Galilea, ta ke'é ra ñava'a yó'o kivi ndikó ra kixaa ra, ña nixa'an ra ñoo Judea.

5

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús sanda'a ra

ñii taa ta on kivi kaka

¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta saá kee taJesús estado Galilea, ta kuá'an ra ñoo Jerusalén noo koo ñii vikó ká'no ña sakana najudío. ² Ta ñoo Jerusalén yó'o nákaa ve'e ño'o ká'no, ta ve'e ño'o ká'no yó'o xino nduu ña xí'in ñii namá ká'no, ta ñii yé'é ña kómí namá yó'o naní ña Yé'é Ndikachi. Ta yatin yé'é yó'o yóo ñii pozo ká'no, ta to'on hebreo naní pozo yó'o Betesda. Ta yu'u pozo yó'o xino nduu ña xí'in o'on tia'va ña on vása ndási xa'a. ³ Ta ndi'i saá kivi kuá'a ní nivi na ndeé ndó'o ndóo na ini tia'va yó'o. Nayó'o kúu nivi nakuáá xí'in nivi na yó'vi ní xíka, xí'in nivi na on kivi kanda. Ta nayó'o yóo na ndáti na kixá'á kanda takuii pozo, chi kóni na kivi na ini takuii yó'o xa'a ña nduva'a na noo kue'e ndó'o na. ⁴ Saá chi nda ama ví yóo kivi ña ñii ñaángel ña kee noo Ndios nóo

ña, ta kixaa ña sákanda ña takuii pozo yó'o. Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o nákundeé na ña xa'a na noo yóo pozo, ta ñii nivi na si'na kúchiño noo nda yu'u takuii ta kivi na ini takuii pozo, ta xandikon nduva'a nivi yó'o. ⁵ Ta ini ñii tia'va ña xino nduu pozo yó'o, kándú'u ñii taa ta ndeé ndó'o, chi on kivi kanda xa'a ra. Ta xa oko xa'on uni kuyiá yóo ña on vása kúchiño kaka ra. ⁶ Ta saá kixaa taJesús, ta xini ra ta kándú'u yó'o. Ta ndato'on na xí'in taJesús ndí xa na'á ní ndeé ndó'o tayó'o. Ta saá taJesús nindaqa to'on ra ta ndeé ndó'o yó'o, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún nduva'a ún noo kue'e ndó'o ún?

⁷ Ta ndakuijn ta kándú'u, nika'an ra:

—Tata, on koó nda ñii nivi chindeé yi'i ña kuchiño kivi ini takuii. Saá chi kivi kixaa ñaángel sákanda ña takuii, ta yi'i ndúkú ndeé i kivi ini takuii, ta on ta'an ka xa'a i, ta inka nivi yachi ka kivi na ini takuii noo i —káchí ra xí'in taJesús.

⁸ Ta saá nika'an taJesús xí'in ra:

—Ta vitin nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta xa va'a kaka xá'á ún —káchí taJesús xí'in ra.

⁹ Ta saá xandikon nduva'a tayó'o, ta nakundichi ra, ta nakusokó ra xito ra, ta kixá'á ra kuá'an xá'á ra. Ta ñii kivi yi'i ña nákindée najudío kúu kivi ña sanda'a taJesús tayó'o. ¹⁰ Tá naná'no noo najudío nakutá'an na xí'in taa ta nda'a yó'o, ta nika'an na xí'in ra káchí na saá:

—Vitin kúu kivi yi'i ña nákindée yó, ta niya'a ndoso ún ndayí xa'a kivi yi'i yó'o, chi ñisokó ún xito ún xíka ún —káchí na xí'in ra.

¹¹ Ta ndakuijn taa ta nduva'a yó'o, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Taa ta sanda'a yi'i nika'an ra xí'in i: “Ná kuiso ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún”, káchí ra xí'in i —saá káchí ra xí'in na.

¹² Ta nindaqa to'on na ra:

‡ 4:52 Kaa ñii xikuaa naní ña kaa uxá noo ñaño Roma.

—¿Yu kúu taa tã nika'an xí'in ún ndí ndaní'i ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún? —káchí na xí'in ra.

¹³ Ta taa tã nduva'a yó'o on vása xíni ra yu kúu taa tã sanda'a ña'á, chi kama ní nija'a taJesús ma'ño noo chutú nivi, ta ku'a'an ra inka xiña. ¹⁴ Ta nija'a lo'o, ta saá taJesús nakutá'an ra xí'in taa tã nduva'a yó'o ini ve'e ño'o ká'no, ta nika'an ra xí'in ra:

—Koto ún, vitin xa nduva'a ún, ta saá on kivi ka ún kuachi, chi koto kixaa inka ña ndeé ní ka kundo'o ún —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta saá taa tã nduva'a yó'o kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra ndato'on ra xí'in naná'no noo najudío, káchí ra saá:

—TaJesús kúu taa tã sanduva'a yi'i —káchí ra xí'in na.

¹⁶ Ta saá naná'no noo najudío kixá'á na saa ní ini na, ta ndukú na ndi'i noo ña on vá'a ña kúchiño ke'é na xí'in taJesús, tanda tondaa na ña ka'ni na ra, kóni na. Saá chi kivi yi'i ña nákindée najudío kúu kivi ña taJesús sanduva'a ra tayó'o, ta káchí na ndí taJesús nija'a ndoso ra ndayí chi kisa chiño ra kivi yi'i, káchí na.

¹⁷ Ta saá taJesús nakutá'an ra xí'in naná'no yó'o, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i saá kivi kisa chiño Yivá i Ndios, ñakán ndi'i saá kivi kisa chiño i —káchí ra.

¹⁸ Ta saá naná'no noo najudío nisaa ka na, ta ndeé ka ndukú na ka'ni na taJesús, chi xáni sijní na ndí niki'vi ra ovi kuachi ndeé ní. Xáni sijní na ndí nija'a ndoso ra ndayí xa'a kivi yi'i, ta inka kuachi ra kúu ña ká'an ra ndí Ndios kúu Yivá ra, ña kóni kachí ñii kúu ra xí'in Ndios.

*To'on yó'o ká'an ña taJesús,
taa tã kúu Sa'ya Ndios, kómí ra ndayí*

¹⁹ Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí on koó nda ñii chiño ké'é i xí'in ndayí mii i, chi Yivá i Ndios kúu taa tã táxi ndayí nda'a i ke'é i ndi'i chiño, ta ndasaá kuiti ké'é i chiño

ña xíni i ké'é Yivá i. Ta ñii kiva ndatán ké'é Yivá i, saá ké'é yi'i, taa tã kúu Sa'ya ra. ²⁰ Saá chi kivi ní ini Yivá i xíni ra yi'i, taa tã kúu Sa'ya ra, ñakán saná'a ra yi'i ke'é i ndi'i noo ñava'a, ndatán yóo ña ké'é mii ra. Ta ndixa saná'a ra yi'i ke'é i ñava'a ná'no ka noo ñayó'o, tanda naka'nda ní ini ndó koni ndó ña ke'é i. ²¹ Saá chi ndatán Yivá i Ndios sanatakú ra nivi na nixi'i, saá yi'i, taa tã kúu Sa'ya ra, taxi i ña kutakú ndino'o ndi'i nivi na kúu na kóni i ke'é i saá xí'in. ²² Yivá i Ndios on vása kisa nani ra kuachi nda ñii nivi, ta nda'a yi'i, taa tã kúu Sa'ya ra, taxi ra ndayí ña kasa nani i ndi'i kuachi nivi, ²³ chi Ndios kóni ra ndí ndi'i nivi ná kasa to'ó na Sa'ya ra, ndatán ñii kiva kisa to'ó na mii ra. Ta ndi'i nivi na on xijn kasa to'ó yi'i, nayó'o on vása kisa to'ó na Yivá i Ndios, taa tã tivi yi'i kixaa i.

²⁴ Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí ndi'i nivi na chikaa so'o to'on ká'an i, ta kándixa na Yivá i Ndios, taa tã tivi yi'i, ta nayó'o kúu nivi na ndino'o táku, ta kutakú na ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá chi nivi yó'o sandakoo va'a na ña ku'a'an na yichi noo ndi'i xa'a na, ta vitin ku'a'an na yichi Ndios noo táku ndino'o na ndi'i saá kivi. ²⁵ Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí nivi na on ta'an kukomí Níma Ndios, ndatán yóo na nixi'i, saá yóo nayó'o. Tanda kivi vitin tanda kivi vaxi nivi yó'o koni so'o na to'on ña ká'an yi'i, taa tã kúu Sa'ya Ndios. Ta ndi'i nivi na chikaa so'o to'on i, nduu na nivi na kutakú ndino'o. Ta vitin xa kixaa kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o saá. ²⁶ Yivá i Ndios kúu taa tatáku ndino'o, ta ndi'i ndeé ña táxi kutakú nivi, kaku ña ini Ndios. Ta ñii kiva saá yi'i, taa tã kúu Sa'ya Ndios, kúu taa tatáku ndino'o, ta ndi'i ndeé ña táxi kutakú nivi, kaku ña ini i, chi saá taxi Ndios ndayí nda'a i. ²⁷ Ta saá tuku taxi Ndios ndayí nda'a i ña kasa nani i kuachi nivi, chi yi'i kúu taa tã kixi noo ra. ²⁸ On naka'nda ini ndó ña xijn so'o ndó to'on ña xa nika'an i

xí'in ndó vitin, chi vaxi kivi nivi na nixi'i ta ninduxun na, nayó'o koni so'o na to'on, ²⁹ ta nataku na, ta ndakoo na, ta sandakoo na ñáñá noo ninduxun na. Ta nivi na nixi'i ta nataku yó'o, tá xikuu na nivi na ke'é ñava'a, ta nayó'o kutaku na xí'in Ndios. Ta tá xikuu na nivi na ke'é ña on vá'a, ta nayó'o ko'on na noo xo'vi ní na —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá kúndaq ini yó ndi taJesús kómí ra ndayí Ndios

³⁰ Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—On sivi xí'in ndayí mii kasa nani kuachi nivi, ta xí'in ndayí ña taxi Ndios nda'aj kúu ña kasa nani kuachi nivi. Nii ki'va ndatán ká'an Ndios xí'in, saá kasa nani kuachi nivi. Ta xí'in ñandaq kasa nani kuachi na, chi on sivi xí'in ña kóni mii kúu ña kasa nani kuachi nivi, ta kasa nani xa'a kuachi na ndatán kóni Ndios, ta ta t'vi yi' kixaa. ³¹ Tá ndasaá kuiti mii kuu ta ndakuijn xa'aj, ta saá on vása ndaya'vi ña ká'an noo ñii tajuez, vará to'on ña ndaa kúu ña ká'an. ³² Ta ndixa yóo inka ta ndakuijn xa'aj, ta yi' xini ndi tayó'o ká'an ra ñandaq xa'aj. ³³ Ta ndó'o, xa t'vi ndó na xika chiño noo ndó ku'aan na noo taJuan, ta sákuchu nivi, ta nindaqa to'on na ra xa'aj. Ta tayó'o ndakuijn ra, nika'an ra ñandaq xa'aj. ³⁴ Ta yi', on vása xini ñó'o nivi ña ndakuijn na xa'aj. Ta saá ni, ká'an xí'in ndó xa'a taJuan, chi kóni ña kandixa ndó to'on ña ndaa nika'an ra xa'aj. Ta saá Ndios kuchiño sakaku ra ndó'o. ³⁵ Ta ndatán yóo ño' lo'o ña ndeé ní yé'e, saá nixiyo taJuan. Ta ñii káni lo'o kutoo ní ndó xini ndó ño' ña yé'e yó'o, chi sáná'a ña ndó'o yichi ña ndaa. ³⁶ Ta yóo inka ña ndakuijn xa'aj, ta ña ká'no ka ndaya'vi noo to'on ña nika'an taJuan kúu ñayó'o. Saá chi chiño ña sakuiso Ndios yi' ña kasa ndivi, chiño yó'o kúu ña ndakuijn xa'aj, chi chiño ña kisa ndivi sáná'a kaxín ña noo ndó'o ndi

Yivá Ndios kúu ta ta t'vi yi' kasa ndivi ña kóni ra. ³⁷ Ta mii Ndios ta ta t'vi yi' kúu inka ta ndakuijn xa'aj. Ta ndó'o, on ta'an koni so'o ndó to'on ra, ta ni on vása xini ndó ndasaá káa ra, ³⁸ ta ni on vása nákaa to'on ra nima ndó. Saá chi on xii ndó kandixa ndó yi', ta ta t'vi Ndios. ³⁹ Ndi'i saá kivi ndeé ní sakuá'a ndó ta ká'vi ndó to'on Ndios ña nita na xina'a, chi xani siji ndó ndi to'on yó'o chindee ña ndó'o ña kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta mii to'on Ndios yó'o kúu ña ndakuijn xa'aj, ⁴⁰ ta ndó'o, on xii ndó kixi ndó noo j xa'a ña taxi kutaku ndino'o ndó xí'in Ndios.

⁴¹ 'On vása ndúkú ña kasa ká'no nivi yi'. ⁴² Ta xini va'aj ndasaá yóo ini ndó'o, ta xini va'aj on vása k'vi ini ndó xini ndó Ndios. ⁴³ Yi' kixaa xí'in ndayí Yivá Ndios, ta ndó'o on xii ndó naki'in va'a ndó yi'. Táná kixaa inka ta xí'in ndasaá kuiti ndayí mii ra, ta ndó'o naki'in va'a ndó tayó'o. ⁴⁴ Tá on xii ndó ke'é ndó ña kóni Ndios, ta saá on kuchiño kandixa ndó yi'. Saá chi ndi'i mii ndó ndixa sándi'i ndó ini ndó ña ndukú ndó ndasaá va'a kuchiño kasa ká'no ndó xí'in tá'an mii ndó. Ta nda lo'o on vása sándi'i ndó ini ndó ña ndukú ndó ke'é ndó ña xini ñó'o xa'a ña kasa ká'no Ndios ndino'o mii ndó. ⁴⁵ Ta yi', on taxi kuachi xa'a ndó noo Ndios. Saá chi mii taxi sikuá ndó taMoisés kúu ta taxi kuachi xa'a ndó noo Ndios. Ta ndó'o ndaa ini ndó taMoisés ndakuijn ra ka'an ra ñava'a xa'a ndó noo Ndios, ta taMoisés ndixa on vása ndakuijn ra saá xa'a ndó. ⁴⁶ Saá chi kuyá xina'a taMoisés nita ra to'on Ndios xa'aj, ta on vása kándixa ndó to'on yó'o. Tá ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó to'on ña nita taMoisés, níkuu, ta saá kuchiño kandixa ndó yi'. ⁴⁷ Tá on vása kuchiño ndó kandixa ndó to'on ña nita taMoisés, ta saá, ¿ndasaá kuchiño kandixa ndó to'on ña ká'an xí'in ndó vitin? —káchí taJesús xí'in na.

6

To'on yó'o ká'an ña taJesús taxi ra ña xixi ku'a ní nivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

¹ Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá taJesús ndaa ra tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta ku'a'an na xí'in ra inká tá'ví yu'u mīni naní Galilea. Yóo inká kivi mīni yó'o, naní ña Tiberias. ² Ku'a'a ní nivi ndikon na ku'a'an na sata taJesús chi xa xini na milagro va'a ke'é ra ña sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o. ³ Ta nixaa tón barco yu'u takuii mīni, ta noo taJesús xí'in naxíka xí'in ra. Ta saá naki'in ra ku'a'an ndaa ra ñii xiki, ta naxíka xí'in ra ku'a'an na sata ra. Ta saá nixaa ra noo xiki, ta xikoo ra ta ñii saá xikundoo naxíka xí'in ra. ⁴ Ta kivi yó'o kúu kivi ña yatin kana viko Pascua najudío.* ⁵ Ta taJesús ndani'i ra noo ra, ta xini ra ku'a'a ní nivi vaxi, ta nindaqa to'on ra ñii taxíka xí'in ra, ta naní Felipe, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata Felipe, ¿míkía sata yó sata va'a kuxu nivi yó'o? —káchí taJesús xí'in ra.

⁶ Ta xa xini va'a taJesús yukía ke'é ra xa'a ña kuxu nivi, ta saá ni, nindaqa to'on ra taFelipe chi kóni ra koto ndoso ra tayó'o. ⁷ Ta ndakuin taFelipe, nika'an ra:

—Tána ko'on yó xí'in ovi ciento si'ún denario,† ta on kunani si'ún yó'o ña sata yó vará nda lo'o ní ña kuxu ñii ñii nivi, chi ví'í ní nivi kúu nayó'o —káchí taFelipe xí'in taJesús.

⁸ Ta saá taAndrés, ta kúu ñii taxíka xí'in taJesús, ta ñani taSimón Pedro kúu ra, ta nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

⁹ —Ñii talo'o yó'o ní'i ra o'on sata va'a ña kuva'a xí'in cebada, ta ní'i ra ovi tiaká válí. Ta lo'o ní kúu ña, ta on kunani ña kuxu ndi'i nivi —káchí taAndrés xí'in taJesús.

¹⁰ Ta nika'an taJesús xí'in nataa naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ka'an ndó xí'in nivi ná kundoo na —káchí ra.

Saá chi yóo ku'a'a ní yita sii noo va'a kundoo nivi yó'o. Ta saá ndi'i nivi xikundoo na, ta yatin o'on mil kúu nina taa, xí'in ku'a'a ní ka ña'a xí'in naválí. ¹¹ Ta saá kivi taJesús o'on sata va'a yó'o, ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ún xa'a sata va'a yó'o —káchí ra.

Ta saá taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ña nata'ví na ña kuxu ndi'i nivi. Ta ñii káchí saá ke'é taJesús xí'in ovi tiaká válí, ta nani rí xixi ndi'i nivi. Ta ndi'i nivi yó'o xixi na nda nixaa ini na. ¹² Tá ndi'i xixi nayó'o, ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakaya ndó ndi'i ña kindoo ndoso yó'o, ña on kuita nda lo'o ña xí'in m'i'í —káchí ra xí'in na.

¹³ Ta saá nakaya ndi'i na ña kindoo ndoso noo ña xixi na, ña xikuu o'on sata va'a válí. Ta xí'in ñayó'o sakutú na uxu ovi chikiva sata va'a. ¹⁴ Tá xini nivi milagro yó'o ña ke'é taJesús, ta saá kixá'a na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu mji taprofeta ká'no ta ndati yó kixaa ñoyivi yó'o —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

¹⁵ Ta kunda'a ini taJesús ña xáni sinj nivi yó'o ña kasa nduxa na xí'in ra nduu ra rey noo na, ta saá kama kee mató'on ra ku'a'an ra, ta ku'a'an ndaa ra ñii xiki.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús xíka xá'a ra noo takuii mīni

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶ Tá xa ku'a'an kuñoó kúu ña, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na ku'a'an na yu'u takuii mīni, ¹⁷ ta ndaa na ini tón barco, ta ku'a'an na ñoo Capernaum. Ta xa naa kúu ña, ta taJesús on ta'an ndikó ra kixaa ra noo na. ¹⁸ Ta saá ku'a'an na xí'in tón barco noo takuii mīni, ta kixá'a

* **6:4** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kujya xina'a. † **6:7** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

ndeé ní káni t̄ach̄i ta sákanda ní ña takuií yó'o. ¹⁹ Ta nayó'o, xí'in ndi'i ndeé na síta na takuií xí'in yiton ña chinda'á tón barco kuá'an nó, ta xa kuá'an na ñii o'on án ñii ñño kilómetro noo takuií,‡ ta saá nakoto na vaxi xá'á t̄aJesús noo takuií m̄ini yó'o, ta kixá'á na yí'ví ní na. Ta xa yatin vaxi ra noo tón barco ñó'o na, ²⁰ ta ñika'an t̄aJesús xí'in na:

—On kuyi'ví ndó, chi yi'i va kúu i —káchí ra xí'in na.

²¹ Ta saá kúsií ní ini na, ta naki'in na t̄aJesús ndaa ra tón barco xí'in na, ta kama ní ñixaa na noo kuá'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kuá'a ní ñivi nándukú na t̄aJesús

²² Ta ñit̄ivi inka kivi, ta inka tá'ví yu'u m̄ini yó'o, xa ndóo ñivi ndati na kixaa t̄aJesús, chi x̄ini na ñii laá barco ñixiyo yu'u takuií yó'o, ta saá kundaa ini na ndí t̄aJesús on vása ní-ndaa ra ini tón barco yó'o, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra ndaa na ini tón barco yó'o, ta xa kuá'an na xí'in nó. ²³ Ta saá x̄ito na sava barco tón kixi ñoo Tiberias kixaa nó yu'u takuií m̄ini yó'o. Ta ndi'i tón barco yó'o kixaa nó m̄ii xiiña yatin noo x̄ixi na s̄ita va'a ña taxi t̄aJesús nda'a na, kivi si'na ñika'an ra taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. ²⁴ Ta saá kundaa ini na on koó t̄aJesús ní-kixaa, ni on koó naxíka xí'in ra yóo ka na yó'o, ta saá nan̄ivi yó'o ndaa na ini tón barco tón kixi ñoo Tiberias, ta kuá'an na ñoo Capernaum nándukú na t̄aJesús.

To'on yó'o ká'an ndí t̄aJesús kúu ra s̄ita va'a ndino'o ña táxi kutaku ñivi

²⁵ Ta saá nan̄ivi yó'o ñixaa na inka tá'ví yu'u takuií m̄ini yatin ñoo Capernaum, ta nan̄i'i na t̄aJesús. Ta saá ñindaqa to'on na ra, káchí na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿ama kixaa ún yó'o? —káchí na.

²⁶ Ta ndakuiin t̄aJesús, ñika'an ra xí'in na:

—Ta ndixa ká'an i xí'in ndó on sivi xa'a ña x̄ini ndó milagro ña ke'é i noo ndó kúu ña nándukú ndó yi'i. Ta xa'a ña taxi s̄ita va'a x̄ixi ndó and̄a ñixaa ini ndó kúu ña nándukú ndó yi'i. ²⁷ On vá'a tá ndasaá kuiti sandi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ña kuxu ndó, chi ñayó'o ña yach̄i ní tá'yi kúu ña. Ta va'a ka chikaa ndó ndeé ña ndukú ndó inka noo ñaxixi ña on vása tá'yi. Ta yi'i, t̄a t̄a kixi noo Ndios, taxi ña kuxu ndó s̄ita va'a ña kómí ndeé ña taxi kutaku ndino'o ndó, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndó. Saá chí Yivá i Ndios xa taxi ra ndayí ra nda'a i ña ke'é i saá —káchí t̄aJesús xí'in na.

²⁸ Ta saá ñindaqa to'on na ra, káchí na xí'in ra:

—¿Yukia x̄ini ñó'o ke'é ndi ña kivi kasa ndivi ndi chiño ña kóni Ndios? —káchí na xí'in t̄aJesús.

²⁹ Ta t̄aJesús ndakuiin ra, ñika'an ra saá:

—Ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndó ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni ra: x̄ini ñó'o kandixa ndó yi'i, t̄a t̄a t̄i'ví ra —káchí t̄aJesús xí'in na.

³⁰ Ta saá ñindaqa to'on tuku na ra:

—¿Ndá milagro kúu ña ke'é ún noo ndi ña koni ndi, ta saá kandixa ndi ndí yó'o kúu ún t̄a t̄a t̄i'ví Ndios? Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?

³¹ Chi naxi síkuá yó x̄ixi na s̄ita va'a ña naní maná kivi ñixiyo na yuku yichí. Ta xa'a ñayó'o káchí to'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á: “Taxi ra s̄ita va'a ña kixi ñoyivi ñino, x̄ixi na”, káchí to'on Ndios —káchí na xí'in t̄aJesús.

³² Ta ndakuiin t̄aJesús ñika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó, on sivi t̄aMoisés x̄ikuu t̄a taxi s̄ita va'a ña kixi ñoyivi ñino x̄ixi na, ta Yivá i Ndios kúu t̄a taxi ña x̄ixi naxi síkuá yó. Ta vitin Ndios táxi ra nda'a ndó s̄ita va'a ndino'o ña kixi ñoyivi ñino. ³³ Ta s̄ita va'a ndino'o ña táxi Ndios kúu t̄a t̄a kixi noo Ndios na noo ra ta kixaa ra nda ñoyivi yó'o, ta

‡ 6:19 O'on án ñño kilómetro kúu oko o'on án oko uxu estadio, ña kúu ki'va xicho'on ñaño griego.

tayó'o ndixa taxi ra kutaku ndino'o nivi —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—Tata, ndi'i saá kivi taxi ún sítá va'a yó'o nda'a ndi ña kuxu ndi ña —káchí na xí'in taJesús.

³⁵ Ta ndakuijn taJesús nika'an ra xí'in na:

—Yi'i kúu sítá va'a ndino'o, ta táxi ña kutaku ndino'o nivi. Ta nivi na ndikõn yi'i nda ñii kivi õn kivi ka na soko, ta nivi na kándixa yi'i nda ñii kivi õn yichí ka na takuií. ³⁶ Xa ndato'oní xí'in ndó to'on yó'o, ta tuku ká'aní xí'in ndó vitin ndí ndó'ó, vará xito ndó yi'i xí'in nduchú nõ nõ, ta õn xiin ndó kándixa ndó yi'i. ³⁷ Ta nivi na chitóni Yiváí Ndios kundikõn na sataí, ndi'i nayó'o kixaa na nõ. Ta naki'in va'aí ndi'i na kixaa nõ, ta nda ñii kivi õn vása taxiní nda ñii nayó'o ña kuxiká na nõ. ³⁸ Chi yi'i kee nõ Yiváí Ndios ta kixaaí ñoyívi yó'o xa'a ña kasa ndivií ña kóni Yiváí, ta ta tiví yi'i vaxi. Ta õn siví xa'a ña kóni mii kúu ña kixaaí ñoyívi yó'o. ³⁹ Ta Yiváí, ta ta tiví yi'i vaxi, kóni ra ña õn sandañó'óí nda ñii nivi na taxi ra nda'aí. Ta saá tá kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta sanatakuí ndi'i nivi yó'o. ⁴⁰ Yiváí Ndios kóni ra ndí nivi na xini yi'i ta kándixa na yi'i, ta ndi'i nayó'o kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, ta kivi sondí'í, yi'i sanatakuí ndi'i nivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁴¹ Ta saá kixá'á najudío ká'an õn vá'a na xa'a taJesús, chi nika'an ra, káchí ra saá: “Yi'i kúu sítá va'a ndino'o ña kixi nõ Ndios”, káchí ra. ⁴² Ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿An õn siví tayó'o kúu taJesús sa'ya taJosé?, chi xini va'a yó yivá ra, xí'in si'í ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ra kee ra ñoyívi nino nõ yóo Ndios? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁴³ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—On ka'an kuáchí ka ndó to'on õn vá'a xa'aí xí'in tá'an ndó. ⁴⁴ Saá chi tá Yiváí Ndios, ta ta tiví yi'i vaxi, õn vása chikaa ra ini nivi ña kixaa na nõ ña kundikõn na yi'i, ta nda ñii nivi õn kuchiño ke'é na saá. Ta tá kixaa kivi sondí'í, ta ndixa yi'i sanatakuí ndi'i nivi yó'o, na kúu na ndikõn yi'i. ⁴⁵ To'on Ndios ña nita naprofeta kuiya xina'á káchí ña saá: “Mii Ndios saná'a ra ndi'i nivi”, káchí to'on yó'o. Ta ndi'i nivi na chikaa so'o to'on ña sáná'a Yiváí Ndios ta sakuá'á na ña, nayó'o kixaa na nõ.

⁴⁶ Ndixa nda ñii nivi õn ta'an koni na Ndios xí'in nduchú nõ na, ta ndasaá kuiti yi'i, ta ta kixi nõ ra kúu ta ta xa xini ña'á. ⁴⁷ Ña ndixa ndaa ká'aní xí'in ndó: Ndi'i nivi na kándixa yi'i kúu nivi na táku ndino'o ndi'i saá kivi. ⁴⁸ Yi'i kúu sítá va'a ndino'o, ta kómíí ndee ña taxi ña kutaku ndino'o nivi. ⁴⁹ Vará naxií síkuá yó xina'á xixi na sítá va'a ña naní maná kivi nixiyo na yuku yichí, ta saá ni, nixi'í ndi'i nayó'o. ⁵⁰ Ta yi'i kúu sítá va'a ña kixi nõ Ndios. Táná kuxu nivi sítá va'a yó'o, ta saá õn kivi ka na, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi ña vaxi. ⁵¹ Yi'i kúu sítá va'a ña táku, ña kixi nõ Ndios, ta nõ ña kixaa ña ñoyívi yó'o. Táná kuxu nivi sítá va'a yó'o, ta ndixa õn ndi'i xa'a na, ta nivi yó'o kutaku na ndi'i saá kivi. Sítá va'a ña ká'aní xa'a yó'o kúu koñu ña sokoí xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o ña kuchiño kutaku na ndi'i saá kivi —káchí taJesús xí'in na.

⁵² Tá najudío na ndóo yó'o xini so'o na to'on yó'o, ta saá kixá'á na náa na xí'in tá'an na, chi õn vása kúndaa ini na to'on nika'an taJesús. Ta nika'an na, káchí na saá:

—¿Ndasaa ke'é tayó'o ña taxi ra koñu ra kuxu yó? —káchí na.

⁵³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o: Nivi na õn kuxu koñu ñi õn ko'o na nii, nayó'o ndixa õn kutaku ndino'o na. ⁵⁴ Ta ndi'i nivi na xixi koñu ñi

ta xí'i na *nij*i, nayó'o kúu *nivi* na ndixa táku ndino'o, ta *kivi* sondí'i, *yí*'i sanataku *i* nayó'o. ⁵⁵ Saá chi *koñu* *i* kúu ñava'a ndino'o xíxi *nivi*, ta *nij*i kúu ñava'a ndino'o xí'i *nivi*. ⁵⁶ Ndi'i *nivi* na xíxi *koñu* *i* ta xí'i na *nij*i kúu *nivi* na ñii yóo xí'in *i*, ta *yí*'i ñii yóo *i* xí'in nayó'o. ⁵⁷ Ndios *taa* *tátaku* ndino'o, *tí*'ví ra *yí*'i, ta *yí*'i *táku* ndino'o *i* chi *táku* Ndios. Ta ñii *kí*'va saá ndi'i *nivi* na kuxu *koñu* *i*, nayó'o *kutaku* ndino'o na chi *táku* *i*. ⁵⁸ *Yí*'i kúu *sita* *va*'a ndino'o ña *kee* ñoyívi *nino* *noo* yóo Ndios. *On* *vása* ñii kúu *sita* *va*'a yó'o xí'in *sita* *va*'a ña *naní* *maná* ña *xixi* *naxii* *sikuá* yó *xina*'á. Saá chi, *vará* *xixi* na *sita* *va*'a *maná* yó'o, ta saá ni, *nixi*'i ndi'i na. Ta ndi'i *nivi* na kuxu *sita* *va*'a ndino'o ña kúu *koñu* *i*, ta *nivi* yó'o *kutaku* ndino'o na ndi'i saá *kivi* ña *vaxi* —káchí *taJesus* xí'in na.

⁵⁹ *taJesus* *nika'an* ra *to'on* yó'o *kivi* yóo ra *sána*'a ra *nivi* *ve'e* ño'o *sinagoga* ñoo *Capernaum*.

To'on nika'an taJesus kómí ña ndee taxi ña kutaku ndino'o nivi

⁶⁰ Tá *xini* *so'o* na ndi'i *to'on* ña *nika'an* *taJesus* yó'o, ta *ku'a*'a ní *nivi* na *ndikon* *sata* ra, *kixá*'á na *ká'an* *tá'an* na, *káchí* na saá:

—*To'on* yó'o *yo'vi* ní ña. ¿*Yu* kúu *nivi* *kuchiño* *kandixa* na *to'on* yó'o? —*káchí* na xí'in *tá'an* na.

⁶¹ Ta *kunda* ini *taJesus* ña *ká'an* *on* *vá'a* na *xa'a* *to'on* *nda**to'on* ra, ta *nika'an* ra xí'in na, *káchí* ra saá:

—¿*Án* *to'on* ña *nda**to'on* *i* xí'in *ndó* *sandi*'i ña ini *ndó*? ⁶² Ta saá, ¿*ndasaá* *ka* ví *naka'nda* ní ini *ndó* *tána* *koto* *ndó* *yí*'i, *taa* *ta* *kixi* *noo* Ndios, *kivi* *ndikó* *i* *nda* *i* ñoyívi *nino* *noo* *si'na* *nixiyo* *i*? ⁶³ Ñii *laá* *Níma* Ndios *kómí* ña *ndee* ña *taxi* ña *kutaku* ndino'o *nivi*, ta *ndee* ña *kómí* *yiki* *koñu* *nivi* *on* *vása* *kúndeé* ña *taxi* ña *kutaku* ndino'o *nda* ñii *nivi*. *To'on* ña *nika'an* *i* xí'in *ndó* kúu *to'on* *Níma* Ndios ta *kómí* ña *ndee* ña *taxi* ña *kutaku* ndino'o *ndó*.

⁶⁴ Ta saá ni, *sava* *ndó'o* *on* *vása*

kándixa *ndó* *to'on* ña *ká'an* *i* xí'in *ndó* —*káchí* *taJesus* xí'in na.

Chi *nda* *kivi* *noo* *xa* *kunda* ini *taJesus* *yu* *kuu* *nivi* na *on* *kandixa* ña'á, ta *kunda* ini ra *yu* *kuu* *taa* *ta* *ko'on* *sikó* *kuí*'ná ña'á *nda'a* *nivi* na *sáa* ini *xini* ña'á. ⁶⁵ Ta saá *nika'an* *ka* ra xí'in na:

—Ñakán *kía* *xa* *nda**to'on* *i* xí'in *ndó* *ndí* *nda* ñii *nivi* *on* *kuchiño* na *kixaa* *mji* na *noo* *i* ña *kundikon* na *yí*'i, *tá* *on* *vása* *chíkaa* Ndios ini na *ke'é* na saá —*káchí* *taJesus* xí'in na.

⁶⁶ *Tanda* *kivi* saá *ku'a*'a ní *nivi* na *xindikon* *sata* *taJesus*, *sandakoo* na ra, ta *on* *vása* *ka* *ku'a'an* na *sata* ra.

⁶⁷ Ta saá *taJesus* *ninda**ka* *to'on* ra na *uxu* *ovi* *xíka* xí'in ra, ta *nika'an* ra saá xí'in na:

—Ta *ndó'o*, ¿*yukía* *káchí* ini *ndó*? ¿*Án* *kóni* *ndó* *sandakoo* *ndó* *yí*'i *nda**tán* *nivi* yó'o *sandakoo* na *yí*'i? —*káchí* ra xí'in na.

⁶⁸ Ta *nda**kuijn* *taSimón* *Pedro* *nika'an* ra:

—*Tata*, ¿*yu* kúu *ka* ví *inka* *taa* *ta* *kuchiño* *ndi* *kundikon* *ndi*?, chi ñii *laá* yó'o kúu *taa* *ta* *ká'an* *to'on* ña *kómí* *ndee* ña *taxi* *kutaku* ndino'o *nivi*. ⁶⁹ *Xa* *kándixa* *va'a* *ndi* yó'o, ta *xini* *ndi* yó'o kúu *Cristo*, *taa* *ta* *tí*'ví Ndios *saka**ku* *nivi* ñoyívi yó'o ta kúu ún *Sa'ya* Ndios *tátaku* —*káchí* *taPedro* xí'in *taJesus*.

⁷⁰ Ta *taJesus* *nda**kuijn* ra *nika'an* ra, *káchí* ra saá:

—¿*Án* *on* *ndixa* *mji* *yí*'i kúu *taa* *ta* *naka**xin* *mji* *uxu* *ovi* *ndó'o* ña *kundikon* *ndó* *yí*'i?, ta ini ñii *ndó'o* *nákaa* *ñaníma* *ndiva'a* —*káchí* *taJesus* xí'in na.

⁷¹ *Káchí* ra saá *xa'a* *taJudas* *sa'ya* *taSimón* *Iscariote*, chi *taJudas* yó'o kúu ñii *tátá'an* na *uxu* *ovi* *xíka* xí'in *taJesus*, ta *vaxi* *kivi* *taJudas* yó'o *sikó* *kuí*'ná ra *taJesus* *nda'a* na *sáa* ini *xini* ña'á.

7

To'on yó'o ká'an ña nañani taJesus on ta'an kandixa na ra

¹ Ta saá *taJesus* *xíka* ra *ku'a*'a ní ñoo ña ñó'o *estado* *Galilea*, chi *on*

xijin ra kaka ka ra ñoo ña ñó'o estado Judea, chi naná'no ñoo najudío ndúkú na ka'ni na ra. ² Ta saá xa yatin tóndaa kivi ña sákana najudío viko ká'no, ña naní viko ve'e tia'va.*

³ Ta nañani taJesús kixaa na ñoo ra, ta ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Án on vá'a sandakoo ún ñoo válí yó'o ta ko'on ún ñoo ná'no ña ñó'o estado Judea?, chi ñoo kán ku'a ní ka ñivi na ndíkon sata ún kuchiño koto na milagro ke'é ún.

⁴ Tá ndixa ké'é ún chiño ná'no, ta, ¿ndachun on vása saná'a ún ña ñoo ndi'i ñivi ña kuchiño na koni na ña ké'é ún? Chi nda ñii ta on tondaa ra kuu ra taká'no, tá tayó'o kisa chiño se'é ra —káchí nañani taJesús xí'in ra.

⁵ Nañani ra ñika'an na saá xí'in ra chi on ta'an kandixa na ra. ⁶ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—On ko'on i viko vitin chi on ta'an tondaa kivi ña chitóni Ndios. Ta mji ndó, nda ndá ka kivi kúu ña va'a ko'on ndó, ⁷ chi nanivi ñoyivi yó'o on kivi kusaa ini na koni na ndó'ó. Ta yi'i, sáa ní ini ñivi yó'o xini na yi'i, chi ká'an kaxini xí'in na xa'a ña on vá'a ké'é na. ⁸ Ta va'a ku'a'an ndó viko vitin, ta yi'i, on ko'on i xí'in ndó, chi on ta'an kixaa kivi ña chitóni Ndios ko'on i —káchí taJesús xí'in nañani ra.

⁹ Ta saá ñindoo ra ñoo estado Galilea.

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndato'on taJesús xí'in ñivi na ndóo viko ve'e tia'va

¹⁰ Ta nañani taJesús kee na ku'a'an na viko ña kána ñoo Jerusalén. Ta saá ñiya'a lo'o kivi, ta kee taJesús ku'a'an se'é ra viko yó'o, ña on vása koni ñivi ku'a'an ra. ¹¹ Ta najudío na ndóo viko yó'o nándukú na taJesús, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Míkía yóo taJesús? —káchí na.

¹² Ta ku'a'a ní ñivi ká'an na ndato'on na xí'in tá'an na xa'a

taJesús. Sava na ká'an xa'a ra va'a ní ta kúu ra, ta inka na ká'an xa'a ra on vása va'a ta kúu ra, chi ta sándá'ví kuiti ñivi kúu ra, káchí na.

¹³ Ta ndi'i ñivi na ká'an yó'o, ndasaá kuiti xí'in tá'an mji na ká'an na, chi on xijin na ña koni so'o naná'no ñoo najudío xa'a ña ndato'on na. Saá chi yí'ví na ñoo naná'no yó'o.

¹⁴ Ta tóndaa kivi ña kúu mji ma'ño viko yó'o, ta taJesús ñixaa ra ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a ra saná'a ra ñivi na ndóo yó'o. ¹⁵ Tá najudío xini so'o na ña ká'an taJesús saná'a ra, ta ñaka'nda ini na xa'a ña xini so'o na, ta ñika'an na, káchí na saá:

—¿Ndachun va'a ní xini tayó'o?, ta on vása ní-ka'vi ra ku'a'a ní kuyja ve'e ñoo ká'vi na —káchí na.

¹⁶ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—On sivi to'on miji kúu ña saná'a i, ta saná'a i to'on Ndios, ta ta ti'ví yi'i. ¹⁷ Ta ndi'i ñivi na chíkaa ini ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, ñivi yó'o kúu na kuchiño kundaa va'a ini ndi'án ndixa xí'in ndayí Ndios saná'a i ñivi, án kuiti xí'in ndayí miji saná'a i na. ¹⁸ Ta ta ká'an xí'in ndayí mji, tayó'o ká'an ra ña kasa ká'no xí'in mji ra ñoo ñivi. Ta ta ndúkú ña kanóo síkón ñato'ó inka ta ta ti'ví ña'a, ta ta ndúkú ñayó'o kúu ta ká'an ña ndixa ndaa, ta on ko'o ñavatá ini tayó'o.

¹⁹ ¿Án on sivi ñandaa kúu ña taMoisés taxi ra ndayí Ndios nda'a naxii síkuá yó? Ta nda ñii ndó'ó on vása kándixa ndó ndayí yó'o. Ta vitin, ¿ndachun kóni ndó ka'ni ndó yi'i?

²⁰ Ta ndakuijn na, ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Yó'ó, ¿ndixa nákaa níma ndiva'a ini ún, ta sáka ní ña sini ún! ¿Yu kúu ñivi kóni ka'ni yó'ó? —káchí na xí'in ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús:

—Ñii milagro ke'é i ñoo ndó, ta ndi'i ndó'ó ñaka'nda ní ini ndó, chi ke'é i ñava'a yó'o kivi yi'i. ²² Ta mji ndó, kivi yi'i ña nákindée ndó, ta saá

* 7:2 Viko yó'o kána ña xa'a kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios chindee ra naxii síkuá na kivi xitaku na ñoo ño'o yichí kuyja xina'a.

ni, kisa chiño ndó. Saá chi tá ñii talo'o sa'ya ndó nixino ra oná kivi mii kivi yii, ta nduxa kasa ndivi ndó costumbre ña naní circuncisión,† chi saá kisa ndivi ndó ña xa'nda chiño ta Moisés noo naxii síkuá yó. (Ta on sivi ta Moisés kúu tañoó xa'nda chiño ña kasa ndivi nivi ña naní circuncisión yó'o, chi on ta'an ka kixaa kivi kaku ta Moisés, ta naxii síkuá yó ta Abraham, ta Isaac, x'in ta Jacob xa kisa ndivi na ñayó'o.)²³ Ta xa'a ña on xiin ndó ya'a ndoso ndó noo ndayí ta Moisés, ta nduxa kasa ndivi ndó chiño lo'o ña naní circuncisión, vará mii kivi yii kúu ña. Ta saá, ¿ndachun saa ini ndó xini ndó yi'i xa'a ña kisa ndivi chiño va'a, chi sanda'a ñii ta ndeé ndó'o, vará kivi yii xikuu ña? ²⁴ Tá ndasaá kuiti xito ndó ña ké'é nivi, ta on vása kuchiño kasa nani ndó xa'a ña ké'é na. Saá chi xini ñó'ó kundaa ini ndó yu kúu ña ndixa ndaa, ta saá kuchiño kasa nani ndó xa'a nivi án ndixa ndiso na kuachi —káchí ta Jesús x'in na.

Tò'on yó'o ká'an ña ndí on vása kúndaa ini nivi án ndixa ta Jesús kúu Cristo

²⁵ Ta saá sava nivi na táku ñoo Jerusalén ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Án on sivi tayó'o kúu ta ta kóni nachiño ná'no ka'ni na? ²⁶ Ta vitin yó'o yóo ra, ká'an ndoso ra noo yó, ta nda ñii naná'no on vása ká'an na x'in ra. ¿Án xáni sijn nachiño ná'no yó'o ndí tayó'o kúu Cristo, ta ta t'ví Ndios sakaku mii yó? ²⁷ Ta tayó'o on kivi kuu ra Cristo, chi xáni sijn yó ndí nda ñii nivi on koni na míchí kixi Cristo. Ta ta Jesús yó'o, xini yó ndá ñoo kixi ra —káchí na, ká'an na x'in tá'an na.

²⁸ Ta yóo ta Jesús saná'a ra nivi ve'e ño'o ká'no, ta saá ndeé ka ndaní'i ra tachí ra, ta nika'an ra:

—¿Án ndixa xini ndó yi'i? ¿Án ndixa xini ndó míkiá kixi? On

sivi x'in ndayí mii kúu ña kixaa ñoyivi yó'o, ta yi'i kixaa x'in ndayí Ndios, ta ta t'ví yi'i, ta tayó'o kúu ta ta ndaa ndino'o. Ta ndó'ó, on vása xini ndó ra. ²⁹ Ta yi'i, xini va'a ña ra chi kixi noo ra, ta tayó'o t'ví ra yi'i kixaa ñoyivi yó'o —káchí ta Jesús, ká'an ra.

³⁰ Tá xini so'o na ña nika'an ra, ta kixá'a na ndúkú ndeé na tiin na ra, ta nda ñii nivi n-kuchiño na tondaa na tiin na ra, chi on ta'an tondaa kivi ña chitoní Ndios. ³¹ Ta ku'a ní nivi kandixa na ra, ta ká'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu Cristo, chi on kivi kixaa inka ta ta kuchiño ké'é milagro ná'no ka noo ña ké'é tayó'o —káchí na, ká'an na.

Tò'on yó'o ká'an ña nafariseo t'ví na napolicia ña tiin na ta Jesús

³² Ta nafariseo xini so'o na ña ndato'on nivi xa'a ta Jesús. Ta saá nafariseo yó'o x'in naná'no noo nasutu t'ví na napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no ña ko'on na tiin na ta Jesús. ³³ Ta nika'an ta Jesús x'in nivi:

—Ñii káni lo'o koo ka ña x'in ndó, ta saá ko'on ndikó noo yóo ta ta t'ví yi'i kixaa. ³⁴ Ta saá nandukú ndó yi'i, ta on kuchiño ndó naní'i ndó yi'i, ta ni on kuchiño ndó ko'on ndó noo koo ña —káchí ra x'in na.

³⁵ Ta saá naná'no noo najudío ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Míkiá ko'on tayó'o? ¿Ndachun ká'an ra ko'on ra noo on kivi naní'i yó ra? ¿Án ko'on ra ñoo xiká ña kúu ñoo griego noo táku ku'a ní najudío? ¿Án ko'on ra ñoo kán ña saná'a ra nagriego? ³⁶ Chi on vása kundaa ini yó yukia káchí tò'on ká'an ra, chi nika'an ra ndí nandukú yó ra ta on vása naní'i yó ra, ta ni on kuchiño yó xa yó noo ko'on ra koo ra —káchí na, ká'an na x'in tá'an na.

† 7:22 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xa'nda na lo'o ñii sijn ñatete talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

*To'on yó'o ká'an ña xá'a
noo kaku kuá'a ní yuta xí'in takuúí tá
táku*

³⁷ Ta ñitondaa kivi sondí'í viko yó'o, ta mii ñayó'o kúu kivi ká'no ní ka. Ta saá ñakundichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra, káchí ra saá:

—Ndi'i ñivi na yíchi ní takuúí, va'a kixi na noo, ta taxi takuúí ko'ona. ³⁸ Ta ñivi na kandixa yi'i, ta ini nayó'o kaku takuúí tá táku, ta ñandika takuúí yó'o kuá'an rá, ta nduu rá kuá'a ní yuta ná'no, chi saá káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Kuá'a ní yuta ná'no xí'in takuúí tá táku yó'o ká'an ña xá'a Níma Ndios ña naki'in ñivi na kandixa taJesús. Ta kivi ñika'an ra ñayó'o, ta on ta'an ka naki'in ñivi Níma Ndios saá, chi on ta'an tondaa kivi ña ndikó taJesús ñoyívi ñino noo yóo ñalivi ká'no xí'in Ndios.

*To'on yó'o ká'an xá'a ña náta'vi
tá'an ñivi xá'a taJesús*

⁴⁰ Tá xini so'o na ña ká'an taJesús, ta sava ñivi ñika'an na, káchí na saá:

—Ñandaa kía tayó'o kúu taprofeta ká'no ta ndati ndi kixaa —káchí na.

⁴¹ Ta inká na ká'an, káchí na saá:

—Tayó'o kúu Cristo, ta ta t'vi Ndios sakaku ra mii yó —káchí na.

Ta sava na ká'an:

—On kivi kuu tayó'o Cristo chi Cristo on kivi kuu ra ta kixi ñoo estado Galilea. ⁴² To'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña Cristo kuu ra ñii sa'ya ñani síkuá tarey David, ta kaku ra ñoo Belén ña nákaa estado Judea noo xitaku tarey David, káchí to'on Ndios —káchí na, ká'an na.

⁴³ Ta saá kixá'á na náta'vi tá'an na xá'a taJesús, chi on vása kuchiño ñii koo yu'ú na xá'a ra. ⁴⁴ Sava na kóni na tiin na ra ña ko'on ra ve'e kaa, ta nda ñii na ñi-kuchiño ña tondaa na tiin na ra.

*To'on yó'o ká'an ña ndí napolícia
ñaka'nda ini na
ña xini so'o na to'on taJesús*

⁴⁵ Ta saá napolícia ndikó na kixaa na noo ndoo nafariseo xí'in inká naná'no noo nasutu. Ta nayó'o ñindaka to'on na napolícia yó'o:

—¿Ndachun ñi-tiin ndó taJesús kixi ra yó'o xí'in ndó? —káchí na.

⁴⁶ Ta ndakuiin napolícia ñika'an na:

—Nda ñii yichi on ta'an koni so'o ndi ñii ta ká'an ra to'on ndatan ká'an tayó'o —káchí na.

⁴⁷ Ta ndakuiin nafariseo, ñika'an na, káchí na saá:

—¿Án xa sandá'vi ra ndó'ó? ⁴⁸ Chi nda ñii naná'no ñoo yó'o, ta nda ñii mii ndi nafariseo on vása kándixa ndi ra. ⁴⁹ Ta ñivi na chíkaa so'o ña ká'an ra, nayó'o kúu na on vása xini va'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ta ñivi na ñitavi chi'ña kúu nayó'o —káchí nafariseo xí'in napolícia.

⁵⁰ Ta ñii tafariseo ta yóo xí'in nayó'o kúu taNicodemo, ta tayó'o kúu ta yachi ka ñixa'an ra ñii ñoo noo taJesús. Ta vitin ká'an ra xí'in nafariseo yó'o, káchí ra saá:

⁵¹ —Ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés ña kándixa yó káchí ña saá: Tá yóo ñivi taxi kuachi xá'a ñii ta, ta saá si'na nachiño xini ñó'ó koni so'o na to'on ña ka'an mii ra ndakuiin ra xá'a ra. Ta saá nachiño kuchiño kasa nani na xá'a ra án ndiso ra kuachi. Saá káchí ndayí ña kándixa yó —káchí taNicodemo xí'in na.

⁵² Ta ndakuiin na, ñika'an na xí'in ra:

—¿Án yó'ó kúu tatá'an ra? ¿Án taño Galilea kúu yó'ó xí'in ra? Xini ñó'ó ka'vi va'a ún to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ta saá kunda ini ún ndi nda ñii taprofeta on ta'an kee ra ñoo estado Galilea —káchí na xí'in taNicodemo.

⁵³ Ta saá kee ndi'i na kuano'o na ve'e na.

8

*To'on yó'o ká'an ña xá'a
ñii ña'a ña ñiki'vi kuachi xí'in ñii ta*

¹ Ta taJesús kuá'an ra, ta kuá'an ndaa ra ñii xiki ña ñani Xiki tón

Olivo. ² Ta n̄t̄ivi xitaan ink̄a k̄ivi, ta nd̄ikó taJesús, k̄ixaa ra ve'e ño'ó ká'no ñoo Jerusalén. Ta saá k̄ixaa ñii ti'vi ká'no n̄ivi noo ra, ta x̄ikoo ra, ta k̄ixá'á ra sáná'a ra n̄ivi yó'o. ³ Ta saá sava nafariseo x̄i'in nataa na sáná'a ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés kūiya x̄ina'á, vaxi na noo taJesús. Ta k̄ixaa na noo ra x̄i'in ñii ña'a, ñá t̄jin na, chi naní'i na ñá tá'an m̄ji kí'vi ñá kuachi x̄i'in ñii t̄a ta on s̄iví ȳi ñá kúu, káchí na. Ta k̄ani ndichi na ñáña'a yó'o ma'ño noo ndóo kūa'a ní n̄ivi, yatin noo yóo taJesús. ⁴ Ta saá nafariseo x̄i'in nataa na sáná'a ndayí n̄ika'an na x̄i'in taJesús, káchí na saá:

—Tata maestro, naní'i ndi ñáña'a yó'o tá'an m̄ji kí'vi ñá kuachi x̄i'in ñii t̄a ta on s̄iví ȳi ñá kúu. ⁵ Ta ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á xá'nda chiño ña ndí x̄ini ñó'ó koon yó yuu ndi'i náña'a ná ké'é saá, and̄a k̄ivi ná. Ta yó'ó, ¿yukia káchí'ún x̄a'a ñayó'o? —káchí na x̄i'in ra.

⁶ Saá n̄indaqa to'on na taJesús chi ndúkú na ña nakava ra kuachi, ñakán kuchiño na taxi na kuachi x̄a'a ra noo nachiño. Ta taJesús on vása ní-ndakuijn ra yu'u na, ta ch̄indee ra noo ra, ta x̄i'in nduku nda'a ra, k̄ixá'á ra táa ra noo ño'ó. ⁷ Ta tuku tuku ndák̄a to'on na yu kúu ña ke'é na x̄i'in ñáña'a yó'o. Ta saá taJesús ndaní'i ra noo ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in na, káchí ra saá:

—Yukú ndó'ó na on koó nda ñii kuachi kómí, ta vitin kuu ndó nanoó sakana yuu s̄ata ñáña'a yó'o —káchí taJesús x̄i'in na.

⁸ Ta tuku ch̄indee ra noo ra, ta t̄a ra x̄i'in nduku nda'a ra noo ño'ó. ⁹ Ta n̄ivi yó'o x̄ini so'o na ña n̄ika'an ra x̄i'in na, ta saá ñii ñii na kee na kūa'an na. Si'na kee na x̄ikūa'a ní ka, ta saá x̄ikundikon ndi'i ink̄a na, kūa'an na. Ta saá s̄ijn laá kuiti ñáña'a yó'o n̄indo ñ̄indichi noo taJesús. ¹⁰ Ta taJesús ndaní'i ra noo ra, ta n̄indaqa to'on ra ñáña'a yó'o, káchí ra x̄i'in ñá:

—Nana, ¿míchí kūa'an n̄ivi na ch̄ikaa kuachi s̄ata ún? ¿Án on koó nda ñii nayó'o yita na ká'an na ndí x̄ini ñó'ó k̄ivi ún? —káchí ra x̄i'in ñá.

¹¹ Ta ndakuijn ñá, n̄ika'an ñá:
—On koó ka nda ñii n̄ivi na ká'an x̄ini ñó'ó k̄ivi yita yó'o, Tata.

Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra saá:

—Ta ni ȳi, on ka'an i ndí x̄ini ñó'ó k̄ivi ún, nana. Ta vitin kuano'o ún, ta on k̄i'vi ka ún kuachi —káchí taJesús x̄i'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña taJesús kúu ño'ó ndino'o yé'e

¹² Ta saá taJesús tuku n̄ika'an ra x̄i'in n̄ivi na ndóo ve'e ño'ó yó'o:

—Ȳi kúu ño'ó ndino'o yé'e noo n̄ivi ñoyívi. Ta ndi'i n̄ivi na kundikon ȳi, on ko'on ka na yichi naa ní ña on vá'a, chi kukomí na ño'ó ndino'o ña taxi kutaku ndino'o na —káchí taJesús.

¹³ Ta nafariseo n̄ika'an na x̄i'in ra, káchí na saá:

—Ndasaá kuiti m̄ji ún ká'an ún ndakuijn ún x̄a'a ún, ta on koó ink̄a n̄ivi ndakuijn x̄a'a ún. Ta saá ña ká'an ún x̄a'a m̄ji ún, on vása ndáya'ví ña noo ndi —káchí na x̄i'in taJesús.

¹⁴ Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Vará ndakuijn i x̄a'a m̄ji i, ta saá ni, ña ndáya'ví kúu to'on ña ká'an i, chi x̄ini va'a i míchí k̄ixi i, ta x̄ini va'a i míchí ko'on i. Ta ndó'ó, on vása x̄ini ndó míchí k̄ixi i, ta ni on vása x̄ini ndó míchí ko'on i. ¹⁵ Ta ndó'ó, ndasaá kuiti x̄i'in ñandíchi s̄ini n̄ivi kisa nani ndó x̄a'a kuachi ink̄a n̄ivi. Ta ȳi, on vása kisa nani i x̄a'a kuachi nda ñii n̄ivi vitin.

¹⁶ Ta saá ni, táná kasa nani i x̄a'a kuachi n̄ivi, ta x̄i'in ña ndixa ndaa ke'é i saá. Chi on s̄iví ñii laá m̄ji i kasa nani i x̄a'a kuachi n̄ivi, ta Yivá i Ndios, t̄a ta t̄i'vi ȳi, ñii yóo ra x̄i'in i ña kasa nani ndi x̄a'a kuachi n̄ivi. ¹⁷ Yóo ndayí ña kisa ndivi ndó ña káchí ndí x̄ini ñó'ó koo ovi n̄ivi, tá ñii koo yu'ú to'on ña ndakuijn na ovi yó'o, ta saá va'a kandixa yó

ña ká'an na, chi saá kisa ndaa na xa'a kuachi, káchí ndayí ña kisa ndivi ndó. ¹⁸ Ta yí'i kúu ñii taa ta ndakuiin xa'a mii, ta Yivá, taa ta tì'ví yí'i, kúu inka ta ndakuiin xa'a i —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá nindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Míkía yoo Yivá ún? —káchí na.

Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—On vása xini ndó yí'i, ni on vása xini ndó Yivá. Tá kundaa ini ndó yu kúu i, níkúu, ta saá ndixa kundaa ini ndó yu kúu Yivá —káchí taJesús xí'in na.

²⁰ Ndi'i to'on yó'o nika'an taJesús xí'in na kivi yoo ra ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, chi yoo ra sáná'a ra nivi na ndoo yatin noo yita caja noo táan na si'ún ña sóko nivi noo Ndios. Ta nda ñii nivi ni-tiin na ra ña nataxi na ra nda'a nachíño, chi on ta'an tondaa kivi chitóni Ndios saá ke'é na xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi taJesús on sivi taa ta ñoyivi yó'o kúu ra

²¹ Ta saá nika'an taJesús xí'in na: —Yachi ní kee i ko'on i, ta ndó'ó nandukú ndó yí'i, ta on kuchiño ndó naní'i ndó yí'i. Saá chi on xin ndó ndikó ini ndó xa'a kuachi ndiso ndó, ta ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndiso ndó. Ta saá on kivi ko'on ndó ta xaa ndó noo ko'on i —káchí ra.

²² Ta naná'no noo najudío ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—On kivi ko'on yó noo ko'on ra, káchí ra. ¿Án xani sinj ra ka'ni xí'in mii ra, ñakán nika'an ra saá? —káchí na ká'an na xí'in tá'an na.

²³ Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ndó'ó kúu ndó nivi ñoyivi yó'o, ta ndasaá kuiti ndikon ndó yichi ñoyivi yó'o. Ta yí'i, taa ta kee ñoyivi nino kúu i, ta on vása ndikon i yichi ñoyivi yó'o. ²⁴ Xa ndato'on i xí'in ndó ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndiso ndó. Saá chi tá on vása kándixa ndó to'on ña ndato'on i xa'a i xí'in ndó yu kúu yí'i,

ta ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndiso ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta saá nika'an na xí'in ra:

—Ta yó'ó, ¿yu kúu ún? —káchí na xí'in ra.

Ta ndakuiin ra, nika'an ra xí'in na:

—Tanda kivi kixá'á i ká'an i xí'in ndó, xa ndato'on i xí'in ndó yu kúu i. ²⁶ Yoo ku'a ní ña kuchiño ka'an i xí'in ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó. Saá chi taa ta tì'ví yí'i vaxi i kúu tndaa ndino'o, ta ñii kiva saá ndatan yoo to'on ña xini so'o i ká'an ra, saá yoo ña ká'an i xí'in nivi ñoyivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

²⁷ Ta nivi yó'o on vása ní-kundaa ini na ndi taJesús ká'an ra xa'a Yivá ra Ndios. ²⁸ Ta saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra:

—Ta ñii kivi tiin ndó yí'i ta ndan'i ndó yí'i, taa ta kixi noo Ndios, ta katakaa ndaa ndó yí'i ñii noo síkón. Ta saá kundaa ini ndó yu kúu i. Ta kivi yó'o ndixa kundaa ini ndó ndi nda ñii chiño on vása kisa ndivi mató'on i ña, ta ni on vása ká'an i to'on ña vaxi kuiti sinj mii i. Ndasaa kuiti to'on ña ká'an Yivá xí'in i, ñayó'o kúu ña ká'an i xí'in nivi. ²⁹ Taa ta tì'ví yí'i vaxi i, yoo ra xí'in i ndi'i saá kivi, ta nda ñii kivi on vása sándakoo mató'on ra yí'i, chi ndi'i saá kivi kisa ndivi i chiño ña kúsij ini ra xini ra —káchí taJesús xí'in na.

³⁰ Tá xini so'o na ña nika'an ra, ta ku'a ní nivi na ndoo yó'o kándixa na ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi ña ndixa ndaa ndino'o kúu ña saña nivi ko'on ndika na noo ña on vá'a

³¹ Ta saá nika'an taJesús xí'in na-judío na xa kándixa ña'á:

—Ta ndó'ó, tá ñii ñii kivi vaxi chikaa so'o ndó to'on i, ta kasa ndivi ndó to'on ña sáná'a i ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na ndino'o ini ndikon ndó yí'i. ³² Ta saá konj va'a ndó yu kúu ña ndixa ndaa ndino'o, ta ñandaa ndino'o yó'o kúu ña saña ndó ña kuchiño ko'on ndika ndó —káchí taJesús xí'in na.

33 Ta ndakuijn na, nika'an na, káchí na saá:

—Ndi'i kúu ndi sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta nda ñii kivi on vása ní-xikuu ndi namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño ña kisa chiño na noo napatrón na. ¿Ndachun ká'an ún xí'in ndi ñii kivi vaxi saña ndi ko'on ndika ndi?

34 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa kúu to'on ká'an i xí'in ndó: Ndi'i ñivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o yóo na ndatán yóo namozo na kisa chiño noo ña on vá'a, chi ña on vá'a yó'o kúu ña xá'nda chiño noo na. 35 Nda ñii ñivi na ndasaá kuiti kisa chiño noo taká'no, on vása kómí nayó'o ndayí kutaku na ve'e taká'no ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta ta kúu sa'ya mii taká'no xí'in ve'e, ndixa kómí tayó'o ndayí kutaku ra ve'e yivá ra ndi'i saá kivi. 36 Ta saá ndixa tá Sa'ya mii Ta taKá'no kúu ta saña ndó'o ko'on ndika ndó noo ña on vá'a, ta mii ña ndixa ndaa ko'on ndika ndó, ta ña on vá'a on kukomí ka ña ndayí ka'nda chiño ña noo ndó. 37 Xini va'ai ndó'o kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta saá ni, kóni ndó ka'ni ndó yi'i, chi on xin ndó naki'in va'a ndó to'on ña kutaku ña ini ndó. 38 Yi'i ká'an i xí'in ndó ndasaá kuiti ña xini ta xini so'o i noo nixijo i xí'in Yivá i. Ta ndó'o, ké'é ndó ndasaá kuiti ña xini so'o ndó ká'an yivá ndó xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an yu kúu yivá ñivi na on xin naki'in ñandaa

39 Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in taJesús:

—TaAbraham kúu yivá ndi —káchí na xí'in ra.

Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tá sa'ya ndino'o taAbraham kúu ndó, ta saá ko'on ndó kundikon ndó yichi ra, níkuu. 40 Ta ndó'o, on vása ndikon ndó yichi taAbraham, chi kóni ndó ka'ni ndó yi'i, ta yi'i kúu ta ta ká'an to'on ña ndaa, ña kúu to'on ña xini so'o i nika'an

Ndios xí'in i. Ta taAbraham, on vása ní-ke'é ra ndatán ké'é ndó vitin.

41 Ta ndó'o, ké'é ndó ndatán yóo ña ké'é mii yivá ndó —káchí ra xí'in na.

—On sivi sa'ya sáká kúu ndi. Chi xini ndi ñii laá kúu yivá ndi, ta kúu Ndios —káchí na xí'in ra.

42 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tá ndixa Ndios kúu yivá ndó, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó yi'i, chi yi'i kee i noo Ndios, ta kixaa i yóo i yó'o vitin. Ta on vása ní-kixaa i xí'in ndayí mii i, ta xí'in ndayí Ndios kixaa i, chi Ndios kúu ta ta ti'vi yi'i vaxi. 43 ¿Ndachun on vása kúnda ini ndó to'on ña ká'an i xí'in ndó? On vása kúchiño ndó kúnda ini ndó chi on xin ndó chikaa so'o ndó to'on i. 44 Saá chi yivá ndó kúu ñanímá ndiva'a ká'no, ta ndó'o kóni ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a ña sakusij ndó ini yivá ndó. Tānda kixá'a kivi noo tādā vitin ñanímá ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'ni ñivi. Ta ñandiva'a ká'no yó'o, nda lo'o on vása ndikon ña yichi ndaa, saá chi nda lo'o on vása yóo ña ndixa ndaa ini ña. To'on ña vatá ká'an ña kúu to'on ña kaku ini mii ña, chi ndixa nina ñavatá kuiti kúu ñanímá ndiva'a ká'no, ta kúu ña yivá ndi'i ñavatá. 45 Ta yi'i, ká'an i ñandaa xí'in ndó, ta xa'a ñayó'o, on xin ndó kandixa ndó yi'i. 46 ¿Án yóo ñii ndó'o na kúchiño naní'i ndó ta kasa ndaa ndó xa'a ñii ña on vá'a ke'é i? Tá to'on ña ndixa ndaa kúu ña ká'an i xí'in ndó, ta saá, ¿ndachun on xin ndó kandixa ndó to'on ká'an i? 47 Ndi'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios chikaa so'o na to'on ña ká'an ra. Ta ndó'o, on sivi sa'ya Ndios kúu ndó, ñakán on vása chikaa so'o ndó to'on ña ká'an Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndi on ta'an ka kaku taAbraham ta xa yóo taJesús

48 Ta ndakuijn sava najudío, nika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:

—¿Án on sivi ndixa yó'o kúu ún taño Samaria? ¿Án on sivi ndixa

kúu ún t̄a t̄a kómí ñii ñaníma ndiv̄a'a ña sáka ní s̄inj̄ ún?

⁴⁹ Ta nd̄akuijn̄ t̄aJesús, ñik̄a'an̄ ra x̄i'in̄ na:

—On̄ koó níma ndiv̄a'a kómíj, ta ndixa kisa to'ój̄ Yiváj̄ Ndios. Ta ndó'ó, nd̄a lo'o on̄ vása kisa to'ó ndó ȳi'j̄. ⁵⁰ Ta on̄ vása ndúkúj̄ ña kasa ká'no ñivi ȳi'j̄. Ta saá ni, yóo ink̄a T̄a t̄aKá'no, ta t̄ayó'o kúu t̄a ndúkú ña kasa ká'no ñivi ȳi'j̄, ta m̄ji ra kúu t̄a kisa nani x̄a'ā kūachi x̄i'in̄ ñandāa. ⁵¹ Ña ndixa nd̄āa ká'an̄j̄ ndí ndi'i ñivi na chíkāa so'o to'on̄ ña sáná'āj̄, on̄ kivī nayó'o, ta kutaku na ndi'i saá kivī v̄axi —káchí t̄aJesús x̄i'in̄ na.

⁵² Ta saá najudío ñik̄a'an̄ na x̄i'in̄ ra, káchí na saá:

—Vitin̄ x̄inj̄ v̄a'a ndī ndí ndixa kómí ún níma ndiv̄a'a, chí nina to'on̄ sána ká'an̄ ún. Saá chí m̄ji t̄axij̄ síkuá yó t̄aAbraham x̄i'in̄ ndi'i ink̄a naprofeta na ñik̄a'an̄ to'on̄ Ndios x̄ina'á, nayó'o ñixi'j̄ ndi'i na. Ta yó'ó, káchí ún ña táná chíkāa so'o ñivi to'on̄ ña sáná'ā ún, ta nd̄a ñii kivī on̄ kivī na. ⁵³ ¿Án x̄áni s̄inj̄ ún kúu ún t̄a ká'no k̄a ñō t̄aAbraham, x̄ij̄ síkuá yó? ¿Án x̄áni s̄inj̄ ún kúu ún t̄a ká'no k̄a ñō ink̄a naprofeta? Ndi'i nayó'o, xa ñixi'j̄ na. ¿Yu kúu yó'ó, ñakán kisa ká'no x̄i'in̄ m̄ji ún? —káchí na x̄i'in̄ ra.

⁵⁴ Ta nd̄akuijn̄ t̄aJesús, ñik̄a'an̄ ra x̄i'in̄ na:

—Ta ȳi'j̄, táná kasa ká'no x̄i'in̄ m̄ji, ta on̄ vása nd̄aya'ví ña ké'éj̄ saá. Ta Yiváj̄ kúu t̄a t̄a kisa ká'no ȳi'j̄, ta Yiváj̄ yó'o kúu Ndios t̄a t̄a kisa ká'no ndó, káchí ndó. ⁵⁵ Ta ndó'ó, on̄ vása x̄inj̄ ndó Yiváj̄ Ndios, ta ȳi'j̄ x̄inj̄ v̄a'āj̄ ra. Chí tá ȳi'j̄ ná k̄a'an̄j̄ on̄ vása x̄inj̄j̄ ra, ta kuūj̄ ñii t̄a t̄a ká'an̄ to'on̄ vatá kuiti, ñii k̄i'va nd̄atán yóo m̄ji ndó ká'an̄ ndó nina to'on̄ vatá. Ta ña ndixa nd̄āa kúu ña x̄inj̄ v̄a'āj̄ Yiváj̄ Ndios ta chíkāa so'o j̄ to'on̄ ká'an̄ ra. ⁵⁶ Kuiya x̄ina'á t̄axij̄ síkuá ndó t̄aAbraham kúsij̄ ní ini ra x̄a'ā ña ñik̄a'an̄ Ndios x̄i'in̄ ra ndí koto ra ña kixaāj̄ ñoyívi yó'o. Ta saá ndixa x̄inj̄ t̄aAbraham kixaāj̄

ñoyívi yó'o, ta kusij̄ ní ini ra x̄inj̄ ra ñayó'o —káchí t̄aJesús x̄i'in̄ na.

⁵⁷ Ta ñik̄a'an̄ najudío x̄i'in̄ t̄aJesús, káchí na saá:

—Ni on̄ t̄a'an̄ kukomí ún ovī s̄iko uxū kūiya, ta ká'an̄ ún xa x̄inj̄ ún t̄aAbraham. ¿Ndasaá kuchiño kandixa ndī ña ká'an̄ ún? —káchí na x̄i'in̄ ra.

⁵⁸ Ta nd̄akuijn̄ t̄aJesús, ñik̄a'an̄ ra x̄i'in̄ na:

—Ña ndixa nd̄āa ká'an̄j̄ x̄i'in̄ ndó ndí kivī on̄ t̄a'an̄ k̄a kaku t̄aAbraham, xa yóo j̄ ta xa t̄aku j̄ —káchí ra.

⁵⁹ Tá ndi'i x̄inj̄ so'o na to'on̄ yó'o, ta ñisāa ní k̄a ini na x̄inj̄ na t̄aJesús, ta k̄ixá'á na t̄iin̄ na yū, ña kóni na koon na yū ra ña ka'ni na ra. Ta t̄aJesús ñik̄i'vi ra ma'ñō ñivi, ta ñi-kuchiño na koni k̄a na ra, ta kee ra ve'e ño'o ká'no kūa'an̄ ra.

9

To'on̄ yó'o ká'an̄ ña t̄aJesús sanda'a ra ñii t̄a t̄akuáá

¹ Ta t̄aJesús x̄ika ra kūa'an̄ ra, ta ñakutá'an̄ ra x̄i'in̄ ñii t̄a t̄akuáá. Ta t̄ayó'o, t̄akuáá nduch̄u ñō kúu ra k̄aku ra. ² Ta nax̄ika x̄i'in̄ t̄aJesús ñindāka to'on̄ na ra, káchí na saá:

—Tata Rabí, ¿yukú na ndiso kūachi, x̄a'ā ña k̄aku t̄ayó'o kuáá nduch̄u ñō ra? ¿Án yivá ra x̄i'in̄ si'í ra, án m̄ji ra ndiso kūachi x̄a'ā ña k̄aku kuáá ra?

³ Ta nd̄akuijn̄ t̄aJesús, ñik̄a'an̄ ra:

—On̄ s̄ivī kūachi m̄ji ra kúu ña, ni on̄ s̄ivī kūachi yivá ra x̄i'in̄ si'í ra kúu ña k̄aku ra saá. T̄ayó'o k̄aku kuáá ra x̄a'ā ña kuchiño koto ñivi chíño v̄a'ā ña kasa ndivi Ndios x̄i'in̄ ra. ⁴ Vitin̄ kúu kivī ndivi yé'e ño'o, ta x̄inj̄ ñó'ó yó kasa ndivi yó chíño Ndios, t̄a t̄a t̄i'ví ȳi'j̄ kixaāj̄. Saá chí v̄axi ña kuñoó, ta saá tá kixaā ñanaa ní, ta nd̄a ñii ñivi on̄ kivī k̄a kasa chíño na. ⁵ Ta ndi'i kivī ña yóo k̄a j̄ ñoyívi yó'o, ȳi'j̄ kúu j̄ ño'o yé'e ñō ndi'i ñivi ná saná'āj̄ yich̄i ña nd̄āa —káchí t̄aJesús x̄i'in̄ na.

⁶ Ta saá t̄aJesús, chíkāa ra t̄asij̄ yu'u ra ñō ño'o ñō ñíndichi ra,

ta kisa va'a ra lo'o nda'yi xí'in tásiji yu'u ra, ta chínóo ra lo'o nda'yi yó'o sata ndiovi nduchu noo takuáá yó'o, ⁷ ta nika'an ra xí'in takuáá, káchí ra saá:

—Va'a vitin ku'a'an ún pozo naní Siloé, ta nakata ún nduchu noo ún xí'in takuii pozo yó'o —káchí ta Jesús xí'in ra. (Ta to'on Siloé kóni kachí ña: Taa ta tiví na ku'a'an.)

Ta saá kee takuáá ku'a'an ra noo yoo pozo yó'o, ta nixa'a ra, ta nakata ra nduchu noo ra xí'in takuii pozo. Ta saá ndikó ra kuano'o ra ve'e ra, ta xa va'a xito nduchu noo ra, chi xa nduva'a ra. ⁸ Ta nivi na taku yatin noo yoo ra, xí'in inká nivi na xini ña'á kivi xindukú chi'ña ra si'ún noo na, nayó'o nika'an na, káchí na saá:

—¿An on sivi tayó'o kuu taa ta nixiyo xindukú chi'ña si'ún noo nivi? —káchí na, ká'an na.

⁹ —Ndixa tayó'o kuu ra —káchí sava na.

Ta inká na nika'an:

—Ó'on, on sivi tayó'o kuu ra, ndasaá kuiti ná'a ra ndatán ná'a ta xindukú chi'ña —káchí na.

Ta mji ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa yi'i kuu taa ta xikuu takuáá ta xindukú chi'ña —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá nindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Ndasaá va'a xito nduchu noo ún vitin? —káchí na xí'in ra.

¹¹ Ta ndakuiin ra, nika'an ra:

—Taa ta naní Jesús kisa va'a ra lo'o nda'yi ta chínóo ndaa ra ña sata nduchu noo i. Ta nika'an ra xí'in i ko'on i nakata i noo i xí'in takuii tá ñó'o ini pozo Siloé. Tá ndi'i kisa ndivi i ñayó'o, ta saá va'a tivi xito i —káchí ra xí'in na.

¹² —Ta vitin, ¿míkía yoo ta ke'é saá xí'in ún? —káchí na xí'in ra.

—On vása xini i —káchí ra.

Tō'on yó'o ká'an ña nafariseo nindaqa to'on na taa ta xikuu takuáá

¹³ Ta nivi kóni na ndí taa ta xikuu takuáá yó'o ko'on ra xí'in na noo nafariseo, ta saá kee ra ku'a'an ra

xí'in na. ¹⁴ Saá chi ñii kivi yii ña nákindée najudío kuu kivi ña ta Jesús kisa va'a ra nda'yi ta chínóo ra lo'o ña sata nduchu noo takuáá, ta va'a nátivi xito tayó'o. ¹⁵ Ta saá nixa'a ra xí'in na, ta nafariseo nindaqa to'on na taa ta xikuu takuáá yó'o, káchí na xí'in ra:

—¿Ndasaá va'a xito nduchu noo ún? —káchí na.

Ta ndakuiin ra, nika'an ra xí'in na:

—Chínóo ndaa ra lo'o nda'yi sata nduchu noo i, ta saá nakata i noo i xí'in takuii, ta xí'in ña ke'é i saá va'a xito i vitin —káchí ra.

¹⁶ Ta sava nafariseo nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Taa ta ke'é saá xí'in tayó'o on kivi kuu ra ñii taa ta kixi noo Ndios, chi on vása kisa to'ó ra ndayí Ndios ña káchí on vá'a kasa chiño yó kivi yii —káchí na, ká'an na.

Ta inká na ká'an, káchí na saá:

—Ndixa taa ta va'a kuu ra chi nda ñii taa ta on vá'a on kúchiño ra ke'é ra milagro va'a ndatán yoo ña ké'é tayó'o —káchí na.

Ta saá on vása kivi koo yu'ú na xa'a ta Jesús. ¹⁷ Ta tuku nindaqa to'on nafariseo taa ta xikuu takuáá:

—Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ra? Chi yó'ó kuu taa ta sanda'a ra nduchu noo.

Ta ndakuiin taa ta xikuu takuáá, nika'an ra xí'in na:

—Ñii taprofeta kuu ra —káchí ra.

¹⁸ Ta naná'no noo najudío on xini na kandixa na ndí ndixa tayó'o xikuu takuáá ta vitin nduva'a ra. Ta saá kana na yivá ra xí'in si'í ra vaxi na ña kasa ndaa na ndi'i ñayó'o. ¹⁹ Ta saá nindaqa to'on na yivá tayó'o xí'in si'í ra, káchí na saá:

—¿An ña ndixa ndaa tayó'o kuu sa'ya ndó? Chi kaku ra kuu ra takuáá, káchí ndó, ta vitin, ¿ndachun va'a xito ra?

²⁰ Ta ndakuiin yivá ra xí'in si'í ra, káchí na saá:

—Ndixa xini ndi tayó'o kuu sa'ya ndi, ta xini ndi ta kaku kuáá kuu ra.

²¹ Ta on vása xini ndi ndachun va'a xito ra vitin, ni on vása xini ndi yu

kúu taa tã sãnda'a nduchũ nõõ ra. Vã'a ndakã to'on ndó mji sa'ya ndi yó'o ndasaá yóo ña nduva'a nduchũ nõõ ra, chi xa tãchéé kúu mji ra vitin, ta vã'a kúchiño ra ndakuiin ra xa'a mji ra —káchí na xí'in naná'no nõõ najudío yó'o.

²² Nika'an yivá ra xí'in si'í ra saá, chi yí'ví na kotõ naná'no nõõ najudío saxõ'vi ña'á na, chi naná'no yó'o xa xa'nda chiño na ndi ndã ñii nivi õn ka'an na kachí na ndi taJesús kúu Cristo, tã tã tã'ví Ndios. Ta ndi'i nivi na ká'an saá õn kivi kivi'vi ka na ini ve'e ñõ'o sinagoga, ni õn kivi kutá'an ka na xí'in inkã najudío, káchí naná'no yó'o. ²³ Ta xa'a ña yiyõ kundo'o na saá, yivá tã xikuu takuáá xí'in si'í ra ndakuiin na nika'an na: "Sa'ya ndi xa kúu ra tãchéé vitin, vã'a ka ndakã to'on ndó mji ra", káchí na xí'in naná'no nõõ najudío.

²⁴ Ta saá tuku kana nafariseo tã tã xikuu takuáá, ta nika'an na xí'in ra:

—Vã'a kasa ká'no ún Ndios xa'a ña vã'a xító nduchũ nõõ ún. Saá chi mji ndi, xini ndi ña taJesús yó'o kúu tã tã ké'é ña õn vá'a —káchí na xí'in ra.

²⁵ Ta ndakuiin ra, nika'an ra saá: —Õn vása lo'o xini tá tã tã ké'é ña õn vá'a kúu ra. Ta ñii laá ñandixa xini vã'a i kúu ñayó'o: takuáá xikuu, ta vitin vã'a xító i —káchí ra.

²⁶ Ta tuku nindakã to'on na ra: —¿Yukia ke'é ra xí'in ún? ¿Ndasá yóo ña vã'a xító nduchũ nõõ ún vitin? —káchí na.

²⁷ Ta tuku ndakuiin ra, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Xa ndato'on ndi'i xí'in ndó ndasaá ke'é ra xí'in i, ta õn xii ndó kandixa ndó ña nika'an i. ¿Ndachun kóni ndó tuku inkã yichi ndato'on i xí'in ndó ndasaá ke'é ra xí'in i? ¿Án saá tuku mji ndó vitin kóni ndó kundikon ndó ra xí'in i? —káchí ra xí'in na.

²⁸ Tá ndi'i xini so'o na ña nika'an tayó'o, ta kixá'á na sã ní ini na xini na ra, ta kãdivã'a na xí'in ra, káchí na saá:

—Yó'o kúu tã tã ndikon satã tã tã ké'é ña õn vá'a yó'o. Ta ndi'i kúu na ndixa ndikon yichi taMoisés, taxii síkuá yó. ²⁹ Chi xini ndi ndixa Ndios nika'an ra xí'in taMoisés, ta taJesús yó'o, õn vása xini ndi míchí kixi ra —káchí na.

³⁰ Ta ndakuiin ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa náka'nda ini i xini so'o i to'on ká'an ndó, chi ká'an ndó õn vása xini ndó míchí kixi ra, ta tayó'o kúu tã tã sãnda'a nduchũ nõõ i.

³¹ Ta xini yó ndi Ndios õn vása chíkaã so'o ra to'on ña ká'an nivi na ké'é ña õn vá'a. Ta Ndios ndixa chíkaã so'o ra to'on ña ká'an nivi na kisa to'ó ña'á, na kúu na kisa ndivi ña kóni ra. ³² Tandã kivi nõõ kuva'a ñoyivi yó'o, tandã kivi vitin ndã ñii nivi õn ta'an koni so'o na xa'a ñii tã tã sãnda'a nduchũ nõõ ñii tã kãku kuáá, ta vã'a xító ra. ³³ Tá õn vása ní-kixi tã yó'o nõõ Ndios, ta saá õn kóo ndeë kukomí ra ke'é ra ñava'a —káchí ra xí'in na.

³⁴ Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:

—i Tã tã kómí chi'ña kúu yó'o! i Ndã kivi kãku ún tandã vitin tã tã õn vá'a kúu ún! ¿Án xani sin i ún kúu ún tã tã ndichí ka, ñakán kóni ún saná'a ún ndi'i? —káchí na xí'in ra.

Ta saá taxin vã'a na ra ve'e ñõ'o sinagoga, ta kuã'an ra ke'e.

To'on yó'o ká'an ña ndi nivi na õn xii kandixa ñandãã, ndatán yóo nakuáá, saá yóo nayó'o

³⁵ Kivi xini so'o taJesús ña taxin vã'a na tã tã xikuu takuáá yó'o, ta õn taxi ka na kivi'vi ra ini ve'e ñõ'o sinagoga, ta saá taJesús ñandukú ra tayó'o, ta naní'i ña'á ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Án kãdixa ún tã tã kixi nõõ Ndios? —káchí ra xí'in ra.

³⁶ —¿Yu kúu tayó'o, tata? Kã'an ún xí'in i, chi kóni kandixa i ra —káchí ra, ndakuiin ra.

³⁷ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Xí'in nduchũ nõõ ún xa xini ún ra, tã tã ká'an xí'in ún vitin kúu ra —káchí ra.

38 Ta saá ndakuijn ra, nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, taKá'no nooj kúu ún, kándixa j yó'ó —káchí ra, ta kisa ká'no ña'á ra.

39 Ta taJesús nika'an ra, káchí ra saá:

—Kixaa j ñoyívi yó'o xa'a ña sataivi j ndasaá yóo ini ñivi, án ñivi na kándixa ñandaá kúu na, án ñivi na on xijn kandixa ñandaá kúu na. Ta saá ñivi na on kivi koto, chi ndixa nakuáá kúu na, sanda'a j nduchu noo nayó'o ña va'a koto na. Ta ñivi na va'a xito, tá on xijn na kandixa na to'on ña ndaa, ta nayó'o kua'an na yichi on vá'a ña kúu noo naa, ta tondaa na koo na ndatan yóo ñivi nakuáá.

40 Ta sava nafariseo yíta na yó'o, ta xini so'o na ña nika'an taJesús, ta ñindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún kachí ún ndí ndi'j kúu ñivi nakuáá? —káchí na xí'in ra.

41 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Tá ndixa ndó'ó kúu ndó ñivi nakuáá, níkuu, ta saá on vása ndiso ndó kuachi xa'a ña on vása xito nduchu noo ndó. Ta ndó'ó, vará káchí ndó ndí va'a ní xito nduchu noo ndó, ta on xijn ndó koto ndó ñandaá, ni on xijn ndó kandixa ndó ña. Ta xa'a ñayó'o, ndiso ka ndó kuachi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

10

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii taq ta va'a ndaa tndikachi

1 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an j xí'in ndó to'on yó'o. Tá yóo ñii korra noo kisin tndikachi, ta kixaa ñii taq, ta tayó'o nakundeé ra kivi ra ñii xiiña noo on sivi yé'é kúu, ta ña ke'é ra saá táxi ña kundaa ini yó ndí tayó'o on sivi taq ta va'a kúu ra, ta tayó'o kúu ra taq taku'na.

2 Tá yóo inká taq ta kixaa, ta xito yó tayó'o kuaj kivi ra yé'é korra

noo ñó'o tndikachi, ta saá kundaa ini yó ndí ndixa tayó'o kúu ra taq ta ndaa tndikachi yó'o. 3 Ta inká taq ta ndaa yé'é ña ndasi korra noo ñó'o tndikachi, tá xito tayó'o vaxi taq ta ndaa ndikachi, ta nakoná ra yé'é ña kivi taq ta ndaa tndikachi. Ta taq ta ndaa tndikachi yó'o kána ra, ká'an ra ñii ñii kivi tndikachi sana ra ña kundikon rí sata ra. Ta saá ñii ñii tndikachi yó'o xini so'o rí tachí tayó'o, ta kée rí kua'an rí ndikon rí sata ra. 4 Tá ndi'j kee ndi'j tndikachi sana ra, ta saá kua'an si'na ra, ta ndi'j tnyó'o ndikon rí kua'an rí sata ra. Saá chi va'a xini rí tachí xito'o rí. 5 Ta tndikachi yó'o on vása ko'on rí sata inká taq, chi on vása xini rí ra. Nda vika xino rí noo tayó'o, chi on vása nákon rí tachí ká'an ra —káchí taJesús, ndato'on ra xí'in na.

6 Ndaton ra cuento yó'o xí'in ñivi ña saná'a ra na, ta nayó'o on vása ní-kundaa ini na yukia kóni kachí cuento yó'o.

To'on yó'o ká'an ña ndí taJesús yoo ra

ndatan yoo ñii taq ta va'a ndaa tndikachi

7 Ta saá taJesús tuku nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an j xí'in ndó: Ndatan yóo yé'é korra noo ndasi ñó'o tndikachi, saá yoo j. Ta ñivi na ndikon yi'j, ndatan yoo ndikachi sana j saá yoo na. 8 Ta on ta'an ka kixaa j ñoyívi yó'o, kixi kua'a ní ñivi na on vá'a, ta naku'na xikuu ndi'j na. Ta nayó'o nduku na ña kundikon tndikachi ko'on rí sata na, ta ñi-kuchiño na, chi tndikachi sana j on vása ní-chikaa so'o rí ña nika'an na xí'in rí. 9 Ta ñii laá yé'é yóo, ta yi'j kúu yé'é yó'o. Ta ndi'j ñivi na kivi ñii laá yé'é yó'o, ta sakaku j nayó'o. Ta nayó'o, ndatan yóo tndikachi tí vivii ndaa j, saá yóo na, chi táxi j ña ko'on ndika na ta chindeé j na ña ndixa nani'j na ña xini ñó'ó na ña va'a kutaku na.

10 'Ta ñivi naku'na, ndasaá kuiti vaxi na xa'a ña kasa ku'na na ñivi

na kúu tándikachi sàṇaṇi, án xà'a ña ka'ni ña'á na ta sandi'i na xà'a na. Ta yi'i, kixaaṇi xà'a ña taxiṇi ña ndixa ndaa kutaku ñivi na kúu tándikachi sàṇaṇi, ta kixaaṇi xà'a ña ví'í ní va'a kutaku nayó'o na kúu na ndikōn yi'i. ¹¹ Ta yi'i ndatán yóo taa ta va'a ndaa ndikachi saá yóoṇi. Saá chi ndixa taa ta va'a ndaa tándikachi táxi xí'in mji ra nda kivi ra xà'a rí. ¹² Ta taa ta on sivi xito'o tándikachi kúu, ta ndaa ra ndikachi xà'a ña ki'in ya'vi ra si'ún, tayó'o on vása va'a chíkuenda ra xí'in rí. Chi tayó'o, tá xito ra vaxi tándiva'yí ña ka'ni rí tándikachi, ta saá yí'ví ra ta kama xíno ra kuā'an ra, ta sándakoo ra tándikachi yó'o. Ta saá kí'vi tándiva'yí ña satakué'e rí, ta sakuíta ní'no rí ndi'i tándikachi yó'o. ¹³ Ta taa ta kisa chiño kuiti xà'a si'ún, tayó'o xíno ra kuā'an ra, chi on sivi sàṇa ra kúu tándikachi, ni on vása kí'vi ini ra xíni ra rí.

¹⁴ 'Ta yi'i on vása ké'éṇi ndatán ké'é tayó'o, chi yi'i kúu taa ta va'a ní ndaa tándikachi sàṇaṇi. Yi'i xíni va'aṇi ndikachi sàṇaṇi, ta tándikachi sàṇaṇi xíni va'a rí yi'i. ¹⁵ Ñii ki'va saá mji Yiváṇi xíni va'a ra yi'i, ta yi'i xíni va'aṇi Yiváṇi. Ta ndixa kí'vi ní iniṇi xíniṇi tándikachi sàṇaṇi, tãnda yóo ti'vaṇi taxi xí'in mjiṇi ña kiviṇi xà'a rí. ¹⁶ Yóo inkā ndikachi sàṇaṇi ta on kōó rí ñó'o xí'in tí xa ndikōn sataṇi vitin. Ta xíni ñó'ó kō'onṇi nakayaṇi rí ña kundikōn rí sataṇi. Ta saá táyó'o chikaṇa so'o rí to'onṇi, ta táyó'o xí'in tí xa yóo xí'inṇi, nduu ndi'i rí ñii laá kuiti ti'vi ndikachi sàṇaṇi, ta ñii laá yi'i kuu taa ta ndaa ndi'i tándikachi sàṇaṇi yó'o.

¹⁷ 'Yiváṇi Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra yi'i chi yi'i taxi xí'in mjiṇi ña kiviṇi xà'a tándikachi sàṇaṇi. Ta taxi xí'in mjiṇi ña kiviṇi saá xà'a ña tuku naki'in xí'in mjiṇi ta natakuj. ¹⁸ Nda ñii ñivi on vása kómí na ndayí kindaa na ña tákuṇi. Ta yi'i xí'in ña káchí iniṇi, taxi xí'in mjiṇi ña kiviṇi. Saá chi kómíṇi ndayí ña taxi xí'in mjiṇi ña kiviṇi, ta kómíṇi ndayí ña tuku naki'in xí'in mjiṇi ta natakuj. Kómíṇi ndayí yó'o chi saá

xà'nda chiño Yiváṇi nooṇi ña ke'éṇi saá —káchí ta Jesús xí'in na.

¹⁹ Tá ndi'i xíni so'o na to'on yó'o, ta tuku ñita'vi tá'an najudío. On vása kúchiño koo yu'ú na xà'a ta Jesús. ²⁰ Kuā'a ní nayó'o ká'an na, káchí na saá:

—Ta Jesús yó'o kúu taa ta sána siji, chi kómí ra ñii níma ndiva'a. Nda manṇi konṇi so'o yó ña ká'an ra —káchí na.

²¹ Ta inkā najudío yó'o ká'an na, káchí na saá:

—On sivi saá, chi ñii taa ta kómí níma ndiva'a on vása kúchiño ká'an ra to'on ndatán ká'an tayó'o. ¿Án yóo ñii níma ndiva'a ña kómí ndeṇ ña sandúva'a ña ñii takuáá? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña xà'a naná'no noo najudío kóni na ka'ni na ta Jesús

²² Ta saá ñitōndaṇa yoo vixin, ta kána viko ká'no ñoo Jerusalén, ña kúu viko xà'a ña náká'an najudío ndasaá naxii síkuá na tuku naxi na ve'e ño'o ká'no nda'a Ndios kuyya xina'á. ²³ Ta ta Jesús xika ra ñii xiiña ña naní Corredor tarey Salomón, ña nákaa noo yóo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o. ²⁴ Ta naná'no noo najudío kixi ta'a na noo ra, ta xino nduu na ra, ta ñindaṇa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Ndasaaṇa ka kivi ya'a, ta saá kasa ndaaṇa ún xà'a mji ún ña kundaṇa ini ndi yu kúu ún? Tá yó'ó kúu Cristo, taa ta ti'vi Ndios sakaku ra mji ndi, ta va'a ká'an káxín ún xí'in ndi vitin ndi sivi kúu ún —káchí na xí'in ra.

²⁵ Ta ndakuiṇ ta Jesús, ñika'an ra xí'in na:

—Xa ñika'anṇi xí'in ndó yi'i kúu ra, ta on xiin ndó kandixa ndó yi'i. Yóo kuā'a ní milagro va'a ña ké'éṇi, ta xí'in ndayí Yiváṇi Ndios ké'éṇi ndi'í ña. Ta ndi'í ñava'a yó'o kúu ña ndakuiṇ xà'aṇi ta sáná'a ña noo ndó'ó yu kúuṇi. ²⁶ Ta ndó'ó, on xiin ndó kandixa ndó yi'i chi on vása yóo ndó ndatán yóo tándikachi sàṇaṇi.

²⁷ Chi ndi'í ñivi na yóo ndatán yóo

tíndikachi sanaj, nayó'o nákon na tachi j ña ká'an j xí'in na. Ta yi'j, xini va'a j ndi'i nayó'o, ta ndi'i nayó'o ndikon na sataj. ²⁸ Yi'j táxi j ña ndixa kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a na. Ta nda ñii nivi on kuchiño na kindaa na nayó'o nda'a j. ²⁹ Yivá j Ndios kuu taa ta taxi nivi yó'o nda'a j. Ta Yivá j kuu taa ta ká'no va'a ka noo ndi'i nivi. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii nivi on kuchiño na kindaa na nda ñii nayó'o nda'a ra. ³⁰ Ta yi'j xí'in Yivá j Ndios, ñii laá kuu ndi —káchí taJesús xí'in na.

³¹ Ta saá najudío yó'o tuku natiin na yuu ña koon na ra, chi kóni na ka'ni na ra. ³² Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—Noo ndó'o xa ke'é j kua'a ní milagro va'a xí'in ndayí Yivá j. Ta vitin, ¿nda ñava'a ke'é j kuu ña kóni ndó ka'ni ndó yi'j xa'a? —káchí ra xí'in na.

³³ Ta naná'no noo najudío yó'o ndakuin na, káchí na saá xí'in ra:

—On sivi xa'a ña milagro va'a ke'é ún kuu ña kóni ndi ka'ni ndi yó'o, ta xa'a to'on ña on vá'a ká'an ún xa'a Ndios kuu ña kóni ndi ka'ni ndi yó'o, chi vará ndasaá kuiti ñii taa kuu ún, ta ká'an ún xa'a mji ún kuu ún Ndios —káchí na xí'in ra.

³⁴ Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—¿An on vása ndixa yóo ñii xiiña noo ká'an to'on Ndios ña káchí saá: “Ndatán yóo ndios válí saá yóo ndó”? , káchí Ndios xí'in naná'no noo naxi sikuá ndó kuyá xina'á.

³⁵ Ta xini yó to'on Ndios ña nita na xina'á ñandaa ndino'o kuu ña, ta nda ñii kivi on vása násama ña. Ta to'on yó'o káchí ndi mji Ndios kuu taa ta nika'an xí'in nivi na naki'in to'on ra kuyá xina'á, ta káchí ra saá: “Ta ndó'o, ndatán yóo ndios válí, saá yóo ndó”, káchí ra xí'in na.

³⁶ Ta ndixa mji Ndios yó'o kuu taa ta nakaxin yi'j, ta tiví ra yi'j kixaa j ñoyivi yó'o ña kasa ndivi j chiño ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ndó xí'in j ndi yi'j ká'an j to'on ña on vá'a

xa'a Ndios chi ká'an j, káchí j kuu j Sa'ya Ndios? ³⁷ Ta yi'j, tá on vása ke'é j chiño va'a, ndatán yóo ña ke'é Yivá j Ndios, ta saá on vása xini ñó'o kandixa ndó ndi to'on ndaa ká'an j xí'in ndó. ³⁸ Ta saá ni, tá ndixa kisa ndivi j chiño va'a ndatán yóo ña ke'é Yivá j Ndios, ta saá xini ñó'o kandixa ndó ndi to'on ndaa ká'an j xí'in ndó. Tá on xiiñ ndó kandixa ndó to'on ña ká'an j, ta saá xini ñó'o kani siji ndó xa'a milagro va'a ña ke'é j. Ta saá kundaa ini ndó ndi ñandixa kuu ña ká'an j xí'in ndó, ta kandixa ndó ndi Yivá j Ndios táku ra ini j, ta yi'j táku j ini Yivá j Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta saá naná'no noo najudío yó'o tuku ndukú na tiin na ra ña chikaa na ra ini ve'e kaa, ta ni-kuchiño na, chi taJesús nika'aku ra, kua'an ndika ra.

⁴⁰ Ta ndikó taJesús, kua'an ra inka tá'vi yu'u yuta Jordán, ta nixaa ra noo si'na taJuan nixiyo ra, sákuchu ra nivi, ta yu'u yuta yó'o kindoo taJesús. ⁴¹ Ta kua'a ní nivi nixaa na noo yóo ra. Nivi yó'o ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—TaJuan on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro, ta saá ni, ndi'i to'on ña nika'an ra xa'a taJesús yó'o kuu to'on ña ndixa ndaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁴² Ta mji xiiña yó'o noo nixaa na, kua'a ní nivi kandixa na taJesús.

11

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nixi'i taLázaro

¹ Ta ñoo Betania yóo ñii taa naní ra Lázaro, ta ndeé ní ndó'o ra. Ta mji ñoo yó'o táku ñaMaría xí'in ñaMarta, ná kuu kivi'va ra. ² Ta ñaMaría ña kuu kivi'va taLázaro yó'o kuu ña'a ña chikaa nduta tá xá'an támi ní xa'a taJesús, ta nayakón ña xa'a ra xí'in yisi siji ña. ³ Ta xa'a ña ndeé ndó'o taLázaro, náki'va ra ñaMaría xí'in ñaMarta tiví ná ñii ta xika chiño noo ná, kua'an ra noo taJesús, ña ka'an ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta káchí ra saá:

—Tata, vitin ndeé ní ndó'o t̃a t̃a kúu t̃a kí'vi ini m̃i ún xini ún —káchí tayó'o xí'in t̃aJesús.

⁴ Tá xini s̃o'o t̃aJesús ñayó'o, ta ñka'an ra:

—On s̃ivi x̃a'a ña kivi t̃aLázaro kúu ña ndeé ní ndó'o ra vitin. Ta ña ndeé ní ndó'o ra kúu x̃a'a ña kũa'a ní ñivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios, ta ñii kí'va saá chinóo síkón na ñato'ó yí'i, t̃a t̃a kúu Sa'ya Ndios.

⁵ Ta t̃aJesús kí'vi ní ini ra xini ra ñáMarta xí'in kí'vi ñá ñáMaría, xí'in kí'va ná t̃aLázaro. ⁶ Ta kivi xini s̃o'o ra ndí ndeé ní ndó'o t̃aLázaro, ta saá ni, k̃indo k̃a ra ovi k̃a kivi noo yóo ra. ⁷ Tá niya'a ovi kivi yó'o, ta ñka'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kee yó ndikó tuku yó ko'on yó ñoo estado Judea —káchí ra.

⁸ Ta naxíka xí'in ra ñka'an na, káchí na saá:

—Tata Rabí, sakán lo'o kivi niya'a, naná'no noo najudío na ndóo ñoo estado Judea, salo'o kuiti, ta ka'ni na yó'ó xí'in yu, níkuu. ¿Ndachun kóni ún ndikó tuku yó ñoo yó'o? —káchí na.

⁹ Ta ndakuijn t̃aJesús, ñka'an ra xí'in na:

—¿Án on ndixa uxu ovi hora kómí ñii ndiví ña yé'e ño'o? Ta t̃a t̃a xíka ndiví, on vása káchí'i x̃a'a ra ña'a, chi va'a yé'e ño'o noo yichí xíka ra. ¹⁰ Ta t̃a t̃a xíka ñoo naa, tayó'o káchí'i x̃a'a ra kũa'a ní ña'a, chi on ko'ó ño'o ye'e yichí noo kũa'an ra —káchí t̃aJesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹¹ Ta saá ñka'an k̃a ra xí'in na, káchí ra saá:

—T̃a tamigo yó t̃aLázaro kisin ra vitin, ta ko'on i ña sanakáxin i ini ra.

¹² Ta saá ndakuijn naxíka xí'in ra, ñka'an na:

—Tata, tá t̃a kisin kúu ra, ta saá kúndaá ini yó ndí t̃a xa kũa'an nduva'a kúu ra —káchí na.

¹³ Nayó'o on vása kúndaá ini na ña ká'an t̃aJesús, chi kóni káchí ra ñxi'i t̃aLázaro, ta nayó'o xáni s̃ini na ndasaá kuiti kisin t̃aLázaro. ¹⁴ Ta

saá t̃aJesús ñka'an káxin ra xí'in na, káchí ra saá:

—T̃aLázaro xa ñxi'i ra. ¹⁵ Ta kúsi ini i ña on vása ní-xiyo i xí'in t̃aLázaro kivi ñxi'i ra, chi ña ndó'o ra saá kúu ñava'a x̃a'a m̃i ndó. Saá chi ñayó'o chindeé ña m̃i ndó ña kandixa va'a ndó yí'i. Ta ko'yo vitin koto yó noo kándú'u ra —káchí t̃aJesús xí'in na.

¹⁶ Ta ñii taxíka xí'in t̃aJesús naní ra Tomás, t̃a kúu t̃a sakunaní na t̃aKuátí, ñka'an ra xí'in ink̃a naxíka xí'in t̃aJesús:

—Va'a ko'on ndi'i yó xí'in ra x̃a'a ña kivi yó xí'in ra —káchí ra.

T̃o'on yó'o ká'an ña ndi'i ñivi na kándixa t̃aJesús kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

¹⁷ Tá ñixaá na ñoo Betania, ta xini s̃o'o t̃aJesús ña xa niya'a komi kivi ñinduxun t̃aLázaro yó'o. ¹⁸ Ta ñoo Betania yó'o nákaá yatin ña ñoo Jerusalén, ñii un kilómetro kúu ñaxíka.* ¹⁹ Ta kũa'a ní najudío xa k̃ixaá na ñoo Betania yó'o, chi nayó'o kóni na chikaá na ndeé ini ñáMaría xí'in ñáMarta, chi kúchuchú ní ini náyo'o x̃a'a ña ñxi'i t̃a'ṽa náña'a yó'o. ²⁰ Tá k̃ixaá ñivi ndato'on na ndí ṽaxi t̃aJesús, ta xini s̃o'o ñáMarta t̃o'on yó'o, ta kee ña kũa'an ña nakutá'an ña xí'in ra. Ta ñáMaría k̃indo ña ve'e. ²¹ Ta ñixaá ñáMarta noo t̃aJesús, ta ñka'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata, tá ñxiyo ún xí'in ndi yó'o, níkuu, ta on kivi t̃a'ṽa i. ²² Ta saá ni, vitin kúndaá ini i ndí Ndios ndixa taxi ra nda'a ún nda kúu k̃a ñava'a ndukú ún noo ra —káchí ñáMarta xí'in t̃aJesús.

²³ Ta ndakuijn t̃aJesús, ñka'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—T̃a t̃a'ṽa ún natakú ra —káchí ra.

²⁴ Ta ndakuijn ñáMarta:

—Xa xini i ndí ndixa natakú ra, ta ñayó'o kundivi kivi sondí'í ñoyívi, chi kivi saá ndi'i ñivi na ñxi'i natakú na —káchí ña xí'in ra.

* **11:18** Un kilómetro kúu x̃a'on estadio.

²⁵ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—Yi'i kúu ndee ña táxi natakú nivi na nixi'i, ta yi'i kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi. Ndi'i nivi na kándixa yi'i, vará kixaa ñii kivi ña kivi na, ta nayó'o ndixa kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi vaxi. ²⁶ Ta ndi'i nivi na kúu na táku ndino'o chi kándixa na yi'i, nayó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a na. ¿Án kándixa ún to'on yó'o ña ká'anj xí'in ún? —káchí taJesús xí'in ñaMarta.

²⁷ Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá:

—Ndixa, Tata, kándixaj to'on ká'an ún, ta kándixaj yó'ó kúu Cristo, Sa'ya Ndios, ta xa xindati ndi ña ti'vi Ndios, ta vitin xa kixaa ra ñoyivi yó'o —káchí ñaMarta xí'in taJesús.

To'on yó'o ká'an ña taJesús xáku ra noo ninduxun taLázaro

²⁸ Ta saá ndikó ñaMarta kuano'o ñá, ta naxaa ña ve'e ñá. Ta kana ña ki'vi ña ñaMaría kixi ña noo ñá, ta nika'an se'é ña xí'in ñáyó'o, káchí ña saá:

—TaMaestro kixaa ra yatin noo ñoo yó'o, ta kana ra yó'ó ko'on ún noo ra —káchí ñá.

²⁹ Tá xini so'o ñaMaría to'on yó'o, ta kama ní nakundichi ñá, ta kee ña ku'a'an ña noo yóo taJesús. ³⁰ Ta taJesús on ta'an ka ki'vi ra ñoo Betania, ta yóo ka ra mii xiiña noo nakutá'an ñaMarta xí'in ra. ³¹ Ta najudío na xa kixaa ndóo ve'e noo táku ñaMaría xí'in ñaMarta xa'a ña chíkaa na ndee ini náyó'o, xito na kama ní nakundichi ñaMaría, ta kee ña ku'a'an ñá, ta saá kee na ku'a'an na satá ñá, chi xani sini na: “Ku'a'an ña noo ninduxun taLázaro ña kuaku ña xa'a ra”, saá xani sini na.

³² Ta nixaa ñaMaría noo yóo taJesús, ta xikuxítí ña xa'a ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkuu, ta on kivi takiva'i —káchí ñá.

³³ Tá xito taJesús xáku ní ñaMaría, ta xáku ní natá'an ña na

kixaa xí'in ñá, ta saá ña xito ra yó'o nda sakanda ña ini ra, ta nita'vi ní ini ra. ³⁴ Ta nindaka to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Míkía sanduxun ndó ta nixi'i?

Ta ndakuijn na, nika'an na:

—Na'a, ko'on ún xí'in ndi ta koni ún noo ninduxun ra —káchí na.

³⁵ Ta taJesús kixá'a ra xáku ní ra.

³⁶ Ta sava najudío na ndóo yó'o, nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Koto ndó, ndee ní ki'vi ini ra xini ra ta ta nixi'i —káchí na, ká'an na.

³⁷ Ta inka na ká'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Tayó'o sanda'a ra nduchu noo takuaá. ¿Ndachun on vása ní-xiyo ra ña chindee ra taLázaro ña on kivi ra, níkuu? —káchí na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús sanatakú ra taLázaro

³⁸ Ta tuku nda mii níma taJesús kánda ña xí'in ña kúchuchú ní ini ra, ta ku'a'an ra, ta nixaa ra noo yóo kavua noo ninduxun taLázaro. Ta xini ra ñii yuu ve'e ña ká'no ní, ña va'a ndási yu'u kavua yó'o. ³⁹ Ta nika'an taJesús xí'in nivi na yita yó'o, káchí ra saá:

—Tiin ndó yuu ña ndási yu'u kavua yó'o, ta sakuta'a ndó ña —káchí ra xí'in na.

Ta nika'an ñaMarta xí'in ra, káchí ña saá:

—On vá'a vitin, Tata, chi xa nixino komi kivi nixi'i ra, ta saá xa xá'an tá'yí ní ra vitin —káchí ñá.

⁴⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ñá, káchí ra saá:

—¿Án on vása náká'an ún ña nika'an i xí'in ún, nana? Chi nika'an i tá kandixa ún yi'i, ta saá koni ún ñava'a ká'no ña táxi ña ku'a'a ní nivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios —káchí ra xí'in ñá.

⁴¹ Ta saá sakuta'a na yuu ña ndási yu'u kavua noo ninduxun taLázaro. Ta taJesús nakoto ndaa ra ñoyivi nino, ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá i, táxa'vi ún chi xini so'o ún xa'a ña ndúkú i noo ún vitin.

⁴² Xini va'a i ña ndi'i saá kivi xini

so'o ún ña ká'anjí xí'in ún, ta vitin ká'anjí to'on yó'o, saá chi kónijí ña kundaa ini ñivi na yíta yó'o ndí yó'ó kúu taa ta tì'ví yì'í kixaaí —káchí tãJesús xí'in Ndios.

⁴³ Ta ndí'i ñiká'anjí ra to'on yó'o xí'in Ndios, ta xí'in ndí'i ndeë ra ñiká'anjí ra xí'in tãLázaro, káchí ra saá:

—Lázaro, keta ún, ta na'a ún yó'o —káchí ra.

⁴⁴ Ta saá tãLázaro, taa tã xa ñixi'í kúu ra, ta ñatakú ra vitin, ta keta ra tixin kavua, ta kixaa ra xikundichi ra ñoq ñivi na yíta yó'o. Ta yikí koñu tãLázaro násúku ndaa ndí'i ña xí'in tikoto ña chí'súku na ra kivi ñinduxun ra. Ta sijní ra xí'in ñoq ra násúku ndaa ña xí'in inká tikoto. Ta ñiká'anjí tãJesús xí'in na:

—Ndaxin ndó ra ñoq tikoto ña nó'ni ra, ta saña ra ko'on ndíka ra —káchí tãJesús xí'in ñivi.

To'on yó'o ká'anjí ña naná'no ñoq najudío xikoo yu'ú na ndasaá koo ka'ni na tãJesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

⁴⁵ Ta saá najudío, na kuá'anjí xí'in ñaMaría ñixaa na ñoq yóo tãJesús, xini na ñava'a yó'o ke'é tãJesús ña sanatakú ra tãLázaro, ta kuá'a ní nayó'o kandixa na tãJesús. ⁴⁶ Ta inká najudío yó'o kuá'anjí na, ta ñixaa na ñoq nafariseo ta ndato'on na xí'in na yukíá ke'é tãJesús xí'in tãLázaro. ⁴⁷ Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no ñoq najudío kana na ñivi na kúu nachiño ná'no, na ñaní Junta Suprema, ta ñakutá'an na. Ta saá kixaa na, ta ká'anjí na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukíá ke'é yó vitin? Chi tãJesús yó'o ké'é ra kuá'a ní milagro. ⁴⁸ Táná taxi yó ña ke'é ka ra saá, ta ndí'i ñivi kixá'á na kundikon na ra. Ta saá yiyo ní sakaku ra kuachi xí'in nagobierno ñoo Roma, ta kama ní nachiño ñoo Roma ti'ví na natropa ta sandi'i na xa'a ñaño yó Israel,

ta ñii saá sandi'i na xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo yó —káchí na, ká'anjí na.

⁴⁹ Ta ñii sutu tatá'an naJunta Suprema yó'o, ñaní ra Caifás, ta kuyya yó'o xikuu ra tasutu ká'no ñoq ndí'i nasutu, ta ñiká'anjí ndoso ra xí'in nata'an ra naJunta Suprema, káchí ra saá:

—¿Án nakí'ví kúu ndó?, ¡chi on vá'a xáni sijní ndó! ⁵⁰ On vása kúndaá ini ndó ndí va'a ka kúu ña kivi ñii taa xa'a ñivi ñoo yó, koto ndí'i xa'a ndí'i yó ñaño Israel —káchí ra xí'in na.

⁵¹ Ta on sivi sijní mji ra kúu ña kaku to'on yó'o ña ñiká'anjí ra saá, ta to'on ña kee ñoq Ndios kúu ña. Saá chi chitóni Ndios tasutu ká'no kuu taa tã ka'anjí to'on ña káchí ndí tãJesús kivi ra xa'a ndí'i ñaño Israel. ⁵² Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a ñaño Israel kúu ña kivi tãJesús, ta kivi ra xa'a ñivi na táku ndí'i xiiña ñoyívi. Saá ke'é ra xa'a ña nakaya ra ñivi na kúu sa'ya Ndios, na ndóo ndí'i saá xiiña ñoq ño'o, ña nduu na ñii ti'vi ñivi xí'in ra. ⁵³ Ta kivi ñakutá'an naJunta Suprema yó'o, ta xikoo yu'ú na, ta chíkaa ini na ka'ni na tãJesús.

⁵⁴ Ta ñakán tãJesús on vása ní-xika tívi ka ra ñoq ñivi, ta kee ra ñoo estado Judea yó'o, ta ñixaa ra ñii ñoo lo'o ñaní Efraín, ña nákaa yatin ñoq yóo yuku yichí. Ta kindoq ra yó'o xí'in naxíka xí'in ra.

⁵⁵ Ta saá xa yatin tondaá kivi ña kasa ndivi najudío viko Pascua.† Ta kuá'a ní ñivi kee na ñoo na, ta kuá'anjí na ñoo Jerusalén. Ña si'na ka tá'an kana viko Pascua yó'o, kuá'anjí na xa'a ña kasa ndivi na ndayí ña ñitaa tãMoisés kuyya xina'á. Ndayí yó'o ká'anjí ña ndasaá ke'é na xí'in mji na ña koo ndii na ñoq Ndios xa'a viko yó'o. ⁵⁶ Ta ñixaa na ñoo Jerusalén, ta ñandukú ní na tãJesús ndiní xiiña ñoo Jerusalén yó'o. Ta ñakutá'an na yíta na ke'e yatin yé'é ve'e ño'o ká'no, ta ndáka to'on tá'an na, káchí na saá:

† 11:55 Pascua najudío kana ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxijí síkuá na ñoq ñaño Egipto kuyya xina'á.

—¿Yukíá xáni sijní ndó? ¿Án xáni sijní ndó kixaā taJesús vikó Pascua yó'o? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁵⁷ Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no noo najudío xa si'na xa'nda chiño na noo nivi, káchí na saá:

—Tá yóo nivi na xíní mikiá yóo taJesús, ta nayó'o xíní ñó'ó ndato'on na xí'in nachiño ná'no ña kuchiño tiin na ra —káchí naná'no yó'o, xa'nda chiño na.

12

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñaMaría chikaq̄ ñá nduta xa'an támi xa'a taJesús

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

¹ Ta iño kivi yachi ka on ta'an kixá'á vikó Pascua, ta ndikó tuku taJesús kixaā ra ñoo Betania noo yóo taLázaro. Ta taLázaro yó'o kúu ta'a ta xa nixi'i, ta taJesús sanatakú ña'á ra. ² Ta nixaā taJesús ñii ve'e noo xakín na ñii vikó lo'o ña kisa to'ó na taJesús. Ta ñaMarta xika ñá táxi ña xixi nivi na ndóo vikó yó'o, ta taLázaro kándú'u ra noo yóo tón mesa, xixi ra xí'in taJesús. ³ Ta saá inká ñaki'va taLázaro ñaMaría, kixaā ñá noo yóo xa'a taJesús. Ní'i ñá ñii yuyú ña sava litro* chútú ña xí'in nduta va'a tá xa'an támi, naní rá nardo, tá yá'ví ní kúu rá. Ta ñaMaría chikaq̄ ñá rá xa'a taJesús, ta yákón ñá xa'a ra xí'in yisi sijní ñá. Ta siko ña xa'an támi nduta yó'o, nixita ní'no ndi'i ña ini ve'e yó'o. ⁴ Ta ñii taxíka xí'in taJesús, naní ra Judas Iscariote, sa'ya taSimón kúu ra, ta on vá'a kóni tayó'o xa'a ña ke'é ñaña'a yó'o saá. TaJudas yó'o kúu ta'a ta sikó kuíná taJesús nda'a nivi na saá ini xini ña'á. ⁵ Ta nika'an taJudas, káchí ra saá:

—¿Ndachun on vása ní-sikó ña nduta yó'o xí'in ya'vi rá ña kúu uní ciento sijní denario,† ta saní'i ñá sijní yó'o nda'a nivi nandá'ví, ní'kúu? —káchí taJudas xí'in na.

⁶ Ta on sivi xa'a ña ndixa kí'vi ini ra xini ra nivi nandá'ví kúu ña nika'an taJudas saá, chi taJudas kúu ta'a ta ndiso chiño xí'in sijní ña xini ñó'ó taJesús xí'in naxíka xí'in ra. Ta yóo sava kivi taJudas kisa kuíná ra lo'o sijní yó'o. ⁷ Ta taJesús ndakuiin ra, nika'an ra xí'in taJudas, káchí ra saá:

—On sandi'ún ñaña'a yó'o chi ñava'a ke'é ñá xí'in i. Saá chi chikaq̄ va'a ñá nduta yó'o ña koni ñó'ó ñá rá kivi vitin xa'a ña kasa ti'va ñá yiki koñu i, chi xa yatin kixaā ña kivi i ta nduxun i. ⁸ Ta ndó'ó, ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó, ta yí'i, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in nivi na ndóo vikó lo'o yó'o.

To'on yó'o ká'an ña ndí kóni na ka'ni na taLázaro

⁹ Ku'a ní najudío xini so'o na ña kixaā taJesús ñoo Betania, ta ku'a'an na koto na ra, ta ñii saá kóni na koto na taLázaro ta'a ta xikuu ta nixi'i, ta taJesús sanatakú ña'á ra. ¹⁰ Ta saá naná'no noo nasutu na kúu na xa yóo yu'ú ña ka'ni na taJesús, ta vitin nakoo yu'ú nayó'o ña ka'ni na taLázaro. ¹¹ Kóni na ka'ni na taLázaro chi ku'a ní najudío xa sandakoo na yichi nasutu yó'o, ta kixá'á na ndikon na sata taJesús, chi sanatakú ra taLázaro.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kivi niki'vi taJesús ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹² Ta nitivi inká kivi, ta chútú ní nivi ñoo Jerusalén chi xa kóni kixá'á vikó Pascua, ta nivi na nakutá'an yó'o xini so'o na vitin kixaā taJesús ñoo Jerusalén yó'o. ¹³ Ta saá kee na ku'a'an na, ta xa'nda na noo nda'a tón yiton noo, ta ní'i na ku'a ní noo yó'o, ta ku'a'an na nakutá'an na xí'in taJesús yichi noo vaxi ra. Ta xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

* 12:3 Sava litro nduta kúu ñii libra.

† 12:5 Ñii denario kúu sijní ña kúu ya'vi ñii ta'a ta kisa chiño ñii kivi.

—¡Ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o taa ta kúu Rey, taká'no noo naIsrael! —káchí na, ká'an na.

¹⁴ Ta taJesús xa naní'i ra ñii burro lo'o ta yóso ra vaxi ra. Saá kisa ndivi ra ña káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá:

¹⁵ On kuyi'ví ndó, nañoo Jerusalén. Koto ndó, yó'o vaxi taa ta kúu Rey noo ndó,

vaxi ra yóso ra ñii burro lo'o, saá káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

¹⁶ Ta naxíka xí'in taJesús on vása ní-kundaa ini na yukía kóni kachí ndi'i ña xito na yó'o. Ta saá ni, kivi ndi'i kundivi ña ñixi'i taJesús ta nataku ra ta ndikó ra ndaa ra ñoyívi ñino, tanda saá naká'an na to'on Ndios ña ñitaa na xina'á xa'a taJesús. Ta saá kundaa ini na ndi'ndi'i ña ke'é ñivi xí'in taJesús kúu ña kisa ndivi na to'on Ndios yó'o.

¹⁷ Nixiyo kua'a ní ñivi na xini taJesús kivi sanataku ra taLázaro. Chi ta xa ñixi'i xikuu ra, ta ñinduxun ra tixin kavua, ta saá kixaa taJesús, ta kana ra taLázaro xí'in kivi ra, ta sanataku ña'á ra. Ta ñivi na xini ñayó'o xa'ta ní'no na to'on xa'a ñava'a yó'o ke'é taJesús. ¹⁸ Ñakán kía ndi'i ñivi na xini so'o to'on yó'o, kee na kua'an na ña nakutá'an na xí'in taJesús yichi noo vaxi ra ña kixaa ra ñoo Jerusalén. ¹⁹ Ta xa'a ñayó'o nafariseo ñika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¡Nda maní kúu ña ndukú yó kundeé yó noo tayó'o! ¡Koto ndó! Ndi'i saá ñivi ñoyívi yó'o ndikon na sata taJesús vitin —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña ñivi na inka ñoo nandukú na taJesús

²⁰ Ta sava ñivi na kixaa ñoo Jerusalén ña kasa to'ó na Ndios viko Pascua kúu na inka ñoo, ta ká'an na to'on griego. ²¹ Ta sava nagriego yó'o kixaa na noo ñii taxíka xí'in

taJesús ta naní Felipe, taa ta kee ñoo Betsaida estado Galilea kúu ra. Kixaa nagriego noo taFelipe yó'o, ta ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, kóni ndi koto ndi taJesús —káchí na xí'in ra.

²² Ta taFelipe ñixa'an ra ndato'on ra xí'in inka taxíka xí'in taJesús, ta naní Andrés, ta ndiovi na saá kee na kua'an na, ta ñixaa na noo taJesús ña ndato'on na xí'in ra xa'a ña kóni nagriego yó'o. ²³ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra saá:

—Xa kixaa yatin ní kivi ña yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kasa ndivi i chiño ká'no, ta xa'a ñayó'o Ndios kasa ká'no ra yi'i, ta kanóo síkón ñato'ó i.

²⁴ Ta ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó tá yóo ñii ndikjn trigo, ta tá on chi'i ñivi ndikjn yó'o, ta kindoo mató'on ña. Ta saá ni, tá chi'i ñivi ndikjn trigo yó'o tixin ño'o, ta saá ndixa ta'vi soo ña, ta nduta ña ta kua'no ña, ta nduu ña kua'a ní ndikjn trigo. Ta ndatan yóo ndikjn trigo ña chi'i ñivi tixin ño'o saá yóo i chi xini ñó'ó kivi i, ta nduxun i, ta nataku i. Ta xa'a ña kundo'o i saá, kua'a ní ñivi kutaku na xí'in Ndios. ²⁵ Ta ndatan yi'i táxi xí'in mji ña kasa ndivi i ña kóni Ndios, ñii ki'va saá ñivi na ndikon yichi i, xini ñó'ó na taxi xí'in mji na ña ke'é na ña kóni Ndios. Chi ndi'i ñivi na ndasaá kuiti kusi ini kutaku va'a ñoyívi yó'o, nayó'o ndañó'o na noo Ndios. Ta ndi'i ñivi na on vása ndi'i ní ini xa'a ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, nayó'o kúu na naní'i yichi ndaa ña va'a kutaku na xí'in Ndios. ²⁶ Ndi'i ñivi na kóni kasa chiño noo i, xini ñó'ó kundikon na yichi i, ta saá ndatan yóo ña ké'é i, saá ke'é na. Ta Yivá i Ndios kasa to'ó ra ndi'i ñivi na kúu na kisa chiño noo i.

To'on yó'o ká'an ña taJesús ndato'on ra xí'in ñivi ndasaá koo ña kivi ra

²⁷ Ta vitin ndi'i ní ini i, ta xani ní ini i yukía ka'an i xí'in Ndios. ¿An ndukú i noo Yivá i Ndios ña sakaku ra yi'i noo ña xo'vi ní? Ó'on, on ka'an i saá, chi xa'a ña kasa ndivi i

chiño yó'vi ní, nda kivi j kúu ña kixaa j ñoyívi yó'o —káchí taJesús.

²⁸ Ta saá nika'an taJesús xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá j, vitin kasa ndivi ún chiño xa'a ña kasa ká'no nivi yó'ó ta chinóo síkón na ñato'ó ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

Ta saá xini so'o ra tachi to'on Ndios ña kixi ñoyívi nino ña nika'an ña, káchí ña saá:

—Xa kisa ndivi j chiño ká'no ña kisa ká'no nivi yí'j, ta chinóo síkón na ñato'ó j, ta tuku inká yichí ke'é j saá —káchí to'on nika'an ña xí'in ra.

²⁹ Ta nivi na ndóo xí'in taJesús xini so'o na tachi yó'o, ta sava nivi xani siní na án ndá'yi saví. Ta inká na nika'an, káchí na:

—Ñii ángel ña kixi noo Ndios nika'an ña xí'in ra —káchí na, ká'an na.

³⁰ Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—On sivi xa'a yí'j kúu ña nika'an tachi yó'o, ta nika'an tachi yó'o xa'a ña chindee ña ndó'ó ña ndixa kandixa ndó yí'j. ³¹ Vitin xa yatin kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi ñoyívi yó'o. Ta saá ñanímá ndiva'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño noo nivi ñoyívi yó'o vitin, Ndios sakana ra nímá yó'o ko'on ña ke'e noo naa ní. ³² Ta yí'j, kivi ndaní'i nivi yí'j noo síkón, ta xí'in ñayó'o ke'é j ña ndí'i nivi kixaa na noo j —káchí taJesús xí'in na.

³³ Nika'an ra to'on yó'o ña ndato'on ra xí'in nivi ña kundaá ini na ndí kivi ra nda'a tón cruz. ³⁴ Ta ndakuin nivi, nika'an na, káchí na saá:

—Xa ka'vi ndi to'on Ndios ña nítáa na kuyá xina'á ña káchí xa'a Cristo, ta ta tí'ví Ndios. Ta to'on yó'o káchí ña ndí Cristo kutaku ra ndí'i saá kivi ña vaxi. Ta yó'ó káchí ún ndí ndaní'i na ta ta kixi noo Ndios, ta sandaa na ra nda'a tón cruz. Ta, zyú kúu ta ta ká'an ún xa'a, ta káchí ún kúu ta ta kixi noo Ndios? —káchí na xí'in ra.

³⁵ Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndatán yóo ño'o ndino'o yé'e, saá yóo j, ta salo'o kuiti ka kivi yóo j xí'in ndó. Xini ñó'ó kundikon ndó yichí j ña yé'e ndino'o, ko'oto ñii kama naki'in yichí ña naa ndó'ó. Chi nivi na xika yichí naa on vása xini nayó'o míchí ku'a'an na. ³⁶ Yí'j kúu Ño'o ndino'o yé'e, ta vitin kivi ña yóo ka j xí'in ndó, xini ñó'ó kandixa ndó yí'j. Ta saá nduu ndó nivi na ku'a'an yichí noo yé'e Ño'o ndino'o —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndí'i nika'an ra saá, ta kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra ñii xiiña noo chise'é xí'in mii ra ko'oto naní'i nanivi ra.

To'on yó'o ká'an ña ku'a ní na judío ni-xiin na kandixa na taJesús

³⁷ Vará taJesús xa ke'é ra ku'a ní milagro xini nivi, ta saá ni, ni-xiin na kandixa na ra. ³⁸ Ta xí'in ña on kandixa na ra, kisa ndivi na ña nika'an to'on Ndios ña nítáa taprofeta Isaías kuyá xina'á, ña káchí saá:

Yivá yó Ndios, lo'o ní nivi kandixa na to'on ún ña ndato'on j xí'in na.

Ni on vása ní-kundaá ini na ndí xí'in ndee mii ún kúu ña kisa ndivi j ndí'i chiño ná'no ña xini na,

káchí to'on ña nítáa taIsaías xina'á.

³⁹ Vitin kisa ndivi najudío yó'o ndatán yóo ña nítáa taIsaías kuyá xina'á, chi ni-kuchiño na kandixa na taJesús. Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña nítáa taIsaías xina'á, káchí ña saá xa'a nivi yó'o:

⁴⁰ On vása ní-xiin na nakoní na ta ko'on na yichí ña kúu ñandaá, ñakán kía Ndios taxi ra ña nduu nayó'o ndatán yóo nivi nakuáá,

chi on vása kuchiño na koni na ñandaá.

Ta xa'a ña ni-xiin na kandixa na ñandaá, Ndios taxi ra ña nduu toon ní ka ini na,

nduu na nivi na on vása kuchiño kandixa ñandaá.

Ta xa'a nivi yó'o, Ndios nika'an ra, káchí ra saá:

“Nda lo'o ni-xiin na nandikó ini na,

ta n̄i-xiin na kixi na n̄oḡi x̄a'a ña sanda'a i na ña va'a kutaku na yichi ndaa",

kachí Ndios n̄oḡ to'on ra ña n̄itaa taIsaiás kuiya x̄ina'á. ⁴¹ TaIsaiás yó'o x̄ikuu ñii taprofeta ta n̄ika'an ndoso to'on Ndios kuiya x̄ina'á, ta x̄ini ra ndi'i ndee ña livi ká'no ña kómí taJesús ñoyívi n̄ino. Ta saá taIsaiás n̄itaa ra to'on yó'o, ña ndátoto'on x̄a'a ña ndó'o taJesús kivi tákú ra ñoyívi yó'o.

⁴² Vará sava nachiño ná'no n̄oḡ najudío kándixa na taJesús ndi ndixa kúu ra taa ta t̄iví Ndios, ta on vása ní-xiin na ka'an na saá x̄i'in inka n̄ivi chi yí'ví na n̄oḡ nafariseo. Saá chi nafariseo xa x̄a'nda chiño na ndi ndi'i n̄ivi na kándixa ndi taJesús kúu Cristo, taa ta t̄iví Ndios vaxi, nayó'o on kuchiño ka na k̄i'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, kachí nafariseo.

⁴³ Ndi'i n̄ivi na kúu na yí'ví ka'an ña kándixa na taJesús, nayó'o x̄áni s̄ini na ndi ña ndáya'ví ní ka kúu ña kanóo va'a ñatoto'ó na n̄oḡ n̄ivi ñoyívi yó'o, ta x̄áni s̄ini na lo'o ní ndáya'ví ña kúu ña kanóo va'a ñatoto'ó na n̄oḡ Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi to'on taJesús

kúu ña kasa nani x̄a'a kuachi n̄ivi

⁴⁴ Ta saá x̄i'in ndi'i ndee ra, taJesús n̄ika'an ra x̄i'in n̄ivi, kachí ra saá:

—Ta n̄ivi na kándixa ȳi'i, nayó'o on s̄ivi ñii laá m̄iji kándixa na, ta kándixa na Ndios, taa ta t̄iví ȳi'i k̄ixaa i. ⁴⁵ Ta n̄ivi na x̄ini ȳi'i, nayó'o x̄ini na Yivá i Ndios, taa ta t̄iví ȳi'i k̄ixaa i. ⁴⁶ Ȳi'i kúu Ño'o ndino'o yé'e ñoyívi yó'o. Ta ndi'i n̄ivi na ndixa kándixa ȳi'i, nayó'o on ko'on ka na yichi n̄oḡ naa. ⁴⁷ Ta ndi'i n̄ivi na kuiti x̄ini so'o to'on ña ká'an i, ta on x̄iin na kasa ndivi na ña, ta on s̄ivi ȳi'i kúu taa ta kasa nani x̄a'a ña on vá'a ké'é nayó'o. Saá chi on s̄ivi x̄a'a ña kasa nani i x̄a'a kuachi n̄ivi kúu ña k̄ixaa i ñoyívi yó'o, ta x̄a'a ña sakaku i n̄ivi ñoyívi yó'o kúu

ñá k̄ixaa i. ⁴⁸ Ta n̄ivi na on x̄iin koni ȳi'i, ta ni on x̄iin na kándixa na to'on i, ta ndixa xa yóo ña kasa nani x̄a'a kuachi nayó'o. Chi tá k̄ixaa k̄ivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta m̄ji to'on ña n̄ika'an i x̄i'in nayó'o kasa nani x̄a'a kuachi na ña kúu ña on vása ní-xiin na chikaa so'o na to'on yó'o. ⁴⁹ Chi x̄i'in ndayí Yivá i Ndios ká'an i to'on ña ndátoto'on i x̄i'in ndó. Ta on s̄ivi ndasaá kuiti to'on m̄iji kúu ña ká'an i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa ta t̄iví ȳi'i k̄ixaa i, ta x̄a'nda chiño ra ndá to'on kúu ña ka'an i x̄i'in ndó, ta x̄a'nda chiño ra yu kúu ña saná'a i ndó'ó. ⁵⁰ Ta ȳi'i, x̄ini va'a i ndi ña x̄a'nda chiño Yivá i Ndios kúu ña táxi kutaku ndino'o n̄ivi ndi'i saá k̄ivi. Ta ñii k̄i'va ndatán yóo to'on ña x̄a'nda chiño ra ka'an i, saá ká'an i x̄i'in n̄ivi —kachí taJesús x̄i'in na.

13

To'on yó'o ká'an ña nakata taJesús x̄a'a ñii ñii naxika x̄i'in ra

¹ Ta on ta'an ka kixá'á kana viko Pascua,* ta taJesús x̄ini ra ña xa yatin ní tondaa kivi ña kee ra ñoyívi yó'o, ta ndikó ra no'o ra n̄oḡ yóo Yivá yó Ndios. Ndi'i saá kivi taJesús xa k̄i'vi ní ini ra x̄ini ra n̄ivi na kándixa ña'á ñoyívi yó'o, ta vitin k̄ixaa kivi ña saná'a ra na ndasaá ndixa ndee ní k̄i'vi ini ra x̄ini ra na, chi nda lo'o on ndi'i ña k̄i'vi ini ra x̄ini ra na.

² Ta xikuaa ní, xa kóni kunaa kúu ña, ta saá yóo taJesús xixi ra x̄i'in naxika x̄i'in ra. Ta ñaním̄a ndiva'a ká'no xa chikaa ña ini taJudas Iscariote, sa'ya taSimón, ña nataxi ra taJesús nda'a n̄ivi na sáa ini x̄ini ña'á. ³ Ta taJesús kúndaa ini ra ndi Yivá ra Ndios xa tax̄i ra nda'a ra ndi'i ndayí n̄oḡ ndi'i ña yóo, ta x̄ini taJesús ña kixi ra n̄oḡ Ndios ta vitin yachi ní ndikó ra no'o ra. ⁴ Ta saá nakundichi ra ta tava ra tikoto káni ña kanóo sat̄a tikoto ndixin ra, ta ch̄inóo va'a ra ña ñii xiiña, ta saá

* **13:1** Pascua najudío kana ña ux̄a kivi x̄a'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxi sikuá na n̄oḡ nañoo Egipto kuiya x̄ina'á.

katón ra ñii toalla toko ra. ⁵ Chikaa ra takuii ini ñii kaa ña kónó ini, ta kixá'á ra nakata ra xa'a ñii ñii taxíka xí'in ra. Ta xí'in toalla yákón ra xa'a ñii ñii tayó'o.

⁶ Tá kixaa ra noo yoo xa'a ta Simón Pedro, ta ñika'an ta Pedro xí'in ra:

—Tata, yó'o kúu ta taká'no noo i. ¿Án nakata ún xa'a i?

⁷ Ta ndakuiin ta Jesús, ñika'an ra:

—Vitin on vása kúnda ini ún yukia kóni kachí ña ké'é i yó'o, ta ñii kivi vaxi kúnda va'a ini ún xa'a ñayó'o —káchí ta Jesús xí'in ta Pedro.

⁸ —On vá'a saá, Tata —káchí ta Pedro xí'in ta Jesús —nda ñii kivi on taxi i nakata ún xa'a i —káchí ra.

Ta ndakuiin ta Jesús, ñika'an ra xí'in ra:

—Tá on taxi ún nakata i xa'a ún, ta on kuchiño ka ún kuu ún ta ta ndikon yi'i —káchí ta Jesús xí'in ra.

⁹ Ta ndakuiin ta Pedro, ñika'an ra:

—Tá saá yoo ña ká'an ún, Tata, ta va'a ka on nakata ún ndasaá kuiti xa'a i, ta nakata ún nda nda'a i tãda sijní i —káchí ta Pedro xí'in ta Jesús.

¹⁰ Ta ndakuiin ta Jesús, ñika'an ra:

—Ndi'i nivi na xa chichi takuii, na xa yoo ndii ndi'i satã koñu kúu nayó'o, ta ndasaá kuiti xini ñó'o ndoo xa'a na. Ta ndó'o, nanivi ndii kúu ndó, ta saá ni, on sivi ndi'i ndó kúu nivi ndii —káchí ra xí'in na.

¹¹ Ñika'an ra saá xí'in na, chi xini ra yu kúu ta nataxi kuí'ná ña'á nda'a nivi na sã ini xini ña'á.

¹² Tá ndi'i nakata ra xa'a naxíka xí'in ra, ta nakundixin ra tikoto ra, ta tuku nakoo ra noo yoo tón mesa, noo xixi ra xí'in na. Ta saá ñinda ka to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Án kúnda ini ndó yukia kóni kachí ñachiño ké'é i ña nakata i xa'a ndó? ¹³ Chi ndó'o káchí ndó yi'i kúu ta Ká'no noo ndó, ta káchí ndó xí'in i kúu i ta Maestro ndó, ta ñanda kúu ña káchí ndó saá. ¹⁴ Ta xa'a ña kúu i ta Maestro ndó, ta xa'a ña kúu i ta Ká'no noo ndó, ndixa xini ñó'o kasa ndivi ndó chiño ndatán yoo ña kisa ndivi i xí'in ndó, tãda kasa

niño ka xí'in mii ndó ta saá koo ti'va ndó nakata ndó xa'a tá'an ndó.

¹⁵ Saá chi xa chindú'u i ña ké'é i yó'o ña saná'a i ndó'o, ta ñii ki'va saá xini ñó'o ké'é ndó xí'in tá'an ndó. Yi'i kisa niño xí'in mii i xa'a ña chindee i ndó'o, ta ñii ki'va saá xini ñó'o kasa niño xí'in mii ndó xa'a ña chindee tá'an ndó. ¹⁶ Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o: Nda ñii tãmozo on vása kúu ra ta ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo ra, ta nda ñii ta ti'vi tapatrón ko'on chiño noo ra, on vása kúu tayó'o ta ká'no ka noo tapatrón ta ti'vi ña'á ko'on ra chiño. ¹⁷ Ta ndó'o, tá ndixa kúnda ini ndó to'on yó'o, ta saá ná kunaka ñasii ini ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ña.

¹⁸ 'On vása ká'an i saá xa'a ndi'i ndó, chi xini va'a i ini ñii ñii ndó'o na kúu nivi na nakaxin i. Ta yoo to'on Ndios ña ñita na kuiya xina'á, ña káchí saá: “Ñii ta yoo xixi sitã va'a xí'in i, vitin tayó'o nduu ra ta sã ini xini yi'i”, káchí to'on Ndios. Ta ndi'i to'on Ndios yó'o xini ñó'o kundivi ña. ¹⁹ Ndátoto'ni ñayó'o xí'in ndó vitin ña on ta'an ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o, ta kandixa ndó ndi Yi'i Kúu i ta kixi noo Ndios.†

²⁰ Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó, ndi'i nivi na náki'in va'a nivi na ti'vi ko'on chiño noo i, ña ké'é na saá kóni kachí ña náki'in va'a na yi'i. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, ña ké'é na saá kóni kachí ña náki'in va'a na Ndios, ta ta ti'vi yi'i vaxi i —káchí ta Jesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ta Jesús ká'an ra ndi ñii ta siko kuí'ná ña'á ra
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Ta saá ta Jesús kónó ní nákaa ña ndi'i ní ini ra, nda sákin ña níma ra, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó vitin ndi ñii ndó'o kúu ta ta siko kuí'ná yi'i ta nataxi ra yi'i nda'a nivi na sã ini xini yi'i —káchí ra xí'in na.

† 13:19 To'on hebreo ña káchí “Yi'i Kúu i” kúu kivi Ndios ndino'o.

22 Ta naxíka xí'in ra nakoto na noq tá'an na, ta xáni sijní na yu kúu taa ta ká'an taJesús xa'a. 23 Ta ñii taxíka xí'in taJesús, ta kúu ta kí'vi ní ini taJesús xini ra, yóo yatin ra sijn taJesús, 24 ta taSimón Pedro ñixika nda'a ra noq tayó'o ña ndaka to'on ra taJesús yu kúu taa ta ká'an ra xa'a. 25 Ta saá tayó'o ndikó koo ra ta nakoto ra noq taJesús, ta ñindaka to'on ña'a ra, káchí ra saá:

—¿Yu kúu taa ta ká'an ún xa'a, Tata? —káchí ra.

26 Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra: —Kúu ra taa ta taxi nda'a sítá va'a ña chindaxinj yó'o —káchí taJesús.

Ta chindaxin ra sítá va'a ta taxi ra ña nda'a taJudas Iscariote ta kúu sa'ya taSimón. 27 Ta taJudas ñaki'in ra sítá va'a yó'o, ta xixi ra ña, ta saá xandikon ñaníma ndiva'a ká'no ñaní Satanás ñiki'vi ña ini ra. Ta taJesús ñika'an ra xí'in ra:

—Va'a kama kasa ndivi ún chiño ña chikaá ini ún ke'é ún —káchí ra xí'in taJudas.

28 Ta nda ñii naxíka xí'in ra na ndóo xixi noq mesa, on vása kúndaá ini na ndachun ñika'an taJesús saá xí'in taJudas. 29 Saá chi taJudas kúu ta ndiso chiño xí'in s'ún ña sáta na ña xinj ñó'o taJesús xí'in ndi'i naxíka xí'in ra, ta saá sava na xáni sijní na ndí taJesús ká'an ra xí'in taJudas ña ko'on ra sata ra ña koni ñó'o na xa'a vikó Pascua, án ká'an ra xí'in taJudas ña taxi ra lo'o s'ún nda'a ñivi na kúu nandá'ví. 30 Tá ndi'i xixi taJudas sítá va'a ña taxi taJesús nda'a ra, ta kee ra kua'an ra ke'e. Ta xa ñoó ní kúu ña.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ndayí xaá, xa'nda chiño taJesús noq na kándixa ña'a

31 Ta ndi'i kee taJudas, kua'an ra ke'e, ta ñika'an taJesús xí'in na ñindoo xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kasa ndivi ñii ñava'a ká'no, ta xa'a ñayó'o ñivi kasa ká'no na yí'i ta chinóo síkón na ñato'ó yí'i, taa ta kixi noq Ndios. Ta ñii kí'va

saá kasa ká'no na Ndios ta chinóo síkón na ñato'ó ra, xa'a ñava'a ká'no yó'o ña kasa ndivi. 32 Ndixa xí'in ñava'a ña kasa ndivi vitin, yí'i chinóo síkón ñato'ó Ndios. Ta mii Ndios chinóo síkón ra ñato'ó yí'i. Ta yachí ní kasa ndivi Ndios saá. 33 Ta ndó'o, sa'ya mii, salo'o kuiti kivi yóo ka xí'in ndó, ta vitin ndato'on xí'in ndó ndatán yóo to'on ña xa ñika'an xí'in naná'no noq najudío, kivi ñika'an xí'in na, kachí saá: “Nandukú ndó yí'i, ta on kuchiño ndó ko'on ndó noq ko'on”, saá kachí xí'in na, ta ñii kí'va saá ká'an xí'in ndó'o vitin. 34 Ta vitin ndato'on xí'in ndó xá'nda chiño noq ndó ñii ndayí xaá, ña káchí saá: Ndixa kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Ñii kí'va ndatán kí'vi ini xini ndó'o, saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. 35 Tá ndixa kí'vi ini ndó xini tá'an ndó, ta xa'a ñayó'o ndi'i ñivi kúndaá ini na ndí ndó'o kúu ñivi na kándixa yí'i ta ndikon ndó yí'i —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ndí taPedro ka'an ra uní yichí ña on xinj ña'a ra
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

36 Ta taSimón Pedro ñindaka to'on ra taJesús, káchí ra saá:

—Tata, ¿míchí ko'on ún?

Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Vitin on kivi ko'on ún xí'in noq ko'on. Ta saá ñi, tá ndi'i ñiya'a kua'a ní kivi, ta saá kuchiño ún ko'on ún noq ko'on —káchí taJesús.

37 Ta taPedro ñika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, ¿ndachun on kivi ko'on xí'in ún vitin? Chi yí'i, xa yóo ti'va nda kivi noq ún —káchí taPedro xí'in taJesús.

38 Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in taPedro:

—¿Án ndixa kía xa yóo ti'va ún kivi ún noq? Ña ndixa ndaa ká'an xí'in ún vitin, tá on ta'an ka kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa uní yichí ñika'an ún xí'in ñivi ña on

vása xínì ún yì'ì —káchì tajesús xí'in taPedro.

14

To'on yó'o ká'an ñii laá Jesucristo kúu yichì ña xaq ñivi noq yoo Ndios

¹ Nìkà'an tajesús xí'in naxíka xí'in ra, káchì ra saá:

—On kundi'i ini ndó. Ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó Ndios, ta ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó yì'ì. ² Ve'e Yivá ñoyívi ñino ká'no ní ña. Yoo kuá'a ní xiiña noq va'a kutaku ndi'i ndó. Tá on sivi ñandaa kúu ña ká'anì xá'a ve'e Yivá, níkúu, ta nda lo'o on ndat'onì saá xí'in ndó. Ta vitin ko'onì ña kasa ndivi xiiña noq va'a kutaku ndó. ³ Tá ndi'i kisa ndivi xiiña noq va'a kutaku ndó ve'e Yivá, ta ndikó ñoyívi yó'o ña naki'inì ndó'o ta ko'on ndó xí'inì. Ta saá nda mji noq táku, ndó'o kutaku ndó xí'inì ndi'i saá kivi. ⁴ Ndó'o, xa xínì ndó yichì ña ndasaá kuchiño xa ndó noq ko'onì —káchì tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁵ Ta ñii taxíka xí'in tajesús, naní ra Tomás, ñindaqa to'on ra, káchì ra saá:

—Tata, on vása xínì ndi míchì ko'on ún, ta saá, ¿ndasaá koo kuchiño koni ndi yichì?

⁶ Ta ndakuijn tajesús, nìkà'an ra xí'in ra:

—Yì'ì kúu yichì ña kuchiño xa ñivi noq Ndios, ta yì'ì kúu noq káku ñandaa ndino'o, ta yì'ì kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o ñivi. On koó inká yichì ña kuchiño xa ñivi noq Ndios: ñii laá yì'ì kúu yichì ña taxi xa ñivi noq Ndios ta kutaku na xí'in ra. ⁷ Ta ndó'o, tá ndixa xínì ndó yì'ì, ta saá ndixa koni ndó Yivá ñ Ndios. Tānda vitin tādā ndi'i kivi vaxi, xa xínì va'a ndó ra, ta xí'in nduchū noq ndó xa xínì ndó ra —káchì tajesús xí'in na.

⁸ Ta inká taxíka xí'in tajesús, naní ra Felipe, nìkà'an ra, káchì ra saá:

—Tata, saná'a ún ndi'ì ndasaá kuchiño koni ndi Yivá yó Ndios, ta ñayó'o kuiti kúu ndi'ì ña xínì ñó'o ndi.

⁹ Ta ndakuijn tajesús, nìkà'an ra xí'in ra:

—Xa kuá'a ní kivi yoo xí'in ndó, ta, ¿án on ta'an koni ún yì'ì, tata? Ndi'ì ñivi na xínì yì'ì, nayó'o ñii káchì xínì na Yivá. Ta saá, ¿ndachun ká'an ún xí'inì xínì ñó'o saná'a ñó'o ndasaá kuchiño koni ndó Yivá? ¹⁰ ¿Án on ta'an kandixa ún ndi yì'ì táku ini Yivá ta Yivá táku ra ini mji? To'on ña ká'anì xí'in ndó, on sivi ndasaá kuiti to'on mji kúu ña, chi to'on Yivá Ndios kúu ña. Saá chi Yivá táku ra ini mji, ta chiño mji ra kúu ña kisa ndivi. ¹¹ Va'a kandixa ndó to'on ña ká'anì xí'in ndó ndi yì'ì táku ini Yivá ta Yivá táku ra ini mji. Tá on kivi kandixa ndó yì'ì xa'a to'on yó'o, ta va'a kandixa ndó yì'ì xa'a milagro ñava'a ke'é ño ndó ña saná'a yu kúu. ¹² Ña ndixa ndaa ká'anì xí'in ndó, ndi'ì ñivi na kándixa yì'ì kuchiño na ke'é na ñii kiva ndatán yoo chiño ké'é. Ta ndixa nayó'o ke'é na chiño ña ná'no ka noq chiño ke'é, chi yì'ì ndikó ñoq Yivá. ¹³ Ta ndó'o na kándixa yì'ì, tá xí'in ndayí kivi, ndukú ndó ñava'a ña xínì ñó'o ndó, ta yì'ì kasa ndivi ndi'ì ña ndukú ndó. Ta xa'a ña ke'é saá, ñivi kasa ká'no na Yivá yó ta chinóo síkón na ñat'o ra. ¹⁴ Tuku ká'anì xí'in ndó'o na kúu ñivi na kándixa yì'ì: Tá xí'in ndayí kivi ndukú ndó ñava'a, ta yì'ì kasa ndivi ndi'ì ña ndukú ndó noq ñoq ñoq —káchì tajesús.

To'on yó'o ká'an xa'a Níma Ndios koo ña xí'in ñivi na kándixa tajesús

¹⁵ Ta tajesús nìkà'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchì ra saá:

—Ta ndó'o, tá kivi ini ndó xínì ndó yì'ì, ta saá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño ñoq ndó. ¹⁶ Ta yì'ì, ndukú ñoq Yivá yó Ndios ta ndixa ti'ví ra Níma ña naní “Níma ña chíkaa ndee ini ñivi”, ta kutaku ña xí'in ndó ndi'ì saá kivi ña vaxi. ¹⁷ Ta Níma yó'o saná'a ña ndó'o ndasaá kuiti ña ndixa ndaa ndino'o. Ta ñivi na ndikōn yichì on vá'a ñoyívi yó'o on vása kuchiño na naki'in na

Níma yó'o, saá chi ɔn vása kúchiño koto na ña, ni ɔn vása xíní na ña. Ta ndó'ó, nivi na kándixa yí'i, ndixa xíní ndó Níma yó'o, chi yóo ña xí'in ndó vitin, ta kivi ña vaxi kunakaá ña ini ñii ñii ndó'ó. ¹⁸ Ta yí'i, ɔn sandakoo mató'óni ndó'ó, ña kutaku ndó ndatán táku naválí xindá'ví na ɔn koó yivá si'í. Ta yí'i yachí ní ndikó'i ta kixaa'i noo ndó. ¹⁹ Tixin ña salo'o kivi, nivi na ndikɔn yichí ɔn vá'a ñoyívi yó'o, ɔn kuchiño ka na koto na yí'i. Ta ndó'ó, ɔn kundo'o ndó saá, chi ndixa koto ka ndó yí'i. Ta xa'a ña ndixa ndino'o táku'i, ndó'ó ndixa ndino'o kutaku ndó. ²⁰ Kivi kundivi ñayó'o saá, ta ndó'ó ndixa kundaa ini ndó ndí yí'i táku'i ini Yivá'i, ta ndó'ó táku ndó ini yí'i, ta yí'i táku'i ini ndó'ó. ²¹ Ndi'i nivi na náki'in va'a ña xá'nda chiño'i noo na, ta kisa ndivi na ña, nayó'o saná'a na ndí ndixa kúu na nivi na kí'vi ini xíní yí'i. Ta ndi'i nivi na kí'vi ini xíní yí'i, ta Yivá'i Ndios ndixa kuki'vi ini ra koni ra nayó'o. Ta saá tuku yí'i ndixa kuki'vi ini koni nayó'o ta taxi xí'in mii'i noo na, ña koni va'a na yí'i —káchí taJesús xí'in na.

²² Ta saá inká taxíka xí'in taJesús, naní ra Judas (ta ɔn sivi taJudas Iscariote kúu tayó'o), nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, ¿ndachun taxi ún ndasaá kuiti mii ndi kuu nivi na kuchiño koni va'a yó'ó? ¿Ndachun ɔn vása ke'é ún saá xí'in ndi'i nivi ñoyívi yó'o ña kuchiño koni na yó'ó?

²³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Ndi'i nivi na kí'vi ini xíní yí'i, nivi yó'o kasa ndivi na to'on i. Ta Yivá'i Ndios kuki'vi ini ra koni ra nayó'o, ta Yivá'i xí'in yí'i ndixa kixaa ndi noo nayó'o, ta kutaku ndi xí'in na. ²⁴ Ta nivi na ɔn vása kí'vi ini xíní na yí'i, nayó'o ɔn vása kisa ndivi na to'on i. Ta ɔn sivi ndasaá kuiti to'on yí'i kúu ña ká'an i, ta ndixa kúu ña to'on Yivá yó Ndios, ta ta t'ví yí'i kixaa i.

²⁵ 'Ndi'i ñayó'o ndato'on i xí'in ndó kivi yóo ka'i xí'in ndó vitin. ²⁶ Ta kixaa kivi Yivá yó Ndios ti'ví ra Níma ña chíkaa ndee ini nivi, ta xí'in ndayí kivi i ti'ví ra Níma yó'o, ta kixaa ña kutaku ña ini ndó, ta saná'a ña ndó'ó ndi'i ña xíní ñó'ó kundaa ini ndó, ta sanaká'an ña ndó'ó ndi'i to'on ña nika'an i xí'in ndó.

²⁷ 'Ta vitin táxi i ña kunakaá ñava'a ini ndó. Ta ñava'a yó'o kúu ña kaku ini i, ta sání'i ña ndó'ó. Ta ñava'a yó'o ña táxi i ña kunakaá ña ini ndó, ɔn sivi ñii kúu ña xí'in ña táxi nivi na ndikɔn yichí ñoyívi yó'o nda'a ndó ña koo va'a ini ndó. Ta saá ndó'ó nivi na kándixa yí'i, vitin xá'nda chiño'i noo ndó: ɔn kundi'i ini ndó, ta ni ɔn kuyi'ví ini ndó.

²⁸ Xa xini so'o ndó ña nika'an i xí'in ndó ndí kee i ko'on i vitin, ta kixaa ñii kivi ndikó'i noo ndó. Tá ndixa ndino'o kí'vi ini ndó xíní ndó yí'i, ta saá kusii ní ini ndó ña kundaa ini ndó kua'an i noo yóo Yivá yó, chi Yivá yó kúu ta ta ká'no ka noo yí'i. ²⁹ Ta xa ndato'on i xí'in ndó ndi'i ñayó'o vitin tá ɔn ta'an ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó, ta koni ndó ña, ta saá kandixa ka ndó yí'i.

³⁰ 'ɔn vása kua'a ní ka ndato'on i xí'in ndó vitin, chi xa vaxi ñanímá ndiva'a ká'no ña kúu ña xá'nda chiño noo nivi na ndikɔn yichí ñoyívi yó'o. Ta saá ni, ñanímá ndiva'a ká'no yó'o nda lo'o ɔn vása xá'nda chiño ña noo yí'i. ³¹ Ta yí'i, ndasaá kuiti kisa ndivi i ña xá'nda chiño Yivá'i Ndios noo i. Ta xa'a ña kisa ndivi i saá, kundaa ini nivi ndí ndixa kí'vi ní ini i xíní i Yivá'i Ndios. Ta vitin, nakuita ndó, na'a ndó ko'on ndó xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

15

*To'on yó'o ká'an ña,
ndatán yóo mii tón uva ndino'o, saá
yóo taJesús*

¹ Ta saá taJesús ndato'on ra inká cuento ña saná'a ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta yí'í, ndatán yóo mii tón uva ndino'o, saá yóo í. Ta Yivá í Ndios ndatán yóo tã tã ndáa tón uva xí'in ndi'i nda'a nó, saá yóo ra. ² Ta xá'nda ra ndi'i nda'a tón uva noo on vása kóon tíuva. Ta nda'a tón uva noo va'a kóon rí, náka'nda tuku lo'o ra noo ña, ña taxi ña va'a ka koon tíuva. ³ Ta to'on ña nika'an í xí'in ndó, ndatán yóo ña sijn xá'nda, ta kindaa ña ndi'i ña on vása va'a yóo ini ndó, saá yóo to'on yó'o. Ta vitin nivi na ndundii kúu ndó xa'a ña chikaá so'o ndó to'on ña nika'an í xí'in ndó. ⁴ Ta saá xini ñó'ó koo ndó xí'in í ndi'i saá kivi, ta yí'í koo í xí'in ndó'ó. Saá chi táná ta'nda, ta nandoso xiká yo'ó nda'a tón uva, ta ña nandoso xiká yó'o, on vása kúchiño mii ña taxi ña nda ñii kui'i. Ñayó'o sáná'a ña ndó'ó tá on vása ñii yóo ndó xí'in í, ta saá on kuchiño ndó ke'é ndó nda ñii ñava'a.

⁵ 'Yí'í, ndatán yóo mii tón uva ndino'o saá yóo í, ta ndó'ó, ndatán yóo yo'ó nda'a tón uva yó'o, saá yóo ndó'ó xí'in í. Tá ñii yóo ndó'ó xí'in í, ta yí'í, ñii yóo í xí'in ndó, ta saá ndixa ké'é ndó kua'a ní chiño va'a. Ta chiño yó'o ndatán tíkui'i va'a ní ña kóon nda'a tón uva saá yóo ña. Ta saá ni, tá yóo yo'ó nda'a tón uva ña nita'nda nandoso xiká, ñayó'o on kuchiño ña taxi ña koon nda ñii kui'i nda'a ña. Ta ñii kiva saá, tá on vása ka ñii yóo ndó xí'in í, ta nda ñii chiño va'a on kuchiño ndó ke'é ndó. ⁶ Ta nivi na kúxiká noo yí'í, ta on vása ñii yóo ka na xí'in í, nayó'o ndatán yóo nda'a tón uva ña nita'nda nandoso xiká ta nyichí ña, saá yóo na noo í. Ta nda'a nyichí yó'o, nivi nakaya na ña, ta taan na ña noo yóo ño'ó xixi, ta koko ña.

⁷ 'Ta ndó'ó, tá ñii yóo ndó xí'in í, ta to'on í táku ña ini ndó, ta saá va'a ndukú ndó noo Yivá í Ndios nda ndá ka ña kóni ndó, ta ndixa taxi ra ña ndúkú ndó nda'a ndó. ⁸ Ta vitin ñayó'o ke'é ndó xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios noo inka nivi: Xini ñó'ó nduu ndó nivi na va'a ini, na kisa ndivi ña kóni Ndios, ta

saá saná'a ndó ndixa kúu ndó nivi na ndikón yí'í —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁹ Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñii kiva ndatán kí'vi ini Yivá í Ndios xini ra yí'í, saá kí'vi ini í xini í ndó'ó. Ta saá ñii ñii kivi ná kutaku ka ndó tixin ña kí'vi ní ini í xini í ndó'ó, ta on sandakoo ndó yí'í. ¹⁰ Tá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño í noo ndó, ta saá ñii ñii kivi kutaku ndó tixin ña kí'vi ní ini í xini í ndó'ó. Saá chi yí'í, ñii kiva saá kisa ndivi í ña kóni Yivá í Ndios, ta ndi'i saá kivi táku í tixin ña kí'vi ní ini ra xini ra yí'í.

¹¹ 'Ndaton í ñayó'o xí'in ndó chi kóni í ña ndixa ná kusii ní ini ndó'ó. Chi mii ñasii ña kaku ini mii í, kóni í ndí ná kunakaá ñasii yó'o ini ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na kusii ndino'o ini. ¹² Ña xá'nda chiño í noo ndó kúu ñayó'o: Ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, ndatán kí'vi ini í xini í ndó'ó. ¹³ Saá chi tã tã ndixa ká'no ní ka kí'vi ini xini natá'an kúu tã tã taxi xí'in mii nda kivi ra xa'a nayó'o. ¹⁴ Ta ndó'ó, táná kasa ndivi ndó ña ká'an í xí'in ndó, ta kuu ndó nivi na náta'an va'a xí'in í. ¹⁵ On ka'an ka í xí'in ndó kúu ndó ndasaá kuiti na kisa chiño noo í, chi nivi na kisa chiño noo ñii taká'no on vása xini na yu kúu ña xani sini taká'no yó'o ke'é ra. Ta yí'í sakunaní í ndó'ó namigo í na náta'an va'a xí'in í, saá chi xa ndaton í xí'in ndó ndi'i ña saná'a Yivá í Ndios yí'í. ¹⁶ On sivi mii ndó kúu nivi na nakaxin kundikón ndó yí'í, ta yí'í kúu tã tã nakaxin í ndó'ó ña kundikón ndó yí'í, ta sakuiso chiño í ndó'ó ña kasa ndivi ndó kua'a ní chiño va'a. Ta chiño va'a yó'o koo ña ndatán yóo kui'i va'a ña koo na'á ní kivi. Ta saá Yivá í Ndios taxi ra nda'a ndó ndi'i ña ndúkú ndó noo ra xí'in ndayí kivi í. ¹⁷ Ñayó'o kúu ña xá'nda chiño í noo ndó: Kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na ndikón yichí ñoyívi yó'o, ság ini na

xíni na nivi na ndikõn yichì tajesús

18 Ta nika'an ka tajesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá nivi na ndikõn yichì õn vá'a ñoyívi yó'o sáa ini na xíni na ndó'ó, ta saá naká'án ndó ndí si'na ka ñii kiva saá ke'é na xí'in j. 19 Táná koo yu'ú ndó xí'in nivi ñoyívi yó'o, ta saá nanivi ñoyívi yó'o kuki'vi ini na koni na ndó'ó. Ta ndó'ó, õn sivi na ndikõn yichì õn vá'a ñoyívi yó'o kúu ndó, chi yí'i nakaxinj ndó'ó ña sandakoo ndó yichì õn vá'a yó'o xa'a ña kundikõn ndó yichì j. Ñakán kía nivi na ndikõn yichì õn vá'a ñoyívi yó'o sáa ní ini na xíni na ndó'ó.

20 Naká'án ndó to'on ña nika'an j xí'in ndó saá: “Ndá ñii tamozo õn vása kúu ra ta ká'no ka nõõ ta xá'nda chiño nõõ ra”, káchí xí'in ndó. Ta to'on yó'o kóni kachí ña ñii kiva ke'é na xí'in yí'i, Taa taká'no nõõ ndó, saá ke'é na xí'in ndó'ó na kisa chiño nõõ j. Nivi ñoyívi yó'o saxõ'vi na yí'i, ta saá ndixa saxõ'vi na ndó'ó. Ta saá ni, nixiyo nivi na chikaa so'o to'on j, ta ñii kiva saá koo nivi na chikaa so'o to'on ña ka'an ndó xí'in na. 21 Saá ke'é nivi xí'in ndó chi ndó'ó kúu na ndikõn yichì j. Chi nivi na kuachan yichì õn vá'a ñoyívi yó'o õn vása xíni na Ndios, ta kúu taa ta tiví yí'i kixaa j.

22 Tá õn vása ní-kixij nõõ na, tá ni õn vása ní-ndato'on j xí'in na, níkúu, ta saá õn vása ndiso na kuachi nõõ ña ndato'on j xí'in na. Ta vitin õn kivi kachí na õn vása ndiso na kuachi, chi nika'an j xí'in na yu kúu ñandaa, ta ni-xiin na kasa ndivi na ña ndato'on j xí'in na. 23 Ndi'i nivi na sáa ini xíni yivá j Ndios. 24 Xa kisa ndivi j kuachá ní milagro ná'no, ta ndá ñii nivi, ta ni si'na ta ni vitin, õn vása ní-ke'é na ñava'a ndatán yóo ñamilagro kisa ndivi j ñoyívi yó'o. Tá õn vása ní-ke'é j saá, níkúu, ta nivi õn vása ndiso na kuachi xa'a ña ni-xiin na kandixa na yí'i. Ta ndixa xini na milagro ke'é j, ta saá ni, sáa ní ini na xíni na yí'i, ta ñii kiva saá, sáa ini na xíni na Yivá j Ndios.

25 Saá ke'é nivi yó'o chi to'on Ndios xini ñó'ó kundivi ña. Ta ñii xiiña nõõ to'on Ndios yó'o vaxi ndayí ña ñitaa taMoisés kuíya xina'á, ta káchí ña saá: “Sáa ini nivi xíni na yí'i, vará ndá lo'o õn koó xa'a ña ke'é na saá”, káchí to'on Ndios —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

26 Ta nika'an ka tajesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi kixaa Níma Ndios nõõ ndó, ta Níma yó'o kúu ña chikaa ndee ini nivi, ta ndato'on ña ndasaá kuiti ñandaa ndino'o xí'in nivi. Níma yó'o kee ña nõõ Ndios ta kixaa ña nõõ ndó, chi yí'i tiví j ña xí'in ndayí Yivá j, ta Níma Ndios yó'o ka'an ña xí'in ndó ndi'i ñandaa xa'a j. 27 Ta saá ndó'ó kuu ndó nivi na ka'an xa'a j ndi'i ñandaa xí'in inka nivi, saá chi ndá kivi kixá'á j kisa ndivi j chiño Yivá j ñoyívi yó'o, ndó'ó kúu nivi na kixá'á kisa chiño xí'in j —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

16

1 Ta tajesús nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i to'on yó'o xa nika'an j ña xí'in ndó xa'a ña õn sandakoo ndó yichì j. 2 Chi vaxi kivi tá naná'no nõõ najudío õn taxi ka na kivi ndó ini ve'e nõ'o sinagoga. Ta vaxi kivi nivi kani sijn na ndí ñava'a ní kúu ña ke'é na ña ka'ni na ndó'ó, chi xí'in ña ke'é na saá kúu ñava'a kasa ndivi na ña kóni Ndios, saá kani sijn mii na. 3 Saxõ'vi na ndó'ó saá, chi ndá ñii kivi õn ta'án koni ndixa na Yivá yó Ndios, ta ni õn ta'án koni ndixa na yí'i. 4 Ta vitin xa ndato'on j xí'in ndó ñayó'o, ta saá tá kixaa kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, ta saá naká'án ndó to'on yó'o ña nika'an j xí'in ndó —káchí tajesús.

To'on yó'o ká'an ña xa'a chiño ña kasa ndivi Níma Ndios

Ta nika'an ka tajesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta kivi kixá'á ndó kisa ndivi ndó chiño xí'in j, õn vása ní-ka'an j xí'in ndó ndasaá kundo'o ndó xa'a j, chi

yoo kaꝓ xi'in ndó. ⁵ Ta vitin ndikóꝓ no'oi noꝓ taꝓ ta ti'ví yi'i kixaaꝓ, ta nda ñii ndó'ó on vása ndáka to'on ndó yi'i míchí ko'onꝓ. ⁶ Ta saá ni, vitin kúchuchú ní ini ndó xa'a ña xini so'o ndó ña ká'anꝓ ko'onꝓ. ⁷ Ta ña ndixa ndaa ká'anꝓ xi'in ndó ndí ñii ñava'a xa'a ndó kúu ña ko'onꝓ. Saá chi tá on vása ko'onꝓ, ta on kivi kixaa Níma ña naní Níma ña chíkaa ndee ini nivi. Ta yi'i, táná ko'onꝓ, ta ti'ví Níma yó'o kixaa ña noꝓ ndó. ⁸ Tá kivi kixaa Níma Ndios yó'o, ta saná'a ña nivi ñoyivi yó'o ña kundaa va'a ini na yu kúu na ndíso kuachi noꝓ Ndios, ta kundaa va'a ini na yu kúu nava'a nandaa, ta kundaa va'a ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa'a ndi'i nivi na ndíso kuachi. ⁹ Saá chi Níma Ndios yó'o chindee ña nivi ña kundaa ini na ndí ndíso na kuachi xa'a ña ni-xiin na kandixa na yi'i. ¹⁰ Ta Níma Ndios chindee ña nivi ña kundaa ini na ndí yi'i kúu taꝓ ta va'a, ta ndaa, saá chi yi'i ndikóꝓ no'oi noꝓ Yiváꝓ Ndios, ta ndó'ó on kivi koni ka ndó yi'i ñoyivi yó'o. ¹¹ Ta Níma Ndios chindee ña nivi ña kundaa ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa'a kuachi na, chi xa kisa nani ra kuachi ñanímá ndiva'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño noꝓ nivi ñoyivi yó'o, ta ndixa xo'vi ní ñandiva'a yó'o xa'a kuachi ndíso ña —káchí taJesus xi'in naxíka xi'in ra.

¹² Ta nika'an ka ra xi'in na, káchí ra saá:

—Yoo kuacha ní ka to'on ña kóni ka'anꝓ xi'in ndó, ta on ka'anꝓ ña xi'in ndó vitin, chi vitin on kúchiño kúndeé ndó koni so'o ndó ndi'i to'on yó'o. ¹³ Tá kixaa Níma Ndios, nina ñandaa ndato'on ña xi'in ndó, ta saná'a kaxín ña ndó'ó ndasaá va'a kundikon ndó yichí ña ndaa. Saá chi Níma Ndios yó'o on vása ka'an ña ndasaá kuiti to'on mji ña, ta ka'an ña ndatán yoo mji to'on ña xini so'o ña nika'an Ndios, saá ka'an ña xi'in ndó. Ta Níma Ndios yó'o ndato'on ña xi'in ndó yukia koo kivi ña vaxi.

¹⁴ Ta chinoo síkón ña ñato'oi noꝓ nivi, chi ndi'i ñandíchí ña kómíꝓ, Níma Ndios naki'in ña ñayó'o, ta

taxi ña ñandíchí yó'o nda'a ndó ña kundaa ini ndó ndi'i ñandaa. ¹⁵ Ndi'i ñava'a kómí Yiváꝓ kúu ñava'a kómíꝓ. Ñakán kía nika'anꝓ xi'in ndó ndí Níma Ndios naki'in ña ñandíchíꝓ, ta taxi ñandíchí yó'o nda'a ndó ña kundaa ini ndó ndi'i ñandaa —káchí taJesus xi'in naxíka xi'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí vaxi yatin kivi

ña naxíka xi'in taJesus kusij ní ini na

¹⁶ Ta nika'an ka taJesus xi'in naxíka xi'in ra, káchí ra saá:

—Salo'o ka kuiti kumanꝓ ta on koni ka ndó yi'i, ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta tuku koni ka ndó yi'i. Saá chi salo'o ka kivi kumanꝓ, ta ndikóꝓ no'oi noꝓ yoo Yiváꝓ Ndios —káchí taJesus xi'in naxíka xi'in ra.

¹⁷ Ta sava naxíka xi'in ra nika'an na xi'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia kóni kachí to'on ña nika'an ra xi'in yó'o? Chi nika'an ra salo'o ka kuiti kumanꝓ ta on koni ka yó ra. Ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta saá tuku koni yó ra, saá chi ko'on ra noꝓ yoo Yivá ra, káchí ra. ¿Yukia kóni kachí to'on yó'o ña nika'an ra xi'in yó'o?

¹⁸ Ta tuku ndáka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia kóni kachí to'on “salo'o kuiti kumanꝓ”? On vása kundaa ini yó yukia kóni kachí ra xi'in to'on yó'o —káchí na, ká'an na.

¹⁹ Ta taJesus xini ra ndí kóni na ndaka to'on na ra xa'a to'on ña nika'an ra xi'in na, ta saá tuku nika'an ra, káchí ra xi'in na:

—¿An kóni ndó kundaa ini ndó yukia káchí to'on ña nika'anꝓ xi'in ndó ña káchí saá: “Salo'o ka kuiti kumanꝓ ta on koni ka ndó yi'i, ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta tuku koni ndó yi'i”? ²⁰ Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o ndí ndó'ó kuaku ndó ta ndá'ví ní ka'an ndó, ta mji kivi yó'o nanivi ñoyivi yó'o va'a ní koni na, ta kusij ní ini na. Ta ndó'ó, vará lo'o kuiti kivi kuchuchú ní ini ndó, ta saá kixaa ñasij ní, ta kunakaa ña ini ndó. ²¹ Ndatán xo'vi ndó'o

ñii ña'a ñá xa kóni kaku sa'ya, saá kundo'o ndó. Ndeé ní xó'vi ña'a yó'o tá'an mji xa yatin kaku sa'ya ñá. Ta saá, tá ndi'i niya'a kaku sa'ya ñá, ta kúsií ní ini ñá. Ta saá nándoso ñá xa'a ndi'i ña yo'vi ní nixó'vi ñá, chi kúsií ní ini ñá xa'a ña kaku inká taa ñoyívi yó'o. ²² Ndatán yóo ña nindo'o ña'a yó'o, saá koo ña kundo'o ndó kivi vaxi, chi kuaku ní ndó ta kuchuchú ní ini ndó xa'a ña ko'onj. Ta saá kixaa kivi ña ndikó tuku jí xí'in ndó, ta kusii ní ini ndó, ta nda ñii nivi on kuchiño na kindaa na ñasii kunakaa ini ndó.

²³ 'Ta kivi yó'o on vása ndáka to'on ka ndó yíj. Ta ña ndixa ndaa kúu to'on ña ká'an jí xí'in ndó vitin: Ndi'i ña ndukú ndó noo Yivá j Ndios xí'in ndayí kivi j, Yivá j ndixa taxi ra nda'a ndó ndi'i ña ndúkú ndó noo ra. ²⁴ Tānda vitin on ta'an ndukú ndó nda ñii ñava'a noo Ndios xí'in ndayí kivi j. Ta vitin va'a ndukú ndó ña kóni ndó noo Ndios, ta naki'in ndó ña, ta saá kunakaa ndino'o ñasii ini ndó.

*To'on yó'o ká'an ña
taJesús kundeé ra noo ñandivá'a
ñoyívi yó'o*

²⁵ 'Nda kivi xini tá'an yó tānda vitin ndato'on jí xí'in ndó ta saná'a jí ndó'ó xí'in to'on ña yo'vi kundaa ini ndó. Ta vitin kixaa kivi ña on ká'an ka jí xí'in ndó xí'in to'on yo'vi, ta ndixa ndato'on kaxín jí xí'in ndó xa'a Yivá j. ²⁶ Ta kivi kundaa ini ndó to'on yó'o, ta saá mji ndó, xí'in ndayí kivi j, ndukú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios. On vása koni ñó'ó kuaku ndá'ví j noo Ndios xa'a ndó, ²⁷ chi ndixa mji Ndios kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. Saá chi ndó'ó kí'vi ní ini ndó xini ndó yíj, ta kándixa ndó yíj kixi j noo Ndios. ²⁸ Kee j noo Yivá j Ndios ta kixaa jí ñoyívi yó'o. Ta vitin kee jí ñoyívi yó'o ta ndikó jí no'oj noo Yivá j Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

²⁹ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra, nika'an na, káchí na saá:

—Vitin to'on ña kaxín ní kúu ña ká'an ún xí'in ndi. Vitin on vása ká'an ún to'on ña yo'vi ní kundaa

ini ndi. ³⁰ Ta vitin kundaa ini ndi ndi ña ndixa on koó nda ñii ña on vása xini ún. Tá on ta'an ka ndaka to'on nivi yó'ó, xa xini ndi'ún ña xani sinj na. Ta xa'a ñayó'o kándixa ndi yó'ó kúu ún taa ta kixi noo Ndios —káchí na xí'in taJesús.

³¹ Ta saá taJesús nika'an ka ra xí'in na:

—¿Án ndixa kándixa ndó yíj vitin? ³² Ta yachi ní kixaa ña kujta ní'no ndi'í ndó, ta saá ñii ñii ndó no'oj ndó ve'e mji ndó. Ta sandakoo mató'on ndó yíj. Ta ndixa on vása koo mató'on jí chi Yivá j Ndios yóo ra xí'in jí. ³³ Ndató'on jí ñayó'o xí'in ndó ña on kundi'í ní ini ndó, ta ná koo ñava'a ini ndó xa'a ña ñii yóo ndó xí'in jí. Vará ndixa ndeé ní xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta on kuyí'ví ndó ta chikaa ndeé xí'in mji ndó, chi yíj xa kundeéj noo yichj on vá'a ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

17

*To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndukú
taJesús noo Ndios*

¹ Ta ndi'í ndato'on ra ñayó'o xí'in naxíka xí'in ra, ta saá taJesús nakoto ndaa ra ñoyívi njno, ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá j, xa kixaa mji kivi ká'no ní. Ta vitin yíj, taa ta kúu Sa'ya ún, ndúkú jí noo ún ña chinóo síkón ún ñato'ó jí noo nivi. Ñava'a yó'o ndúkú jí noo ún xa'a ña chinóo síkón jí ñato'ó mji ún noo nivi. ² Yó'ó kúu taa ta taxi ndayí nda'a yíj ña kuu jí taa taká'no noo ndi'í nivi, xa'a ña taxi jí ndi'í saá kivi kutaku ndino'o ndi'í nivi na kúu na taxi ún nda'a jí. ³ Yó'ó kúu ñii láa Ndios ndino'o, ta yíj kúu Jesucristo, taa ta t'ví ún kixaa jí ñoyívi yó'o ña sakaku jí nivi. Ta saá tá tondaa nivi konj ndixa na yó'ó, ta konj ndixa na yíj Jesucristo, ta ña ke'é na saá kúu ña táxi kutaku ndino'o nivi ndi'í saá kivi.

⁴ 'Ta vitin xa kisa ndivi jí ndi'í chiño ña taxi ún nda'a jí, ta xa'a ñayó'o ku'a ní nivi kasa ká'no ní na

yó'ó. ⁵ Ta vitin, Tata Yivá*í*, chinóo síkón ún ñato'ó*í* ñoo m*í*í ún. Ñii k*í*'va ndatán ñixiyo síkón ñato'ó*í* k*í*v*í* xitaku*í* xí'in ún ñoyívi ñino sí'na tá on ta'án ka kuva'a ñoyívi yó'o, saá ná koo ña.

⁶ 'Nivi na taxí ún nda'a*í* ña kundikón na yí'i, ta saná'a va'a*í* nayó'o ña kundaa ini na xa'a ún. Nivi na ñakaxin ún kúu na, ta taxí ún na nda'a*í* ña kundikón na yí'i, ta ndixa chika*í* so'o na to'on ún. ⁷ Ta vitin ñivi yó'o kúndaa ini na ndí ndi'i ña taxí ún nda'a*í* kúu ña vaxi ñoo m*í*í ún, ⁸ chi ñika'an*í* xí'in na ndi'i to'on ña taxí ún ña ndato'on*í* xí'in na. Ta ndi'i to'on yó'o ñaki'in va'a na ña, ta xa kundaa ini na ndí ndixa yí'i kee*í* ñoo ún, ta ká ndixa na ndí yó'ó kúu ta ta t*í*'ví yí'i kixaa*í* ñoyívi yó'o.

⁹ 'Xa'a ñivi yó'o na ndíkón yí'i ndúkú*í* ñoo ún, ta on vása ndúkú*í* ñoo ún xa'a ñivi na ndíkón yich*í* on vá'a ñoyívi yó'o. Ndúkú*í* ñoo ún xa'a ñivi na taxí ún nda'a*í*, chi ñivi na ñakaxin m*í*í ún kúu nayó'o. ¹⁰ Chi ndi'i ñivi na ndíkón yí'i kúu na ndíkón yó'ó, ta ndi'i ñivi na ndíkón yó'ó kúu na ndíkón yí'i. Xa'a ña ké'é nayó'o kúu ña kánóo síkón ñato'ó*í*.

¹¹ 'Ta yí'i, on kóo ka*í* ñoyívi yó'o, chi salo'o k*í*v*í* kúman*í* ta ndikó*í* no'o*í* ñoo m*í*í ún ñoyívi ñino, ta ñivi na ndíkón yí'i kundoo ka na ñoyívi yó'o. Tata Yivá*í*, ta kúu ta ndino'o yí'i, xáku ndá'ví*í* ñoo ún ña xí'in ndayí k*í*v*í* ún kundaa va'a ún ñivi na taxí ún nda'a*í*. Kundaa va'a ún nayó'o xa'a ña ñii kuu na. Ñii k*í*'va ndatán ñii kúu m*í*í yó, saá ná kuu nayó'o. ¹² Ta k*í*v*í* ñixiyo*í* xí'in ñivi na ndíkón sata*í* ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá k*í*v*í* xí'ndaa*í* nayó'o na kúu na taxí ún nda'a*í*. Ta xí'in ndayí k*í*v*í* ún xí'ndaa*í* na, ta saá nda ñii nayó'o ñi-ndañó'ó na ñoo*í*. Ndasaa kuiti ta ta ndíkón yich*í* ñandiva'a kúu ta ta ndañó'ó ñoo*í*. Saá ñixiyo xa'a ña kundivi to'on m*í*í ún ña ñita na xina'a xa'a tayó'o.

¹³ 'Vitin ndikó*í* xa*í* ñoo ún, Tata Yivá*í*. Ta ña yóo ka*í* ñoyívi yó'o, ká'an*í* to'on yó'o ña koni so'o ñivi na ndíkón yí'i ña kus*í* ini na. Ndatán ñii k*í*'va chútú ini xí'in ñas*í*, saá ná kutú ñas*í* ini nayó'o. ¹⁴ Xa ndato'on*í* to'on ún xí'in nayó'o na kúu na ndíkón yí'i. Ta ñivi na ndíkón yich*í* ñoyívi yó'o saá ini na xíini na nayó'o, saá chi ñivi na ndíkón yí'i on vása ñii yóo yu'ú na xí'in ñivi na ndíkón yich*í* on vá'a ñoyívi yó'o. Ta ñii k*í*'va saá yí'i, on vása ñii yóo yu'ú xí'in ñivi na ndíkón yich*í* on vá'a ñoyívi yó'o. ¹⁵ Ta on vása ndúkú*í* ñoo ún ña tava ún ñivi na ndíkón yí'i ña sandakoo na ñoyívi yó'o, ta ndixa ndúkú*í* ñoo ún ña kundaa va'a ún ñivi yó'o ñoo ña on vá'a ndi'i k*í*v*í* táku ka na ñoyívi yó'o. ¹⁶ Ñivi na ndíkón yí'i on vása ndíkón na yich*í* on vá'a ñoyívi yó'o, chi yí'i on vása ndíkón yich*í* on vá'a yó'o. ¹⁷ Tata Yivá*í*, chindeé ún nayó'o ña chika*í* so'o na to'on m*í*í ún ña kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in ñayó'o, ndasa ndii ún ini na. ¹⁸ Ndatán yóo ña t*í*'ví ún yí'i kasa ndivi*í* chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o, saá yóo ña t*í*'ví ñivi na ndíkón yí'i ña kasa ndivi na chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o. ¹⁹ Ta táxi ndino'o xí'in m*í*í kasa ndivi*í* ña kóni ún. Ta xa'a ña ké'é saá, na ndíkón yí'i nduu na ñivi na nataxi ndino'o xí'in m*í*í ña kasa ndivi na ña kóni ún.

²⁰ 'On s*í*v*í* ndasaa kuiti xa'a ñivi na ndíkón yí'i vitin kúu ña xáku ndá'ví*í* ñoo ún, ta xáku ndá'ví*í* ñoo ún xa'a ñivi na kundikón yí'i k*í*v*í* ña vaxi, chi nayó'o kúu na kandixa to'on ña ndato'on na ndíkón yí'i vitin. ²¹ Xáku ndá'ví*í* ñoo ún xa'a ndi'i ñivi na kundikón yí'i ña chindeé ún na ña ñii kuu ndi'i na. Ndatán yó'ó táku ún ini m*í*í, ta yí'i táku*í* ini m*í*í ún, ñii k*í*'va saá kóni ndí ñivi yó'o kutaku na ini m*í*í yó. Saá ná koo ña xa'a ña kundaa ini ñivi ñoyívi yó'o ndí ndixa yó'ó kúu ta ta t*í*'ví yí'i kixaa*í* ñoyívi

yó'o. ²² Mji ñava'a ká'no ña taxi ún nda'a j kúu ñava'a ká'no táxi j nda'a nivi na ndíkõn yi'i xa'a ña ñii kuu ndi'i na, ñii kiva ndatán ñii kúu mji yó. ²³ Chi yi'i kutaku j ini nivi yó'o, ndatán yó'ó táku ún ini mji. Ta saá ñii nduu ini ndi'i yó, ta xa'a ñayó'o nivi ñoyívi yó'o kundaḡ ini na ndi yó'ó kúu taḡ ta t'vi yi'i kixaa j ñoyívi yó'o, ta kundaḡ ini na ndi ndixa ñii kiva ndatán kí'vi ini ún xini ún yi'i, saá kí'vi ini ún xini ún nivi na ndíkõn yi'i.

²⁴ 'Tata Yivá j, ndúkú j noḡ ún xa'a ndi'i nivi na taxi ún nda'a j, chi kóni j ña xaḡ nayó'o kutaku na xí'in j ñoyívi nino. Ndixa kóni j ña koto na ñava'a ká'no ña livi yé'e ña kómí j chi taxi ún ñava'a yó'o nda'a j. Saá ke'é ún xí'in j, chi si'na tá on ta'an kuva'a ñoyívi, ta xa kí'vi ini ún xini ún yi'i. ²⁵ Tata Yivá j, yó'ó kúu taḡ ta ndino'o ndaa. Vará nivi na ndíkõn yichí on vá'a ñoyívi yó'o on vása xini na yó'ó, ta yi'i xini va'a j yó'ó, ta nivi na ndíkõn sata j xini na ña t'vi ún yi'i kixaa j ñoyívi yó'o. ²⁶ Xa saná'a j nayó'o ndi'i ña kúu ña xini ñó'ó kundaḡ ini na xa'a ún, ta on vása sandakoo j ña saná'a j na ndi'i ña xini ñó'ó kundaḡ ini na xa'a ún. Ta xa'a ñayó'o ndatán ñii kiva kí'vi ini ún xini ún yi'i, ñii kiva saá kuki'vi ini na koni tá'an na. Ta saá tuku yi'i kutaku j ini na —káchí taJesús xí'in Ndios.

18

Tõ'on yó'o ká'an ña xa'a ña tjin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

¹ Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in Ndios, ta kee ra ku'a'an ra, ta naxíka xí'in ra kee na ndíkõn na ku'a'an na sata ra. Niyá'a na ñii yivi naní ña Cedrón. Ta inka tá'vi yu'u yivi yó'o yóo ñii jardín, ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta niki'vi na jardín yó'o. ² Ta taJudas, ta kúu ta nisikó ku'ná taJesús nda'a na sáḡ ini xini

ña'á, xa xini ra noḡ yóo jardín yó'o, chi yó'o kúu xiiña noḡ ku'a'a ní yichí xixa'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

³ Ta saá taJudas kixaa ra yó'o, ta ñii ti'vi natropa xí'in napolicía na ndaa ve'e ño'o ká'no kixaa na xí'in ra. Sava nafariseo xí'in sava naná'no noḡ nasutu t'vi na napolicía yó'o ña tiin na taJesús. Sava nayó'o ní'i na candil noḡ xixi ño'o, sava na ní'i na yiton noḡ kánóo ño'o ña xixi, ta sava na ní'i espada. ⁴ Ta taJesús xa kundaḡ ndi'i ini ra yukia xini ñó'ó kundo'o ra, ta nakundichi ra ku'a'an ra nakutá'an ra xí'in na kixaa yó'o, ta nindaḡa to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yukú ta ndúkú ndó? —káchí ra xí'in na.

⁵ Ta ndakuiin na:

—Ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret —káchí na.

—Yi'i Kúu j —káchí taJesús xí'in na.*

Ta taJudas, ta kúu ta nisikó ku'ná taJesús, ñindichi ra xí'in na. ⁶ Tá xini so'o na to'on nika'an taJesús: “Yi'i kúu j”, káchí ra, ta kama kixá'á na ku'a'an síma na chí sata, ta ndiva na nikoyo na noḡ ño'o. ⁷ Ta saá tuku nindaḡa to'on taJesús na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yukú ta ndúkú ndó? —káchí ra.

Ta tuku ndakuiin na, káchí na saá: —Ndi'ndi ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret —káchí na.

⁸ —Xa nika'an j xí'in ndó yi'i kúu ra —káchí taJesús xí'in na. —Tá yi'i kúu taḡ ta ndúkú ndó, ta saá taxi ndó ndi nivi na yóo xí'in j ná ko'on ndika na —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Xí'in to'on yó'o kundivi to'on ña sakán nika'an taJesús xí'in Ndios, chi nika'an ra, káchí ra saá: “Tata Yivá j, nda ñii nivi na taxi ún nda'a j, on vása ní-sandañó'ó j na”, káchí taJesús xí'in Ndios. ¹⁰ Ta taSimón Pedro tava ra espada, ta kandoso va'a ra so'o kua'á ñii taḡ ta naní Malco, ta kúu taḡ ta kisa chiño noḡ taká'no noḡ nasutu. ¹¹ Ta saá

* 18:5 Tõ'on hebreo ña káchí “Yi'i Kúu j” kúu kivi Ndios ndino'o.

taJesús xa'nda chiño ra noq taPedro, nika'an ra xí'in ra:

—Chikaa va'a ún espada ún, saá chi Ndios chitóni ra ña yo'vi xo'vi i, ta ndixa kasa ndivi i ndi'i ña yo'vi yó'o —káchí taJesús xí'in taPedro.

To'on yó'o ká'an ña nixaa taJesús noq tasutu ká'no

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

¹² Ta saá natropa xí'in ta ndíso chiño xí'in na, ta xí'in napolícia na ndáa ve'e ño'o ká'no, tiin na taJesús, ta katón na ra. ¹³ Ta saá nixa'an ra xí'in na noq ñii tasutu ká'no ta naní Anás, ta kúu siso taCaifás. Ta kuíya yó'o taCaifás kúu taká'no noq ndi'i nasutu ñoo Israel. ¹⁴ Ta mii taCaifás yó'o kúu taa ta xa si'na ndato'on xí'in najudío ndí va'a ka xini ñó'ó ñii laá taa kivi xa'a nivi naño Israel, koto ndi'i na ndi'i xa'a.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro ñindichi ra ke'e ve'e taAnás

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

¹⁵ Ovi taa taxíka xí'in taJesús ndikón na sata ra ku'a'an na, ta nixaa na ve'e tasutu ká'no taAnás. Ñii tayó'o kúu taSimón Pedro, ta inka ra kúu taa ta xini tá'an xí'in tasutu ká'no yó'o, ñakán taxi na niki'vi tayó'o xí'in taJesús ke'e ve'e tasutu yó'o. ¹⁶ Ta taPedro nindoo ra ñindichi ra yatin yé'é. Ta saá tatá'an ra yó'o, taxíka xí'in taJesús, ta kúu ta xini tá'an xí'in tasutu, keta ra ta nika'an ra xí'in ñaña'a ñá ndáa yé'é. Ta saá taxi ñá niki'vi taPedro. ¹⁷ Ta ñaña'a ñá ndáa yé'é yó'o nindaqa to'on ñá taPedro, káchí ñá saá xí'in ra:

—¿An on sivi yó'ó kúu ún ñii taxíka xí'in taa ta ñindichi kaa? —káchí ñá.

Ta ndakuiin taPedro:

—¿On vása! On sivi yi'i kúu ra —káchí ra.

¹⁸ Ta ndeé ní vixin ñoo yó'o, ta na kisa chiño noq nave'e sutu yó'o xí'in inka napolícia na ndáa ve'e ño'o ká'no, xá'mi na ño'o, ta yíta na yatin noq xixi ño'o ña nasaá na. Ta

taPedro ñindichi ra xí'in na nasaá ra.

To'on yó'o ká'an ndí tasutu ká'no xito ndoso ra taJesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹ Ta tasutu ká'no kixá'á ra ndáka to'on ra taJesús xa'a nivi naxíka xí'in ra, ta ndáka to'on ña'á ra xa'a to'on ña saná'a ra nivi. ²⁰ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra, káchí ra saá:

—Kivi saná'a i nivi, ta on vása ní-saná'a se'é i na, chi saná'a i na ve'e ño'o válí sinagoga xí'in ve'e ño'o ká'no noq nákutá'an ndi'i najudío, ta nda ñii to'on se'é ni-ka'an i xí'in na. ²¹ ¿Ndachun ndáka to'on ún yi'i ndá to'on kúu ña saná'a i nivi? Va'a ka ná ndaqa to'on ún nivi na xini so'o ña saná'a i, chi nayó'o xini na yu kúu ña nika'an i xí'in na —káchí taJesús xí'in tasutu ká'no.

²² Tá ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta ñii tapolícia ta ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kúu ta ñindichi yatin sijn taJesús, kani ra noq taJesús xí'in xa'nda nda'a ra, ta nika'an ra xí'in ra:

—¿Ndachun ndakuiin ún saá yu'u tasutu ká'no? —káchí ra.

²³ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in tayó'o:

—Tá on vá'a nika'an i, ta vitin yó'ó ka'an ún xí'in i yu kúu to'on on vá'a nika'an i. Ta tá to'on va'a nika'an i, ta, ¿ndachun kani ún yi'i? —káchí ra xí'in ra.

²⁴ Ta saá tasutu Anás ti'vi ra taJesús, nó'ni ka ra, ku'a'an ra xí'in na noq taCaifás, ta kúu tasutu ká'no noq ndi'i inka nasutu noq najudío.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro nika'an tuku ra on vása xini ra taJesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Ta yóo taSimón Pedro noq ke'e ve'e taAnás, ñindichi ra nasaá ra yatin noq xixi ño'o. Ta ñii taa nindaqa to'on ra taPedro, káchí ra saá:

—¿Án ɔn sɪví yó'ó kúu ñii t̄axíka xí'in t̄ayó'o? —káchí ra xí'in t̄aPedro.

Ta ndakuijn t̄aPedro:

—¡On vása! On sɪví yí'í kúu ra —káchí ra.

²⁶ Ta ñíndichi yatin ñii t̄a kása chiño noɔ t̄asut̄u ká'no, ta t̄ayó'o kúu ñii t̄ave'e t̄aa t̄a x̄a'nda t̄aPedro so'o. Ta t̄a kása chiño yó'o ñíndak̄a t̄o'on ra t̄aPedro, káchí ra saá:

—¿Án ɔn ndixa yó'ó kúu ñii t̄aa t̄a x̄ini'í xí'in t̄aJesús noɔ yóo jardín? —káchí ra xí'in t̄aPedro.

²⁷ Ta ndakuijn t̄aPedro, káchí ra saá:

—On sɪví yí'í kúu ra —káchí ra. Ta x̄andik̄on mií saá k̄ana nduxú chée.

T̄o'on yó'o ká'an ña x̄a'q̄ t̄aJesús ñixaq̄ ra noɔ t̄agobernador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5, 13-25)

²⁸ Ta xitaan ní kúu ña, ta napolicia xí'in t̄aJesús, kee na ve'e t̄aCaifás ta kuá'an na ve'e ká'no noɔ yóo t̄aPilato, t̄aa t̄añoo Roma kúu ra, ta kúu ra t̄agobernador t̄a x̄á'nda chiño noɔ najudío. Ta najudío na chikaq̄ kuachi s̄ata t̄aJesús, ndík̄on na kuá'an na xí'in napolicia yó'o, ta ñixaq̄ na ke'e ve'e ká'no yó'o. Ta najudío yó'o ñi-xiin na k̄i'vi na ini ve'e yó'o, ta yíta na ke'e. Saá chi yóo ndayí najudío ña káchí ndí ɔn k̄iví k̄i'vi na ve'e ñivi na ɔn vása kúu najudío. Chi tá ya'a ndoso na ndayí yó'o, ta nduu na ñivi yakua noɔ Ndios, ta ɔn kuchiño na kuxu na vik̄o Pascua.† ²⁹ Ta saá t̄aPilato kee ra ve'e ra ta k̄ixaa ra nda ke'e noɔ yíta najudío yó'o, ta ñíndak̄a t̄o'on ra na x̄a'a t̄aJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndá kuachi kúu ña sákuiso ndó t̄ayó'o? —káchí t̄aPilato xí'in na.

³⁰ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Tá ɔn sɪví ñii t̄aa t̄a kómí kuachi kúu ra, ta ɔn vása kixi ndí nataxi ndí ra nda'a ún, níkúu —káchí na xí'in t̄aPilato.

³¹ Ta ndakuijn t̄aPilato, ñika'an ra saá:

—V̄a'a k̄a naki'in ndó ra ko'ɔn ra xí'in ndó ña kasa nani m̄ii ndó x̄a'a kuachi ra, ndatán yóo ndayí m̄ii ndó najudío —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn najudío, ñika'an na:

—T̄aJesús yó'o x̄ini'í ñó'ó kivi ra, ta m̄ii ndí najudío, ɔn vása kómí ndí ndayí taxi ndí kivi ñivi na kómí kuachi, chi ndasaá kuiti nachiño ñoo Roma kúu na kómí ndayí taxi ña kivi ñivi na kómí kuachi —káchí na xí'in t̄aPilato.

³² Xí'in ña ñika'an na t̄o'on yó'o, kundivi t̄o'on ña ñika'an t̄aJesús ndasaá koo kivi ra. Saá chi tá nachiño ñoo Roma káchí na ndí ñivi ndiso na kuachi ña táxi kivi na, ta saá katakaa ndaa na ñivi yó'o nda'a tón cruz nda kivi na. ³³ Ta saá t̄aPilato ndík̄o ra ñik̄i'vi ra ini ve'e ra, ta x̄a'nda chiño ra ná kixi t̄aJesús noɔ ra. Ta saá k̄ixaa t̄aJesús noɔ ra, ta ñíndak̄a t̄o'on ña'a ra, káchí ra saá:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noɔ najudío? —káchí ra xí'in ra.

³⁴ Ta ndakuijn t̄aJesús:

—¿Án káku t̄o'on yó'o s̄ini'í m̄ii ún ña ká'an ún xí'in'í saá? ¿Án káku t̄o'on yó'o s̄ini'í ink̄a ñivi, ta x̄ini'í so'o ún ña, ta saá ká'an ún xí'in'í? —káchí t̄aJesús xí'in ra.

³⁵ Ta ndakuijn t̄aPilato, káchí ra saá:

—¿Án x̄ani s̄ini'í ún t̄ajudío kúu'í? Ta yó'ó, t̄ajudío kúu m̄ii ún, ta ñivi naño m̄ii ún xí'in nasut̄u ná'no ve'e ño'o ñoo ún kúu na táxi kuachi x̄a'a ún noɔ'í vitin. ¿Ndá kuachi kúu ña ñik̄i'vi ún? —káchí t̄aPilato xí'in t̄aJesús.

³⁶ Ta ndakuijn t̄aJesús, ñika'an ra saá:

—On sɪví ñoyívi yó'o kúu noɔ x̄á'nda chiño'í. Tá ñoyívi yó'o kúu noɔ x̄á'nda chiño'í, níkúu, ta saá ñivi na ndík̄on yí'í kani tá'an na x̄a'a'í, ña ɔn taxi na yí'í nda'a ñivi na s̄aa ini x̄ini'í yí'í. Ta ndixa ñoo ká'no

† 18:28 Pascua najudío kána ña ux̄a k̄iví x̄a'a ña náká'an na ndasaá Ndios s̄ak̄aku ra nax̄ij s̄ikúá na noɔ naño Egipto kuȳa x̄ina'á.

noo xá'nda chiño i on vása ndá'vi ndaa ña ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in taPilato.

³⁷ Ta tuku nika'an taPilato xí'in ra: —¿Án kóni kachí to'on yó'o ndí ndixa ñii tarey kúu yó'ó? —káchí ra xí'in taJesús.

Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey. Ta yi'i ndakuiin i xa'a i, ká'an i ndí kixaa i ñoyívi yó'o ta kaku i xa'a ña saná'a i yu kúu ñandaa. Ta ndí'i nivi na ñii yu'ú yóo xí'in ñandaa chikaá so'o na to'on ña ká'an i xí'in na —káchí taJesús xí'in taPilato.

³⁸ Ta ndakuiin taPilato, káchí ra saá:

—¿Yu kúu mii ñandaa? —káchí ra.

Ta saá tuku keta taPilato, ta nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Nda ñii kuachi tayó'o ni-kuchiño naní'i xa'a ña kivi ra. ³⁹ Ta vitin kixaa viko Pascua, ta ndí'i saá viko yó'o saña i ñii ta ta nákaa ini ve'e kaa ña kee ra ko'on ndíka ra. ¿Án kóni ndó ña saña i tayó'o, ta kúu Rey noo ndó'ó najudío? —káchí taPilato xí'in na.

⁴⁰ Ta ndakuiin na, ta xí'in ndí'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—Ó'on, on saña ún tayó'o. Va'a ka saña ún taBarrabás ná ko'on ndíka ra —káchí na xí'in taPilato.

Ta taBarrabás yó'o xikuu ñii ta takuí'ná.

19

¹ Ta saá taPilato xa'nda chiño ra noo natropa kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa sijn noo.

² Ta saá natropa kisa va'a na ñii corona ñiño chinóo na sijn ra. Ta sakundixin na ra xí'in ñii tikoto ndí'i toón, ndatán yóo tikoto capa ndíxin tarey. Ta ke'é na saá xa'a ña kuaku ndaa na ra ta xa'a ña kusiki na taJesús. ³ Ta natropa yó'o nika'an na xí'in ra, káchí na saá ña kusiki na ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo naño judío! —káchí na, kúsiki na taJesús.

Ta natropa yó'o tuku tuku ká'an na xí'in ra kúsiki na ra saá, ta xí'in xa'nda nda'a na kani na noo ra.

⁴ Ta tuku keta taPilato nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Koto ndó yó'o, vaxi ra xí'in i. Ta saá kuchiño kundaa ini ndó ndí nda ñii kuachi on vása ní-naní'i kómí ra —káchí ra xí'in na.

⁵ Ta kixaa taJesús ndíxin ra tikoto capa ndí'i toón, ta kánóo corona ñiño sijn ra, ta ñíndichi ra noo nivi yó'o. Ta nika'an ka taPilato, káchí ra saá:

—Koto ndó, yó'o yóo ra —káchí ra xí'in na.

⁶ Tá nasutu ná'no xí'in na ndaa ve'e ño'o xito na ñíndichi taJesús, ta xí'in ndí'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na, ká'an na xí'in ndí'i ndee na.

Ta ndakuiin taPilato, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, ná ki'in mii ndó ra, ta ná ko'on ra xí'in ndó, ta katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz. Saá chi yi'i, nda ñii kuachi ni-kuchiño naní'i kómí ra —káchí ra xí'in na.

⁷ Ta ñii toon ká'an najudío, káchí na saá:

—Kómí ndi ndayí ña káchí xini ñó'ó kivi ra, chi ká'an ra ndí mii ra kúu Sa'ya Ndios —káchí na xí'in taPilato.

⁸ Tá xini so'o taPilato to'on yó'o ña nika'an na, ta nivi'ví ní ra. ⁹ Ta saá tuku ndíko taPilato nindi'vi ra ini ve'e ra, ta kana ra taJesús ta kixaa ra noo ra, ta ndakaa to'on ña'a ra, káchí ra xí'in ra saá:

—¿Míchí kee ún? —káchí ra.

Ta taJesús, nda lo'o on vása ní-ndakuiin ra.

¹⁰ Ta tuku ndakaa to'on taPilato ra:

—¿Án on xii ún ndakuiin ún yu'u i? ¿Án on vása xini ún yi'i kómí ndayí ña saña i yó'ó ko'on ndíka ún, ta kómí ndayí ka'ni i yó'ó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in taJesús.

11 Ta saá ndakuijn taJesús nika'an ra xí'in taPilato:

—Tá on koó ndayí ña taxi Ndios nda'a ún, ta on kivi ka'nda chiño ún noo i. Ta saá taa ta nataxi yi'i nda'a ún kúu taa ta ndiso kuachi ndeé ní ka noo kuachi ña ndiso yó'o —káchí taJesús xí'in taPilato.

12 Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta saá ndukú ra ndasaá koo kuchiño saña ra taJesús ko'on ndíka ra. Ta najudío tuku tuku ká'an na xí'in ndi'i ndee na, káchí na saá:

—Tána saña ún tayó'o, ta saá on sivi ka tamigo tarey César kúu ún, chi ndi'i nivi na ndása rey xí'in mii, ndatán ke'é tayó'o, kúu na nivi na saá ini xini tarey César —káchí najudío xí'in taPilato.

13 Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta saá tava ra taJesús nda ke'e noo nivi ña kuchiño koto na ra. Ta saá xikoo taPilato noo ñii táyi tón to'ó, tón ñíndichi ñii xiiña ña naní Yoso Ndíka,* ta tuku naní ña Gabata to'on hebreo. 14 Ta xa yatin ma'ño ndivi† kúu ña, ta kivi yó'o xa yatin kixá'a viko Pascua. Ta saá taPilato nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Yó'o yóo taRey taká'no noo ndó —káchí ra xí'in na.

15 Ta ndakuijn na xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Ná kivi ra!
¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!
—káchí na.

Ta taPilato nindaka to'on ra na, káchí ra saá:

—¿An kóni ndó yi'i katakaa ndaa i taRey noo ndó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn nasutu ná'no, káchí na saá:

—Ñii laá rey noo ndi kúu tarey César —káchí na.

16 Ta saá, taPilato nataxi ra taJesús nda'a natropa ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz ta nixi'ra
(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

17 Ta saá tjin na taJesús, ta sakuiso na ra yiton tón cruz ña ku'a'an ra xí'in na noo kivi ra. Ta nixaa ra ñii xiiña noo naní Leke Sini Ndií, ta to'on hebreo naní ña Gólgota.

18 Ta yó'o kúu noo katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta saá tuku nixiyo ka ovi taa, ta ñii tayó'o, katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn kua'a taJesús, ta inka tayó'o katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn yitin taJesús. 19 Ta taPilato xa'nda chiño ra ña chinoo ndaa na ñii viti sijn tón cruz noo tákaa ndaa taJesús. Ta káchí letra ña nika'yi noo tón viti saá: "Tayó'o kúu taJesús, taño Nazaret, taRey noo najudío", káchí ña. 20 Ku'a'a ní najudío ká'vi na letra yó'o, chi yatin ní ñoo Jerusalén kúu noo katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Uní noo to'on kúu ña nika'yi noo tón viti yó'o, ña kúu to'on hebreo, to'on latín, xí'in to'on griego, ta ñii káchí ká'an to'on yó'o. 21 Ta saá nasutu ná'no noo najudío ku'a'an na ka'an kuachi na noo taPilato. Tá nixaa na, ta nika'an na, káchí na saá xí'in ra:

—On vása va'a ká'an letra ña káchí taJesús yó'o kúu taRey noo ndi najudío. Va'a ka ka'yi ún inka letra ña kachí: "Tayó'o káchí ra mii ra kúu Rey" —káchí na, ká'an na xí'in taPilato.

22 Ta ndakuijn taPilato nika'an ra xí'in na:

—To'on ña xa nika'yi yó'o, saá koo ña, on nasama ka i ña —káchí taPilato xí'in na.

23 Tá ndi'i katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz, ta saá komi natropa yó'o nata'vi na tikoto ra, ta ñii ñii na naki'in lo'o ña. Ta kindoo ñii tikoto káni taJesús, ta ni-xiin na ndata na ña, chi kúu ña ñii ní ká'no tikoto,

* 19:13 Yoso yó'o kuva'a ña xí'in yuu ña taa nivi noo ña. † 19:14 Ka uxu ovi ndivi naní ña ka jño noo naño Roma.

ña on vása ní-kuku na. ²⁴ Ta natropa nika'an tá'an na, káchí na saá:

—On ndata yó tikoto yó'o. Va'a ka chikaa yó ndati, ta ka'nda chiño ña yukú yó naki'in tikoto yó'o —káchí na.

Saá nixiyo ña ke'é na, ta kundivi ña ká'an to'on Ndios, ña nítáa na xina'á, ña káchí saá: “Nata'ví na tikotoi, ta chikaa na ndati xa'a tikoto ní ká'no ña xinoo sata tikoto xindixiní”, káchí to'on Ndios, ña nítáa na xina'á, ta ndatán ká'an to'on yó'o saá ke'é natropa xí'in tikoto taJesús.

²⁵ Yatin xa'a tón cruz noo tákaa ndaa taJesús, yita sava násí'í. Nii ña kúu ñaMaría, si'í taJesús, inka ña kúu kivi ñaMaría yó'o, inka ña kúu násí'í taCleofas, naní ña María, ta inka ña naní María Magdalena.

²⁶ Tá taJesús xini ra si'í ra ñíndichi ña yó'o ta xini ra ñii taxíka xí'in ra, ta kúu ta kivi ní ini ra xini ra. Ta saá taJesús nika'an ra xí'in si'í ra, káchí ra saá:

—Nana, tayó'o kuu sa'ya ún —káchí ra xí'in ña.

²⁷ Ta saá nika'an ra xí'in taxíka xí'in ra:

—Tata, ñayó'o kuu si'í ún —káchí ra xí'in ra.

Tanda kivi yó'o ndu ñaMaría si'í ra, tanda kivi saá kixá'á ña táku ña ve'e tayó'o.

²⁸ Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta taJesús kunda ini ra ndi xa kisa ndivi ra ndi'i chiño ña taxi Ndios nda'a ra kasa ndivi ra, ta saá nika'an ra to'on xa'a ña kundivi to'on Ndios ña nítáa na xina'á, káchí ra saá:

—Yichi ní takuí —káchí ra.

²⁹ Yoo ñii kisi ña ñó'o vino yiyá, ta saá sachii na ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá ta katón na ña noo ñii yiton káni, naní nó hisopo, ta ndani'i na nó, ta chikaa na ña yu'u taJesús, ta xito ndoso ña'á ra. ³⁰ Tá ndi'i xí'i ra lo'o vino yiyá yó'o, ta saá nika'an taJesús:

—Nixino chiño i —káchí ra.

Ta saá nakuiko sini ra ta nixi'i ra.

To'on yó'o ká'an ña tivi na tón lanza sin kándiká taJesús

³¹ Kivi yó'o kisa ndivi najudío ña kana viko Pascua inka kivi ña kúu ñayii ní. Ta xa'a ñayó'o najudío ni-xiin na kindoo yiki koñu ndi'i nivi na nixi'i ña kutakaa ndaa ka ña nda'a tón cruz. Ta saá nixa'an na ndukú na noo taPilato ña ka'nda chiño ra noo natropa ña ko'on na ka'no na yiki xa'a nataa na tákaa ndaa ka nda'a tón cruz, ña kama ní kivi na. Ta saá kuchiño sanoo na yiki koñu nayó'o ña on ta'an ka kixá'á kivi yii. ³² Ta saá natropa naki'in na ndayi ta kixaa na, ta kixá'á na xa'no na yiki xa'a ñii ñii ta ta tákaa ndaa ka sin taJesús.

³³ Ta kixaa na kóni na ka'no na yiki xa'a taJesús, ta nakoto na xa nixi'i ra, ta saá on vása ní-xa'no na yiki xa'a ra.

³⁴ Ta ñii tatropa yó'o tivi ra tón lanza sin kándiká yiki koñu taJesús. Ta ña ke'é ra saá, kee ku'a ní ni xí'in takuí noo tivi ra tón lanza yó'o. ³⁵ Ta yi'i, ta ndato'on to'on yó'o xí'in ndó, nixiyo xini ndi'i ñayó'o, ta ña ndixa ndaa kúu to'on ña ká'an xí'in ndó. Ta xini va'a ndi ñandixa kúu to'on yó'o, ta ndato'on ña xí'in ndó xa'a ña kandixa ndó ndi taJesús kúu ta tivi Ndios sakaku ra mii yó.

³⁶ On vása ní-xa'no na yiki xa'a taJesús chi xini ñó'o kundivi to'on Ndios, ña nítáa na xina'á, káchí ña saá: “Nda ñii yiki ra, ni-xa'no na”, káchí ña. ³⁷ Ta inka xiiña noo to'on Ndios káchí saá: “Koto ndaa na ta tivi na tón lanza sin kándiká”, saá káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ninduxun taJesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta ñii ta naní ra José, taño Arimatea kúu ra, nixaa ra nika'an ra xí'in taPilato, ndukú ra noo ra ña taxi ra yiki koñu taJesús xa'a ña sanduxun ra ña. Ta taJosé yó'o, vará kúu ra ta ta kándixa taJesús, ta tayó'o ni-taxi ra ña kunda ini nivi ña kándixa ra taJesús, chi yí'ví ra noo naná'no

noq najudío. Ta saá taxí taPilato ndayí nda'a taJosé, ta naki'in ra yíki koñu taJesús, ta kuá'an ña xí'in ra ña sandúxun ra ña. ³⁹ Ta saá tuku kixaa taNicodemo noq yoo taJosé. TaNicodemo yó'o kúu ra taa ta ñii ñoo naa nixa'an ra noq taJesús ña nindaká to'on ña'a ra. Ta vitin taNicodemo yó'o ní'i ra oko uxu kilo ña xa'an támi, ña naní mirra xí'in inka ña naní áloe.‡ ⁴⁰ Ta saá taNicodemo xí'in taJosé naki'in na yíki koñu taJesús, ta chisúku ndaa na ña xí'in tikoto va'a ña naní lino. Ta tikoto yó'o, si'na sakuchu na ña xí'in ña xa'an támi ña ní'i taNicodemo, chi saá kisa ndivi najudío xí'in yíki koñu na nixi'i xa'a ña sandúxun na ña. ⁴¹ Ta yatin noq xitaka ndaa taJesús nda'a tón cruz nixiyo ñii jardín noq nixiyo ñii kavua noq va'a nduxun ñivi. Ta kavua yó'o kúu ña xaá, chi nda ñii ñivi on ta'an nduxun na ini ña. ⁴² Ta ini kavua xaá yó'o sandúxun na yíki koñu taJesús, chi nákaa kavua yó'o yatin noq yíta tón cruz. Ta kama ní ke'é na saá, chi salo'o ní kumaní ta kixá'a kivi yíi viko Pascua, ta kivi nákindée najudío kúu ñayó'o.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña natakú taJesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

¹ Ta xitaan kivi noq semana, ña kúu domingo, tá'an naa ka kúu ña, ta ñaMaría Magdalena nixaa ña noq yoo kavua noq ninduxun taJesús. Ta nakoto ña on koó ka yuu ña xindaşi yé'é kavua yó'o, xa kuta'a ña. ² Ta saá ndikó ña, xíno ña kuano'o ña ndato'on ña xí'in taSimón Pedro xí'in inka taa ta nixika xí'in taJesús. Ta tayó'o kúu taa ta kí'vi ní ini taJesús xini ra. Ta nika'an ñaMaría Magdalena xí'in ovi na saá:

—Ñivi xa nitava na yíki koñu Taa taKá'no noq yó, on koó ka ña yoo noq ninduxun ra. Ta on vása xini

ndi míchi nixa'an na chinoo na ña —káchí ña xí'in ovi tayó'o.

³ Ta saá taPedro xí'in inka ta nixika xí'in taJesús kama kee na kuá'an na koto na noq ninduxun taJesús. ⁴ Ovi na saá xíno ní na kuá'an na, ta ñii ra ndeé ka xíno kuá'an, ta tayó'o kúu ta nixaa si'na ka noq taPedro. ⁵ Ta ta si'na ka nixaa yó'o, xikundee ra xito ra tixin kavua noq ninduxun yíki koñu taJesús, ta xini ra tikoto ñalino va'a ña chisúku ndaa na yíki koñu taJesús, ñayó'o kuiti xini ra, ta saá ni, ni-ki'vi ra ini kavua yó'o. ⁶ Ta saá nixaa taPedro, ta niki'vi ra ini kavua, ta saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na yíki koñu taJesús. ⁷ Ta saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na sikon ra tanda sini taJesús. Ta tikoto yó'o, viví nita'no va'a ña, kándú'u sín ña ñii xiiña. ⁸ Ta saá, taa ta si'na nixaa noq nákaa kavua, niki'vi ra tixin kavua yó'o. Tá xini ra tikoto kándú'u sín ña ñii xiiña yó'o, ta saá kandixa ra ña ndixa natakú taJesús. ⁹ Ta kivi yó'o nataa na nixika xí'in taJesús on ta'an kundaa ini na to'on Ndios ña nitaa na xina'a ña káchí ndí xini ñó'o kivi taJesús, ta saá natakú ra, káchí to'on yó'o. ¹⁰ Ta saá ndikó taPedro xí'in inka ta nixika xí'in taJesús, kuano'o na ve'e na.

To'on yó'o ká'an ñaMaría Magdalena xini ña taJesús

(Mr. 16:9-11)

¹¹ Ta ñaMaría Magdalena nindoq ña yé'é kavua, ta xaku ña chi kúchuchú ní ini ña xa'a taJesús. Ta saá xikundee ña xito ña tixin kavua, ¹² ta xini ña ovi naángel ndixin na tikoto yaa ní, ta ndoo na noq xindoso yíki koñu taJesús. Ñii ñaángel yoo ña chi noq nixiyo xa'a taJesús, ta inka ñaángel yoo ña chi noq nixiyo sini ra. ¹³ Ta nika'an naángel xí'in ñaMaría Magdalena, káchí na saá:

—Nana, ¿ndachun xaku ún? —káchí na xí'in ña.

Ta ndakuin ña, nika'an ña:

‡ 19:39 Oko uxu kilo kúu ñii ciento libra.

—Njivi naki'in na yiki koñu Taa taKá'no noo i, ta on vása xini i míchi nixa'an na chinoo na ña —káchí ñá.

¹⁴ Ta saá nandikó koo ñá, nakoto ñá chí sata ñá, ta xini ñá ñíndichi taJesús yó'o, ta on vása ní-nakoni ñá taJesús kúu ra. ¹⁵ Ta nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Nana, ¿ndachun xáku ún? ¿Yu kúu na nándukú ún? —káchí ra xí'in ñá.

Ta xani sinj ñá tayó'o kúu taa ta ndaa jardín, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Tata, ¿án yó'ó kúu taa ta naki'in yiki koñu ta ninduxun yó'o?, ta ka'an ún xí'in i míchi nixa'an ún chinoo ún ña, ta ko'on i naki'in i ña ta sanduxun i ña —káchí ñá xí'in ra.

¹⁶ Ta saá nika'an taJesús kivi ñá:

—¡María! —káchí ra xí'in ñá.

Ta tuku nakoto ñá noo ra, ta nakoni ñá ndí taJesús kúu ra, ta nika'an ñá xí'in ra:

—¡Tata Raboni! —káchí ñá xí'in ra. (To'on "Raboni" kúu to'on hebreo ña kóni kachí Maestro.)

¹⁷ Ta nika'an taJesús xí'in ñá, káchí ra:

—On tiin ún yi'i vitin, chi on ta'an ndikó i noo yóo Yivá i. Va'a ko'on ún ndato'on ún xí'in inka na ndikon yi'i ndí xa yatin ní ndikó i ko'on i nakutá'an i xí'in Yivá i. Ta Yivá i kúu Yivá ndó'ó, ta mji ra kúu Ndios mji i, ta kúu ra Ndios mji ndó, saá kachí ún xí'in na —káchí taJesús xí'in ña María Magdalena.

¹⁸ Ta saá ña María Magdalena ndikó ñá kuano'o ñá ndato'on ñá xí'in na nixika xí'in taJesús. Tá nixaá ñá noo na, ta nika'an ñá xí'in na, káchí ñá saá:

—¡Xini i taJesús Taa taKá'no noo yó! —káchí ñá, ta ndato'on ñá xí'in na ndi'i to'on ña nika'an taJesús xí'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña na nixika xí'in taJesús xini na ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Ta mji kivi yó'o, ña kúu kivi domingo, xa kuá'an kunaa kúu ña, ta na nixika xí'in taJesús, nakutá'an na ini ñii ve'e, ta nakasi kútu na yé'é

ve'e yó'o, chi yí'ví na noo naná'no noo najudío. Ta saá xati'va kixaá taJesús xikundichi ra ma'ño na, ta chindeé ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

²⁰ Ta saá taJesús saná'a ra nda'a ra, ta saná'a ra sijn kándiká ra noo takué'e ra. Ta kúsi ní ini na ña xini na ra, taa ta kúu taKá'no noo na.

²¹ Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! Ndatán ti'ví Yivá i yi'i, saá ti'ví i ndó'ó ko'on ndó kasa ndivi ndó chiño noo i.

²² Ta saá taJesús tvi ra tachí yu'u ra noo yíta na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Naki'in ndó Níma Ndios ini ndó.

²³ Ta saá tá kisa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta saá on koo ka kuachi kuiso na. Tá on vása kisa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta saá nayó'o ndiso ka na kuachi na —káchí taJesús xí'in na nixika xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taTomás on vása kándixa ra tá ndixa táku taJesús

²⁴ Ta ñii tatá'an na uxu ovi taa na nixika xí'in taJesús naní ra Tomás, ta saá tuku sakunaní na ra taKuátí, ta tayó'o on koó ra ní-xiyo xí'in natá'an ra kivi kixi taJesús noo na.

²⁵ Ta natá'an ra yó'o nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¡Xa xini ndi mji Taa taKá'no noo yó! —káchí na xí'in ra.

Ta taTomás ndakuin ra, káchí ra saá:

—Nda ki'va koni i yavi noo xinakaá clavo nda'a ra, tанда ki'va saki'vi i nduku nda'a i yavi yó'o, ta saki'vi i nduku nda'a i noo yóo yavi sijn kándiká ra, tанда saá kándixa i ña ká'an ndó xí'in i —káchí taTomás xí'in na.

²⁶ Ta saá nija'a ona kivi, ta tuku nakutá'an na nixika xí'in taJesús mji ve'e noo si'na nitivi ra noo na kivi natakú ra. Ta vitin yóo taTomás xí'in na. Ta tuku ndási kútu yé'é ve'e noo nakutá'an na, ta saá tuku xati'va kixaá taJesús noo na, ta chindeé ra na, káchí ra saá xí'in ra:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó!

²⁷ Ta saá nika'an ra xí'in taTomás, káchí ra:

—Na'a kixi ún, ta chikaa ún nduku nda'a ún yó'o, noo yóo yavi nda'a i, ta koto ún ña. Ta chikaa ún nduku nda'a ún noo yóo yavi siin kándiká i. Ta saá on kuu ka ún taa ta on vása kándixa, ta va'a kuu ún taa ta kándixa ñandaa —káchí taJesús xí'in taTomás.

²⁸ Ta saá ndakuijn taTomás, nika'an ra, káchí ra saá:

—¡Yó'ó kúu Taa taKá'no noo i! ¡Yó'ó kúu Ndios mii i, ta ndíkõn i! —káchí ra xí'in taJesús.

²⁹ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Xa'a ña xini ún yi'i, vitin kándixa ún yi'i. Ta nákaa ñasij ini nivi na on ta'an koni yi'i, ta saá ni, kándixa na yi'i —káchí taJesús xí'in taTomás.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndachun nitaa taJuan tutu yó'o

³⁰ Ta taJesús ke'é ra kua'a ní ka milagro, xini nivi na ndíkõn sata ra, ta on vása ní-taa i noo tutu yó'o xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra. ³¹ Ta ndi'i to'on ña vaxi noo tutu yó'o, nitaa i ña xa'a ña kundaá ini ndó'ó ndí taJesús kúu Cristo, ta kúu ra Sa'ya Ndios. Táná ndixa kandixa ndó ra, ta saá ndee ra xí'in ndayí ña kómí kivi ra taxi ña kutaku ndino'o ndó'ó.

21

To'on yó'o ká'an kixaa taJesús noo uxá na nixika xí'in ra

¹ Tá ndi'i njya'a ñayó'o, ta inká yichi kixaa taJesús noo na nixika xí'in ra yu'u mñi ña naní Tiberias.* Si'a nixiyo kivi kixaa ra noo na: ² Nakutá'an sava na nixika xí'in taJesús yu'u mñi yó'o, ndóo na. Nayó'o kúu taSimón Pedro, xí'in taTomás ta sakunaní na taKuátí, xí'in taNatanael, ta kúu tañoó Caná estado Galilea, xí'in oví sa'ya taZebedeo, xí'in inká oví taa ta kúu

ta nixika xí'in taJesús. ³ Ta nika'an taSimón Pedro xí'in na, káchí ra saá:

—Ko'on i tava i tiaká xí'in ñono —káchí ra.

Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—Ko'on ndi xí'in ún —káchí na.

Ta saá ndaa na tón barco, ta kua'an na noo takuii mñi. Ta ñii ní ñoo ndúkú na tava na tiaká xí'in ñono, ta nda ñii rí ni-kuchiño na tava na.

⁴ Ta xa kua'an kixá'a tivi xitaan kúu ña, ta saá ñíndichi taJesús yu'u takuii mñi, ta na nixika xí'in ra yó'o on vása ní-kuchiño na nakoni na ndí taJesús kúu ra. ⁵ Ta nda xiká ka noo ñíndichi taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Nañani yó, ¿án kómí ndó tiaká kuxu yó? —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Ó'on, nda ñii tiaká ni-kuchiño ndi tava ndi, tata —káchí na.

⁶ Ta saá nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra:

—Sakana ni'ni ndó ñono ini takuii, chí siin kua'a tón barco, ta saá tava ndó tiaká —káchí ra xí'in na.

Tá ke'é na saá, ndatán nika'an ra xí'in na, ta kua'a ní tiaká chutú ini ñono, ta on vása ní-kundeé na tava na ñono, chí kua'a ní tiaká ñó'o ini ña. ⁷ Ta ñii ta nixika xí'in taJesús, ta kúu ta kí'vi ní ini taJesús xini ra, nika'an ra xí'in taSimón Pedro, káchí ra:

—¡Mii Taa taKá'no noo yó kúu ra! —káchí ra.

Tá xini so'o taSimón Pedro ñayó'o, ta saá kama nakundixin ra tikoto ra, ña kúu ña tava ra xa'a ña kisa chiño ra, ta sakana xí'in mñi ra noo takuii ña kama ko'on ra ta xa'a ra noo ñíndichi taJesús. ⁸ Ta inká nivi na ñó'o ini tón barco, síta na ñono noo chutú tiaká, ta kua'an na xí'in tón barco sata taPedro. Saá chí yatin yu'u takuii yó'o xindichi tón barco: ñaxiká xindichi nó xikuu ñii ciento metro.† ⁹ Tá kixaa na xí'in tón barco yu'u takuii, ta noo na tón barco yó'o,

* **21:1** Mñi Tiberias, inká kivi ña kúu mñi Galilea. † **21:8** Ñii metro ñii kúu ña xí'in oví codo, ña kúu kiva xicho'on ñaño Israel. Ta saá ñii ciento metro kúu oví ciento codo.

ta xini na ñii ño'o xixi noo kánóo ñii tiaká yátan rí, ta saá tuku xini na sítá va'a. ¹⁰ Ta ñika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Taxi ndó lo'o tiaká tí sakán tava ndó xí'in ñono ña kuxu yó —káchí ra xí'in na.

¹¹ Ta taSimón Pedro, ndaa tuku ra tón barco, ta nasita ra ñono noo ñó'o tiaká, nasita ra ña nda yu'u takuii noo yóo ño'o yichí. Ta kua'a ní tiaká, ta nina tí ná'no ñó'o ini ñono, ta kúu rí nda ñii ciento oví siko uxu uní tiaká ná'no. Vará kua'a ní tiaká ñó'o, ta veé ní, ta on vása ní-ta'nda ñono yó'o. ¹² Ta taJesús ñika'an ra, káchí ra xí'in na:

—Na'a ndó kuxu yó —káchí ra.

Ta nda ñii na ñixika xí'in ra ni-ndaka to'on na ra yu kúu ra, chi xa nakoni na taJesús, Taa taKá'no noo na kúu ra. ¹³ Ta saá taJesús tiin ra sítá va'a, ta taxi ra lo'o ña nda'a ñii ñii na ñixika xí'in ra. Ta saá ta'ví ra tiaká, ta taxi ra lo'o rí nda'a ñii ñii na.

¹⁴ Nda kivi nataku taJesús tanda vitin, ñayó'o kúu yichí uní ña kixaa ra noo na ñixika xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña uní yichí taJesús nindaka to'on ra taPedro

¹⁵ Tá ndi'i xixi na, ta taJesús nindaka to'on ra taSimón Pedro, káchí ra saá:

—Yó'o taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ka ini ún xini ún yi'i noo ña kí'vi ini nayó'o xini na yi'i? —káchí ra.

Ta ndakuiin taSimón Pedro, káchí ra saá:

—Oon, Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, xini ún ndí kí'vi ini i xini i yó'o —káchí ra xí'in taJesús.

Ta ndakuiin taJesús, ñika'an ra xí'in ra:

—Taxi ún ñava'a ña xini ñó'o ña kixá'an tindikachi válí sana i —káchí ra xí'in taSimón Pedro.

¹⁶ Ta tuku yichí taJesús nindaka to'on ña'a ra, káchí ra saá:

—Yó'o taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ini ún xini ún yi'i? —káchí ra.

Ta tuku ndakuiin taPedro, ñika'an ra, káchí ra saá:

—Oon, Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, xini ún ndí kí'vi ní ini i xini i yó'o —káchí ra.

Ta saá taJesús ndakuiin ra:

—Vivíi kundaá ún tindikachi sana i —káchí ra.

¹⁷ Ta ña yichí uní taJesús nindaka to'on ra taSimón Pedro, káchí ra saá:

—Yó'o taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ini ún xini ún yi'i? —káchí ra.

Ta taPedro kúchuchú ní ini ra, chi uní yichí taJesús nindaka to'on ña'a ra, káchí ra: “¿Án ndixa kí'vi ini ún xini ún yi'i?” Ta saá ndakuiin ra, ñika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, yó'o kúu taa ta xini ndi'i ña yóo ini ñivi, ta xini ún ña ndixa kí'vi ini i xini i yó'o —káchí ra.

Ta tuku ñika'an taJesús xí'in ra:

—Taxi ún ñava'a ña xini ñó'o kixá'an tindikachi sana i —káchí ra.

¹⁸ Ta ñika'an ka ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—Ñandaá ká'an i xí'in ún, tá kivi xikuu ún talo'o, ta xa'nda chiño ún ndá tikoto xikoni mii ún xindixin ún, ta ñii kí'va saá xa'nda chiño ún ndá mí kóni mii ún ko'on ún xixa'an ún. Ta kivi kuu ún taa ta xikua'a ní, ta inka ñivi kuu na ka'nda chiño noo ún xa'a ña nandika ún nda'a ún, ta ñivi yó'o sakundixin na yó'o tikoto, ta xí'in ñanduxa ko'on ún xí'in nayó'o noo on vása kóni ún ko'on ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

¹⁹ Ta xí'in to'on yó'o taJesús saná'a ña'a ra ndasaá koo kivi taPedro, ta xa'a ña kivi ra yó'o chinóo síkón ra ñato'ó Ndios. Ta saá tuku ñika'an taJesús xí'in taPedro, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taJuan, taa ta netaa tutu yó'o

²⁰ Ta taPedro ndikó koo ra nakoto ra sata ra, ta xini ra ndí ndikon ñii taa ta kúu inka ta ñixika xí'in taJesús, taa ta kí'vi ní ini taJesús xini ra kúu tayó'o. Ta tayó'o kúu taa ta sakán lo'o kivi niya'a xinoo sini

ra mji kándíká t̄aJesús, ta n̄indaḡa t̄o'on ra t̄aJesús, k̄achí ra: “¿Yu kúu t̄aa t̄a s̄ikó kuí'ná yó'ó n̄o n̄ivi?”, k̄achí ra xí'in t̄aJesús. ²¹ Ta t̄aPedro x̄ini ra t̄ayó'o v̄axi ra, ta n̄indaḡa t̄o'on ra t̄aJesús, k̄achí ra saá:

—Tata, t̄aKá'no n̄oḡi, ¿yukía kundo'o t̄ayó'o? —k̄achí ra.

²² Ta nd̄akuiin t̄aJesús:

—Tá kóni i ña kutaku ra nd̄a kivi ndikó i ñoyivi yó'o, ¿yukía ndó'o ún ndíni ún x̄a'a t̄ayó'o? Ta yó'ó, x̄ini ñó'ó kundikon ún yi'i —k̄achí ra xí'in t̄aPedro.

²³ Ñakán kía n̄ixita ní'nó t̄o'on x̄a'a t̄ayó'o ña on kivi ra, chi saá nd̄at̄o'on xí'in tá'an ink̄a na n̄ixika xí'in t̄aJesús. Ta t̄aJesús on v̄asa ní-ka'an ra ña on kivi t̄ayó'o. Saá chi n̄ika'an ra: “Tá kóni i ña kutaku t̄ayó'o nd̄a kivi ndikó i ñoyivi yó'o, ta, ¿yukía ndó'o ún ndíni ún x̄a'a t̄ayó'o?”, k̄achí t̄aJesús.

²⁴ Ta yi'i kúu t̄ayó'o, t̄aa t̄a n̄ixika xí'in t̄aJesús, ta nd̄akuiin i x̄a'a ndi'i ñayó'o, ta yi'i kúu t̄aa t̄a n̄itaa t̄o'on yó'o, ta x̄ini yó ndi'i ña nd̄akuiin i x̄a'a kúu ñandaḡa.

²⁵ Yóo ku'a'a ní ink̄a chiño kisa ndivi t̄aJesús ñoyivi yó'o, ta on v̄asa ní-taa i ndi'i ña kisa ndivi ra. Saá chi táná taa i ndi'i ñayó'o, níkuu, ta x̄ini ñó'ó kuu ña ku'a'a ní tutu, ta x̄ani s̄ini i ndi on v̄asa kunani ñoyivi yó'o ña kutú tutu yó'o. Saá ná koo ña.

Tutu yó'o ká'an xa'a chiño ña kisa ndivi naapóstol na sakuiso chiño Jesucristo

*To'on yó'o ká'an
ndí taJesús kindo ra xí'in nivi na
kándixa ña'á
ña ndixa kixaa Níma Ndios kutaku
ña ini na*

1 Ñayó'o kúu tutu ñaovi tí'víj xaá nda'á ún, tata Teófilo. Tutu ñanoó nitaaj ndato'onj xa'a ndi'i ña ke'é taJesús, ta xí'in ndi'i ña saná'a ra, nda kivi kixaa ra ñoyívi yó'o ² tãda kivi ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino. Ta saá kivi on ta'an ndaa ra ñoyívi ñino, ta xí'in ndee Níma Ndios, taJesús nika'an ra xa'nda chiño ra ñoo nataa na nakaxin ra kuu naapóstol ña kasa chiño na ñoo ra.* ³ Tá ndi'i ña nixoví ní taJesús ta nixi'i ra ta nataku ra, ta saá ovi siko ka kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o, ta ñitivi ra kuá'a ní yichi ñoo naapóstol yó'o, ta xí'in mji ra saná'a kaxín ra ñoo na ndí ña ndaa nataku ra, ta ndixa kúu ra ta táku, ta ndato'on ra xí'in na xa'a yichi ñoo xa'nda chiño Ndios.

4 Ñii kivi ña nakutá'an taJesús xí'in naapóstol yó'o, ta xa'nda chiño ra ñoo na, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—On kee ndó ñoo Jerusalén yó'o vitin, ta kundati ndó nda ná kixaa mji ñava'a ña kindo Ndios xí'in ndó tí'ví ra kixaa ña ñoo ndó. Mji ñava'a yó'o kúu ña xa ndato'onj xí'in ndó xa'a. ⁵ Xíni ndó ndí sakán lo'o kuiya niya'a, taJuan nixiyo ra sakuchu ra nivi xí'in takuí, ta tixin ña lo'o ní kivi vaxi, ta ndó'o kuchu ndó xí'in Níma Ndios —káchí taJesús xí'in na.

*To'on yó'o ká'an xa'a taJesús
ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino*

⁶ Ñii kivi nakutá'an taJesús xí'in naapóstol, ta ñindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, ¿án vitin xa ñitonda kivi kindaa ún ndee nda'a ñaño Roma, ta kixá'a mji ún ka'nda chiño ún ñoo ñaño yó naIsrael? Ta saá ñoo mji yó tuku kukomí ña ndee ña ka'nda chiño ña ñoo mji yó.

⁷ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndios on taxi ra ña kunda ini ndó ama kasa ndivi ra chiño ra. Ñii laá mji Ndios kómí ra ndayí ka'nda chiño ra nda kivi ta nda hora kundivi ña chitonj ra kasa ndivi ra xí'in nivi ñoyívi yó'o. ⁸ Ta ndó'ó, kivi ña kixaa Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó, ta saá naki'in ndó ndee Ndios, ta kuu ndó nivi na ndakuijn xa'aj. Si'na kixá'a ndó ndato'on ndó xa'aj xí'in nivi na táku ñoo Jerusalén, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Judea, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Samaria, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo ndi'i xiiña ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ñoo yó'o ndato'on ndó xí'in nivi xa'aj —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta ndi'i nika'an ra, ta saá Ndios sandaa ra taJesús kuá'an no'o ra ñoyívi ñino. Ta naapóstol na niyita xí'in ra yó'o, xito na kuá'an ndaa ra nda ñino, tãda nixaa ra nda ñoo kánóo viko yaa. Ta saá ni-taxi ka viko yó'o koto na ra. ¹⁰ Tá yita na xito ndaa ka na ñoyívi ñino, ta xati'va nakoto na yita ovi ta xí'in na, ndixin nataa yó'o tikoto yaa ní, ¹¹ ta ovi nataa yó'o nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Ndó'ó, nataa ñaño estado Galilea, ¿ndachun yita ndó xito ndaa ndó ñoyívi ñino? Chi Ndios xa naki'in tuku ra taJesús, kuano'o ra ñoyívi ñino vitin. Ta ndatán ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino vitin, ñii kiva saá ñii kivi vaxi tuku ndikó ra kixi ra ñoyívi yó'o —káchí ovi nataa yó'o xí'in naapóstol na yita yó'o.

* 1:2 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

Tò'on yó'o ká'an yu kúu taa ta nakuiso chiño noo tafudas

¹² Ta saá naapóstol yó'o noo na noo xikí tón Olivo ta kuano'o na nda ñoo Jerusalén. Xikí tón Olivo yó'o yatin yóo ña ñoo Jerusalén: ñaxiká yóo ña kúu ñii kilómetro.†

¹³ Tá ñiki'vi na ñoo Jerusalén, ta saá naaxaa na ñii ve'e, ta ndaa na ñii cuarto ña kánóo noo yóo piso ovi noo ndóo na. Ta naapóstol na ndóo yó'o kúu taPedro, taJacobo, taJuan, taAndrés, taFelipe, taTomás, taBartolomé, taMateo, taJacobo ta kúu sa'ya taAlfeo, xí'in taSimón ta kúu tatá'an napartido zelote, xí'in taJudas ta kúu sa'ya inka ta naní Jacobo. ¹⁴ Ndi'i nataa yó'o nákutá'an na xí'in nañani taJesús xí'in sí'í ra ñaMaría xí'in inka násí'í ná xindikon sata taJesús. Ta ndi'i ñivi yó'o, nákutá'an na ndi'i saá kivi, ta ñii yu'ú yóo na ká'an na xí'in Ndios.

¹⁵ Ta kixaa ñii kivi ña nakutá'an ñii ciento oko ñivi na kándixa taJesús, ta yóo na ká'an na xí'in Ndios. Ta saá nakundichi taPedro, ta ñika'an ra, káchí ra xí'in na saá:

¹⁶ —Nata'an yó, xini ñó'ó kundivi ndatán káchí to'on Ndios ña ñitaa tarey David kuyá xina'á, chi Nima Ndios taxi ña to'on ña ñitaa ra ña ká'an xa'a taJudas Iscariote, ta xikuu ta xini'i yichi ñivi na tjin taJesús.

¹⁷ Ta taJudas xikuu ra ñii tatá'an mii ndi, na kúu taa na ñixika xí'in taJesús, ta ñii káchí kisa chiño ra xí'in ndi. ¹⁸ Ta saá ni, ñisikó ra taJesús, ta kivi'ín ra si'ún xa'a ña ke'é ra ña on vá'a yó'o, ta xí'in si'ún yó'o sata ra ñii ño'o. Ta saá ñixaa ra noo yóo ño'o sata ra yó'o, ta xa'ni xí'in mii ra, ta nakava ra noo ño'o yó'o. Tá nakava ra, ta siní ra kani ña noo ño'o, ta ñindata tixin ra nda kee xiti ra. ¹⁹ Ta ndi'i ñivi nañoo Jerusalén xini so'o na ña ndo'o taJudas ñixi'i ra. Ñakán sakunaní na ño'o ña sata ra Acéldama, ta kivi yó'o kóni káchí ña: Ño'o noo ñixita ñii. ²⁰ Xí'in ñayó'o kundivi ña káchí to'on Ndios

ña ñitaa na kuyá xina'á, saá chi ñii xiiña noo tutu ña naní Salmos, káchí ña saá:

Va'a ka ná koo vichi ve'e ra, nda ñii ñivi ná on kutaku ka na ini ve'e ra,

káchí to'on Ndios. Ta inka xiiña noo to'on Ndios káchí ña saá:

Xini ñó'ó inka taa nakuiso chiño noo ra,

káchí to'on Ndios —káchí taPedro ká'an ra.

²¹ Ta tuku ñika'an taPedro, káchí ra saá:

—Ta vitin xini ñó'ó nakaxin yó ñii taa ta nakuiso chiño noo tafudas. Ta taa yó'o xini ñó'ó kuu ra ñii taa ta ñii káchí ñixika xí'in yó kivi xindikon yó sata taJesús, ²² nda kivi taJuan sakuchu ra taJesús, tанда kivi ndaa taJesús ñoyivi ñino. Saá chi taa ta nakaxin yó xini ñó'ó kuu ra ñii taa ta ñii káchí kuchiño ndakuijn xí'in yó noo ñivi, ña ndato'on ra ndi ndixa nataku taJesús —káchí taPedro, ká'an ra.

²³ Ta saá ñika'an na kivi ovi taa ta kuchiño nakuiso chiño noo tafudas. Ta ñii ra naní Matías, inka ra naní José. Ta taJosé yó'o yóo inka kivi ra ña kúu Barsabás; ta inka kivi sakunaní na ra kúu Justo. ²⁴ Ta saá ndi'i ñivi na nakutá'an yó'o ñika'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

—Tata Ndios, yó'o kúu Taa taKá'no noo ndi, ta xini'ún nima ndi'i ñivi, ñakán ndúkú ndi noo ún saná'a ún noo ndi, yukú ñii ta ovi yó'o nakaxin ún ²⁵ kuu ñii taapóstol ta nakuiso chiño noo tafudas, chi xa'a ña on vá'a ke'é taJudas sandakoo ra chiño ña sakuiso chiño ún ra, ta ñixi'i ra, ta saá kuá'an ra ñii xiiña noo xini ñó'ó ko'on ra —káchí na, ká'an na xí'in Ndios.

²⁶ Ta saá chikaa na suerte ña kundaa ini na yu kuu taa ta nakuiso chiño noo tafudas. Ta saá taa ta keta nakuiso chiño kúu taMatías. Ta saá ndu ra ñii tatá'an naapóstol. Ta saá tuku ndu na uxu ovi naapóstol.

† 1:12 Ñii kilómetro kúu ñakáni ña kivi kaka ñivi kivi yji ña nákindée na, káchí ndayí najudío.

2

Tò'on yó'o ká'ān xā'a kivi kixaa Níma Ndios ñoyívi yó'o

¹ Xa ñiya'a uxā semana natakū taJesús, ta kixaa kivi ña kána viko ña ñaní Pentecostés.* Ta ndi'i ñivi na kándixa taJesús nakutá'an na ndóo na ini ñii ve'e. ² Ta xati'va xini so'o na ña ní'i, vaxi noo ña ñoyívi ñino. Ta ndatán ní'i tachi ndeé ní, saá ní'i ña. Tá kixaa ña, ta sakutú ña xí'in ña ní'i yó'o ini ve'e noo ndóo ñivi yó'o. ³ Ta saá xini na ndatán yoo yāā ño'o xixi, saá yoo ña xito na. Ta ñita'vi yāā ño'o yó'o, xikundoso ña ñino yatin sinj ñii ñii ñivi na ndóo yó'o. ⁴ Ta saá Níma Ndios, ñikivi ña ta sakutú ña ini ñii ñii ñivi yó'o, ta kixá'á na ká'ān na kuā'a ní noo to'on ña ká'ān ñivi inka ñoo xiká, to'on ña on vása ní-sakuá'á na ká'ān na, chi Níma Ndios taxi ña ká'ān na to'on yó'o.

⁵ Ta mji kivi yó'o, ñoo Jerusalén nakutá'an kuā'a ní ñivi najudío na kúu na ndikōn Ndios xí'in ña ndino'o ní ini na. Ñivi yó'o kixi na ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, ta kuā'a ní noo to'on ká'ān na. ⁶ Tá nayó'o xini so'o na ña ndeé ní ní'i ini ve'e noo nakutá'an ñivi na xindikōn satā taJesús, ta saá nakutá'an kuā'a ní ñivi yó'o, ta kuā'ān na koto na yu kúu ña ndeé ní ní'i, chi on vása kúndaā ini na ndachun ní'i ña saá. Ta náka'nda ní ini ndi'i nayó'o noo to'on ña xini so'o na, saá chi ñii ñii ñivi yó'o xini so'o na to'on ña ká'ān mji naño na. ⁷ Ndixa náka'nda ini na noo ña xini so'o na, ta ká'ān xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Ndachun va'a ní ká'ān nayó'o to'on mji yó'o? ¿Án on ndixa kúu nayó'o ñivi naño estado Galilea? ⁸ ¿Ndasaá va'a kúchiño ka'ān nayó'o kuā'a ní noo to'on ña kúu to'on ñii ñii ñoo noo kixi yó'o? ⁹ Saá chi kixi yó'o kuā'a ní ñoo ña ñó'o kuā'a ní xiiña, ña ñaní: Partia,

Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, ¹⁰ Frigia, Panfilia, xí'in Egipto. Ta inka yó'o kixi ñii xiiña ña ñaní Libia, kee yó'o ñoo ña nákaā yatin ñoo Cirene. Ta inka yó'o kúu ñivi na kixi ñoo Roma. Sava yó'o kúu ñivi najudío, ta inka yó'o kúu ñivi na xindikōn inka yichi, ta chikaā ini yó'o ndikōn yó'o yichi najudío, ta ñii kivi'va ndatán yoo ña kisa to'ó najudío Ndios, saá ké'é yó'o vitin. ¹¹ Sava yó'o kixi ñoo ña ñaní isla Creta,† ta sava yó'o kixi yó'o ñii xiiña ña xiká ñaní Arabia. Vará ñivi na kixi kuā'a ní ñoo xiká kúu yó'o, ta saá ni, vitin ñii ñii mji yó'o va'a xini so'o yó'o to'on ña ká'ān naño mji yó'o, ta kúndaā ini yó'o to'on ña ká'ān ñivi yó'o xā'a ñavā'a ká'no ña livi xa ké'é Ndios —saá káchí ñivi na kixi ndi'i saá ñoo ña yoo ndi'i xiiña ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

¹² Tá náka'nda ini na ndóo na, ta ká'ān na ndakā to'on xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukía kóni káchí ñayó'o?, chi on koo ñayó'o ní-xiyo —káchí na.

¹³ Ta saá ni, sava ñivi yó'o xáku ndaa na, xito na ñivi na ká'ān kuā'a ní noo to'on, ta tuku ká'ān na, káchí na saá:

—Nayó'o va xivi ní na, ñakán xini ní na vitin —káchí na.

Tò'on yó'o ká'ān ndi taPedro ñika'ān ndoso ra

to'on xā'a taJesús noo kuā'a ní ñivi

¹⁴ Ta saá taPedro nakundichi ra xí'in inka uxu ñii naapóstol, ta kixá'á ra ndeé ní ká'ān ndoso ra noo ndi'i ñivi na ndóo yó'o, ta káchí ra saá:

—Natá'an yó'o, ndó'o na kúu najudío, ta inka ndó'o na kee inka xiiña ta kixaa ndó ñoo Jerusalén yó'o, vitin konj so'o ndó ña ndato'onj xí'in ndó, ¹⁵ chi sava ndó'o xáni sinj ndó ndi naxíini kúu ndi, ta on sivi ñandaa kúu ña xáni sinj ndó saá, chi xitaān ní kúu ña, ni on ta'án tondaā kaā jin xitaān

* **2:1** Viko yó'o sákana najudío ñii ñii kujyā xā'a ña taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xā'a ña nakaya na noo ña chivi na. † **2:11** To'on "isla" kóni káchí ña xā'a ño'o yichí, ta takuii mjni xino nduu ndi'i rá ña.

kúu ña.‡ 16 Ta ña xító ndó yó'o kúu ña kundivi to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Joel, ɬaa ɬa ñika'an ndoso to'on Ndios kuiya xina'á. Ñitaa ta Joel, kachí ra saá:

17 Saá ká'an Ndios:

Tá xa yatin vaxi kivi ñasondí'i ñoyívi yó'o,

ta saá ti'víi Níma i ko'on ña koo ña xí'in ñivi ndi'i saá xiiña ñoyívi.

Ta yi'i taxi i ña ká'an ñivi to'on ña káku Níma i,

ta ká'an ndoso na to'on yó'o ño inka ñivi.

Án sa'ya ndó ña'a kúu ná, án sa'ya ndó ɬaa kúu na,

ta yi'i Ndios taxi i ndee ña ká'an ndoso na to'on i ño inka ñivi.

Ta ndó'ó na kúu ñivi nakuáchí, ta taxi i ña tivi ño ndó koto ndó ña kóni i kundaa ini ndó.

Ta ndó'ó na kúu ñivi naxikua'a, ta taxi i ña xani ndó ña saná'a i ndó'ó ña kóni i kundaa ini ndó.

18 Ta kivi saá ti'víi Níma i ko'on ña koo ña xí'in ndi'i ñivi na kúu na kisa chiño ño i,

ta saá ká'an ndoso na ño inka ñivi to'on ña káku Níma i.

19 Ta ke'é i ñaná'no ñoyívi ñino ña koto ñivi,

ta on vása kundaa ini na yukia kóni kachí ña,

ta naka'nda ní ini ñivi koto na ña.

Ta ke'é i inka ñaná'no ñoyívi ño'ó ña koto ñivi xa'a ña saná'a i ndee i ño na.

Saá chi koto na kua'a ní ñi kuita ño ño'ó,

ta koto na ndee ní xixi ño'ó,

ta koto na kua'a ní ñi'ma koo.

20 Ta ño'ó ká'no ña yé'e ndivi kunaa ño ña.

Ta yoó tí yé'e ñoo naa kukuá'a ño rí,

ta ndatán yoó ñi kuá'a, saá kuá'a koo ño rí.

Tá ndi'i kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá kixaa ñi kivi ká'no ña kasa nani i xa'a kuachi ndi'i ñivi, kachí Ndios.

21 Ta kivi saá ndi'i ñivi na ká'an ndukú ño Ndios ña chindeé ra na,

ta Ndios koni so'o ra ña ká'an na, ta sakaku ra ñivi yó'o,

kachí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Joel kuiya xina'á.

22 'Natá'an yo ñaño i Israel, chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an i xí'in ndó xa'a ta Jesús ta xitaku ñoo Nazaret. Ñi Ndios ti'ví ra ta Jesús, ta taxi ra ndee nda'a ra ña ke'é ra kua'a ní chiño ná'no, ke'é ra ñava'a ña chindeé ra ñivi, ta naka'nda ini ñivi xito na ñava'a yó'o, ta ke'é ra ñava'a ña kisa ndaa ño ñivi ndixa kómí ra ndayí Ndios ke'é ra saá. 23 Ndios xa xini ra yukia kundo'o ta Jesús ñoyívi yó'o, ta ndatán chitóni Ndios, saá kundivi ña. Ta sava ndó'ó, na kúu ñaño i najudío tin ndó ra, ta ñixa'an ndó, ta ñataxi ndó ra nda'a ñivi na saá ini xini ña'a. Ta ñii yu'ú ñixiyo ndó xí'in ñivi na on vá'a yó'o ña xa'ni na ra xí'in ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. 24 Ta Ndios ñi-taxi ra ña kindo ta Jesús kuu ra tandi ndi'i saá kivi, ta saá Ndios sanataku ña'a ra. Ndee ña xa'ni ñivi ñi-kuchiño kundee ña ño ta Jesús, saá chi lo'o kuiti kivi xikuu ra ɬaa ɬa ñixi'i, ta saá ñataku ra.

25 Ñayó'o yoo yu'ú ña xí'in to'on ña ñika'an tarey David kuiya xina'á xa'a ta Jesús, chi kachí ra saá: Ndi'i saá kivi xito i Taa ta Ká'no ño i, yoo ra xí'in i, ta xa yoo ti'va ra chindeé ra yi'i.

Va'a ndaa ra yi'i ña on nakava i ke'é i ña on vá'a.

26 Ta saá kusi ní ini i ta ká'an i to'on si ní.

Vará ñii kivi kivi i ndatán ndi'i ñivi kivi na,

yoo va'a ini i, ta on vása kúchuchú ini i.

Saá chi ndaa ini i yó'ó, Tata Ndios.

27 Ña on vása taxi ún koo níma i ndi'i saá kivi ño ndoo ñivi na ñixi'i,

ni on taxi ún ña ta'yi yiki koñu i tixin ña'ña.

‡ 2:15 Kaa jin xitaan nani ña kaa un ño ñaño Roma, chi kaa ño ño ñaño Roma kúu kaa xa xitaan.

Chi taa tã nakaxin ún kasa chiño
noo ún kúu i, ta taa tayii kúu i.

28 Yó'ó Tata Ndios, xa saná'a ún yi'i
yichí va'a noo kúsii ini ún ku-
takú i.

Ta sakutú ún ini i xí'in ñasii mji ún,
chi ndi'i saá kivi yóo ún xí'in i,
saá káchí to'on ña nítã tãDavid
kuiya xina'á —káchí tãPedro xí'in
nivi na nakutá'an yó'o.

29 Ta saá nika'an ka tãPedro xí'in
na ña saná'a ra na yukia kóni kachí
to'on yó'o:

—Natá'an yó, najudío, ndato'on
kaxin i xí'in ndó xa'a tãDavid chi xii
síkuá yó kúu ra. Xini yó ñandaa
kúu ña nixi'i tãDavid ta ninduxun
ra. Tãnda kivi vitin yatin ní nákaa
ño'o noo ninduxun ra, ta ndixa xa
nita'yi koñu ra tixin ñaña. Ñakan
kia kúndaa ini yó ndi on sivi xa'a
tãDavid kúu ña ká'an to'on ña káchí
on ta'yi yiki koñu ra. Saá chi
xí'in to'on yó'o nika'an tãDavid xa'a
tãJesús. 30 TãDavid xikuu tãprofeta,
taa tã nika'an to'on ña taxi Níma
Ndios nda'a ra ka'an ra. Ta tãDavid
xini ra ndi ndixa ñii kivi kundivi
to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, chi
to'on ña chiná'a mji Ndios kasa
ndivi ra kúu ña. Nika'an Ndios xí'in
tãDavid, kachí ra saá: “Ndixa kia ñii
kivi ke'é i ña ñii sa'ya ñani síkuá ún
kuu ra tãRey ñoo Israel, ndatán
yóo ún vitin saá koo ra”, kachí Ndios
xí'in tãDavid xina'á. 31 Ta Ndios
saná'a ra saá noo tãDavid ña kúndaa
ini ra ndasaá kúndo'o Cristo, taa tã
ti'vi Ndios sakaku ra nivi ñii kivi
vaxi. Saá nítã tãDavid to'on ña
káchí saá: Ndios on vása taxi ra ña
ndi'i saá kivi koo níma ra noo ndóo
nivi na nixi'i, ni on taxi ra ña ta'yi
yiki koñu ra tixin ñaña yó'o, kachí
tarey David. 32 Ta vitin xa kundivi
to'on ña nítã tãDavid xina'á, chi
Ndios xa sanatakú ra tãJesús, ta mji
tãJesús yó'o kúu taa tã nítã tãDavid
xa'a. Ta ndixa xa natakú tãJesús,
saá chi mji ndi, na nixika xí'in ra
ndakuijn ndi xa'a ña xini ndi nixi'i
ra ta natakú ra, ta xini ndi ra takú ra.

33 Ta xini ndi tãJesús kuá'an ndaa ra
ta kuano'o ra ñoyivi ñino, ta xikoo

ra tón táyi ká'no, tón ñíndichi sijn
kua'á Ndios. Ta saá naki'in ra Níma
Ndios ña taxi Yivá yó Ndios nda'a ra,
ta tãJesús ti'vi ra Níma Ndios yó'o
kixaa ña koo ña xí'in ndi'i, nivi na
kándixa ña'á, ndatán yóo ña kindoo
ra xí'in ndi. Ta vitin ña xini ndó xí'in
ñi xini so'o ndó yó'o kúu ña kisa
ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ndi.

34 Ta xini yó ndi on sivi tãDavid xí'in
yiki koñu ra kúu taa tã ndaa ñoyivi
ñino. Saá chi nítã tarey David to'on
Ndios ña ká'an xa'a taa tã ti'vi Ndios
sakaku ra mji yó, ta kachí tãDavid
saá:

Ndios nika'an ra xí'in tãKá'no noo i,
kachí ra saá:

“Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi
sijn kua'á i,

35 tãnda tãnda kivi sakoyo i tixin
xa'a ún ndi'i na kani tá'an
xí'in ún”, saá kachí Ndios,
nítã tãDavid kuiya xina'á.

36 “Ta saá ndi'i ndó'ó ñaño'o i naIs-
rael, vará sava ndó'ó xa'ni ndó
tãJesús, chi katakaa ndaa ndó ra
nda'a tón cruz, ta vitin xini ñó'ó
kúndaa va'a ini ndó ndi Ndios xa
taxi ra ndayí nda'a mji tãJesús yó'o
ñi kúu ra Taa tãKá'no noo ndi'i yó,
ta kúu ra Cristo, taa tã xindati yó ti'vi
Ndios ña sakaku ra mji yó —kachí
tãPedro, ká'an ra xí'in na.

37 Tá nivi na xini so'o ña ká'an
tãPedro yó'o, kixá'á na ndi'i ní ini
na, tãnda nita'vi sava níma na xa'a
ñi xini so'o na ká'an ra xí'in na. Ta
saá nindaka to'on na tãPedro xí'in
inka naapóstol tá'an ra, kachí na
saá:

—Natá'an yó, ka'an ndó xí'in ndi,
yukia kasa ndivi ndi vitin? —kachí
na.

38 Ta ndakuijn tãPedro:

—Xini ñó'ó nandikó ini ndó ta
sandakoo ndó kuachi ndó ta kivi
ndó yichí noo xá'nda chiño Ndios.
Ta saá kivi ndó kuchu ndó xí'in
ndayí kivi tãJesús taa tã kúu Cristo.
Ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi ndó ta naki'in ndó Níma ra
kutaku ña ini ndó, 39 chi saá kindoo
Ndios ke'é ra xí'in ndó ta xí'in sa'ya
ndó ta xí'in nivi na ndóo kuá'a ní

ñoó xíká. Ndixa Ndios taxi ra Níma ra kutaku ña ini ndi'i nivi na kúu na kana Ndios ña kundikōn na yichī ra —káchí taPedro xí'in na.

⁴⁰ Si'a ndato'on taPedro, ta ká'an ka ra xí'in na, ndúkú ra noo na ña chikaá so'o na to'on ña ká'an ra. Ta káchí ra saá:

—Taxi ndó ña sakaku Ndios ndó'ó koto ñii káchí xo'vi ndó xí'in nivi na toon ní ini, na kúu na táku yichī on vá'a —káchí taPedro xí'in na.

⁴¹ Ta saá mii kivi ndato'on taPedro saá xí'in na, ta ñii unī mīl nivi kandixa na to'on ña nika'an ra xí'in na. Ta saá chichi na xí'in takuú chi kandixa na taJesús, ta chikaá ini na kundikōn na yichī ra. Ta xí'in nivi yó'o, nduu ku'a'a ní ka nivi na kándixa taJesús. ⁴² Ta saá ñii ñii kivi ndikōn ka na sakuá'a na ta kisa ndivi na ña sáná'a naapóstol, ta táxi xí'in mii na ña vivii kutaku xí'in tá'an na, ta ku'a'a ní yichī nákutá'an na xíxi na, ta tá'ví na sīta va'a xíxi na ña náká'an na taJesús ndasaá nixi'i ra xa'a na, ta táxi xí'in mii na nakutá'an na ña ka'an na xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an ndasaá xitaku ndi'i nivi nanoo kandixa taJesús

⁴³ Ta ndi'i nivi naka'nda ini na xito na ñava'a ná'no ke'é naapóstol noo na, chi xí'in ndee Ndios naapóstol ke'é na ku'a'a ní chiño va'a xito na.

⁴⁴ Ta ndi'i nivi na kándixa taJesús ñii yu'ú yóo ndi'i nayó'o. Ta ñii ñii na taxi na ña xikomí na xa'a ña koni ñó'ó ndi'i natá'an na, ta on vása sí'nda nixiyo ini na. ⁴⁵ Tá xito na ndí yóo natá'an na na kándixa taJesús, ta yóo ní ña kumanī noo nayó'o, ta saá síkó na ña kómí na, ta náki'in na sī'un, ta náta'ví na sī'un nda'a nivi na xini ñó'ó ña. Ta táxi na nda'a nivi yó'o ñii kiva ndatán yóo ña kumanī kuiti nda'a ñii ñii na.

⁴⁶ Ta saá ndi'i saá kivi nákutá'an na ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoo Jerusalén noo kisa ká'no na Ndios. Ta saá tuku nákutá'an na sava ve'e natá'an

na, ta tá'ví na sīta va'a xíxi na xa'a ña náká'an na ndasaá nixi'i taJesús xa'a na. Ta xí'in ñasii ní ini na, ta xí'in ña ndino'o ní ini na nákutá'an na ta xíxi na xí'in tá'an na. ⁴⁷ Ñii ñii kivi nákutá'an na kisa ká'no na Ndios, ta kánóo va'a ní ñato'ó na noo inkā nivi. Ta ñii ñii kivi Ndios sákaku ra nivi na kúu na kana ra ña kandixa na taJesús ta kundikōn na yichī ra. Ta saá ku'a'a ka nduu nivi na kándixa taJesús.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá nda'a ñii taa ta on kivi kanda xa'a

¹ Ñii kivi ka unī xikuaa kúu ña,* ta taPedro xí'in taJuan ku'a'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, chi hora yó'o kúu ña nákutá'an najudío ndi'i saá kivi xa'a ña ká'an na xí'in Ndios. ² Ta saá nixaá na ñii yé'é ña naní Yé'é Livi noo kivi nivi yoso ndíka ña yóo ke'e ve'e ño'o ká'no. Ta xini na ñii taa ta on kivi kanda xa'a, chi saá kaku ra. Ta tayó'o kándú'u ra yé'é yó'o, saá chi ndi'i saá kivi natá'an ra ndíso na ra, kixaa na chindú'u na ra yó'o xa'a ña ndaka chi'ña ra sī'un noo nivi na yá'a yé'é yó'o. ³ Ta saá taa ta on kivi kanda xa'a yó'o, xini ra taPedro xí'in taJuan ku'a'an kivi na yé'é yó'o, ta saá nindakā chi'ña ra sī'un noo na. ⁴ Ta taPedro xí'in taJuan xito kaxín na nduchū noo taa ta on kivi kanda xa'a yó'o, ta nika'an taPedro xí'in ra, káchí ra saá:

—Tata, koto kaxín ún noo ndi —káchí ra.

⁵ Ta saá taa yó'o xito kaxín ra noo na, chi xani sini ra ndí taxi na sī'un nda'a ra. ⁶ Ta taPedro nika'an ra xí'in ra:

—On koo sī'un ní'ii taxi nda'a ún, ta saá ni, yóo ña kómí ña taxi nda'a ún vitin. Xí'in ndayí kivi Jesucristo taño Nazaret, xá'nda chiñoi noo ún nakundichi ún, ta kixá'a ún ko'on xá'a ún vitin —káchí taPedro xí'in ra.

* 3:1 Ka unī xikuaa naní ña ka jin noo naño Roma.

⁷ Ta taPedro tjin ra nda'a kua'á taa yó'o, ta kixá'á ra ndání'i ña'á ra, tá mií saá xandikon nako'on ndee xa'a ra, ta nako'on ndee sikon xa'a ra, ta nakundichi ra, ⁸ ta kama ní kixá'á ra xíka ra. Ta naki'in ra kua'an ra xí'in taPedro, ta xí'in taJuan, noo yoso ndíka ña yóo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no. Ta nakutú ñasij ini ra, ta kixá'á ra kándeta ni'ni ra xí'in ña kúsij ní ini ra, ta xíka ra kisa ká'no ra Ndios. ⁹ Ta saá nivi na ndóo noo yóo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o, xito na tayó'o, ta va'a xíka xá'á ra, ta kisa ká'no ra Ndios. ¹⁰ Ta xí'in ña xito nivi nduva'a taa yó'o, ta ndixa naka'nda ini na, tandá yí'ví na ndóo na, chi nakoni na tayó'o xikuu taa ta on vása ní-kivi kanda xa'a, ta xindú'u ra yé'é ña naní Yé'é Livi, ña xindaqa chi'ña ra sij'un noo nivi.

Tq'on yó'o ká'an xa'a ña ndato'on taPedro xí'in nivi na nakutá'an Corredor taSalomón

¹¹ Ta taa ta nduva'a yó'o tjin ra nda'a taPedro xí'in nda'a taJuan, ta ni-xiin ra saña ña'á ra. Ta ndi'i nivi naka'nda ini na xini so'o na ña nduva'a tayó'o, ta xino na vaxi na koto na noo yóo ra xí'in taPedro ta xí'in taJuan, ñii xiiña corredor, ña naní Corredor taSalomón. Ta corredor yó'o xino nduu ña yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no. ¹² Tá xito taPedro nakutá'an nivi yó'o, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó naIsrael, ¿ndachun naka'nda ini ndó xito ndó ña nduva'a tayó'o? ¿Ndachun xito ndó noo ndi? ¿Án xani sini ndó xí'in ndee mji ndi kúu ña sanda'a ndi tayó'o, chi va'a ní nivi kúu ndi? On vása saá, chi xí'in ndee taJesús nduva'a tayó'o. ¹³ Ta mji Ndios taa ta kisa to'ó naxii síkuá yó, na kúu taAbraham, taIsaac xí'in taJacob, mji Ndios yó'o kúu taa ta chínóo síkón ñato'ó Sa'ya ra taJesús, taa ta kisa ndivi chiño ña ndaya'ví ní. Ta saá ni, sava ndó'ó kúu nivi na naxi taJesús yó'o nda'a nachíño ñoo Roma ña ka'ni na ra. Ta kivi

nixaa ra noo tagobernador Pilato, ta nika'an ndó ña on vá'a xa'a ra. Vará nika'an taPilato ndí kóni ra saña ra taJesús ko'on ndíka ra, ta ndó'ó ni-xiin ndó ke'é ra saá. ¹⁴ On vása ni-xiin ndó naki'in va'a ndó taJesús, taa ta kúu taNdaa, ta kúu taYii, ta nda víka ndukú ndó noo taPilato ña saña ra inka taa, ta kúu ta xá'ni nivi. ¹⁵ Ta saá xa'ni ndó taa ta kúu ñii laá kuiti ta kúchiño sakutaku ndino'o mji yó ndi'i saá kivi. TaJesús yó'o, vará nixi'i ra, ta Ndios sanataku ña'á ra, ta mji ndi kúu nivi na xini ña natakú ra, ta ndakuijn ndi xa'a ra ña ndixa natakú ra. ¹⁶ Ta xa'a ña kándixa ndi taJesús ta ndaa ini ndi ndayí kivi ra, ta xa'a ñayó'o nduva'a tayó'o, taa ta xikuu ta on kivi kanda xa'a. Ndixa xa'a ña ndaa ini ndi taJesús, sanda'a ndino'o ra tayó'o, taa ta xito ndó ñindichi ra noo ndó yó'o.

¹⁷ 'Natá'an yó, xini ndi ndó'ó, ta xí'in naná'no noo ndó, on vása ní-kundaa ini ndó yu kúu taJesús, ñakán xa'ni ndó ra. ¹⁸ Ta saá ni, ndi'i ña nixov'i taJesús kúu ña kundivi to'on Ndios ña nita naprofeta xina'á, chi ñii káchí nita ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á, nita na káchí na ndi xini ñó'ó xov'i ní Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mji yó, káchí naprofeta xina'á. ¹⁹ Ta vitin ndó'ó, xini ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó kuachi ndó, ta ki'vi ndó yichi Ndios. Ta saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. Ta saá ndixa kixaa kivi ña Ndios taxi ra ña nakindée ndó. ²⁰ Ta ñii kivi Ndios ti'ví tuku ra taJesús, ndikó ra ñoyívi yó'o. Saá chi nda si'na Ndios chindú'u ra taJesús kuu ra Cristo, taa ta sakaku nivi noo ña on vá'a. ²¹ Ñakán xini ñó'ó kundati ka taJesús, taa ta kúu Cristo, ñoyívi nino nda kixaa kivi ña Ndios ndasa xaá ra ndi'i ña kuva'a yóo ñoyívi. Ndátán nixiyo kivi xina'á tá on ta'an ka ki'vi nivi kuachi saá koo ña. Saá chi xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña nika'an ndoso naprofeta kuyá xina'á. ²² Ñii taprofeta ta nita to'on Ndios xina'á xikuu

taMoisés, ta tayó'o n̄itaa ra xa'a Cristo, kachí ra saá: "Ñii kivi ña vaxi Ndios ti'ví ra ñii taprofeta ndatán yóo yi'i. Ta tayó'o kixi ra ñoo yó Israel, ta ka'an ndoso ra to'on Ndios noo n̄ivi ñii ki'va ndatán yi'i n̄ika'an ndoso i to'on Ndios noo ndó. Ta saá xini ñó'ó chikaá so'o va'a ndó ndi'i ña ka'an ra xí'in ndó. ²³ Táná koo n̄ivi na on kua'a chikaá so'o to'on ka'an ra, ta tava yó n̄ivi yó'o ña on kuu ka na n̄ivi naño Ndios", saá n̄itaa taMoisés xina'á.

²⁴ 'Ta taprofeta Samuel, ta xí'in ndi'i saá naprofeta na kixi sata ra, ndi'i nayó'o n̄ika'an ndoso na to'on Ndios ña kachí xa'a ndasaá koo kivi ña taku yó vitin. ²⁵ Ta ndó'ó kúu sa'ya ñani síkuá naprofeta yó'o, ta saá vitin ndó'ó kúchiño naki'in ndó ñava'a ña kúu ña kindoo Ndios xí'in naxij síkuá yó ña kasa ndivi ra xí'in na. Saá chi kujya xina'á Ndios n̄ika'an ra xí'in taxij síkuá yó taAbraham, kachí ra saá: "Xa'a ña ke'é ta sa'ya ñani síkuá ún, yi'i ndixa ke'é i ña ndi'i n̄ivi ñoyívi naki'in na ñava'a", kachí Ndios xí'in ra. Ta vitin m̄i yó kúu n̄ivi na xa naki'in ñava'a ní nda'a Ndios, ndatán yóo ña kindoo ra xí'in taAbraham. ²⁶ Kivi Ndios ti'ví ra Sa'ya ra taJesús kixaa ra ñoyívi yó'o, ta saá si'na kixaa ra noo m̄i yó najudío xa'a ña ke'é ra ñava'a xí'in yó. Saá chi kixaa ra xa'a ña chindee ra m̄i yó ña nandikó ini yó ta sandakoo yó ña on vá'a, ta kundikon yó yichi Ndios —kachí taPedro xí'in n̄ivi na nakutá'an yó'o.

4

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taJuan yita na noo nachiño naJunta Suprema

¹ Tá m̄i yóo ka taPedro xí'in taJuan, ká'an ndoso na to'on Ndios noo n̄ivi, ta kixaa sava nasutu xí'in taká'no noo napolicia na kúu na ndaa ve'e ño'o ká'no, ta kixaa inka naná'no na kúu nasaduceo. ² Saa ní ini na kixaa na, chi taPedro xí'in taJuan ndato'on na sáná'a na n̄ivi

ndi ndixa natakū taJesús, ta kachí na ká'an na ndi ndi'i n̄ivi na kándixa taJesús, n̄ivi yó'o, ndatán xa natakū taJesús saá natakū na kivi ña vaxi.

³ Ta saá napolicia t̄in na taPedro xí'in taJuan, ta taan ña'á na ini ve'e kaa, noo xiño'o na nda inka kivi, saá chi xa n̄ikuaa ní kúu ña, ta on vása ní-kuna'a ka kasa nani na kuachi xa'a nayó'o. ⁴ Ta saá ni, xa ku'a ní n̄ivi kúu na xini so'o to'on ña n̄ika'an taPedro, ta n̄ivi yó'o kixá'á na kándixa na taJesús. Ta saá xa'no ti'vi n̄ivi na kándixa taJesús, ta n̄itondaa o'on mil kúu nataa na xa kándixa.

⁵ Ta n̄it̄ivi inka kivi, ta nakutá'an naná'no noo naIsrael xí'in naxikua'a ta xí'in namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, nakutá'an na ña koo junta ñoo Jerusalén.

⁶ Ta taká'no noo ndi'i nasutu, naní ra Anás yóo ra xí'in na. Ta ndoo nave'e ra na kúu taCaifás, taJuan, taAlejandro xí'in sava ka inka nave'e tasutu ká'no yó'o. ⁷ Ta saá ti'ví na napolicia ko'on na tava na taPedro xí'in taJuan ve'e kaa. Ta n̄ixaa'an napolicia ta naki'in na na ñó'o ve'e kaa, ta ndikó napolicia, ta vaxi taPedro xí'in taJuan xí'in na, ta kixaa na noo yóo nachiño. Ta saá nachiño kixá'á na ndaka to'on na taPedro xí'in taJuan, kachí na saá:

—¿Ndasaá ke'é ndó sanda'a ndó tayó'o, ta ta on kivi kanda xa'a xikuu ra? ¿Yu kúu na taxi ndee án ndayí nda'a ndó ke'é ndó saá? —kachí nachiño xí'in taPedro ta xí'in taJuan.

⁸ Ta taPedro, chutú ini ra xí'in Nima Ndios, ta ndakuijn ra n̄ika'an ra, kachí ra saá:

—Nachiño xí'in naxikua'a ñoo yó Israel, ká'an i xí'in ndó vitin. ⁹ ¿Án ndixa táxi ndó kuachi xa'a ndi chi ke'é ndi ñava'a xí'in ñii ta ta xikuu ta on kivi kanda xa'a? ¿Án ndixa kóni ndó kundaa ini ndó ndasaá nduva'a xa'a ra? ¹⁰ Ta saá vitin ká'an ndi ndato'on káxin ndi xí'in ndó'ó ña kundaa ini m̄i ndó ta kundaa ini ndi'i naño yó naIsrael

ndí xí'in ndeę tãJesús tãño Nazaret nduva'a tayó'o. Mji tãJesús yó'o kúu tã tã katakaa ndaa ndó nda'a tón cruz, ta nixi'i ra, ta Ndios sanataku ña'á ra. ¹¹ Ta xa'a tãJesús yó'o káchí tɔ'on Ndios ña nĩtaa na xina'á, káchí ña saá: “Yóo ñii yuu ña nĩ-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'o na, ta vitin mji yuu yó'o nduu ña yuu ká'no ní ka, chi nákaa ña xa'a ve'e ta ndiso ña ve'e”, káchí tɔ'on Ndios. Ta ndatán yóo yuu yó'o, saá yóo tãJesús vitin. ¹² Ta ñii laá tãJesús kúchiño sakaku ra mji yó, chi nda'a ñii laá tãJesús Ndios taxi ra ndeę ña sakaku ra nivi. Ta ndixa on koó ka nda ñii nivi, ni nda ñii inkã ña yóo ñoyivi kómí ndeę Ndios ña kúchiño sakaku ña mji yó —saá nĩka'an tãPedro xí'in nachiño.

¹³ Ta ndi'i nachiño yó'o, nãka'nda ini na ndóo na, xini so'o na tɔ'on ká'an tãPedro xí'in tɔ'on ká'an tãJuan. Saá chi on vása yí'vi ovi tãa yó'o, ta xí'in ña ndino'o ní ini na nĩka'an ndoso na tɔ'on noo nachiño ná'no yó'o. Ta nachiño yó'o kúndaã ini na ndí tãPedro xí'in tãJuan lo'o ní ka'vi na escuela, ta saá ni, va'a ní ká'an na. Ta saá nachiño yó'o naká'án na ndí tãPedro xí'in tãJuan xikuu nataa na nixika xí'in tãJesús. ¹⁴ Ta nachiño yó'o xito na ña ñíndichi tãa tã xikuu tã on kivi kanda xa'a, ta vitin nduva'a ra. Ta saá on vása ní-ni'i na tɔ'on ña ndakuijn na, ta ndá tásijn kuiti ndóo na. ¹⁵ Ta saá xa'nda chiño na noo tãPedro xí'in tãJuan kee na ko'on na ke'e ña kúchiño ka'an tá'an mji nachiño yó'o na kúu naJunta Suprema. ¹⁶ Ta nĩka'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia ke'é yó xí'in ovi tãa yó'o vitin? Chi ndi'i nivi na táku ñoo Jerusalén yó'o xini na ña ke'é na ovi tãa yó'o ñii ñava'a ká'no ní. Ta mji yó on kivi ka'an yó káchí yó ndí on sivi ñandaã kúu ña ke'é na ñava'a yó'o. ¹⁷ ¿Yukia kúchiño yó ke'é yó ña on kuĩta ní'no tɔ'on ndi'i saá xiiña xa'a tãa tã nduva'a yó'o? Va'a ka ná ka'an yó xí'in na ovi tãa

yó'o ña sandakoo na ká'an ka na xa'a tãJesús xí'in nivi, chi tá on xijn na chikaa so'o na ña xa'nda chiño yó noo na, ta saá saxo'vi yó na —káchí nachiño, ká'an na.

¹⁸ Ta kana na tãPedro xí'in tãJuan ña ndikó nayó'o. Ta saá kixaa na, ta nachiño xa'nda chiño na noo nayó'o, káchí na saá:

—Nda ñii ka kivi on ka'an ka ndó nda ñii tɔ'on xa'a tãJesús, ta nda ñii ka nivi on saná'a ka ndó na xí'in ndayí kivi tãJesús —káchí nachiño ná'no xí'in tãPedro ta xí'in tãJuan.

¹⁹ Ta saá tãPedro xí'in tãJuan ndakuijn na, káchí na saá:

—Kani sinj ndó ta ndakuijn ndó, ¿yu kúu ña ndaa ka noo Ndios? ¿Án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni ndó'ó, án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni Ndios? ²⁰ Saá chi ndi'i, on kúchiño sandakoo ndi ká'an ndi xí'in nivi xa'a ña xini ndi, ta xa'a ña xini so'o ndi —káchí na xí'in nachiño ná'no yó'o.

²¹ Ta ndakuijn nachiño nĩka'an na, káchí na saá:

—Tána ka'an ka ndó xa'a tãJesús, ta ndixa saxo'vi ní ndi ndó'ó —káchí na.

Ta saá saña na tãPedro xí'in tãJuan kuã'an ndika nayó'o. Saá chi nachiño ni-ni'i na yichi ndasaá kúchiño saxo'vi ña'á na, chi ndi'i inkã nivi kúsi ní ini na ña nduva'a tãa tã xikuu tã on kivi kanda xa'a. Ta xa'a ñava'a ká'no yó'o, nivi kisa ká'no ní na Ndios. ²² Saá chi tãa tã xikuu tã on kivi kanda xa'a ta nduva'a ra, yá'a ovi siko kuiya kómí ra.

Tɔ'on yó'o ká'an ña ndí nivi na kándixa tãJesús ndúkú na ñava'a noo Ndios

²³ Tá nachiño saña na tãPedro xí'in tãJuan, ta kee na kuã'an na, ta nixaa na ñii ve'e noo nákut'an natá'an na na kúu nivi na kándixa tãJesús. Ta saá tãPedro xí'in tãJuan ndatɔ'on na xí'in na ndí nachiño ná'no xí'in nasutu ná'no ndeé ní xa'nda chiño na noo na ña on vása ka'an ka na tɔ'on xa'a tãJesús. ²⁴ Tá ndi'i xini so'o na tɔ'on yó'o, ta saá

ndi'i n̄ivi na naḱutá'an yó'o k̄ixá'á na ká'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, yó'o kúu Taa taKá'no noḱ ndi, ta yó'o kúu taa ta k̄isa va'a ñoyívi n̄ino xí'in ñoyívi yó'o, ta k̄isa va'a ún takuii m̄ini. Ta yó'o kúu taa ta k̄isa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino, xí'in ndi'i ña yóo ini takuii. ²⁵ Ta x̄ij s̄ikuá ndi taDavid x̄ikuu ñii taa ta k̄isa chiño noḱ yó'o, ta Níma ún n̄ika'an ña ini ra, ta n̄itaa ra to'on yó'o:

Ña mañi kúu ña s̄aa ini n̄ivi na ñoo x̄iyo x̄ini na Ndios,

ta ña mañi kúu ña x̄ani s̄inj̄i n̄ivi ndasaá koo ña kundeé na noḱ ra.

²⁶ Narey xí'in inka naná'no na xá'nda chiño noḱ n̄ivi ñoyívi yó'o naḱutá'an na,

ta naḱoo yu'ú na xa'a ña kani tá'an na xí'in Ndios.

Ta naḱoo yu'ú na xa'a ña kani tá'an na xí'in taa ta sakuiso chiño Ndios kuu ra Cristo, taa ta sakaku n̄ivi,

kachí taDavid x̄ina'á.

²⁷ 'Ta xa kundivi ña n̄ika'an taDavid, chi ñoo Jerusalén yó'o naḱutá'an tarey Herodes xí'in tagobernador Pilato xí'in inka n̄ivi na ñoo x̄iyo, ta xí'in sava naño yó naIsrael, ta ndi'i nayó'o naḱoo yu'ú na ña ka'ni na Sa'ya ún taȳij̄i taJesús, taa ta naḱaxin ún ta sakuiso chiño ún ra ña sakaku ra n̄ivi.

²⁸ Ta saá nachiño ná'no xí'in inka naná'no yó'o k̄isa ndivi na ndatán yóo ña nda xa si'na ch̄itón̄i ún kundivi, Tata Yivá yó Ndios. Ta xí'in ndayí ún kundivi ndi'i ña n̄ix̄o'v̄i ní taJesús. ²⁹ Ta vitin ndúkú ndi noḱ ún ña kon̄i so'o ún ndá to'on kúu ña ká'an nachiño xa'a ndi, chi káchí na ndi sax̄o'v̄i ní na ndi'j̄i xa'a ña ndato'on ndi to'on xa'a taJesús.

Ta xa'a ñayó'o, vitin ndúkú ndi noḱ ún ña chikaa ún ndee ún ini ndi ña on kuyi'ví ndi ka'an ndoso ndi to'on ún noḱ n̄ivi. ³⁰ Ta ndúkú ndi noḱ ún ña saná'a ún ndee ún noḱ n̄ivi xí'in ña sanda'a ún ku'a ní

n̄ivi na ndee ndó'o. Ta taxi ún nda'a ndi ndee taJesús, ta kúu Sa'ya ún taȳij̄i, xa'a ña ke'é ndi milagro xí'in inka ñava'a ná'no ña taxi naka'nda ini n̄ivi —káchí na, ndukú na noḱ Ndios.

³¹ Tá ndi'i n̄ika'an na xí'in Ndios, ta k̄ixá'á táan ní noḱ yóo ve'e naḱutá'an na. Ta Ndios sakutú ra xí'in Níma ra ini ndi'i n̄ivi na naḱutá'an yó'o. Ta saá chutú Níma Ndios ini na, ta nda lo'o on vása yí'ví na, ta k̄ixá'á na ká'an ndoso na to'on Ndios noḱ n̄ivi.

To'on yó'o ká'an ndi n̄ivi na kándixa taJesús ñii káchí x̄inj̄i ñó'o na ndi'i ñava'a kómí na

³² Ndi'i n̄ivi na kándixa taJesús, ñii yu'ú ta ñii níma x̄ikuu na, ta nda ñii n̄ivi yó'o ni-ka'an na káchí na ndi'ndi'i ñava'a kómí na ña kon̄i ñó'o m̄ij̄i na kuiti kúu ña. Nda víka, taxi na ndi'i ñava'a kómí na, ña kon̄i ñó'o ndi'i natá'an na. ³³ Ta xí'in ndee Ndios, ndi'i naapóstol on vása sándakoo na ña ndato'on na xí'in n̄ivi ña ndixa nataḱu taJesús. Ta Ndios ke'é ra ku'a ní ñava'a xí'in n̄ivi na kándixa taJesús. ³⁴ Ta saá nda ñii n̄ivi na kándixa taJesús on vása ní-kisa mañi ka ña x̄inj̄i ñó'o noḱ na. Saá chi n̄ivi na x̄ikomí ve'e, án n̄ivi na x̄ikomí ño'o, nayó'o n̄isikó na ña x̄ikomí na, ta naḱi'in na ndi'i s̄i'ún, ³⁵ ta taxi na ña nda'a naapóstol xa'a ña nata'ví na s̄i'ún yó'o. Ta naapóstol yó'o taxi na ña nda'a n̄ivi, ñii k̄i'va ndatán yóo ña x̄inj̄i ñó'o ñii ñii na. ³⁶ N̄ix̄iyo ñii taa nañi ra José, ta kúu ra sa'ya ñani s̄ikuá taLeví. Kee ra ñoo isla Chipre, ta naapóstol sakunaní na ra Bernabé, chi k̄ivi Bernabé kóni kachí ña: Taa ta sánduva'a ini n̄ivi.

³⁷ Ta taBernabé yó'o n̄isikó ra ñii ño'o ra, ta taxi ra ndi'i s̄i'ún nda'a naapóstol ña nata'ví na ña ta taxi na ña nda'a n̄ivi na x̄inj̄i ñó'o s̄i'ún yó'o.

5

To'on yó'o ká'an ndi taAnanías xí'in ñaSafira n̄ika'an

na to'on vatá

1 Ta ñii taa naní ra Ananías xí'in ñásí'í ra naní ñá Safira ñisikó na ñii ño'o na. 2 Ta sɿ'ún ña ñaki'in na xa'a ño'o ñisikó na, ñii tá'ví sɿ'ún yó'o chikaá va'a na. Ta inká tá'ví sɿ'ún, taAnanías taxi ra ña nda'a naapóstol xa'a ña koni ñó'ó ñivi nandá'ví. Ta saá taAnanías kixaa ra taxi ra sɿ'ún yó'o nda'a taPedro, ta ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñayó'o kúu ndi'i sɿ'ún ñaki'in ndi xa'a ño'o ñisikó ndi —káchí ra.

Ta ñásí'í ra ñáSafira ñixiyo yu'ú ñá xí'in ra ña ke'é ra saá.

3 Ta ñika'an taPedro xí'in taAnanías:

—Tata, ¿ndachun taxi ún ña ñiki'vi níma ndiva'a ká'no Satanás ini ún ña xá'nda chiño ña noo ún ña ka'an ún to'on vatá xí'in Níma Ndios? Chi káchí ún ñayó'o kúu ndi'i sɿ'ún ña ñaki'in ún xa'a ño'o ñisikó ún, ta on sɿ'í ñandaá kúu ña ñika'an ún, chi kindoo ñii tá'ví sɿ'ún nda'a ún. 4 Tá on ta'an ka sɿ'ikó ún ño'o ún, ¿án on ndixa xikomí ún ndayí sɿ'ikó ún ña án on sɿ'ikó ún ña?, chi ño'o mii ún xikuu ña. Ta vitin xa ñisikó ún ña ta ñaki'in ún sɿ'ún xa'a ña, ta, ¿án on sɿ'í sɿ'ún mii ún kúu ndi'i ña ñaki'in ún? Ta xikomí ún ndayí ke'é ún xí'in sɿ'ún yó'o ñii ki'va ndatán kóni ún. Ta saá, ¿ndachun ñika'an ún to'on vatá xí'in ndi? Ta on sɿ'í ndasaá kuiti ndi'í kúu na ñika'an ún to'on vatá xí'in, ta xí'in mii Ndios ñika'an ún to'on vatá —káchí taPedro xí'in taAnanías.

5 Tá ndi'í xini so'o taAnanías to'on yó'o, ta ñixi'í ra, ta ñakava yikí koñu ra nda noo ño'o. Ta ndi'í ñivi na xini so'o ña ndo'o taAnanías ñiyi'ví ní na. 6 Ta saá ñakuita sava taa kuáchí, ta chití'ví na yikí koñu taAnanías xí'in tikoto, ta kuá'an na sandúxun na ña.

7 Sakán ñiya'a unj hora ñixi'í taAnanías, ta kixaa ñásí'í ra, ta ñayó'o, on ta'an koni ñá yukía ndo'o yijí ñá. 8 Ta taPedro ñinda'ka to'on ña'a ra, káchí ra saá xí'in ñá:

—¿Án ñandaá sɿ'ún yó'o kúu ndi'í ña ñaki'in ndo xa'a ño'o ñisikó ndo? —káchí taPedro xí'in ñáSafira.

Ta ndakuiin ñá, ñika'an ñá:

—Ñandaá va ñayó'o kúu ndi'í sɿ'ún ñaki'in ndi, tata —káchí ñá.

9 Ta ñika'an taPedro xí'in ñá:

—¿Ndachun yó'o xí'in yijí ún ñixiyo yu'ú ndo ña koto ndoso ndo Níma Ndios? Ta vitin nataa kuáchí na ñixa'an sandúxun yikí koñu yijí ún xa ndikó na kixaa na ta yíta na yé'é. Ta saá tuku nataa kuáchí yó'o yíta ti'va na ñaki'in na yikí koñu mii ún ko'on ña xí'in na ña sandúxun na ña —káchí taPedro xí'in ñá.

10 Ta xandikon ñixi'í ñá, ta ñakava yikí koñu ñá nda noo ño'o. Ta tuku ñiki'vi nataa kuáchí, ta xito na ña ndixa ñixi'í ñá, ta saá ñaki'in na yikí koñu ñá, ta kuá'an na sandúxun na ña ñii xiiña sijn noo ñinduxun yikí koñu yijí ñá. 11 Ta ndi'í ñivi na kándixa taJesús, ta xí'in inká ñivi na xini so'o ndasaá ñixiyo ña ñixi'í taAnanías xí'in ñásí'í ra, ta ñiyi'ví ní ndi'í ñivi yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñava'a ná'no ke'é naapóstol

12 Ta saá xí'in ndee Ndios, naapóstol kixá'á na ké'é na kuá'a ní milagro xí'in inká ñava'a ná'no ña náka'nda ini ñivi xito na. Ta ñii ñii kivi ndi'í ñivi na kándixa taJesús nákutá'an na Corredor taSalomón ña kúu ñii tá'ví corredor ña xino nduu yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. 13 Ta inká ñivi yí'ví na nakutá'an na xí'in nayó'o. Ta saá ni, kánóo síkón ní ñato'ó ñivi na kándixa taJesús. 14 Ta ñii ñii kivi nduu kuá'a ní ka nataa xí'in náña'a na kúu na kándixa taJesús, ta ñitondaa kúu na ñii ti'vi ká'no ní ñivi. 15 Ta saá kuá'a ní ñivi tava na ndi'í nave'e na na kúu na ndee ndó'o, ta ndiso ña'a na, ta kuá'an na, ta chindoo na ñivi na ndee ndó'o yó'o noo xito án noo yivi, ña yóo na ndati na yu'u yichi noo ya'a naapóstol. Chi xani ini na vará nda kundati taPedro ná ya'a satá ñivi

na ndeé ndó'o yó'o, ta saá nduva'a na. ¹⁶ Kuá'a ní nivi na kee ndi'i saá ñoo ña yoo yatin ñoo Jerusalén, vaxi na ndiso na nave'e na, na kúu na ndeé ndó'o, án kúu na na xó'vi xa'a ña ké'é ñanímá ndiva'a xí'in na, ta kixaa na noo yoo naapóstol, ta nduva'a ndi'i nayó'o.

Tq'on yó'o ká'an ndí nachiño saxo'vi ní na naapóstol

¹⁷ Ta taa taká'no noo ndi'i nasutu, ta xí'in nataa nasaduceo,* na kúu naxika xí'in ra, nakutú ini na xí'in ña kuíni na xini na naapóstol. ¹⁸ Ta saá nachiño yó'o xa'nda chiño na noo napolicia, ta nayó'o tjin na naapóstol ta taa ña'a na ini ve'e kaa. ¹⁹ Ta saá tá xa ñoo kúu ña, ta Ndios t'ví ra ñii ñaáangel ña nakoná ña yé'é ve'e kaa, ña kee naapóstol ko'on ndíka na. Ta kee na kuá'an na xí'in ñaáangel, ta nika'an ñaáangel xí'in na, káchí ña saá:

²⁰ —Ko'on ndó ve'e ño'o ká'no, ta ka'an ndoso ndó to'on va'a noo nivi na nakutá'an noo yoo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o yó'o, ta ndato'on ndó xí'in na ndasaá kuchiño kutaku ndino'o na noo Ndios ndi'i saá kivi —káchí ñaáangel xí'in naapóstol.

²¹ Tá niti'va inká kivi, ta kuá'an naapóstol noo yoo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a na sáná'a na ndi'i nivi, ñii ki'va ndatán nika'an ñaáangel xí'in na.

Ta saá kixaa taká'no noo nasutu xí'in ndi'i natá'an ra, ñii xiiña noo kindoo na nakutá'an na. Ta kana na inká naxikuá'a na kúu naJunta Suprema ña kixaa na nakutá'an na xí'in na. Tá nakutá'an nayó'o, ta saá t'ví na napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no ña ko'on na tava na naapóstol ta kixaa na noo naJunta Suprema yó'o. Saá chi nachiño yó'o xáni sinj na ndi naapóstol ñó'o ka na ini ve'e kaa. ²² Tá napolicia nixaa na noo yoo ve'e kaa, ta on koó ka naapóstol ní-naní'i na. Ta saá kama ní ndikó na kixaa na noo naJunta Suprema,

ta ndato'on na xí'in nayó'o, ²³ káchí na saá:

—Nixa'an ndi noo yoo ve'e kaa, ta ndási kútu yé'é ve'e kaa yó'o, ta xini ndi natropa yita na ndaa na yé'é. Ta saá nakoná ndi yé'é, ta on koó ka nivi ñó'o ini ve'e kaa yó'o —káchí na, ndato'on na xí'in naJunta Suprema.

²⁴ Tá taká'no noo nasutu xí'in natá'an ra, ta xí'in taká'no noo napolicia xini so'o na ña ndato'on napolicia yó'o, ta naka'nda ní ini na. Ta xáni sinj na yukia koo yó'o vitin, ta ká'an na ndáka to'on tá'an na, káchí na ndasaá keta ñayó'o vitin. ²⁵ Tá mií saá kixaa ñii taa noo yoo naJunta Suprema, ta ndato'on ra xí'in na, káchí ra saá:

—Koto ndó ví, mji nataa na taa ndó ini ve'e kaa, vitin yita na noo yoo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no, ta sáná'a na nivi —káchí ra xí'in na.

²⁶ Ta saá napolicia na ndaa ve'e ño'o xí'in taká'no noo napolicia yó'o, kee na kuá'an na noo yoo yoso yó'o, noo yita naapóstol sáná'a na nivi. Ta saá napolicia xí'in ñato'ó kisa ndivi na chiño ña tjin na naapóstol, saá chi yí'vi na ko'o sasa na nivi na xito ña ké'é na, chi táná saa nivi yó'o, ta koon na yuu satá napolicia. ²⁷ Ta saá naapóstol kuá'an na xí'in napolicia yó'o, ta kixaa na noo naJunta Suprema. Ta taká'no noo nasutu nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

²⁸ —Xa xa'nda chiño ndi noo ndó ña on ka'an ka ndó xí'in ndayí kivi taJesus. Ta, ¿ndachun só'ó ní ndó ña on xini ndó kasa ndivi ndó to'on ña nika'an ndi? Ta vitin nivi na ndoo ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén xa xini so'o na to'on ña sáná'a ndó xa'a taJesus. Ta ndó'ó ndúkú ndó sakuiso ndó kuachi satá ndi ña xa'ni ndi taJesus yó'o —káchí taká'no noo nasutu xí'in naapóstol.

²⁹ Ta ndakuijn taPedro xí'in inká naapóstol, ta nika'an na, káchí na saá:

* 5:17 Sava nasaduceo xí'in sava nafariseo kúu naJunta Suprema noo najudío.

—Ña xini ñó'ó ní ka kía kasa ndivi ndi ña kóni Ndios noo ña kasa ndivi ndi ña kóni nivi. ³⁰ Mji Ndios, ña ña kisa to'ó naxii síkuá yó kuiya xina'á, kúu ña ña sanataku taJesús, ña ña xikuu ña nixi'i chi ndó'ó katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta nixi'i ra. ³¹ Tá ndi'i ñataku taJesús ta ndaa ra ñoyívi nino, ta Ndios taxi ra xikoo taJesús noo táyi tón to'ó, tón ñíndichi noo yóo nda'a kua'á Ndios ñoyívi nino, ta taxi ra ndayí nda'a taJesús ña kúu ra Taa taKá'no noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Mji Ndios taxi ra ndayí nda'a taJesús kúu ra Taa ta Sákaku nivi noo ña on vá'a. Ta taJesús ke'é ra saá chi kóni ra ndi' naño yó naIsrael nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na, ta saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. ³² Ta mji ndi kúu nivi na ndakuiin ká'an ndi ñandixa xa'a taJesús. Ta Níma Ndios kúu ña ñii káchí ndakuiin xí'in ndi ká'an ña ñanda'a xa'a taJesús. Ta mji Níma Ndios yó'o kúu ña xa taxi Ndios ña táku ini ndi'i nivi na kisa ndivi ña kóni Ndios —káchí taPedro xí'in nachiño Junta Suprema.

³³ Tá naJunta Suprema yó'o xini so'o na ña ñika'an taPedro xí'in na, ta ñisaa ní ini na, ñanda kóni na ka'ni na ndi'i naapóstol yó'o. ³⁴ Ta saá yóo ñii tafariseo naní ra Gamaliel, ña ña tá'tá'an naJunta Suprema kúu ra, ta kúu ra ña ña sáná'a ndayí Ndios ña ñita taMoisés xina'á, ta ndi'i nivi kisa to'ó na ra. TaGamaliel yó'o ñakundichi ra, ta xa'nda chiño ra ña kee naapóstol ko'on na ke'e ñii káni lo'o, ³⁵ ta saá ñika'an ra xí'in ndi'i nivi na kúu naJunta Suprema, káchí ra saá:

—Natá'an yó, nataa ñoo Israel, va'a vivii ná kani sinj ndó yu kúu ña xini ñó'ó ke'é ndó xí'in nataa yó'o. ³⁶ Náká'an ndó sakán lo'o kuiya niya'a nixiyo ñii ña xinaní ra Teudas, ta ñika'an ra xikuu ra ñii ña ta ká'no ní, káchí ra xa'a mji ra. Ta sanakutá'an ra ku'a'á ní nivi, ñanda ñitondaa na xikuu na komi ciento ña na kúu na xindikón sata ra. Ta kixaa ñii kivi, ta xa'ni na taTeudas

yó'o, ta saá ndi'i nataa na xindikón sata ra nixita ní'no na ta ku'a'an na inka ñoo. Ta saá nda ñii nivi on vása ní-ka'an ka na xa'a taTeudas, ta ña manj xikuu ndi'i ña ke'é ra. ³⁷ Ta saá niya'a lo'o kuiya, ta saá ñitondaa kuiya ña ndani' na censo, ta nixiyo inka ña xinaní ra Judas. Tayó'o kee ra ñoo estado Galilea, ta xikuu ra ñii taká'no, ta ku'a'á ní nivi xindikón na sata ra. Ta saá kixaa ñii kivi, ta xa'ni na taJudas yó'o, ta saá tuku ndi'i nataa na xindikón sata ra, nixita ní'no ndi'i na. ³⁸ Ta xa'a ña kúnda'a ini yó ña ñindo'o nataa yó'o, ndato'onj xí'in ndó vitin ndi va'a ka ná saña ndó nataa yó'o ko'on ndika na, ta on sandi'i ka ndó na. Saá chi, tá ndasaá kuiti to'on ña kúu ña sáná'a na noo nivi, ta saá ña ke'é nataa yó'o on kúnda'e ña, ta kama ní ndi'i xa'a ña. ³⁹ Ta saá ni, tá to'on Ndios kúu ña sáná'a na, ta ndó'ó on kuchiño kúnda'e ndó noo ña, ta ña manj kúu ña ndukú nde'e ndó kasi ndó noo nataa yó'o, chi ko'yo yóo ndó saá káni tá'an ndó xí'in mji Ndios —káchí taGamaliel xí'in naJunta Suprema.

⁴⁰ Ta saá naJunta Suprema chikaa so'o na ña ndato'on taGamaliel xí'in na. Ta xa'nda chiño na noo napolícia na ndaa ve'e ño'o ká'no ña tuku kana na naapóstol ña kixaa na noo nachiño yó'o. Ta saá nachiño xa'nda chiño na noo napolícia ña kani na naapóstol yó'o xí'in kuártá. Ta saá xa'nda chiño na noo naapóstol ña on ka'an ka na nda ñii to'on xa'a taJesús, ta saña ña'á na ña ko'on ndika na. ⁴¹ Ta saá naapóstol, xí'in ñasij ní ini na, kee na ku'a'an na. Saá chi xani sinj na ndi ká'no ní ñato'ó taxi Ndios nda'a na, ña taxi ra ña nixovj na xa'a ña ndato'on na noo nivi to'on va'a xa'a taJesús. ⁴² Ta ndi'i saá kivi xika naapóstol sáná'a na nivi na kúu na ñakutá'an noo yóo yoso ndika ke'e ve'e ño'o ká'no. Ta ndi'i kivi kee na ku'a'an na ku'a'á ní ve'e noo ñakutá'an nivi ña konj so'o na to'on xa'a taJesús. Ta nda lo'o on vása sándakoo na ká'an ndoso na

to'on va'a ña káchí ndí taJesús kúu ra Cristo, òa ta tí'ví Ndios sakaku ra ñivi.

6

To'on yó'o ká'an ndasaá ñakaxin na uxá òa na chindeé ñivi nandá'ví na kúu na kándixa taJesús

¹ Ta kivi saá, tá vaxi kua'no kuá'a ní ka ñivi na ndikõn yichí taJesús, ta saá kixá'á kaku ñii kuachi chi sava ñivi najudío na kándixa taJesús kúu ñivi na ká'an to'on hebreo, ta inká sava na ká'an na to'on griego. Ta ñivi na ká'an to'on griego ká'an kuáchí na xa'a ñivi na ká'an to'on hebreo, ta ñika'an na xí'in naapóstol, káchí na saá:

—Ñii ñii kivi ña náta'ví na ñaxíxi nda'a náña'a ndá'ví ná ñixi'í yí, ta on sivi ñandaa kúu ña ké'é na, chi kuá'a ka ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mji na, ná ká'an to'on hebreo, ta lo'o ní kuiti ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mji ndi ná ká'an to'on griego —saá ká'an na, ndátoto'on kuáchí na xí'in naapóstol.

² Ta saá ndi'i na uxu ovi naapóstol nakana na ndi'i ñivi na kándixa taJesús vaxi na nakutá'an na, ta saá kixaa na. Ta naapóstol ñika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Chiño ña sakuiso chiño Ndios ndi'í kúu ña ka'an ndoso ndi to'on Ndios ño ñivi. Ta saá on vá'a sandakoo ndi chiño yó'o xa'a ña kasa ndivi ndi inká chiño ña kúu ña náta'ví ndi ña xíxi ñivi ta táxi ndi ña nda'a nandá'ví. ³ Ta vitin, ñayó'o kúu ña ndátoto'on ndi xí'in ndó'ó, ñañani yó xí'in náki'va yó na kándixa taJesús. Nandukú ndó uxá òa, na kúu nataa na kánóo va'a ñatoto'ó xa'a, ta kúu nataa na ndíchi siní, ta kúu nataa na chutú ini xí'in Níma Ndios. Tá nakaxin ndó uxá òa yó'o, ta mji ndi naapóstol sakuiso chiño ndi ñayó'o ña kasa ndivi na chiño ña kúu ña náta'ví na ñaxíxi, ta taxi na ña nda'a ñivi nandá'ví. ⁴ Ta saá mji ndi ndi'i saá kivi nataxi xí'in mji ndi ña ka'an ndi xí'in Ndios,

ta ka'an ndoso ndi ño ñivi to'on Ndios —káchí naapóstol xí'in ñivi na nakutá'an yó'o.

⁵ Ta ndi'i ñivi na nakutá'an yó'o kúsij ini na xa'a ña xini so'o na to'on ñika'an naapóstol, ta ñakoo yu'ú na ké'é na saá. Ta saá ñakaxin na uxá òa ña kasa ndivi na chiño ña náta'ví na ñaxíxi ta taxi na ña nda'a nandá'ví. Ta òa tanóo ñakaxin na ñani ra Esteban, òa ta chutú ní Níma Ndios ini, ta kúu ra òa ta xí'in ndino'o ní ini kándixa Ndios. Inká òa ta ñakaxin na ñani ra Felipe, inká ra ñani Prócoro, inká ra ñani Nicanor, inká ra ñani Timón, inká ra ñani Parmenas, inká ra ñani Nicolás. Ta Nicolás yó'o kúu taño Antioquía, ta on vása kúu ra tajudío, ta xina'á chikaa ini ra xa'a ña ndikõn ra yichí najudío, ta saá kándixa ra to'on xa'a taJesús ta vitin ndikõn ra yichí ra. ⁶ Tá ndi'i ñakaxin na uxá òa yó'o, ta saá kee na kuá'an na, ta kuá'an na uxá òa yó'o xí'in na, ta kixaa na ño naapóstol. Ta naapóstol yó'o chiso na nda'a na siní na uxá òa yó'o, ta ñika'an na ndukú na ño Ndios xa'a na.

⁷ Ta saá ñixita ní'nó to'on Ndios, ta kuá'a ní ka ñivi ñaño Jerusalén ñandikó ini na, ta kándixa na taJesús, ta saá tuku kuá'a ní nasutu judío kándixa na taJesús ta ñikivi na yichí ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña tjin na taEsteban kuá'an ra xí'in na ño ñajunta Suprema

⁸ Ta taEsteban kúu ñii òa ta kómí nde Ndios, ta Ndios taxi ra ñava'a nda'a ra ña kúchiño ké'é ra kuá'a ní milagro ná'no xí'in inká ñava'a ña taxi ñaka'nda ní ini ñivi. ⁹ Ta saá ñi, ñii tí'ví ñivi na kúu na ve'e ño'o sinagoga ña ñani Ve'e Ño'o Esclavos Libertados, ñayó'o on vása yóo yu'ú na xí'in ña ká'an taEsteban, ta kixá'á na náa na xí'in ra. Vará najudío kúu ndi'i ñayó'o, ta si'na sava ñayó'o xitaku na ñoo Cirene, inká na xitaku ñoo Alejandría, inká na xitaku estado Cilicia, inká na xitaku estado Asia, ta vitin nakutá'an ndi'i na ñoo

Jerusalén. ¹⁰ Ta Níma Ndios yóo ña ini taEsteban, ta nina to'on ndíchi Ndios ká'an ra xí'in ñivi yó'o na náa xí'in ra, ta ñi-kuchiño na naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ra.

¹¹ Ta saá cha'vi se'é na inka ñivi ña ka'an na ndakuijn na to'on vatá xa'a taEsteban. Ta ñika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Xini so'o ndi taEsteban kándiva'a ra xa'a to'on ña saná'a xii síkuá yó taMoisés, ta kándiva'a ra xa'a mji Ndios —káchí ñivi, ká'an na to'on vatá.

¹² Ta xí'in to'on yó'o sasaa na ini namaestro na saná'a ndayí ña ñitaa taMoisés, ta sasaa na ini naxikua'a naná'no ñoo najudío, ta sasaa na ini kua'a ní inka ñivi. Ta saá tjin na taEsteban ta kua'an ra xí'in na ñoo naJunta Suprema, na kúu nachiño ná'no ñoo najudío. ¹³ Ta saá t'ví na ñivi na vatá, kua'an na ta kixaa na ñoo naJunta Suprema, ta ndakuijn na, ñika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Ndi'i saá kivi taEsteban yó'o nda lo'o on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a xa'a ve'e ño'o ká'no yii, ta ñii ki'va saá on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a xa'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á. ¹⁴ Ta xini so'o ndi ña ñika'an ra káchí ra ndi taJesús taño Nazaret sandi'i ra xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta nasama ndi'i ra yichi ña ndíkon mji yó najudío, ta yichi yó'o kúu ña saná'a taxii síkuá yó taMoisés —káchí ñivi na vatá xí'in nachiño Junta Suprema.

¹⁵ Ta ndi'i nachiño yó'o ñakoto kaxín na ñoo taEsteban, ta xini na ñoo ra ndatán kaa ñoo ñii ñaángel saá kaa ñoo ra.

7

To'on yó'o ká'an ndasaá ndakuijn taEsteban ñoo naJunta Suprema, ta xa'ni na ra

¹ Ta saá taká'no ñoo nasutu ñindaqa to'on ra taEsteban, káchí ra saá:

—Tata, ¿án ndixa kía ká'an nayó'o ndakuijn na táxi na kuachi xa'a ún?

² Ta ndakuijn taEsteban, káchí ra saá:

—Ndó'ó, ñañani yó ta naxikua'a ná'no yivá ñoo yó, vivii koni so'o ndó ña ka'an i xí'in ndó vitin. Xini yó ndi mji Ndios, ta ta kúu taKá'no ndino'o, ñitivi ra ñoo xii síkuá yó taAbraham kivi xitaku tayó'o ñoo estado Mesopotamia, ta on ta'an ka kee ra ko'on ra kutaku ra ñoo Harán, ³ ta ñika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Ta vitin kee ún ñoo ún, sandakoo ún natá'an ún, ta ko'on ún kutaku ún inka xiiña ña saná'a i ñoo ún”, káchí Ndios xí'in taAbraham. ⁴ Ta kee taAbraham ñoo ra ña ñani Caldea ta kua'an ra ña kutaku ra ñii ñoo ña ñani Harán. Ta saá ñixi'i yivá ra, ta Ndios t'ví ra taAbraham kee ra ñoo Harán yó'o ta kixaa ra ñoo ñoo táku yó vitin. ⁵ Ta Ndios on vása ní-taxi ra nda lo'o ño'o nda'a taAbraham ña kuu ña ño'o mji ra, ta saá ni, ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

“Ñii kivi ndi'i saá ño'o ña kúu ño'o Canaán nduu ña ño'o mji nasa'ya ñani síkuá ún”, káchí Ndios xí'in taAbraham xina'á. Ta kivi ñika'an Ndios saá, ta taAbraham on koó nda ñii sa'ya ra kómí ra. ⁶ Ta ñika'an Ndios inka yichi xí'in taAbraham, káchí ra saá: “Nasa'ya ñani síkuá ún kutaku na inka ñoo xiyó, ta komi ciento kuyá xo'vi na ñoo yó'o. Saá chi nduu na esclavo ña kasa chiño na ñoo napatrón na, ta on vása kukomí na ndayí ña sandakoo na chiño yó'o. ⁷ Tá ndi'i ya'a komi ciento kuyá, ta yi'i Ndios saxo'vi ñivi na ñoo xiyó yó'o, na kúu na saxo'vi nasa'ya ñani síkuá ún. Ta saá taxij ña kee nasa'ya ñani síkuá ún ña ko'on ndíka na, ta kixaa na ñoo ñoo yó'o xa'a ña kasa ká'no na yi'i”, káchí Ndios xí'in taAbraham. ⁸ Ta saá Ndios xa'nda chiño ra ñoo taAbraham ña kasa ndivi ra costumbre ña ñani circuncisión.* Ta ñacircuncisión

* **7:8** Costumbre najudío ña ñani “circuncisión” kúu ña xa'nda na lo'o ñii sijní ñateq talo'o.

yó'o kúu ñii seña ña kóni kachí ndí taAbraham xí'in nasa'ya ra ta xí'in ndi'i nasa'ya ñani síkuá ra kuu na ñivi naño Ndios. Ta saá tá sa'ya ra taIsaac ñixiño ra ona kivi ra, ta taAbraham kisa ndivi ra costumbre circuncisión xí'in ra. Ta ñii ki'va saá kisa ndivi taIsaac costumbre circuncisión xí'in sa'ya ra taJacob, ta taJacob kisa ndivi ra costumbre circuncisión xí'in na uxu ovi ta sa'ya ra, ta nayó'o kúu naxii síkuá yó na uxu ovi ti'vi naIsrael.

9 'Ta ñiya'a lo'o kuiya, ta saá sava nasa'ya taJacob kisa kuini ini na xini na ñani na taJosé, tanda nitonda na nisikó na ra nda'a ñivi naño Egipto ña ko'on ra kuu ra esclavo ta on vása kukomí ra ndayí ña sandakoo ra chiño tapatrón ra taEgipto. Ta saá ni, Ndios ñixiyo ra xí'in taJosé, 10 ta sakaku ra taJosé noo ndi'i ñayo'vi ñixo'vi ra. Ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taJosé, chi taxi ra ñandichí siní taJosé, ta taxi ra ña tarey Faraón kúsii ini ra xini ra taJosé yó'o. Ta xa'a ñayó'o tarey yó'o sakuiso chiño ra taJosé ña xa'nda chiño ra noo ndi'i ñivi na xitaku ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa Egipto, ta tuku sakuiso chiño ra taJosé ña xikuu ra taká'no noo ndi'i ñivi na kisa chiño ve'e tarey Faraón.

11 'Ta saá kixaa kivi ña ñivi naño Egipto xí'in ñivi na táku noo ño'o Canaán, ndeé ní ñixo'vi na soko, chi on vása yóo ka ña kuxu na. Ta ñii ki'va saá ñixo'vi na soko naxii síkuá yó taJacob xí'in nave'e ra chi kivi saá xitaku na noo ño'o Canaán. 12 Ta kivi xini so'o taJacob yóo ña xixi ñivi ñoo Egipto, ta ti'vi ra nasa'ya ra ko'on na ñoo Egipto xa'a ña sata na ña kuxu na. Ñayó'o xikuu yichi noo ñixa'an na ñoo Egipto. 13 Ta yichi ovi ñixa'an nañani taJosé, ta ñixaa na ñoo Egipto ña sata na ña kuxu na noo taJosé, ta ñixa'an taJosé xí'in na, kachí ra saá: "Yi'i kúu ñani ndó taJosé", kachí ra xí'in na. Ta saá inká ñivi na xini so'o ñayó'o ku'a'an na ta ñixaa na noo tarey Faraón, ta

nda'to'on na xí'in ra ndí nataa na kixaa ñoo Egipto yó'o kúu nañani taJosé. 14 Ta saá taJosé kana ra yivá ra taJacob, ña kixi ra kutaku ra ñoo Egipto xí'in ndi'i nave'e ra. Ta ndi'i nave'e ra xikuu na unj siko xa'on ñivi. 15 Ta saá taJacob xí'in ndi'i nave'e ra sandakoo na ñoo na, ta kixaa na kutaku na ñoo Egipto. Ta sa'ya taJacob xí'in sa'ya ñani síkuá ra xikuu naxii síkuá yó naIsrael. Ta ñiya'a ku'a'a ní kuiya, ta ñixi'i taJacob, ta saá tuku ñiya'a ku'a'a ní kuiya, ta ñixi'i nasa'ya ra na kixaa xí'in ra ñoo Egipto. 16 Ta saá sanduxun na yiki koñu taJacob, ta sanduxun na yiki koñu sa'ya ra noo ño'o ña xa sata taAbraham xí'in si'un cha'vi ra noo sa'ya taHamor xina'a. Ta ño'o noo ñinduxun yiki koñu nayó'o yóo ña ñoo Siquem ña ndá'vi ndaa ñoo mji yó naIsrael vitin.

17 'Tá xa yatin tonda kivi ña Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in xii síkuá yó taAbraham, ta xa ñixina ní ñivi naIsrael na táku ñoo Egipto, ta xa ku'a'a ní ñivi kúu na. 18 Ta saá kixá'a xa'nda chiño ñii tarey ñoo Egipto, ta tarey yó'o on vása ní-xini so'o ra to'on xa'a ñava'a ke'é taJosé kuiya xina'a. 19 Ta xí'in ñandichí siní ra, tarey yó'o sandá'vi ra ndi'i ñivi naño Israel, naxii síkuá yó, ta kisa nduxa ra xí'in na ña tiin na naválí chíchín sa'ya na, ta ko'on na xí'in na ña sandakoo mji na naválí yó'o nda ñii noo xiká xa'a ña kivi na. 20 Ta mji kuiya saá kaku taMoisés, ta Ndios kúsii ini ra xini ra talo'o yó'o. Ta nave'e talo'o Moisés yó'o xindaa na ra unj yoo kuiti, 21 ta saá xa'a ña kasa ndivi na ndayí tarey, tiin na ra ña ñixa'an na ñii xiña noo sandakoo na ra. Ta ñii ña'a ña kúu sa'ya tarey Faraón, ñani'i ña taMoisés lo'o yó'o, ta ñaki'in ña ra, ta kuano'o ra xí'in ña ve'e ña, ta ndatan yóo sa'ya mji ña saá nduu ra. 22 Ta saá naEgipto saná'a va'a na ra ndi'i ñandichí mji na, ta taMoisés sakuá'a ra ndi'i ña saná'a na ra. Ta saá

taMoisés n̄itonda ra x̄ikuu ra ñii tāa taká'no ní, ta ndíchi ní ra ta ti'va ní ra ka'an ra x̄i'in n̄ivi, ta ñii k̄i'va saá ti'va ní ra kasa ndivi ra ndi'i noo chiño.

²³ 'Tá n̄ixino taMoisés ovi s̄iko kuiya, ta ch̄ikāa ini ra ko'on ra koto ra nañoo ra naIsrael. ²⁴ Ta saá kee ra ta n̄ixaa ra noo kisa chiño nañoo ra noo naEgipto. Ta x̄ini ra ñii taEgipto káni ní ra ñii taIsrael. Ta saá taMoisés n̄iki'vi ra ña ch̄indee ra taIsrael, ta xa'ni ra taEgipto yó'o. ²⁵ Ta x̄ani s̄ini taMoisés ndi n̄ivi naIsrael va'a kuchiño kundāa ini na ndi Ndios ti'vi ña'a ra vaxi ra sakaku ra na noo naEgipto. Saá x̄ani s̄ini taMoisés, ta n̄ivi naIsrael on vasa ni-kundāa ini na ñayó'o. ²⁶ Tá n̄itivi ink̄a k̄ivi, ta kūa'an taMoisés, koto ra nañoo ra naIsrael, ta n̄ixaa ra, ta x̄ini ra ovi naIsrael káni tá'an na, ta n̄ika'an ra x̄i'in na: "Koto ndó ví. Ndó'ó, nataa Israel, ndatán yóo ñani m̄ii ndó saá yóo ndó x̄i'in tá'an ndó. Ta saá, ¿ndachun káni tá'an ndó? ¿Ndachun kóni ndó satakué'e ndó tá'an ndó?", kachí taMoisés x̄i'in na. ²⁷ Ta ndakuin tāa ta kani ní tatá'an ra, n̄ika'an kue'e ra x̄i'in taMoisés, kachí ra saá: "¿Yu kúu na taxi ndee nda'a ún ña kuu ún tāa taká'no ta xa'nda chiño noo ndi? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ña kuu ún tajuez ña kasa nani ún xa'a kuachi ndi? ²⁸ ¿An vitin kóni ún ka'ni ún yi'i ndatán xa'ni ún taEgipto kivi koni?", kachí ra x̄i'in taMoisés. ²⁹ Tá x̄ini so'o taMoisés ña n̄ika'an tayó'o, ta n̄iyi'vi ra, ta kama kee ra kūa'an x̄iká ra ñii xiiña ña naní Madián, ña nákaa ñoo xiyo. Ta yó'o n̄ixiyo ra, x̄itaku ra, ta saá tonda'a ra x̄i'in ñii ña'a, ta kaku ovi sa'ya na.

³⁰ 'Ta saá n̄iya'a ovi s̄iko kuiya, ta ñii k̄ivi yóo taMoisés noo ño'o ȳichí ña nákaa yatin noo yóo yukū ña naní Sinaí. Ta noo ño'o ȳichí yó'o ñíndichi ñii tón ñiño ndixin ní no x̄i'in ña kūa'a yáa ño'o ña x̄ixi, ta ma'ño ño'o yó'o n̄itivi ñii ñaángel noo taMoisés. ³¹ Ta naka'nda ní ini ra x̄ito ra ñayó'o. Ta n̄itonda yatin ka ra ña koto va'a ra ña x̄ixi yó'o,

ta x̄ini so'o ra to'on Ndios ña k̄ixi m̄ii noo x̄ixi ño'o. ³² Ta n̄ika'an ña, kachí ña saá: "Yi'i kúu Ndios, ta nax̄i s̄ikuá ún taAbraham, taIsaac x̄i'in taJacob kisa to'ó na yi'i", kachí Ndios x̄i'in taMoisés. Ta n̄iyi'vi ní taMoisés, t̄anda k̄ixá'a ra k̄isin n̄ino m̄ii ra, ñíndichi ra, ta n̄i-xiin ra koto ka ra noo yóo ño'o x̄ixi. ³³ Ta saá n̄ika'an Ndios x̄i'in ra: "Tava ún ndux̄an ún ña ñó'o xa'a ún, chi ño'o noo ñíndichi ún ño'o yi'i kúu ña. ³⁴ Ndixa ñandāa k̄ia xa x̄ito ña ndasaá ndee ní xó'vi n̄ivi naIsrael, na kúu nañoo i, na táku ñoo Egipto, ta xa x̄ini so'o i ña ndee ní tána na ta ndá'yi na x̄i'in ña yo'vi ní xó'vi na, ñakán k̄ixaa i ña sakaku i na noo n̄ivi na sáxo'vi ña'a. Ta vitin k̄ixi yatin ún noo i, ta ti'vi i yó'o no'o ún ñoo Egipto", kachí Ndios x̄i'in taMoisés.

³⁵ 'Tá ndikó taMoisés naxaa ra ñoo Egipto, ta nax̄i s̄ikuá yó n̄i-xiin na naki'in va'a na ra, ta n̄ika'an na x̄i'in ra, kachí na saá: "¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún kuu ún taká'no ta ka'nda chiño noo ndi? Ta, ¿yu kúu na taxi ndayí nda'a ún kuu ún tajuez ña kasa nani ún xa'a kuachi ndi?", kachí na x̄i'in ra. Ta taMoisés yó'o kúu tāa ta ti'vi Ndios ña kuu ra ta ka'nda chiño noo nax̄i s̄ikuá yó nañoo Israel ta sakaku ra na noo nañoo Egipto. Ta m̄ii Ndios sakuiso chiño ra taMoisés ke'é ra saá, k̄ivi n̄itivi ñaángel noo ra noo ñíndichi tón ñiño x̄ixi. ³⁶ Ta taMoisés tāa ra n̄ivi nañoo Israel t̄ixin ñoo Egipto, ta kee na kūa'an na x̄i'in ra. Ta saá tá on ta'an ka kee na, ta Ndios taxi ra ndee nda'a taMoisés ña ke'é ra kūa'a ní milagro ña saná'a ra noo naEgipto ndi t̄andeé ní kúu Ndios. Ta k̄ivi n̄ixaa nañoo Israel yatin noo yóo yu'u takuii m̄ini, ña naní Mar Rojo, ta Ndios ke'é ra ink̄a milagro xa'a ña kuchiño ya'a naIsrael, ta xāa na nda ink̄a xiiña yu'u m̄ini. Ta saá k̄ivi x̄itaku nañoo Israel ovi s̄iko kuiya noo yóo ño'o ȳichí, ta Ndios taxi ra ndee nda'a taMoisés ña ke'é ra ví'í ní ka milagro xa'a ña ch̄indee ra nañoo Israel. ³⁷ Ta

taMoisés yó'o nika'an ra xí'in naxii síkuá yó, kachí ra saá: "Ñii kivi ña vaxi Ndios ke'é ra ña ñii taIsrael, kuu ra ñii taprofeta, ndatán yóo yi'i", kachí taMoisés xí'in na. ³⁸ Ta mji taMoisés yó'o kuu ta xitaku xí'in naxii síkuá yó ovi siko kuiya noo ño'o yichí. Ta ñii ñaángel Ndios nika'an ña xí'in taMoisés noo yuku ña naní Sinaí, ta taxi ña to'on Ndios nda'a ra, ta to'on yó'o ñitaa ra, ta taxi ra ña nda'a naxii síkuá yó, ña nayó'o taxi na ña nda'a nas'ya na, ta saá nda vitin nayivá mji yó taxi na to'on Ndios yó'o nda'a yó. Ta to'on Ndios yó'o kuu ña táxi ndino'o kutaku yó ndatán kóni Ndios.

³⁹ 'Ta naxii síkuá yó on vása ní-xiin na kasa ndivi na to'on ña nika'an taMoisés xí'in na, nda víka kisa toon ní ini na noo ra, tãda kutoo ní na ndikó na ñoo Egipto, chi nima na xa ndikó ña ñoo kán. ⁴⁰ Ta saá nika'an na xí'in taAarón, ta kuu ñani taMoisés, kachí na saá: "Kasa va'a ún ídolo ña kuu ndios válí xa'a ña ko'on si'na ña noo yó ña kuni'i ña yichí yó noo ko'on yó xí'in ña, saá chi on vása xini ndi yukia ndo'o taMoisés ta ta va yó kee yó ñoo Egipto ta kixaa yó yó'o vitin", kachí na xí'in taAarón. ⁴¹ Ta saá kisa va'a na ñii na'ná sindiki ña xikuu ndios ña kisa to'o na. Ta saá xa'ni na kití tí kuu tí nisoko na noo na'ná sindiki yó'o. Ta saá sakana na ñii vikó ká'no ña kisa to'o na na'ná sindiki, ta kúsiy ní ini na xini na ñandios vatá yó'o ña kuu ña kisa va'a mji na. ⁴² Xa'a ñayó'o Ndios saña ra na ke'é na ña kóni na, ta taxi ra ña kasa ká'no na ndi'i ña kisa va'a Ndios ña chindú'u ra koo ñoyívi ka. Ta saá kisa ká'no na kimi xí'in yoq ta xí'in ño'o ña yé'e ndiví. Kuiya xina'a taprofeta Amós ñitaa ra to'on Ndios xa'a ña ke'é na, ta to'on Ndios yó'o kachí ña saá:

Ndios ká'an ra xí'in ñivi nañoo Israel, kachí ra saá:

"Ña ovi siko kuiya xitaku ndó noo ño'o yichí,

¿án ndixa noo yi'i nisoko ndó kití sana ndó xí'in inka ña kómí ndó?

⁴³ On sivi saá, chi ve'e ño'o tia'va ñaídolo Moloc, ña kuu ndios vatá, kuu ña xindiso ndó nixika ndó noo ño'o yichí.

Ta saá tuku xindiso ndó inka ñaídolo naní ña Renfán, ña kuu na'ná kimi.

Ta ñaídolo Moloc xí'in ñaídolo Renfán yó'o kuu ñandios vatá ña kisa va'a mji ndó xa'a ña kasa to'o ndó ña.

Ñakán kía saxo'viji ndó'ó, nañoo Israel, chi taxi ndayí nda'a na ñoo xíká ña kundee na noo ndó, ta tiin na ndó'ó, ta xí'in ñanduxa ko'on ndó xí'in na inka ño'o xíyo, ña nákaa nda xíká ka noo ñoo Babilonia.

Saá ke'éji xí'in ndó ña saxo'viji ndó'ó", kachí Ndios xí'in naIsrael,

kachí to'on ña ñitaa taprofeta xina'a —kachí taEsteban ká'an ra xí'in na.

⁴⁴ Ta saá nika'an ka taEsteban xí'in na, kachí ra saá:

—Kuiya xitaku naxii síkuá yó noo ño'o yichí, ta nixiyo ve'e ño'o mandiado xí'in na. Ta ve'e ño'o yó'o xikuu seña ña sáná'a ndí Ndios yóo ra xí'in na. Ta mji Ndios xikuu ta saná'a taMoisés ndasaá koo ña kasa va'a ra ve'e ño'o mandiado yó'o, ta ñivi naIsrael kisa va'a na ña ñii ki'va ndatán Ndios saná'a ra na. ⁴⁵ Ta saá, tá on koq ka taMoisés táku ra xí'in na, ta taJosué kuu ta nakuiso chiño xí'in na, ta naxii síkuá yó nakuiso na ve'e ño'o mandiado, ta ku'an ña xí'in na, ta saá nixaa na noo ño'o Canaán. Ta nixiyo ve'e ño'o mandiado yó'o xí'in na kivi kani tá'an na xí'in ñivi na xitaku noo ño'o Canaán yó'o. Ta Ndios chindee ra naxii síkuá yó, ta kundee na noo ñivi naCanaán ta naki'in na ño'o na ña kutaku na. Ta ve'e ño'o mandiado yó'o kindoo ña xí'in naxii síkuá yó tãda kivi xá'nda chiño tarey David noo naIsrael. ⁴⁶ Ndios kúsiy ní ini ra xini ra taDavid, ta taDavid ndukú ra ñava'a noo Ndios ña taxi ra kasa va'a ra inka ve'e ño'o Ndios ña na'a

ní kundichi. Ta ve'e ño'o yó'o kuu noo nivi naIsrael† kasa to'ó na Ndios ndino'o. ⁴⁷ Ta on sivi tarey David xikuu taa ta kisa va'a ve'e ño'o ká'no yó'o xa'a Ndios, chi taSalomón sa'ya tarey David xikuu taa ta kisa va'a ña. ⁴⁸ Ta saá ni, Ndios on vása xini ñó'ó ra ñii ve'e ño'o ña kisa va'a nivi ña kutaku ra ini ña, chi Ndios yoo ra ndi'i saá xiiña ñoyívi. Saá nita ñii taprofeta kuyá xina'á to'on ña kachí Ndios saá:

⁴⁹ Ndatán yoo táyi tón to'ó ká'no, saá yoo ñoyívi ñino, chi nda ñoyívi ñino kuu noo xá'nda chiño i noo ndi'i nivi x'in ndi'i inká ña yoo.

Ta ndatán yoo ñii xiiña noo nákindée xa'a i, saá yoo ñoyívi noo ño'o noo táku nivi.

Ta, ¿ndasaá ví kuchiño koo ñii ve'e ño'o ña kisa va'a nivi ña taxi na kutaku i?

Ta, ¿ndasaá ví kuchiño nivi kasa va'a na ñii ve'e noo koo i nakindée i?

⁵⁰ Saá chi yi'i kuu taa ta kisa va'a ndi'i ña yoo ñoyívi ñino x'in ndi'i ña yoo ñoyívi noo ño'o", kachí Ndios, nita ñii taprofeta xina'á.

⁵¹ Ta saá nika'an ka taEsteban x'in nachiño Junta Suprema, kachí ra saá x'in na:

—iNdachun só'ó ní ndó!, ta xiká ní yoo ini ndó noo Ndios, chi on xiin ndó koni so'o ndó to'on ra. Ta ndatán ke'é naxii síkuá yó xina'á, ñii ki'va saá ké'é ndó vitin, chi kisa toon ndó noo Ndios. Ndi'i saá yichi on xiin ndó chikaa so'o ndó to'on ña ká'an Níma Ndios x'in ndó. ⁵² Ta kuyá xina'á naxii síkuá yó saxo'vi na ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios, tanda xa'ni na ndi'i nivi na ndato'on x'in na ndi' ñii kivi Ndios ti'vi ra ñii taa ta kuu taNdaa ña kixi ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi. Ta kivi kixi taa taNdaa yó'o, ta mii ndó kisa kuini ini ndó xini ndó ra ta ntaxi ndó ra nda'a nachiño, ta xa'ni na ra. ⁵³ Vará mii naángel na

kixi noo Ndios xikuu na taxi to'on Ndios nda'a naxii síkuá yó, ta vitin on xiin ndó chikaa so'o ndó to'on yó'o —kachí taEsteban x'in nachiño Junta Suprema.

⁵⁴ Tá xini so'o nayó'o ña ká'an taEsteban x'in na, ta kixá'a na sáa ní ka ini na xini na ra, tanda nákaxi na noo no'o na x'in ñasáa na. ⁵⁵ Ta chutú ini taEsteban x'in Níma Ndios, ta nakoto ndaa ra ñoyívi ñino, ta xini ra mii ña livi ní ká'no ña yé'e noo yoo Ndios, ta xini ra taJesús ñindichi ra noo yoo nda'a kua'á Ndios, ⁵⁶ ta nika'an taEsteban x'in nachiño, kachí ra saá:

—iKoto ndó ví! Nanona ñoyívi ñino, ta xito ndaa i, ta xini i taJesús, taa ta kixi noo Ndios, ñindichi ra noo yoo nda'a kua'á Ndios —kachí taEsteban.

⁵⁷ Tá xini so'o na to'on ña ká'an taEsteban, ta x'in nda'a na nakasi na so'o na chi on xiin na koni so'o ka na to'on ña ká'an ra x'in na. Ta x'in ña sáa ini na, ndeé ní ninda'yi na, ta ñii nakuita ndi'i na, ta tin na ra. ⁵⁸ Ta ñoo na taEsteban ku'a'an ra x'in na, ta kee na ñoo yó'o, nda nixaa ra x'in na ñii xiiña noo on ko'o nivi, ta kixá'a na koon na yuu taEsteban ña ka'ni na ra. Tanda tava na tikoto na, tanda ndasaá kuiti tikoto maá na ndixin na, ña va'a ka kuchiño koon na yuu taEsteban. Ta tikoto ña tava na, chindoo na ña noo yoo xa'a ñii taa ta naní Saulo, ta tayó'o ndaa ra tikoto na. ⁵⁹ Tá'an ndeé koon ka na yuu taEsteban, ta nika'an ra, kachí ra saá:

—Tata Jesús, yó'ó kuu Taa taKá'no noo i, ta vitin ndúkú i noo ún ña naki'in ún níma i —kachí taEsteban x'in taJesús.

⁶⁰ Ta saá xikuxití ra ta x'in ndi'i nde'e ra nika'an ra:

—Tata Jesús, vitin ná kasa ká'no ini ún xa'a ña on vá'a yó'o ña ké'é na x'in i —kachí ra.

Tá ndi'i nika'an ra to'on yó'o, ta saá nixi'i ra.

† 7:46 Inka kivi naní taJacob kuu Israel.

8

Tò'on yó'o ká'an ndí taSaulo sáxo'vi ní ra nivi na kándixa taJesús

¹ Tá taSaulo xini ra ña xa'ni na taEsteban, ta yóo yu'ú ra xí'in nivi na xa'ni tayó'o.

Ta mji kivi ña xa'ni na taEsteban, ta ñoo Jerusalén ku'a ní nivi kixá'a na ndeé ní sáxo'vi na nivi na ndikon yichi taJesús. Ñakán kía nixita ní'no na, ta sava na ku'a'an na kutaku na inka ñoo ña ñó'o estado Judea, ta sava na ku'a'an na kutaku na inka ñoo ña ñó'o estado Samaria. Ta ndakuiti naapóstol kúu na njindoo ñoo Jerusalén. ² Ta sava nataa na kúu na ndino'o ini kisa to'ó Ndios, nixa'an na ta naki'in na yiki koñu taEsteban ta sanduxun na ña, ta saá ndeé ní xáku na xa'a ña nixi'i ra. ³ Ta taSaulo kixá'a ra ndeé ní sáxo'vi ra nivi na ndikon yichi taJesús. Kí'vi ra ñii ñii ve'e noo táku nivi yó'o, án taa kúu na, án ña'a kúu ná, ta táva ra na ve'e na, ta yo'vi ñoo ra na, ta táan ra na ini ve'e kaa.

Tò'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa taJesús nika'an ndoso na to'on xa'a ra noo nivi naño Samaria

⁴ Ta nivi na kándixa taJesús na kúu na nixita ní'no, tá ku'a'an nayó'o inka xiiña, ta kixá'a na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na táku ñoo noo ku'a'an na. ⁵ Ta saá tuku taFelipe kee ra ñoo Jerusalén ta ku'a'an ra ta nixa'a ra ñoo Samaria. Ta saá kixá'a ra ká'an ndoso ra to'on va'a noo nivi ñoo yó'o, káchí ra ndí taJesús kúu Cristo taa ta ti'vi Ndios kixa'a ra sakaku ra nivi. ⁶ Ta ku'a'a ní nivi nakutá'an na, ta xí'in ña ndino'o ini na xini so'o na to'on ña ká'an taFelipe xí'in na, saá chi xa xini na ku'a'a ní milagro ke'e taFelipe noo na xí'in ndee Ndios. ⁷ TaFelipe tava ra nima ndiva'a ku'a'a ní nivi, ta kivi kee ñanima ndiva'a ña xikomí nivi, ta ndá'yi ní ña kée ña. Ta saá tuku taFelipe sanda'a ra ku'a'a ní nivi, ta sava

nayó'o xikuu nivi na on kivi kanda, ta sava na xikuu nivi na on kivi kaka xá'a. ⁸ Ta xa'a ña ku'a'a ní ñava'a ké'e taFelipe, kúsi ní ini nivi ñoo yó'o.

⁹ Ta ñoo yó'o táku ñii taa naní ra Simón, taa ta kisa chiño xí'in magia kúu ra, ta xa'a ñaná'no ña ke'e ra noo nivi naño Samaria, naka'nda ini na xini na ña. Ta xí'in ñayó'o sandá'vi ra nivi, chi xani sini nivi yó'o ndí taSimón yó'o kúu ñii taa ta ká'no ní. ¹⁰ Ndi'i nivi naño yó'o, án nakuiká kúu na, án nandá'vi kúu na, ta xí'in ña ndino'o ini na xini so'o na ña ndato'on taSimón yó'o xí'in na. Ta nivi yó'o nda nitonda na nika'an na, káchí na saá:

—TaSimón yó'o ndixa kómí ra ndee ká'no Ndios —káchí na.

¹¹ Ta xa ku'a'a ní kuia nivi yó'o kándixa na to'on ña ká'an taSimón chi naka'nda ini ndi'i na xini na ñaná'no ke'e ra ña kúu ña sandá'vi ra na. ¹² Ta kivi kixa'a taFelipe ñoo yó'o, ta kixá'a ra ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndato'on ra xí'in nivi xa'a Jesucristo. Ta saá ku'a'a ní nataa, ta ku'a'a ní náña'a, kándixa na to'on ña nika'an taFelipe xí'in na, ta saá sakuchu ra ndi'i nivi yó'o. ¹³ Tanda mji taSimón kándixa ra to'on xa'a Jesucristo, ta taFelipe sakuchu ra tayó'o. Ta saá taSimón nda mí xiiña ku'a'an taFelipe, ta saá ndikon ra ku'a'an ra xí'in ra, ta náka'nda ní ini ra xini ra milagro ná'no ké'e taFelipe xí'in ndee Ndios.

¹⁴ Tá naapóstol na ndoo ñoo Jerusalén xini so'o na ndí xa naki'in va'a nivi naño Samaria to'on Ndios, ta saá ti'vi na taPedro xí'in taJuan, ta ku'a'an nayó'o ñoo Samaria. ¹⁵ Tá nixa'a taPedro xí'in taJuan ñoo yó'o, ta nika'an ovi nataa yó'o xí'in Ndios, ndukú na noo ra ña ti'vi ra Nima ra kixa'a ña kutaku ña ini nivi na nakutá'an yó'o. ¹⁶ Saá chi nivi yó'o on ta'an naki'in na Nima Ndios, ta ndasaá kuiti chichi na xí'in ndayí kivi taJesús. ¹⁷ TaPedro xí'in taJuan chiso ra nda'a ra sini ñii ñii

nivi yó'o na kãdixa taJesús, ta saá nãkĩ'in na Nĩmã Ndios kutaku ña ini ñii ñii na.

¹⁸ Ta taSimón xĩni ra ña chiso naapóstol nda'a na sijnĩ ñii ñii nivi yó'o, ta saá Ndios taxi ra Nĩmã ra kutaku ña ini na. ¹⁹ Ta xa'a ñayó'o, nĩka'an taSimón xĩ'in naapóstol, káchĩ ra saá:

—Vitin ní'ij s'ún ña cha'vii ndó'ó, tá taxi ndó ndee nda'a i ña ñii k'iva saá chiso i nda'a i sijnĩ nivi ta saá nivi yó'o naki'in na Nĩmã Ndios —káchĩ ra xĩ'in naapóstol.

²⁰ Ta ndakuijn taPedro nĩka'an ra xĩ'in ra:

—Ta, jva'a ka Ndios ná sandi'i ra xa'a s'ún mji ún! Ta, jná sandi'i ra xa'a mji ún xĩ'in s'ún! Saá chi ñii ña on vá'a ká'no kúu ña xani ini ún ña kúchiño ún sata ún Nĩmã Ndios xĩ'in s'ún, chi Nĩmã Ndios on sivi ñakia'vi kúu ña, ta ña sání'i Ndios kuiti kúu ña. ²¹ Ta yó'ó, nda lo'o on vása kómí ún ndayí ña kasa chiño ún xĩ'in ndi noo Ndios, chi on vá'a yoo nĩmã ún noo Ndios.

²² Ta vitin nandikó ini ún, ta sandakoo ún ña on vá'a ké'é ún, ta xĩ'in ña ndino'o ini ún kuaku ndá'ví ún noo Ndios, ta saá ndásana kuiti kúchiño Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ña on vá'a ní xani ini ún. ²³ Chi xito i noo ún ndí kónó ní nákaa ña sáa ini ún, ta nákaa ña kuini ini ún, ta ña on vá'a kúu ña xá'nda chiño noo ún, ta nda lo'o on vása yoo ndee mji ún ña sandakoo ún ké'é ún ña on vá'a —káchĩ taPedro xĩ'in taSimón yó'o.

²⁴ Ta ndakuijn taSimón, káchĩ ra saá:

—Vitin ndúkú i noo ndó ña kuaku ndá'ví ndó noo Ndios xa'a i ña kasa ká'no ini ra xa'a i koto kundivi to'on ña nĩka'an ndó xa'a i —káchĩ taSimón xĩ'in naapóstol.

²⁵ Ta saá naapóstol yó'o ndato'on ka na to'on ña ndakuijn ñandaã xa'a taJesús, ta ta kúu Cristo, ta nĩka'an ndoso na to'on Ndios yó'o noo nivi naño Samaria yó'o. Ta kee naapóstol kuã'an na kuã'a ní ñoo válĩ ña ñó'o yatin ñoo Samaria, ta ñii k'iva saá kisa ndivi na chiño ña

ndato'on na ñava'a xa'a taJesús noo nivi. Ta ndi'i kisa ndivi na chiño yó'o, ta naapóstol tuku ndikó na kuã'an no'o na ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'an xa'a taFelipe ña nĩxaa ra nakutá'an ra xĩ'in ñii ta Etiopía

²⁶ Nii kivi ñii ñaangel ña kixi noo Ndios nĩxaa ña, nĩka'an ña xĩ'in taFelipe, káchĩ ña saá:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún chí sur, ta ko'on ún yichi ña yá'a noo ño'o yichĩ, ña kúu yichi ña kée ñoo Jerusalén ta kuã'an ña nda ñoo Gaza —káchĩ ñaangel xĩ'in taFelipe.

²⁷ Ta saá nakundichi taFelipe, ta kee ra kuã'an ra. Ta mji yichi noo kuã'an ra yó'o, nakutá'an ra xĩ'in ñii ta ta kixi ñii xiiña ña naní Etiopía. Tayó'o kúu ra ñii taká'no, chi ndiso chiño ra xĩ'in ndi'i s'ún ñareina ña naní Candace, ña xá'nda chiño noo ndi'i nivi na táku ndi'i ñoo ña yoo Etiopía yó'o. Ta ta taká'no yó'o xa nĩxa'an ra ñoo Jerusalén ña kisa ká'no ra Ndios, ²⁸ ta vitin ndikó ra kuã'an no'o ra ñoo ra. Ta yoo ra ini ñii tón carreta, tón síta kuáyĩ kuã'an rí. Ta ta Etiopía yó'o ká'vi ra ñii tutu ña kúu to'on Ndios, ta mji noo ká'vi ra kúu to'on ña nĩtaa taprofeta Isaías xina'á. ²⁹ Ta saá nĩka'an Nĩmã Ndios xĩ'in taFelipe, káchĩ ña saá:

—Vitin kuã'an ún, ta ná kutá'an yatin ún xĩ'in tón carreta ka —káchĩ ña.

³⁰ Ta taFelipe xino ra kuã'an ra, ta nĩxaa ra nakutá'an ra xĩ'in tón carreta, ta xini so'o ra to'on Ndios ña nĩtaa taprofeta Isaías ña ká'vi taEtiopía yó'o. Ta taFelipe nĩndaã to'on ra ta ká'vi yó'o, káchĩ ra saá xĩ'in ra:

—¿Án kúndaã va'a ini ún yu kúu ña kóni kachĩ to'on ña ká'vi ún, tata? —káchĩ ra.

³¹ Ta ndakuijn taEtiopía, nĩka'an ra:

—¿Ndasaá kúchiño i kúndaã va'a ini ña ká'vi i?, tata, chi on vása nání'i nda ñii nivi na kúchiño nandaxin to'on yó'o noo i —káchĩ taEtiopía xĩ'in taFelipe.

Ta saá nika'an ra xí'in taFelipe ña ná ndaa ra tón carreta, ta ko'on ra xí'in ra.

³² Ta mji xiiña noo to'on Ndios ña ká'vi taEtiopía kúu ña káchí saá:

Ndatán ku'a'an ñii ndikachi xí'in xito'o rí noo ka'ni na rí, saá ku'a'an ra.

Ta ndatán tásjín yoo ñii ndikachi kivi xátá na yisi rí, saá yoo ra, chi nda ñii to'on on vása ní-ka'an ra.

³³ Ta sakuka'an na noo ra, ta nda lo'o on vása ní-kisa ndivi na ñandaá xí'in ra.

On koó sa'ya ra ní-xiyo, saá chi yachi ní xa'ni na ra

ta on vása ní-xitaku ka ra ñoyívi noo ño'o,

káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Isaías kujya xina'á, ña kúu ña ká'vi taEtiopía yó'o.

³⁴ Ta nindaqa to'on ra taFelipe, káchí ra saá:

—Vitin ka'an ún xí'in i, ¿yo xa'a ká'an taprofeta Isaías yó'o?, ¿án ká'an ra xa'a mji ra?, ¿án xa'a inka ñivi ká'an ra? —káchí ra, nindaqa to'on ra taFelipe.

³⁵ Ta saá taFelipe kixá'á ra sáná'a ra taEtiopía yó'o, ña nandaxin ra yukía kóni kachí to'on ña ñitaa taprofeta Isaías ña kúu ña ká'vi ra yó'o, ta sáná'a ra ña nandaxin ra yukía kóni kachí ku'a'a ní inka to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, tanda nixaá ra ndato'on ra to'on va'a xa'a taJesús. ³⁶ Ta saá ku'a'an ka na yichi xí'in tón carreta, ta nixaá na ñii xiiña noo ñó'o takuí. Ta nika'an taEtiopía, káchí ra saá:

—Yó'o ñó'o takuí. ¿Án yoo ka inka chiño kumanj kasa ndivi j, ta saá va'a kuchiño kuchuj vitin? —káchí ra xí'in taFelipe.

³⁷ Ta nika'an taFelipe:

—Tá ndixa xí'in ña ndino'o ini ún kándixa ún Jesucristo, ta ndato'onj xí'in ún xa'a, ta saá va'a kuchu ún vitin —káchí taFelipe xí'in ra.

Ta ndakuijn ra nika'an ra:

—Ndixa xí'in ña ndino'o ini j kándixa j ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios —káchí taEtiopía.

³⁸ Ta saá nika'an ra xí'in ta xa'nda chiño noo kuáyí ña nakundichi tón carreta. Ta saá xikuijn tón carreta, ta noo taFelipe xí'in taEtiopía, ta niki'vi na ini takuí. Ta saá taFelipe sakuchu ra tayó'o. ³⁹ Tá ndi'i kundivi ñayó'o, ta kee na ini takuí, ta xandikon saá Nima Ndios naki'in ña taFelipe ku'a'an ra xí'in ña inka xiiña. Ta taEtiopía yó'o ni-xini ka ra taFelipe, ta saá naki'in ra ku'a'an no'o ra, ta chutú ñasij ini ra. ⁴⁰ Ta saá ñitivi taFelipe ñii ñoo naní Azoto. Ta kixá'á ra ndato'on ra to'on va'a xa'a taJesús noo ndi'i ñivi ñoo yó'o, ta ñii ki'va saá ndato'on ra xí'in ñivi ndi'i saá ñoo noo yá'a ra, ku'a'an ra, tanda nixaá ra nda ñoo Cesarea.

9

To'on yó'o ká'an ndasaá nasama ini taSaulo ta kixá'á ra kándixa ra taJesús ta ndikon ra yichi ra

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

¹ Ta taSaulo xí'in ña sáa ini ra xika ra ká'an ra ña yo'vi saxo'vi ra ñivi na ndikon yichi taJesús, ta ká'an ra ndí xini ñó'ó kivi ndi'i na. Ta saá nixa'an ra noo taká'no noo nasutu, ² ta ndukú ra tutu ña taxi ndayí nda'a ra ko'on ra ve'e ño'o sinagoga ñoo Damasco, ta tiin ra ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a na kúu na ndikon yichi taJesús. Ta saá ndikó na xí'in ra ñoo Jerusalén, noo taan ra ndi'i na ini ve'e ka. ³ Ta saá taSaulo kee ra ku'a'an ra. Tá xa yatin xaá ra ñoo Damasco, ta ñii kama kee ño'o ñoyívi ñino, ta ndeé ní náye'e ña ra, ta xino nduu ña noo ñíndichi ra. ⁴ Ta taSaulo nakava ra nda noo ño'o, ta xini so'o ra to'on ña nika'an xí'in ra, káchí ña saá:

—Saulo, Saulo, ¿ndachun ndikon ún ña saxo'vi ún yi'j? —káchí to'on xí'in ra.

⁵ Ta ndakuijn taSaulo, nindaqa to'on ña'a ra:

—¿Yu kúu yó'ó, Tata? —káchí ra.

Ta nika'an to'on yó'o:

—Yi'j kúu j Jesús, ta ndikon ún saxo'vi ún. Ta xí'in ña kisa toon ún

noo i, kuiti sátakué'e xí'in mji ún —káchí ra.*

⁶ Ta saá taSaulo ñii kisin njino ra, ta yí'ví ní ra, ta nindaká to'on ra, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukía kóni ún ke'é i vitin? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Ta vitin nakundichi ún ta ko'on ún ki'vi ún ñoo Damasco, ta saá ti'ví ñii taa xaá ra ndato'on ra xí'in ún xa'a ña xini ñó'ó ke'é ún —káchí taJesús xí'in taSaulo.

⁷ Ta natá'an taSaulo na kuá'an xí'in ra, ñii naka'nda ini na yoo na, chi xini so'o na to'on ña ká'an ta on vása ní-kundaa ini na yukía káchí ña, ni on ko'ó nda ñii njivi ní-xini na. ⁸ Ta taSaulo nakundichi ra ta nakuiná ra nduchu noo ra, ta on vása kivi ka koto ra, chi kukuáá nduchu noo ra. Ta saá nataa tá'an ra tiin na nda'a ra ta kuá'an ra xí'in na nda ñoo Damasco. ⁹ Ta unj kivi ni-kivi koto ra ta nda lo'o ni-xixi ra, ni nda lo'o nduta ni-xi'i ra.

¹⁰ Ta ñoo Damasco yó'o táku ñii taa, ta ndíkon yichí taJesús kúu ra, ta naní ra Ananías. Ta nitivi taJesús noo ra ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—iTata Ananías!

Ta ndakuijn taAnanías, nika'an ra:

—Yó'o yoo i, Tata —káchí ra.

¹¹ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Kuá'an ún yichí ña naní Yichí Ndakú ta xaá ún ve'e ñii taa ta naní Judas, ta ve'e yó'o ndaká to'on ún njivi án xini na mí yoo ñii taa ta naní Saulo, ta taño Tarso kúu ra. Saá chi taSaulo yó'o yoo ra ve'e taJudas, ta vitin xa ká'an ra xí'in i. ¹² Ta xa taxi i ña nitivi noo ra ñii taa ta naní Ananías ña kixaa ra noo ra, ta chiso ra nda'a ra sini ra ña kivi nakoto nduchu noo ra —káchí taJesús xí'in taAnanías.

¹³ Ta taAnanías nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, xa kuá'a ní njivi ndato'on na xí'in i ndí taSaulo yó'o xa ke'é

ra kuá'a ní ña on vá'a xí'in njivi nañoo Jerusalén, na kúu na ndíkon yichí ún. ¹⁴ Ta vitin kixaa ra ñoo yó'o, ta kómí ra ndayí ña taxi naná'no noo nasutu nda'a ra xa'a ña tiin ra ndi'i njivi na ndíkon yichí ún na táku ñoo Damasco yó'o, ta taan ra na ini ve'e kaá —káchí taAnanías xí'in taJesús.

¹⁵ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Kuá'an ún koto ún taSaulo, chi tayó'o kúu taa ta nakaxin i ña koni ñó'ó i ña ko'on ra ka'an ndoso ra to'on xa'a i noo njivi na on vása kúu najudío, ta ko'on ra noo njivi na kúu narey ñoo xíyo, ta ko'on ra noo najudío† ña ndato'on ra xí'in na xa'a i. ¹⁶ Ta yi'i saná'a ndi'i ra xa'a ña kuá'a ní yo'vi xini ñó'ó xo'vi ra xa'a i —káchí taJesús xí'in taAnanías.

¹⁷ Ta saá kee taAnanías kuá'an ra ta nixaa ra ve'e noo yoo taSaulo, ta nikivi ra ini ve'e yó'o. Tá xini ra taSaulo, ta chiso ra nda'a ra sini ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñani Saulo, taJesús, Taa taKá'no noo yó, kúu taa ta nakutá'an xí'in ún yichí, ta mji taJesús yó'o ti'ví ra yi'i vaxi i xa'a ña va'a nakoto tuku nduchu noo ún, ta ti'ví ra yi'i xa'a ña sakutú ra ini ún xí'in Níma Ndios —káchí taAnanías xí'in taSaulo.

¹⁸ Ta xati'va ndatán yoo nduchu sata tiaká saá yoo ña kee nduchu noo taSaulo, ta nikoyo ña nda noo ño'o, ta saá va'a nakoto tuku nduchu noo ra. Ta nakundichi ra, ta taAnanías sakuchu ña'a ra chi xa kandixa ra taJesús. ¹⁹ Ta saá taSaulo xixi ra, ta naki'in ra ndee ra. Ta nixiyo taSaulo xí'in njivi na ndíkon yichí taJesús ñoo Damasco lo'o ka kivi.

To'on yó'o ká'an ndí taSaulo ndato'on ra to'on va'a xa'a taJesús xí'in njivi nañoo Damasco

* **9:5** TaJesús kóni kachí ra ndí taSaulo ké'é ra ndatán ké'é ñii tísindiki tí toon ini, ta kaxá'a rí mji noo sijn kaá ña nákaa noo yatá kisa chiño rí, ta saá sátakué'e xí'in mji rí. † **9:15** To'on “najudío” kóni kachí ña: Sa'ya ñani síkuá taIsrael.

20 Ta saá t̄a Saulo kama ní k̄ixá'á ra kuá'an ra ñii ñii ve'e ño'o sinagoga ñoo Damasco yó'o, ta ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a t̄a Jesús noo ñivi. Ndát'o'on ra xí'in na ndí ndíxa ñandaa t̄a Jesús kúu Sa'ya Ndios. 21 Ta ndi'i ñivi na x̄ini so'o ña ká'an t̄a Saulo, ñaka'nda ini nayó'o, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án on s̄ivi tayó'o kúu t̄a x̄ika sáxo'vi ní ñivi ñoo Jerusalén na kúu na ndík'on yich̄i t̄a Jesús? ¿Án on s̄ivi tayó'o kúu t̄a t̄a k̄ixaá ñoo Damasco yó'o chi kóni ra tiin ra ñivi na ndík'on yich̄i t̄a Jesús xa'a ña ko'on na xí'in ra ña taxi ra kuachi xa'a na noo nasutu ná'no ñoo Jerusalén? —saá káchí na, ká'an na xa'a t̄a Saulo.

22 Vará saá ká'an na xa'a ra, ta ñii ñii k̄ivi Níma Ndios táxi ka ndee, ta táxi ka ñandichí nda'a t̄a Saulo, xa'a ña va'a ní ndat'o'on ra xí'in ñivi xa'a t̄a Jesús. Ta najudío na táku ñoo Damasco, na kúu na x̄ini so'o ña ká'an ra, on vása nání'i na to'on ndasaá ndakuin na yu'u ra. Saá chi to'on ndát'o'on ra káxín ní ñandaxin ña ndí t̄a Jesús kúu Cristo, t̄a t̄a t̄i'ví Ndios sakaku ñivi.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá ñikaku t̄a Saulo noo najudío

23 Ta ñiya'a kuá'a ní k̄ivi, ta najudío ñakutá'an na ta ch̄ikaá ini na ka'ni na t̄a Saulo. 24 Yoo yé'é ná'no ñama yuu ña x̄ino nduu ñoo Damasco, ta ndiví ñoo ñivi na kóni ka'ni t̄a Saulo yoo na, ndáa na yé'é ná'no yó'o, chi ndáti na ya'a t̄a Saulo ñii yé'é yó'o ña kee ra ko'on ra, ta saá kuchiño tiin na ra ta ka'ni na ra. Ta saá ni, ink̄a ñivi ndat'o'on na xí'in t̄a Saulo ña ch̄ikaá ini najudío yó'o ke'é na xí'in ra. 25 Ta saá ñii ñoo nataa na sákuá'á noo t̄a Saulo, ch̄indee na ra ña ñik̄i'vi ra ini ñii ch̄ikiva ká'no, ta ch̄iko'ni na ña, ta sanoo na ch̄ikiva yó'o sat̄a ñama yuu, ta ñixaá ña nda noo ño'o, ta ñikaku ra kuá'an ra.

To'on yó'o ká'an xa'a t̄a Saulo ndikó ra k̄ixaá ra ñoo Jerusalén

26 Ta saá ñaki'in t̄a Saulo ndikó ra kuá'an ra nda ñoo Jerusalén, ta ndukú ra nakutá'an ra xí'in ñivi na ndík'on yich̄i t̄a Jesús ñoo kán, ta ñivi yó'o yí'ví ní na noo ra. Ta ñi-taxi na k̄i'vi ra nakutá'an ra xí'in na, chi on vása kándixa na ndí t̄a Saulo xí'in ña ndino'o ini ra ndík'on ra yich̄i t̄a Jesús vitin.

27 Ta saá t̄a Bernabé ch̄indee ra t̄a Saulo ña kuchiño nakutá'an ra xí'in naapóstol. Saá chi t̄a Bernabé yó'o kana ra t̄a Saulo ko'on ra xí'in ra noo naapóstol ña koni na ra. Ta saá t̄a Bernabé ndat'o'on ra xí'in naapóstol xa'a ña ndo'o t̄a Saulo yich̄i k̄ivi kuá'an ra ñoo Damasco, ta káchí t̄a Bernabé saá:

—K̄ivi kuá'an t̄a Saulo yó'o yich̄i ña kuá'an ñoo Damasco, ta noo ra ñit̄ivi t̄a Jesús T̄a t̄a Ká'no noo yó, ta ñika'an t̄a Jesús xí'in ra. Ta xa'a ñayó'o, t̄a Saulo ñasama ini ra ta x̄andik'on nduu ra ñii t̄a t̄a ñii káchí kándixa t̄a Jesús xí'in yó. Ta saá k̄ivi ñixiyo ka t̄a Saulo ñoo Damasco, ta on vása ní-yí'ví ra ndát'o'on ra xí'in ñivi to'on va'a xa'a t̄a Jesús —káchí t̄a Bernabé, ndat'o'on ra xí'in naapóstol.

28 Tá x̄ini so'o naapóstol ña ndat'o'on t̄a Bernabé, ta saá va'a taxi na ña ñik̄i'vi t̄a Saulo nakutá'an ra xí'in na ndík'on yich̄i t̄a Jesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta saá t̄a Saulo k̄ixá'á ra x̄ika ra xí'in naapóstol, ta kuá'an ra ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén, 29 ta on vása yí'ví ra ndát'o'on ra to'on va'a xa'a t̄a Jesús noo ñivi. Ta ká'an ra xa'a t̄a Jesús xí'in najudío na kúu na ká'an to'on griego, ta nayó'o k̄ixá'á na sáa ní ini na x̄ini na ra, t̄and̄a kóni na ka'ni na ra. 30 Ta saá x̄ini so'o naapóstol ndí kóni ñivi ka'ni na t̄a Saulo, ta ñika'an na xí'in ra ña va'a ka ná kee ra ko'on ra xí'in na nda ink̄a ñoo ña ñaní Cesarea. Tá ñixaá ra xí'in na ñoo yó'o ta tuku t̄i'ví na ra ña no'o ra nda ñoo ra ña ñaní Tarso, noo kaku ra.

³¹ Ta saá, *n̄iya'a* *kuḗ'a* ní *kiv̄i* ña *va'a* *x̄indo* *n̄ivi* na *ndík̄on* *yich̄i* *taJesús*, na kúu na *táku* ñoo ña ñó'o estado Judea x̄i'in estado Galilea ta x̄i'in estado Samaria. Saá chi *on* *koó* *n̄ivi* na *saxo'v̄i* ña'á, ta *Níma* *Ndios* *chindeé* ña *ndi'i* *n̄ivi* na *kándixa* *taJesús* ña ñii ñii *kiv̄i* *vivíi* *k̄a* ta *ndino'o* *k̄a* *ini* na *kuḗ'an* na *yich̄i* ra. Ta *kuḗ'a* ní *k̄a* *n̄ivi* *kándixa* na *taJesús*. Ta saá *n̄ivi* na *kándixa* *taJesús* *nd̄u* na ñii *ti'vi* *ká'no* ní *k̄a*.

T̄o'on *yó'o* *ká'an* ña *x̄a'a* ña *ndasaá* *nd̄uv̄a'a* *taEneas*

³² Ta *taapóstol* *Pedro* *ke* ra *kuḗ'an* ra ta *x̄aa* ra ñii ñii ñoo ña *x̄ito* ra *n̄ivi* na *kándixa* *taJesús*. Ta saá *n̄ixaa* ra ñii ñoo ña *naní* *Lida* ña *koto* ra *n̄ivi* na *ndík̄on* *yich̄i* *taJesús*.

³³ Ta ñoo *yó'o* *n̄ixaa* ra *noo* *kándú'u* ñii *ta* *ta* *naní* *Eneas*, ta *ta'yó'o* kúu ñii *ta* *ta* *on* *kiv̄i* *kanda*, ta *xa* *ona* *kuiȳa* kúu ña *on* *kiv̄i* *kaka* *xá'á* ra, ta *kuiti* *kándú'u* ra *noo* *x̄ito* ra. ³⁴ Ta *n̄ika'an* *taPedro* *x̄i'in* *taEneas* *yó'o*, *káchí* ra saá:

—Tata *Eneas*, *vitin* *Jesucristo* *sánda'a* ra *yó'ó*. *Nakundichi* *ún*, ta *ndasa* *v̄i* *ún* *x̄ito* *ún* —*káchí* *taPedro* *x̄i'in* ra.

Ta saá *x̄andik̄on* *nakundichi* ra. ³⁵ Ta *ndi'i* *n̄ivi* na *táku* ñoo *Lida* *x̄i'in* *ndi'i* *n̄ivi* na *táku* ñii *xiiña* *yatin*, ña *naní* *Sarón*, na kúu na *x̄ini* *ndasaá* *nd̄uv̄a'a* *taEneas*, *ndi'i* *n̄ivi* *yó'o* *ndikó* *ini* na ta *kándixa* na *taJesús*.

T̄o'on *yó'o* *ká'an* ña *n̄ixi'i* *ñáTabita* ta *n̄atak̄u* ñá

³⁶ Ta ñoo *Jo*pe *táku* ñii ña'a ñá *ndík̄on* *yich̄i* *taJesús*, ta *naní* ñá *Tabita* (ta *kiv̄i* *Tabita* *t̄o'on* *griego* kúu *Dorcas*). *Ndi'i* saá *kiv̄i* *ñáyó'o* *táxi* *x̄i'in* *m̄i* ñá *ké'é* ñá *chiño* *va'a*, ta *chindeé* ñá *n̄ivi* na kúu *nandá'vi*.

³⁷ Ta saá ñii *kiv̄i* *kixá'á* *ndeé* ní *ndó'o* ñá ta *n̄ixi'i* ñá. Ta *n̄ivi* na kúu *natá'an* ñá *sakuchu* na *yik̄i* *koñu* *nd̄i* ñá ta *nachinóo* na ña *noo* *x̄ito* *tón* *ñíndichi* *pis*o *ov̄i* *ve'e* ñá. ³⁸ *Yatin* ñoo *Jo*pe *yó'o* *nákaa* ñoo *Lida*, *noo* *yóo* *taPedro*. Tá *x̄ini*

so'o *n̄ivi* na *ndík̄on* *yich̄i* *taJesús* *ndi* *yatin* *yóo* *taPedro*, ta saá *ti'vi* na *ov̄i* *ta* *kuḗ'an* na ña *k̄a'an* na *x̄i'in* *taPedro*. Ta saá *n̄ixaa* na *noo* *yóo* ra, ta *x̄aku* *ndá'vi* na *noo* ra, *káchí* na saá *x̄i'in* ra:

—Kama ní *kixi* *ún* *x̄i'in* *ndi* ñoo *Jo*pe —*káchí* na.

³⁹ Ta saá *ke* *taPedro* *kuḗ'an* ra *x̄i'in* na, ta *n̄ixaa* na *ve'e* ñá *Tabita*, ta *n̄ika'an* na *x̄i'in* *taPedro*, *káchí* na saá:

—*Ndaa* *ún* *x̄i'in* *ndi* *pis*o *ov̄i* —*káchí* na.

Ta saá *n̄ixaa* na *noo* *kándú'u* *yik̄i* *koñu* ñá *Tabita* ñá *n̄ixi'i*. Ta *kuḗ'a* ní *náña'a* *ndá'vi* ná *n̄ixi'i* *yij* *kixaa* ná *noo* *taPedro*, ta *xáku* ní ná *x̄a'a* ñá *n̄ixi'i* *yó'o*, ta *saná'a* ná *noo* *taPedro* *kuḗ'a* ní *tikoto* ña *kisa* *va'a* ñá *Tabita* *kiv̄i* *x̄itaku* ñá, ta *saní'i* ñá ná *tikoto* *yó'o*. ⁴⁰ Ta saá *taPedro* *x̄a'nda* *chiño* ra *noo* *ndi'i* *n̄ivi* na *yíta* *yó'o* ña *ke* na *ko'on* na *ke'e*. Ta *k̄indo* *taPedro* *mató'on* *m̄i* ra *x̄i'in* *yik̄i* *koñu* *nd̄i* ñá *n̄ixi'i* *yó'o*. Ta saá *x̄ikuxití* ra ta *n̄ika'an* ra *x̄i'in* *Ndios*. Ta *ndi'i* *n̄ika'an* ra *x̄i'in* *Ndios*, saá *ndikó* *koo* ra *nakoto* ra *noo* *yóo* *yik̄i* *koñu* ñá *n̄ixi'i* *yó'o*, ta *n̄ika'an* ra, *káchí* ra saá:

—Nana *Tabita*, *vitin* *nakundichi* *ún* —*káchí* ra.

Ta saá *nakoná* ñá *nduch̄u* *noo* ñá, ta *x̄ini* ñá *taPedro*, ta *ndaní'i* *lo'o* *x̄i'in* *m̄i* ñá, ta *x̄ikoo* ñá. ⁴¹ Ta *t̄iin* *taPedro* *nda'a* *ñáyó'o* ña *chindeé* ra ñá *nakundichi* ñá. Ta saá *kana* ra *ndi'i* *n̄ivi* na *yíta* *ke'e*, na kúu na *ndík̄on* *yich̄i* *taJesús*, ta *x̄i'in* *náña'a* *nandá'vi* ná *n̄ixi'i* *yij*, ta *ndukú* ra *noo* na ña *kiv̄i* na *ini* *ve'e*, ta *n̄ika'an* ra *x̄i'in* na, *káchí* ra saá:

—*Yó'o* *yóo* ñá *Tabita*, *táku* ñá *vitin*.

⁴² Ta saá *n̄ixita* ní *nó* *t̄o'on* *ndi'i* *xiiña* ñoo *Jo*pe *x̄a'a* ña *ndo'o* ñá *Tabita*, *chi* *n̄ixi'i* ñá ta *x̄i'in* *nde*e *taJesús*, *taPedro* *sanatak̄u* ra ñá. Ta *x̄a'a* ña *x̄ini* *so'o* na *t̄o'on* *yó'o*, *kuḗ'a* ní *n̄ivi* *kándixa* na *taJesús*. ⁴³ Ta saá *kuḗ'a* ní *k̄a* *kiv̄i* *n̄ixiyo* *taPedro* *ve'e* *taSimón* ñoo *Jo*pe. Ta *chiño* *taSimón* *yó'o* kúu ña *ndása* *va'a* ra ñii *kiti*.

10

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taCornelio

¹ Ta ñoo Cesarea táku ñii taa naní ra Cornelio, taa tã xá'nda chiño ñoo ñii ciento natropa kúu ra. Ta ñii ciento natropa yó'o kúu ñii tá'ví ña ñii ti'vi ká'no natropa, ña naní Batallón Italiano. ² Ta taCornelio xí'in ña ndino'o ini ra kándixa ra Ndios ta kisa ká'no ña'á ra. Ta ñii káchí ndi'i nave'e ra kándixa na Ndios ta kisa ká'no ña'á na. TaCornelio on sivi taa tã sí'nda kúu ra, ta táxi ní ra s'i'ún nda'a ñivi na kúu nandá'ví xa'a ña chindeé ra na ña sata na ña xini ñó'ó ñoo na. Ta ndi'i saá kivi ká'an ní ra xí'in Ndios, saá táku ra. ³ Ta saá ñii kivi xa xikuaa ta kaa uní kúu ña,* ta ñii ñaángel ña kixi ñoo Ndios ñitivi ña ñoo ra, ta xini ra ña ñiki'vi ña ini cuarto ñoo yóo ra, ta ñika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata Cornelio! —káchí ña xí'in ra.

⁴ Ta xí'in ña yí'ví ní ini ra nakoto kaxín ra ñoo ñaángel, ta ñika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukía kóni ún kasa ndivi i? —káchí ra xí'in ña.

Ta ndakuijn ñaángel, ñika'an ña káchí ña saá:

—Ndi'i saá kivi Ndios xa xini so'o ra to'on ña ñika'an ún xí'in ra, ta xito ra ndi'i ñava'a ña ke'é ún xí'in nandá'ví. ⁵ Ta vitin ti'ví ún sava nataa ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii taa tã naní Simón Pedro, ta ná kixi ra xí'in na nda ve'e ún yó'o.

⁶ Ta yóo ra ve'e ñii taa tã ndasa va'a ñii kití, tayó'o naní ra Simón, ta ve'e ra yóo ña yatin yu'u takuii mini —káchí ñaángel xí'in taCornelio.

⁷ Tá ndi'i ñika'an ñaángel to'on yó'o, ta ndikó ña kua'an no'o ña ñoyívi ñino. Ta saá taCornelio kama kana ra ovi nataa mozo ra xí'in ñii tatropa tã kúu tã kisa to'ó Ndios, ta kixaa na ñoo ra. ⁸ Ta ndato'on ndi'i taCornelio xí'in na yukía ñika'an ñaángel xí'in ra, kivi ñitivi ña ñoo

ra. Ta saá ti'ví ra nataa yó'o kua'an na ñoo Jope ñoo yóo taPedro.

⁹ Ta inka kivi xa ma'ño ndivi kúu ña,† ta xa yatin xa nataa yó'o ñoo Jope, ta saá taPedro ndaa ra sini ve'e ñoo yóo ra, ta kixá'á ra ká'an ra xí'in Ndios. ¹⁰ Ta ñiya'a ñii káni lo'o, ta kixá'á xí'i ní ra soko, ta yóo ka ra ndati ra ña kasa va'a na ña kuxu ra, ta saá ñitivi ñoo ra ña ti'ví Ndios koni ra. ¹¹ Ta saá taPedro xini ra ndasaá ñixona lo'o ñoyívi ñino, ta xito ra ñoo ñii ña ndatan kaa manta, saá kaa ña. Yoo komi titon manta yó'o, ta va'a viví ndika ñoo ña, chi yoo ña ndatan yoo ña tiin na ñii ñii titon ña, saá kaa ña, vaxi noo ña nda ñoo ño'o. ¹² Ta kua'a ní ñoo kití nándoso rí ñoo manta yó'o. Tiyó'o kúu kití tí yoo komi xa'a, ta xí'in kití tí ñoo tixin xika ñoo ño'o, ta xí'in kití tí ndáchí ñoyívi kaa. ¹³ Ta saá xini so'o taPedro to'on ña ñika'an xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata Pedro, nakundichi ún, ta koto ún ndi'i kití yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí —káchí to'on ña ñika'an xí'in taPedro.

¹⁴ Ta ndakuijn taPedro, ñika'an ra:

—Tata, on kivi ke'é i saá ña kuxu i kití yó'o, chi nda kivi vitin nda lo'o on vasa ní-xixi i koñu kití tí ká'an ndayí ña ñitaa taMoisés ndi kúu rí kití tí kini ñoo Ndios —káchí taPedro.

¹⁵ Ta ndakuijn to'on, ñika'an tuku ña xí'in ra saá:

—Ta vitin Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kití. Ta saá, on va'a ka ka'an ún ndi yoo kití kini ñoo Ndios —káchí to'on xí'in taPedro.

¹⁶ Ta ovi ka yichi ñii ki'va saá ñitivi ñayó'o ñoo taPedro, ta ñika'an to'on xí'in ra. Ta saá ña ñitivi ñoo taPedro ña kúu ña kaa ndatan yoo manta xí'in kití saá kaa ña, ta xandikon ndaa ña ñoyívi ñino. ¹⁷ Ta saá ñii náka'nda ini taPedro, xani sini ra:

—¿Yukía kóni kachí ña ñitivi ñoo yó yó'o?

* **10:3** Kaa uní xikuaa naní ña kaa ijn ñoo ñaño Roma. † **10:9** Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa iño ñoo ñaño Roma.

Tá mií saá na uní taa na tì'ví tãCornelio nixaa na ñoo Jope, ta nindaka to'on na mikiá yoo ve'e tãSimón, taa tã kisa chiño ndása va'a ñii kitì. Tá kundaa ini nataa yó'o míchí yoo ve'e ra, ta kuá'an na, ta nixaa na, ¹⁸ ta xikuita na yé'é ve'e ra, ta nindaka to'on na, káchí na saá:

—¿An ve'e yó'o yoo ñii taa tã naní Simón Pedro? —káchí na.

¹⁹ Ta tãPedro yoo ka ra xáni ini ra yukia kóni kachí ña nitiivi noo ra. Ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata, koto ví! Vitin kixaa uní nataa ta nándukú na yó'o. ²⁰ Nakundichi ún ta noo ún nakutá'an ún xí'in na, ta nda lo'o on kuyi'ví ún ko'on ún xí'in na, chi yi'i tì'ví na vaxi na noo ún —káchí Níma Ndios xí'in tãPedro.

²¹ Ta saá noo tãPedro ta nakutá'an ra xí'in na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yi'i kuu taa tã nándukú ndó. ¿Ndá chiño kuu ña vaxi ndó noo i, tata? —káchí tãPedro xí'in na.

²² Ta nika'an na xí'in ra:

—Taká'no noo ndi tã naní Cornelio, tì'ví ra ndi'i vaxi ndi noo ún. TãCornelio yó'o kuu tã xá'nda chiño noo ñii ciento natropa, ta taa tã va'a ní ini kuu ra, ta xí'in ndino'o ini ra kándixa ra Ndios, ta kánóo va'a ní ñato'ó ra noo ndi'i nivi najudío. Ta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios nitiivi ña noo ra, ta nika'an ña xí'in ra ndi xini ñó'ó kana ra yó'o ña ko'on ún ve'e ra xa'a ña koni so'o ra to'on ña ndato'on ún xí'in ra —káchí na xí'in tãPedro.

²³ Ta saá tãPedro nika'an ra xí'in na ña ki'vi na ve'e, ta saá kindoo na ini ve'e yó'o tãnda inká kivi kee na kuá'an na. Ta tãPedro xí'in inká nataa ñoo Jope na kuu na kándixa tãJesús, kee na kuá'an na xí'in uní nataa yó'o.

²⁴ Ta inká kivi nixaa na ñoo Cesarea noo yoo tãCornelio ndati ra kixaa na. Ta tayó'o xa yoo ti'va ra naki'in ra tãPedro, chi xa nakana ra ndi'i nave'e ra xí'in nivi na náta'an

yatin xí'in ra, ta xa nakutá'an ndi'i nayó'o ve'e ra ña koni so'o na to'on ña ndato'on tãPedro xí'in na. ²⁵ Tá kixaa tãPedro ve'e tãCornelio, ta saá keta tãCornelio naki'in ra tãPedro, ta xikuxítí ra noo tayó'o ña kisa to'ó ña'a ra. ²⁶ Ta tãPedro tjin ra nda'a tãCornelio ña nakundichi ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakundichi ún, tata, on kasa ká'no ún yi'i, chi on sivi ñii ndios kuu i, kuiti nivi va kuu i, ndatan yoo mji ún, saá yoo i —káchí tãPedro xí'in tãCornelio.

²⁷ Tá tãPedro xí'in tãCornelio ká'an tá'an na saá, ta niki'vi na ini ve'e, noo chutú ní nivi na kuu na nakaya tãCornelio. ²⁸ Ta nika'an tãPedro xí'in na:

—Xini va'a ndó yoo ndayí ña kisa ndivi ndi najudío ña káchí saá: On vá'a nakutá'an nivi najudío xí'in inká nivi na on vása kuu najudío, káchí ndayí yó'o. Ta vitin Ndios saná'a ra noo i, ndi nda ñii nivi on vása kuu na nakini noo ra, ta saá on vá'a kani sinji ndi nivi na on vása kuu najudío kuu nivi na kini. ²⁹ Ñakán kía, tata Cornelio, kivi tì'ví ún nataa ña kana na yi'i vaxi i xí'in na, ta on vása ní-ndaka to'on ní yu kuu ña ke'é i, ta xandikon vaxi i xí'in na. Ta vitin kóni i kundaa ini i, tata, ¿ndachun kana ún yi'i? —káchí tãPedro xí'in tãCornelio.

³⁰ Ta ndakuin tãCornelio, nika'an ra:

—Xa yoo komi kivi kuu ña, tá mji hora yó'o kuu ña, ña kuu kaa uní xikuaa,† ta yoo i ini ve'e i ká'an i xí'in Ndios. Ta xati'va nitiivi ñii ñaángel noo i ndixin ña tikoto yé'e ní. ³¹ Ta nika'an ña xí'in i, kachí ña saá: “Tata Cornelio, Ndios xini so'o ra to'on ña nika'an ún xí'in ra, ta xito ra ndi'i ñava'a ña ke'é ún xa'a ña chindee ún ndi'i nivi nandá'ví.

³² Ta vitin ti'ví ún sava nataa ña ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii taa tã naní Simón Pedro. Tayó'o yoo ra ve'e ñii taa tã ndása va'a ñii kitì, ta tayó'o naní ra Simón,

† 10:30 Kaa uní xikuaa naní ña kaa jin noo ñaño Roma.

ta ve'e ra yóo ña yatin yu'ụ takuí m̄ini. Ta nataa na ti'ví ún x̄ini ñó'ó ka'an na x̄i'in taPedro ta kixi ra x̄i'in na ve'e ún", kachí ñaángel x̄i'in. ³³ Ñakán yachi ní ti'ví nataa yó'o ko'on na nandukú na yó'ó. Ta táxa'vi ña'á ún xa'a ña kixaa ún, tata. Ta vitin nakutá'an ndi'i yó yó'o, ta Ndios yóo ra x̄i'in yó. Xa ndóo ti'va ndi, chi kóni ndi koni so'o ndi ndi'i to'on ña xa'nda chiño Ndios noo ún ña ndato'on ún x̄i'in ndi —káchí taCornelio x̄i'in taPedro.

³⁴ Ta saá taPedro kixá'á ra ká'an ra, káchí ra saá x̄i'in na:

—Vitin kúndaḡa va'a ini i ndi Ndios on vása nákaḡin ra n̄ivi, ta ñii káchí kí'vi ini ra x̄ini ra ndi'i saá n̄ivi. ³⁵ Ta n̄ivi na ndi'i saá ñoo na kúu na kisa to'ó Ndios ta táku na kisa ndivi na ñandaḡa, ta Ndios náki'in va'a ra n̄ivi yó'o. ³⁶ Ndios si'na ti'ví ra n̄ivi ña ka'an ndoso na to'on ra noo n̄ivi na kúu sa'ya ñani síkuá taIsrael. Ta to'on va'a ra yó'o káchí ña ndi xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, ta ta kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo, ndi'i n̄ivi kúchiño nakutá'an va'a na x̄i'in Ndios, saá chi Jesucristo n̄ixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi ndi'i n̄ivi. ³⁷ Ta ndó'ó xa x̄ini so'o ndó yu kúu ña kixá'á ñoo estado Galilea sakán lo'o kuiya n̄iya'a, ta saá to'on yó'o n̄ixita ní'no ña ndi'i ñoo válí x̄i'in ndi'i ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa estado Judea. Saá chi si'na taJuan n̄ika'an ndoso ra noo n̄ivi ña x̄ini ñó'ó nandikó ini na xa'a ña on vá'a ké'é na, ta kandixa na Ndios ta saá kuchu na. ³⁸ Ta n̄iya'a lo'o, ta Ndios sakutú ra Níma ra ini taJesús, ta ta kúu taño Nazaret, ta x̄i'in ñayó'o, Ndios taxi ra ndee ra nda'a taJesús ta sakuiso chiño ña'á ra ña kasa ndivi ra chiño ra. Ta saá taJesús n̄ixika ra ku'a ní ñoo noo ké'é ra ku'a ní chiño va'a, ta sanda'a ra n̄ivi na n̄ixov̄i ní xa'a ña on vá'a ké'é ñaníma ndiva'a x̄i'in na. TaJesús ké'é ra ndi'i ñava'a yó'o saá, chi Ndios yóo ra x̄i'in ra. ³⁹ Ta m̄ii ndi, x̄i'in nduchy noo ndi x̄ini ndi taJesús, ta ndakuiin ndi xa'a ndi'i ñava'a ké'é ra ñoo

Jerusalén x̄i'in ndi'i inká ñoo ña ñó'o noo ño'o estado Judea. Ta x̄ini ndi ña xa'ni na taJesús x̄i'in ña katakaḡa ndaa na ra nda'a tón cruz. ⁴⁰ Ta saá n̄itondaḡa kivi un̄i n̄ixi'i taJesús, ta Ndios sanataku ña'á ra, ta Ndios taxi ra ña n̄itivi ra noo ndi. ⁴¹ On sivi ndi'i saá noo n̄ivi kúu ña n̄itivi taJesús, ta ndasaá kuiti n̄ivi na nakaxin Ndios ña ndakuiin na xa'a ra kúu n̄ivi na n̄itivi ra noo. Tá ndi'i n̄ixi'i ra ta nataku ra, ta m̄ii ndi x̄ini ndi ra, ta x̄ixi ndi x̄i'in ra, ñakán ndakuiin ndi xa'a ra ndi ndixa táku ra. ⁴² Tá n̄ixiyo ka ra lo'o kivi ñoyivi yó'o x̄i'in ndi, ta taJesús xa'nda chiño ra noo ndi ko'on ndi ndi'i ñoo ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a ra noo n̄ivi. Ta xa'nda chiño ra noo ndi ña ndato'on ndi x̄i'in n̄ivi ndi Ndios sakuiso chiño ra taJesús ña kúu ra tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i n̄ivi na kúu na táku, án na xa n̄ixi'i kúu na. ⁴³ Ta xa'a taJesús yó'o n̄itaa ndi'i naprofeta na n̄ika'an ndoso to'on Ndios x̄ina'á. N̄ika'an na kachí na ndi ndi'i n̄ivi na kandixa taJesús, ta ta n̄ixi'i xa'a kuachi na, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi n̄ivi yó'o —káchí taPedro x̄i'in na.

⁴⁴ Tá on ta'an ka ndi'i ka'an taPedro x̄i'in na, ta kixaa Níma Ndios, ta sakutú ña ini ndi'i n̄ivi na x̄ini so'o to'on ña ká'an taPedro. ⁴⁵ Ta n̄ivi na kee ñoo Jope x̄i'in taPedro kúu najudío na ndík̄on yichi taJesús, ta naka'nda ini na ndóo na yó'o, chi Ndios ké'é ra ñava'a ña saní'i ra Níma ra ña kutaku ña ini n̄ivi na on sivi najudío kúu. ⁴⁶ Saá chi x̄ini so'o na ndi n̄ivi na nakutá'an ve'e taCornelio yó'o, kixá'á na ká'an na inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á na, ta x̄i'in to'on yó'o kisa ká'no ní na Ndios. ⁴⁷ Ta n̄ika'an taPedro x̄i'in najudío tá'an ra, na kixaa x̄i'in ra yó'o:

—N̄ivi yó'o na on sivi najudío kúu, xa naki'in na Níma Ndios kutaku ña ini na ñii ki'va ndatán m̄ii yó najudío naki'in yó ña. Ta saá vitin, on koó xa'a ña nda ñii n̄ivi kuchiño

kasi na nɔɔ nayó'o ña kuchu na —káchí tãPedro.

⁴⁸ Ta saá xã'nda chiño ra kuchu ndi'i nivi yó'o xí'in ndayí kivi tãJesús. Ta ndi'i chichi na saá, ta nivi yó'o xaku ndá'ví na nɔɔ tãPedro ta xaku ndá'ví na nɔɔ nataa tá'an ra ña kundoo ka na xí'in na lo'o ka kivi.

11

TãPedro ndatɔ'on ra xã'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kúu najudío

¹ Ta saá naapóstol xí'in inkã na ndikon yichi tãJesús na táku ñoo estado Judea xini so'o na ndi nivi na on sivi najudío kúu, xa va'a nãki'in na to'on Ndios. ² Ta saá ndikó tãPedro xí'in nataa na nixa'an xí'in ra, ta naxaa na ñoo Jerusalén. Ta najudío na ndikon yichi tãJesús na táku ñoo yó'o, kixá'á na kã'an kuáchí na xí'in tãPedro, ³ ta káchí na saá:

—¿Ndachun ke'é ún ña on vá'a ña nixa'an ún niki'vi ún ve'e nivi na on vása kúu najudío, tãnda xixi ndó xí'in na? Saá chi ña ke'é ún saá kúu ña niva'a ndoso ún ndayí ña xã'nda chiño Ndios nɔɔ xii síkuá yó tãMoisés —káchí na, kã'an kuáchí na xí'in tãPedro.

⁴ Ta saá tãPedro kixá'á ra ndatɔ'on ndi'i ra ña ke'é Ndios xí'in ra, ta ndatɔ'on ra yu kúu ña ke'é Ndios xí'in nivi na on sivi najudío kúu, káchí tãPedro saá:

⁵ —Ñii kivi yoo ñoo Jope ta kã'an i xí'in Ndios, ta saá nitivi nɔɔ ñii ña ndatán kãa manta saá kãa ña, ta yoo komi titon manta yó'o, ta va'a vivii ndika nɔɔ ña, chi yoo ña ndatán yoo ña tiin na ñii ñii titon ña, saá kãa ña, ta nɔɔ ña, nda yatin nɔɔ yoo ña. ⁶ Ta nakoto va'a i nɔɔ ña, ta xini kuã'a ní nɔɔ kití nãndoso rí nɔɔ manta yó'o. Kití yó'o kúu tí yoo komi xã'a, ta xí'in kití tityukú, ta xí'in kití tí ñoo tixin xika nɔɔ ño'o, ta xí'in kití tí ndáchí ñoyivi kaã. ⁷ Ta saá xini so'o ñii to'on ña nika'an xí'in i, káchí ña: “Tata Pedro, nakundichi ún ta

koto ún ndi'i kití yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí.” ⁸ Ta yi'i ndakuiin i, káchí i saá: “Tata, on kivi ke'é i saá ña kuxu i kití yó'o, chi nda lo'o on vása ní-xixi i koñu kití tí kã'an ndayí ña nitaa tãMoisés ña kúu rí kití tí kini nɔɔ Ndios”, káchí i nika'an i. ⁹ Ta nika'an tuku to'on ña kixi ñoyivi nino xí'in i, káchí ña saá: “On vá'a ka kã'an ún ndi kití kini kúu rí, chi Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kití”, káchí to'on xí'in i. ¹⁰ Ta ovi ka yichi ñii ki'va saá nitivi ñayó'o nɔɔ i. Ta ndi'i xini i ña, ta ndikó ndi'i ña nitivi nɔɔ i yó'o kuã'an ndaa ña ñoyivi nino. ¹¹ Tá mií saá ta uní nataa na kee ñoo Cesarea vaxi na nãndukú na yi'i, ta kixaa na ve'e nɔɔ yoo i. ¹² Ta nika'an Nima Ndios xí'in i: “Nda lo'o on kuyi'vi ún ko'on ún xí'in nataa yó'o”, káchí Nima Ndios xí'in i. Ta ñoo nataa naño Jope na kúu na ndikon yichi tãJesús, nixa'an na xí'in i ñoo Cesarea ve'e ñii tã tã naní Cornelio. ¹³ Ta tayó'o ndatɔ'on ra xí'in ndi nitivi ñii ñaángel nɔɔ ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá: “Ti'vi ún nataa ña ko'on na ñoo Jope ña naní na ñii tã tã naní Simón, ta inkã kivi tayó'o kúu Pedro. ¹⁴ Ta tayó'o ndatɔ'on ra xí'in ún ta xí'in nave'e ún to'on ña kã'an ndasaá kuchiño sakaku Ndios ndi'i ndó”, káchí ñaángel xí'in ra. ¹⁵ Ta saá tá kixaa ndi ve'e tayó'o ñoo Cesarea, ta kixá'á kã'an i xí'in nivi yó'o, ta kixaa Nima Ndios nɔɔ ndi'i na. Ñii ki'va ndatán kixaa Nima Ndios nɔɔ mii yó ña kutaku ña ini yó, saá kixaa ña nɔɔ nakán. ¹⁶ Ta saá naká'an i to'on ña nika'an tãJesús kivi káchí ra saá: “Ndixa tãJuan sakuchu ra nivi xí'in takuií, ta ñii kivi ña vaxi ndó'ó kuchu ndó xí'in Nima Ndios”, káchí tãJesús. ¹⁷ Ta saá kundaa ini i ñii ki'va ndatán saní'i Ndios Nima ra ña kutaku ña ini yó chi kandixa yó Jesucristo, Tã tãKá'no nɔɔ yó, saá saní'i ra Nima ra nivi kãan chi kandixa na Jesucristo. Ta on ko ndayí kómí ña kasi nɔɔ ña kóni Ndios ke'é ra —káchí tãPedro xí'in

na.

¹⁸ Kivi ndi'i xini so'o na to'on ña ndato'on taPedro xí'in na, ta saá niyaá yu'u na, ta on vása ká'an kuáchí ka na xí'in ra. Nda víka, kixá'á na kisa ká'no na Ndios, káchi na saá:

—Vitin Ndios taxi ra ndayí nda'a nivi na on sivi najudío kúu ña kúchiño ndikó ini na ta ki'vi na yichi ra. Ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchi nayó'o, na kúu na kándixa taJesús, na táku ñoo Jerusalén.

Tō'on yó'o ká'an ndí tō'on va'a xa'a taJesús nixaá ña nda ñoo Antioquía

¹⁹ Ta ndi'i nixi'i taEsteban, ta najudío nañoo Jerusalén kixá'á na sáxo'vi ní na nivi na ndikon yichi taJesús. Ta saá nivi yó'o na kándixa taJesús, kee na kuá'an na, nixita ní'no na ña táku na inká ñoo. Ta sava na nixaá na táku na kuá'a ní ñoo ña ñó'o estado Fenicia, sava na nixaá na táku na isla ña naní Chipre, ta sava na nixaá na táku na ñoo Antioquía. Ta ñii ñii ñoo noo nixaá na, ta nika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús, ta ndato'on na to'on yó'o ndasaá kuiti xí'in najudío natá'an na, ta on vása ní-ka'an na ña xí'in inká nivi na on sivi najudío kúu.

²⁰ Ta saá ni, sava nivi na kándixa taJesús na táku isla Chipre xí'in inká na táku ñoo Cirene, nayó'o kee na kuá'an na nda ñoo Antioquía. Tá nixaá na ñoo yó'o, ta kixá'á na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na on vása kúu najudío. ²¹ Ta Ndios taxi ra ndeé ra nda'a nivi yó'o ña va'a ka'an ndoso na to'on ra noo nivi ñoo yó'o, ta saá kuá'a ní nivi sandakoo na yichi yata xika na, ta nandikó ini na ta kándixa na taJesús.

²² Ta nivi na ndikon yichi taJesús na táku ñoo Jerusalén, kivi xini so'o nayó'o ndí xa kuá'a ní nivi na on sivi najudío kúu, kándixa na taJesús, ta saá ti'vi na taBernabé kuá'an ra nda ñoo Antioquía. ²³ Tá kixaá

taBernabé ñoo yó'o, ta xini ra ndi'i ñava'a xa ke'é Ndios xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, ta kúsi ní ini ra xini ra ñayó'o. Ta nika'an ra xí'in nayó'o, káchi ra saá:

—Ndino'o ini ndó kundikon ndó ko'on ndó yichi taJesús, Taa taKá'no noo yó, ta on sandakoo ndó yichi ra, ta ñii ñii kivi vivii ka kundikon ndó yichi ra —káchi ra xí'in na.

²⁴ Ta ñii taa ta va'a ní kúu taBernabé, ndino'o ní ndaa ini ra Ndios, ta chútú ní Níma Ndios ini ra. Ta saá kuá'a ní nivi xini so'o na to'on ña nika'an ra, ta nandikó ini na, ta kándixa na taJesús.

²⁵ Ta saá kee taBernabé kuá'an ra nda ñoo Tarso ña nandukú ra taSaulo. Tá nixaá ra ñoo yó'o ta naní'i ra taSaulo, ta ndikó ovi na saá, kixaá na ñoo Antioquía. ²⁶ Ta ñii kuiya nixiyo taBernabé xí'in taSaulo ñoo Antioquía yó'o, ta nákutá'an na xí'in nivi na kándixa taJesús, ta ovi na saá sáná'a na kuá'a ní nivi xa'a yichi taJesús. Ta ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo noo kixá'á nivi sakunaní na cristiano, nivi na ndikon yichi taJesús.

²⁷ Tá taBernabé xí'in taSaulo yóo ka na ñoo Antioquía, ta sava nataa na kúu naprofeta, kee na ñoo Jerusalén ña kuá'an na ñoo Antioquía. Ta saá kixaá na ñoo yó'o.

²⁸ Ñii taprofeta yó'o naní ra Agabo, ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra, ta saá tayó'o nakundichi ra ta nika'an ndoso ra to'on Ndios ña naki'in ra, ta káchi ra saá xí'in nivi:

—Vaxi kivi ña ndeé ní kunakaa soko ndi'i saá ñoo válí xí'in ndi'i saá ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa ñoo Roma —káchi taAgabo xí'in na.

Ta ndixa saá kundivi, chi ndeé ní xinakaa soko kuiya xa'nda chiño tarey César Claudio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

²⁹ Kivi xini so'o na to'on Ndios yó'o ña nika'an taAgabo, ta nivi na ndikon yichi taJesús nakoo yu'ú na ta chikaá ini na ña ti'vi na si'un ko'on nda'a nivi na ndikon yichi taJesús na táku ñoo estado Judea ña

chindeé ña'á na. Ta ñii ñii ñivi taxi na si'ún yó'o ndátán yóo ña kómí na. ³⁰ Ta saá taxi na si'ún ña xa ñakaya na nda'a taBernabé xí'in taSaulo, ta ti'ví na ovi nataa yó'o kuá'an na xí'in si'ún nda ñoo Jerusalén, ña taxi na ña nda'a nataa naxikuá'a na kúu na ndíso chiño xí'in ñivi na ndíkõn yichí taJesús na táku ñoo yó'o.

12

Tq'on yó'o ká'an ndí xq'ni na taJacobo ta chikaq na taPedro ini ve'e kaa

¹ Ta mji kuiya saá tarey Herodes Agripa kixá'á ra sáxo'vi ní ra sava ñivi na ndíkõn yichí taJesús. ² Ta xa'nda chiño ra ndí xí'in espada ka'ni na taJacobo, ta ta xikuu ñii ta uxu ovi ta ñixika xí'in taJesús, ta xikuu ra ñani taapóstol Juan. ³ Tá tarey Herodes kundaa ini ra ndí najudío na táku ñoo Jerusalén kúsij ní ini na xa'a ña ñixi'i taJacobo, ta saá xa'nda chiño ra ña tiin na taPedro ta chikaq na ra ini ve'e kaa. Nayó'o ke'é na tá xa ñitondaa yatin kivi ña sákana najudío vikõ Pascua,* ta ñii semana vikõ yó'o najudío xíxi na sita va'a ña õn koó levadura kómí. ⁴ Ta saá tarey Herodes xa'nda chiño ra nõõ komi ti'vi natropa ña kundaa va'a na taPedro ini ve'e kaa. Komí natropa kúu ñii ti'vi, ta ñii ti'vi nayó'o yóo na ndáa na taPedro iño hora, ta saá ndíkõn vaxi inká ti'vi, ta ñii ñii ti'vi natropa yó'o ndáa na ra iño hora, ta saá xino ñii kivi. Xani sinj tarey Herodes táná ndí'i vikõ Pascua, ta saá tava ra taPedro ve'e kaa, ta kasa nani ra xa'a kuachi ra nõõ ñivi. ⁵ Ta taPedro yóo ra nákaa ra ini ve'e kaa, ta ñivi na ndíkõn yichí taJesús xí'in ña ndino'o ní ini na ká'an na, xáku ndá'ví na nõõ Ndios ña chindeé ra taPedro.

Tq'on yó'o ká'an ndasaá kee taPedro ini ve'e kaa

⁶ Ta ñitondaa ñoo, ta tarey Herodes xa chitõnj ra inká kivi tava

ra taPedro ini ve'e kaa, ña ko'õn ra kundichi ra nõõ ñivi, ta kasa nani tarey yó'o xa'a kuachi ra. Ta mji ñoo yó'o yóo taPedro kisin ra ma'ño ovi natropa, chi nó'ni sikon nda'a kua'á ra xí'in cadena ña nó'ni sikon nda'a ñii tatropa xí'in ra, ta nó'ni sikon nda'a yitin ra xí'in inká cadena ña nó'ni sikon nda'a inká tatropa xí'in ra, ta inká ovi natropa yóo na ndáa na yé'é ve'e kaa yó'o.

⁷ Ta xati'va ñitivi ñii ñaáangel ña kixi nõõ Ndios, ta náye'e tívi ini ve'e kaa. Ta ñaáangel xí'in nda'a ña sakanda lo'o ña siin taPedro, ta sanakáxin ña ini ra. Ta ñika'an ñaáangel xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Kama ún! ¡Nakundichi ún vitin!

Ta saá xandikõn ñakoyo cadena ña xino'ni sikon nda'a taPedro. ⁸ Ta ñika'an ñaáangel xí'in ra:

—Nakundixin ún tikoto ún, ta nataan ún nduxan xa'a ún.

Tá ke'é taPedro saá, ta tuku ñika'an ñaáangel xí'in ra:

—Nakundixin ún capa ún, ta na'a, kixi ún sata i —káchí ñaáangel xí'in taPedro.

⁹ Ta saá xindikõn taPedro sata ñaáangel, keta ra ve'e kaa. Ta õn vása ní-kundaa ini taPedro án ña ndixa kúu ña ndí ñii ñaáangel kixaa ña nõõ ra ta chindeé ña ra, chí kuiti xáni sinj ra ndí ñii ña ñitivi nõõ ra kúu ña. ¹⁰ Ta ñaáangel xí'in taPedro kuá'an na, ta ñiya'a na nõõ yóo tatropa tanóó, ta saá ñiya'a na nõõ yóo tatropa taovi, ta saá yá'a na kuá'an na nõõ yóo yé'é ve'e kaa, ta saá naxona mji yé'é kaa ña ká'no yó'o, ta kee na kuá'an ndíka na yichí ñoo yó'o. Tá kuá'an lo'o na, ta ñaáangel sandakoo mató'õn ña taPedro. ¹¹ Ta saá ñakáxin ini taPedro, ta kundaa va'a ini ra yu kúu ña ndo'o ra. Ta ñika'an ra xí'in mji ra, káchí ra saá:

—Vitin kundaa va'a ini yó ndí Ndios ndixa ti'ví ra ñii ñaáangel ña kixi ña sakaku ña mji yó nõõ ndee

* **12:3** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxi sikuá na nõõ ñañoõ Egipto kuiya xina'á.

taHerodes, ta noo ña on vá'a ña kóni ke'é najudío xí'in yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in mii ra.

¹² Tá ndi'i kundaa ini ra ñayó'o, ta saá ñaki'in ra yichi ta nixaá ra ve'e ñaMaría, ña kúu si'í taJuan Marcos. Ve'e ñayó'o ñakutá'an kuá'a ní nivi na ndíkõn yichi taJesús, ta yóo na ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a taPedro. ¹³ Ta kixaa taPedro ve'e yó'o, ta kana ra nivi na ve'e yó'o, ta kixi ñii ña'a ña ñaní Rode, ña kisa chiño noo nave'e yó'o kúu ñá. Kixi ñá koto ñá yu kúu na kána. ¹⁴ Ta ñakoni ñá to'on taPedro kúu ña, ta ñandoso ña nakuiná ña yé'é, saá chi kúsij ní ini ña xa'a ña kixaa taPedro. Ta kama ndikó ña kuá'an ña ndato'on ña xí'in na ndóo ini ve'e ndí ñíndichi taPedro yé'é.

¹⁵ Ta nivi na yóo yó'o on vása kándixa na to'on ña ká'an ñá, ta ñika'an na xí'in ñá, káchí na saá:

—Ñá sána sijní kúu yó'ó —káchí na xí'in ñá.

Ta ndakuijn ñá, ñika'an ñá:

—Mii ña ndixa ndaa kúu ña ká'an j xí'in ndó ndí taPedro kúu ta ñíndichi yé'é.

Ta tuku ndakuijn na, ká'an na xí'in ñá:

—On sivi taPedro kúu ra. Ndá kuiti nímā taPedro kúu ña —káchí na xí'in ñá.

¹⁶ Tá mií ká'an ka na, ta taPedro ñíndichi yé'é, ta on vása sándakoo ra kána ra nivi ve'e yó'o. Ta saá nixa'an na ñakoná na yé'é. Tá xini na ndí ndixa taPedro kúu ra, ta ñaka'nda ní ini na xito na noo ra. ¹⁷ Ta ñixika nda'a taPedro noo na ña on ka'an ka na nda ñii to'on. Ta saá ñakuiná na yé'é, ta ñikivi ra ini ve'e, ta kixá'a ra ndato'on ra xí'in na ndasaá ke'é Ndios ñava'a xí'in ra ña kuchiño kee ndikā ra ve'e kaa. Tá ndi'i ndato'on taPedro to'on yó'o, ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xí'in taSantiago† ta xí'in inka ñañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa taJesús, ndato'on ndó ndi'i ña ndo'o j —káchí taPedro xí'in na.

Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taPedro, kuá'an ra inka xiiña.

¹⁸ Njivi inka kivi, ta ndi'i natropa na ndaa ve'e kaa, ñaka'nda ní ini na chi on koó ka taPedro ini ve'e kaa, ta ñii síso na ndaka to'on tá'an na ndasaá kúu keta ra ve'e kaa yó'o.

¹⁹ Ta tarey Herodes xa'nda chiño ra noo inka natropa ña ko'on na nan-dukú na taPedro. Ta nixa'an na, ta ñi-kuchiño naní'i na ra. Ta saá tarey Herodes kana ra natropa na xikuu na xindaa taPedro, vaxi na noo ra. Tá kixaa na noo ra, ta ñinda'ka to'on va'a ra na ndasaá kuchiño keta ta xinakaa ini ve'e kaa. Ta ndi'i ñika'an ra xí'in natropa yó'o, ta saá xa'nda chiño ra ña kivi ndi'i nayó'o na xikuu na xindaa taPedro ini ve'e kaa, chi xáni sijní ra ndí nayó'o kúu na taxi keta taPedro. Ta ñiya'a lo'o kivi, ta saá tarey Herodes kee ra ñoo estado Judea ta kuá'an ra nda ñoo Cesarea kutaku ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá ñixi'i tarey Herodes

²⁰ Ta tarey Herodes sáa ní ini ra xini ra nivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón. Ta saá ñaño yó'o ñakutá'an na, ta ñika'an tá'an na ndasaá koo ke'é na ña tuku ñakutá'an va'a na xí'in tarey yó'o. Ta ñixiyo ñii taká'no, ta ndiso chiño xí'in kuá'a ní chiño tarey Herodes kúu ra, ta tayó'o ñaní ra Blasto. Ta nivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón nixaá na noo taBlasto, ta ñika'an na xí'in ra ndúkú na noo ra ña chindee ra na ña kuchiño ñakutá'an va'a na xí'in tarey. Saá chi kuá'a ní ña xini ñó'ó nivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón kúu ña sáta na noo nivi na táku ñoo noo xa'nda chiño tarey Herodes.

²¹ Ta saá tarey Herodes ñii kivi ñakoo yu'ú ra ña ñakutá'an ra xí'in nivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón, ta ñakundixin ra tikoto va'a ña livi ndixin mji narey, ta xikoo ra táyi ká'no tón to'ó ta ñika'an ra xí'in nivi na ñakutá'an yó'o. ²² Tá xini so'o na to'on ká'an ra, ta xí'in ndi'i nde'e na ñika'an na, káchí na saá:

† 12:17 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

—On sivi taa ñoyivi yó'o kúu taa ta ká'an yó'o, chi ñii ndios kúu ña ká'an yó'o —káchí na, ká'an na xa'a tarey Herodes.

²³ Tá mií xandikōn saá ñii ñaángel satakué'e ña xí'in kué'e tikusú taHerodes yó'o, ta ñixi'i ra. Saá ñindo'o ra chi kóni ra naki'in ra ñato'ó ña kúu ñato'ó Ndios.

²⁴ Ta to'on va'a Ndios ña ká'an xa'a Jesucristo ñixita ní'no ká ña, ta kuá'a ní ká ñivi kándixa na ña.

²⁵ Tá taBernabé xí'in taSaulo sandi'i na chiño ke'é na ñoo Jerusalén, ta kee na kuano'o na ñoo Antioquía, ta kuá'an taJuan xí'in na, ta inká kivi taJuan yó'o kúu Marcos.

13

To'on yó'o ká'an ndí taSaulo xí'in taBernabé kee na kuá'an na kuá'a ní ñoo ña ndato'on na xí'in ñivi to'on va'a xa'a taJesús

¹ Ñoo Antioquía ñixiyo kuá'a ní ñivi na ndíkōn yichi taJesús ta nákutá'an na xa'a ña kisa ká'no na Ndios. Sava ñivi yó'o kúu naprofeta, ta kúu na namaestro na sáná'a ñivi to'on Ndios. Ta saá taBernabé, taSaulo, taSimón (inká kivi ká'an na xí'in taSimón kúu taToón), taLucio taño Cirene kúu ra, ta taManaén (taa ta ñii káchí xa'no xí'in tarey Herodes Antipas kúu ra),* ndi'i nataa yó'o kúu na naprofeta ta kúu na namaestro na kisa ndivi chiño ñoo ñivi na kándixa taJesús na nákutá'an ñoo Antioquía yó'o. ² Ta ñitōnda ñii kivi ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía nákutá'an na xa'a ña kisa ká'no na Ndios, ta yóo so'on na ká'an na xí'in Ndios, ta saá ñika'an Nímā Ndios xí'in na, káchí ña:

—Xa kaja taBernabé xí'in taSaulo ña kasa ndivi na chiño ña xini ñó'ó ní ñoo. Ta vitin ndó'ó, va'a sakuiso chiño ndó na ña ko'on na kasa ndivi na chiño yó'o —káchí Nímā Ndios xí'in ñivi na

ndíkōn yichi taJesús na nákutá'an ñoo Antioquía.

³ Ta saá yóo so'on ká na, ta ká'an na ndúkú na ñoo Ndios xa'a taBernabé xí'in taSaulo. Ta ndi'i ke'é na saá, ta chiso na nda'a na sini taSaulo xí'in sini taBernabé, ta tiví ña'a na ña ko'on na kasa ndivi na chiño ña xa kana Ndios na ke'é na.

To'on yó'o ká'an ndí naapóstol ká'an ndoso na

to'on Ndios ñoo ñivi isla Chipre

⁴ Ta Nímā Ndios kúu ña ní'i yichi na ña kuá'an na kasa ndivi na chiño Ndios. Ta saá taSaulo xí'in taBernabé kee na kuá'an na ta ñixa na ñoo Seleucia, ta ndaa na ñii tón barco, ta kuá'an na ta ñixa na ñoo ña ñaní Salamina. Ñoo yó'o nákaa ña ñoo ño'ó ña kúu isla Chipre. ⁵ Ta ñixa na ñoo yó'o, ta ñixa'an na ñii ñii ve'e ño'ó sinagoga najudío, ta ñika'an ndoso na to'on Ndios ñoo ñivi na nákutá'an yó'o. Ta ndíkōn tuku taJuan Marcos kuá'an ra xí'in taSaulo ta xí'in taBernabé ña chindee ña'a ra. ⁶ Ta saá ñaki'in na kuá'an na ta ñiya'a na ñii ñii ñoo nda ñixa na ñoo Pafos, ña nákaa inká tá'ví isla Chipre. Ta ñoo yó'o nákutá'an na xí'in ñii tajudío, taa ta kisa chiño xí'in magia kúu ra, ta kúu ra ñii taprofeta vatá ta sándá'ví ñivi, ta ñaní ra Barjesús.

⁷ Ta tayó'o kúu ra taa ta yóo va'a xí'in tagobernador Sergio Paulo, ta tagobernador yó'o kúu ra taa ta ndíchi ní sini. Ta saá tagobernador yó'o kana ra taBernabé xí'in taSaulo ña kixi na ñoo ra chi kóni ra koni so'o ra to'on Ndios. Tá kixaa na ñoo tagobernador yó'o, ⁸ ta yóo tamago Barjesús xí'in ra. (Ta inká kivi Barjesús to'on griego kúu Elimas.) Ta tamago yó'o chíkaa ra ndee ña kasi ra ña on kandixa tagobernador to'on Ndios ña ndato'on naapóstol xí'in ra, chi taElimas yó'o on xiiin ra taxi ra ña tagobernador kivi ra yichi taJesús. ⁹ Ta taSaulo (ta inká kivi ra kúu Pablo), chutú ní ini ra xí'in

* **13:1** Mii taHerodes Antipas yó'o kúu ra taa ta xa'ni taJuan taa ta sakuchu ñivi xina'a.

Níma Ndios, ta saá nakoto káxín ra noo taElimas ta nika'an ra xí'in ra, ¹⁰ káchí ra saá:

—¡Yó'ó kúu taa ta ndíkon yichí ñanímá ndivá'a ká'no! Yó'ó kúu taa ta kisa toon noo ndi'i ñandaá. Taa ta sándá'ví nivi kúu ún, taa ta vatá kúu ún. ¿Ndachun on xiin ún sandakoo ún ña sándá'ví ún nivi?, chi ndi'i saá kivi ndúkú ndeé ún ndasaá sativí ún yichí Ndios ña kúu ñandaá, ta kóni ún sanduu ún ña yichí on vá'a. ¹¹ Ta xa'a ñayó'o, vitin Ndios saxo'vi ra yó'ó, ta kukuáá nduchú noo ún ña on kivi ka koto ún ndasaá yé'e ño'o ndivi, ta saá koo ún nda kixaa kivi ña chitóni Ndios sandúva'a ra nduchú noo ún —káchí taPablo xí'in taElimas.

Ta xandíkon saá kixaa ña kúnaa noo taElimas, chi kukuáá nduchú noo ra. Saá chi nda lo'o ka on vása tívi xító ra, tãnda xíka kuáá nda'a ra, ndúkú ra nivi ña tiin na nda'a ra ta kuni'i na yichí ra ko'on ra. ¹² Tá xini tagobernador ña ndo'o taElimas, ta saá nandikó ini ra, ta kandixa ra taJesús ta kixá'a ra ndíkon ra yichí ra. Ta xí'in ñasii ini ra ta xí'in ña naka'nda ini ra, xini so'o ra to'on ña saná'a taPablo xa'a taJesús xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo ta xí'in taBernabé ña nixaa na ñoo Antioquía ña nákaa estado Pisidia

¹³ Ta saá taPablo kee ra ñoo Pafos kuá'an ra xí'in natá'an ra, ta ndaa na ñii tón barco, ta kuá'an na nda ñoo Perge, ña nákaa estado Panfilia. Ta ñoo yó'o taJuan Marcos sandakoo ra naapóstol, ta nandikó ra kuano'o ra ñoo Jerusalén. ¹⁴ Ta saá naki'in taPablo kuá'an ra xí'in natá'an ra nda ñoo Antioquía ña nákaa estado Pisidia. Tá nitondaá kivi yii ña nákindée najudío, ta saá kuá'an naapóstol yó'o ve'e ño'o sinagoga ña nákaa ñoo yó'o, ta nixaa na ta xikundoo na. ¹⁵ Ta saá ñii taa nakundichi ra ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa taMoisés, ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa inka taprofeta xina'a ña xini so'o nivi na

ndoo yó'o. Ta ndi'i ka'vi tayó'o, ta naná'no ve'e ño'o sinagoga yó'o nika'an na xí'in naapóstol, káchí na saá xí'in na:

—Tata natá'an yó, tá yoo ka to'on ña ka'an ndó ña chikaa ndó ndeé ini ndi, ta saá vitin ndúkú ndi noo ndó ña ka'an ndó ndato'on ndó xí'in ndi —káchí naná'no ve'e ño'o sinagoga xí'in taPablo ta xí'in taBernabé.

¹⁶ Ta saá taPablo nakundichi ra ta nixika nda'a ra noo nivi na nakutá'an yó'o ña tásiin koo yu'u na. Ta saá kixá'a ra ka'an ra, ndato'on ra xí'in na:

—Tata natá'an yó, ndó'o na kúu nivi sa'ya ñani síkuá taIsrael, ta xí'in ndó'o, nivi na kisa to'o Ndios, vará on vása kúu ndó nivi naño Israel, ndúkú i noo ndi'i ndó ña koni so'o ndó to'on ña ka'an i ndato'on i xí'in ndó vitin. ¹⁷ Ndato'on i xí'in ndó ndasaá ke'é Ndios kuiya xina'a xí'in naxii síkuá mii yó nivi naIsrael. Saá chi Ndios nakaxin ra naIsrael ña kuu na nivi na ndíkon ña'a. Ta kivi xitaku na ñoo Egipto, ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in na ña kuina na, ta nduu na kuá'a ní nivi. Ta saá xikuu na naesclavo, na on vása xikomí ndayí ña sandakoo na ña yo'vi kisa chiño na noo napatrón na, ta nixo'vi ní na. Ta saá xí'in ndeé ra, Ndios tava ra ndi'i naIsrael ña kee na ñoo Egipto, ta kuá'an ndika na. ¹⁸ Ta saá ovi siko kuiya kündeé ini Ndios noo ña on vá'a ke'é na kivi nixika na yuku yichí. Ta saá ni, xinda ra na ta kisa maní ra na. ¹⁹ Ta saá kixaa na noo ño'o ña naní Canaán, ta Ndios chindeé ra naIsrael ña sandi'i na xa'a nivi na kúu uxá ti'vi ná'no na xitaku noo ño'o Canaán yó'o, ta taxi ra ño'o Canaán yó'o nduu ña ño'o nivi naIsrael na xikuu xii síkuá yó. ²⁰ Ta saá, komi ciento ovi siko uxu kuiya, najuez xikuu nivi naná'no noo naIsrael, ta xa'nda chiño na noo na. Ta saá taprofeta Samuel xikuu ra tachiño ká'no noo naIsrael. ²¹ Ta saá naIsrael nakuita na, ta ñii toon ndúkú na noo taSamuel ña taxi ra ñii taa kuu ra tarey noo na. Ñakán Ndios taxi ra ndayí nda'a taSaúl ña

xikuu ra tarey ta xa'nda chiño ra noo na. Ta taSaúl yó'o xikuu ra sa'ya taCis, ta kúu ra tatá'an ñii ti'vi nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín. Ta tarey Saúl xa'nda chiño ra noo naIsrael ovi siko kuiya. ²² Ta saá Ndios kindaa ra ndayí nda'a taSaúl, ta taxi ra ndayí yó'o nda'a taDavid, ta xikuu ra tarey ta xa'nda chiño noo naIsrael. Ta nika'an Ndios xa'a taDavid, kachí ra saá: "Ndátán yóo ini, saá yóo ini taDavid, ta kúu sa'ya taIsaí, ta kúsi ní ini xini ra, ta ndixa kasa ndivi ndi'i ra ña kóni", kachí Ndios xa'a tarey David. ²³ Tarey David yó'o xikuu xii síkuá taJesús, ta ta ti'vi Ndios ña sakaku ra nivi naIsrael. Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios kisa ndivi ra ña kindoo ra xí'in naxii síkuá yó. ²⁴ Tá on ta'an ka kixaa taJesús ña kasa ndivi ra chiño ña taxi Ndios nda'a ra, ta kixi si'na taJuan, ta nika'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi naño Israel. Nika'an ra xí'in na ndí xini ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichi ña on vá'a xika na, ta saá kixi na kuchu na. ²⁵ Tá xa yatin nitondaa kivi ña ndi'i chiño taJuan, ta saá njindaká to'on ra nivi, kachí ra saá xí'in na: "¿Yukia xani sini ndó xa'a i? ¿Yu kuu i, kachí ndó? Chi on sivi yi' i kuu ta ta ti'vi Ndios vaxi sakaku nivi ñoyivi yó'o. Saá chi ta ta ti'vi Ndios vaxi sakaku mii yó vaxi ra sata i. Ta ta ká'no ní ka noo i kuu ra, ta yi' i kuu ta ta nino ní ka noo ra. Yi' i kuu ta ta kisa chiño kuiti noo ra", kachí taJuan xí'in na.

²⁶ 'Ndó'ó, naño i, najudío na kuu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta ndó'ó nivi na kisa to'ó Ndios, ta on sivi najudío kuu ndó, vitin ká'an ndoso i noo ndi'i ndó ndí Ndios xa ti'vi ra to'on ra kixaa ña noo yó, ta to'on yó'o ká'an ña ndasaá taJesús kuchiño sakaku ra ndi'i yó. ²⁷ Ta saá ni, nivi naño Jerusalén ta xí'in nachiño ná'no noo na, ni-kundaa ini na yu kuu taJesús, ni on vása ní-kundaa ini na yukia kachí to'on Ndios ña nitaa na xina'a xa'a ta ta ti'vi Ndios sakaku ra mii yó. Vará

mii to'on Ndios yó'o ká'vi najudío ve'e ño'o sinagoga ñii ñii kivi yi ña nákindée na, ta on vása ní-kundaa ini na ndí taJesús kuu ta ta ká'an to'on Ndios xa'a. Ñakán nika'an na ndí xini ñó'ó kivi taJesús. Ta xí'in ña ke'é na saá, kisa ndivi na to'on Ndios ña nitaa naprofeta xina'a. ²⁸ Vará on vása ní-nani'i na kuachi taJesús ña taxi ka'ni na ra, ta ndukú na noo tagobernador Pilato taxi ra ndayí nda'a na ña ka'ni na taJesús. ²⁹ Ta saá, tá ndi'i kundivi ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'a ña kundo'o taJesús, ta saá nixi'i ra, ta sanoo na yiki koñu ra nda'a tón cruz ta sanduxun na ña tixin kavua. ³⁰ Tá nija'a lo'o kivi, ta Ndios sanataku ra taJesús. ³¹ Tá ndi'i nataku ra, ta kua'a kivi nixiyo ra ñoyivi yó'o, ta kua'a yichi nitivi ra noo nivi na kuu na xa nixika xí'in ra estado Galilea tанда ñoo Jerusalén kivi tá on ta'an kivi ra nda'a tón cruz. Ta vitin nivi yó'o kuu na ndakuijn ndí ndixa nataku ra, ta ndátó'on na xa'a ra noo ndi'i naño Israel.

³² 'Ta vitin ndátó'on ndi xí'in ndó to'on va'a ndí Ndios xa kisa ndivi ra ña kindoo ra xina'a xí'in naxii síkuá mii yó na kuu naIsrael. ³³ Saá chi sanataku ra taJesús, ta xí'in ñayó'o sáná'a ra ndí taJesús kuu ta ta nakaxin ra sakaku nivi. Ñii ki'va saá sáná'a ñii xiña noo to'on Ndios ña kuu Salmo ovi, noo nitaa na to'on ña nika'an Ndios xí'in ta ta nakaxin ra. To'on Ndios yó'o kachí ña saá: "Yó'ó kuu Sa'ya i, ta chitoní i ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña vaxi kuu i Yivá ún", kachí Ndios, nitaa na xina'a. ³⁴ Ndios sanataku ra taJesús, ta nda ñii kivi ña vaxi on kivi ka ra ni on ta'yi yiki koñu ra. Ta xí'in ña sanataku ra taJesús saá, Ndios kisa ndivi ra to'on ra ña nitaa na xina'a, kachí ra saá: "Ndixa xa'a mii ndó kasa ndivi i ñava'a ña kuu ña kindoo i xí'in tarey David", kachí Ndios. ³⁵ Ta inká xiña noo to'on Ndios ña naní Salmos, vaxi to'on ña kachí saá: "Tata Ndios, tá kixaa kivi ña kivi ta tayi ta

kísa chiño noo ún, ta nduxun ra, ta ndixa on taxi ún ña ta'yi yiki koñu ra", káchí ña. ³⁶ Ta kúndaá ini yó ndí to'on yó'o on vása ká'an ña xa'a tarey David. Saá chi tá ndi'i kisa ndivi tarey David ña chitóni Ndios, ta saá nixi'i ra, ta sanduxun na yiki koñu ra, ta nita'yi yiki koñu ra. ³⁷ Ta taJesús, vará nixi'i ra, ta on vása ní-ta'yi yiki koñu ra, chi Ndios sanataku ña'á ra. ³⁸ Natá'an yó, xini ñó'ó kúndaá ini ndó to'on yó'o: Ndixa taJesús nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña ke'é ra saá, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. ³⁹ Saá chi tá kandixa yó taJesús, Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó ta sanduu ra yó nivi na ndii noo ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaá ini yó ndí taJesús xa kisa ndivi ra chiño ña on vása kúchiño kasa ndivi ndayí Ndios ña kúu ña nita taMoisés xina'á. ⁴⁰ Vitin kuenda ní koo ndó kofo on kua'a ndó kandixa ndó to'on yó'o, ta saá kundivi xí'in ndó ña nika'an Ndios xa'a nivi na toon ní ini, chi naprofeta nita na to'on Ndios ña káchí saá:

⁴¹ Ndó'ó, tá kúu ndó nivi na xáku ndaa yi'i, ta ta kúu Ndios, vitin kuyi'ví ndó ta naka'nda ini ndó.

Ta va'a kono ndó ko'on xiká ndó kofo yo'vi ní xo'vi ndó ña vaxi. Saá chi yi'i ke'é i ñii chiño ká'no ní kivi táku ka ndó ñoyivi noo ño'o.

Chiño yó'o ká'no ní ña, ta saá, táná koo nivi na ndato'on xí'in ndó xa'a chiño yó'o,

ta on vása kuchiño ndó kandixa ndó ña ndato'on na, káchí Ndios, nita ñii taprofeta xina'á —káchí taPablo, ndato'on ra xí'in nivi na nakutá'an ve'e ño'o sinagoga yó'o.

⁴² Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixá'á na kée na ve'e ño'o yó'o. Ta nivi na on sivi najudío kúu, xaku ndá'ví na noo na ña kixi tuku na inká yichi ña kúu kivi yii ña nakutá'an nayó'o. Saá chi kóni na ña naapóstol yó'o nandaxin ka na

to'on ña kixá'á na saná'a na noo nivi yó'o. ⁴³ Ta saá tá kee taBernabé xí'in taPablo ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta ku'a'a ní nivi kee na ndikon na sata naapóstol yó'o noo ku'a'an nayó'o. Sava nivi na ku'a'an sata na kúu najudío, ta sava na kúu nivi na ndikon yichi najudío ta ñii káchí kisa to'ó na Ndios xí'in na, vará on sivi najudío kúu na. TaPablo xí'in taBernabé ndato'on na xí'in nivi na ndikon sata na yó'o, káchí na saá:

—Nda ñii kivi on sandakoo ndó yichi taJesús noo ndixa Ndios sání'i ra ndó'ó ku'a'a ní ñava'a —káchí naapóstol xí'in nivi yó'o.

⁴⁴ Ta saá niva'a uxá kivi, ta nitondaá inká kivi yii ña nákindée najudío. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixaa tuku na ve'e ño'o sinagoga noo xa nakutá'an ku'a'a ní nivi. Saá chi ndi'i nivi ñoo yó'o kixaa na ña koni so'o na to'on Ndios. ⁴⁵ Ta naná'no noo najudío, kivi xini nayó'o ndí ku'a'a ní nivi nakutá'an na xa'a ña koni so'o na to'on ña saná'a naapóstol, ta chutú ní ini naná'no yó'o xí'in ñakuini. Ta saá kixá'á na kándiva'a na xí'in taPablo, ta nika'an na xí'in ra ndí on sivi ñandaá kúu to'on saná'a ra. ⁴⁶ Ta saá ndakuijn taPablo xí'in taBernabé, nika'an na, káchí na:

—Ndixa chiño noo ndi kúu ña si'na ndato'on ndi to'on Ndios xí'in ndó'ó na kúu natá'an yó najudío. Ta saá ni, vitin ndó'ó on xiin ndó kandixa ndó to'on yó'o. Saá chi ndó'ó xani sini ndó ndí on vása ndaya'ví ndó naki'in ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó, ña kúu ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ñakán kía sandakoo ndi ndó'ó ta ko'on ndi inká xiiña noo táku nivi na on sivi najudío kúu, ta ndato'on ndi to'on Ndios xí'in nayó'o. ⁴⁷ Chi ña ke'é ndi saá kúu ña xa'nda chiño Ndios noo ndi, kivi káchí ra:

Taxi i ña nduu ndó ndatán yóo ño'o ña yé'e,

saá koo ndó noo nivi na on sivi najudío kúu, na táku inká xiiña.

Ndatán yóo ño'o ña yé'e, ña kuchiño koto na yichí va'a, saá koo ndó'ó, chi saná'a ndó ñivi na táku inka xiiña ña kuni'i ndó yichí ña kuchiño kixaa na noo'i, ta sakakuji na, kachí Ndios xí'in ndi —káchí taPablo, ndátot'on ra xí'in nayó'o.

⁴⁸ Tá ñivi na on vása kúu najudío xini so'o na to'on yó'o, ta kúsii ní ini na, ta kixá'a na ká'an na, káchí na ndí ña va'a ní kúu to'on Ndios. Ta ndi'i ñivi na kúu na nakaxin Ndios xa'a ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, ñivi yó'o kandixa na to'on Ndios ña xini so'o na ndatot'on taPablo, ta kixá'a na ndikon na yichí Ndios. ⁴⁹ Ta saá to'on Ndios nijita ní'no ña ndi'i saá ñoo ña ñó'o estado Pisidia yó'o. ⁵⁰ Ta ñoo yó'o yóo náña'a ná kúu ná kisa to'ó Ndios, ta kánoo to'on va'a xa'a ná noo ñivi. Ta saá tuku yóo nataa naná'no na kúu nachino ñoo yó'o. Ta saá sava naná'no noo najudío kixaa na noo náña'a xí'in nataa yó'o, ta xí'in to'on vatá ká'an na xa'a taPablo ta xí'in taBernabé, chu'u ña'á na, ta sasaa na ndi'i nayó'o. Ta saá xí'in ña sáa ní ini na, taxin na taPablo xí'in taBernabé ña kee na ñoo yó'o ta ko'on na inka xiiña. ⁵¹ Ta saá taPablo xí'in taBernabé tava na nduxan ñó'o xa'a na, ta sakisin na ña, ña koyo yaa ña kómí ña. Ta ña ke'é na saá kóni kachí ña ndí ñivi naño yó'o kúu na ndiso kuachi chi ni-xiin na koni so'o na to'on Ndios. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kee na ta ku'a'an na nda ñoo Iconio. ⁵² Ta ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquia nindoo na ñoo na, ta kúsii ní ini na, chi chútú ini na xí'in Níma Ndios.

14

To'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé ndátot'on na to'on Ndios noo ñivi ñoo Iconio

¹ Tá nijaa taPablo xí'in taBernabé ñoo Iconio, ta ku'a'an na ta niki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, ta noo ñivi yó'o va'a ní ndatot'on na to'on

Ndios xa'a taJesús. Ta saá ku'a'a ní najudío xí'in inka ñivi na on vása kúu najudío kandixa na to'on yó'o, ta niki'vi na yichí taJesús. ² Sava najudío na ni-xiin kandixa to'on xa'a taJesús, nika'an na to'on ña sasaa na sava ñivi na on vása kúu najudío, ta nayó'o nisaa ini na xini na ñivi na ndikon yichí taJesús. ³ Ta saá ni, taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na ku'a'a ní kivi ñoo Iconio yó'o, ta on vása ní-yí'ví na, ta nika'an ndoso na to'on Ndios noo ñivi ñoo yó'o, ndátot'on na ndí Ndios kúu taa ta ká'no ini, ta kúu ra ta kivi ini xini ra ñivi. Ta nda'a taPablo xí'in taBernabé, Ndios taxi ra ndee ra xa'a ña ke'é na ku'a'a ní ñava'a ná'no ña taxi ña naka'nda ní ini ñivi xini na. Xí'in ña ke'é na saá, Ndios saná'a kaxín ra noo ñivi ndí to'on ña ndatot'on na xa'a ra kúu ñanda'a. ⁴ Ta saá ni, ñivi naño yó'o nita'vi tá'an na: sava na xikundikon na taPablo xí'in taBernabé, ta sava na xikundikon na najudío na ni-xiin kandixa to'on xa'a taJesús. ⁵ Ta saá sava najudío, xí'in inka sava na on vása kúu najudío, xí'in inka naná'no noo naño yó'o, nakoo yu'ú na, ta ndukú na ndasaá koo satakue'e na taPablo xí'in taBernabé ña koon na yuu nayó'o ta ka'ni ña'á na. ⁶ Tá xini so'o taPablo xí'in taBernabé yukia chika'a ini ñivi yó'o ke'é na, ta kee na ku'a'an na nda inka ñoo ña naní Litra xí'in ñoo ña naní Derbe ña ñó'o estado Licaonia, ta ku'a'an na ñii ñii ñoo yatin yó'o. ⁷ Ta ndi'i saá ñoo noo xaa na, ta ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo ñivi na táku ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñivi naño Litra ndasaá koon na yuu taPablo

⁸ Ta ñoo Litra táku ñii taa, ta on kivi kaka xá'a kúu ra, tанда kivi kaku ra tанда vitin on kivi kaka xá'a ra. ⁹ Ta taa yó'o yóo ra xini so'o ra to'on ká'an taPablo, ta saá taPablo xito kaxín ra nduchú noo ta on kivi kaka xá'a yó'o, ta kundaa ini ra ndí tayó'o kándixa ra ndí Ndios kuchiño ra sanduva'a ña'á ra. ¹⁰ Ta taPablo,

xí'in ndi'i ndee ra, n̄ika'ʼan ra xí'in t̄aa t̄a ʼon k̄iví kaka xá'á yó'o, káchí ra saá:

—Nakundichi ún ta kaka xá'á ún —káchí t̄aPablo xí'in ra.

Ta saá ñii ndeé k̄andeta ra nda ñino, ta k̄ixá'á ra x̄ika xá'á ra. ¹¹ Tá x̄ini ñivi ña ke'é t̄aPablo xí'in t̄aa t̄a ʼon k̄iví kaka xá'á yó'o, ta saá xí'in ndi'i ndee na, k̄ixá'á na ká'ʼan na, káchí na saá:

—¡Koto ndó vitin! Xa k̄ixaa ʼovi ndios noo yó. Ndatán ná'a ñivi saá ná'a na —káchí na, ká'ʼan na xí'in tá'an na xí'in t̄o'on licaonio, ña kúu t̄o'on m̄ji na.

¹² Ñivi yó'o x̄ani s̄inj̄i na t̄aBernabé kúu ñii ndios ña naní Júpiter, ta t̄aPablo kúu ink̄a ndios ña naní Mercurio. Saá x̄ani s̄inj̄i na chi t̄aPablo kúu t̄a n̄ika'ʼan ndoso t̄o'on noo na. ¹³ Ta yóo ñii ve'e ño'o Júpiter yatin yé'é noo kí'vi ñivi ñoo yó'o. Ta ve'e ño'o yó'o keta ñii sutu, t̄aa t̄a kisa chiño noo Júpiter kúu ra. Vaxi ra, ta ʼovi s̄ind̄ik̄i vaxi rí xí'in ra, ta ní'i ra kua'á ní yita livi ña ch̄i'i yik̄on na kúu ña. Saá chi t̄asut̄u xí'in ñivi na ndik̄on s̄ata ra, vaxi na ña s̄oko na ndi'i ñayó'o noo t̄aPablo xí'in t̄aBernabé. ¹⁴ Ta kundaa ini t̄aPablo xí'in t̄aBernabé yu kúu ña kóni ñivi ke'é na, chi x̄ani s̄inj̄i ñivi ndí ʼovi ndios kúu naapóstol yó'o, ta saá ña x̄ani s̄inj̄i ñivi yó'o kisa kini ña ini naapóstol yó'o, ñakán t̄jin na tikoto ña ndixin na, ta ndata na ña. Ta t̄aPablo xí'in t̄aBernabé kama ñik̄i'vi na ma'ño ndi'i ñivi yó'o, ta xí'in ndi'i ndee na n̄ika'ʼan na, káchí na saá:

¹⁵ —Ndi'i ndó'ó ñivi na nákutá'an yó'o, ¿ndachun ké'é ndó saá? Chi m̄ji ndi, ʼon s̄iví ndios kúu ndi, ndasaá kuiti ñivi kúu ndi. Ndatán yóo m̄ji ndó, saá yóo ndi, ta k̄ixaa ndi noo ndó ña ndato'on ndi t̄o'on va'a xa'á Ndios ndino'o xí'in ndó, xa'á ña sandakoo ndó ña kisa t̄o'ó ndó ink̄a ndios, ña ʼon vása ndáya'vi. Ta ndúkú ndi noo ndó ña nandikó ini ndó ta kixá'á ndó kasa t̄o'ó ndó ñii laá Ndios t̄atáku, t̄a kúu t̄a kisa va'a ndi'i ña yóo. Ndios t̄atáku yó'o kisa va'a ra ñoyívi ñino, kisa va'a

ra takuí m̄jini, ta kisa va'a ra ñoyívi yó'o. Saá tuku kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi ñino, ta kisa va'a ra ndi'i ña ñó'o ini takuí m̄jini. ¹⁶ Kujya x̄ina'á Ndios t̄axi ra ndí ñivi ko'on na yich̄i m̄ji na. ¹⁷ Ta vará kua'ʼan yó yich̄i m̄ji yó, ta Ndios ʼon vása ní-sandakoo ra sáná'a ra yó xa'á yu kúu ra, ta ndixa x̄ini yó kua'á ní ñava'a ké'é Ndios xí'in yó. Saá chi Ndios kúu t̄aa t̄a táxi ña va'a koon sav̄i noo ño'o xa'á ña kuina ndi'i noo ña xixi yó. Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios táxi ra nda'á yó ña xixi yó, ta táxi ra ña táku yó xí'in ñasij̄i ini yó —káchí t̄aPablo, ká'ʼan ra xí'in na.

¹⁸ Ta xí'in t̄o'on yó'o t̄aPablo ká'ʼan ra ndúkú ra noo ñivi yó'o ná ʼon s̄oko na kit̄i xí'in yita livi vaxi xí'in na. Ta yo'vi ní ñixiyo noo ñivi yó'o ña ʼon ke'é na saá, ta ñi-soko ka na ñayó'o noo t̄aPablo xí'in t̄aBernabé.

¹⁹ Ta saá kee sava najudío ñoo Antioquía, ta kee ink̄a sava najudío ñoo Iconio, ta k̄ixaa na noo yóo t̄aPablo xí'in t̄aBernabé, ta k̄ixá'á na chú'u na ñivi xí'in t̄o'on vatá ña sasaa na ini ñivi yó'o. Ta xí'in ña sáa ini na x̄ini na t̄aPablo, ta k̄ixá'á na koon ní na yuu ra, t̄anda x̄ani s̄inj̄i na xa xa'ni na ra. Ta saá t̄jin na yik̄i koñu t̄aPablo, ta ñoo na ña kua'ʼan ña xí'in na nda s̄ata nama ña x̄ino nduu ñoo yó'o. Ta saá sandakoo na yik̄i koñu t̄aPablo chi x̄ani s̄inj̄i na ndixa ñixi'i ra. ²⁰ Ta saá ñivi na ndik̄on yich̄i t̄aJesús k̄ixaa na, ta x̄ino nduu na noo kándú'u yik̄i koñu t̄aPablo. Ta tá mií yita na xito na, ta ñakanda t̄aPablo, ta ñakundichi ra, ta ndikó ra ñik̄i'vi tuku ra xí'in na ñoo Listra. Tá ñit̄ivi ink̄a k̄iví, ta t̄aPablo xí'in t̄aBernabé kee na kua'ʼan na ink̄a ñoo Derbe.

²¹ Tá ñixaa na ñoo yó'o, ta n̄ika'ʼan ndoso na t̄o'on va'a xa'á t̄aJesús noo ñivi, ta kua'á ní ñivi nandikó ini na ta k̄andixa na t̄aJesús. Ta saá t̄aPablo xí'in t̄aBernabé kee na kua'ʼan na, ta ndikó na ñixaa tuku na ñoo Listra xí'in ñoo Iconio, ta saá ñixaa tuku na nda ñoo Antioquía,

ña nákaa estado Pisidia. ²² Ta ñii ñii ñoo ñoo ñixa'an taPablo xí'in taBernabé, ñakutá'an na xí'in ñivi na kándixa taJesús, ta ñika'an na to'on ña chikaa na ndee ini ñivi yó'o, ta ndato'on na xí'in na ña on sandakoo na yichí taJesús. Ñika'an ka na, káchí na saá:

—Xíni ñó'ó xo'vi ní yó ta saá xaá yó kutaku yó ñoo xá'nda chiño Ndios —káchí na.

²³ Ñii ñii ñoo ñoo nákutá'an ñivi na kándixa taJesús xa'a ña kisa ká'no na Ndios, taPablo xí'in taBernabé ñakaxin na sava nataa naxikua'a xa'a ña kuu na na ndiso chiño xí'in ñivi yó'o. Ta saá naapóstol xí'in ñivi ñii ñii ñoo yó'o na kándixa taJesús, ñixiyo so'on na ta ñika'an na xí'in Ndios xa'a nataa xikua'a na ndiso chiño xí'in nayó'o, ta taxi ña'á na nda'a taJesús, ta ndukú na ñoo ra ña kundaa va'a ra na ndiso chiño xí'in ñivi yó'o, chi vitin kándixa na ra, ta ndaa ini na ra.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé ndikó tuku na ñoo Antioquía ña nákaa estado Siria

²⁴ Ta saá kee taBernabé xí'in taPablo ñoo Antioquía ña nákaa estado Pisidia, ta ñiya'a na ñoo ño'o estado Pisidia, ta ñixa'a na ñoo Perge, ña nákaa estado Panfilia. ²⁵ Ta saá ñika'an ndoso na to'on Ndios ñoo ñivi ñaño Perge yó'o. Ta saá ñaki'in na ku'a'an na ta ñixa'a na ñoo Atalia, ña nákaa yatin yu'u takuií mini, ²⁶ ta ndaa na tón barco ku'a'an no'o na ñoo Antioquía ña nákaa estado Siria. Ñoo Antioquía yó'o kuu ñoo ñoo si'na ñivi na kándixa taJesús ñika'an na xí'in Ndios xa'a taPablo xí'in taBernabé, ta ndukú na ñoo ra ña kundaa va'a ra naapóstol yó'o ta ke'é ra ñava'a xí'in na kivi ko'on na ku'a'a ní ñoo ña kasa ndivi na chiño ra. Ta vitin taPablo xí'in taBernabé xa kisa ndivi na chiño yó'o, ñakán ndikó na ñaxaa tuku na ñoo yó'o. ²⁷ Tá ñaxaa na ñoo Antioquía yó'o, ta saá kana na ñivi

na kuu na ndikon yichí taJesús ña nakutá'an na xí'in na. Ta saá kixá'a taPablo xí'in taBernabé ndato'on na xa'a ndi'i chiño va'a ña ke'é Ndios xí'in na ñii ñii ñoo ñoo ñixa'an na. Ta ndato'on na xí'in ñivi na ñakutá'an yó'o ndí Ndios vitin xa ñakoná ra yichí ña ñivi na on sivi najudío kuu, kúchiño kandixa na taJesús, ta kivi na yichí ra. ²⁸ Ta saá na'á ní ñixiyo taPablo xí'in taBernabé ñoo yó'o, xí'in ñivi na ndikon yichí taJesús.

15

To'on yó'o ká'an ndí ñoo Jerusalén nakutá'an ñivi naná'no na ndiso chiño ñoo ñivi na kándixa taJesús

¹ Ta saá sava nataa najudío na kándixa taJesús kee na estado Judea, ta ku'a'an na nda ñoo Antioquía, ta kixá'a na ndato'on na xí'in ñivi na kándixa taJesús na on sivi najudío kuu, ta ñika'an na, káchí na saá:

—Tá on kasa ndivi ndó costumbre ña ñani circuncisión, ndatan yóo ña xa'nda chiño xii síkuá ndi taMoisés xina'a, ta Ndios on saku ra ndó'ó kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi —káchí na xí'in nayó'o.

² Ta taPablo xí'in taBernabé kixá'a na náa na xí'in nataa yó'o na kee estado Judea, chi xani sivi na ndi on sivi ñandaa kuu ña sáná'a nataa na kee estado Judea yó'o. Ta taPablo xí'in taBernabé on vása ní-kivi koo yu'ú na xí'in nataa yó'o. Ta saá ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía yó'o chikaa ini na ti'vi na taPablo xí'in taBernabé ta xí'in inká nataa ko'on na nda ñoo Jerusalén ña nakutá'an na xí'in inká naapóstol, ta xí'in naxikua'a na ndiso chiño, chi kóni na ndi nayó'o kasa ndaa na xa'a kuachi yó'o.

³ Ta saá ñivi na kándixa taJesús ñoo Antioquía ti'vi na nataa yó'o ña ko'on na ñoo Jerusalén. Ta saá kee na ku'a'an na, ta ñiya'a na ma'ño ño'o estado Fenicia, ta ñiya'a na ma'ño ño'o estado Samaria. Ta ñii ñii ñoo ñoo ñiya'a na, ñakutá'an na

xí'in n̄ivi na kándixa taJesús. Ta kúsij ní ini n̄ivi yó'o ña xín̄i s̄o'o na ña n̄ika'an naapóstol xí'in na, chi naapóstol yó'o ndat̄on na ndasaá kūa'a ní n̄ivi na ɔn vása kúu najudío xa n̄andikó ini na ta vitin kándixa na taJesús ta ndíkɔn na yich̄i ra.

⁴ Ta saá taPablo xí'in taBernabé xí'in nataa na kūa'an xí'in na n̄ixaa na ñoo Jerusalén, ta ndi'i naapóstol xí'in nax̄ikūa'a na ndiso chiño ta xí'in ink̄a n̄ivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, n̄aki'in va'a na ndi'i nayó'o, na kúu na k̄ixaa n̄oo na. Ta saá n̄akutá'an ndi'i na, ta ndat̄on taPablo xí'in na xa'a kūa'a ní ñava'a ke'é Ndios k̄iv̄i n̄ixa'an na ñii ñii ñoo n̄ika'an ndoso na t̄on va'a xa'a taJesús n̄oo n̄ivi. ⁵ Ta ndóo sava nafariseo, na kúu na kándixa taJesús, ta n̄akuita na ta n̄ika'an na, káchí na saá:

—N̄ivi na kándixa taJesús, tá na ɔn s̄iv̄i najudío kúu, ta nayó'o, xín̄i ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña n̄an̄i circuncisión, ta xín̄i ñó'ó kasa ndivi ndi'i na ink̄a ndaȳi ña xa'nda chiño taMoisés x̄ina'á. Tá ɔn kasa ndivi na ñayó'o, ta Ndios ɔn naki'in va'a ra na —káchí nafariseo n̄ika'an na.

⁶ Ta saá n̄akutá'an naapóstol xí'in nax̄ikūa'a, na kúu na ndiso chiño xí'in n̄ivi na kándixa taJesús ñoo Jerusalén, ña ka'an tá'an na yu kúu ñava'a xín̄i ñó'ó ke'é na xa'a kūachi yó'o. ⁷ Ta na'á ní ká'an tá'an na, ta saá n̄akundichi taPedro ta n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Nañani yó, xín̄i ndó ndí xa kūa'a kuj̄ya n̄iya'a, Ndios n̄akaxin ra ȳi'í ña ka'an ndoso i t̄on ra n̄oo n̄ivi na ɔn vása kúu najudío, ña kuchiño na kándixa na t̄on ñava'a xa'a taJesús. ⁸ Ta Ndios, t̄aa ta xín̄i va'a ini ndi'i n̄ivi, saná'a kaxín ra n̄oo ndi ña n̄aki'in va'a ra n̄ivi na ɔn vása kúu najudío, na kúu na kándixa taJesús. Saá chi ñii k̄i'va ndat̄an Ndios taxi ra Níma ra ña kutaku ña ini m̄i yó, n̄ivi na kúu najudío, saá taxi ra Níma ra ña kutaku ña ini n̄ivi yó'o na ɔn vása kúu najudío. ⁹ Saá

chi ndi'i n̄ivi na kándixa taJesús, ta Ndios kása ká'no ini ra xa'a kūachi na ta ndása ndii ra ini nayó'o. Ta ñii k̄i'va ndat̄an ké'é ra xí'in m̄i yó najudío, saá ké'é ra xí'in n̄ivi na ɔn vása kúu najudío. ¹⁰ Ta vitin, ¿ndachun ké'é ndó ña sasa ini Ndios?, chi ɔn x̄iin ndó naki'in va'a ndó ndi'i n̄ivi na kándixa taJesús, ñii k̄i'va ndat̄an Ndios náki'in va'a ra na. Nda víka, xa'nda chiño ndó ndí ndi'i n̄ivi na kándixa taJesús xín̄i ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndaȳi ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á. Ta ña kasa ndivi na saá, yóo ña ndat̄an yóo ñii ñaveé ní kuiso na. Ta ni m̄i yó, ta ni nax̄i síkuá yó, ɔn vása ní-kundee yó kuiso yó ñaveé yó'o. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó sakuiso ndó ñaveé yó'o sata n̄ivi na ɔn vása kúu najudío? ¹¹ Ndi'i m̄i yó na kándixa taJesús, ndixa kúnda ini yó ndí Ndios ke'é ra ñava'a xí'in yó ña sakaku ra m̄i yó chi t̄aa ta ká'no ini kúu Ndios, ta ɔn s̄iv̄i xa'a chiño va'a ke'é yó kúu ña sakaku ra yó. Ta ñii k̄i'va ndat̄an sakaku Ndios m̄i yó najudío, saá sakaku ra n̄ivi na ɔn vása kúu najudío —káchí taPedro xí'in na.

¹² Ta ndá tás̄ijn ndóo ndi'i n̄ivi ña xín̄i s̄o'o na. Ta taPablo xí'in taBernabé n̄akuita na, ta k̄ixá'á na ká'an na, ndat̄on na xí'in na xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in n̄ivi na ɔn vása kúu najudío. Saá chi Ndios taxi ra ndee ra nda'a taPablo xí'in taBernabé ña ke'é na kūa'a ní milagro xí'in ñava'a ná'no n̄oo n̄ivi yó'o. ¹³ Tá ndi'i n̄ika'an na, ta taSantiago* k̄ixá'á ra ká'an ra xí'in n̄ivi na nákutá'an yó'o, ta káchí ra saá:

—Nañani yó, ¡kon̄i s̄o'o va'a ndó ña ka'an i xí'in ndó! ¹⁴ Xa x̄inj ndó t̄on n̄ika'an taSimón Pedro xí'in yó ña ndasaá k̄ixá'á Ndios ké'é ra ñava'a xí'in n̄ivi na ɔn vása kúu najudío, chi n̄akaxin ra kūa'a ní nayó'o ña kundikɔn na ra ta nduu na ñaño ra. ¹⁵ Ta ña ke'é Ndios saá, ñii yóo yu'ú ña xí'in t̄on n̄ika'an Ndios ña

* 15:13 TaSantiago, ink̄a k̄iv̄i ra kúu Jacobo.

nĭtaa naprofeta kuiya xina'á, kachi Ndios saá:

16 Nii kivi vaxi ndikóĭ ñoo ñoo xa'nda chiño tarey David xina'á,

ta ñoo ndi'i xa'a ve'e taDavid, kasa va'aĭ ñaxaa,

ta mĭi xiiña ñoo ndi'i xa'a ve'e yata, ndasa xaaĭ ve'e.

17 Saá ke'éĭ chi kóniĭ ndí ña nĭvi na ñon vása kúu naIsrael ná nandukú na yi'i ta kixaa na ñooĭ.

Saá chi kua'a ní nĭvi yó'o kúu na ñakaxinĭ kuu na nave'eĭ,

18 kachi Ndios, ta kúu ta ta nda kuiya xina'á taxi ña kundaĭ ini nĭvi to'on yó'o

—kachi taSantiago xí'in nĭvi na nákutá'an yó'o.

19 Ta ká'an ka taSantiago xí'in na, kachi ra saá:

—Ta xa'a ña kundaĭ iniĭ ña kóni kachi to'on Ndios yó'o, xani sinĭĭ ndí ñava'a ke'é yó vitin kúu ñayó'o: On vá'a sandi'i ka yó ini nĭvi na kándixa taJesus, na ñon vása kúu najudío, 20 chi ñon vása xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí na nĭtaa taMoisés xina'á. Ta kuiti xini ñó'ó kasa ndivi na ña kachi saá: On vá'a kuxu na ña ñisoko nĭvi ñoo ñaidolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ña. Ta ni ñon vá'a nda ñii ta kivi ra kuachi xí'in ñii ña'a ñá ñon sivi ñási'í ra kúu, ta ni ñon vá'a nda ñii ña'a kivi ñá kuachi xí'in ñii ta ta ñon sivi yiĭ ñá kúu. Ta ñon vá'a kuxu na kitĭ tí sakuá'na na xa'ni na, chi ñindoo nĭi rí koñu rí, ta ñon vá'a kuxu na nĭi. To'on yó'o kúu ña xini ñó'ó taa yó ñoo tutu ña ko'on nda'a nĭvi na kándixa taJesus na ñon vása kúu najudío. 21 Saá ka'an yó xí'in na, chi xa kua'a ní kuiya ñii ñii kivi yiĭ ña nákindée mĭi yó najudío, ini ve'e ño'o sinagoga xini so'o nĭvi ña ká'an ndayí ña nĭtaa taMoisés xina'á —kachi taSantiago xí'in nĭvi na nákutá'an yó'o.

22 Ta saá naapóstol xí'in naxikua'a ta xí'in ndi'i nĭvi na kándixa taJesus na nákutá'an yó'o nixiyo yu'ú na, ta

chikaa ini na ña ti'ví na sava natá'an na ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé ña kuni'i na tutu taxi na nda'a nĭvi na kándixa taJesus na ñon vása kúu najudío, na kúu na táku ñoo Antioquía ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta saá ñakaxin na ovi ta naná'no ñoo nĭvi na kándixa taJesus, ta ti'ví na nayó'o ña ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé. Ta ñii ta yó'o ñani ra Judas, ta inka kivi ra kúu Barsabás. Ta inka ta ti'ví na ko'on ñani ra Silas. 23 Ta tutu ña kuni'i na ko'on nda'a nĭvi kachi ña saá:

“Nañani yó xí'in náki'va yó, mĭi ndi kúu naapóstol xí'in naxikua'a na ndiso chiño xí'in nĭvi na kándixa taJesus ñoo Jerusalén. Ta nĭtaa ndi tutu yó'o ña ko'on nda'a ndó'ó, na kúu nĭvi na kándixa taJesus na táku ñoo Antioquía, xí'in na táku kua'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, xí'in na táku kua'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. ¡Ti'ví ndi to'on ña chindee ndi ndó'ó! 24 Xini so'o ndi ndí sava nĭvi na kee ñoo Jerusalén yó'o, ta nixaa na ñoo ndó ta nika'an na to'on ña sandi'i na ini ndó'ó. Ta mĭi ndi ñon vása ní-taxi ndi ndayí nda'a nayó'o ña ka'an na saá, ta to'on nika'an na kuiti sinĭ mĭi na kaku ña. 25 Ta xa'a ñayó'o nákutá'an ndi ta nika'an tá'an ndi ndasaá koo ke'é ndi. Ta saá nixiyo yu'ú ndi, ta ñakaxin ndi sava nataa tá'an ndi ña xa na xí'in nañani yó taPablo ta xí'in taBernabé koto na ndó'ó. Nañani yó taPablo xí'in taBernabé kúu na kivi ní ini ndi xini ndi, 26 ta ndixa nañani yó yó'o xa taxi xí'in mĭi na ña kasa chiño na ñoo Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó, ta nda taxi xí'in mĭi na ña kivi na xa'a ra. 27 Ta xí'in nañani yó yó'o ti'ví ndi nañani yó taJudas xí'in taSilas ña xa na ñoo ndó ta kasa nda na ña ká'an tutu ña ti'ví ndi xa nda'a ndó. 28 Mĭi Nima Ndios taxi ra ña yó yu'ú ndi xa'a ña ke'é ndi. On vá'a sakuiso ndi ndó'ó kua'a ní ñayó'vi, ta saá ñon vása xini ñó'ó kasa ndivi ndó inka ndayí, ta vitin ndasaá kuiti xini ñó'ó kasa ndivi ndó

to'on ña káchí saá: ²⁹ On vá'a kuxu ndó ña ñisqko ñivi nda'a ñaídolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ñayó'o. On vá'a kuxu ndó ñi kití, ta on vá'a kuxu ndó kití tí sakuá'na na xa'ni na. Ta ñii ñii taa, on vá'a kivi ra kuachi xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu. Ta ñii ñii ña'a, on vá'a kivi ñá kuachi xí'in taa ta on sivi yí ñá kúu. Tá kasa ndivi ndó ndayí yó'o, saá va'a ke'é ndó, ta on koó ka inka to'on ña ka'an ndi xí'in ndó vitin. Ta saá ná koo Ndios xí'in ndó ta taxi ra ña va'a koo ini ndó", káchí tutu ña xaá nda'a ñivi na kándixa taJesús, na on vása najudío kúu.

³⁰ Ta saá ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Jerusalén t'ví na nataa na xa ñaxin na ko'on xí'in tutu yó'o, ta kee na ku'aan na, ña taxi na ña nda'a inka ñivi na on vása kúu najudío. Tá ñixaá nataa yó'o ñoo Antioquía, ta saá kana na ñivi na kúu na kándixa taJesús ña nakutá'an na koni so'o na ña ndato'on tutu yó'o. ³¹ Tá ndi'i xini so'o na ña ka'an tutu yó'o, ta kúsii ní ini na chi to'on ña ndato'on tutu yó'o xí'in na, chikaá ka ña ndee ini na. ³² Ta taJudas xí'in taSilas, naprofeta kúu na, ta nataa yó'o ñika'an na ku'aá ní to'on ña ndasa va'a ini ñivi ta chikaá ka ña ndee ini ñivi yó'o. ³³ Ta saá kindoo na lo'o ka kivi ñoo Antioquía, ta saá ñivi na kándixa taJesús ñoo yó'o ndukú na ñoo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in ñivi na kixaá ñoo na xí'in tutu, ta ñindayi na nataa yó'o. Ta saá ñaki'in na ku'aan no'o na, ta ñaxaa na ñoo ñivi na t'ví ña'a. ³⁴ Ta taSilas kindoo ra ñoo Antioquía chi saá chikaá ini ra. ³⁵ Ta taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na ñoo Antioquía. Ta naapóstol yó'o xí'in ku'aá ní ka ñivi na kándixa taJesús, sáná'a na to'on Ndios, ta ka'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús ñoo ñivi ñoo yó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a
ña ñita'vi tá'an taPablo xí'in
taBernabé*

³⁶ Ta saá ñiya'a lo'o kivi, ta ñika'an taPablo xí'in taBernabé, káchí ra saá:

—Vitin ná ndikó yó ko'on yó ñii ñii ñoo ñoo xa ñiya'a yó ñika'an ndoso yó to'on Ndios ñoo ñivi. Ta saá kundaa ini yó án va'a yóo ñivi na kándixa taJesús —káchí taPablo xí'in taBernabé.

³⁷ Ta taBernabé kóni ra ña ko'on tuku taJuan Marcos xí'in na. ³⁸ Ta taPablo ñi-xiin ra ko'on tuku tayó'o, saá chi yichi ñoo ñixa'an na ñika'an ndoso na to'on Ndios ñoo ñivi ku'aá ní ñoo, ta kivi ñixaá na ñoo estado Panfilia, taJuan Marcos sandakoo ra na ta ndikó ra kuano'o ra. ³⁹ Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixá'a na náa na xa'a taJuan Marcos, ta ñi-kuchiño koo yu'ú na ña ko'on án on ko'on taJuan Marcos xí'in na. Ta saá chikaá ini taBernabé xí'in taPablo ña ta'vi tá'an na. Ta saá xí'in taBernabé ku'aan taJuan Marcos. Ta ndaa na ñii tón barco ta ku'aan na nda ñoo isla Chipre. ⁴⁰ Ta taPablo ñaxin ra taSilas ko'on ra xí'in ra. Tá on ta'an ka kee na ko'on na, ta ñivi na kándixa taJesús nakutá'an na, ta ñika'an na xí'in Ndios xa'a ña taxi na taPablo xí'in taSilas nda'a Ndios ña chindee ra nayó'o ñoo ku'aan na. ⁴¹ Ta saá kee na ku'aan na, ta ku'aan na ku'aá ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta ku'aan na ku'aá ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. Ta ñii ñii ñoo ñoo ku'aan na, ndato'on na xí'in ñivi na kándixa taJesús, ta ñika'an na to'on ña chikaá ndee ini ñivi yó'o ña ndino'o ka ini na kándixa na taJesús, ta viví ka kundikon na yichi ra.

16

*To'on yó'o ká'an ndi taTimoteo
ku'aan ra xí'in taPablo ta xí'in taSilas*

¹ Ta saá ñixaá taPablo xí'in taSilas ñoo Derbe, ta kee na ku'aan na nda ñoo Listra. Ta ñoo yó'o táku ñii taa naní ra Timoteo, taa ta kándixa taJesús kúu ra. Ta sí'í taTimoteo yó'o kúu ñii ñajudía, ña kándixa taJesús kúu ña, ta yivá ra xikuu ñii

tagriego. ² Kánóo va'a ní to'on xa'a taTimoteo noo ndi'i nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Listra xí'in ñoo Iconio. ³ Ta taPablo kóni ra ndi taTimoteo ko'on ra xí'in na ñoo noo ko'on na. Ta taPablo xini ra ndi kua'a ní najudío táku na noo kóni na ko'on na, ta saá xani sini ra ndi taTimoteo xini ñó'ó kasa ndivi ra costumbre ña naní circuncisión. Saá chi najudío yó'o xini na ndi yivá taTimoteo xikuu ra ñii tagriego. Tá ndi'i kisa ndivi taTimoteo ñayó'o, ta kee ra kua'an ra xí'in na. ⁴ Ta ñii ñii ñoo noo yá'a na kua'an na, ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús, ká'an na xí'in na ndasaá naapóstol xí'in inká naxikua'a ñoo Jerusalén kindoo yu'ú na xa'a ña xini ñó'ó kasa ndivi nivi na on vása kuu najudío, tá kuu na nivi na kándixa taJesús. ⁵ Ta saá ñii ñii ñoo noo yá'a na kua'an na, taPablo, taSilas ta xí'in taTimoteo, ká'an na to'on ña chíkaa na ndee ini nivi ña ndino'o ka ini na kandixa na taJesús, ña on sandakoo na yichi ra. Ta saá ñii ñii kivi kua'a ka nivi kixá'á na kándixa na taJesús.

Ñayó'o ndato'on xa'a ña nitivi noo taPablo

⁶ Ta saá taPablo xí'in na náta'an xí'in ra kee na kua'an na, ta niya'a na noo ño'o estado Frigia, ta niya'a na noo ño'o estado Galacia, saá chi Níma Ndios on vása ní-taxi ña ko'on na ka'an ndoso na to'on Ndios noo nivi na táku estado Asia. ⁷ Ta saá nixaa na ñii xiiña noo nákutá'an ño'o ña estado Misia xí'in ño'o ña estado Bitinia, ta saá kóni na kivi na ñoo estado Bitinia. Ta tuku ni-xiin Níma Ndios taxi ña kivi na estado yó'o. ⁸ Ta saá niya'a na noo ño'o estado Misia ta kua'an na nda ñoo ña naní Troas, ña nákaa yatin yu'u takuii mini. ⁹ Ta saá tá kuñoó kuu ña, ta nitivi noo taPablo ñii ta, ta estado Macedonia kuu ra, ta ñindichi ra xáku ndá'vi ra noo taPablo, káchí ra saá xí'in ra: "Ya'a ún ta kixaa ún ñoo ndi Macedonia, ta kasa ndivi ún chiño ña chindeé ún ndi'i", káchí ra xí'in taPablo. ¹⁰ Ta saá xandikon kixá'á

ndi kisa ndivi ndi ña kama kee ndi ko'on ndi estado Macedonia, chi kundaa ini ndi ndi ña nitivi noo taPablo kuu ña kóni káchí ndi Ndios tí'vi ra ndi'i ko'on ndi estado Macedonia ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na táku estado yó'o.

To'on yó'o ká'an ndi ñoo Filipos taan na taPablo xí'in taSilas ini ve'e kaa

¹¹ Ta saá ndaa ndi tón barco, tón kua'an ñoo Samotracia, ta inká kivi kua'an ndi xí'in nó, ta nixaa ndi ñoo Neápolis. ¹² Ta saá kee ndi kua'an xá'á ndi nda ñoo Filipos. Ñoo Filipos yó'o kuu ñii ñoo ká'no ní, ta ndaya'ví ní ka ña noo inká ñoo ña ñó'o estado Macedonia. Ta ñoo Filipos yó'o ndá'vi ndaa ña ñoo Roma. Ta nixiyo ndi ñoo yó'o lo'o kuiti kivi. ¹³ Ta saá nitondaa kivi yii ña nákindée najudío, ta kee ndi ñoo yó'o ta kua'an lo'o ndi ta nixaa ndi ñii xiiña noo nákaa ñii yuta, chi yu'u yuta yó'o nákutá'an najudío xa'a ña ka'an na xí'in Ndios. Ta xa nákutá'an sava náña'a, ta nixaa ndi ta xikundoo ndi, ta kixá'á ndi ká'an ndi xí'in náña'a yó'o. ¹⁴ Ta ñii náña'a yó'o naní ña Lidia, ña kee ñoo Tiatira kuu ña, ta chiño ké'é ña kuu ña síkó ña tikoto va'a, ña color ndi'í kuu ña. NáLidia yó'o kuu ña'a ña kisa ká'no Ndios, ta Ndios chindeé ra ñayó'o ña va'a kundaa ini ña ndi'i to'on ña ndato'on taPablo xí'in na xa'a taJesús, ta nak'i'in va'a ña to'on yó'o, ta kandixa ña taJesús. ¹⁵ Ta saá ñaLidia xí'in ndi'i nivi na kuu na táku ve'e ña kixá'á na kivi na ini takuii yuta, ña chichi na, chi vitin kuu na nivi na kándixa taJesús. Ta saá ñaLidia ndukú ña noo ndi ña ko'on ndi xí'in ña ve'e ña, káchí ña saá:

—Tá xani sini ndó ndi ndixa ndino'o ini kándixa taJesús vitin, ta saá na'a ndó kivi ndó ta kindoo ndó ve'e i —káchí ña xí'in ndi.

Ta ñii toon xindichi ña nika'an ña xí'in ndi ña kindoo ndi ve'e ña, ta

saá chikaa ini ndi, ta kuꝛꝛꝛ an ndi xí'in ñá ve'e ñá.

¹⁶ Ta ñii kivi kuꝛꝛꝛ an tuku ndi noo nákutá'an nivi ña ka'an na xí'in Ndios, tá mií kuꝛꝛꝛ an ndi yichi saá, nákutá'an ndi xí'in ñii ñálo'o, ñáesclava kúu ñá, ta on kúchiño sandakoo ñá chiño ña kisa ndivi ñá noo napatrón ñá. Nálo'o yó'o kómí ñá ñii níma ndiva'a ña ndaku, ta níma yó'o táxi ña ndee ña ká'an ñá xí'in nivi yukia kóni na kundaa ini na, ta ví'í ní s'ún táva napatrón ñá xa'a chiño kisa ndivi ñá xí'in nivi.

¹⁷ Ta ñálo'o yó'o kixá'á ñá ndikon ñá sata taPablo xí'in ndi, na kúu na náta'an xí'in ra, ta tuku tuku ndá'yi ñá ká'an ñá, káchí ñá saá:

—Nataa yó'o kúu na xika chiño noo Ndios, ta ta kúu taKá'no ka noo ndi'í ña yóo. Nataa yó'o ndát'on na xí'in ndó yu kúu yichi va'a xini ñó'ó kundikon ndó ña sakaku Ndios ndó'ó —káchí ñá, ndá'yi ñá.

¹⁸ Ta ñii ñii kivi ñii ki'va ké'é ñá saá, ta ndikon ñá sata ndi. Ta saá taPablo, on vá'a nakoni ini ra, ta ndikó koo ra ta nika'an ra xí'in níma ndiva'a ña kómí ñálo'o ndá'yi yó'o, káchí ra saá:

—Xí'in ndayí kivi Jesucristo ká'aní xí'in ún, kee ún ini ñálo'o yó'o —káchí taPablo xí'in ñaníma ndiva'a.

Ta saá xandikon keta ñaníma ndiva'a ini ñálo'o yó'o.

¹⁹ Ta saá nivi napatrón ñálo'o yó'o kundaa ini na ndi on vása kúchiño tava ka na s'ún xa'a chiño ké'é ñáyó'o, ta nisaá ní ini na. Ta tjin na taPablo xí'in taSilas, ta ñoo ña'á na, ña kuꝛꝛꝛ an nayó'o xí'in na noo nachiño na ndoo yoso yé'é ve'e chiño noo nákutá'an kuꝛꝛꝛ an ní nivi.

²⁰ Tá nixaa na, ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a taPablo xí'in taSilas noo nachiño yó'o, káchí na saá:

—Nataa yó'o kúu najudío, ta sakaku na kuachi ká'no xí'in nivi ñoo yó'o. ²¹ Saá chi sáná'a na nivi ña kundikon na inká yichi ña on vása yóo yu'ú xí'in yichi mii yó naño Roma. Ta on vá'a kasa ndivi yó yichi ña sáná'a nataa yó'o, chi ña yá'a

ndoso noo ndayí mii yó naño Roma kúu ña —káchí na, ká'an na xí'in nachiño.

²² Ta saá ñii toon yita nivi táxi na kuachi xa'a taPablo xí'in taSilas. Ta nachiño xa'nda chiño na ña tava na tikoto taSilas xí'in taPablo ta kani ña'á na xí'in nduku. ²³ Ta ndi'í ña kani ní ña'á na, ta tjin ña'á na, ta taan na ovi na saá ini ve'e kaa. Ta nika'an nachiño xí'in ta ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa ña vivii kundaa ra na ña on kuchiño kee na kaku na. ²⁴ Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa yó'o taan ra ovi naapóstol yó'o nda maá ini ve'e kaa, ta taan ra ñii ñii xa'a na ini ñii ñii yavi yiton tón ve'e ña on kivi kanda na.

²⁵ Ta saá tá tondaa ma'ño ñoo, taPablo xí'in taSilas yoo na ká'an na xí'in Ndios ta xita na yaa ña kisa ká'no na ra. Ta inká nivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o, xini so'o na ña xita taPablo xí'in taSilas. ²⁶ Ta saá ñii kama ndee ní kixá'á táan, ñii kanda nino xa'a nama ve'e kaa. Ta xí'in ña táan yó'o, nanona mii yé'é ve'e kaa, ta nindaxin ndi'í kaa ña nó'ni ñii ñii nivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o. ²⁷ Ta saá nakaxin ini ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta nakoto ra ndi nanona ndi'í tón yé'é ve'e kaa, ta xani sini ra ndi kuꝛꝛꝛ an ndika ndi'í napreso na ñó'o ini ve'e kaa. Ta kundaa ini ra ndi taká'no noo ra saxo'vi ní ña'á ra xa'a ña nikaaku ndi'í na ñó'o ini ve'e kaa, ta saá kixá'á ra yí'ví ní ra noo ña xo'vi ra. Ta saá tava ra espada ra ña ka'ni xí'in mii ra. ²⁸ Ta taPablo xí'in ndi'í ndee ra, nika'an ra xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, káchí ra saá:

—On satakué'e xí'in mii ún chi ndi'í ndi ñó'o ka ndi ini ve'e kaa yó'o. Nda ñii ndi on vása ní-kee kuꝛꝛꝛ an ndika ndi —káchí taPablo xí'in ra.

²⁹ Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa nika'an ra ndukú ra ño'o yé'e ña tón ña koto ra, ta xí'in ño'o yó'o xino ra niki'vi ra ini ve'e kaa. Ta saá ñii kisin ra, chi yí'ví ní ra, ta xikuxítí ra ta nitondaa ta'ya ra yatin noo yóo xa'a taPablo xí'in taSilas.

³⁰ Ta saá nakundichi ra, ta tava ra

taPablo xí'in taSilas, ta kuá'an na xí'in ra ke'e, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, ka'an ndó xí'in, çyu kúu ña xini ñó'ó ke'éi xa'a ña sakaku Ndios yi'i?

³¹ Ta ndakuijn taPablo nika'an ra, káchí ra saá:

—Kandixa ún Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ta saá sakaku Ndios yó'ó, ta sakaku ra ndi'i nave'e ún —káchí ra xí'in ra.

³² Ta saá taPablo xí'in taSilas nika'an na to'on Ndios xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta xí'in ndi'i nivi na táku ve'e ra. ³³ Ta mii ñoo saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ndukú ra nika'an ra xí'in taPablo ta xí'in taSilas, ña ko'on na xí'in ra noo yoo takuii ña nakata ra noo takué'e na. Ta ndi'i ke'e ra saá, ta taa ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta xí'in ndi'i nivi na táku ve'e ra, chichi na chi vitin kandixa na Ndios. ³⁴ Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa ndukú ra noo taPablo xí'in taSilas ña ndikó na ko'on na xí'in ra ve'e ra. Tá kixaa na, ta taxi ra ña kuxu na. Ta kúsií ní ini tayó'o, ta kúsií ní ini ndi'i nivi na táku ve'e ra, chi vitin xa kandixa na Ndios.

³⁵ Ta nitivi inka kivi, ta nachiño ti'ví na sava napolicia ña ka'an na xí'in taa ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa xa'a ña saña ra taPablo xí'in taSilas ko'on ndika na. ³⁶ Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa yó'o nika'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Nachiño nika'an na xí'in ndi xini ñó'ó saña ndó'ó vitin ña ko'on ndika ndó. Ta vitin va'a kee ndó ko'on ndika ndó, ta ná taxi Ndios ña koo ñava'a ini ndó —káchí tayó'o xí'in naapótol.

³⁷ Ta ndakuijn taPablo nika'an ra, káchí ra saá:

—On kivi kee ndi saá kuiti, chi on ko' ñandaa ní-ke'é nachiño xí'in ndi, saá chi ñaño Roma kúu ndi. Ta nachiño ñoo yó'o niya'a ndoso na ndayí ña káchí on kivi saxo'vi na nivi na kúu ñaño Roma, tá on ta'an ko'on na noo tajuez ña kasa ndaa ra xa'a kuachi na. Ta nachiño yó'o on vása ní-kisa to'ó na ndayí yó'o,

chi kama ní si'na kani na ndi'i noo xini kuá'a ní nivi, ta taa na ndi'i ini ve'e kaa. Ta vitin kóni na saña se'é na ndi'i, ta on vá'a ke'é na saá, chi ni-kisa ndivi na ñandaa xí'in ndi. Ta vitin kundati ndi nda ná kixaa mii nachiño ña saña na ndi'i ko'on ndika ndi —káchí taPablo xí'in taa ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa.

³⁸ Ta saá napolicia ndikó na kuá'an na ndato'on na to'on taPablo xí'in nachiño. Ta kivi kúndaa ini nachiño yó'o ndi taPablo xí'in taSilas kúu na ñaño Roma, ta niyi'ví ní na. ³⁹ Ta saá nakuita nachiño kuá'an na, ta nixaa na noo yoo naapótol, ta xaku ndá'ví na noo nayó'o, ta ndukú na ña kasa ká'no ini na xa'a ña nixo'vi na. Ta saá nachiño tava na taPablo xí'in taSilas ve'e kaa, ta xaku ndá'ví na noo na ña kee na sandakoo na ñoo yó'o. ⁴⁰ Ta saá kee taPablo xí'in taSilas ve'e kaa, ta kuá'an na, ta nixaa na ve'e ña Lidia ña nákaa mii ñoo yó'o. Ta ve'e yó'o nakutá'an na xí'in inka nivi na kándixa taJesús, ta taPablo xí'in taSilas nika'an na to'on ña chikaa na ndee ini nayó'o. Ta saá kee naapótol yó'o kuá'an na inka xiiña.

17

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu ña ndo'o taPablo xí'in taSilas ñoo Tesalónica

¹ Ta saá taPablo xí'in taSilas niya'a na ñoo Anfípolis ta niya'a na ñoo Apolonia, ta saá nixaa na ñoo Tesalónica noo yoo ñii ve'e ño'o sinagoga noo nákutá'an najudío ña sakuá'á na to'on Ndios. ² Ta ndatán ké'é taPablo ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío, nixa'an ra niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii ñii kivi yii ña uní semana, taPablo niki'vi ra ndato'on ra xí'in nivi na nakutá'an ve'e ño'o yó'o, saná'a káxin ra na xa'a to'on Ndios ña nitaa na xina'á. ³ TaPablo nandaxin ra to'on Ndios yó'o noo na, káchí ra saá:

—To'on Ndios ña nitaa naprofeta xina'á, káchí ña xa'a taa ta kúu

Cristo, Ƨa Ƨa ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi. Ta naprofeta yó'o ká'an káxín na ndí Ƨa Ƨa kúu Cristo xíní ñó'ó kivi ra, ta saá natakú ra. Ta vitin yi'i ká'an ndoso ño ndó ndí ƧaJesús, Ƨa Ƨa ndát'o'oni xí'in ndó xa'a, ndixa kúu ra Cristo, Ƨa Ƨa xindati yó ña ti'ví Ndios kixaa ra ñoyívi —káchí ƧaPablo xí'in ñivi yó'o na kúu na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga.

⁴ Ta sava najudío na xíní so'o yó'o, kandixa na to'on ña ndato'on ƧaPablo xí'in na xa'a ƧaJesús, ta kixá'á na ndík'on na yichí ƧaJesús ñii káchí xí'in ƧaPablo ta xí'in ƧaSilas. Ta ku'a'á ní nagriego na xa kisa to'ó Ndios, kandixa na to'on ña ñika'an ƧaPablo xa'a ƧaJesús, ta kixá'á na ndík'on na yichí ra. Ta ku'a'á ní náña'a ná kúu ná ndiso chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o, kandixa ná ƧaJesús ta kixá'á ná ndík'on ná yichí ra. ⁵ Ta sava najudío na ñi-xiin kandixa ƧaJesús, kixá'á na kisa kuíni na xíní na ƧaPablo xí'in ƧaSilas. Najudío yó'o nakaya na sava nataa na kúu navago na on vá'a, ta chu'u na nayó'o ña sasaa na ini ñivi xa'a ña sakaku na kuachi ká'no ñoo yó'o. Ta ñii síso ndá'yi nataa yó'o kixaa na ve'e ƧaJasón nándukú na ƧaPablo xí'in ƧaSilas, chi kóni na tiin ña'á na ta tava ña'á na ña kuño na naapóstol yó'o ño ñivi na kúu na saa ini xíní ña'á. ⁶ Ta ñi-naní'i na ƧaPablo ni ƧaSilas, ta saá tiin na ƧaJasón xí'in inká ñivi na kándixa ƧaJesús, ta tava na nayó'o, ta ñoo ña'á na ño nachiño ñoo yó'o. Ta saá nataa on vá'a yó'o ñika'an na xí'in nachiño, káchí na saá:

—Nayó'o kúu na xa sakaku kuachi ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. Ta vitin kixaa na ñoo yó yó'o. ⁷ Ta ƧaJasón yó'o va'a naki'in ra na, ta taxi ra ña kíndo na ve'e ra. Ta ƧaJasón xí'in ndi'i na náta'an xí'in ra ndiso na kuachi chi yá'a ndoso na ño ndayí tarey César, taká'no ño yó, chi nayó'o káchí na ndí yóo inká rey Ƨa kúu ƧaJesús, Ƨa taká'no ño na —káchí nataa on vá'a yó'o, táxi

na kuachi xa'a ƧaJasón ta xa'a na náta'an xí'in ra.

⁸ Ta saá, xa'a ña xini so'o na to'on yó'o, kixá'á ndi'i ní ini nachiño ta ñii ki'va saá ndi'i ní ini ñivi ñoo yó'o. ⁹ Ta saá nachiño xa'nda chiño na ño ƧaJasón ta ño na náta'an xí'in ra, ña cha'vi na si'un xa'a ña ko'on ndíka na. Ta ndi'i cha'vi na si'un yó'o, ta saá ku'a'an ndíka na.

To'on yó'o ká'an ña ƧaPablo xí'in ƧaSilas ñika'an ndoso na to'on Ndios ño ñivi ñoo Berea

¹⁰ Ta saá ta xa ñoo kúu ña, ta ñivi na kándixa ƧaJesús ti'ví na ƧaPablo xí'in ƧaSilas ku'a'an na ñoo Berea. Tá ñixaa na ñoo yó'o, ta ñiki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga ño nákutá'an najudío. ¹¹ Ta ñivi naño Berea yó'o kúu ñivi na to'ó ní ka ini ño ñivi naño Tesalónica. Saá chi kúsij ní ini na xini so'o na to'on ña ndato'on ƧaPablo xí'in na. Ta ndi'i saá kivi sakuá'á na to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ta vivii ká'vi na to'on Ndios yó'o xa'a ña kundaa ini na án ñandaa kúu ña ndato'on ƧaPablo xí'in na. ¹² Ta saá ku'a'á ní najudío xí'in nagriego kandixa na ƧaJesús, ta ñiki'vi na yichí ra. Sava nagriego yó'o kúu náña'a ná kómí chiño ná'no ñoo yó'o, ta saá tuku ku'a'á ní nataa griego kandixa na ƧaJesús ta ñiki'vi na yichí ra. ¹³ Ta sava najudío na takú ñoo Tesalónica xini so'o na ndí ƧaPablo yóo ra ñoo Berea sáná'a ra to'on Ndios. Ta saá kee na ku'a'an na, ta ñixaa na ñoo Berea yó'o, ta kixá'á na sasaa na ini ñivi, xa'a ña sakaku na kuachi ká'no. ¹⁴ Ta saá ni, ñivi na kándixa ƧaJesús kama ti'ví na ƧaPablo ku'a'an ra yu'u takuií mñi. Ta ñindo ƧaSilas xí'in ƧaTimoteo ñoo Berea. ¹⁵ Ta ñivi na ku'a'an xí'in ƧaPablo, ñixaa na xí'in ra ñoo Atenas. Ta saá ƧaPablo ñika'an ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Yachi ní ti'ví ndó ƧaSilas xí'in ƧaTimoteo kixaa na ño ñi —káchí ra xí'in na.

Ta saá n̄ivi yó'o sandakoo na taPablo ñoo Atenas, ta ndíkó na kuano'o na.

Tò'on yó'o ká'an x̄'a ña ke'é taPablo ñoo Atenas

¹⁶ Tá ndáti ka taPablo ña kixaa taSilas x̄'in taTimoteo noo yóo ra ñoo Atenas, ta saá kee ra kuá'an xá'a ra, xito nda'yá ra ndasaá yóo ñoo Atenas yó'o, ta kúchuchú ní ini ra, chi x̄ini ra kuá'a ní xiiña yíta ñaídolo, ña kúu ndios vatá ña kisa to'ó n̄ivi ñoo yó'o. ¹⁷ Ta saá taPablo kuá'an ra, ta n̄iki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ra x̄'in n̄ivi nakutá'an yó'o, na kúu najudío x̄'in ink̄a n̄ivi na kisa to'ó Ndios vará on s̄iví najudío kúu na. Ta ñii ñii k̄iv̄i xá'an taPablo ñii yoso ndík̄a noo yóo ñakía'vi, chi yó'o nákutá'an kuá'a ní n̄ivi, ta taPablo ndato'on ra x̄'in n̄ivi yó'o, ká'an ra x̄'in na xa'a taJesús. ¹⁸ Sava n̄ivi na nakutá'an yó'o ndík̄on na yich̄i ña sáná'a naepicúreos, ta sava n̄ivi na nakutá'an yó'o ndík̄on na ink̄a yich̄i ña sáná'a naestoicos.* Ta n̄ivi na ndík̄on ñii ñii yich̄i yó'o x̄ini so'o na to'on taPablo, ta n̄ika'an na xa'a ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu ña kóni kachí tayó'o? Kuá'a ní to'on v̄ich̄i kuiti ká'an ra —káchí na, ká'an na xa'a taPablo.

Ta ink̄a na n̄ika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o ká'an ra xa'a ink̄a nandios na ñoo x̄iyo —káchí na, ká'an na.

Saá chi x̄ini so'o na taPablo ká'an ra xa'a taJesús, ta ká'an ra xa'a ña nataku n̄ivi na n̄ixi'i. ¹⁹ Ta saá n̄ika'an na x̄'in taPablo ko'on ra x̄'in na ñii xiiña noo naní Areópago noo nákutá'an ndi'i nachiño ñoo yó'o. Ta saá kuá'an ra x̄'in na, ta n̄ixaa na. Ta n̄ika'an nachiño x̄'in taPablo, káchí na saá:

—Kóni ndi kundaa ini ndi yo xa'a ká'an ña ndato'on ún sáná'a ún noo ndi. ²⁰ Saá chi sava to'on ña ká'an ún ndatán yóo to'on xaá ña yo'vi ní

kundaa ini ndi, saá yóo ña noo ndi. Ta vitin ndúkú ndi noo ún, ña kasa ndaa ún xa'a to'on ká'an ún —káchí nachiño x̄'in taPablo.

²¹ (Káchí na saá, chi ndi'i n̄ivi na táku ñoo Atenas yó'o kúsiñ ní ini na x̄ini so'o na xa'a ndi'i ña xaá, ta ñii ñii k̄iv̄i ndato'on x̄'in tá'an na ndasaá kuiti xa'a ña xaá x̄ini so'o na.)

²² Ta saá nakundichi taPablo noo n̄ivi yó'o, ta ká'an ra x̄'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó nataa na táku ñoo Atenas, kundaa ini ndi n̄ivi na to'ó ini kúu ndó'ó, chi x̄ini kuá'a ní ndios ña kisa to'ó ndó. ²³ Saá chi k̄iv̄i kee n̄ixaa'an x̄ito nda'yá ña yóo ñoo yó'o, ta saá x̄ini kuá'a ní xiiña noo kisa to'ó ndó kuá'a ní ndios m̄i ndó. Ta x̄ini ñii nama ȳi noo n̄ika'yi to'on ña káchí saá: “Ñayó'o yóo ña xa'a ña kisa to'ó yó ñii Ndios ña on vása x̄ini yó”, káchí to'on ña n̄ika'yi noo nama ȳi yó'o. Ta vitin ndato'on x̄'in ndó xa'a m̄i Ndios yó'o, ta kisa to'ó ndó, vará on vása x̄ini ndó ra.

²⁴ 'Ndios yó'o kúu ta ta kisa va'a ñoyivi yó'o ta kisa va'a ra ndi'i n̄ivi x̄'in ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o. Ta m̄i ra kúu ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o x̄'in ndi'i ña yóo ñoyivi ñino, ta on vása kuiti táku ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a n̄ivi. ²⁵ Ta Ndios yó'o nda lo'o on vása x̄ini ñó'ó ra ña taxi n̄ivi nda'a ra, chi ñii laá m̄i ra kúu ta ta kisa va'a ndi'i ña yóo. Ta m̄i ra táxi ndee ña kutaku yó, ta táxi ra tach̄i ña násita yó táku yó, ta táxi ra ndi'i ink̄a ña x̄ini ñó'ó yó nda'a yó.

²⁶ 'M̄i Ndios yó'o kisa va'a ra ta ta kúu ta noo ta saá kisa va'a ra ñásí'í tayó'o, ta saá x̄ikoo sa'ya na, ta n̄iya'a kuá'a ní k̄iv̄i, ta saá n̄ixina ndi'i saá noo n̄ivi ñoyivi yó'o. Ta saá kundaa ini yó ndi ndi'i n̄ivi kómí na ñii laá yivá si'í. Ta Ndios ch̄itóni ra ña kutaku n̄ivi ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o, ta ch̄itóni ra ama kutaku ñii ñii n̄ivi, ta ch̄itóni ra ndá xiiña

* **17:18** Ta ovi yich̄i yó'o sáná'a ña ndi on ko'ó ñii laá Ndios ndino'o, ta xa'a xá'nda chiño noo ñoyivi.

kutaku na, ta chitóni ra nda mí xaa ñii ñii xá'ño noo ño'o noo na. ²⁷ Saá ke'é Ndios xa'a ña kóni ra ndi ñivi nandukú na ra, vará ndatán yo'vi ní ndó'o ñii taa takuáá naní'i ra ña xini ñó'ó ra, saá yo'vi ní kundee ñivi naní'i na Ndios. Vará yo'vi ní naní'i yó Ndios, ta Ndios yatin ní yóo ra xí'in yó. ²⁸ Saá chi tixin ndee Ndios táku yó, ta tixin ndee Ndios xika yó, ta tixin ndee Ndios yóo yó. Ta sava natá'an mji ndó, na kúu ñivi na ndichí sini, ñitaa na to'on ña yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, saá chi to'on ñitaa na káchí ña saá: "Ndi'i ñivi kúu sa'ya Ndios", káchí na. ²⁹ Ta ndixa Ndios kúu Yivá ndi'i ñivi. Ta xa'a ñayó'o kúndaá ini yó ndi Ndios on vása yóo ra ndatán yóo ñii ñaimagen án ñaidolo ña kisa va'a ñivi xí'in kaa án xí'in yiton án xí'in yuu. ³⁰ Kujya xina'á Ndios kundee ini ra noo ñanaa ñixiyo ini ñivi, chi on vása kúndaá ini na ñandaá xa'a ra. Ta vitin xá'nda chiño ra noo ndi'i ñivi na táku ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o ña ná nandikó ini na ta sandakoo na yichj on vá'a ta kivi na ko'on na yichj ña ndaa. ³¹ Saá chi Ndios xa nakaxin ra Sa'ya ra taJesús ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi xí'in ñandaá. Ta Ndios xa kisa ndaa ra noo yó ndi ndixa kundivi ñayó'o, chi xa sanatakú ra taJesús, taa ta xikuu ta ñixi'i —káchí taPablo, ndátoto'on ra xí'in na.

³² Tá xini so'o na to'on ñika'an taPablo xa'a ñii taa ta ñixi'i ta natakú ra, ta sava na xáku ndaa na taPablo, ta inká na ká'an na, káchí na saá:

—Xa va'a, saá ná koo ña vitin, ta inká kivi kixi ún ndatoto'on ún xí'in ndi —káchí na xí'in taPablo.

³³ Ta saá kee taPablo noo nachiño yó'o ta kuá'an ra. ³⁴ Ta sava ñivi na ndóo xí'in nachiño yó'o nakuíta na kuá'an na sata taPablo, ta nayó'o nduu na ñivi na kándixa taJesús. Ñii tayó'o ta kándixa taJesús naní ra Dionisio, ta tayó'o kúu tatá'an

nachiño noo Atenas yó'o.† Ta saá tuku ñii ña'a naní ña Dámaris, xí'in inká ñivi naño yó'o kándixa na taJesús.

18

To'on yó'o ká'an ña yu kúu ña ke'é taPablo noo Corinto

¹ Ta ndi'i ñiya'a ñayó'o, ta saá kee taPablo noo Atenas, ta kuá'an ra ta ñixaa ra noo Corinto. ² Ta saá nakutá'an ra xí'in ñii taa ta kándixa Jesucristo, tajudío kúu ra, ta naní ra Aquila. Taa ta kaku noo Ponto kúu ra, ta sakán kee ra noo Roma xí'in ñásí'i ra ñaPriscila ta kixaa na noo Corinto. Saá chi tarey César Claudio xa xa'nda chiño ra ña kee ndi'i najudío na táku noo Roma. ³ Ta saá ñixaa'an taPablo ve'e taAquila xí'in ñásí'i ra ñaPriscila, ta ñixiyo yu'ú ra xí'in na ña kindoo ra ve'e na, chi mji chiño kisa ndivi na kúu chiño ña xini taPablo ke'é ra. Ta chiño yó'o kúu ña kisa va'a na ve'e mandiado. Ta saá ñii káchí kisa chiño na, ta xí'in chiño yó'o táva na lo'o si'un ña xini ñó'ó xixi na. ⁴ Ta saá ndi'i kivi yii ña nákindee najudío, taPablo xá'an ra ve'e ño'o sinagoga, ta ndátoto'on ra xí'in najudío ta xí'in nagriego, ta kisa ndaa ra to'on va'a xa'a taJesús noo na, ta chíkaa ra ndee ña noo ini na, ta kándixa na taJesús.

⁵ Ta saá taSilas xí'in taTimoteo kee na noo estado Macedonia ta kuá'an na ta ñixaa na noo taPablo noo Corinto. Ta saá taPablo sandakoo ra chiño ña kisa va'a ra ve'e mandiado, ta taxi xí'in mji ra ña ká'an ndoso ra to'on Ndios noo ñivi. Ta saá ñii ñii kivi kuá'an ra ká'an ra xí'in najudío, ndátoto'on ra ndi taJesús kúu Cristo, taa ta xindati na ña ti'vi Ndios kixaa ra sakaku ra na. ⁶ Ta ñivi yó'o, tá xini so'o na ña ndátoto'on taPablo xí'in na, ta kixá'á na sasaá na ini mji na, ta nakuíta na ká'an ndiva'a na xí'in ra. Ta saá taPablo tava ra capa

† 17:34 Ta ñivi na kúu nachiño noo Atenas naní na Areópago, saá chi xiiña noo nakutá'an nachiño yó'o naní ña Areópago.

ra, ta sakisin ra ña koyo yáka ña, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta vitin, xa'a ña ni-xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ndato'on i xí'in ndó, ndó'ó kúu nivi na ndiso kuachi noo Ndios. Ta yi'i on vása ndiso ka i kuachi xa'a ña saxo'vi Ndios ndó'ó kivi vaxi. Ta vitin tãda ndi'i kivi vaxi, ko'on i ka'an ndoso i to'on Ndios noo nivi na on vása kúu najudío —káchí taPablo xí'in na.

⁷ Ta saá kee taPablo ve'e ño'o sinagoga ta ku'a'an ra ve'e ñii ta naní Justo, ña yóo yatin siin ve'e ño'o sinagoga yó'o. Ta taJusto yó'o kúu ra ñii tagriego, ta ta kisa to'ó Ndios kúu ra. ⁸ Yóo inkã ta xa'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta tayó'o naní ra Crispo. Ta taCrispo yó'o xí'in ndi'i nave'e ra xini so'o na to'on ña nika'an taPablo ta kandixa ndi'i na taJesús. Ta ñii ki'va saá ku'a'a ní ka nivi naño Corinto yó'o xini so'o na ña ndato'on taPablo, ta kandixa na taJesús, ta saá chichi na. ⁹ Ta saá niya'a lo'o, ta ñii ñoo tá kisin taPablo, ta nitivi taJesús noo ra, ta nika'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—On kuyi'ví ún, ta on sandakoo ún ká'an ndoso ún to'on i noo nivi. ¹⁰ Saá chi yi'i yóo i xí'in ún. Nda ñii nivi on satakué'e na yó'ó, chi yóo ku'a'a ní nivi na ndikon yi'i ñoo yó'o —káchí taJesús xí'in taPablo kivi nitivi ra noo ra.

¹¹ Ta saá nindo taPablo ñoo Corinto ñii kuyã sava, ta sáná'a ra nivi ñoo yó'o to'on Ndios.

¹² Ta ñoo Corinto yó'o kúu ñoo ká'no ña ndá'vi ndaa estado Acaya. Ta kivi ñii ta naní Galión kúu tagobernador ta xá'nda chiño ra noo nivi na táku ñoo estado Acaya yó'o, ta ñii kivi nakutá'an sava najudío, ta tjin na taPablo, ta ku'a'an ra xí'in na ve'e chiño ká'no noo yóo tagobernador. ¹³ Ta noo tagobernador Galión yó'o, taxi na kuachi xa'a taPablo, nika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o kúu ta chá'u nivi ña ya'a ndoso na ndayí ndi, chi káchí

ra ndi on vása va'a kasa to'ó nivi Ndios ñii ki'va ndatán yóo ña xa'nda chiño naxii síkuá ndi xina'á —káchí na xí'in tagobernador.

¹⁴ Ta taPablo kóni ra ndakuiin ra ka'an ra, ta ni-kuchiño, chi kama ndakuiin tagobernador Galión, nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, táná taxi ndó ñii kuachi ndeé ní xa'a ra, án kuachi ká'no ní kúu ña, ta saá ndixa koni so'o i ña ka'an ndó, ta kasa nani xa'a kuachi ra. ¹⁵ Ta ñayó'o on sivi kuachi xa'a gobierno Roma kúu ña, chi kuiti náa ndó xa'a to'on, ta xa'a kivi nivi, ta xa'a ndayí mii ndó najudío. Ta yi'i on kivi kasa nani xa'a kuachi yó'o, saá chi kuachi mii ndó kúu ña, ta mii ndó xini ñó'ó kasa nani ndó ña —káchí taGalión xí'in najudío.

¹⁶ Ta saá taGalión xa'nda chiño ra ña tava na ndi'i nivi yó'o nda ke'e. ¹⁷ Ta saá kee na ku'a'an na ke'e ve'e chiño ká'no, ta xandikon tjin na ñii tajudío naní ra Sóstenes, ta xa'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga kúu ra, ta kixá'á na káni ní na ra. Ta tagobernador xini ra ndi'i ña ké'é nayó'o, ta nda lo'o ni-ndi'i ini ra xa'a ña ké'é na.

¹⁸ Ta saá taPablo kindoo ra, nixiyo ra ku'a'a ní ka kivi ñoo Corinto yó'o xí'in nivi na kandixa taJesús. Ta saá kixaa ñii kivi, ta nindayi ra nayó'o, chi kóni ra ko'on ra estado Siria. Ta ñaPriscila xí'in taAquila, nayó'o ko'on na xí'in ra nda ñoo estado Siria. Ta si'na ka, tá on ta'an ko'on na, ta nixiyo taPablo ñoo Cencrea, ta ñoo yó'o taPablo nixatá ra yisi siní ra, chi saá ké'é najudío kivi sandi'i na kisa ndivi na ñii chiño ña kindoo na xí'in Ndios. ¹⁹ Ta saá ndaa na tón barco, ta ku'a'an na ta nixaa na ñoo Éfeso, ta ñoo yó'o nitá'vi tá'an na, chi ñoo yó'o nindo ñaPriscila xí'in taAquila. Ta saá taPablo naki'in ra ku'a'an ra ta niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga ñoo Éfeso yó'o, ta ká'an tá'an ra xí'in najudío. Ta taPablo ndato'on káxin

ra xí'in na xa'a taJesús. ²⁰ Ta nayó'o ndukú na noo ra ña kindoo na'á ka ra xí'in na, ta ni-xiin ra kindoo ka ra, ²¹ ta nindayi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Xíni ñó'ó ko'on i ñoo Jerusalén ña koo i viko ká'no ña vaxi. Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta inká kivi ndikó i koto i ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta saá ndaa ra tón barco ñoo Éfeso, ta kee ra ku'a'an ra xí'in barco nda ñoo Cesarea.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kixaa ra ñoo Antioquía

²² Tá nixaa ra, ta kee ra nixa'an ra nda ñoo Jerusalén xa'a ña chindee ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta saá kee ra ku'a'an ra nda ñoo Antioquía, ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta nixiyo ra ñoo yó'o lo'o kuiti kivi. ²³ Ta saá kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra ku'a'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Galacia ta ku'a'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Frigia. Ta ñii ñii ñoo noo xaa ra, ta ká'an ra to'on ña chikaa ndee ini nivi na kándixa taJesús, ña vivii ka kundikon na yichi taJesús.

To'on yó'o ká'an xa'a ñii taa ta naní Apolos ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a taJesús noo nivi nañoo Éfeso

²⁴ Tá xika taPablo ñoo ña ñó'o inká xiiña, ta ñoo Éfeso yó'o kixaa ñii taa ta naní Apolos, ta tajudío kúu ra, ta kaku ra ñii ñoo ña naní Alejandría. Ta ñii taa ta ti'va ní ndát'o'on xí'in nivi kúu ra, ta xa ká'vi ní ra to'on Ndios ña nítaa na xina'á. ²⁵ Ta taApolos yó'o xa sakuá'á va'a ra ña saná'a nivi noo ra xa'a yichi taJesús, ta xí'in ña ndino'o ní ini ra ndát'o'on ra xí'in nivi. Vará ndasaá kuiti xini ra to'on Ndios ña saná'a taJuan ta xikuu taa ta sakuchu nivi, ta taApolos yó'o saná'a káxín ra nivi to'on ña ndaa xa'a taJesús. ²⁶ Ta nda lo'o on vása yí'vi taApolos ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga. Ta ñaPriscila xí'in taAquila xini so'o na to'on ña ká'an

taApolos saná'a ra nivi, ta saá kana na taApolos, ta nixa'an ra xí'in na noo on koó nivi, ta ndát'o'on káxín na xí'in ra ña kundaa va'a ka ini ra xa'a yichi Ndios. ²⁷ Ta saá taApolos chikaa ini ra ko'on ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios ñoo estado Acaya, ta nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso chikaa na ndee ini ra ko'on ra kasa ndivi ra chiño yó'o. Ta saá nítaa na ñii tutu ña kuni'i ra ko'on ra. Ta xí'in tutu yó'o ká'an na xáku ndá'vi na noo nivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Acaya ña vivii naki'in na taApolos yó'o. Ta saá kee taApolos, ku'a'an ra ta nixaa ra ñoo estado Acaya, ta kisa ndivi ra chiño ña va'a ní chindee nivi na xa kándixa taJesús. Ta nivi yó'o xa kándixa na taJesús, chi Ndios xí'in ñava'a ini ra taxi ra ña kándixa na to'on ñava'a xa'a taJesús. ²⁸ Ta ndát'o'on taApolos, nika'an káxín ra xí'in najudío ndí to'on Ndios ña nítaa na xina'á kisa ndaa ña ndí taJesús kúu Cristo, taa ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi. Vará sava najudío on vása yóo yu'ú na xí'in ra, ta káxín ní ndát'o'on taApolos to'on ndaa xa'a taJesús xí'in na, ta najudío yó'o on vása ní-naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ra.

19

To'on yó'o ká'an xa'a ña ke'é taPablo ñoo Éfeso

¹ Kivi yóo ka taApolos ñoo Corinto, ta saá taPablo xika ra ku'a'an ra yichi ña yá'a noo yóo ku'a'a ní yuku, ta saá nixaa ra ñoo Éfeso, noo nakutá'an ra xí'in sava nivi na ndikon yichi taJesús. ² Ta saá taPablo nindaqa to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Án naki'in ndó Níma Ndios kivi kándixa ndó taJesús?

Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Ni on ta'an koni so'o ndi tá yóo Níma Ndios —káchí na.

³ Ta taPablo nika'an ra xí'in na:

—Ta saá, ¿yo ndayí kúu ña chichi ndó? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Ndatán yóo ña saná'a taJuan, saá chichi ndi —káchí na xí'in taPablo.

⁴ Ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa taJuan sakuchu ra nivi xa'a ña nandikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Ta saá ni, taJuan ndato'on ra ndi ndi'i nivi xini ñó'ó kandixa na ñii ta ta vaxi sata ra. Ta ta ta ká'an taJuan xa'a kúu taJesús, chi tayó'o kúu Cristo, ta ta t'í'ví Ndios sakaku nivi.

⁵ Tá nivi yó'o xini so'o na to'on ña nika'an taPablo, ta saá tuku chichi na xí'in ndayí kivi taJesús. ⁶ Ta saá chiso taPablo nda'a ra sini ñii ñii nivi yó'o na kandixa taJesús, ta Níma Ndios kixaa ña kutaku ña ini ñii ñii nivi yó'o. Ta saá xí'in ndee Níma Ndios, kixá'á na ká'an na inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á na, ta ká'an ndoso na to'on Ndios. ⁷ Ta va yóo yatin uxu ovi kúu nataa na naki'in Níma Ndios kivi yó'o.

⁸ Ta saá unj yoo nixiyo taPablo ñoo yó'o, ta xixa'an ra ve'e ño'o sinagoga, ta xika'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi na nakutá'an yó'o. Ta on vása ní-yi'ví ini ra ndato'on ra xí'in nivi to'on ndaa xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ña kisa ndaa ra to'on yó'o noo nivi, ta saá ku'a ní nivi noo ini na, ta kandixa na to'on yó'o. ⁹ Ta sava nivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga yó'o on vása ní-xiin na kandixa na ña ndato'on taPablo xí'in na. Ta nda víka, nivi yó'o kisa só'ó xí'in mii na, ta noo nakutá'an ku'a ní nivi xini so'o na, nivi yó'o kixá'á na kándiva'a na xa'a yichi taJesús. Ta saá taPablo kee ra ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta kana ra nivi na kándixa taJesús, ta kee na ku'a'an na xí'in ra, ta nixaa ndi'i na ñii ve'e noo sakuá'á nivi. Ta ta ta ndiso chiño xí'in ve'e yó'o kúu ñii ta ta naní Tiranno. Ta saá ñii ñii kivi taPablo ta xí'in nivi na kándixa taJesús nakutá'an na ini ve'e yó'o, ta taPablo saná'a ka ra na to'on Ndios. ¹⁰ Ta saá ovi kuja ka nixiyo taPablo ñoo yó'o saná'a ra nivi. Ta xí'in ña ke'é ra saá, ndi'i najudío xí'in

ndi'i nagriego na kúu na táku ñoo estado Asia xini so'o na to'on va'a xa'a Jesucristo. ¹¹ Ndios taxi ra ndee ra nda'a taPablo ña ke'é ra ku'a ní milagro va'a xí'in nivi. ¹² Saá chi sava nivi xaa na noo taPablo, ta náki'in na ñii tikoto lo'o ña kúu ña xino'ni sini taPablo, án náki'in na ñii tikoto lo'o ña kúu ña xino'ni toko ra kivi kisa chiño ra, ta ní'i na tikoto yó'o, ta kuano'o na, ta xaa na chinoo ndaa na ñii tikoto taPablo yó'o noo yiki koñu nivi na ndee ndó'o, ta nivi yó'o nduva'a ndi'i na. Ta ñii ki'va saá, tá chinoo ndaa na ñii tikoto yó'o noo yiki koñu nivi na kómí níma ndiva'a, ta xandikon kee níma ndiva'a ini nivi yó'o, ta nduva'a na.

¹³ Ta nixiyo sava nivi najudío na kúu na nákuati xa'a ña táva na níma ndiva'a. Vará na nákuati yó'o on vása kándixa na taJesús, ta ká'an na tava na níma ndiva'a xí'in kivi taJesús. Ká'an na xí'in níma ndiva'a, káchí na saá:

—Xí'in ndee kivi taJesús, ta ta ká'an taPablo xa'a, xá'nda chiño ndi noo ndó ña kee ndó ini nivi yó'o —káchí na xí'in níma ndiva'a.

¹⁴ Ta sava nataa na nákuati yó'o kúu uxá sa'ya ñii ta ta naní Esceva, ta tajudío kúu ra, ta kúu ra ñii tasutu ká'no. ¹⁵ Ta ñii kivi nataa sa'ya taEsceva yó'o nixaa na noo yóo ñii ta ta kómí níma ndiva'a, ta xa'nda chiño na noo níma ndiva'a yó'o xí'in kivi taJesús, ta ndakuijn níma ndiva'a, káchí ña xí'in nayó'o saá:

—Xini ndi taJesús, ta xini ndi yu kúu taPablo, ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? —káchí níma ndiva'a xí'in nayó'o.

¹⁶ Ta saá ta ta kómí níma ndiva'a kani ní ra ndi'i nasa'ya taEsceva yó'o, ta kündeé ra noo na, ta satakué'e ní ra na. Ta saá ndi'i na uxá ta yó'o xino na kee na yalá ndi'i na, ku'a'an na, ta takué'e ní yiki koñu na. ¹⁷ Ta saá ndi'i nivi na táku ñoo Éfeso, na kúu najudío xí'in nagriego, tá xini so'o na ña ndo'o

uxa nataa yó'o, ta n̄iyi'ví ní na, ta kisa to'ó ní na ndayí kivi taJesús.

18 Ta saá ku'a'a ní n̄ivi na kándixa taJesús kixa'a na noo yoo taPablo xí'in natá'an ra, ta n̄ivi na kixa'a yó'o na'ma na xa'a kuachi na, ndato'on na xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na xina'á. 19 Saá chi tá on ta'an ka kandixa na taJesús, ta ku'a'a ní n̄ivi nañoo Éfeso yó'o xikuu n̄ivi na nákuati tásín, ta xikomí na ku'a'a ní tutu ña saná'a xa'a ndee ñatásín, an xa'a ndi'i noo ña nákuati. Ta saá nakaya na ndi'i tutu yó'o ta ní'i na ña kixa'a na, ta saá xa'mi na ndi'i tutu yó'o noo nakutá'an ku'a'a ní n̄ivi, chi xí'in ña ke'é na saá, saná'a na ndí sandakoo na yichi yata ta vitin ndikon na yichi taJesús. Ndi'i tutu yó'o ña xa'mi na, yá'ví ní ña, ndatan yoo si'un ña koo ya'vi ovi siko uxu ta, na kisa chiño ñii mil kivi, saá kuu ya'vi ndi'i tutu yó'o. 20 Ta saá xita ní'no ní ka to'on Ndios ñii ñii ñoo, ta ku'a'a ní n̄ivi kandixa na to'on yó'o, ta kunda'a ini na ndí ká'no ní ndee kómí to'on Ndios.

21 Tá ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá taPablo chika'a ini ra ko'on tuku ra koto ra n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Acaya, ta saá ko'on ra ta xa'a ra nda ñoo Jerusalén. Ta xáni ka sinj ra, káchí ra saá:

—Tá ndi'i n̄ixiyo yó ñoo Jerusalén, ta saá kee yó ko'on yó ñoo Roma —xáni sinj ra.

22 Ta saá taPablo ti'ví ra taTimoteo xí'in inka ta ta kándixa taJesús naní ra Erasto ña ko'on si'na nayó'o ñoo estado Macedonia. Ovi nataa yó'o kuu na chindee taPablo xí'in chiño ra. Tá kee nayó'o ku'a'an na, ta taPablo kindoo ra lo'o ka kivi ñoo estado Asia.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a
ña nisiso ninda'yi ku'a'a ní n̄ivi ñoo
Éfeso*

23 Ñii kivi ña kindoo ka taPablo ñoo Éfeso, ta kaku ñii kuachi ká'no, ña kuu ña ñii nisiso, ninda'yi ku'a'a ní n̄ivi chi nisaa ní ini na xini

na yichi taJesús. 24 Saá chi ñoo Éfeso n̄ixiyo ñii ve'e ño'o ká'no, noo ñíndichi ñii na'ná naní ña Diana, ña kuu ndios ña kisa to'ó ku'a'a ní n̄ivi ñoo yó'o. Ta ñoo Éfeso yó'o táku ñii ta naní ra Demetrio, ta ti'va ní ra kasa va'a ra na'ná ñaplata, ta kisa va'a ra ku'a'a ní na'ná válí m̄i ve'e ño'o noo ñíndichi ña Diana. Ta ku'a'a ní n̄ivi sáta na na'ná yó'o, ta ví'í ní si'un táva taDemetrio xí'in chiño yó'o, ta ví'í ní si'un táva natá'an ra na kisa chiño xí'in ra. 25 Ta saá taDemetrio kana ra ndi'i na kisa chiño xí'in ra ta xí'in inka n̄ivi na ke'é chiño ndatan yoo ña ke'é ra. Tá nakutá'an ndi'i nayó'o, ta taDemetrio n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kunda'a ini ndó ndí chiño yó kuu ña táxi ku'a'a ní ñakuíká kómí yó. 26 Ta ndó'ó, xa xini so'o ndó xa'a taPablo ta kuu ta ta xa sanoo ini ku'a'a ní n̄ivi na táku ñoo Éfeso yó'o, xí'in n̄ivi na táku ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa estado Asia. Sandá'ví ra na, ndato'on ra xí'in na ndí ndi'i ndios ña kisa va'a n̄ivi on sivi ndios ndino'o kuu ñayó'o, káchí ra xí'in na, ta sanoo ra ini ku'a'a ní n̄ivi xí'in to'on yó'o.

27 Ta saá yiyo ní on kasa to'ó ka n̄ivi chiño ña ke'é yó, ta yiyo ní chika'a n̄ino na ñato'ó ve'e ño'o noo ñíndichi ñandios ká'no Diana, chi kani sinj na ndí ña on vása ndaya'ví ka kuu ña. Ta saá chika'a n̄ino na ñato'ó ká'no ña Diana, vará kuu ñandios ña kisa ká'no n̄ivi na táku ndi'i ñoo estado Asia yó'o, tana n̄ivi na táku ndi'i ñoo ñoyivi yó'o kisa ká'no na ña Diana yó'o —káchí taDemetrio xí'in nataa na nakutá'an xí'in ra.

28 Tá xini so'o na to'on yó'o, ta kixá'á na nisaa ní ini na, ta xí'in ndi'i ndee na, nisiso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—Ñaká'no ní kuu ña Diana, ña kuu ndios m̄i yó nañoo Éfeso! —káchí na, nisiso na, ninda'yi na.

29 Ta xandikon ndi'i n̄ivi nañoo yó'o nakundikon na xí'in nayó'o, ta ñii siso na ká'an na, ndá'yi na.

Ta sava n̄ivi yó'o kama n̄ixaa na, ta xí'in ña sáa ini na, t̄iin na ovi t̄atá'an t̄aPablo, ta ñoo ña'á na ña kuá'an nayó'o xí'in na ñii xiiña ña naní teatro, ña kúu noo ndíka ká'no noo nákutá'an n̄ivi. Ta ovi t̄atá'an t̄aPablo yó'o, ñii ra naní Gayo, ta ink̄a ra naní Aristarco, ta nayó'o kúu na naño estado Macedonia. ³⁰ Ta t̄aPablo kóni ra k̄i'vi ra noo chútú n̄ivi na nákutá'an yó'o, chí kóni ra k̄a'an ra xí'in na, ta n̄ivi na ndik̄on yich̄i t̄aJesús n̄i-taxi na k̄i'vi t̄aPablo noo n̄ivi na sáa ní ini nákutá'an yó'o. ³¹ Ta saá tuku sava nachiño ná'no noo naño estado Asia, kúu na n̄ivi na va'a náta'an xí'in t̄aPablo. Ta nachiño yó'o t̄i'ví na ñii t̄a ko'on ra noo t̄aPablo ña kuaku ndá'ví ra noo ra ña on k̄i'vi ra noo chútú ní n̄ivi na nákutá'an yó'o. ³² Ta ndi'i n̄ivi yó'o ñii síso na ndá'yi na, ká'an na. Xa síin ká'an sava na, ta xa síin k̄a ká'an ink̄a na. Ta ñii násaka na ña ká'an na ta ndá'yi na, ta kuá'a ní n̄ivi yó'o on vása kúndaq̄a ini na ndachun nákutá'an na yó'o. ³³ Ta sava n̄ivi najudío yó'o k̄isa ndux̄a na xí'in ñii t̄a taño na, t̄a naní Alejandro, x̄a'a ña kundichi ra k̄a'an ra noo chútú ní n̄ivi na nákutá'an yó'o. Ta saá t̄aAlejandro ndan̄i'i ra nda'a ra ta sakanda ra ña ña ndúkú ra noo n̄ivi ña sayaa na, on nda'yi k̄a na, chí kóni ra k̄a'an ra to'on ña ndakuijn ra x̄a'a najudío ndí on s̄ivi najudío kúu na ndíso kuachi x̄a'a ña ndá'yi ní n̄ivi yó'o. ³⁴ Ta saá k̄ixá'á ká'an t̄aAlejandro yó'o, ta kúndaq̄a ini n̄ivi yó'o ndí ñii tajudío kúu ra, ta n̄i-xiin na koni so'o na to'on ká'an ra, ta ndeé k̄a síso ndá'yi na ká'an na, káchí na saá:

—¡Ñaká'no kúu ñaDiana ndios m̄ii yó naño Éfeso! —káchí na, ndá'yi na, ta ovi hora ví n̄inda'yi na n̄ika'an na saá.

³⁵ Ta saá ñii t̄achiño t̄a kúu secretario ñoo yó'o, k̄undeé ra noo ña on ndá'yi k̄a n̄ivi yó'o, ta saá sayaa na. Ta n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó naño Éfeso, ndi'i saá n̄ivi ñoyívi kúndaq̄a ini na ndí

ndi'i m̄ii yó va'a ní ndíso chiño yó xí'in ve'e ño'o ñaDiana ñaká'no, ña kúu ndios m̄ii yó, ta va'a ní ndíso chiño yó xí'in m̄ii na'ná ñaDiana ña kúu ña t̄i'ví ndios Júpiter, ta kee ña ñoyívi n̄ino ta k̄ixaa ña nda noo ño'o yó'o. ³⁶ Ta kúndaq̄a ini yó ndí on koó n̄ivi na kúchiño k̄a'an, káchí na ndí on s̄ivi ñandaq̄a kúu to'on yó'o. Ta saá va'a sayaa ndó, on nda'yi k̄a ndó. Ta x̄a'a ña on ke'é ndó ña on vá'a, si'na x̄ini ñó'ó kani s̄ini ndó x̄a'a ndá yu kúu ña kóni ndó ke'é ndó. ³⁷ Saá chí ndó'ó, xa t̄iin ndó nataa yó'o k̄ixaa na xí'in ndó, vará nataa yó'o on vása ní-kisa kuí'ná na nda ñii ña yóo ini ve'e ño'o yó, ni on vása ní-ka'an na to'on ndiva'a x̄a'a ndios m̄ii yó ñaDiana. ³⁸ Ta saá tá t̄aDemetrio xí'in na náta'an xí'in ra kóni na taxi na kuachi x̄a'a nataa yó'o, ta va'a ná ko'on na ve'e chiño ñoo yó, chí yó'o yóo nachiño na kúchiño kasa nani x̄a'a kuachi n̄ivi. Saá chí noo nachiño yó'o ñii ñii n̄ivi kómí na ndayí ña ndakuijn na x̄a'a m̄ii na. ³⁹ Tá yóo ink̄a kuachi ña kóni ndó k̄a'an ndó x̄a'a, ta x̄ini ñó'ó ko'on ndó noo nachiño ñoo yó, ta ndukú ndó noo na ña kasa nani na x̄a'a kuachi yó'o. ⁴⁰ Saá chí vitin ȳiyo ní ko'o nachiño ná'no ñoo Roma chikaa na kuachi s̄at̄a yó, chí kani s̄ini na ndí m̄ii yó sasaa yó n̄ivi ña nakuita na nda'yi na t̄anda x̄a na kani tá'an na xí'in nagobierno. Táná taxi nachiño kuachi x̄a'a yó, ta on kuchiño ndi ndakuijn ndi, chí on koó x̄a'a ña nakuita ndó ta síso ndó ndá'yi ndó k̄ivi vitin —káchí t̄asecretario xí'in n̄ivi na nákutá'an yó'o.

⁴¹ Tá ndi'i n̄ika'an t̄asecretario to'on yó'o, ta saá n̄ika'an ra n̄inda'yi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Vitin va'a kuá'an no'o ndó ve'e ndó —káchí ra xí'in na.

20

To'on yó'o ká'an ndí t̄aPablo kuá'an ra ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Grecia

1 Ta ndi'i niya'a ñayó'o ñoo Éfeso, ta taPablo nakana ra ndi'i nivi na kándixa taJesús, ta nika'an ra xí'in na to'on ña chikaa ndee ini na. Ta saá nindayi ra nayó'o, ta kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra estado Macedonia. 2 Ta saá ku'a'an ra ta nixaa ra ku'a'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Macedonia yó'o, ta ñii ñii ñoo noo nixaa ra nika'an ra xí'in nivi na kándixa taJesús to'on ña chikaa ndee ini nayó'o. Ta saá taPablo kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra ñii ñoo ña nákaa estado Grecia. 3 Ta nixiyo ra Grecia yó'o unj yoo. Ta xa kuyatin kivi kee ra ña ndaa ra tón barco tón ku'a'an ñoo estado Siria, ta xini so'o ra ndi sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra. Ta saá taPablo nasama ra yichi ra, ta ndikó ra ku'a'an ra yá'a ra estado Macedonia. 4 Nataa na ku'a'an xí'in taPablo kúu nayó'o: ñii ra naní Sópater, taño Berea kúu ra, ta taAristarco xí'in taSegundo, nataa nañoo Tesalónica kúu nayó'o; ta taGayo, taño Derbe kúu ra; ta taTíquico xí'in taTrófimo, nataa na estado Asia kúu nayó'o, ta saá tuku taTimoteo ku'a'an ra xí'in taPablo ta xí'in ndi'i nataa yó'o. 5 Ndi'i nayó'o ku'a'an na xí'in taPablo nda nixaa na ñoo Filipos. Ta saá natá'an taPablo ku'a'an si'na na ta nixaa na ñoo Troas, noo ndáti na xa taPablo xí'in mji ndi ña nakutá'an ndi xí'in na. 6 Ta taPablo xí'in ndi'i xindoo ndi ñoo Filipos anda ndi'i vikoo najudío ña naní vikoo sija va'a ña on koó levadura kómí.* Ta saá ndaa ndi tón barco ta ku'a'an ndi ta kivi o'on nixaa ndi ñoo Troas, ta nakutá'an ndi xí'in natá'an ndi, ta xindoo ndi uxá kivi ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an taPablo nindayi ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Troas

7 Ta kivi domingo nakutá'an ndi'i ndi, na kúu nivi na kándixa taJesús, ñii ve'e ñoo Troas yó'o. Ta nakutá'an ndi xa'a ña ta'ví ndi sija

va'a ta xixi ndi ña xa'a ña náká'an ndi ndasaá nixi'i Jesucristo xa'a kuachi ndi. TaPablo nika'an ndoso ra to'on Ndios noo ndi'i ndi na ndoo yó'o, ta na'á va'a ní nixiyo ra nika'an ra. Saá chi xitaan ní inka kivi xini ñó'ó kee ra ko'on ra. Ta xa nitondaa hora ma'ño ñoo kúu ña, ta ká'an ka ra xí'in ndi. 8 Ta piso unj noo nakutá'an ndi ndoo ndi tákaa ku'a'a ní ño'o tóon. 9 Ta ñii ta, talo'o kúu ra, naní ra Eutico yoo ra noo nama ventana piso unj noo nakutá'an ndi yó'o. Ta saá kani ma'ná taEutico yó'o, ta nikisin ra kánoo ra ventana, ta xa'a ñayó'o nakava ra nda noo ño'o. Ta saá kama noo nivi, tá mií kóni na ndaní'i na ra, ta xini na xa ta nixi'i va'a kúu ra. 10 Ta taPablo noo ra, xino ra nixaa ra, ta xikundee ra noo kándú'u taEutico, ta nómi ra yikí koñu ra, ta nika'an ra xí'in nivi na yita yó'o, káchí ra saá:

—On kundi'i ini ndó, chi táku ra —káchí taPablo xí'in na.

11 Ta taPablo ndikó ra ndaa ra noo yoo ra sáná'a ra. Ta saá ta'ví ra sija va'a xixi ra xí'in na, chi saá ké'é na xa'a ña náká'an na taJesús, ta ta nixi'i xa'a kuachi na. Ta ndi'i ñayó'o, ta taPablo tuku kixá'á ra ká'an ka ra, ndato'on ra xí'in nivi nda nitivi inka kivi. Ta saá kee taPablo ku'a'an ra. 12 Ta saá sava nivi yó'o chindee na taEutico yó'o kuano'o ra ve'e ra, ta kúsi ní ini ndi'i na chi táku ra.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kee ra ñoo Troas ta ku'a'an ra ñoo Mileto

13 Ta mji ndi, ku'a'an si'na ndi xí'in tón barco, kee ndi ñoo Troas, ta nixaa ndi ñoo Asón, chi saá kindoo taPablo xí'in ndi. Ta taPablo ku'a'an xa'a ra ta nixaa ra nakutá'an ra xí'in ndi ñoo Asón yó'o. 14 Ta saá ndaa ra tón barco noo ñó'o ndi, ta ku'a'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mitilene. 15 Ta nitivi inka kivi, ta kee tuku ndi xí'in tón barco ta ku'a'an ndi, ta niya'a yatin ndi ñii isla ña naní Quío, ta ku'a'an ka

* 20:6 Vikoo yó'o kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxii sikuá na noo nañoo Egipto kujya xina'á.

ndi, ta saá nda inka kivi nixaa ndi nda ñoo Samos, ña nákaa ñii xiiña noo inka isla. Ta saá kee tuku ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi nda ñoo Trogilio, ta inka kivi kee ndi ta kua'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mileto. ¹⁶ Xa chikaa ini ndi ko'on ndakú ndi nda ñoo Mileto, chi taPablo ni-xiin ra ya'a ra chí ñoo Éfeso, saá chi nómi ní xini ñó'ó xaa ra ñoo Jerusalén xa'a ña koo ra ñoo yó'o yachí ka kivi ña kana viko Pentecostés.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo nindayi ra na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso

¹⁷ Kivi kixaa taPablo ñoo Mileto, ta t'ví ra chiño ña kana ra naxikua'a na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso ña kixaa na noo ra. ¹⁸ Ta saá kixaa nayó'o, ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Nañani yó, mji ndó xini va'a ndó ndasaá xitakuji xí'in ndó nda kivi ñanoó kixaa ñoo ndó estado Asia yó'o tãnda vitin. ¹⁹ Ndi'i saá kivi nixiyoji xí'in ndó, ta nda lo'o on vása ní-ndukúji ña kasa ká'no nivi yi'i, ta kisa nino xí'in miji xa'a ña vivii kisa ndivi chiño Ndios noo ndó, ta xí'in ña ndino'o ní ini ke'éji saá anda xakuji xa'a ndó. Ta kua'a ní yichí kundeéji noo ña yo'vi xito ndoso yi'i, chi sava nañooji najudío kóni na ka'ni na yi'i. ²⁰ Ta mji ndó xini va'a ndó ndí nda lo'o on vása ní-sandakooji ña nika'anji xí'in ndó to'on va'a ña xini ñó'ó chindeé ndó'ó, ta nda ñii to'on va'a ni-chise'éji noo ndó. Saá chi kua'a ní yichí nixa'anji noo nakutá'an kua'a ní nivi ñoo ndó, ta saá tuku nixa'anji kua'a ní ve'e noo nakutá'an lo'o nivi, ta noo ndi'i nivi nika'an ndosoji to'on va'a yó'o. ²¹ Ta ñii káchí ká'an to'on ña ndát'onji xí'in najudío ta xí'in nivi na on vása kúu najudío: nika'anji xí'in na ndí xini ñó'ó nandikó ini na xa'a kuachi na, ta ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta

xini ñó'ó kandixa na Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. ²² Ta vitin ko'onji ñoo Jerusalén, chi saá xa'nda chiño Níma Ndios noo i, vará on vása xiniji yukia kundo'oji ñoo kán. ²³ Ta ñii ñii ñoo noo nixa'anji, Níma Ndios nika'an ña xí'inji ndí xo'vi níji ta chikaa na yi'i ini ve'e kaa. ²⁴ Ta yi'i, táná kivi xa'a yichí taJesús, ta nda lo'o on vása ndí'i ini, chi ñii laá ña ndáya'ví ní noo kúu ña vivii kasa ndivi ndi'i chiño ña sakuiso chiño taJesús yi'i. Ta chiño yó'o kúu ña ká'an ndosoji to'on ñava'a xa'a Jesucristo noo nivi, ta ká'anji xí'in na ndí Ndios kúu ta ta ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra xini ra nivi.

²⁵ 'Ta vitin kúndaa ini ña on nda ñii ka kivi on ndikóji noo ndó ña koto ka ndó yi'i. Na'a nixiyoji xí'in ndó ta saná'a ndi'i ndó'ó xa'a yichí noo xa'nda chiño Ndios. ²⁶ Ta xa'a ña ke'éji saá, on vása ndiso ka kuachi xa'a ndó. ²⁷ Saá chi on vása ní-yi'ví ña ká'an ndosoji noo ndó ndasaá yóo ña chikaa ini Ndios kasa ndivi ra xí'in nivi ta xí'in ñoyivi yó'o, ta on vása ní-chise'éji noo ndó nda ñii ña kóni Ndios kasa ndivi ra xí'in nivi. ²⁸ Níma Ndios nakaxin ña ndó'ó ña kuiso chiño ndó xí'in nivi na kándixa taJesús na táku ñoo ndó. Ta ndátan yóo nataa na vivii ndaa tindikachi sana na, saá ndó'ó xini ñó'ó vivii kundaa ndó ta chindeé ndó natá'an ndó na kándixa taJesús. Saá kasa ndivi ndó chi na ndáya'ví ní noo Ndios kúu ñii ñii nivi yó'o, chi Ndios sata ra na xí'in niji taJesús ña nixita nda'a tón cruz. ²⁹ Koto va'a ndó, chi xini va'a ndí kivi ña vaxi kixaa nivi na on vá'a ini ña sandá'ví na natá'an ndó na kándixa taJesús. Ta na on vá'a ini yó'o ke'é na ndátan ké'é ndiva'yi xí'in tindikachi. ³⁰ Kivi ña vaxi sava natá'an ndó na vitin ndikon yichí taJesús xí'in ndó, nayó'o nakuita na ta ka'an na sativi na ñandaa, ta chu'u na nivi na kándixa taJesús xa'a ña kundikon na yichí vatá saná'a na. ³¹ Ñakán xini ñó'ó koto va'a ndó ña on taxi ndó ña nivi yó'o sandá'ví na ndó'ó, ni inka

natá'an ndó na kándixa taJesús. Naká'án ndó ndí uní kuiya nixiyo i xí'in ndó, ta ndiví ñoo nda xí'in ña xáku i, nika'an i ndato'on i xí'in ñii ñii ndó'ó ndasaá kundikon va'a ndó yichi taJesús.

³² Ta vitin, nañani yó, nátaxi i ndó'ó nda'a Ndios ña vivii kundaa ra ndó'ó. Ta nátaxi i ndó'ó ña chikaa so'o ndó to'on Ndios ña ká'an xa'a ñava'a ní ké'é ra xí'in ndi'i nivi. Saá chi to'on Ndios yó'o kómí ña ndee ña chindeé ña ndó'ó kua'no ka ña kándixa ndó Ndios. Ta ndixa nivi na kúu na nakaxin Ndios ña kundikon na ra, nayó'o ndixa naki'in na ndi'i ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na.

³³ Ta kivi nixiyo i xí'in ndó on vása ní-ndukú i si'un noo ndó, ni on vása ní-ndukú i tikoto noo ndó, ni on vása ní-kutoo i kukomí i ñava'a kómí nda ñii ndó'ó.

³⁴ Nda víka, xini ndó ndasaá chikaa i ndee xí'in mii i kisa chiño i xa'a ña kukomí i si'un ña sata i ña xini ñó'o noo mii i, tанда ña xini ñó'o noo natá'an i.

³⁵ Xí'in ña xitaku i saá, saná'a i ndó'ó ndasaá xini ñó'o chikaa ndó ndee kasa chiño ndó ña kukomí ndó si'un ña chindeé ndó natá'an ndó, na kúu nandá'ví. Naká'án ndó to'on ña nika'an taJesús, kachi ra saá: “Nivi na taxi ñava'a nda'a inká nivi, nákaa ñasii ní ka ini nayó'o noo nivi na naki'in ñava'a”, kachi taJesús —kachi taPablo xí'in naxikua'a na ndiso chiño xí'in na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso.

³⁶ Ta ndi'i nika'an taPablo to'on yó'o, ta saá xikuxítí ra, ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta ñii kiva saá naxikua'a yó'o nika'an na xí'in Ndios.

³⁷ Ta saá ndi'i naxikua'a xáku ní na xí'in taPablo, ta nómi na ra, ta chíto na noo ra ndáyi na ra.

³⁸ Kúchuchú ní ini ndi'i nayó'o chi kachi taPablo on ndikó ka ra noo na. Ta saá kee na kua'an na xí'in taPablo, ta nixaa ra ta ndaa ra tón barco, ta kua'an ra.

21

To'on yó'o ká'an ña taPablo kee ra kua'an ra nda ñoo Jerusalén

¹ Ta ndi'i nidayi ndi naxikua'a na kúu na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso, ta saá ndaa ndi tón barco ta kua'an ndi, ta nixaa ndi isla ña naní Cos. Ta saá inká kivi kee ndi kua'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi inká isla ña naní Rodas. Ta saá kee tuku ndi kua'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo ña naní Pátara. ² Ta ñoo yó'o naní'i ndi ñii tón barco, tón kua'an nda ñoo estado Fenicia, ta saá ndaa ndi tón barco yó'o, ta kua'an ndi. ³ Ta saá niya'a yatin ndi isla naní Chipre, ña kindoo chí siin yitin tón barco noo ñó'o ndi kua'an ndi. Ta saá kua'an ndi, ta nixaa ndi ñoo Tiro ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta noo ndi tón barco, ta xini ñó'o kundati ndi ñoo yó'o xa'a ña sanoo na ñakía'vi ndiso tón barco. ⁴ Tá mií sanoo na ña ndiso tón barco, ta kua'an ndi niki'vi ndi ñoo Tiro, ta nakutá'an ndi xí'in nivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta nika'an na xí'in ndi ña kundoo ndi xí'in na, ta saá kindoo ndi xí'in nayó'o uxá kivi. Ta Níma Ndios nika'an ña xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o ña ndato'on na xí'in taPablo ndi on ko'on ra ñoo Jerusalén. ⁵ Ta saá ni, taPablo on vása ní-ndikó ini ra. Ta saá tá nixino uxá kivi, ta ndi'i nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Tiro yó'o, na kúu nataa xí'in náña'a, ta xí'in nakuálí, ndi'i nayó'o nixaa'an na xí'in ndi nda yu'u takuii mini. Ta saá xikuxítí na xí'in ndi noo yotí yu'u takuii yó'o, ta nika'an ndi'i ndi xí'in Ndios. ⁶ Ta saá nidayi ndi ndi'i nivi na kándixa taJesús yó'o, ta ndikó na kuano'o na ve'e na. Ta mii ndi ndaa tuku ndi tón barco ta kua'an ndi.

⁷ Ta saá kua'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Tolemaida. Ta noo ndi tón barco yó'o, ta nixaa'an ndi nakutá'an ndi xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, ta kindoo ndi nixiyo ndi xí'in na ñii kivi. ⁸ Ta nitivi inká kivi, ta kee tuku ndi kua'an ndi xí'in tón barco, ta nixaa ndi ñoo Cesarea. Ta saá nixaa'an ndi ve'e taFelipe, ta kúu ta ta ká'an ndoso to'on va'a xa'a taJesús noo kua'a

ní nivi, ta kindoo ndi ve'e ra xí'in ra. Ta Felipe yó'o kúu ñii tatá'an na uxá taa na kisa ndivi chiño xa'a ña chindeé na naapóstol, chi sakán lo'o kuiya niya'a, nivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo Jerusalén sakuiso chiño ña'á na ña ke'é na saá. ⁹ Ta yoo komi náña'a sa'ya ta Felipe yó'o, ta nda ñii náña'a yó'o on ta'an tonda'a ná, ta ndi'i náyó'o kúu ná náprofeta. ¹⁰ Ta xa ovi án unj kivi ndoo ndi ve'e ta Felipe, ta saá kixaa ñii taa naní ra Agabo, ta kee ñoo estado Judea kúu ra, ta profeta kúu ra. Tá kixaa ra noo ndi, ¹¹ ta tjin ra tikoto káni lo'o ña xino'ni toko ta Pablo, ta katón ra nda'a mji ra xí'in ña, ta katón ra sikon xa'a mji ra xí'in ña. Ta saá nika'an ra xí'in ndi, káchí ra:

—Ñii ki'va ndatán katóni nda'a j ta katóni xa'a j xí'in tikoto yó'o, saá Níma Ndios nika'an ña xí'in j ndi najudío naná'no noo nañoo Jerusalén katón na taa ta xí'in tikoto káni yó'o, ta taxi na ra nda'a nivi na on sivi najudío kúu. Saá ke'é na xí'in ra kivi xa'a ra ñoo Jerusalén, káchí Níma Ndios xí'in j —káchí ta Agabo, ndato'on ra xí'in ndi.

¹² Tá xini so'o ndi ña ndato'on ta Agabo yó'o, ta saá mji ndi na kúu na ku'a'an xí'in ta Pablo ta xí'in ndi'i inká nivi na kándixa ta Jesús ñoo yó'o, xaku ndá'ví ndi noo ta Pablo ña ndukú ndi noo ra ña on ko'on ra ñoo Jerusalén. ¹³ Ta ndakuijn ta Pablo, káchí ra saá:

—¿Ndachun xáku ní ndó?, chi ña xito j xáku ndó saá, kúchuchú ní ini j. Ta yi'i, xa yoo ti'va j ña chiko'ni na yi'i, tãda ka'ni na yi'i ñoo Jerusalén, saá chi ndixa xa yoo ti'va j kivi j xa'a ta Jesús, Taa ta Ká'no noo yó —káchí ta Pablo xí'in ndi.

¹⁴ Tá kúndaá ini ndi ndi ni-kuchiño ndi sanoo ndi ini ra ña on ko'on ra, ta saá on vása ní-ka'an ka ndi xí'in ra xa'a ña. Ta nda nika'an ndi, káchí ndi:

—Va'a ná kundivi ndatán kóni Ndios —saá káchí ndi.

¹⁵ Ta niya'a lo'o kivi, tá xa kisa ndivi ndi ña xini ñó'ó ndi ko'on ndi, ta saá kee ndi ku'a'an ndi, ta nixaa ndi ñoo Jerusalén. ¹⁶ Ta sava nivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo Cesarea xa kee na ku'a'an na xí'in ndi nda ñoo Jerusalén. Ta nivi yó'o nika'an na kana na ndi'i ña ko'on ndi xí'in na ña kindoo ndi ve'e ñii taa ta naní Mnasón. Ta ta Mnasón yó'o kaku ra ñoo isla Chipre, ta kúu ra taa ta xa ku'a'a ní kuiya kándixa ta Jesús.

To'on yó'o ká'an ña ndi tjin na ta Pablo ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

¹⁷ Tá nixaa ndi ñoo Jerusalén, ta nivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo yó'o naki'in va'a ní na ndi'i xí'in ñasij ní ini na. ¹⁸ Ta saá inká kivi nixa'an ta Pablo xí'in ndi ña koto ndi ta Santiago,* taa ta kúu taká'no noo nivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta nixaa ndi ta xini ndi ta Santiago xí'in ndi'i naxiku'a'a na kúu nivi na ndiso chiño xí'in na kándixa ta Jesús ñoo yó'o. ¹⁹ Ta saá ndi'i mji ndi chindeé ndi naná'no yó'o, ta ta Pablo kixá'á ra ndato'on ra xí'in na xa'a ndi'i ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kúu najudío, saá chi Ndios taxi ra ndee ra nda'a ta Pablo ña kisa ndivi ra chiño va'a yó'o. ²⁰ Tá ndi'i na ndoo yó'o xini so'o na to'on ña nika'an ta Pablo xí'in na, ta kúsi j ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios. Ta saá nika'an naxiku'a'a yó'o xí'in ta Pablo, káchí na saá:

—Ñani yó, xa xini ún ndi ku'a'a ní mil najudío xa kándixa na ta Jesús vitin. Vará ndikon na yichi ta Jesús, ta chikaa ní na ndee ña kisa ndivi na ndayí Ndios ña nita ta Moisés kuiya xina'á, chi ña ndaya'ví ní noo na kúu ndayí yó'o. ²¹ Ta najudío yó'o xa xini so'o na to'on xa'a ún, chi sava nivi káchí na ndi yó'ó sáná'a ún ndato'on ún xí'in najudío na táku ñoo xiyó ña on kasa ndivi ka na ndayí ña nita ta Moisés xina'á, ta sáná'a ún na ña on kasa ndivi ka

* **21:18** Ta Santiago, inká kivi ra kúu Jacobo.

na costumbre ña naní circuncisión xí'in nataa sa'ya na, ta sáná'a ún na ña sandakoo va'a na ndi'i costumbre ña kisa ndivi mji yó najudío, saá ndatō'on ún, káchí nivi yó'o xa'a ún.

²² Ta vitin, ¿yukía koo ke'é yó?, chi nivi koni so'o na ndi xa kixaa ún ñoo Jerusalén yó'o. ²³ Ta saá va'a ke'é ún ña ká'an ndi xí'in ún vitin, chi yóo ña xini ñó'ó ke'é ún xa'a ña kundaā ini nivi ndi on sivi taa ta on vása kisa to'ó ndayí Ndios ña nitaā taMoisés kuu ún. Yó'o yóo komi taa natá'an ndi, ta nayó'o xa kindoo na xí'in Ndios ña kasa ndivi na ñii chiño va'a. ²⁴ Ta saá va'a ná ko'on na komi taa yó'o xí'in ún, ta ndi'i ndó ná kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios noo ndayí ña nitaā taMoisés xa'a ña nduu ndó nandii noo Ndios. Ta saá cha'vi ún xa'a ña xatá na yisi sijní nataa yó'o. Tá ndi'i kisa ndivi ún chiño yó'o, ta saá ndi'i nivi kundaā ini na ndi ñavata kuu to'on ña xini so'o na ká'an nivi xa'a ún, chi ndixa yó'ó kuu taa ta kisa to'ó ndayí Ndios ña nitaā taMoisés. ²⁵ Ta nivi na on vása kuu najudío, na kuu na kándixa taJesús, xa kundaā ini na yu kuu ña xini ñó'ó ke'é na, saá chi xa nitaā ndi ñii tutu ña t'vi ndi nixaa nda'a na. Ta noo tutu yó'o ndatō'on ndi xí'in na ndi ndasaá kuiti ndayí yó'o xini ñó'ó kasa ndivi na: “On vá'a kuxu na ña'a ña nisoko nivi noo ndios vata ña kuu ñaídolo án ñaimagen, ni on vá'a kuxu na nji kitj, ni on vá'a kuxu na kitj tí sakuá'na na xa'ni na, ni on vá'a kusun taa xí'in ña'a ña on sivi ñásí'í ra kuu, ni on vá'a kusun ña'a xí'in taa ta on sivi yi ña kuu”, saá njka'an ndi, xa'nda chiño ndi noo nivi na on vása kuu najudío, na kándixa taJesús —káchí naxikua'a xí'in taPablo.

²⁶ Ta saá taPablo chikaa ini ra ña kasa ndivi ra ña kóni naxikua'a yó'o. Tá kixaa inká kivi, ta na komi taa najudío yó'o kuā'an na xí'in ra, ta nixaa na noo kisa ndivi na ndayí ña nitaā taMoisés xina'á xa'a ña nduu na nandii noo Ndios. Ta ndi'i ke'é na saá, ta taPablo njki'vi ra ini ve'e ño'o

ká'no ña ndatō'on ra xí'in tasutu ndá kivi kuu ña tondaā kivi ona ña taxi na ña xini ñó'ó soko na noo Ndios, chi xí'in ña ke'é na saá saxino na ña kindoo na xí'in Ndios.

²⁷ Tá xa nitondaā kivi uxā ña xa yatin kasa ndivi na chiño ña saxino na ña kindoo na xí'in Ndios, ta saá kixaa sava najudío na kee ñoo estado Asia, ta xini na taPablo ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta kixá'á na sasaā na ini nivi na nákutá'an yó'o, xa'a ña síso na, ndá'yi na. Ta najudío na kixaa yó'o kuā'an na sata taPablo ña kani na ra. ²⁸ Ta ñii ndeé síso na ndá'yi na, káchí na saá:

—Na'a ndó, natá'an yó naño Is-rael, chindeé ndó ndi'i ña ná tiin yó taa yó'o, chi taa ta on vása va'a kuu ra. Saá chi kuu ra taa ta xika ndi'i xiiña ta kándiva'a ra xa'a naño yó, ta sáná'a ra ndi'i nivi ndi ña on vá'a kuu ña kisa to'ó ka na ndayí Ndios ña nitaā taMoisés. Kándiva'a ra xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o, ta vitin kixaa ra kisa kini ra ini ve'e ño'o yó'o, chi taxi ra njki'vi nivi na on vása kuu najudío ini ve'e ño'o yij yó'o —káchí nayó'o, sasaā na ini nivi.

²⁹ Saá ká'an na chíkaa na kuachi sata taPablo, chi sakán xini na ra kuā'an ra yichi ñoo Jerusalén xí'in ñii tagriego ta naní Trófimo, taa ta kee ñoo Éfeso kuu ra. Ta xani sijní na ndi taTrófimo yó'o njki'vi ra ini ve'e ño'o xí'in taPablo.

³⁰ Ta ndi'i nivi ñoo yó'o ñii síso na ndá'yi na xí'in ña sáa ní ini na. Ta xino na nixa'an na tiin na taPablo, ta ñoo na ra noo ño'o, tava na ra nda sata nama ña xino nduu ve'e ño'o yó'o, ta kama ní nakasi na yé'é nama yó'o. ³¹ Ta kuā'a ní nivi yó'o kani ní na taPablo xa'a ña ka'ni na ra. Ta saá taa taká'no noo ndi'i natropa na ndáa ñoo yó'o xini so'o ra ndi ndi'i nivi naño Jerusalén yó'o ñii síso na ndá'yi na kani tá'an na. ³² Ta saá xandikon kana ra natropa xí'in na ndiso chiño xí'in na, ña ko'on na xí'in ra noo nákutá'an nivi na síso kani tá'an. Ta nivi yó'o xini na

vaxi natropa, ta saá sandakoo na, on vása káni ka na taPablo. ³³ Ta ta taká'no noo ndi'i natropa nixaa ra noo nakutá'an nivi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta katón na nda'a ra xí'in ovi cadena. Ta saá nindaqa to'on ra nivi na nakutá'an yó'o, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yu kúu tayó'o?, ta, ¿yu kúu ña on vá'a ke'é ra? —káchí taká'no xí'in nivi.

³⁴ Ta saá ñii síso ndakuijn na ndá'yi na, xa síin síin noo kuachi ká'an nivi yó'o ña sákuiso na sata taPablo. Ta ta taká'no noo natropa ni-kuchiño kundaq ini ra yo xa'a kúu ña sáa ini nivi yó'o ña síso na ndá'yi na. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra ña ko'on taPablo xí'in natropa nda cuartel noo kundasi ndaa ra. ³⁵ Ta taPablo kuá'an ra xí'in natropa ta nixaa ra xí'in na noo yoo escalera ña kuá'an ndaa noo ki'vi na yé'é cuartel. Ta natropa xini ñó'ó na kuiso na taPablo ña kuchiño ndaa ra xí'in na, saá chi kuá'a ní nivi na sáa ini, ndikon na sata taPablo xa'a ña ka'ni na ra. ³⁶ Ta nivi yó'o xí'in ndi'i ndee na síso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—¡Ñii yichi ná kivi ra! ¡Ná kivi ra! —káchí na, ndá'yi na.

TaPablo ndakuijn ra to'on xa'a mii ra noo nivi naño Jerusalén

³⁷ Ta natropa kuá'an ndaa na escalera, ndiso na taPablo, ta xa yatin xa na ña chikaa na ra ini cuartel, ta saá taPablo nika'an ra to'on griego xí'in mii ta taká'no noo natropa, káchí ra saá xí'in ra:

—¿An taxi ún ña ka'an lo'o i xí'in ún? —káchí ra xí'in tayó'o.

Ta ndakuijn taká'no yó'o, káchí ra saá:

—¿An ká'an ún to'on griego va?

³⁸ ¿An on sivi yó'ó kúu ñii taño Egipto, ta ta sakán lo'o kuyá nija'a sakaku kuachi xí'in ña kisa toon ra noo nagobierno? Chi tayó'o kana ra ta sanakutá'an ra komi mil ta

na xikoo yu'ú xí'in ra, ta nixa'an na xí'in ra nda yuku yichí, noo kee na ña kani tá'an na xí'in nagobierno —káchí ra xí'in taPablo.

³⁹ Ta ndakuijn taPablo nika'an ra:

—On sivi yi'i kúu ta ká'an ún xa'a. Yi'i kúu ñii tajudío, ta kaku ñoo Tarso ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta ñoo Tarso yó'o kúu ñoo ká'no ña ndaya'ví ní. Ta vitin ndúkú noo ún ña taxi ún ndayí ka'an i xí'in nivi na nakutá'an yó'o —káchí taPablo xí'in taká'no noo natropa.

⁴⁰ Ta taká'no yó'o taxi ra ndayí ña ka'an taPablo xí'in nivi.

Ta saá taPablo xikundichi ra noo escalera yó'o, ta sakanda ra nda'a ra noo nivi ña sayaa na, on ndayí ka na. Ta saá sayaa ndi'i na, ta taPablo kixá'á ra ká'an ra xí'in na to'on hebreo ña kúu to'on mii na, ta káchí ra saá xí'in na:

22

¹ —Natá'an yó, nataa xikua'a xí'in ndi'i nataa ñoo yó, ndúkú noo ndó ña koni so'o ndó to'on ña ka'an i ndakuijn i xa'a i vitin —káchí taPablo xí'in na.

² Tá xini so'o nayó'o ndi taPablo ká'an ra to'on mii na ña kúu to'on hebreo, ta saá ñii ya ya kúu na.

³ Ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Yi'i kúu ñii tajudío, ta kaku ñoo Tarso, ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta xa'no i ñoo Jerusalén yó'o. Ta mii taGamaliel, tamaestro ká'no, kúu ta ndino'o saná'a ra yi'i. Ta saá ndeé ní sakuá'á i ndasaá xini ñó'ó kundikon i yichi naxii síkuá yó, ta va'a ní kisa ndivi i ndi'i ndayí yó'o. Ndi'i saá kivi taxi xí'in mii i ña vivii kisa ndivi i ndi'i chiño ña xani sinii sakusii ini Ndios, ñii ki'va ndatan vitin taxi xí'in mii ndó kisa ndivi ndó chiño ña xani sinii ndó sakusii ndó ini Ndios. ⁴ Ta kivi saá xani sinii ndi yichi taJesús kúu ña on vása va'a, ta nixika i ñii ñii ñoo xa'a ña nandukú i nivi na kúu na ndikon yichi yó'o ña saxo'vi i nayó'o nda tonda ña kivi ndi'i na, saá kusii ini i kundo'o na. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i

kivi tá naní'i*i* nataa án náña'a na ndíkõn yich*i* taJesús, ta tiin*i* nayó'o ta taan*i* na ini ve'e kaa. ⁵ Ta ta tasutu ká'no nõõ mii yó najudío xí'in naxikua'a na ndíso chiño xí'in yó, nayó'o xini va'a na ndi to'on ña ká'an*i* xí'in ndó vitin kúu ñanda*a*, chi naná'no yó'o kúu na nita*a* tutu ña taxi na ndayí nda'a*i* xa'a ña tiin*i* ndi'i nivi na ndíkõn yich*i* taJesús na kúu na táku ñoo Damasco, ta tutu yó'o nika'an ña kómii ndayí ña tiin*i* na, ta katón*i* na ña kixi na xí'in*i* ñoo Jerusalén yó'o xa'a ña xo'vi na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato'on ra ndasaá nakutá'an ra xí'in taJesús (Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶ 'Ta saá tá ku'a'an*i* ñoo Damasco ta xa yatin nitonda*a* ma'ño ndivi kúu ña, ta ñii kama kee ño'o ñoyivi ñino, ta ndeé ní naye'e ña yi'i, ta xino nduu ña nõõ ñindichi*i*. ⁷ Ta saá nakavai nda nõõ ño'o. Ta xandikõn xini so'oi to'on, ta nika'an ña xí'in*i*, kachí ña saá: "Saulo, Saulo, ¿ndachun ndikõn ún saxo'vi ún yi'i?" ⁸ Ta ndakuiin*i*, nika'an*i*: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", kachí*i*. Ta nika'an ra xí'in*i*: "Yi'i kúu*i* Jesús, taño Nazaret, ta ta ndikõn ún saxo'vi ún", kachí ra xí'in*i*. ⁹ Ta nataa tá'an*i* na ku'a'an xí'in*i* xini na ña nitivi yé'e ño'o yó'o, ta niyi'vi ní na, ta õn vása ní-xini so'õ na to'on ña xini so'oi. ¹⁰ Ta ninda*a* to'on*i* ta ta ká'an xí'in*i*, kachí*i* xí'in ra saá: "¿Vitin yukia kóni ún ke'é*i*, Tata?", kachí*i* xí'in ra. Ta ta yó'o ndakuiin ra, kachí ra saá: "Nakundichi ún, ta naki'in ún yich*i*, ta ko'õn ún ki'vi ún ñoo Damasco, chi ñoo yó'o xa xa'nda chiño*i* nõõ ñii ta ña ka'an ra xí'in ún ña chitóni*i* kasa ndivi ún xa'a*i*", kachí ra xí'in*i*. ¹¹ Ta saá naki'in ndi yich*i* ta ku'a'an ndi, ta nataa tá'an*i* na ku'a'an xí'in*i*, tiin na nda'a*i*, ta ní'i na yich*i* ku'a'an ndi, chi ño'o yé'e ña nitivi nõõ sandakoo kuá*a* ña nduch*i* nõõ*i*. Ta saá nixaa ndi ñoo Damasco, ¹² nõõ táku ñii ta ta naní Ananías. Ta taAnanías

yó'o kúu ñii ta ta vivii kisa ndivi ndayí Ndios ña nita*a* taxii síku*a* yó taMoisés xina'a, ta va'a ní kánóo ñato'ó ra nõõ ndi'i najudío na táku ñoo Damasco. ¹³ Ta taAnanías yó'o kixaa ra nõõ*i*, ta xindichi yatin ra nõõ yóo*i*, ta nika'an ra xí'in*i*, kachí ra saá: "Ñani*i* Saulo, vitin va'a nakoto nduch*i* nõõ ún", kachí ra. Ta saá xandikõn va'a nativi nakoto*i* xí'in nduch*i* nõõ*i*, ta va'a xito*i* nõõ taAnanías yó'o. ¹⁴ Ta saá nika'an ra xí'in*i*, kachí ra: "Mii Ndios, ta síkón ní ñato'ó chinóo naxii síku*a* yó xina'a, nakaxin ra yó'ó ña kundaa ini ún yu kúu ña kóni ra kasa ndivi ún. Ta nakaxin ra yó'ó xa'a ña nakutá'an ún xí'in taJesús ta ta kúu taNda*a*. Ta nakaxin ra yó'ó xa'a ña xini so'õ ún to'on ña kee mii yu'u tayó'o. ¹⁵ Ndios ke'é ra saá xí'in ún chi yó'ó kuu ún ta ta ndakuiin xa'a taJesús, ta ndato'on ún xí'in ndi'i nivi yu kúu ña xini ún, ta yu kúu ña xini so'õ ún. ¹⁶ Ta vitin õn kundati ka ún, ta kama nakundichi ún ta kuchu ún xí'in ndayí kivi taJesús, ta ndukú ún nõõ ra ña kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi ún", kachí taAnanías xí'in*i*.

Ndios ti'vi ra taPablo ña ka'an ra to'on ñava'a xa'a taJesús xí'in nivi na õn vása kúu najudío

¹⁷ Ta taPablo ndato'on ka ra xí'in na, kachí ra saá:

—Tá ndikó*i* ñoo Jerusalén, ta ñii kivi tá ká'an*i* xí'in Ndios, ta yóo*i* ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta saá kixaa ñii ña nitivi nõõ*i*. ¹⁸ Ta ñayó'o kúu ña xini taJesús, ta nika'an ra xí'in*i*, kachí ra saá: "Kama ní kee ún ñoo Jerusalén yó'o, chi nivi ñoo yó'o õn kandixa na to'on ña ndato'on ún xí'in na xa'a*i*", kachí taJesús xí'in*i*, ña nitivi ra nõõ*i*. ¹⁹ Ta saá ndakuiin*i* nika'an*i* xí'in ra, kachí*i*: "Tata, nivi ñoo yó'o ndixa xini na ndi yi'i kúu ta ta xindikõn saxo'vi ní ndi'i nivi na kándixa yó'ó. Saá chi yi'i nixa'an*i* ñii ñii ve'e ño'o sinagoga, ta tiin*i* nayó'o ta taan*i* na ini ve'e kaa. ²⁰ Ta kivi

xá'ni na taEsteban, ta ta ndakuijn to'on va'a xa'a ún noo nivi, ta yi'i, nixiyo yu'úi xí'in nivi na ké'é saá, tanda xindaa i tikoto nivi ña koon na yuu taEsteban ta xa'ni na ra", kachí i xí'in taJesús. ²¹ Ta ndakuijn ra, kachí ra saá xí'in i: "Vitin ko'on ún, chi yi'i ti'ví i yó'ó ko'on ún ku'a ní ñoo xíká ña ndato'on ún to'on i xí'in nivi na on vása kúu najudío", kachí ra xí'in i —kachí taPablo xí'in najudío na nákutá'an yó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a yu kúu ña ke'é
taa taká'no noo natropa xí'in taPablo*

²² Tá nivi na nákutá'an yó'o xini so'o na to'on yó'o ña nika'an taPablo xa'a nivi na on vása kúu najudío, ta on vása ní-xiin ka na koni so'o na to'on ká'an ra, ta kixá'a na sáa ní ini na. Ta ñii síso na ndá'yi na, kachí na saá:

—iNá kivi tayó'o! iOn vása va'a ña kutaku ka ra ñoyívi yó'o! —kachí na, ndá'yi na.

²³ Ta on vása sándakoo na ndá'yi na ta ká'an na ña on vá'a xa'a taPablo. Ta tava na tikoto ña kánóo sata tikoto ndixin na, ta kisin na tikoto yó'o, ta tjin na ño'o ta sakana na ña chí nino, chi ña ke'é na saá kóni kachí ña ndí nda lo'o on xiin na naki'in na to'on ña ká'an taPablo.

²⁴ Ta saá taa taká'no xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta chika na ra ini cuartel. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taPablo xí'in kuártá xa'a ña na'ma ra ndachun sáa ní ini nivi xini na ra. ²⁵ Tá on ta'an ka kani na ra, ta si'na katón na ra. Ta saá nika'an taPablo xí'in ñii taa ta ndiso chiño xí'in sava natropa yó'o, kachí ra saá:

—¿Án ndixa kachí ndayí ndí va'a kani ndó ñii taa ta kúu taño Roma tá si'na on ta'an ko'on ra noo tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi tayó'o? —kachí taPablo xí'in ñii taa ta ndiso chiño xí'in sava natropa.

²⁶ Tá tayó'o xini so'o ra ña nika'an taPablo, ta kama nixa'an ra ndato'on ra xí'in mii taa taká'no noo ra, ta kachí ra saá:

—Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?, chi taa ta xa'nda chiño ún kani ndi xí'in kuártá, tayó'o kúu ra ñii taño Roma —kachí ra xí'in taa taká'no noo natropa.

²⁷ Ta saá taa taká'no yó'o ku'a'an ra, ta nixa'a ra noo taPablo, ta nindaka to'on ña'a ra, kachí ra saá xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ñii taa taño Roma? —kachí ra.

Ta ndakuijn taPablo:

—Ndixa yi'i kúu i taño Roma —kachí ra.

²⁸ Ta saá nika'an taa taká'no yó'o xí'in ra, kachí ra:

—Yi'i cha'vi i ku'a ní si'ún, ta saá naki'in i tutu ña kachí kúu i taa taño Roma —kachí ra xí'in taPablo.

Ta ndakuijn taPablo, kachí ra saá:

—Yi'i on vása ní-ke'é i saá, chi nda kivi kaku i kúu i taño Roma —kachí ra xí'in taa taká'no noo natropa yó'o.

²⁹ Ta natropa na xa yóo ti'va ña kani na taPablo, xini so'o na to'on yó'o, ta kama ní kee na ta ku'a'an na. Ta taká'no noo natropa niyi'vi ní ini ra chi xa xa'nda chiño ra ña katón na taPablo, taa ta kúu taño Roma, ta xí'in ñayó'o niya'a ndoso ra ndayi naño Roma.

*To'on yó'o ká'an xa'a taPablo
ñíndichi ra noo najunta Suprema
najudío*

³⁰ Ta taa taká'no noo natropa kóni ra kundaa va'a ka ini ra xa'a kuachi táxi najudío xa'a taPablo. Ta saá tá niyivi inka kivi, ta xa'nda chiño ra noo najunta Suprema najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in nataa naxiku'a ña nakutá'an nayó'o noo ra. Ta saá tuku xa'nda chiño ra noo natropa ña ndaxin na taPablo, ña kee ra cuartel, ta kixa'a ra kundichi ra noo ndi'i nayó'o.

23

¹ Tá kixa'a taPablo, ta ñíndichi ra noo najunta Suprema, ta saá xito ra noo na ta nika'an ra xí'in na, kachí ra saá:

—Ndó'ó, tata natá'an yó, kóni i ña kundaa ini ndó ndí ndi'i saá kivi ña táku i ndino'o ní ini i kisa ndivi i

ñava'a noo Ndios, ta ñakán on koó nda lo'o ña sándi'i ini yoo noo —káchí taPablo xí'in na.

² Tá xini so'o tasutu ká'no ta naní Ananías to'on yó'o ña ñika'an taPablo, ta xa'nda chiño ra noo ñivi na yíta yatin sijn taPablo ña xí'in nda'a na kani na yu'u ra. ³ Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá xí'in tasutu ká'no yó'o:

—Ñii kivi vaxi Ndios kani ra yó'ó chi yó'ó kúu ta ta ovi yu'u. Yó'ó ndiso chiño ún ña kasa nani ún xa'a j xí'in ñandaa ñii kiva ndatán káchí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés. Ta on vása ké'é ún saá, chi mji ún yá'a ndoso ún ndayí Ndios, xí'in ña xa'nda chiño ún noo ñivi ña kani na yi'i —káchí taPablo xí'in tasutu ká'no yó'o.

⁴ Ta ñivi na yíta yatin xí'in taPablo, ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿An ta ta on koó ñatq'ó kómí kúu ún?, chi kándiva'a ún xí'in tasutu ká'no, ta ta kisa chiño noo Ndios.

⁵ Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kasa ká'no ini ndó xa'a j chi on vása ní-xini j tá tayó'o kúu tasutu ká'no, saá chi xini ñó'ó kasa ndivi yó to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xina'a, káchí ña saá: “On vá'a kándiva'a yó xí'in ta taká'no noo ñoo yó”, —káchí taPablo xí'in na.

⁶ Ta taPablo kunda'a ini ra ndí sava na Junta Suprema yó'o kúu na nafariseo, ta sava na kúu na nasaduceo, ta saá ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, yi'i kúu j tafariseo, ñii kiva ndatán yivá j xikuu ra tafariseo. Ta kuachi ña sakuiso na yi'i kúu xa'a ña ndaa ini ndí ndixa nataku ñivi na ñixi'i —káchí taPablo xí'in na.

⁷ Tá ndi'i na ndóo yó'o xini so'o na to'on yó'o, ta nafariseo xí'in nasaduceo kixá'a na ná na xí'in tá'an na, ta ñitavi tá'an nafariseo xí'in nasaduceo. ⁸ On vása yóo ñii yu'ú ka na, chi nasaduceo kándixa

na ndí ñivi na ñixi'i on nataku ka nayó'o, ta kándixa na ndí on koó níma kómí ñivi, ni on koó naángel, ni on koó inka noo níma. Ta nafariseo kándixa na ndí yóo níma ñivi, ta yóo naángel, ta yóo inka noo níma, ta kándixa na ndí ñivi na ñixi'i nataku nayó'o. ⁹ Ta xa'a to'on ña ñika'an taPablo xí'in na, nafariseo xí'in nasaduceo, kixá'a na náa ní na, ta ñii síso na ñó'o na. Ta sava nafariseo na kúu namastro na sáná'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'a, ñakuita na ta ñika'an na, káchí na saá:

—Ndixa on koó nda ñii kuachi ndiso tayó'o, chi on vása nani'i ndi nda ñii ña on vá'a ke'é ra. Ndá sana ñii níma án ñii ñaángel ñika'an ña xí'in ra —káchí nafariseo.

¹⁰ Ta saá kixá'a ñivi ndeé ní ndá'yi na, ta ndeé ní síso na. Ta yí'ví ní taká'no noo natropa kotq yiyó ní xí'in ñasaa na, sakuáchi na yiki koñu taPablo. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra noo natropa ña naki'in na taPablo ña ko'on ra xí'in na kunda'j tuku ra ini cuartel.

¹¹ Ta saá tá kixaa kuñoó, ta ñitivi taJesus noo taPablo, ta ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—On kuyi'ví ún, chi yóo j xí'in ún. Ta ñii kiva ndatán ñika'an ún to'on ña ndakuijn ún xa'a j ñoo Jerusalén yó'o, saá xini ñó'ó ndakuijn ún xa'a j ñoo Roma —káchí taJesus xí'in taPablo, ña ñitivi ra noo ra.

To'on yó'o ká'an ndí xikoo yu'ú ñivi ña ka'ni na taPablo

¹² Ta saá ñitivi inka kivi, ta ñakutá'an sava najudío, ta xikoo yu'ú na ña ka'ni na taPablo, ta káchí na saá:

—Nda lo'o on kuxu ka yó ni on ko'o ka yó nda ná ka'ni yó ra. Ta ná kuu yó ñivi na natavi chi'ña tá ñi-xa'ni yó ra —káchí na, kindoo yu'ú na.

¹³ Ta yá'a ovi siko kúu nataa yó'o na xikoo yu'ú xa'a ña ka'ni na taPablo. ¹⁴ Ta saá nataa yó'o ñixa'an na noo ñakutá'an nasutu ná'no yóo

na xí'in naxikua'a noo nañoo judío, ta nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Mji ndi xa kindoo ndi xí'in natá'an ndi ña on kuxu ka ndi, ni on ko'o ka ndi nda ná ka'ni ndi taPablo.
 15 Ta saá ndó'ó xí'in natá'an ndó na kúu naJunta Suprema, xini ñó'ó ndukú ndó noo taká'no noo natropa ña ti'ví ra taPablo kixaa ra noo ndó. Ka'an ndó xí'in taká'no noo natropa yó'o ndi yoo ka ña xini ñó'ó ndaka to'on ndó taPablo ña kundaa ini ndó xa'a kuachi ra. Ta mji ndi, xa koo se'é ndi yu'u yichi, ña xa yoo ti'va ndi ka'ni ndi ra ña on kixaa ra noo ndó —káchí na xí'in nasutu ta xí'in naxikua'a noo najudío na nákutá'an yó'o.

16 Ta ñii talo'o xaxin taPablo ta kúu sa'ya ki'va ra, xini so'o ra xa'a ña xikoo yu'ú nataa yó'o ke'é na, ta saá talo'o yó'o kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra nda cuartel noo yoo sito ra taPablo, ta ndato'on ra xí'in ra xa'a ña xini so'o ra.
 17 Kivi ndi'i xini so'o taPablo ña ndato'on talo'o xaxin ra xí'in ra, ta kana ra ñii ta ndiso chiño noo ñii ciento natropa, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ná ko'on talo'o yó'o xí'in ún noo taká'no noo ndi'i natropa, chi yoo to'on ña xini ñó'ó ní ndato'on talo'o yó'o xí'in ra —káchí taPablo xí'in ta ndiso chiño.

18 Ta saá kee ta ndiso chiño yó'o ku'a'an ra, ta ku'a'an talo'o yó'o xí'in ra, ta nixaa na noo ta taká'no ta xá'nda chiño noo ndi'i natropa. Ta saá ta ndiso chiño noo ñii ciento natropa nika'an ra xí'in ta taká'no noo ra, káchí ra saá:

—TaPablo ta nákaa ndási ní'nó, ti'ví ra yi'i vaxij xí'in talo'o yó'o noo ún, chi yoo ñii ña kóni ra ndato'on ra xí'in ún —káchí ra xí'in taká'no noo ndi'i natropa.

19 Ta saá taká'no yó'o tin ra nda'a talo'o yó'o ña ko'on ra xí'in ra ñii xiiña noo on ko'o nivi na kuchiño koni so'o to'on ña ka'an na. Ta saá kixá'a ra ndaka to'on ra talo'o yó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Ndá to'on kúu ña kóni ún ndato'on ún xí'in i? —káchí ra xí'in talo'o.

20 Ta ndakuin talo'o, nika'an ra, káchí ra saá:

—Sava najudío xikoo yu'ú na ña ndasaá ndukú na noo ún ña taxi ún ko'on taPablo ña xa'a ra noo naJunta Suprema kivi taan. Saá chi kachí na xí'in ún ndi kóni na ndaka to'on ka na ra ña va'a ka kundaa ini na xa'a kuachi ra, saá kachí na xí'in ún.

21 Ta on kandixa ún to'on ña ka'an nayó'o xí'in ún, chi ñavatá kuu ña. Saá chi yu'u yichi koo se'é ku'a'a ní nataa xa'a ña ka'ni na taPablo. Yá'a ovi siko kúu nataa na koo se'é kundati ña'a, ta ndi'i nataa yó'o kindoo yu'ú na on kuxu ka na ni on ko'o ka na nda ná ka'ni na taPablo. Ta káchí na saá xí'in mji na: “Ná kuu yó'o nivi na nitavi chi'ña tá ni-xa'ni yó ra”, káchí na. Ta vitin xa yoo ti'va na ka'ni na ra, ta ndakuiti ndati na ña taxi ún kee taPablo ña ko'on ra noo naJunta Suprema —káchí talo'o ndato'on ra xí'in taká'no noo ndi'i natropa yó'o.

22 Ta saá taká'no noo ndi'i natropa nika'an ra xí'in talo'o, káchí ra saá:

—Nda ñii nivi on ka'an ún xí'in ña kixi ún noo i ndato'on ún xí'in i —káchí ra xí'in talo'o yó'o, ta ti'ví ña'a ra kuano'o ra.

To'on yó'o ka'an ndi ti'ví na taPablo ko'on ra noo tagobernador Félix

23 Ta saá taká'no noo ndi'i natropa kana ra ovi natropa, ta ñii ñii nayó'o kúu na xá'nda chiño noo ñii ciento natropa, ta taká'no noo na ovi yó'o nika'an ra xí'in na, káchí ra:

—Ná kasa ndivi ndó xí'in ovi ciento natropa xa'a ña kee na kaa jin ñoo kivi vitin,* ta ko'on xá'a na nda ñoo Cesarea. Saá tuku ka'nda chiño ndó noo unj siko uxu natropa na kúu na yoso kuáyí xí'in ovi ciento natropa na ní'i kaa nani ta jin noo ña, ta ndi'i natropa yó'o xini ñó'ó koo ti'va na ña kee na kaa jin ñoo kivi vitin, ta ko'on na ñoo Cesarea.

* 23:23 Kaa jin ñoo nani ña kaa unj ñoo noo nañoo Roma.

24 Ta taxi ndó sava tíkuáyí ña koso taPablo xí'in natá'an ra, ta koto va'a ndó ña on kóo ña on vá'a kundo'o taPablo yichí ña va'a xaá ra noo tagobrador Félix ñoo Cesarea.

25 Ta saá taká'no noo ndi'i natropa ñitaa ra ñii tutu ña ní'i natropa kuá'an na ña taxi na ña nda'a tagobrador Félix. Ta ña ñitaa ra noo tutu yó'o káchí ña saá:

26 “Yi'i kúu i taClaudio Lisias, ta tí'ví i to'on chindeé i yó'ó, tata gobernador, ta kúu ta kánóo síkón ní ñato'ó noo ndi. 27 Kóni i ndato'on i xí'in ún ndachun tí'ví i tayó'o xaá ra noo ún. Sava najudío tjin na ra, ta xa yatin ní ka'ni na ra, ní kúu. Ta xini so'o i ndi tayó'o kúu ra ñii ta taño Roma, ta saá kama ní kee i nixa'an i xí'in natropa, ta sakaku ndi ra noo najudío yó'o. 28 Ta yi'i ndukú i ña kundaa ini i nda kuachi kúu ña táxi na xa'a ra, ta saá xa'nda chiño i noo ra ña ko'on ra xí'in i noo najunta Suprema najudío ña ná ndaka to'on na ra. 29 Ta saá kundaa ini i ndi táxi na kuachi xa'a ra chi káchí na ndi on vása va'a kisa ndivi ra ndayí mii najudío yó'o, ta ñayó'o on sivi kuachi ndeé kúu ña noo mii yó naño Roma. Ta saá nda lo'o on koó xa'a ña chikaa ndi ra ini ve'e kaa ni ña ka'ni ndi ra. 30 Ta saá ni, xini so'o i ndi sava najudío xikoo yu'u na ña ka'ni na ra, ta xa'a ñayó'o kama ní tí'ví i ra xaá ra noo ún vitin. Ta nika'an i xí'in najudío na táxi kuachi xa'a ra ndi xini ñó'ó xaá na noo ún ña kasa nani ún xa'a kuachi yó'o. Ta to'on yó'o kúu ndi'i ña ndato'on i xí'in ún vitin, tata. Ta va'a ná koo ún”, káchí to'on ña ñitaa taClaudio Lisias noo tutu ña kuá'an nda'a tagobrador.

31 Ta saá natropa yó'o kisa ndivi na ña xa'nda chiño taká'no noo na, ta naki'in na taPablo xí'in natá'an ra. Ta tá kixaa kuñoó yó'o, ta kee na kuá'an na, ta nixaa ndi'i na ñii ñoo ña naní Antípatris. 32 Ta saá ñitivi inká kivi, ta ndikó natropa na xika xá'á, kuano'o na. Ta taPablo xí'in natá'an ra kuá'an na xí'in natropa na yóso kuáyí

nda ñoo Cesarea. 33 Tá nixaa na ñoo Cesarea, ta natropa natáxi na taPablo nda'a tagobrador, ta taxi na nda'a ra tutu ña ñitaa taClaudio Lisias xa'a taPablo. 34 Ta ndi'i ka'vi tagobrador tutu yó'o, ta ñindaka to'on ra taPablo nda ñoo kixi ra. Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá:

—Kixi i ñoo ña nákaa estado Cilia —káchí ra.

35 Ta saá nika'an tagobrador xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Kundati i nda ná kixaa ñivi na táxi kuachi xa'a ún, ta saá kasa nani i xa'a kuachi ún —káchí ra.

Ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ña kundaa na taPablo ini ve'e kaa ña nákaa ñii xiiña ini ve'e ká'no ña kisa va'a tarey Herodes ñoo Cesarea yó'o.

24

TaPablo ndakuijn ra xa'a mii ra noo tagobrador Félix

1 Tá ñiya'a o'on kivi, ta kixaa tasutu ká'no taAnanias xí'in sava naxikua'a ná'no noo najudío, ta xí'in taabogado mii najudío yó'o, ta tayó'o naní ra Tértulo. Najudío yó'o kixaa na ña taxi na kuachi xa'a taPablo noo tagobrador Félix. 2 Ta saá tagobrador yó'o xa'nda chiño ra noo na kisa chiño noo ra ña ko'on na ki'in na taPablo kixaa ra noo ra. Ta saá kixaa taPablo, ta taTértulo kixá'á ra ká'an ra táxi ra kuachi xa'a taPablo yó'o, ta káchí ra saá:

—Tata gobernador, ta ta kánóo síkón ní ñato'ó noo ndi, táxa'vi ña'á ní ún chi xí'in ña ndichí ní sijn ún, ta xí'in ñava'a ní ini ún, va'a ní xá'nda chiño ún noo mii ndi naño Israel, ta xa kuá'a ní kuija va'a ní táku ndi, chi nda ñii ñoo on vása káni tá'an xí'in ndi. Ta yóo kuá'a ní chiño ná'no xa kisa ndivi ún xa'a ña chindeé ún ndi'i. 3 Xa'a ñayó'o ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá xiiña kusi ní ini ndi naki'in ndi ñava'a taxi ún nda'a ndi, ta vitin kóni ndi ka'an ndi xí'in ún saá: “Táxa'vi ní ún, tata, xa'a ndi'i ñava'a yó'o.” 4 Ta vitin on vása kóni ndi sandi'i ka ndi yó'ó ña na'á ní ka'an ndi xí'in ún. Ta ndasaá

kuiti xáku ndá'ví ndi noo ún ña koni so'o lo'o ún ña ndato'on ndi xí'in ún xá'a taPablo ta ñíndichi yó'o. ⁵ Saá chi xíni káxín ndi tayó'o kúu ra ñii taa ta on vá'a, ta ndatán yóo ñii kue'e xíkón saá yóo ra, chi ñii ñii ñoo noo táku najudío, tayó'o xáa ra ta ndato'on ra xí'in ñivi ña sasaa ra ini na xá'a ña nakuita na kani tá'an na xí'in nagobierno. Ta tayó'o kúu ra ñii taa taká'no noo ñivi na kúu na ndíkõn yichi vatá ña naní yichi nanazareno. ⁶ Ta ñii kivi ñoo Jerusalén xini ndi tayó'o, yóo ra ini ve'e ño'o ká'no, ta ké'é ra ña on vá'a ña kúu ña kisa kini ñayii ve'e ño'o. Ta xá'a ñayó'o, tjin ndi ra xá'a ña kasa nani ndi kuachi xá'a ra, ⁷ ta ñi-kuchiño ndi, chi ñixaa taLisias taa taká'no noo kua'a ní natropa, ta xí'in ndee ndi'i natropa, kindaa ra taPablo yó'o nda'a ndi. ⁸ Ta saá taLisias xá'nda chiño ra noo ndi ña taxi ndi kuachi xá'a taPablo noo yó'o, tata gobernador. Ta vitin táná ndaka to'on mii ún tayó'o, ta saá kundaá ini ún ndi ñandaá kúu to'on ká'an ndi xá'a ra xí'in ún —káchi taTértulo xí'in tagobernador Félix.

⁹ Ta ndi'i najudío na ndoo yó'o ñii yóo yu'ú na xí'in to'on ña ká'an taTértulo, ta ndakuijn na, ñika'an na, káchi na saá:

—Ndixa ñandaá kúu ndi'i to'on ñika'an taTértulo yó'o —káchi na.

¹⁰ Ta saá tagobernador ndan'i ra nda'a ra noo taPablo ña ndakuijn ra ka'an ra. Ta saá ndakuijn taPablo, ñika'an ra to'on yó'o:

—Tata gobernador, xa kua'a ní kuiya yó'o kúu tajuez, ta kisa nani ún xá'a kuachi ñivi ñoo ndi najudío. Ta saá kusií ní ini ña ndakuijn lo'o i ka'an i xá'a i noo ún. ¹¹ Sakán uxu ovi kivi kúu ña kixaa i ñoo Jerusalén xá'a ña kasa ká'no i Ndios ve'e ño'o ká'no. Táná ndaka to'on ún xá'a ñayó'o, ta on vása yo'vi kundaá ini ún ndi ñandixa kúu ña ká'an i. ¹² Ta on sivi ñandaá kúu to'on ña ká'an nayó'o, táxi na kuachi xá'a i. Saá chi kivi xini na yi'i yoo i yoso ke'e ye'é ve'e ño'o

ká'no ñoo Jerusalén, on vása yoo i náa i xí'in nda ñii ñivi, ni on vása yoo i sasaa i ini ñivi. Nda lo'o on vása ní-ke'é i saá ve'e ño'o ká'no, ni ñi-ke'é i saá ve'e ño'o sinagoga, ni nda ñii xiiña ñoo Jerusalén ñi-ke'é i saá. ¹³ Ta nataa na táxi kuachi xá'a i nda lo'o on kuchiño na kasa ndaa na xá'a kuachi ña káchi na sákuiso na yi'i. ¹⁴ Ta to'on ña ndaa kúu ñayó'o: yi'i kúu ñii taa ta ndíkõn yichi taJesús, ta nataa yó'o xáni siní na ndi yichi vatá kúu ña. Ta yi'i kisa ká'no i Ndios ndatán kisa ká'no naxii síkuá ndi ra xina'a. Ta ñii ki'va ndatán kandixa na, saá kándixa i to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xí'in ndi'i to'on Ndios ña ñitaa inká naprofeta xina'a. ¹⁵ Ta yi'i ta xí'in nataa yó'o na táxi kuachi xá'a i, ñii ki'va kándixa ndi ndi ñii kivi Ndios sanatakú ra ñivi na ñixi'i, án ñivi na va'a xikuu na, án ñivi na on vá'a xikuu na, ta kuita na noo Ndios ña kasa nani ra xá'a kuachi na. ¹⁶ Ta xá'a ña kándixa i ñayó'o, ta ndi'i saá kivi chíkaa i ndee ke'é i ñava'a ña kóni Ndios xá'a ña on koo nda lo'o ña sandi'i ini i noo Ndios ta noo ñivi.

¹⁷ 'Xa yoo ovi án uní kuiya on vása xá'an i ñoo Jerusalén, ta saá ñixaa'an i ñoo yó'o, chi ní'i s'i ún ña xa ñakaya i xá'a ñivi nandá'vi na táku ñoo Jerusalén, ta kóni i taxi ña nda'a na. Ta saá tuku mii i kóni i soko i lo'o ñava'a noo Ndios ve'e ño'o ká'no. ¹⁸ Ta xá'a ña kuchiño ki'vi i ini ve'e ño'o yó'o, xini ñó'o kasa ndivi i ndayí ña ká'an xá'a ndasaá nduu i taa ta ndii. Tá ndi'i kisa ndivi i ndi'i ñayó'o, ta ñixiyo i yoso ke'e ye'é ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sava najudío na kee ñoo estado Asia ñakutá'an na xí'in i. Ta on vása ní-xiyo kua'a ní ñivi xí'in i, ni on vása ní-sasaa i ini ñivi ña siso na nda'yi na kani tá'an na. ¹⁹ Tá najudío na kee ñoo estado Asia káchi na xini na yi'i ké'é i ña on vá'a, ta mii nayó'o xini ñó'o kixaa na noo ún ña chikaa na kuachi sata i. ²⁰ Táná ka'an najudío estado Asia on xini na

kixi na, ta va'a nivi na yoo yó'o vitin ná ka'an na ndato'on na xí'in ún ndá kuachi kúu ña niki'vi. Saá chi naJunta Suprema najudío xa xito ndoso na yi'i, ta nivi na yoo yó'o xa kúndaq ini na ña nika'an naJunta Suprema xa'a j. Ta vitin ná ndato'on na xí'in ún ndá kuachi kúu ña naní'i na ndiso j. ²¹ Chi yi'i kúndaq ini j ndí ñii láa kuachi kuchiño sakuiso na sata j kúu ña nika'an j noo nachiño, kachí j saá: "Yi'i kúu ta ta kándixa ndí ndixa natakú nivi na nixi'i. Ta xa'a ña kándixa j saá, táxi na kuachi xa'a j", saá nika'an j xí'in nafariseo ta xí'in nasaduceo na kúu naJunta Suprema najudío —káchí taPablo xí'in tagobernador.

²² Ta tagobernador Félix, ta ta xini va'a xa'a yichi taJesús, nika'an ra, káchí ra saá:

—Va'a on kunani kuachi yó'o vitin, ta ná kundati yó nda kixaa taLisias ta taká'no noo ndi'i natropa, ta saá kasa nani j xa'a kuachi yó'o —káchí ra xí'in na.

²³ Ta saá taFélix xa'nda chiño ra noo mii ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa ña chikaa tuku na taPablo ini ve'e kaa, ta taxi ra ndayí ña kaka ndíka taPablo ini ve'e kaa, ta taxi ra ndayí ña ki'vi natá'an taPablo ini ve'e kaa xa'a ña koto na ra ta xa'a ña taxi na ña xini ñó'ó nda'a ra.

²⁴ Ta saá niya'a lo'o kivi, ta taFélix xí'in ñási'í ra, ña naní Drusila, ñajudía kúu ña, kixaa na ve'e chiño. Ta saá taFélix xa'nda chiño ra noo natropa ndí tava na taPablo ini ve'e kaa ña kixaa ra xí'in na noo taFélix ta noo ñási'í ra. Ta saá kixaa taPablo noo na, ta tagobernador Félix yó'o xini so'o va'a ra to'on nika'an taPablo, ña ndato'on ra xí'in tagobernador ndasaá kuchiño kandixa ra Jesucristo ta kundikon ra yichi ra. ²⁵ Ta taPablo, nika'an ka ra nándaxin ra to'on, káchí ra saá xí'in na:

—Nivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kutaku na xí'in ñandaq, ta xini ñó'ó nasita xí'in mii na noo ña on vá'a. Saá chi vaxi kivi Ndios

kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi —káchí taPablo xí'in na.

Tá xini so'o taFélix to'on yó'o, ta niyi'ví ní ra, ta nika'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Xa va'a vitin, on ndato'on ka ún xí'in j. Ta saá ñii kivi táná nona lo'o noo j, ta saá kana j yó'ó kixaa ún noo j ña ndato'on ka ún xí'in j —káchí ra xí'in taPablo.

²⁶ Tagobernador Félix yó'o ndati ra ña taPablo taxi se'é ra lo'o si'ún nda'a ra xa'a ña saña ña'a ra ko'on ndíka ra. Ta xa'a ña ndati ra naki'in ra si'ún, ku'a ní yichi kana ra taPablo kixi ra noo ra ña ndato'on ra xí'in ra. ²⁷ Ta saá niya'a ovi kuiya, ta taFélix on vása kúu ka ra gobernador, ta niki'vi inka tagobernador ta naní Porcio Festo. Ta xa'a ña kóni taFélix kindo va'a ra noo najudío, ni-xiin ra saña ra taPablo ko'on ndíka ra. Ta saá nákaa ka taPablo ini ve'e kaa kivi niki'vi taPorcio Festo kuu ra tagobernador ñoo yó'o.

25

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndúkú ra ndí tarey César kasa nani xa'a kuachi ra

¹ Ta saá kixaa taFesto ñoo Cesarea ña nakuiso chiño ra kuu ra tagobernador. Tá kundivi ñayó'o, ta niya'a unj kivi, ta kee ra ku'an ra nda ñoo Jerusalén. ² Ta saá nasutu ná'no xí'in inka naná'no noo najudío kixaa na noo ra, ta kixá'a na ká'an na sákuiso na kuachi sata taPablo. ³ Ta ndúkú na ñava'a noo tagobernador Festo ña ka'nda chiño ra ndí ná ndikó taPablo ñoo Jerusalén ña kasa nani na xa'a kuachi ra. Saá chi xa yoo yu'ú na ka'ni na taPablo tá ku'an ra yichi ña ku'an ñoo Jerusalén. ⁴ Ta ndakuijn taFesto káchí ra saá xí'in na:

—Vitin nákaa taPablo ini ve'e kaa ñoo Cesarea. Ta yi'i yachi ní ndikó j no'o j ñoo yó'o. ⁵ Ta va'a sava ndó'ó naná'no noo najudío ko'on ndó xí'in j ñoo Cesarea. Ta saá tá ndixa yoo kuachi ndiso taPablo, ta

taxi ndó kuachi xa'a ra nõõ j nõo kán —káchí tãFesto xí'in najudío yó'o.

⁶ Ta tãFesto kindoo ka ra onã án uxu kivi nõo Jerusalén, ta saá ndikó ra kuano'o ra nõo Cesarea, ta tuku kuã'an sava naná'no nõõ najudío xí'in ra, ta nixaa na. Tãnda inka kivi, ta yoo tãFesto nõõ táyi to'ó ve'e chiño nõõ kisa nani ra xa'a kuachi nivi. Tá kixaa naná'no nõõ najudío nõõ ra, ta saá xa'nda chiño ra nõõ natropa ña tava na tãPablo ini ve'e kaa ña kixaa ra xí'in na nõõ ra. ⁷ Tá kixaa tãPablo nõõ tagobernador yó'o, ta saá naná'no nõõ najudío na kee nõõ Jerusalén kixá'á na táxi na kuachi xa'a tãPablo nõõ tagobernador. Ká'an na sãkuiso na kuã'a ní kuachi ndeé sata ra, ta on vása kúchiño na kasa ndaa na xa'a kuachi ña sãkuiso na ra. ⁸ Ta saá kixá'á tãPablo ká'an ra ndakuiin ra xa'a mii ra, ta káchí ra saá:

—On koó kuachi ndeé ndiso j, ta on sivi ñandaã kúu ña ká'an nayó'o, sãkuiso na kuachi sata j. Nda lo'o on vása ní-ya'a ndoso j nõõ ndayí najudío, ni on vása ní-ke'é j ña on vá'a ña chíkaã njno ñayij ve'e ño'o ká'no nõõ Jerusalén, ni on vása ní-ya'a ndoso j nõõ ña xa'nda chiño tarey César —káchí tãPablo, ndakuiin ra xa'a mii ra nõõ tagobernador Festo.

⁹ Ta tãFesto, xa'a ña kóni ra kindoo va'a ra nõõ najudío, njndaka to'on ra tãPablo, káchí ra saá:

—¿Yukia káchí ini mii ún? ¿An kóni ún ko'on ún nõõ Jerusalén ña kasa nani j xa'a kuachi ún nõõ kán? —káchí tãFesto xí'in tãPablo.

¹⁰ Ta ndakuiin tãPablo káchí ra saá:

—On vá'a saá, chi ve'e chiño yó'o kómí ña ndayí tarey César, ta saá xini ñó'ó kasa nani ún kuachi xa'a j ve'e chiño yó'o. Saá chi xini va'a ún ndí on vása ní-ke'é j nda ñii ña on vá'a xí'in najudío.

¹¹ Tá ndixa ndiso j kuachi ndeé ña táxi nda kivi j, níkuu, ta saá on ndukú j nõõ ún ña on taxi ún kivi j. Ta saá ni, tá on koó kuachi ndeé ndiso j, ta nda ñii nivi on vása kómí na ndayí nataxi na yi'j nda'a

naná'no nõõ najudío yó'o. Ta vitin ndukú j nõõ ún, tata gobernador, ña ti'ví ún yi'j ko'on j nõõ mii tarey César ña kasa nani ra kuachi j —káchí tãPablo xí'in tagobernador Festo yó'o.

¹² Ta saá tãFesto nika'an tá'an ra xí'in nachiño na kúu na kisa chiño yatin xí'in ra, ta saá nika'an ra xí'in tãPablo, káchí ra:

—Va'a, xa ndukú ún ña ko'on ún nõõ tarey César nõõ Roma ña kasa nani ra xa'a kuachi ún, ta vitin va'a ko'on ún nõõ ra —káchí tãFesto xí'in tãPablo.

To'on yó'o ká'an ndí tãPablo kixaa ra nõõ tarey Agripa ta nõõ ki'va tayó'o ñaBerenice

¹³ Ta njya'a lo'o kivi, ta tarey tã naní Agripa xí'in ki'va ra ñaBerenice kixaa na nõõ Cesarea xa'a ña koto na tagobernador Festo.

¹⁴ Ta kuã'a ní kivi kindoo na ve'e tãFesto, ta saá ndato'on ra xí'in tarey Agripa xa'a kuachi ña táxi najudío xa'a tãPablo, ta káchí tãFesto saá xí'in ra:

—Yoo ñii tã naní ra Pablo, nákaa ra ini ve'e kaa nõõ yó'o, chi tãFélix sandakoo ña'á ra xa'a ña kasa nani yi'j xa'a kuachi ra.

¹⁵ Ta kivi nixaa'an j nõõ Jerusalén, ta naná'no nõõ najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in naxikua'a, nayó'o taxi na kuachi nõõ j xa'a tayó'o. Nika'an na xí'in j ndí ndiso ra kuachi ndeé, ta ndukú na nõõ j ña ka'nda chiño j ña kivi ra. ¹⁶ Ta ndakuiin j káchí j saá xí'in na: “Ndayí mii ndi naño Roma on vása táxi ña ndí ñii nivi kivi na tá si'na on ta'an ko'on na nõõ tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi na. Saá chi nayó'o kómí na ndayí ndakuiin na ka'an na to'on xa'a mii na nõõ nivi na táxi kuachi xa'a na”, saá káchí j xí'in na. ¹⁷ Ta saá inka kivi, ta kixaa naná'no nõõ najudío nõõ j, ta xa'nda chiño j nõõ natropa ña ko'on na ki'in na tãPablo nõõ nákaa ra ini ve'e kaa ña kixaa ra nõõ j. ¹⁸ Tá kixaa ra nõõ j, ta najudío yó'o kixá'á na táxi na kuachi xa'a ra.

Ta kuachi ña táxi na on sivi kuachi ndati i koni so'o i ka'an na xa'a kuu ña, ¹⁹ chi kuachi ña chikaa na sata taPablo kuu kuachi xa'a yichi mii najudio ña ndasaá ndikon na Ndios ta kisa to'ó na, chi ka'an najudio yó'o ndi taPablo sáná'a ra inká yichi ña on vasa yoo yu'ú xí'in yichi ña ndikon najudio. Saá chi taPablo sáná'a ra káchí ra xa'a ñii taa ta naní Jesús, ta tayó'o nixi'i ra ta nataku ra ta táku ra vitin, saá ka'an taPablo, sáná'a ra, káchí na. ²⁰ Ta yi'i on vasa xini va'ai ndasaá kasa nani kuachi xa'a yichi ña ndikon najudio, ta saá nindaqa to'on taPablo an va'a ko'on ra ñoo Jerusalén xa'a ña kunani kuachi ra. ²¹ Ta ni-xiin ra ko'on ra ñoo Jerusalén, ta kachi ra ndi va'a ka ko'on ra ñoo Roma xa'a ña kasa nani tarey César kuachi ra. Ta saá xa'nda chiño i noo natropa ña tuku chikaa na ra ini ve'e ka tanda xino kasa ndivi i ndi'i chiño xa'a ña kuchiño ti'vii ra ko'on ra noo tarey César ñoo Roma —káchí taFesto, ndato'on ra xí'in tarey Agripa.

²² Ta saá ndakuijn taAgripa, káchí ra saá:

—Yi'i, kóni ní i koni so'o i to'on ña ka'an taPablo yó'o —káchí ra.

Ta ndakuijn taFesto, káchí ra saá:

—Va'a, mii kivi taan koni so'o ún to'on ña ka'an taPablo yó'o —káchí ra xí'in taAgripa.

²³ Ta kixaa inká kivi, ta tarey Agripa xí'in ki'va ra ñáBerenice kixaa na ve'e chiño ká'no, ta ku'an na niki'vi na xí'in ndi'i ñato'ó na, ta nayó'o ndixin na tikoto va'a ña livi ní. Saá tuku nataa na ndiso chiño xí'in natropa, ta xí'in nataa na ndiso chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o ndikon na ku'an na sata nayó'o xí'in ñato'ó ní, ta saá kixaa na noo taFesto ve'e chiño ká'no. Ta saá xa'nda chiño taFesto noo natropa ña tava na taPablo ña kixaa ra noo ndi'i nivi na nakutá'an yó'o. ²⁴ Tá kixaa taPablo noo na, ta taFesto nika'an ndoso ra noo ndi'i nivi yó'o, káchí ra saá:

—Tata, tarey Agripa, ta ndó'ó natá'an yó, vitin kuchiño koto ndó

taa yó'o ta ñindichi noo ndó. Ta sata tayó'o ndi'i najudio sakuiso kuachi na ra nda vitin. Tá kivi nixa'an i ñoo Jerusalén ta saá tuku kivi ndikó i ndixaa i ñoo Cesarea yó'o, ta najudio ñii káchí ka'an na ndúkú na noo i ña ka'nda chiño i ña kivi taPablo yó'o xa'a kuachi ndiso ra. ²⁵ Ta yi'i, nindaqa to'on va'ai ra, ta on vasa ní-naní'i kuachi xa'a ña kivi ra. Ta mii ra ka'an ra ndúkú ra ko'on ra noo tarey César xa'a ña kasa nani ra xa'a kuachi ra. Ta saá chikaa ini ti'vii ra ko'on ra ñoo Roma. ²⁶ Ta vitin on vasa kundaqa va'a ini nda kuachi kuu ña ndato'on xa'a ña taa i noo tutu ña ti'vii ko'on nda'a tarey César. Ta xa'a ñayó'o kana i ndi'i ndó ña nakutá'an yó koni so'o yó to'on ña ka'an taPablo yó'o. Ta vitin noo mii yó'ó tarey Agripa, ndúkú i ña chindeé ún yi'i. Ta vitin ndaka to'on ún taPablo, ta koni so'o ún ña ndakuijn ra xa'a ra, ta saá kuchiño ún ndato'on ún xí'in i nda to'on kuu ña va'a taa i xa'a ra. ²⁷ Chi xani siji i ndi ñii chiño kivi ní kuu ña ti'vii ñii tapreso ko'on ra ñoo Roma tá on ko'ó tutu ña ka'an yu kuu kuachi táxi nivi xa'a ra —káchí taFesto xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

26

*To'on yó'o ká'an
taPablo ndakuijn ra xa'a mii ra noo
taAgripa*

¹ Ta saá nika'an tarey Agripa xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Vitin va'a ka'an ún ndakuijn ún xa'a mii ún noo kuachi ña sakuiso na sata ún —káchí ra xí'in taPablo.

Ta saá taPablo ndani'i ra nda'a ra noo na, ta kixá'a ra ka'an ra, káchí ra saá:

² —Kusii ní ini i ndi noo yó'ó, tata rey Agripa, kuchiño i ka'an i to'on ña ndakuijn i xa'a i noo kuachi ña naná'no noo najudio sakuiso sata i.

³ Saá chi yó'ó kuu taa ta xini va'a xa'a yichi ña ndikon mii ndi najudio, ta kundaqa va'a ini ún yu kuu ña náa ndi xa'a. Ta xa'a ñayó'o xaku ndá'vii noo ún ña xí'in ña

ká'no ini ún koni so'ón to'on ña ndato'on i xí'in ún vitin.

Ta Pablo ndátoto'on ra xa'a ña ndasaá xitaku ra kivi si'na on ta'an nakutá'an ra xí'in Jesucristo

⁴ Ta nika'an ta Pablo, káchí ra saá: —Ndi'i najudío ná'no kúndaá va'a ini na ndasaá xitaku i kivi xikuu i talo'o, chi nda kivi kaku i xitaku i xí'in najudío naño i, ta nixa'an i nixiyo i xa'no i ñoo Jerusalén. ⁵ Ta najudío yó'o kúndaá káxín ini na ndí yi' i xikuu i ñii tafariseo, ta xikuu i ta ta xindikón ndino'o ní yichí nafariseo, vará yichí yó'o kúu ña yo'vi ní ka noo ndi'i yichí najudío. Ta tá kóni ví najudío yó'o, ta kivi ndakuijn na kasa ndaa na ndí ndixa xitaku i saá. ⁶ Ta vitin nayó'o chíkaa na kuachi sata i chi ndati i ta ndaa ini i ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ñava'a ña kindo ra xí'in naxii síkuá ndi xina'á. ⁷ Tanda kuiya xina'á tanda vitin na uxu ovi ti'vi nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taxii síkuá ndi ta Israel, ndivi ñoo kisa chiño na noo Ndios, ta ndati na ta ndaa ini na ndí kasa ndivi Ndios ñava'a yó'o ña kindo ra xí'in naxii síkuá na. Tata tarey Agripa, vitin najudío yó'o chíkaa na kuachi sata i chi ñii káchí xí'in nayó'o, yi' i ndati i ta ndaa ini i ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ña kindo ra xí'in nivi. ⁸ Ta ndó'ó, ndi'i nivi na nakutá'an yó'o, ¿ndachun xani sini ndó ndí Ndios on vása kómí ra ndee ña sanataku ra nivi na nixi'i? —káchí ta Pablo xí'in tarey Agripa ta xí'in na náta'an xí'in tarey yó'o.

Ta Pablo ndátoto'on ra ndí kuiya niya'a xikuu ra ta xindikón saxo'vi ní nivi na kándixa ta Jesús

⁹ Ta saá ká'an ka ta Pablo xa'a mji ra, káchí ra saá:

—Kuiya niya'a, xani sini i ndí yichí ta Jesús taño Nazaret kúu ña yichí vatá, ñakan chíkaa ní ndee ña

sandi'i i xa'a nivi na ndikón yichí yó'o. ¹⁰ Ta saá xí'in ndayí ña taxi nasutu ná'no nda'a i, ñitiin i kua'a ní nivi na ndikón yichí ta Jesús na táku ñoo Jerusalén ta taan i nayó'o ini ve'e ka. Ta nixiyo yu'ú i xí'in nivi na xa'ni sava nivi yó'o. ¹¹ Ta niki'vi i ini kua'a ní ve'e ño'o sinagoga ña nandukú i nivi na ndikón yichí ta Jesús, ta saxo'vi ní na, ña kóni i ndí ka'an na to'on ndiva'a xa'a ta Jesús ta sandakoo na ña kándixa na ra. Ta nisaa ní ini i xini i ndi'i nivi na ndikón yichí ta Jesús, ñakan xixa'an i kua'a ñoo xíyo nandukú i na xa'a ña saxo'vi i na.

Ta Pablo ndátoto'on ra ndasaá nakutá'an ra xí'in ta Jesús ta kándixa ña'a ra (Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² 'Ta saá ñii kivi kua'an i nda ñoo Damasco, ta ní'i i tutu ña taxi nasutu ná'no nda'a i, ña taxi na ndayí nda'a i tiin i ndi'i nivi na ndikón yichí ta Jesús na kúu na táku ñoo Damasco. ¹³ Ta saá tá xa tonda ma'ño ndivi kúu ña, ta xini i ñii ño'o yé'e ña kixi nda ñoyivi ñino, ta yé'e tá'yá ní ña, ta ndee ka yé'e ña noo ño'o ká'no ña yé'e ndivi, niye'e ña noo i ta noo nataa na kua'an xí'in i. ¹⁴ Ta saá ndiva ndi'i ndi, ta nakoyo ndi nda noo ño'o. Ta xini so'o i ñii to'on ña kúu to'on hebreo, ta káchí ña saá xí'in i: "Saulo, Saulo, ¿ndachun ndikón ún saxo'vi ún yi' i? Chi xí'in ña kisa toon ún noo i, kuiti sátaku'é'e xí'in mji ún", káchí to'on xí'in i."* ¹⁵ Ta saá ndakuijn i, nika'an i: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", káchí i xí'in ra. Ta ndakuijn ra, káchí ra saá: "Yi' i kúu i Jesús, ta ta ndikón ún saxo'vi ún. ¹⁶ Ta vitin nakundichi ún, saá chi xa'a ña sakuiso i chiño ká'no sata ún kúu ña ñiti'vi i noo ún. Yi' i nakaxin i yó'ó kuu ún ñii ta ta kasa chiño noo i, ta kuu ún ta ta ndakuijn xa'a i. Xini ñó'ó ndato'on ún xí'in nivi xa'a ña xini ún kivi vitin, ta xini ñó'ó ndato'on ún xí'in na xa'a

* **26:14** Ta Jesús kóni káchí ra ndí ta Saulo ké'é ra ndatán ké'é ñii tisingiki tí toon ini, ta kaxá'a rí mji noo sijn ka ña náka noo yata kisa chiño rí, ta saá sátaku'é'e xí'in mji rí.

ña saná'a i yó'ó kivi ña vaxi. ¹⁷ Ta yi'i ndixa sakaku i yó'ó noo najudío naño mji ún, ta ndixa sakaku i yó'ó noo nivi na on vása kúu najudío, chi vitin tí'ví i yó'ó ko'on ún ndato'on ún xí'in nivi na on vása kúu najudío. ¹⁸ Saá chi kóni i ña chindeé ún nivi yó'o ña kundaá káxín ini na yu kúu ñandaá, xa'a ña sandakoo na yichi on vá'a ña naa ní ndikón na, ta kundikón na yichi va'a noo yóo ño'o yé'e ndino'o. Ta saá on taxi ka na ndayí nda'a ñanímá ndiva'a ká'no Satanás ka'nda chiño ña noo na, ta taxi xí'in mji na nda'a Ndios ña ka'nda chiño ra noo na. Ta xa'a ña kandixa na yi'i, Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta saá ndixa naki'in na ndi'i ñava'a ña taxi Ndios nda'a nivi na kúu sa'ya ra", kachi taJesús xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña ndí taPablo kisa ndivi ra ña xa'nda chiño taJesús kivi nivi ra noo ra

¹⁹ Ta taPablo ndato'on ka ra, kachi ra saá xí'in tarey Agripa:

—Ta saá yi'i, tata rey Agripa, nda lo'o on vása ní-kisa só'ó i noo ña xa'nda chiño taJesús kivi nivi ra noo i. ²⁰ Nda víka, si'na kixá'á i nika'an ndoso i noo nivi naño Damasco to'on xa'a taJesús. Ta saá nixa'an i ñoo Jerusalén xí'in ku'a ní ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea ña ndato'on i xa'a taJesús. Ta saá nixa'an i ku'a ní ñoo noo táku nivi na on vása kúu najudío ña ndato'on i xí'in na. Ta ñii ñii ñoo noo nixa'an i, ndato'on i xí'in nivi xa'a ña xini ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichi on vá'a, ta ki'vi na yichi Ndios. Ta saá xini ñó'ó ke'é na ñava'a ña saná'a ndí ndixa xa nandikó ini na ta ndikón na yichi Ndios. ²¹ To'on yó'o kúu ña nika'an ndoso i noo ndi'i nivi, ta xa'a ñayó'o sava najudío tjin na yi'i kivi nixiyo i ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta ndukú na ka'ni na yi'i. ²² Ta Ndios ndixa chindeé ra yi'i, ta saá nda kivi vitin táku ka i, ta ká'an ndoso i to'on va'a xa'a

taJesús noo ndi'i nivi. An nakuíka kúu na, an nandá'vi kúu na, ta kuiti ká'an i xí'in na to'on va'a ña ñii yóo yu'ú xí'in to'on Ndios ña nita taMoisés xí'in inka naprofeta kuya xina'a. ²³ To'on ña nita nayó'o kachi ña ndí Cristo ta kúu ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, tayó'o xini ñó'ó xo'vi ra, ta kivi ra. Ta saá kuu ra tanóo natakú noo ndi'i nivi na nixi'i. Ndatán yóo ño'o yé'e noo nivi na kúu najudío ta noo nivi na on vása kúu najudío, saá koo Cristo, kachi to'on Ndios ña nita na xina'a —kachi taPablo xí'in tarey Agripa ta xí'in nivi na náta'an xí'in ra na nákutá'an yó'o.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndakuijn taAgripa noo to'on ña ndato'on taPablo xí'in ra

²⁴ Ta saá ndakuijn taFesto, xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in taPablo, kachi ra saá:

—Tata Pablo, taa ta sana kúu yó'ó! Ndixa xa'a ña ku'a ní ka'vi ún, ñayó'o sásana ña sinj ún vitin —kachi taFesto xí'in taPablo.

²⁵ Ta ndakuijn taPablo, kachi ra saá:

—Tata Festo, taa ta kánóo síkón ní ñato'ó noo yó kúu ún, ta ndakuijn i xa'a i ndí on sivi taa ta sana kúu i. Ñandaá va kúu to'on ña ká'an i xí'in ndó. ²⁶ Ta tarey Agripa xini va'a ra xa'a ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. Saá chi on sivi ña yóo se'é kúu ndi'i ña nindo'o taJesús. Ta xa'a ña kundaá va'a ini ra xa'a taJesús, ká'an i noo tarey Agripa yó'o xí'in ña ndino'o ní ini i —kachi taPablo xí'in taFesto.

²⁷ Ta saá nindaka to'on taPablo tarey Agripa, kachi ra xí'in ra:

—Tata rey Agripa, ¿án kándixa ún to'on ña nita naprofeta kuya xina'a? Ndixa xini i ndí kándixa ún to'on ña nita na —kachi taPablo xí'in tarey Agripa.

²⁸ Ta ndakuijn taAgripa, kachi ra saá xí'in taPablo:

—¿An xani sinj ún ndí xí'in lo'o to'on ña ndato'on ún xí'in i kuchiño ún sanoo ún ini i ña ki'vi i

yichí t̄aJesús? —káchí ra xí'in t̄aPablo.

²⁹ Ta nd̄akuin t̄aPablo, káchí ra saá:

—Án xí'in lo'o t̄o'on án xí'in kuá'a ní t̄o'on ña ndat̄o'on i xí'in ún, ndúkú i noo Ndios ndí yó'ó, tata, xí'in ndi'i n̄ivi na nakutá'an yó'o, nduu ndó n̄ivi na kándixa t̄aJesús ñii k̄i'va ndatán ȳi' i kúu i t̄a t̄a kándixa t̄aJesús. Ta ndixa on x̄iin i ña kuu ndó n̄ivi na nó'ni xí'in cadena, ndatán nó'ni ȳi' i —káchí t̄aPablo xí'in na.

³⁰ Ta saá t̄arey Agripa, xí'in ñák̄i'va ra ñáBerenice, xí'in tagobrador Festo, ta xí'in ink̄a n̄ivi na nakutá'an yó'o, nakuita ndi'i na, ta kee na noo x̄indoo na, ³¹ ta kuá'an na noo kúchiño na k̄a'an na xí'in tá'an na. Ta noo kuá'an na yó'o, n̄ik̄a'an tá'an na, káchí na saá:

—T̄aPablo yó'o on v̄asa ní-ki'vi ra kuachi ndeé x̄a'a ña taxi k̄ivi ra, ni x̄a'a ña xo'vi ra ini ve'e k̄aa —káchí na, k̄a'an na xí'in tá'an na.

³² Ta saá n̄ik̄a'an t̄arey Agripa xí'in tagobrador Festo, káchí ra:

—Tá on v̄asa ní-ndukú t̄ayó'o ko'on ra noo t̄arey César ña kasa nani ra x̄a'a kuachi ra, níkuu, ta kuchiño saña yó ra ko'on nd̄ik̄a ra vitin —káchí t̄arey Agripa xí'in t̄aFesto.

27

T̄o'on yó'o k̄a'an ña tagobrador Festo t̄i'vi ra t̄aPablo kuá'an ra ñoo Roma

¹ Ta saá k̄ixaa k̄ivi ña ch̄ikaa ini tagobrador Festo ña kee ndi ko'on ndi xí'in tón barco nda estado Italia noo nákaa ñoo Roma. Ta natropa na ndaa ve'e k̄aa nat̄axi na t̄aPablo ta xí'in ink̄a nataa na xiño'o ini ve'e k̄aa yó'o, nat̄axi na nayó'o nda'a ñii t̄a t̄a naní Julio. T̄aJulio yó'o kúu t̄a ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta kúu ra ñii tatá'an ñii ti'vi natropa na naní Compañía Augusta, ta natropa yó'o kúu na kisa chiño noo t̄arey César. ² Ta ndaa ndi ñii tón barco tón k̄ixi ñoo Adramitio. Ta

tón barco yó'o xa yóo ti'va nó kee nó ko'on nó ñii yichí noo ya'a nó kuá'a ní ñoo estado Asia, ta kukuiin nó lo'o kuiti ñii ñii ñoo yó'o. Ta saá kee ndi kuá'an ndi xí'in tón barco yó'o. Ta ñii tatá'an ndi t̄a naní Aristarco kuá'an ra xí'in ndi. Ta t̄aAristarco yó'o kúu ra t̄a taño Tesalónica ña ndá'vi ndaa estado Macedonia. ³ Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi ta n̄ixaa ndi ñoo Sidón. Ta t̄aJulio, t̄a t̄a ndiso chiño xí'in natropa, ke'é ra ñava'a xí'in t̄aPablo taxi ra ña noo ra tón barco ña ko'on ra nakutá'an ra xí'in namigo ra na táku ñoo yó'o. Ta nayó'o ch̄indee na ra, taxi na ña x̄ini ñó'ó nda'a t̄aPablo. ⁴ Ta saá ndaa tuku ndi tón barco ta kee ndi kuá'an ndi. Ta m̄i chí x̄iña noo kuá'an ndi, ndeé ní v̄axi t̄ach̄i ña kani tón barco, ta x̄a'a ña kani ní t̄ach̄i yó'o ña ch̄inda'á ña tón barco nandikó nó chí s̄ata, yo'vi ní taxi ña ko'on ndi chí noo. Ta x̄a'a ñayó'o ch̄ikaa ini ndi nasama ndi yichí noo ko'on ndi. Ta saá n̄aki'in ndi kuá'an ndi ta n̄iya'a ndi ñii tá'vi ñoo isla Chipre noo on v̄asa ndeé ní kani t̄ach̄i. ⁵ Ta saá kee ndi kuá'an ndi, ta n̄iya'a ndi yatin ñoo estado Cilicia xí'in ñoo estado Panfilia, ña ñó'o yu'u takuií, ta saá n̄ixaa ndi ñoo Mira ña ndá'vi ndaa estado Licia.

⁶ Ta ñoo Mira yó'o t̄aJulio, t̄a t̄a ndiso chiño, naní'i ra ñii barco tón k̄ixi ñoo Alejandria ta kuá'an nó nda ñoo estado Italia. Ta t̄aJulio x̄a'nda chiño ra noo ndi ña ndaa ndi tón barco yó'o. Tá ndi'i ndaa ndi nó, ta kee ndi kuá'an ndi. ⁷ Ta xa kuá'a ní k̄ivi kúu ña ñó'o ndi kuá'an ndi, chí kuee ní kuá'an tón barco, saá chí yo'vi ní kuá'an tón yó'o x̄a'a ña ndeé ní kani t̄ach̄i ña v̄axi chí noo kuá'an ndi. Ta n̄iya'a ndi yatin ñoo Gnido, ta on v̄asa ní-kivi xaa ndi ñoo yó'o, chí ndeé ní kani t̄ach̄i. Ta saá tuku nasama ndi yichí ta kuá'an ndi chí sur, ta kuá'an ndi yá'a ndi yatin ñoo isla Creta, ñii tá'vi noo on v̄asa ndeé ní kani t̄ach̄i, ta n̄iya'a ndi ñii x̄iña isla yó'o, ña naní Salmón. ⁸ Ta kuee ní kuá'an tón barco xí'in ndi noo takuií, ta kánóo nó kuá'an nó yatin

noq yóo ño'ò yìchí. Ta saá yo'vì ní nìxaà ndì ñii xiiña ña ñaní Buenos Puertos, ña yóo yatin xí'in ñii ñoo ña ñaní Lasea ña nákaà isla Creta.

⁹ Xa kuà'a ní kivi kúu ña kee ndì ñoo Cesarea, chí tón barco kúee ní kuà'an nó, ta vitin xa yatin ní tondaa ña kixaa unì yoq ña vixin, saá chí xa ndì'i vikò najudío ña kúu ña yóo so'on na. Ta unì yoq vixin yó'o kúu ña yiyo ní kaka tón barco noq takuú mìnì. ¹⁰ Ta xa'a ña yiyo ní yó'o, ndat'on taPablo xí'in nataa na ndíso chíño xí'in tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Nataa tá'an yó, táná kee yó vitin ña ko'on yó xí'in tón barco noq takuú, ta xini ndí kundo'o yó ña on vá'a. Saá chí yiyo ní ndì'i xa'a ñakía'vi ña ñó'o ini tón barco ndíso nó, ta saá tuku yiyo ní ndì'i xa'a mii yó xí'in tón barco noq takuú —káchí taPablo xí'in na.

¹¹ Ta taJulio ni-xiin ra chikaa so'o ra to'on yó'o ña ndat'on taPablo xí'in na, ta va'a ka chikaa so'o ra to'on ña nika'an ta ta káva tón barco, ta chikaa so'o ra to'on ña nika'an ta ta xí'in yiton tón barco.

¹² Ta na ovi ta yó'o xí'in kuà'a ní nataa na kisa chíño noq na, yóo yu'ú na ndí on vá'a Buenos Puertos yó'o xa'a ña kindoo na unì yoq vixin. Ta nika'an na ndí va'a chikaa na ndee xí'in mii na ña ko'on na xí'in tón barco nda ñoo Fenice, ña nákaà inka tá'ví isla Creta, ta va'a ka ná kindoo tón barco kundichi nó ñoo yó'o ndì'i yoq vixin ní, chí ñoo Fenice yó'o tívi xito ndaa ña chí noreste ta tívi xito ndaa ña chí sureste.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ndee ní káni tachì tón barco kivi kuà'an nó noq takuú mìnì

¹³ Ta ñii kivi va'a ní livi xika tachì ña kixi chí sur, ta saá nivi na kisa chíño ini tón barco, nika'an na, káchí na saá:

—Va'a vitin, chí tachì ña xika yó'o kivi chindee ña tón barco xaà nó nda ñoo Fenice —káchí na.

Ta saá ndaa ndì'i ndì tón barco, ta na kisa chíño ini tón barco nasita

na ndì'i yo'ò ña nó'ni ka ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuú, ña kúu ña on vása táxi ko'on tón barco nda ñii xiiña. Tá ndì'i ña ta'va na ñaveé yó'o, ta nisaña tón barco, ta kee nó kuà'an nó xí'in ndì, ta kánoo nó, kuà'an nó yu'ú takuú mìnì, yatin noq yóo ño'ò yìchí isla Creta. ¹⁴ Ta saá ñii kama kixá'á ndee ní káni tachì na'á ña ñaní Euroclidón. Ta tachì yó'o vaxi ña chí ma'ño noq keta ño'ò xí'in chí norte, ta ndee ní káni tachì yó'o tón barco. ¹⁵ Ta saá ni-kuchiño ko'on ka ndì chí noq kóni ndì ko'on ndì. Ñakán saña ndì ña káva ndì tón barco noq kóni ndì ko'on nó xí'in ndì, ta va'a ka sandakoo ndì ndí ña tachì ná ka'nda chíño ña míchí ko'on nó. ¹⁶ Ta saá nìxaà ndì yatin noq nákaà isla lo'o ña ñaní Clauda, ta kuà'an ndì ñii tá'ví noq on vása ndee ní xika tachì. Ta tón barco ká'no noq ñó'o ndì kuà'an ndì, ñoo nó ñii tón barco lo'o, kuà'an nó, ta saá xí'in ñayo'vì ní nasita ndì tón lo'o yó'o, xa'a ña koto chinda'á tachì nó, ta kani nó tón barco ká'no. Ta saá chikaa va'a ndì tón lo'o yó'o ini tón barco ká'no.

¹⁷ Ta saá xí'in kuà'a ní yo'ò, nataa na kisa chíño xí'in tón barco ká'no, chisúku ndaa na kuà'a xiiña nó ña katón kútù na nó, xa'a ña chindee ña nó ña on ndata nó. Saá chí yí'ví ní na koto tachì ña ndee ní káni, chinda'á ña tón barco ña ko'on nó nda Sirte, ña kúu ñii xiiña noq on vása kóno takuú mìnì, ta yí'ví na koto kani ndaa tón barco noq yotí ña yóo ini takuú, ta tani nó. Ta xa'a ña yiyo yó'o, sanoo na tikoto ndika ña nó'ni noq yiton tón ñíndichi sata tón barco, ta sandakoo na tón barco ko'on nó chí noq chinda'á tachì nó.

¹⁸ Ta nivi inka kivi, ta nda lo'o on xjin tachì yaa ña, ta ndee ní káni ka ña tón barco noq ñó'o ndì. Ta saá nivi na kisa chíño ini tón barco ta'va na ñaveé ndíso nó ña kúu ñakía'vi ñó'o ini nó, ta sakana na ndì'i ñakía'vi yó'o ini takuú mìnì xa'a ña ndukama tón barco yó'o.

¹⁹ Saá kúu, ta kixaa kivi unì, ta nda lo'o on vása yaa tachì, ni on

vása ní-xikuiin kóon savi, ta ndi'i ndi ñó'o ini tón barco, tava ndi ndi'i nda'a chiño válí, ta sakana ndi ña ini takuii xa'a ña ndukama ka nó. ²⁰ Ta ndivi ñóo ndeé ní káni tachi, ta ndeé ní kóon savi. Ta saá niya'a ku'a ní kivi, ta on vása ní-xini ndi kimi, ni on vása ní-xini ndi ñó'o ña ye'e ndivi. Ta on vása ní-ka'an ka ndi ña kuchiño kutaku ndi, saá xáni sinj ndi.

²¹ Ta saá niya'a ku'a ní kivi, ta ndi'i ndi na ñó'o ini tón barco nda lo'o ni-xixi ndi. Ta saá taPablo nakundichi ra ma'ño noo nakutá'an ndi'i nataa na kisa chiño ini tón barco, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, xa nika'an i xí'in ndó ndi on vása va'a sandakoo yó isla Creta. Tá ní chikaa so'o ndó to'on ña nika'an i xí'in ndó, níkuu, ta saá on koo ña yo'vi xó'vi yó vitin, ni on vása ní-ndaño'ó ku'a ní ñakuíka xí'in ñakía'vi ña xiño'o ini tón barco yó'o, níkuu. ²² Ta saá ni, on kundi'i ini ndó, ta va'a ka chikaa ndó ndeé ini mji ndó, chi nda ñii yó ñó'o yó'o on kivi yó, ndasaá kuiti tón barco yó'o ndi'i xa'a. ²³ Saá chi ñóo ndive'e nitivi noo i ñii ñaángel ña kee noo Ndios, Taa taKá'no noo i, ta kuu ra taa ta kisa chiño i noo. ²⁴ Ta nika'an ñaángel yó'o xí'in i, káchí ña saá: “On kuyi'ví ún, Pablo, chi ndixa xaá ún noo tarey César ña kasa nani ra kuachi xa'a ún. Ta inká ñava'a ke'é Ndios xí'in ún kuu ña sakaku ra ndi'i nivi na ñó'o ini tón barco xí'in ún, ta nda ñii ndó'ó on kivi ndó”, káchí ñaángel xí'in i. ²⁵ Ta saá va'a chikaa ndó ndeé ini ndó, chi kundaá ini i ndi Ndios kuu taa tandaá, ta ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an ra xí'in i. ²⁶ Ta vará on takué'e nda ñii mji yó, ta tón barco yó'o ndi'i xa'a nó tá xaa nó yatin ñó'o yichí ñii isla —káchí taPablo xí'in nataa na kisa chiño xí'in tón barco yó'o.

²⁷ Ta saá nixino uxu komi kivi, ta kánóo tón barco noo takuii ñii xiiña ña nani Mar Adriático. Ta xa nitondaá ma'ño ñóo kuu ña, ta

nataa na kisa chiño xí'in tón barco xáni sinj na ndi xa nixaa ndi yatin noo yóo ñó'o yichí. ²⁸ Ta saá sanoo na ñii yo'ó ña nó'ni noo xí'in ñaveé lo'o, ña kuu ña xini ñó'ó na cho'on ki'va na ñakónó takuii. Ta saá tá sanoo na ñayó'o ini takuii, ta kundaá ini na ndi oko xa'on ñii metro kuu ñakónó ini takuii yó'o. Ta saá inká xíka ka lo'o ku'a'an tón barco, ta tuku sanoo na yo'ó ini takuii ña cho'on ki'va na ndasaá kónó takuii. Ta saá kundaá ini na ndi oko uxá metro kuu ñakónó takuii vitin. ²⁹ Ta saá kixá'á yí'ví na koto kani tixin tón barco yuu ná'no ña ñó'o ini takuii noo xa yatin yóo ñó'o yichí. Ta tuku tjin na komi ñaveé ná'no ña nó'ni ndaa tón barco ta sanoo na ña ini takuii xa'a ña chindeé ña kundichi tón barco noo takuii, ña on ko'on nó noo yóo yuu. Ta saá ndukú na noo Ndios ña yachi ní kixaa ña tivi inká kivi. ³⁰ Ta sava nataa na kisa chiño xí'in tón barco xáni sinj na ndi va'a ka ná sakaku xí'in mji na. Ta saá kixá'á na sánoo se'é na tón barco lo'o xa'a ña kanóo nó noo takuii. Ta ndakuiti ña sakuu na kuu ña sánoo na ñaveé ná'no, chi nataa yó'o chikaa ini na ko'on se'é na xí'in tón barco lo'o yó'o nda noo yóo ñó'o yichí ña kaku na. ³¹ Ta taPablo kundaá ini ra yu kuu ña kóni nataa yó'o ke'é na, ta saá kee ra ku'a'an ra noo yóo taa ta ndiso chiño ta noo yóo natropa ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i mji yó xini ñó'ó kindoo ka yó ini tón barco ká'no yó'o, ta saá va'a kaku ndi'i yó. Táná sava yó kee yó ko'on yó ta sandakoo yó tón barco yó'o, ta saá on kuchiño kaku ndi'i yó —káchí taPablo xí'in na.

³² Ta natropa chikaa so'o na to'on yó'o, ta xa'nda na yo'ó ña nó'ni tón barco lo'o, ta nisaña nó, ku'a'an mji nó noo takuii mjni.

³³ Ta xa yatin ní ña tivi inká kivi kuu ña, ta taPablo nika'an ra ndukú ra noo ndi'i nivi na ñó'o ini tón barco xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta vitin xa niya'a uxu komi kivi ta nda lo'o on vasa xixi ndó. ³⁴ Ta vitin xaku ndá'vii noo ndó ña kuxu ndó lo'o xa'a ña kukomí ndó ndee, saá chi kúndaá ini ndí nda lo'o on takué'e nda ñii mii yó —káchí taPablo xí'in na.

³⁵ Ta saá ki'in taPablo sita va'a ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá: —Táxa'vi ña'á ún, Tata Yivá yó Ndios, chi táxi ún ña xini ñó'ó kuxu ndi —káchí taPablo xí'in Ndios.

Ta saá sakuáchi ra sita va'a yó'o, ta kixá'á ra xixi ra lo'o ña. ³⁶ Ta xí'in ña ké'é taPablo saá, chikaa ra ndee ini nataa yó'o, ta kixá'á na xixi na. ³⁷ Ta ndi'i mii ndi na ñó'o ini tón barco yó'o kúu ndi ovi ciento uní siko xa'on ñii nivi. ³⁸ Tá ndi'i xixi ndi'i nataa na kisa chiño xí'in tón barco, ta sakana na ndi'i ñaveé ña kúu ndikin trigo xí'in ndikin cebada ta xí'in inka ña ndiso tón barco, sakana na ndi'i ñayó'o ini takuii xa'a ña ndukama ka tón barco.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndi'i xa'a tón barco

³⁹ Ta nitivi inka kivi, ta on vasa ní-kuchiño kundaá ini na mii ndá'vi ndaa ño'o yichí ña xito na nákaa yatin. Ta saá xito na ñii xiiña ña kúu nina yotí yu'u muni, ta xáni siní na saá: Va'a ná chikaa yó ndee ña ko'on yó xí'in tón barco, ta xaá yó nda xiiña kaá noo yóo yotí, saá chikaa ini na. ⁴⁰ Ñakán xa'nda na yo'o ña nó'ni kaa ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuii, ta ndaxin na yo'o ña nó'ni tón yiton tón xini ñó'ó na káva na tón barco. Ta saá nakani ndichi na sata tón barco ñii yiton kani, ta chiko'ni na ñii tikoto lo'o noo nó, xa'a ña chinda'á tachí tón barco ko'on nó noo yóo yotí. ⁴¹ Ta saá kuá'an tón barco, ta on ta'an ka xaá nó yu'u takuii, ta kani ndaa tixin nó noo yotí, noo on vasa kónó ka takuii muni. Ta saá ni-kuchiño nó ko'on ka nó, chi tixin nó kani ndaa ña noo yotí. Ta xí'in ña ndee ní kani ndaa takuii tón barco yó'o tанда kixá'á nó chachi nó. ⁴² Ta xáni siní natropa ña ka'ni na ndi'i napreso, chi yí'vi na

ko'o ndava ni'ni nayó'o noo takuii ta kaku na ko'on ndika na, saá xáni siní natropa yó'o. ⁴³ Ta taá ta ndiso chiño xí'in natropa ni-xiin ra ña ka'ni na taPablo, ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ndi on ka'ni na nda ñii napreso. Ta xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na ñó'o ini tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Si'na ndi'i ndó na va'a kuchiño kunoo ko'on mató'on noo takuii, vitin kee ndó ko'on ndó, ta xaá ndó nda noo yóo ño'o yichí kaá. ⁴⁴ Ta ndó'o na on vasa kuchiño kunoo ko'on mató'on noo takuii, ñii ñii ndó xini ñó'ó tiin ndó yiton tón barco yó'o, tón kúu tón chachi, ña kuchiño kundoso ndó sata nó, ta xaá ndó nda noo yóo ño'o yichí kaá —káchí ta ndiso chiño yó'o.

Ta saá kisa ndivi ndi to'on ña nika'an ra xí'in ndi, ta va'a nixaa ndi'i ndi noo yóo ño'o yichí yu'u takuii muni, ta nda lo'o on vasa ní-takué'e nda ñii ndi.

28

To'on yó'o ká'an xa'a ña nindo'o taPablo ñoo isla ña naní Malta

¹ Tá nixaa ndi'i ndi noo ño'o yichí ña nákaa yu'u takuii muni yó'o, ta saá xini so'o ndi ndi ño'o yó'o naní ña isla Malta. ² Ta nivi na taku yó'o, va'a ní naki'in na ndi'i. Ta kama xa'mi na ñii ño'o xa'a ña nasaa lo'o ndi, chi koon ní savi, ta vixin ní. ³ Ta taPablo nixa'an ra kaya ra ñii nomi titon, ta taan ra titon yó'o noo ño'o xixi. Ta xa'a ña ñi'ni ní ño'o xixi yó'o, ta ñii tikoo tixati keta rí tixin titon yó'o, ta tjin rí nda'a taPablo, ta tákaa ndaa rí nda'a ra. ⁴ Tá xini nivi ña tjin tikoo xati yó'o nda'a taPablo, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu ra ñii taá ta on vá'a ta xa'ni nivi, ta xa'a ñayó'o ndios ña kisa to'ó yó ña naní “ñandaá” on taxi ka ña kutaku tayó'o. Vará kuchiño ra nikaaku ra noo takuii muni, ta vitin ndios mii yó yó'o chitoní ña kivi ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁵ Ta taPablo sakisin ra nda'a ra noo takaa ndaa tikoo xati noo ño'o xixi, ta tikoo yó'o nakava ri noo ño'o, ta nda lo'o on koó ña ní-ndo'o taPablo. ⁶ Ta saá nivi nakutá'an yó'o xito na yu kúu ña kundo'o taPablo, chi ndáti na ama kixá'á kaa kuiño ndi'i yikí koñu ra, án ñii kama nakava ra kivi ra. Ta saá na'á ní xindati na, ta nda lo'o on koó ña on vá'a ní-ndo'o taPablo. Ta saá nasama na ña xani sini na, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ñii ndios kúu tayó'o, ñakán on koó ña ní-ndo'o ra —káchí na, ká'an na.

⁷ Ta yatin noo nixaa ndi noo ño'o yichí yó'o, yóo ve'e ñii ta taká'no noo ndi'i nivi na táku ñoo yó'o, ta naní ra Publio. Ta tayó'o va'a ní naki'in ra ndi'i, ta kana ra ndi'i ko'on ndi xí'in ra ve'e ra. Ta nixaa ndi ta kindoo ndi xí'in ra ve'e ra uní kivi. ⁸ Ta yivá taPublio yó'o ndeé ní ndó'o ra, kómí ra ku'e'ka'ni, ta koon ní ini ra nji. Ta saá nixa'an taPablo noo kándú'u ta ndeé ndó'o yó'o, ta chiso ra nda'a ra sini tayó'o, ta ndukú ra noo Ndios xa'a ra, ta saá nduva'a ra. ⁹ Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o, na táku ñoo isla Malta yó'o, kixaa na noo taPablo, ta xí'in ndeé Ndios sandúva'a ndi'i ra na. ¹⁰ Ta xa'a ñayó'o, nivi naño yó'o kisa to'ó ní na ndi'i, ta taxi na ña xini ñó'ó nda'a ndi. Tá xa yatin kixaa kivi ña kee ndi ñoo yó'o, ta saní'i na ndi'i kua'a ní ña xini ñó'ó noo ndi ko'on xí'in ndi ñoo Roma.

Tə'on yó'o ká'an xa'a taPablo nixaa ra ñoo Roma

¹¹ Xindoo ndi ñoo isla Malta uní yoo, ta saá ndaa ndi inká tón barco, tón xindichi ñoo isla Malta ndi'i yoo vixin. Tón barco yó'o kee nó ñoo Alejandria, ta noo nó, yíta ovi na'ná nandios vatá na kisa to'ó nivi na kúu nagriego, ta nandios yó'o naní Cástor xí'in Pólux. ¹² Ta ndaa ndi tón barco yó'o, ta kua'an ndi ñoo Siracusa xí'in nó. Tá nixaa ndi ñoo yó'o, ta kindoo ndi uní kivi. ¹³ Ta saá kee tuku ndi ta kua'an ndi xí'in tón

barco, ta nixaa ndi nda ñoo Regio. Tá nitivi inka kivi, kixá'á xika lo'o tachi ña kixi chí sur, tachi va'a xikuu ña, chi chindeé ña ndi'i ña kama ka kua'an tón barco xí'in ndi. Ta saá inka kivi nixaa ndi ñoo Puteoli. ¹⁴ Ta ñoo yó'o nakutá'an ndi xí'in sava nivi na kándixa taJesús, na táku ñoo yó'o. Ta nayó'o ndukú na noo ndi ña kindoo ndi xí'in na uxá kivi. Ta kindoo ndi xí'in na, ta saá nija'a uxá kivi, ta kee ndi, ta kua'an xa'a ndi ta nixaa ndi nda ñoo Roma. ¹⁵ Ta sava nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Roma, xa xini so'o nayó'o ña vaxi ndi yichi. Ta saá kee na ñoo Roma, ta kua'an na ña nakutá'an na xí'in ndi yichi. Ta sava nivi na kándixa taJesús yó'o nakutá'an na xí'in ndi ñoo ña naní Foro de Apio, ta inká sava nayó'o nakutá'an na xí'in ndi ñii xiiña ña naní Tres Tabernas. Tá nakutá'an taPablo xí'in ndi'i nayó'o, ta nika'an ra xí'in Ndios, taxi ra ña táxa'vi ña'á, ta naki'in ini ra ndeé. ¹⁶ Tá nixaa ndi ñoo Roma, ta saá ta ta ndiso chiño xí'in natropa nataxi ra ndi'i napreso nda'a ñii taká'no noo natropa ñoo Roma. Ta nachiño ñoo Roma taxi na ndayí nda'a taPablo ña kutaku ra ñii ve'e, vará ndivi ñoo xini ñó'ó koo ñii tatropa xí'in ra xa'a ña kunda ña'á ra.

TaPablo nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a taJesús noo najudío na táku ñoo Roma

¹⁷ Ta saá nija'a uní kivi, ta taPablo kana ra nataa na kúu naná'no noo najudío na táku ñoo Roma xa'a ña kixaa na noo ra. Tá kixaa na nakutá'an na ve'e noo yóo taPablo, ta saá kixá'á ra ndato'on ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kóni i ña kunda ini ndó ndi yi'i on vása ní-ke'é i nda ñii ña on vá'a xí'in naño yó najudío, ni nda lo'o on vása ní-chikaa i ninoo yichi ña xindikoo naxii síkuá yó xina'á. Ta vará on koó ña on vá'a ní-ke'é i xí'in naño yó, ta sava naná'no noo najudío na táku ñoo Jerusalén tiin na yi'i, ta taxi na yi'i

nda'a nachiño ñoo Roma. ¹⁸ Ta nachiño yó'o, ku'a'a ní ña ninda'ka to'on na yi'i, ta ni-naní'i na nda ñii kuachi ndiso'i xa'a ña xini ñó'ó kivi'i. Ta nachiño yó'o kachi ini na saña na yi'i ña ko'on ndika'i. ¹⁹ Ta saá ni, naná'no ñoo najudío on vása ní-xiin na ña saña'i ko'on ndika'i. Ta saá on vása ní-xiyo inka ña kuchiño ke'é'i, ta va'a ka ndukú'i ko'on'i ñoo tarey César xa'a ña kasa nani ra kuachi'i. Saá ke'é'i, vará yi'i on ko'ó kuachi chikaa'i sata ñañoó yó najudío. ²⁰ Ta saá kana'i ndó'ó vitin nakutá'an ndó yó'o xa'a ña ka'an tá'an yó, chi kóni'i ña kunda'a ini ndó ndachun nó'ni'i xii' cadena yó'o vitin. Saá chi yi'i kúu'i ñii tapreso xa'a ña kándixa'i ndí xa kixaa'aa taa ta xindati naxii síkuá yó. Ta taa yó'o kúu taa ta kindoo Ndios ti'ví ra ña sakaku ra mii yó —káchí taPablo xii' in najudío na nakutá'an yó'o.

²¹ Ta ndakuijn na, káchí na saá xii' in ra:

—On ta'an naki'in ndi nda ñii tutu ña kee ñoo estado Judea ña ka'an xa'a ún, ta natá'an yó najudío na kúu na kee ñoo Jerusalén ta kixaa'aa na ñoo ndi, nda ñii nayó'o on vása ní-ka'an na ña on vá'a xa'a ún xii' in ndi. ²² Ta vitin mii ndi kóni ndi koni so'o ndi ña ndato'on ún xii' in ndi xa'a ña kándixa ún. Saá chi xini so'o ndi ku'a'a ní ñivi ndi'i saá xii' ña kándiva'a na xa'a yichi ña ndikon ún, chi ka'an na káchí na ndí yichi vatá kúu ña —káchí najudío nakutá'an yó'o xii' in taPablo.

²³ Ta saá kindoo na nda kivi kuu ña nakutá'an na xa'a ña koni so'o na to'on ña ndato'on taPablo xii' in na. Tá kixaa'aa kivi yó'o, ta ku'a'a ní ñivi nakutá'an na ve'e taPablo. Tanda xitaan tanda ñoo, ndato'on taPablo xii' in ñivi yó'o. TaPablo nika'an ra saná'a kaxin ra na xa'a yichi ñoo xa'nda chiño Ndios, ta ndato'on ra xii' in na, chi kóni ra kunda'a ini na ndí to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xii' in inka naprofeta kuiya xina'á, ñii yu'ú ka'an ña ndí taJesús kúu Cristo,

taa ta kindoo Ndios ti'ví ra xa'a ña sakaku ra ñivi. ²⁴ Ta sava ñivi na nakutá'an yó'o kándixa na to'on ña ndato'on taPablo xii' in na, ta sava na on vása ní-xiin na kándixa na to'on yó'o. ²⁵ Ta xa'a ña on vása ní-kuchiño koo yu'ú na, kixá'á na náa na xii' in tá'an na xa'a to'on ña ndato'on taPablo xii' in na. Ta saá tá on ta'an ka kee na no'o na ve'e na, ta nika'an taPablo xii' in na, káchí ra saá:

—To'on ña ndaa kúu ña nika'an Nima Ndios xii' in taprofeta Isaías kuiya xina'á, ta ñitaa ra to'on yó'o xa'a ña ndasaá ke'é naxii síkuá yó. Ta vitin ndó'ó ñii kiva saá kisa ndivi ndó to'on yó'o. Ta to'on Ndios yó'o ña ñitaa taIsaías kuiya xina'á, káchí ña saá:

²⁶ Káchí Ndios xii' in yi'i, taIsaías, ña ko'on'i ñoo ñañoó'i naIsrael, ta ndato'on'i xii' in na, káchí'i saá:

“Vará xini so'o ní ndó, ta nda ñii kivi on vása kunda'a ini ndó ña xini so'o ndó.

Vará xito ní ndó, ta nda ñii kivi on vása kunda'a ini ndó yu kúu ña xito ndó.

²⁷ Saá chi nima ndó xa kutá'yá yuu ña.

Ta so'o ndó, nakasi kútu ndó ña, ta nduchú ñoo ndó, nakasi ndó ña, chi on xii' in ndó koto ndó, ni on xii' in ndó koni so'o ndó.

Ña ke'é ndó saá kúu ña on xii' in ndó kunda'a ini ndó ñanda'a,

ni on xii' in ndó ndikó ndó kixi ndó ñoo'i ña sanda'a'i ndó'ó”,

káchí Ndios xii' in naxii síkuá yó naIsrael, saá ñitaa taprofeta Isaías kuiya xina'á. ²⁸ Ta saá, ndó'ó natá'an yó najudío, kóni'i ña kunda'a va'a ini

ndó ndí vitin Ndios táxi ra ña ñivi na on vása kúu najudío kuchiño kuu na ñivi na sakaku Ndios ñoo ña on vá'a. Ta ku'a'a ní ñivi na on vása kúu najudío naki'in na ñava'a yó'o, chi ndixa chikaa'aa so'o na to'on Ndios —káchí taPablo xii' in na.

²⁹ Ta saá kee najudío yó'o ve'e taPablo, ta ku'a'an na, ta náa ní na xii' in tá'an na ñoo ku'a'an na yichi.

³⁰ Ta taPablo nixiyo ra ovi ka kuiya ve'e noo chá'vi ra kutaku ra ñoo Roma. Ta ini ve'e yó'o va'a naki'in ra ndi'i nivi na kixaa noo ra, ³¹ ta nda lo'o on vása ní-yi'ví ini ra, ta nika'an ndoso ra noo ndi'i nivi xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta saná'a ra nivi xa'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta nda ñii nivi ni-sasi na noo ra ña nika'an ra ndato'on ra to'on yó'o.

Tutu ña n̄tāa taPablo ña ti'ví ra kua'an ña nda'a nañoo Roma

Xí'in to'on yó'o taPablo chindeé ra n̄ivi nañoo Roma na kándixa Jesucristo

¹ Yi'i, taPablo, ta kúu ta kisa chiño noo Jesucristo, táa i tutu yó'o ña xāa ña nda'a ndó. Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i ña kuu i taapóstol, ta ti'ví ra yi'i ka'an ndoso i to'on xāa Jesucristo noo n̄ivi.

² Saá chi kujya xina'á Ndios kindoo ra xí'in naprofeta ña ndixa kasa ndivi ra to'on ra ña n̄ika'an ra xí'in na xāa Jesucristo. Ta naprofeta yó'o n̄tāa na to'on yó'o noo tutu ña naní To'on Yii Ndios.

³ Ta To'on Ndios yó'o ká'an ña xāa Sa'ya Ndios, ta kúu Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. Ta saá tuku xikuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, chi ñii ki'va ndatán kaku ndi'i n̄ivi, saá kaku ra tixin ñii ña'a ña kúu sa'ya ñani síkuá tarey David. ⁴ Ta saá ni, xāa ña n̄ixi'i ra, ta xāa ña Ndios sanatakū ña'a ra xí'in ndee Nima ra, Jesucristo saná'a ra ndi ndixa Sa'ya Ndios kúu ra, ta kómí ra ndi'i ndee ká'no. ⁵ Ta m̄i Jesucristo taxi ra ñato'ó ká'no nda'a i ña kuu i taapóstol, ta ti'ví ra yi'i xāa ña chindeé i n̄ivi na on vása kúu najudío ña kandixa na ra, ta kasa ndivi na to'on ra, chi kuki'vi ní ini na koni na ra. ⁶ Ta ndó'ó kúu sava nayó'o, chi Ndios kana ra ndó'ó ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó yichi ra.

⁷ Ñakán táa i tutu yó'o ña xāa ña nda'a ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, na táku ñoo Roma, ta kúu ndó n̄ivi na kí'vi ní ini Ndios xini ra. Ta Ndios kana ra ndó'ó ña kuu ndó n̄ivi nayii ta kutaku ndii ndó noo ra. Kóni i ndi Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo, Ta taKá'no noo yó,

¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó! ¡Ná taxi ra ñava'a koo ña ini ndó!

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kóni ra ko'on ra ñoo Roma ña koto ra nanivi na kándixa Jesucristo

⁸ Si'na kóni i ka'an i xí'in ndó to'on yó'o: Xí'in ndayí Jesucristo, ká'an i xí'in Ndios, ta táxi i ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xāa ndó'ó. Saá chi xāa ña va'a ní kándixa ndó Jesucristo, ta xita ní'no to'on va'a xa'a ndó ndi'i saá ñoo. ⁹ Ta xí'in ndi'i nima i kisa chiño i noo Ndios, ña ká'an ndoso i noo n̄ivi to'on va'a xāa Sa'ya ra Jesucristo. Ta Ndios xini ra ta ndakuijn ra xa'a i ndi ndixa on vása sándakoo i ña ká'an i ndúkú i ñava'a noo ra xāa ndó'ó, ¹⁰ ta xaku ndá'ví i noo Ndios, káchí i xí'in ra saá: "Tá kóni m̄i ún saá, ta taxi ún yichi nda'a i ña ko'on i koto i n̄ivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Roma", saá káchí i ká'an i xí'in Ndios. ¹¹ Saá chi yi'i kóni i koto i ndó'ó ña ndato'on i xí'in ndó xāa ña naki'in ndó ndee va'a ña kixi noo Ndios, ña chindeé ña ndó'ó ña va'a ka kandixa ndó Jesucristo. ¹² Ta saá, ndó'ó xí'in yi'i chindeé tá'an yó, chi ndino'o ní ini yó kándixa yó Jesucristo.

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni i ña kundaa ini ndó ndi kua'a ní yichi ndúkú i ndasaá kuchiño i xāa i koto i ndó'ó, ta on vása ní-kuchiño xāa i, chi ñii ñii yichi kivi xani sinji xāa i, ta ni-kuchiño kundivi ña saá, chi n̄ixiyo ña sasi noo i. Ña ndixa kóni i kúu ña ka'an ndoso i to'on Ndios noo n̄ivi na táku ñoo ndó, chi kóni i ña kua'a ní n̄ivi yó'o chika so'o na to'on Ndios ta kandixa na Jesucristo, ñii ki'va ndatán kua'a ní n̄ivi na on vása kúu najudío na kúu na táku kua'a ní xiiña, xa chika so'o na to'on Ndios ña ndato'on i xí'in na ta kandixa na Jesucristo. ¹⁴ Xa'a ñava'a ke'é Jesucristo xí'in i, ta saá xani sinji ndi xini ñó'ó chika i ndee ña ka'an ndoso i to'on xa'a Jesucristo noo ndi'i n̄ivi: án nayó'o kúu na n̄ivi na ká'an to'on

griego, án on vása ká'an na to'on griego, án kúu na nivi na ndíchí ní sijní, án kúu na nivi na on vása xíní ka'vi. ¹⁵ Ta ñii kǐ'va saá kóni j ka'an ndoso j to'on va'a xa'a Jesucristo noo ndó'ó na táku ñoo Roma.

TqPablo ká'an ra ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kómí ña ndee

¹⁶ Yi'i on vása kúka'an noo j xa'a ña kándixa j to'on va'a xa'a Jesucristo, chi to'on yó'o kómí ña ndee Ndios ña sakaku ña ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on yó'o. Si'na najudío xíní so'o na to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo, ta saá nivi na on vása kúu najudío* xíní so'o na to'on va'a yó'o. Ta Ndios sákaku ra ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on va'a yó'o. ¹⁷ To'on va'a yó'o sáná'a ña ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta sánduu ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a yóo yó xí'in ra. Ta ndixa on koó inká xa'a ña kuchiño nduu yó nivi na on koó kuachi ndíso noo Ndios. Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "Nivi na kúu na on koó kuachi ndíso noo Ndios xa'a ña kándixa na ra, nivi yó'o, ndixa kutaku na", káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi ndíso na kuachi noo Ndios

¹⁸ Ndios ta yóo ñoyívi ñino, sáná'a ra mii yó ña ndixa sáa ní ini ra xíní ra ndi'i ña on vá'a ké'é nivi chi on xijn na kandixa ña'á na, ni on xijn na koni tá'an va'a na xí'in inká nivi. Ta ña on vá'a ké'é nivi yó'o on vása táxi ña kundaqá ini na yu kúu ña ndixa ndaqá. ¹⁹ Nivi yó'o xa xíní na ndi'i ña táxi kundaqá ini na xa'a Ndios, chi va'a xító na ndi'i ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o. Ta xí'in ñayó'o, Ndios xa saná'a káxín ra noo nivi xa'a mii ra. ²⁰ Nda ñii nivi on vása kúchiño koni na Ndios xí'in nduchú noo na, ta saá ni, nda kivi si'na ñoyívi yó'o ndi'i nivi kúchiño na koto na ndi'i ña

kisa va'a Ndios. Ta saá kúchiño na kundaqá ini na ndí mii ra kúu Ndios ndino'o, ta kúchiño na kundaqá ini na ndí kómí ra ndee ká'no, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii nivi on kivi ka'an na, kachí na saá: "On vása ndíso ndí kuachi, chi ñi-kuchiño kundaqá ini ndí xa'a Ndios ndino'o, tatáku", kachí na. ²¹ Vará xa xíní nivi ndí yóo Ndios, ta nda lo'o on vása ní-xiin na kasa to'ó na ra, ta ni on vása ní-xiin na taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a ra. Ta saá nda víka nduu na nivi na xáni sijní ndasaá kuiti xa'a ndi'i ña on vása ndáya'ví noo Ndios. Ta nduu na nivi na ñitívi ini, chi ndasaá kuiti kúsií ní ini na ké'é na ndi'i noo ña on vá'a. ²² Nivi yó'o xáni sijní na ndí mii na kúu na ndíchí ní sijní, ta on ndixa kúu ñayó'o, chi on vása ndíchí sijní na, chi ndasaá kuiti nduu na nivi na kí'ví sijní. ²³ Saá ndo'o nivi yó'o, chi ñi-xiin na kasa to'ó na mii Ndios ndino'o, tatáku, ta ta kúu taká'no ní, ta ta kómí ndi'i ndee. Ta nda víka kúsií ka ini na ña kisa to'ó na ndi'i noo ñaídolo, án ñaimagen ña káchí ini mii na. Ta sava ñaídolo án ñaimagen ña kisa to'ó na kúu na'ná nivi, án na'ná kití tí ndáchí, án na'ná kití tí xíka xí'in komi xa'a, án na'ná kití tí ñoo tixin kuá'an noo ño'o.

²⁴ Ñakán kía Ndios saña ra nivi yó'o ña ke'é na ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ini mii na, ta saña ra na ña kǐ'vi na kuachi kini xí'in inká ña'a án xí'in inká ta. Ta ndi'i ñakini ña on vá'a ke'é nivi yó'o kúu ña kisa kini xí'in mii na, ta ña ke'é na saá nda lo'o on vása kisa to'ó na yíkí koñu na. ²⁵ Nivi yó'o ñi-xiin na kandixa na ñandaqá xa'a Ndios, ta nda víka chikaa ka ini na kandixa na ñavatá. Nivi yó'o kisa to'ó na, ta kisa ká'no na ndi'i noo ña kisa va'a Ndios, ta nda lo'o on xijn na kasa to'ó na mii Ndios ta ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ñino. ¡Ta mii Ndios yó'o kúu ta ñii laá kuiti ndáya'ví ní kasa ká'no yó ndi'i saá kivi! Saá ná koo

* 1:16 Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

ña.

²⁶ Xa'a ña ni-xiin niivi kasa to'ó na Ndios ndino'o, ta Ndios saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña káchí ini mji na ke'é na. Ta kixá'á na ké'é na ndi'i saá noo ñakini. Ta saá náña'a on vása ní-kusij ka ini ná kusun ná xí'in taa, ta kixá'á ná kútoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inka náña'a. ²⁷ Ta ñii kiva saá, nataa on vása ní-kusij ka ini na kusun na xí'in náña'a, ta saá kixá'á na kútoo na kí'vi na kuachi xí'in inka nataa. Ta xa'a ña kini ní ké'é nataa yó'o xí'in inka nataa, Ndios táxi ra ña xo'vi ní yiki koñu mji na.

²⁸ Xa'a ña ni-xiin niivi nakoni na Ndios, ni ni-xiin na kundaa ini na xa'a ra, ta Ndios saña ra niivi yó'o ña kani sinj na xa'a ndi'i noo ñakini, ta saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i saá noo ña on vá'a ña kusij ini mji na. ²⁹ Ta chútú ní ini niivi yó'o xí'in ndi'i saá noo ña on vá'a, ña nda lo'o on vása kúu ñandaa. Nataa kí'vi na kuachi xí'in náña'a, ná on sivi násí'í na kúu, ta náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa, na on sivi yij ná kúu. Kútoo ní niivi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a xí'in inka niivi. Ni on vása xaa ini na xini na ñakuíká kómí na, ta kútoo ní na kukomí na kua'a ní ka ñakuíká. Chútú ní ini na xí'in ndi'i saá noo ña on vá'a. Niivi na kuini ini kúu na, na xá'ni niivi kúu na, na sákaku kuachi ta kani tá'an xí'in inka niivi kúu na, na sándá'vi inka niivi kúu na. Ta ndi'i saá kivi ká'an na ñavatá xa'a inka niivi. ³⁰ Ta ká'an na kuachi síki xa'a inka niivi. Nda lo'o on xiin na koni na Ndios, ni on vása kisa to'ó na inka niivi. Niivi na ña'a ní ini kúu na, kisa ká'no ní xí'in mji na, nda lo'o on vása chikaa so'o na to'on ña ká'an yivá sí'í na xí'in na, ta ndasaá kuiti xani sinj na ndasaá kuchiño ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a. ³¹ Niivi yó'o on xiin na chikaa so'o na to'on va'a, ni on vása kisa ndivi na to'on na ña kindoo na xí'in inka niivi, ni on vása kí'vi ini na xini na nda ñii niivi, ni on xiin na nda lo'o chindeé na inka niivi na xo'vi. ³² Niivi na ké'é ña on vá'a yó'o, xini va'a na ndí yoo ndayí

Ndios ña káchí saá: "Ndi'i niivi na ké'é ña on vá'a xini ñó'ó kivi na", káchí ndayí Ndios. Ta saá ni, on vása xiin na sandakoo na ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ta nda vika kusij ní ka ini na xini na niivi na ñii káchí ké'é ña on vá'a yó'o.

2

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i niivi xí'in ñandaa

¹ Ta ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó ndí ndasaá kuiti inka niivi kúu na on vá'a, ta ndiso na kuachi noo Ndios. Tá ká'an ndó to'on on vá'a yó'o xa'a inka niivi, ta ñii kiva saá sakuiso ndó kuachi sata mji ndó, chi mji ndó ñii kiva saá ké'é ndó ña on vá'a ndatán ké'é niivi yó'o. ² Ta xini yó ndí xí'in ñandaa Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i niivi na ké'é ña on vá'a. ³ Ta sava ndó'ó kúu niivi na ñii kiva saá ké'é ña on vá'a ndatán ké'é niivi na ká'an ndó xa'a ndiso ní kuachi noo Ndios. Ta saá, ¿ndachun xani sinj ndó ndí Ndios on vása kasa nani ra xa'a kuachi mji ndó? ⁴ Xa kúndaa ini ndó ndí Ndios kúu taa ta va'a ini, ta ká'no ini kúu ra xí'in ndó. Ta xa'a ña kúu Ndios taa ta va'a ní ini, ¿án xani sinj ndó ndí Ndios ndasaá kuiti kundeé ini ra xí'in ndi'i ña on vá'a ké'é ndó? ¿Án xani sinj ndó ndí on saxo'vi ra ndó'ó xa'a ña on vá'a yó'o? ¿Án on vása kúndaa ini ndó ndí Ndios kóni ra ña sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta nandikó ini ndó, ta kundikon ndó ko'on ndó yichí ra? Ta xa'a ña ndati ra ña ndikó ini ndó saá, Ndios ké'é ra kua'a ní ñava'a xí'in ndó vitin. ⁵ Ta niivi nasó'ó ní kúu sava ndó'ó, ta on vása xiin ndó nandikó ini ndó ta kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ñakán kía ndi'i saá kivi vaxi kua'no ka kuachi ndó noo Ndios. Ta saá kixaa ñii kivi, ta Ndios saná'a ra ña ndixa saa ini ra xini ra ndi'i ña on vá'a ké'é niivi, ta xí'in ñandaa kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i niivi. ⁶ Ta kivi saá Ndios xí'in ñandaa cha'vi ra ñii ñii niivi ndatán yoo chiño ke'é na. ⁷ Ta kivi saá Ndios ke'é ra ñava'a

xí'in n̄ivi na ke'é ñava'a, chi taxi ra kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o kúu n̄ivi na on vása sándakoo kisa ndivi ñava'a, chi ndúkú na ña Ndios kasa ká'no ra na, ta taxi ra ñato'ó nda'a na, ta ndúkú na ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. ⁸ Ta saá ni, yóo inká n̄ivi na kisa toon ini noo Ndios, ta on vása xiin na kasa ndivi na ñanda'a, ta nayó'o nina kuiti kisa ndivi na ña on vá'a. Ta Ndios xí'in ña sáa ini ra xini ra ña on vá'a, saxo'vi ní ra n̄ivi yó'o, kivi kixaa ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i n̄ivi. ⁹ Ndeé ní yo'vi xo'vi ndi'i n̄ivi na ke'é ña on vá'a, ta ndeé ní kuyi'vi ini ndi'i nayó'o kivi saá. Ta si'na xo'vi n̄ivi na kúu najudío, ta saá xo'vi n̄ivi na on vása kúu najudío.* ¹⁰ Ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i n̄ivi na kisa ndivi ñava'a, ta taxi ra ñato'ó nda'a nayó'o, ta taxi ra ña koo ñava'a ini na. Ndios si'na ke'é ra ñava'a yó'o xí'in n̄ivi na kúu najudío, ta saá ke'é ra ñava'a xí'in n̄ivi na on vása kúu najudío.

¹¹ Saá chi Ndios on vása náxaxin ra n̄ivi, ta ñanda'a ke'é ra xí'in ndi'i n̄ivi, án najudío kúu na, án on sivi najudío kúu na. ¹² Sava n̄ivi na on vása kúu najudío on vása xini na ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kuyya xina'á. Ta saá Ndios on koni ñó'ó ra ndayí yó'o kivi kasa nani ra xa'a kuachi n̄ivi yó'o. Ta saá ni, ndi'i n̄ivi yó'o na ke'é ña on vá'a, ta Ndios saxo'vi ra na. Ta n̄ivi najudío, xini na ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, chi xii síkuá na xikuu n̄ivi na naki'in ndayí yó'o. Ta saá n̄ivi na kúu najudío na kúu na ke'é ña on vá'a, ta Ndios koni ñó'ó ra ndayí ra ña ñitaa taMoisés ña kasa nani ra xa'a kuachi na. ¹³ On sivi n̄ivi na ndasaá kuiti xini so'o ndayí Ndios kúu n̄ivi na ndii, na on koó kuachi ndiso noo ra, ta n̄ivi na kisa ndivi ndayí Ndios kúu na on koó kuachi ndiso noo ra. ¹⁴ Vará n̄ivi na on vása kúu najudío on vása xini na ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ta saá ni, sava n̄ivi yó'o

kisa ndivi na ndayí yó'o, chi chíkaa ini m̄i na ke'é na ñava'a ña kóni Ndios. Ña ke'é na saá sáná'a ña ndi xini va'a m̄i na yu kúu ñava'a, ta yu kúu ña on vá'a. ¹⁵ Vará on vása ní-ka'vi na tutu noo yóo ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, Ndios chíkaa ra ndayí ra ini m̄i na. Saá chi tá xáni s̄ini nayó'o ke'é na ñii chiño, ta ñandichí ña yóo ini m̄i na táxi ña kunda'a ini na án ñava'a kúu ña, án ña on vá'a kúu ña. Ta saá, tá kixaa kivi ña kuita na noo Ndios, ta ñandichí yó'o ña yóo ini m̄i na, ndakuiin ña to'on ña ndaa xa'a na, chi ka'an ña ndi ke'é na ñava'a, án ka'an ña to'on ña chíkaa ña kuachi sata na. ¹⁶ Ta kivi saá, Ndios taxi ra nda'a Jesucristo ña kasa nani ra xa'a ndi'i kuachi n̄ivi, nda kuachi ña ñó'o se'é ke'é n̄ivi kunani ña. Ña ke'é Ndios saá, ñii yu'ú yóo ña xí'in to'on ña ká'an ndoso i noo ndi'i n̄ivi.

On sivi xa'a ña kómí najudío ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kúu ña va'a yóo na xí'in Ndios

¹⁷ Ta sava ndó'ó, n̄ivi na kúu najudío ndaa ini ndó ndi yóo va'a ndó xí'in Ndios chi kómí ndó ndayí ra ña ñitaa taMoisés xina'á. Ta kisa ká'no xí'in m̄i ndó, chi xáni s̄ini ndó kúu ndó naño Ndios, ta kúsi ní ini ra xini ra ndó'ó, saá xáni s̄ini sava ndó. ¹⁸ Xa xini ndó yukia kóni Ndios, saá chi xa sakuá'á ndó ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés. Ta ndayí yó'o sáná'a ña ndó'ó yu kúu ñava'a, ta yu kúu ña on vá'a. ¹⁹ Ta saá xáni s̄ini ndó ndi va'a ní ti'va ndó saná'a ndó inká n̄ivi na naa ini, na on vása kunda'a ini ñanda'a. Ta xáni s̄ini ndó ndi n̄ivi na on vása xini ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, nayó'o yóo na ndatán yóo n̄ivi nakuáá nduchu noo, án n̄ivi na xika ku'an noo naa ní, noo on koó ño'o yé'e, saá yóo na. Ñakán xáni s̄ini ndó ndi ndatán yóo ño'o yé'e noo n̄ivi yó'o, saá yóo ndó'ó, na kúu najudío. ²⁰ Ta xáni s̄ini ndó va'a ní ti'va ndó saná'a ndó

* 2:9 Sava n̄ivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

n̄ivi na naa ini tɔ'on Ndios, ta ñii k̄i'va saá v̄a'a ní ti'va ndó saná'a ndó n̄ivi na sakán lo'o kuiti kúndāa ini ñandāa. Saá chi x̄ini ndó ndayí Ndios, ña kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ña ñandíchí ndino'o. ²¹ Ta sava ndó'ó, na kúu n̄ivi najudío, na sáná'a ink̄a n̄ivi x̄a'a yich̄i Ndios, ¿ndachun on vása chík̄aa s̄o'o m̄ii ndó ña sáná'a ndó? Chi ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vá'a kasa kuí'ná n̄ivi ña kómí ink̄a n̄ivi", káchí ndó. Ta sava m̄ii ndó, ¿án on vása kisa kuí'ná ndó? ²² Ta tuku ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vá'a kusun t̄aa x̄i'in ink̄a ña'a ñá on s̄iví ñásí'í ra kúu. Ta on vá'a kusun ña'a x̄i'in t̄aa t̄a on s̄iví ȳi ñá kúu", káchí ndó. Ta sava m̄ii ndó, ¿án on vása kí'vi ndó kuachi yó'o? Ta m̄ii ndó, kúu ndó n̄ivi na s̄aa ini x̄ini ndi'i n̄oo ñaídolo án ndi'i n̄oo ñaimagen, ña kúu ndios vatá ña kisa t̄o'ó ink̄a n̄ivi. Ta saá ni, sava m̄ii ndó, ¿án on vása kisa kuí'ná ndó ñakuík̄a ña ñó'o ini ve'e ño'o ndios vatá yó'o? ²³ Ta sava ndó'ó, kisa ká'no ní x̄i'in m̄ii ndó chi x̄ini ndó ndayí Ndios. Ta saá ni, ¿án on ndixa chík̄aa n̄ino ndó ñato'ó Ndios, ña yá'a ndoso ndó ndayí ra? ²⁴ Chi saá káchí t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á: "Najudío ké'é na ña on vá'a, ta x̄a'a ña on vá'a yó'o, n̄ivi na on vása kúu najudío ká'an na ña on vá'a x̄a'a Ndios", káchí t̄o'on Ndios.

²⁵ Ta n̄ivi na kúu najudío, ña ndáya'ví ní n̄oo na kúu ña kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄ini ñatēe t̄alo'o s̄a'ya na. Saá chi ñayó'o kúu seña ña kóni káchí ndí najudío kúu n̄ivi na ndík̄on Ndios, ta táxi na s̄a'ya na nda'a ra. Ta saá, tá ya'a ndoso na ink̄a ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, ta ña man̄i kúu ña kisa ndivi na costumbre circuncisión. ²⁶ Ta saá ni, tá yóo n̄ivi na on vása kúu najudío, tá nayó'o kisa ndivi na ña xá'nda chiño ndayí Ndios, vará on vása kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ta saá Ndios v̄a'a yóo ra x̄i'in n̄ivi yó'o. ²⁷ Ta saá n̄ivi na kisa ndivi ndayí Ndios, vará on vása kisa ndivi

na costumbre circuncisión yó'o, n̄ivi yó'o chik̄aa na kuachi s̄ata sava n̄ivi na kúu najudío. Saá chi ndasaá kuiti kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ta on vása chík̄aa s̄o'o na kasa ndivi na ndi'i ndayí Ndios. ²⁸ Ndi'i nataa najudío kómí na ñii marca lo'o, chi n̄ita'nda lo'o koñu na x̄a'a ña kisa ndivi na costumbre circuncisión. Ta saá ni, on s̄iví x̄a'a ña kisa ndivi na ndasaá kuiti costumbre yó'o kúu x̄a'a ña kúu na n̄ivi najudío ndino'o n̄oo Ndios. Saá chi on s̄iví x̄a'a marca ña kómí koñu na kúu ña sáná'a ndí ndixa kúu na n̄ivi na ndík̄on Ndios, ta v̄a'a yóo na x̄i'in ra. ²⁹ Saá chi yóo n̄ivi na káchí kúu na najudío, ta on s̄iví najudío ndino'o kúu na. Nayó'o kúu najudío na ndasaá kuiti n̄ita'nda lo'o n̄oo koñu x̄a'a ña kisa ndivi na ña xá'nda chiño t̄o'on ña n̄itaa na x̄ina'á, ta on vása ndino'o ini na ndík̄on na Ndios. Ta n̄ivi na kúu najudío ndino'o kúu n̄ivi na táxi x̄i'in m̄ii nda'a Ndios, ta ndúkú na ña sakusij na ini ra. Ta ním̄a najudío ndino'o yó'o ndatán yóo ña kómí marca Ndios, saá yóo ña, chi x̄i'in ñasij ini na ndík̄on na Ndios. Ta ndixa Ndios kúsij ini ra x̄ini ra n̄ivi yó'o na kúu najudío ndino'o, vará ink̄a n̄ivi ñoyivi yó'o on vása kúsij ini na x̄ini na nayó'o.

3

¹ Ta sava m̄ii yó, n̄ivi na kúu najudío, ¿án ndáya'ví ní ña kúu yó najudío, án on vása ndáya'ví ní ña? ¿Án ña ndáya'ví ní kúu ña kisa ndivi yó costumbre ña ñaní circuncisión, án ña on vása ndáya'ví kúu ña? ² Ndixa ña ndáya'ví ní kúu ña kúu yó n̄ivi najudío. Saá chi xa yóo kuach̄a ní ñava'a ke'é Ndios x̄i'in n̄ivi na kúu najudío. Ñii ñava'a yó'o ña x̄ini ñó'ó ní kúu ña ndí Ndios n̄ataxi ra t̄o'on ra nda'a najudío, na x̄ikuu x̄ii síkuá yó. ³ Ta saá ni, sava nayó'o on vása ní-xiin na chik̄aa s̄o'o na t̄o'on yó'o, ni n̄i-kisa ndivi na ña kóni Ndios. Ta saá, ¿yukia kasa ndivi Ndios x̄a'a ña on vá'a ke'é n̄ivi yó'o? ¿Án ndatán on vá'a ke'é n̄ivi yó'o, ñii

kí'va saá kasa ndivi Ndios, ta on kasa ndivi ra to'on ña kindo ra xí'in na? ⁴ On vása ke'é Ndios saá! Chi ndi'i saá kivi Ndios kúu ra ta ta ndino'ondaa, ta ndixa kisa ndivi ra to'on ká'an ra. Vará ndi'i nivi kúchiño na ká'an na ñavatá, ta Ndios nda lo'o on vása ká'an ra ñavatá. Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá:

Ndi'i nivi kúchiño na kundaa ini na ndí Ndios kúu tãdaa, chi ndi'i to'on ña ká'an ra kúu ña ndixa ndaa.

Ta xí'in ñandaa Ndios kúndeé ra noo ndi'i nivi na sákuiso kuachi sata ra,

káchí to'on Ndios, ña ñitaa na xina'á.

⁵ Ta saá ni, ndásava yoo nivi na xáni sinj, ta káchí na saá: “Ña on vá'a ké'é yó chindeé ña inká nivi ña kundaa va'a ini na ndí Ndios kúu ta ta ndaa ní ka noo mji yó. Ta saá, tá ña on vá'a ké'é yó kúu xa'a ña Ndios naki'in ka ra ñato'ó, ta, ¿ndachun saxo'vi Ndios mji yó xa'a ña ké'é yó saá? On sivi ta tãdaa kúu Ndios táná saxo'vi ra yó”, saá xáni sinj sava nivi. ⁶ Ta to'on ña vatá kúu ña xáni sinj nivi yó'o. Saá chi Ndios kúu ta tãdaa ndino'o, ta ndi'i saá kivi ké'é ra ñandaa. Tá on sivi Ndios kúu tãdaa, ní kúu, ta saá on kúchiño ra kasa nani ra xí'in ñandaa xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o.

⁷ Ta saá ni, yoo nivi na káchí saá: “Va'a ka ká'an yó to'on vatá, chi to'on vatá yó'o chindeé ña inká nivi ña kundaa ini na ndí Ndios kúu ta tãdaa ndino'o. Ñakán ndi'i ñavatá ká'an yó, chindeé ñayó'o ña kanóo síkón ní ka ñato'ó Ndios. Ta saá, tá xa'a ñavatá ká'an yó, Ndios naki'in ka ra ñato'ó, ta, ¿ndachun saxo'vi Ndios mji yó xa'a ña on vá'a yó'o?”, káchí nivi yó'o, na kúu na ká'an to'on vatá. ⁸ Ta mji ndi, nivi na saná'a to'on Jesucristo, tá ñii kí'va xáni sinj ndi ndatán xáni sinj nivi na on vá'a yó'o, ní kúu, ta ká'an ndi, káchí ndi saá: “Va'a ka ná ke'é ka yó ña on vá'a, xa'a ña Ndios naki'in

ka ra ñato'ó”, káchí ndi. Ta saá ni, nda lo'o on vása xáni sinj ndi saá. Ta saá ni, yoo nivi na chíkaa kuachi vatá sata ndi, káchí na ndí mji ndi chú'u ndi nivi ña ke'é na ña on vá'a, xa'a ña naki'in ka Ndios ñava'a. Ta to'on ña ká'an na saá, ñavatá kúu ña, chi mji ndi, nda ñii kivi on vása ní-saná'a ndi saá. Ta ñandaa kúu ña Ndios cha'vi ra nivi yó'o ndatán yoo mji ña on vá'a ká'an na.

To'on yó'o ká'an ndi'i nivi ndiso na kuachi noo Ndios

⁹ Ta saá, ¿yukía xáni sinj ndó? ¿Án mji yó najudío kúu nivi na va'a ka noo nivi na on vása kúu najudío? On vása!, chi yi'i xa ndato'on káxin i xí'in ndó'ó ndí ndi'i nivi, án najudío kúu na, án on sivi najudío kúu na, ndi'i nivi ndiso na kuachi noo Ndios, chi ndi'i nivi kisa ndivi na ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na. ¹⁰ Ñii kí'va ndatán ká'an to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, saá yoo ña, chi to'on Ndios yó'o káchí ña saá:

Nda ñii nivi on sivi nandii na on koó kuachi ndiso kúu na noo Ndios.

¹¹ Nda ñii nivi on vása kundaa ini na yu kúu ña ndixa ndaa.

Nda ñii nivi on xijn na nandukú na Ndios.

¹² Ndi'i nivi sandakoo na yichi va'a, ta kuá'an na yichi ña on vá'a, ta ndi'i nivi sativi na mji na, ta nda ñii laá nivi on vása ké'é na ñava'a ndino'o,

ndixa nda ñii laá nivi on vása ké'é na ñandaa noo Ndios.

¹³ Ndatán yoo yavi ña nóna noo tívi ñó'o yiki koñu tá'yí nivi na ñixi'i, saá yoo yu'u nivi yó'o.

Chi ndasaá kuiti nina to'on vatá kée yu'u na xa'a ña sandá'vi na inká nivi.

Ndatán yoo ñaxati tíko, saá yoo to'on kée yu'u na.

¹⁴ Nina to'on ndiva'a ña sátavi chi'ña inká nivi kée yu'u na, ta ká'an na to'on xí'in ña sáa ini na.

15 Kama ní xíno na kuḗ'ān na xā'a ña satakué'ē na inkā nivi, t̄anda ka'ni ña'á na.

16 Ta ndi'i yich̄i n̄o yá'a na kuḗ'ān na, s̄at̄ivi na ndi'i ñava'a;

ké'é na ña on vá'a xí'in kuḗ'ā ní nivi, ta nd̄a lo'o on vása ch̄indeé na nivi yó'o n̄o ña xó'vi ní na.

17 Nd̄a lo'o on vása x̄ini nivi on vá'a yó'o viv̄i kutak̄u na xí'in inkā nivi.

18 Ni nd̄a lo'o on vása x̄ini na kasa to'ó na Ndios, saá kách̄i to'on Ndios ña n̄taa na x̄ina'á.

19 M̄i yó x̄ini yó ndí nd̄ayí Ndios ña n̄taa na x̄ina'á kúu ña xá'nda chiño n̄o ndi'i nivi na k̄indo kasa ndivi ña. Ta Ndios tax̄i ra nd̄ayí yó'o nda'a nax̄i síkuá najudío xā'a ña ndi'i nivi kundaḗ ini na ndí na ndiso kuḗ'ā kúu na n̄o Ndios. Saá chi ndi'i m̄i yó najudío xí'in nivi na on s̄ivi najudío kúu, ñii kách̄i on vása kisa ndivi yó ndi'i nd̄ayí Ndios. Ta saá nd̄a ñii nivi on kúchiño ka'ān na kách̄i na ndí on vása ndiso na kuḗ'ā n̄o Ndios. 20 Ta nd̄a ñii nivi on kúchiño ka'ān na xí'in Ndios ndí ndixa kisa ndivi na ndi'i nd̄ayí ra, ta xā'a ñayó'o nd̄u na nandii na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra. Saá chi nd̄ayí Ndios tax̄i ña ndi'i nivi nakoni na ndí ndiso na kuḗ'ā n̄o Ndios, chi ndi'i nivi yá'a ndoso na nd̄ayí ra.

To'on yó'o ká'ān ndí Ndios sak̄aku ra nivi xā'a ña kándixa na Jesucristo

21 Ta vitin Ndios sáná'a ra m̄i yó ndasaá tax̄i ra ña nd̄u yó nivi na ndii na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra, ta on s̄ivi xā'a ña kisa ndivi yó nd̄ayí ra kúu ña. Ta saá ni, ña sáná'a Ndios m̄i yó vitin ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on ra ña n̄taa ta Moisés, ta ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on Ndios ña n̄taa naprofeta kuȳa x̄ina'á. 22 Ta ña sáná'a Ndios n̄o m̄i yó vitin kúu ñayó'o: án najudío kúu yó, án nivi na on vása najudío kúu yó, ta xā'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó nivi na ndii na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra. Ndios on vása nákaḗin ra nivi, 23 chi ndi'i nivi ké'é

na ña on vá'a ta ndiso na kuḗ'ā n̄o Ndios, ta xā'a ñayó'o xa kux̄iká na n̄o ra, n̄o yóo ndi'i ña livi yé'e xí'in ñava'a ká'no. 24 Ta m̄i Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nivi ña kuchiño nd̄u na nivi na ndii na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra. Chi xā'a ñava'a ní ini Ndios, kúu ña san̄i'í ra nivi ñava'a ká'no yó'o, ta nd̄a ñii nivi, nd̄a lo'o on vása ní-cha'vi na xā'a ña Ndios sánduu ra na nivi na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra. Saá chi ñii laá Jesucristo kúu tāa ta cha'vi xā'a kuḗ'ā nivi xí'in ña n̄ixi'í ra nda'a tón cruz. Ta xā'a ña kisa ndivi ra saá, ndi'i nivi kúchiño ko'on nd̄ika na n̄o ña on vá'a ña x̄ixa'nda chiño n̄o na. 25 Ndios tax̄i ra Jesucristo ña nisoko xí'in m̄i ra xā'a kuḗ'ā ndi'i nivi. Ta saá Jesucristo n̄ix̄ita n̄i ra ta n̄ixi'í ra nda'a tón cruz xā'a kuḗ'ā nivi. Ta ndi'i nivi na kándixa ña n̄ixi'í Jesucristo xā'a kuḗ'ā m̄i na, ta Ndios kisa ká'no ini ra xā'a kuḗ'ā ñayó'o. Ndi'i ñava'a yó'o ña ké'é Ndios xā'a nivi sáná'a ña ndí tāa t̄andaḗ kúu Ndios. Ta saá ni, on vása kama n̄i-saxo'vi ra nivi xā'a ña on vá'a ké'é na kuȳa x̄ina'á, ta xā'a ña kúu Ndios tāa ta ká'no ini, k̄undeé ini ra xí'in ña on vá'a ké'é nivi yó'o. 26 Ta ké'é Ndios saá, chi vitin kóni ra saná'a ra n̄o ndi'i nivi ndí ndixa ké'é ra ñandaḗ xí'in na. Saá chi ndi'i nivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra nivi yó'o na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra, ta va'a yóo ra xí'in ñayó'o.

27 Ta saá, ¿án yóo ví ñava'a kisa ndivi yó xā'a ña kuchiño kasa ká'no xí'in m̄i yó n̄o Ndios? ¡Nd̄a lo'o, on koó xā'a ña ké'é yó saá!, chi on s̄ivi xā'a ña va'a kisa ndivi yó nd̄ayí Ndios kúu xā'a ña kúu yó nivi na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra. Ta xā'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó nivi na ndii na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o ra. 28 Ta ndi'i ña sak̄án nd̄ato'on̄i xí'in ndó tax̄i ña kundaḗ ini yó to'on ña kách̄i saá: Ñii laá kuiti ña x̄ini ñó'ó ké'é yó, ta tax̄i ña nd̄u yó nivi na ndii na on koó kuḗ'ā ndiso n̄o Ndios kúu ña kándixa yó Jesucristo. Saá chi

on sivi x̄a'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu ña nduu yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra.

²⁹ ¿An xáni s̄ini ndó Ndios ndasaá kuiti kúu ra t̄aa taká'no noo ñivi na kúu najudío? ¿An on vása kúndāa ini ndó ndí ñii k̄i'va kúu ra t̄aa taká'no noo ñivi na on vása kúu najudío? Ndixa Ndios kúu taká'no noo ndi'i ñivi ñoyívi. ³⁰ Chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta Ndios ñii k̄i'va ké'é ra x̄i'in ndi'i ñivi ña nduu na nandii na on koó kuachi ndiso noo ra, án najudío kúu na, án ñivi na on sivi najudío kúu na. Ta x̄a'a ña kándixa ñivi Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra x̄a'a kuachi na, ta s̄andu ra na ñivi na ndii noo ra. ³¹ Ta saá, ¿án kóni kachí j̄ ña on vása ndáya'ví k̄a ndayí Ndios? ¡Nd̄a lo'o, on vása kóni kachí j̄ saá! Saá chi tá kándixa yó Jesucristo, ta ña ké'é yó saá kúu ña ndino'o kisa ndivi yó ndayí Ndios ña ñitaa na x̄ina'á.

4

To'on yó'o ká'an ndí t̄aAbraham nduu ra t̄aa t̄a ndii noo Ndios chi k̄andixa ra Ndios

¹ Vitin va'a kani s̄ini yó x̄a'a ña ká'an to'on Ndios x̄a'a t̄aAbraham, t̄aa t̄a kúu x̄ij̄ síkuá ndi'i ñivi najudío. ² Ta to'on Ndios yó'o, ¿án ká'an ña ndí ndasaá kuiti x̄a'a ñava'a ke'é t̄aAbraham kúu ña nduu ra t̄aa t̄a ndii t̄a on koó kuachi ndiso noo Ndios, ta va'a yóo ra x̄i'in Ndios? On vása ká'an to'on yó'o saá. Chi tá ndasaá kuiti x̄a'a ñava'a ke'é t̄aAbraham kúu ña nduu ra t̄aa t̄a ndii noo Ndios, níkuu, ta saá kukomí ra x̄a'a ña kasa ká'no x̄i'in m̄ii ra. Ta saá ni, noo Ndios, nd̄a lo'o on koó ña taxi ña kuchiño t̄aAbraham kasa ká'no x̄i'in m̄ii ra. ³ Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á káchí ña saá: “T̄aAbraham k̄andixa ra Ndios, ta x̄a'a ñayó'o Ndios ñika'an ra t̄aAbraham kúu t̄aa t̄a ndii t̄a on koó kuachi ndiso noo ra”, káchí to'on Ndios. ⁴ Ta x̄ini yó tá ñivi kisa chiño na, ta tapatrón

chá'vi ra na x̄a'a chiño ke'é na. Ta saá s̄i'ún ña náki'in na, on sivi ña sání'i tapatrón nda'a na kúu ña, chi s̄i'ún ña kúu ya'vi chiño ke'é na kúu ña. ⁵ Ta Ndios on vása yóo ra ndatán yóo tapatrón yó'o, chi ñava'a ke'é ra x̄i'in yó, on sivi ya'vi ña chá'vi Ndios m̄ii yó x̄a'a chiño va'a kisa ndivi yó kúu ña. Vará ñivi na ndiso kuachi kúu yó, Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in yó ña s̄andu ra yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra. Ta ndasaá kuiti x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o x̄i'in yó. ⁶ Kūiya x̄ina'á t̄arey David ñika'an ra ndí nákaa ñasij̄ ini ñivi na kúu na ndii noo Ndios. Ta on sivi x̄a'a chiño va'a kisa ndivi na kúu ña Ndios s̄andu ra ñivi na ndii noo ra, chi to'on ña ñitaa t̄aDavid x̄ina'á, káchí ña saá:

⁷ Nákaa ñasij̄ ní ini ñivi, na on koó kuachi ndiso, chi Ndios xa kisa ká'no ini ra x̄a'a kuachi na.

⁸ Nákaa ñasij̄ ní ini ñii ñii ñivi tá Ndios on vása s̄akuiso ra kuachi s̄ata na, káchí to'on Ndios ña ñitaa t̄arey David x̄ina'á.

⁹ Ta, ¿yu kúu ñivi na kómí ñasij̄ ini, na kúu na ká'an t̄aDavid yó'o x̄a'a? ¿An ndasaá kuiti ñivi na kisa ndivi costumbre ña ñaní circuncisión kúu na ká'an ra x̄a'a? ¿An on ndixa ñii k̄i'va saá ká'an ra x̄a'a ñivi na on vása ní-kisa ndivi costumbre yó'o? Saá chi to'on ña sakán ñika'an ndi x̄i'in ndó ká'an ña ndí t̄aAbraham k̄andixa ra Ndios, ta x̄a'a ña ke'é ra saá, Ndios kachí ra ndí t̄aAbraham nduu ra t̄andii t̄a on koó kuachi ndiso noo ra. ¹⁰ ¿Ama x̄ikuu ña kachí Ndios t̄aAbraham kúu ra t̄andii noo ra? ¿An kivi si'na ña xa kisa ndivi t̄aAbraham circuncisión x̄ikuu ña? ¿An kivi on t̄a'an k̄a kasa ndivi t̄aAbraham costumbre yó'o x̄ikuu ña? Kúndāa ini yó ndí kivi on t̄a'an k̄a t̄aAbraham kasa ndivi ra ñacircuncisión yó'o, Ndios ñika'an ra t̄aAbraham nduu ra t̄andii t̄a on koó kuachi ndiso noo ra. ¹¹ Saá chi si'na t̄aAbraham k̄andixa ra Ndios,

ta xa'a ñayó'o Ndios nika'an ra ndí taAbraham nduu ra tandii noo ra ta va'a yoo xí'in ra. Ta kivi xa nduu taAbraham tandii noo Ndios, ta saá kisa ndivi ra ñacircuncisión yó'o. Ta ndi'i kisa ndivi ra ñayó'o, taAbraham xikomí ra ñii marca lo'o noo koñu ra, ña xikuu ña ñii seña ña saná'a ndí Ndios sanduu ra taAbraham ta ta ndii ta on koó kuachi ndiso noo ra xa'a ña kándixa ña'a ra. Ta saá taAbraham yó'o nduu ra ndatán yoo yivá ndi'i nivi na ndino'o ini kándixa Ndios, vará sava nivi yó'o on vása ní-kisa ndivi na circuncisión. Saá chi xa'a ña nivi yó'o kándixa na Ndios ñii ki'va ndatán taAbraham kándixa ña'a ra, Ndios sanduu ra na nivi na ndii, na on koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yoo ra xí'in na vitin. ¹² Ta sava mji yó kuu najudío, ta nivi na kisa ndivi circuncisión kuu yó, ta kuu yó nivi nasa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta saá, xini ñó'ó ñii ki'va saá kándixa yó Ndios, ndatán taAbraham kándixa ña'a ra. Tá on vása kándixa yó Ndios saá, ta on vása kómí yó ndayí ña káchí yó ndí taAbraham kuu yivá yó.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios ndixa kisa ndivi ra to'on ra xí'in nivi na kándixa ña'a

¹³ Ndios xí'in to'on ra kindoo ra xí'in taAbraham, ña káchí ndí taAbraham xí'in sa'ya ñani síkuá ra kuu nivi na naki'in ndi'i ño'o ñoyívi yó'o, chi ñii kivi ña vaxi Ndios taxi ra ña nda'a na. Ta xini yó ndí taAbraham xitaku ra ku'a ní ku'ya si'na ka noo taMoisés, ta ta naki'in ndayí ña taxi Ndios nda'a ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaq ini yó ndí on sivi xa'a ña kisa ndivi taAbraham ndayí yó'o kuu ña Ndios kindoo ra ke'é ra ñava'a saá xí'in ra. Ta xa'a ña ndino'o ní ini ra kándixa ra Ndios, taAbraham nduu ra tandii noo Ndios, ta Ndios kindoo ra xí'in taAbraham taxi ra ñava'a nda'a ra. ¹⁴ Ta saá kúndaq ini yó ndí xa'a ña kándixa nivi Ndios kuu ña naki'in na ñava'a ña kindoo ra taxi ra nda'a

na. Ta on sivi xa'a ña kisa ndivi nivi ndayí Ndios kuu ña naki'in na ñava'a nda'a Ndios. Saá chi tá ndixa xa'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios kuu xa'a ña Ndios taxi ra ñava'a nda'a yó, níkuu, ta saá ña maní kuu ña kándixa yó Ndios, ta ñii ki'va saá, ni on vása ndaya'ví to'on ña kindoo Ndios xí'in nivi na kándixa ña'a. ¹⁵ Chi ndayí Ndios káchí ña ndí xini ñó'ó xo'vi nivi na yá'a ndoso ndayí ra. Tá on koó ndayí Ndios ña saná'a kuachi nivi, níkuu, ta on koo kuachi ndiso nayó'o.

¹⁶ Ta saá, ña xini ñó'ó ní ka kuu ña ndino'o ini yó kándixa yó Ndios, chi xa'a ñayó'o naki'in yó ñava'a kindoo Ndios taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá taAbraham. Ndios kuu ta ta va'a ní ini, ta xa'a ñayó'o saní'i ra ñava'a ndi'i nivi na kuu na kándixa ña'a, ndatán taAbraham kándixa ra Ndios ku'ya xina'a. Ta nivi yó'o, án kuu na nivi na xini ndayí ña nita taMoisés, án kuu na nivi na on vása xini ndayí yó'o, ta ndi'i saá nivi na ndino'o ini kándixa Ndios, nduu na ndatán yoo sa'ya taAbraham. Saá chi taAbraham kuu yivá ndi'i nivi na ndino'o ini kándixa Ndios. ¹⁷ Ta to'on Ndios ña nita na xina'a káchí ña saá: "Yi'i, Ndios, taxi ndí yó'ó taAbraham nduu ún yivá ku'a ní ti'vi nivi na kutaku ku'a ní ñoo ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi", káchí Ndios xí'in taAbraham. Ta Ndios, ta ta kindoo saá xí'in taAbraham, kuu ñii laá Ndios, ta ta kómí ndee sanataku nivi na xa nixi'i, ta kómí ra ndee ña kasa va'a ra ña on ta'an kuv'a.

¹⁸ Vará nda lo'o on koó ka xa'a ña kundati taAbraham ña kukomí ra sa'ya ra, ta kándixa ra to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, ta xindati ra Ndios ña ndixa kasa ndivi ra to'on ra yó'o. Ta saá taAbraham nduu ra yivá ku'a ní nivi na taku ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o. Chi Ndios kindoo ra xí'in taAbraham ndí sa'ya ñani síkuá ra ku'a ní ku'na na, ta ñii ki'va ndatán to'on ña nika'an Ndios xí'in taAbraham, saá kundivi ña. ¹⁹ TaAbraham xa yatin

kukomí ra ñii ciento kuɣya, ta xini ra on koó ka ndee kómí yiki koñu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta ñii ki'va saá xini ra ndí ñásí'í ra ñáSara, ña'a ñá on kivi koo sa'ya kúu ñá. Vará taAbraham xani siji ra xa'a yiki koñu ra xa yoo ña ndatán yoo ña nixi'i chi on koó ka ndee kómí ña, ta saá ni, taAbraham nda lo'o on vása ní-sandakoo ra kándixa ra ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ra. ²⁰ Ta on vása ní-xika ini ra án ndixa án on ndixa kasa ndivi Ndios to'on ra. Nda víka, ndee ka chikaá ini ra kándixa ra Ndios, ta ndino'o xindaa ini ra ndí Ndios kasa ndivi ra to'on ra. Ta xa'a ñayó'o, kisa ká'no ra Ndios. ²¹ Saá chi taAbraham ndino'o ní ini ra kándixa ra ndí Ndios kómí ra ndee kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an ra xí'in ra. ²² Xa'a ña taAbraham ndixa xindaa ini ra Ndios saá, Ndios nika'an ra taAbraham kúu tandii ta on koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yoo ra xí'in ra.

²³ Ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ká'an ña ndí taAbraham kúu ra tandii noo Ndios chi kándixa ña'á ra, ta to'on yoo on vása ndasaá kuiti ká'an ña xa'a taAbraham, ²⁴ ta ñii ki'va ká'an ña xa'a mji yó, na kúu nivi na ndixa kándixa Ndios, ta kúu ta ta sanatakú Jesucristo taKá'no noo yó. Ta xa'a ña kándixa yó ra, Ndios ka'an ra ndí mji yó kúu nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yoo yó xí'in ra. ²⁵ Xa'a ña cha'vi ra xa'a kuachi yó, Ndios taxi ra Jesucristo nixi'i ra, ta xa'a ña kuchiño nduu yó nivi na ndii noo ra, Ndios sanatakú ra Jesucristo.

5

To'on yó'o ká'an ña ndí nákutá'an va'a yó xí'in Ndios chi sanduu ra yó nivi na ndii noo ra

¹ Xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, Ndios sanduu ra mji yó nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, chi nixi'i ra nda'a tón cruz, vitin vivíi nákutá'an

yó xí'in Ndios. ² Saá chi Jesucristo kisa ndivi ra chiño ña táxi ña va'a nakutá'an yó xí'in Ndios. Ta vitin xa'a ña kándixa yó Jesucristo, táku yó yichi noo Ndios ké'é ra ku'a ní ñava'a xí'in yó, ta kúsi ni ini yó chi ndaa ini yó ndí kivi ña vaxi kutaku yó xí'in Ndios ñoyivi ñino noo yó ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e. ³ Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a ñava'a yó'o kúu xa'a ña kúsi ini yó, ta xa'a ña xó'vi yó vitin kúu ña kúsi ini yó. Saá chi kúndaá ini yó ndí ña xó'vi yó chindee ña mji yó ña nduu yó nivi na kuchiño kúndeé ini xí'in ndi'i ña yo'vi xó'vi na, ta ndee ka kundikon na yichi Ndios. ⁴ Saá chi ña xó'vi yó kúu ña xito ndoso mji yó án ndino'o ini yó ndikon yó Ndios. Ta ña kúndeé ini yó xí'in ña xó'vi yó yó'o, táxi ña ndí kusii ka ini Ndios koni ra mji yó. Ta xa'a ña kúndeé ini yó noo ña xito ndoso yó saá, ndee ka ndaa ini yó ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an ra xí'in yó. ⁵ Ta nda lo'o on sivi ña manj kuiti kúu ña ndaa ini yó kasa ndivi Ndios ña nika'an ra xí'in yó, chi Ndios saní'i ra Níma ra ña táku ña ini yó, ta Níma ra yó'o xa sakutú ña ini yó xí'in ña kí'vi ní ini Ndios xini ra mji yó.

⁶ Ta mji yó, vará xikuu yó nivi na xindiso ní kuachi noo Ndios, ta on koó ndee xikomí yó ña kuchiño sakaku yó xí'in mji yó noo ndee ña on vá'a ña xa'nda chiño noo yó, ta saá tá nitondaá kivi ña chitonj Ndios, ta Jesucristo nixi'i ra noo yó xa'a kuachi yó. ⁷ Ña yo'vi ní kúu ña nanivi taxi xí'in mji na ña kivi na xa'a inká nivi na kúu nandaá. Ta saá ni, ndásana va yoo nivi na ndino'o ini kuchiño taxi xí'in mji na kivi na xa'a inká nivi, na kúu nava'a ní. ⁸ Ta Ndios saná'a ra ndasaá ndee ní kónó nákaa ña kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, chi mji kivi ña xika ka yó ku'a'an yó yichi ña on vá'a, ta Jesucristo taxi xí'in mji ra nixi'i ra xa'a yó. ⁹ Ta xí'in nji ra ña kee yiki koñu Jesucristo kivi nixi'i ra xa'a kuachi

yó nda'a tón cruz, Ndios sanduu ra yó nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra vitin. Ta xa'a ñayó'o ña kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, ndixa Ndios on saxo'vi ra mji yó, kivi kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o. ¹⁰ Ta kivi on ta'an kandixa yó Jesucristo, ta mji kivi ña xika ka yó kisa toon yó noo Ndios, ta Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'in yó, chi Sa'ya ra Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña nixi'i Jesucristo kómí ña ndee ká'no, chi taxi ña nakutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta saá xa'a ña nataku Jesucristo ta táku ra ndi'i saá kivi, kundaq ini yó ndí ndixa sakaku ra mji yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. ¹¹ Ta on sivi ndasaá kuiti ñayó'o kúu ña táxi kusij ini yó. Ta kusij ini yó ta kisa ká'no yó Ndios chi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, xa kisa ndivi ra chiño ña taxi va'a nakutá'an yó xí'in Ndios, ta vitin vivii yóo yó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taAdán, ta ká'an ña xa'a Jesucristo

¹² Ñanoq on koó ña on vá'a ní-xiyó ñoyívi yó'o. Ta taAdán, taa tanoq kisa va'a Ndios, tayó'o kúu tanoq ke'é ña on vá'a, ta saá kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá ndi'i nivi kixá'a na ké'é na ña on vá'a, ta xa'a ña on vá'a ké'é nivi, xini ñó'ó kivi ndi'i na. ¹³ Tá on ta'an ka taxi Ndios ndayí ra nda'a taMoisés, ta ku'a ní ña on vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o saá. Ta saá ni, Ndios on vá'a ní-sakuiso ra kuachi sata nivi yó'o, chi on vá'a ní-xikomí na ndayí ra. ¹⁴ Ta saá ni, ndi'i nivi na xitaku ñoyívi yó'o, nda kivi xitaku taAdán tana kivi xitaku taMoisés, nixi'i ndi'i nayó'o, chi ndi'i nayó'o ke'é na ña on vá'a. Ta nivi na xitaku kuyá ña on ta'an ka Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés, nivi yó'o ke'é na ku'a ní ña on vá'a, vará on vá'a ní-kundaq ini na ndí ña on vá'a ke'é na kúu ña niva'a ndoso na ña xa'nda chiño Ndios. Ta saá ña on vá'a ke'é nivi yó'o on sivi ñii kúu ña xí'in ña on vá'a ke'é taAdán. Saá

chi taAdán, vará kundaq ini ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta ni-xiin ra chikaa so'o ra ña nika'an Ndios xí'in ra. Ta taAdán yó'o xikuu ra tanoq noo yichi on vá'a mji ra, ta ku'a ní nivi ndikon na yichi ra. Ta kixaa inka taa ta kúu tanoq noo yichi va'a mji ra, ta tayó'o kúu Jesucristo, ta ku'a ní nivi ndikon na yichi ra.

¹⁵ Ta nda lo'o on vá'a náta'an ña on vá'a ña ke'é taAdán xí'in ñava'a kisa ndivi Jesucristo. Saá chi xa'a ña on vá'a ke'é taAdán, ndi'i nivi xini ñó'ó kivi na. Ta xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo, Ndios saní'i ra ñava'a ku'a ní nivi, chi táxi ra kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁶ Ta ndixa on vá'a náta'an ña on vá'a ke'é taAdán xí'in ñava'a saní'i Ndios nivi. Saá chi xa'a ñii ña on vá'a ña ke'é taAdán, taxi ña kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i nivi kixá'a na ké'é na ña on vá'a, ta xini ñó'ó kivi na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta saá ni, ñava'a saní'i Ndios nivi kúu ña sanduu ra na nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra, ta táxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Vará nivi na ke'é ku'a ní ña on vá'a kúu na, Ndios kuchiño ra sanduu ra na nivi na ndii noo ra, chi Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi na. ¹⁷ Kuachi ñii laá taa tanoq taAdán xikomí ña ndee ña táxi ña ndi'i nivi kivi na. Ta saá ni, ñava'a ke'é ñii laá Jesucristo kómí ní ka ña ndee noo kuachi tanoq yó'o, chi xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, nivi kuchiño kutaku ndino'o na ta ka'nda chiño na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Nivi yó'o kúu nivi na xa naki'in ñava'a ní saní'i Ndios na, chi Ndios sakaku ra na, ta sanduu ra na nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra xa'a ña kándixa na Jesucristo.

¹⁸ Ta saá kundaq ini yó ndí xa'a kuachi ñii laá tanoq, ndi'i nivi ké'é na ña on vá'a, ta ndiso na kuachi noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o ndi'i nivi xini ñó'ó kivi na. Ta saá ni, xa'a ñava'a ñandaq kisa ndivi ñii laá Jesucristo, Ndios kuchiño sanduu ra ndi'i nivi na ndii noo ra, ña kuchiño kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁹ Xa'a ña on vá'a ke'é

ñii t̄a, ña n̄i-xiin ra chikaā so'o ra to'on ña n̄ika'an Ndios x̄i'in ra, ndi'i n̄ivi k̄ixá'á na kūa'an na yich̄i on vá'a tayó'o, ta ndíso na kūachi. Ta xa'ā ñava'a ñandāa k̄isa ndivi ñii lāa Jesucristo, chi ch̄ikaā so'o ra to'on Ndios, kūa'a ní n̄ivi k̄ixá'á na ndík̄on na yich̄i ra, ta Ndios sanduu ra nayó'o n̄ivi na ndii na on koó kūachi ndíso noo ra.

²⁰ Ndios tax̄i ra ndaȳi ra nda'a n̄ivi xa'ā ña kundāa ini na ndí kūa'a ní ña on vá'a ké'é na, ta ndíso ní na kūachi noo Ndios. Vará yoo kūa'a ní ña on vá'a ké'é n̄ivi, ta ví'í ní k̄a k̄uká'no ñava'a ndino'o ke'é Ndios x̄i'in na. ²¹ Ta on ta'an̄ k̄a k̄ixaā Jesucristo, ta ndēe ña on vá'a x̄ikuu ña xa'nda chiño noo n̄ivi, ta ndi'i n̄ivi x̄in̄i ñó'ó k̄ivi na xa'ā ña on vá'a ké'é na. Ta vitin ñava'a ndino'o Ndios k̄uu ña xa'nda chiño noo ndi'i n̄ivi na k̄andixa Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá chi Ndios sanduu ra nayó'o n̄ivi na ndii noo ra, ta tax̄i ra ña kutaku ndino'o na x̄i'in ra ndi'i saá k̄ivi ña vaxi.

6

*To'on yó'o ká'an ndí n̄ivi na k̄andixa Jesucristo
on vása k̄a x̄in̄i ñó'ó kasa ndivi na ña kóni ndēe ña on vá'a*

¹ Ta saá, ¿yu k̄uu ña k̄a'an yó vitin xa'ā ña x̄in̄i ñó'ó kutaku yó? ¿An va'a kundik̄on yó ke'é k̄a yó kūa'a ní k̄a ña on vá'a, chi saá Ndios ke'é ra kūa'a ní k̄a ñava'a x̄i'in yó? Chi ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'ā ndi'i ña on vá'a ke'é yó. ² ¡Nda lo'o on vása va'a ke'é k̄a yó saá! Chi m̄ji yó n̄ivi na k̄andixa Jesucristo, x̄ina'á x̄itaku yó k̄isa ndivi yó ña xa'nda chiño ña on vá'a noo yó. Ta vitin ndatán yoo n̄ivi na n̄ixi'i, saá yoo yó noo ña on vá'a, ta xa'ā ñayó'o on vása chíkaā k̄a so'o yó ña xa'nda chiño ña on vá'a. ³ ¿An on vása kundāa ini ndó yu k̄uu ña kóni kachí ña xa ch̄ichi yó ñii k̄i'va ndatán ch̄ichi Jesucristo? Saá chi ña ch̄ichi yó saá kóni kachí ña ndí ñii ndu yó x̄i'in Jesucristo, ta

tuku kóni kachí ña n̄ixi'i yó x̄i'in ra. ⁴ Saá chi Jesucristo n̄ixi'i ra ta n̄induxun ra. Ta ña ch̄ichi yó ndatán ch̄ichi m̄ji ra kóni kachí ña n̄ixi'i yó ta n̄induxun yó ñii kachí x̄i'in Jesucristo. Ta ndixa ndatán Ndios sanatak̄u ra Jesucristo x̄i'in ndēe ká'no ra, saá yoo ña ke'é ra x̄i'in m̄ji yó. Saá chi xa'ā ña n̄ixi'i yó ñii kachí x̄i'in Jesucristo, Ndios tax̄i ra ña k̄aku tuku yó ta ndu yó n̄ivi xa'ā na kúchiño vivíi kutaku noo ra.

⁵ Kundāa ini yó ndí ña ch̄ichi yó sáná'a ña ndí ñii ndu yó x̄i'in Jesucristo, ta ñii kachí n̄ixi'i yó x̄i'in ra. Ta xa'ā ñayó'o kundāa ini yó ndí ñii k̄i'va ndatán natak̄u Jesucristo, saá natak̄u m̄ji yó k̄ivi ña vaxi. ⁶ Ta vitin kundāa ini yó k̄ivi n̄ixi'i Jesucristo nda'ā tón cruz, ta ndatán n̄ixi'i m̄ji yó, n̄ivi na x̄itaku t̄ixin ndēe ña on vá'a, saá n̄ixiyo ña. Saá chi k̄ivi tá on ta'an̄ kandixa yó Jesucristo, ta saá ndēe ña on vá'a x̄ixa'nda chiño noo yó. Ta vitin m̄ji yó on vása x̄in̄i ñó'ó t̄aku k̄a yó k̄isa ndivi yó ña xa'nda chiño ndēe ña on vá'a yó'o noo yó.

⁷ Chi xa'ā ña n̄ixi'i yó x̄i'in Jesucristo, yoo yó ndatán yoo n̄ivi na n̄ixi'i noo ndēe ña on vá'a yó'o, ta ndēe on vá'a yó'o on vása kómí k̄a ña ndaȳi ka'nda chiño ña noo m̄ji yó. ⁸ Ta saá xa'ā ña n̄ixi'i yó x̄i'in Jesucristo, ndixa ndaā ini yó ña kutaku yó x̄i'in ra ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. ⁹ Ta kundāa va'a ini yó ndí n̄ixi'i Jesucristo ta natak̄u ra, ta nda ñii k̄ivi on k̄ivi k̄a ra. Saá chi ndēe ña xa'ni n̄ivi on vása k̄a kúchiño kundēe ña noo Jesucristo. ¹⁰ Jesucristo ñii lāa yich̄i n̄ixi'i ra xa'ā kūachi n̄ivi, ta x̄i'in ña n̄ixi'i ra sandi'i ra xa'ā ndēe ña on vá'a. Ta vitin t̄aku ra xa'ā ña chinoo s̄ikón ra ñato'ó Ndios. ¹¹ Ta saá ndó'ó, xa'ā ña ñii ndu ndó x̄i'in Jesucristo, va'a kani s̄in̄i ndó ndí k̄uu ndó n̄ivi na n̄ixi'i noo ndēe ña on vá'a. Ta ñii kachí ndatán t̄aku Jesucristo, saá kutaku ndó ke'é ndó ñava'a ña chinoo s̄ikón ndó ñato'ó Ndios.

¹² On tax̄i ndó ña ka'nda chiño ndēe ña on vá'a noo ȳikí koñu ndó,

ni on vása kasa ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a ña kútoo ní yíkí koñu ndó. ¹³ Ta nda lo'o on taxi xí'in mji ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a, ta on taxi ndó ná koni ñó'ó ñandiva'a nda ñii xiiña yíkí koñu ndó. Nda víka, taxi ndi'i xí'in mji ndó nda'a Ndios ña koni ñó'ó ra ndi'i xiiña yíkí koñu ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaa noo ra. Saá va'a ke'é ndó chi vitin kúu ndó ñivi na táku ndino'o noo Ndios, vará xina'á xikuu ndó ñivi na ñixi'i noo ra. ¹⁴ Ta vitin ndee ña on vá'a on kúchiño ka ka'nda chiño ña noo ndó. Chi vitin ndayí ña ñitaa taMoisés xina'á on sivi ka ña xá'nda chiño noo yó kúu ña, ta vitin táku yó ku'añ yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño noo yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí xini ñó'ó kasa ndivi yó ñandaa ña kóni Ndios

¹⁵ Ta saá, ¿yukia xini ñó'ó ke'é ka yó vitin? Saá chi ndayí ña ñitaa taMoisés xina'á on sivi ka ña xá'nda chiño noo yó kúu ña, ta vitin táku yó ku'añ yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño noo yó. Ta xa'a ñayó'o, ¿án va'a ke'é ka yó ku'añ ní ña on vá'a? ¡Nda lo'o on vása va'a ke'é yó saá! ¹⁶ ¿Án on vása kúndaa ini ndó táná taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña ndúkú ñii ña noo ndó, ta saá tondaa ndó nduu ndó ñii esclavo ña yó'o, ta on kuchiño ka ndó ka'nda chiño ndó xa'a mji ndó? Ta ñayó'o sáná'a ña táná taxi xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo yó, ta saá tondaa yó nduu yó esclavo, ñivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ndee ña on vá'a noo na, ta saá ku'añ yó yichi noo sandi'i yó xa'a mji yó noo Ndios. Ta saá ni, táná taxi xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá tondaa yó nduu yó esclavo Ndios, ñivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ra, ta saá va'a ku'añ yó yichi noo vivii táku yó xí'in Ndios, saá chi sanduu ra yó ñivi na ndii na on koó ku'achi ndiso noo ra. ¹⁷ ¡Ta yi'i ndixa

táxi ña táxa'vi ña'á ní Ndios! Saá chi vará xina'á xikuu ndó esclavo ñandee on vá'a, ta xitaku ndó kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño ñandee on vá'a yó'o noo ndó, ta vitin xí'in ña ndino'o ini ndó chíkaa so'o ndó ta kisa ndivi ndó to'on ña sáná'a ndasaá vivii xini ñó'ó kutaku ñivi na kándixa Jesucristo. ¹⁸ Ndios xa sakaku ra ndó'ó, ta ku'añ ndika ndó noo ndee ña on vá'a, ta vitin ndó'ó kisa ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. ¹⁹ Xí'in to'on ña on vása yo'vi ní kúndaa ini ñivi kúu ña ndato'on i xí'in ndó vitin, chi ñivi na lo'o ní kúndaa ini kúu ndó. Náka'án ndó tá kivi si'na ta on ta'án kandixa ndó Jesucristo, ndó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a ndee ña on vá'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ñakini xí'in ndi'i noo ñandiva'a. Ta vitin xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni ra. Ta xí'in ña ké'é ndó saá nduu ndó ñivi na ndii na on koó ku'achi ndiso noo ra.

²⁰ Kivi si'na tá on ta'án ka kandixa ndó Jesucristo, xikuu ndó ñivi esclavo na ndasaá kuiti kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ta xiká ní xitaku ndó noo ñava'a, chi nda lo'o on vása ní-ndi'i ini ndó ndukú ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. ²¹ Ta, ¿yu kúu ñava'a naki'in ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a, xí'in ndi'i noo ñakini ña sákuka'an noo ndó vitin? Ndixa on koó nda ñii ñava'a naki'in ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó saá, chi yichi ña on vá'a ñixa'an ndó kúu ña yichi noo ku'añ ndó ndi'i xa'a ndó noo Ndios. ²² Ta Ndios xa sakaku ra ndó'ó noo ndee ña on vá'a, ta on vása ka xá'nda chiño ña noo ndó. Ta vitin ndino'o ini ndó xa taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta xa'a ñayó'o ndixa naki'in ndó ñava'a ní nda'a Ndios, chi taxi ra kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ²³ Ta ñivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ndixa naki'in na ya'vi ña cha'vi ndee ña on vá'a yó'o noo na. Ta ya'vi ña chá'vi ña kúu ña kivi ndi'i na. Ta mji yó, ñii nduu yó xí'in

Jesucristo chi kándixa yó ra, ta saá Ndios saní'i ra ñava'a m̄i yó, ña kúu ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá k̄ivi ña vaxi.

7

To'on yó'o ká'an ña ndí vitin Jesucristo kúu t̄aa t̄a xá'nda chiño noo ñivi na kándixa ña'a

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'o kúu ñivi na x̄ini va'a ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés. Ta saá x̄ini ndó ndí ndayí yó'o ndasaá kuiti kómí ña ndee ña xá'nda chiño ña noo ñivi tá t̄aku na. ² Ta ndayí yó'o ká'an ña ndí tá yóo ñásí'í ñii t̄aa, ta ñáyó'o kúu ñásí'í t̄aa yó'o ndi'i saá k̄ivi t̄aku ra. Ta saá ni, tá ñixi'i ȳi ñáña'a yó'o, ta saá kindoo ndíka ñá noo ndayí ña ká'an ndí kúu ña ñásí'í ra. ³ Ta saá ni, tá t̄aku ka ȳi ñá, ta ñáña'a yó'o sándakoo ñá ȳi ñá xa'a ña naki'in ñá ink̄a t̄aa, ta xa'a ña ké'é ñá saá, ndíso ñá kuachi chi yá'a ndoso ñá ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés ña káchí on vása va'a naki'in ñáña'a ink̄a t̄aa tá t̄aku ka ȳi ñá. Tá xa ñixi'i ȳi ñá, ta saá ñáña'a yó'o kindoo ndíka ñá noo ndayí yó'o, ta va'a kuchiño ñá tonda'a ñá xí'in ink̄a t̄aa, ta on kóo kuachi kuiso ñá xa'a ña ke'é ñá saá, chi t̄a ñixi'i kúu ȳi ñá.

⁴ Cuento yó'o sáná'a ña m̄i yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndí vitin kindoo ndíka yó noo ndayí ña ñitaa t̄aMoisés x̄ina'a. Saá chi xa'a ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo, ñii káchí ñixi'i yó xí'in ra, ta vitin yóo yó ndatán yóo ñivi na ñixi'i noo ndayí yó'o, ta x̄ini yó ndí ndayí on vása xá'nda chiño ka ña noo ñivi na ñixi'i. Ta xa'a ñayó'o kindoo ndíka yó ña kuchiño taxi xí'in m̄i yó nda'a Jesucristo, t̄aa t̄a ñixi'i, ta ñataku ra. Ta xa'a ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo vitin, kuchiño ke'é yó ku'a ní ñava'a ña sakus̄i yó ini Ndios. ⁵ K̄ivi on t̄a'an ka kándixa yó Jesucristo, ta x̄ika yó yich̄i noo ña on vá'a xá'nda chiño ña noo yó. Ta k̄ivi saá

ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés kúu ña sanakáxin ini ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní ȳikí koñu ke'é ña. Ta ñii laá ña naki'in yó xa'a ña ké'é yó ña on vá'a yó'o kúu ña sándi'i yó xa'a m̄i yó noo Ndios. ⁶ Ta vitin m̄i yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ñivi na ñixi'i, saá yóo yó noo yich̄i yatá x̄indik̄on yó, ta kindoo ndíka yó noo ña. Ta ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés x̄ina'a on kómí ka ndee ña ka'nda chiño ña noo m̄i yó. Saá chi vitin Níma Ndios ña t̄aku ini yó kúu ña xá'nda chiño noo yó, ta ndíkon yó yich̄i xa'a noo kisa ndivi yó ña kóni Níma Ndios.

To'on yó'o ká'an ndayí Ndios táxi ña kundaa ini yó yu kúu ña on vá'a

⁷ Ta saá, ¿yukía x̄ini ñó'o ka'an yó vitin? ¿An ka'an yó ndí ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés kúu ña on vá'a? ¿Nda lo'o on vá'a ka'an yó saá! Ta ndixa ndayí kúu ña sáná'a m̄i yó yu kúu ña on vá'a. Saá chi yóo ñii ndayí ña káchí saá: “On vá'a kútoo ní ini yó kukomí yó ña kómí ink̄a ñivi”, káchí ndayí. Tá on koó ndayí ña káchí saá, níkuu, ta ȳi on vása kúnda'a ini ndí ña on vá'a kúu ña kútoo ní ini kukomí ña kómí ink̄a ñivi. ⁸ Ta ndayí kúu ña sáná'a ȳi xa'a ña kundaa ini yu kúu ña on vá'a. Ta saá ndayí yó'o kúu ña sanakáxin ña on vá'a ña t̄aku ini, ta k̄ixá'a kútoo ní ini x̄ini ndi'i noo ña kómí ink̄a ñivi. Tá on vása yóo ndayí ña ká'an yu kúu ña on vá'a, níkuu, ta ña on vá'a ña t̄aku ini on kukomí ña ndee chinda'a ña ȳi ya'a ndoso ña ndayí yó'o. ⁹ K̄ivi on t̄a'an ka kundaa ini yu kúu ña xá'nda chiño ndayí Ndios, ta saá x̄ani ñini ndí va'a ní t̄aku. Ta saá ni, tá k̄ixa k̄ivi ña kundaa ini yu kúu ña xá'nda chiño ndayí yó'o, ta saá kundaa ini ndí t̄aa t̄a ndíso ní kuachi kúu, ta xa'a ña on vá'a yó'o, kúu t̄aa t̄a ñixi'i noo Ndios. ¹⁰ Kuȳa x̄ina'a Ndios taxi ra ndayí ra nda'a t̄aMoisés xa'a ña chindee ña ñivi ña va'a kutaku na xí'in ra. Ta saá ni, ndayí yó'o káchí

ndí tã ndíso ní kuachi kúu j, ta tã tã nixi'j nõo Ndios kúu j, chi niya'a ndoso j ndayí Ndios. ¹¹ Ta ndee ña õn vá'a ña táku ini j kúu ña chinda'á yí'j ké'é j ña õn vá'a ña yá'a ndoso j ndayí Ndios, ta ndíso j kuachi nõo Ndios. Ta xí'in ñayó'o kúndaã ini j ndí ndee ña õn vá'a kúu ña sandá'ví yí'j, chi xini ñó'ó kivij xa'a kuachi ndíso j, káchí ndayí Ndios.

¹² Ta saá ni, ndixa ndayí Ndios ña nĩtaã tã Moisés kúu ñayij, ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios nõo yó kúu to'on ñandaã, ñava'a, ñayij. ¹³ Ta saá, ¿án kóni káchí j ndí vará ndayí Ndios kúu ñava'a ní, ta ñava'a yó'o kúu ña ke'é ña kivij? ¡Nda lo'o, õn vása saá! Saá chi ndee ña õn vá'a ña táku ini j kúu ña taxi ña nixi'j nõo Ndios. Chi ndee ña õn vá'a yó'o kúu ña chinda'á yí'j ña ya'a ndoso j ndayí Ndios ña kúu ñava'a ní. Ta xa'a ñayó'o kúndaã ini yó ndí ndee ña õn vá'a ña táku ini yó ndixa ña ndiva'a ní kúu ña.

¹⁴ Xini yó ndí ndayí Ndios kaku ña ini Níma Ndios, ta ñava'a ní kúu ndayí yó'o. Ta yí'j, nivi kuiti va kúu j, ta õn vása yóo ndíka j nõo ña õn vá'a, chi táku j kisa ndivij ña xá'nda chiño ña õn vá'a nõo j. ¹⁵ Ta ña ké'é j, õn vása kúndaã ini j ndachun ké'é j ña. Chi õn vása ké'é j ñava'a ña ndixa kóni ke'é j, ta ndasaá kuiti kisa ndivij ña õn vá'a, ña kúkini ini j xini j. Ta nda lo'o õn vása káchí ini j ke'é j saá. ¹⁶ Nákonij ndí ña ké'é j kúu ña õn vá'a, ta ña nákonij saá, sáná'a ña ndí kúndaã ini j ndí ndayí Ndios kúu ñava'a ña ndixa ndaã, chi ká'ã ña ndí ña ké'é j kúu ña õn vá'a, ta yóo yu'új xí'in ña ká'ã ña. ¹⁷ Ta ñayó'o sáná'a ndí õn sivi yí'j kúu tã ké'é ña õn vá'a, saá chi ña õn vá'a ña táku ini j kúu ña xá'nda chiño nõo yíkí koñu j ña ke'é j ña õn vá'a. ¹⁸ Xini va'a j ndí nda lo'o õn koó ñava'a táku ini j. Saá chi xí'in ña ndino'o ini j kóni ní j ke'é j ña kúu ñava'a, ta saá ni, ña õn vá'a ña táku ini j, sási ña yí'j, ta õn vása kúchiño j kasa ndivij ñava'a ña kóni j ke'é j. ¹⁹ Ta saá õn vása

kisa ndivij ñava'a ña kóni ke'é j, ta nda víka kisa ndivij ña õn vá'a, vará ndixa xí'in ña ndino'o ini j õn vása kóni j ke'é j saá. ²⁰ Tá kisa ndivij ña õn vá'a ña õn vása kóni j kasa ndivij, ta ñayó'o kóni káchí ña ndí õn sivi yí'j kúu tã tã ké'é saá. Saá chi ña õn vá'a ña táku ini j kúu ña ké'é ña õn vá'a yó'o.

²¹ Ta kúndaã ini j ndí ndixa ndó'o j saá: Vará kóni j kasa ndivij ñava'a, ta yatin ní yóo ña õn vá'a xí'in j ña sási nõo j ña õn ke'é j ñava'a. ²² Xí'in ña ndino'o ini j kúsi j ini j xini j ndayí Ndios, ²³ ta nákonij ndí táku inkã ndee ña õn vá'a ña yóo ini j, ta ndee õn vá'a yó'o káni tá'an ña xí'in ñava'a ña xáni sivi j ke'é j. Ta ndee ña õn vá'a yó'o kúndeé ña nõo j, ta náka va j nda'a ña. Ta saá kisa ndivij ña xá'nda chiño ndee ña õn vá'a yó'o nõo j.

²⁴ ¡Ndeé ní ndá'ví yí'j! ¿Yu kúu nivi kúchiño sakaku yí'j nõo ndee ña õn vá'a ña xá'nda chiño nõo yíkí koñu j? ²⁵ ¡Vitin táxi j ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Tã tã Ká'no nõo yó!, chi ñii laá tayó'o kúu tã tã kúchiño sakaku mii yó nõo ndee ña õn vá'a. Tuku ndato'on j ndasaá ndó'o j: Xáni sivi j ndí ñava'a kúu ña kasa ndivij ndayí Ndios, ta xí'in ndino'o ini j kóni j kasa chiño j nõo Ndios. Ta saá ni, ndee ña õn vá'a ña táku ini j kúu ña chinda'á yíkí koñu j ña kisa ndivij ña õn vá'a.

8

To'on yó'o ká'ã ndí Níma Ndios táxi ña kutaku ndino'o yó

¹ Ta vitin xa'a ña ñii ndu yó xí'in Jesucristo, õn vása ndíso kã yó kuachi nõo Ndios, ta õn vása ndáti kã yó xo'vi yó xa'a kuachi xindiso yó. Saá chi vitin kúu yó nivi na õn vása ndíkon kã yichij nõo kuiti kisa ndivi yó ña õn vá'a ña kútoo yíkí koñu yó, ta ndixa ndíkon yó yichij nõo kisa ndivi yó ñava'a ña kóni Níma Ndios. ² Chi ndee Níma Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda chiño nõo yó vitin. Ta Níma Ndios

yó'o táxi ña táku ndino'o yó, chi sakaku ña mji yó noo ndee ndayí Ndios ña n̄taa ta Moisés xina'á, chi ndayí yó'o káchí ña ndí xini ñó'ó kivi ñivi na yá'a ndoso ña'á. ³ Ndayí yó'o on vása ní-kuchiño ña sakaku ña ñivi noo ndee ña on vá'a, chi ndayí yó'o on vása kúchiño kundedé ña noo ña kútoo ní ñivi ke'é na ña on vá'a. Ta saá Ndios kisa ndivi ra ña ñi-kuchiño kasa ndivi ndayí ra ña n̄taa ta Moisés, chi Ndios t̄'ví ra Sa'ya ra kixaa ra ñoyívi yó'o, ña soko xí'in mji ra xa'a kuachi ñivi. Ta Sa'ya Ndios yó'o xikuu ra ñivi ndino'o, ta ñixiyo yikí koñu ra ñii k̄'va ndatán yóo yikí koñu ñivi ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuiso ra kuachi ndi'i ñivi sata Sa'ya ra Jesucristo, ta xí'in ña ñixov̄i ra ta ñixi'j ra nda'a tón cruz, Jesucristo cha'vi ra xa'a kuachi ndi'i ñivi. ⁴ Ta mji yó na kúu ñivi na kándixa Jesucristo, on koó inká ña kumanj cha'vi yó xa'a ña ñiya'a ndoso yó ndayí Ndios. Saá chi Jesucristo ñixi'j ra noo yó ña cha'vi ra xa'a kuachi yó. Ta vitin kúu yó ñivi na on vása ndikon ka yichí noo kisa ndivi yó ndasaá kuiti ña on vá'a ña kútoo yikí koñu yó, ta ndixa ndikon yó yichí noo kisa ndivi yó ñava'a ña kóni Níma Ndios.

⁵ Ñivi na táku kisa ndivi ña kóni yikí koñu na, ndasaá kuiti xáni s̄inj na xa'a ña kasa ndivi na ña kútoo ní yikí koñu na. Ta ñivi na táku kisa ndivi ña kóni Níma Ndios, ndasaá kuiti xáni s̄inj na xa'a ña kasa ndivi na ña kóni Níma Ndios. ⁶ Ta saá tá ndasaá kuiti táku yó xí'in ña xáni s̄inj yó xa'a ña kasa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu yó, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó ku'ān yó yichí on vá'a noo kivi yó noo Ndios. Ta saá ni, tá ndasaá kuiti táku yó kisa ndivi yó ñava'a ña sakusij yó ini Níma Ndios, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó ku'ān yó yichí noo táku ndino'o yó noo Ndios ta nákaa ñava'a ini yó. ⁷ Ñivi na ndasaá kuiti táku xáni s̄inj xa'a ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu na ke'é ña, ta ñivi yó'o kúu

ñivi na on x̄jin koni na Ndios, chi on x̄jin na kasa ndivi na ndayí ra, ni on vása kómí na ndee ña kasa ndivi na ña. ⁸ Saá chi ñivi na táku kisa ndivi ña on vá'a ña kóni yikí koñu mji na, ñivi yó'o nda lo'o on kúchiño na sakusij na ini Ndios.

⁹ Ta ndó'ó, on vása táku ka ndó kisa ndivi ndó ndasaá kuiti ña kóni yikí koñu ndó. Ta nda vika, tá ndixa Níma Ndios táku ña ini ndó, ta saá táku ndó kisa ndivi ndó ña kóni Níma Ndios. Ta ñivi na on vása táku Níma Jesucristo ini, ta ñivi yó'o on vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, chi on vása ndino'o ini na kándixa na ra. ¹⁰ Ta saá ni, tá Jesucristo táku ini yó, ta saá táku ndino'o níma yó, chi Ndios sanduu ra yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra. Vará ñii kivi ña vaxi kixaa ña kivi yikí koñu yó, xa'a ña on vá'a ke'é yó, ta níma yó táku ndino'o ña ndi'i saá kivi. ¹¹ Ndios kúu ta sa sanataku Jesucristo, ta vitin mji Níma Ndios táku ña ini yó. Ta xa'a ña táku Níma ra ini yó, mji Ndios, ta sa sanataku Jesucristo, saá tuku sanataku ra yikí koñu yó kivi vaxi.

¹² Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, yóo yichí va'a ña xini ñó'ó kundikon yó, ta on vása ka xini ñó'ó kundikon yó yichí noo kisa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yó. ¹³ Saá chi tá táku yó kisa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo yikí koñu yó, ta saá ku'ān yó yichí noo ndixa kivi yó. Ta saá ni, tá xí'in ndee Níma Ndios sandi'i yó xa'a ña kasa ndivi yó ña on vá'a ña kóni yikí koñu yó, ta saá ndixa ndino'o kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

¹⁴ Saá chi ndi'i ñivi na chíkaa so'o ña sáná'a Níma Ndios noo na, nayó'o kúu nasa'ya Ndios. ¹⁵ Ta Níma Ndios ña ñaki'in yó ta táku ña ini yó on s̄ivi níma ña ké'é ña kuyi'ví yó noo Ndios kotō saxov̄i ra mji yó kúu ña. Chi yichí Níma Ndios ña ndikon yó vitin, on vása yóo ña ndatán yóo yichí yatá ña x̄ndikon yó noo x̄iyi'ví ní yó ña saxov̄i Ndios mji yó. Saá chi Níma Ndios ña

táku ini yó vitin sanduu ña m̄ji yó sa'ya Ndios. Ta saá táxi ña ká'an yó xí'in Ndios, káchí yó saá: "Tata Yivá m̄ji", káchí yó xí'in ra. ¹⁶ Ta Níma Ndios ndáto'on ña xí'in níma m̄ji yó ndí ndixa kúu yó sa'ya Ndios, ta xa'a ñayó'o ndixa ndáa ini yó saá yóo ña. ¹⁷ Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kúu ña xa chitóni Yivá yó Ndios taxi ra nda'a ndi'i sa'ya ra. Ta ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñava'a taxi Ndios nda'a Sa'ya ra Jesucristo, m̄ji yó n̄ivi na kándixa ra, ñii káchí saá naki'in yó ña xí'in Jesucristo ñoyívi n̄ino. Saá chi xa'a ña xó'vi yó ñoyívi yó'o ndátán n̄ixó'vi Jesucristo, ta saá ñoyívi n̄ino ndixa ñii káchí xí'in Jesucristo kutaku yó ta naki'in yó ndi'i ñava'a ná'no taxi Ndios nda'a yó.

¹⁸ Yi'i xini káxini ndí ña yo'vi xó'vi yó ñoyívi yó'o vitin, lo'o ní kuiti kúu ñayó'o noo ñava'a ká'no ña taxi Ndios nda'a m̄ji yó kivi ña vaxi. ¹⁹ Saá chi vitin ndi'i ña kisa va'a Ndios ndáti ña, ta kóni ní ña ndí kama ní tondaa kivi ña Ndios saná'a ra ndí ndixa m̄ji yó kúu yó sa'ya ra. ²⁰ Ndi'i ña kisa va'a Ndios ni-kuchiño tondaa ña koo ña ndátán ñanoó chitóni Ndios. Ta ña kisa va'a Ndios on vása ní-nakaxin ña sativi xí'in m̄ji ña, ta kuiti nákuiso ña chi'ña xa'a ña on vá'a ke'é taAdán si'na, saá chi Ndios xa'nda chiño ra ndí ndi'i ña kisa va'a ra xini ñó'o xó'vi ña xa'a kuachi n̄ivi. Ta saá ni, ña kisa va'a Ndios ndáa ini ña ndáti ña vitin, ²¹ chi ñii kivi ña vaxi Ndios taxi ra ña saña ña noo chi'ña ndíso ña. Ta saá ndátán m̄ji yó na kúu sa'ya Ndios, kíndo ndíka yó noo ndi'i ña on vá'a, chi Ndios ke'é ra ñava'a ndino'o ká'no xí'in yó, ta vaxi kivi ñii ki'va saá ndi'i ña kisa va'a Ndios kíndo ndíka ña noo ña sativi ña'á. ²² Ta vitin xini yó ndi'i ña kisa va'a Ndios ndá'yi ña ta tána ña, chi xó'vi ña ndátán xó'vi ñii ña'a ña xa vaxi kaku sa'ya. Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios xó'vi ña vitin tãda kixaa kivi Ndios ndasa

ndivi xa'a ra ndi'i ña. ²³ Ta on sivi ndasaá kuiti ña kisa va'a Ndios kúu ña xó'vi saá vitin, ta m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, ñii ki'va saá xó'vi yó ñoyívi yó'o. Saá chi tá táku ka yó ñoyívi yó'o, ta ndáti yó xí'in ña xáku ini yó ña kama kixaa kivi ña Ndios ndasa xa'a ndino'o ra yiki koñu yó. Ta Níma Ndios ña táku ini yó, kúu ñanoó si'na saní'i Ndios m̄ji yó, ta ña kómí yó Níma Ndios yó'o kúu ña táxi kundaa ini yó ndí ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña nika'an Ndios taxi ra nda'a yó. ²⁴ Kivi Ndios sakaku ra m̄ji yó chi kándixa yó Jesucristo, ta kixá'a yó ndáa ini yó ndáti yó ña kasa ndivi Ndios ndi'i ñava'a nika'an ra xí'in yó, vará on ta'an kundivi ndi'i ña. Ta tá m̄ji yó xí'in nduchu noo yó xito yó ndí Ndios xa kisa ndivi ra ndi'i ña chitóni ra, níkuu, ta saá on vása kundati ka yó ña kundivi ña. Saá chi on koó n̄ivi na ndáti ka naki'in na ñava'a ña xa naki'in na. ²⁵ Ta m̄ji yó ndáti yó ta ndáa ini yó ñii kivi naki'in yó ñava'a nika'an Ndios taxi ra nda'a yó, vará vitin on vása xito yó xí'in nduchu noo yó ñava'a yó'o. Ta vará xí'in ña xó'vi yó ndáti yó, ta va'a kúndeé ini yó, ta on vása sãdakoo yó ña kándixa yó Jesucristo.

²⁶ Ta Níma Ndios ndixa chindeé ña m̄ji yó chi lo'o ndee kómí yó ña vivii ku'an yó yichi Ndios ta kasa ndivi yó ña kóni ra, ni on vása xini yó ndasaá va'a ka'an yó xí'in Ndios. Ta Níma Ndios xáku ndá'vi ña, tãda tána ña xa'a yó, chi on koó to'on kómí n̄ivi ña kuchiño ka'an xa'a ña xáku ini Níma Ndios. ²⁷ Ta Ndios, ta xito ndoso níma n̄ivi ta xini ra ndasaá yóo níma ndi'i n̄ivi, xini ra yu kúu ña ndúkú Níma Ndios xa'a m̄ji yó. Saá chi Níma Ndios ndixa ndúkú ña ñava'a ndátán kóni m̄ji Ndios xa'a n̄ivi na kándixa Jesucristo.

To'on yó'o ká'an on koó ña kuchiño kindaa ña kí'vi ini Ndios xini ra m̄ji yó

28 Mji yó nivi na kí'vi ini xini Ndios, xini yó ndí ndixa ké'é Ndios ñava'a xa'a yó. Saá chi án vaxi ñava'a noo yó, án vaxi ñayo'vi xo'vi yó, ta Ndios koni ñó'ó ndi'i ñayó'o xa'a ñava'a mji yó, na kúu nivi na chitóni ra kana ra ña kundikon yó ra. 29 Nda ñanoó Ndios xini ra yu kúu nivi kúu sa'ya ra, chi nda ñanoó saá Ndios xa chitóni ra nivi yó'o ña nduu na ndatán yoo Sa'ya ra Jesucristo. Ke'é Ndios saá, ñakán Jesucristo kúu Sa'ya Ndios tanoó, ta saá kúu ra tanoó noo ndi'i nañani ra xí'in náki'va ra na kúu sa'ya Ndios. 30 Ta nivi yó'o kúu na chitóni Ndios ña nduu na nivi na kandixa ña'á, ta Ndios kana ra na ña kundikon na ra. Ta saá Ndios sanduu ra nivi yó'o nandii na on koó kuachi ndiso noo ra, ta taxi ra nda'a na ña kutaku na xí'in ra noo yoo ñava'a ká'no ña livi yé'e.

31 Ta xa'a ñava'a yó'o ña ké'é Ndios xí'in yó, ¿nda to'on ka kúchiño ka'an yó? Saá chi tá Ndios yoo ra xí'in yó, ta Ndios ndakuiin ra xa'a yó, ta saá, ¿yu kúu na kúndeé kúchiño noo yó? 32 Chi Ndios ta ta va'a ní ini kúu ra, ta saá taxi ra Sa'ya ra, ta ta kúu ñii laá noo ra, ña nixi'i ra xa'a kuachi ndi'i yó. Tá nda lo'o on vása ní-sasi Ndios ña nixo'vi ní Sa'ya ra xa'a yó, chi kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta saá, ¿án on ndixa taxi ra ndi'i inká ñava'a kómí ra nda'a yó? 33 ¿Án koo nivi na kúchiño sakuiso kuachi mji yó na kúu nivi na nakaxin Ndios? Ndixa nda ñii nivi on vása kómí na ndayí sakuiso na kuachi sata yó, chi mji Ndios kúu ta ta xa kindaa ndi'i kuachi ndiso yó, ta sanduu ra yó nivi na ndii noo ra. 34 Ta saá, ¿án koo nivi na kómí ndayí kachí na ndí xini ñó'ó kivi yó xa'a kuachi ndiso yó? Ndixa nda ñii nivi on vása kómí na ndayí ka'an na saá, chi Jesucristo kúu ta ta nixi'i xa'a kuachi yó, ta natakú ra, ta vitin yoo ra sijn kua'á Ndios, ta yoo ra xaku ndá'ví ra noo Ndios xa'a yó. 35 Ta, ¿mí kixi ña kómí ndee ña kasa xíká

yó noo ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xini ra mji yó? ¿On koó nda ñii ña kúchiño ke'é saá xí'in yó! Tá koo ña yo'vi ní xo'vi yó, tá koo ña kua'a ní tondini noo yó, tá saxo'vi na mji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, tá koo tama ña ka'ni ní soko yó, tá on koo tikoto kundixin yó, tá koo kua'a ní ña yiyo kivi yó, tá kini ní ka'ni na yó, ta nda ñii ñayó'o, nda lo'o on kúchiño ña kasa xíká ña yó noo ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xini ra mji yó. 36 Saá chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á ká'an ña xa'a ña yo'vi ndó'o yó vitin, ta káchí ña saá: Xa'a ña kándixa yó Ndios, ndi'i saá kivi inká nivi kóni na ka'ni na mji yó.

Ké'é na xí'in yó ndatán ké'é na xí'in ndikachi tí kua'an noo ka'ni na rí,

káchí to'on Ndios. 37 Vará yo'vi ní ndó'o yó xí'in ña xo'vi yó, ta ndixa va'a kúndeé yó noo ndi'i ña xo'vi yó, chi Jesucristo, ta ta kí'vi ini xini ra mji yó, táxi ra ndee nda'a yó ña kúndeé yó noo ndi'i ña xo'vi yó. 38 Xini kaxin i ña ndixa ndaa kúu ña ndí on koó nda ñii nivi, ni on koó nda ñii ndee ña kúndeé kasa xíká mji yó noo ña kí'vi ní ini Ndios xini ra mji yó. Ni ndee ña xa'ni yó, ni ndee ña táxi takú ka yó ñoyivi yó'o, ni ndee ña kómí naangel, ni ndee ña kómí nima ndiva'a ná'no, nda ñii ndee yó'o on kúchiño ña kasa xíká ña mji yó noo ña kí'vi ní ini Ndios xini ra mji yó. Ni ndi'i ñayo'vi yó noo yó vitin, ta ni ndi'i ñayo'vi kixaa noo yó kivi ña vaxi, 39 ni ndee ña yoo síkón ní, ni ndee ña yoo noo kónó ní nino, ni nda ñii ña kuvá'a, on kúchiño ña kasa xíká ña mji yó noo ña kí'vi ní ini Ndios xini ra mji yó. Saá chi Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó, nixi'i ra xa'a kuachi yó ta natakú ra. Ta xí'in ña ke'é ra saá Ndios saná'a ra mji yó ña ká'no ní kí'vi ini ra xini ra yó.

9

To'on yó'o ká'an ndi Ndios

naqaxin ra nivi naIsrael ña kundikõn na ra

¹ Yi'i kúu i taa ta kándixa Jesucristo, ta to'on ña ká'an i xí'in ndó kúu ñandaã ndino'o. Ta Níma Ndios ña táku ini i, ndákuiin ña ndí to'on ña ká'an i xí'in ndó kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in ña ndino'o ní ini i ká'an i, káchí i saá: ² Kúchuchú ní ini i, ta ndi'i saá kivi tá'vi ní ini i xa'a nivi nañoõ i naIsrael. ³ Saá chi xí'in ña ndino'o ini i kóni ní ña nañoõ i naIsrael kandixa na Jesucristo, ta saá va'a kutaku na xí'in Ndios. Ndixa xáni sñi i tá xí'in ña taxi xí'in mii i ña kuxíká i nõ Jesucristo kuchiño chindeé i nivi nañoõ i naIsrael ña kuyatin na nõ ra, ta xa yóo ti'va i ke'é i saá, chi kí'vi ní ini i xini i nañoõ i naIsrael. ⁴ Nañoõ i naIsrael yó'o kúu sa'ya ñani síkuá taa taIsrael,* ta Ndios naqaxin ra nayó'o ña kuu na sa'ya ra. Ta yóo Ndios xí'in naIsrael ndi'i saá kivi, ta xa saná'a ra nõ na ndasaá yóo ñava'a ká'no ña livi yé'e kómí ra. Ta xí'in to'on ra, Ndios kindõ ra xí'in taAbraham, ta kúu taxii síkuá ndi'i nivi nañoõ i naIsrael, ta Ndios nika'an ra ndí ndixa ke'é ra ñava'a xí'in tayó'o, ta ke'é ra ñava'a xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta nda'a nañoõ i Israel, Ndios taxi ra ndayí ra ña saná'a ra na ndasaá va'a kutaku na nõ ra, ta ndasaá va'a kasa ká'no na ra. Ta Ndios nika'an ra kindõ ra ke'é ra ku'a ní ñava'a xí'in na, nika'an ra ña ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ra ña kindõ ra. ⁵ TaAbraham, taIsaac xí'in taJacob, nayó'o kúu xii síkuá ndi'i nivi na kúu nañoõ i naIsrael, ta saá tuku nataa yó'o kúu naxii síkuá Jesucristo, chi si'í ra kúu ña'a ñáñoõ Israel. Ta mii Jesucristo yó'o kúu ra Ndios ndino'o, taa taká'no nõ ndi'i saá ña kuvá'a. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi va'a ná kanóo síkón ñato'ó ra. Saá ná koo ña.

⁶ Vará nda vitin lo'o ní nivi nañoõ i naIsrael kúu na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o õn vása ní-ndi'i xa'a to'on ña kindõ Ndios kivi nika'an

ra xí'in naxii síkuá na xina'a. Ta nda víka, vitin ndaya'ví ka to'on yó'o ña kindõ Ndios nika'an ra xí'in taAbraham xa'a ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta saá ni, õn sivi ndi'i nasa'ya ñani síkuá taIsrael kúu nivi nañoõ ndino'o Ndios. ⁷ Ni õn sivi ndi'i saá nasa'ya ñani síkuá taAbraham kúu nasa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Saá chi sava nivi yó'o õn vása kómí na ndayí naki'in na ñava'a ndatán yóo to'on ña kindõ Ndios kuyá xina'a, chi Ndios nika'an ra xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Kuiti sa'ya ñani síkuá taIsaac kuu sa'ya ñani síkuá ndino'o ún", kachí Ndios xí'in taAbraham. ⁸ To'on yó'o kóni kachí ña ndí õn sivi ndi'i sa'ya ñani síkuá taAbraham kuu nasa'ya Ndios. Ta kuiti nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taIsaac kúu nave'e ndino'o taAbraham, chi ñayó'o kúu ña kindõ Ndios, nika'an ra xí'in taAbraham. ⁹ Saá chi kuyá xina'a Ndios nixaã ra nika'an ra xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Tá ya'a ñii kuyá, ta ndikó i, ta ñásí'í ún ñáSara xa yóo sa'ya ñá, ñii talo'o", kachí Ndios, saá kindõ ra xí'in taAbraham.

¹⁰ Ta saá ni, ña kaku taIsaac õn vása saná'a kaxín ña mii yóo yukú nivi kukomí ndayí naki'in ñava'a ndatán yóo to'on ña nika'an Ndios, kindõ ra xí'in taAbraham. Saá chi xini yóo yu kúu ña ke'é Ndios xí'in ñáRebeca, ñá kuu ñásí'í taIsaac. ¹¹ Kivi ñó'o ka sa'ya ñá, na kúu nakuátí, ta õn ta'an ka kaku õvi nakuátí yó'o, ta ni õn ta'an ke'é na nda ñii ñava'a, ni nda ñii ña õn vá'a, ta Ndios naqaxin ra yukú ñii nakuátí yó'o kuu taa ta kundikõn ña'a. Ta xí'in ña ke'é Ndios saá, saná'a ra nõ yóo ndí õn sivi xa'a ñava'a ke'é nivi kúu ña Ndios náqaxin ra nivi, ta xa'a ña chikaã ini mii Ndios kana ra nivi yó'o kúu ña náqaxin ra na. ¹² Saá chi mii kivi ñó'o ka nakuátí tixin si'í na, Ndios nika'an ra xí'in ñáRebeca, kachí ra saá: "Sa'ya ún tanóo kasa

* 9:4 Inka kivi taIsrael yó'o kúu Jacob.

chiño ra ñoo sa'ya ún taoví", kachí Ndios xí'in ñá xa'a sa'ya ñá na ñ'ó tixin ñá. ¹³ Ta yóo inká to'on Ndios ña yóo yu'ú xí'in ña ñika'an ra yó'o, kachí Ndios saá: "Kí'vi ní ka ini i xini i taJacob, ñoo ña kí'vi ini i xini i taEsau", kachí Ndios xa'a ovi sa'ya taIsaac xí'in ñaRebeca.

¹⁴ ¿Yukia xáni sijní yó xa'a ña ke'é Ndios saá? ¿An xáni sijní yó ndí Ndios on vása kúu ra tандаа xí'in ñivi? ¿On vása saá! ¹⁵ Saá chi kuyá xina'á Ndios ñika'an ra xí'in taMoisés, kachí ra saá: "Kasa ká'no ini i xa'a ñivi na kúu na kóni i kasa ká'no ini i xa'a, ta kundá'vi ini i koni i ñivi, na kúu na ñakaxin i ke'é i saá xí'in", kachí Ndios xí'in taMoisés. ¹⁶ To'on yó'o sáná'a ña mji yó ndí on sivi xa'a chiño va'a ña kisa ndivi ñivi, ni on sivi xa'a ña kóni ñivi kúu ña Ndios ñakaxin ra ñivi ña nduu na sa'ya ndino'o ra. Ta xa'a ña Ndios kundá'vi ini ra xini ra ñivi, kúu ña ñakaxin ra na saá. ¹⁷ Nii xiiña ñoo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, yóo to'on Ndios ña ñika'an ra xí'in tarey Faraón ñoo Egipto, kachí Ndios saá xí'in ra: "Yi'i, Ndios, taxi i ndayí ña kuu ún tarey xa'a ña koni ñó'ó i yó'ó ña kuchiño saná'a i ndee i ñoo ñivi ta kujta ní'no to'on xa'a i ndi'i saá ñoo ñoyívi", kachí Ndios xí'in taFaraón. ¹⁸ Historia yó'o sáná'a ña mji yó ndí Ndios kúu ta taká'no ñoo ndi'i ñivi, ta kundá'vi ini ra xini ra ñivi na kúu na ñakaxin ra ke'é ra saá xí'in. Ta taxi ra ña kusó'ó va'a ñivi na kóni ra ke'é ra saá xí'in.

¹⁹ Ta ndásana sava ndó'ó xáni sijní ndó, ta ndaká to'on ndó yi'i, kachí ndó saá: "Tá Ndios ke'é ra ña kóni ra xí'in ndi'i ñivi saá, ¿ndachun sákuiso Ndios kuachi satá yó xa'a ña on vá'a ké'é yó?, saá chi ¿án ndá yóo ñivi na kuchiño kundeé ñoo ña chitóni Ndios?", saá kachí ndó xí'in i. ²⁰ Ta yi'i ndakuijn i, kachí saá xí'in ndó: Ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? ¿An xáni sijní ndó ndí kúu ndó naná'no ñoo Ndios, ta saá kómí ndó ndayí ndukú ndó ñoo Ndios ña taxi ra

ña kundaa va'a ini ndó ndachun chitóni ra saá ke'é ra xí'in ñivi? On vása kómí yó ndayí ka'an yó saá xí'in Ndios, chi ndatán yóo kisi ño'o ña kuva'a, saá yóo ndi'i ñivi. Ta ñii kisi on vása kómí ña ndayí ka'an ña xí'in ta ta kisa va'a ña'á, kachí ña saá: "¿Ndachun kisa va'a ún yi'i ndatán ndasaá yóo i vitin?", kachí kisi ño'o yó'o xí'in ta ta kisa va'a ña'á. ²¹ Saá chi ta ta kisa va'a kisi kómí ra ndayí kasa va'a ra xí'in ño'o kisín ndatán káchí ini mji ra ke'é ra. Kómí ra ndayí ke'é ra ñii kisi ña xini ñó'ó ní xa'a chiño ká'no ñato'ó, ta kómí ra ndayí ke'é ra inká kisi ña xini ñó'ó xa'a chiño ña kundivi ñii ñii kivi.

²² Ta Ndios kóni ra saná'a ra ñoo yó ña sáa ini ra xini ra ña on vá'a, ta kóni ra saná'a ra ñoo yó ndí ta tandee ní kúu ra. Ñakán kía ku'a ní yichi Ndios kúndeé ini ra xini ra ku'a ní ña on vá'a ké'é ñivi na yóo ndatán yóo kisi ño'o ña kuva'a xa'a ña ta'vi ña. Vará Ndios xini ra ndí ñivi yó'o ku'a'an na yichi on vá'a ñoo ndi'i xa'a na, ta saá ni, xí'in ña ká'no ini ra ndati ra ña nandikó ini ñivi yó'o. ²³ Ta ñoo mji yó, ñivi na ndikón ña'á, Ndios kóni ra saná'a ra ndí kúu ra ta ta va'a ká'no ini, chi kundá'vi ini ra xini ra mji yó ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Saá chi nda ñanoo Ndios ñakaxin ra mji yó ña kutakú yó xí'in ra ñoo yóo ñava'a ná'no ña livi. ²⁴ Ndios kana ra mji yó ña kundikón yó ra, ta sava yó kúu najudío ta inká yó on vása kúu yó najudío. ²⁵ Xa'a ñayó'o ká'an to'on ña ñika'an Ndios ña ñitaa taprofeta Oseas xina'á, kachí Ndios saá: Kivi ña vaxi kana i ñivi na on sivi ñaño i kúu, ta ka'an i xí'in na, kachí saá: "Ndó'ó nduu ñivi ñaño i, ñivi na kundikón yi'i. Ta ñivi na si'na na on vása ní-ki'vi ini i xini i, ta nayó'o nduu na ñivi na kuki'vi ini i koni i." ²⁶ Ta mji xiiña ñoo ñika'an i kuyá xina'á, kachí saá:

“Ndó’ó, n̄ivi nañoo Israel, ɔn s̄ivi nañoo j̄ kúu ndó”, káchí j̄,
 “ta kixaā k̄ivi ta ȳi j̄, ɬaa ɬa kúu Ndios ɬatáku, sakunaní j̄ ndó’ó sa’ya j̄”,

káchí Ndios, káchí ɬo’on ña n̄itaa ɬaprofeta Oseas x̄ina’á. ²⁷ Ta inka x̄iña noo ɬo’on Ndios ña n̄itaa ɬaIsaías x̄ina’á, káchí ña saá: “Vará naIsrael kúu kuá’a ní n̄ivi, ndatán yóo kuá’a ní yotí yu’u takuí m̄ini, ta ñii ti’vi kuiti n̄ivi yó’o kuu na sakaku Ndios. ²⁸ Chi kama kixaā k̄ivi ña Ndios kasa nani ra xa’a kuachi ndi’i n̄ivi ñoyívi”, káchí ɬo’on Ndios, ña n̄itaa ɬaIsaías x̄ina’á. ²⁹ Ta tuku n̄itaa ɬaIsaías ɬo’on Ndios ña káchí saá:

Ndios kúu ɬaa ɬaká’no ndino’o, ta kómí ra ndi’i ndee.

Tá ɔn vása ní-taxi ra ña kutaku ka sava nasa’ya ñani síkuá ɬaIsrael, níkuu,

ta nda ñii m̄i yó ɔn vása táku ka yó vitin, níkuu,

chi kundo’o yó ndatán ndo’o n̄ivi na n̄ixi’i ndi’i,

k̄ivi Ndios sandi’i ra xa’a n̄ivi na x̄ikuu nañoo Sodoma x̄i’in nañoo Gomorra† x̄ina’á.

Tá n̄indo’o yó saá, níkuu, ta ɔn kóo ka nda ñii yó nañoo Israel táku vitin,

káchí ɬo’on Ndios, ña n̄itaa ɬaIsaías.

ɬo’on yó’o ká’an ndí Ndios sánduu ra n̄ivi na ndii noo ra xa’a ña kándixa na Jesucristo

³⁰ Ta saá, ¿yu kúu ña kúndaɬa ini yó vitin? Kúndaɬa ini yó ndí n̄ivi na ɔn vása kúu naIsrael, vará n̄ivi yó’o x̄ina’á ɔn vása ní-chikaā na ndee xa’a ña kuu na n̄ivi na ndii na ɔn vása ndíso kuachi noo Ndios, ta vitin, xa’a ña kándixa na Jesucristo, Ndios sanduu ra nayó’o n̄ivi na ndii noo ra, ta va’a yóo na x̄i’in ra. ³¹ Ta n̄ivi naIsrael, vará chikaā na ndee ña kasa ndivi na ndayí Ndios xa’a ña nduu na n̄ivi na ndii noo Ndios, ta n̄i-kuchiño na nduu na n̄ivi na ndii

na ɔn koó kuachi ndíso noo Ndios.

³² ¿Ndachun ɔn vása ní-kuchiño naIsrael nduu na n̄ivi na ndii noo Ndios?, chi naIsrael yó’o, ɔn vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, ta ndasaá kuiti kóni na nduu na n̄ivi na ndii noo Ndios xa’a ña kisa ndivi na ndayí ra. ɔn vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, chi ndatán yóo yuu ña káko’on xa’a n̄ivi, saá yóo Jesucristo noo naIsrael. ³³ ɬo’on Ndios ña n̄itaa ɬaIsaías x̄ina’á, ndato’on ña xa’a ñayó’o. Káchí Ndios saá:

Koto ndó ví, x̄iki Sion noo nákaa ñoo Jerusalén ti’ví j̄ ñii ɬaa xā ra.

Ta ndatán yóo yuu ña káko’on xa’a n̄ivi, saá koo ra,

ta xa’a yuu yó’o koyo n̄ivi, ta yo’vi ní ñani na.

Ta ndi’i n̄ivi na kandixa ɬaa ɬa ti’ví xā ñoyívi, ɔn vása kúka’an noo n̄ivi yó’o,

saá káchí Ndios, n̄itaa ɬaprofeta x̄ina’á.

10

¹ Nañani yó x̄i’in náki’va yó, ndino’o ní ini kónij̄ ndí Ndios sakaku ra n̄ivi nañoo j̄ naIsrael. Ta xáku ndá’ví ní j̄ noo Ndios xa’a nayó’o. ² Ȳi’i ndixa ndákuij̄ xa’a nañoo j̄ naIsrael ndí x̄i’in ña ndino’o ini na chíkaā na ndee ña kasa chiño na noo Ndios, ta ɔn vása kúndaɬa ini na ndasaá x̄ini ñó’ó ke’é na ña sakusij̄ na ini Ndios. ³ Saá chi ɔn vása kúndaɬa ini na ndí ñii laá Ndios kúu ɬaa ɬa kúchiño sanduu ra n̄ivi na ndii na ɔn koó kuachi ndíso noo ra, ta n̄ivi naIsrael kóni na ndasa ndii x̄i’in m̄i na xa’a chiño va’a kisa ndivi na. Ta saá ɔn x̄iin na taxi x̄i’in m̄i na ña kasa ndivi na ña ch̄indú’u Ndios ña ndasaá kuchiño nduu na n̄ivi na ndii noo ra ta va’a koo na x̄i’in ra. ⁴ Ndi’i ndayí ña xa’nda chiño Ndios noo naIsrael x̄ina’á, xa k̄undivi ña x̄i’in ña ke’é Jesucristo k̄ivi n̄ixi’i ra ta natak̄u ra. Ta saá ndi’i n̄ivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra n̄ivi yó’o

† 9:29 N̄ivi nañoo Sodoma x̄i’in nañoo Gomorra x̄ikuu na na ndiva’a ní ini, nda lo’o n̄i-kisa ɬo’o na Ndios, ñakán ti’ví ra ño’o xa’mi ña’á.

nandii na ɔn kɔ́o kuɔchi ndíso nɔɔ ra.

⁵ Kuiya xina'á ta Moisés nita ra to'on xa'a ndayí Ndios, ña káchí saá: “Njivi na kúndeé kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios, njivi yó'o kuu nandii nɔɔ Ndios ta kutaku ndino'o na”, káchí to'on Ndios ña nita ta Moisés. ⁶ Ta vitin kúnda ini yó ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sanduu ra yó njivi na ndii nɔɔ ra ta kúnda ini yó ndí Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xa'a ñayó'o, ɔn vása xini ñó'ó ndaa yó ñoyívi njino ña kana yó Jesucristo kixi ra xí'in yó ñoyívi yó'o. ⁷ Ni ɔn vása xini ñó'ó noo yó nda nɔɔ kónó njino, ña kana yó Jesucristo ndaa ra xí'in yó ñoyívi yó'o. ⁸ Saá chi to'on Ndios káchí ña saá: “Yatin ní yóo to'on Ndios xí'in njivi, chi yóo ña yu'u na, ta yóo ña ini na”, káchí to'on Ndios ña nita na xina'á. Ta to'on Ndios yó'o kúu to'on ña ká'an ndoso ndi nɔɔ ndó vitin, ña ká'an xa'a ndasaá kándixa yó Jesucristo ta ndikon yó yichi ra. ⁹ Ta saá ña xini ñó'ó ke'é yó ña sakaku Ndios mji yó kúu ñayó'o: Xini ñó'ó ndakuijn yó, ka'an yó to'on ña káchí ndí Jesucristo kúu Taa taKá'no ta xá'nda chiño nɔɔ mji yó, ta nɔɔ ndi'i ña yóo. Ta saá tuku xí'in ña ndino'o ini yó xini ñó'ó kandixa yó ndí Ndios sanatakú ra Jesucristo yó'o, ta táku ra vitin. Ta xa'a ña ndixa kándixa yó saá, Ndios sakaku ra mji yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. ¹⁰ Saá chi tá xí'in ndino'o nima yó kandixa yó Jesucristo, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuɔchi yó, ta sanduu ra yó njivi na ndii na ɔn kɔ́o kuɔchi ndíso nɔɔ ra. Ta tá ndino'o ini yó ka'an yó to'on ña káchí ndí kándixa yó Jesucristo, ta xa'a ñayó'o Ndios sakaku ra mji yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.

¹¹ Chi to'on Ndios ña nita na xina'á káchí ña saá: “Ndi'i njivi na ndaa ini Ndios, nda ñii kivi ɔn kuka'an nɔɔ njivi yó'o”, káchí to'on Ndios. ¹² Saá chi ñii káchí va'a

náki'in Ndios njivi na kúu najudío xí'in njivi na ɔn vása kúu najudío,* chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta kúu ra Taa taKá'no nɔɔ ndi'i njivi, ta ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i njivi na ndúkú ñava'a nɔɔ ra. ¹³ Chi to'on Ndios káchí ña saá: “Ndi'i njivi na ká'an kána kivi Ndios chi kándixa na ndí ñii laá ra kúu Ndios ndino'o nɔɔ mji na, ta ndixa Ndios sakaku ra njivi yó'o”, saá káchí to'on Ndios. ¹⁴ Ta saá ni, tá ɔn ta'an kandixa njivi Ndios ndino'o, ta, ¿ndasaá kuchiño kana na ra ña sakaku ra na? Tá ɔn ta'an koni so'o njivi to'on xa'a Ndios, ta, ¿ndasaá kuchiño njivi kandixa na ra? Ta, ¿ndasaá koo koni so'o njivi yó'o to'on xa'a Ndios, tá ɔn kɔ́o njivi na ndato'on xí'in na xa'a ra? ¹⁵ Ta, ¿ndasaá kuchiño kɔ'on njivi ndato'on na to'on Ndios nɔɔ inka njivi, tá ɔn kɔ́o njivi na ti'vi ña'á kɔ'on na ke'é na saá? Saá chi to'on Ndios ña nita na xina'á káchí ña saá: “¿Livi ka ví kaa ña kixaa njivi na ndato'on to'on va'a xí'in yó!”, káchí ña.

¹⁶ Ta saá ni, sava njivi na xini so'o to'on Ndios, ɔn vása ní-xiin na chikaa so'o na ña ká'an to'on va'a yó'o. Ta kuiya xina'á njivi naIsrael ñii ki'va saá ɔn vása ní-xiin na kandixa na ña njika'an ndoso taprofeta Isaías xí'in na. Ta xa'a njivi yó'o, taprofeta Isaías njika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá: “Tata Ndios, ¿mikia yóo njivi na kándixa to'on ña ká'an yó xí'in na?”, káchí taIsaías xí'in Ndios. ¹⁷ Ta saá kúnda ini yó ndí si'na xini ñó'ó koni so'o njivi to'on Ndios ña ká'an xa'a Jesucristo, saá chi ña xini so'o na to'on yó'o táxi ña kuchiño kandixa na ra.

¹⁸ Ta vitin ndaka to'on xí'in mji i, ta káchí i saá: ¿An ɔn ta'an koni so'o njivi naIsrael to'on Ndios? ¿On sivi saá!, chi ndixa njivi yó'o xa xini so'o na to'on Ndios. Saá chi ñii xiiña to'on Ndios ña nita na xina'á káchí ña saá:

Xa nijita ní'no to'on Ndios nɔɔ ndi'i njivi ñoyívi,

ta njixaa to'on yó'o ndi'i xiiña ñoyívi,

* **10:12** Sava njivi na ɔn vása kúu najudío kúu nagriego.

káchí tɔ'on Ndios. ¹⁹ Ta saá tuku ndáká tɔ'on xí'in mji, káchí saá: ¿Án ɔn vása ní-kundaa ini naIsrael ña ká'an tɔ'on Ndios? Chi kujya xina'á taMoisés xikuu ra ta si'na nítáa tɔ'on Ndios ña ká'an xa'a nalsrael, ta nika'an ra ndí ɔn sivi ndi'naIsrael kuu na chikaa so'o tɔ'on Ndios. Ta xí'in nivi yó'o na ni-xiin chikaa so'o tɔ'on ra, káchí Ndios saá: Taxi ña ndó'ó, nivi naño'o naIsrael, koo kuini ini ndó xa'a ña koni ndó ña ke'é ñava'a xí'in inka nivi, na ɔn vása kuu naño'o.

Taxi ña kusaa ní ini ndó xa'a ña ke'é ñava'a xí'in nivi na inka ñoo, vará kani sijní ndó ndí nivi yó'o kuu na ɔn vása kúndaa ini ñandaa,

káchí Ndios xí'in naIsrael. ²⁰ Ta tuku nítáa taprofeta Isaías inka tɔ'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

Nivi na ɔn vása ní-nandukú yi'i, nayó'o naní'i na yi'i.

Nivi na ɔn vása ní-ndaká tɔ'on xa'a i, ta yi'i, taxi ña kundaa ini nivi yó'o yu kuu i,

káchí Ndios. ²¹ Ta nika'an Ndios xa'a nalsrael, káchí ra saá: “Ndivi ndaa nixiyo ti'va i ña va'a naki'in i naIsrael, ta ni-xiin na kixi na noo i, chi nivi nasó'ó kuu na”, káchí tɔ'on Ndios ña nítáa taIsaías xina'á.

11

Tɔ'on yó'o ká'an ñii ti'vi kuiti nivi naIsrael kuu na ndikon Ndios

¹ Ta saá tuku ndáká tɔ'on xí'in mji, káchí saá: Ndixa Ndios nakaxin ra nivi naño'o Israel nduu na naño'o ra, ta vitin, ¿án xa ndikó ini Ndios? ¿Án ɔn xiin ka ra koni ra noo nivi naIsrael yó'o? ¿On vása saá yóo ña! Ndixa mji yi'i, ñii taIsrael kuu i, chi kaku i tixin nasa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta kuu i tatá'an ñii ti'vi nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín. ² Nda ñano'ó, Ndios nakaxin ra nivi naIsrael ña nduu na nivi naño'o ra, ta vitin Ndios nda lo'o ɔn vása ká'an ra ndí ɔn xiin ka ra

koni ra noo nivi yó'o. ¿Án ɔn vása náká'án ndó tɔ'on Ndios ña nítáa na xina'á xa'a taprofeta Elías? Tayó'o ndatɔ'on ra xí'in Ndios ña chikaa ra kuachi satá naIsrael, káchí ra saá: ³ “Tata Ndios, naño'o naIsrael yó'o xa xa'ni na ku'a ní naprofeta, na xikuu na ndatɔ'on tɔ'on mii ún xí'in na, ta nivi naIsrael yó'o xani na ndi'na nama yji noo nisoko ndi kití xa'a ña kisa tɔ'ó ndi yó'ó. Ta sijn láá yi'i kuu ta kindoo taku ka, ta vitin nivi yó'o ndúkú na ndasaá ka'ni na yi'i”, káchí taElías xí'in Ndios. ⁴ Ta Ndios ndakuiin ra, káchí ra saá: “Yoo uxá mil taa na kuu na nakaxin i, ta ndixa ndikon na yi'i, ta nayó'o nda ñii kivi ɔn vása ní-kisa tɔ'ó na ndios vatá ña naní Baal”, káchí Ndios xí'in taElías kujya xina'á. ⁵ Ta kivi vitin ñii ki'va saá yoo ñii ti'vi nivi naño'o naIsrael na kuu na nakaxin Ndios ña kundikon na ra. Ke'é Ndios ñava'a yó'o xí'in na, chi taa ta va'a ní ini kuu ra. ⁶ Ndixa ndasaá kuiti xa'a ñava'a ní ini Ndios kuu ña ké'é ra ñava'a xí'in nayó'o, ta nda lo'o ɔn sivi xa'a ña ñii chiño va'a kisa ndivi nayó'o kuu ña ké'é Ndios ñava'a xí'in na. Tá xa'a chiño va'a kisa ndivi nivi kuu ña Ndios ké'é ra ñava'a xí'in na, níkuu, ta saá ñava'a ké'é Ndios xí'in nivi kuu ña cha'vi ra na xa'a chiño na, ta ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ña sakaku ra nivi ɔn vása ndaya'vi ña, níkuu.

⁷ Ta saá, ¿yukia koni kachí tɔ'on yó'o ña sakán nítáa i? Kóni kachí ña ndí ɔn sivi ndi'naIsrael kuu nivi na xa naní'i ña ndúkú na, so ñii ti'vi kuiti naIsrael kuu nivi na xa naní'i ña ndúkú na. Saá chi ñii ti'vi nivi yó'o kuu na nakaxin Ndios ña kundikon na ra. Ta inka tá'vi nivi naño'o Israel nduu na nivi nasó'ó noo tɔ'on Ndios. ⁸ Saá chi tɔ'on Ndios ña nítáa na xina'á káchí ña saá: “Ndios taxi ra ndí nivi yó'o nduu na nivi na yoo ndatán yoo nivi na ɔn vása taku. Ta saá, vará yoo nduchu noo na, ta ɔn vása kúchiño koto na yu kuu ñandaa. Ta vará yoo so'o na, ta ɔn vása kúchiño koni so'o na tɔ'on Ndios. Ta saá yoo nivi yó'o

nda kivi vitin", kachi to'on Ndios xa'a naIsrael. ⁹ Ta inka xiiña no to'on Ndios ña nita na xina'a, yoo to'on ña nika'an tarey David xa'a naIsrael na kuu na on xin chikaa so'o to'on Ndios, kachi ra saá:

Viko ña sakana nivi yó'o, va'a ka ná nduu viko yó'o, ndatan ñii yavi kono noo nakava nivi yó'o.

Ta ñii ki'va ndatan yoo ñono se'é ña xa ndati nakava tikitini ña, ta xo'vi ní rí, saá koo viko ña sakana nivi yó'o.

Chi Ndios ndixa saxo'vi ra nivi yó'o xa'a ña on xin na kundikon na ra.

¹⁰ Ta va'a ka ná koo kuáá nduchu noo nivi yó'o, ña on kuchiño koto na yu kuu ñanda.

Ta va'a ka ndeé ní ná xo'vi nivi yó'o, tanda ná kutoso sata nivi yó'o ndi'i saá kivi.

kachi to'on Ndios ña nita taDavid xina'a xa'a nivi naIsrael, na on xin chikaa so'o to'on Ndios.

*To'on yó'o ká'an ndi Ndios sakaku ra
kua'a ní nivi na on vása kuu najudío*

¹¹ Ta tuku ndaka to'on xii'ni mii, kachi saá: ¿Yu kuu ña kundo'o najudío, na ni-xiin chikaa so'o to'on Ndios? ¿An ndixa nda ñii kivi on vása kuchiño nduu na nivi na va'a kutaku xii'ni Ndios? ¿On ndixa koo ña saá! Saá chi vará kua'a ní najudío on vása ní-chikaa so'o na to'on Ndios xa'a Jesucristo, ta xa'a ña ke'é na saá taxi ña ndi Ndios sakaku ra kua'a ní inka nivi na on vása kuu najudío. Saá ke'é Ndios, chi kóni ra ndi najudío nduu na nivi na kuini ini koni inka nivi na on sivi najudío kuu, xa'a ñava'a ke'é Ndios xii'ni nayó'o. ¹² Saá chi vitin xa'a ña ni-xiin najudío chikaa so'o na to'on Ndios, inka nivi ñoyivi na on vása kuu najudío, nayó'o naki'in na ñava'a sanii Ndios na. Ta saá, tá kixaa kivi ndi'i nivi na kuu najudío nandikó ini na ta va'a koo na xii'ni Ndios, ta xa'a ña ke'é na saá, ndixa

vii ka koo ñava'a naki'in ndi'i nivi ñoyivi yó'o!

¹³ Vitin ká'an xii'ni ndó'o, nivi na on vása kuu najudío, chi yii kuu ñii tapóstol ta tiví Ndios kasa chiño noo nivi na on vása kuu najudío. Ta yii ndixa chinoo sikonii chiño yó'o, chi chiño ña ndaya'vi ní kuu ña. ¹⁴ Saá chi, xa'a chiño ña kisa ndivi, kóni ndi nivi najudío ná kukuini ini na koni na inka nivi na on vása kuu najudío xa'a ñava'a ña naki'in nayó'o nda'a Ndios. Ta saá najudío yó'o ndukú na ndasaá kuchiño va'a naki'in na ñava'a yó'o, tanda nandikó ini na, ta saá Ndios ke'é ra ñava'a xii'ni na ña sakaku ra na. ¹⁵ Ta vitin xa'a ña kuxiká najudío noo Ndios, ñayó'o taxi ña ndi nivi na on vása kuu najudío va'a nakutá'an na xii'ni Ndios. Ta saá táná kixaa kivi ña Ndios va'a naki'in ra ndi'i najudío, ta, ¿yu kuu ña koo saá? Ndixa ña koo saá kuu ña nivi najudío kutaku ndino'o na noo Ndios. Saá ndatan nixiyo nivi na xa nixii, ta natakú na, saá koo nayó'o kivi Ndios va'a naki'in ra na, ta va'a nakutá'an na xii'ni ra. ¹⁶ Vitin ndato'oni xii'ni ndó inka to'on ña saná'a, ta to'on yó'o kachi ña saá: Tá yoo ñii yuxan ká'no, ta nivi tá'vi na yuxan yó'o, ta ñii ñá'ño lo'o kuu ñayii chi sóko na ña noo Ndios, ta saá ndixa kunda ini yó ndi ñayii kuu ndi'i yuxan ña kindo. Ta ñii ki'va saá kunda ini yó tá tio'o yiton kuu ñayii, chi yiton tón nakaxin Ndios kuu nó, ta saá tuku kunda ini yó ndi ndi'i nda'a yiton yó'o kuu tón yii.

¹⁷ Ta ndatan yoo yiton tón olivo tón tata, saá yoo nivi nañooni najudío. Ta Ndios xa'nda ra sava nda'a yiton yó'o, ta noo nitanda yó'o, chiko'ni ndoso ndaa ra inka nda'a yiton, tón kuu tón olivo yukú ña kua'no ndaa nó noo nda'a tón olivo tón tata yó'o. Saá kua'no nda'a ña chiko'ni ndoso ndaa na yó'o, chi naki'in ña suku ña vaxi nda noo tio'o tón olivo tón tata, ta saá va'a kutaku nda'a ña xikuu nda'a tón

olivo yukú. Ta ndatán yóo nda'a yiton tón olivo tón yukú yó'o, saá yóo ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío. ¹⁸ Ta xa'a ñayó'o, nda lo'o on vása va'a kasa ká'no xí'in mji ndó, ta ni on vá'a kani sinj ndó ndí ndó'ó kúu nivi na va'a ka noo najudío. Tá xáni sinj ndó saá, ta xínj ñó'ó naká'án ndó ndí on sivi nda'a tón yiton kúu ña táxi suku ña va'a kutaku tio'o tón yiton, ta ndixa nda'a tón yiton kúu ña náki'in suku ña va'a kutaku ña, chi tio'o tón yiton kúu ña táxi suku yó'o nda'a tón yiton.

¹⁹ Va kivi saá ndakuijn ndó'ó nivi na on vása kúu najudío, ka'an ndó xí'in i, kachí ndó saá: "Xa'a ña kóni Ndios chiko'ni ndoso ndaa ra nda'a yiton tón olivo yukú, tón kúu mji ndi, kúu ña xa'nda ra nda'a tón olivo tón tata ta sakana ra nda'a yó'o", kachí ndó xí'in i. ²⁰ Ta saá yi'i, ndakuijn i ka'an i xí'in ndó, kachí i saá: Xínj ñó'ó naká'án ndó ndí xa'a ña on vása ní-xiin najudío kandixa na Jesucristo kúu ña Ndios xa'nda ra nda'a yiton tón tata, tón kúu najudío yó'o. Ta ndó'ó, na kúu nda'a yiton tón olivo yukú, va'a taku ndó xí'in Ndios vitin xa'a ña ndasaá kuiti kándixa ndó Jesucristo. Ñakán nda lo'o on vása yóo xa'a ña kasa ká'no xí'in mji ndó, ta va'a ka kuyi'vi ini ndó koto kuxiká ndó noo Ndios. ²¹ Saá chi vará najudío kúu nda'a ndino'o mji yiton tón olivo tón tata, ta Ndios on vása ní-kisa ká'no ini ra xa'a ña on vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo. Ta ndó'ó, na on sivi najudío kúu, táná sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo, ta Ndios ñii ki'va saá on kasa ká'no ini ra xa'a ndó'ó, na kúu nda'a yiton tón olivo yukú. ²² Xínj ñó'ó kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Ndios kúu ta ta táxi ña xo'vi nivi na on xiin chikaa so'o to'on ra, ta saá tuku Ndios kúu ta ta ká'no ini, ta ké'é ra ku'a ní ñava'a xí'in ndó'ó, na kúu nivi na va'a yóo xí'in ra. Ta saá ni, ña xínj ñó'ó ní kúu ña on sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo, chi táná ke'é ndó saá,

ta Ndios ka'nda ra nda'a yiton yukú tón kúu ndó'ó, ta on kuu ka ndó nda'a yiton tón tata. ²³ Ta najudío, táná ndikó ini na ta kandixa na Jesucristo, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi na, ta tuku va'a naki'in ra na. Vará najudío yó'o xikuu na nda'a yiton tón nita'nda, ta Ndios nachiko'ni ndoso tuku ra na noo si'na xindoso na xikuu na nda'a yiton tón tata. Saá koo ña, chi Ndios kómí ra ndee ke'é ra ndi'i ñayó'o. ²⁴ Saá chi noo Ndios on vása yo'vi nixiyo ña sanduu ra nda'a tón olivo yukú ña nduu ñayó'o nda'a tón olivo tón tata. Ta víka ví nda lo'o on vása yo'vi koo noo Ndios ña sanduu tuku ra nda'a tón olivo tón tata ña ndikó ña nduu ña nda'a mji nó.

*To'on yó'o ká'an
ñii kivi najudío on kutaku xiká ka na
noo Ndios*

²⁵ Nañani yó xí'in náki'va yó, na on vása kúu najudío, nda lo'o on vá'a ña kani sinj ndó ndí ndó'ó kúu na ndaya'vi ní ka noo najudío xa'a ña Ndios naki'in ra ndó'ó. Saá chi vitin ña ni-xiin najudío chikaa so'o na to'on Ndios kúu ña kundivi ña chitonj Ndios. Vará ña chitonj Ndios yó'o xinakaa se'é ña noo yó, ta vitin Ndios táxi ra ña kundaa ini yó xa'a ña. Chi Ndios chitonj ra saá: Sava najudío nduu na nivi nasó'ó ní ta kutaku xiká na noo Ndios ku'a ní kivi. Saá chi ku'a ní ka nivi na on vása kúu najudío xínj ñó'ó ki'vi na yichi Ndios, ta Ndios ndáti ra ña ndi'i ki'vi nayó'o, ²⁶ ta saá Ndios sakaku ra ndi'i nivi na kúu najudío. Saá chi xina'a nita na to'on Ndios ña kachí saá:

Ñii kivi ña vaxi, kixaa ñii ta ta kixi
ño Jerusalem ña nákaa noo
xiki Sion,

ta kuu ra ta ta taxi ko'on ndika nivi
noo ndee ña on vá'a.

Ta tayó'o kindaa ra ndi'i nivi na kúu
sa'ya ñani síkuá ta Jacob nda'a
ndee ña on vá'a,

ta kindaa ra ndi'i kuachi ndiso na.

²⁷ Chi ñayó'o kúu ña chindú'u i kasa
ndivi i xí'in nivi yó'o,

kiv̄i kasa ká'no ini j̄ xa'a ndi'i kuachi na,

káchí to'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á.

²⁸ Vitin najudío kúu n̄ivi na sáa ini x̄ini Ndios xa'a to'on va'a ña ndátoto'on xa'a Jesucristo, chi on x̄iin na kandixa na to'on yó'o. Ta x̄i'in ña ké'é najudío saá, Ndios taxi ra nda'a ndó'ó, n̄ivi na on vása kúu najudío, ña kuchiño kandixa ndó Jesucristo ta kundik̄on ndó ra. Ta saá ni, Ndios kí'vi k̄a ini ra x̄ini ra najudío nda kiv̄i vitin, chi nakaxin ra najudío kuu na naño ra, chi saá k̄indoo ra n̄ika'an ra x̄i'in x̄ii síkuá na taAbraham, taIsaac ta x̄i'in taJacob. ²⁹ Saá yóo ña, chi Ndios nda lo'o on vása násama ra to'on n̄ika'an ra. Tá Ndios xa ch̄itóni ra saní'i ra ñava'a n̄ivi, ta nda ñii kiv̄i on vása kindaa ra ña nda'a na. Tá Ndios xa k̄ana ra n̄ivi kundik̄on na ra, ta ña k̄ana ra yó'o ndi'i saá kiv̄i ndáya'ví ña. ³⁰ Ta ndó'ó n̄ivi na on vása kúu najudío, x̄ina'á on vása ní-xiin ndó chikaa so'o ndó to'on Ndios, ta vitin najudío kúu na on x̄iin chikaa so'o to'on ra. Ta xa'a ña ké'é najudío saá, Ndios kundá'ví ini ra x̄ini ra ndó'ó, ta k̄isa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, ta va'a naki'in ra ndó'ó. ³¹ Ta n̄ivi na kúu najudío on x̄iin na chikaa so'o na to'on ra vitin. Ta saá ni, ñii kiv̄i ña vaxi nayó'o nandikó ini na. Ta saá ñii k̄i'va ndatán Ndios kundá'ví ini ra x̄ini ra ndó'ó, ta k̄isa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá ké'é Ndios x̄i'in najudío yó'o, ta tuku va'a naki'in ra na. ³² Chi Ndios taxi ra ña ndi'i n̄ivi on chikaa so'o na to'on ra, xa'a ña kuchiño kundá'ví ini ra koni ra ndi'i n̄ivi yó'o, ta kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

³³ ¡Nda lo'o on vása kúnda ini yó ndasaá ví kónó ní yóo ñava'a ní ini Ndios! ¡Ndíchí ní s̄ini ra, ta x̄ini va'a ndi'i ra ña yóo! Ta m̄ii yó, on vása kuchiño kúnda ini yó ña ch̄itóni Ndios kundo'o n̄ivi ñoyívi yó'o, ni on vása kuchiño kúnda ini yó ndasaá k̄isa ndivi Ndios chiño ña kóni m̄ii ra. ³⁴ Saá káchí to'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á: “¿Án nda yóo ví

n̄ivi na kuchiño kúnda ini ña x̄ani s̄ini Ndios? ¿Án nda yóo ví n̄ivi na kuchiño ndato'on x̄i'in Ndios xa'a ña x̄ini ñó'ó ké'é ra?” ³⁵ On vá'a chikaa ini n̄ivi, káchí na saá: “Si'na taxi yó ñava'a nda'a Ndios, ta saá x̄ini ñó'ó ra sandikó ra inka ñava'a ña kóni m̄ii yó”, káchí na. ³⁶ Nda lo'o on vá'a chikaa ini n̄ivi saá, chi Ndios kúu ta ta k̄isa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o x̄i'in ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino. Saá chi x̄i'in ndee Ndios x̄ikoo ndi'i ña, ta ndi'i ña kuva'a yóo ña xa'a ña kundivi ña kóni Ndios. ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios ndi'i saá kiv̄i ña vaxi! Saá ná koo.

12

To'on yó'o ká'an ndasaá x̄ini ñó'ó kutaku n̄ivi na kándixa Jesucristo

¹ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, xa ku'a ní ñava'a ké'é Ndios x̄i'in yó chi kundá'ví ní ini ra x̄ini ra m̄ii yó. Ta xa'a ñayó'o, ȳi'j̄ xáku ndá'ví j̄ noo ndó ña ndino'o ini ndó soko x̄i'in m̄ii ndó noo Ndios ña va'a kutaku ndii ndó noo ra, ta kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni ra. Saá sakusij̄ ndó ini Ndios, chi x̄i'in ña kutaku ndó saá ndixa k̄isa ká'no ndó ra. ² On kundik̄on k̄a ndó yich̄i ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta taxi x̄i'in m̄ii ndó nda'a Ndios ña ndasa xaá ra ndi'i ña x̄ani s̄ini ndó, ñakán va'a kutaku ndó yich̄i Ndios. Ta saá kuchiño ndó kúnda va'a ini ndó yu kúu ñava'a kóni Ndios, chi ñayó'o kúu ñava'a ndino'o, ta sákusij̄ ña ini Ndios.

³ Ndios kúu ta ta va'a ini, ta xa'a ñayó'o sákuiso ra chiño ȳi'j̄ kúu j̄ taapóstol ta k̄isa chiño noo Jesucristo. Ta saá ká'an j̄ x̄i'in ndó'ó vitin, káchí j̄ saá: On vá'a kani s̄ini yó ndí ndasaá m̄ii yó kúu n̄ivi na ndáya'ví ní k̄a noo inka n̄ivi, ta va'a k̄a vivíi kani s̄ini yó xa'a m̄ii yó. Saá chi nda'a ñii ñii m̄ii yó, n̄ivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios xa taxi ra ndee ña va'a nda'a yó ña kuchiño yó chindeé tá'an yó, ta va'a kasa ndivi yó chiño ra. Ta saá tá va'a kúnda ini yó yu kúu ndee va'a kómí yó ña taxi Ndios nda'a yó, ta

saá kúchiño yó vivíi kani s̄inj̄i yó x̄a'a m̄ji yó. ⁴ Vará ñii ní kúu ȳikí koñu ñii ñivi, ta ȳikí koñu yó'o kómí ña kūa'a ní xiiña, ta ñii ñii xiiña xa yóo ñoḡ kisa chiño m̄ji ña. Saá chi xa s̄iín s̄iín chiño kisa ndivi ñii ñii ña. ⁵ Ta ndatán yóo kūa'a ní xiiña ñii ȳikí koñu ñivi saá yóo ndi'i m̄ji yó, ñivi na kándixa Jesucristo. Saá chi kūa'a ní ñivi kúu yó, ta ndi'i m̄ji yó ñii náta'an yó kúu yó ndatán yóo ñii ní ȳikí koñu ñivi.

⁶ Ta on s̄iví ñii lāa kuiti ñoḡ kúu ndee ña va'a ña saní'i Ndios ñii ñii yó, ta táxi ra ndee va'a nda'a ñii ñii yó, ndatán yóo ña káchí ini m̄ji ra. Ta x̄a'a ñayó'o sava yó kómí yó ndee ña ndato'on yó xí'in ink̄a ñivi to'on ña káku Ním̄a Ndios, ta saá x̄inj̄i ñó'ó ndato'on yó to'on Ndios yó'o xí'in ñivi. Ta to'on ña ndát̄o'on yó x̄inj̄i ñó'ó koo yu'ú ña xí'in ink̄a to'on Ndios ña kándixa ndi'i yó na kúu na ndino'o ndík̄on Jesucristo. ⁷ Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ña va'a chindeé ink̄a ñivi, ta saá xí'in ña ndino'o ini yó ná kasa ndivi yó chiño yó'o. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña saná'a yó to'on ra ink̄a ñivi, ta saá va'a xí'in ña ndino'o ini yó saná'a yó na. ⁸ Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña chikāa yó ndee ini ink̄a ñivi, ta saá va'a xí'in ña ndino'o ini yó ke'é yó saá. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño chindeé yó ink̄a ñivi xí'in ña ndáya'ví kómí yó, ta saá on vá'a kuu yó ñivi na sí'nda, ta nda víka ná taxi yó ña x̄inj̄i ñó'ó nda'a ñivi. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño kuiso chiño yó xí'in ink̄a ñivi, ta saá xí'in ña vivíi ta xí'in ña ndino'o ini yó va'a kasa ndivi yó chiño yó'o. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño ke'é yó ñava'a xí'in ñivi x̄a'a ña kúnda'ví ini yó x̄inj̄i yó ñivi yó'o, ta saá xí'in ñasij̄i ini yó x̄inj̄i ñó'ó ke'é yó ñava'a xí'in na.

⁹ X̄inj̄i ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó

kuki'vi ini yó koni yó ink̄a ñivi. Ta x̄inj̄i ñó'ó ndixa kusaa ini yó koni yó ña on vá'a, ta ndixa kundik̄on yó yich̄i va'a. ¹⁰ Ta ndatán kí'vi ini yó x̄inj̄i yó nañani yó xí'in náki'va yó, na kúu nave'e m̄ji yó, ñii kí'va saá x̄inj̄i ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo. Kasa to'ó tá'an yó, ta chikāa ní ka ini yó ke'é yó ña chindeé náta'an yó na kándixa Jesucristo, ta on vása kundí'i ní ini yó x̄a'a ña chindeé xí'in m̄ji yó.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vá'a kuu yó ñivi na xúxán ní, ta xí'in ña ndino'o ini yó chikāa yó ndee xí'in m̄ji yó ña kasa chiño yó ñoḡ Jesucristo, Tāa taKá'no ñoḡ yó.

¹² Va'a ná kusij̄i ini yó chi ndixa ndaa ini yó Ndios ña kasa ndivi ra ndi'i to'on ra. Tá x̄o'vi yó, ta va'a ká'no ná koo ini yó ña kundeé ini yó xí'in ñaȳo'vi yó'o, ta nda ñii k̄iv̄i on vása sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios.

¹³ Ta xí'in ña kómí yó, va'a taxi yó ña x̄inj̄i ñó'ó nda'a nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na on koó ña kómí. Ta ndi'i ñivi na kixaa ve'e yó, vivíi naki'in yó na, ta nda'a ñivi yó'o taxi yó ña kuxu na, ta taxi yó ñoḡ nakindée na.

¹⁴ Tá yóo ñivi na sáxo'vi m̄ji yó x̄a'a ña ndík̄on yó Jesucristo, ta va'a ka ndukú yó ñoḡ Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in ñivi yó'o na sáxo'vi m̄ji yó. Ta nda lo'o, on vá'a satav̄i chí'ña yó ñivi na ké'é ña on vá'a xí'in yó. Ta nda víka, va'a ka'an yó xí'in ñivi yó'o, kachí yó saá: "Ná koo ñava'a xí'in ndó", kachí yó xí'in na.

¹⁵ Tá yóo ñivi na kúsij̄i ní ini, ta saá m̄ji yó va'a ná kusij̄i ini yó xí'in ñivi yó'o. Tá yóo ñivi na kúchuchú ní ini ta xáku ní na, ta saá m̄ji yó va'a ná kuaku yó xí'in ñivi yó'o.

¹⁶ On vá'a kani tá'an yó xí'in ñivi, ta va'a ka vivíi ná kutaku yó xí'in ndi'i ñivi. On vá'a kasa ká'no ní xí'in m̄ji yó, ta va'a ka ná koo yó ndatán yóo ñivi na ñino ini. On vá'a kani s̄inj̄i yó ndí ndasaá kuiti m̄ji yó kúu ñivi na ndíchí ní s̄inj̄i.

17 Tá n̄ivi ké'é na ña ɔn vá'a xí'in yó, ta ɔn vá'a cha'vi m̄ji yó n̄ivi yó'ó xí'in ña ɔn vá'a. Nda víka, chikaa ka yó ndee ña ke'é yó ñava'a n̄o ndi'i n̄ivi. 18 Ta ndixa x̄inj ñó'ó taxi xí'in m̄ji yó nda n̄o xaá ndee yó, ña vivii kutaku yó xí'in ndi'i n̄ivi. 19 Nañani yó xí'in náki'va yó, ɔn nda lo'o ɔn vá'a sandikó yó ña ɔn vá'a xí'in n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a xí'in yó. Ta va'a ka ná sandakoo yó ña ɔn vá'a yó'ó nda'a Ndios ña cha'vi ra n̄ivi yó'ó xa'a ña ke'é na. Saá chi yóo t̄'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á, káchí ña saá: "Yi'i, Ndios, kúu ta ta kasa nani xa'a kuachi, ta yi'i kúu ta cha'vi ndi'i n̄ivi xa'a ña ke'é na", káchí Ndios. 20 Ta inká xiiña n̄o t̄'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á, káchí ña saá: "Tá yóo n̄ivi na sáa ini x̄ini na ndó'ó, ta n̄ivi yó'ó x̄i'í ní na soko, ta saá va'a taxi ndó nda'a na ña kuxu na. Tá yóo n̄ivi na sáa ní ini x̄ini na ndó'ó, ta n̄ivi yó'ó yíchi ní na takuii, ta va'a taxi ndó takuii ná ko'o na. Ña ke'é ndó saá xí'in n̄ivi yó'ó kúu ña sakuka'an ndó n̄o na, t̄anda x̄ino sáa n̄i n̄o na xa'a ña kuka'an n̄o n̄ivi yó'ó. Ta ndatán yóo ña ndii ñi'ni n̄o yatin ní x̄ixi ño'o, saá koo ña ndii ní s̄inj n̄ivi yó'ó", káchí t̄'on Ndios. 21 Ta saá ɔn vá'a taxi yó ndi ña ɔn vá'a kundeé ña n̄o m̄ji yó. Nda víka, ndixa x̄inj ñó'ó ke'é yó ñava'a, ta saá kundeé yó n̄o ña ɔn vá'a.

13

1 Ndi'i m̄ji yó x̄inj ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an nachiño na kúu na xá'nda chiño n̄o yó. Saá chi ndi'i ndayí ña kómí nachiño xí'in inká naná'no na ndiso chiño xí'in yó, kúu ndayí ña k̄ixi n̄o Ndios. Ta ndi'i ndayí ña kómí n̄ivi kúu ña ch̄indú'u Ndios. 2 Ta saá ndi'i n̄ivi na ɔn x̄ijn kasa ndivi ña xá'nda chiño nachiño n̄o na, ta xí'in ña ké'é na saá, kúu na n̄ivi na toon ini n̄o ña xá'nda chiño Ndios n̄o na, chí Ndios kúu ta ta táxi ndayí nda'a nachiño. Ta yóo n̄ivi na ɔn x̄ijn kasa ndivi ña xá'nda chiño nachiño n̄o na, ta

ndixa nachiño saxo'vi na n̄ivi yó'ó xa'a ña kisa toon ini na. 3 Saá chi ɔn s̄ivi xa'a ña kuyi'vi n̄ivi na ké'é ñava'a, kúu nachiño na kómí ndayí. Ta n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a, ta va'a ka n̄ivi yó'ó ná kuyi'vi na n̄o nachiño. ¿Án kóni ndó kuu ndó n̄ivi na ɔn vá'a yí'vi n̄o nachiño? Ta saá x̄inj ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a, ta xí'in ña ké'é ndó saá, nachiño ka'an na ñava'a xa'a ndó. 4 Saá chi nachiño na xá'nda chiño n̄o yó kúu na n̄ivi na kisa chiño n̄o Ndios xa'a ña chindeé na m̄ji yó ña koo ñava'a xí'in yó. Ta saá ni, tá ndó'ó ké'é ndó ña ɔn vá'a, ta va'a ná kuyi'vi ini ndó, chi ɔn s̄ivi ña man̄i kúu ña ní'i nachiño espada s̄ijn. Nachiño yó'ó kúu na kisa chiño n̄o Ndios, ta kómí na ndayí Ndios ña saxo'vi na n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a. 5 Ta ndixa x̄inj ñó'ó kasa ndivi yó ña xá'nda chiño nachiño n̄o yó, ta ɔn s̄ivi ndasaá kuiti xa'a ña yí'vi yó saxo'vi na m̄ji yó kúu ña ké'é yó ñava'a saá. Chi kúndaq ini yó ndi xa'a ña sakusij yó ini Ndios kúu ña vivii kasa ndivi yó chiño ña xá'nda chiño nachiño n̄o yó, ta saá ɔn koó xa'a ña sakuiso yó kuachi s̄ata m̄ji yó. 6 Ta xa'a ñayó'o, x̄inj ñó'ó cha'vi yó cuota nda'a nachiño na xá'nda chiño n̄o yó. Chi nachiño yó'ó kúu na kisa chiño n̄o Ndios, ta táxi xí'in m̄ji na ña va'a kasa ndivi na chiño ña ndiso na.

7 Ñakán va'a taxi yó nda'a ñii ñii n̄ivi ña x̄inj ñó'ó taxi yó nda'a na. Tá x̄inj ñó'ó cha'vi yó xí'in s̄i'ún n̄o nachiño xa'a ño'o ña kómí yó án xa'a inká ñakuiká kómí yó, ta saá va'a cha'vi yó nda'a na. Tá yóo n̄ivi na x̄inj ñó'ó naki'in ñato'ó, ta saá va'a ná taxi yó ñato'ó nda'a na. Tá yóo n̄ivi na x̄inj ñó'ó naki'in ña kasa ká'no yó na, ta saá va'a ná kasa ká'no yó n̄ivi yó'ó. 8 Va'a ná ɔn kuniká yó n̄o nda ñii n̄ivi. Ta ñii laá kuiti ña va'a kuniká yó n̄o inká n̄ivi kúu ña x̄inj ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni yó na. Tá ndixa kí'vi ini yó x̄ini yó n̄ivi, ta xí'in ñayó'o kisa

ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios. ⁹ Saá chi ndayí Ndios káchí ña saá: “On vá'a kǐ'vi t̄a kuachi xí'in ña'a ñá on sǐví ñásí'í ra kúu; ta ñii kǐ'va saá on vá'a kǐ'vi ña'a kuachi xí'in t̄a t̄a on sǐví yǐ ñá kúu; on vá'a ka'ni yó ñivi; on vá'a kasa kuíná yó; on vá'a kutoo yó kukomí yó ña kómí ink̄a ñivi”, saá káchí ndayí Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o k̄aku ña ño ndayí ká'no ña káchí saá: “Ñii kǐ'va ndatán yóo ña kí'vi ini yó xíni yó xí'in m̄ji yó, saá xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó”, káchí ña. ¹⁰ Tá ndixa kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, ta saá on ke'é yó ña on vá'a xí'in na. Tá ndino'o kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, ta ndixa xí'in ña ké'é yó saá, kisa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios.

¹¹ Kúndaḡa va'a ini yó ndí kǐvi vitin kúu kǐvi ña xíni ñó'ó ní, ta xa'a ñayó'o on vá'a kutaku k̄a yó ndatán t̄aku ñivi na k̄isin. Ta xíni ñó'ó kundito va'a yó, chi xa yatin ní va'xi kǐvi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ña sakaku ra m̄ji yó. Ñii ñii kǐvi ña yá'a t̄aku yó, ta táxi ña kuyatin k̄a kǐvi ña ndikó Jesucristo. Ta saá kǐvi ña ndikó ra yóo yatin k̄a ña xí'in kǐvi vitin ño kǐvi ña k̄ixá'á yó kándixa yó ra. ¹² Kǐvi vitin ndatán yóo ña xa ku'ḡan ndi'i ñoó ta xa yatin ní kóni t̄ivi, saá yóo ña. Ta saá xa'a ña xa yatin kóni t̄ivi, va'a k̄a ná sandakoo yó ndi'i ña on vá'a ña kúu ña ké'é ñivi na xíka ñoó naa, ta ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi yó chiño va'a, ndatán yóo chiño ña ké'é ñivi na xíka ndiví. Ta ndatán yóo natropa na ndixin tikot̄o k̄a xa'a ña ndáa ña yǐkí koñu na, saá xíni ñó'ó kundixin m̄ji yó xí'in ndee Jesucristo, t̄a t̄a kúu ño'ḡ ndino'o yé'e. ¹³ Xí'in ñat̄o'ó ta xí'in ñandaḡa xíni ñó'ó kutaku yó ta kasa ndivi yó chiño va'a, chi saá ké'é ñivi na xíka ndiví. Ta xíni ñó'ó nasita xí'in m̄ji yó kǐvi ku'ḡan yó ño yóo vik̄o ña on kuxu ná'ná ní yó, ta nda lo'o on vá'a xíini ní yó xí'in nduta tá sáxiini ñivi. On vá'a kǐ'vi t̄a kuachi xí'in

ink̄a ña'a ñá on sǐví ñásí'í ra kúu, ta ni ña'a on vá'a kǐ'vi ñá kuachi xí'in ink̄a t̄a t̄a on sǐví yǐ ñá kúu, ni nda lo'o on vá'a kǐ'vi ñivi nda ñii ño kuachi kini. On vása va'a kani tá'an yó, ni on vása va'a kasa kuíní ini yó koni yó ink̄a ñivi. ¹⁴ Ta nda víka, ndatán ndixin natropa tikot̄o k̄a ña ndáa yǐkí koñu na, saá xíni ñó'ó kundixin yó xí'in ndee Jesucristo t̄a t̄a ndixa ndáa m̄ji yó. Ta saá nda lo'o on ndukú yó ña kutú ini yó xí'in ndi'i ña on vá'a ña kútoó ní yǐkí koñu yó.

14

T̄o'on yó'o ká'an xa'a ñivi na sakán lo'o va'xi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo

¹ Tá yóo ñivi na sakán lo'o va'xi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo, ta xíni ñó'ó va'a naki'in ndó ñivi yó'o. Vará on vása yóo yu'ú ndó xí'in nayó'o xa'a ndi'i ña ká'an na, ta on vá'a kani tá'an ndó xí'in nayó'o. ² Saá chi yóo sava ñivi na kándixa Jesucristo na xáni s̄ini ndí va'a kuxu na ndi'i saá ño ña xíxi ñivi. Ta yóo ink̄a ñivi na sakán lo'o va'xi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo, ta ñivi yó'o xáni s̄ini na ndí nda lo'o on vá'a kuxu na koñu. ³ Ñivi na kándixa Jesucristo na kúu na xíxi ndi'i ño ña xíxi ñivi ñoyívi, on vá'a k̄a'an kuáchí na xa'a ink̄a ñivi na kándixa Jesucristo na on x̄iin nda lo'o kuxu koñu. Ta ñivi yó'o na on x̄iin kuxu koñu, nda lo'o on vá'a k̄a'an kuáchí na xa'a ñivi na xíxi ndi'i ño ña xíxi ñivi ñoyívi. Ta xíni ñó'ó naki'in tá'an va'a ñii ñii nayó'o, saá chi Ndios xa naki'in va'a ra ñii ñii ñivi yó'o. ⁴ ¿Ndachun xáni s̄ini ndó ndí kómí ndó ndayí ña k̄a'an kuáchí ndó xa'a ñivi na kisa chiño ño taká'no ño m̄ji na? Chi ndasaá kuiti Jesucristo, t̄a t̄a kúu taká'no ño ñivi yó'o, ta kúu ra taká'no ño m̄ji yó, kúu t̄a t̄a kómí ndayí k̄a'an ra án va'a, án on vása va'a ké'é nayó'o. Ta ndixa ndáa ini yó ndí Jesucristo ká'an ra ñava'a xa'a m̄ji

yó, na kúu n̄ivi na ndino'o ini kisa chiño n̄oq ra. Saá chi m̄ji Jesucristo kúu t̄aa t̄a kómí ndi'i ndee, ta ndixa chindeé ra m̄ji yó ña va'a kundik̄on yó yich̄i ra.

⁵ Yóo n̄ivi na kándixa Jesucristo na xáni s̄inj̄i ndí yóo k̄iv̄i ná'no k̄a n̄oq ink̄a k̄iv̄i. Ta ink̄a n̄ivi na kándixa Jesucristo xáni s̄inj̄i na ndí ñii kúu ndi'i k̄iv̄i. Ñii ñii n̄ivi x̄inj̄i ñó'ó va'a kani s̄inj̄i na xa'a yu kúu ñava'a ke'é m̄ji na, ta saá x̄i'in ña ndino'o ini na, x̄inj̄i ñó'ó ke'é na ñava'a yó'o. ⁶ Saá chi n̄ivi na kándixa Jesucristo, na kúu na xáni s̄inj̄i ndí yóo k̄iv̄i ña kúu ña ná'no k̄a n̄oq ink̄a k̄iv̄i, nayó'o kisa t̄o'ó na k̄iv̄i ná'no yó'o xa'a ña chinóo s̄ikón na ñat̄o'ó Ndios. Ta n̄ivi na kándixa Jesucristo na x̄ixi koñu kúu n̄ivi na kisa t̄o'ó Ndios x̄i'in ña x̄ixi na, chi táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a koñu x̄ixi na. Ta n̄ivi na kándixa Jesucristo, na on x̄iin kuxu koñu, kúu n̄ivi na kisa t̄o'ó Ndios, chi xáni s̄inj̄i na ndí ña on vása x̄ixi na koñu kúu ñava'a n̄oq Ndios, ta nayó'o táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña x̄ixi m̄ji na.

⁷ On s̄iv̄i xa'a ñii laá m̄ji yó kúu xa'a ña kutaku yó; ni on s̄iv̄i xa'a ñii laá m̄ji yó kúu xa'a ña k̄iv̄i yó. ⁸ Saá chi tá táku yó, ta táku yó xa'a ña chinóo s̄ikón yó ñat̄o'ó Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no n̄oq yó. Ta tá k̄iv̄i yó, ta k̄iv̄i yó xa'a ña chinóo s̄ikón yó ñat̄o'ó Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no n̄oq yó. Ta saá tá táku yó án tá k̄iv̄i yó, n̄ivi na ndík̄on Jesucristo kúu yó. ⁹ Jesucristo n̄ixi'i ra ta n̄atak̄u ra xa'a ña nd̄uu ra T̄aa t̄aKá'no t̄a xá'nda chiño n̄oq ndi'i n̄ivi, án n̄ivi na táku ñoyívi yó'o kúu na, án n̄ivi na xa n̄ixi'i kúu na.

¹⁰ Ta sava ndó'ó, ¿nd̄achun ká'an kuáchí ndó xa'a ñañani ndó án xa'a náki'va ndó? Ta, ¿nd̄achun xáni s̄inj̄i ndó ndí m̄ji ndó kúu na ndáya'ví k̄a n̄oq nayó'o? Chi ñii k̄iv̄i ña v̄axi ndi'i m̄ji yó x̄inj̄i ñó'ó xa'a yó kuita yó n̄oq Ndios, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñii ñii yó. ¹¹ Chi t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá:

“Ndixa ȳi'i kúu i t̄aa t̄a táku”, káchí Ndios,

“ta ñii k̄iv̄i v̄axi ndixa ndi'i n̄ivi kuxití na n̄oq i,

ta ndi'i n̄ivi kasa ká'no na ȳi'i, t̄aa t̄a kúu Ndios”, káchí Ndios,

káchí t̄o'on ra n̄itaa na x̄ina'á. ¹² Ta k̄iv̄i ña kundivi t̄o'on yó'o, ñii ñii m̄ji yó kon̄i ñó'ó yó nataxi yó kuenda n̄oq Ndios xa'a ña ke'é m̄ji yó.

¹³ Ta saá on vá'a k̄a'an kuáchí yó xa'a natá'an yó, na kándixa Jesucristo, ta va'a k̄a x̄inj̄i ñó'ó chika'a ini yó ña on nd̄a lo'o chindú'u yó ña kaki'i xa'a ñañani yó án xa'a náki'va yó, ña koyo nayó'o kuachi. Ta nd̄a lo'o on ke'é yó ña chinda'á natá'an yó ña sandakoo na yich̄i Jesucristo. ¹⁴ Ȳi'i x̄i'in ndino'o ini kándixa i Jesucristo, ta kúnda'a ini ndí nd̄a ñii ña x̄ixi n̄ivi kúu ña on vá'a án ñakini n̄oq Ndios. Ta saá ni, yóo sava n̄ivi na xáni s̄inj̄i ndí ña on vá'a án ñakini n̄oq Ndios kúu sava n̄oq ña x̄ixi n̄ivi. Ta saá m̄ji n̄ivi yó'o na kúu na xáni s̄inj̄i ndí ñakini n̄oq Ndios kúu ña, ta va'a k̄a ná on kuxu na ña. ¹⁵ Tá ndasaá kuiti xa'a ña x̄ixi yó kúu ña sákuchuchú yó ini ñañani yó án náki'va yó, ta va'a on vása kuxu yó ñayó'o n̄oq na. Saá chi táná ke'é yó ña sakuchuchú ini ñañani yó án náki'va yó, ñayó'o saná'a ndí on vása ndino'o ini yó kí'vi ini yó x̄ini yó nayó'o. Ta nd̄a lo'o on vá'a taxi yó ndañó'ó ñañani yó án náki'va yó n̄oq Ndios xa'a ña x̄ixi yó. Saá chi nayó'o kúu n̄ivi na n̄ixi'i Jesucristo xa'a. ¹⁶ Vará m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo kómí yó yich̄i ña kuxu yó ndi'i n̄oq ña x̄ixi n̄ivi, ta on vá'a chindú'u yó ña kaki'i xa'a ñañani yó án xa'a náki'va yó ña koyo na kuachi. Saá chi on vá'a ke'é yó ña taxi k̄a'an n̄ivi ña on vá'a xa'a yich̄i Jesucristo. ¹⁷ X̄inj̄i ñó'ó kúnda'a ini yó ndí on s̄iv̄i xa'a ña x̄ixi yó, ni on s̄iv̄i xa'a ña x̄i'i yó kúu ña ndáya'ví chindeé yó ña va'a kundik̄on yó yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Ta ña ndáya'ví ní k̄a kúu ña kasa ndivi yó ñand̄aa, ta ña kutaku

yó xí'in ñava'a ini yó, ta ña kutaku yó xí'in ñasij ña chikaa Níma Ndios ini yó. ¹⁸ Tá xí'in ña ndáya'ví ní yó'o táku yó ta kisa chiño yó ño Jesucristo, ta saá ndixa sakusij yó ini Ndios, ta sakusij yó ini ñivi.

¹⁹ Ta saá va'a ná chikaa yó ndee ña vivii kutaku yó xí'in natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta ñii kiva saá chikaa yó ndee ña chindeé tá'an yó ña va'a ka kua'no yó xí'in ña kándixa yó Jesucristo. ²⁰ Yóo chiño va'a ña kisa ndivi Ndios xí'in ñii ñii mji yó na kándixa Jesucristo. Ta saá nda lo'o on vá'a kani tá'an yó xa'a ña xixi yó, chi yiyo sandi'i yó xa'a chiño va'a yó'o. Ndixa ndi'i saá ño ña'a ña xixi ñivi kúu ñandii ño Ndios. Ta saá ni, tá xí'in sava ña xixi yó taxi yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a náki'va yó ña koyo na kuachi, ta saá va'a ka ná on kuxu yó ñayó'o. ²¹ Ña xini ñó'ó ní ka kúu ña kutaku to'ó yó xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o on vá'a ke'é yó ña chinda'a yó nayó'o ña kivi na kuachi. Ndixa tá ña xixi yó koñu án ña xii yó nduta vino kúu ña chinda'a nayó'o ña kivi na kuachi, ta saá va'a ka on kuxu yó koñu, ni on ko'o yó nduta vino, ni on ke'é yó nda ñii inka ña taxi ña kaki'i xa'a nañani yó án náki'va yó ña koyo na kuachi, ta saá yiyo sandakoo na yichi Jesucristo. ²² Tá ndino'o ini ndó xa kándixa ndó yu kúu ña va'a ko'o ndó án yu kúu ña va'a kuxu ndó, ta va'a ndasaá kuiti Ndios xí'in mji ndó kuu na xini yu kúu ña chikaa ini ndó ke'é ndó, ta on ndato'on ndó ñayó'o xí'in inka ñivi. Ta saá ndixa kunakaa ñasij ní ini ndó, chi on kani sinj ndó ndiso ndó kuachi ño Ndios xa'a ña xii ndó án xa'a ña xixi ndó. ²³ Tá yóo nañani yó án náki'va yó, na on vása ndino'o ini kándixa án ñava'a án ña on vá'a ño Ndios kúu sava ña xixi na, ta saá ni, xixi na sava ñayó'o, ta xí'in ña ke'é na saá, nákuiso na kuachi ño Ndios. Saá chi ña ke'é nayó'o on vása yóo yu'ú ña xí'in

ña ndino'o ini na kándixa na kúu ñava'a ño Ndios. Ta ndi'i saá ño ña ke'é yó, tá on vása ñii yóo yu'ú ña xí'in ña ndino'o ini yó kándixa yó kúu ñava'a ño Ndios, ta ña ke'é yó saá kúu ña on vá'a ña nákuiso yó kuachi ño Ndios.

15

¹ Mji yó, tá kúu yó ñivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo ta kúndaq ini yó ndasaá va'a ndikon yó yichi ra, ta saá xini ñó'ó ká'no koo ini yó ta chikaa yó ndee ña chindeé yó ñivi na sakan lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo. Xini ñó'ó chindeé yó nayó'o, ta on vása kuiti kundi'i ini yó xa'a ña sakusij yó ini mji yó.

² Ñii ñii mji yó xini ñó'ó ndukú yó ndasaá va'a sakusij yó ini natá'an yó, ta xini ñó'ó sakua'no tá'an yó xí'in ña sakuá'a yó ña kandixa ka yó Jesucristo. ³ Saá chi ni mji Jesucristo, nda lo'o on vása ní-ndukú ra ndasaá kuiti sakusij ra ini mji ra. Ta to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, ká'an ña xa'a ña ndo'o ra, ta káchi ña saá: "Mji to'on ña on vá'a ña ká'an ñivi kándiva'a na xí'in Ndios kúu to'on ña kándiva'a na xí'in i", káchi to'on Ndios xa'a Jesucristo. ⁴ Ta ndi'i to'on Ndios ña ñitaa na xina'a kúu ña to'on ña ñitaa na xa'a ña saná'a ña mji yó. Ta ñitaa na to'on Ndios yó'o xa'a ña chikaa ña ndee ini yó ña kúndeé yó kundikon yó yichi Ndios. Ta saá ndati yó ta ndaa ini yó ndi keta va'a ña xí'in yó, chi Ndios ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ra. ⁵ Ndios kúu ta ta chikaa ndee ini yó ña va'a kúndeé yó kundikon yó yichi ra. Ta saá xí'in ña ndino'o ini i kóni i ndi Ndios chindeé ra ndó'ó ña va'a sij kutaku ndó xí'in natá'an ndó, ñii kiva ndatán xitaku Jesucristo xí'in natá'an ra ñoyivi yó'o. ⁶ Ta saá ñii yu'ú nakoo ndi'i ndó ña va'a kasa ká'no ndó Ndios, ta ta kúu Yivá Jesucristo, Ta ta Ká'no ño yó.

To'on va'a xa'a Jesucristo kúu to'on ña xini ñó'ó ndi'i ñivi

⁷ Ta saá xini ñó'ó va'a naki'in tá'an ndó, ndatán va'a naki'in Jesucristo

ñii ñii ndó'ó. Ta x̄a'a ña ke'é ndó saá, kanóo síkón ñatq'ó Ndios. ⁸ Ndátq'on j̄ x̄i'in ndó ndí Jesucristo k̄ixāa ra ñoyívi yó'o x̄a'a ña kasa chiño ra ñoq najudío, chi saá kasa ndivi ra tq'on ña k̄indqo Ndios x̄i'in nax̄ij̄ síkuá na x̄ina'á. Ta ña ke'é Jesucristo saá kúu x̄a'a ña kundaa ini najudío ndí Ndios kúu tandaa, ta ndixa kisa ndivi ra tq'on ra. ⁹ Ta saá k̄ixāa Jesucristo ñoyívi yó'o ña kasa ndivi ra chiño ña táxi ñivi na on vása kúu najudío kasa ká'no na Ndios x̄a'a ña kúndá'ví ní ini ra x̄ini ra na. Ta saá kundivi ña ká'an tq'on Ndios ña ñitaa ñii t̄aa kuiya x̄ina'á, káchí tq'on yó'o saá:

X̄a'a ñava'a ké'é ún, ȳij̄ kasa ká'no j̄ yó'ó, Tata Ndios.

Ta ñoo ñoq táku ñivi na on vása kúu najudío kúu ñoq kasa ká'no j̄ yó'ó, Tata Ndios.

Ta s̄ij̄ kataj̄ yaa ña kasa ká'no j̄ k̄iv̄ij̄ ún, Tata Ndios,

káchí tq'on ña ñitaa ñii t̄aa kuiya x̄ina'á. ¹⁰ Ta ink̄a x̄iña ñoq tq'on Ndios ña ñitaa na kuiya x̄ina'á, káchí ña saá:

V̄a'a ná kusij̄ ini ñivi na on vása kúu najudío, ta ñii káchí saá ná kusij̄ ini ñivi na kúu najudío,

káchí tq'on Ndios ña ñitaa na kuiya x̄ina'á. ¹¹ Ta saá tuku ink̄a x̄iña ñoq tq'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á, káchí ña saá:

j̄Ndi'i saá na ñoo ná'no x̄i'in ndi'i saá na ñoo válí,

v̄a'a ná kasa ká'no na Ndios!

káchí ña. ¹² Saá tuku kuiya x̄ina'á ñitaa taprofeta Isaías tq'on Ndios ña káchí saá:

Ñii k̄iv̄ij̄ nana ndaa ñii yitq̄on x̄aá ñoq ñii tio'o tón yitq̄on yatá, ta tio'o yitq̄on yatá yó'o ká'an x̄a'a ñivi nave'e t̄Isaí.

Ta yitq̄on x̄aá nana ndaa yó'o kúu ña ká'an x̄a'a t̄aa t̄a ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi;

chi ñii t̄asa'ya ñani síkuá t̄Isaí yó'o kuu ra,

ta kuu ra ñii t̄aa taká'no, t̄aa t̄a ka'nda chiño ñoq ñivi na on vása kúu najudío.

Ta ñivi yó'o x̄i'in ña ndino'o ini na kundati na ña sakaku ra na, káchí tq'on Ndios ña ñitaa t̄Isaías x̄ina'á.

¹³ Ta vitin ȳij̄ ká'an j̄ x̄i'in Ndios, t̄aa t̄a chíkaa ndee ini yó ña kundati yó ñava'a ke'é ra x̄i'in yó, ta ndúkú j̄ ñoq ra ndí v̄a'a ná sakusij̄ ra ini ndi'i ndó'ó, ñivi na kándixa ña'á, ta v̄a'a ná taxi ra ña kunakaa ñava'a ini ndó. Ta saá tuku ndúkú j̄ ñoq Ndios ndí sakutú ra ini ndó x̄i'in ndee Níma ra, x̄a'a ña v̄a'a kundati ndó chi ndaa ini ndó ndí ndixa Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in ndó ndatán yóo tq'on ra ña k̄indqo ra.

¹⁴ Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, kúndaa ini j̄ ndí ndó'ó kúu ñivi na v̄a'a ní ini, ta ndi'i ndó x̄ini v̄a'a ndó ñandaa, ta saá ñakán v̄a'a kúchiño ndó saná'a tá'an ndó. ¹⁵ Ñoq tutu yó'o, ña tí'ví j̄ xāa nda'a ndó, xa ñitaa j̄ tq'on ña ndátq'on káx̄in j̄ x̄i'in ndó x̄a'a ñandaa, chi kóni j̄ ña naká'an ndó tq'on ña ndaa yó'o, ta nda lo'o on vása nandoso ndó ña. Kómij̄ ndayí ña ká'an j̄ x̄i'in ndó saá, chi Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in j̄ ña sakuiso chiño ra ȳij̄ ¹⁶ ña chindee j̄ ñivi na on vása kúu najudío. Saá chi Ndios nakaxin ra ȳij̄ ña ká'an ndoso j̄ tq'on v̄a'a x̄a'a Jesucristo ñoq ñivi na on vása kúu najudío x̄a'a ña kandixa na ra. Ta saá ndatán yóo ñava'a ñayij̄ sóko ñivi ñoq Ndios, saá koo ñivi yó'o, na kúu na táxi j̄ nda'a Ndios. Ta Ndios kusij̄ ní ini ra ña naki'in ra ñivi yó'o, chi Níma Ndios ndasa ndii ña ini ndi'i nayó'o.

¹⁷ Ta ȳij̄, yóo ní x̄a'a ña chinóo síkón j̄ ñatq'ó Jesucristo, chi taxi ra ndee ra nda'a j̄ ña v̄a'a kasa chiño j̄ ñoq Ndios. ¹⁸ Ta ndixa, nda lo'o on vása ká'an j̄ x̄a'a ñava'a kisa ndivi m̄ij̄ j̄, ta kuiti ká'an j̄ x̄a'a ndee Jesucristo ña taxi ra nda'a j̄ ña v̄a'a chindee j̄ ñivi na on vása kúu najudío. Saá chi x̄i'in tq'on ndatq'on j̄ x̄i'in na, ta x̄i'in chiño v̄a'a kisa ndivi j̄ ñoq na, chindee j̄ ñivi yó'o ña chíkaa sq'o na tq'on Ndios ta kasa ndivi na ña kóni ra. ¹⁹ Ta x̄i'in ndee m̄ij̄ Níma Ndios ña taxi ña nda'a j̄, xa ke'é j̄ ku'a ní milagro x̄i'in ink̄a ñava'a ña

chindeé n̄ivi. Saá k̄isa chiño j̄i ñoo Jerusalén t̄anda kūa'a ní ñoo ndi'i saá xiiña, anda k̄ixaa j̄i ñii xiiña ñoo nan̄i Ilírico. Ta ndi'i saá xiiña yó'o n̄ika'an ndoso j̄i t̄o'on ñava'a xa'a Jesucristo. ²⁰ Ndi'i saá k̄ivi chíkaa j̄i ndee ña ka'an ndoso j̄i t̄o'on ñava'a yó'o ñoo n̄ivi na on t̄a'an koni s̄o'o t̄o'on va'a xa'a Jesucristo. Ta on x̄iin j̄i ke'é j̄i ndatán ke'é ñii t̄aa t̄a k̄isa va'a ve'e, ta n̄aki'in ra ndík̄on ra k̄isa chiño ra ñoo xa chíkaa inka n̄ivi ñii xa'a ve'e. ²¹ Nda víka, ȳi j̄i kóni j̄i kuu j̄i t̄anoó ka'an ndoso t̄o'on va'a xa'a Jesucristo ñoo n̄ivi na on t̄a'an koni s̄o'o t̄o'on xa'a ra. Ta saá kundivi ñii xiiña t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á, ña káchí saá: N̄ivi na on t̄a'an koni s̄o'o t̄o'on xa'a t̄aa t̄a ti'ví Ndios sakaku ra na, ta va xi ñii k̄ivi koni na ra, ta koni s̄o'o na t̄o'on ñava'a xa'a ra. Ta n̄ivi yó'o ndixa kunda j̄i ini na t̄o'on yó'o, saá káchí t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á.

T̄o'on yó'o ká'an ndí t̄aPablo kóni ra k̄o'on ra ñoo Roma

²² Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo ñoo Roma, vará kūa'a ní yich̄i chíkaa ini j̄i k̄o'on j̄i koto j̄i ndó'ó, ta xa'a ña kūa'a ní chiño k̄isa ndivi j̄i kūa'a ní xiiña, n̄i-taxi ña kúchiño j̄i k̄o'on j̄i koto j̄i ndó'ó. ²³ Ta vitin xa n̄ix̄ino chiño ña sakuiso chiño Ndios ȳi j̄i kasa ndivi j̄i ndi'i saá xiiña ñoo n̄ixa'an j̄i, ta ndixa xa kūa'a ní k̄uȳa kúu ña kóni j̄i xa j̄i koto j̄i ndó'ó. ²⁴ Ta saá vitin ndati j̄i ña yach̄i ní xa j̄i koto j̄i ndó'ó, chí k̄ivi k̄o'on j̄i España, saá ya'a j̄i ñoo Roma ñoo táku ndó. Ta saá koo ñas̄i j̄i ní ini yó k̄ivi nakutá'an yó, vará nda lo'o kuiti k̄ivi koo yó xí'in tá'an yó. Ta saá ndati j̄i ndó'ó ña chindeé ndó ȳi j̄i taxi ndó ña x̄ini ñó'ó ñoo j̄i ña k̄o'on j̄i España. ²⁵ Ta vitin kūa'an ndikó j̄i ñoo Jerusalén, chí ní'ij̄i s̄i'ún ña xa n̄akaya j̄i xa'a ña chindeé ña n̄ivi nandá'ví na ndík̄on Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. ²⁶ Saá chí inka n̄ivi na ndík̄on Jesucristo na kúu na táku estado Macedonia xí'in na táku

inca estado Acaya, n̄ivi yó'o xí'in ña kúsij̄i ní ini na, taxi na s̄i'ún xa'a ña chindeé na n̄ivi nandá'ví na ndík̄on Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. ²⁷ N̄ivi yó'o na táku estado Macedonia xí'in na táku estado Acaya na on vasa kúu najudío x̄ani s̄ini na ndí chiño ñoo na kúu ña taxi na s̄i'ún ña chindeé na najudío na kándixa Jesucristo, na kúu nandá'ví, chí xa'a ñava'a k̄indoo Ndios xí'in najudío, kūa'a ní ñava'a xa n̄aki'in n̄ivi na on vasa kúu najudío yó'o. ²⁸ Ta ȳi j̄i, tá ndi'i nataxi j̄i s̄i'ún nda'a n̄ivi na kúu najudío na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ta saá kee j̄i k̄o'on j̄i España, ta si'na ya'a j̄i koto j̄i ndó'ó, n̄ivi na táku ñoo Roma. ²⁹ Ta ndixa ndaa ini j̄i ndí k̄ivi xa j̄i ñoo ndó, ta xí'in ndi'i ñava'a ña taxi Jesucristo nda'a yó, kuchiño chindeé tá'an yó ña va'a ka kundik̄on yó yich̄i ra.

³⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ñii káchí n̄aki'in yó ndee ña taxi Níma Ndios nda'a yó ña kúchiño yó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. Ta xa'a ñayó'o, xaku ndá'ví j̄i ñoo ndó ña chindeé ndó ȳi j̄i xí'in ña ndukú ndó ñoo Ndios xa'a j̄i. ³¹ Ndukú ndó ñoo Ndios ña sakaku ra ȳi j̄i ñoo n̄ivi na táku ñoo estado Judea, na kúu na on x̄iin chíkaa s̄o'o t̄o'on va'a xa'a Jesucristo. Saá tuku ndukú ndó ñoo Ndios xa'a nañani yó xí'in náki'va yó na ndík̄on Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ña kusij̄i ini na ña naki'in na s̄i'ún ña ní'ij̄i nataxi j̄i nda'a na. ³² Ta saá, tá kóni Ndios, ta xa j̄i koto j̄i ndó'ó, ta xí'in ndi'i ñas̄i j̄i ní ini j̄i nakutá'an j̄i xí'in ndó. Ta k̄ivi nakutá'an yó saá, nakindée lo'o j̄i xí'in ndó, ta chíkaa yó ndee ini tá'an yó. ³³ Ta Ndios, t̄aa t̄a táxi koo ñava'a ini m̄ij̄i yó, ná koo ra xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

16

Xí'in t̄o'on yó'o t̄aPablo chindeé ra kūa'a ní n̄ivi na ndík̄on Jesucristo na táku ñoo Roma

1 Xí'in tutu yó'o ndátò'onj xí'in ndó ta ndúkúj noq ndó ñava'a ná naki'in ndó ñáki'va yó ñáFebe kivi xaá ñá noq ndó. ÑáFebe yó'o kúu ñá ndiso chiño chindeé nivi na táku ñoo Cencrea, na kúu nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kisa ká'no na Ndios. 2 Xa'á Jesucristo, Ta taKá'no noq yó, va'a vivii naki'in ndó ñáki'va yó yó'o, ndatán va'a vivii náki'in yó ndi'i nivi na táxi xí'in mii ña va'a kisa chiño na noq Jesucristo. Chindeé ndó ñáki'va yó yó'o, taxi ndó ndi'i ña xini ñó'ó ñá nda'a ñá, saá chi ndixa ñáyó'o xa chindeé ñá ku'a ní nivi, tãda yí' kúu ñii nivi yó'o.

3 Saá tuku tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j ñáki'va yó ñáPriscila xí'in tañani yó taAquila. Nayó'o kúu na ñii káchí kisa chiño xí'inj noq Jesucristo. 4 Ta xa'á ña sakaku na yí' noq nivi na kóni ka'ni yí', ñáPriscila xí'in taAquila taxi xí'in mii na nda ña kivi na noq j, níkuu. Ñakán kía táxi ña táxa'vi ña'á ní nda'a nayó'o. Ta on sivi ñii laá yí', ta ndi'i nivi na ndíkõn Jesucristo, na on vása kúu najudío ñii káchí táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a nayó'o xa'á ñava'a ke'é na xí'inj. 5 Ta saá tuku tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ve'e ñáPriscila xí'in taAquila xa'á ña kisa ká'no na Ndios. Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taEpeneto, ta kúu ta kí'vi ní ini xini. Tayó'o kee ra ñii ñoo ña nákaa estado Acaya, ta kúu ra tanóo kándixa Jesucristo ñoo ra. 6 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j ñáki'va yó ñáMaría, ñá kúu ñá ndeé ní kisa chiño xa'á ña chindeé ñá ndó'ó. 7 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taAndrónico xí'in ñáki'va yó ñáJunias.* Saá chi nayó'o ñii káchí xí'ño'o na xí'inj ini ve'e kaa, ta nayó'o kúu naapóstol na tí'ví Jesucristo kasa chiño na noq ra, ta va'a ní kánóo to'on xa'á na noq ndi'i nivi. Nayó'o kúu naño judío

xí'inj, ta kúu na na si'na ka kándixa Jesucristo noq yí'.

8 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taAmplias, ta ta kí'vi ní ini xini, chi ta ndíkõn Jesucristo kúu tayó'o xí'inj. 9 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taUrbano, ta ta ñii káchí kisa chiño xí'in yó noq Jesucristo kúu ra. Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taEstaquis, ta kúu ta kí'vi ní ini xini. 10 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taApeles, ta ta kúu ta kũndeé noq ndi'i ña yo'vi ní xito ndoso ña'á, ta xí'in ñayó'o sáná'a ra ña ndino'o ní ini ra kándixa ra Jesucristo. Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na kúu nivi nave'e taAristóbulo. 11 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j taHerodión, ta ta kúu taño judío xí'inj. Ta saá tuku tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j nave'e taNarciso na kúu na kándixa Jesucristo. 12 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j náki'va yó ñáTrifena xí'in ñáTrifosa. Násí'í yó'o kúu ná ndeé ní kisa chiño noq Jesucristo. Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j ñáki'va yó ñáPérsida ñá kúu ñá kí'vi ní ini yó xini yó. Ñáyó'o ndeé ní kisa chiño ñá noq Jesucristo. 13 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taRufo, ta ta va'a kándixa Jesucristo, chi mii Jesucristo na kaxin ña'á. Ta chindeé ndó noq j ñáki'va yó si'í tañani yó taRufo yó'o, chi ñáyó'o ndatán yó si'í mii saá yóo ñá xí'inj. 14 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j nataa nañani yó taAsíncrito, taFlegonte, taHermas, taPatrobas, taHermes xí'in inka nivi na ndíkõn Jesucristo na nákutá'an xí'in nayó'o. 15 Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taFilólogo xí'in ñáki'va yó ñáJulia, ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taNereo xí'in ñáki'va ra. Ta tí'víj to'on ña chindeé ndó noq j tañani yó taOlimpas xí'in ndi'i inka

* 16:7 On vása kũndaq va'a ini yó án ká'an ña xa'á ñii ña'á ñá nanj Junias án xa'á ñii ta ta nanj Junias.

nañani yó xí'in náki'va yó na ndíkõn Jesucristo na kúu na nákutá'an xí'in ndi'i nayó'o.

¹⁶ Ta ndi'i ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, chindeé tá'an ndó ta xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó nõõ tá'an ndó. Ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na kuá'a ní ñoo, nayó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.

¹⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví ñõõ ndó ña vivii koto ndó yu kúu ñivi kóni nata'vi tá'an xí'in ndó'ó. Ta ñivi yó'o õn vása yóo yu'ú na xí'in to'on va'a ña ndaa ña sakuá'a ndó xa'a Jesucristo, ta kóni na chindú'u na ña kasi nõõ ndó ña õn kandixa ka ndó to'on va'a yó'o. Ta saá va'a kuxiká ndó nõõ ñivi na õn vá'a yó'o. ¹⁸ Saá chi ñivi yó'o õn vása kisa chiño na nõõ Jesucristo, Taa taKá'no nõõ yó. Nda víka, nayó'o ndasaá kuiti kisa ndivi na ña kóni yiki koñu mji na. Ta ñivi yó'o, xí'in to'on ña livi ní ta visi ní, sándá'ví na ñivi na sakán lo'o kuiti kúndaa ini ñandaa. ¹⁹ Ndi'i ñivi xa xini na ndi'ndó'ó va'a chikaa so'o ndó ta va'a kisa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ta kúsi ini xa'a ña ké'é ndó saá. Ta yi'ndúkú nõõ ndó ndi'ndichí ní koo sini ndó ké'é ka ndó ñava'a, ta nda lo'o õn kasa ndichí ndó sini ndó ña ké'é ndó ña õn vá'a. ²⁰ Ta Ndios, taa ta táxi nákaa ñava'a ini yó, ndixa yachi ní sandi'i ra xa'a ñandiva'a ká'no naní Satanás, ta chikaa ra ñandiva'a yó'o tixin xa'a ndó ña kundoso ndó sata ña. Ta Jesucristo, Taa taKá'no nõõ yó, ná ké'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in ndó.

²¹ Ta ñani yó taTimoteo, taa ta kisa chiño xí'in i, tí'ví ra to'on xa'a ña nõõ ndó ña chindeé ra ndó'ó vitin. Ta nañani yó taLucio, taJasón xí'in taSosípater kúu naño judío xí'in i, ta nayó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.

²² Ta ñani yó taTercio kúu taa ta xini ñó'ó ña ñitaa ra to'on yó'o ña ndato'on yi'i, taPablo, xí'in ndó nõõ tutu yó'o, ta vitin tayó'o tí'ví ra

to'on xa'a ña nda'a ndó ña chindeé ra ndó'ó, chi ñii káchí kándixa yó ta ndíkõn yó Jesucristo.

²³ Ta ñani yó taGayo tí'ví ra to'on ña chindeé ra ndó'ó. Ve'e taGayo yó'o kúu ve'e nõõ táku yi'i taPablo vitin, ta mji ve'e yó'o kúu nõõ nákutá'an i xí'in ndi'i nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo yó'o. Ta ñani yó taErasto, ta kúu taa ta ndiso chiño xí'in si'ún ña nákaa nachiño ñoo yó'o, tayó'o tí'ví ra to'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta inka ñani yó taCuarto tí'ví ra to'on ña chindeé ra ndó'ó.

²⁴ Ta Jesucristo, Taa taKá'no nõõ yó, ná ké'é ra ñava'a xí'in ndi'ndó. Saá ná koo.

Xí'in to'on yó'o taPablo kisa ká'no ra Ndios

²⁵ ¡Ná kasa ká'no yó Ndios! Chi Ndios kómí ndee ña chikaa ra ndee ini ndó'ó ña va'a kuchiño ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó to'on ra. Ta to'on ra yó'o kúu ña ká'an ndoso i ta sáná'a i ndó'ó xa'a Jesucristo. Vará to'on va'a yó'o xikuu ña xinakaa se'é kuá'a ní kuuya xina'a, ²⁶ ta vitin Ndios xa taxi ra ña kúndaa ini ñivi to'on ra ña ñitaa naprofeta kuuya xina'a. Saá chi Ndios, taa ta táku ndi'i saá kivi, xa'nda chiño ra ña kuita ní'no to'on yó'o nõõ ndi'i ñivi na táku ndi'i saá ñoo ñoyívi, ñakán ndi'i ñivi kuchiño na kandixa na to'on ra ta kasa ndivi na ña kóni ra.

²⁷ Ñii laá kuiti kúu Ndios, ta ñii laá ra saá kúu taa ta ndichí ndino'o sini. Ta xa'a ñava'a ké'é Jesucristo, ¡ná kanóo síkón ní ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña n̄taa taPablo ña t̄í'ví ra kua'an nda'a n̄ivi na táku ñoo Corinto

*TaPablo t̄í'ví ra t̄o'on ña chindeé
ra
n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku
ñoo Corinto*

¹ Yi'i, taPablo, kúu i t̄aa taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo, chi saá Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta t̄aa i tutu yó'o xí'in ñani yó taSóstenes, ² ta t̄í'ví ndi ña xaá ña nda'a ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto. Ndó'ó kúu ndó n̄ivi na ndii noo Ndios chi ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta Ndios kana ra ndó'ó ña sandakoo ndó ña on vá'a ta taxi xí'in m̄ii ndó ña kutaku ndii ndó noo ra. Ta ñii ki'va saá xa kana Ndios inka n̄ivi na kándixa Jesucristo, na k̄ixi ndi'i saá xiiña, ña sandakoo na ña on vá'a ta kutaku ndii na noo ra. N̄ivi yó'o kúu n̄ivi na xa ndukú noo Jesucristo ña sakaku ra na, ta Jesucristo kúu T̄aa t̄aKá'no noo nayó'o ta ñii ki'va saá kúu ra T̄aa t̄aKá'no noo m̄ii yó. ³ Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo T̄aa t̄aKá'no noo yó, j̄ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, j̄ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

T̄o'on yó'o ká'an ndi n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto xa n̄aki'in na kua'a ní ndee va'a ña san'i Ndios na

⁴ Ndi'i saá k̄ivi táxi i ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a ndó. Saá chi Ndios, xa'a ña kúu ra t̄aa ta va'a ní ini, xa san'i ra kua'a ní ñava'a nda'a ndó'ó, chi ndó'ó kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo ta táku ndó ini ra. ⁵ Ta xa'a ña táku ndó ini Jesucristo, Ndios san'i ra kua'a ní ndee va'a nda'a ndó xa'a ña kúchiño ndó ndato'on ndó t̄o'on ra

xí'in n̄ivi, ta san'i ra ñandíchi ra kunakaa ña sin̄i ndó xa'a ña va'a kundaa ini ndó ñandaa. ⁶ Saá chi ndixa ndino'o kándixa ndó t̄o'on va'a ña ndato'on ndi xí'in ndó xa'a Jesucristo. ⁷ Ta xa'a ñayó'o, on vása kúman̄i noo ndó nda ñii ndee va'a ña káku noo Níma Ndios, chi Ndios xa san'i ra ndó'ó ndi'i noo ndee va'a yó'o. Ta vitin táku ndó ndati ndó ña nat̄ivi Jesucristo noo yó k̄ivi ndikó ra ñoyivi yó'o. ⁸ Ndixa ñii ñii k̄ivi Ndios taxi ra ndee nda'a ndó xa'a ña kútu kundikon ndó yichi Jesucristo, ta nda ñii k̄ivi on sandakoo ndó yichi ra. Ta chindeé ra ndó'ó ña kutaku ndó saá, t̄anda ña t̄ondaa k̄ivi sondí'í, k̄ivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o. Ta saá k̄ivi yó'o kuita ndii ndó noo ra. ⁹ Ndixa Ndios ke'é ra saá, chi t̄aa t̄andaa kúu Ndios, ta kisa ndivi ra ndi'i t̄o'on ña k̄indoo ra xí'in n̄ivi. Ta m̄ii Ndios yó'o kúu t̄aa ta kana ndó'ó ña ñii koo ndó xí'in Sa'ya ra Jesucristo T̄aa t̄aKá'no noo yó.

*T̄o'on yó'o ká'an ña
ndi on vá'a t̄a'vi tá'an n̄ivi na
kándixa Jesucristo*

¹⁰ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'vi i noo ndó xí'in ndayí k̄ivi Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no noo yó, ña ñii yu'ú koo ndó ta on t̄a'vi tá'an ndó. Ñii va'a koo ndi'i ndó xí'in tá'an ndó, ndatán yóo ñii n̄ivi xí'in m̄ii ña. Ta va'a ñii koo ña xáni sin̄i ndó xa'a ñandaa, ta ñii koo níma ndi'i ndó. ¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndato'on i saá xí'in ndó'ó, chi sava n̄ivi na k̄ixi ve'e ñaCloé, k̄ixaa na noo i, ta ndato'on na xí'in i ndi on vása va'a náta'an ndó, chi náa ní ndó xí'in tá'an ndó. ¹² Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndikon ndi taPablo." Ta inka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndikon ndi t̄aApolos", ta inka ka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndikon ndi t̄aPedro", ta inka ka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndikon ndi Cristo."* Saá ká'an ndó, káchí n̄ivi xa'a ndó ta ndato'on na

* 1:12 T̄o'on "Cristo" kóni kachí ña: T̄aa ta t̄í'ví Ndios ña sakaku ra n̄ivi.

xí'inj. ¹³ Ta vitin yí'i ndáká to'onj ndó'ó, káchij saá: ¿Án naṭa'vi tá'an Cristo? ¿Án yí'i taPablo kúu ṭaa ṭa nixi'i nda'a tón cruz xa'a ndó? ¿Án xí'in ndayí kivi yí'i taPablo chichi ndó'ó? Ó'on, on sivi saá. ¹⁴ Táxi j ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios chi yí'i on vása ní-sakuchuj nda ñii ndó'ó, ta ndasaá kuiti taCrispo xí'in taGayo kúu na sakuchuj. ¹⁵ Saá va yóo, on koó nivi kúchiño ka'an na ndí sakuchuj na xí'in ndayí kivi mii. ¹⁶ Saá tuku náká'ánj ndí sakuchuj nave'e taEstéfanos, ta on vása ka náká'ánj tá yóo ka nivi sakuchuj. ¹⁷ Saá chi on sivi xa'a ña sakuchuj nivi kúu xa'a ña ti'vi Cristo yí'i, ta xa'a ña ka'an ndosoj to'on va'a xa'a ra kúu ña ti'vi ra yí'i. Ta on sivi to'on ña ndíchi ña kaku sinj nivi kúu to'on ña ndát'o'onj xí'in nivi xa'a ra. On vása chikaa j ndee ña sanooj ini nivi xí'in to'on ña ndíchi sinj nivi, chi tá yí'i ke'é j saá, níkuu, ta chikaa j nino ndee ña nixi'i Cristo nda'a tón cruz xa'a kuachi nivi.

Jesucristo xí'in ña kisa ndivi mii ra saná'a ra noo yó ndi'i ndee Ndios, ta saná'a ra ndi'i ñandíchi Ndios

¹⁸ Nivi na ku'a'an yichi noo ndi'i xa'a na, nayó'o xáni sinj na ndí to'on sána kúu to'on ña ndát'o'on xa'a Jesucristo ndí nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi ndi'i nivi. Ta mii yó, na kúu nivi na sákaku Ndios ña on ndi'i xa'a yó, ndixa kúndaaj ini yó ndí to'on yó'o ña ka'an xa'a Jesucristo, kómí ña ndee Ndios. ¹⁹ Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in to'on Ndios ña nita na xina'á noo kachi Ndios saá:

Kivi ña vaxi, saná'aj ndí on vása ndáya'vi ña kúu ñandíchi sinj nivi ñoyívi.

Ta chikaa ninoj ña xini tóni nivi na kúu na káchí ndí ndíchi ní sinj mii na,

saá kachi Ndios xina'á.

²⁰ Saá kúndaaj ini yó ndí ñandíchi nivi ñoyívi on sivi ñii kúu ña xí'in ñandíchi ndino'o Ndios. Ta saá, ¿míkíá yóo nivi na ndíchi ní ñoyívi yó'o?, ta, ¿míkíá yóo nivi na ti'va

ní saná'a?, ta, ¿míkíá yóo nivi na ndíchi ní ka'an to'on livi ña sanoo na ini inka nivi? Saá chi Ndios káchí ra ndí ñandíchi ñoyívi yó'o kúu ñakí'vi kuiti noo ra. ²¹ Chi Ndios, ta kúu ṭaa ṭa ndíchi ndino'o, chindú'u ra ndí nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o on kuchiño konj va'a na ra xí'in ñandíchi mii na. Ta saá xa'a ñava'a ní ini Ndios, kúsi ini ra xini ñó'ó ra to'on ra ña ka'an ndoso ndí noo nivi, xa'a ña sakaku ra nivi na chikaa so'o to'on yó'o ta kándixa na Jesucristo. Saá ké'é Ndios, vará ku'a ní nivi xáni sinj na ndí to'on kí'vi kúu to'on yó'o xa'a Jesucristo.

²² Ta najudío, tá on koó seña ná'no ña naka'nda ini na koto na, ta on xii na kandixa na to'on ña ndát'o'on ndí. Ta nagriego, tá on konj so'o na to'on ña xáni sinj na kúu to'on ndíchi ní, ta on xii na kandixa na to'on ña ndát'o-on ndí.

²³ Ta mii ndí, ka'an ndoso ndí noo nivi ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi na. Ta to'on ndát'o-on ndí yó'o xa'a Jesucristo, ndátán yóo yuu noo kachi'i xa'a najudío, saá yóo ña. Ta nivi nagriego xáni sinj na ndí to'on ka'an ndí yó'o xa'a Jesucristo kúu to'on kí'vi.

²⁴ Ta saá ni, ndi'i nivi na kúu na naṭaxin Ndios kundikon na ra, án nivi najudío kúu, án nivi na on sivi najudío kúu, ndi'i nayó'o kúndaaj ini na ndí Jesucristo kúu ra ndee Ndios, ta kúu ra ñandíchi ndino'o Ndios. ²⁵ Saá chi ña xáni sinj nivi xa'a, káchí na kúu ñakí'vi ní ké'é Ndios, mii ñayó'o kúu ña ndíchi ní ka noo ñandíchi nivi. Ta ña xáni sinj nivi xa'a, káchí na kúu ña saná'a ndí Ndios kúu ṭaa ṭa vitá ní, mii ñavitá ní yó'o kúu ña ndee ní ka noo ndee ndi'i nivi.

²⁶ Ndó'ó nañani yó xí'in náki'va yó, va'a naká'án ndó ndasaá nixiyo ndó kivi nakana Ndios ndó'ó ña kundikon ndó yichi Jesucristo, chi lo'o ní ndó'ó xikuu nivi na kánóo to'on xa'a ndí xikuu ndó nivi na ndíchi sinj. Ta lo'o ní ndó'ó xikuu nivi na xikomí ndee ña xixa'nda chiño ndó noo ku'a ní inka nivi,

ta lo'o ní ndó'ó xikuu nave'e nivi nakuiká ní. ²⁷ Ta Ndios nakaxin ra ndó'ó ta nakaxin ra ndi'i, vará nivi ñoyívi yó'o xáni sijní na ndí kúu yó nivi na kí'ví sijní kuiti. Ta Ndios ke'é ra saá xí'in yó xá'a ña sakuka'an ra noo nivi na kúu na kómí ñandíchí ñoyívi yó'o. Ta Ndios nakaxin ra mji yó, vará nivi ñoyívi yó'o xáni sijní na ndí kúu yó nivi na on koó ndee kómí ka'nda chiño. Ta Ndios ke'é ra saá xá'a ña sakuka'an ra noo nivi na kómí ní ndee ta xá'nda chiño na ñoyívi yó'o. ²⁸ Ta Ndios nakaxin ra mji yó, na ká'an nivi xá'a ndí kúu yó nivi njno ní, na nda lo'o on vása ndáya'ví. Ndios ke'é ra saá xá'a ña chikaa njno ra nivi na ká'an xá'a mji, ndí kúu na nivi ná'no ní na ndáya'ví ní ñoyívi yó'o. Saá chi ña ndáya'ví ní noo nivi ñoyívi yó'o, on sivi ña ndáya'ví ní noo Ndios kúu ña. ²⁹ Ñakán kía on koó nda ñii nivi na kúchiño kasa ká'no xí'in mji noo Ndios. ³⁰ Mji Ndios ke'é ra ñii nduu ndó xí'in Jesucristo ta táku ndó ini ra. Ta xá'a ñayó'o, Jesucristo kúu noo káku ñandíchí mji yó. Ta xá'a ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios sanduu ra yó nivi na ndii noo ra. Ta xá'a ña kándixa yó ra kúu yó nivi nayii, na kisa chiño noo Ndios. Ta xá'a ña nixi'i Jesucristo, Ndios sakaku ra mji yó noo ña ndi'i xá'a yó. ³¹ To'on yó'o ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on Ndios ña njtaa na xina'á, ña káchí saá: "On vá'a kasa ká'no nivi xí'in mji na. Ta va'a kasa ká'no nivi Ndios xá'a ñava'a ké'é ra xí'in na", saá káchí to'on Ndios ña njtaa na xina'á.

2

Ta Pablo ká'an ndoso ra xá'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, kivi noo nixaa i noo ndó xá'a ña ká'an ndoso i to'on Ndios noo ndó, ta on vása ní-ka'an i to'on ña yo'vi ní kundaq ini ndó, ni on vása ní-ka'an i to'on ña kómí ñandíchí sijní nivi ñoyívi. ² Chi kivi nixiyo i xí'in ndó, ta chikaa ini i ndí ñii laá kuu ña kani

sijní xá'a ta ka'an ndoso i noo ndó, ta ñii laá ñayó'o kúu Jesucristo, ta ta nixi'i nda'a tón cruz. ³ Ta kivi nixaa i noo nakutá'an ndó ta xini so'o ndó to'on ña nika'an ndoso i noo ndó, ta ndatán yóo ñii ta ta on vása kómí ndee, saá nixiyo i, tанда nikisin ní i xí'in ña nivi'ví ini i. ⁴ Ta on vása ní-chikaa i ndee ña sanoo i ini ndó xí'in to'on ña kómí ñandíchí sijní nivi kuiti. Saá chi kivi nika'an ndoso i to'on Ndios noo ndó, ta saná'a i ndó'ó xí'in ndee Nima Ndios, ta xí'in ñayó'o kundaq ini ndó ndí to'on ña nika'an i xí'in ndó kúu ñandaq. ⁵ Ta xá'a ñayó'o, ndó'ó kundaq ini ndó ndí ndee Ndios kúu ña taxi ña kándixa ndó Jesucristo, ta on sivi xá'a to'on ndíchí sijní nivi kúu ña kándixa ndó ra.

Nima Ndios sanativi ña ña chitoní Ndios kasa ndivi ra xá'a nivi

⁶ Ta saá ni, ká'an ndi to'on ndíchí xí'in nivi na xa nitondaq xá'no yichi Jesucristo. Ta to'on ndíchí ña ká'an ndi xí'in nayó'o on sivi to'on ndíchí nivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o kúu ña, ni on sivi to'on ndíchí nivi nachiño na xá'nda chiño noo nivi ñoyívi yó'o kúu ña. Chi ñii kivi, ndi'i xá'a ndee nivi yó'o. ⁷ Ta mji ndi, ká'an ndi xá'a ñava'a chitoní Ndios, ña kúu ña kaku noo ñandíchí mji ra kivi tá on ta'an ka kasa va'a ra ñoyívi, ta xikuu ñayó'o ña nixiyo se'é noo nivi kua'a ní kuiya. Ta Ndios chitoní ra ñayó'o saá xá'a ña kutaku yó xí'in ra noo yóo ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e. ⁸ Ta nda ñii nivi na kúu nachiño na xá'nda chiño noo nivi ñoyívi yó'o, on vása ní-kundaq ini na yu kúu ña chitoní Ndios. Saá chi tá ní kundaq ini na ñava'a chitoní Ndios, níkuu, ta saá on vása ní-katakaq ndaa na Taa taKá'no noo yó nda'a tón cruz, níkuu. Ta Taa taKá'no noo yó yó'o kúu Jesucristo, ta ta kómí ndi'i ndee va'a ña ná'no. ⁹ Ta to'on Ndios ña njtaa na xina'á ñii yóo yu'ú ña xí'in ñayó'o, chi káchí ña saá: Ndios kasa ndivi ra ñava'a ná'no xá'a nivi na kí'vi ini xini ña'á.

Ta nda ñii ñivi on ta'án koto na ñava'a yó'o xí'in nduchu noo na,

ta nda ñii ñivi on ta'án koni so'o na xa'a ndi'i ñava'a yó'o.

Ta nda ñii ñivi on ta'án kani sijn na xa'a ñava'a ná'no yó'o,

saá káchí to'on Ndios. ¹⁰ Ta Ndios, xí'in Níma ra sanativi ra ñava'a ná'no yó'o noo mji yó. Saá chi Níma Ndios ndixa xini va'a ña ndi'i ña ñó'o ini Ndios, tãnda ña ñó'o se'é ní ka, Níma Ndios xini va'a ña ndi'i ñayó'o.

¹¹ Nda ñii ñivi on vása kúchiño koni na ña xáni sijn inka ñivi. Ndasaa kuiti níma mji ñivi kúu ña xini yu kúu ña xáni sijn na. Ta saá on koó nda ñii ñivi kúchiño koni na ña xáni sijn Ndios, chi ndasaa kuiti Níma Ndios xini ña yu kúu ña xáni sijn Ndios. ¹² Ta vitin mji yó kúu ñivi na xa ñaki'in Níma Ndios, ta Níma Ndios yó'o on sivi níma ña xá'nda chiño noo yichi ñoyívi yó'o kúu ña. Ta xa'a ña táku Níma Ndios ini yó, kúchiño yó kundaã ini yó ñava'a ña xa saní'i Ndios mji yó. ¹³ Kivi ndato'on ndi xí'in ñivi xa'a ñava'a yó'o, ta ká'an ndi to'on ña kaku noo Níma Ndios, ta on sivi kuiti to'on ndíchi ña kaku sijn ñivi kúu ña ká'an ndi. Ta saá xí'in to'on ña kaku noo Níma Ndios ká'an ndi nãdaxin ndi noo ñivi ñandaã xa'a yichi Ndios.

¹⁴ Nivi na on vása táku Níma Ndios ini, nayó'o on xijn na kandixa na to'on ña kaku noo Níma Ndios, chi xáni sijn na ndi ndasaa kuiti to'on kí'vi kúu ña. On vása kúchiño na kundaã ini na to'on ndaa xa'a yichi Ndios, chi ndasaa kuiti ñivi na táku Níma Ndios ini, nayó'o kúu na kúchiño kundaã ini to'on Ndios. ¹⁵ Ta mji yó ñivi na táku Níma Ndios ini, va'a kúchiño yó kundaã ini yó yu kúu ñava'a ñandaã. Ta ñivi na on vása táku Níma Ndios ini, nayó'o on vása kúchiño na kundaã ini na xa'a mji yó, ta on vása kúchiño na kasa nani na xí'in ñandaã xa'a chiño ké'é mji yó, ñivi na táku Níma Ndios ini. ¹⁶ Saá chi to'on Ndios ña ñitaã

na xina'á káchí ña saá: “On koó nda ñii ñivi na kúchiño kundaã ini ña xáni sijn Ndios. Ni on koó nda ñii ñivi na ndíchi sijn kúchiño na saná'a na Ndios”, saá káchí to'on Ndios. Ta mji yó, xa'a ña táku Níma Ndios ini yó, kúu yó ñivi na xáni sijn ndatán xáni sijn Jesucristo.

3

To'on yó'o ká'an ña ndi taPablo x'in taApolos kúu natqa na kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Ndios na

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñivi na kãdixa Jesucristo, kivi tá ñixiyoi xí'in ndó, on vása ní-kúchiño ndato'onj xí'in ndó ndatán ndato'onj xí'in ñivi na xa va'a xa'no yichi Jesucristo. Ta nda víka, xini ñó'ó ña ndato'onj xí'in ndó ndatán ndato'onj xí'in ñivi na ndíkõn ka yichi noo ña on vá'a xá'nda chiño noo na. Saá chi ndó'ó, ndatán yóo naválí na on ta'án kundaã ini ndasaa kundikõn na yichi Jesucristo, saá yóo ndó.

² Ta xa'a ñayó'o, xini ñó'ó ke'é j xí'in ndó ndatán ké'é ñii ña'a ña kúu si'í xí'in sa'ya ña pá'a lo'o. Chi ñaña'a yó'o xini ñó'ó taxi ña chichín sa'ya ña, ta taxi ña ñavitá kuxu sa'ya ña, chi on ta'án kúchiño pá'a sa'ya ña kuxu ña ña xíxi ñivi ná'no. Ta ndatán yóo ñapá'a lo'o yó'o saá yóo ndó'ó, chi nda vitin on ta'án kua'no ndó yichi Jesucristo. ³ Saá chi nda vitin ké'é ndó ndatán ké'é ñivi na ndíkõn yichi noo xá'nda chiño ña on vá'a. Ta saá kuini ini ndó xini tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó, ta on xijn ndó va'a kutaku ndó xí'in tá'an ndó. Ta xí'in ña ké'é ndó saá, ké'é ndó ndatán ké'é ñivi na ndíkõn yichi on vá'a ñoyívi, ta on vása táku ndó ndatán táku ñivi na táku Níma Ndios ini. ⁴ Kivi sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: “Ndi'j ndíkõn ndi taPablo”, ta inka sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: “Ndi'j ndíkõn ndi taApolos”, ta to'on ká'an ndó yó'o, yóo ña ñii ki'va ndatán yóo to'on kuáchí ña ká'an ñivi na on vása táku Níma Ndios ini.

⁵ Vivíi kani sɪnɪ ndó, ¿yu kúu yɪ'i, taPablo? Ta vivíi kani sɪnɪ ndó, ¿yu kúu taApolos? Chi taApolos xí'in yɪ'i, ndasaá kuiti nataa na kisa chiño nɔ Ndios kúu ndi. Ta Ndios taxi ra ndee nda'a ovɪ ndi saá xa'a ña chindee ndi ndó'ó ña kãdixa ndó Jesucristo. Ta ñii ñii ndi kisa ndivi ndi chiño ndatán yóo ña sakuiso chiño Ndios ndi'i. ⁶ Ta yɪ'i, ndatán yóo ta ta ch'i ndikɪn tata nɔ ño'o, saá ke'é i xí'in ndó, chi kúu i ta ta si'na ndat'on to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. Ta taApolos, ndatán yóo ta ta xikoso ña xa ch'i'i, saá ke'é ra xí'in ndó, chi kúu ra ta ta va'a saná'a ndó'ó xa'a yichɪ Jesucristo. Ta ñii laá Ndios kúu ta ta táxi ña kua'no ñatata ch'i'i nivi nɔ ño'o. ⁷ Ta xa'a ñayó'o, on vása ndáya'ví yu kúu ta ta chí'i ñatata, ta ni on vása ndáya'ví yu kúu ta ta koso ñayó'o. Saá chi ta ta ndixa ndáya'ví ní ka kúu ta ta táxi kua'no ña ch'i'i nivi. Ta saá ñii laá Ndios kúu ta ta ndixa ndáya'ví, chi mɪi Ndios kúu ra ta ta sákua'no nivi yichɪ Jesucristo. ⁸ Ta ta ta chí'i xí'in ta ta koso, ñii káchɪ ndáya'ví ovɪ ta ta yó'o. Ta ñii ñii tayó'o naki'in ra ya'vi ra ndatán yóo chiño ña kisa chiño ra. ⁹ Ta taApolos xí'in yɪ'i kúu ndi nataa na kisa chiño nɔ Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo ño'o Ndios ña xa ch'i'i ndi nɔ, saá yóo ndó.

Ta saá tuku ndó'ó, ndatán yóo ve'e Ndios, saá yóo ndó. ¹⁰ Ta xa'a ñava'a ini Ndios, taxi ra ndee ra nda'a i ña kúu i ndatán yóo ta ta ti'va kasa va'a ve'e yó'o. Ta saá va'a xa taanɪ yu ña kukutu xa'a ve'e ra. Ta saá ndíkɔn inkã nataa chíso ka na yu sata namã xa'a ve'e yó'o ña sakua'no na ve'e. Ta ñii ñii nivi na kisa chiño xa'a ña kuvã'a ve'e Ndios yó'o xɪnɪ ñó'ó vivíi koto na ndasaá kisa chiño na xa'a ña vivíi kuvã'a ve'e ra. ¹¹ Ta xɪnɪ ñó'ó kundaa ini yó ndí ndã ñii nivi on kúchiño na nasama na xa'a ve'e Ndios ña xa nákaã kútu va'a, chi ndatán yóo xa'a ve'e Ndios saá yóo Jesucristo. ¹² Ta nɔ yu xa'a ve'e

Ndios ña xa nákaã, ñii ñii nivi na ndíkɔn kisa va'a ve'e yó'o xɪnɪ ñó'ó vivíi nakaxin na yukú ña konɪ ñó'ó na ña kasa va'a na ve'e yó'o: án ka oro, án ka plata, án yu livi ña yá'ví ní, án yiton, án yita yichɪ, án tón toyó kuu ña konɪ ñó'ó na ña saxɪnɔ na ve'e yó'o. ¹³ Saá chi, tá kixaa kivi sondí'í ñoyivi, ta xí'in ño'o ña xixi, Ndios koto ndoso ra chiño ñii ñii nivi na kisa va'a ve'e ra, ta saá nativi káxɪn ndasaá yóo chiño ña kisa ndivi na, án ñava'a kúu ña, án ña on vá'a kúu ña. ¹⁴ Ta nivi na kisa va'a ve'e ña kúu ña kundee nɔ ño'o xixi ta on ndi'i xa'a ña, ta nivi yó'o naki'in na ñava'a taxi Ndios nda'a na. ¹⁵ Ta nivi na kisa va'a ve'e ña kúu ña on kundee, ta ndi'i xa'a ña nɔ ño'o xixi, ta nivi yó'o, vará ndi'i xa'a chiño ña kisa ndivi na, ta ndá mɪi na kuiti kuu na kaaku, vará ndá salo'o ní kuiti tá kɔkɔ na, ní kúu.

¹⁶ ¿Án on vása kundaa ini ndó'ó, nivi na kãdixa Jesucristo, ndí ndatán yóo ve'e Ndios saá yóo ndó?, chi Níma Ndios yóo ña táku ña ini ndó'ó. ¹⁷ Ta saá tánã koo nivi na sandi'i xa'a ve'e Ndios, ta Ndios sandi'i ra xa'a nivi na ke'é saá. Chi ve'e Ndios kúu ñayɪi, ta mɪi ve'e Ndios yó'o kúu ndó'ó, nivi na kãdixa Jesucristo.

¹⁸ On sandá'ví xí'in mɪi ndó, ta ndã víka, va'a ndukú ndó ñandichɪ ndino'o Ndios. Tá yóo sava ndó'ó na xani sɪnɪ ndí ñandichɪ ní kúu ndó, chi kómɪ ndó kuã'a ní ñandichɪ ñoyivi yó'o, ta xɪnɪ ñó'ó kasa nɪnɔ xí'in mɪi ndó ña tondaa ndó kundaa ini ndó ndí kumanɪ nɔ ndó ñandichɪ ndino'o Ndios. Tá ke'é ndó saá, ta Ndios taxi ra ñandichɪ ndino'o ra nda'a ndó. ¹⁹ Chi ñandichɪ nivi ñoyivi yó'o kúu ñakí'ví, saá xani sɪnɪ Ndios xa'a ña. Ta to'on Ndios ña nɪtaa na xɪna'á káchɪ ña saá: "Ndios konɪ ñó'ó ra ñandichɪ nivi ñoyivi yó'o, xa'a ña sakoyo ra na nɔ ñandichɪ mɪi na", saá káchɪ to'on Ndios. ²⁰ Saá tuku inkã xiiña nɔ to'on Ndios ña nɪtaa na xɪna'á káchɪ ña saá: "Ndios xɪnɪ ra ña xani sɪnɪ nivi na ndichɪ ñoyivi

yó'o, ta xínì ra ndí ña ɔn vása ndáya'ví kúu ña", káchí tɔ'on Ndios. ²¹ Ñakán kía ɔn vá'a kasa ká'no nìvi xí'in m̀ì na xa'a ña xáni s̀ìni na ndí taa taa ndíso xí'in na kúu taa ndíchí ka ɔo inka nìvi. Saá chi ndó'ó, nìvi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xí'in ra xa kómí ndó ndi'i saá ɔo ñava'a Ndios. ²² Ta xa'a ña ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ñii káchí xí'in ra kómí ndó ndi'i ña yóo ñoyívi. Ta saá yì'i taPablo, ta ñani yó taApolos, ta ñani yó taPedro, xa yóo ndi nda'a ndó. Ta saá tuku ñoyívi yó'o, ta ña táku ndó, ta ña kivi ndó, ta kivi vitin, ta kivi ña vaxi, ndi'i ñayó'o xa yóo ña nda'a ndó. ²³ Ta ndó'ó, yóo ndó nda'a Jesucristo, ta Jesucristo yóo ra nda'a Ndios.

4

Tɔ'on yó'o ká'an ndi naapóstol kúu nìvi na kisa chiño ɔo Jesucristo

¹ Ta saá kivi tá xáni s̀ìni ndó xa'a yì'i ta xa'a taApolos, ta xínì ñó'ó kani s̀ìni ndó ndí ndasaá kuiti kúu ndi nataa na kisa chiño ɔo Jesucristo, ta kúu ndi nataa na ndíso chiño xí'in ña nándaxin ndi ɔo nìvi ña nixiyo se'é, ña kúu ña chitóni Ndios ndasaá sakaku ra nìvi ɔo ña ɔn vá'a. ² Ta kúnda ini yó ndí ñii ñii nìvi na ndíso chiño xí'in ña sakuiso chiño Ndios na, xínì ñó'ó kuu na nìvi nandaa na ndixa viví kisa ndivi chiño ña nataxi Ndios nda'a na. ³ Ta saá yì'i, nda lo'o ɔn vása ndi'i ini i án ndó'ó án inka nìvi kasa nani ndó xa'a chiño kisa ndivi i. Ta ni yì'i, ɔn vása kasa nani xí'in m̀ì i xa'a chiño ña kisa ndivi i. ⁴ Ta xáni s̀ìni i ndi xa va'a kisa ndivi i chiño ña sakuiso chiño Jesucristo yì'i, ta vitin ɔn vása yóo xa'a ña sandi'i ini i. Ta saá ni, ɔn vása kúnda ini i án ndixa ɔn ko nda ñii kuachi ndíso i ɔo Ndios, chi ñii laa Ndios kúu taa taa kómí ndayí kasa nani ra xa'a i xí'in ñanda. ⁵ Ta saá ndó'ó, tá ɔn ta'an kixaa kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ɔn vá'a kasa nani ndó xa'a chiño ña ke'é nda ñii nìvi. Saá chi kivi

ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, sanativi ra ndi'i ña nixiyo se'é, ta sanativi ra ndi'i ña ñó'o se'é níma nìvi, ta sanativi ra ndi'i ña xáni s̀ìni na. Ta saá Ndios kasa ká'no ra ñii ñii nìvi ndatán yóo chiño va'a kisa ndivi na.

⁶ Nañani yó xí'in náki'va yó, tɔ'on yó'o kúu ña ndatɔ'on i xí'in ndó xa'a taApolos ta xa'a yì'i, chi kóni i ña sakuá'á ndó ndasaá táku ndi. Ta saá kúnda ini ndó yu kúu ña kóni kachí tɔ'on ndíchí ña káchí saá: "ɔn chinóo yó ɔo tɔ'on Ndios ña nita na xina'á", káchí ña. Ta saá nda ñii ndó'ó ɔn kuña'a ní ini ndó xí'in ña kani s̀ìni ndó ndí ñii taa taa ndíso chiño xí'in ndó kúu taa ndáya'ví ka ɔo inka taa taa ndíso chiño xí'in ndó. ⁷ ¿Ndachun xáni s̀ìni ndó xa'a m̀ì ndó ndí kúu ndó nìvi na va'a kúnda ini yu kúu nìvi na ndáya'ví ka ɔo inka nìvi? ¿An nda yóo ñii ñava'a kómí ndó tá ɔn sivi Ndios kúu taa taa nataxi ña nda'a ndó? Nda lo'o, ɔn vása saá. Chi ndi'i ña kómí ndó kúu ña saní'i Ndios ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kuña'a ní ini ndó ndatán kuña'a ini nìvi na xáni s̀ìni ndí xa'a chiño ña kisa ndivi m̀ì na kúu ña náki'in na ñava'a kómí na?

⁸ Chi ndó'ó xáni s̀ìni ndó ndí xa kómí ndó ndi'i ña kúsi ini ndó xini ndó, ta xáni s̀ìni ndó ndí nakuíka ní kúu ndó chi kómí ndó ndi'i nde va'a ña saní'i Ndios nda'a ndó. Ta xáni s̀ìni ndó ndí xa nduu ndó ndatán yóo narey na xá'nda chiño, ta ɔn vása xínì ñó'ó ka ña chindee ndi ndó'ó, xáni s̀ìni ndó. Ta saá ni, tá ndixa kuu ndó narey, ta ñava'a ní ví kuu ñayó'o ɔo ndi. Chi saá ñii káchí m̀ì ndi ka'nda chiño ndi xí'in ndó vitin, níkuu. ⁹ Ta xáni s̀ìni i ndí Ndios taxi ra ndí m̀ì ndi naapóstol kúu ndi nìvi na nino ní ka ɔo ndi'i nìvi. Saá chi ndatán yóo nìvi na ndaño'ó ɔo na kani tá'an xí'in na, ta xínì ñó'ó kivi na, saá yóo ndi. Ta ku'a ní nìvi ta ku'a ní naángel, xito na ña xó'vi ndi saá. ¹⁰ Ta xa'a ña ndino'o ini ndi kisa chiño ndi ɔo Jesucristo, nìvi na ndikon yichi ñoyívi xáni s̀ìni na ndí nìvi na kí'ví s̀ìni kúu ndi. Ta

ndó'ó, vará Jesucristo kúu t̄a t̄a taxi kuá'a ndee va'a nda'a ndó, ta xáni s̄ini ndó ndí m̄ii ndó kúu ndó n̄ivi na ndíhí ní s̄ini, n̄ivi na x̄ini va'a ní. Ta xáni s̄ini ndó ndí m̄ii ndó kúu n̄ivi na ná'no ní ndee kómí, vará m̄ii ndí kúu n̄ivi na lo'o ní ndee kómí. Ta vará kuá'a ní n̄ivi kisa to'ó na ndó'ó, ta n̄ivi yó'o xaa noo na x̄ini na ndí'i.

¹¹ Ta m̄ii ndí, nda vitin x̄i'í ní ndí soko, yíh̄i ní ndí takuú, ta kúman̄i ní tikoto kundixin ndí. Ta kuá'a ní yich̄i n̄ivi sáxo'v̄i ní na ndí'i nda káni na ndí'i, ta ni on koó ve'e ndí noo kutaku ndí. ¹² Ta saá ni, ndeé ní x̄i'in nda'a ndí kisa chiño ndí, t̄anda kúnaa ní ndí noo chiño yó'o. Ta tá yóo n̄ivi na s̄atav̄i chí'ña ndí'i, ta ndákuiin ndí ká'an ndí x̄i'in nayó'o, káchí ndí saá: "Ná ke'é Ndios ñava'a x̄i'in ndó." Ta tá sáxo'v̄i ní n̄ivi m̄ii ndí xa'a ña ndíkon ndí Jesucristo, ta x̄i'in ña ká'no ini ndí kúndeé ndí x̄i'in ndi'i ña on vá'a yó'o. ¹³ Tá ká'an n̄ivi to'on on vá'a xa'a ndí, ta m̄ii ndí, x̄i'in to'on to'ó ká'an ndí x̄i'in nayó'o. Ta saá ni, ndatán ké'é n̄ivi x̄i'in m̄i'í ña nda lo'o on vása ndaya'v̄i, saá ké'é n̄ivi ñoyívi x̄i'in ndí nda k̄ivi vitin.

¹⁴ On s̄iví xa'a ña sakuka'an̄i noo ndó kúu ña n̄itaāi to'on yó'o. Ta ndatán ndato'on ñii t̄a x̄i'in sa'ya ra na k̄ivi ní ini ra x̄ini ra, saá ndato'on̄i x̄i'in ndó vitin.

¹⁵ Saá chí ȳi'í, yóōi ndatán yóo yivá ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, chí x̄ikuūi t̄anoó n̄ika'an ndoso to'on ñava'a xa'a Jesucristo x̄i'in ndó. Ta vará nda ná koo uxu mil n̄ivi na va'a sáná'a ndó'ó to'on xa'a yich̄i Jesucristo, ta ndixa ñii laá ȳi'í yóōi ndatán yóo yivá ndó.

¹⁶ Ta xa'a ñayó'o, xáku ndá'v̄i noo ndó ndí ná kutaku ndó ndatán tákūi yich̄i Jesucristo.

¹⁷ Ta xa'a ña chindeé ra ndó'ó ña ke'é ndó saá, xa t̄i'v̄i'í ñani yó t̄aTimoteo xāa ra noo ndó. Ta ndatán yóo sa'yāi t̄a k̄ivi inīi x̄inīi, saá yóo t̄aTimoteo yó'o. Ta kúu ra t̄a t̄a nda lo'o on vása sándakoo vivíi ndíkon yich̄i Jesucristo ñii káchí x̄i'in ȳi'í. Ta t̄aTimoteo yó'o

ndato'on ra x̄i'in ndó ña sanaká'an ra ndó'ó ndasaá ndíkon̄i yich̄i Jesucristo, ta saná'a ra ndó'ó m̄ii to'on ña sáná'āi ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo, na nákutá'an ñii ñii ñoo.

¹⁸ Ta sava ndó'ó xa kúña'a ní ini ndó, chí xáni s̄ini ndó ndí ndasaá m̄ii ndó xa k̄ixá'á ndó xá'nda chiño ndó, ta nda ñii k̄ivi on xāa k̄i kotōi ndó'ó, saá xáni s̄ini ndó. ¹⁹ Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta yach̄i ní xāāi kotōi ndó'ó. Tá k̄ivi xāāi noo ndó, ta va'a saá kotōi yu kúu sava ndó'ó na kúu na kúña'a ní ini. Ta k̄ivi saá kundaāa inīi án ndixa n̄ivi yó'o kómí na ndee Ndios, án ndasaá kuiti ká'an na to'on v̄ich̄i ña káku s̄ini m̄ii na.

²⁰ Chí ña táku n̄ivi x̄i'in ndee Ndios, ñayó'o kúu ña kisa ndaāa ndí ndíkon na yich̄i noo xá'nda chiño Ndios. Ta tá ndasaá kuiti ká'an na to'on livi, ta ñayó'o on vása kisa ndaāa ña án ndixa kúu na n̄ivi na ndíkon yich̄i noo xá'nda chiño Ndios. ²¹ Ta vitin, ¿yukiāa kóni ndó ke'é̄i x̄i'in ndó? ¿Án xāāi noo ndó xa'a ña saxo'v̄i'í ndó'ó? ¿Án xāāi noo ndó x̄i'in ña k̄ivi inīi x̄inīi ndó'ó, ta x̄i'in ña ká'no inīi?

5

TaPablo ká'an ra xa'a ña kini ní ké'é ñii t̄a t̄a kándixa Jesucristo

¹ Ndi'i n̄ivi xa x̄ini na xa'a ña kini ní ké'é ñii t̄a t̄a nákutá'an x̄i'in ndó'ó na kándixa Jesucristo. Ña kini ké'é ra yó'o kúu ña yóo ra k̄ivi ra x̄i'in ñasí'í yivá ra. Ña on vá'a ká'no ní kúu ñayó'o, t̄anda n̄ivi na on vása kisa to'ó Ndios on vása ké'é na saá. ² Ta vará x̄ini ndó yóo ñii ña on vá'a yó'o, ¿ndachun ndó'ó kúu ndó n̄ivi na kúña'a ini? Ta, ¿ndachun on vása kúchuchú ini ndó x̄ini ndó ña on vá'a ké'é t̄a yó'o? ¿Ndachun on vása tava ndó ra ko'on ra ke'e ña on kutá'an k̄a ra x̄i'in ndó? ³ Vará on koó ȳi'í yóōi x̄i'in ndó vitin, ta saá ni, ñó'o ní inīi xa'a ndó ndi'i saá k̄ivi. Ta saá ndatán t̄a t̄a yóo x̄i'in ndó, saá yóōi, ta xa kisa nanīi xa'a kuachi ña n̄ik̄i'vi tayó'o. ⁴ Ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo,

kiví nakutá'an ndó xí'in ndayí kiví Jesucristo, ta yí'i ndatán yóo taa ta ñíndichi xí'in ndó saá yóo i, chi yóo níma i xí'in ndó. Ta ndee Jesucristo yóo ña xí'in ndó noo nakutá'an ndó. ⁵ Ta kiví nakutá'an ndi'i ndó saá ña kasa nani ndó xa'a taa ta ñikí'vi kuachi ká'no yó'o, ta xíní ñó'ó taxi ndó ra nda'a níma ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña saxo'vi ña'á ra. Ta saá vará xo'vi yíkí koñu ra, ta níma ra kaku ña kiví Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o.

⁶ Ta vitin on koq xa'a ña kúu ndó ñivi na ña'a ní ini. ¿Án on vása kúndaq ini ndó xa'a to'on ndíchí ña xa xíní yó, ña káchí saá?: “Vará lo'o kuiti kúu levadura yiyá, ta kómí ña ndee kasa chiño ña xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á ña”, saá káchí to'on ña xa xíní yó. ⁷ Ta ndatán yóo levadura yiyá ña yatá, saá yóo ña on vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó xíní ñó'ó tava ndó ndi'i ña on vá'a yóo xí'in ndó. Ta saá nduu ndó ndatán yóo yuxan xaá ña va'a ní, ña on vása kómí nda lo'o levadura yiyá. Saá chi Jesucristo xa ñisoko xí'in mii ra ña ñixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ndatán yóo tándikachi tí sóko mii yó na kúu najudío noo viko Pascua xa'a ña náká'án yó ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá yó, saá yóo Jesucristo taa ta ñisoko xí'in mii xa'a ña sakaku ra ndi'i mii yó noo ña on vá'a. ⁸ Saá vivíi ná sakana yó viko Pascua ña náká'án yó xa'a ña ñixi'i Jesucristo, ta viko yó'o ná kuxu yó sítá va'a ña on koq levadura yiyá kómí. Chi ñalevadura yiyá ña yatá sáná'a ña xa'a ndi'i noo ña on vá'a ña ñixiyo ini yó. Ta xíní ñó'ó sandakoo yó ndi'i ña on vá'a yó'o, ta saá nduu yó ñivi na ndaa, na ndino'o ini.

⁹ Kiví ñiya'a xa ñitaa i ñii tutu ña tì'ví i ñixaa nda'a ndó. Ta noo tutu yó'o ndato'on i xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ni on vá'a kutá'an ndó xí'in náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu. ¹⁰ Ta to'on yó'o ña

xa ñitaa i ñixaa nda'a ndó, on vása ní-ka'an i xí'in ndó ña kuxiká va'a ndó noo ñivi na on vása kándixa Jesucristo, na kúu ñivi na ndíkõn yichí ña on vá'a ñoyívi yó'o. Chi ku'a'a ní ñivi yó'o xíka na kí'vi na kuachi xí'in náña'a án xí'in nataa, ta ku'a'a ní ñivi yó'o kútoo ní na nakaya na ví'í ní ñakuiká, ku'a'a ní ñivi yó'o kúu naku'ná, ta ku'a'a ní ñivi yó'o kisa to'ó na ñaidolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá. Ta on vása kóni kachí i ndí nda lo'o on kutá'an ndó xí'in ñivi on vá'a ñoyívi yó'o. Saá chi xa'a ña on kutá'an ndó xí'in ñivi yó'o, koní ñó'ó ña kee ndó ñoyívi yó'o, níkuu. ¹¹ Ta xí'in tutu ña ñitaa i ta tì'ví i ñixaa ña nda'a ndó, ndato'on i xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in ñivi na káchí xa'a mii, ndí kúu na ñivi na ndíkõn yichí Jesucristo, ta saá ni, táku na kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, án kí'vi na kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu. Ta ñii kiva saá on vá'a kutá'an ndó xí'in ñivi na káchí ndí kándixa na Jesucristo, ta kútoo ní na nakaya na ku'a'a ní ñakuiká, án ñivi na kisa to'ó ñaidolo án ñaimagen ña kúu ndios vatá, án ñivi na ká'an to'on vatá xa'a inká ñivi, án ñivi na xí'i ní, án kúu na ñivi na kisa ku'ná. Ndó'ó, xíní ñó'ó ndó kuxiká ndó noo ñivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, vará káchí na kúu na ñivi na kándixa Jesucristo. Ta ni on kuxu ndó xí'in ñivi yó'o. ¹² On sivi chiño noo yí'í kúu ña kasa nani i xa'a kuachi ñivi na ndíkõn yichí ñoyívi yó'o, tá on ta'an kándixa na Jesucristo. Ta saá ni, ndó'ó na kúu ñivi na xa kándixa Jesucristo, chiño noo ndó kúu ña kasa nani ndó xa'a kuachi ñivi na nakutá'an xí'in ndó. ¹³ Mii Ndios kúu ta kasa nani xa'a kuachi ñivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, chiño noo ndó'ó kúu ña tava ndó taa ta ké'é ñakini, chi kí'vi ra xí'in násí'í yivá ra, ta on taxi ndó ña nakutá'an ka ra xí'in ndó.

6

Njivi na kándixa Jesucristo on vá'a taxi na kuachi xa'a tá'an na noo nachicho na on vása kándixa Jesucristo

¹ Ta ndó'ó njivi na kándixa Jesucristo, tá yóo ñii ndó'ó kómí ndó ñii kuachi yó'vi xí'in inká tá'an ndó, ¿án va'a ko'on ndó taxi ndó kuachi yó'o nda'a nachicho na on vása kándixa Jesucristo xa'a ña kasa nani na kuachi ndó? On vá'a saá, chi va'a ka ko'on ndó noo njivi na kándixa Jesucristo ña kasa nani na xa'a kuachi ndó. ² ¿Án on vása kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi ndi'i mji yó, njivi na kándixa Jesucristo kasa nani yó xa'a ndi'i njivi ñoyívi yó'o? Ta saá, ¿ndachun xáni sijnj ndó ndí on vása kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi válí ña yóo xí'in mji ndó vitin? ³ ¿Án on vása kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi kasa nani ndó xa'a naángel ñoyívi njino? Tá kasa nani ndó xa'a naángel kivi saá, ta ndixa kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi njivi ñoyívi yó'o. ⁴ Ta saá vitin, ndó'ó njivi na kándixa Jesucristo, tá yóo kuachi xí'in tá'an ndó, ta, ¿ndachun táxi ndó kuachi yó'o nda'a najuez na kúu njivi na on vása kánóo va'a to'on xa'a noo ndó'ó na kándixa Jesucristo? ⁵ Ká'anj saá xí'in ndó xa'a ña sakuka'anj noo ndó. ¿Án on koó nda ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, na kómí ñandíhí sijnj ña taxi Ndios nda'a ndó, ña kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi ña yóo xí'in ndó? ⁶ On vása va'a ké'é ndó, chi sava ndó'ó káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, ta táxi ndó kuachi xa'a tá'an ndó noo najuez na kúu njivi na on vása kándixa Jesucristo.

⁷ Ta ña káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, kuachi yó'o sáná'a ña ndí kúu ndó njivi na on ta'an tondaá kua'no yichj Jesucristo. Tá yóo natá'an ndó na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta ndó'ó va'a ná kúndeé ini ndó noo njivi na ké'é saá, ta on ko'on ndó taxi ndó kuachi xa'a na noo nachicho ñoyívi yó'o. Tá natá'an ndó sándá'vi na

ndó'ó, ta va'a ná kúndeé ini ndó noo ñayó'o, ta on ko'on ndó taxi ndó kuachi xa'a njivi yó'o. ⁸ Ta ndó'ó on vása ké'é ndó saá. Ta nda víka, mji ndó kúu na ké'é ña on vá'a xí'in natá'an ndó ta sándá'vi ndó na, vará kúu na nañani yó xí'in náki'va yó, na ñii káchí kándixa Jesucristo xí'in ndó.

⁹ ¿Án on vása kúndaá ini ndó ndí Ndios on taxi ra ndí njivi na on vá'a kivi na ñoyívi njino ña ka'nda chiño na xí'in ra? Ta nda lo'o on sandá'vi xí'in mji ndó, chi njivi na táku ké'é ña on vá'a, nayó'o on vása kivi na ñoyívi njino ña ka'nda chiño na xí'in Ndios. Njivi on vá'a yó'o kúu nataa na kivi kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ta náña'a ná kivi kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu, ta njivi na kisa to'ó ñaídolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá, ta nataa na kivi kuachi xí'in inká nataa, ta náña'a ná kivi kuachi xí'in inká náña'a, ¹⁰ ta njivi na kisa kuí'ná ña kómí inká njivi, ta njivi na kútoo ní nakaya ku'a ní ñakuíká, ta njivi na xí'i ní, ta njivi na ká'an to'on vatá xa'a inká njivi, ta njivi na sándá'vi inká njivi. Ndi'i njivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, nayó'o on kivi na ka'nda chiño na xí'in Ndios ñoyívi njino. ¹¹ Tá'an si'na ña on ta'an kándixa ndó Jesucristo, sava ndó'ó xikuu ndó njivi xitaku ke'é ña on vá'a yó'o. Ta vitin njivi na ndii kúu ndó noo Ndios, chi Jesucristo xa nakata ra kuachi ndó, ta xí'in ndee Jesucristo Ta'a taKá'no noo yó, ta xí'in ndee Níma Ndios, nduu ndó njivi na ndii, ta va'a nákutá'an ndó xí'in Ndios vitin.

To'on yó'o ká'an va'a ná kasa ká'no yó Ndios xí'in ndi'i níma yó

¹² Sava ndó'ó káchí ndó saá: “Xa'a ña táku ndíka yó yichj Jesucristo vitin, kómí yó ndayí ke'é yó ndi'i saá noo ña káchí ini yó”, saá káchí ndó. Ta xijnj ñó'ó kúndaá ini ndó ndí on sivi ndi'i ña káchí ini ndó ke'é ndó kúu ña chindeé mji ndó. Tá ndixa Jesucristo kúu ta'a ta xá'nda

chiño noo ndó, ta saá on taxi ndó inka ña ka'nda chiño noo ndó. ¹³ Ta saá ni, sava ndó'ó ndakuiin ndó, kachí ndó saá: “Ndios kisa va'a ra ñaxíxi xa'a ña kuxu yó ña nda xaa ini yó, ta tixin yó kuv'a ña xa'a ña ko'on ña xíxi yó”, saá ndakuiin ndó. Vará ñandixa ndato'on to'on yó'o, ta ndó'ó xini ñó'ó kunda ini ndó ndí on kundeé ña xíxi yó ni on kundeé tixin yó koo ña ndí'i saá kivi, chi yóo kivi ña chitóni Ndios sandi'i ra xa'a ndiovi ñayó'o. Ta vitin xini ñó'ó kunda ini ndó ndí on sivi xa'a ña kivi yó kuachi xí'in inka náña'a án xí'in inka nataa kúu ña kisa va'a Ndios yiki koñu yó. Nda víka, Ndios kisa va'a ra yiki koñu yó xa'a ña kasa chiño yó noo Jesucristo. Ta Jesucristo kúu ta taká'no noo yiki koñu yó ta ndíni ra xini ra ña. ¹⁴ Ta ndatán Ndios xí'in ndee ra sanatakú ra Jesucristo, saá xí'in ndee ra sanatakú ra mji yó ñii kivi ña vaxi.

¹⁵ ¿Án on vása kunda ini ndó ndí ñii ñii ndó'ó kúu ndó ñii xiiña yiki koñu Jesucristo? Ta xa'a ñayó'o, ¿án xáni sivi ndó ndí ñava'a kúu ña taxi ndó yiki koñu ndó ña nakutá'an ña xí'in yiki koñu ñii ña'a ña síkó xí'in mji nda'a nataa? Nda lo'o on vá'a saá, chi yiki koñu ñii ñii yó kúu ña ñii xiiña yiki koñu Jesucristo. ¹⁶ ¿Án on vása kunda ini ndó táná nakutá'an yiki koñu ndó xí'in yiki koñu ñii ña'a ña síkó xí'in mji, ta ña nakutá'an ovi ndó saá nduu ndó ñii yiki koñu kuiti? Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'a kachí ña saá xa'a ta xí'in ñási'í ra: “Na ovi ñivi yó'o nduu ñii ñivi”, saá kachí to'on Ndios. ¹⁷ Ta saá ni, mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó táku yó ini ra, ta mji ra yóo ra táku ra ini yó.

¹⁸ Ta ndó'ó, xini ñó'ó kuxíká ndó noo yóo ña chinda'a ndó'ó nakava ndó kivi ndó kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í ndó kúu, án xí'in nataa na on sivi yij ndó kúu, chi ña ké'é ndó saá kúu ña ké'é ndó ña on vá'a xí'in yiki koñu mji ndó. Ta ndí'i noo

inka ña on vá'a ké'é ñivi, on vása ké'é na ñayó'o xí'in yiki koñu mji na. ¹⁹ ¿Án on vása kunda ini ndó ndí yiki koñu ndó kúu ve'e ño'o noo táku Nima Ndios?, chi Ndios taxi ra Nima ra ña táku ña ini ndó. Ta vitin yiki koñu ndó on sivi ndasaá kuiti kuenda mji ndó kúu ña, ²⁰ chi yá'vi ní cha'vi Ndios xa'a ndó'ó, chi xí'in ñii Jesucristo cha'vi ra xa'a ndó'ó. Ta saá kuenda mji Ndios kúu yiki koñu ndó, ta ñii kiva saá kuenda ra kúu nima ndó. Ta xa'a ñayó'o, ndí'i ña kisa ndivi ndó xí'in yiki koñu ndó, ta ndí'i ña xáni ini ndó xí'in nima ndó, xí'in ndí'i ñayó'o xini ñó'ó kasa to'o ndó Ndios.

7

Tq'on yó'o ká'an
taPablo ndato'on ra xí'in ñivi na xa tonda'a

¹ Xa kixaa tutu ña ñitaa ndó ta tiví ndó noo, ta vitin ndakuiin, ndato'on, xí'in ndó xa'a ndí'i ña ndaka to'on ndó yij noo tutu yó'o. Ta saá ndakuiin kachí ndí ñava'a ní kúu ña ndí nataa on tonda'a na xí'in náña'a. ² Ta saá ni, xini ndí ku'a ní nataa na yóo xí'in ndó kivi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ta ku'a ní náña'a kivi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu, ta xa'a ña yóo ña chinda'a ndó'ó kivi ndó kuachi yó'o, va'a ñii ñii ta ná kukomí ra ñási'í mji ra, ta va'a ñii ñii ña'a ná kukomí ña yij mji ña. ³ Ta ta tonda'a xini ñó'ó kasa ndivi ra chiño noo ra ña kúu ña taxi xí'in mji ra nda'a ñási'í ra, ta ñii kiva saá, ña'a ña tonda'a xini ñó'ó kasa ndivi ña chiño noo ña, ña kúu ña taxi xí'in mji ña nda'a yij ña. ⁴ Nda ñii ñivi na tonda'a on vása kómí na ndayí ña xa'nda chiño mató'on mji na noo yiki koñu mji na. Saá chi ñási'í ta xa taxi ña ndayí nda'a yij ña ña xa'nda chiño ra noo yiki koñu ña. Ta ñii kiva saá yij ña'a xa taxi ra ndayí nda'a ñási'í ra ña xa'nda chiño ña noo yiki koñu ra. ⁵ Ta saá on vá'a ta nakasi xí'in mji ra ña on taxi ra yiki koñu

ra nda'a ñásí'í ra. Ta ñii k̄i'va saá, ɔn vá'a ña'a nakasi xí'in m̄ii ñá ña ɔn taxi ñá ȳikí koñu ñá nda'a ȳii ñá. Ta saá ni, yóo ndayí ña nakasi xí'in m̄ii na lo'o kuiti k̄iv̄i xa'a ña taxi xí'in m̄ii na ña ka'an na xí'in Ndios. Ta ɔa xí'in ñásí'í ra x̄in̄i ñó'ó si'na koo yu'ú na xa'a ña ke'é na saá. Ta ɔn vá'a nakasi xí'in m̄ii na ku'a ní k̄iv̄i, chi ȳiyo ní ɔn kuchiño na nasita xí'in m̄ii na, ta n̄ima ndiva'a ká'no chinda'á ña na k̄i'vi na kuachi xí'in ink̄a ɔa án xí'in ink̄a ña'a.

⁶ To'on yó'o kúu kuiti to'on ña ndátɔ'on ȳi'í xí'in ndó, ta ɔn s̄iv̄i to'on ña xá'nda chiño i noo ndó kúu ña. ⁷ Kunaka ní ka ñasi ini tá ndi'i nataa kukomí na ndee ña ka'nda chiño na noo ȳikí koñu na ña ɔn tonda'a na, ta kindoo na kuu na ñivi na kutaku mató'ón, ndatán táku ȳi'í. Ta ndixa ɔn vása kúchiño ndi'i ñivi kutaku na saá, chi ɔn s̄iv̄i ñii noo kúu ndee ña va'a saní'i Ndios nda'a ñivi. Sava ñivi kómí na ñii noo ndee, ta ink̄a ñivi kómí na ink̄a noo ndee ña saní'i Ndios na.

⁸ Vitin ndátɔ'on i xí'in ndó'ó, ñivi na kúu nakuáan na ɔn ta'an tonda'a, ta xí'in ndó'ó, náña'a ná ñixi'í ȳii. Xáni s̄in̄i i ndí va'a ɔn tonda'a ndó, ta va'a ka ná kindoo mató'ón ndó ndatán yóo ȳi'í. ⁹ Ta saá ni, tá x̄ito ndó ndí ɔn kúchiño ndó nasita xí'in m̄ii ndó, ta saá va'a ka ná tonda'a ndó. Va'a ka ná tonda'a ɔa noo ña ndeé ní kútoo ra kóni ra ña'a, ta ñii k̄i'va saá va'a ka ná tonda'a ña'a noo ña ndeé ní kútoo ñá kóni ñá ɔa.

¹⁰ Ta ndó'ó, ñivi na kúu na xa tonda'a, ndátɔ'on i xí'in ndó to'on ña xá'nda chiño Ndios, ña káchí saá: "Nda ñii ña'a ɔn vása va'a sandakoo ñá ȳii ñá." ¹¹ Ta saá ni, tá yóo ñii ña'a ñá sandakoo ȳii, ta ña'a yó'o x̄in̄i ñó'ó kindoo ñá kutaku mató'ón ñá. Tá ɔn vása kúchiño ñá kutaku mató'ón ñá, ta saá x̄in̄i ñó'ó tuku nakutá'an va'a ñá xí'in ȳii ñá. Ta ñii k̄i'va saá, nda ñii ɔa ɔn vá'a sandakoo ra ñásí'í ra.

¹² Ta vitin yóo ink̄a to'on ndátɔ'on i xí'in ndó'ó, ñivi na kúu na xa tonda'a xí'in ñivi na ɔn vása kándixa Jesucristo. Ta to'on yó'o

kúu ña káku s̄in̄i m̄ii, ta ɔn s̄iv̄i ña xá'nda chiño Ndios kúu ña. Ta ȳi'í, xáni s̄in̄i tá yóo ñii ɔa ɔa kándixa Jesucristo, ta ñásí'í ra ɔn vása kándixa ñá, ta saá ni, tá ñásí'í ra kóni ñá kutaku ñá xí'in ra, ta saá ɔayó'o ɔn vása va'a sandakoo ra ñásí'í ra. ¹³ Ta ñii k̄i'va saá, tá yóo ñii ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta ȳii ñáyó'o ɔn vása kándixa ra, ta saá ni, tá ȳii ñáyó'o kóni ra kutaku ra xí'in ñá, ta saá ñáyó'o ɔn vása va'a sandakoo ñá ȳii ñá. ¹⁴ Saá koo, chi xa'a ña kándixa ña'a Jesucristo, ta ɔaȳii ñáyó'o, kúu ra ɔa ɔa nataxi ñá nda'a Ndios. Ta xa'a ña kándixa ɔa Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ña'a ñá nataxi ra nda'a Ndios. Tá ɔn s̄iv̄i ñanda'a kúu ñáyó'o, níkúu, ta nasa'ya ñivi yó'o kuu na ñivi na ɔn vá'a noo Ndios, níkúu. Ta vitin nasa'ya ñivi yó'o kúu ñivi na xa nataxi na nda'a Ndios. ¹⁵ Ta saá, tá yóo ñii ɔa, ta ɔn vása kándixa ra Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ñii ña'a ñá kándixa, ta ɔayó'o ɔn x̄in̄i ka ra kutaku ra xí'in ñá, ta saá ñásí'í ra yó'o va'a taxi ñá ná ko'on ndíka ɔayó'o. Ta ñii k̄i'va saá, tá yóo ñii ña'a ñá ɔn vása kándixa Jesucristo, ta ȳii ñáyó'o kúu ɔa ɔa kándixa, ta ñáña'a yó'o ɔn x̄in̄i ka ñá kutaku ñá xí'in ra, ta saá va'a ɔaȳii ñáyó'o ná taxi ra ko'on ndíka ñá. Saá chi ñivi na kándixa Jesucristo ɔn vása x̄in̄i ñó'ó nayó'o kasa nduxa na xí'in ȳii ná án xí'in ñásí'í na ña kutaku ka nayó'o xí'in na. Saá chi Ndios kóni ra ña vivíi kutaku ñii ñii ñivi xí'in tá'an na.

¹⁶ Ndó'ó náki'va yó, ná kómí ȳii, ta ȳii ndó yó'o ɔn vása kándixa na Jesucristo, ta x̄in̄i ñó'ó kunda'a ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku ndó xí'in ȳii ndó, kivi chindeé ndó nayó'o kándixa na Jesucristo, ta saá Ndios sakaku ra na. Ta ñii k̄i'va saá ndó'ó, nañani yó na kómí nási'í, ta nási'í ndó yó'o ɔn vása kándixa ná Jesucristo, ta x̄in̄i ñó'ó kunda'a ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku ndó xí'in nási'í ndó, kivi chindeé ndó nayó'o kándixa ná Jesucristo, ta saá

Ndios sakaku ra náyó'o.

17 Ta va'a ñii ñii ndó'ó ná kindoo ndó ndatán xa taxi Ndios nixiyo ndó kivi on ta'an kana Ndios ndó'ó. To'on yó'o kúu ña ndátó'onj xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na ra. 18 Ta to'on yó'o kóni kachí ndí ndó'ó nivi na xa kisa ndivi costumbre circuncisión* kivi on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó saá, ta on ndukú ndó ña kindaa ndó marca circuncisión ña xa kómí ndó. Ta ndó'ó, nivi na on ta'an kasa ndivi costumbre circuncisión kivi kandixa ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó kutaku ndó saá, ta on ndukú ndó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión yó'o. 19 Saá chi on vása ndáya'ví ní ka, táná kasa ndivi yó costumbre circuncisión, án on vása kasa ndivi yó ña, chi ña ndáya'ví ní ka kúu ña kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó. 20 Tuku ká'anj xí'in ndó ndí ñii ñii ndó'ó xini ñó'ó kindoo ndó ndatán nixiyo ndó kivi on ta'an kana Ndios ndó'ó. 21 Tá kivi Ndios kana ra ndó'ó kundikon ndó yichi Jesucristo, xikuu ndó nivi na esclavo,† ta saá on kundi'i ini ndó xa'a ñayó'o. Ta saá ni, tá naní'i ndó yichi ña nduu ndó nivi na táku ndíka noo napatrón ndó, ta va'a sandakoo ndó ña kúu ndó esclavo. 22 Saá chi sava ndó'ó, na xikuu esclavo kivi Ndios kana ra ndó'ó, va'a naká'an ndó ndí vitin kúu ndó nivi na táku ndíka yichi Jesucristo. Ta sava ndó'ó, na on sivi na esclavo xikuu kivi Ndios kana ra ndó'ó, ta va'a kundaq ini ndó ndí vitin kúu ndó na esclavo na kisa chiño noo Jesucristo. 23 Yá'ví ní cha'vi Ndios xa'a ndó'ó ña nduu ndó na esclavo Jesucristo, ta saá on taxi ka xí'in mji ndó nduu ndó na esclavo nda ñii nivi ñoyívi yó'o. 24 Nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kándixa Jesucristo, tuku ndátó'onj xí'in ndó saá: Ndatán nixiyo ndó kivi on ta'an kana Ndios ndó'ó, saá kindoo ndó

koo ndó vitin.

25 Ta vitin ndátó'onj xí'in ndó náña'a kuáchí ná kúu nákuáan ná on ta'an tonda'a. Vará anda vitin Ndios on ta'an ka'nda chiño ra xa'a ña xini ñó'ó ke'é ndó, ta Ndios, ta ta kivi ní ini xini ra yi'i, taxi ra ñandichí sinij. Ta xa'a ñayó'o, va'a kandixa ndó to'on ña ndátó'onj xí'in ndó. 26 Xini yó ndí yo'vi ní yóo kivi ña táku yó vitin. Ta xa'a ñayó'o, xani sinij ndí va'a ní ka ná kindoo ndó koo ndó ndatán yóo ndó, án nivi na xa tonda'a, án na on ta'an tonda'a kúu ndó. 27 Tá nataa na yóo násí'í kúu ndó, ta on sandakoo ndó násí'í ndó. Tá nataa na on koó násí'í kúu ndó, ta on ndukú ndó koo násí'í ndó. 28 Ta saá ni, tá nataa na yóo kuáan na on ta'an tonda'a kúu ndó, on sivi ña on vá'a noo Ndios kuu ña táná koo násí'í ndó. Ta ñii ki'va saá, tá náña'a ná yóo kuáan ná on ta'an tonda'a kúu ndó, ta on sivi ña on vá'a noo Ndios kuu ña táná koo yij ndó. Ta yi'i, kundaq ini ndí táná tonda'a ndó vitin, ta kukomí ndó ku'a ní tondini, ta yi'i ña kóni i kúu ña on kundo'o ndó saá.

29 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndátó'on kaxini xí'in ndó'ó ndí salo'o ní kúu kivi ña taxi Ndios kutaku ka yó ñoyívi yó'o. Ta xa'a ñayó'o ká'anj xí'in ndó saá: Ndó'ó nataa na yóo násí'í, on kutaku ndó ndatán násí'í ndó kúu nánóó ní ka xini ñó'ó noo ndó. 30 Ta ndó'ó nivi na kúchuchú ní ini ta xaku ní ndó, ta on vá'a nataxi xí'in mji ndó kutaku ndó saá kuiti. Ta ndó'ó nivi na kúsiij ní ini, on vá'a chikaa ini ndó ndí ndasaá kuiti ñasiij kúu ndi'i ña. Ta ndó'ó, nivi na sáta ku'a ní ñakuíká, on kani sinij ndó ndí kukomí ndó ñakuíká yó'o ndi'i saá kivi vaxi. 31 Ta ndó'ó, nivi na va'a kúsiij ini xini ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, on kutaku ndó ndatán ña yóo ñoyívi kúu ñanóó ní ka xini ñó'ó noo ndó. Saá chi xa yatin ní vaxi kivi ña on koo ka ñoyívi yó'o, ta saá vitin

* 7:18 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sinij ñateq talo'o.

† 7:21 Na esclavo kúu nivi na on vása kómí ndáyí sandakoo na chiño kisa ndivi na noo napatrón na.

ñanóó ní ká xíní ñó'ó ñoq ndó kúu ña kisa ndivi ndó ña kóni Ndios.

³² Ndátò'onj ñayó'o xí'in ndó chi kóni j ña on kundi'i ní ini ndó xa'a ña táku ndó ñoyívi yó'o. Chi ñii taa ta kúu takuáan, ta on ta'an tonda'a, tayó'o kúchiño ra taxi ndino'o xí'in mji ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios, ta ndasaá kuiti chikaa ra ndee ra ña sakusij ra ini Ndios. ³³ Ta taa ta yóo ñásí'í, xíní ñó'ó kani sinj ra xa'a chiño yóo ñoq ra ñoyívi yó'o, ta kani sinj ra ndasaá kuchiño sakusij ra ini ñásí'í ra. ³⁴ Ta ñaña'a ñakuáan, ña on koó yij, ñáyó'o kúchiño taxi ndino'o xí'in mji ña ña kasa ndivi ña chiño Ndios, saá chi kóni ña nduu ñaña'a ña koo ndii níma ta koo ndii yíkí koñu ña ñoq Ndios. Ta ña'a ña yóo yij xíní ñó'ó kani sinj ña xa'a chiño yóo ñoq ña ñoyívi yó'o, ta kani sinj ña ndasaá kuchiño sakusij ña ini yij ña.

³⁵ Ta ndasaá kuiti xa'a ñava'a mji ndó kúu ña ndátò'onj xí'in ndó, ta on sivi xa'a ña kasi j ñoq ndó kúu ña ndátò'onj to'on yó'o xí'in ndó. Chi kóni j chindeé j ndó'ó ndí xí'in ña viví ta xí'in ñandaa kundikon ndó Jesucristo, ta nda lo'o on koo ña kasi ñoq ndó ña on taxi kuyatin ndó ñoq Ndios.

³⁶ Ta saá ni, tá yóo ñii tañani yó ta kúu yivá, ta xáni sinj ra va'a ka tonda'a sa'ya ra ñakuáan, chi ñáyó'o ña xa njya'a kujya tonda'a kúu ña, ta xáni sinj ra on vá'a kasi ra ña ñoq ña tonda'a ña, ta saá va'a taxi ra ndayí tonda'a ña. Ta on sivi kuachi ñoq Ndios kúu ña tonda'a ña. ³⁷ Ta saá ni, tá yóo taa ta kúu yivá, ta on koó ña kisa nduxa xí'in ra tonda'a sa'ya ra ñakuáan, ta tá kómí ra ndayí ña nakaxin ra yu kúu ña va'a ke'é ra, ta tayó'o tá chikaa ini ra ña on taxi ra tonda'a sa'ya ra, ta saá va'a ná kindoo ña koo kuáan ña. ³⁸ Ta saá taa ta táxi ndayí tonda'a sa'ya ra va'a ké'é tayó'o, ta taa ta on vása táxi ndayí tonda'a sa'ya ra, va'a ka ké'é tayó'o.

³⁹ Vitin ndátò'onj xa'a náña'a ná yóo yij, ta káchí j saá: Ndi'i kivi tá

táku yij náyó'o, ta ndatán yóo ná nó'ni, saá yóo náña'a yó'o xí'in yij ná. Ta saá ni, tá njixi'j yij náña'a yó'o, ta saá kindoo ndika ná, ta kómí ná ndayí ña tonda'a tuku ná xí'in taa, ta taa yó'o xíní ñó'ó kuu ra taa ta kándixa Jesucristo. ⁴⁰ Ta saá ni, tá náña'a ná njixi'j yij yó'o chikaa ini ná ña on tonda'a ka ná, ta xáni sinj j ndí sji ka kutaku náyó'o ñoq náña'a ná tuku tonda'a. Saá xáni sinj j, ta tuku xáni sinj j ndí Níma Ndios kúu ña táxi ñandíchi sinj j xa'a ñayó'o.

8

To'on yó'o ká'an an va'a kuxu nivi na kándixa Jesucristo

koñu ña njoko inka nivi ñoq ñaidolo

¹ Sava ndó'ó njinda'ka to'on ndó yij, káchí ndó saá: “¿An va'a kuxu yó koñu njoko inka nivi ñoq ñaidolo ña kúu ndios vatá?”, káchí ndó. Ta vitin ndakuiin j, káchí j saá xí'in ndó: Ndixa mji yó kúu yó nivi na xíní va'a ñandaa Ndios. Ta saá xíní ñó'ó koto va'a xí'in mji yó, chi yijo ní koqo nduu yó nivi na ña'a ní ini xa'a ña ku'a xíní yó. Ta xíní ñó'ó kunda'a ini yó ndí ña ndaya'vi ka ñoq ña xíní yó kúu ña ndixa kí'vi ini yó xíní tá'an yó. Saá chi ña kí'vi ini yó xíní tá'an yó kúu ña chindeé tá'an yó ña va'a vaxi kua'no yó yichí Jesucristo. ² Tá ñii mji yó xáni sinj yó ndí xa njtondaa yó kúu yó nivi na ku'a ní xíní, ta ña xáni sinj yó saá sáná'a ña ndí on ta'an tonda'a yó kuu yó nivi na ndixa xíní va'a. ³ Ta saá ni, tá yóo nivi na ndixa kí'vi ini xíní na Ndios, ta Ndios nákoní ra nivi yó'o kúu na kuenda ra, ta va'a yóo ra xí'in na.

⁴ Ta saá, to'on yó'o kúu ña ndátò'onj xí'in ndó xa'a koñu ña njoko nivi ñoq ñaidolo. Xíní yó ndí ndí'í ñaidolo kúu ndios vatá, ta nda lo'o on vása ndaya'vi ña ñoyívi yó'o. Saá chi xíní yó ndí ñii laá kúu Ndios ndino'o. ⁵ Ta saá ni, yóo ku'a ní ñoq ndios vatá, ña káchí nivi kúu ndios mji na, ta káchí na ndí yóo ku'a ndios yó'o ñoyívi yó'o ta yóo

kuḗ'a ña ñoyívi ñino. Ta ndixa ñivi kisa tḗ'o na kuḗ'a ní ndios vatá ta táxi na ñandios vatá kúu ñaná'no ñoḡ na. ⁶ Ta ñoḡ m̄i yó, yóo ñii laá Ndios ndino'o kuiti, ta Ndios yó'o Yivá yó kúu ra. Ta Ndios yó'o kúu taḗ ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ñino, ta táku yó xa'a ña kasa ká'no yó ra. Ta ñii k̄i'va saá ñoḡ m̄i yó, yóo ñii laá Taḗ taKá'no ñoḡ yó, ta Jesucristo kúu ra. Ta xí'in Jesucristo Ndios kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi ñino, ta Jesucristo táxi ra ndee ña táku ndino'o yó ñoḡ Ndios vitin.

⁷ Ta saá ni, ḡn s̄iví ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó kúu na kúndaḗ ini ñandaḗ yó'o. Chi k̄iví ḡn ta'án ka kandixa na Jesucristo, sava ñivi yó'o x̄itaku na kisa ká'no na ñaídolo xí'in ña x̄ixi na koñu ña ñisokḡ na ñoḡ ndios vatá yó'o. Ta saá taḗda vitin tá x̄ixi na koñu ña ñisokḡ inka ñivi ñoḡ ñaídolo, ta ndi'i ini na ta xó'vi ini na, chi sakán lo'o kúndaḗ ini na, ta xáni s̄in̄i na ndí ña x̄ixi na koñu yó'o kúu ña ḡn vá'a ñoḡ Ndios ndino'o. ⁸ Ta ña x̄ixi yó ḡn vása kómí ña ndee taxi ña ndí koo va'a ka yó xí'in Ndios. Ta saá táná kuxu yó koñu, ta ḡn vása kómí ña ndee taxi ña kuu yó ñivi na va'a ka yóo ñoḡ Ndios. Ta táná ḡn kuxu yó koñu, ta ña ké'é yó saá ḡn vása kómí ña ndee taxi ña kuu yó ñivi na ḡn vá'a ka ví yóo ñoḡ Ndios. ⁹ M̄i yó kúu ñivi na táku ndik̄a yich̄i Jesucristo, ta ndixa kómí yó ndayí ña chikaḗ ini yó án va'a kuxu yó án ḡn vá'a kuxu yó koñu. Ta saá ni, si'na x̄in̄i ñó'ó kani va'a s̄in̄i yó yu kúu ña va'a ké'é yó xa'a ña chindeé yó nañani yó xí'in náki'va yó, na sakán lo'o kúndaḗ ini xa'a yu kúu ñava'a ñoḡ Ndios, ta ḡn vá'a chinda'á yó nayó'o ña ké'é na ña xáni s̄in̄i na kúu ña ḡn vá'a ñoḡ Ndios. ¹⁰ Saá chi tá sava ndó'ó yóo ndó ñoḡ mesa yatin ve'e ño'o ñaídolo, ta x̄ixi ndó koñu ña ñisokḡ ñivi ñoḡ ñaídolo yó'o, ta ñii tañani yó taḗ ta sakán lo'o kúndaḗ ini xa'a yu kúu ñava'a ñoḡ Ndios, x̄ito ra x̄ixi

ndó'ó, ta saá, ¿án ḡn ndixa ña ké'é ndó saá kúu ña chínda'á tañani yó yó'o kuxu ra koñu ñii k̄i'va ndatán x̄ixi ndó? ¹¹ Ta vará xáni s̄in̄i tañani yó yó'o ndí ña x̄ixi ra koñu yó'o kúu ña ḡn vá'a ñoḡ Ndios, ta x̄ixi ra ña, chí ndatán ké'é ndó'ó saá ké'é ra. Ta saá ndó'ó, xa'a ña x̄in̄i va'a ndó ndí ña kuxu ndó koñu yó'o ḡn s̄iví ñii kuḗchi ñoḡ Ndios kúu ña, ta xí'in ña x̄ixi ndó koñu yó'o ñoḡ tañani yó yó'o chínda'á ndó ra kuxiká ra ta ndaño'ó ra ñoḡ Ndios. Ta ḡn vá'a ké'é ndó saá, chí Jesucristo ñixi'j ra xa'a tayó'o. ¹² Tá ké'é yó ña sátaku'é'ḗ ini nañani yó án náki'va yó, na kúu ñivi na ḡn ta'án kúndaḗ va'a ini xa'a yu kúu ñava'a ñoḡ Ndios, ta ña sátaku'é'ḗ yó ini nayó'o saá kúu ña ké'é yó ña ḡn vá'a xí'in m̄i Jesucristo. ¹³ Ñakán k̄iḗ, xáni s̄in̄i saá: Tá ña x̄ixi'j kúu ña chínda'á inka nañani yó án náki'va yó na kándixa Jesucristo nakava na ké'é na ña xáni s̄in̄i na kúu ña ḡn vá'a, ta saá va'a ka ná ḡn kuxu ka'j koñu, chí nda lo'o ḡn vá'a chínda'á'j nayó'o ña nakava na kuḗchi.

9

Tḗ'on yó'o ká'ḗn xa'a ndayí kómí taPablo xa'a ña kúu ra taapóstol

¹ ¿Án ḡn ndixa ȳi'j kúu ñii taapóstol? ¿Án ḡn ndixa táku ndik̄a'j yich̄i Jesucristo? ¿Án ḡn ndixa kúu ña ndí xí'in m̄i nduch̄u ñoḡ'j x̄in̄i'j Jesucristo Taḗ taKá'no ñoḡ yó? ¿Án ḡn ndixa xa'a chíño Jesucristo ña kisa ndivi'j xí'in ndó, vitin ndó'ó kúu ñivi na xa kándixa ra? ² Vará inka ñivi xáni s̄in̄i na ndí ḡn s̄iví taapóstol kúu'j, ta ndó'ó x̄in̄i'j ñó'ó kúndaḗ ini ndó ndí ȳi'j kúu ñii taapóstol ndino'o. Saá chí ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii táku ndó xí'in ra kúu ña kisa ndaḗ ndí ndixa ȳi'j kúu'j taapóstol.

³ Ta ñoḡ ñivi na ḡn x̄iin kandixa ndí kómí'j ndayí ñii k̄i'va ndatán yóo ndayí ña kómí inka naapóstol, ta ndákuiin m̄i'j xa'a'j, káchí'j saá: ⁴ Ndixa taBernabé xí'in ȳi'j kómí ndi

ndayí ña naki'in manj ndi ña kuxu ndi xí'in ña ko'o ndi nda'a ndó'ó, na kúu njivi na kándixa Jesucristo. Saá chi kisa ndivi ndi chiño Jesucristo ña chindeé ndi ndó'ó. ⁵ Ta ndixa taBernabé xí'in yí'i kómí ndi ndayí ña tonda'a ndi, ta ñii ñii ndi kukomí ndi ñásí'í mji ndi, ña kúu ña'a ña kándixa Jesucristo, ta saá ko'on násí'í ndi xí'in ndi ñii ñii ñoo noo kisa ndivi ndi chiño Jesucristo, níkuu. Saá chi taPedro xí'in inka naapóstol ta xí'in nataa na kúu nañani Jesucristo, ñii ñii nayó'o kómí na ñásí'í mji na, ta náña'a yó'o xí'ka ná xí'in yji ná. ⁶ Ta, ¿án xáni sijní ndó ndí ndasaá kuiti taBernabé xí'in yí'i kúu naapóstol na xíní ñó'ó kasa chiño xa'a sji'ún ña sata ndi ña xíní ñó'ó ndi? ⁷ On vá'a saá, chi tá yóo ñii tatropa ta kisa ndivi chiño noo gobierno, ta tatropa yó'o on vása xíní ñó'ó cha'vi ra xa'a ña xíní ñó'ó ra. Ta saá tuku tá yóo ta nataa tán uva noo ño'o, ta ndixa kómí tayó'o ndayí kaxi ra tíuva tí koon nda'a yiton yó'o. Ta tá yóo ta ndáa titisú'u, ta ndixa kómí tayó'o ndayí ko'o ra leche titisú'u yó'o.

⁸ To'on yó'o ña ndátot'onj xí'in ndó on sivi ndasaá kuiti to'on ndíchi ña káku sijní mji kúu ña, chi ñii xiiña noo ndayí Ndios ña njtaa taMoisés xina'á káchí ña saá: ⁹ "On vá'a chikaa ndó ñonoyu'u tisindiki sana ndó kivi kisa chiño rí ndasa ndii rí trigo", káchí to'on Ndios. Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a tisindiki kúu ña xáni sijní Ndios kivi xa'nda chiño ra ñayó'o, ¹⁰ chi xí'in to'on yó'o, Ndios kóni ra saná'a ra mji yó. Saá chi to'on yó'o kóni kachí ña ndí ñii kiva njivi na tá'vi noo ño'o xí'in njivi na ndása ndii trigo ndáti na naki'in na lo'o ndikin trigo kuxu na. ¹¹ Ndatán yóo nataa na xa chi'i ndikin trigo, saá yóo mji ndi naapóstol na kisa chiño noo ndó. Saá chi ndatán yóo ndikin trigo ña xa chi'i nataa noo ño'o, saá yóo to'on ña taxi Nima Ndios nda'a ndi, ña xa ndátot'on ndi xí'in ndó. Ta saá xa'a chiño va'a yó'o ña kisa ndivi ndi noo

ndó, on sivi ví'í ní kúu ña noo ndó ña taxi ndó nda'a ndi lo'o ña xíní ñó'ó kutaku ndi. ¹² Yoo inka nañani yó na xa kisa ndivi chiño Ndios noo ndó, ta nayó'o xa naki'in na nda'a ndó ña xíní ñó'ó na kutaku na. Ta saá mji ndi, ndixa kómí ní ka ndi ndayí ña naki'in ndi ña xíní ñó'ó ndi nda'a ndó.

Vará yoo ndayí yó'o ña kómí ndi naki'in ndi ña xíní ñó'ó ndi nda'a ndó, ta on vása ní-ndukú ndi naki'in ndi ña. Nda víka, ndixa kundeé ini ndi xí'in ndi'i ñayot'vi njot'vi ndi, ta on vása ní-ndukú ndi noo ndó ña taxi ndó ña xíní ñó'ó noo ndi. Saá ke'é ndi xí'in ndó, chi nda lo'o nj-xiin ndi chindú'u ndi ña kasi noo ndó ña on chikaa so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. ¹³ Ta saá ni, ndó'ó xíní va'a ndó ndí njivi na kisa ndivi chiño ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, nayó'o náki'in na ñii xiiña án ñii ko'ndo noo ñii ñii ñava'a ña sóko njivi nda'a Ndios, ta saá xí'in ñayó'o náki'in na ña xíní ñó'ó kutaku na. Ta nasutu na kisa ndivi chiño noo namá yji ve'e ño'o ká'no yó'o, noo sóko njivi kitj án inka ñava'a noo Ndios, nasutu yó'o kómí na ndayí kuxu na ñii xiiña án ñii ko'ndo noo ñii ñii ña sóko njivi noo Ndios. ¹⁴ Ta ñii kiva saá Jesucristo xa'nda chiño ra ndí ndi'i njivi na ndiso chiño xí'in ña ká'an ndoso na to'on va'a xa'a ra, nayó'o kómí na ndayí kutaku na xí'in ña náki'in na nda'a njivi na kándixa to'on yó'o. ¹⁵ Ta yí'i, nda ñii kivi on vása ní-taxi ña cha'vi njivi yí'i xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivi noo na. Ni on sivi xa'a ña kóni ña cha'vi ndó yí'i kúu ña ndátot'onj to'on yó'o xí'in ndó. ¿Ta va'a ka ná kivi noo ña naki'inj sji'ún ña cha'vi njivi yí'i! Saá chi ndixa kúsi ní ini ndí nda ñii njivi on vása chá'vi na yí'i xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivi noo na.

¹⁶ Ta saá ni, tá ká'an ndoso j to'on va'a xa'a Jesucristo noo njivi, ta on kuchiño kasa ká'no xí'in mji xa'a ña kisa ndivi chiño yó'o. Saá chi ñii chiño ña xa njat'nda noo j kasa

ndivi i kúu ñayó'o. Ta saá, ñdá'ví ní yí'i, tá on vása ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi! ¹⁷ Tá ndasaá kuiti xa'a ña kúsi i ini i kúu ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ní kúu, ta va'a cha'vi nivi yí'i xa'a chiño ña kisa ndivi i. Ta nda lo'o on sivi saá, chi mji Ndios kúu ta ta sakuiso chiño yí'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ta saá on kivi sandakoo i kisa ndivi i chiño yó'o. ¹⁸ Ta saá, zyú kúu ñava'a naki'in i xa'a chiño Ndios ña kisa ndivi i? Ñava'a náki'in i kúu ndasaá kuiti ñasi i ña chútú ini i xa'a ña ká'an ndoso siji i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi. Vará kómí i ndayí naki'in i ya'vi xa'a chiño yó'o, ta on vása xiin i naki'in i ña.

¹⁹ Vará kúu i ñii ta ta kómí ndayí nakaxin i chiño mji i chi on sivi taesclavo kúu i, ta kisa ninó xí'in mji i ña nduu i ndatán yóo taesclavo ta kisa chiño noo ndi'i nivi. Saá ké'é i ña chindeé i ví'í ní ka nivi xa'a ña kandixa na Jesucristo. ²⁰ Ta xa'a ñayó'o, kivi táku i xí'in nivi nañoó i najudío, ta táku i ndatán táku nayó'o xa'a ña chindeé i na ña kandixa na Jesucristo. Najudío kúu nivi na táku tixin ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á, ta saá kivi táku i xí'in najudío yó'o, ñii ki'va ndatán kisa ndivi na ndayí yó'o, saá kisa ndivi i ña. Vará ndayí yó'o on sivi ka ña xá'nda chiño noo yí'i kúu ña, ta saá ni, ñii káchí kisa ndivi i ña xí'in najudío, chi kóni i chindeé i nañoó i yó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo. ²¹ Ta nivi na on vása kúu najudío on vása táku na tixin ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á, ta saá kivi táku i xí'in nivi yó'o, ta ndatán táku ñii ta ta on sivi tajudío kúu, saá táku i xí'in nivi yó'o. Saá chi kóni i chindeé i nayó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo. Ta saá ni, tãda vitin on vása sandakoo i ña kisa ndivi i ña xá'nda chiño Ndios, chi ndayí Jesucristo kúu ña xá'nda chiño noo i. ²² Tá táku i xí'in nivi na sakán lo'o kuiti kúnda ini xa'a yichi Jesucristo, ta kisa ninó xí'in

mji i ña nduu i ndatán yóo nivi yó'o, ña chindeé i na xa'a ña va'a ka kundikon na yichi Jesucristo. Ta saá kivi táku i xí'in ñii ñii nivi, chíkaa i ndee ña nduu i ndatán yóo nivi yó'o. Saá chi nda noo xa'a ndee i, kóni i ña chindeé i nivi xa'a ña sava nayó'o kandixa na Jesucristo ta saá sakaku ra na. ²³ Ta saá ndikon i kisa ndivi i chiño yó'o xa'a ña kujta ní'no to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta saá yí'i xí'in nivi na kãdixa to'on yó'o ta ndikon na yichi Jesucristo, ndi'i mji ndi náki'in ndi ñava'a nda'a Ndios.

²⁴ Xa xini ndó ndi nivi na ku'a'an kono noo xino nivi na ké'é tá'an, nayó'o chíkaa ní na ndee xa'a ña kúndeé na noo ndi'i nivi na xino xí'in na. Vará ndi'i nivi yó'o kúu nivi na xino, ta ñii laa nivi yó'o kúndeé noo ndi'i inka na, ta nivi kúndeé yó'o naki'in ñava'a. Ta ndatán yóo nivi na xino yó'o, saá yóo mji yó nivi na ndikon yichi Jesucristo. Ta xini ñó'ó chíkaa ní yó ndee xa'a ña kúndeé yó ta naki'in yó ñava'a nda'a Ndios. ²⁵ Ndi'i nivi na chíkaa ini ña kúndeé na noo ña xino na ké'é tá'an na xa'a ña naki'in na ñava'a, nivi yó'o chíkaa ní na ndee ña viví ndaa ndi'i xí'in mji na, ta násita xí'in mji na noo ndi'i ña kivi satakué'e yiki koñu na. Ta saá ni, ñava'a náki'in nivi na xino tá kúndeé na noo natá'an na, ñava'a yó'o ñii kivi ndi'i xa'a ña. Ta mji yó, nivi na kãdixa Jesucristo, va'a ná chíkaa ní yó ndee xa'a ña naki'in yó ñava'a ní ka, ta ñava'a ní ka yó'o ña taxi Ndios nda'a yó nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. ²⁶ Ta yí'i, on vása xino i ndatán xino ñii ta taakuáa nduchú noo, ta kúu ta ta on vása xini míkiã xaã ra. Ni on vása ké'é i ndatán ké'é ta ta koon yiki noo tãchi kuiti, chi nda lo'o on vása ndaya'vi táná ké'é i saá. ²⁷ Ta nda víka, násita xí'in mji i, ta xá'nda chiño i noo yiki koñu i ña sakuá'á ña kasa ndivi ña ña kóni i. Saá chíkaa i ndee xí'in mji i, ko to on tondaã i naki'in i ñava'a nda'a Ndios ñoyívi nino, vará yí'i kúu ta ta nika'an ndoso to'on va'a xa'a

Jesucristo noo kuꜱ'a ní nivi.

10

Xí'in to'on yó'o taPablo ndátō'on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ña on ke'é na ndátán ke'é nivi naIsrael xina'á

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on xini ña nandoso ndó xa'a ña nindo'o naxii síkuá yó naIsrael kuiya xina'á. Ndi'i nayó'o kuꜱ'an na noo yoo yuku yichí, ta xika xá'á na kuꜱ'an na tixin viko ña ní'i yichí na; ta kivi nixaa na yu'u takuii mini, ta Ndios nakuina ra takuii mini yó'o, ta nitivi ño'o yichí noo niya'a na kuꜱ'an xá'á na. ² Ta xí'in ñayó'o, ndátán yoo ña chichi naIsrael xí'in viko ta xí'in takuii, ta nduu na nivi na ndikon taMoisés, saá nixiyo ña. ³ Ta ndi'i naxii síkuá yó yó'o ñii káchí xixi na ñii noo ñava'a ña taxi Ndios nda'a na. ⁴ Ta ndi'i naxii síkuá yó yó'o ñii káchí xi'i na ñii noo takuii tá taxi Ndios nda'a na. Ta takuii yó'o kee rá kándiká yuu ká'no ña kuꜱ'an xí'in na, ta yuu ká'no yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo, ta ta nixiyo xí'in na kivi nixika na yuku yichí. ⁵ Vará Ndios ke'é ra kuꜱ'a ní ñava'a ná'no xí'in naIsrael yó'o kivi nixika na yuku yichí, ta on vása ní-kusii ini ra xini ra ña on vá'a ke'é kuꜱ'a ní nivi yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña nixi'i na, ta nixita ní'no yiki koñu na noo ño'o yuku yichí.

⁶ Ña nindo'o naIsrael yó'o kuiya xina'á, kuu ña sáná'a mii yó xa'a ña on kutoo ní yó ke'é yó ña on vá'a, ndátán yoo ña nikutoo ní nayó'o ke'é na. ⁷ Ta ña nindo'o nayó'o sáná'a ña mii yó xa'a ña on kasa ká'no yó ñaidolo án inká ndios vatá, ndátán yoo ña ke'é kuꜱ'a ní naxii síkuá yó xina'á. Chi nayó'o sakana na viko xa'a ña kisa ká'no na ndios vatá, ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á ká'an ña xa'a ña ke'é na viko yó'o, káchí ña saá: "Nivi yó'o xixi ní na, ta xi'i ní na, ta saá nakuita na, ta kini sasiki na xa'a ña kisa ká'no na ndios vatá", káchí to'on Ndios

xa'a naxii síkuá yó naIsrael. ⁸ Ta mii yó, on vá'a ki'vi yó kuachi ndátán ke'é kuꜱ'a ní nayó'o, chi kivi saá nataa niki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kuu, ta náña'a niki'vi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yii ná kuu. Ta xa'a ña on vá'a ke'é nayó'o, oko unj mil nivi yó'o nixi'i, ta ñii laá kivi xikuu ña nixi'i ndi'i nayó'o. ⁹ Ta saá on vá'a koto ndoso yó Jesucristo án ndixa saxo'vi ra mii yó xa'a ña on vá'a ke'é yó. Saá chi kuꜱ'a ní naxii síkuá yó xito ndoso na Ndios xina'á, ta nixi'i kuꜱ'a ní na ke'é saá, chi tikoo xati xaxi rí na ta nixi'i na. ¹⁰ Ta on ka'an kuáchí yó xí'in Ndios, ndátán kuiya xina'á kuꜱ'a ní naxii síkuá yó nika'an kuáchí na, nika'an na ndi on vá'a ke'é Ndios xí'in na. Ta saá ñii ñaangel ña kuu ña xá'ni nivi, kixaa ña, ta xa'ni ña nivi yó'o na nika'an kuáchí xí'in Ndios.

¹¹ Noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á ká'an ña xa'a ña on vá'a ke'é naxii síkuá yó yó'o, chi saá ndátō'on ña xí'in mii yó, nivi na táku vitin, ña on ke'é yó ndátán ke'é naxii síkuá yó xina'á. Saá chi kivi vitin vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyivi. ¹² Ta saá, tá ndó'o kuu nivi na xani sini ndi kútu ní yita ndó yichí Jesucristo, ta xini ñó'o kundaá xí'in mii ndó koto ñii kama nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. ¹³ Ta ñii ñii ña chinda'á ndó ke'é ndó ña on vá'a, on sivi ñii ña xaá kuu ñayó'o, chi ñii ki'va saá xa chinda'á ña kuꜱ'a ní nivi xina'á ke'é na ña on vá'a. Ta Ndios kuu ta tandaa, ta ndixa chindee ra mii ndó. Tá vaxi ña chinda'á ndó'o ke'é ndó ña on vá'a, tá mii saá Ndios taxi ra ndee nda'a ndó, ta saná'a ra ndó'o ndasaá kundeé ndó noo ñayó'o.

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'o kuu nivi na ki'vi ní ini i xini i. Ta saá ndátō'on i xí'in ndó ndi nda lo'o on kasa ká'no ndó ñaidolo án ñaimagen án ndi'i saá inká ndios vatá. ¹⁵ Ndó'o kuu nivi na ndichí sini, ñakán kúchiño ndó kundaá ini ndó án ñandaa án on sivi ñandaa kuu to'on yó'o ña ká'an i xí'in ndó vitin. ¹⁶ Ta mii yó, nivi na kándixa

Jesucristo, *kivj* nákutá'an yó ta xí'i yó vino ta xíxi yó *sita* va'a xa'a ña náká'an yó ndí Jesucristo *nixi'i* ra xa'a kuachi yó, ta saá tün yó copa vino ta táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a nduta xí'i yó. Ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, *ta* *ta* *nixita* *nij* nda'a tón cruz. Ta ñii *ki'va* saá, tá xíxi yó *sita* va'a ña tá'vi yó, ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, *ta* *ta* *nita'*nda *koñu* nda'a tón cruz. ¹⁷Vará *mji* yó *nivi* na kándixa Jesucristo *ku'a* ní kúu yó, ta ñii *laá* *sita* va'a kúu ña xíxi ndi'i yó. Ñayó'o sáná'a ndí ndi'i *mji* yó ñii *laá* *yiki* *koñu* Jesucristo kúu yó.

¹⁸Va'a kani *sinj* ndó xa'a naño Israel. Nayó'o *xixixi* na ñii *xiiña* *koñu* ña *niso*ko na *no* Ndios *no* *na*ma *yij*. Ta ndixa ña *xixi* na *koñu* yó'o sáná'a ña ndí ñii yóo na xí'in Ndios *ta* *ta* *naki*'in ña *niso*ko na, ta ñii yóo na xí'in natá'an na na *xixi* xí'in na *koñu* ña *niso*ko na *no* Ndios. ¹⁹Ta saá, ¿*yukia* kóni *j* *kachij* xí'in *to'on* yó'o? *On* vása *xijn* *j* *kachij* ndí *nda* ñii ñaídolo kúu ña ndáya'vi. Ni *on* vása *xijn* *j* *kachij* ndí *nda* ñii ña sóko *nivi* *no* ñaídolo kúu ña ndáya'vi. ²⁰Ta saá ni, kóni *j* ña *kunda* ini ndó ndí ña sóko *nivi* *no* ñaídolo, ta ñayó'o, *on* *sivi* ña sóko na *no* Ndios kúu ña. Ta ña sóko *nivi* *no* ñaídolo, *nda*tán yóo ña sóko na *no* ñanímá *ndiva'*a xa'a ña ñii koo na xí'in *nima* yó'o, saá yóo ña. Ta *nda* lo'o *on* *xijn* *j* ña ñii koo ndó xí'in ñanímá *ndiva'*a. ²¹Ta saá tá xí'i ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in Jesucristo, tá *mi* saá tuku *on* vá'a ko'o ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in ñanímá *ndiva'*a. Ta ñii *ki'va* saá, tá xíxi ndó *no* mesa Jesucristo, ta saá tuku *on* vá'a kuxu ndó *no* mesa ñanímá *ndiva'*a. ²²*On* vá'a ke'é yó saá, *ko*to *sasa* yó ini Jesucristo. ¿Án ndá xáni *sinj* yó kúu yó *nivi* na ndeé *ka* *no* ra? Ó'on, *nda* lo'o *on* *sivi* saá.

To'on yó'o *ka'an* ndí ndi'i saá ña

kisa *ndivi* yó

xinj ñó'ó *kuu* ña xa'a ña kanóo *sikón* ñato'ó Ndios

²³Ta sava ndó'ó *kachij* ndó saá: “*Mji* yó *nivi* na kándixa Jesucristo *taku* ndíka yó. Ta xa'a ñayó'o kómí yó *nda*yí *kasa* *ndivi* yó ndi'i ña kóni yó”, saá *kachij* ndó. Ta *xinj* ñó'ó *kunda* ini ndó ndí ndi'i ña *kuchi*ño yó ke'é yó *on* *sivi* xa'a ñava'a *mji* yó kúu ña. Ndixa *taku* ndíka yó *yichij* Jesucristo, ta saá ni, ndi'i ña *kuchi*ño yó ke'é yó *on* *sivi* ña *taxi* *chindee* tá'an yó ña va'a *ka* *kua*'no yó *yichij* Jesucristo kúu ndi'i ña. ²⁴Ta ñii ñii *mji* yó, *on* vása va'a *kuiti* *kundi'*i ini yó *ndukú* yó *ndasaá* va'a koo *mji* yó, ta *xinj* ñó'ó *si*'na *kundi'*i ini yó *ndukú* yó ña va'a koo *inka* *nivi*.

²⁵Ta saá va'a *kuxu* ndó ndi'i saá *no* *koñu* ña *sikó* *nivi* *noya'*vi, ta *on* *kundi'*i ini ndó án va'a *kuxu* ndó ña, án *on* vá'a *kuxu* ndó ña. ²⁶Saá *chi* Ndios kúu *ta* *ta* *kisa* va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta ndi'i ña yóo *kuva'*a, *kuenda* *mji* Ndios kúu ña.

²⁷Ta saá tá *nivi* na *on* vása kándixa Jesucristo *kana* na ndó'ó *kuxu* ndó xí'in na, ta va'a *kuxu* ndó *nda* ndá ña *taxi* na *kuxu* ndó. Tá *taxi* na *koñu* *kuxu* ndó, ta *on* *nda*ka *to'on* ndó *mi* *ke* *koñu* yó'o. ²⁸Ta saá ni, tá *nivi* yó'o *ka'an* na xí'in ndó, *kachij* na saá: “*Koñu* yó'o kúu ña *niso*ko *nivi* *no* ñaídolo”, *kachij* na xí'in ndó, ta saá *on* *kuxu* ndó *koñu* yó'o, *chi* *on* vá'a ke'é ndó ña xáni *sinj* *nivi* yó'o kúu ña *on* vá'a. ²⁹Saá *chi* *nivi* yó'o, *vara* *kana* na ndó'ó ña *kuxu* ndó *koñu* xí'in na, *mji* na xáni *sinj* na ndí ña *on* vá'a *no* Ndios kúu ña *kuxu* ndó *koñu* ña *niso*ko *nivi* *no* ñaídolo.

Ta saá ni, sava ndó'ó *nda*ka *to'on* ndó *yij*, *kachij* ndó saá: “Tá ndixa kúu yó *nivi* na *taku* ndíka *yichij* Jesucristo, ta, ¿*nda*chun *taxi* yó *nda*yí *nda*'a *inka* *nivi* ña *ka*'nda *chi*ño na *no* yó án va'a *kuxu* yó án *on* vá'a *kuxu* yó *koñu* ña *niso*ko *nivi* *no* ñaídolo? ³⁰Tá *taxi* yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña *kuxu* yó, ta saá ¿án yóo *ka* *nda*yí kómí *inka*

nivi ña kandiva'a na xí'in yó x̄a'a ña xíxi yó?", saá kachí ndó ndaka to'on ndó yí'i. ³¹ Ta yí'i ndakuijn̄i ka'an̄i xí'in ndó ndí ña xín̄i ñó'ó ní ka ke'é yó kúu ñayó'o: tá xí'i yó án xíxi yó án nda yu kúu inka ña ké'é yó, ta xín̄i ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ñayó'o x̄a'a ña kanóo síkón ní ñato'ó Ndios. ³² Ta on vá'a koo yó ndatán yóo yuu ña kachi'i x̄a'a nivi ta náka na, án nivi najudío, án nivi na on sivi najudío, án nivi na kándixa Jesucristo kúu nayó'o. ³³ Ñayó'o kúu ña ké'é i, chi chíkaa ní i ndee x̄a'a ña ke'é i ña sakusii ini ndi'i nivi. Saá chi on vása kuiti ndí'i ini i ndukú i ña chindee xí'in mji i, ta yí'i ndixa si'na ndí'i ini i ndukú i ña chindeé i ku'a'a ní inka nivi x̄a'a ña kandixa na Jesucristo ta saá sakaku ra na.

11

¹ Ta ndó'ó, va'a ná kundikon ndó yichi i, ndatán yí'i va'a ndikon i yichi Jesucristo.

To'on yó'o ká'an ndí kivi ña nákutá'an yó ña kisa ká'no yó Ndios, ta xí'in ñato'ó ní, xín̄i ñó'ó ke'é yó saá

² Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin kisa ká'no i ndó'ó, chi ndi'i saá kivi náka'an ndó x̄a'a i, ta on vása ní-sandakoo ndó kisa ndivi ndó to'on ña xa saná'a i ndó'ó x̄a'a yichi Jesucristo. ³ Ta vitin va'a ná kundaa ini ndó to'on yó'o: Ndatán yóo sijn̄i nivi xí'in yiki koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ñii ñii mji yó, nataa na kándixa ra. Ta ñii ñii ta, ndatán yóo sijn̄i ñási'í ra, saá yóo ra xí'in ñá. Ta Ndios, ndatán yóo sijn̄i Jesucristo saá yóo ra. ⁴ Ta kivi ká'an ta xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios, tá mií saá, on vá'a koo ña kundasi sijn̄i ra. Saá chi tá yóo ña ndási sijn̄i ra, ta ñayó'o saná'a ña ndí on vása kisa to'ó ra sijn̄i ra. ⁵ Ta kivi ká'an ña'a xí'in Ndios, án ká'an ndoso ña noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios, tá mií saá, tá on vása yóo ña ndási sijn̄i ñá, ta ñayó'o saná'a ña ndí on

vása kisa to'ó ña sijn̄i ñá. Saá chi ñii kivi va ndatán kuka'an noo ña xí'in ña xatá yalá ña yisi sijn̄i ñá, saá yóo ña. ⁶ Ta saá, tá on vása yóo ña ndási sijn̄i ña'a kivi ká'an ña xí'in Ndios, án kivi ká'an ndoso ña noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios, ta, jva'a ka ná ka'nda ndi'i ña yisi sijn̄i ñá! Ta saá ni, ña nita'nda yisi sijn̄i ña'a, án ña nixatá yalá ña yisi sijn̄i ñá, kúu ña táxi kuka'an noo ñá. Ta saá va'a ná koo ña kundasi sijn̄i ñá. ⁷ Ta kivi ká'an ta xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra to'on ña kaku noo Níma Ndios, ta on vá'a koo ña kundasi sijn̄i ra. Saá chi, Ndios kisa va'a ra ta tañoó, ta ndi'i nataa saná'a na ndasaá yóo Ndios, chi saná'a na sava ñalivi ká'no ña kúu mji Ndios. Ta Ndios xijn̄i ñó'ó ra yiki kándiká tañoó x̄a'a ña kisa va'a ra ña'a ñañoó. Ta saá ndi'i náña'a saná'a ná sava ñalivi ká'no ña kúu mji ta. ⁸ Saá chi ta tañoó ñoyívi yó'o on vása ní-kixi ra tixin yiki koñu ñii ña'a. Ta ña'a ñañoó ñoyívi yó'o kuva'a ña xí'in yiki koñu ta tañoó. ⁹ Ta on sivi x̄a'a ña'a kúu ña kisa va'a Ndios ta, ta x̄a'a ta kúu ña kisa va'a Ndios ña'a. ¹⁰ Ta x̄a'a ña ke'é Ndios saá, ta x̄a'a ña yóo naángel xito na, va'a ná koo ña kundasi sijn̄i náña'a x̄a'a ña saná'a ndí náña'a yó'o kómí ná ndayí ña ka'an ná xí'in Ndios ta ka'an ndoso ná noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios. ¹¹ Ta saá ni, nataa ta náña'a, na kándixa Jesucristo, xín̄i ñó'ó tá'an nayó'o. Saá chi tá on koó ña'a ní-kuva'a, ta on kivi koo ta, níkuu. Ta on koó ta ní-kuva'a, ta on kivi koo ña'a, níkuu. ¹² Vará Ndios kisa va'a ra ña'a ñañoó ñoyívi yó'o xí'in yiki kándiká ta tañoó ñoyívi yó'o, ta saá ta taovi xí'in ndi'i inka nataa kaku na tixin ña'a. Ta saá ni, ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o kúu ña kisa va'a Ndios.

¹³ Ta mji ndó, ¿yukia xáni sijn̄i ndó? ¿Yu kuu ña va'a ke'é ña'a kivi ká'an ña xí'in Ndios noo nákutá'an nivi x̄a'a ña kisa ká'no na Ndios? Tá on vása yóo ña ndási sijn̄i ña'a, ¿án xáni sijn̄i ndó ndí ñava'a kuu ña

ká'an ñá xí'in Ndios saá? ¹⁴ Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mji yó ña táxi kani sijn̄i yó ndí ña sákuka'an noo taa kúu ña nán̄i ní yis̄i sijn̄i ra? ¹⁵ Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mji yó ña táxi kani sijn̄i yó ndí ña nán̄i yis̄i sijn̄i ña'a kúu ñii ñava'a livi ña táxi ñato'ó ná? Saá chi Ndios san̄i'i ra yis̄i sijn̄i ña'a xa'a ña nakasi ña sijn̄i ñá. ¹⁶ Ta saá ni, tá yóo sava ndó'ó na on vása yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, ta saá yi'i ndakuijn̄i yu'ú ndó, káchíi saá, ndí ndi'i ñoo noo xá'an̄i, noo nákutá'an n̄ivi na kándixa Jesucristo ña kisa ká'no na Ndios, ta ndi'i náña'a xí'in nataa, ké'é na xí'in sijn̄i na ñii k'i'va ndatán̄i yóo ña sákán̄i ndato'on̄i xí'in ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña on vá'a ké'é n̄ivi na kándixa Jesucristo k̄ivi nákutá'an na

¹⁷ Ta vitin xa'a sava ña ké'é ndó'ó, on vása kúchiñoi kasa ká'no ndó'ó. Saá chi k̄ivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta sava ña ké'é ndó on vása chindee ña ndó'ó ña va'a ka kua'no ndó yich̄i Jesucristo. Ta nda víka, sava ña ké'é ndó yó'o kúu ña sátakué'e ini xí'in tá'an ndó. ¹⁸ Saá chi xa x̄ini so'o'i ndí k̄ivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta náta'vi tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó. Ta xáni sijn̄i ndí sava to'on yó'o ña ká'an̄i kuáchí n̄ivi xa'a ndó kúu to'on ndixa. ¹⁹ ¿Án xáni sijn̄i ndó ndí ñava'a kúu ña nata'vi tá'an ndó? ¿Án xáni sijn̄i ndó ndí x̄ini ñó'ó koo kua'a ti'vi ndó, chi xí'in ñayó'o saná'a káxín ndó noo n̄ivi ndá ti'vi ndó'ó kúu ña kúsij̄i ini Ndios x̄ini ra? ¿On s̄ivi saá! ²⁰ Saá chi xa'a ña on vása ñii yóo ndó xí'in nata'an ndó, saná'a ndó ndí on s̄ivi xí'in ña ndino'o ini ndó kúu ña x̄ixi ndó s̄ita va'a ta x̄i'i ndó vino xa'a ña náká'án̄i ndó ndí Jesucristo n̄ixi'i ra xa'a kuachi ndó. ²¹ Saá chi k̄ivi nákutá'an ndó, ta sava ndó'ó kama ní kixá'a ndó x̄ixi ndó ndi'i ña ndiso ndó, ta on vása ndati ndó xa'a ña nata'vi ndó ña ndiso ndó ña kuchiño kuxu ink̄a n̄ivi na kándixa

Jesucristo na nákutá'an xí'in ndó. Ta saá, sava ndó'ó ndeé ní x̄ixi ndó ta kua'a ní x̄i'i ndó t̄anda x̄ini ndó, vará sava nañani yó xí'in náki'va yó, lo'o ní ñax̄ixi ndiso na, ta kíndo na xí'in ña x̄i'i ka na soko. ²² ¿On vá'a ké'é ndó saá! ¿Án on ndixa yóo ve'e mji ndó noo kúchiño kíndo ndó kuxu ndó ta ko'o ndó? Saá chi xí'in ña on vása va'a ké'é ndó vitin, chíkaa n̄ino ndó ñato'ó n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta sákuka'an ndó noo nañani yó xí'in náki'va yó na on vása kómí ña kuxu na. ¿Ndá to'on ka kúu ña kivi ka'an̄i xí'in ndó'ó, n̄ivi na ké'é ña on vá'a yó'o saá? ¿Án va'a kasa ká'no ndó'ó xa'a ñayó'o? Ó'on, on vása kúchiño ke'éi saá.

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a ná ke'é n̄ivi

k̄ivi x̄ixi na s̄ita va'a ta x̄i'i na vino xa'a ña náká'án̄i na ña n̄ixi'i Jesucristo xa'a kuachi na

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

²³ To'on ña n̄aki'in̄i nda'a ta Jesús, Taa ta Ká'no noo yó, kúu ña xa ndato'on̄i xí'in ndó, káchíi saá: Si'na ka ña ta Judas nataxi ra ta Jesús nda'a n̄ivi na s̄aa ini x̄ini ña'a, ta m̄ii ñoo yó'o saá ta Jesús t̄iin ra s̄ita va'a, ²⁴ ta taxi ra ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios, ta ta'vi ra s̄ita va'a yó'o, ta n̄ika'an̄i ra xí'in nataa naxíka xí'in ra, káchíi ra saá: "Naki'in ndó s̄ita va'a yó'o, ta kuxu ndó ña. S̄ita va'a yó'o kúu ȳikí koñūi ña taxi xa'a ndó. Ñayó'o kuxu ndó xa'a ña náká'án̄i ndó yi'i", káchíi ta Jesús xí'in na. ²⁵ Tá ndi'i x̄ixi na s̄ita va'a yó'o, ta ta Jesús t̄iin ra copa ña ñó'o nduta vino, ta n̄ika'an̄i ra, káchíi ra saá: "Nduta vino yó'o kúu n̄iji, ta xí'in nduta yó'o Ndios chindú'u ra ñax̄aa kíndo ra xí'in n̄ivi. Ta ndi'i saá yich̄i ña ko'o ndó nduta vino yó'o, ke'é ndó saá xa'a ña náká'án̄i ndó yi'i", káchíi ta Jesús xí'in na. ²⁶ N̄akán̄i k̄ia ndi'i saá yich̄i ña x̄ixi yó s̄ita va'a ta x̄i'i yó vino, ta ña ké'é yó saá kúu ña ká'an̄i ndoso yó ndí n̄ixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó. Ta ke'é

yó saá t̄and̄a k̄iv̄i ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

*To'on yó'o ká'an ña ndí xí'in ñato'ó
ta xí'in ña ndino'o ini yó xini ñó'ó
kuxu yó s̄it̄a va'a
ta ko'o yó vino ña náká'an yó Jesu-
cristo*

²⁷ Ñakán k̄īa nd̄a yu kúu n̄ivi na x̄ixi s̄it̄a va'a ta x̄í'i na vino xa'a ña náká'an na Jesucristo, tá on s̄iv̄i x̄í'in ña ndino'o to'ó ini na ké'é na saá, ta n̄ivi yó'o nákuiso na kuachi. Saá chi x̄í'in ña on vása k̄isa to'ó na ña n̄ixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, nayó'o chíkaa n̄ino na ȳik̄i koñu ra ta chíkaa n̄ino na n̄ii ra. ²⁸ Ta saá tá k̄iv̄i nákutá'an yó xa'a ña kuxu yó s̄it̄a va'a ta xa'a ña ko'o yó vino xa'a ña náká'an yó ndí Jesucristo n̄ixi'i ra xa'a kuachi yó, ta ñii ñii m̄ii yó x̄ini ñó'ó koto ndoso x̄í'in m̄ii yó án ndixa yóo va'a yó x̄í'in Ndios. ²⁹ Saá chi nd̄a yu kúu n̄ivi na x̄ixi s̄it̄a va'a ta x̄í'i na vino, tá on vása nákon̄i na ndí ñayó'o ká'an ña xa'a ȳik̄i koñu Jesucristo, ta n̄ivi yó'o naki'in na ña xo'vi na xa'a ña ké'é na saá. ³⁰ Ñakán k̄īa yóo ku'a ní ndó'ó na xa ndeé ní ndó'ó x̄í'in kue'e, án vitá ní kóni ndó, t̄and̄a sava natá'an ndó xa n̄ixi'i na. ³¹ Ta saá ni, tá x̄í'in ña ndino'o ini yó koto ndoso x̄í'in m̄ii yó án ndixa yóo va'a yó x̄í'in Ndios, ta saá on kon̄i ñó'ó Ndios saxo'vi ra m̄ii yó. ³² Ta saá ni, tá k̄iv̄i Ndios saxo'vi ra m̄ii yó, ta kúu ña xa'a ña sakuá'a yó sandakoo yó ña on vá'a ta xa'a ña sakuá'a yó ke'é yó ñava'a, koto ñii k̄i'va ndi'i xa'a yó x̄í'in n̄ivi na ndik̄on yich̄i on vá'a ñoyívi yó'o.

³³ Ta saá, ñañani yó x̄í'in náki'va yó, ñayó'o kúu ña ndato'on̄i x̄í'in ndó: Tá k̄iv̄i nákutá'an ndó ta x̄ixi ndó xa'a ña náká'an ndó Jesucristo, ta kundati tá'an ndó, ta saá ñii káchí kuxu ndó x̄í'in tá'an ndó. ³⁴ Tá yóo ndó'ó na x̄í'i ní s̄oko, ta on kúchiño ndó kundati ndó, ta va'a si'na kuxu lo'o ndó ve'e m̄ii ndó. Ta saá tá nákutá'an ndó xa'a ña kuxu ndó x̄í'in natá'an ndó xa'a ña náká'an

ndó Jesucristo, ta x̄í'in ñato'ó ke'é ndó saá. Ta saá on nakuiso ndó kuachi xa'a ña Ndios saxo'vi ra ndó'ó. Ta inka ka tondini ña táku ndó, ndato'on̄i x̄í'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o k̄iv̄i xa'a i koto i ndó'ó.

12

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndee va'a ña sání'i Níma Ndios n̄ivi na kándixa Jesucristo

¹ Ñañani yó x̄í'in náki'va yó, kóni i ña kundaa ini ndó xa'a ndee va'a ña sání'i Níma Ndios m̄ii yó n̄ivi na kándixa Jesucristo.

² X̄ini ndó ndí k̄iv̄i on t̄a'an kandixa ndó Jesucristo, ta ñandiva'a chu'u ña ndó'ó ña k̄isa to'ó ndó ku'a ní ñaídolo ña kúu ndios vatá, ña on vása kúchiño ka'an nda ñii to'on. ³ Ta saá kóni i ña kundaa ini ndó ndí nda ñii n̄ivi na ká'an x̄í'in ndee Níma Ndios on kúchiño na ka'an na, kachí na saá: "¡Ná kuu Jesucristo t̄a t̄a ndiso chi'ña!" Ta n̄ivi na on vása kómí Níma Ndios, ta nda ñii nayó'o on kúchiño na kachí na x̄í'in ña ndino'o ini na: "Jesucristo kúu T̄a t̄a Ká'no noo ȳi ta noo ndi'i ña yóo", kachí na.

⁴ Ta kóni i ña kundaa ini ndó ndí yóo ku'a ní noo ndee va'a ña sání'i Níma Ndios n̄ivi na kándixa Jesucristo, vará ndi'i ndee yó'o káku ña noo ñii laá Níma Ndios kuiti. ⁵ Vará yóo ku'a ní noo chiño k̄isa ndivi yó ña k̄isa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ni, ñii laá m̄ii Jesucristo, T̄a t̄a Ká'no noo yó, kúu t̄a t̄a k̄isa chiño yó noo. ⁶ Ta yóo ku'a ní noo chiño ña ké'é Ndios x̄í'in yó, ta ñii laá Ndios kúu t̄a t̄a k̄isa ndivi chiño ra ini ñii ñii yó. ⁷ Ta nda'a ñii ñii m̄ii yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, Níma Ndios sání'i ña ndee va'a ta ndi'i ndee va'a yó'o kúu xa'a ña chindeé tá'an yó. ⁸ Ta Níma Ndios sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó to'on ndichí ña káku noo Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó kónó kundaa ini yó ñandaa Ndios. ⁹ Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee va'a ña ndaa ní

ini yó Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó sandúva'a yó ñivi na kómí ndi'i ñoꝝ kue'e. ¹⁰ Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña ké'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini ñivi. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña ká'an ndoso yó to'on ña káku ñoꝝ Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nákoní yó án ndixa to'on ña ká'an ñivi káku ña ñoꝝ Níma Ndios, án káku ña ñoꝝ inká níma. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó inká ñoꝝ to'on ña on vása ní-sakuá'a yó. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nándaxin yó yu kúu ña kóni kachí inká ñoꝝ to'on yó'o. ¹¹ Ta ñii laá Níma Ndios kúu ñoꝝ káku ndi'i ndee va'a yó'o. Ta ñii kiva ndatán yóo ña chíkaa ini mji Níma Ndios saní'i ña, saá yóo ndee va'a sání'i ña ñii ñii mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo.

¹² Yóo ku'a ní xiiña kómí yikí koñu ñii ñivi. Ta ndatán yóo ku'a ní xiiña ña kómí yikí koñu ñii ñivi, saá yóo mji yó ñivi na kándixa Jesucristo. Vará ku'a ní ñivi kúu yó, ta ndatán yóo ñii laá yikí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra. ¹³ Saá chi sava yó kúu najudío, ta sava yó on sivi najudío kúu, sava yó kúu naesclavo, ta sava yó on sivi naesclavo kúu, ta ndi'i mji yó ñivi na kándixa Jesucristo chíchi yó xí'in ñii laá Níma Ndios, ta ndu yó ñii yikí koñu Jesucristo kuiti, chi Ndios taxi ra ñii laá Níma ra ña táku ña ini ñii ñii yó.

¹⁴ Ta on sivi ñii laá xiiña kómí yikí koñu yó, ta ku'a ní xiiña kómí ña. ¹⁵ Ta ñii xiiña yikí koñu yó ña kúu xa'a yó, tá ñayó'o ná kachí ña saá: "Yi'i on sivi nda'a ñivi kúu i, ñakán on vása kúu i ñii xiiña yikí koñu ñivi", kachí xa'a yó, ta to'on ña ka'an xa'a yó saá, on taxi ña ña sandakoo xa'a yó kúu ña ñii xiiña yikí koñu yó. ¹⁶ Ta ñii kiva saá, tá ña kúu so'o yó ná kachí ña saá: "On sivi nduchu ñoꝝ ñivi kúu i, ñakán on vása kúu i ñii xiiña yikí koñu ñivi", kachí so'o yó, ta to'on ña ka'an so'o

yó saá, on taxi ña ña sandakoo so'o yó kúu ña ñii xiiña yikí koñu yó. ¹⁷ Saá chi tá ndi'i yikí koñu yó kuu ña ña nina nduchu ñoꝝ kuiti, níkúu, ta on kuchiño koni so'o yó. Tá ndi'i yikí koñu yó kuu ña ña nina so'o kuiti, níkúu, ta on kuchiño ta'mi yó. ¹⁸ Ta Ndios chinoo ra nda mí koo ñii ñii xiiña yikí koñu yó, ta ndatán yóo ña chíkaa ini ra ña va'a koo ñii ñii xiiña, saá yóo ña. ¹⁹ Chi tá ndi'i yikí koñu yó ní xikuu ña ñii laá ñoꝝ xiiña kuiti, níkúu, ta saá on sivi ndino'o yikí koñu ñivi kuu ña. ²⁰ Xí'in to'on yó'o kúnda'a ini yó ndí vará yóo ku'a ní xiiña kómí yikí koñu yó, ta ñii laá kúu yikí koñu yó.

²¹ Ta saá nduchu ñoꝝ yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in nda'a yó, kachí ña saá: "On vása xini ñó'ó i yó'ó, nda'a", kachí ña. Ni sivi yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in xa'a yó, kachí ña saá: "On vása xini ñó'ó i yó'ó, xa'a", kachí ña. ²² Nda víka, yóo sava xiiña yikí koñu yó ña xáni sivi yó kúu ña vitá ní, ta saá ni, ña xini ñó'ó ní ka ñoꝝ yó kúu ña. ²³ Ta yóo sava xiiña yikí koñu yó ña xáni sivi yó ndí lo'o ní ñato'ó ndiso ña, ta saá ni, vivii ní sákundixin yó xiiña yó'o. Ta xiiña yikí koñu yó ña kúu ña on vá'a koto ñivi, táxi yó ñato'ó ní nda'a ñayó'o, chi vivii nákasi yó ña xí'in tikoto. ²⁴ Ta inká xiiña yikí koñu yó ña kúu ña táxi yó koto ñivi, ta on vása ndí'i ní ini yó kundaa yó ña. Saá yóo ña, chi chindú'u Ndios ndí xiiña yikí koñu yó ña on vá'a koto ñivi, ñayó'o náki'in ka ña ñato'ó ñoꝝ inká xiiña yikí koñu yó. ²⁵ Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña ndi'i xiiña yikí koñu yó on nata'vi tá'an ña, ta ñii yikí koñu kuu ña. Ta Ndios kóni ra ndí ñii ñii xiiña yikí koñu yó kundi'i ini ña xa'a tá'an ña. ²⁶ Ta saá tá xó'vi ñii xiiña yikí koñu yó, ta ndi'i inká xiiña yikí koñu yó ñii kachí xó'vi ña xí'in ñayó'o. Tá ñii xiiña yikí koñu yó náki'in ña ñato'ó, ta saá ndi'i xiiña yikí koñu yó ñii kachí kúsi i ini ña xí'in ñayó'o.

²⁷ To'on yó'o sáná'a ña ndatán

yóo m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, chi ndatán yóo yíkí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra, chi ñii ñii yó ndatán yóo ñii ñii xiiña yíkí koñu ra, saá yóo yó. ²⁸ Ta Ndios s̄akuiso chiño ra ñii ñii m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo chiño ña xín̄i ñó'ó kasa ndivi yó. Chiño noq̄ ña s̄akuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naapóstol. Chiño ovi ña s̄akuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naprofeta na ká'an ndoso noq̄ n̄ivi to'on ña káku noq̄ Ním̄a Ndios. Chiño un̄i ña s̄akuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó namaestro na sáná'a to'on ra n̄ivi. Ta saá tuku Ndios saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini n̄ivi koto na. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó sandúva'a yó n̄ivi na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña viví chindeé yó natá'an yó. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó viví kuiso chiño yó xí'in n̄ivi. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ká'an yó ink̄a noq̄ to'on ña on vása ní-sakuá'á yó. ²⁹ Ta saá on s̄iví ndi'i m̄ji yó kúu naapóstol, ta ni on s̄iví ndi'i m̄ji yó kúu namaestro, ta ni on s̄iví ndi'i m̄ji yó kúu na kómí ndee Ndios ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini n̄ivi koto na. ³⁰ Ta on s̄iví ndi'i m̄ji yó kómí yó ndee Ndios ña kúchiño yó sandúva'a yó n̄ivi na ndeé ndó'o, ni on s̄iví ndi'i m̄ji yó kúu na kómí ndee ña kúchiño yó ká'an yó ink̄a noq̄ to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ni on s̄iví ndi'i m̄ji yó kúu n̄ivi na kómí ndee ña kúchiño yó nandaxin yó ña kóni kachí ink̄a noq̄ to'on yó'o. ³¹ Ta saá va'a ndukú ndó noq̄ Ndios ña taxi ra naki'in ndó kuá'a ndee ña va'a ní ka. Ta vitin yi'i saná'a i ndó'ó yich̄i ña xín̄i ñó'ó kundik̄on ndó, chi ña va'a ní ka noq̄ ndi'i yich̄i kúu yich̄i yó'o.

13

Ña kí'vi ini yó xíni yó n̄ivi kúu yich̄i ña va'a ní ka noq̄ ndi'i yich̄i ña kúchiño kundik̄on n̄ivi

¹ Ta vará kúchiño ka'an̄i ndi'i noq̄ to'on ña ká'an n̄ivi án to'on ña ká'an naáangel, ta saá ni, tá on vása kí'vi ini i xín̄i n̄ivi, ta saá ndatán yóo ñii ka tá'yá ña on vása livi ndusu kómí, án ndatán yóo ñii ka ña laxan ní ká'a yu'u, saá yóo i. ² Ta vará kukomí i ndee va'a ña saní'i Ním̄a Ndios yi'i ña ká'an ndoso i noq̄ n̄ivi to'on ña káku noq̄ Ním̄a Ndios, án vará kukomí i ndee va'a ña kúndaq̄ ini i ndi'i ña ch̄itóni Ndios ña n̄ixiyo se'é si'na noq̄ n̄ivi, án vará kukomí i ndee va'a ña kónó kúndaq̄ ini i ndi'i ñandaq̄, án vará kunakaq̄ ini i ña ndeé ní ndáa ini i Ndios, and̄a kúchiño sakanda i yuku ko'on ña ink̄a xiiña, ta saá ni, tá on vása kí'vi ini i xín̄i n̄ivi, ta nda lo'o on vása ndáya'ví i. ³ Ta vará saní'i i ndi'i ña kómí i nda'a n̄ivi nandá'ví, án vará taxi xí'in m̄ji i ña ka'mi na yíkí koñu i xí'in ño'q̄ xíxi, ta saá ni, ta on vása kí'vi ini i xín̄i n̄ivi, ta on vása ndáya'ví ña ke'é i saá.

⁴ N̄ivi na kí'vi ini xíni ink̄a n̄ivi, n̄ivi yó'o kúu na va'a ká'no ini, ta ké'é na ñava'a ña chindeé ink̄a n̄ivi. Ta on koq̄ ñakuini yóo ini na, ta nda lo'o on s̄iví na ña'a ini kúu na, ta ni nda lo'o on vása kisa ká'no xí'in m̄ji na. ⁵ N̄ivi na ndino'o kí'vi ini xíni ink̄a n̄ivi, nayó'o kúu n̄ivi na kómí ñato'ó, ta on s̄iví n̄ivi na ndasaá kuiti ndí'i ini xa'a m̄ji kúu na, ni on s̄iví n̄ivi na kama ní sásaq̄ ini m̄ji kúu na, ta ni on s̄iví n̄ivi na on xiin sandakoo ña sáq̄ ini xíni ink̄a n̄ivi kúu na. ⁶ Ni on vása kúsiq̄ ini na xíni na ña on vá'a ké'é ink̄a n̄ivi xí'in tá'an na, ta ndixa kúsiq̄ ini na xíni na ndi'i n̄ivi na ké'é ñandaq̄. ⁷ N̄ivi na kí'vi ini xíni ink̄a n̄ivi, saá yóo na: Kúndeé ini na xíni na ink̄a n̄ivi, ta kándixa na to'on ña ká'an natá'an na xí'in na, ta ndáti na ta ndáa ini na ndí ink̄a n̄ivi ke'é na ñava'a, ta on vása sándakoo na ña kí'vi ini na xíni

na inka ñivi, vará xini ñó'ó kundee ini na xí'in ña on vá'a ké'é nayó'o.

⁸ Ña kí'vi ini yó xini yó ñivi nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñayó'o. Ta saá ni, yoo sava ndee va'a ña ñii kivi ña vaxi on vása koni ñó'ó ka ña, ta ya'a ndi'i ña. Ta saá ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an ndoso yó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an yó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó. Ta saá tuku ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña kónó kúndaá ini yó ñandaá ña ñixiyo se'é. ⁹ Saá chi vitin on vása kónó kúndaá ini yó ñandaá Ndios, ta ndasaá kuiti lo'o kúu ña xini yó vitin. Tānda vitin to'on ña káku noo Níma Ndios ña ká'an ndoso yó noo ñivi, kumanj ka ña xino ní ndi'i ña chitóni Ndios taxi ra nda'a yó. ¹⁰ Ta ñii kivi vaxi tá kixaá ña xino ndi'i ña ndixa ndino'o, ta kivi yó'o on vása koni ñó'ó ka yó ña on tá'an xino ndino'o.

¹¹ Saá chi ndatán yoo ña vaxi kua'no ñii talo'o, ta ñii kivi tonda ra nduu ra ta taká'no, saá yoo mji yó ñivi na kándixa Jesucristo. Ta kivi xikuu i talo'o, ta saá xika'an i ndatán ká'an talo'o, ta xixani sinj i ndatán xani sinj talo'o. Ta saá tá ñitonda i nduu i ñii ta taká'no, ta sandakoo i ké'é i ndatán ké'é ñii talo'o. ¹² Ta yoo inka to'on ña ndato'on i xí'in ndó xa'a ña saná'a i ndó'ó ndasaá koo ña kivi vaxi. Vitin on vása kuchiño yó kúndaá va'a ini yó xa'a ndi'i ñava'a ña chitóni Ndios, chi ndatán yoo ñivi na xito noo mji noo yutatá ta xa ku'an kuxána káa, saá yoo mji yó vitin. Ta ndixa kixaá ñii kivi ña nakutá'an yó xí'in Ndios ta koni káxin yó noo ra. Ta kivi saá tonda yó koni ndino'o yó Ndios, ñii ki'va ndatán Ndios xa xini ndino'o ra mji yó. ¹³ Yoo unj kúu ñava'a ña yoo xí'in yó ndi'i saá kivi. Yoo ña ndaa ndino'o ini yó Ndios, yoo ña ndati yó ndaa ini yó ndi Ndios kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in yó, ta yoo ña kí'vi ini yó xini yó ñivi. Ta ña ndaya'ví ní

ka noo ña unj ñava'a yó'o saá, kúu ña kí'vi ini yó xini yó ñivi.

14

To'on yó'o ká'an ndi ndee va'a ña ká'an ndoso yó to'on ña káku noo Níma Ndios kúu ña xini ñó'ó ní

¹ Va'a ná chikaá ndó ndee ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ta va'a xí'in ña ndino'o ini ndó ná ndukú ndó noo Níma Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndi'i noo ndee va'a ña káku noo ña. Ta ndee va'a ña xini ñó'ó ní ka ndukú ndó kúu ndee ña ka'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios. ² Saá chi tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña kuchiño ka'an ndó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta kuiti xí'in Ndios ká'an ndó to'on yó'o, ta ñivi on vása kúndaá ini na to'on ká'an ndó. Saá chi Níma Ndios táxi ña ndi ká'an ndó to'on ña ñó'o se'é noo ñivi. ³ Ta tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ña ká'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ta xí'in ña ká'an ndoso ndó to'on yó'o, chindeé ndó ñivi xa'a ña viví kua'no na yichj Jesucristo, ta chikaá ndó ndee ini ñivi yó'o ña kútu kundikon na yichj yó'o, ta ndasa sji ndó ini ñivi yó'o noo ña yó'vi xó'vi na. ⁴ Tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña ká'an ndó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ña ká'an ndó to'on yó'o ndasaá kuiti chindeé xí'in mji ndó ña viví ka kua'no ndó yichj Jesucristo. Ta saá ni, tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña ká'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ta saá ña ká'an ndó to'on yó'o chindeé ña nañani yó xí'in náki'va yó ña kua'no ka na yichj Jesucristo.

⁵ Yi'i kóni i ña ñii ñii ndó'ó kukomí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña kuchiño ka'an ndó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta ña ndixa kóni ní kaj kúu ña kukomí ndó ndee va'a ña kuchiño ka'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña

káku ñoq Níma Ndios. Saá chi ndee va'a yó'o kúu ña ndáya'ví ní ka xa'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'va yó ña va'a kua'no na yichí Jesucristo. Saá chi tá ká'an yó inka ñoq to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ta tá on koó ñivi na kómí ndee va'a ña nandaxin na yukía kóni kachí to'on yó'o, ta to'on yó'o ña ká'an yó on chindeé ña inka ñivi na kándixa Jesucristo. ⁶ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, tá xaaj ñoq ndó tá ka'anj xí'in ndó inka ñoq to'on ña on vása kúndaaj ini ndó, ta nda lo'o on vása ndáya'ví to'on yó'o ñoq ndó. Ta ña ndáya'ví ka ñoq ndó'ó kúu ña nandaxinj ñoq ndó to'on ña sanatívi Níma Ndios ñoqj, án ka'anj xí'in ndó'ó xa'a ña kónó kúndaaj ini ndó ñandaaj Ndios, án ndato'onj xí'in ndó'ó to'on ña káku ñoq Níma Ndios, án ndato'onj xí'in ndó to'on ña va'a sáná'a xa'a yichí Jesucristo.

⁷ Saá chi kúndaaj ini yó ndí tá yóo ñivi na on vása káxín tívi tilalí, án on vása káxín sáká'a na arpa, ta ñivi na xínj so'o ñayó'o on vása kúndaaj ini na ndá yaa kúu ña xínj so'o na. ⁸ Ta ñii k'va saá, tá on vása ndá'yi káxín tón trompeta tón kána ñivi ná kani tá'an ñoq yóo kuachi, ta saá on kúchiño kúndaaj ini ñivi ndí xínj ñó'ó kee na ko'on na nakutá'an na xa'a ña kani tá'an na ñoq yóo kuachi. ⁹ To'on yó'o sáná'a ña mji yó xa'a ndee va'a ña kómí sava yó ña ká'an yó to'on ña on vása ní-sakuá'á yó. Saá chi tá ká'an yó inka ñoq to'on ña on vása kúndaaj ini ñivi na xínj so'o to'on yó'o, ta ndatán yóo to'on ña ká'an yó ndasaá kuiti ñoq tachí, saá yóo ña. ¹⁰ Ndixa yóo ku'a ní ñoq to'on ñoyívi yó'o, ta ndí'i saá ñoq to'on yó'o ñii ñii ña ndato'on káxín xí'in ñivi na kúndaaj ini ña'á. ¹¹ Ta saá ni, tá on vása kúndaaj ini to'on ña ká'an ñivi, ta saá ndatán yóo ñii ta ta ñoo xíká ta ká'an inka ñoq to'on saá yóoj xí'in ñivi yó'o, ta ñivi yó'o ndatán yóo ñivi na ñoo xíká saá yóo na xí'inj. ¹² Ta saá ndó'ó, ñivi na kóni kukomí ku'a ndee va'a ña sání'i

Níma Ndios, va'a chikaaj ndó ndee ndukú ndó ñoq Níma Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndee va'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'va yó ña va'a ka kua'no na yichí Jesucristo.

¹³ Ta saá ndí'i ñivi na kómí ndee va'a ña ká'an na inka ñoq to'on ña on vása ní-sakuá'á na, ñivi yó'o xínj ñó'ó tuku ndukú na ñoq Níma Ndios ña saní'i ña ndee va'a nda'a na ña kuchiño nandaxin na to'on yó'o. ¹⁴ Ta yí'i, tá ká'anj xí'in Ndios inka ñoq to'on ña on vása ní-sakuá'áj, ta ndixa xí'in ndasaá kuiti nímaaj ká'anj xí'in ra, ta vará on vása kúndaaj ini to'on ña ká'anj. ¹⁵ Ta saá, ¿yu kúu ñava'a ke'éj? Tá ká'anj xí'in Ndios, ta va'a ná ka'an nímaaj to'on ña on vása ní-sakuá'áj, ni on vása kúndaaj ini. Ta saá tuku va'a ná ka'anj xí'in Ndios to'on ña kúu ña kúndaaj ini. Ta ñii k'va saá, tá xitaaj yaa ña kisa ká'noj Ndios, ta va'a ná kata nímaaj yaa yó'o xí'in to'on ña on vása ní-sakuá'áj, ni on vása kúndaaj ini. Ta saá tuku va'a ná kataaj yaa xí'in to'on ña kúu ña kúndaaj ini. ¹⁶ Ta ñii k'va saá mji ndó, tá kisa ká'no ndó Ndios xí'in to'on ña ndasaá kuiti níma ndó ká'an xí'in ra, ta ñivi na on vása kúndaaj ini to'on ña ká'an ndó, ñivi yó'o on kúchiño ñii káchí xí'in ndó kasa ká'no na Ndios, kivi ká'an ndó táxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a ra. ¹⁷ Vará to'on yó'o ña ká'an ndó ña on vása ní-sakuá'á ndó kúu to'on va'a ña ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta to'on yó'o on vása chindeé ña ñivi ña kua'no ka na yichí Jesucristo, chi on vása kúndaaj ini na to'on ña ndasaá kuiti níma ndó ká'an xí'in Ndios. ¹⁸ Ta yí'i, táxi j ña táxa'vi nda'a Ndios chi saní'i ra yí'i ndee va'a ña ká'anj to'on ña on vása ní-sakuá'áj, ta ku'a ní ka yichí ñoq ndí'i ndó'ó ká'anj to'on yó'o xí'in Ndios. ¹⁹ Ta saá ni, tá kivi nákutá'anj xí'in ñivi na kándixa Jesucristo xa'a ña kisa ká'no ndí Ndios, ta kusij ní ka ini ña ka'anj vará o'on to'on ña kúchiño kúndaaj ini ñivi na xínj so'o ña, ñoq ña ka'anj uxu mil to'on ña nda lo'o on

vása kúndaꝯ ini n̄ivi x̄in̄i s̄o'o na.

²⁰ Ndó'ó n̄ivi na kándixa Jesucristo, va'a ná koo ndó ndatán yóo naválí na on ta'án sakuá'á ke'é kua'a ní ña on vá'a, ta saá ni, on kani s̄in̄i ka ndó ndatán x̄ani s̄in̄i naválí yó'o. Saá chi x̄in̄i ñó'ó kani s̄in̄i ndó ndatán x̄ani s̄in̄i n̄ivi ná'no na xa vivíi xa'no yich̄i Jesucristo. ²¹ N̄oo ñii xiiña to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á, Ndios kachí ra saá: “Ñii k̄ivi ña va'xi, x̄i'in inka n̄oo to'on ña ká'an n̄ivi na ñoo x̄iká ka'an̄i x̄i'in n̄ivi nañoōi, ta kon̄i ñó'ó̄i yu'u n̄ivi na táku ñoo x̄iká xa'a ña ka'an̄i x̄i'in nañoōi. Ta saá ni, nañoōi on kua'a na chikaꝯ s̄o'o na to'on ña ka'an̄i x̄i'in na”, saá kachí Ndios. ²² Ta saá kúndaꝯ ini yó ndí tá kómí yó ndee va'a ña ká'an yó inka n̄oo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ta ñayó'o on s̄iví seña ña sáná'a n̄oo n̄ivi na kándixa Jesucristo kúu ña, ta ndee va'a yó'o kúu seña ña sáná'a n̄oo n̄ivi na on x̄iin kándixa Jesucristo ndí taꝯ t̄andeé ní kúu Ndios. Ta ndee va'a ña kúchiño ka'an ndoso yó n̄oo n̄ivi to'on ña káku n̄oo Níma Ndios, ñayó'o kúu xa'a ña chindeé ña n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta on s̄iví xa'a ña chindeé ña n̄ivi na on vása kándixa Jesucristo kúu ña. ²³ Ta saá ni, ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, k̄ivi nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios, tá kixaa n̄ivi na on ta'án kúndaꝯ ini xa'a yich̄i Jesucristo, án kixaa n̄ivi na on vása kándixa Jesucristo, ta nayó'o x̄in̄i s̄o'o na to'on ña xa s̄ín s̄ín n̄oo ká'an ñii ñii ndó, ta nayó'o on vása kúndaꝯ ini na to'on yó'o, ¿án on ndixa x̄ani s̄in̄i n̄ivi yó'o ndí nasána kúu ndi'i ndó'ó? ²⁴ Ta saá ni, k̄ivi nákutá'an ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ká'an ndoso ndó to'on ña káku n̄oo Níma Ndios, ta saá tá kixaa n̄ivi na on ta'án kúndaꝯ ini xa'a yich̄i Jesucristo, án n̄ivi na on vása kándixa ra, ta saá to'on Ndios yó'o x̄ito ndoso ña níma n̄ivi yó'o, ta chindeé ña na xa'a ña kúndaꝯ ini na ndí na ndíso kuachi kúu na. ²⁵ Tá x̄in̄i s̄o'o na to'on Ndios ña ká'an ndó

x̄i'in na, ta saá Ndios sanat̄ivi ra n̄oo na ndi'i ña ñó'o se'é níma na. Ta saá kuxítí na xa'a ña kasa to'ó na Ndios, ta ka'an na x̄i'in ndó, kachí na saá: “Ndixa Ndios yóo ra x̄i'in ndó'ó”, kachí na x̄i'in ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá va'a kasa ká'no yó Ndios k̄ivi nákutá'an yó

²⁶ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, k̄ivi nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios, saá va'a ke'é ndó: Lo'o ndó'ó kata ndó yaa ña kasa ká'no ndó Ndios, ta lo'o ndó'ó saná'a ndó xa'a yich̄i Jesucristo, ta lo'o ndó'ó ndato'on ndó xa'a ña sanat̄ivi Ndios n̄oo ndó, ta lo'o ndó'ó ka'an ndó inka n̄oo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta lo'o ndó'ó nandaxin ndó ña kóni kachí to'on yó'o. Ta ndi'i ña ké'é ndó saá x̄in̄i ñó'ó kuu ña ña chindeé n̄ivi na kándixa Jesucristo ña kua'no ka na yich̄i ra. ²⁷ Ta xa'a ñayó'o, tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña táxi ka'an ndó inka to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ñii ñii ndó ka'an, ta ndasaá kuiti nda ovi ndó anda un̄i ndó ka'an. Ta x̄in̄i ñó'ó koo n̄ivi na kómí ndee va'a ña nandaxin na yukíꝯ kóni kachí to'on ña ká'an ndó. ²⁸ Tá on koó n̄ivi na kúchiño nandaxin yu kúu ña kóni kachí to'on ña ká'an ndó, ta saá va'a ka ná on ka'an ndó to'on yó'o n̄oo n̄ivi k̄ivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ndasaá kuiti ka'an ndó to'on yó'o x̄i'in Ndios n̄oo on koó n̄ivi.

²⁹ Ta ndó'ó naprofeta, na kómí ndee va'a ña ká'an ndoso ndó to'on ña káku n̄oo Níma Ndios, va'a ndasaá kuiti nda ovi anda un̄i ndó'ó ka'an ndoso ndó to'on Ndios yó'o n̄oo n̄ivi k̄ivi nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios. Ta ndó'ó, n̄ivi na x̄in̄i s̄o'o to'on ña ká'an naprofeta, x̄in̄i ñó'ó kani va'a s̄in̄i ndó xa'a to'on yó'o, án ndixa to'on Ndios kúu ña, án on s̄iví to'on Ndios kúu ña. ³⁰ Tá ñíndichi ñii ndó'ó ká'an ndoso ndó to'on ña káku n̄oo Níma Ndios, tá mií saá inka ndó'ó náki'in ndó to'on ña sanat̄ivi Ndios n̄oo ndó, ta

saá, va'a ná on ka'an ka ta ñíndichi, ta ná taxi ra ña koni so'o ndi'i nivi to'on ña sakán sanativi Ndios. ³¹ Ta ndó'ó na kómí ndee va'a ña ká'an ndoso ndó noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ta va'a ñii ñii ndó ya'a ndó ka'an ndó. Ta saá ndi'i nivi na nákutá'an ña kisa ká'no na Ndios, sakuá'á na to'on Ndios yó'o ta chikaa ña ndee ini na. ³² Ndó'ó na kúu naprofeta na kómí ndee va'a ña ká'an ndoso ndó noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ndó'ó kúchiño ndó ka'nda chiño ndó noo yu'u ndó ña chikaa ini ndó ama va'a ndato'on ndó to'on yó'o noo nivi. ³³ Saá chi kivi ña nákutá'an yó ña kisa ká'no yó Ndios, on vása kúsi ini Ndios ña ñii síso ká'an ndi'i yó, ta nda ñii nivi on vása kúnda ini na ña xini so'o na. Ta nda víka, Ndios kúsi ini ra ndí nákutá'an yó xí'in ñato'ó ní ini yó ta vivii kisa ká'no yó ra.

Ta xa'a ñayó'o, ndi'i mji yó nivi na kándixa Jesucristo, tá kivi nákutá'an yó ñii ñii noo xa'a ña kisa ká'no yó Ndios, ³⁴ ta náña'a ná nákutá'an yó'o, xini ñó'ó tásin koo yu'u ná. Saá chi náña'a xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji ná, ñii kiva ndatan yóo ña xa'nda chiño ndayí ña kisa to'ó yó. ³⁵ Tá yóo ña kóni náña'a sakuá'á ná, ta va'a kundati ná tanda naxaa ná ve'e ná, ta saá va'a ndaka to'on ná yij ná. Saá chi ña sákuka'an xí'in mji ná kúu ña ká'an náña'a yó'o noo nivi na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Ndios.

³⁶ Ta ndó'ó, on vá'a kuña'a ini ndó, chi xini ñó'ó naká'an ndó ndí on sivi ndó'ó kúu nanoó naki'in to'on Ndios, ni on sivi ndasaá kuiti ndó'ó kúu na taxi Ndios to'on ra nda'a. ³⁷ Ta ndó'ó na xani sini ndí Níma Ndios saní'i ña ndee va'a nda'a ndó ña kúchiño ndó ka'an ndoso ndó noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ñan xani sini ndó ndí chútú ní ini ndó xí'in Níma Ndios?, ta saá xini ñó'ó nakoni ndó ndí to'on ña ndato'on jí xí'in ndó kúu to'on ña xa'nda chiño mji Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. ³⁸ Tá yóo sava

ndó'ó na on xiin chikaa so'o to'on yó'o ña ndato'on jí xí'in ndó, ta inká ndó'ó, va'a ná on chikaa so'o ndó to'on nivi na on xiin chikaa so'o to'on jí.

³⁹ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, na kándixa Jesucristo, va'a ná chikaa ndó ndee ña ndukú ndó noo Níma Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndee va'a ña ka'an ndoso ndó noo inká nivi to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta, tá yóo sava ndó'ó na kómí ndee va'a ña ká'an ndó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta inká sava ndó'ó on ka'nda chiño ndó noo nayó'o ña on vá'a ka'an na to'on yó'o. ⁴⁰ Ta saá, tá kivi ña nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ña xini ñó'ó ní kúu ña vivii ta xí'in ñato'ó ní kasa ká'no ndó ra.

15

To'on yó'o ká'an ndí ndixa Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin va'a naká'an ndó'ó to'on va'a xa'a Jesucristo ña xa nika'an ndoso jí noo ndó. To'on ña xa kándixa ndó kúu ña, tanda vitin yóo kútu ndó kándixa ndó to'on va'a yó'o. ² Ta xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso jí noo ndó, tá on sandakoo ndó kándixa ndó to'on yó'o, ta ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó kivi ña vaxi. Tá on sivi ñanda'a kúu ñayó'o, níkúu, ta saá ña maní kúu ña kándixa ndó Jesucristo.

³ Ta yi'i, xa saná'a jí ndó'ó mji to'on ña xini ñó'ó ní ka xa'a Jesucristo, ña kúu to'on ña naki'in jí noo ra. To'on yó'o káchí ña saá: Ñii kiva ndatan yóo ña káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó, ⁴ ta sandúxun na yiki koñu ra, ta tixin ña uní kivi, nataku ra. Ndi'i ñayó'o kisa ndivi ña ña káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á. ⁵ Tá ndi'i nataku Jesucristo, ta nativi ra noo taPedro, ta saá tuku nativi ra noo nákutá'an ndi'i nataa na xikuu na uxu ovi nixika xí'in ra. ⁶ Ta saá nativi ra noo nákutá'an o'on ciento

nivi na xindikon sata ra. Tanda vitin ku'a ní nayó'o táku ka na, vará lo'o na xa nixi'i. ⁷ Ta saá nativi Jesucristo noo taSantiago,* ta tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i naapóstol.

⁸ Ta ndi'i kundivi ñayó'o, ta saá niya'a ku'a ní kivi, ta nativi ra noo yi'i. Ta saá ndatán yoo ñii ta ta kaku kivi tá on vása ndáti nivi, saá yooi, saá chi ndui taapóstol kivi ña on vása ndáti nivi. ⁹ Ta saá ta ta nino ní ka kuu noo ndi'i naapóstol. Ta on vása kómii ndayi ña sakunaní na yi'i "apóstol", chi xina'a nixikai saxo'vi ní nivi na kuu nave'e ndino'o Ndios chi kándixa na Jesucristo. ¹⁰ Ta saá ni, Ndios ke'é ra ká'no ní ñava'a xí'in i, chi nakaxin ra yi'i kuu taapóstol. Ta on sivi ña maní kuu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xí'in i. Saá chi nda kivi kixá'a i kisa chiño i tanda vitin, ndeé ní ka kisa chiño i noo ña kisa chiño inka naapóstol. Ta ndixa on sivi xí'in ndeé mii kuu ña kisa ndivi i chiño, ta Ndios saní'i ra yi'i ndeé va'a ra, ta xí'in ndeé yó'o kisa ndivi i chiño ra. ¹¹ Ta saá ni, án yi'i kuu ta ta ká'an ndoso noo ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, án inka naapóstol kuu na ká'an ndoso to'on yó'o noo ndó, ta ñii kuu to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ta to'on yó'o kuu ña xa kándixa ndó.

¹² Ta to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó káchí ña ndi ndixa Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra. Ta saá, ñndachun sava ndó'o ká'an ndó, káchí ndó saá: "Tána kixaa ña kivi nivi, ta nda ñii kivi on nataku ka na"?, káchí ndó. ¹³ Ta on sivi ñandaa kuu to'on yó'o ña ká'an sava ndó'o. Saá chi tá nda ñii nivi on vása nataku na, ta ni Jesucristo on vása ní-nataku ra, níkuu. ¹⁴ Tá on sivi ñandaa kuu ña nataku Jesucristo, níkuu, ta nda lo'o on vása ndaya'vi to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ni on vása ndaya'vi ña kándixa ndó ra. ¹⁵ Tá ndixa on vása ní-nataku Jesucristo, níkuu, ta nivi na vatá kuu ndi, chi nika'an ndi

Ndios sanataku ra Jesucristo. Tá on sivi ñandaa kuu ña ndixa nataku nivi na nixi'i, ta ñayó'o sáná'a ndi Ndios on vása ní-sanataku ra Jesucristo, níkuu. ¹⁶ Tuku ká'an saá: Tá on ndixa nataku nivi na nixi'i, ta ñayó'o kóni kachí ña ndi on vása ní-nataku Jesucristo, níkuu. ¹⁷ Tá on vása ní-nataku Jesucristo, níkuu, ta saá ña maní kuu ña kándixa ndó ra, tanda vitin ndiso ka ndó kuachi noo Ndios. ¹⁸ Tá on vása ní-nataku Jesucristo, níkuu, ta ñayó'o kóni kachí ña ndi nivi na kándixa ra tá nixi'i nayó'o, ta nda ñii kivi on nataku na, ta ndi'i xa'a nayó'o, níkuu. ¹⁹ Ta mii yó, tá ndaa ini yó ndi ña kándixa yó Jesucristo kuu ña ndaya'vi ndasaá kuiti ñoyivi yó'o, ta nda lo'o on vása ndáti yó nataku yó ta kutaku yó xí'in Ndios ñoyivi nino, ta saá ñndixa nivi na ndá'vi ní ka kuu yó noo ndi'i nivi ñoyivi yó'o!

²⁰ Ta on sivi saá, chi ña ndixa ndino'o kuu ña nixi'i Jesucristo, ta Ndios sanataku ña'a ra. Ta saá Jesucristo yoo ra ndatán yoo ñanoó ña sákee nivi noo ndi'i ña nichi'i na, chi kuu ra ta tañoó nataku noo ndi'i nivi na nixi'i. ²¹ Ta xa'a ña on vá'a ke'é ñii laa ta kuyá xina'a, ndeé ña xá'ni nivi kixaa ña ñoyivi yó'o, ta saá ndi'i nivi xini ñó'o kivi na. Ta saá, xa'a ñava'a ke'é ñii laa ta, ta kuu ta ta nixi'i ta nataku ra, ndi'i nivi na nixi'i nataku na ñii kivi ña vaxi. ²² Ta xa'a ña ndi'i nivi kuu nasa'ya ñani síkuá ta tañoó Adán, ta saá ndi'i nivi ñii kuu na xí'in ra, ta saá xini ñó'o kivi ndi'i na. Ta saá ni, ndi'i nivi na ñii yóo xí'in Jesucristo, ndixa sanataku ra na ña ndino'o kutaku na xí'in ra. ²³ Ta viví, ndatán chitóni Ndios, saá koo ña nataku ñii ñii nivi. Saá chi Jesucristo xikuu ta tañoó nataku noo na nixi'i. Ta saá, tá kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o, ta sanataku ra ndi'i nivi na kándixa ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi. ²⁴ Tá ndi'i sanataku ra ndi'i nivi yó'o, ta kixaa kivi sondí'i ñoyivi,

* 15:7 TaSantiago, inka kivi ra kuu Jacobo.

ta Jesucristo sandi'i ra xa'a ndi'i saá noo ndee ná'no ña on vá'a, ta sandi'i ra xa'a ndi'i inka na xá'nda chiño, na kúu na on vása kisa to'ó Ndios. Ta saá Jesucristo taxi ra ndayí nda'a Yivá yó Ndios ña ka'nda chiño ra. ²⁵ Saá koo, chi Jesucristo xini ñó'ó ka'nda chiño ra noo ndi'i nivi ta noo ndi'i ña kuva'a, ta saá kundivi tãnda kundeé ra noo ndi'i ndee ña sãa ini xini ña'á, tãnda chikaa nino ra ndi'i ñayó'o tixin xa'a ra. ²⁶ Tá kixaa kivi ña xa kundeé Jesucristo noo ndi'i ñayó'o, ta ndee ña sondí'í sandi'i ra xa'a kúu ndee ña xá'ni nivi. ²⁷ Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, káchí ña saá: "Ndios chikaa nino ra ndi'i ña yóo ñoyívi tixin xa'a tãa yó'o", káchí to'on Ndios. Ta mji yó kũndaã ini yó ndí to'on yó'o on vása kóni kachí ña ndí mji Ndios chikaa nino xí'in mji ra tixin xa'a Jesucristo. Chi mji Ndios kúu tãa tã chikaa nino ndi'i ña yóo kuva'a tixin xa'a tãyó'o. ²⁸ Ta saá kixaa kivi tá Jesucristo naki'in ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña yóo, ta mji Jesucristo kasa nino xí'in mji ra noo Ndios, xa'a ña Ndios nduu ra tãa taká'no ndino'o, tãa tã xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi.

²⁹ Sava ndó'ó na kándixa Jesucristo kúu nivi na xa chichi tuku xa'a nivi na xa nixi'i, chi xáni siní ndó ndí saá chindeé ndó nayó'o. Ta saá ni, tá on vása kándixa ndó ndí natakú nivi na nixi'i, ta, ¿ndachun chichi ndó xa'a nivi yó'o?

³⁰ Ta mji ndi, tá on sivi ña ndixa kúu ña natakú nivi na nixi'i, níkúu, ta saá ña maní kúu ña ñii ñii kivi táxi xí'in mji ndi noo ña yiyo ní andã ña kivi ndi. ³¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ña ndixa kúu ña ndí ñii ñii kivi tákuji xí'in ña yiyo ní kivi. Ta saá tuku ña ndixa kúu ña chútú ñasij ini chi xa'a chiño ña kisa ndivi noo ndó, kándixa ndó Jesucristo vitin. ³² Ta xa nixoví ní ñi ñoo Éfeso yó'o, ta ndatán yóo ña kani tá'an i xí'in kití tíyukú, saá ñindo'o. Ta saá, tá on sivi ñandaa kúu ña natakú nivi na nixi'i, ta,

¿ndasaá ndáya'ví ña yoví nixoví yó'o? Tá ñandaa kúu ña on natakú yó, níkúu, ta va'a ka ke'é yó ndatán ké'é nivi ñoyívi yó'o na on vása kándixa Jesucristo, chi nayó'o ká'an na, káchí na saá: "Vitin ná kuxu yó ta ná ko'o yó, chi taan kivi yó", saá ká'an nivi yó'o.

³³ On taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó, ta naká'an ndó ña kóni kachí ñii to'on ndíchí ña káchí saá: "Tá náta'an va'a ní yó xí'in nivi na kúu na on vá'a ini, ta yiyo ní sanoo na ini mji yó ke'é yó ña on vá'a ndatán yóo ña ké'é na", saá káchí ñii to'on ndíchí ña xini yó. ³⁴ Ta vitin si'na viví kani siní ndó, ta nandikó ini ndó, ta on ke'é ka ndó ña on vá'a, ta tuku kundikon ndó yichi va'a. Yóo sava ndó'ó na on ta'an kũndaã va'a ini xa'a Ndios, ta xa'a ña lo'o ní xini ndó Ndios, va'a ná kuka'an noo ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá nduu yiki koñu nivi kivi natakú na

³⁵ Yóo sava ndó'ó na ndaka to'on ndi'i, kachí ndó saá: "¿Ndasaá natakú nivi na nixi'i? ¿Ndasaá koo yiki koñu na?", kachí ndó, ndaka to'on ndó ndi'i. ³⁶ ¿Ta to'on ña kí'ví kúu ñayó'o! Chi kani siní ndó ndasaá yóo ndikin trigo. Tá chí'i yó ndikin yó'o, ta tixin ño'o xini ñó'ó ta'yi ña, ta saá kuchiño taxi ña nduta inka trigo xaá. ³⁷ Ta ndikin trigo ña chí'i yó on vása ñii kúu ña xí'in trigo xaá ña nduta. Ta nda yukú ña chí'i yó, án ndikin trigo kúu ña, án inka noo ña chí'i yó kúu ña, ta ña nduta noo ña chí'i yó on vása ka ñii kúu ña xí'in ña chí'i yó. ³⁸ Saá chi Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii noo ña chí'i yó nduta ñayó'o, ta ñii ñii noo ña nduta yó'o, sín ná'a ña. ³⁹ Ta ndatán yóo ku'a ní noo ña chí'i yó, saá yóo ku'a ní noo yiki koñu, ta xa sín sín yóo ñii ñii ña. Saá chi xa sín yóo ña kúu yiki koñu nivi, ta xa sín yóo ña kúu yiki koñu kití, ta xa sín yóo ña kúu yiki koñu tísaa, ta xa sín yóo yiki koñu tiaká. ⁴⁰ Ta saá tuku xa

síin yóo yíkí koñu ña kómí nivi na táku ñoyívi yó'o, ta xa síin yóo ña kómí ndi'i ña táku ñoyívi ñino. Saá chi yóo ñava'a livi ká'no ña kómí yíkí koñu nivi na táku ñoyívi yó'o, ta yóo inká noo ñava'a livi ká'no kómí ndi'i ña táku ñoyívi ñino. ⁴¹ Ta yóo ñava'a livi ká'no kómí ño'o ña yé'e ndiví, ta yóo ñava'a livi ká'no kómí yoo ña yé'e ñoo, ta yóo inká ñava'a livi ná'no kómí kimi. Ta on sivi ñii kúu ñava'a livi ná'no ña kómí ndi'i kimi, chi xa síin xa síin kúu ñava'a kómí ñii ñii kimi. ⁴² Ñayó'o sáná'a ña mji yó ndasaá nduu yíkí koñu yó kivi natakú yó noo ña ñixi'i yó. Chi tá kixaa ña kivi yó, ta yíkí koñu yó nduxun ña tixin ño'o, ta ndatán yóo ña tá'yi ndikín ña ch'i nivi tixin ño'o, saá ta'yi yíkí koñu yó. Ta kivi natakú yó, ta inká ñaxaa nduu yíkí koñu yó, ta ñaxaa yó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. Ta nda víka, ndixa kutaku ndino'o ña ndi'i saá kivi. ⁴³ Tá kixaa ña kivi yó ta sanduxun na yíkí koñu yó, ta yíkí koñu yó'o ña on vása táku ka, on sivi ña livi kuu ña. Ta saá ni, kivi natakú yó, ta yíkí koñu naki'in ñii ñii yó ndixa ña kukomí ñava'a livi ká'no kuu ña. Saá chi yíkí koñu yó ña nduxun, ña vitá kuu ñayó'o, ta yíkí koñu yó xaá naki'in yó, ña kukomí ndee ndino'o kuu ña. ⁴⁴ Ta kivi táku yó ñoyívi yó'o ndasaá kuiti yíkí koñu nivi kúu ña kómí yó. Ta, tá kixaa ña kivi yó, ta yíkí koñu yó yó'o nduxun ña tixin ño'o. Ta tá kixaa ña natakú yó, ta saá naki'in yó inká noo yíkí koñu ña kuu kuenda ñoyívi ñino, ta nda ñii kivi on ndi'i ka xa'a yíkí koñu yó yó'o. Saá chi ñii noo kúu yíkí koñu kómí yó ñoyívi yó'o vitin, ta inká noo kuu yíkí koñu naki'in yó kivi natakú yó.

⁴⁵ Ñii xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'a káchí ña saá: "Ndios kisa va'a ra ta tañoó ta kúu taAdán, ta taxi ra ña nduu ra nivi táku", káchí to'on Ndios. Ta Jesucristo, ta ta sákunaní yó "taAdán sondí'í",†

ta yó'o nduu mji níma ndino'o táku, ta táxi ña ndí kutaku ndino'o nivi. ⁴⁶ Ta saá kúndaá ini yó ndí si'na kómí yó yíkí koñu ña xini ñó'o yó kutaku yó ñoyívi yó'o, ta saá kivi yó. Ta saá kixaa kivi natakú yó ta naki'in yó yíkí koñu ña taxi Ndios nda'a yó ña kúu kuenda ñoyívi ñino, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a yíkí koñu yó'o. ⁴⁷ Kuyaa xina'a ní Ndios tiin ra yaa noo ño'o, ta xí'in yaa yó'o kisa va'a ra ta tañoó. Ta inká noo ta, ta kúu Jesucristo, ta yó'o kee ra ñoyívi ñino ta kixaa ra noo ño'o yó'o. ⁴⁸ Ta saá ndi'i nivi na táku ñoyívi yó'o kómí na yíkí koñu na ndatán ñixiyo yíkí koñu ta tañoó, ta kúu ta kuva'a xí'in yaa noo ño'o. Ta ndi'i nivi na kutaku ñoyívi ñino kukomí na inká noo yíkí koñu na, chi ndatán yóo yíkí koñu Jesucristo kivi natakú ra, saá koo yíkí koñu nayó'o. ⁴⁹ Ta ndatán ñixiyo ta tañoó ta kuva'a xí'in yaa noo ño'o, saá yóo ndi'i mji yó vitin. Ta ñii kivi vaxi ndatán yóo Jesucristo, ta ta kee ñoyívi ñino, saá koo ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo.

⁵⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, kónij ña kúndaá ini ndó ndí yíkí koñu ña kómí yó vitin ñoyívi yó'o, on kivi kivi ña kutaku ña ñoyívi ñino noo xá'nda chiño Ndios. Saá chi yíkí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o, ñii kivi kutá'yi ña ta ndi'i xa'a ña, ta on kuchiño kúndeé ña kutaku ña xí'in yó ñoyívi ñino noo on kivi koo nda ñii ña tá'yí ta nda ñii ña ndí'i xa'a. ⁵¹ Vitin ndato'onj xí'in ndó xa'a ñii ña chitóni Ndios ta si'na chikaa se'é ra ña noo nivi, ta vitin taxi ra ña kúndaá ini yó ndí ndi'i mji yó nivi na kándixa Jesucristo on kivi ndi'i yó ñii kivi ña vaxi. Ta saá ni, ndi'i saá yíkí koñu mji yó ndixa nasama ña, chi ñii ñii yó naki'in yó yíkí koñu xaá. ⁵² Ta ñii kama xandikon nasama ña saá. Saá chi kivi sondí'í ñoyívi yó'o tá mji konj so'o nivi ña ndá'yi tón trompeta, ta

† 15:45 "TaAdán sondí'í" kúu to'on ña ká'an xa'a Cristo, ta ta naqaxin Ndios sakaku ra nivi.

ñii kama kuiti, ndatán yóo ña ñii nákuáni yó ta nákoto yó, saá kama nataku ñivi na kándixa Jesucristo na ñixi'i, ta naki'in na yíkí koñu xaá, ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a. Ta saá ñivi na kándixa Jesucristo na táku ka ñoyívi yó'o kivi saá, ñii kama nasama na, chi nduu na ñivi na naki'in yíkí koñu xaá ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a. ⁵³ Saá chi yíkí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o kúu ña ta'yi kivi kivi yó, ta on vása koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta xini ñó'ó naki'in yó yíkí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása ta'yi ta kutaku ña xí'in yó ndi'i saá kivi. ⁵⁴ Tá kixaa kivi ña xa naki'in yó yíkí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása ta'yi, ta xa nduu yó ñivi na kutaku ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, ña káchí saá: "Xa ndi'i xa'a ndee ña xá'ni ñivi, chi Ndios kündeé ra noo ndee yó'o. ⁵⁵ Ta saá, ¿mí kúchiño ka ndee ña xá'ni ñivi satakué'e ña na? Ta, ¿mí kúchiño ka ndee ña xá'ni?, chi on koq ka ndee kukomí ña noo ñivi", saá káchí to'on Ndios. ⁵⁶ Xini yó ndi ndee ña xá'ni ñivi xikomí ña ndayí satakué'e ña mji yó xa'a ña on vá'a ké'é yó, chi ya'vi ña on vá'a ké'é yó kúu ña xini ñó'ó kivi yó. Ta xa'a ña ndato'on ndayí Ndios, kúndaq ini yó yu kúu ña on vá'a, ta kúndaq ini yó ndi kivi yó xa'a kuachi ña ndiso yó noo Ndios. ⁵⁷ Ta saá ni, táxi yó ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios, chi xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, Ndios táxi ra ña kündeé yó noo ndee ña xá'ni, ta ndixa kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

⁵⁸ Ñakán kía, nañani yó xí'in náki'va yó, ndino'o kándixa ndó Jesucristo ta kútu kundikon ndó yichi ra. On taxi ndó ña inká ñivi nasama na ini ndó, ta ndi'i saá kivi taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó chiño Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá chi xini yó ndi nda ñii chiño ña kisa ndivi yó noo ra, on sivi chiño ña maní kúu ña.

16

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a nakaya na si'un xa'a inká ñivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'vi

¹ Ta vitin kónij ndato'onij xí'in ndó xa'a si'un ña nákaya ndi xa'a ña chindeé ña ñivi nandá'vi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Jerusalén. Ta kónij ña vitin kasa ndivi ndó ñii kiva ndatán xa xa'nda chiñoij noo ñivi na kándixa Jesucristo, na táku ku'a ñoo estado Galacia, na kúu na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Ndios. ² Ta saá kivi noo ñii ñii semana, ñii ñii ndó'ó xini ñó'ó tava sín ndó si'un ña chindeé ndó ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ñii kiva ndatán yóo si'un náki'in ñii ñii ndó xa'a chiño ké'é ndó, saá tava sín ndó lo'o noo si'un yó'o. Ta saá kivi xaa noo ndó, xa koo ti'va ndi'i si'un, ta on vása ñii kama nakaya ndó ndi'i ña mji kivi saá. ³ Ta va'a nakaxin ndó sava nañani yó, ña kuiso na si'un ña nakaya ndó, ta ko'on na ñoo Jerusalén, ta nataxi na si'un yó'o nda'a ñivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta yi'i, kivi xaa noo ndó, ta taa tutu ña ko'on xí'in nañani yó yó'o ña ndakuijin xa'a na. ⁴ Tá yóo xa'a ña ko'onij xí'in nañani yó yó'o ñoo Jerusalén, ta va'a ko'onij xí'in na.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo xáni sini ra ko'on ra koto ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

⁵ Ta yi'i, si'na xini ñó'ó ya'a kua'a ñoo estado Macedonia, ta saá xaa kotoij ndó'ó ñoo Corinto. ⁶ Ta kivi xaa noo ndó, ta va ñii ku'a kivi kooij xí'in ndó, ta ndásana kooij xí'in ndó ndi'i saá yoo vixin. Ta saá kónij ña kuchiño chindeé ndó yi'i xí'in ña xini ñó'ó nooij ña ko'onij inká xiiña noo xini ñó'ó ko'onij. ⁷ Ta kivi xaa kooij xí'in ndó, ta on xiinij ña ñii kama keeij ko'onij inká xiiña. Saá chi kónij na'a kooij xí'in ndó, tá taxi Ndios ke'éij saá. ⁸ Ta vitin kindooij ñoo Éfeso yó'o anda kixaa kivi kana

viko Pentecostés. ⁹ Saá chi vitin Ndios taxa ra noo i ña kasa ndivi i kuaxa ní chiño va'a xa'a Jesucristo ñoo yó'o. Tá mií saá yoo kuaxa ní nivi na saa ini xini na yi'i, ta nayó'o on xiin na ña kasa ndivi i chiño va'a yó'o.

¹⁰ Ta xaku ndá'vi i noo ndó ndí táná xaax ñani yó ta Timoteo noo ndó, ta va'a naki'in ndó ra xa'a ña ná kusii ini ra koo ra xii'ndó. Saá chi ta Timoteo ndixa kisa ndivi ra chiño Jesucristo ñii ki'va ndatán yoo chiño ña kisa ndivi i. ¹¹ Ñakán kía nda ñii ndó'o on kani sinj ndó ndí ta Timoteo yó'o kuu ra ta on vasa ndaya'vi. Ta nda víka, va'a chindeé ndó ra ña kuchiño ndikó ra noo i, chi yi'i xii'ndi'i inká nañani yó na yoo xii'ndi'ndati ndi ndí kixaa ra noo ndi.

¹² Ta ñani yó ta Apolos, xa nixaku ndá'vi ní noo ra ña ko'on ra xii'ndi'ndati nañani yó ña xaax ra xii'ndi'ndati na noo ndó, ta ni-xiin ra ko'on ra xii'ndi'ndati na vitin. Ta saá ni, ñii kivi ña kuna'a ra, ta kee ra ko'on ra koto ra ndó'o.

To'on yó'o kuu ñasondí'í noo tutu yó'o ña tí'vi ta Pablo nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

¹³ Ta ndó'o, nañani yó xii'ndi'ndati na kivi'va yó, koto va'a xii'ndi'ndati na mii ndó ña on taxi ndó ndí nda ñii ña on va'a chinda'a ña ndó'o ña sandakoo ndó yichi Jesucristo. Ta xini ñó'o ndixa kuu kundikon ndó yichi ra, ta nda lo'o on kuyi'vi ini ndó, ta chikaa ní ndó nde ña kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo. ¹⁴ Ta ndi'ndati chiño ké'é ndó xa'a nañani yó xii'ndi'ndati na kivi'va yó na táku ñoo Corinto xii'ndi'ndati na ndó, ná kasa ndivi ndó ña xii'ndi'ndati na ndixa kivi ini ndó xini ndó na.

¹⁵ Nañani yó xii'ndi'ndati na kivi'va yó, xa xini ndó ndí nave'e ta Estefanas xikuu nanoo ñoo estado Acaya na kándixa Jesucristo ta ndikon na yichi ra. Ta nayó'o ndixa taxi xii'ndi'ndati na ña kisa ndivi na chiño ña chindeé na nivi na kándixa Jesucristo. ¹⁶ Ta saá xaku ndá'vi i noo ndó'o ña kasa ndivi ndó ña ndúku ta Estefanas yó'o xii'ndi'ndati na nave'e

ra noo ndó. Ta ñii ki'va saá kasa ndivi ndó ña ndúku ndi'ndati na nivi na ñii ki'va kisa chiño noo Ndios ndatán ta Estefanas xii'ndi'ndati na nave'e ra kisa chiño na. ¹⁷ Yi'i kusi ní ini i, chi xa kixaa ta Estefanas, ta Fortunato ta xii'ndi'ndati na ta Acaico noo i vitin. Nataa yó'o kisa ndivi na chiño ña chindeé na yi'i, ndatán yoo chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó noo i. Ta ndó'o on kivi ke'é ndó saá chi xiká ní táku ndó noo i. ¹⁸ Ta nañani yó yó'o chikaa na nde ini i, ta chikaa na nde ini ndó'o. Ta saá xini ñó'o ndó naki'in va'a ndó nataa yó'o xii'ndi'ndati na ñato'o, ta ñii ki'va saá xini ñó'o naki'in va'a ndó ndi'ndati na nivi na va'a kisa ndivi chiño Ndios ndatán kisa ndivi nataa yó'o.

¹⁹ Ta ndi'ndati na kándixa Jesucristo, na táku kuaxa ní ñoo estado Asia yó'o, nayó'o tí'vi na to'on ña chindeé na ndó'o. Ta ñani yó ta Aquila xii'ndi'ndati na kivi'va yó ña Priscila xii'ndi'ndati na inká nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e nayó'o xa'a ña kisa ká'no na Ndios, nivi yó'o tí'vi na to'on ña chindeé na ndó'o, chi nayó'o xii'ndi'ndati na ndó'o ñii yoo ndó xii'ndi'ndati na Jesucristo xa'a ña kándixa ndó ra. ²⁰ Ndi'ndati nañani yó xii'ndi'ndati na kivi'va yó na táku ñoo yó'o tí'vi na to'on ña chindeé na ndó'o. Ta va'a ndi'ndati na ndó'o chindeé tá'an ndó, ta xii'ndi'ndati na ñato'o ní ini ndó chito ndó noo tá'an ndó.

²¹ Ta yi'i, ta Pablo, tí'vi i to'on ña chindeé i ndó'o vitin. Ta to'on yó'o táa i ña xii'ndi'ndati na mii i.

²² Tá yoo nivi na on vasa kivi ini xini na Jesucristo, ta, ¡va'a nayó'o kuiso na chi'ña noo Ndios! Ta ndúku i noo Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó, káchii saá: "¡Yachi ní ndikó ún kixaa tuku ún ñoyivi yó'o, Tata!", káchii xii'ndi'ndati na ra.

²³ ¡Ná ke'é Jesucristo kuaxa ní ñava'a xii'ndi'ndati na ndó'o! ²⁴ Ta kivi ní ini i xini i ndi'ndati na ndó, chi kuu yó nivi na kándixa Jesucristo, ta ñii yoo yó xii'ndi'ndati na ra. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña n̄taa taPablo ña t̄'ví ra kua'an nda'a n̄ivi na táku ñoo Corinto

*TaPablo t̄'ví ra t̄'on ña chindeé
ra
n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku
ñoo Corinto*

¹ Yi'i, taPablo, kúu i ñii taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo, chi saá kóni Ndios, ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta taa i tutu yó'o xí'in ñani yó taTimoteo, ta t̄'ví ndi ña xaá ña noo ndó'ó, n̄ivi na kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta kúu ndó n̄ivi na táku ñoo Corinto, án kúu ndó n̄ivi na táku kua'a ka ñoo ña ñó'o estado Acaya. ² Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ña taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ña ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

*Xí'in t̄'on yó'o taPablo ndát̄'on
ra
ndí yóo kua'a ní ñayó'vi xa xó'vi ra*

³ ¡Na kasa ká'no yó Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó! Ta Yivá yó Ndios ndeé ní kúnda'ví ini ra xíni ra m̄i yó, ta ndi'i saá kivi chíkaa ra ndeé ini yó. ⁴ Ta saá, tá yóo tondíni, án tá yóo ñayó'vi xó'vi yó, ta Ndios chíkaa ra ndeé ini m̄i yó. Ta Ndios ké'é ra saá xí'in yó xa'a ña kuchiño yó chíkaa yó ndeé ini n̄ivi tá kómí na tondíni, án tá yóo inka ña xó'vi na. Saá chi m̄i ndeé ña chíkaa Ndios ini yó, kúu ña kuchiño yó chíkaa yó ini n̄ivi na xó'vi. ⁵ Vará ndeé ní xó'vi yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta saá tuku náki'in yó kua'a ní ndeé va'a ini yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in ra. ⁶ Ta saá m̄i ndi, tá xó'vi ndi, ta xa'a ñava'a m̄i ndó kúu ña. Saá chi ña yo'vi xó'vi ndi kúu xa'a ña Ndios chíkaa ra ndeé ini ndó ta chindeé ra ndó'ó kaku ndó noo ña yo'vi xó'vi ndó. Ta tá Ndios chíkaa ra ndeé ini ndi, ta xa'a ñava'a m̄i

ndó kúu ña, chi Ndios ké'é ra saá xí'in m̄i ndi xa'a ña ñii kiva saá chíkaa ndi ndeé ini ndó'ó. Ta saá tá xó'vi ndó ñii kiva ndatán xó'vi m̄i ndi, ta kuchiño ndó va'a vivíi kúndeé ini ndó xí'in ñayó'o. ⁷ Ndixa ndaa ini ndi ndó'ó ña kútu ndíkõn ndó yichi Jesucristo ta õn sandakoo ndó yichi ra. Saá chi kúndaá ini ndi ñayó'o: tá yo'vi xó'vi ndó ndatán yo'vi xó'vi ndi, ta saá Ndios chíkaa ra ndeé ini ndó ndatán chíkaa ra ndeé ini ndi.

⁸ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ndi ña kúndaá ini ndó xa'a ña ndeé ní ñixó'vi ndi kivi ñixiyo ndi ñoo estado Asia. Yo'vi ní ñixiyo ña ñixó'vi ndi, tãnda ñitõndaá ndi ña õn kúndeé ka ndi, níkúu, saá ví ñixó'vi ndi. Ta õn vása ní-xani ka s̄ini ndi ña kutaku ndi noo ña ñixó'vi ndi. ⁹ Xa nda kúndaá ini ndi ña ndixa kivi ndi, níkúu. Saá ñixó'vi ndi xa'a ña sakuá'á ndi ña nda lo'o õn kúndaá ini ndi ndí xí'in ndeé m̄i ndi kuchiño sakuaku xí'in m̄i ndi, ta nda víka, sakuá'á ndi ña va'a ndaa ini ndi Ndios, taa ta sánataku n̄ivi na ñixi'i. ¹⁰ Ndixa Ndios xa sakuaku ra m̄i ndi noo ña yiyo ñixiyo kivi ndi, níkúu, ta vitin ndíkõn ra sakuaku tuku ra ndi'i. Ta ndaa ini ndi ña sakuaku ra ndi'i ñii ñii kivi ña vaxi. ¹¹ Ta ndó'ó, tá ndíkõn ka ndó ndúkú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndi'i, ta saá ñii ñii kivi ña vaxi Ndios sakuaku ra ndi'i noo ña yiyo kivi ndi. Tá kua'a ní ndó'ó ná koo ndó ndukú ndó noo Ndios xa'a ndi'i, ta saá koo kua'a ní n̄ivi taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a ke'é ra xí'in ndi.

*TaPablo ndát̄'on ra ndachun õn
vása ní-xa'ãn ra
kivi kachí ra k̄'on ra koto ra n̄ivi
na kándixa Jesucristo na táku ñoo
Corinto*

¹² Ta ña sákutú ini ndi xí'in ñasii kúu ña xíni ndi ndí vivíi xitaku ndi xí'in n̄ivi na ndíkõn yichi ñoyívi, ta ndixa vivíi ka xitaku ndi xí'in ndó'ó, n̄ivi na ndíkõn yichi Jesucristo. Ta õn s̄ivi ñandíchi s̄ini n̄ivi kúu ña taxi xitaku ndi saá, ta ñava'a ña san'i Ndios nda'a ndi kúu ña taxi vivíi

xitaku ndi noo ndó'ó ta noo ndi'i nivi. ¹³ Ta xa'a ñayó'o, noo ndi'i tutu ña táa ndi ta tí'vi ndi xa'a ña nda'a ndó, ta on vása táa ndi to'on ña on kúchiño ndó ka'vi ndó, ni on kúchiño ndó kundaa ini ndó. Ta vará, vitin kúmanj lo'o ña kundaa ini ndó, ta ndátij ndi kivi ña vaxi tondaa ndó ña kundaa va'a ini ndó ndi ndixa kúu ndi nivi na ndaa ta na ndino'o ini. ¹⁴ Ta saá kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndó'ó xa tondaa ndó ña ndixa kundaa va'a ini ndó ndi yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndó noo ndi'i, ta ñii ki'va saá yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndi noo ndó'ó.

¹⁵ Ta yi'i, xa'a ña ndaa ini ndi ndixa saá ná kundivi ndi'i ñayó'o, ña ndixa xani sinij kúu ña ko'onj kotoj ndó'ó ovi yichij, níkúu. Ta saá nda ovi yichij naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios xa'a ña ndato'onj to'on ra xí'in ndó, níkúu. ¹⁶ Saá chi ñanoó xani sinij ndi kivi kee j ko'onj nda ñoo estado Macedonia, ta ko'onj chí yichij ña yá'a ñoo Corinto xa'a ña xaaj kotoj ndó'ó ta kindooj lo'o kivi xí'in ndó. Ta saá kivi kee j ñoo Macedonia ta ndikój, ta saá ya'a tuku j chí ñoo Corinto xa'a ña koto tuku j ndó'ó, níkúu. Chi xani sinij ndi ndó'ó kuchiño ndó chindeé ndó yi'i xa'a ña ndikó j no'oj estado Judea, níkúu. Saá xani sinij ke'é j, ta on vása ní-kuchiño kasa ndivi j ña. ¹⁷ Ta saá ni, ¿án xani sinij ndó ndi on sivi ña ndino'o ini j kúu ña xani sinij xaaj ñoo ndó kotoj ndó'ó? ¿Án xani sinij ndó ndi ndatán yóo ñii ta ta ovi yu'u, ta ndikón yichij ñoyívi yó'o, saá yóoj noo ndó? Chi ta ovi yu'u yó'o ká'an ra: "Ndixa ke'é j saá", ta yá'a ñii káni lo'o ta kama násama ini ra, ta tuku ká'an ra: "Ó'on, on ke'é j saá", ta ta yó'o on sivi ta tondaa kúu ra chí on vása kisa ndivi ra to'on ña ká'an ra. ¹⁸ Ndixa Ndios kúu ta tondaa, ta mji Ndios yó'o ndakuijn ra xa'a ndi ndi on sivi nivi na ovi yu'u kúu ndi. Ta nda víka, ndixa kúu ndi nivi nandaa na kisa ndivi to'on ká'an. ¹⁹ Saá chi nañani yó ta Timoteo xí'in

ta Silvano ta xí'in yi'i nika'an ndoso ndi noo ndó xa'a Jesucristo, ta ta kúu Sa'ya Ndios. Ta on sivi ta ta ovi yu'u kúu Jesucristo. Ta ndi'i saá kivi ká'an ra ñandaa, ta ndixa kisa ndivi ra to'on ña ká'an ra. ²⁰ Ta xí'in ña ke'é Jesucristo, xa kundivi ndi'i saá to'on ña kindoo Ndios xí'in nivi kuiya xina'á. Ta vitin xa'a ña táku ndi ini Jesucristo, ndixa yóo yu'ú ndi xí'in Ndios, ta xa'a ñayó'o chínóo síkón ndi ñato'ó Ndios. ²¹ Ta Ndios taxi ra ndi ndó'ó xí'in mji ndi ñii yóo yóo xí'in Jesucristo ta kútu ndikón ndi'i yóo yichij ra. Ta Ndios xí'in Níma ra sakuiso chiño ra mji yóo ña kasa ndivi yóo chiño ra. ²² Ta ndatán yóo tonj ña kómí kitj, ña sáná'a káxín noo nivi yu kúu xito'o rí, saá yóo Níma Ndios xí'in yó. Saá chí ña táku Níma Ndios ini yó kúu ña sáná'a káxín ndi mji yó kúu yó sa'ya Ndios. Ta ña táku Níma Ndios ini yó kúu ña kisa ndaa ndi ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a sa'ya ra.

²³ Ta ndúkúj noo Ndios ña ndakuijn ra xa'aj ndi ndixa kúu to'on ña káchij saá: xa'a ña kí'vi ní ini j xini j ndó'ó kúu xa'a ña on vása ní-xaaj kotoj ndó'ó ñoo Corinto kivi saá. Saá chí ndixa ni-xiin j ka'an j to'on ña sataku'é e ini ndó. ²⁴ Ta mji ndi, on vása yóo ini ndi kuu ndi nivi na ndasaá kuiti ka'nda chiño noo ndó ndasaá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ñii ñii chiño xa'a Jesucristo. Ta nda víka, ñii káchij ndikón ndi kisa chiño ndi xí'in ndó xa'a ña ná koo ñasij ini ndó. Saá chí xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo kúu ña kútu ndikón ndó yichij ra, ta on sandakoo ndó ña.

2

¹ Ta saá xa'a ña ni-xiin j sakuchuchúj ini ndó'ó xí'in to'on kue'e, kúu ña chikaa ini ndi on xaaj kotoj ndó'ó. ² Chi táná níxaa j noo ndó ta ndato'on j xí'in ndó to'on ña sakuchuchú ini ndó'ó, níkúu, ta, ¿yu kúu nivi kuchiño ndasa sij ini j, níkúu? Ta ndixa on koó inká nivi kuchiño ke'é saá. ³ Ta saá

on vása ní-xaaj̄i noo ndó, ta xani sinij̄i ndí va'a ka taāi noo tutu ña t̄i'v̄i ta n̄ixaaj̄i ña nda'a ndó. Ta tá va'a chikaā so'o ndó to'on ña ndato'on̄i x̄i'in ndó noo tutu, ta saá k̄iv̄i xaaj̄i noo ndó, ta on koo ka xa'a ña kuchuchú inīi konij̄i ndó'ó k̄iv̄i saá, ta va'a kunakaā ka ñasij̄i inīi konij̄i ndó'ó. Ta ndixa ndaā inīi ndí ñii káchí ndó'ó kusij̄i inīi ndó x̄i'in̄i. ⁴ Tá mií n̄ixiyōi n̄itaāi tutu yó'o ña xa n̄aki'in ndó, ta n̄indi'i ní inīi xa'a ndó, ta n̄it̄a'v̄i n̄im̄āi, ta x̄akūi x̄i'in ña n̄ixit̄a kūa'a ní tánoōi xa'a ndó. Ta on s̄iv̄i xa'a ña sakuchuchú̄i ini ndó kúu ña n̄itaāi ña, ta xa'a ña kónij̄i kundaā ini ndó ndí ndeé ní kí'vi inīi x̄inīi ndó'ó kúu ña n̄itaāi ña.

TaPablo ndáto'on ra x̄i'in n̄ivi na kándixa Jesucristo ña kasa ká'no ini na xa'a ñii taāi ta ke'é ña on vá'a

⁵ Ta yoo ñii t̄at̄a'an ndó ta xa ke'é ña on vá'a, ta xa'a ñayó'o sakuchuchú ra inīi, ta on s̄iv̄i kuiti ȳi'í kúu taāi ta sakuchuchú ra ini, ta saá tuku sakuchuchú ra ini ndí'í ndó'ó. (X̄i'in to'on yó'o ña ká'an̄i xa'a ra, on s̄iv̄i to'on ña s̄aya'a m̄ij̄i ká'an̄i kúu ña.) ⁶ Ta saá vitin xa va'a, ta on saxo'v̄i ka ndó ra. Saá chí kūa'a ní ndó'ó xa saxo'v̄i ndó ra xa'a ña on vá'a ke'é ra. ⁷ Ta vitin ndixa x̄inīi ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a t̄ayó'o noo ña on vá'a ke'é ra, ta ka'an̄i ndó x̄i'in ra ña ndasa va'a ndó ini ra, koto ña kuchuchú ní ini ra, ñayó'o tondaā ña kundee ña noo ra. ⁸ Ta saá x̄aku ndá'v̄i noo ndó ña tuku saná'a káxín ndó noo ra ña ndixa kí'vi ini ndó x̄ini ndó ra. ⁹ Tutu ña n̄itaāi ña n̄ixaaj̄i noo ndó ña n̄aki'in ndó, x̄ikuu xa'a ña x̄ito ndosōi ndó'ó ña kundaā inīi án ndixa va'a chikaā so'o ndó ña ndúkú̄i noo ndó ta kasa ndivi ndó ndí'í ña. ¹⁰ Ta tá yoo n̄ivi na kisa ká'no ini ndó'ó xa'a, ta ȳi'í, ñii k̄i'va saá kisa ká'no inīi xa'a n̄ivi yó'o. Vará on vása x̄inīi án ndixa n̄ivi yó'o ke'é na ña on vá'a x̄i'in̄i, ta saá ni, xa kisa ká'no inīi xa'a na, ta m̄ij̄i Jesucristo x̄ini ra ndí ndixa xa ke'é saá. Ta xa'a ña chindeé̄i m̄ij̄i ndó

kúu ña ke'é̄i saá, ¹¹ chí n̄i-xiin̄i taxīi ndí ñaním̄a ndiva'a ká'no Satanás sandá'v̄i ña m̄ij̄i yó. Chí kundaā ini yó ndí n̄im̄a ndiva'a yó'o kútoo ní ña ke'é ña ndí'í noo ña on vá'a x̄i'in m̄ij̄i yó.

To'on yó'o ká'an̄i ndí ndí'í ní ini taPablo chí on koó taTito yoo ñoo Troas

¹² Tá n̄ixaaj̄i ñoo Troas xa'a ña ka'an̄i ndosōi to'on va'a xa'a Jesucristo noo n̄ivi, ta xa kundaā inīi ndí Jesucristo xa n̄akoná ra yich̄i noōi xa'a ña kuchiño ke'é̄i saá. ¹³ Ta saá ni, ndí'í ní inīi, chí n̄i-nan̄i'í ñani yó taTito ñoo yó'o. Ta saá n̄indaȳīi n̄ivi na kándixa Jesucristo ñoo Troas, ta keēi ndikó̄i, ta kixaāi ñoo estado Macedonia yó'o.

X̄i'in to'on yó'o taPablo ká'an̄i ra to'on

ñá taxīi ña táxa'v̄i ña'á nda'a Ndios

¹⁴ ¡Vitin táxi ndí ña táxa'v̄i ña'á nda'a Ndios! Saá chí taxīi ra ña ñii yoo ndí x̄i'in Jesucristo, ta ndatán yoo n̄ivi na kūa'an̄i ndík̄on s̄atāi t̄a taká'no t̄a xa kundeēi noo n̄ivi na kani tá'an x̄i'in ra, saá yoo m̄ij̄i ndí, ta kūa'an̄i ndí s̄atāi ra noo x̄ito kūa'a ní n̄ivi kūa'an̄i ndí. Ta ña s̄akūit̄a ní'no ndí to'on va'a xa'a Jesucristo, ndatán yoo siko ña támi ní xá'an, ta x̄it̄a ní'no ña ndí'í saá x̄i'ña, saá yoo ña. ¹⁵ Ta noo Ndios, yoo ndí ndatán yoo siko to'on va'a xa'a Jesucristo ña támi ní xá'an. Ta siko yó'o x̄it̄a ní'no ña noo ndí'í n̄ivi, án n̄ivi na kūa'an̄i yich̄i noo sákaku Ndios kúu na, án n̄ivi na kūa'an̄i yich̄i noo ndí'í xa'a na kúu na. ¹⁶ Ta noo n̄ivi na kūa'an̄i yich̄i noo ndí'í xa'a na, siko yó'o ndatán yoo t̄ach̄i ña xá'an tá'yí ta xá'ni ña, saá yoo ña. Ta noo n̄ivi na kūa'an̄i yich̄i noo sákaku Ndios na, ta siko yó'o ndatán yoo t̄ach̄i ña xá'an támi ta táxi ña kutaku ndino'o na, saá yoo ña. ¡Ta ndixa on koó n̄ivi na ndasaá kuiti x̄i'in ndeē̄i m̄ij̄i na kuchiño kasa ndivi na chíño ña ka'an̄i ndoso na to'on Ndios noo n̄ivi, chí chíño yo'v̄i ní kúu ña! ¹⁷ Ta yoo sava n̄ivi na on vása x̄i'in ña ndino'o ini na ká'an̄i ndoso na to'on Ndios, ta

kuiti x̄a'a ña kóni na ki'in ya'vi na kúu ña ká'an ndoso na to'on Ndios. Ta m̄ji ndi, on vása ké'é ndi ndatán ké'é ñivi yó'o. Nda víka, Ndios x̄ini ra ndí x̄i'in ña ndino'o ini ndi ká'an ndoso ndi to'on ra. Saá chi m̄ji Ndios t̄i'ví ra ndi'í kasa ndivi ndi chiño ra, ta m̄ji ndi ñii yóo ndi táku ndi x̄i'in Jesucristo.

3

*To'on yó'o ká'an ña x̄a'a
to'on x̄a'a ña k̄indo Ndios x̄i'in ñivi*

¹ ¿An x̄ani s̄ini ndó ndí x̄i'in to'on yó'o tuku k̄ixá'á ndi kisa ká'no x̄i'in m̄ji ndi? ¡On vása saá! Vará yóo sava ñivi na x̄ini ñó'ó tutu ña ndákuijn x̄a'a na, ta ndó'ó x̄ini káxín ndó ndi'í, ta on vása x̄ini ñó'ó ndi tutu ña taa ndó'ó án ña taa ink̄a ñivi, ña ndákuijn ña x̄a'a ndi. ² Saá chi m̄ji ndó ndatán yóo tutu ña ñika'yi noo níma ndi, saá yóo ndó. Ta on s̄ivi ña se'é noo ñivi kúu ña ká'an to'on tutu yó'o, chi ndatán yóo tutu ña x̄ito ndi'í ñivi ta ká'vi na ña, saá yóo ña táku ndó noo ñivi. ³ Ta ndó'ó, x̄a'a chiño ña xa kisa ndivi ndi noo ndó, xa ndu ndó ñivi na kándixa Jesucristo ta ndík̄on ndó yich̄i ra. Ta ndatán yóo tutu ña ndákuijn x̄a'a chiño ña kisa ndivi ndi x̄i'in ndó, saá yóo ña ndasaá táku ndó yich̄i Jesucristo vitin. Ta tutu yó'o kúu ña ñitaa m̄ji Jesucristo, ta on vása ní-taa ra x̄i'in tinta, chi Níma m̄ji Ndios, ta ta ndino'o táku, kúu ña ka'yi ña'á. Ta on vása ní-ka'yi ña noo yu, chi ñika'yi ña noo níma m̄ji ñivi.

⁴ Ta x̄a'a ña ñii yóo ndi x̄i'in Jesucristo, Ndios táxi ra ndí ndáa ini ndi ndí ñandixa kúu ñayó'o. ⁵ Ta kuiti m̄ji ndi on vása kómí ndi ndee kasa ndivi ndi chiño Ndios, ta m̄ji Ndios táxi ra ndee ra ña kúchiño kasa ndivi ndi chiño yó'o. ⁶ Ta x̄a'a ña Ndios xa taxi ra ndee ra x̄i'in ñandíchi ra nda'a ndi, vitin xa ti'va ndi ña va'a kisa chiño ndi noo ra, chi vitin kisa chiño ndi ndatán káchí to'on ñaxaá ña k̄indo Ndios x̄i'in ñivi, ña káchí ndasaá kúchiño

ñivi kutá'an va'a na x̄i'in Ndios. Ta ñaxaá yó'o on s̄ivi ndayí ña ñika'yi noo yu x̄ina'á kúu ña, chi ndayí yó'o káchí ña ndí ndi'í ñivi x̄ini ñó'ó kivi na x̄a'a ña on vá'a ké'é na. Ta ñaxaá ña k̄indo Ndios x̄i'in ñivi ká'an ña ndí Níma Ndios ña táku ini ñivi na kándixa Jesucristo kúu Níma ña táxi kutaku ndino'o na ndi'í saá kivi.

⁷ Kuiya x̄ina'á ta Moisés ñaki'in ra ndayí Ndios ta ñayó'o ñika'yi ña noo yu. Ta ndayí yó'o x̄á'nda chiño ña ndí x̄ini ñó'ó kivi ndi'í ñivi na on vása kisa ndivi ndi'í ña. Ta saá ni, x̄i'in ndee ká'no ña livi yé'e ña káku noo Ndios k̄ixa ndayí yó'o noo yuku noo ñixiyo ta Moisés. Ta ña ndee ñiye'e yó'o taxi ña ndí ndi'í m̄ji noo ta Moisés ñiye'e ní ña, ta x̄a'a ña k̄indo ña yé'e yó'o noo ra, na Israel on vása ní-kúchiño na koto káxín na noo ta Moisés. Ta saá ni, ña yé'e ña ñixiyo noo ra kuee kuee ñinda'va ndi'í ña. Vará ña ká'no ní ta livi ní yé'e kúu ndee ña k̄ixa x̄i'in ndayí Ndios ña ñaki'in ta Moisés kuiya x̄ina'á, ⁸ ta ña ká'no ní ka kúu ndee ña livi ní ña k̄ixa x̄i'in to'on ñaxaá ña k̄indo Ndios x̄i'in ñivi, ña ká'an ndasaá kúchiño ñivi ñaki'in na Níma Ndios kutaku ña ini na. ⁹ Ndeé ní ká'no ñava'a livi x̄ikuu to'on ña ñaki'in ta Moisés x̄ina'á, vará káchí ña ndí ndi'í ñivi x̄ini ñó'ó kivi na x̄a'a kuachi na. Ta ña ndee ní ká'no ta va'a ní ka kúu to'on x̄aá, ña káchí ndasaá Ndios s̄andu ra yóo ñivi na ndi, na on koó kuachi ndiso noo ra. ¹⁰ Ndeé ní ká'no ñava'a livi x̄ikuu to'on Ndios ña ñaki'in ta Moisés x̄ina'á, ta vitin ndee ní ka ká'no livi kúu to'on va'a x̄aá ña k̄indo Ndios x̄i'in ñivi. ¹¹ Vará ña ndee ní va'a ká'no livi x̄ikuu ndayí Ndios ña ñaki'in ta Moisés x̄ina'á, ta ndee ndayí yó'o on vása ní-kundeé ña koo ña ndi'í saá kivi. Ta saá ndixa ña ndee ní ka va'a ká'no livi kúu ñaxaá ña k̄indo Ndios x̄i'in ñivi, chi ñayó'o kundeé ña koo ña ndi'í saá kivi ña va'xi.

¹² Ta x̄a'a ña ndáa ini ndi ndí nda ñii kivi on ndi'í x̄a'a ñaxaá yó'o

ña k̄indo Ndios x̄i'in n̄ivi, ɔn v̄asa ȳi'v̄i nd̄i, ta k̄a'an ndoso k̄ax̄in nd̄i to'on Ndios n̄o n̄ivi. ¹³ ɔn v̄asa k̄e'ɛ nd̄i ndat̄an k̄e'ɛ taMoisés, chi tayó'o x̄indaṣi n̄o ra x̄i'in tikoto, ña n̄i-taxi koto naIsrael ña yé'e n̄o ra, ta ña yé'e yó'o lo'o lo'o nd̄i' i x̄a'a ña. ¹⁴ Ta ndat̄an yóo tikoto ña x̄indaṣi n̄o taMoisés, saá yóo ña s̄asi n̄o naIsrael, ña ɔn v̄asa táxi ña kundaa ini na ñandaṣa Ndios. Ta saá nda k̄ivi vitin, tá k̄a'vi na to'on ña k̄indo Ndios x̄i'in naIsrael x̄ina'á, ta ɔn v̄asa kúchiño kundaa ini na yukia kóni kachí ña k̄a'vi na, chi ndasaá kuiti Jesucristo kúu ta kúchiño kindaa ña s̄asi n̄o ña kundaa ini naIsrael ñandaṣa Ndios. ¹⁵ T̄anda k̄ivi vitin, tá k̄a'vi naIsrael to'on Ndios ña n̄ita taMoisés x̄ina'á, ta ndat̄an yóo tikoto ña ndasi, saá yóo ña s̄asi ini na, ta ɔn v̄asa táxi ña kandixa na ñandaṣa. ¹⁶ Ta saá tá n̄ivi naIsrael k̄andixa na Jesucristo, ta ndixa m̄i ra kindaa ra ña s̄asi ini n̄ivi yó'o. ¹⁷ Saá chi Jesucristo T̄a taKá'no n̄o yó ñii kúu ra x̄i'in Níma Ndios. Ta x̄a'a ña táku Níma Ndios ini n̄ivi na k̄andixa Jesucristo, ɔn v̄asa táku ka na t̄ixin ndee ña ɔn vá'a, ta kómí na ndee ña táku ndika na yich̄i ra. ¹⁸ Ta saá ndi' i m̄i yó n̄ivi na ndik̄on Jesucristo, ɔn v̄asa yóo ka yó ndat̄an yóo n̄ivi na táku x̄i'in ña ndasi n̄o na. Ta nda víka, ndat̄an yóo ñii yutátá ña yé'e x̄i'in ndee ká'no ña livi Ndios, saá yóo m̄i yó. Ta Níma Ndios ñii ñii k̄ivi ndása va'a ka ña m̄i yó, ta náki'in ka yó ndee ñava'a ká'no livi Ndios x̄a'a ña t̄onda yó nduu yó ndat̄an yóo Jesucristo.

4

¹ X̄a'a ña ká'no ini Ndios, k̄e'ɛ ra ñava'a x̄i'in m̄i nd̄i, ña kúu ña s̄akuiso chiño ra nd̄i' i kasa ndivi nd̄i chiño n̄o ra. Ñakán k̄ia ɔn v̄asa náka va ini nd̄i. ² Ta xa ch̄ika ini nd̄i ña nda lo'o ɔn k̄e'ɛ nd̄i ña ɔn vá'a ña sakuka'an n̄o nd̄i, ni ɔn v̄asa k̄e'ɛ se'ɛ nd̄i ña ɔn vá'a, ni ɔn v̄asa s̄andá'v̄i nd̄i n̄ivi x̄i'in to'on vatá, ta nda lo'o ɔn v̄asa násaka

nd̄i to'on Ndios x̄i'in to'on vatá. Ta nda víka, m̄i Ndios ndakuijn ra x̄a'a nd̄i ña kuiti k̄a'an nd̄i to'on ndaa. Ta x̄a'a ñayó'o ndi' i n̄ivi kúchiño kandixa na to'on ña k̄a'an nd̄i, chi x̄ini na ndi' i n̄ivi nandaṣa kúu nd̄i. ³ Ta sava n̄ivi ɔn v̄asa kúnda ini na to'on Ndios ña k̄a'an ndoso nd̄i n̄o na, chi yóo ña s̄asi ini na, ta nayó'o kúu n̄ivi na ndik̄on ku'a'an yich̄i n̄o ndi' i x̄a'a na. ⁴ Ta n̄ivi yó'o na ɔn x̄in kandixa to'on Ndios, yóo na ndat̄an yóo n̄ivi nakuáá nduch̄i n̄o. Saá chi Satanás ña x̄anda chiño n̄o yich̄i ɔn vá'a ñoyívi yó'o, s̄asi ña ini na. Ta x̄a'a ñayó'o ɔn v̄asa kúchiño na kundaa ini na to'on va'a x̄a'a Jesucristo, vará to'on yó'o ndat̄an yóo ño' o livi ña yé'e n̄o naa ñoó, saá yóo ña. Ta to'on yó'o k̄a'an ña x̄a'a Jesucristo, ta kómí ndi' i ndee ká'no ña livi yé'e, chi ñii kúu ra x̄i'in Ndios. ⁵ Ta saá, k̄ivi k̄a'an ndoso nd̄i to'on n̄o ndó, ta to'on ña k̄a'an nd̄i ɔn s̄ivi x̄a'a ña kasa ká'no x̄i'in m̄i nd̄i kúu ña, ta kuiti k̄a'an nd̄i x̄a'a ña kasa ká'no nd̄i Jesucristo, ta ndato'on nd̄i ndi' i Jesucristo kúu T̄a taKá'no n̄o ndi' i ña yóo ñoyívi. Ta ndato'on nd̄i x̄i'in ndó ndi' i kúu nd̄i n̄ivi na kisa chiño n̄o ndó, ta k̄e'ɛ nd̄i saá x̄a'a ña k̄i'vi ní ini nd̄i x̄ini nd̄i Jesucristo. ⁶ Kuj̄ya x̄ina'á ní Ndios x̄anda chiño ra, k̄achí ra saá: "N̄o naa ní, ná koo ña yé'e", saá k̄achí ra. Ta vitin m̄i Ndios yó'o kúu ta ta s̄anaye'e n̄ima yó, ta ña yé'e yó'o táxi ña x̄ini yó ndee ká'no ña livi yé'e ña kaku n̄o Ndios. Saá chi x̄ini yó Jesucristo, ta ta kómí m̄i ndee ká'no ña livi yé'e Ndios.

To'on yó'o k̄a'an ndi' Ndios kúu ta ta táxi ndee nda'a n̄ivi ña viv̄i kutaku na yich̄i Jesucristo

⁷ To'on va'a x̄a'a Jesucristo ndat̄an yóo ñakuíka, saá yóo ña. Ta ndi' i m̄i yó na k̄andixa to'on yó'o, ndat̄an yóo k̄isi ño' o n̄o ño' o ñakuíka yó'o, saá yóo yó. Ta saá s̄aná'a k̄ax̄in yó ndi' i ndee va'a ña kómí yó ɔn s̄ivi ndee m̄i yó kúu ña, ta ndee ña táxi Ndios nda'a yó kúu ña. ⁸ Ta saá m̄i

ndi, vará yóo kuá'a ní tondó'ó xó'vi ndi, ta kúndeé ndi noo ña. Vará yóo kuá'a ní tondíni noo ndi, tãnda on vása kúndaã ini ndi ndasaá kaku ndi noo ñayó'o, ta saá ni, on vása sãndakoo ndi ndáti ndi ndí Ndios chindeé ra ndi'i. ⁹ Vará nivi sáxo'vi ní na mii ndi xa'a ña ká'an ndoso ndi to'on xa'a Jesucristo, ta ndixa on vása yóo mató'ón ndi, chi Ndios nda ñii kivi on vása sãndakoo ra mii ndi. Vará nivi sákoyo na ndi'i nda noo ño'o, ta saá ni, on tã'an sandi'i na xa'a ndi. ¹⁰ Ta ndi'i saá xiiña noo kuá'an ndi xa'a ña kisa ndivi ndi chiño Jesucristo, yóo ña yo'vi xó'vi yiki koñu ndi, ta ñayó'o táxi ña kúndaã ini ndi ndí ñii yóo ndi xí'in Jesucristo, tãa tã nixo'vi ní tanixi'i ra xa'a kuachi ndi. Ta vitin xí'in ña xó'vi ndi sáná'a ndi ndí Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, chi ndee ña kómí yiki koñu ndi kúu ña káku noo ra. ¹¹ Ta mii ndi, vará táku ka ndi ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá kivi táxi xí'in mii ndi ña kivi ndi xa'a Jesucristo. Ta saá sáná'a káxin ndi noo nivi ndí Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, ta ndee ña kómí yiki koñu ndi kúu ña káku noo ra. ¹² Ta saá kúndaã ini ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi chiño ña sãkuiso Ndios ndi'i kúu xa'a ña xó'vi ní ndi nda xa yóo ña kivi ndi. Ta saá ni, xa'a ña xó'vi ndi saá, ndó'ó kandixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, ta vitin táku ndino'o ndó noo Ndios chi Jesucristo táku ra ini ndó.

¹³ Ñii xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ñii tãa nika'an ra, káchí ra saá: "Kandixa i Ndios, ñakán kía nika'an i to'on xa'a ra", káchí ra. Ta ñii ki'va saá mii ndi kãndixa ndi Ndios, ta saá ká'an ndoso ndi to'on ra noo nivi. ¹⁴ Saá chi xini ndi ndí Ndios, tãa tã sanatakú Jesucristo, ñii ki'va saá kivi ña vaxi sanatakú ra ndi'i noo ña nixi'i ndi. Ta saá naki'in ra mii ndi xí'in ndó'ó ña ko'on yó xí'in ra ta kutaku yó noo ra ndi'i saá kivi. ¹⁵ Ta vitin ndi'i ña xó'vi ndi kúu xa'a ña kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó. Saá chi ñava'a ña ké'é Ndios xa'a ña sakaku

ra nivi, ñayó'o xita ní'nó ña noo kuá'a ní nivi, ta náki'in na ña. Ta saá ví'í ní nivi taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a náki'in na, ta chinóo síkón ní na ñato'ó Ndios.

¹⁶ Ñakán kía on vása nákava ini ndi. Vará yiki koñu ndi ñii ñii kivi kuee kuee kuá'an ndi'i xa'a ña, ta ñii ñii kivi Ndios ndása xaá ra ndee níma ndi. ¹⁷ Ta kúndaã ini ndi ndí ña xó'vi ndi xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o ña válí kuiti kúu ña, ta kama ya'a ña. Ta ña xó'vi ndi nda lo'o on vása kútá'an ñayó'o xí'in ña livi va'a ña ná'no ña yóo ñoyívi ñino noo kutaku ndi ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñava'a yó'o. Ta ñava'a ñoyívi ñino kuu ña ná'no ní ka noo ndi'i ña on vá'a xó'vi ndi ñoyívi yó'o. ¹⁸ Ñakán kía on vása ndíni ndi xini ndi ña kúu kuenda ñoyívi yó'o, ña kúu ña xito ndi xí'in nduchú noo ndi, chi ñii kivi ndi'i xa'a ñayó'o. Ta ndixa ndíni ndi xini ndi ña kúu kuenda ñoyívi ñino, ña kúu ña on vása xito ndi xí'in nduchú noo ndi, chi ñayó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña.

5

¹ Ta ndatán yóo ve'e mandiado noo táku yó lo'o kivi, saá yóo yiki koñu yó kivi táku yó ñoyívi yó'o. Ta xini yó ndí ñii kivi vaxi ndi'i xa'a yiki koñu yó yó'o. Ta saá ñoyívi ñino naki'in yó yiki koñu yó xaá ña kúndeé koo ndi'i saá kivi. Ndios kúu tãa tã kasa va'a yiki koñu yó ña xaá yó'o, ta on sivi nivi kúu na kasa va'a ña. ² Ta kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, ta xikan ini yó, chi kútoo ní yó ña nasama yó ña kutaku yó xí'in yiki koñu yó ña xaá ñoyívi ñino. ³ Ta ndatán yóo ña sandakoo yó tikoto yatá ta kundixin yó tikoto xaá, saá koo kivi naki'in yó yiki koñu yó xaá ña kutaku yó ñoyívi ñino. Ta xa'a ña naki'in yó yiki koñu yó xaá, níma yó on kutaku yalá ña ñoyívi ñino. ⁴ Ta ñoyívi yó'o yiki koñu yó, yóo ña ndatán yóo ve'e mandiado noo táku yó. Ta vará tána yó xí'in ña yo'vi xó'vi yó ñoyívi yó'o, ta saá ni,

on xiin yó kivi yó ta sandakoo yó yiki koñu yó ñoyívi yó'o ña kindoo vichí níma yó. Ta ndixa ña kóni yó kúu ña kundixin yó yiki koñu xaá ña naki'in yó ñoyívi ñino. Ta kivi saá on kukomí ka yó yiki koñu ña xini ñó'ó kivi, ta ndi'i saá kivi kutaku ndino'o yó xí'in yiki koñu xaá ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a. ⁵ Ta xa'a ña kutaku xaá yó saá, kúu xa'a ña Ndios kisa va'a ra mii yó, ta xa taxi ra Níma ra kutaku ña ini yó. Ña táku Níma Ndios ini yó vitin kúu ña kisa ndaa ndi ndixa naki'in yó ndi'i ña kindoo Ndios taxi ra nda'a yó.

⁶ Ta saá ndi'i saá kivi ndaa ini yó Ndios, ta xini yó ndi ndi'i kivi tá táku ka yó xí'in yiki koñu yó ñoyívi yó'o, ta on ta'an tondaa yó kutaku yó ñoyívi ñino xí'in Ndios. ⁷ Ta kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, vará on kúchiño koto yó Jesucristo xí'in nduchú ñoo yó, ta xí'in ña ndaa ini yó ra, táku yó ndíkón yó yichí ra. ⁸ Ta xa'a ña ndaa ini yó Jesucristo, xani sini yó ndi va'a ka ná sandakoo yó yiki koñu yó ñoyívi yó'o, ta ko'on yó kutaku yó xí'in ra ñoyívi ñino. ⁹ Ta saá, ndixa ña xini ñó'ó ní ka ñoo yó kúu ña ké'é yó ña sákusiini ini Ndios, án kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, án kivi táku yó ñoyívi ñino. ¹⁰ Chi ñii kivi ndi'i yó koni ñó'ó kuita yó ñoo Jesucristo ña kasa nani ra xa'a kuachi yó, ta kivi saá ñii ñii yó naki'in yó ndasaá yó ña kisa ndivi yó kivi xitaku yó xí'in yiki koñu yó ñoyívi yó'o, án ñava'a xikuu ña, án ña on vá'a xikuu ña kisa ndivi yó.

Nivi na kándixa Jesucristo ndiso chiño na xí'in ña chindeé na nivi ña nakutá'an va'a na xí'in Ndios

¹¹ Xa'a ña kúndaa ini ndi ndi'i nivi xini ñó'ó taxi na ñato'ó ní nda'a Ndios xí'in ña ndino'o ini na, ta mii ndi chíkaa ndi ndee ña chindeé ndi nivi kándixa na ra. Ndios xini va'a ra níma mii ndi, ta kóni ndi ña ñii káchí ndó'ó kúndaa va'a ini ndó ndi nivi na ndino'o ini kúu ndi. ¹² On vása ká'an ndi to'on yó'o xa'a ña

kasa ká'no xí'in mii ndi ñoo ndó. Ta nda víka, chíkaa ní ndi ndee ña kasa ndivi ndi chiño va'a xa'a ña kusii ini ndó koni ndó ndi'i. Ta saá kúchiño ndó ndakuiin ndó xa'a ndi ñoo nivi na kúu na ña'a ní ini chi va'a ní ná'a chiño ké'é na, vará on sivi nivi na ndino'o ini kúu na. ¹³ Ta mii ndi, sava nivi xani sini na ndi nivi na sána kúu ndi. Tá ndixa yóo ndi ndatán yóo nivi na sána, ta yóo ndi saá xa'a ña chíkaa ndi ndee vivii kisa chiño ndi ñoo Ndios. Ta saá ni, tá on sivi nivi na sána kúu ndi, ta kúu ndi nivi na va'a ini xa'a ña vivii kisa chiño ndi ñoo ndó'ó. ¹⁴ Ta ña kivi ini Jesucristo xini ra mii ndi kúu ña chínda'a ndi'i ña va'a kisa ndivi ndi chiño ña sákuiso ra ndi'i. Saá chi kúndaa ini ndi ndi ñii laá Jesucristo nixi'i xa'a kuachi ndi'i nivi. Ta saá ndi'i nivi ndatán yóo ña nixi'i na, saá yóo ña. ¹⁵ Ta Jesucristo nixi'i ra xa'a ndi'i nivi. Ta saá ndi'i nivi na kándixa ña'a on vása xini ñó'ó ka kutaku na kuiti xa'a ña sákusi na ini mii na, ta nda víka, kúchiño kutaku na xa'a ña sákusi na ini Jesucristo, ta ta nixi'i xa'a na, ta natakú ra xa'a ña kúchiño taxi ra natakú na.

¹⁶ Ñakán kía kivi vitin tándaa ndi'i saá kivi vaxi, xa sandakoo ndi ña xani sini ndi xa'a inka nivi ndatán yóo ña xixani sini ndi kivi xindikón ndi yichí ñoyívi yó'o. Vará si'na tá on ta'an kándixa ndi Jesucristo, xixani sini ndi xa'a ra ndatán xani sini nivi na ndíkón yichí ñoyívi yó'o, ta on vása ka xani sini ndi saá. ¹⁷ Saá chi ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta táku na ini ra, ta nivi yó'o kúu na nivi xaá. Ndi'i ñayatá nixiyo ini na xa nija'a ndi'i ña, ta vitin Ndios ndasa xaá ra ini na.

¹⁸ Ndi'i ñayó'o kúu chiño ña kisa ndivi Ndios. Saá chi xa'a ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, Ndios sanakutá'an ra mii yó xí'in ra. Ta saá sákuiso chiño ra mii ndi ña chindeé ndi nivi ña nakutá'an vá'a na xí'in Ndios. ¹⁹ Ta to'on ña ndát'o'on ndasaá kúchiño nakutá'an va'a nivi xí'in Ndios kúu ña káchí saá: Xí'in

ña n̄ixi'i Jesucristo nda'a tón cruz xa'a kuachi n̄ivi, Ndios n̄ixiyo ra kisa chiño ra ña sánakutá'an va'a ra n̄ivi xí'in m̄i ra, ta kándaxa ra kuachi sata n̄ivi na kándixa Jesucristo, chi nayó'o ñii yóo na xí'in ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra m̄i ndi ña ká'an ndoso ndi noo n̄ivi to'on yó'o. ²⁰ Ta saá ndatán yóo nataa na nakuiso chiño ña ko'on na inká ñoo xí'in ndayí ta taká'no noo na ña kasa ndivi na chiño tayó'o, saá yóo m̄i ndi vitin. Saá chi Jesucristo sakuiso chiño ra m̄i ndi ña ko'on ndi inká ñoo xí'in ndayí ra ña chindeé ndi n̄ivi ña nakutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta to'on ña ndatón ndi xí'in n̄ivi, ndatán yóo to'on ña xáku ndá'ví m̄i Ndios noo na, saá yóo ña. Ta saá vitin xí'in ndayí Jesucristo, xáku ndá'ví ndi noo ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña xini ñó'ó xa'a ña nakutá'an va'a ndó xí'in Ndios. ²¹ Vará Jesucristo nda ñii ña on vá'a on vása ní-ke'é ra, ta xa'a kuachi ndi'i n̄ivi, Ndios sanduu ra Jesucristo ta ta nakuiso ndi'i kuachi n̄ivi ñoyívi. Ta saá xa'a ña n̄ixi'i Jesucristo nda'a tón cruz xa'a kuachi n̄ivi, ndi'i m̄i yó na kándixa ña'a, nduu yó n̄ivi na ndii noo Ndios ta on vása ndiso ka yó kuachi noo ra.

6

¹ Ta saá, xa'a ña ñii káchí ndó'ó ta ndi'i kisa chiño yó noo Ndios, xáku ndá'ví ndi noo ndó ña on taxi ndó ndí ña man̄i kuu ñava'a ke'é Ndios xí'in ndó, chi xa'a ñava'a ní ini Ndios, sakaku ra ndó'ó. ² Chi noo to'on Ndios ña n̄itaa na xina'á, Ndios kachí ra saá:

Kivi chikaa ini i ña ke'é i ñava'a xí'in ndó, chikaa so'o i ña ndukú ndó noo i;
ta m̄i kivi yó'o sakaku i ndó'ó, ta chindeé i ndó'ó,
kachí Ndios, káchí to'on ra ña n̄itaa na xina'á. Ta vitin xa kundivi to'on yó'o, chi xa kixaa kivi ña n̄ika'an Ndios xa'a. Saá chi kivi vitin kuu kivi ña Ndios kóni ra ke'é ra ñava'a xí'in n̄ivi, ña kuu ña sakaku ra na noo ña on vá'a.

³ Ta m̄i ndi chikaa ní ndi ndee ña viví ndikón ndi yichi Jesucristo. Ta xí'in ña va'a táku ndi saá noo n̄ivi, on vása táxi ndi ña koo ña ndatán yóo ña sákachi'i xa'a n̄ivi na xíto ña ke'é ndi. Ta xí'in ña viví táku ndi saá, on naní'i n̄ivi ña on vá'a ka'an na xa'a chiño ña kisa ndivi ndi. ⁴ Nda víka, xa'a ña kuu ndi nataa na kisa chiño noo Ndios, xí'in ndi'i ña ke'é ndi sáná'a ndi noo n̄ivi ndasaá va'a kutaku na ña sakusij na ini Ndios. Ta saá kúndeé ini ndi xí'in ndi'i tondó'ó táku ndi, ta kúndeé ini ndi xí'in tondíni kómí ndi ta kúndeé ini ndi xí'in ndi'i noo ña xó'vi ndi. ⁵ Kua'a ní yichi n̄ikani ní na ndi'i xí'in kuártá, tin na ndi'i, ta taan na ndi'i ini ve'e kaa. Nixiyo kua'a ní n̄ivi na saa ini xini na ndi'i, kua'a ní yichi nisiso na n̄inda'yi ndaa na ndi'i. Ndeé ní n̄ikisa chiño ndi, ta kua'a ní ñoo on vása ní-kisin ndi, ta kua'a ní kivi ni-xixi ndi. ⁶ Ta saá ni, ndi'i saá kivi xí'in ñandaa ini ndi viví xitaku ndi. Ta ndixa xini ndi ñandaa Ndios, ta kisa ká'no ini ndi xa'a n̄ivi, ta ndi'i yichi ke'é ndi ñava'a xí'in na. Táku Níma Ndios ini ndi, ta ndino'o ini ndi kivi ini ndi xini ndi n̄ivi. ⁷ Ká'an ndi to'on ndaa, ta xí'in ndee Ndios ká'an ndoso ndi to'on yó'o noo n̄ivi. Ta ñii ñii kivi xí'in to'on ña ndaa ta xí'in ña viví táku ndi, chikaa ní ndi ndee ña kúndeé ndi noo ña on vá'a. ⁸ Xa'a ña kuu ndi n̄ivi na kisa chiño noo Ndios, sava yichi n̄ivi kisa to'ó na ndi'i, ta sava yichi n̄ivi xaa noo na xini na ndi'i. Sava yichi ká'an na to'on va'a xa'a ndi, ta sava yichi ká'an na to'on on vá'a xa'a ndi. Vará n̄ivi na ndaa ta na ndino'o ini kuu ndi, ta sava n̄ivi ká'an na xa'a ndi kuu ndi n̄ivi na vatá na sándá'ví ña'a. ⁹ Vará xini na yu kuu ndi, ta ndatán ke'é na xí'in n̄ivi na on vása xini na, saá ke'é na xí'in ndi. Vará ñii ñii kivi yatin ní yóo ña xa kivi ndi, ta saá ni, táku ka ndi vitin. Saxon'vi ní na ndi'i, tãnda vitin, on vása kuu ndi n̄ivi na n̄ixi'i. ¹⁰ Xani sijn̄i n̄ivi ndí kuu ndi n̄ivi na kúchuchú ini, ta on vása saá, chi ndixa ndi'i saá kivi nákaa ñasij ní

ini ndi. Xáni sɪni nivi ndi kúu ndi nivi nandá'ví ní, ta on vása saá, chi ndixa xa naxaxi ndi ñakuiká Ndios nda'a ku'a ní nivi. Xáni sɪni nivi ndi nda ñii ñakuiká on vása kómí ndi, ta on vása saá, chi ndixa kómí ndi ndi'i ñakuiká ndino'o Ndios.

11 Nañani yó xí'in náki'va yó, na táku ñoo Corinto, ndino'o ní ini ndi nika'an ndi xí'in ndó, ta nakoná ndi nima ndi noo ndó. 12 Ta ndi'i, ndixa kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó, ta ndó'ó, lo'o ní kí'vi ini ndó xini ndó ndi'i. 13 Ndatán xáku ndá'ví yivá naváli noo sa'ya ra, saá xáku ndá'ví ndi noo ndó'ó ña ñii kí'va ndatán kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i.

To'on yó'o ká'an, ndatán yóo ve'e Ndios, saá yóo mii yó nivi na kándixa Jesucristo

14 Ta xini yó ndi on vá'a kunoo ñii yoko sɪni ñii tísɪndiki ta xí'in sɪni ñii tiburro, chi on vása ñii káchí sɪta ovi rí saá ña ko'on rí. Ta ñii kí'va saá mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, on vá'a kindoo yó ña ñii káchí kasa ndivi yó ndi'i chiño xí'in nivi na on vása kándixa Jesucristo. Saá chi nivi na ké'é ñanda on kúchiño koo yu'ú na xí'in nivi na on vása ké'é ñanda. Ta ni on kúchiño ño'o yé'e ñii kutá'an ña xí'in ñanaa. 15 Ta ni on kúchiño koo yu'ú Jesucristo xí'in ñanímá ndiva'a ká'no Satanás.* Ta ni on kúchiño ñii koo yu'ú nivi na kándixa Jesucristo xí'in nivi na on vása kándixa ra. 16 Ta ve'e ño'o ñaidolo on kúchiño ñii koo ña xí'in ve'e ño'o Ndios ndino'o. Ta mii yó ndatán yóo ve'e ño'o Ndios tatakú, saá yóo yó, chi táku Nímá Ndios ini yó. Ta ñii xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, Ndios nika'an ra xa'a nivi na nakaxin ra kuu naño ra, kachí ra saá:

Yi'i koo i xí'in na ta kutakú i xí'in na; ta kuu i Ndios mii na, ta nivi yó'o kuu na naño mii i,

* 6:15 Inka kivi Satanás kúu Belial.

saá kachí Ndios. 17 Ta xa'a ñayó'o inka xiiña noo to'on ra, nika'an Ndios, kachí ra saá:

Kee ndó noo nivi na on vá'a yó'o, ta kuxiká ndó noo ña on vá'a ké'é na;

ta on tondaa nda'a ndó noo nda ñii ña kúu ña on vá'a noo i.

Ta saá va'a naki'ini ndó'ó noo i.

18 Ta yi'i kuu i Yivá ndó,

ta sa'yai taa, ta sa'yai ña'a kuu ndó'ó,

kachí Ndios, taa ta kúu taKá'no noo yó, ta Taa ta kómí ndi'i ndee kúu ra.

7

1 Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña Ndios kindoo ra xí'in yó ña sanduu ra yó sa'ya ra, va'a ná ndasa ndii xí'in mii yó. Ta saá xini ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, ta kuxiká yó noo ndi'i ña táxi kukini yiki koñu yó ta noo ndi'i ña táxi kukini nima yó. Ta xa'a ña kisa to'ó yó Ndios, ñii ñii kivi va'a ná chikaa yó ndee ña kutakú ndii yó noo ra.

TaPablo kúsi ini ra chi nandikó ini nivi naño Corinto ta vitin ké'é na ñavá'a

2 Xáku ndá'vi i noo ndó ña kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i. Ndixa on vása ní-ke'é ndi ña on vá'a xí'in nda ñii ndó'ó, ni nda lo'o on vása ní-sandá'vi ndi nda ñii nivi. 3 On sivi xa'a ña ka'an kuachi i xí'in ndó kúu ña ká'an i to'on yó'o. Saá chi xa nika'an i xí'in ndó ndi ndixa kí'vi ní ini ndi xini ndi ndó'ó. Ta saá, án táku ka ndi ñoyivi yó'o, án xa kama kixaa ña kivi ndi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó. 4 Ndáa ini i ndi kúchiño ndato'on i xí'in ndó xí'in ña ndino'o ini i, ta kúsi ní ini i xini ndó'ó. Vará yo'vi ní xó'vi ndi, ta saá ni, nákaa ñava'a ní ini i ta yóo ña kúsi ní ini i.

5 Nda kivi kixaa ndi ñoo estado Macedonia yó'o, on vása ní-kuchiño ndi nakindée ndi, chi nixiyo ku'a ní tondó'ó noo ndi. Saá chi nixiyo nivi na kani tá'an xí'in ndi, ta nixiyo

kuḗ'a ní tondíni ña sayi'ví ní ini ndi. ⁶ Ta Ndios, ta kúu ta ta chíkaa ndee ini nivi na kúu na nakava ini, chíkaa ra ndee ini ndi xí'in ña kixaa ta Tito noo ndi. ⁷ Ta saá tuku kúsií ní ini ndi xa'a ña ndato'on ra xí'in ndi ndí ndó'ó chíkaa ndó ndee ini ra. Ta ta Tito yó'o ndato'on ka ra xí'in ndi ndí ndeé ní kóni ndó kixi ndó koto ndó yi'i, ta ndato'on ra xí'in ndi ña ní kúchuchú ní ini ndó xa'a kuachi ndó, ta vitin ndí'i ini ndó xa'a i. Ta saá ña xini so'o i to'on yó'o ña ndato'on ta Tito xí'in i ndixa sakusií ní ka ña ini i.

⁸ Vará tutu ña nítai ta t'ví i nixaa noo ndó, ñayó'o taxi ña ní kúchuchú ní ini ndó'ó, ta vitin yi'i on vása nándikó ini i xa'a ña nítai noo tutu yó'o ña nixaa noo ndó. Ta saá ni, tá si'na ndixa ní xiyoo ña nándikó ini i xa'a ña nítai noo tutu yó'o, chí kúndaa ini i ndí to'on ña nítai sakúchuchú ní ña ini ndó'ó, vará kuiti ñii káni lo'o ndó'ó ndó saá. ⁹ Ta vitin yoo ña kúsií ní ini i. Ta on sivi xa'a ña ní kúchuchú ini ndó'ó kúu ña kúsií ní ini i vitin, ta kúsií ini i xa'a ña kúndaa ini ndó ña on vá'a ke'é ndó, ta nándikó ini ndó ta kuyatin ndó noo Ndios. Ta ña ní xiyoo ña kúchuchú ini ndó saá xikuu ñava'a ña xikoni Ndios, chí taxi ña ña nándikó ini ndó xa'a kuachi xindiso ndó. Ta saá vará to'on yo'vi xikuu ña nítai ndi nixaa ña noo ndó, ta to'on yó'o nda lo'o on vása ní-satakué'e ña ndó'ó. ¹⁰ Saá chí ña kúchuchú ini taxi Ndios xó'vi nivi, ñayó'o chindee ña nivi yó'o ña nándikó ini na, ta ka'an na ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta sakaku ra na. Ta saá ña kúchuchú ini nivi ña taxi Ndios xó'vi na kúu ñii ñava'a xa'a mii na. Ta yoo inká noo ña kúchuchú ini nivi na kúu na ndíkon yichi ñoyívi yó'o. Ta ña kúchuchú ini nayó'o on sivi ñava'a kúu ña, chí chinda'a ña nivi yó'o ña ko'on na yichi noo kivi na noo Ndios. ¹¹ Ta ndó'ó, ña kúchuchú ní xiyoo ini ndó xikuu ña taxi Ndios ní xoy'vi ndó. Ta saá, ña kúchuchú ní xiyoo ini ndó yó'o chíkaa

ña ndee ini ndó xa'a ña ke'é ndó ñava'a. Saá chí ña kúchuchú ní xiyoo ini ndó kúu ña kisa ndaa ndí on vása ní-xiyoo yu'ú ndó xí'in ña on vá'a ke'é ta ta tá'an ndó. Ta kivi nítondaa ndó kúndaa ini ndó ñandaa, ta nisa ini ndó xini ndó ña on vá'a, ta ní yí'vi ini ndó noo Ndios ko to saxo'vi ra ndó'ó. Ta saá vitin kóni ní ndó koto ndó yi'i, ta chíkaa ní ndó ndee ña kisa ndivi ndó ñandaa xí'in ta ta tá'an ndó ta ke'é ña on vá'a. Ta xí'in ndi'i ñayó'o, xa saná'a ndó noo ndi ndí nivi na ndii kúu ndó chí ke'é ndó ñandaa xí'in ta yó'o. ¹² Kivi nítai tutu ña ní xaa noo ndó, ta on sivi xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a ta ta ke'é ña on vá'a xikuu ña, ní on sivi xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a nivi na ní xoy'vi xí'in ña on vá'a ke'é ta yó'o xikuu ña. Ta xa'a ña kuchiño saná'a ndó noo Ndios ndí ndixa kí'vi ní ini ndó xini ndó ndí' i xikuu xa'a ña nítai ña.

¹³ Ñakán kía vitin xa nduva'a ní ini ndi. Saá tuku kúsií ní ini ndi xito ndi ña yoo ña kúsií ní ini ta Tito, chí ndó'ó xa chíkaa ndó ndee ini ra. ¹⁴ Xa kisa ká'no i ndó'ó noo ta Tito, ta ndó'ó on vása ní-sakuka'an ndó noo i, chí ndixa va'a ní kisa ndivi ndó xí'in ra. Ta xí'in ñayó'o saná'a ndó ndí ñandaa kúu ndi'i to'on va'a ní ka'an ndi xa'a ndó xí'in ra. Ta ñii kí'va saá to'on ndaa kúu ndi'i saá to'on ña ndato'on ndi xí'in ndó'ó. ¹⁵ Ta Tito kí'vi ní ka ini ra xini ra ndó'ó kivi náka'an ra ndasaá va'a ní chíkaa so'o ndó to'on ña ndato'on ra xí'in ndó, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña ndukú ra noo ndó. Ta xí'in ñato'ó ní ta xí'in ña yí'vi ini ndó, náki'in ndó ra kivi ní xaa ra noo ndó. ¹⁶ Ta vitin kúsií ní ini i chí ndi'i ñayó'o kisa ndaa ña noo i ndí ndixa yoo xa'a ña ndaa ini i ndó'ó.

8

To'on yó'o ká'an ndí nivi na táku kuḗ'a ní ñoo taxi na v'í ní s'ún xa'a ña chindee na nivi nandá'vi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin kóni ndi ndato'on ndi xí'in ndó xa'a ñava'a ña kaku ini Ndios ña taxi ra yóo ña ini nivi na kándixa Jesucristo na táku ku'a ñoo estado Macedonia yó'o. 2 Vará nivi yó'o ná'no ní ñayo'vi xó'vi na, ta yóo ñasii ní ini na. Ta vará nivi nandá'ví ní kúu na, ta on sivi nasí'nda kúu na, ta taxi na ku'a ní s'ún ña chindeé nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. 3 Ta yi' ndakuiin i xa'a nayó'o ndi ndatán yóo ña kómí ñii ñii na, saá yóo ña taxi na, tãda saxo'vi xí'in mii na xa'a ña taxi na ña xini ñó'ó nda'a nandá'ví. Ta on sivi xí'in ñanduxa kúu ña taxi na ña, ta xí'in ñasii ní ini na taxi na ku'a ní s'ún. 4 Tãda xaku ndá'ví ní na ñoo ndi ña ná ke'é ndi ñava'a xí'in na ña taxi ndi ña saní'i na s'ún mii na ñoo s'ún ña xa ñakaya ndi ña chindeé nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví na táku ñoo Jerusalén. 5 Ta ña va'a ní ka ke'é na ñoo ña ndáti ndi ke'é na. Saá chi si'na taxi xí'in mii na nda'a Ndios, ta saá tuku ñataxi xí'in mii na nda'a mii ndi. Ta ña ke'é na saá kúu ña kóni Ndios. 6 Ta Tito kúu ta ta xa kixá'á nákaya s'ún ña taxi sii ndó xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví yó'o. Ta xa'a ñayo'o, xaku ndá'ví ndi ñoo ra ña saxino ra chiño yó'o. 7 Va'a ní kisa ndivi ndó ndi'i chiño ña ké'é ndó xa'a Jesucristo. Saá chi ndino'o ní ini ndó ndáa ini ndó Ndios, ta vivii xini ndó ndato'on ndó to'on ra xí'in nivi, ta xini va'a ndó ñandaa Ndios, ta chikaá ní ndó ndee ña kisa chiño ndó ñoo Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i. Ta vitin ndúkú ndi ñoo ndó ña va'a ní kasa ndivi ndó chiño ña taxi ndó s'ún xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo ñoo Jerusalén.

8 On sivi ña xá'nda chiño i ñoo ndó kúu to'on ña vitin ká'an i xí'in ndó, ta kuiti ndato'on i xí'in ndó xa'a ña kũdaa ini ndó ndi nivi na kándixa Jesucristo na táku inká ñoo, nayó'o xa chikaá ní na ndee, ta xa ñakaya na ku'a ní s'ún xa'a ña chindeé

na nivi nandá'ví ñoo Jerusalén. Ta vitin kúchiño saná'a ndó án ñii kí'va ndino'o ini ndó kí'vi ini ndó xini ndó nivi nandá'ví yó'o. 9 Xa xini ndó ndi Jesucristo kúu ra ta ta ká'no ini, ta ná'no ní ñava'a ke'é ra xí'in yó. Saá chi ta ta kómí ndi'i ñakuíká kúu ra, ta kisa ndá'ví xí'in mii ra xa'a yó. Ta xa'a ña kisa ndá'ví xí'in mii ra, vitin mii yó nivi na kándixa ra kómí yó ndi'i ñakuíká Ndios.

10 Vitin ndato'on i xí'in ndó ndasaá xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño yó'o. Chi kuyá yava ndó'ó xikuu nivi nanoó kixá'á nákaya s'ún xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ta saá tuku ndó'ó xikuu nivi nanoó kutoo ní taxi s'ún nda'a nandá'ví yó'o. 11 Ta vitin xini ñó'ó saxino ndó chiño ña kixá'á ndó kisa ndivi ndó. Ta ndatán kixá'á ndó kisa ndivi ndó chiño yó'o xí'in ñasii ní ini ndó, ñii kí'va saá saxino ndó chiño yó'o. Ta va'a ñii ñii ndó taxi ndó ndatán yóo ña kómí ndó. 12 Saá chi tá ndino'o ini yó kóni yó taxi yó ña kómí yó nda'a Ndios, ta saá táxi yó ndatán yóo ña kómí yó, ta ndixa Ndios náki'in va'a ra ña táxi yó nda'a ra. Ta on vása ndúkú Ndios ñoo yó ña taxi yó nda'a ra ña on koo kómí yó.

13 On xii ndi ña taxi ndó ndi'i ña kómí ndó, ta koo ña kũmanii ñoo ndó, tá mii saá nivi na naki'in ña taxi ndó nda'a na, nayó'o kukomí na nda ku'a ní ka ña xini ñó'ó ñoo na. On xii ndi ña koo saá, 14 ta ña kóni ndi kúu ña ñii ñii yó kukomí yó ña xini ñó'ó yó. Vitin xí'in ña ví'í kómí ndó kúchiño chindeé ndó nivi na kũmanii ña xini ñó'ó ñoo. Ta saá nda kixaa kivi ña koo ña kũmanii ñoo ndó'ó, ta nivi na naki'in ñava'a nda'a ndó, kuchiño na chindeé na ndó'ó kivi saá. Ta saá ñii ñii yó kukomí yó ña xini ñó'ó yó nda'a yó. 15 Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "Nivi na ñakaya ku'a ní ñava'a, kómí na ñava'a xini ñó'ó na, ta on vása ní-ndoo ndoso ka ña nda'a na. Ta nivi na ñakaya lo'o ñava'a, ta on

vása ní-kumañi ká ña nda'a na", káchí tɔ'on Ndios.

¹⁶ Ta yi'i táxi i ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios, chi chikaa ra ini ñani yó taTito ña yóo ña ndí'i ini ra xa'a ndó, ñii ki'va ndatán yi'i ndí'i ini i xa'a ndó'ó. ¹⁷ Ta taTito xí'in ñasii ní ini ra, ñika'an ra ndí ndixa kasa ndivi ra chiño ña sakuiso i ra, chi ñó'o ní ini ra xa'a ndó, ta ndino'o ní ini ra kóni ní ra xa'a ra koto ra ndó'ó.

¹⁸ Ta xí'in taTito yó'o, ti'ví ndi inká tañani yó, ta kúu ta'a ta kánóo va'a tɔ'on xa'a noo ndi'i saá ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kua'a ní ñoo. Saá chi tayó'o va'a ní kisa chiño ra xí'in ña sakuíta ní'nó ra tɔ'on va'a xa'a Jesucristo. ¹⁹ Ta ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kua'a ní ñoo, ñivi yó'o ñakaxin na tañani yó yó'o ña ko'on ra xí'in ndi nda ñoo Jerusalén xa'a ña nataxi ndi si'ún nda'a ñivi nandá'ví na kándixa Jesucristo. Ta mji ndi kisa ndivi ndi chiño yó'o xa'a ña taxi ndi ñato'ó nda'a Ndios, ta saá tuku kisa ndivi ndi chiño yó'o xa'a ña saná'a ndi ña kúsi ní ini ndi chindeé ndi ñivi yó'o. ²⁰ Ta vivii kisa ndivi ndi chiño yó'o, chi ví'í ní si'ún kúu ña nákaya ndi noo kua'a ní ñoo, ta nda lo'o on xjin ndi taxi ndi ña ka'an kuáchí ñivi xa'a ndi. ²¹ Ñakán chikaa ní ndi ndee xa'a ña vivii kasa ndivi ndi chiño yó'o xí'in ñanda'a noo Ndios, ta xí'in ñanda'a noo ñivi.

²² Ta saá ti'ví ndi inká ká tañani yó ña ko'on ra xí'in ovi nañani yó yó'o. Tayó'o kua'a ní yichí xa saná'a ra ndi on sivi ta'a ta xúxán kúu ra, ta ta'a ta va'a ní chiño kúu ra, ta kúsi ní ini ra chindeé ra ñivi. Ta vitin xa'a ña ndixa ndáa ní ini ra ndó'ó, xa chikaa ini ra chindeé ra ndó'ó xí'in chiño yó'o. ²³ Ta ñani yó taTito, ndixa ndakuiin i xa'a ra ndi ñii káchí kisa chiño ra xí'in i xa'a ña chindeé ndi ndó'ó. Ta nañani yó na ko'on xí'in ra, ndakuiin i xa'a nayó'o ndi kúu na nataa na xika chiño noo ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kua'a ní ñoo, ta ndixa kánóo síkón ñato'ó Jesucristo xa'a

chiño ña kisa ndivi nañani yó yó'o. ²⁴ Ta ndó'ó, va'a kasa ndaa ndo noo nañani yó yó'o ndi ndixa ki'vi ini ndo xini ndo na. Tá ke'é ndo ñava'a saá xí'in nayó'o, ta saá ñivi na kándixa Jesucristo na ti'ví nañani yó yó'o, kundaa ini na ndi on sivi ña mañi kúu xa'a ña kúsi ní ini ndi xini ndi ndó'ó.

9

¹ On vása xini ñó'ó kuaku ndá'ví i noo ndo ña chindeé ndo ñivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ² chi xini va'a i ndi ndino'o kúsi ini ndo chindeé ndo ñivi yó'o. Ta xa kua'a ní yichí ñika'an i ñava'a xa'a ndo noo ñivi na táku ñoo estado Macedonia yó'o. Ñika'an i xí'in na ndi xa kuyá yava, ndó'ó na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Acaya, xa yóo ti'va ndo taxi ndo si'ún ña chindeé ndo nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Kivi xini so'o naño Macedonia ndi ndó'ó naño Acaya xa chikaa ní ndo ndee ini mji ndo ña chindeé ndo nandá'ví naño Jerusalén, ta saá ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Macedonia chikaa na ndee ña nákaya na si'ún xa'a ña chindeé na nandá'ví yó'o. ³ Ta saá ni, vitin ti'ví i taTito xí'in ovi ká nañani yó ña xa'a na noo ndo ña chindeé na ndó'ó ña vivii nakaya ndo si'ún yó'o. Ta saá on sivi ña mañi kuu ña ñika'an va'a i xa'a ndo, chi ñika'an i ndi ndó'ó xa yóo ti'va ndo taxi ndo si'ún ña xa nakaya ndo. ⁴ Saá chi inká nañani yó naño Macedonia yó'o, táná xa'a na xí'in i noo ndo, ta on ta'an saxino ndo nákaya ndo si'ún, ta saá kuka'an ní noo ndi, chi ndáa ini ndi ndó'ó ña xa yóo ti'va ndo xí'in si'ún nakaya ndo. Ta ñii ki'va saá ndó'ó, tá on ta'an koo ti'va ndo xí'in si'ún kivi xa'a ndi noo ndo, ta saá ndó'ó kuka'an ní noo ndo. ⁵ Ñakán kía chikaa ini i ti'ví i taTito xí'in ovi nañani yó ña xa'a si'na na noo ndo ña chindeé na ndó'ó nakaya ndo si'ún ndatán kindo ndo kasa ndivi ndo. Ta saá kivi xa'a ndi noo ndo, ta xa koo

ti'va ndi'i sɪ'ún ña kóni ndó taxi ndó x̣a'a ña chindeé ndó nandá'ví. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí ndino'o ini ndó kúsij ini ndó taxi ndó sɪ'ún yó'o, ta ɔn sɪví xí'in ñandux̣a kuu ña taxi ndó ña kɪvɪ saá.

⁶ Naká'án ndó tɔ'on ndíchí ña káchí saá: “Nɪvi na lo'o ní chí'i, ta lo'o ní naki'in na. Ta nɪvi na kụa'a ní chí'i, ta kụa'a ní naki'in na”, saá ká'an tɔ'on ndíchí. ⁷ Ta saá ñii ñii ndó'ó xínɪ ñó'ó taxi ndó ndatán yóo ña chikaa ini ndó, ta ɔn vá'a xí'in ña chuchú ini ndó taxi ndó sɪ'ún, ta ni ɔn vá'a xí'in ñandux̣a taxi ndó ña. Chi Ndios kí'vi ní ini ra xínɪ ra nɪvi na xí'in ñasij ini táxi na sɪ'ún nda'a ra. ⁸ Ta Ndios kómí ra ndee ke'é ra ñava'a xí'in ndó ña naki'in ndó kụa'a ní ka ñava'a nɔo ña xínɪ ñó'ó ndó. Ta saá ndi'i saá kɪvɪ kukomí ndó ndi'i ña konɪ ñó'ó ndó, ṭanda ndoɔ ka ña nɔo ña konɪ ñó'ó ndó. Ta saá kuchiño ndó saní'i ndó ña x̣a'a ña chindeé ndó nɪvi na kisa ndivi kụa'a ní nɔo chiño ṿa'a. ⁹ Chi tɔ'on Ndios ña nɪtaa na x̣ina'á káchí ña saá x̣a'a ñii ṭaa ṿa'a:

ɔn sɪví ṭaa ṭa sɪ'nḍa kúu ra,
ta ví'í ní ñava'a xa saní'i ra nɪvi
ndá'ví.

Ta ɔn ndi'i x̣a'a chiño ṿa'a kisa ndivi
ṭaa ṭandaɔa yó'o,

ta kundeé ña koo ña ndi'i saá kɪvɪ
ña vaxi,

saá káchí tɔ'on Ndios x̣a'a ṭaa ṿa'a yó'o. ¹⁰ Ta Ndios kúu ṭaa ṭa táxi ndikɪn ṭata nda'a nɪvi na chí'i, ta táxi ra ñaxíxi nda'a ndi'i nɪvi ña kuxu na. Ta ṃij Ndios yó'o ndixa taxi ra ndi'i ñava'a xínɪ ñó'ó nda'a ndó, ta sakuɪna ra ñava'a kómí ndó, x̣a'a ña kuchiño taxi ndó kụa'a ní ñava'a ña chindeé ndó inḳa nɪvi. ¹¹ Ta Ndios ke'é ra ña ndi'i ndó'ó kukuíká ndó xí'in ndi'i saá nɔo ñava'a. Ta saá ndi'i saá yichɪ kuchiño taxi ndó kụa'a ní ña xínɪ ñó'ó nda'a nɪvi na ɔn kɔó ña kómí. Ta vitin x̣a'a ña taxi ndó sɪ'ún nda'a ndi ña nataxi ndi ña nda'a nandá'ví, ta saá kụa'a ní nɪvi na naki'in ñava'a yó'o taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. ¹² Saá chi x̣a'a ña chindeé ndó vitin nañani yó xí'in náki'ṿa yó nandá'ví, nayó'o

naki'in na ña xínɪ ñó'ó na. Ta saá tuku x̣a'a ña chindeé ndó nɪvi yó'o, taxi ndó ndí koo kụa'a ní nɪvi na taxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. ¹³ Ta xí'in chiño ṿa'a yó'o ña chindeé ndó nɪvi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, saná'a káxín ndó ndí ndino'o ní ini ndó kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño tɔ'on Jesucristo, ña kúu ña kándixa ndó. Ta saá kụa'a ní nɪvi kasa ká'no ní na Ndios x̣a'a ña ṿa'a ndíkɔn ndó yichɪ Jesucristo, ta kasa ká'no ní na ra x̣a'a ña ví'í ní ñava'a taxi ndó nda'a nɪvi na ɔn kɔó ña kómí. ¹⁴ Ta saá nɪvi yó'o ka'an na ndukú na ñava'a nɔo Ndios x̣a'a ndó'ó, chi kí'vi ní ini na xínɪ na ndó'ó. Saá chi kusij ní ini na x̣a'a ña kúu ndó nɪvi na ṿa'a ini, chi ñava'a ña káku ini Ndios yóo ña ini ndó. ¹⁵ ¡Ná taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios x̣a'a ña ká'no ní ñava'a saní'i ra ṃij yó! Ta ña ká'no ní ñava'a kúu ñayó'o, ṭanda ɔn kɔó tɔ'on naní'i yó ndatɔ'on yó x̣a'a ña.

10

Xí'in tɔ'on yó'o ṭaPablo ká'an ra ndákuiɪn ra x̣a'a ṃij ra nɔo nɪvi na ká'an

ndí ɔn sɪví ṭaapóstol ndino'o Jesucristo kúu ra

¹ Vitin xáku ndá'víj nɔo ndó, chi ñii kɪ'va ndatán yóo Jesucristo ṭaa ṭa ndá'ví ini, ta ṭaa ṭa ṿa'a ini saá yóo yí'j. Ta saá ni, sava ndó'ó ká'an ndó káchí ndó x̣a'a j ndí kɪvɪ yóo j xí'in ndó, kúu j ñii ṭaa ṭa yí'ví ini xíto ndó, ta saá ni, tá xíká ní yóo j nɔo ndó, ta ndatán yóo ṭaa ṭa kútee ní, saá yóo j, chi ṭaa j tɔ'on kue'e nɔo tutu ña tí'víj xạa nda'a ndó, saá káchí ndó x̣a'a j. ² Ta vitin xáku ndá'víj nɔo ndó ndí ɔn kuu ndó nɪvi na tá'yá ini. Ta saá ɔn vása konɪ ñó'ó j ka'an j tɔ'on kue'e xí'in ndó kɪvɪ xạa j nɔo ndó. Ta saá ni, xáni sɪnɪ j ndí ndixa konɪ ñó'ó j ka'an j tɔ'on kue'e xí'in sava ndó'ó, na kúu nɪvi na xáni sɪnɪ x̣a'a ṃij ndi ndí táku ndi ké'é ndi ndatán yóo ña kóni ña ɔn vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o. Ta tɔ'on vatá kúu ña xáni sɪnɪ

ndó saá x̄a'a ndi. ³ Vará ndixa táku k̄a ndi x̄i'in yikí koñu ndi ñoyívi yó'o, ta on s̄iví x̄i'in ndee ñivi ñoyívi yó'o kúu ña káni tá'an ndi x̄i'in ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o. ⁴ Saá chi ndee ña yóo nda'a ndi ña kúu ña x̄ini ñó'ó ndi x̄a'a ña kani tá'an ndi x̄i'in ña on vá'a, on s̄iví ndee ña x̄ini ñó'ó ñivi ñoyívi yó'o kúu ña. Chi ndee Ndios kúu ña x̄ini ñó'ó m̄ii ndi, ta ndee yó'o kúchiño ña sandi'i ña x̄a'a ndi'i ndee on vá'a, vará ña kútụ ní ñó'o kúu ña. ⁵ Ta saá x̄i'in ndee Ndios s̄andi'i ndi x̄a'a ñavata ña yóo ini ñivi ña táxi kuñ'a ní ini na, ta s̄asi ña noo na ña on kuchiño na koni va'a na Ndios. Ta s̄aná'a ndi ñivi yó'o ña taxi na ndi'i ña x̄ani s̄ini m̄ii na nda'a Jesucristo, x̄a'a ña nasama ra ña t̄anda kani s̄ini na ndatán kóni m̄ii ra. ⁶ Ta ndó'ó, k̄iví t̄onḡaa ndó kuu ndó ñivi na xa va'a kisa ndivi ña kóni Jesucristo, ta saá m̄ii ndi xa yóo ti'va ndi saxo'vi ndi ink̄a ndó'ó na on x̄iin kasa ndivi ña kóni ra.

⁷ Ta ndó'ó, ndasaá kuiti káa ña x̄ito ndó, saá kisa nani ndó x̄a'a ña. Ta saá ni, ndó'ó ñivi na ndaa ini ña ndixa ñii yóo ndó x̄i'in Jesucristo, ta va'a ná kundaa ini ndó ndí ñii k̄i'va saá m̄ii ndi ñii yóo ndi x̄i'in Jesucristo. ⁸ Vará ká'no ní ñasii yóo ini i x̄a'a ndayí ña kómí i xá'nda chiño i noo ndó'ó, ta on vása kúka'an noo i x̄a'a ndayí yó'o. Saá chi Jesucristo kúu t̄a t̄a taxi ndayí yó'o nda'a i x̄a'a ña chindeé i ndó'ó ña va'a kua'no ndó yichí ra, ta on s̄iví ña sandi'i i x̄a'a ndó'ó kúu ña taxi ra ndayí yó'o nda'a i. ⁹ Ta on x̄iin i ña kani s̄ini ndó ndí x̄a'a ña sayi'vii ndó'ó kúu ña ñitaa i tutu ña ti'vii ñixaa noo ndó. ¹⁰ Chi sava ndó'ó ká'an kuáchí ndó x̄a'a i, káchí ndó saá: "Tutu ña ñitaa t̄a Pablo kue'e ní ká'an ña x̄i'in yó, ta saá ni, tá yóo ra ñindichi m̄ii ra x̄i'in yó, ta vitá ní ná'a ra noo yó, ta káa ra ndatán káa ñii t̄a t̄a on vása kúchiño va'a ka'an noo ñivi", saá káchí sava ndó'ó x̄a'a i. ¹¹ Ta ndó'ó, ñivi na káchí saá, x̄ini ñó'ó kundaa ini ndó ndí ndatán ká'an tutu ña

táa i k̄iví yóo x̄iká i noo ndó, ñii k̄i'va saá koo ña ke'é i x̄i'in ndó k̄iví x̄a'a i noo ndó.

¹² Nda lo'o on x̄iin ndi ñii ke'é ndi ndatán ké'é ñivi na ña'a ní ini ta ndása ná'no x̄i'in m̄ii na. Nayó'o ndasaá kuiti x̄i'in ñandichí s̄ini m̄ii na kisa nani na x̄a'a m̄ii na, án va'a ké'é na, án on vá'a ké'é na. Ta ñivi na kisa nani saá x̄a'a m̄ii on s̄iví ñivi na ndino'o ndichí s̄ini kúu na. ¹³ Vará kúsii ini ndi x̄ini ndi chiño ña kisa ndivi ndi, ta on vása kúñ'a ini ndi x̄a'a chiño yó'o. Saá chi Ndios kúu t̄a t̄a sakuiso chiño ndi i ta xá'nda chiño ra noo ndi ndá ñoo kuu ña ko'on ndi kasa chiño ndi, ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndi ña kisa chiño ndi nda ñoo m̄ii ndó vitin. ¹⁴ Ta m̄ii ndi x̄ikuu ñivi nanoó ndato'on x̄i'in ndó to'on va'a x̄a'a Jesucristo. Ta x̄i'in chiño ña kisa ndivi ndi noo ndó, nda lo'o on vása ní-ya'a ndoso ndi noo ña taxi Ndios ndayí nda'a ndi ña kisa chiño ndi. ¹⁵ Ta nda lo'o on vása ní-kisa ká'no x̄i'in m̄ii ndi x̄a'a chiño ña ink̄a ñivi kisa ndivi na. Ta nda víka, ña kóni ndi ta ndati ndi kúu ña ñii ñii k̄iví kua'no ka ña ndaa ini ndó Jesucristo, ta saá kuchiño ndi kasa ndivi ndi chiño noo kua'a ní ka ñivi na táku ñoo yatin noo táku ndó, vará nda ñii k̄iví on kasa ndivi ndi chiño ña on t̄a'án sakuiso Ndios ndi i. ¹⁶ Ta saá tuku ndati ndi ta kóni ndi ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on va'a x̄a'a Jesucristo noo ñivi na táku ñoo x̄iká ní noo táku ndó, noo on t̄a'án koni so'o ñivi to'on yó'o. Saá chi on x̄iin ndi kasa ká'no x̄i'in m̄ii ndi x̄a'a chiño ña xa kisa ndivi ink̄a ñivi.

¹⁷ Chi to'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'a káchí ña saá: "On vá'a kasa ká'no ñivi x̄i'in m̄ii na x̄a'a ñava'a kisa ndivi na, ta va'a ka nayó'o ná kasa ká'no ní na ñava'a kisa ndivi Ndios", káchí to'on Ndios. ¹⁸ Chi on s̄iví ñivi na kisa ká'no x̄i'in m̄ii kúu ñivi na kánóo va'a ñato'ó x̄a'a noo Ndios, ta ñivi na Ndios ká'an ra to'on va'a x̄a'a, nayó'o kúu ñivi na kánóo va'a ñato'ó x̄a'a noo ra.

11

1 Xáku ndá'víj nọọ ndó vitin ña kasa ká'no ini ndó ta kundeeé ka ini ndó xí'in ña ka'an lo'oj xa'a miji xí'in ndó, vará xáni sijnj ndí ndatán ká'an ñii taa ta sána, saá yóo ña ká'anj ku'a ní to'on xa'a miji. 2 Ndios taxi ra ña ndí'i ní ini j xa'a ndó'ó koto sandakoo ndó ña vivii ndikon ndó yichj Jesucristo. Ta yij, ndatán yóo ñii yivá xí'in ñii ña'a lo'o sa'ya ra, ta xa kindoo ra taxi ra ñálo'o yó'o ña tonda'a ña xí'in ñii taa, saá yóoj xí'in ndó. Saá chi xa kindooj taxi ndó'ó nda'a Jesucristo ña kutaku ndó xí'in ra, ta ndatán koo ñii laá yij ña'a saá koo ra xí'in ndó. Ta kónij ña ndatán yóo ñii ñálo'o ñándii ndino'o ña on ta'an tonda'a nda ñii taa, saá kónij koo ndó kivi kixaa ña taxi ndó'ó nda'a ra. 3 Ta ndixa ndí'i ní ini j xa'a ndó koto nivi na vatá sandá'ví na ndó'ó, ndatán nijiyóo xina'a kivi tikoo sandá'ví rí ñáEva. Ta saá nivi vatá yó'o sativi na sijnj ndó xa'a ña sandakoo ndó yichj va'a Jesucristo ña kúu ña ndikon ndó vitin xí'in ña ndino'o ní ini ndó. 4 Ndixa ndí'i ní ini j xa'a ndó, chi tá kixaa nivi nọọ ndó ta ká'an na xí'in ndó xa'a inka Jesucristo ta on sivi ní-ka'an ndj xí'in ndó xa'a kúu ra, ta xí'in ñasij ini ndó náki'in ndó to'on ña vatá ña ká'an nivi yó'o. Ta saá xí'in ñasij ní ini ndó náki'in ndó inka nima ña on sivi Nima Ndios ndino'o ña xa naki'in ndó kúu. Ta ñii kiva saá, tá kixaa nivi nọọ ndó ta ká'an ndoso na inka to'on xa'a Jesucristo, ta to'on yó'o on sivi ñii yu'ú yóo ña xí'in to'on va'a ña ndaa ña xa kandixa ndó, ta saá xí'in ñasij ní ini ndó náki'in ndó to'on vatá ña ká'an nivi yó'o. 5 Ta yij, on vása xáni sijnj kúuj ñii taa ta njno ka nọọ nataa na ságunaní ndó "naapóstol ná'no." 6 Vará yij on sivi ñii taa ta ti'va ní ka'an nọọ nivi kúuj, ta ndixa kúuj ñii taa ta xini va'a to'on ña ndaa Ndios. Ta ndí'i saá kivi xí'in ndí'i ña ké'éj ta xí'in ndí'i ña ká'anj, sáná'a káxinj nọọ ndó ndí ndixa xini va'a j to'on ña ndaa yó'o.

7 ¿Án xáni sijnj ndó ndí ñii ña on vá'a ké'éj xí'in ndó?, chi kisa njno xí'in miji xa'a ña kisa to'oj ndó'ó xí'in ña nika'an ndoso sijnj to'on Ndios nọọ ndó, chi on vása ní-naki'inj s'ún nda'a ndó xa'a chiño yó'o. 8 Ta xa'a ña kuchiño kasa ndivij chiño yó'o xa'a ña chindeeéj ndó'ó, inka nivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo, nayó'o taxi na lo'o ña xini ñó'oj nda'aj. Ta xa'a ña naki'inj s'ún nda'a nayó'o, ndatán yóo taa ta kisa kuíná ñava'a inka nivi, saá nijiyoj. 9 Ta kivi nijiyoj kisa chiño j nọọ ndó'ó ñoo Corinto, ta on vása ní-sandi'ij ndó'ó ña taxi ndó nda lo'o ña xini ñó'oj nda'aj. Ta nañani yó na táku ñoo estado Macedonia, kixi na ta taxi na ña xini ñó'oj nda'aj. Saá chi nda lo'o ni-xiinj kooj ndatán yóo ñii ña yo'vi ní ta veé ní nọọ ndó. Ta ñii ñii kivi vaxi ñii kiva saá on taxi ña kundí'i ini ndó xa'aj ña taxi ndó ña xini ñó'oj nda'aj. 10 Ndixa kúndaaj ini j ndí to'on ña ndaa xa'a Jesucristo táku ña ini j, ta ñii kiva saá kúndaaj ini j ndí ñandaaj kúu to'on ña káchí saá: nda ñii ndó'ó ta nda ñii inka nivi na táku ndí'i saá ñoo estado Acaya nọọ táku ndó, on kuchiño ndó kasi ndó nọoj ña ka'an ndoso sijnj to'on va'a xa'a Jesucristo, chi ña chíkaaj ña kúsi ní ini j kúu ña ké'éj saá, ta nda lo'o on vása náki'inj s'ún nda'a ndó. 11 Ta, ¿ndachun ké'éj saá xí'in ndó? ¿Án xáni sijnj ndó ndí ké'éj saá, chi on vása kí'vi ini j xini j ndó'ó? Ó'on, on sivi saá. Chi Ndios xini va'a ra ndí xí'in ña ndino'o ini j kí'vi ini j xini j ndó'ó.

12 Tanda kivi vitin on vása ní-taxi j ña nda ñii ndó'ó cha'vi ndó yij xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivij nọọ ndó. Ta ndí'i kivi vaxi nda lo'o on nasama j ña ké'éj saá xí'in ndó. Ta saá nataa na kúu naapóstol vatá, na kúu na náki'in s'ún nda'a ndó, on naní'i na xa'a ña kasa ká'no xí'in mji na, vará nayó'o káchí na ndí ñii kúu na xí'in mji ndj, na kúu naapóstol ndino'o. 13 Ta ndixa nataa yó'o on sivi naapóstol ndino'o kúu

na, ta sándá'ví na n̄ivi chi káchí na ndí naapóstol na s̄akuiso chiño Jesucristo kúu m̄ii na. Ta sava chiño ké'é na, ndatán ná'a chiño ké'é naapóstol ndino'o saá ná'a ña. Ta saá ni, naapóstol vatá yó'o ɔn vása xí'in ña ndino'o ini na kisa chiño na n̄o Jesucristo. ¹⁴ Ta ɔn vása náka'nda ini ndi xini ndi ña ké'é nayó'o saá, chi m̄ii ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no Satanás ná'a ña ndatán livi yé'e ná'a ñii ñaángel Ndios. ¹⁵ Ta saá ɔn vása náka'nda ini ndi tá n̄ivi na kisa chiño n̄o ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no Satanás sándá'ví na kūa'a ní n̄ivi, chi ké'é na sava chiño ña ná'a ndatán ná'a chiño ña ndaa. Ta saá ni, n̄ivi na vatá yó'o, tá kixaā k̄ivi sondí'í, ta Ndios cha'vi ra na ndatán yóo ña ké'é na.

Ta Pablo ndátɔ'on ra ndí n̄ixɔ'vi ní ra x̄a'a chiño ña kisa ndivi ra chi kúu ra taapóstol

¹⁶ Tuku ká'an̄i ñayó'o xí'in ndó: ɔn x̄iin̄i ña nda ñii ndó'ó kani s̄inj̄i ndó ndí kúūi ñii t̄a t̄a sána s̄inj̄i. Ta saá ni, tá xáni s̄inj̄i ndó ndí kúūi t̄a t̄a sána s̄inj̄i, ta ndúkú̄i n̄o ndó ña kúndeé ini ndó n̄o ña ká'an̄i xí'in ndó ñii k̄i'va ndatán kúndeé ini ndó n̄o tɔ'on ña ká'an̄i n̄ivi na sána s̄inj̄i n̄o ndó. Saá chi vitin ká'an̄i lo'ōi tɔ'on ña kasa ká'no xí'in m̄iīi. ¹⁷ Ta tɔ'on ña ká'an̄i vitin ɔn s̄iv̄i xí'in ndaȳi Jesucristo kuu ña, saá chi ká'an̄i ndatán ká'an̄i ñii tasána, chi tɔ'on ña kasa ká'no xí'in m̄iīi kuu ña. ¹⁸ Yóo kūa'a ní n̄ivi na ká'an̄i tɔ'on ña kisa ká'no xí'in m̄iīi na, chi yóo ña kisa ndivi na ñoyívi yó'o, ta saá vitin ȳi'í ká'an̄i tɔ'on ña kasa ká'no xí'in m̄iīi. ¹⁹ Ta ndó'ó, xáni s̄inj̄i ndó ndí n̄ivi na ndíchí ní s̄inj̄i kúu ndó. Ta x̄a'a ñayó'o, xí'in ñasīi ní ini ndó ndixa kúndeé ini ndó x̄ini sɔ'o ndó n̄ivi na ká'an̄i tɔ'on sána. ²⁰ Ta ñii k̄i'va saá kúndeé ini ndó xí'in n̄ivi na kúsīi ini xá'nda chiño n̄o ndó ña kasa ndivi ndó ndi'í ña kóni na, ta kúndeé ini ndó xí'in n̄ivi na sándá'ví ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in n̄ivi na xaa noo x̄ini ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in n̄ivi na xí'in nda'a na, kani na n̄o ndó. ²¹ Ta ȳi'í,

ñdá'ví ní t̄a kúūi!, chi ɔn kɔó lo'o ví ndēe kóm̄īi x̄a'a ña ke'é̄i ña ɔn vá'a yó'o xí'in ndó. Saá chi t̄a t̄a yá'a ní vitá kúūi, ta kúka'an̄i ní n̄ōi x̄a'a ñayó'o.

Yóo inka n̄ivi na ɔn vása kúka'an̄i n̄o ká'an̄i tɔ'on ña kisa ká'no xí'in m̄iīi na, ta ñii k̄i'va saá ȳi'í vitin ká'an̄i tɔ'on ña kasa ká'no xí'in m̄iīi, vará ndatán yóo tɔ'on ña ká'an̄i t̄a t̄a sána saá koo tɔ'on ña ká'an̄i xí'in ndó vitin. ²² Ta n̄ivi yó'o, ¿án kisa ká'no xí'in m̄iīi na x̄a'a ña kúu na n̄ivi nahebreo ndino'o? Ta saá tuku ȳi'í kúūi ñii t̄a t̄a kúu t̄ahebreo ndino'o. ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in m̄iīi na x̄a'a ña kúu na n̄ivi naño Israel? Saá tuku ȳi'í kúūi t̄a t̄año Israel. ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in m̄iīi na x̄a'a ña kúu na s̄a'ya ñani síkuá t̄a Abraham? Saá tuku ȳi'í kúūi ñii s̄a'ya ñani síkuá t̄a Abraham. ²³ ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in m̄iīi na x̄a'a ña kúu na n̄ivi na kisa chiño n̄o Jesucristo? Ta ȳi'í, ví'í ní k̄a chiño xa kisa ndivīi n̄o chiño ña kisa ndivi nayó'o. (Xí'in tɔ'on yó'o kisa ká'no xí'in m̄iīi, vará ndatán yóo ñii t̄a t̄a sána s̄inj̄i, saá yóōi xí'in tɔ'on ña ká'an̄i vitin.) Ta ȳi'í, x̄inakāāi ve'e k̄a kūa'a ní k̄a yich̄i n̄o nayó'o; ta n̄ivi kūa'a ní k̄a yich̄i kani ní na ȳi'í n̄o ña kani na nayó'o; ta kūa'a ní yich̄i n̄ixiyo yatin ní ña kivīi, ní kúu. ²⁴ Ta ɔ'on yich̄i t̄in najudío ȳi'í, ta kani na ȳi'í xí'in kuártá, ta ñii ñii yich̄i yó'o ɔko x̄a'ɔn k̄om̄īi yich̄i s̄uku na kuártá ȳi'í. ²⁵ Ta ɔn̄i yich̄i t̄in n̄ivi ȳi'í, ta kani ní na ȳi'í xí'in nduku, ta ñii yich̄i ñii ti'vi n̄ivi k̄oon ní na ȳūu ȳi'í. Ta ɔn̄i yich̄i tón barco n̄o x̄inakāāi níketá nó ini takuí m̄ini. Ta ñii ní ñoo ta ñii ní ndiv̄i x̄inoōi n̄o takuí m̄ini nda n̄ixaā n̄ivi s̄akaku na ȳi'í. ²⁶ Ta kūa'a ní k̄ivi n̄ixikāi kūa'a ní ñoo, ta n̄iya'āi takuí ȳuta ná'no ní n̄o yatin ní n̄ixiyo ña tanīi n̄o takuí kūa'a yó'o. Ta n̄iya'āi yich̄i n̄o ȳiyo ní kani naku'ná ȳi'í, ta n̄ixikāi yich̄i n̄o n̄ixiyo ña ȳiyo ní ka'ni n̄ivi ȳi'í, na kúu najudío

án n̄ivi na ɔn s̄iví najudío kúu. Ta n̄ixika i yuku ta n̄ixika i ñoo ná'no n̄oo n̄ixiyo ña yiyo ní ka'ni na yi'i. Ta xí'in tón barco n̄ixika i n̄oo takuí m̄ini, ta n̄ixiyo ña yiyo ní kivi i t̄ixin takuí yó'o. Ta n̄ixika i n̄oo táku n̄ivi na ká'an kúu nañani yó, ta nayó'o kúu na n̄ivi vatá, ta n̄ixiyo ña yiyo ní ke'é nayó'o ña ɔn vá'a xí'in i. ²⁷ Nii ñii kivi ndeé ní kisa chiño i, ta kuá'a ní ñayo'v̄i n̄indo'o i. Kuá'a ní ñoo ɔn vása ní-kuchiño kusun i; kuá'a ní yich̄i n̄ixi'í ní s̄oko; kuá'a ní yich̄i n̄iyich̄i ní takuí; kuá'a ní yich̄i ɔn vása ní-xixi i; kuá'a ní yich̄i n̄ixi'í ní kaxin; ta kuá'a ní yich̄i ɔn vása ní-xiyo tikoto ña kundixin i.

²⁸ Ndi'i ñayo'v̄i kúu ña n̄ixov̄i i, ta saá tuku ndi'i saá kivi ñii káchí yóo ña s̄andi'i ini i x̄a'a ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuá'a ní ñoo. ²⁹ Saá chi tá yóo n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta ndeé ní ndó'o na ñii kué'e, ta saá yi'í ndatán yóo ñii t̄a t̄a ñii káchí ndeé ní ndó'o ñii kué'e xí'in n̄ivi yó'o, saá yóo i, x̄a'a ña kí'vi ní ini i x̄ini i nayó'o. Ta tá yóo ink̄a n̄ivi na ch̄inda'á n̄ivi na kándixa Jesucristo ña ki'vi nayó'o kuáchi, ta yi'í s̄aa ini i x̄ini i n̄ivi na ch̄inda'á yó'o. ³⁰ Tá x̄ini ñó'ó k̄a'an i to'on x̄a'a ña kasa ká'no xí'in m̄ii i, ta saá va'a ná kasa ká'no xí'in m̄ii i chi yóo kuá'a ña s̄aná'a n̄oo ndó ndí t̄a t̄a vitá kúu i. ³¹ Ta Ndios, t̄a t̄a kúu Yivá Jesucristo, T̄a t̄a Ká'no n̄oo yó, va'a ná kasa ká'no yó ra ndi'i saá kivi. Ta m̄ii Ndios yó'o kúu t̄a t̄a ndákuiin x̄a'a i ndí ɔn s̄iví ñavatá kúu to'on ña ndátov̄on i xí'in ndó. ³² Nii kivi tá n̄ixiyo i ñoo Damasco, ta n̄ixiyo ñii tagobernador, t̄a t̄a kisa chiño n̄oo t̄arey Aretas x̄ikuu ra. Ta tagobernador yó'o x̄a'nda chiño ra n̄oo natropa ña kundaa na yé'é ñoo Damasco yó'o, ña ndati na keta i yé'é ñoo yó'o x̄a'a ña tiin na yi'í ta chikaa na yi'í ini ve'e k̄aa. ³³ Ta saá ni, n̄ivi na x̄ini tá'an xí'in i chikaa na yi'í ini ñii chikiva ká'no, ta katón na ña xí'in yo'o, ta k̄atakaa ndaa na chikiva yó'o n̄oo nákaa i, n̄oo

ventana chí ke'e, ta sanoo na chikiva yó'o s̄ata nama ña x̄ino nduu ñoo Damasco yó'o, ta n̄oo i nda n̄oo ño'o. Saá n̄ikaku i.

12

Ta Pabło ndátov̄on ra x̄a'a m̄ii ra n̄ixav̄an ra ñoyivi ñino nda mí n̄oo s̄ikón ndino'o

¹ Vará ña ɔn vása ndáya'v̄i kúu ña ká'an i to'on ña kisa ká'no xí'in m̄ii i, ta saá ni, ndatov̄on i x̄a'a ña sanat̄ivi Jesucristo n̄oo i, ta ndatov̄on i x̄a'a ña saná'a ra n̄oo i. ² Ta xa yóo ux̄u kom̄i kuȳa kúu ña, ta Ndios ke'é ra xí'in yi'í, t̄a t̄a kándixa Jesucristo, ndí n̄ixav̄an i nda ñoyivi ñino nda mí n̄oo s̄ikón ndino'o. (Ta ɔn vása x̄ini i án n̄ixav̄an i xí'in yikí koñu i, án ndasaá kuiti n̄im̄a i kúu ña n̄ixav̄an. Ta Ndios kúu t̄a t̄a ndixa x̄ini ndasaá n̄ixiyo ñayo'v̄i.) ³ Vará ɔn vása x̄ini i án xí'in yikí koñu i n̄ixav̄an i, án ndasaá kuiti n̄im̄a i kúu ña n̄ixav̄an, ⁴ ta ndixa kúndāa ini ndí n̄ixav̄an i ñoyivi ñino nda mí n̄oo s̄ikón ndino'o n̄oo yóo Ndios. Ta ñoyivi ñino yó'o x̄ini so'o i to'on ña ɔn vása kúchiño k̄a'an i x̄a'a, chi Ndios ɔn vása táxi ra ndayí nda'a nda ñii n̄ivi k̄a'an na x̄a'a to'on yó'o. ⁵ Ta x̄a'a ña Ndios na kaxin ra yi'í n̄ixav̄an i x̄ito i ñoyivi ñino, yóo x̄a'a ña kivi k̄a'an i to'on ña kasa ká'no xí'in m̄ii i. Ta saá ni, ɔn k̄a'an i saá, chi ndasaá kuiti kasa ká'no xí'in m̄ii i chi yóo kuá'a ña s̄aná'a ndí t̄a t̄a vitá ní kúu i. ⁶ Ta saá ni, tá yi'í kóni i k̄a'an i to'on x̄a'a ña kasa ká'no xí'in m̄ii i, ní kúu, ta saá ɔn s̄iví t̄a t̄a k̄a'an to'on kí'vi kuiti kuu i t̄aná k̄a'an i saá, chi nina to'on ndixa ndaa kuu ña k̄a'an i. Ta saá ni, ɔn x̄in i k̄a'an i to'on ña kasa ká'no xí'in m̄ii i, chi ɔn x̄in i ndí kuiti xí'in to'on ña k̄a'an i x̄a'a m̄ii i kuu ña sanoo i ini ndó ndí t̄a t̄a ndaa kúu i. Ta va'a k̄a ná koto kaxin m̄ii ndó ndasaá ké'é i, ta koni so'o ndó to'on ña ndátov̄on i, ta saá ndixa kundaa ini ndó ndasaá yóo i.

⁷ Ta Ndios ɔn vása ní-xiin ra ña koo ña kuña'a ní ini i x̄a'a ñava'a ká'no ña saná'a ra n̄oo i kivi sandaa

ra yí'í ñoyívi ñino. Ta saá Ndios taxi ra ndayí nda'a ñii ña xíka chiño ñoo ñanímá ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña sataku'é ña yí'í. Ta ndatán yoo ñiño ña ñiki'vi yíki koñu i, ta sándi'i ní ña yí'í, saá yoo ña sáxo'vi ní yí'í. ⁸ Ta xa uní yichí xaku ndá'ví'í ñoo Ndios ña kindaa ra ña sáxo'vi ní yí'í yó'o. ⁹ Ta Ndios ñika'an ra xí'in i, kachí ra saá: "Nde'e ña va'a ña saní'í'í táku ini ún kúu kuiti ña xíni ñó'ó ún. Saá chi tá vitá ní kóni ún, ta xa'a ñayó'o va'a koto ñivi ndí ndee ña kómí'í'í kúu ndee ña káku ñoo yí'í", kachí Ndios xí'in i. Ta saá kúsii ní ini i xa'a ña kúu i ta ta vitá ní, chi xa'a ñayó'o, Jesucristo kúchiño taxi ra ndee ká'no ra ña koo ña xí'in i. ¹⁰ Xa'a ña kí'vi ní ini i xíni i Jesucristo, ñakán ká kúsii ní ini i kivi xító i ña ká'an ñivi ndi'i to'on ndiva'a xí'in i, ta kúsii ní ini i xa'a ña kómí'í'í kua'a ní tondíni, ta kúsii ní ini i kivi ndíkon ñivi sáxo'vi na yí'í xa'a ña kándixa i Jesucristo, ta kúsii ní ini i xa'a ndi'i inka tondó'ó ña yoo ñoo i. Saá yoo ña, chi kivi tá vitá ní kóni i, ta ká'no ka ndee Ndios yoo ña xí'in i.

¹¹ Ndatán ká'an ñii tasána, saá ñika'an i to'on va'a ña kisa ká'no xí'in mii i. Ta saá ni, ndó'ó kúu ñivi na chinda'a yí'í ña ndakuiin i xa'a i saá. Chi vará yoo xa'a ña ndó'ó ka'an ndó to'on va'a xa'a yí'í, ta saá ni, xaa noo ndó xíni ndó yí'í. Vará on sivi ta ta ndaya'ví ní kúu i, ta on sivi ta ta lo'o ní ka ví ndaya'ví ñoo nataa na sákananí ndó "naapóstol ná'no" kúu i. ¹² Ñii ñii kivi ñixiyo i xí'in ndó, ta on vása ní-sandakoo i ké'é i kua'a ní ñava'a ña saná'a ñoo ndó ndee Ndios, ta ñii kiva saá xí'in ndee Ndios ké'é i kua'a ní milagro xí'in inka ñava'a ná'no ña taxi ña ñaka'nda ini ñivi xini na ña. Ta ndi'i ñava'a yó'o ña ké'é i ñoo ndó kúu ña kisa ndaa xa'a i ndí ndixa kúu i taapóstol ndino'o. ¹³ ¿Án xáni sini ndó ndí chikaa ñino i ndó'ó ñoo inka ñivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo? Ndixa on sivi ñii kachí ké'é i xí'in nayó'o kúu ña ké'é i xí'in

ndó'ó, chi ñaki'in i s'i'un nda'a ñivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo, ta nda lo'o on vása ní-sandi'í'í ndó'ó ña taxi ndó ña xíni ñó'ó nda'a i. ¿Án xáni sini ndó ña on vá'a kúu ña on vása ní-sandi'í'í ndó'ó saá? Ta saá vitin, ¿xaku ndá'ví'í ñoo ndó ña kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a yó'o ké'é i xí'in ndó!

TaPablo ndato'on ra xí'in na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto ña xa yoo ti'va ra ko'on ra yichí uní koto ra na

¹⁴ Ta vitin xa yoo ti'va i ko'on i yichí uní koto i ndó'ó. Ta nda lo'o on sandi'í'í ndó'ó ña taxi ndó lo'o ña xíni ñó'ó i nda'a i. Chi on vása xini ña taxi ndó s'i'un ndó nda'a i, ta ña kóni ndino'o i kúu ña nataxi xí'in mii ndó nda'a Jesucristo. Saá chi ndatán yoo sa'ya i, saá yoo ndó ñoo i. Ta chiño ñoo ñivi na kúu yivá si'í naválí kúu ña nakaya na s'i'un xa'a ña chindee na sa'ya na, ta on sivi chiño ñoo naválí kúu ña nakaya na s'i'un xa'a ña chindee na yivá si'í na. ¹⁵ Ta saá yí'í, xí'in ñasii ní ini i xa yoo ti'va i taxi i ndi'i ña kómí'í'í xa'a ña chindee i ndó'ó, tãnda taxi ndi'i xí'in mii i xa'a ña chindee i ndó'ó. Ta ñii ñii kivi vaxi kua'no ka ña kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó, ta ndó'ó, ¿án ñii ñii kivi kua'an noo ka ña kí'vi ini ndó xíni ndó yí'í?

¹⁶ Ndó'ó kúndaa va'a ini ndó ndí nda ñii kivi on vása ní-sandi'í'í ndó'ó taxi ndó s'i'un nda'a i. Ta saá ni, sava ndó'ó xáni sini ndó ndí yí'í xa sandá'ví'í ndó'ó xí'in ñandí'í'í sini i. Ta nda lo'o on vása saá. ¹⁷ ¿Án xáni sini ndó ndí sandá'ví'í ndó'ó xí'in ña ké'é ñañani yó na ti'ví'í ñixaa na ñoo ndó? Nda lo'o on vása saá. ¹⁸ Ñani yó ta Tito xí'in inka tañani yó, nayó'o kúu nataa na ti'ví'í ñixaa ñoo ndó. Ta ndixa kúndaa ini ndó ndí ñañani yó yó'o on vása ní-sandá'ví'í na ndó'ó. Ta, ¿án on sivi ñandaa kúu ña ta Tito xí'in yí'í ñii kiva vivii ñixiyo ini ndi xí'in ndó, ta ñii kiva vivii kisa ndivi ndi xí'in ndó?

19 ¿An xáni sɪnɪ ndó ndí ndixa ndíso ndɪ kuɔchi ña sákuiso ndó ndɪj, ta saá táa ndɪ tutu yó'o ña ndakuɪɪn ndɪ xɑ'a ndɪ? Nda lo'o ɔn sɪvɪ saá. Ta nda víka, ndi'i mɪj yó kúu nɪvɪ na kándixa Jesucristo, ta nɔɔ Ndios ká'an ndɪ ndi'i tɔ'on ña ndátɔ'on ndɪ xɪ'in ndó. Ta ndixa ndi'i ña kɪsa ndivi ndɪ kúu xɑ'a ña vivɪ kua'no ka ndó yichɪ Jesucristo, chi ndó'ó kúu nañani yó xɪ'in náki'va yó, na kí'vi ini ndɪ xɪni ndɪ. 20 Ta yí'ví ini ndɪ kɪvɪ xaaj nɔɔ ndó, ta ɔn naní'ɪj ndó'ó yóo ndó ndatán yóo ña kóni j, ta ndó'ó, ɔn naní'ɪ ndó yɪ'ɪ yóo j ndatán yóo ña kóni ndó'ó. Saá chi ndi'ɪ ní ini j kɔtɔ nda sava ndó náa ní ndó xɪ'in tá'an ndó, ta sava ndó kɪsa kuɪnɪ ini ndó xɪni tá'an ndó, ta sava ndó yóo ña sáa ini ndó xɪni tá'an ndó, ta sava ndó xa naɔa'vɪ tá'an ndó, ta sava ndó yóo tɔ'on ká'an ndó ta sátakué'e ña ini tá'an ndó, ta sava ndó yóo tɔ'on ká'an kuáchɪ ndó xɑ'a xɪ'in tá'an ndó, ta sava ndó'ó xa ndɪu ndó nɪvɪ na ña'a ní ini, ta sava ndó'ó xa ndɪu ndó nɪvɪ na sáa ini ta ndá'yi ndó ta ɔn vása vivɪ táku ndó xɪ'in tá'an ndó. 21 Ta saá tuku ndi'ɪ ní ini j ndɪ kɪvɪ xaaj nɔɔ ndó ndɪ Ndios taxi ra ña kuka'an nɔɔ j xɑ'a ña ɔn vása táku ndó. Saá chi tá xaaj nɔɔ ndó, ta naní'ɪj ndó'ó ndɪ ɔn ta'an nandikó ini ndó, ni ɔn ta'an sandakoo ndó ndi'ɪ ña ɔn vása ké'é ndó, ta saá kuchuchú ní ini j kóni j ndó'ó, tɔnda kuaku ní j xɑ'a ña ɔn vása ké'é ndó. Saá chi xɪna'á sava ndó xɪkɪ'vɪ ndó kuɔchi xɪ'in náña'a ná ɔn sɪvɪ násí'ɪ ndó kúu, án xɪkɪ'vɪ ndó kuɔchi xɪ'in nataa na ɔn sɪvɪ yɪj ndó kúu, án xɪkɪ'vɪ ndó ndi'ɪ saá nɔɔ kuɔchi kini. Ta ndi'ɪ ní ini j ndɪ sava ndó'ó na ke'é ña ɔn vása saá, ɔn ta'an nandikó ini ndó, ta ni ɔn ta'an sandakoo ndó ña ké'é ndó ña ɔn vása yó'o.

13

1 Xa yatin kixaa kɪvɪ ña kɔ'on j koto j ndó'ó, ta ñayó'o kuu yichɪ unɪ ña xaaj koto j ndó'ó. Saá chi ndayɪ Ndios ña nɪtaa na xɪna'á káchɪ ña ndɪ xɑ'a ña kuchiño nɪvɪ kasa

nani na kuɔchi xɪ'in ñandaa, xɪnɪ ñó'ó ɔvɪ án unɪ nɪvɪ ña ndakuɪɪn na kasa ndaa na xɑ'a kuɔchi, káchɪ ndayɪ Ndios. 2 Kɪvɪ tá nɪxɪyo j xɪ'in ndó yichɪ ɔvɪ, ta ndatɔ'on j tɔ'on yo'vɪ xɪ'in ndó'ó na kúu na ɔn xɪin sandakoo ké'é ña ɔn vása. Ta vitin vará ɔn vása ñindichɪ j xɪ'in ndó, ta tuku ká'an j xɪ'in ndi'ɪ ndó ndɪ xɪnɪ ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ña ɔn vása. Tá ɔn xɪin ndó kasa ndivi ndó saá, ta kɪvɪ xaaj nɔɔ ndó, ta yo'vɪ sando'o j ndó'ó. 3 Saá ke'é j xɪ'in ndó, chi ndó'ó ndúkú ndó ña saná'a káxin j nɔɔ ndó ndɪ ndixa Jesucristo taxi ra ndayɪ nda'aj ña ndatɔ'on j tɔ'on ra xɪ'in ndó. Ta Jesucristo ɔn vása ké'é ra xɪ'in ndó ndatán ké'é ñni taa ta ɔn vása kómɪ ndee, ta ña ké'é Jesucristo xɪ'in ndó saná'a ña ndɪ ndixa kúu ra taa tandeé ní. 4 Vará Jesucristo nɪxɪyo ra ndatán ñni taa ta ɔn vása kómɪ ndee kɪvɪ katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta nɪxɪ'ɪ ra, ta vitin xɪ'in ndee ká'no Ndios táku ra. Saá tuku mɪj ndɪ, vará ñni káchɪ xɪ'in Jesucristo kúu ndɪ nataa na ɔn kɔó ndee kómɪ, ta ñni káchɪ xɪ'in ra táku ndɪ xɪ'in ndee Ndios xɑ'a ña kasa chiño ndɪ nɔɔ ndó'ó.

5 Ta ndó'ó xɪnɪ ñó'ó koto va'a xɪ'in mɪj ndó, xɑ'a ña va'a kundaa ini ndó án ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo. Ta saá va'a ná koto ndoso xɪ'in mɪj ndó án ndixa kándixa ndó ra. Tá keta va'a ndó nɔɔ ña koto ndoso xɪ'in mɪj ndó saá, ta saá kundaa ini ndó ndɪ Jesucristo táku ra ini ndó. Tá ɔn vása keta va'a ndó saá, ta ɔn sɪvɪ nɪvɪ na ndino'o ini kándixa Jesucristo kúu ndó. 6 Ta mɪj ndɪ, kundaa ini ndɪ ndɪ ndó'ó nákonɪ ndó ndɪ xa keta va'a ndɪ nɔɔ ña xɪto ndoso xɪ'in mɪj ndɪ saá, chi kúu ndɪ nataa na ndixa ndino'o kándixa Jesucristo, ta táku ra ini ndɪ. 7 Ta ndúkú ndɪ nɔɔ Ndios ña chindeé ra ndó'ó, ña ɔn ke'é ndó nda ñni ña ɔn vása. Saá chi ña ndáya'ví ní ka nɔɔ ndɪ kúu ña ké'é ndó ñava'a ndatán kóni Ndios. Ta lo'o kuiti ndáya'ví nɔɔ ndɪ tá sava ndó'ó xáni sɪnɪ ndó ndɪ ɔn vása kómɪ ndɪ ndayɪ Jesucristo ña kɪsa chiño ndɪ nɔɔ ndó, chi xáni sɪnɪ ndó ndɪ

on vása ní-keta va'a ndi noo ña xito ndoso xí'in mii ndi. ¡Ta on vása saá! ⁸ Chi mii ndi, on vása kúchiño ke'é ndi nda ñii chiño ña on vása yoo yu'ú xí'in ñanda. Ta kuiti kúchiño kasa ndivi ndi chiño ña yoo yu'ú xí'in ñanda. ⁹ Ta xa'a ñayó'o, ká'no ñasii nákaa ini ndi kivi kuu ndi nataa na on koó ndee kómí, ta kúsiini ndi kivi xito ndi ndí ndó'ó kuu nivi nandee, ta va'a ndikon ndó yichi Jesucristo. Ta saá ndúkú ndi noo Ndios ña chindee ra ndó'ó ña ñii ñii kivi vivii ka kua'no ndó yichi Jesucristo, tãda tãda ndó nduu ndó nivi na nixino ndino'o ndatán yoo mii ra. ¹⁰ Ñakán kía vitin kivi on vása ñindichi noo ndó, ta táa i to'on kue'e xa'a ña nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá kivi xa'a i noo ndó, ta on koni ñó'ó i to'on kue'e ka'an i xí'in ndó. Saá chi Jesucristo taxi ra ndayí ra nda'a i xa'a ña chindee i ndó'ó ña vivii ka kua'no ndó yichi ra, ta on sivi xa'a ña sandi'i i xa'a ndó'ó kuu ña taxi ra ndayí ra nda'a i.

Ndios, chi táku ña ini ndó! Saá ná koo ña.

Ta Pablo ndayi ra nivi na kãndixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin táa i to'on ña ndayi i ndó'ó. Ndúkú i noo ndó ndí ná kunaka ñasii ini ndó, ta chikaa ndó ndee ña kua'no ndó yichi Jesucristo, tãda tãda ndó nduu ndó nivi na nixino ndino'o ndatán yoo mii ra. Ta chikaa ndó ndee ini tá'an ndó, ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó, ta vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó. Ta saá ndixa Ndios koo ra xí'in ndó, chi Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mii yó, ta taxi ra ña koo ñava'a ini yó. ¹² Ta ndó'ó, kivi chindee tá'an ndó, ta xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó noo tá'an ndó. ¹³ Ndi'i nivi na kãndixa Jesucristo na táku ñoo yó'o, tí'vi na to'on ña chindee na ndó'ó.

¹⁴ Ta Jesucristo, Ta ká'no noo yó, ¡ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ndó! ¡Ná saná'a Ndios noo ndó ndí ndixa kí'vi ini ra xini ra ndó'ó! Ta, ñii yu'ú ná koo ñii ñii ndó xí'in Níma

Tutu ña t̄í'v̄í taPablo kua'an nda'a n̄iv̄i na kándixa Jesucristo na táku kua'a ní ñoo estado Galacia

*Xí'in t̄o'on yó'o taPablo ch̄indeé ra
n̄iv̄i na kándixa Jesucristo na táku
kua'a ní ñoo estado Galacia*

¹ Ȳi'i, taPablo, t̄aa t̄a kúu ñii taapóstol, táai tutu yó'o. Ta on s̄iv̄i n̄iv̄i kúu na sakuiso chiño ȳi'i kuu i taapóstol, chi m̄ii Jesucristo x̄i'in Yivá yó Ndios, t̄aa t̄a sanataku Jesucristo, sakuiso chiño ra ȳi'i kuu i taapóstol, ta t̄í'v̄í ra ȳi'i ña ka'an ndoso i t̄o'on va'a xa'a Jesucristo noo n̄iv̄i. ² Ta ndi'i nañani yó x̄i'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, na yóo x̄i'in i ñoo yó'o, tí'v̄í na t̄o'on ña ch̄indeé na ndó'ó. Ta tí'v̄í ndi tutu yó'o xa'a ña nda'a ndó'ó n̄iv̄i na kándixa Jesucristo, na nákutá'an kua'a ñoo estado Galacia xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios. ³ Ta ndúkú i noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a x̄i'in ndó, ta taxi ra ña koo ñava'a ini ndó. ⁴ Ta Jesucristo kúu t̄aa t̄a taxi x̄i'in m̄ii, ña n̄ixi'i ra xa'a kuachi yó, chi saá ch̄itóni Yivá yó Ndios ke'é ra xa'a ña sakaku ra m̄ii yó ña kuchiño yó kutaku ndíka yó noo ndee on vá'a ña kúu ña xá'nda chiño noo yich̄i ñoyívi yó'o. ⁵ Ta, ¡va'a ná naki'in Ndios kua'a ní ñato'ó ná'no! Ta, ¡ná kanóo s̄ikón ñato'ó ra ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi! Saá ná koo ña.

*T̄o'on yó'o ká'an xa'a n̄iv̄i na
kama ní sandakoo t̄o'on va'a ña ndaa
xa'a Jesucristo*

⁶ Ndó'ó, natá'an yó na kándixa Jesucristo, ndixa náka'nda ini i xa'a ndó'ó, chi kama ní xa kuxiká ndó noo Ndios. Ta Ndios, xa'a ña ká'no ní ini ra, kana ra ndó'ó kundikon

ndó Jesucristo, t̄aa t̄a sakaku ndó'ó noo ndee ña on vá'a. Ta vitin m̄ii ndó xa sandakoo ndó t̄o'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo, ta kixá'á ndó ndikon ndó inka t̄o'on ña xáni s̄inj̄i ndó kúu t̄o'on va'a ka. ⁷ Ta ndixa on koó ka inka t̄o'on va'a xa'a Jesucristo, chi t̄o'on ña ndato'on ndi x̄i'in ndó kúu ña ndixa ndaa ña káchí ndasaá kuchiño nakutá'an va'a yó x̄i'in Ndios. Ta saá ni, yóo n̄iv̄i na násaka s̄inj̄i ndó x̄i'in t̄o'on na, ta kóni na nasama na t̄o'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo ña xa kándixa ndó. ⁸ Ta ndá yu kúu n̄iv̄i na ká'an ndoso inka t̄o'on ña on vása yóo yu'ú x̄i'in t̄o'on va'a ña xa ndato'on ndi x̄i'in ndó xa'a Jesucristo, ta saá nayó'o va'a ná kuiso na chí'ña. Ta ȳi'i, on vása ndí'i ini i x̄ini i yu kúu nayó'o, án ñii m̄ii ndi kúu na, án ñii ñaángel ña k̄ixi ñoyívi ñino kúu ña, tá nayó'o nasama na t̄o'on xa'a Jesucristo, ta va'a ná kuiso na chí'ña. ⁹ Xa ndato'on ndi x̄i'in ndó saá, ta vitin tuku ká'an i x̄i'in ndó, káchí saá: Tá yóo n̄iv̄i na ká'an ndoso t̄o'on ña on vása yóo yu'ú x̄i'in t̄o'on va'a ña xa naki'in ndó k̄iv̄i n̄ika'an ndoso ndi ña noo ndó, ta va'a n̄iv̄i yó'o ná naki'in na chí'ña.

¹⁰ Ta saá vitin, ¿yukia xáni s̄inj̄i ndó xa'a t̄o'on yó'o ña sakán n̄ika'an i? ¿Án xáni s̄inj̄i ndó ndí x̄i'in t̄o'on yó'o ndúkú i ña va'a ka'an n̄iv̄i xa'a i? ¿Án xáni s̄inj̄i ndó ndí ndasaá kuiti ndúkú i sakusij̄i ini n̄iv̄i? Nda lo'o on s̄iv̄i saá, chi ña ndixa x̄ini ñó'ó noo i kúu ña ndúkú i sakusij̄i ini Ndios. Ta ȳi'i, tá ndasaá kuiti ndúkú i kasa ndivi i chiño ña sakusij̄i ini n̄iv̄i, níkuu, ta saá on s̄iv̄i ñii t̄aa t̄a ndixa kisa chiño noo Jesucristo kúu i.

*T̄o'on yó'o ká'an ña ndasaá nduu
taPablo taapóstol,
t̄aa t̄a kisa chiño noo Jesucristo*

¹¹ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, kóni i ña kunda'a ini ndó ndí t̄o'on va'a n̄ika'an ndoso i noo ndó xa'a Jesucristo on s̄iv̄i t̄o'on ña kaku s̄inj̄i n̄iv̄i kúu ña. ¹² Ni on s̄iv̄i n̄iv̄i kúu na

saná'a yí'i, ta mji Jesucristo kúu ɬa ta saná'a yí'i to'on ña ká'an ndoso i.

13 Ta ndó'ó, xa xini so'o ndó ndasaá xitakuji kivi nixikaji kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño yichi najudío. Xini ndó ndí ndeé ní nisaa ini xini nivi na kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa na Jesucristo. Saxo'vi ní nivi yó'o, ta chikaa ní ndeé xa'a ña sandi'iji xa'a nayó'o. 14 Ta xa'a ña ndeé ní kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño yichi najudío, yí'i xikuuji ñii ɬanoó, ɬa ɬa ndeé ka nixika noo ndi'i najudío na ñii káchí kujiya xí'in i. Saá chi chikaa ní ka ndeé ña kasa ndivi ndi'i saá ña xá'nda chiño yichi naxii síkuá i najudío. 15 Ta saá ni, kivi tá on ɬa'an kakuji, tá mií nákaa ka tixin si'í i, ta Ndios, ɬa ɬa ká'no ini, ke'é ra ñava'a ní xí'in i ña nakaxin ra yí'i xa'a ña kándixa Jesucristo, ta xa'a ña kuuji ɬapóstol ña ka'an ndoso i to'on ra noo nivi. 16 Ta saá tá nitondaa kivi ña chitóni Ndios, ta sanativi ra noo Sa'ya ra Jesucristo, chi Ndios sakuiso chiño ra yí'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío. Ta kivi nakutá'an i xí'in Jesucristo, ta saá on vása xandikon ni-xa'an i nandukú i ñandíchi sijní nda ñii nivi na táku yatin, 17 ni on vása ní-xa'an i ñoo Jerusalén nandukú i ñandíchi sijní nivi na xa kúu naapóstol si'na ka noo i. Ta noo ño'o yichí estado Arabia kúu xiiña noo nixa'an i nixiyo i, ta saá ndikó i ñoo Damasco.

18 Tá niya'a uní kujiya, ta tuku kee i ñoo Damasco, ta nixa'an i ñoo Jerusalén xa'a ña nakutá'an i xí'in ɬaPedro. Tá kixaa i ñoo Jerusalén yó'o, ta kindoo i xí'in ra xa'on kivi. 19 Ta on koó inká naapóstol ní-xini i, ta ñii laá ɬaSantiago* ɬa kúu ñani Jesucristo, ɬa ɬaKá'no noo yó, kúu ɬapóstol ɬa xini i kivi nixiyo i ñoo Jerusalén yó'o. 20 Mji Ndios kúu ɬa ɬa ndakuijn xa'a i ndí to'on ña táa i yó'o vitin kúu ña ndixa ndaa.

21 Ta ndi'i nixiyo i ñoo Jerusalén

yó'o, ta saá kee i kua'an i ta nixaa i kua'a ñoo estado Siria ta xí'in estado Cilicia. 22 Ta xa'a ña nixikaji inká xiiña, nda ñii nañani yó ni náki'va yó na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Judea, on ɬa'an koni nayó'o yí'i xí'in nduchú noo na kivi saá, 23 ta ndasaá kuiti xini so'o na to'on xa'a i ña ndato'on inká nivi na kándixa Jesucristo xí'in na. Nayó'o ndato'on na, káchí na saá: "ɬa ɬa si'na chikaa ní ndeé ña saxo'vi ra mji yó, vitin nduu ra ɬa ɬa ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, ɬa ɬaKá'no noo yó", saá káchí nivi ndato'on na xa'a i. 24 Ta saá nivi na xini so'o to'on yó'o kisa ká'no na Ndios xa'a ña sandikó ra ini i ta nduu i ɬa ɬa kándixa Jesucristo.

2

1 Ta niya'a uxu komi kujiya, ta saá ndikó i nixa'an i ñoo Jerusalén xí'in ñani yó ɬaBernabé, ta saá kanaji ñani yó ɬaTito ta nixa'an ra xí'in ndi. 2 Nixa'an i ñoo Jerusalén, chi ña ke'é i saá kúu ña kisa ndivi ña saná'a Ndios noo i. Tá nixaa i ñoo Jerusalén yó'o ta nakutá'an i xí'in ndasaá kuiti nañani yó na kánóo to'on xa'a ndí kúu na nivi na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta saá ndato'on kaxin i xí'in nataa yó'o yu kúu to'on va'a xa'a Jesucristo ká'an ndoso i noo nivi na on vása kúu najudío. Saá kuchiño kundaa ini nayó'o ndí on vása ní-nasama i to'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo. Saá chi tá nayó'o on vása ní-xiyo yu'ú na xí'in to'on va'a ña ká'an ndoso i, ta saá ña maní kuu ndi'i chiño ña xa kisa ndivi nda kivi vitin, níkuu. 3 Ta na ndíso chiño yó'o ñii nakoo yu'ú na xí'in i ndí nivi na kándixa Jesucristo, na on vása kúu najudío, nayó'o on vása xini ñó'o kasa ndivi na ndi'i ndayí yichi najudío. Ta saá na ndíso chiño yó'o nda lo'o on vása ní-xa'nda chiño na noo ñani yó ɬaTito ndí xini ñó'o kasa ndivi ra

* 1:19 ɬaSantiago, inká kivi ra kúu Jacobo.

costumbre circuncisión,* vará kúu ra tagriego. ⁴ Ta saá ni, sava nivi na vatá, na káchí xa kandixa na Jesucristo, nayó'o xa niki'vi se'é na nakutá'an na xí'in mii ndi, nivi na ndixa kándixa Jesucristo, chi navatá yó'o kóni na koto naní na ndasaá táku ndiká ndi yichí Jesucristo, ta on vása táku ka ndi tixin ndee ndayí ña nita ta Moisés. Ta nivi yó'o on vása kúsi ini na ña táku ndiká ndi yichí Jesucristo, ta kóni na kasa nduxa na xí'in ndi ña ndikó ndi kutaku ndi tixin ndayí yó'o, xa'a ña ndasaá kuiti nduu ndi ndatán yoo na esclavo na xini ñó'ó kasa ndivi ndi'í ña xá'nda chiño ndayí noo na. ⁵ Ta nda ñii káni lo'o on vása ní-chikaá so'o ndi to'on ña nika'an nivi na vatá yó'o. Saá chi ña ndixa kóni ndi kúu ña nda ñii ndó'ó on naki'in ndó inka to'on vatá ña on vása yoo yu'ú xí'in to'on ña ndaa ña xa kandixa ndó xa'a Jesucristo. Ta ña ndixa kóni ndi kúu ña ndi ndi'í saá kivi ná kindoo to'on ña ndaa yó'o kutaku ña níma ndó.

⁶ Ta nañani yó na kánóo to'on xa'a ndi kúu na na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nakutá'an ñoo Jerusalén, nayó'o nda lo'o on vása ní-ka'an na xí'in ndi yoo ka to'on ña kumani án ña kánóo ka noo to'on va'a ña ndaa ña ká'an ndoso i xa'a Jesucristo. Ta vará nañani yó yó'o kúu nivi na kánóo síkón to'on xa'a, ta ñayó'o on vása ndaya'ví ña noo i, chi Ndios on vása náxaxin ra nivi, ta ñii ndaya'ví ndi'í nivi noo ra. ⁷ Ta nañani yó yó'o nakoni na ndi Ndios kúu ta ta sakuiso chiño yi'í ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío, ta ñii kiva saá nakoni na ndi Ndios sakuiso chiño ra ta Pedro ña ka'an ndoso ra to'on va'a yó'o noo nivi najudío. ⁸ Chi mii Ndios kúu ta ta tiví ta Pedro ña va'a kasa chiño ra noo najudío. Ta mii Ndios yó'o kúu ta ta tiví yi'í ña va'a kasa chiño i noo nivi na on vása kúu

najudío.

⁹ Ta nañani yó ta Santiago xí'in ta Pedro ta xí'in ta Juan, kúu na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nakutá'an ñoo Jerusalén. Ta uni saá nañani yó yó'o nakoni na ndi Ndios xa ke'é ra ñava'a ká'no xí'in i ña sakuiso chiño ra yi'í ña kasa ndivi i chiño noo nivi na on vása kúu najudío. Ta saá nañani yó yó'o va'a naki'in na ta Bernabé ta xí'in yi'í, ta saná'a kaxín na ndi ñii yoo na xí'in ndi, chi kúsi ini na xa'a ña ñii káchí kisa chiño na xí'in ndi noo Jesucristo. Ta kindoo yu'ú nañani yó yó'o ndi ta Bernabé xí'in yi'í ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío, ta saá mii nañani yó yó'o kasa ndivi na chiño Jesucristo noo nivi na kúu najudío. ¹⁰ Ta ñii laá ña xáku ndá'ví nañani yó yó'o noo ndi kúu ña on sandakoo ndi ña chindeé ndi nivi nandá'ví. Ta chiño yó'o kúu ña chikaá i ndee kasa ndivi i ndi'í saá kivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ta Pablo ndato'on ra xí'in ta Pedro ndi yoo ña on va'a ké'é ra

¹¹ Ta saá kivi kixaa ta Pedro ñoo Antioquía, nakutá'an ra xí'in ndi, ta yi'í nika'an i xí'in ra ndi yoo ña on va'a ké'é ra. ¹² Saá chi tá si'na ka ña on ta'an kixaa sava nataa na kixi noo ta Santiago ñoo Jerusalén, ta ndi'í saá kivi ta Pedro xixixi ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo na on sivi najudío kúu. Ta ta Pedro, kivi xini ra kixaa nataa na kixi noo ta Santiago, ta sandakoo ra xixi ra xí'in nañani yó na on vása kúu najudío, ta kuxiká ra noo nayó'o. Ke'é ra saá chi niyi'ví ra koto nataa na kixi noo ta Santiago ka'an kuáchí na xí'in ra, chi nataa yó'o xá'nda chiño na ndi ndi'í nivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña naní circuncisión. ¹³ Ta xí'in ña sandakoo ta Pedro xixi ra xí'in nivi na on sivi najudío kúu, ke'é ra

* 2:3 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sivi ñatete talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

ndaṭán ké'é ṭaa ṭa ɔvɪ yu'u. Ta saá inka najudío na kándixa Jesucristo kixá'á na ndíkɔn na ké'é na ñii káchí ndaṭán ké'é ṭaPedro, ta kuxíká nayó'o noo nañani yó na ɔn vása kúu najudío. Ṭanda mji ṭaBernabé naṭava ra ke'é ra ndaṭán ké'é ñii ṭaa ṭa ɔvɪ yu'u, chi ñii káchí ke'é ra xí'in ṭaPedro. ¹⁴ Tá xini ña ké'é nañani yó yó'o ndí ɔn vása yóo yu'ú ña xí'in ṭo'on va'a ña saná'a Jesucristo, ta saá naṇdukú ṭaPedro, ta nixaaṭi noo ra, ta noo ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na naṭutá'an yó'o, ta nika'an xí'in ṭaPedro, kaṭhí saá: "Yó'ó kúu ñii ṭajudío, ta saá ni, táku ún ndaṭán táku nivi na ɔn vása kúu najudío, chi ɔn vása kisa ndivi ka ún ndi'i yichí najudío. Ta saá, ¿ndaṭhun kóni ún kasa nduxa ún xí'in nivi na ɔn vása kúu najudío ña kutaku na ndaṭán táku najudío ta kasa ndivi na ndi'i yichí najudío?", saá kaṭhí xí'in ṭaPedro.

¹⁵ Ta mji yó nivi na kúu najudío, chi najudío kúu yivá si'í yó, xa xini so'o yó ñii ṭo'on ña káchí naño yó ña káchí saá: "Mji yó najudío ɔn sivi nivi na ndiso ku'a'a ní kuachi kúu yó ndaṭán yóo nivi na ɔn vása kúu najudío", káchí na. ¹⁶ Ta saá ni, kúndaṭa ini yó ndí ɔn sivi xa'a ña kisa ndivi nivi ndayí kúu ña ndúndii na noo Ndios, ta xa'a ña kándixa na Jesucristo kúu ña kisa ká'no ini Ndios xa'a kuachi na, ta ndúu na nivi na ndii noo Ndios. Ta saá mji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, nduu yó nivi na ndii, na ɔn koó kuachi ndiso noo Ndios. Tuku ká'an: Nda ñii nivi ɔn sivi xa'a ña kisa ndivi na ndayí kúu ña ndúndii na noo Ndios.

¹⁷ Ta saá ni, tá xa'a ña kándixa yó Jesucristo ndúkú yó ña nduu yó nivi na ndii noo Ndios, ta saá kixá'á yó nákoní yó ndí mji yó kúu nivi na ndiso kuachi, ta ña nákoní yó saá, nda lo'o ɔn vása kóni kachí ña ndí Jesucristo chinda'á ra mji yó ña ke'é yó ña ɔn vá'a. ¹⁸ Ta yi'i, táná nandikó ini ta sandakoo ṭo'on va'a ña ndaa ña kándixa, ta

tuku kixá'á saná'a ndí xini ñó'ó ndi'i nivi kasa ndivi na ndi'i ndayí najudío, ta xí'in ña ke'é saá ya'a ndosoṭi noo ñandaṭa ña kándixa. ¹⁹ Tá'an mji ña nixika kaṭi chikaṭa ní ndee ña kisa ndivi ndayí najudío, ta saá kixá'á nakoní ndí ndayí yó'o ɔn vása kómí ña ndee taxi ña kutaku ndino'oi. Ta saá sandakooṭi kisa ndivi ndi'i ndayí najudío, ta vitin yooṭi ndaṭán yóo ṭaa ṭa nixi'i noo ndayí yó'o, chi ɔn vása xá'nda chiño ka ña nooṭi. Yi'i nixi'i noo ndayí yó'o xa'a ña kuchiño va'a kutakuṭi noo Ndios, ta vitin tákuṭi xa'a ña sakusiṭi ini Ndios. ²⁰ Saá chi ñii káchí nixi'i xí'in Jesucristo nda'a tón cruz, ta naṭakuṭi xí'in ra. Ta vitin kúuṭi ñii ṭaa ṭa táku xí'in níma xaá chi Jesucristo yóo ra táku ra ini. Ta vitin ña tákuṭi xí'in yikí koṇuṭi ñoyívi yó'o, ta tákuṭi ña xí'in ndee Jesucristo, ṭaa ṭa kúu Sa'ya Ndios. Saá tákuṭi vitin chi kándixaṭi Jesucristo ta ndaa ini ra, ta Jesucristo kí'vi ini ra xini ra yi'i, ta taxi xí'in mji ra nixi'i ra xa'a kuachi. ²¹ Ta vitin ɔn vása chikaṭa niñoṭi ñava'a ña ke'é Ndios xa'aṭi, chi sanduu ra yi'i ṭaa ṭa ndii noo ra xa'a ña kándixaṭi Jesucristo. Ta tá mji yó kuchiño sanduu xí'in mji yó nivi na ndii noo Ndios xa'a ña kisa ndivi yó ndayí ra, níkúu, ta saá ña maṇi kuu ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó.

3

Ṭo'on yó'o ká'an ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña naṭi'in yó Níma Ndios táku ña ini yó

¹ Ndó'ó, nivi naño Galacia, ndaṭhun nivi na kí'vi sini kúu ndó'ó! ¿Yu kúu nivi na chikaṭa ña saka na ini ndó vitin va? Saá chi kama ní kuxíká ndó noo ṭo'on ña ndaa ña saná'a ndi ndó'ó xa'a Jesucristo, chi xa ndaṭo'on kaxín ndi xí'in ndó'ó ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a ndi'i kuachi yó.

² Ta vitin xini ñó'ó ndaka ṭo'on ndó'ó ñayó'o: ¿Yo xa'a kúu ña naṭi'in ndó Níma Ndios ña yóo táku ini ndó? ¿Án xa'a ña kisa ndivi ndó

ndi'i ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kúu ña ñaki'in ndó Níma Ndios? On sivi saá, chi xa'a ña kándixa ndó to'on ndaa ña xini so'o ndó xa'a Jesucristo kúu ña ñaki'in ndó Níma Ndios táku ña ini ndó. ³ Ta saá vitin, ¿ndachun xáni sinj ndó ndatán xáni sinj ñivi na kúu na kí'vi sinj? Chi kivi kixá'á ndó kándixa ndó Jesucristo, tанда kivi saá kixá'á ndó ndaa ini ndó Níma Ndios ña taxi ña ndee ña nda'a ndó xa'a ña va'a kundikon ndó yichi Jesucristo. Ta vitin, ¿ndachun xáni sinj ndó ndi on vása xini ñó'ó ka ndó ndee Níma Ndios?, chi vitin xáni sinj ndó ndi ndasaá kuiti xí'in ndee yiki koñu mji ndó kuchiño ndó va'a kundikon ndó yichi Jesucristo. ⁴ ¿An ña manj kuiti xikuu ndi'i ña yo'vi nixo'vi ndó xa'a ña kúu ndó ñivi na kándixa Jesucristo? Ta yi'i ndati j ndi on sivi ña manj ní-xikuu ñayó'o. ⁵ Saá chi Ndios xa taxi ra Níma ra táku ña ini ndó, ta ke'é ra ku'a ní milagro ña xini ndi xí'in ndó. Ta, ¿yo xa'a kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xini ndó? ¿An xa'a ña kisa ndivi ndó ndayí ña ñitaa taMoisés kúu ña? ¡Ndixa on sivi saá!, chi xa'a ña kándixa ndó to'on va'a ña xini so'o ndó xa'a Jesucristo kúu xa'a ña Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Ndios ñika'an ra ndi taAbraham kúu ra tandii noo ra xa'a ña kándixa ra Ndios

⁶ Va'a ná kani sinj ndó xa'a taAbraham, ta kúu xij síkuá mji yó na kúu najudío. TaAbraham kándixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o Ndios ñika'an ra ndi taAbraham kúu ra ta ndi ta on koó kuachi ndiso noo ra. ⁷ Ta saá, va'a ná kundaa ini ndó ñayó'o ndi ñivi na ndaa ini Ndios ñii kiva ndatán taAbraham xindaa ini ra Ndios, ndi'i ñivi yó'o yóo na ndatán yóo sa'ya ñani síkuá ndino'o taAbraham. ⁸ To'on Ndios ña ñitaa na xina'á ká'an ña xa'a kivi ña vaxi Ndios sanduu ra ñivi na on vása kúu najudío ñivi na ndii noo ra xa'a ña kundaa ini na ra. Saá chi noo to'on Ndios yó'o vaxi to'on

ñi ndatón Ndios xí'in taAbraham, kachi ra saá: “Xa'a mji ún, ñivi na ndi'i saá ñoo ñoyivi naki'in na ñava'a ke'éj xí'in na”, saá kachi Ndios xí'in taAbraham. ⁹ To'on yó'o kóni kachi ña ndi ndatán Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, chi xikuu ra ta ta kándixa Ndios, saá ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i ñivi na kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁰ Ta ndi'i ñivi na xáni sinj ndi xa'a ña kisa ndivi na ndayí ña ñitaa taMoisés, nduu na ñivi na ndii na on koó kuachi kuiso noo Ndios, ta ndi'i ñivi na xáni sinj saá kúu ñivi na ndiso chi'ña. Saá chi to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á kachi ña saá: “Ñivi na ndiso chi'ña kúu ñivi na ñi-kuchiño tondaa kasa ndivi ndi'i saá ndayí Ndios”, kachi to'on Ndios.

¹¹ Xí'in to'on yó'o kundaa ini yó ndi on sivi xa'a ña kisa ndivi ñivi ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kúu ña nduu na ñivi na ndii na on koó kuachi kuiso noo Ndios. Saá chi inka xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, kachi ña saá: “Ñivi na kúu nandii noo Ndios xa'a ña kándixa na ra, ñivi yó'o, ndixa kutaku na”, kachi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

¹² Ta saá kundaa ini yó ndi ndasaá kuiti xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña nduu yó ñivi na ndii noo Ndios ta táku ndino'o yó noo ra. Ta saá ni, yichi ña xá'nda chiño ndayí on vása ká'an ña saá, chi kachi ña ndi xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí noo yó, ta saá kuchiño nduu yó ñivi na ndii noo Ndios ta kutaku ndino'o yó noo ra.

¹³ Ta Jesucristo kúu ta sa'aku mji yó noo ña xikuu yó ñivi na xindiso chi'ña xa'a ña on vása ní-kuchiño yó tondaa yó kasa ndivi yó ndi'i saá ndayí Ndios. Saá chi mji Jesucristo sakuiso xí'in mji ra chi'ña ña xindiso yó ta yo'vi ní nixo'vi ra xa'a kuachi yó. Chi yóo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á ña kachi saá: “Na ndiso chi'ña kúu ndi'i ñivi na tákaa nda'a tón yiton”, kachi to'on Ndios.

¹⁴ Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo saá, ñivi na on vása kúu najudío na kándixa ña'á, nayó'o ñii kachi

kúchiño na naki'in na ñava'a nda'a Ndios, ndatán yóo ña k̄indoo ra xí'in taAbraham taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Ta saá vitin ndi'i n̄ivi, án najudío kúu na, án on s̄iví najudío kúu na, ta xa'a ña kándixa na Jesucristo, Ndios táxi ra Níma ra ña kutaku ña ini na.

15 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin ndátō'on̄i xí'in ndó ñii ña xa x̄ini va'a yó xa'a. Chi x̄ini yó tá yóo ñii tutu ña ká'an xa'a ña k̄indoo n̄ivi xí'in tá'an na, ta tutu yó'o kómí ña sello xí'in firma ñii ta, ta saá tutu yó'o kómí ña ndayí ña x̄ini ñó'ó kasa ndivi n̄ivi ña k̄indoo na xa'a. Ta nda ñii n̄ivi on kúchiño sandi'i na xa'a ndayí tutu yó'o, ni on kúchiño na nasama na ña.

16 Ndátán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo tō'on ña k̄indoo Ndios xí'in taAbraham x̄ina'á, chi Ndios n̄ika'an ra ndixa ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham ta xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta tō'on yó'o ña ká'an xa'a sa'ya ñani síkuá taAbraham on vása kóni kachí ña xa'a ku'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta tō'on yó'o kóni kachí ña xa'a ñii laá ta kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta tayó'o kúu Jesucristo.

17 Ta xí'in tō'on yó'o kóni kachí ndi si'na x̄ikuu ña tō'on ña k̄indoo Ndios xí'in taAbraham x̄ina'á. Ta n̄iya'a kom̄i ciento oko uxu kujya, ta saá Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés. Ta saá ndayí yó'o on kúchiño sandi'i ña xa'a tō'on ña si'na ña k̄indoo Ndios xí'in taAbraham, ni on kúchiño nasama ña'á ña, chi ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo tō'on ña si'na k̄indoo Ndios xí'in taAbraham.

18 Ta on s̄iví xa'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios. Ta ndixa xa'a ña Ndios kisa ndivi ra tō'on ña k̄indoo ra xí'in taAbraham kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.

Tō'on yó'o ká'an ndachun x̄ini ñó'ó ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés

19 Ta saá, ¿ndachun x̄ini ñó'ó ndayí ña taxi Ndios nda'a taMoisés x̄ina'á? Ndios taxi ra ndayí ra xa'a ña saná'a ra n̄ivi ña kundaa ini na ndi ké'é na ña on vá'a ta ndiso na kuachi noo Ndios. Ta chitóni Ndios ndi ndayí ra ka'nda chiño ña noo n̄ivi nda tondaa k̄ivi kixaa Jesucristo. Saá chi Ndios k̄indoo ra xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Xí'in ñii sa'ya ñani síkuá ún ke'é j̄ ñava'a xí'in ndi'i n̄ivi ñoyívi", kachí Ndios. Ta k̄ivi Ndios taxi ra ndayí ra nda'a naIsrael, ta si'na taxi ra ña nda'a naangel, ta nayó'o taxi na ña nda'a taMoisés. Ta taMoisés yó'o x̄ikuu ta n̄ixikanoo noo Ndios ta noo naIsrael.

20 Saá chi tá yóo ov̄i n̄ivi, ta yóo kuachi xí'in na, ta ñayó'o náta'ví ña na. Ta saá xa'a ña kúchiño koo yu'ú na, x̄ini ñó'ó ñii n̄ivi ña kakanoo noo ov̄i n̄ivi yó'o. Ta saá ni, tá yóo ñii laá ta, ta on vása x̄ini ñó'ó tayó'o inka n̄ivi na kakanoo noo ra. Ta Ndios ñii laá kúu ra, ta mató'on m̄ji ra ch̄indú'u ra tō'on ña k̄indoo ra xí'in taAbraham.

21 ¿Án kóni kachí tō'on yó'o ndi ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés on vása yóo yu'ú ña xí'in tō'on ña k̄indoo Ndios xí'in taAbraham? ¿Nda lo'o on s̄iví saá! Chi tá ndayí kúu ña kómí ndee taxi ña kutaku ndino'o n̄ivi noo Ndios, níkuu, ta saá ña kisa ndivi n̄ivi ndayí yó'o kuu ña sánduu ña n̄ivi na ndii noo Ndios, níkuu. 22 Ta tō'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á kachí ña ndi ndatán yóo n̄ivi na ñó'o preso, saá yóo ndi'i n̄ivi, chi ndee ña on vá'a xá'nda chiño noo na, ta yóo na nó'ni na xí'in ndee ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo, Ndios k̄indoo ra sakaku ra nayó'o noo ndee ña on vá'a, xa'a ña kutaku ndino'o ndika na.

23 Ta si'na ka ña on ta'an kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ve'e ka noo x̄iño'o yó, saá n̄ixiyo ndayí ña x̄ixa'nda chiño noo yó, chi ndayí x̄indaa ña m̄ji yó kotō ke'é yó ña on vá'a. Saá x̄itaku yó, nda kixaa k̄ivi Ndios saná'a ra yó ndi

xá'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ndúu yó ñivi na ndii na on koq kuachi ndiso noq ra. ²⁴ Ta saá tuku ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, yóo ña ndatán yóo ñii taa ta ndiso chiño xí'in naválí xá'a ña ndáa ra na, ta sáná'a ra na ña vivíi vaxi kua'no na, tãda tãda na nduu na ñivi ná'no. Ñii kivi va saá ndayí xikuu ña xindiso chiño xí'in yó ta xini'i ña yichi yó nda ñitõnda yó ña kándixa yó Jesucristo ta ñikivi yó yichi ra. Chi xá'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra mji yó ñivi na ndii na va'a yóo xí'in ra. ²⁵ Ta xá'a ña kándixa yó Jesucristo, ta vitin tayó'o kúu ta ndiso chiño xí'in yó, ta ndixa on sivi ka ndayí kúu ña ndiso chiño xí'in yó.

²⁶ Ta xá'a ña kándixa yó Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ndino'o Ndios vitin. ²⁷ Saá chi ndi'i mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, ña chichi yó kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in ra, ta mji Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xá'a ña táku Jesucristo ini yó, ndasa xaá ra ini yó, ta táku xaá yó xí'in ra vitin. ²⁸ Ta vitin, noq Ndios ñii ndáya'vi ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo; án najudío kúu na, án on sivi najudío kúu na, án naesclavo kúu na, * án ñivi na on sivi naesclavo kúu na, án nataa kúu na, án náña'a kúu ná, ta noq Ndios ñii ndáya'vi ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo chi ñii yóo na xí'in ra. ²⁹ Ta xá'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ñani síkuá ndino'o taAbraham, ta saá ndixa naki'in yó ñava'a ña kindo Ndios taxi ra nda'a taAbraham ta nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra.

4

¹ Ta vitin ndátõ'on i xí'in ndó inka to'on ña saná'a i xá'a ndó'ó, ñivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios, ta káchí ña saá: Tá yóo ñii taa ta kúu yivá ñii talo'o ní, ta taa yó'o ñixi'i ra, ta saá sa'ya ra talo'o ní yó'o kúu taa ta kómí ndi'i ñakuíká ña xikomí yivá

ra. Ta saá ni, ña on ta'an tãda ra kuu ra ñii taa taká'no, ta talo'o ní yó'o yóo ra ndatán yóo taesclavo, ² chi xini ñó'ó kasa ndivi ra ña xá'nda chiño ñivi na ndiso chiño xí'in ra. Saá táku talo'o ní yó'o xí'in ñivi na ndiso chiño xí'in ra ña ndáa na ra, nda tãda kivi ña chindú'u yivá ra nakuiso chiño ra xí'in ndi'i ñakuíká yivá ra. ³ Ta mji yó ñivi na kándixa Jesucristo ndatán yóo talo'o ní yó'o saá ñixiyo yó kivi tá on ta'an kándixa yó Jesucristo, chi kivi saá ndayí kúu ña xixa'nda chiño noq yó ta xindaa ña mji yó noq ña on vá'a ñoyivi yó'o. ⁴ Saá ñixiyo, ta ñitõnda kivi ña chitóni Ndios, ta saá tiví ra Sa'ya ra kixi ra ñoyivi yó'o. Ta Sa'ya ra yó'o kaku ra tixin ñii ña'a, ta kaku ra ta xa'no ra tixin ndee ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés. ⁵ Saá kisa ndivi Jesucristo xá'a ña kúchiño sakaku ra mji yó, ñivi na xitaku tixin ndee ndayí, ta saá táku ndíka yó noq ndayí vitin. Ta Jesucristo ke'é ra ñava'a yó'o xí'in yó xá'a ña naki'in Ndios mji yó nduu yó sa'ya ndino'o ra.

⁶ Ta xá'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ta saá tiví ra Níma Sa'ya ra kutaku ña ini yó. Ta Níma Sa'ya ra yó'o kúu Níma Ndios ña táku ini yó vitin, ta chinda'a ña ñii ñii mji yó ña káchí yó xí'in Ndios saá: "¡Tata Yivá mji i!", káchí yó xí'in Ndios. ⁷ Ta saá vitin on vása yóo ka yó ndatán yóo naesclavo na kisa chiño noq tapatrón na xí'in ñanduxa, chi vitin ndixa sa'ya ndino'o Ndios kúu yó. Ta xá'a ña kúu yó sa'ya Ndios chi kándixa yó Jesucristo, ndi'i ñakuíká Ndios kúu ñakuíká mji yó vitin, chi saá kindo Ndios xí'in yó.

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndi'i ní ini ra koqo ñivi naño Galacia tuku nandikó na kundikõn na yichi yatá

⁸ Kuyá tá on ta'an koni ndó Ndios, ta saá xikuu ndó naesclavo na kisa chiño noq kua'a ñandios vatá, ña on sivi Ndios ndino'o kúu. ⁹ Ta vitin

* **3:28** Naesclavo kúu ñivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na noq napatrón na.

ndixa ndó'ó xa xíní va'a ndó Ndios, ta ña káxín ká kúu ña ná ka'aní xí'in ndó ndí mji Ndios xa xíní va'a ra ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó nandikó ndó ña tuku nduu ndó naesclavo, na kasa chiño noo ndee ña xá'nda chiño noo yichí yatá ña xindikon ndó?, chi ndee yó'o kúu ndee ña vitá ní ña on vása ndáya'ví noo ndó vitin. ¹⁰ Ndát'oní t'on yó'o xí'in ndó chi nda vitin ndó'ó yóo ndó ndátán yóo naesclavo na kisa ndivi ña xá'nda chiño yichí yatá noo ndó. Saá chi yichí yatá yó'o chindú'u ña ndá kivi, ndá yoo, án ndá kuíya xíní ñó'ó sakana ndó ñii ñii viko. ¿Án nda vitin xáni sijní ndó ndí Ndios xíní ñó'ó ra viko yó'o xa'a ña kusijí ini ra koni ra ndó'ó? ¡On sivi saá! ¹¹ Ta xa'a ña on tá'an kundaa va'a ini ndó xa'a yichí Jesucristo, ndixa yí'í yí'ví'í koto ña maní xikuu ndi'i chiño ña kisa ndivi'í xa'a ndó'ó.

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví'í noo ndó ndí kutaku ndíka ndó ñii kí'va ndátán yí'í táku ndíka'í yichí Jesucristo vitin. Saá chi yí'í xa nduu'í ndátán yóo ndó'ó, ñivi na on vása kúu najudío, chi mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, on vása xíní ñó'ó kutaku ká yó tixin ndee ndayí najudío. Ta kóni'í ña kundaa ini ndó ndí on vása ní-ke'é ndó ña on vá'a xí'in'í. ¹³ Saá chi kivi noo ñixaa'í noo ndó, saá ñixiyo ñii kue'e xí'in'í ña ndeé ní ndó'o'í, ta ndó'ó va'a chindeé ndó yí'í. Náka'án ndó ndí ña yo'vi ñindo'o'í saá, kúu ña taxi ñindo'o'í ku'a'á ní kivi xí'in ndó, ta kuchiño níka'an ndoso'í t'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. ¹⁴ Vará kue'e ña saxo'vi yí'í xikuu ña ñii tondó'ó ká'no ní noo ndó, ta nda lo'o on vása ní-sandakoo ndó yí'í, ni on vása ní-xaa noo ndó yí'í. Ta nda víka, ndó'ó va'a ñaki'in ndó yí'í ndátán naki'in ndó ñii ñaángel Ndios án ndátán naki'in ndó mji Jesucristo, saá ñaki'in ndó yí'í. ¹⁵ Ta, ¿ndachun nasama ini ndó vitin? Tá'an si'na ñixiyo'í xí'in ndó, ta ndixa ndó'ó kí'vi ní ñixiyo

ini ndó xini ndó yí'í, ta kivi saá nda ñitondaa ndó xikuu ndó ñivi na kóni chindeé yí'í xí'in ña ndino'o siji ini ndó, tãnda ñixiyo ti'va ndó tava ndó nduchú noo ndó xa'a ña taxi ndó ña nda'a'í, níkuu. ¹⁶ Ta vitin, ¿án nduu ndó ñivi na sãa ini xini ndó yí'í xa'a ña ndat'on'í ñandaa xí'in ndó?

¹⁷ Ta ñivi na kóni nasama ini ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ndi'í ndayí najudío, vará viví'í ke'é na xí'in ndó, ta on sivi'í ñivi na ndino'o ini kúu na. Chi nayó'o chíkaa ní na ndee xí'in ndó ña kuxíka ndó noo ndi'í ta kuiti chíkaa so'o ndó t'on ña sáná'a mji na. ¹⁸ Ta mji yó, vará ña va'a ní kúu ña viví'í ke'é yó xí'in ñivi, ta xíní ñó'ó ke'é yó saá xí'in ña ndino'o ini yó. Ta ndó'ó, saá xíní ñó'ó ke'é ndó xí'in ndi'í ñivi ndi'í saá kivi, án kivi yóo'í xító'í ña ke'é ndó kúu ña, án kivi on koo'í kúu ña. ¹⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndátán yóo sa'ya mji'í, saá yóo ndó. Ta yí'í, ndátán yo'vi ndó'o ñii ña'a ña kí'vi ní tixin xa'a ña xa kóni kaku sa'ya ña, saá ndó'o'í xa'a ndó. Saá chi ndátí'í ña vaxi kua'no ndó ta tondaa kivi ña xino ndó nduu ndó ndátán yóo Jesucristo. ²⁰ Ta xí'in ña ndino'o ní ví ini'í kúu ña kútoo'í koo'í xí'in ndó xa'a ña viví'í ndat'on yó xí'in tá'an yó. Ta saá on vása koni'í ñó'ó'í taa'í t'on yo'vi yó'o xa'a ña noo ndó, níkuu. Ta vitin on vása nán'í'í t'on ña va'a ndat'on'í xí'in ndó.

T'on yó'o ká'an ña xa'a sa'ya ña Sara xí'in sa'ya ña Agar

²¹ Ndó'ó, ñivi na kúu na kóni tuku ndikó kutaku tixin ndayí ña ñitaa táMoisés, ¿án on vása ní-xini so'o ndó ña káchí ndayí yó'o? ²² Chi ndayí yó'o ká'an ña táAbraham xikomí ra ovi sa'ya ra. Ñii sa'ya ra kaku tixin ñii ña'a ña kúu esclava. Ta inká sa'ya ra kaku tixin ñii ña'a ña táku ndíka, ña xikuu ñasí'í ndino'o táAbraham. ²³ Ta sa'ya ñaesclava kaku ra chi yivá sí'í ra chíkaa ini na kukomí na sa'ya na. Ta sa'ya ña'a ña táku ndíka kaku ra xa'a ña kundivi t'on ña kindoo Ndios xí'in táAbraham. ²⁴ Ta xí'in

oví náña'a yó'o tɔ'on Ndios sáná'a ndasaá yóo oví ña kɪndɔo Ndios xí'in nivi. Tɔ'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar sáná'a ña xa'a ña kɪndɔo Ndios xí'in nivi naIsrael yuku Sinaí, chi noo yuku yó'o Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés. Ta ndi'i nivi na ndíkɔn yichí noo xá'nda chiño ndayí, ndatán yóo sa'ya ñaesclava Agar saá yóo na, chi táku ka na tixin ndee ndayí yó'o. ²⁵ Ta saá tuku tɔ'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar yó'o sáná'a ña xa'a yuku Sinaí ña ñindichi noo ño'o ña naní Arabia, chi noo yuku yó'o taMoisés naki'in ra ndayí Ndios. Saá tuku tɔ'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar sáná'a ña xa'a ñoo Jerusalén kivi vitin, chi nivi nañoo Jerusalén xí'in ndi'i nivi najudío na ndíkɔn yichí noo xá'nda chiño ndayí, ndatán yóo naesclavo saá yóo na. ²⁶ Ta tɔ'on ña ká'an xa'a ña Sara, ña'a ña xitaku ndíka, sáná'a ña xa'a inka ñoo Jerusalén ña yóo ñoyívi nino, ta mii yó nivi na kándixa Jesucristo, kúu yó nivi nañoo yó'o. Ta ndi'i mii yó na kúu nañoo Jerusalén ña yóo ñoyívi nino, kúu yó nivi na táku ndíka, ta ndatán yóo sa'ya ña Sara ña xitaku ndíka, saá yóo yó. ²⁷ Saá ká'an tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á xa'a ña Sara ta xa'a nivi na yóo ndatán yóo sa'ya ña, ta tɔ'on yó'o káchí ña saá: Yó'o, ña kúu ña'a ñanóma, ña on kivi koo sa'ya, ¡va'a ná kusii ini ún vitin! ¡Va'a ná nda'yi ún xa'a ña ká'no ní ñasii yóo ini ún! Saá chi ñii kivi ña vaxi, ñaña'a mató'on, chi yii ña sandakoo ra ña, ñáyó'o kukomí ña ku'a ní ka sa'ya ña noo nasa'ya ña'a ña yóo yii, saá káchí tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

²⁸ Ta saá vitin, xa'a ña ku'a ní kúu mii yó nivi na kándixa Jesucristo, Ndios xa kisa ndivi ra tɔ'on yó'o ña kɪndɔo ra xí'in taAbraham, chi ñii kiva xí'in taIsaac ndi'i mii yó kúu yó sa'ya ndino'o taAbraham.

²⁹ Ta inka sa'ya taAbraham, ta kúu taIsmael, ta ta kaku chi yivá si'í ra kuiti chikaa ini na kukomí na sa'ya na, taIsmael yó'o saxo'vi ra taIsaac, ta ta kaku chi saá kundivi ña kóni Nima Ndios. Ta vitin ñii kiva saá nivi na sáná'a ndí xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, nivi yó'o kúu na ndíkɔn saxo'vi mii yó, nivi na kándixa Jesucristo. ³⁰ Ta tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á, káchí ña saá: "Xini ñó'ó tava ún ñaesclava, ta ti'vi ún ñáyó'o xí'in sa'ya ña, ña ná kɔ'on na ta kuxíka na noo ún. Chi ta sa'ya ñaesclava yó'o on kuchiño naki'in ra ñava'a ña kɪndɔo Ndios taxi ra nda'a sa'ya mii ña'a ña xitaku ndíka", káchí tɔ'on Ndios. ³¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, mii yó na kándixa Jesucristo on vása yóo ka yó ndatán yóo sa'ya ñaesclava. Saá chi mii yó yóo yó ndatán yóo sa'ya ña'a ña xitaku ndíka.

5

Xí'in tɔ'on yó'o taPablo ndúkú ra noo nivi na kándixa Jesucristo ña on sandakoo na yichí noo táku ndíka na

¹ Ndixa Jesucristo sakaku ra mii yó noo ndayí xa'a ña kuchiño kutaku ndíka yó. Ta saá ndó'ó, xini ñó'ó kutaku ndíka ndó yichí ra, ta on ndikó ndó ña tuku nduu ndó nivi naesclavo na táku tixin ndee ndayí ña ñitaa taMoisés.

² Chikaa so'o va'a ndó tɔ'on ña ndatɔ'on i xí'in ndó vitin: Ta ndó'ó, tá taxi ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, chi xani sini ndó ndí xí'in chiño yó'o kuchiño ndó kutá'an va'a ndó xí'in Ndios, ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí nda lo'o on vása ndaya'vi noo ndó ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ña kuchiño yó kutá'an va'a yó xí'in Ndios. ³ Yi'i, tuku ká'an i xí'in ndó ndí nda yu kúu nivi na kisa ndivi ndayí ña xá'nda chiño xa'a circuncisión, chi xani sini na saá kuchiño kutá'an va'a na xí'in Ndios, níkúu, ta va'a kundaa ini nivi yó'o ndí táku ka na tixin ndee ndayí, ta xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i

saá ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés. ⁴ Ndó'ó, n̄ivi na x̄ani s̄inj̄i ndí x̄a'a ña k̄isa ndivi ndó ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés nduu ndó n̄ivi na ndii na on̄ koó kuachi kuiso noo Ndios, ta ndó'ó, x̄i'in ñayó'o s̄aná'a ndó ndí xa n̄ita'v̄i tá'an ndó x̄i'in Jesucristo, chi s̄akana ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó. ⁵ Ta m̄ji yó, n̄ivi na ndino'o táku chi Níma Ndios táku ña ini yó, ndáti yó ta ndáa ini yó ndí ndixa kúu yó n̄ivi na ndii noo Ndios x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo. ⁶ Ta m̄ji yó n̄ivi na táku ini Jesucristo, ta ñii yóo yó x̄i'in ra, ta noo yó on̄ vása ndáya'ví k̄a, án kúu yó n̄ivi na k̄isa ndivi circuncisión, án kúu yó n̄ivi na on̄ vása ní-kisa ndivi ña. Chi ñii l̄aa ña ndáya'ví ní noo yó kúu ña kándixa yó Jesucristo, ta x̄i'in ña kí'vi ini yó x̄ini tá'an yó s̄aná'a yó ndí ndino'o kándixa yó ra.

⁷ Ta ndó'ó, va'a ní k̄ixá'á ndó ndík̄on ndó yich̄i ña ndaa, ta, ¿yu kúu n̄ivi s̄asi noo ndó x̄a'a ña on̄ x̄iin ndó kundik̄on k̄a ndó yich̄i ña ndaa yó'o? ⁸ On̄ s̄iví t̄o'on ña káku noo Ndios kúu ña ká'an n̄ivi na chú'u ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios kúu t̄aa t̄a k̄ana ndó'ó kundik̄on ndó yich̄i ña ndaa. ⁹ Ta n̄ivi yó'o na s̄aná'a ndí ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo x̄inj̄i ñó'ó na kasa ndivi na costumbre circuncisión, t̄o'on vatá yó'o ña s̄aná'a na, ndatán yóo levadura saá yóo ña. Ta va'a naká'an ndó t̄o'on ndíchí ña x̄inj̄i yó ña káchí saá: “Vará lo'o kuiti kúu levadura, ta kómí ña ndee kasa chiño ña x̄i'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á ña”, saá káchí t̄o'on yó'o. ¹⁰ Yi'j̄i ndáa ini j̄i ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña on̄ kandixa ndó t̄o'on ña káku s̄inj̄i n̄ivi vatá yó'o ña kúu t̄o'on ña s̄aka s̄inj̄i ndó x̄a'a ña on̄ kundaa ini ndó yu kúu ñandaa x̄inj̄i ñó'ó ke'é ndó. Ta saá va'a Ndios ná saxo'v̄i ra n̄ivi yó'o, nda yu kúu na.

¹¹ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, tá ndixa yi'j̄i ká'an ndoso j̄i ndí n̄ivi x̄inj̄i ñó'ó kasa ndivi na costumbre circuncisión x̄a'a ña kutá'an va'a na

x̄i'in Ndios, níkúu, ta saá najudío sandakoo na ña ndík̄on na saxo'v̄i na yi'j̄i, níkúu. Ta yi'j̄i on̄ vása ká'an i saá, chi ndixa ká'an ndoso j̄i noo n̄ivi ndí ndasaá kuiti x̄a'a ña n̄ixi'j̄i Jesucristo nda'a tón cruz x̄a'a kuachi yó, kúchiño nduu yó n̄ivi na ndii noo Ndios. Táná sandakoo j̄i ña ká'an ndoso j̄i t̄o'on yó'o, níkúu, ta saá on̄ kusaá k̄a ini n̄ivi koni na yi'j̄i. ¹² Ta n̄ivi vatá na s̄aná'a ndó'ó ña ka'nda lo'o ndó koñu ndó x̄a'a ña x̄inj̄i ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ta yi'j̄i, ká'an i saá x̄a'a n̄ivi yó'o ndí x̄i'ña noo kóni na ka'nda lo'o na, j̄va'a k̄a ñii yich̄i ná ka'nda ndi'i x̄i'in m̄ji na!

¹³ Ta m̄ji yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, Ndios k̄ana ra yó ña kutaku ndík̄a yó. Ta on̄ s̄iví x̄a'a ña kasa ndivi yó ña on̄ vá'a ña kútoo ní yikí koñu yó kúu ña kutaku ndík̄a yó. Nda víka, va'a kutaku ndík̄a yó x̄a'a ña kasa ndivi yó chiño ña chindeé tá'an yó x̄i'in ña kí'vi ini yó x̄ini tá'an yó. ¹⁴ Saá chi ndi'i ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, kundivi ndi'i ña x̄i'in ndayí ña káchí saá: “Kuki'vi ini yó koni tá'an yó ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini yó x̄ini yó m̄ji yó.” ¹⁵ Ta, j̄koto va'a ndó x̄i'in m̄ji ndó! Tá on̄ vása kí'vi ini ndó x̄ini tá'an ndó, ta káni tá'an ndó x̄i'in t̄o'on ña s̄atakué'e ndó ini tá'an ndó, ta yi'yo ní saá, ko'oto kúndeé ndó sandi'i ndó x̄a'a natá'an ndó, ta natá'an ndó sandi'i na x̄a'a ndó'ó.

T̄o'on yó'o ká'an ndí ña on̄ vá'a ña kútoo yikí koñu n̄ivi on̄ vása yóo yu'ú ña x̄i'in ña kóni Níma Ndios

¹⁶ Ta ndát̄o'on j̄i x̄i'in ndó, káchí j̄i saá: Kutaku ndó kasa ndivi ndó ña kóni Níma Ndios, ta saá on̄ vása kutaku ndó kasa ndivi ndó ña on̄ vá'a ña kútoo yikí koñu ndó. ¹⁷ Níma Ndios ña táku ini m̄ji yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, kóni ña ndí kasa ndivi yó ñava'a. Ta ña kútoo ní yikí koñu yó kúu ña ke'é yó ña on̄ vá'a. Ta saá ña kóni Níma Ndios ke'é yó kúu ña káni tá'an x̄i'in ña kútoo ní yikí koñu yó ke'é ña. Ta x̄a'a ña

káni tá'an ovì ñayó'o saá, on vása táxi ña kasa ndivi yó ñava'a ndatán yóo ña kóni yó ke'é yó. ¹⁸ Ta saá ni, tá ndíkõn yó yichì nõõ xá'nda chiño Nímã Ndios nõõ yó, ta saá on vása xínì ñó'ó kundikõn yó yichì nõõ xá'nda chiño ndayí Ndios ña nĩtaa taMoisés nõõ yó.

¹⁹ On vása yo'vì nakoni yó yu kúu ña on vá'a ña ké'é nìvi na kisa ndivi ña kútoo ní yìkí koñu na. Saá chi nìvi yó'o kútoo ní na kì'vi na kuächì, ta nataa kí'vi na kuächì xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ta náña'a kí'vi ná kuächì xí'in nataa na on sivi yijí ná kúu, ta nìvi yó'o ké'é na ndi'i saá nõõ ñakini, ²⁰ ta kisa to'ó na kuä'a ní nõõ ndios vatá, ta xí'in ña nákuati na chíkaa na ñatásín inkã nìvi, ta sãa ní ini na xínì tá'an na, ta táxi na kuächì xä'a natá'an na nõõ nachiño, ta chútú ini na xí'in ña kuínì na xínì na nìvi, ta kama sákaku na kuächì xí'in nìvi, ta nina to'on kue'e ká'an na ta káni tá'an na xí'in tá'an na, ta sáná'a na to'on ña sátivì ñandaa xä'a Jesucristo. ²¹ Ta nìvi yó'o kisa kuínì na ta chíkaa nĩno na inkã nìvi, ta xá'ni na nìvi, ta xí'i ní na nduta tá sáxíini nìvi, ta kúsijí ní ini na koo na vikõ nõõ ké'é nìvi ndi'i saá nõõ ña on vá'a ñakini, ta nìvi yó'o táku na ké'é na kuä'a ní ka inkã nõõ ña on vá'a. Ta yì'i, xa ndato'onjì xí'in ndó, ta vitin tuku ká'anjì xí'in ndó, káchijì saá: Nìvi na táku ké'é ndi'i ña on vá'a ña sakán ndato'onjì xä'a, nìvi yó'o on kutaku na xí'in Ndios nõõ xá'nda chiño ra.

²² Ta mji yó, nìvi na táku Nímã Ndios ini, on vása táku yó ké'é ka yó ña on vá'a ndatán ké'é nìvi yó'o. Chi Nímã Ndios táxi ña ndee ña ini yó ña nduu yó nìvi na va'a kí'vi ini xínì tá'an, ta nákaa ñasijí ini yó, ta yóo ñava'a ini yó, ta kómí yó ña ká'no ini yó xínì yó nìvi, ta ké'é yó ñava'a xí'in nìvi, ta kúu yó nìvi na va'a ini, ta kúu yó nìvi nandaa na on vása sándakoo yichì Ndios. ²³ Ta on sivi nìvi na kisa ká'no xí'in mji kúu yó, ta nda víka, nìvi na kisa nĩno xí'in mji kúu yó. Ta nìvi na

násita xí'in mji nõõ ña on vá'a kúu yó. Saá táku mji yó, na kúu nìvi na táku Nímã Ndios ini, ta on koõ nda ñii ndayí ka'nda chiño nõõ yó ña on kasa ndivi yó ndi'i ñava'a yó'o. ²⁴ Ta xä'a ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo, ta xí'in ña nixijì Jesucristo nda'a tón cruz, ñii káchì xí'in ra nixijì ña kútoo yìkí koñu yó ke'é ña, ña kúu ña on vá'a. Ta saá on vása ka ndíkõn yó yichì yatá nõõ xixa'nda chiño ña on vá'a nõõ yó. ²⁵ Ta vitin Nímã Ndios kúu ña táku ini yó ta ndíkõn yó yichì nõõ xá'nda chiño Nímã Ndios nõõ yó. Ta saá xínì ñó'ó kutaku yó xí'in ña kisa ndivi yó ña kóni Nímã Ndios.

²⁶ On vá'a kuu yó nìvi na ña'a ní ini, ta on vá'a kuu yó nìvi na sásaa ini natá'an, ta on vá'a kuu yó nìvi na kuínì ini xínì natá'an.

6

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá yóo ñii nìvi na kándixa Jesucristo ta nakava na ke'é na ña on vá'a, ta ndó'ó, nìvi na va'a táku ndatán kóni Nímã Ndios, xínì ñó'ó chindeé ndó tañani yó án ñáki'va yó yó'o xä'a ña tuku va'a naki'in na kundikõn na yichì ña ndaa. Ta kivi ka'an ndó xí'in na, ta xí'in to'on ña to'ó ta xí'in ña nĩno ini ndó ka'an ndó xí'in na. Ta ndixa koto va'a xí'in mji ndó koõ ñii kivi ñii kiva saá ña on vá'a koto ndoso ña ndó'ó ta nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. ² Saá chi tá yóo ñii tondó'ó án tondíni táku yó, ta ndatán yóo ñaveé ní ndiso yó, saá yóo ña, ta xínì ñó'ó chindeé tá'an yó nõõ ñaveé ndiso natá'an yó. Ta xí'in ña chindeé tá'an yó saá, kisa ndivi yó ndayí ña xä'nda chiño Jesucristo nõõ yó.

³ Tá yóo nìvi na kándixa Jesucristo, ta kúu na nìvi na ña'a ní ini, ta kúu na nìvi na sándá'vì xí'in mji, chi on sivi na ná'no ka nõõ inkã nìvi kúu nayó'o. ⁴ Ñii ñii mji yó nìvi na kándixa Jesucristo, xínì ñó'ó ka'vi va'a sijnì yó xä'a ña ké'é yó, ña kundaa ini yó án ndixa ñava'a, án ña on vá'a kúu ña ké'é yó. Tá ndixa

vivíi kisa ndivi yó chiño va'a, ta saá va'a ná kusij iní yó xa'a ña ké'é mji yó. Ta on vá'a kundi'i ini yó xa'a ña ké'é inká nivi, án va'a ka án ña on vása va'a ka kúu chiño nayó'o noo chiño ña ké'é mji yó. ⁵ Saá chi ñii ñii nivi xini ñó'ó kuiso chiño na xí'in ña sakuiso Ndios mji na.

⁶ Ta nivi na xini so'o to'on Ndios ña sáná'a namaestro noo na, nivi yó'o ndiso na chiño ña taxi na lo'o ñava'a kómí na nda'a namaestro na sáná'a ña'a.

⁷ Tá xáni sinj ndó ndí Ndios on cha'vi ra nivi ndatán yóo chiño kisa ndivi na, ta xí'in ña xáni sinj ndó saá, sándá'ví xí'in mji ndó. Saá chi tá chi'i nivi ñava'a, ta ñava'a nakaya na. Tá chi'i nivi ña on vá'a, ta ña on vá'a nakaya na. ⁸ Ta saá nivi na táku kisa ndivi ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu na, nayó'o yóo na ndatán yóo nivi na chi'i ña on vá'a, ta ña nakaya nivi yó'o kúu ña sandi'i xa'a na noo Ndios. Ta nivi na táku kisa ndivi ña kóni Níma Ndios, nivi yó'o yóo na ndatán yóo nivi na chi'i ñava'a, ta ña nakaya nivi yó'o kúu ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. ⁹ Ta saá ñii ñii kivi xini ñó'ó kutaku yó kasa ndivi yó ñava'a, ta nda lo'o on sandakoo yó ké'é yó saá. Tá ñii ñii kivi chika ka yó nde ke'é yó ñava'a, ta saá tondaa kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa naki'in yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó. ¹⁰ Ta xa'a ñayó'o, ndi'i saá yichí tá kuchiño ke'é yó ñava'a xí'in nivi, ta saá va'a ná ke'é yó ña. Ta ña xini ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó ñava'a xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo.

Xí'in to'on yó'o ta Pablo kisa ká'no ra ña kisa ndivi Jesucristo nda'a tón cruz

¹¹ Koto ndó ví, vitin xí'in nda'a mji táa letra ná'no yó'o noo ñasondí'í tutu yó'o. ¹² Ndát'on i xí'in ndó saá, ndí nivi na kóni kasa nduxa xí'in ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, nivi yó'o on sivi nivi na va'a ndino'o ini kúu na.

Saá chi ña kuiti kóni na kúu ña va'a koo na xí'in inká najudío, ta yí'vi na kotó najudío yó'o saxo'vi ña'a na, táná ka'an na ndí ndasaá kuiti xa'a ña kisa ndivi Jesucristo kivi nixi'i ra nda'a tón cruz kúu ña kuchiño Ndios sakaku ra nivi noo kuachi na. ¹³ Ta najudío yó'o, na kúu na ká'an xí'in ndó ndí xini ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ta mji nayó'o on vása kisa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés. Ta ndasaá kuiti ña kóni na kúu ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, xa'a ña kuchiño kasa ká'no xí'in mji na noo inká nivi ña sanoo na ini ndó ña kundikon ndó yichí mji na. ¹⁴ Ta yí'i, ñii laá xa'a ña kisa ká'no xí'in mji kúu ña kándixa i ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi. Ta xa'a ña ñii yóo i xí'in Jesucristo, ndatán yóo ña ñii káchí nixi'i i xí'in ra, saá yóo ña. Ta saá ña on vá'a ñoyívi yó'o on vása kómí ka ña nde ke'nda chiño ña noo i, chi ndatán yóo ta nixi'i, saá yóo i noo ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ndatán yóo ña nixi'i noo i, saá yóo ña, chi nda lo'o on vása ndaya'ví ka ña noo i. ¹⁵ Ta mji yó nivi na kándixa Jesucristo ta ñii yóo yó táku yó xí'in ra, ta vitin ndixa on vása ndaya'ví noo yó án kúu yó nivi na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó nivi na on vása kisa ndivi circuncisión. Ñii laá ña ndaya'ví ní noo yó vitin kúu ña Ndios ndasa ra ña ndu yó nivi xa'a. ¹⁶ Ta ndi'i nivi na kándixa to'on yó'o ta táku na saá, ¡va'a ná koo ñava'a ini na! Ta, ¡va'a ná kundá'ví ini Ndios koni ra na! Chi vitin ndu na nave'e Ndios.

¹⁷ Tānda kivi vitin tādā ndi'i kivi ña vaxi, on xini ña nda ñii nivi sakaku na kuachi xí'in i xa'a to'on ña sáná'a i xa'a Jesucristo. Saá chi noo yikí koñu i kómí i ku'a ní yanda ña sáná'a ndí yí'i kúu ta ta xa nixo'vi ní xa'a chiño ña kisa ndivi i noo Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó.

Xí'in to'on yó'o ta Pablo ndayi ra nivi naño estado Galacia

18 Ta nañani yó xí'in náki'va yó,
ndúkúj nọ Jesucristo, Taa taKá'no
nọ yó, ná ke'é ra ñava'a ra xí'in
ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña ñitaa taPablo ña ti'ví ra kuḗ'an nda'a ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

*Xí'in tq'on yó'o taPablo chindeé ra
ñivi
na kándixa Jesucristo na táku ñoo
Éfeso*

¹ Yi'i kúu i taPablo, ṭaa ṭa ñakaxin Ndios ña kúu i ṭaapóstol, ṭaa ṭa ti'ví ra kasa ndivi chiño ñoo Jesucristo. Ta táa i tutu yó'o xaḗ ña nda'a ndó'ó, ñivi na táku ñoo Éfeso, na kúu ñaño Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta vivii ndíkõn ndó yichi ra. ² Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo ṭaa ṭaKá'no ñoo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

*Xí'in tq'on yó'o taPablo kisa ká'no
ra Ndios
xa'a ñava'a ké'é ra xí'in ñivi na
kándixa Jesucristo*

³ ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, ṭa kúu Yivá Jesucristo, ṭaa ṭaKá'no ñoo yó! Saá chi xa'a ña táku yó ini Jesucristo, nda ñoyívi ñino Ndios xa saní'i ra mji yó ndi'i saá ñoo ñava'a ña káku Níma ra. ⁴ Kivi õn ṭa'an kasa va'a Ndios ñoyívi yó'o, xa ñakaxin ra mji yó ña nduu yó ñivi nayii, na õn koo kuachi kuiso ñoo ra xa'a ña kutaku yó ini Jesucristo. ⁵ Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta xa'a ñayó'o, chitóni ra naki'in ra mji yó ña nduu yó sa'ya ra. Ta ña kuchiño ke'é ra saá, Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in ñasii ndino'o ini ra, Ndios naki'in ra mji yó ña nduu yó sa'ya ra. ⁶ Va'a ná kasa ká'no ní yó Ndios, chi xa'a ñava'a ini ra kúu ña naki'in va'a ra mji yó, na kúu ñivi na táku ini Jesucristo, ṭaa ṭa kí'vi ní ini Ndios

xini ra. ⁷ Ta ña kuchiño ñii kutaku yó xí'in ra, Jesucristo cha'vi ra xa'a yó xí'in mji ra ña ñixita kivi ñixi'i ra nda'a tón cruz. Ta xa'a ñayó'o Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta ndee ña õn vá'a õn vása ka xá'nda chiño ña ñoo yó. Ndios ké'é ra ñava'a yó'o xí'in yó chi ká'no ní ñava'a yó'o ini ra. ⁸ Ta ñii ñii kivi Ndios saní'i ra mji yó kuḗ'a ní ñandichí, ta saá tuku táxi ra ña kundaa ini yó ñandaa. ⁹ Vará si'na ñixiyo se'é ña chitóni Ndios kasa ndivi Jesucristo, ta vitin Ndios xa saná'a káxin ra ña mji yó, chi saá chikaa ini Ndios kasa ndivi ra. ¹⁰ Saá chi ña chitóni Ndios kúu ñayó'o: Tá kixaa kivi ña chindú'u ra, ta saá kivi yó'o Ndios taxi ra ndayí nda'a Jesucristo ña ka'nda chiño ra ñoo ndi'i ña yóo ñoyívi ñino ta ka'nda chiño ra ñoo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o.

¹¹ Nda ñanoo Ndios xa ñakaxin ra mji yó ña kuu yó sa'ya ra. Ta xa'a ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo, ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña ñika'an Ndios kindoo ra xí'in yó. Saá chi ñii ki'va ndatán chitóni Ndios kasa ndivi ra, saá ké'é ra. ¹² Ta Ndios kóni ra ña mji ndi najudío, na kúu ñivi nanoo kándixa Jesucristo, ná kasa ká'no ní ndi Ndios xa'a ndee va'a ña livi kómí ra. ¹³ Ta vitin ndó'ó, ñivi na õn vása kúu najudío xa xini so'o ndó tq'on va'a ña ndaa ña káchi ndi Ndios sáka'ku ra ñivi na kándixa Jesucristo. Ta saá xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, Ndios taxi ra Níma ra yóo ña táku ña ini ndó, ta kisa ndaa ña ndi kúu ndó sa'ya ndino'o Ndios vitin. Ta Níma Ndios yó'o kúu ña xina'a ñika'an Ndios kindoo ra xí'in naIsrael ndi ti'ví ra ña ñoyívi yó'o. ¹⁴ Ta Níma Ndios yó'o ña táku ini yó kúu ña kisa ndaa ndi ndixa Ndios taxi ra ndi'i ñava'a chindú'u ra naki'in yó ñoo ra ñoyívi ñino, chi kúu yó sa'ya ndino'o Ndios. Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña kasa ká'no yó ra chi kómí ra ndi'i ndee ná'no va'a ña livi.

*Xí'in tɔ'on yó'o tɔPablo ndúkú ra
noɔ Ndios
xá'a nivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Éfeso*

15 Ta saá xá'a ña xini so'o i ña ndí va'a ndáa ini ndó Jesucristo, ta xá'a ña xini so'o i ndí kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa ña'á, 16 ta on vása sándakoo i ká'an i xí'in Ndios xá'a ndó, ká'an i káchí i xí'in ra saá: "Tata Yivá yó, táxa'vi ún xá'a nivi na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo Éfeso", káchí i xí'in Ndios. 17 Ta ndi'i saá kivi ndúkú i xá'a ndó noɔ Yivá yó Ndios, taa tɔ kómí ndi'i ndee ná'no, ta kúu ra taa tɔ náki'in ñatɔ'ó nda'a Jesucristo kivi nixika ra ñoyívi yó'o. Ta noɔ Ndios yó'o ndúkú i ña taxi ra ñandíchi Níma ra koo ña sini ndó, ta ndúkú i noɔ ra ndí Níma ra saná'a ña ndó'ó ndi'i ñanda'a. Ta xí'in ñayó'o, chindee ña ndó'ó ña kunda'a va'a ka ini ndó xá'a Ndios. 18 Ta ká'an i ndúkú i noɔ Ndios ña sanaye'e ra ñandíchi sini ndó ña kunda'a ndino'o ini ndó xá'a yu kúu ñava'a ká'no ndáti ndó, chi ndó'ó kúu nivi na kana Ndios ña nduu ndó sa'ya ra ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ta ká'an i ndúkú i noɔ Ndios ña chindee ra ndó'ó ña kunda'a va'a ini ndó ndí ku'a ní ñava'a livi ná'no taxi Ndios nda'a ndi'i nivi na kúu sa'ya ra. 19 Ta saá tuku ká'an i ndúkú i noɔ Ndios ña saná'a ra noɔ ndó'ó ndí ndee ña kómí ra nija'a ní ká'no ña xá'a ña chindee ra mji yó na kúu nivi na kándixa ña'á. 20 Xí'in mji ndee yó'o, Ndios sanataku ra Jesucristo, ta taxi ra ña yóo Jesucristo noɔ táyi tón tɔ'ó tón ñindichi sijn kua'á Ndios ñoyívi ñino. 21 Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios taxi ra ndí Jesucristo kúu taa tɔ ká'no ní ka noɔ ndi'i naná'no, ta kúu ra taa tɔ ká'no ní ka noɔ ndi'i na xá'nda chiño, ta kúu ra taa tɔ ká'no ní ka noɔ ndi'i nivi án níma ña kómí ndayí ñoyívi yó'o án ñoyívi ñino. Ta Jesucristo kúu ra taa tɔ ká'no ní ka noɔ ndi'i ña yóo án ña táku ñoyívi vitin, ta ñii kiva saá kúu

ra taa tɔ ká'no ní ka noɔ ndi'i ña koo án ña kutaku ndi'i saá kivi ña va'xi. 22 Ta Ndios xa sakoyo ra ndi'i ndee on vá'a tixin xá'a Jesucristo, ta taxi ra ña Jesucristo kúu ra taa taká'no ní ka, chi ndatán yóo sini nivi noɔ yiki koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in nivi na kándixa ña'á. 23 Ta ndatán yóo yiki koñu Jesucristo saá yóo ndi'i nivi na kándixa ña'á. Ta xí'in mji ra sákutú ndaa ra ini ndi'i nivi na kándixa ña'á. Ta saá tuku Jesucristo xí'in mji ra sákutú ndaa ra ndi'i ña kuvá'a ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña kuvá'a ñoyívi ñino.

2

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí Ndios sákaku
ra nivi
xá'a ñava'a ká'no ini ra*

1 Ta ndó'ó, ña yachi ka tá on tɔ'án kandixa ndó Jesucristo, ta nixika ndó yichi ña on vá'a ta xindiso ní ndó kuachi, ta kivi saá xikuu ndó ndatán yóo nivi na nixi'i noɔ Ndios. 2 Saá nixiyo ndó xina'á chi xindikon ndó yichi on vá'a ñii káchí xí'in inka nivi ñoyívi yó'o, ta chika'a so'o ndó ña ndatɔ'on níma ndiva'a ká'no xí'in ndó saá. Ta níma ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'nda chiño noɔ ndi'i níma ndiva'a, ta saá tuku kúu ña níma ña kisa chiño ini nivi na toon ní ini, na on vása xijn chika'a so'o ña ká'an Ndios. 3 Ta xina'á ñii kiva ndatán táku nivi na toon ní ini yó'o, saá xitaku mji yó, chi xindikon yó yichi noɔ kisa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu yó, ta kisa ndivi yó ña on vá'a ña káchí ini yó. Ta ñii káchí xí'in nivi na toon ini, xá'nda chiño ña on vá'a noɔ yó. Ta xá'a ñayó'o, Ndios xikomí ra ndayí saxo'vi ní ra mji yó, níkuu, xí'in ña sáa ní ini ra ñii káchí xí'in nivi na on vá'a. 4 Ta saá ni, Ndios, taa kúu taa tɔ ká'no ní ini, ndixa kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, 5 ta ñii káchí xí'in Jesucristo, taxi ra ña kutaku ndino'o yó noɔ ra. Ñayó'o ke'é Ndios xí'in yó kivi xikuu ka yó nivi na nixi'i noɔ ra xá'a ña xindiso yó ku'a ní kuachi

noo ra. Ta ndixa ndasaá kuiti xa'a ñava'a ká'no ini mji Ndios kúu ña sakaku ra mji yó noo ndee ña on vá'a. ⁶ Ta xa'a ña ñii yóo yó tákú yó xí'in Jesucristo vitin, yóo ña ndatán yóo ña Ndios ñii káchí xa sanataku ra yó xí'in Jesucristo, ta taxi ra ña ñii káchí xí'in Jesucristo ndóo yó noo táyi ná'no tón to'ó ñoyivi ñino noo xá'nda chiño yó xí'in ra. ⁷ Saá ke'é Ndios ñava'a yó'o xí'in ndi'i mji yó, chi kóni ra saná'a ra noo ñivi na kutaku kuiya vaxi, ndí ku'a'a ní ñava'a ké'é ra xí'in yó chi kúu ra taa ta va'a ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra xíni ra mji yó, ñivi na ñii yóo xí'in Jesucristo chi kándixa yó ra. ⁸ Saá chi ña sakaku Ndios mji yó noo ña on vá'a ña sandi'i xa'a yó kúu ñii ñava'a ká'no saní'i Ndios mji yó, chi taa ta va'a ní ká'no ini kúu ra. Ta on sivi xa'a ña chiño va'a kisa ndivi yó noo Ndios kúu ña sakaku ra mji yó. Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios saní'i ra yó ñava'a ña sakaku ra mji yó. ⁹ Ndixa on sivi xa'a chiño va'a ña kisa ndivi yó kúu ña Ndios sakaku ra mji yó. Ta ñayó'o sáná'a ndí nda ñii yó on kúchiño kasa ká'no xí'in mji yó noo Ndios. ¹⁰ Ndios kisa va'a ra mji yó, ta kúu yó ñivi na kuv'a'a xa'a ña ñii koo yó kutaku yó xí'in Jesucristo ta xa'a ña kasa ndivi yó ku'a'a ní chiño va'a ña nda xa si'na chitóni Ndios kasa ndivi yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo ñii yóo na ndatán ñii ñivi

¹¹ Ndó'ó, ñivi na on sivi najudío kúu, va'a naká'an ndó ndí xina'a ndó'ó on sivi ñivi na va'a xinata'an xí'in Ndios xikuu ndó. Ta mji ndi ñivi najudío chinoo ndi kivi ndó, naní ndó "ñivi na on vása kisa ndivi costumbre circuncisión." Ta mji ndi najudío sakunaní xí'in mji ndi "ñivi na kisa ndivi costumbre circuncisión",* ta xáni sijní ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi costumbre

yó'o xí'in yiki koñu ndi, kúu ndi ñivi na va'a náta'an xí'in Ndios, ta on sivi saá, chi on vása ní-nasama níma ndi ña xí'in ña ndino'o ini ndi kundikon ndi Ndios. ¹² Ta ndó'ó na on sivi najudío kúu, va'a naká'an ndó ndasaá nixiyo ndó xina'a tá on ta'an kandixa ndó Jesucristo. Xíká ní xitaku ndó noo ra, ta xa'a ña on sivi naño ra naIsrael kúu ndó, on vása ní-xiyo ndayí nda'a ndó ña naki'in ndó ñava'a kindoo Ndios taxi ra nda'a naIsrael. Ndá'ví ní xitaku ndó si'na, chi on vása ní-kundaá ini ndó yu kúu Ndios ndino'o, ta nda lo'o on vása ní-xindati ndó naki'in ndó ñava'a nda'a ra. Saá ndá'ví xitaku ndó xina'a. ¹³ Ta vitin xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, va'a náta'an ndó xí'in Ndios. Vará xina'a xikuu ndó ñivi na xitaku xíká ní noo Ndios, ta ñii Jesucristo, ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi ña kixaa ndó kuyatin ndó noo Ndios vitin. ¹⁴ Ta mji Jesucristo kúu taa ta va'a sanakutá'an mji ndi, ñivi najudío xí'in ndó'ó, ñivi na on sivi najudío kúu, chi ke'é ra chiño ña taxi ndí va'a náta'an ovi noo ñivi yó'o vitin. Ta xina'a mji yó na kúu ovi noo ñivi yó'o nisaá ini yó xini tá'an yó, ta ndatán nixiyo ñii nama kútu ña xinakaá ma'ño, ta nata'ví ña ndi'i najudío noo ndó'ó na on sivi najudío kúu, saá nixiyo ña. Ta ndatán yóo taa ta sandi'i xa'a nama kútu yó'o, saá yóo Jesucristo. Saá chi xa'a ña ke'é Jesucristo, on koó ka ña nákaa náta'ví tá'an mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án ñivi na on sivi najudío kúu yó. ¹⁵ Xí'in ña nixi'i ra nda'a tón cruz, Jesucristo kindaa ra ndee ndayí ña nitaa taMoisés, ta ndayí yó'o on sivi ka ña xá'nda chiño noo ñivi na kándixa Jesucristo kúu ña. Ta saá ndayí yó'o on vása náta'ví tá'an ka ña mji ndi najudío noo ndó'ó na on vása kúu najudío. Saá chi xa'a ña kándixa yó Jesucristo, tayó'o sanduu ra ovi noo ñivi na xikuu mji yó

* **2:11** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijní ñatete tajo'o.

ña nduu yó ñii nḡ nḡvī xāá vitin. Ta saá ñii va'a nákutá'an ndi'i mḡi yó, nḡvī na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án ḡn sḡvī najudío kúu yó, chi ñii yóo yó xí'in ra vitin. ¹⁶ Saá chi xí'in ña nḡxi'i Jesucristo nda'a tón cruz, sandi'i ra xā'a ña sáa nḡxiyo ini mḡi ndi najudío xini ndi nḡvī na ḡn sḡvī najudío kúu. Ta ñii kḡ'va saá sandi'i ra xā'a ña sáa nḡxiyo ini ndó'o nḡvī na ḡn vása kúu najudío xini ndó ndi'i najudío. Saá chi ndi'i mḡi yó na kándixa Jesucristo ñii nduu yó xí'in ra, ta nákutá'an va'a yó xí'in Ndios vitin.

¹⁷ Ta kḡvī kḡxi Jesucristo ñoyívi yó'o, ta nḡka'an ndoso ra to'on va'a nḡo ndi'i nḡvī, nḡka'an ra xí'in na ndasaá kuchiño kutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta ndato'on ra to'on va'a yó'o xí'in ndó'o, nḡvī na xḡtakḡ xíká nḡo Ndios, ta ñii kḡ'va saá ndato'on ra xí'in mḡi ndi najudío na xḡtakḡ yatin nḡo Ndios. ¹⁸ Ta vitin ndi'i mḡi yó na kándixa Jesucristo, án nḡvī na ḡn sḡvī najudío kúu, án nḡvī najudío kúu, ta ñii laá Níma Ndios kúu ña yóo táku ini ñii ñii yó, ta xā'a ñayó'o, kómí yó ndayí ña kixaa yatin yó nḡo Ndios. ¹⁹ Ta saá ndó'o, nḡvī na kándixa Jesucristo, vará ḡn sḡvī najudío kúu ndó, ta vitin ḡn vása ká táku xíká ndó nḡo Ndios, ta ni ḡn vása ká kúu ndó nḡvī na ñoo xíyo nḡo ra. Ta nda víka, vitin kúu ndó nḡvī naño Ndios, ta kúu ndó nave'e mḡi ra. ²⁰ Ndatán yóo ñii laá ve'e ña kisa va'a Ndios saá yóo ndi'i yó, nḡvī na kándixa Jesucristo. Ta ndatán yóo xā'a ve'e yó'o saá yóo to'on Ndios ña saná'a naapóstol xí'in naprofeta. Ta ndatán yóo mḡi yḡḡ ña ká'no ní ña nákaa xā'a tḡton ve'e, ndiso ña ve'e yó'o, saá yóo Jesucristo. ²¹ Saá chi xā'a ña va'a kundichi ve'e, ndi'i inka yḡḡ ña kva'a ve'e yó'o xini ñó'o ña yḡḡ ká'no ña nákaa tḡton xā'a ve'e. Saá ndi'i mḡi yó, nḡvī na kándixa Jesucristo, xini ñó'o ní yó ra, chi tayó'o sánakutá'an ra mḡi yó ña ñii nduu yó xí'in ra, ta xí'in ndee ra vaxi kua'no yó ta tondaa yó nduu yó nḡvī na koo ndatán kóni

ra. Ta saá ndatán yóo ve'e ño'o yḡi nḡo yóo Ndios, saá yóo mḡi yó nḡvī na kándixa Jesucristo. ²² Saá ndó'o, xā'a ña kándixa ndó Jesucristo, ndatán yóo ve'e ño'o nḡo yóo Ndios, saá yóo ndó vitin, chi Níma Ndios táku ña ini ndó.

3

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kisa chiño ra nḡo nḡvī na ḡn vása kúu najudío

¹ Ta yḡi, taPablo, vitin nákaa i ini ve'e kaa xā'a ña nḡka'an ndoso i to'on va'a xā'a Jesucristo. Ta ña xó'vḡi yó'o vitin kúu xā'a ña naki'in ndó ñava'a ña chindee ndó'o, nḡvī na ḡn sḡvī najudío kúu. ² Ndixa xa xini so'o ndó ndi Ndios xa sakuiso chiño ra yḡi ndato'on i xí'in ndó'o, nḡvī na ḡn sḡvī najudío kúu, yu kúu ñava'a chitóni Ndios ke'é ra xí'in ndó. Chi Ndios, xā'a ñava'a ní ini ra, chitóni ra sakaku ra ndó'o nḡvī na kándixa Jesucristo. ³ Vará ña chitóni ra yó'o kúu ña na'á ní nḡxiyo se'é nḡo nḡvī, ta Ndios saná'a ra nḡo i xā'a ña kundaa ini ña. Ta xa xini ndó xā'a ñayó'o chi sakán nḡtaa lo'o i to'on ña ndato'on i xí'in ndó xā'a ñayó'o. ⁴ Tá ka'vi ndó to'on ña xa nḡtaa i nḡo tutu yó'o, ta saá kundaa ini ndó yu kúu ña xa xini vitin xā'a ña chitóni Ndios, ña kúu ña xa kisa ndivi Jesucristo xā'a nḡvī. ⁵ Vará xina'á ña chitóni Ndios nḡxiyo se'é ña nḡo nḡvī, ta vitin Níma Ndios sanativi ña ñayó'o ini naapóstol xí'in naprofeta ña kundaa ini na xā'a ña. ⁶ Ta vitin ndato'on i xí'in ndó ndi ña chitóni Ndios kúu ñayó'o: Ñii káchí najudío ta xí'in nḡvī na ḡn sḡvī najudío kúu, kuchiño na naki'in na ñava'a ña kindo Ndios taxi ra nda'a ndi'i nḡvī na kúu sa'ya ndino'o ra. Ta ndi'i nḡvī na ndino'o ini kándixa Jesucristo, nayó'o kúu nas'ya Ndios, ta ndatán yóo kua'a xiiña ñii laá yḡkí koñu nḡvī saá yóo ndi'i nḡvī yó'o, saá chi nḡvī yó'o yóo na ndatán yóo yḡkí koñu Jesucristo.

7 Ta yí'i, xa'a ñava'a san'i Ndios yí'i chi taa ta va'a ká'no ini kúu ra, ta xa'a ña kómí ra ndi'i ndee, Ndios sakuiso chiño ra yí'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo. 8 Vará yí'i kúu i ñii taa ta ndaya'ví lo'o ní ka' noo ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, ta saá ni, Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'ini, chi taxi ra nda'a i ñato'ó ká'no, ña kúu ña sakuiso chiño ra yí'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo ñivi na on sívi najudío kúu. Ta ndato'on i xí'in na ndí ñivi na kándixa Jesucristo naki'in na kua'a ní ñava'a nda'a ra, tãda ni on kuchicho na ka'vi na ndasaá kua'a ní kúu ña. 9 Vará Ndios chise'é ra noo ñivi ña kúu ña chitóni ra nda ñanoó, ta vitin sakuiso chiño ra yí'i ña ndato'on i xí'in ñivi ña kunda'a ini na yu kúu ña chitóni Ndios, taa ta kisa va'a ndi'i ña yoo ñoyivi yó'o xí'in ña yoo ñoyivi ñino. 10 Saá ke'é Ndios chi kóni ra ndí vitin, xí'in ñava'a ké'é ñivi na kándixa Jesucristo, ndi'i naangel ná'no ta xí'in ndi'i inka níma ña kómí ndayí ñoyivi ñino, kunda'a ini ndi'i na ndí ndixa Ndios kúu taa ta kómí ndi'i noo ñandíchi ndino'o. 11 Ñayó'o kúu ña chitóni Ndios nda kivi noo, ta xí'in ña ke'é Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, Ndios kisa ndivi ra ña chitóni ra ñii ki'va ndatán yoo ña kóni ra. 12 Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo ta ñii yoo yó táku yó xí'in ra, kómí yó ndayí ña va'a nata'an yó xí'in Ndios vitin, ta on vása yí'vi yó xa'a yatin yó noo Ndios ña ka'an yó xí'in ra. 13 Ta xa'a ñayó'o, ndúkú i noo ndó ña on kuchuchú ini ndó xa'a ña xó'vi i vitin. Nda víka, va'a ná kani sijní ndó ndí ña xó'vi i vitin kúu ña táxi i ñato'ó nda'a ndó.

Tò'on yó'o ká'an ndí on kúchiño kunda'a ini yó ndasaá ká'no ní yoo ña kí'vi ini Jesucristo xini ra mji yó

14 Ta xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra xí'in yó, ñii ñii kivi kúxítí i noo Yivá yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo Taa

taKá'no noo yó, 15 ta kúu ra taa ta sákunaní yó "Yivá yó", chi kisa va'a ra ndi'i mji yó, ñivi na táku ñoyivi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i na táku ñoyivi ñino. 16 Ta xa'a ña kómí ra ndi'i saá noo ñava'a ndino'o, ndúkú i noo ra ña Níma ra ná chika'a ña ndee ini ndó xa'a ña kútu kuita ndó yichi Jesucristo. 17 Ta saá xa'a ña ndaa ini ndó Jesucristo, ndixa kutaku ra ini ndó ndi'i saá kivi. Ta ndúkú i noo Ndios ña chindee ra ndó'ó ña nduu ndó ñivi na ndixa kí'vi ní ini xini na Ndios ta ñii ki'va saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó, chi ñayó'o kúu ña ndaya'ví ní ka' noo ndi'i chiño va'a kisa ndivi yó. 18 Ta saá ndó'ó ta xí'in ndi'i ñivi na ndíkon Ndios tondaa ndó noo ña kunda'a ini ndó ndasaá ví kónó ní náka'a ña ndixa kí'vi ini Ndios xini ra ndó'ó; ta ndasaá ví síkón ní xa'a ña kí'vi ini Ndios xini ra ndó'ó, ta ndasaá ví ká'no ní ndíka xa'a ña va'a kí'vi ini ra xini ra ndó'ó, ta ndasaá ví yá'a ní káni xíka xa'a ña kí'vi ini Ndios xini ra ndó'ó. 19 Ta nda ñii xiiña on vása ndi'i ña kí'vi ní ini Jesucristo xini ra ndó'ó. Ta vará on vása kúchiño kunda'a ini ndó ndasaá kí'vi ní ini Jesucristo xini ra ndó'ó, ta saá ni, xáku ndá'vi i noo Ndios ña chindee ra ndó'ó ña kunda'a ini ndó ñayó'o. Ta saá kuchicho naki'in ndó ndi'i ñava'a ña káku ini Ndios, ta ñayó'o sakutú ña ini ndó ña tondaa ndó kuu ndó ñivi na ñixino ndino'o.

20 Ta vitin ná kasa ká'no yó Ndios chi ndee ra ña táku ini yó, xa yoo ti'va ña kasa ndivi ña ná'no ní ka' chiño va'a noo ña xáni sijní yó, chi Ndios kúchiño ra ke'é ra xí'in yó kua'a ní ka' ñava'a noo ña ndúkú yó noo ra. 21 Ta va'a ndi'i mji yó, ñivi na ñii yoo táku xí'in Jesucristo, ña ke'é yó ña chinoo síkón ñato'ó Ndios! Saá ná koo ña kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi.

4

Tò'on yó'o ká'an ña ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó ñii kutaku na xí'in ra

1 Ta yìjì, ƿaa ƿa nákaa ini ve'e kaa xa'a ña kisa chiñojì noo Jesucristo, xáku ndá'víjì noo ndó'ó ná chikaa ndó ndee ña vivíi kutaku ndó ndatán kóni ra, chi Ndios kaa ra ndó'ó xa'a ña kutaku ndó saá. 2 Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó kasa ninò xí'in mji ndó ta taxi ndó ñato'ó nda'a ndi'i nivi. Ta on vá'a kuu ndó nivi na kama sásaa ini mji, ta xini ñó'ó koo ká'no ní ini ndó koni tá'an ndó, ta xa'a ña kivi ini ndó xini tá'an ndó, xini ñó'ó kundeé ini ndó xí'in tá'an ndó. 3 Ta Níma Ndios ña táku ini yó kúu ña táxi ña ñii yóo yó xí'in tá'an yó, ta kisa chiño ña xí'in yó ña va'a kutá'an yó xí'in tá'an yó. Ta xa'a ñayó'o, ñii ñii ndó'ó, xini ñó'ó chikaa ndó ndee xí'in mji ndó ña on ndi'i xa'a ña va'a kutá'an ndó xí'in tá'an ndó. 4 Saá chi ndi'i mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ñii laá yikí koñu Jesucristo saá yóo yó. Ta ñii laá Níma Ndios kúu ña táku ini ndi'i yó, ta ñii kúu ñava'a ká'no ndáti yó, chi mji yó kúu nivi na kaa Ndios ña nduu yó sa'ya ra. 5 Ta ñii laá kúu ƿaa ƿaKá'no noo yó, ƿa kúu Jesucristo, ta ñii laá kúu ñandaa kándixa yó, ta ñii laá kúu xa'a ña chichi yó, 6 ta ñii laá kúu Ndios, ƿaa ƿa kúu Yivá ndi'i yó, ta kúu ra ƿaa ƿa xá'nda chiño noo ndi'i yó, ta táxi ra ndee ra nda'a yó ña kisa ndivi yó chiño ra, ta táku ra ini ndi'i yó.

7 Ta xa'a ña kúu Jesucristo ƿaa ƿa va'a ní ká'no ini, saní'i ra ndee va'a nda'a ñii ñii mji yó xa'a ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ra. 8 Xí'in ña ke'é Jesucristo saá xí'in yó, kundivi to'on Ndios ña nita na xina'a, ña káchí saá:

ƿaa ƿaKá'no ndaa ra kua'an ra noo síkón ní ñoyívi ñino,
ta xa'a ña kundeé ra noo na saa ini xini ña'a, ta nayó'o nduu na napreso ra.
Ta saá ƿaa ƿaKá'no yó'o saní'i ra kua'a ní ñava'a nda'a nivi na ndikon ña'a,
saá káchí to'on Ndios.

9 Ta to'on Ndios yó'o kóni kachí ña ndí ƿaa ƿaKá'no yó'o kúu Jesucristo,

ƿaa ƿa ndaa ñoyívi síkón ñino. Ta xí'in ñayó'o kúnda ña ini yó ndí si'na nda ñoyívi ñino kee ra ta noo ra, kixaa ra nda noo ninò ní ñoyívi yó'o. 10 Ta mji ƿaa ƿa noo kixaa nda ñoyívi yó'o kúu ƿaa ƿa tuku ndaa nda mji noo síkón ní ka noo ndi'i ñoyívi ñino. Saá ke'é ra xa'a ña sakutú ndi'i xí'in mji ra ndíka ní xiiña ñoyívi yó'o, ta sakutú ndi'i xí'in mji ra ndíka ní xiiña ñoyívi ñino. 11 Mji ƿayó'o kúu Jesucristo, ƿaa ƿa saní'i ndee va'a ñii ñii nivi na kándixa ña'a. Ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na naapóstol, nivi na kua'an kisa ndivi chiño Ndios; ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na naprofeta, nivi na ká'an to'on ña táxi Níma Ndios nda'a na; ta Jesucristo taxi ra ndee nda'a sava na ña sakujta ní'no na to'on va'a xa'a mji ra noo nivi na on ta'an koni so'o to'on yó'o, ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na napastor, ña kuiso chiño na xí'in nivi na kándixa mji ra. Ta taxi ra ndee nda'a sava nivi ña kuu na namaestro, ña va'a saná'a na nivi ña vivíi kundikon na yichi mji ra, ƿaa ƿa kúu Jesucristo. 12 Ta Jesucristo saní'i ra ndee va'a yó'o ñii ñii mji yó nivi na kándixa ña'a, xa'a ña kukomí yó ndee ña kasa ndivi yó chiño ra, ta xa'a ña chindeé tá'an yó ña vivíi kua'no ndi'i yó yichi ra. 13 Ta saá tondaa ndi'i yó ña ñii nduu yó xa'a ña ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta tondaa yó nduu yó nivi na ndixa xini va'a ra, ta ñii kivi tondaa yó nduu yó nivi na nixino ndino'o, ndatán yóo mji Jesucristo. 14 Ta saá on ke'é ka yó ndatán ké'é naválí, chi naválí nónó násama na ña xani siji na, ta kama ní táxi xí'in mji na ña inká nivi sandá'ví ña'a na, chi nivi yó'o kúu na ndíchi ní siji mji, ta ti'va ní na chu'u na naválí ña kundikon na yichi ña on vása ndaa. 15 Ta mji yó, on vása yóo ka yó ndatán yóo naválí, ta xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó ta ndato'on yó ñanda xí'in tá'an yó, chi saá va'a ka vaxi kua'no yó yichi Jesucristo, nda tondaa yó nduu yó

ndaṭán yóo ra. Saá chi ndaṭán yóo sɪnɪ nɪvi xí'in yíkí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ndi'i nɪvi na kándixa ña'á. ¹⁶ Ta saá Jesucristo táxi ra ña vivíi nakutá'an ñii ñii xiiña yíkí koñu ra, xa'a ña ñii káchí ndi'i xiiña kisa chiño ña ndaṭán yóo noo xini ñó'ó ñii ñii mji ña. Ta saá ndi'i mji yó na kándixa Jesucristo, na kúu yíkí koñu ra, ndixa kua'no ka yó yichɪ ra xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó.

To'on yó'o ká'an ndí nɪvi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kutaku va'a na chi xa nduu na nɪvi na xa'a ini

¹⁷ Xí'in ndayí Jesucristo ndáto'on i xí'in ndó ña on kutaku ka ndó ndaṭán táku nɪvi na on vása ndíkɔn Ndios, chi nɪvi yó'o táku na xáni sɪnɪ na xa'a ña kúu ndasaá kuiti ña manɪ, ña on vása ndáya'ví. ¹⁸ Nɪvi yó'o on kúchiño kundaa ini na ñandaa, chi táku xíká ní na noo Ndios, chi nɪvi na naa ini kúu na, ta na tá'yá ní ini kúu na, ta só'ó ní na. ¹⁹ Nɪvi yó'o on vása kúka'an noo mji na, chi nɪvi na kisa só'ó va'a xí'in mji kúu na, ta nda lo'o on xiin na nasita xí'in mji na noo ña on vá'a. Ta nda víka táxi xí'in mji na ña ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a án ñakini ña kútoo yíkí koñu na. ²⁰ Ta yichɪ ña on vá'a ña ndíkɔn nɪvi yó'o, on sɪví yichɪ va'a Jesucristo kúu ña, ta yichɪ va'a Jesucristo kúu ña xa sakuá'á ndó kundikɔn ndó. ²¹ Saá chi ndixa xa xini so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, ta xa sakuá'á ndó kutaku ndó ndaṭán kóni ra. Ta xa'a ñayó'o, vitin táku ndó kisa ndivi ndó ñandaa ña saná'a Jesucristo. ²² Ta saá ndó'ó, xini ñó'ó sandakoo va'a ndó ndi'i yichɪ yatá ña on vá'a noo nɪxika ndó xɪtaku ndó xina'á, chi yichɪ yatá yó'o kúu yichɪ noo xixa'nda chiño ña on vá'a noo ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ña on vá'a ña kútoo ní yíkí koñu ndó. Ta ña kútoo ní yíkí koñu ndó yó'o sandá'ví ña ndó'ó chi on vása ní-taxi ña ñava'a nda'a ndó. ²³ Ta vitin xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a Níma Ndios ña

ndasa xa'a ña níma ndó ta ndasa xa'a ña sɪnɪ ndó. ²⁴ Ta xa'a ña nduu ndó nɪvi na xa'a ini, xini ñó'ó taxi ndó ná kasa chiño Níma Ndios ini ndó, xa'a ña nduu ndó nɪvi na va'a ndino'o ini, nɪvi nayɪi, nɪvi nandaa, chi Ndios kisa va'a ra ndó'ó xa'a ña tonda ndó nduu ndó ndaṭán yóo mji ra.

²⁵ Ta saá on ka'an ka ndó to'on vatá, ta ndasaá kuiti nina to'on ndaa ka'an ndó xí'in tá'an ndó. Saá chi ndaṭán yóo ku'a ní xiiña ña kúu yíkí koñu ñii nɪvi, saá yóo yó, chi ndi'i mji yó, nɪvi na kándixa Jesucristo kúu yó yíkí koñu ra.

²⁶ Ta ndó'ó, nɪvi na kándixa Jesucristo, tá kixá'á saá ini ndó, ta kama nasita xí'in mji ndó koṭo nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá on taxi ndó ña ndiníi kɪvɪ kunakaa ña sáa ini ndó. ²⁷ Ta va'a ka kama nandikó ini ndó, koṭo taxi ndó ña kundee ñanímá ndiva'a ká'no noo ndó.

²⁸ Vará sava ndó'ó xikuu ndó nɪvi nakuí'ná, ta vitin on vá'a kasa kuí'ná ka ndó, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a, ta va'a ná koni ñó'ó ndó nda'a ndó xa'a ña kasa chiño ndó. Ta saá kukomí ndó sɪ'ún ña kuchiño chindee ndó nɪvi na yóo ña xini ñó'ó ní noo.

²⁹ Ta xini ñó'ó nasita xí'in mji ndó noo ña on ka'an ndó to'on ña on vá'a ña satakué'e níma nɪvi. Ta nda víka, ka'an ndó to'on va'a ña chindee nɪvi na kándixa Jesucristo ña vivíi ka kua'no na yichɪ ra. Ta ka'an ndó to'on ña chikaa ndee va'a ini nɪvi na xini so'o ña. ³⁰ Ta on ke'é ndó ña on vá'a ña taxi sakuchuchú ini Níma Ndios, chi ndaṭán yóo sello ñii tachiño ká'no ña kisa ndaa xa'a tutu, saá yóo Níma Ndios ña táku ini yó. Saá chi ña táku Níma Ndios ini yó kisa ndaa ña ndí kúu yó sa'ya ndino'o Ndios, ta ndixa naki'in va'a ra mji yó kɪvɪ ndikó tuku Jesucristo ñoyívi yó'o.

³¹ Ta ndó'ó xini ñó'ó sandakoo ndó ña táxi nákaa ñayova ini ndó, ta on kuu ndó nɪvi na kama ní sáa ini, ta ni on kuu ndó nɪvi na ku'e ní. Ta sandakoo ndó ña kini ndá'yi ndó noo inká nɪvi, ta sandakoo ndó

ká'an ndó to'on ndiva'a xí'in nivi, ta sandakoo ndó ká'an ndó to'on ña sátakué'e ini nivi, ta sandakoo ndó ña táxi nákaa ña on vá'a ini ndó xini ndó inká nivi. ³² Ta xini ñó'ó vivii kuu ndó nivi na va'a nata'an xí'in tá'an ndó, ta kundá'vi ini ndó koni tá'an ndó, ta kasa ká'no ini ndó xa'a tá'an ndó, ñii kiva ndatán Ndios kusa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó xa'a ña kandixa ndó Jesucristo.

5

To'on yó'o ká'an ndí xini ñó'ó kutaku yó ndatán táku sa'ya ndino'o Ndios

¹ Xini ñó'ó chikaa ndó ndee ña ke'é ndó ñava'a ndatán ké'é Ndios. Saá chi sa'ya Ndios kúu ndó ta kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. ² Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Saá chi Jesucristo kí'vi ini ra xini ra mii yó, ta nitondaa ra nisoko xí'in mii ra ta nixi'i ra xa'a yó. Ta ña Jesucristo nisoko xí'in mii ra, yóo ña ndatán nixiyo ña nisoko nivi kití noo nama yii, ta Ndios kusii ini ra ña xá'an támi ní ñi'ma ña kee noo xá'mi na kití yó'o.

³ Ndó'ó kúu nivi na ndíkon Ndios, taa ta kúu tayii. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó xini ñó'ó kuu ndó nivi na táku ndii noo ra. Ndó'ó na kúu nataa, nda lo'o on kí'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í ndó kúu. Ta ndó'ó na kúu náña'a, nda lo'o on kí'vi ndó kuachi xí'in nataa na on sivi yii ndó kúu. Ni nda lo'o on ke'é ndó ñakini xí'in taa án xí'in ña'a. Ta on vá'a kuu ndó nivi na chikaa ndee xa'a ña kukomí na ku'a ní ka ña kusii ní ini na xini na. ⁴ On vá'a ndato'on ndó to'on kini, ni on vá'a ka'an ndó to'on ña on ko'ó ya'vi kómí, ni on ka'an ndó to'on ña sákuka'an noo nivi. Saá chi ndi'i noo to'on on vá'a yó'o on vása va'a kee ña yu'u nivi na ndíkon Ndios. Ta nda víka, xini ñó'ó ka'an ndó to'on va'a, ña táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. ⁵ Va'a ná kundaa va'a ini ndó ndí nivi na on xii sandakoo ndíkon na yichí on vá'a, nivi yó'o on sivi sa'ya ndino'o Ndios kúu na, ta on vása kómí na

ndayí kutaku na ñoyívi noo xá'nda chiño Jesucristo xí'in Ndios. Sava nivi yó'o kúu nataa na xika kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, án náña'a ná xika kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yii ná kúu, án nivi na xika ké'é ndi'i saá noo ñakini xí'in tá'an na. Ta sava nivi yó'o nina kuiti chikaa na ndee ña kukomí na ku'a ní ka ñakuíká. Ñii kúu nivi yó'o xí'in nivi na kisa ká'no ndios vatá ña kúu ídolo, chi ñakuíká ñoyívi yó'o yóo ña ndatán yóo ndios mii na. ⁶ Ta saá on taxi ndó nda ñii nivi sandá'vi na ndó'ó xí'in ña ká'an na to'on vatá xí'in ndó, chi ndixa Ndios saxo'vi ní ra nivi na kúu na toon ini, na kúu na on xii chikaa so'o to'on ra. ⁷ Ta xa'a ñayó'o on kundikon ndó yichí nivi na toon ini yó'o, ta nda lo'o on ke'é ndó ña on vá'a ndatán yóo ña ké'é na.

⁸ Kivi ña on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ta xitaku ndó yichí on vá'a noo naa ní. Ta vitin xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, táku ndó yichí va'a noo yé'e ño'o. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó chikaa ndó ndee ña kutaku ndó ndatán táku nivi na ndino'o ndíkon yichí va'a yó'o, ⁹ chi Níma Ndios ña táku ini ndó kisa chiño ña ini ndó xa'a ña ke'é ndó ndi'i saá noo ñava'a, ñandaa, ta ñandixa. ¹⁰ Ndi'i saá kivi va'a ná sakuá'á ndó ña kundaa ini ndó yu kúu ñava'a ke'é ndó ña sakuusii ndó ini Ndios. ¹¹ Ta nda lo'o on taxi xí'in mii ndó ke'é ndó ña on vá'a, ndatán yóo ña ké'é nivi na ndíkon yichí noo naa ní, chi ña on vá'a ké'é na on vása ndáyá'vi ña. Ta va'a ka ná ndato'on ndó xí'in nivi yó'o ña kundaa ini na ndí ña ké'é na kúu ña on vá'a. ¹² Ndixa ña ka'an ní noo kúu ña ndato'on yó xa'a ña kini ní ké'é se'é nivi na ndíkon yichí on vá'a noo naa ní. ¹³ Ta saá ni, tá yé'e ño'o noo naa ní, ta sanatívi ña ndi'i ña ké'é nivi na xika noo naa yó'o. Ta ndatán yóo ño'o yé'e yó'o, saá yóo Jesucristo, chi sanatívi ra ndi'i ña yóo ini yó, án ñava'a án ña on vá'a kúu ña. ¹⁴ Ta xa'a ñayó'o, yóo ñii

to'on ndíchí ña xa xínì yó ña káchí saá:

Nakáxín ini ndó'ó, ñivi na kísìn;
nakuita ndó'ó, ñivi na yóo ndatán
yóo ñivi na ñixi'ì.

Koo ti'va ndó, ta ño'ò ña yé'e ña
káku ini Jesucristo naye'e ña
ini ndó,

saá káchí to'on ndíchí ña xa xínì yó.

¹⁵ Ta saá koto va'a xí'in mji ndó ndasaá xínì ñó'ó va'a kutaku ndó. On kutaku ndó ndatán táku ñivi na kí'ví sijnì, ta va'a kutaku ndó ndatán táku ñivi na ndíchí sijnì. ¹⁶ Saá chi vitin kivi táku yó ñoyivi, yóo ku'a ní ñivi na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a. Ta saá xínì ñó'ó ndukú ndó yichì ndasaá ke'é ndó ndi'i saá noo ñava'a. ¹⁷ On kuu ndó ñivi na kí'ví sijnì, ta va'a kuu ndó ñivi na xáni sijnì xa'a yu kúu ñava'a kóni Ndios.

¹⁸ On kuu ndó ñivi na xí'í ní nduta vino án inká nduta tá sáxiini ñivi, chi nduta yó'o sándi'í rá ndee ndó ña on kuchiño ka'nda chiño ndó noo mji ndó. Ta va'a ka kuu ndó ñivi na chútú ini xí'in Níma Ndios ña ka'nda chiño ña noo ndó. ¹⁹ Ta kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta va'a kata ndó yaa yji ña vaxi noo ñii xiiña to'on Ndios, ña naní Salmos. Ta saá tuku va'a kata ndó yaa yji ña ká'an ñava'a livi xa'a Ndios, ta kata ndó inká yaa yji ña kisa ká'no ndó Ndios. Saá xí'in ndino'o ní ini ndó kata ndó kasa ká'no ndó Ndios. ²⁰ Ta ndi'i saá kivi xí'in ndayí kivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ka'an ndó, kachí ndó: "Táxa'vi ún, Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ñava'a ké'é ún xí'in ndi'", kachí ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndí ñivi na tonda'a xínì ñó'ó kasa to'ó tá'an na

²¹ Ndi'i yó, ñivi na kándixa Jesucristo xínì ñó'ó kasa ñino xí'in mji yó ña kasa chiño yó noo tá'an yó. Ña ke'é yó saá saná'a ña ndi'ndino'o kisa to'ó yó Jesucristo.

²² Ta saá ndi'i náña'a ná yóo yji xínì ñó'ó kasa ñino xí'in mji ná ña kasa chiño ná noo yji ná, ndatán yóo ña kisa chiño ná noo Jesucristo,

Taa taKá'no noo yó. ²³ Ta ñii kiva ndatán Jesucristo yóo ra kúu ra sijnì ñivi na kándixa ña'a, saá taa ta yóo ñásí'í, yóo ra kúu ra sijnì ñásí'í ra. Ta Jesucristo kúu Taa ta Sákaaku ndi'i ñivi na kándixa ña'a, ta nayó'o ndatán yóo yiki koñu Jesucristo, saá yóo na. ²⁴ Ta xa'a ñayó'o, ñii kiva ndatán ñivi na kándixa Jesucristo xínì ñó'ó kasa ñino xí'in mji na xa'a ña kasa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño ra, saá ñii ñii ña'a ña yóo yji xínì ñó'ó kasa ñino xí'in mji ña xa'a ña kasa ndivi ña ndi'i ña xá'nda chiño yji ña noo ña.

²⁵ Ta ñii ñii taa ta yóo ñásí'í xínì ñó'ó ndixa kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii kiva ndatán kí'vi ini Jesucristo xínì ra ñivi na kándixa ña'a, tанда taxi xí'in mji ra ña ñixi'ì ra xa'a nayó'o. ²⁶ Jesucristo kisa ndivi ra ñayó'o xa'a ña ndasa yji ra ñivi yó'o na kúu na kándixa ña'a. Ta xí'in to'on va'a ña ká'an xa'a ra ña chikaá so'o na, ta xí'in takui tá chichi na xa'a ña kándixa na ra, Jesucristo ndasa yji ra na. ²⁷ Ta ke'é ra ñayó'o xa'a ña kuchiño va'a naki'in ra ñivi yó'o kivi kuita na noo ra. Ta ndatán yóo ñii ña'a ña xa yóo ti'va ñindichi noo yóo vikò tonda'a ña, saá livi koo kuita ñivi na kándixa Jesucristo noo ra kivi vaxi. Saá chi Jesucristo sandoo ra ndi'i kuachi na, xa'a ña nduu na ndatán yóo ña'a ña livi ndixin ña tonda'a ña, ta livi ka ví yita ndii xito ndi'i mji ña, ta nda lo'o on koó nda ñii machi, ni nda ñii ña kúu tji kómí ña. ²⁸ Ñii kiva ndatán kí'vi ini taa xini ra yiki koñu mji ra, saá xínì ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra. Saá chi taa ta ndixa kí'vi ini ra xini ra ñásí'í ra, xí'in ña ké'é ra saá, ndixa kí'vi ini ra xini ra mji ra, chi ndatán yóo ñii laa ñivi saá yóo taa xí'in ñásí'í ra. ²⁹ Nda ñii taa on kivi kusaá ini ra koni ra yiki koñu mji ra. Ta nda víka, viví ndaa ra ta kisa manj ra yiki koñu ra. Ndixa Jesucristo va'a kisa manj ra ñivi na kándixa ña'a, na kúu yiki koñu ra, ta ñii kiva saá xínì ñó'ó ke'é ñii ñii taa xí'in ñásí'í ra, chi yiki

koñu m̄ji ra kúu ñá. ³⁰ Ndi'i m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo kuá'a ní xiiña yíkí koñu ra saá yóo yó. ³¹ Ta t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá: "Xa'a ña tondá'a ñii t̄aa x̄i'in ñásí'í ra, x̄ini ñó'ó sandakoo ra ve'e yivá si'í ra, ta ñii nduu ra x̄i'in ñásí'í ra. Ta ov̄i n̄ivi yó'o saá nduu na ñii laá n̄ivi kuiti", káchí t̄o'on Ndios. ³² Xa ndat̄o'on̄i x̄i'in ndó ndí ndatán yóo t̄aa x̄i'in ñásí'í ra, saá yóo Jesucristo x̄i'in m̄ji yó n̄ivi na kándixa ña'á. Ta t̄o'on yó'o kúu ña yo'v̄i ní kundaa ini yó. ³³ Ink̄a t̄o'on ká'an̄i x̄i'in ndó vitin kúu ñayó'o: Ñii ñii t̄aa x̄ini ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii k̄i'va ndatán k̄i'vi ini ra x̄ini ra m̄ji ra. Ta ñii ñii ña'a ñá yóo ȳi, x̄ini ñó'ó kasa t̄o'ó ñá ȳi ñá.

6

T̄o'on yó'o ká'an̄i ndasaá x̄ini ñó'ó viv̄i ke'é n̄ivi na kúu sa'ya ta na kúu yivá si'í x̄i'in tá'an na

¹ Ndó'ó naváli, kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño yivá si'í ndó ño'ó ndó, chi ña kisa ndivi ndó saá kúu ña ké'é ndó ñandaa ña kúu chiño ño'ó ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no ño'ó yó. ² Saá chi yóo ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés kuȳa x̄ina'á, ña káchí saá: "Ná kasa t̄o'ó yó yivá si'í yó", káchí ña. Ta ndayí Ndios yó'o kúu ñanó'ó ña káchí naki'in n̄ivi ñava'a xa'a ña kisa ndivi na ña. ³ Ñava'a yó'o ña káchí Ndios naki'in n̄ivi xa'a ña kisa t̄o'ó na yivá si'í na, kúu ña koo ñava'a x̄i'in nayó'o, ta na'á ní kutaku na ñoyívi yó'o.

⁴ Ta ndó'ó na kúu yivá si'í, ño'ó ke'é ndó ni ño'ó k̄a'an̄i ndó ña kúu ña sasa ini sa'ya ndó. Nd̄a víka, viv̄i sakua'no ndó sa'ya ndó, saná'a ndó na ñandaa, nasita ndó na ño'ó ña ño'ó v̄a'a, ta ndat̄o'on ndó x̄i'in na ndasaá x̄ini ñó'ó kundik̄on na yich̄i Jesucristo.

T̄o'on yó'o ká'an̄i ndasaá x̄ini ñó'ó viv̄i ke'é n̄ivi

na kúu naesclavo ta na kúu napatrón x̄i'in tá'an na

⁵ Sava ndó'ó kúu n̄ivi naesclavo na ño'ó v̄asa kómí ndayí sandakoo ña kisa chiño ndó ño'ó n̄ivi na kúu napatrón ndó ñoyívi yó'o. Ta saá m̄ji ndó x̄ini ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó, ta x̄i'in ña ȳiyo ini ndó, ta x̄i'in ñat̄o'ó ní, ta x̄i'in ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño ño'ó napatrón ndó. Nd̄atán viv̄i kisa chiño ndó ño'ó Jesucristo, ñii k̄i'va saá v̄a'a kasa chiño ndó ño'ó napatrón ndó.

⁶ Ño'ó v̄a'a kuiti chika'á ní ndó ndee kasa chiño ndó tá mií yóo t̄apatrón ndó x̄ito ra ndasaá kisa chiño ndó, ta ndi'i saá yich̄i viv̄i kasa chiño ndó, tá yóo, án tá ño'ó napatrón ndó x̄ito na ndó'ó kisa chiño ndó. Saá chi ño'ó s̄ivi ndasaá kuiti xa'a ña sakusij ndó ini n̄ivi kúu ña kisa ndivi ndó chiño, ta xa'a ña ndixa sakusij ndó ini Jesucristo kúu ña kisa ndivi ndó chiño. Ta saá x̄i'in ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño ndatán kóni Ndios ke'é ndó. ⁷ Ta x̄i'in ñasij ini ndó v̄a'a kasa chiño ndó, chi ño'ó s̄ivi ño'ó n̄ivi kuiti kúu ña kisa chiño ndó, ta ndixa ño'ó Jesucristo kúu ña kisa chiño ndó. ⁸ Saá chi kundaa ini yó ndí k̄iv̄i v̄axi Jesucristo taxi ra ñava'a nda'a ñii ñii m̄ji yó ñii k̄i'va ndatán yóo chiño kisa ndivi yó, án n̄ivi naesclavo kúu yó, án n̄ivi na ño'ó s̄ivi naesclavo kúu yó.

⁹ Ta ndó'ó, n̄ivi na kúu napatrón, ñii k̄i'va x̄i'in ñat̄o'ó kasa ndivi ndó x̄i'in ndi'i n̄ivi na kisa chiño ño'ó ndó. Ño'ó v̄a'a k̄a'an̄i ndó x̄i'in na ndí ndee ní yo'v̄i saxo'v̄i ndó na tá ño'ó v̄a'a kisa ndivi na chiño. Ta x̄ini ñó'ó naká'an̄i ndó ndí ñoyívi ñino yóo ñii laá Ndios, t̄a kúu t̄aKá'no ño'ó ndó'ó ta kúu ra t̄aKá'no ño'ó n̄ivi na kisa chiño ño'ó ndó. Ta t̄aKá'no yó'o ño'ó v̄asa náka'xin ra n̄ivi, án naesclavo kúu na, án napatrón kúu na, saá chi ñii ndaya'ví ndi'i n̄ivi ño'ó ra.

T̄o'on yó'o ká'an̄i x̄ini ñó'ó kundixin yó

ndi'i ndee Ndios ña kundee yó noo ña on vá'a

¹⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, xa yatin tondaaj sandi'ij taa j noo tutu yó'o. Ta saá kónij ña chikaa so'o ndó to'on ña ndato'on j xí'in ndó vitin, ña káchí saá: Xa'a ña ñii yóo ndó taku ndó xí'in Jesucristo, taxi ndó ña chikaa ra ndee ra ini ndó xa'a ña kuu ndó nivi na kómí ndee ña kundee ndó noo ña on vá'a. ¹¹ Saá chi ñii ñii ndó'o na kándixa Jesucristo, xini ñó'o kundixin ndó ndi'i ndee Ndios ña kuchiño ndó kundee ndó noo ndee ñanímá ndiva'a. ¹² Saá chi ndixa on sivi nivi kuiti kúu na káni tá'an xí'in yó, ta ndixa ña káni tá'an xí'in yó kúu ña on kuchiño koto yó xí'in nduchú noo yó, chi kúu ña ku'a ní ñanímá ndiva'a ná'no ta kúu ña inká noo ndee ndiva'a. Ta ñanímá ndiva'a xí'in ndee ndiva'a yó'o kúu ña xá'nda chiño vitin noo yichí on vá'a ña naa ní ñoyívi yó'o. Ta ku'a ní ñanímá ndiva'a ña káni tá'an xí'in yó kúu ña xíka noo síkón ñoyívi yó'o. ¹³ Ta xa'a ña yóo ku'a ní ñanímá ndiva'a káni tá'an ña xí'in ndó, ñii ñii ndó'o xini ñó'o kundixin ndó ndi'i ndee Ndios. Saá chi ndee Ndios yó'o ndatán yóo ña ndixin natropa na káni tá'an, saá yóo ña. Tá ndixin ndó ndi'i ndee Ndios, ta saá on taxi ndó ña kundee ñandiva'a noo ndó. Ta saá tá ndi'i nija'a ña káni tá'an ñandiva'a xí'in ndó, ta kútu va'a kuita ndó yichí Ndios, chi on váa ní-kuchiño ñandiva'a noo ndó. ¹⁴ Va'a kútu kuita ndó yichí Ndios, chi ndatán yóo kaa ña chíko'ni natropa toko na ña táxi ndee na, saá yóo to'on ña ndixa, chi ñandixa yó'o táxi ña ndee ini ndó. Ta ndatán yóo kaa ña nákasi natropa kándiká na xa'a ña on satakué'e ña'á na, saá yóo ñandaa kisa ndivi ndó xa'a ña on kuchiño ñandiva'a satakué'e ña ndó'o. ¹⁵ Ta ndatán xa kama ní yóo xa'a natropa ña kee na ko'on na, saá ndó'o xini ñó'o kama koo ti'va xa'a ndó ña kee ndó ko'on ndó ndato'on ndó to'on va'a, ña káchí

saá: "Xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, ndi'i nivi kuchiño na nakutá'an va'a na xí'in Ndios vitin." ¹⁶ Ta ndatán yóo escudo ña ndaa yiki koñu natropa, saá yóo ña ndino'o ini ndó ndaa ini ndó Jesucristo. Saá chi ña ndaa ini ndó Jesucristo, ñayó'o sási ña noo ndi'i ña on vá'a ña kúu ña tí'vi ñandiva'a xa'a ña satakué'e ña ndó'o. ¹⁷ Ndátán yóo casco ña ndási sinj natropa ña on váa táxi takué'e sinj na, saá yóo ndee Jesucristo ña sákaku ra ndó'o noo ña on vá'a ña sándi'i xa'a ndó. Ta ndatán yóo espada sinj ña kuchiño kundee noo ndi'i ña on vá'a, saá yóo to'on Ndios ña táxi Nímá Ndios nda'a ndó. ¹⁸ Va'a saá kundixin ndó xí'in ndi'i ndee Ndios, ta on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Ta xí'in to'on ña táxi Nímá Ndios nda'a ndó, ká'an ndó ndukú ndó ñava'a noo ra. Ta kundito káxín ndó, ta on sandakoo ndó ká'an ndó ndúkú ndó noo Ndios xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. ¹⁹ Ta va'a ká'an ndó ndukú ndó noo Ndios xa'a j ña taxi ra ndee ini j ña on kuyi'vi j ndato'on j to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in nivi. To'on va'a yó'o kúu ña nixiyo se'é, ta vitin Ndios kóni ra ña kundaaj ini nivi yu kúu ña chitonj ra nda ñano. ²⁰ Vará nákaa j ini ve'e kaa vitin, ta Ndios sakuiso chiño ra yi'j ña ndato'on j to'on va'a yó'o xí'in nivi. Ta xáku ndá'vi j noo ndó ña ndukú ndó noo Ndios xa'a j ña ná taxi ra ndee ña on kuyi'vi j ká'an j xí'in nivi xa'a Jesucristo, chi ñayó'o kúu chiño noo j.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndayi ra nivi na kándixa Jesucristo na taku ñoo Éfeso

²¹ Kónij ña kundaaj ini ndó ndasaá yóo j yó'o, ta yu kúu ña ndó'o j. Ñakán tí'vi j tañani yó taTíquico ta kúu ta kí'vi ní ini yó xini yó, ta vitin kee ra ñoo yó'o ta xa'a ra koto ra ndó'o. TaTíquico yó'o kúu ta tãdaa, ta ñii káchí yóo ra kisa chiño ra ndatán kisa chiño yó

nɔɔ Jesucristo, ta vivii kisa ndivi ra chiño ra ndi'i saá kivi. ²² Ta yi'i tí'vi i ra xaá ra nɔɔ ndó ña ndato'on ra xa'a i ta ndasaá yóo chiño ké'é i. Ta ndato'on ra to'on ña chikaá ra ndee ini ndó.

²³ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, ká'an i ndúkú i nɔɔ Yivá yó Ndios ta nɔɔ Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó, ña taxi ra kunakaá ñava'a ini ndó. Ná taxi ra ndee ra kunakaá ña ini ndó'ó ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ná chindeé ra ndó'ó xa'a ña ndino'o ní ka ini ndó kandixa ndó ra. ²⁴ Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i nivi na kúu na on vása sándakoo ña ndixa kí'vi ini na xini na Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó. Saá ná koo.

Tutu ña n̄taa taPablo ña ti'ví ra kuḗ'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

*Xí'in t̄on yó'o taPablo xí'in
taTimoteo chíndeé na n̄ivi na
kándixa Jesucristo na táku ñoo
Filipos*

¹ Yi'i, taPablo, xí'in taTimoteo, kúu ndi nataa na kisa chiño noo Jesucristo, ta vitin táa ndi tutu yó'o ña ndato'on ndi xí'in ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Filipos. Ta sava ndó'ó kúu n̄ivi na ndiso chiño xí'in n̄ivi na kándixa Jesucristo ñoo ndó, ta sava ndó'ó kúu n̄ivi na ndiso chiño xa'a ña chindeé ndó n̄ivi na kándixa Jesucristo yó'o. ² Ta ndúkú ndi noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Taḗ taKá'no noo yó, ña ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'í ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

*Xí'in t̄on yó'o taPablo xáku
nda'ví ra noo Ndios
xa'a n̄ivi na kándixa Jesucristo*

³ Ndi'í yichi ña xáni s̄ini i xa'a ndó'ó, ta ndixa táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta kúu taḗ ta kisa t̄o'ó i. ⁴ Ta ndi'í yichi ña ká'an i xí'in Ndios, ta xí'in ñas̄i i ní ini i ndúkú i noo ra ñava'a xa'a ndó'ó. ⁵ Saá chi nda k̄ivi noo kándixa ndó Jesucristo t̄anda k̄ivi vitin, ñii kúu chiño kisa ndivi yó, ña kúu ña sákuḗta ní'no yó t̄on va'a xa'a Jesucristo. ⁶ Ta ndixa kúndaḗ ini i ndi Ndios, taḗ ta k̄ixá'á ké'é chiño va'a ini ndó, on sandakoo ra kasa chiño ra ini ndó nda k̄ixaḗ k̄ivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. ⁷ Va'a xáni s̄ini i saá xa'a ndó chi ndi'í saá k̄ivi ñó'o ini i xa'a ndó, chi kí'vi ní ini i x̄ini i ndó'ó. Ta ndó'ó xí'in yi'i, ñii káchí Ndios ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó ndi'í saá k̄ivi, án k̄ivi nákaḗ i ini ve'e kaḗ kúu ña,

án k̄ivi ñíndichij noo nachiño ta ndákuijij ká'an i xí'in na xa'a ña kúndaḗ ini na ndi ñandaḗ kúu t̄on va'a xa'a Jesucristo. ⁸ M̄i Ndios x̄ini ra ndasaá ndeé ní kí'vi ini i x̄ini i ndó'ó, chi ini Jesucristo kúu noo káku ña kí'vi ní ini i x̄ini i ndó'ó. ⁹ Ta ndúkú i noo Ndios xa'a ndó ndi ñii ñii k̄ivi ná kuki'vi ka ini ndó koni ndó Ndios, ta ñii káchí saá kuki'vi ka ini ndó koni ndó n̄ivi. Ta ndúkú i noo ra ña taxi ka ra ñandíchi ra s̄ini ndó, ta taxi ra ña kúndaḗ ka ini ndó yu kúu ñava'a, ¹⁰ xa'a ña kuchiño ndó nakaxin ndó ñava'a ña ndáya'ví ka. Ta saá kutaku ndii ndó ñoyívi yó'o, ta on kuchiño n̄ivi nan'í na ña chikaḗ na kuḗchi sata ndó. Saá va'a kutaku ndó anda k̄ixaḗ k̄ivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. ¹¹ Ta taxi ndó ná kasa chiño Jesucristo ini ndó ña chindeé ra ndó'ó nduu ndó n̄ivi na va'a ini, ta ná chindeé ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó kuḗ'a ní chiño va'a. Saá ke'é ndó xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios, ta kuḗ'a ní n̄ivi kasa ká'no na ra.

*TaPablo ká'an ra ndi táku ra
xa'a ña kasa chiño ra noo Jesucristo*

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, kónij ña kúndaḗ ini ndó'ó ndi ña yo'vi ndó'o i ña nákaḗ i ini ve'e kaḗ yó'o kúu ña chíndeé x̄ita ní'no ka t̄on va'a xa'a Jesucristo. ¹³ Saá chi ndi'í natropa na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e t̄arey, ta ndi'í n̄ivi na táku ñoo yó'o, nayó'o kúndaḗ ini na ndi xa'a ña kisa chiño i noo Jesucristo kúu i taḗ ta nákaḗ preso nó'ni xí'in cadena ini ve'e kaḗ yó'o vitin. ¹⁴ Ta ña nákaḗ i ini ve'e kaḗ kúu ñava'a chíkaḗ ndeé ini kuḗ'a ní n̄ivi na kándixa Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, on vása yí'vi nayó'o, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na t̄on va'a xa'a Jesucristo.

¹⁵ Sava n̄ivi yó'o na ká'an ndoso t̄on va'a xa'a Jesucristo, ké'é na saá xa'a ña kuíni ini na x̄ini na yi'i, án xa'a ña kóni na ña kanóo síkón ka ñato'ó m̄i na noo ñato'ó yi'i. Ta ndixa yóo inka sava n̄ivi na xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na

to'on va'a yó'o. ¹⁶ Ta nivi na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo xa'a ña kuini ini na xini na yi'i, nayó'o xani ini na ndi xa'a ña ké'é na saá, táxi na ña xo'vi ka ini nákaa ini ve'e kaa yó'o. ¹⁷ Ta sava nivi kí'vi ní ini na xini na yi'i, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta nayó'o kúndaq ini na ndi Ndios nakaxin ra yi'i ña ndakuijn nqo nachiño ndi to'on va'a xa'a Jesucristo kúu ñandaq. ¹⁸ Ta va'a ní, chi ndi'i nivi yó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Vará sava nayó'o on sivi xí'in ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na to'on va'a xa'a Jesucristo, ta inká nivi xí'in ña ndino'o ini na ká'an na to'on va'a xa'a ra, ta saá ni, ndi'i nayó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ndixa kúsi ní ini, ta ñii ñii kivi kusii ní ka ini.

¹⁹ Saá chi kúndaq ini ndi xí'in ña xaku ndá'ví ndó nqo Ndios xa'a j, ta xí'in ña chindeé Nima Jesucristo yi'i, ndixa kee j ko'on ndika j nqo ña xo'vi vitin. ²⁰ Ta ndaa ini ndi on sandakoo j kasa ndivi j ña sakuiso chiño Ndios yi'i. Ta saá on ko'o xa'a ña kuka'an nqo j. Nda vika, xí'in ña ndino'o ini, ndaa ini ndi ndatán viví xa kisa ndivi j chiño ña sakuiso chiño Jesucristo yi'i nda kivi vitin, ta ñii ki'va saá kasa ndivi j chiño yó'o ñii ñii kivi ña vaxi. Ta saá, án ña táku ka j, án ña ka'ni na yi'i, ná kuu ña xa'a ña chinóo síkón j ñato'ó Jesucristo. ²¹ Saá chi tá táku ka j, ta xa'a ña kasa chiño j nqo Jesucristo kúu ña kutaku j. Ta tá kixaa ña nixi'i j, ta ñayó'o kuu ña ndáya'ví ní ka nqo j. ²² Ta saá ni, táná kutaku ka j ñoyívi yó'o, ta ñayó'o taxi ña kuchiño kasa ndivi ka j chiño Jesucristo ña chindeé j nivi. Ta saá on vása xini j yukú ñava'a yó'o nakaxin j. ²³ ¿Án kusii ka ini kivi j? ¿Án kusii ka ini kutaku ka j ñoyívi yó'o? Yo'vi ní nakaxin j yukú ñava'a kóni j. Saá chi kúsi ní ini sandakoo j ñoyívi yó'o, ta ko'on j kutaku j xí'in Jesu-

cristo, chi ña va'a ka nqo j kúu ña kutaku j xí'in ra ñoyívi nino. ²⁴ Ta saá ni, xa'a ña chindeé j ndó'ó, va'a ka ná kutaku j ñoyívi yó'o. ²⁵ Ta xa'a ñayó'o, ndaa ini ndi Ndios taxi ra ña kutaku ka j ñoyívi yó'o xí'in ndó, chi saá kuchiño j chindeé j ndó'ó ña va'a ka kundikon ndó yich j Jesucristo, ta kunakaa ku'a ka ñasii ní ini ndó chi kándixa ndó ra. ²⁶ Tá taxi Ndios ña tuku xa'a j koto j ndó'ó, ta saá kukomí ndó ku'a ní ka xa'a ña kasa ká'no ndó Jesucristo.

²⁷ Ta ñii laá ña xaku ndá'ví j nqo ndó kúu ñayó'o: Viví kutaku ndó ndatán va'a táku nivi na xí'in ña ndino'o ini kándixa na to'on va'a xa'a Jesucristo. Tá ke'é ndó saá, ta kusii ní ini xa'a ndó. Saá chi, tá xa'a j koto j ndó'ó, án tá kuiti koni so'o j to'on xa'a ndó, ta kúndaq ini ndi ñii yóo nima ndó táku ndó yich j Jesucristo, ta ñii káchí chíkaa ndó ndee ña va'a ndakuijn ndó xa'a to'on va'a xa'a Jesucristo ña kúu ña kándixa yó. ²⁸ Ta nda lo'o on kuyi'ví ndó nqo nivi na kúu na sáa ini xini na ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. Ta ña on vása yi'ví ndó nqo nivi yó'o, kúu ña sáná'a nqo na ndi yich j ndikon na kúu yich j nqo ku'a'an na ndi xa'a na, ta nqo mji ndó sáná'a ña ndi ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó ña on ndi xa'a ndó. ²⁹ Ta Ndios xa ñataxi ra ovi ñato'ó ná'no nda'a ndó'ó, nivi na ndikon ña'a. Ñii ñato'ó ká'no yó'o kúu ña taxi ra ña kándixa ndó Jesucristo, ta inká ñato'ó ká'no kúu ña taxi ra ña kuchiño ndó xo'vi ndó xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o. ³⁰ Ta ndi'i mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xo'vi yó vitin xa'a ña kándixa yó ra. Kivi xina'á xa xito ndó ndasaá chíkaa j ndee nqo ña yo'vi ní nindo'o j, tãda kivi vitin xini so'o ndó ndasaá chíkaa j ndee nqo ña yo'vi ndó'o j.

2

To'on yó'o ká'an ndi Jesucristo kisa ninq xí'in mii ra,

ta x̄a'a ñayó'o Ndios k̄isa ká'no ní ña'á ra

¹ Jesucristo chíkaa ra ndee ini m̄ji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta x̄a'a ñayó'o, kúchiño yó chíkaa yó ndee ini natá'an yó. Ndixa Jesucristo kí'vi ini ra x̄ini ra m̄ji yó, ta x̄a'a ñayó'o, kómí yó ndee ra ña kúchiño yó sandúva'a yó ini natá'an yó. Ta ndixa yóo Níma Ndios táku ña ini yó, ta x̄a'a ñayó'o, ñii yóo yó x̄i'in tá'an yó. Ndixa kí'vi ní ini yó x̄ini tá'an yó, ta kúndá'ví ini yó x̄ini tá'an yó. ² Ta x̄a'a ñayó'o, xáku ndá'ví ño ndó ña ñii yu'ú koo ndó, ta viví kutaku ndó x̄i'in tá'an ndó, ta ñii koo níma ndó, ta ñii káchí kasa chíño ndó ño Jesucristo. Ta x̄i'in ña kutaku ndó saá, ndixa sakutú ndino'o ndó ini ñi x̄i'in ñasíj ní. ³ Ta ndi'í chíño ña kisa ndivi ndó, ñon vá'a ke'é ndó ña x̄i'in ña kuíni ini ndó x̄ini ndó inka ñivi, ni ñon ke'é ndó ña x̄a'a ña kanóo síkón ka ñato'ó m̄ji ndó ño ñato'ó inka ñivi. Ta nda víka, kasa ñino x̄i'in m̄ji ndó, ta kani s̄ini ndó ndí ña ndáya'ví ní ka kúu ña naki'in natá'an ndó ñato'ó, ta lo'o ní ndáya'ví ña naki'in m̄ji ndó ñato'ó. ⁴ Ñon vá'a ndasaá kuiti nandukú ndó ñava'a x̄a'a m̄ji ndó, ta x̄ini ñó'ó nandukú ndó ñava'a x̄a'a ña chindeé ndó inka ñivi.

⁵ X̄ini ñó'ó ndó kasa ñino x̄i'in m̄ji ndó, ñii kí'va ndatán Jesucristo k̄isa ñino x̄i'in m̄ji ra. ⁶ Saá chí vará Jesucristo ñii kúu ra x̄i'in Ndios, ta ñon vása ñii toon ní-xindichi ra ká'an ra ndí nda lo'o ñon saña ra ñato'ó Ndios ña kómí ra. ⁷ Nda víka, Jesucristo x̄i'in ña ndino'o ini ra, chíkaa ini ra saña ra ñato'ó yó'o, ta k̄isa ñino x̄i'in m̄ji ra, ta nduu ra ñii t̄a t̄a kisa chíño ño ndi'í ñivi. Saá chí Jesucristo nduu ra ñivi ndino'o x̄i'in ȳikí koñu ra, ndatán ȳikí koñu ñivi ñoyívi yó'o. ⁸ K̄isa ñino x̄i'in m̄ji ra saá, x̄a'a ña kisa ndivi ra ndi'í ña kóni Ndios, t̄anda nisoko x̄i'in m̄ji ra, ñixi'í ra nda'a tón cruz. ⁹ X̄a'a ña k̄isa ñino x̄i'in m̄ji ra saá, Ndios chinóo síkón ní ra ñato'ó Jesucristo, ta Ndios sakunaní ña'á ra ñii kí'vi ña ndeé ní, ta kí'vi ra yó'o kúu ña to'ó

ní ka ño ndi'í kí'vi ña yóo. ¹⁰ Ta x̄a'a ñayó'o, ñii kí'vi v̄axi tá koni so'o ndi'í ñivi kí'vi ta Jesús, ta ndi'í ñayó'o kuxítí na ño ra ña kasa to'ó na ra. Án na táku ñoyívi ñino kúu na, án na táku ñoyívi yó'o kúu na, án na xa yóo ñinduxun t̄ixin ño'ó kúu na, ñii kí'vi ña v̄axi ndi'í ñayó'o, kuxítí na ño ta Jesús, ¹¹ ta ka'an ndoso na, kachí na saá: "Ta Jesús kúu Cristo, t̄a t̄a t̄i'ví Ndios sakaku ra m̄ji yó, ta kúu ra ñii l̄a T̄a ta Ká'no ño ndi'í ña yóo", saá kachí na. Ta x̄a'a ña ka'an na saá, kanóo síkón ní ñato'ó Yivá yó Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ño'ó yé'e ño naa ní ñoyívi yó'o, saá yóo na

¹² Nañani yó x̄i'in náki'va yó, ndó'ó kúu ñivi na kí'vi ní ini ñi x̄ini ñi, ta kí'vi ñixiyo ñi x̄i'in ndó, ndixa k̄isa ndivi ndó ña ndukú ño ndó. Ta vitin kí'vi ña ñon vása yóo ñi x̄i'in ndó, ña x̄ini ñó'ó ní ka kúu ña kasa ndivi ndó ña ndukú ño ndó. Ta vitin xáku ndá'ví ño ndó ña x̄i'in ña ndino'o ní to'ó ini ndó chíkaa ndó ndee ña kasa chíño ndó ño Ndios, chí ña ke'é ndó saá saná'a ña ndí Ndios ndixa xa sakaku ra ndó'ó ño yichí ña ñon vá'a. ¹³ Ta m̄ji Ndios kúu t̄a t̄a chíkaa ndee ini ndó ña kutoo ní ndó ke'é ndó ñava'a, ta táxi ra ndee ra nda'a ndó'ó ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó ña kúsi ini ra x̄ini ra.

¹⁴ Ta ndi'í chíño ña kisa ndivi ndó ño Ndios, ñon ka'an kuáchí ndó, ni ñon ña ndó x̄i'in tá'an ndó x̄a'a chíño kisa ndivi ndó. ¹⁵ Saá ke'é ndó x̄a'a ña ñon kóo ña ñon vá'a naní'í ñivi ña chíkaa na kuachi s̄ata ndó, ta kuu ndó s̄a'ya Ndios na kutaku ndii ño ra ñoyívi yó'o. Vará táku ndó ma'ño ñivi na kúu na toon ní ini, ta ndiva'a ní ini na, ta ndó'ó, nda lo'o ñon vása kutaku ndó ndatán táku ñivi yó'o. Nda víka, ndatán yóo ño'ó yé'e ño ñanaa ní ñoyívi yó'o, saá koo ndó'ó. ¹⁶ Ndixa kúu ndó ñivi na kómí to'on va'a ña saná'a ndó ñivi ndasaá kúchiño kutaku ndino'o na ño Ndios. Ta nda lo'o ñon sandakoo

ndó kándixa ndó to'on va'a yó'o. Ta saá, tá kixaa kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta yi'i, koo ñasii ní ini'i koni'i ndó'ó kivi saá, ta kundaa ini'i ndi on sivi ña maní xikuu ña kisa chiño'i chindeé'i ndó'ó. ¹⁷ Ta vitin ndó'ó vivíi kisa chiño ndó noo Jesucristo, ta ña ké'é ndó saá yoo ña ndatán yoo ñava'a sóko ndó noo Ndios. Ta yi'i, táná ka'ni na yi'i xa'a ña ndikon'i Jesucristo, ta ña kundivi ñayó'o, ndatán yoo ña sóko xí'in mii'i noo Ndios, saá koo ña.* Ta táná kivi'i saá, ta kusii ní ini'i ta ñii ki'va saá ná kusii ini ndó xí'in'i. ¹⁸ Mii ndó, va'a ná kusii ní ini ndó xa'a ñayó'o, ta tuku ká'an'i xí'in ndó ndi ñii káchí ná kusii ini ndi'i mii yó xa'a ña.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndátō'on ra xa'a taTimoteo ta xa'a taEpafrodito

¹⁹ Ndátii ndi Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, taxi ra yichi nda'a i ña yachi ní ti'ví'i taTimoteo xa'a ra koto ra ndó'ó. Ta saá tá ndi'i xito ra ndó'ó ta ndikó ra, ta ndato'on ra xí'in'i ña ndasaá va'a yoo ndó. Ta saá tá va'a yoo ndó, ta ñayó'o ndixa sakusii ña ini'i. ²⁰ On koó nda ñii nivi na ñii káchí yoo ini xí'in'i ndatán ñii káchí yoo ini taTimoteo xí'in'i, chi tayó'o ndino'o ní ini ra kí'vi ini ra xini ra ndó'ó ta ndi'i saá kivi ndi'i ini ra xa'a ña va'a ná koo ndó. ²¹ Ta ndi'i inka nivi na yoo xí'in'i ndasaá kuiti xa'a ña sakusii na ini mii na kuu ña ndi'i ini na xini na, ta on vása ndi'i ini na xini na xa'a ña sakusii na ini Jesucristo. ²² Ta ndó'ó xa xini va'a ndó ndasaá yoo ini taTimoteo, ta xini ndó ndi chikaa ní ra ndee ña ñii káchí kisa chiño ndi ña ndátō'on ndi to'on va'a xa'a Jesucristo. Ndátán kisa chiño ñii ta'a ta kuu sa'ya xí'in yivá ra, saá kisa chiño taTimoteo xí'in yi'i. ²³ Ta vitin ndátii ña nachiño taxi na ña kundaa ini'i ndasaá kindoo na xí'in kuachi'i, ta saá kama ti'ví'i taTimoteo xa'a ra koto ra ndó'ó. ²⁴ Ta

ndixa ndaa ní ini'i Ndios ña taxi ra yichi nda'a i ña yachi ní kixaa kivi ña kuchiño'i xa'a i koto'i ndó'ó.

²⁵ Ta vitin xani siji'i ndi xini ñó'ó ti'ví'i ñani yó taEpafrodito naxaa ra koto ra ndó'ó. Tayó'o ñii káchí kisa chiño ra xí'in'i noo Jesucristo, ta tayó'o kuu ñii ta'a ta ñii káchí chikaa ndee xí'in'i ña ndakuin ndi noo nivi na on xiiin kandixa to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta ñani yó taEpafrodito yó'o kuu ta'a ta ti'ví ndó kixaa ra noo'i ña chindeé ra yi'i ña taxi ra ña xini ñó'ó noo'i. ²⁶ Ta vitin náká'án ní ra ndó'ó, ta kóni ra koto ra ndó'ó. Saá chi ndi'i ní ini ra xa'a ndó'ó, chi xini so'o ndó ndi ndee ní nindo'o ra ñii kue'e, ta mii ndó nda vitin on vása xini ndó án xa nduva'a ra. ²⁷ Ñandaa kia ndee ní nindo'o ra kue'e, ta salo'o ní kivi ra, níkuu. Ta Ndios kundá'ví ini ra xini ña'a ra, ta saá sandúva'a ra tañani yó taEpafrodito yó'o. Ta ña ke'é Ndios saá, kuu ña kundá'ví ini ra xini ra yi'i, ko'o ká'no ní ka koo ña kuchuchú ini'i xa'a ña tá nixi'i tañani yó yó'o, níkuu. Saá chi ta'a ta va'a ní ini kuu Ndios, ta ni-xiin ra chinoo ra inka ñaká'no ní sakuchuchú ini'i. ²⁸ Ta xa'a ña Ndios xa sandúva'a ra ñani yó taEpafrodito yó'o, yi'i kama ní ti'ví'i ra ña naxaa ra noo ndó. Ta saá kivi koto tuku ndó ra xí'in nduchú noo ndó, ta kutú ñasii ní ini ndó, ta saá kutú tuku ñasii ní ini'i xa'a ndó'ó. ²⁹ Tá kivi naxaa ra noo ndó, va'a naki'in ndó ra xí'in ña kusii ní ini ndó. Ta ñii ki'va ndatán va'a kisa to'ó yó nañani yó na kisa chiño noo Jesucristo, saá va'a kasa to'ó ndó tañani yó taEpafrodito. ³⁰ Saá chi tayó'o, xa'a ña kisa chiño ra noo Jesucristo, yatin ní nixiyo ña kivi ra, níkuu, ta taxi xí'in mii ra nda kivi ra xa'a ña chindeé ra yi'i. Ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ra noo'i kuu chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó noo'i, ta ni-kuchiño ndó, chi xiká ní taku ndó. Ta saá tañani yó yó'o kuu ta'a ta kisa ndivi ndi'i chiño yó'o noo

* **2:17** TaPablo xani siji ra ndi nji ra ña kujta noo ño'o táná ka'ni na ra, koo ña ndatán yoo nduta vino tá chikaa nivi naño Israel noo ña nisoqo na noo Ndios.

ndó.

3

TaPablo ká'an ra ña ndáya'ví ní kúu ña xíní va'a yó Jesucristo

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin tuku ndáto'on i xí'in ndó, ta ká'an i ná kusij ní ini ndó chi mji yó na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó xí'in ra. Ta nda lo'o on vása sándi'i ini i ña tuku taa i to'on ña xa ñitaa i ta ti'ví i nixaa nda'a ndó, chi to'on ña xíní ñó'ó ní chikaa so'o ndó kúu ña, ta chindeé ña ndó'ó ña vivii ku'a'an ndó ndíkon ndó yichi Jesucristo. ² Kundaa xí'in mji ndó, koto ñivi na ké'é ña on vá'a kundee na sanoo na ini ndó. Ñivi on vá'a yó'o kóni na ña sataku'e na yiki koñu ñivi, chi káchí na ndí ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo xíní ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña ñani circuncisión.* Tá on ke'é na saá, ta on vása kuchiño koo va'a na xí'in Ndios, káchí ñivi yó'o. ³ Ta on sivi ñandaa kúu ña ká'an na. Saá chi mji yó, ñivi na kisa ká'no Ndios xí'in ndee Níma ra ña táku ini yó kúu yó ñivi na ndixa va'a yóo xí'in Ndios. Ta kúsi i ní ini yó chi ndaa ini yó ndí Ndios xa sakaku ra mji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta nda lo'o on vása ndaa ini yó ndí ña kasa ndivi yó costumbre circuncisión án ña kasa ndivi yó inka chiño va'a, kómí ña ndee ña taxi ña Ndios sakaku ra mji yó ta sanduu ra yó ñivi na va'a yóo xí'in ra. ⁴ Tá chiño va'a kisa ndivi yó kómí ña ndee taxi ña va'a koo yó xí'in Ndios, níkuu, ta saá yi'i, yóo ní xa'a ña va'a ní koo i noo Ndios. Yóo ñivi na xáni sijní ndí mji na kúu ñivi na va'a ní noo Ndios xa'a chiño va'a ní kisa ndivi na. Ta yi'i, xíní i ndí yóo ku'a'a ní ka chiño va'a kisa ndivi i noo ña kisa ndivi ñivi yó'o. ⁵ Saá chi yi'i, tá nixino oná kivi kaku i, ta nixa'an i xí'in nayivá si'i ña kundivi costumbre circuncisión xí'in i. Taa taño Israel kúu i, ta kúu i tatá'an ñii ti'vi ñivi na Israel,

ña ñani tribu Benjamín. Tahebreo ndino'o kúu i, chi on koó inka noo ñii ñivi ña saka xí'in ñii i. Tafariseo xikuu i, ta xa'a ñayó'o, va'a vivii kisa ndivi i ndi'i ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'a. ⁶ Ta xa'a ña sandi'i ní ini i ña kundivi ndayí yó'o, chikaa ní ndee ña saxo'vi i ñivi na ndíkon yichi Jesucristo. Ta yi'i, va'a vivii kisa ndivi i ndi'i ndayí ña ñitaa taMoisés, ta nda ñii ñivi ñi-kuchiño na naní'i na xa'a ña chikaa na kuachi sata i. ⁷ Saá ke'é i xina'a chi xani sijní i ndí ndi'i ñava'a yó'o kúu ña ndáya'ví ní ka noo i. Ta vitin xíní va'a i ndí nda lo'o on vása ndáya'ví ña. Saá chi vitin kundaa ini i ndí ndi'i ñava'a kisa ndivi Jesucristo xa'a i kúu ña ndixa ndino'o ndáya'ví ní ka noo i. ⁸ Ta ndi'i ñava'a ña ndáya'ví ña yóo ñoyivi yó'o, vitin nda lo'o on vása ndáya'ví ka ñayó'o noo i. Saá chi ña ndáya'ví ndino'o noo i kúu ña tondaa i koni va'a ka i Jesucristo, Taa taKá'no noo i. Ta xa'a ña kí'vi ini i xíní i Jesucristo, sandakoo i ndi'i ña xikuu ña ndáya'ví noo i, ta xáni sijní i ndí ñii ki'va ndatán yóo mi'í ña nda lo'o on vása ndáya'ví, saá yóo ña noo i vitin. Saá chi vitin ñava'a ndino'o ña ndáya'ví ní noo i kúu ña táku Jesucristo ini i. ⁹ Ta vitin ñii yóo i táku i xí'in ra. Ta on sivi xa'a ña kisa ndivi i ndayí Ndios kúu xa'a ña on koó ka kuachi ndiso i noo ra. Ta xa'a ña kándixa i Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra yi'i taa ta ndii noo ra, ta on koó ka kuachi ndiso i. ¹⁰ Ta yi'i, ndixa kóni ní koni va'a ka i Jesucristo, ta kóni i ndí mji ndee ña sanataku Jesucristo kivi xikuu ra taa ta nixi'i, nakoo ña kutaku ña ini i. Ta vitin xa'a ña ñii yóo i xí'in ra, kóni i ndí ñii káchí xo'vi i xí'in ra. Ta xa'a ña nixi'i ra xa'a kuachi i, yi'i kóni i kivi i noo ndee ña on vá'a xa'a ña on ka'nda chiño ka ña noo i. ¹¹ Ta saá táná kixaa kivi ña kivi i, ta kundati i ña kixaa kivi Ndios sanataku ra yi'i xí'in ndi'i ñivi

* **3:2** Costumbre najudío ña ñani "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijní ñatete talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

na nixi'i.

12 Tãnda kivi vitin on ta'an tondaa kuui ñii ta ta nixino ndino'o, ñii kiva ndatan yoo Jesucristo. Ta saá ni, ñii ñii kivi chikaa ní ndee ña nduui ndatan yoo Jesucristo, chi xa'a ña nduui saá kuu ña kana Jesucristo yi kundikon ra. 13 Nañani yó xí'in náki'va yó, nda lo'o on vása xáni sinji ndí xa kündeéi nduui ndatan yoo Jesucristo. Ta ndixa ñii laá ñayó'o ké'é; yi on vása ka xáni sinji xa'a ndi'i ñayatá ña xa kuu ña niya'a, ta ndasaá kuiti chikaa ndee xa'a ña kündeéi naki'ini ñava'a ña taxi Ndios nda'aj kivi ña vaxi. 14 Ta ndatan yoo ñii ta ta chikaa ini kono, ta ndee ní xino ra xa'a ña kündeé ra xa ra ña naki'in ra ñava'a taxi na nda'a ra, saá yoo yi vitin, chi ñii ñii kivi ndúkú ndee ní nda mí tondaa ndee xa'a ña kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Ndios yi. Ta saá tá kixaa kivi kundichi noo Ndios ñoyivi ñino, ta naki'ini ñava'a ká'no taxi ra nda'aj. Saá chi Ndios kana ra ñii ñii mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ña naki'in yó ñava'a ká'no ñoyivi ñino.

15 Ta ndi'i mji yó, nivi na xa nitondaa xa'no ní ña ndikon yó yichi Jesucristo, ñii káchi xini ñó'o kani sinji yó ta ñii koo yu'ú yó xa'a to'on ña sakán ndato'on xi'in ndó. Tá yoo sava ndó'o na yoo inká ña xáni sinji, ta ndixa Ndios saná'a ra ndó'o ña kundaa ini ndó ñandaa. 16 Ta vitin, ndatan yoo ña xa kündeé yó kundaa ini yó yu kuu ñava'a, ta ñii kiva saá xini ñó'o va'a kutaku yó ñii ñii kivi.

17 Nañani yó xí'in náki'va yó, vivii kundikon ndó yichi. Ta sakuá'a ndó kutaku ndó ndatan vivii táku nivi na ndikon yichi Jesucristo ñii kiva ndatan yoo ña saná'a ndi nivi yó'o. 18 Xa ku'a ní yichi xa ndato'on xi'in ndó xa'a nivi na on vása ndino'o ndikon yichi Jesucristo, ta vitin tuku ndato'on xi'in ndó xa'a na. Ta xí'in ña kúchuchú ní ini nda xaku, ká'an xi'in ndó

ndí yoo ku'a ní nivi na on vá'a táku, ta xí'in ña on vá'a ké'é na saná'a na ndí on vása kándixa na ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a ña sandi'i ra xa'a ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño noo na. 19 Ta nivi yó'o xika na ku'an na yichi noo ndi'i xa'a na, chi ña kútoo ní yiki koñu na, ndatan yoo ndios mji na xá'nda chiño ña noo na, saá yoo ña. Saá chi ña ndaya'vi ní ka noo na kuu ña naki'in na ndi'i ña kútoo ní ini mji na kuiti. Nivi yó'o táku na kisa ndivi na ña on vá'a, ta nda lo'o on vása kúka'an noo na xa'a ña on vá'a yó'o. Nda vika, kisa ká'no xí'in mji na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ndasaa kuiti xáni sinji na xa'a ña xini ñó'o kutaku na ñoyivi yó'o, ta on vása xáni sinji na xa'a ña va'a kutaku na xí'in Ndios. 20 Ta mji yó, on sivi nivi na ndikon yichi on vá'a ñoyivi yó'o kuu yó, chi ndixa noo mji yó on vása yoo ña ñoyivi yó'o, chi noo ndino'o mji yó yoo ña ñoyivi ñino xí'in Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. Ta ndati yó kixaa kivi ña Jesucristo, Ta ta Sakaku yó, tuku kee ra ñoyivi ñino, ta ndikó ra kixaa ra ñoyivi yó'o. 21 Ta kivi saá nasama ra yiki koñu yó ña kómí yó táku yó ñoyivi yó'o, ta sanduu ra yiki koñu yó ña yoo vitá vitin, ña nduu ña ndatan yoo yiki koñu ña naki'in ra kivi nataku ra. Ta yiki koñu naki'in yó yó'o kuu ñava'a livi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. Ta mji ndee ká'no Jesucristo ña nasama mji yó kivi saá, mji ñayó'o koni ñó'o ra ña ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yoo kuva'a ñoyivi.

4

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo nivi na kándixa Jesucristo ndí ná kusij ini na ndi'i saá kivi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'o kuu na kivi ní ini xini, ta ndee ní kóni xa'j koto ndó'o. Ta ndixa ndó'o kuu nivi na táxi ña nákaa ñasij ini, ta ndatan yoo trofeo ña xa kündeéi naki'ini, saá yoo ndó'o noo. Ta vitin xaku ndá'vi noo ndó

ndí vạ'a vivíi kundikōn ndó yichí Jesucristo, ta ndạ lo'o ọn sandakoo ndó ña kándixa ndó ra.

² Ta ndó'ó, náki'vạ yó ñáEvodia xí'in ñáSíntique, xáku ndá'víi ọọ ndó ña nakoo yu'ú ndó ta nakutá'an vạ'a ndó xí'in tá'an ndó, chí ndó'ó kúu ọvi na kándixa Jesucristo. ³ Ta yó'ó, ñani yó, ẹa ẹa vivíi ñii káchí kisa chíño xí'in ị kúu ún, ta vitin xáku ndá'víi ọọ ún ña chindeé ún náki'vạ yó ñáEvodia xí'in ñáSíntique ña vạ'a nakutá'an ná, chí náña'ạ yó'o ñii káchí xí'in yịi, chíkaạ ná ndeẹ kisa chíño ná ña sạkụjẹ ní'nó ná tọ'on vạ'a xạ'a Jesucristo ọọ kuạ'a ní ọvi. Ta náki'vạ yó yó'o ñii káchí kisa chíño ná xí'in ñani yó ẹaClemente ta xí'in inka ọvi na kándixa Jesucristo na táku ñoo ọọ táku mịi ún. Ta kịvi ñii ñii nañani yó xí'in náki'vạ yó yó'o xa ọka'yị kịvi na ọọ tutu yị ña yóo ñoyívi ọno, ña káchí kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kịvi ña vạxi.

⁴ Ndi'i saá kịvi ná kusij ini ndó, chí ndó'ó kúu ọvi na kándixa Jesucristo, ẹa ẹaKá'no ọọ yó. Ta tuku ká'an ị xí'in ndó: ịNá kusij ní ini ndó! ⁵ Ta xini ñó'ó vivíi tọ'ó kutaku ndó xí'in tá'an ndó xạ'a ña koto ọvi ndí ndó'ó kúu ọvi na ndixa tọ'ó ini. Ta naká'an ndó ndí Jesucristo, ẹa ẹaKá'no ọọ yó, yatin ní yóo ra xí'in yó.

⁶ Ọn vása sandi'i ndó ini ndó xạ'a ndạ ñii ñayọ'vi ndó'o ndó, ta ndạ víka, ndato'on ndó xí'in Ndios xạ'a ndi'i ñayọ'vi ndó'o ndó ta ndato'on ndó xí'in ra xạ'a ndi'i ña sándi'i ini ndó, ta kuaku ndá'ví ndó ọọ ra xạ'a ndi'i ña xini ñó'ó ndó. Ta tuku taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xạ'a ñava'a ké'é ra xí'in ndó. ⁷ Tá ke'é ndó saá, ta ñava'a ña káku ọọ Ndios koo ña ini ndó. Ta ñava'a yó'o ña taxi Ndios koo ña ini ndó, ndạ ñii ọvi ọn vása kúchíño kundaa ini na ndasaá yóo ña. Ta ñava'a yó'o ña kunakaạ ini ndó ndixa kundaa ña níma ndó ọọ ña ọn vạ'a ta kundaa ña sịni ndó ọọ ña ọn vạ'a, saá chí ndó'ó kúu ọvi na kándixa Jesucristo ta táku ndó ini ra.

Ọvi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó

kani sịni na xạ'a ndi'i ña kúu ñavạ'a

⁸ Nañani yó xí'in náki'vạ yó, vitin xa vạxi tọ'on sondí'í tutu yó'o, ta kóni ị ndato'on ị xí'in ndó tọ'on ña káchí saá: Ndasaa kuiti kani sịni ndó xạ'a ndi'i tọ'on ña kúu ña ndixa, ta kani sịni ndó xạ'a ndi'i ña ndaya'ví kasa tọ'ó ndó, ta kani sịni ndó xạ'a ndi'i ña ndaa, ta kani sịni ndó xạ'a ndi'i ña ndii ndino'o, ta kani sịni ndó xạ'a ndi'i ñava'a livi ña sákusij ini ndó, ta kani sịni ndó xạ'a ndi'i ñava'a kánóo ñatọ'ó xạ'a. Ta vạ'a kani sịni ndó xạ'a ọvi nandaa na kúu na tọ'ó ini, ta kani sịni ndó xạ'a ndi'i ñava'a livi ña xini ñó'ó kasa ká'no ndó.

⁹ Ta ndi'i ña sạkuá'á ndó ọọ ị, ta ndi'i ña xini sọ'o ndó ndato'on ị xí'in ndó, ta ndi'i tọ'on vạ'a ọka'an ị ta ọka'in ndó, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o. Ta ndi'i ñava'a ña xito ndó ke'é ị, ñii kị'va saá ke'é ndó. Ta saá mịi Ndios, ẹa ẹa táxi ña vạ'a koo ini ndó, ndixa kutaku ra xí'in ndó.

Xí'in tọ'on yó'o ẹaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á

nda'a ọvi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

¹⁰ Ta vitin yịi, ká'no ní ñasij chíkaạ Jesucristo ini ị, saá chí ndó'ó xa tuku vạ'a naká'an ndó xạ'a ị, ta xa taxi ndó ña xini ñó'ó ị nda'a ị ña chindeé ndó yịi. Ọn sivi ọvi na nandoso xạ'a ị xikuu ndó, ta kuiti ọn vása ní-naní'í ndó yichí ndasaá chindeé ndó yịi. ¹¹ Ọn sivi xạ'a ña yóo ña kuman ọọ ị, kúu ña ndato'on ị tọ'on yó'o xí'in ndó saá. Chí yịi xa sạkuá'á ị, ta xini vạ'a ị ndasaá kunakaạ ñasij ini ị xí'in ña kómí ị, án lo'o ní kúu ña, án kuạ'a ní kúu ña. ¹² Saá chí ọvi ña xikomí ị lo'o ní kuiti ña xini ñó'ó ọọ ị, ta ọvi ña xikomí ị kuạ'a ní ña xini ñó'ó ọọ ị. Ta saá xa sạkuá'á ị ndasaá vạ'a kutaku ị kịvi tá xí'í ní sọko, ta ñii kị'va saá sạkuá'á ị ndasaá vạ'a kutaku ị kịvi tá yóo kuạ'a ní ña xixi ị. Ta xí'in ndi'i ña táku ị, xa sạkuá'á ị ndasaá koo

ñasiy ini i án kivi kúu i taa tándá'ví ní, án kivi kúu i taa ta kómí kuá'a ní ñava'a. ¹³ Saá chi Jesucristo xa taxi ra ndeē ra ña táku ini i, ñakán va'a kúndeé ini i xí'in ndi'i ña táku i, ndatán yóo ña kómí i. ¹⁴ Ta saá ni, ndó'ó va'a ní ke'é ndó xí'in i vitin, tí'ví ndó ña xíní ñó'ó i kixaa ña nda'a i, ta xí'in ñayó'o, chindeé ndó yí' i xa'a tondíni yóo noo i.

¹⁵ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Filipos, xa xíní ndó ndasaá si'na nika'an i to'on va'a xa'a Jesucristo noo ndó. Ta saá tá ndi'i nixiyo i xí'in ndó ta kee i ñoo estado Macedonia ña ko'on i ka'an ndoso i to'on va'a yó'o noo nivi na táku inká ñoo, ta kivi saá nda ñii nivi na kándixa Jesucristo on vása ní-chindeé na yí' i, ta ñii laá ndó'ó kuiti kúu nivi na chindeé yí' i xí'in ña xíní ñó'ó i. ¹⁶ Ta saá tuku tá kivi nixiyo i ñoo Tesalónica, ta ndó'ó kuá'a ní yichi tí'ví ndó si'ún nixaa ña nda'a i ña chindeé ndó yí' i noo ña kumaní noo i. ¹⁷ Ta on sivi xa'a ña taxi tuku ndó si'ún nda'a i kúu ña ká'an i to'on yó'o xí'in ndó vitin. Ta nda víka, ña ndixa kóni i kúu ña Ndios cha'vi ra ndó'ó xí'in ña taxi ra kuá'a ní ñava'a nda'a ndó'ó. ¹⁸ Ta vitin yí' i xa kómí i ndi'i ña xíní ñó'ó i, nda kánóo ka ña, chi xa naki'in i ña tí'ví ndó xí'in ñani yó ta Epafrodito. Ta xí'in ña naki'in i yó'o, nda ndóo ndoso ña noo i vitin. Ta ndatán yóo ña xá'an támi sóko ndó noo Ndios, saá yóo ña taxi ndó nda'a i, ta Ndios kúsiy ní ini ra xíni ra ñayó'o. ¹⁹ Ta mji Yivá i Ndios kúu ra taa ta kómí ndi'i ñakuíka ña livi ña yóo, ta ndixa taxi ra ndi'i ña kumaní noo ndó, chi ndó'ó kúu nivi na ñii yóo xí'in Jesucristo xa'a ña kándixa ndó ra. ²⁰ Ná kasa ká'no yó Yivá yó Ndios, ta ná kanóo va'a ní ñato'ó ra vitin tándá ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

²¹ Ta tí'ví i to'on ña chindeé ndó noo i ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na yóo ñoo Filipos. Ta nañani yó na yóo xí'in i tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. ²² Ta ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo yó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na kisa chiño noo tarey César ve'e chiño ká'no ña nákaa ñoo Roma yó'o, káchí na ndi' ña xíní ñó'ó ní noo na kúu ña tí'ví na to'on chindeé na ndó'ó.

²³ Ta Jesucristo, Taa ta Ká'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Xí'in to'on yó'o ta Pablo ndáyi ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

Tutu ña ñitaa taPablo ña ti'ví ra kuá'an nda'a ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

*TaPablo ti'ví ra to'on ña chindeé
ra
ñivi na kándixa Jesucristo na táku
ñoo Colosas*

¹ Yi'i kúu i taPablo, ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i kúu i taapóstol, ta ta kisa chiño ñoo Jesucristo. Ta vitin yi'i xí'in ñani yó taTimoteo táa ndi tutu yó'o, ² xaá ña nda'a ndó'ó, ñañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Colosas. Ndó'ó kúu ñaño Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta vivii ndíkõn ndó yichi ra. Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo Ta taKá'no ñoo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

*Xi'in to'on yó'o taPablo ndúkú
ra ñoo Ndios ña taxi ra ñandíchí
ra kutaku ña ini ñivi na kándixa
Jesucristo*

³ Ndi'i saá kivi ká'an ndi xa'a ndó xí'in Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó. Ta ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'a xa'a ndó. ⁴ Ká'an ndi saá xa'a ndó ñoo Ndios, chi xa xini so'o ndi ña ndino'o ní ini ndó kándixa ndó ta ndáa ini ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i ñivi na kúu sa'ya Ndios. ⁵ Saá táku ndó chi ndáa ini ndó ndi xa yóo ti'va ñava'a ñoyivi ñino ta ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o nda'a Ndios. Nda kivi xini so'o ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ndáa ini ndó ndi ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o. ⁶ Ta mji to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña kándixa ndó kúu to'on ña xa xita ní'no kuá'a ní xiiña ñoyivi yó'o, ta kuá'a ní ñivi xa kándixa na to'on yó'o. Ta ñii ki'va ndatán to'on yó'o chindeé ña ndó'ó ña va'a

vaxi kua'no ndó ndíkõn ndó yichi Jesucristo, saá chindeé ña ñivi yó'o. Ta ké'é to'on Ndios ñava'a yó'o xí'in ndó nda kivi ñoo ña kunda ini ndó ndi Ndios kúu ra ta ta va'a ní ká'no ini xini ra ñivi. ⁷ Ta ndó'ó xa xini ndó to'on va'a yó'o, chi ñani yó taEpafras, ta ta kí'vi ní ini ndi xini ndi, saná'a ra ndó'ó. TaEpafras yó'o kúu ñii ta ta kisa chiño xí'in ndi ñoo Jesucristo, ta ndi'i saá kivi kisa ndivi ra chiño Jesucristo xa'a ña chindeé ra ndó'ó. ⁸ Ta ñani yó taEpafras yó'o xa nda to'on ra xí'in ndi ndasaá kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo. Ta ña kí'vi ini ndó xini ndó ñivi yó'o kúu ña kaku ñoo Nima Ndios.

⁹ Ta saá nda kivi xini so'o ndi to'on yó'o xa'a ndó nda kivi vitin, on vása sándakoo ndi ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta xaku ndá'vi ndi ñoo ra ña taxi ra ña kunda va'a ini ndó yu kúu ña kóni ra. Ta ndúkú ndi ñoo ra ña taxi ra ñandíchí Nima ra kutaku ña ini ndó xa'a ña kunda va'a ini ndó ndasaá vivii xini ñó'ó kutaku ndó yichi ra. ¹⁰ Ta saá kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó, ta ndi'i saá chiño ña kasa ndivi ndó kuu ña kusii ní ini ra kóni ra, chi nduu ndó ñivi na ke'é kuá'a ní ñava'a ta ndi'i saá kivi kua'no ndó xí'in ña koni va'a ka ndó Ndios. ¹¹ Ta xaku ndá'vi ndi ñoo Ndios ña chikaa ra ndee ká'no ra kutaku ña ini ndó xa'a ña nduu ndó ñivi na xí'in ña ká'no ini, kunde ñoo ndi'i ñayó'vi vaxi ñoo ndó. ¹² Ta xí'in ñasii ní ini ndó ñii ñii kivi ka'an ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'a nda'a Yivá yó Ndios chi táxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'a ndó ña kúchiño naki'in ndó ñava'a ña xa yóo ti'va ñoyivi ñino, ñoo yóo ño'o livi yé'e. ¹³ Ndios xa saku ra mji yó ñoo ndee ña on vá'a ña kúu ña xá'nda chiño ñoo yichi on vá'a ña kúu ñoo naa, ta Ndios ñataxi ra mji yó nda'a Sa'ya ra Jesucristo, ta ta kí'vi ní ini Ndios xini ra, ta vitin ndíkõn yó yichi va'a ñoo xá'nda chiño Jesucristo. ¹⁴ Saá chi xí'in ñii ra ña ñixita nda'a tón

cruz kivi nixi'i ra, Jesucristo sakaku ra mii yó noo ndee ña on vá'a, ta Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí xa'a ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, vitin kúchiño nakutá'an va'a yó xí'in Ndios

¹⁵ Jesucristo, ta ta xa xini nivi ñoyívi yó'o xí'in nduchú noo na, kúu ta ta saná'a xí'in mii ra ndasaá yóo Ndios, ta ta on kúchiño koni yó xí'in nduchú noo yó. Chi Jesucristo ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kivi on ta'an kasa va'a Ndios ndi'i ña xa yóo kuva'a vitin, ta xa táku Jesucristo kivi saá, ta kúu ra ta taká'no noo ndi'i ña kuva'a. ¹⁶ Xí'in Jesucristo kisa va'a Ndios ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi ñino. Ta xí'in Jesucristo kisa va'a Ndios ndi'i ña kúchiño yó koni yó xí'in nduchú noo yó, ta kisa va'a ra ndi'i ña on kúchiño yó koni yó xí'in nduchú noo yó. Chi Ndios kisa va'a ra ndi'i noo naángel na xá'nda chiño, ta kisa va'a ra ndi'i inká noo nima ña xá'nda chiño, vará on kúchiño yó koni yó ñayó'o xí'in nduchú noo yó. Ta ndi'i ña yóo kuva'a kúu ña kisa va'a Ndios xí'in Jesucristo, ta xa'a ña kasa ká'no ña Jesucristo kúu ña kuva'a ndi'i ña. ¹⁷ Tá on ta'an kasa va'a Ndios ñoyívi xí'in ndi'i inká ña yóo, ta xa táku Jesucristo. Ta ndi'i ña kuva'a, tixin ndee Jesucristo yóo ndi'i ña, ta Jesucristo ndiso chiño ra xí'in ñii ñii ña kuva'a, ta ndi'i ña kuva'a yóo ña tixin ndee ra koto kama ndi'i xa'a ña. ¹⁸ Ta ndatán yóo sini nivi xí'in yiki koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in nivi na kándixa ña'a. Saá chi Jesucristo kúu tanóo noo ndi'i nivi na kándixa ña'a, ta Jesucristo kúu tanóo natakú noo nivi na nixi'i. Ta saá Jesucristo kúu taká'no noo ndi'i ña kuva'a. ¹⁹ Ndios xí'in ndi'i mii ra táku ra ini Jesucristo, chi saá kúsii ini Ndios. ²⁰ Ta xí'in ña nixi'i Jesucristo ta natakú ra, Ndios ke'é ra ndí ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o ta ndi'i

ña yóo ñoyívi ñino, va'a nakutá'an ña xí'in ra. Saá chi nii Jesucristo ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi ña ndí ndi'i ña yóo kuva'a vitin yóo va'a ña xí'in Ndios.

²¹ Xina'á ndó'o xikuu ndó nivi na nisaá ini xini na Ndios, ta xitaku xiká ní ndó noo ra, chi ña on vá'a xixani sini ndó, ta ña on vá'a xike'é ndó, ñayó'o chinda'á ña ndó'o kuxiká ndó noo Ndios. Ta vitin Ndios sanakutá'an va'a ra ndó'o xí'in mii ra, ²² xa'a ña nixi'i Jesucristo kivi xitakaá ndaa yiki koñu ra nda'a tón cruz. Ndios kisa ndivi ra chiño ká'no yó'o xí'in ndó, chi kóni ra ndí tá kixaá kivi ña kuita ndó noo ra, ta Jesucristo saná'a ra ndí ndó'o kúu nivi na ndii, nivi na on koó kuachi ndiso, ta ni on koó ña on vá'a naní'i nivi ña kuchiño chikaá na kuachi sata ndó. ²³ Ta xa'a ña kundivi ñayó'o saá, ndó'o xini ñó'o kandixa ndino'o ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ta kóno kunakaá ña ndaa ini ndó. Ta on sandakoo ndó ndati ndó ta ndaa ini ndó ndí ndixa Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a ndatán yóo ña kindoo ra xí'in ndó kivi xini so'o ndó ta kandixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. To'on va'a yó'o kúu ña nixita ní'no noo kuá'a ní nivi na táku kuá'a ní xiiña ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i taPablo ña ka'an ndoso i to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo noo nivi.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kúu ta kisa ndivi chiño Jesucristo noo nivi na on sivi najudío kúu

²⁴ Kúsii ní ini i ña xó'vi yiki koñu i xa'a ndó, chi ña xó'vi saá kúu ña kuá'an xino ña xó'vi Jesucristo xa'a nivi na kándixa ra. Saá chi Jesucristo xó'vi ka ra xí'in nivi yó'o, chi nivi yó'o kúu yiki koñu mii ra. ²⁵ Ta xa'a ña naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios, Ndios sakuiso ra chiño yi'i ña ka'an ndoso i ndi'i to'on ra noo ndó'o ta noo nivi na táku kuá'a ní xiiña. ²⁶ To'on yó'o ká'an ña xa'a ñaká'no chitóni Ndios ke'é ra xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.

Kua'a ní kuiya xina'á tãda kivi vitin, ñivi on vása ní-kundaa ini na yu kúu ñava'a yó'o ña chitóni Ndios ke'é ra, ta vitin Ndios saná'a káxín ra ño ñdi'i ñivi na kándixa Jesucristo ña ñixiyo se'é yó'o. ²⁷ Saá chi Ndios táxi ra ña kundaa ini na ndí Jesucristo táku ra ini ndi'i ñivi na kándixa ña'á, án najudío kúu na, án on sivi najudío kúu na. Ta saá ndó'ó, ñivi na on vása kúu najudío, ndixa táku Jesucristo ini ndó. Ta xa'a ñayó'o ndixa kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ño yóo ndi'i ñava'a ña livi ká'no.

²⁸ Ta saá mii ndi ká'an ndoso ndi to'on xa'a Jesucristo ño ndi'i ñivi. Ndátó'on ndi xí'in na, ta saná'a ndi na xí'in to'on ndichí Ndios. Saá chi tá kixaa kivi ña kuita ndi'i yó ño Ndios, ta kóni j saná'a j ñivi yó'o ño Ndios, ñivi na ñitondaa ndundii, na on koó ka kuachi ndiso, chi ñii yóo na xí'in Jesucristo, ña ta táku ini na. ²⁹ Ñakán kía yi'i ndeé ní kisa chiño j, ta xí'in ndeé Jesucristo ña táku ini j, ndino'o ní ini j ndúkú j ña kasa ndivi j chiño ra.

2

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas xí'in na táku ñoo Laodicea, xí'in inka ñivi na kándixa Jesucristo na on ta'an tondaa j kóni j xí'in nduchú ño j, ndátó'on j xí'in ndó vitin, chi kóni j ña kundaa ini ndó ndí chikaa ní j ndeé ña táxi xí'in mii j xa'a ndó'ó. ² Saá chi kóni j ña Ndios chikaa ra ndeé ini ndó xa'a ña ñii kuu ini ndó xí'in tá'an ndó, ta xa'a ña kuki'vi ní ini ndó kóni tá'an ndó. Saá va'a vivii kutaku ndó nda tondaa ndó kundaa va'a ini ndó ñava'a chitóni Ndios. Vará si'na ñava'a yó'o ñixiyo se'é ña ño yó, ta vitin Ndios xa saná'a ra ña ño mii yó, ta saá kundaa ini yó ndí ñava'a chitóni ra kúu Jesucristo, ña ta t'ivi Ndios sakaku ra ñivi. ³ Saá chi ndi'i ñandichí ndino'o Ndios yóo ña ini Jesucristo. Ta ñandichí ndino'o

yó'o, ñixiyo ña ndátan yóo ñakuíka ña ndáya'ví ní ña ñixiyo se'é, ta Jesucristo saná'a ra ño yó ñandichí yó'o xa'a ña kuchiño kundaa ini yó ña. ⁴ Ndátó'on j ñayó'o xí'in ndó vitin, chi on xiin j ndí inka ñivi sandá'ví na ndó'ó xí'in to'on livi ña ká'an na xa'a ña sanoo na ini ndó, ta on sivi ñandaa kúu to'on na. ⁵ Vará on koó yi'i ñindichi xí'in ndó vitin, ta ñó'o ní ini j xa'a ndó'ó, ta kúsi j ní ini j chi xini so'o j ndí vivii táku ndó ndátan kóni Ndios, ta kútu yóo ndó xí'in ña ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo.

⁶ Xa kándixa ndó Jesucristo ta taxi ndó kúu ra Taa taKá'no ño ndó. Xa'a ñayó'o, xini ñó'ó va'a kundikon ndó yichi ra ta kutaku ndó ndátan kóni ra. ⁷ Ta ñii ñii kivi kónó ní ka chikaa ndó ini ndó ña kándixa ndó ra, ta ñii ñii kivi va'a kua'no ka ña ndaa ini ndó ra, ta kútu va'a kundikon ndó yichi ra. Ñii ki'va ndátan sakuá'á ndó ño nañani yó na saná'a ndó'ó, saá vivii kutaku ndó yichi Jesucristo, ta ñii ñii kivi taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo táxi ra ña kutaku xa'a ñivi na kándixa ña'á

⁸ Koto va'a xí'in mii ndó ta on taxi ndó ña inka ñivi sandá'ví na ndó'ó xí'in ñandichí sini mii na, ta to'on vichí kúu ña, ta on vása yóo yu'ú ña xí'in to'on ña ndaa xa'a Jesucristo. On taxi ndó ña sanoo na ini ndó kundikon ndó yichi na, chi ña saná'a na ndasaá kuiti káku ña sini ñivi án ño níma án ño ndeé ña kúu ña xá'nda chiño ño ñivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o.

⁹ Ndios yóo ra táku ndi'i mii ra ini Jesucristo, ña ta xikomí yiki koñu ndino'o ñivi. ¹⁰ Ta ndó'ó, on koó ka inka ña kumaní ño ndó chi ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, ña ta kúu taká'no ní ka ño ndi'i ña yóo, ta xá'nda chiño ra ño ndi'i níma ná'no ta ño ndi'i ndeé ña yóo kuvá'a. ¹¹ Mii ndi najudío

* **2:11** Costumbre najudío ña ñani "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatete tãlo'o.

kísa ndivi ndi costumbre ña naní circuncisión,* ta kómí ndi marca yíkí koñu ndi ña kóni kachí ndi sa'ya Ndios kúu ndi. Ta ndó'ó, ñivi na on sivi najudío kúu, ta on vása kómí ndó marca yó'o yíkí koñu ndó chi on vása ní-kisa ndivi ndó costumbre yó'o. Ta saá ni, xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, Ndios sanduu ra ndó'ó sa'ya mji ra, ña ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta xí'in ñayó'o kindaa ra ndee ña on vá'a ña xixa'nda chiño noo ndó. ¹² Saá chi ña chíchi ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo kóni kachí ña ndi ndatán yóo ña ñixi'i ndó xí'in Jesucristo ta natakú ndó xí'in ra, saá yóo ña xí'in ndó, chi ndaa ini ndó ndee Ndios, ña kúu ndee ña sanatakú Jesucristo noo ñivi na ñixi'i. ¹³ Xina'á ñixika ndó yichi on vá'a, ta noo Ndios xikuu ndó ñivi na ñixi'i, chi ñivi na xindiso kuacha ní kuachi xikuu ndó, ta on sivi sa'ya Ndios xikuu ndó. Ta vitin Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, ta taxi ra ña táku xaá ndó, chi vitin ñii kachí táku ndó xí'in Jesucristo. ¹⁴ Xina'á ndayí Ndios kachí ña ndi ñivi na ndiso kuachi xikuu yó xa'a ña ñiya'a ndoso yó ndayí yó'o. Ta vitin on sivi ka na ndiso kuachi kúu yó, chi kivi ñixi'i Jesucristo, Ndios kindaa ra ndi'i ña ká'an ndi ñivi na ndiso kuachi kúu yó, ta nda'a tón cruz katakaa ndaa ra ña ká'an saá xa'a yó. ¹⁵ Ta xí'in ña ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, Ndios kindaa ra ndayí ndi'i ñanima ndiva'a ná'no xí'in inka noo ndee ña xá'nda chiño noo yichi on vá'a ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuka'an ra noo ndi'i ñandiva'a yó'o, chi kivi ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, ndi'i ña yóo kuvá'a xito ña ndi Jesucristo kündeé ra noo ndi'i ñandiva'a yó'o.

¹⁶ Ta xa'a ñayó'o, on vá'a chikaa so'o ndó nda ñii ñivi na ká'an kuachí xí'in ndó xa'a ña on vása kisa ndivi ndó ndayí mji na. Chi xá'nda chiño na ndi on vá'a kuxu ndó sava kití, ta on vá'a ko'o ndó sava nduta. Ta xá'nda chiño na ndi xini ñó'ó sakana

ndó viko ñii ñii kivi ká'no ñayí, ta xini ñó'ó sakana ndó viko ñii ñii yoo xaá, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ndayí ña ká'an xa'a kivi yí ña nákindée najudío. ¹⁷ Ta ndi'i ndayí yó'o on sivi ña ndino'o xini ñó'ó kasa ndivi ñivi ndi'i saá kivi ña vaxi kúu ña. Saá chi ndasaá kuiti saná'a ña xa'a Jesucristo, ta ta tivi Ndios kixi, chi xí'in ña ke'é Jesucristo, xa kundi ndi'i ndayí yó'o. ¹⁸ Ta xa'a ñayó'o, on chikaa so'o ndó to'on ña ká'an ñivi, kachí na ndi tá on kasa ndivi ndó ndayí ña xá'nda chiño na, ta Ndios on taxi ra ñava'a nda'a ndó ñoyívi ñino. Chi ñivi yó'o ké'é na ndatán ké'é ñivi na ñino ini, vará on sivi ñivi na ndixa ndino'o ini kúu na. Ta ñivi yó'o kisa ká'no na naángel, ta ká'an na ndi yóo ña ñivi noo na, ta ñavatá kúu ña ká'an na. Ta xa'a ña on vá'a ña táku ini na kisa ká'no xí'in mji na. ¹⁹ Ta ñivi yó'o on vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, ta ta kúu sivi ndi'i mji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta mji yó kúu yíkí koñu ra. Ta Jesucristo kúu ta ta táxi ña xini ñó'ó yó xa'a ña ñii va'a kisa chiño yó xí'in ra. Saá chi ndatán yóo tuchu ñivi ña táxi va'a náta'an ñii ñii xiiña yíkí koñu na, saá yóo ndee ña táxi Jesucristo xa'a ña ñii va'a yóo yó xí'in tá'an yó. Ta Ndios táxi ra ña xini ñó'ó nda'a yó xa'a ña va'a vaxi kua'no yó noo ra, ta xa'a ña viví kutaku yó ndatán kóni ra.

²⁰ Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, ñii yóo ndó xí'in ra, ta ndatán ñii kachí ñixi'i ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a ñayó'o, yóo ndó ndatán yóo ñivi na ñixi'i noo ndayí ña xá'nda chiño noo ñivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o, chi ndayí yó'o on vása kómí ka ña ndee ka'nda chiño ña noo ndó'ó vitin. Ta saá, ¿ndachun kisa ndivi ka ndó ndayí yó'o, ndatán ké'é ñivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o? ²¹ Sava ndayí yó'o ña chindú'u ñivi ñoyívi kachí ña saá: “On vá'a tondaa nda'a yó ña xani sivi na kúu ña on vá'a, ni on vá'a tiin yó ña, ni nda lo'o on vá'a kuxu yó ña xani sivi na kúu ña on

vá'a", káchí ndayí na. ²² Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña káku kuiti s̄inj̄i n̄ivi va, ta ɔn s̄iví ndayí Ndios kúu ña. Saá chi ndi'i ña kúchiño tɔnda nda'a yó, án ña kúchiño tiin yó, án ña x̄ixi yó, ñii ñii k̄iv̄i ku'a'an ndi'i x̄a'a ñayó'o, ta ɔn vása kúndeé ña koo ña ndi'i saá k̄iv̄i. ²³ Ta saá ni, ndayí ña káku s̄inj̄i n̄ivi yó'o ná'a ña ndatán yóo tɔ'on ña ndíchi ní, chi ndeé ní xá'nda chiño ña nɔɔ yó ndí x̄inj̄i ñó'ó kundikon yó yich̄i yɔ'v̄i ní x̄a'a ña v̄a'a koo yó x̄i'in Ndios. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí x̄inj̄i ñó'ó saxo'v̄i yó yik̄i koñu yó chi saá k̄isa n̄inɔ x̄i'in m̄ii yó nɔɔ Ndios. Ta saá ni, ndayí yó'o nda lo'o ɔn vása kómí ña ndeé sandi'i ña x̄a'a ña kútoo ní yó ké'é yó ña ɔn vá'a.

3

¹ Ta ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, táku x̄aá ndó vitin, chi ndatán ñii káchí natak̄u ndó x̄i'in ra, saá yóo ña. Ta x̄a'a ñayó'o x̄inj̄i ñó'ó chikaá ndó ndeé ndukú ndó ñava'a ña kúu ña ndaya'v̄i ní ñoyívi n̄ino nɔɔ yóo Jesucristo nɔɔ táyi tón tɔ'ó ká'no tón ñíndichi nda'a kua'á Ndios. ² Ta v̄a'a kani s̄inj̄i ndó x̄a'a ña ndaya'v̄i ní ñoyívi n̄ino nɔɔ yóo Ndios, ta ɔn vá'a kani s̄inj̄i ndó x̄a'a ña ndaya'v̄i ní nɔɔ n̄ivi na ndikon yich̄i ñoyívi yó'o. ³ Saá chi ndó'ó, ndatán yóo n̄ivi na n̄ixi'j̄i saá yóo ndó nɔɔ ndi'i ña ɔn vá'a ñoyívi yó'o, ta ɔn vása táku ka ndó t̄ixin ndeé ña xá'nda chiño nɔɔ yich̄i ñoyívi yó'o, ta vitin ñii yóo ndó táku ndó x̄i'in Jesucristo. Ta x̄a'a ñayó'o, ñii káchí x̄i'in ra, táku ndino'o ndó x̄i'in Ndios, vará n̄ivi ñoyívi yó'o ɔn vása kúchiño na koto na ñandaá yó'o. ⁴ Tá kixaa k̄iv̄i ndikó Jesucristo, t̄a t̄a táxi ña táku ndino'o ndó, ta nat̄ivi ra nɔɔ ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o. Ta k̄iv̄i saá ndi'i n̄ivi koto na ra, ta koto na ndí ñii nakuita ndó x̄i'in ra. Ta ndó'ó x̄i'in Jesucristo, ñii káchí x̄i'in ra ye'e ndó ta nakundixin ndó ñava'a livi ní ká'no.

Tɔ'on yó'o ndátɔ'on ndasaá x̄inj̄i ñó'ó kutaku yó

x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo

⁵ X̄a'a ña ñii yóo ndó táku ndó x̄i'in Jesucristo vitin, x̄inj̄i ñó'ó chikaá ndó ndeé ña sandi'i ndó x̄a'a ña ɔn vá'a ña k̄isa chiño ini ndó ña kúu ña chínda'á ndó'ó ké'é ndó ña ɔn vá'a. Ndó'ó nañani yó, nda lo'o ɔn k̄i'vi ndó kuachi x̄i'in náña'a ná ɔn s̄iví násí'í ndó kúu, ta ndó'ó náki'v̄a yó, nda lo'o ɔn k̄i'vi ndó kuachi x̄i'in nataa, na ɔn s̄iví ȳi ndó kúu. Ta ndi'i ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, nda lo'o ɔn k̄i'vi ndó inka kuachi kini x̄i'in nataa án x̄i'in náña'a, ta ni ɔn kutoo ndó k̄i'vi ndó kuachi yó'o. Ta ni ɔn kutoo ndó ké'é ndó nda ñii nɔɔ ña ɔn vá'a. Ta ɔn vá'a chikaá ndó ndi'i ndeé ndó ña kukomí ndó ku'a'a ní ñakuiká. Saá chi tá táku ndó saá, sáná'a ndó ndí k̄i'vi ní ka ini ndó x̄inj̄i ndó ñakuiká nɔɔ ña k̄i'vi ini ndó x̄inj̄i ndó Ndios, ta ñii kúu ña x̄i'in ña kasa ká'no ndó ñaídolo án inka ndios vatá. ⁶ Ta x̄a'a ndi'i ña ɔn vá'a yó'o ña k̄isa ndivi n̄ivi na toon ní ini, Ndios saxo'v̄i ní ra nayó'o k̄iv̄i ña v̄axi. ⁷ Ta ndó'ó, x̄ina'á tá x̄indikon ndó yich̄i ñoyívi yó'o, ñii k̄i'va saá x̄ikuu ndó n̄ivi na toon ní n̄ixiyo ini, ta ké'é ndó ña ɔn vá'a yó'o. ⁸ Ta vitin ndixa x̄inj̄i ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i saá nɔɔ ña ɔn vá'a. X̄inj̄i ñó'ó kindaa ndó ña s̄aá ini ndó, ta ɔn kuu ndó n̄ivi na ku'e'e ní. Ta sandakoo ndó ña táxi nákaa ña ɔn vá'a ini ndó x̄inj̄i ndó inka n̄ivi, ta sandakoo ndó ña ká'an ndó tɔ'on ndiva'a x̄a'a n̄ivi, ta sandakoo ndó ña ká'an ndó tɔ'on kini x̄i'in n̄ivi. ⁹ Ni nda lo'o ɔn ka'an ndó tɔ'on vatá x̄i'in tá'an ndó. Saá chi xa sandakoo ndó yich̄i yatá, nɔɔ ké'é ndó ña ɔn vá'a yó'o, ta vitin ndikon ndó yich̄i v̄a'a ña x̄aá. ¹⁰ Ta saá ndatán yóo n̄ivi na xa sandakoo tikɔtɔ yatá ña ɔn vása v̄a'a ka, ta nakundixin na tikɔtɔ v̄a'a ña x̄aá, saá yóo ndó táku ndó vitin, chi Ndios ndasa x̄aá ra ini ndó, ta nduu ndó n̄ivi x̄aá vitin. Ta saá tɔnda ndó kuu ndó ndatán yóo Ndios, t̄a t̄a k̄isa v̄a'a ndó'ó, ta ñii ñii k̄iv̄i s̄akuá'á ka ndó ña tɔnda ndó kon̄i ndino'o ndó ra. ¹¹ Ta vitin ɔn vása

xíni ñó'ó ka tá najudío kúu yó, án on sivi najudío kúu yó, án nivi na kisa ndivi costumbre circuncisión kúu yó, án nivi na on vása kisa ndivi costumbre yó'o kúu yó, án nivi na kee ñoo xíyo kúu yó, án nivi na xini va'a ñandichí nagriego kúu yó, án nivi na on vása ká'vi ní kúu yó, án nivi na esclavo kúu yó, án nivi na kómí ndayí nakaxin chiño mji kúu yó, ta ndi'i ñayó'o ña káchí ndasaá yóo yó on vása xini ñó'ó ña ñoo Ndios, chi ndi'i yó ñii kúu yó ñoo Ndios xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta Jesucristo kúu ñii laá ta ta xini ñó'ó ní ñoo yó, ta táku ra ini ñii ñii yó vitin.

¹² Ndios nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó nivi nayii na kundikon ra, ta kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó kutaku ndó ndatán koni ra. Kundá'ví ini ndó koni ndó nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in ndi'i nivi. Ta on kasa ká'no xí'in mji ndó, ta kuu ndó nivi na ñino ini, nivi na to'ó ke'é xí'in inka nivi, ta xí'in ña ká'no ini ndó kutaku ndó xí'in tá'an ndó. ¹³ Ta kündeé ini ndó xí'in nivi, ta kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é na xí'in ndó. Ñii kí'va ndatán Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é nivi xí'in ndó. ¹⁴ Ña xini ñó'ó ní ka ñoo ndi'i inka ñava'a kisa ndivi ndó kúu ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi ña ke'é ndó saá kúu ña táxi ñii yóo ndó táku ndó xí'in tá'an ndó. ¹⁵ Jesucristo saní'i ra ndee ra ña táku ini ndó xa'a ña va'a koo ini ndó, ta va'a kutaku ndó xí'in natá'an ndó. Nakaxin ra ndó'ó kúu ndó ñii ñii xiiña yiki koñu ra, ña ñii náta'an ndó, ta ñii káchí kisa chiño ndó xí'in ra. Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

¹⁶ Ta taxi xí'in mji ndó ndí to'on va'a ña ndato'on xa'a Jesucristo ná sakutú ña ini ndó ndi'i saá kivi. Ta xí'in ndi'i ñandichí Ndios, saná'a tá'an ndó ta ndato'on ndó xí'in tá'an ndó. Ta kata ndó yaa yii ña kasa ká'no ndó Ndios, kata ndó yaa ña ká'an to'on Ndios xí'in nivi, ta kata

ndó yaa ña ká'an xa'a yichi ra. Ndino'o ní ini ndó kata ndó, ta ndi'i saá kivi xí'in ña kusii ní ini ndó ka'an ndó, kachí ndó: "Táxa'vi ún, Tata Ndios." ¹⁷ Ta ndi'i to'on ña ká'an ndó ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, ke'é ndó ndi'i ñayó'o xí'in ndayí kivi Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó. Ta ka'an ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo xí'in tá'an na

¹⁸ Náki'va yó, ñii ñii ndó'ó ná yóo yii, xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji ndó ña kasa chiño ndó ñoo yii ndó, chi ñayó'o kúu chiño ñoo ndó xa'a ña kúu ndó náña'a ná kándixa Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó. ¹⁹ Nañani yó, ñii ñii ndó'ó na yóo ñás'í, xini ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó ñás'í ndó, ta on ka'an ndó to'on yo'vi ña satakué'e ini ná. ²⁰ Ndó'ó na kúu nakuáchí, xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña xá'nda chiño yivá si'í ndó ñoo ndó, chi ña ke'é ndó saá sakusii ndó ini Ndios. ²¹ Nañani yó na kúu yivá naváli, on ka'an ndó to'on on vá'a ña sasa ndó ini sa'ya ndó. Chi xí'in ña ke'é ndó saá kuchiño sakuchuchú ndó ini na, ta sanakava ndó ini na. ²² Nañani yó xí'in náki'va yó na kúu esclavo, ndó'ó kisa chiño ndó ñoo napatrón ndó na kúu naná'no ñoo ndó ñoyivi yó'o, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó ñoo ndó. Ta on vá'a kuiti chikaá ní ndó ndee kasa chiño ndó tá mii ñindichi tapatrón ndó xito ra ndasaá kisa chiño ndó, ta xí'in ña ndino'o ini ndó va'a kasa ndivi ndó chiño tá'an ñindichi tapatrón ndó xito ra, án tá'an on koó ra, chi ña kisa ndivi ndó saá kúu ña saná'a ndí ndixa kisa to'ó ndó Ndios. ²³ Ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, xí'in ñasii ini ndó chikaá ndó ndee ña va'a kasa ndivi ndó ña. Va'a naká'an ndó ndí Jesucristo kúu tapatrón ndino'o ndó, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño xa'a ña sakusii ndó ini ra, ta

on sivi xa'a ña sakusij ndó ini nivi kuiti kúu ña kasa ndivi ndó chiño. ²⁴ Saá chi kúndaꝓ ini ndó ndí ñii kivi ndixa naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Ta kúndaꝓ ini ndó ndí ñii laá taKá'no noꝓ ndó kúu Jesucristo, ta ñii laá tayó'o kúu taꝓ ta kisa chiño ndó noꝓ. ²⁵ Ta saá ni, ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, Ndios cha'vi ra nivi yó'o. Ta ndatán yóo ña on vá'a ke'é na, saá saxo'vi ra na, chi Ndios on vása náxaxin ra nivi, ta ñii ki'va xí'in ñandaꝓ kasa nani ra xa'a ñii ñii nivi.

4

¹ Nañani yó, ndó'o na kúu na-patrón, xini ñó'o ke'é ndó ñava'a ñandaꝓ xí'in nivi na kisa chiño noꝓ ndó. Naká'an ndó ndí yóo ñii taꝓ ta xá'nda chiño noꝓ ndó, ta kúu Jesucristo, taꝓ ta táku ñoyivi ñino.

² Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii ñii kivi kundito káxín ndó ta on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta taxi ndó ña táxa'vi ña'a nda'a ra. ³ Ta ka'an ndó ndukú ndó ñava'a noꝓ ra xa'a mji ndi, ña taxi ra ña ná nona yichi ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noꝓ nivi. Saá chi xina'a ñava'a chitóni Ndios ña xa kisa ndivi Jesucristo xikuu ña xinakaꝓ se'é noꝓ nivi, ta vitin Ndios xa sanativi ra ña noꝓ yó, ta yi'i, ká'an ndoso i to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo noꝓ nivi. Ta xa'a ñayó'o, vitin nákaꝓ ini ve'e kaa. ⁴ Ndukú ndó noꝓ Ndios ña chindeé ra yi'i ña kuchíño i saná'a káxín i to'on va'a xa'a Jesucristo noꝓ nivi, chi chiño noꝓ i kúu ña ke'é i saá.

⁵ Xí'in ñandíchi Ndios ña yóo sinj ndó, vivíi kutaku ndó xí'in nivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta tá nani'i ndó yichi ña ndato'on ndó xí'in na, ta va'a konj ñó'o ndó yichi yó'o, ndatán kóni Ndios. ⁶ Kivi ká'an ndó xí'in inka nivi, ta saá xí'in ñava'a ini ndó ta xí'in ñato'o ní ndato'on ndó xí'in na. Konj ñó'o ndó nina to'on va'a ña ka'an ndó xí'in na. Ta ndatán yóo ñii yo'va ña táxi

kuyasin ña xíxi yó, saá koo to'on ña kee yu'u ndó, chi to'on yó'o xini ñó'o kuu ña to'on ña kutoo nivi konj so'o na. Ta xini ñó'o sakuá'a ndó ndasaá va'a koo ti'va ndó ña vivíi ndakuijn ndó yu'u nivi na ndaka to'on ndó'o.

Xí'in to'on yó'o taPablo ñindayi ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

⁷ Kivi xaꝓ ñani yó taTíquico noꝓ ndó, ta ndato'on ra xí'in ndó xa'a i, ta ndato'on ra xí'in ndó ndasaá táku i yó'o. Ñani yó taTíquico yó'o kúu taꝓ ta kí'vi ní ini i xini i, ta ndi'i saá kivi chíkaꝓ ra ndee ña chindeé ra yi'i, ta tayó'o xí'in yi'i ñii káchí kisa chiño ndi noꝓ Jesucristo. ⁸ Ta xa'a ñayó'o, tí'vi i ñani yó taTíquico xaꝓ ra noꝓ ndó xa'a ña ndato'on ra xí'in ndó ndasaá táku ndi. Ta saá xa'a ña konj so'o ndó to'on yó'o, chíkaꝓ ña ndee ini ndó. ⁹ Ta tí'vi i ñani yó taOnésimo naxaa ra xí'in taTíquico. Taꝓ ta kí'vi ní ini i xini i kúu taOnésimo, ta vitin ndikó ra naxaa ra noꝓ ndó, chi taño mji ndó kúu ra. Ta tayó'o on vása sándakoo ra ña vivíi ndikon ra yichi Jesucristo. Kivi xaꝓ nañani yó yó'o noꝓ ndó, ta ndato'on na xí'in ndó ndi'i ña ndó'o ndi ñoo noꝓ táku ndi vitin.

¹⁰ Ta ñani yó taAristarco, ta kúu taꝓ ta nákaꝓ ini ve'e ka xí'in i yó'o, tí'vi ra to'on ña chindeé ra ndó'o. Ta ñani yó taMarcos, taꝓ ta kúu taxaxin ñani yó taBernabé, tí'vi ra to'on ña chindeé ra ndó'o. Tá xaꝓ ñani yó taMarcos yó'o noꝓ ndó ña koto ra ndó'o, ta ndúkú i noꝓ ndó ña va'a naki'in ndó ra, ndatán yóo ña xa ndato'on i xí'in ndó xa'a ra. ¹¹ Ta ñani yó taJesús, taꝓ ta tuku naní Justo, tí'vi ra to'on ña chindeé ra ndó'o. Vará yóo ku'a ní najudío na kándixa Jesucristo, ta vitin ñoo yó'o ndasaá kuiti nayó'o kúu na kisa chiño xí'in i xa'a ña koo ku'a ka nivi na ki'vi yichi noꝓ xá'nda chiño Ndios. Ta ndi'i nañani yó yó'o na yóo xí'in i, chíkaꝓ na ndee ini i. ¹² Ta ñani yó taEpafras, ta kúu taño mji ndó tí'vi ra to'on ña chindeé ra

ndó'ó. Nii t̄a t̄a k̄isa chiño n̄o Jesucristo kúu t̄ayó'o, ta ɔn v̄asa s̄andakoo ra k̄a'an ra x̄i'in Ndios, ta ndino'o ní ini ra x̄áku ndá'ví ra x̄a'a ndó n̄o Ndios. Ta ña x̄áku ndá'ví ra n̄o Ndios kúu ña taxi ra ndee nda'a ndó x̄a'a ña ɔn sandakoo ndó yich̄i Jesucristo, ta nda v̄ika, kút̄u k̄a kundik̄on ndó yich̄i ra. Ta ñii k̄i'va saá ndúkú ra ña chindeé Ndios ndó'ó x̄a'a ña taxi x̄i'in m̄i ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios. ¹³ Ȳi, t̄aPablo, ndákuijn̄i x̄a'a ñani yó t̄aEpafras yó'o, chi x̄ini ña ndeé ní k̄isa chiño ra x̄a'a ndó'ó, naño Colosas x̄i'in naño Laodicea x̄i'in naño Hierápolis. ¹⁴ Ta ñani yó t̄aLucas, t̄a kúu médico, t̄a t̄a k̄i'vi ní ini x̄ini, t̄i'ví ra t̄o'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta saá tuku ñani yó t̄aDemas t̄i'ví ra t̄o'on ña chindeé ra ndó'ó.

¹⁵ Ta x̄áku ndá'ví n̄o ndó ña k̄a'an ndó x̄i'in nañani yó ta x̄i'in náki'v̄a yó na táku ñoo Laodicea, ndi t̄i'ví t̄o'on ña chindeé ndi'i nayó'o. Ta ñii k̄i'va saá t̄i'ví t̄o'on ña chindeé ñáki'v̄a yó ña Ninfas x̄i'in n̄ivi na k̄andixa Jesucristo na nákutá'an ve'e ñáyó'o x̄a'a ña k̄isa k̄a'no na Ndios. ¹⁶ Ta ndó'ó, n̄ivi na k̄andixa Jesucristo na táku ñoo Colosas, tá ndi'i ka'vi ndó tutu yó'o, ta saá v̄a'a t̄i'ví ndó ña x̄a'a ña nda'a nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó na táku ñoo Laodicea, x̄a'a ña kuchiño ka'vi na ña. Ta n̄itaa ña ink̄a tutu ta xa t̄i'ví ña x̄a'a ña nda'a nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó na táku ñoo Laodicea. Tá ndi'i ka'vi nayó'o tutu yó'o, ta saá ndó'ó naño Colosas, v̄a'a naki'in ndó ña ta ka'vi ndó ña. ¹⁷ Ta v̄a'a ndato'on ndó x̄i'in ñani yó t̄aArquipo, k̄a'an ndó x̄i'in ra ndi x̄ini ñó'ó kasa ndivi ra chiño ña s̄akuiso chiño Jesucristo ra.

¹⁸ Ta vitin ȳi, t̄aPablo, t̄i'ví t̄o'on ña chindeé ndó'ó. X̄i'in nda'a m̄i, táa t̄o'on sondí'í yó'o: Naká'an ndó ndi ȳi nákaa ña ini ve'e k̄aa. Ta ná ke'é Ndios ñava'a ní x̄i'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña t̄'v̄i taPablo kua'an ña nda'a ñaño Tesalónica

*Xí'in t̄'on yó'o taPablo, taSilvano
xí'in taTimoteo chindeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na táku
ño Tesalónica*

¹ Xí'in t̄'on yó'o ȳ'i, taPablo, xí'in taSilvano,* ta xí'in taTimoteo, chindeé ndi ndó'ó na táku ñoo Tesalónica, ndó'ó na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no ndó Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no ñoo yó. ¡Ná ke'é Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo taKá'no ñoo yó ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó!

*Ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica
va'a ní ku'a'an na yichi Ndios*

² Ndi'i saá kivi ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á Ndios xa'a ndi'í ndó'ó. Ndi'i saá yichi ká'an ndi xí'in Ndios, ta náká'an ndi xa'a ndó, ta ndúkú ndi ñoo ra ñava'a xa'a ndó'ó. ³ On vása sándakoo ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á Yivá yó Ndios xa'a ña ku'a'a ní chiño va'a kisa ndivi ndó. Saá ké'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ra. Ta táxi ndi ña táxa'vi ña'á Ndios chi ndixa ñii ñii kivi va'a ndíkon ndó yichi ra, saá chi ndáa ini ndó ta ndáti ndó ndixa Jesucristo kasa ndivi ra ndi'í t̄'on ña ñika'an ra. ⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñivi na kí'vi ní ini Ndios xini ra kúu ndó'ó, ta xini ndi Ndios ñikaxin ra ndó'ó ña kuu ndó ñivi na kundikon ña'á. ⁵ Chi kivi ndát̄'on ndi xí'in ndó t̄'on ñava'a xa'a Jesucristo, ta on sivi ndasaá kuiti t̄'on m̄i ndi xikuu ña, ta xí'in ndee Níma Ndios ñika'an ndi xí'in ndó ta xí'in ndee Níma Ndios ké'é ndi ku'a'a ní ñava'a xa'a ndó. Ta ndino'o ini ndi kándixa ndi ñandaá kúu t̄'on ñika'an ndi xí'in ndó. Xa kúndaá ini ndó ndasaá

va'a xitaku ndi xí'in ndó, ta chikaa ndi ndee ña chindeé ndi ndó'ó, chi kí'vi ní ini ndi xini ndi ndó'ó.

⁶ Ta saá ndó'ó kixá'á ndó kutaku ndó ñii ki'va saá ndát̄'an táku ndi'í, ta ndát̄'an xitaku Jesucristo kivi ñixiyo ra ñoyivi yó'o. Vará xó'vi ní ndó xa'a ña ndíkon ndó yichi Jesucristo, ta Níma Ndios sákusii ña ini ndó'ó, ta xí'in ñasii ini ndó ñaki'in va'a ndó t̄'on Ndios ña ñika'an ndi xí'in ndó. ⁷ Ta xa'a ña va'a táku ndó, sáná'a ndó ñoo inka ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Macedonia xí'in inka ku'a'a ñoo estado Acaya ña ndasaá kuchiño va'a kundikon nayó'o yichi Jesucristo. ⁸ Ta ndó'ó xa ndát̄'on ndó t̄'on Ndios xí'in inka ñivi, ta sakuít̄a ní'no ka ndó t̄'on yó'o ndi'í saá xiiña estado Macedonia xí'in ndi'í saá xiiña estado Acaya. Ta saá ñivi na táku ndi'í saá xiiña xini so'o na xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, ñakán on vása xini ñó'ó ka'an ka ndi xa'a ñava'a ké'é ndó. ⁹ Nda víka, ñivi na xini ndasaá táku ndó, ndákuijn na xa'a ndó'ó, ká'an na ndasaá va'a ñaki'in ndó ndi'í. Ta ndát̄'on na xí'in tá'an na ndasaá ndixa nasama ini ndó, ta sándakoo ndó ña kisa ká'no ndó ñaidolo xí'in inka ña'a ña xani sini ndó xikuu ndios m̄i ndó xina'á, ta vitin kixá'á kisa ká'no ndó Ndios ndixa ndino'o, t̄át̄aku, ta ndíkon ndó yichi ra. ¹⁰ Ta ká'an na ndí vitin ndáti ndó Jesucristo, ta kúu Sa'ya Ndios, ña kee tuku ra ñoyivi ñino, ta kixaa ra ñoyivi yó'o, saá chi Ndios sanataku ra Jesucristo ña sakaku ra m̄i yó, koto xó'vi ní yó kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñivi.

2

*TaPablo ndát̄'on ra xí'in na
kándixa Jesucristo
xa'a chiño ké'é ra xí'in na*

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, xini ndó ndí on sivi ña man̄i xikuu ña ñixaa ndi ñoo ndó ta ñika'an ndoso ndi t̄'on xa'a Jesucristo xí'in

* 1:1 Inka kivi taSilvano kúu Silas.

ndó, chi ndó'ó chikaa so'o ndó to'on yó'o ta kisa ndivi ndó ña. ² Xíni ndó ndí kivi ta'an ka xaa ndi ñoo noo taku ndó, nixoví ní ndi ñoo Filipos, chi ke'é na xí'in ndi ña on vá'a ña sakuka'an na noo ndi. Ta saá ni, Ndios chindee ra ndi'í ña ni-taxi ra kuyi'ví ní ndi kivi nixita ndi noo ndó'ó, ta nika'an ndoso ndi to'on Ndios ña ka'an xa'a Jesucristo, vará kua'a ní nivi ndukú na ndasaá kasi na noo ndi ña on ndato'on ka ndi to'on yó'o. ³ Ta to'on Ndios ña nika'an ndoso ndi xí'in ndino'o níma ndi, ñandaá kúu to'on yó'o, on koó to'on vatá ñó'o xí'in ña, ni on vása ní-ka'an ndi to'on livi ña sandá'ví ndi nivi. ⁴ Ta mji Ndios nika'an ra ndí va'a niya'a ndi noo ñayo'ví ña xito ndoso ndi'í, ta xa'a ñayo'o Ndios sanakuiso chiño ra ndi'í ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi. Xí'in to'on ña ka'an ndi on vása ndúkú ndi ndasaá kuiti sakusii ndi ini nivi, ndatán kóni mji na, ta nda víka ndúkú ndi ndasaá sakusii ndi ini Ndios. Chi Ndios kúu ta ta xito ndoso níma yó ndasaá yóo ña. ⁵ Xíni mji ndó nda ñii kivi on vása ní-ka'an ndi to'on livi án to'on vatá xa'a ña sanoo ndi ini ndó, ni on vása ní-sandá'ví ndi ndó'ó xa'a ña taxi ndó s'ún nda'a ndi. Mji Ndios ndakuiin ra xa'a to'on yó'o ndí ñandaá kúu ña. ⁶ Ni noo ndó'ó, ni noo nda ñii inká nivi, on vása ní-ndukú ndi ña kasa ká'no na ndi'í. Vará kómí ndi ndayí ña kasa to'ó ndó ndi'í, ta chindee ndó ndi'í xí'in ña xíni ñó'ó ndi, chi naapóstol* na kómí ndayí Jesucristo kúu ndi'í, ta on vása ní-ke'é ndi saá. ⁷ Ta livi ní vivíi ke'é ndi xí'in ndó, ndatán ke'é ñii ña'a xí'in sa'ya yúta ña, saá nixiyo ndi xí'in ndó. ⁸ Ndixa ndeé ní kí'vi ini ndi xíni ndi ndó'ó. Ta xí'in ndino'o níma ndi ndato'on ndi to'on Ndios xí'in ndó. Tānda nixiyo ti'va ndi taxi xí'in mji ndi ña kivi ndi xa'a ndó, saá chi ndó'ó nduu ndó nivi na kí'vi ní ini ndi xíni ndi.

⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndixa

náká'an ndó ndasaá xitaku ndi kivi xindoo ndi xí'in ndó, chi ndivi ñoo ndeé ní kisa chiño ndi xa'a ña kukomí ndi s'ún ña sata ndi ndi'í ña xíni ñó'ó mji ndi. Saá chi ni-xiin ndi sandi'í ndi ini ndó ña cha'vi ndó ña xíni ñó'ó ndi kivi nika'an ndoso ndi to'on Ndios noo ndó. ¹⁰ Ndó'ó xí'in Ndios kúu na ndakuiin xa'a ndi, ndasaá xitaku ndi noo ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chi xí'in ñayii, ta xí'in ñandaá xitaku ndi xí'in ndó, ta on koó nivi kuchiño taxi kuachi xa'a ndi. ¹¹ Tá yóo ñii ta ta kúu yivá va'a xí'in sa'ya ra, saá nixiyo ndi xí'in ndó, chi ndato'on ndi xí'in ndó ña chikaa ndi ndeé ini ndó ta saná'a ndi ndó'ó ko'on ndó yichí ña ndaa. ¹² Ta sakuiso ndi ndó'ó ña vivíi kutaku ndó ndatán taku nivi na ndíkon Ndios, chi Ndios kúu ta ta nakana ndó'ó ña kí'vi ndó yichí noo xá'nda chiño ra, chi kóni ra ña kutaku ndó xí'in ra noo yóo ndi'í ñava'a ña livi ña yé'e.

¹³ Ndi'í saá kivi táxi ndi ña táxa'vi nda'a Ndios, chi kivi xíni so'o ndó to'on ña nika'an ndi xí'in ndó, ta va'a naki'in ndó ña. Ta on vása ní-xani s'ini ndó ndí ndasaá kuiti to'on nivi kúu ña, ta chikaa so'o ndó ña ka'an to'on yó'o, chi kúndaá ini ndó ndixa to'on Ndios kúu ña nika'an ndi xí'in ndó, ta mji to'on yó'o kisa chiño ña ini ndó'ó, nivi na kándixa ña'a. ¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii kí'va ndatán nixoví inká nivi na ndóo ñoo estado Judea, na kúu na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Jesucristo, saá nixoví ndó'ó. Chi najudío natá'an mji na kúu na saxoví ña'a. Ta saá ndó'ó, natá'an mji ndó kúu na saxoví ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. ¹⁵ Ta nivi na xa'ni Jesucristo, najudío natá'an mji ra xikuu na, ta naxii síkuá nayó'o xikuu na xa'ni naprofeeta na nika'an ndoso to'on Ndios kujya xina'a. Ta saá tuku najudío natá'an kúu na ke'é kuachi xí'in ndi, ta taxin na ndi'í ña tava na ndi'í kua'a ní ñoo. Nayó'o

* 2:6 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ké'é na ña on vá'a ña on vása kúsiini Ndios xíni ra, ta on xjin na taxi na ña naki'in inka ñivi to'on ñava'a xa'a Jesucristo. ¹⁶ Ta saá najudío yó'o sási na noo ndi kivi ndátoto'on ndi to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in inka ñivi na on vása kúu najudío, saá chi on xjin na ña sakaku Ndios nayó'o. Ta xa'a ña ké'é na ña on vá'a yó'o, sákuiso ka na kuachi sata mii na, vará xa yoo ku'a ní kuachi ndiso na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, Ndios saxo'vi ní ra nayó'o xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é na.

TaPablo kóni tuku ra koni ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

¹⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, vará xini ñó'ó kuxiká ndi noo ndó ñii káni lo'o, ta on vása sándakoo ndi ña xani sini ndi xa'a ndó'ó. Ta ndee ní kóni ndi nakutá'an tuku ndi xí'in ndó ña kundaq ini ndi ndasaá yoo ndó. ¹⁸ Ta yi'i taPablo, ku'a ní yichi ndukú i xa'a i tuku koto i ndó'ó, ta ni-kuchiño xa'a i chi ñanímá ndiva'a ká'no Satanás on vása ní-taxi ña xa'a i, chi taxi ña ku'a ní ña on vá'a sasi yichi i. ¹⁹ Kóni ní ndi koto ndi ndó'ó, chi ndó'ó kúu na sákusiini ndi xa'a ña va'a ní ndikon ndó yichi Jesucristo. Ta kivi ndikó ra ñoyívi yó'o, ndati ndi ña on kuka'an noo ndi xa'a ndó'ó, ta kusii ka ini ndi xa'a ndó'ó. Ndatán yoo ñava'a ña náki'in ñivi xa'a ña va'a kisa ndivi na chiño, saá koo ndó'ó xí'in ndi kivi kuita yó noo Jesucristo. ²⁰ Ta xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, kánóo síkón ñatoto'ó ndi noo ñivi, ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i xa'a ndó'ó. Ndixa kusii ní ini ndi xini ndi ndó'ó.

3

¹ Ta ñii kivi ña on vása ní-kundee ka ini ndi kundati ndi, chi kóni ní ndi koni so'o ndi án yoo va'a ndó, ta saá xani sini ndi va'a ná kindoo ka ndi ñoo Atenas, ² ta ti'vi ndi ñani yó taTimoteo xa'a ra noo ndó. Ta taTimoteo yó'o kúu ta ta kisa chiño noo Ndios, ta ñii káchi xika ra xí'in ndi ká'an ndoso ndi to'on ñava'a xa'a Jesucristo. Ta

ti'vi ndi taTimoteo ña xa'a ra noo ndó ta chindee ra ndó'ó ña va'a kua'no ka ndó yichi Jesucristo, ta ka'an ra to'on va'a xí'in ndó xa'a ña chika'a ra ndee ini ndó ña va'a ka kundikon ndó yichi Jesucristo. ³ Ta saá on ndi'i ní ini ndó xa'a ñayo'vi xó'vi ndó vitin. Chi ndó'ó xini va'a ndó ndi ndi'i mii yó na kúu ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó xo'vi yó ñayo'vi. ⁴ Saá chi kivi xindoo ndi xí'in ndó, ta ndatoto'on ndi xí'in ndó ndi vaxi kivi ña xo'vi yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta vitin xini ndó ndi ndixa kixá'á xó'vi yó ndatán yoo ña njika'an ndi xí'in ndó. ⁵ Ta saá kixaa kivi ña on vása ní-kuchiño kundati ka i, chi ndee ní kóni i koni so'o i án va'a ndikon ka ndó yichi Jesucristo, vará xó'vi ní ndó. Ñakán ti'vi i taTimoteo xa'a ra koto ra ndó'ó, saá chi ndi'i ní ini i xa'a ndó, koto ñanímá ndiva'a ká'no chu'u ña ndó'ó, ta nakava ndó ké'é ndó ña on vá'a. Ta saá nda manj kuu chiño ña kisa ndivi ndi xí'in ndó, níkuu.

⁶ Ta taTimoteo nixaa ra noo táku ndó, ta vitin ndikó ra kixaa ra yó'o, ta ndatoto'on ra xí'in ndi to'on va'a xa'a ndó. Ndatoto'on ra ndi ndixa kándixa va'a ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini tá'an ndó, ta ndi'i saá kivi náka'an ndó xa'a ndi'i, ta kóni ndó koto ndó ndi'i ñii ki'va ndatán kóni ndi koto ndi ndó'ó. ⁷ Ñakán kía, nañani yó xí'in náki'va yó, vará xó'vi ní ndi ta ná'no ní tondini kómi ndi, ta vitin nduva'a ini ndi ta kusii ní ini ndi, chi xini so'o ndi ña ndixa ndó'ó kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo, ta vivii ndikon ndó yichi ra. ⁸ Ndatán yoo ña taxi ndee ña kutaku ka ndi, saá yoo ña kundaq ini ndi ndi ndixa va'a ní ndikon ndó yichi Jesucristo. ⁹ Ta on vása ní i ka ndi to'on ña kuchiño taxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó'ó, chi ñiya'a ní ká'no ña kusii ní ini ndi xa'a ña va'a táku ndó. ¹⁰ Ndivi ñoo ndino'o ní ini ndi xaku ndá'vi ndi noo Ndios, ká'an ndi xí'in ra ña taxi ra kee ndi ko'on ndi koto ndi ndó'ó. Chi kóni ndi chindee ndi ndó'ó ña kándixa ndino'o ka ndó ta kua'no ka

ndó yichí Jesucristo.

Ta Pablo xí'in natá'an ra ká'an na xí'in Ndios xa'q nivi na kándixa Jesucristo

¹¹ Ndúkú ndi noo Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña taxi ra ña kuchiño ko'on ndi koto ndi ndó'ó. ¹² Ta Jesucristo ná chindeé ra ndó'ó ña ñii ñii kivi kuki'vi ka ini ndó koni tá'an xí'in mji ndó, ta ñii saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i inká nivi. Ñii ki'va ndatán yóo ña kí'vi ní ini ndi xini ndi ndó'ó saá kóni ndi ña kuki'vi ini ndó koni ndó inká nivi. ¹³ Ta saá Jesucristo ná chikaa ra ndee ini ndó'ó ña va'a ní ka ko'on ndó yichí Ndios, ta xí'in ña ndino'o ní ini ndó nduu ndó nivi na va'a, na ndii noo Ndios. Ñakán on koo kuachi kuiso ndó noo Ndios, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, xí'in ndi'i nayi na táku xí'in ra.

4

Ndasaá xini ñó'ó kutaku yó ña sakusij yó ini Ndios

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, xí'in ndayí Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ndatón ndi xí'in ndó ta xáku ndá'ví ndi noo ndó ña ñii káchí ndatán yóo ña xa saná'a ndi ndó'ó, saá xini ñó'ó kutaku ndó, ta va'a sakusij ndó ini Ndios. Xa va'a ní ndikon ndó yichí ra vitin, ta ndúkú ndi noo ndó ña va'a ka kundikon ndó yichí ra ñii ñii kivi vaxi.

² Xa xini va'a ndó xa'a ña saná'a ndi ndó'ó xí'in ndayí Jesucristo. ³ Ña kóni Ndios kúu ña nduu ndó nivi na va'a, na ndii noo ra. Ñakán Ndios on xin ra ña nda ñii ndó'ó ki'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in inká ña'a án inká taa. ⁴ Ta Ndios kóni ra ñayó'o: Ñii ñii taa xini ñó'ó kundaq ini ra ndasaá to'ó ní ta viví kutaku ra xí'in ñásí'í ra. ⁵ Ta nda lo'o on vá'a ña kúto ní ndó koni ndó inká ña'a án inká taa, ta xini ñó'ó nasita xí'in mji ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a ña kúto ní yiki koñu mji ndó, ndatán ke'é nivi na on vása ndikon yichí

Ndios. ⁶ Ta on taxi xí'in mji ndó ke'é ndó ña on vá'a saá xí'in nañani yó án náki'va yó na kándixa Jesucristo. Tá ki'vi ndó kuachi xí'in ñásí'í ñani ndó án xí'in yij ki'vi ndó, ta ñayó'o kúu kuachi ña sándá'ví ndó nivi na ndikon Jesucristo xí'in yó, ta Ndios saxo'vi ra ndó'ó xa'a ña on vá'a yó'o, ndatán yóo ña nika'an ndi xí'in ndó. ⁷ Chi on sivi xa'a ña kutaku kini yó kúu ña kana Ndios mji yó, ta kana ra mji yó ña kutaku yij yó noo ra. ⁸ Ta nivi na on xin kándixa to'on yó'o, ta nayó'o xaa noo na ndi'i, ta ñii ki'va saá xaa noo na mji Ndios, taa ta taxi Níma mji ra kutaku ña ini ñii ñii yó.

⁹ Ta on vása xini ñó'ó ka ka'an ndi xí'in ndó xa'a ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi xa sakuá'a ndó noo mji Ndios ndasaá ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. ¹⁰ Ñandixa kúu ña kí'vi ini ndó xini ndó ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na táku ndi'i ñoo estado Macedonia. Ta saá ni, xáku ndá'ví ndi noo ndó'ó ña kuki'vi ka ini ndó koni tá'an ndó, ¹¹ ta chikaa ndó ndee ña viví kutaku ndó xí'in inká nivi, ta ndasaá kuiti xa'a chiño mji ndó kundi'i ini ndó. Kasa chiño ndó xa'a ña xini ñó'ó ndó, ndatán yóo ña xa'nda chiño ndi noo ndó. ¹² Tá kisa ndivi ndó ñayó'o, ta va'a kanoo to'on xa'a ndó noo inká nivi, ta on kumanj ka nda ñii ña xini ñó'ó ndó nda'a ndó.

To'on yó'o ká'an xa'a kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ndi ña kundaq va'a ini ndó ndi nivi na kándixa Jesucristo ta nixi'i na, nayó'o ndixa natakú na kivi vaxi. Ta xa'a ña kundaq ini ndó ñayó'o, ta on kuchuchú ní ini ndó, ndatán kúchuchú ní ini nivi na on vása ndaa ini ndi kivi vaxi ndixa natakú na ta kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi. ¹⁴ Ta mji yó, kándixa yó ndi Jesucristo nixi'i ra ta natakú ra, ta ñii káchí saá Ndios sanatakú ra ndi'i nivi na nixi'i, na kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁵ To'on ña ká'an ndi xí'in ndó vitin ñii kúu ña xí'in to'on ña xa

saná'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. To'on yó'o káchí ña ndí kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta nivi na kándixa ña'á, na kúu na táku kivi ndikó ra, on ndaa si'na nayó'o noo nivi na xa nixi'i, ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, án na táku kuu na, án na xa nixi'i kuu na, ta xí'in ndee Ndios ndi'i nayó'o ndaa na ta nakutá'an na xí'in ra. ¹⁶ Saá chi xí'in to'on ña ka'nda chiño ra, ta xí'in to'on ña ka'an ñaángel ká'no, ta xí'in ndusu ña nda'yi tón trompeta Ndios, Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o. Ta nivi na kándixa ña'á, na kúu na xa nixi'i, Ndios si'na sanataku ra nayó'o ta ndaní'i ra na. ¹⁷ Ta saá, nivi na táku, na kúu na kándixa ña'á, Ndios ndaní'i ra nayó'o, ta saá nakutá'an ndi'i yó xí'in Jesucristo tixin viko ña kánóo nino. Ta saá kutaku yó xí'in Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁸ Va'a xí'in to'on yó'o chikaa ndó ndee ini tá'an ndó.

5

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vása xini ñó'ó ka'an ndi xí'in ndó ndá kivi, án ndá yoo ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ² chi xa xini va'a ndó ndí ndikó ra ñii kivi ña on vása ndáti nivi, chi ndatán yóo ña kixaa ñii takuí'ná ñoo, saá koo kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. ³ Kivi ña ka'an nivi na on vása kándixa Jesucristo, káchí na saá xí'in tá'an na: "Va'a ní táku yó vitin, ta on koó ka ña ndí'i ini yó xa'a", káchí na, ta saá ñii kama kixaa ña xo'vi ndi'i nivi yó'o ta ndi'i xa'a na. Ndatán ndó'o ñii ña'a kivi kóni kaku sa'ya ñá, ta xandikon ñii kama kixá'á ña kí'vi ní tixin ñá, saá kundo'o nivi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, chi xandikon kixá'á xo'vi na, ta on kuchiño ka naní'i na ndasaá kaku na noo ña kundivi kivi saá. ⁴ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, on sivi nivi na xika yichi noo naa kúu ndó. Ñakán kía, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, on naka'nda ini ndó ndatán naka'nda ini nivi kivi kixaa takuí'ná kivi ra ve'e na.

⁵ Ndó'ó xí'in ndi'i na ndikon yichi Jesucristo, táku yó yichi noo yóo ño'o yé'e; on vása ndikon yó yichi noo naa ní, noo yóo ku'a'a ní noo ña on vá'a. ⁶ Ta saá on vá'a kutaku yó ndatán táku nivi na on vása yóo ti'va naki'in Jesucristo kivi ndikó ra. Nda víka xini ñó'ó kutaku yó ndatán táku nivi na ndóo ndito, ta kasa kuenda xí'in mji yó ña vivii kutaku yó. ⁷ Ta nivi na ndikon yichi noo naa ní, ké'é na ndatán ké'é nivi ñoo naa ní. Saá chi nayó'o kisin na, ta xí'i ní na, ta nivi na ndáñó'ó ini kúu na. ⁸ Ta mji yó, on vása táku yó saá, chi xika yó yichi yé'e, ta ñakán xini ñó'ó vivii kundito yó, ta xini ñó'ó kándixa yó Jesucristo, ta kuki'vi ini yó koni tá'an yó. Ta xini ñó'ó ndixa kundaa ini yó ta kundati yó ndí Jesucristo kasa ndivi ra to'on ra ña sakaku ra mji yó. Ta ña ndikon yó yichi yé'e saá, ñayó'o kúu ña ndaa mji yó kofo ke'é yó ña on vá'a. Chi xini yó ndí ñii ñii tatropa ndixin ra xí'in ka ña ndaa mji ra; yóo ka ña ndási kándiká ra, ta yóo ka ña kánóo sini ra. Ta ndatán yóo ka yó'o ña ndaa ñii ñii tatropa ña on satakué'e na ra, saá yóo ña vivii táku yó yichi yé'e, chi saá ndaa yó xí'in mji yó ta sási ña mji yó kofo ke'é yó ña on vá'a. ⁹ Ndios kóni ra ña kutaku yó saá, chi on sivi xa'a ña saxo'vi ra mji yó kúu ña nikaxin ra yó. Ta Ndios nikaxin ra mji yó xa'a ña sakaku ra yó kúu ña. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, Ndios kuchiño sakaku ra mji yó. ¹⁰ Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta saá ndi'i mji yó, nivi na kándixa ña'á, ndixa kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tá táku ka yó kivi ndikó Jesucristo, án xa nixi'i yó, ta ndixa kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹¹ Ta vitin sakusij ka ndó ini tá'an ndó xí'in to'on yó'o, ta chindeé tá'an ndó ña va'a ka kundikon ndó yichi Jesucristo. Ñii káchí ndatán yóo ña chindeé tá'an ndó vitin, ñii kiva saá chindeé tá'an ka ndó kivi vaxi.

TaPablo ndáto'on ra xí'in n̄ivi na kándixa Jesucristo ndasaá va'a x̄in̄i ñó'ó kutaku na

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví ndi noo ndó ña kasa to'ó ndó n̄ivi na s̄akuiso chiño Jesucristo. Saá chi nayó'o kisa chiño na xí'in ndó, ndáto'on na xí'in ndó, ta chindeé na ndó'ó ko'on ndó yich̄i Jesucristo.

¹³ Kasa to'ó ndó n̄ivi yó'o ta kuki'vi ini ndó koni ndó na xa'a chiño ña ké'é na xí'in ndó. Ta saá x̄in̄i ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó.

¹⁴ Ta tuku xáku ndá'ví ndi noo ndó, ña ka'an ndó xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó, na on x̄iin kasa chiño. Ka'an ndó xí'in na ndí x̄in̄i ñó'ó kasa chiño na. Ta ka'an ndó chikaá ndó ndee ini nañani yó xí'in náki'va yó na kúu na kúchuchú ini chi x̄ani s̄in̄i na ña on kundeeé ka na kundikon na yich̄i Ndios. Ta saá tuku chindeé ndó nañani yó xí'in náki'va yó na lo'o ní kúndeeé noo ña on vá'a. Ta xí'in ña ká'no ini ndó kutaku ndó xí'in ndi'i n̄ivi yó'o.

¹⁵ Tá yóo n̄ivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on cha'vi ndó nayó'o xí'in ink̄a ña on vá'a. Ta ndi'i saá k̄ivi ndukú ndó ke'é ndó ñava'a xí'in natá'an ndó ta xí'in ndi'i ink̄a n̄ivi.

¹⁶ Ta x̄in̄i ñó'ó kusij̄i ní ini ndó ndi'i saá k̄ivi. ¹⁷ Ta nda lo'o on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá k̄ivi. ¹⁸ Tá on vása va'a táku ndó, án va'a ní táku ndó, ta saá ni, x̄in̄i ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. Saá chi ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo.

¹⁹ On kasi ndó noo Níma Ndios, ta va'a taxi ndó ná kasa chiño Níma Ndios ini m̄iji ndó. ²⁰ Ta on vá'a xaa noo ndó to'on ña ká'an Níma Ndios saná'a ña ndó'ó. ²¹ Ta x̄in̄i ñó'ó koto ndoso ndó to'on ña ká'an n̄ivi saná'a na, tá káchí na ndí to'on saná'a na kúu ña taxi Níma Ndios nda'a na. Ta saá naki'in kuiti ndó to'on va'a, ta on chikaá so'o ndó ña on vá'a. ²² Chi x̄in̄i ñó'ó kuxíká ndó noo ndi'i noo ña on vá'a.

²³ Ta vitin ndúkú ndi noo Ndios, ta ta táxi ña koo ñava'a ini yó, ña chindeé ra ndó'ó ta nduu ndó n̄ivi

na va'a na ndii noo ra. Ná kundaa va'a Ndios ñii ní ñii ñii ndó xa'a ña va'a ndii koo níma ndó xí'in ini ndó ta xí'in ȳikí koñu ndó. Ta saá on kóo ka kuachi kuiso ndó k̄ivi Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ndikó ra ñoyivi yó'o. ²⁴ Ndios kúu ta ta kana ndó'ó kundikon ndó yich̄i ra, ta ndixa t̄andaá va'a kúu ra, ñakán Ndios kasa ndivi ra to'on n̄ika'an ra ña nduu ndó n̄ivi na ndii noo ra.

TaPablo ndúkú ra ñava'a xa'a n̄ivi na kándixa Jesucristo ñoo Tesalónica

²⁵ Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví ndi noo ndó ña on nandoso ndó ka'an ndó xí'in Ndios xa'a ndi.

²⁶ Ta xí'in ñato'ó ní ini ndó, ch̄ito ndó noo tá'an ndó, saá chindeé tá'an ndó.

²⁷ Xí'in ndayí Jesucristo, ȳij̄i taPablo ká'an̄i xí'in ndó ña ka'vi ndó tutu yó'o noo ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo.

²⁸ Ta Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi t̄'v̄i taPablo kua'an ña nda'a nañoo Tesalónica

*Xí'in to'on yó'o taPablo, taSilvano
xí'in taTimoteo chindeé ra
n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku
ñoo Tesalónica*

¹ Xí'in to'on yó'o ȳi'j̄, taPablo, xí'in taSilvano, xí'in taTimoteo, chindeé ndi ndó'ó na táku ñoo Tesalónica, na kúu n̄ivi na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no ndó Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. ² ¡Ná ke'é Ndios xí'in Jesucristo ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó!

*TaPablo ká'an ra xí'in Ndios xa'a
n̄ivi
na kándixa Jesucristo na táku ñoo
Tesalónica*

³ Ndi'i saá k̄iv̄i táxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó'ó. Ndixa chiño noo ndi kúu ña ká'an ndi saá xa'a ndó xí'in Ndios, chi va'a ní vivii ndíkõn ndó yich̄i Jesucristo. Chi ñii ñii k̄iv̄i ña táku ndó, ta saá vaxi kua'no ka ña va'a kándixa ndó Jesucristo, ta ñii k̄iv̄i saá vaxi kua'no ka ña k̄iv̄i ini ndó xini tá'an ndó. ⁴ Ñakán k̄ia k̄iv̄i xaa ndi ñii ñii ñoo noo nákutá'an n̄ivi xa'a ña kisa ká'no na Jesucristo, ta xí'in ñasii ini ndi ndátõ'on ndi xí'in nayó'o xa'a ña va'a táku ndó. Saá chi ndó'ó chikaa ní ndó ndee xí'in m̄i ndó ña va'a kua'an ndó yich̄i Ndios. Vará yóo ní tondini ta xó'vi ní ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta saá ni, õn vása sándakoo ndó yich̄i ra, ta va'a kúndeé ndó noo ndi'i ña õn vá'a xó'vi ndó. ⁵ Ta saá sáná'a ndó ndi Ndios kisa ndivi ra ñandaa xí'in ndó. Saá chi Ndios káchí ra ndó'ó kúu n̄ivi na ndáya'ví ní, ta ñakaxin ra ndó'ó ña kutaku ndó yich̄i noo xá'nda chiño ra. Ta vitin ndó'ó xó'vi ní ndó xa'a ña ndíkõn ndó yich̄i yó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a k̄iv̄i ndikó
Jesucristo ñoyivi yó'o*

⁶ Ndixa ñandaa kúu ña ké'é Ndios xí'in n̄ivi, ñakán ñii k̄iv̄i cha'vi ra xí'in ñayo'vi n̄ivi na kúu na sáxo'vi ndó'ó. ⁷ Ta nda'a ndó'ó, n̄ivi na xó'vi ní, ta xí'in nda'a m̄i ndi, ñii káchí Ndios taxi ra ña nakindee yó noo ndi'i ña xó'vi yó. Saá kundivi k̄iv̄i ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o xí'in kua'a ní naángel na kómí ndee ra, ⁸ ta kixi ra ma'ño ño'õ xixi. Kixaa ra ña saxo'vi ra n̄ivi na õn vása ní-xiin nakoni Ndios, ta ni õn vása ní-xiin na chikaa so'o na to'on ñava'a xa'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. ⁹ Xa'a ña ni-xiin n̄ivi yó'o kandixa na Jesucristo, nayó'o k̄õ'õn na noo xo'vi ní na ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi, ta kuxiká va'a na noo Ndios, noo yóo ndi'i ndee ra, noo yóo ndi'i ñava'a ká'no, ta livi ní. ¹⁰ Ndi'i ñayó'o kundivi ña k̄iv̄i ndikó Jesucristo, ta ndi'i n̄ivi na kúu na kándixa ña'á, kasa to'ó na ra, kasa ká'no na ra, ta koto na noo ra xí'in ndi'i ñasii ini na. Ta k̄iv̄i yó'o ñii nakutá'an ndó xí'in n̄ivi yó'o, saá chi kándixa ndó to'on ña ñika'an ndi xí'in ndó.

¹¹ Ñakán k̄ia, ndi'i saá k̄iv̄i ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta ndúkú ndi noo ra ña chindee ra ndó'ó ña kuu ndó n̄ivi na ndáya'ví ní yich̄i ra, chi ñikaxin ra ndó'ó kundikõn ndó Jesucristo. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chindee ra ndó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño ña xani s̄inj̄ ndó kúu ñava'a ke'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo. ¹² Ta saá kanóo síkõn k̄iv̄i Jesucristo noo n̄ivi xa'a ñava'a ke'é ndó, ta Jesucristo taxi ra ña kanóo síkõn ñato'ó ndó, saá chi Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo taKá'no noo yó, va'a ní ini ra, ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó.

2

*Ñii k̄iv̄i ña vaxi kixaa ñii taa
tandiva'a ñoyivi yó'o*

¹ Ta vitin, ñañani yó xí'in náki'va yó, ndato'on ka ndi xí'in ndó xa'a k̄iv̄i ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o, ta

ndaní'i ra yó, ta nakutá'an yó xí'in ra. Ta xáku ndá'ví ndi noo ndó ² ña on taxi ndó ndi inka nivi sandi'i na ini ndó, ni on sayi'ví na ndó'ó xí'in to'on ña vatá ña káchí na, ká'an na xí'in ndó: "Xa ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta Ndios kisa nani ra kuachi ndi'i nivi", káchí na. Ta ndó'ó, on kandixa ndó to'on yó'o, vará káchí na ndi to'on ña nika'an Nima Ndios xí'in ini na kúu ña, án káchí na to'on ña nika'an mii ndi kúu ña, án káchí na tutu ña nita mii ndi kúu ña ká'an ndi xa kixaa kivi ká'no yó'o, ta on kandixa ndó ña ká'an nivi yó'o. ³ Nda lo'o on taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó xí'in to'on ña vatá yó'o, saá chi si'na xini ñó'ó kixaa kivi ña kuá'a ní nivi kixá'a na ndeé ní kasa toon ini na noo Ndios, ta kixaa ñii ta ndiva'a ní ini, tanda ndi'i ya'a ñayó'o, saá kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta Ndios ndixa xa chitoní ra ndasaá ndi'i xa'a ta tandiva'a yó'o. ⁴ Ta ña ta'an ka ndi'i xa'a ta yó'o, ta ke'é ra saá: kusaá ní ini ra koni ra Ndios ndino'o, ta kusaá ini ra koni ra ndi'i ndios ñavatá ña kisa ká'no nivi, saá chi tandiva'a yó'o koni ra ña ndi'i nivi kasa ká'no na ndasaá kuiti mii ra. Ta saá ñii kivi kee ra ko'on ra ta xaá ra ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, ta koo ra noo tón táyi ká'no, tón ñíndichi ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'an ndoso ra noo ndi'i nivi, kachí ra saá: "Yi'j kúu Ndios ndino'o", kachí ra xí'in nivi.

⁵ Ta ndó'ó, ñañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Tesalónica, zan on vása náká'an ndó kivi nixyo j xí'in ndó, ta ndato'on j xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o? ⁶ Ta saá kúndaá ini ndó ndá ndeé kúu ña sási noo tandiva'a yó'o ña on kixaa ra vitin. Saá chi xini ñó'ó kundati ra nda kixaa kivi ña chitoní Ndios, ta saá Ndios táxi ra ña kixaa tandiva'a yó'o noo nivi. ⁷ Ta saá ni, mii ñandee on vá'a ña xá'nda chiño noo ta tandiva'a yó'o xa nákaa ña kisa chiño se'é ña ñoyívi yó'o. Saá yóo ña vitin, ta ndakuiti kumaní kixaa kivi ña saña ndeé ña sási noo ta tandiva'a

yó'o, ta saá saña ra ko'on ndika ra ke'é ra ña on vása va'a. ⁸ Ta saá xandikon nativi ta tandiva'a yó'o noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o ta ke'é ra kuá'a ní ña on vá'a. Ta saá kixaa kivi Jesucristo, xí'in lo'o tachí yu'u ra, ka'ni ra tandiva'a yó'o. Saá chi kivi ndikó Jesucristo xí'in ndi'i ndeé ra ña livi ña yé'e, sandi'i ra xa'a ndi'i ndeé ta tandiva'a yó'o. ⁹ Chi ta tandiva'a yó'o kixaa ra xí'in ndeé ñanima ndiva'a ká'no Satanás, ñakán kuchiño ra ke'é ra kuá'a ní chiño ná'no ña kúu milagro án seña vatá ña naka'nda ini nivi koni ña'a na. ¹⁰ Ta saá tuku ke'é ra ndi'i saá noo ña on vá'a ña sandá'ví ka ra nivi na kuá'an yichí noo ndi'i xa'a na. Saá chi nayó'o on vása ní-xiin na naki'in na to'on ña ndaa, xa'a ña kuchiño Ndios sakaku ra na. ¹¹ Ta xa'a ña on kua'a na kandixa na ñandaá, Ndios taxi ra ndayí nda'a ñandee vatá ña sandá'ví ka ña nivi yó'o ña kandixa ka na ñavatá. ¹² Ta saá tá kixaa kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nivi, ta nivi yó'o ko'on ndi'i na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi. Saá chi on kua'a na kandixa na ñandaá, ta kusij ní ka ini na kutaku na ké'é na ña on vá'a.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na nika'in Ndios ña sakaku ra na

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ini Jesucristo xini ra. Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó taxi ndi ña táxa'vi nda'a Ndios xa'a ndó'ó, chi nda kivi noo Ndios nakaxin ra ndó'ó kuu ndó nivi na sakaku ra. Saá chi ndó'ó, xí'in ña ndino'o ini ndó kandixa ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo, ta Nima Ndios kisa chiño ña ini ndó, ña ndasa ndii ña nima ndó, ta ndixa nduu ndó nivi nayii noo Ndios. ¹⁴ Xí'in to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso ndi noo ndó, Ndios kana ra ndó'ó ña sakaku ra ndó'ó. Saá chi koni ra ña ñii káchí xí'in Jesucristo naki'in ndó ñato'ó ká'no ña livi ñoyívi ñino.

¹⁵ Ta saá, ñañani yó xí'in náki'va yó, viví kutaku ndó yichí Jesucristo,

ta on sandakoo ndó to'on ña saná'a ndi ndó'ó. An to'on ña nika'an ndi xí'in ndó, an to'on ña nita'a ndi noo tutu, ta ti'vi ndi nijaa nda'a ndó kúu ña, ta ndó'ó, va'a kandixa ndó ndi'i to'on yó'o. ¹⁶ Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu ra taa ta kí'vi ní ini xíni mji yó, ta taa ta ká'no ní ini kúu ra, ñakán ké'é ra ñava'a xí'in yó, ta ndi'i saá kivi chikaa ra ndee ini yó ña on kuyi'vi yó noo ña xo'vi yó. Ta táxi ra ña ndáti yó ta ndáa ini yó ndi ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña nika'an ra xí'in yó. ¹⁷ Ta vitin ndúkú ndi noo ra ña chikaa ra ndee ini ndó ña on kuyi'vi ini ndó, ta ndúkú ndi noo ra ña chindee ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó ndasaá kuiti chiño va'a, ta chindee ra ndó'ó ña ka'an ndó ndasaá kuiti to'on va'a noo nivi ñoyívi yó'o.

3

TaPablo ndúkú ra ná kuita ní'no to'on Ndios ndi'i saá xiiña noo nivi

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndúkú ñava'a noo ndó'ó ña ka'an ndó ndúkú ndó noo Ndios ña chindee ra ndi'i, ña ké'é ra ña kama kuita ní'no to'on va'a xa'a Jesucristo ndi'i saá xiiña, ta ku'a ní nivi kuchiño naki'in va'a na to'on yó'o xí'in ñat'ó, ñii kí'va ndatán mji ndó naki'in va'a ndó to'on yó'o. ² Ta xini ñó'ó ka'an ndó ndúkú ndó noo Ndios ña sakaku ra ndi'i noo nivi na kúu na on vá'a na ndiva'a ní ini, chi ku'a ní nivi on xjin na kandixa na Jesucristo. ³ Ta Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ndixa kisa ndivi ra to'on ra, ta ndixa taxi ra ndee nda'a ndó, ta kundaa ra ndó'ó noo ña on vá'a. ⁴ Xa'a ña ndikon yó Jesucristo, mji ndi ndixa ndáa ini ndi ndó'ó ña va'a kisa ndivi ndó ña xa'nda chiño ndi noo ndó. Ta ndáa ini ndi ndó'ó ña on sandakoo ndó kasa ndivi ndó saá. ⁵ Ká'an ndi ndúkú ndi noo Jesucristo taKá'no noo yó, ña chindee ra ndó'ó ña kuki'vi ní ini ndó koni ndó inká nivi, ñii kí'va ndatán Ndios kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó. Ta ndúkú ndi noo Ndios

ña chikaa ra ndee ra ini ndó xa'a ña on sandakoo ndó ndikon ndó yichi ra, vará yo'vi xo'vi ndó. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chindee ra ndó'ó ña kundee ini ndó noo ndi'i ña xo'vi ndó, ñii kí'va ndatán Jesucristo on vása ní-sandakoo ra yichi Ndios, vará nijoxo'vi ní ra.

Nivi na ndikon Jesucristo, on vá'a kuu na naxúxán

⁶ Nañani yó xí'in náki'va yó, xí'in ndayí Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, xa'nda chiño ndi noo ndó'ó xí'in to'on yó'o, ña káchí saá: Tá yóo nañani yó an náki'va yó na kúu nivi na xúxán, ta on xjin na kasa chiño na, ta ndó'ó kuxiká ndó noo nayó'o. Saá chi naxúxán yó'o on vása ndikon na yichi ña xa saná'a ndi ndó'ó. ⁷ Ta ndó'ó xini ndó ndasaá va'a kutaku ndó ndatán xitaku ndi xí'in ndó. Chi kivi xitaku ndi xí'in ndó, on vása ní-xindoo xúxán ndi noo ndó. ⁸ Kivi xitaku ndi xí'in ndó, ta cha'vi ndi ndi'i ña xixi ndi. Ta ndee ní kisa chiño ndi ndivi ñoo, chi ni-xiin ndi sakuiso ndi ndó'ó xí'in ña cha'vi ndó xa'a ña xixi ndi xí'in ña xini ñó'ó ndi. ⁹ Vará kómí ndi ndayí ña chindee ndó ndi'i, xa'a ña kisa chiño ndi xí'in ndó, ta ni-xiin ndi ki'in ya'vi ndi nda'a ndó, chi xí'in ñayó'o saná'a ndi ndó'ó ndasaá xini ñó'ó kasa chiño ndó, ta on kundati ndó inká nivi taxi na ña kuxu ndó. ¹⁰ Kivi xitaku ndi xí'in ndó, xa'nda chiño ndi noo ndó xí'in to'on yó'o, ña káchí saá: tá yóo nivi na on xjin kasa chiño, ta va'a ná on kuxu na, káchí ndi xí'in ndó. ¹¹ Saá chi xini so'o ndi xa'a sava ndó'ó ña on vása kisa chiño ndó, ta ndóo xúxán ndó, ta kuiti xika ndó sándi'i ndó ini inká nivi. ¹² Ta saá xí'in ndayí Jesucristo xa'nda chiño ndi noo ndó'ó, nivi na kúu naxúxán. Káchí ndi saá xí'in ndó: Va'a ka chikaa ini ndó ná kasa chiño ndó, ta saá ki'in ndó si'un ta kuchiño kukomí ndó ndi'i ña xini ñó'ó ndó.

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, on kuaa ndó ké'é ndó chiño va'a, ta ndi'i saá kivi kasa ndivi ndó ña. ¹⁴ Tá yóo nivi na on xjin chikaa so'o

tɔ'on ña ká'an ndi xí'in ndó nɔɔ tutu yó'o, ta koto va'a ndó yu kúu nayó'o, ta ɔn kutá'an ka ndó xí'in na. Ta saá nayó'o kuka'an nɔɔ na xa'a ña ɔn vá'a ke'é na. ¹⁵ Ta saá ni, ɔn kusaa ini ndó koni ndó nayó'o, ta va'a ka ka'an ndó vivíi ndato'on ndó xí'in na xa'a ña ɔn vá'a ke'é na. Ndatán ndátɔ'on ñii ta xí'in ñani ra ta kándixa Jesucristo, saá ka'an ndó xí'in nayó'o.

*Ta Pablo ndúkú ra nɔɔ Ndios
xa'a ñivi na kándixa Jesucristo*

¹⁶ Jesucristo Ta taKá'no nɔɔ yó, kúu ta taxi ña koo ñava'a ini mii yó. Tá yóo kivi va'a táku ndó, án tá yóo kivi ɔn vása va'a táku ndó, ta ndúkú i nɔɔ Jesucristo ña taxi ra ña koo ñava'a ini ndó ndi'i saá kivi. Ta, ¡ná koo Jesucristo xí'in ndi'i ndó!

¹⁷ Ta vitin yi i, ta Pablo, xí'in nda'a mii táa i tɔ'on yó'o ña chindeé i ndó'o. Ta ñii ki'va ndatán ká'yi i kivi mii nɔɔ ndi'i tutu ña tí'vi i kuá'an nda'a nañani yó xí'in náki'va yó, saá ká'yi i kivi mii nɔɔ tutu yó'o. ¹⁸ Ndúkú i nɔɔ Jesucristo, Ta taKá'no nɔɔ yó, ña ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó. ¡Saá ná koo ña!

Tutu ñanoó tì'ví taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

*Xí'in to'on yó'o taPablo chindeé
ra taTimoteo*

¹ Yì'j, taPablo, taapóstol xí'in ndayí Jesucristo kúu j, chi saá Ndios xí'in Jesucristo sakuiso chiño ra yì'i. Ndios kúu Taa ta Sakaku mji yó noo ña on vá'a, ta Jesucristo táxi ra ña kúndaq ini yó ndí ndixa kasa ndivi ra ña ndáti mji yó xa'a ña kándixa yó ra. ² Chindeé j yó'ó, taTimoteo, taa ta yóo ndatán yóo sa'ya mji. Ta yì'j, ndatán yóo yivá mji ún saá nixiyo j xí'in ún saná'a j yó'ó xa'a yichì Jesucristo. Ta vitin kóni j ndí Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo ta xá'nda chiño noo yó, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'ó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ún, ta ná taxi ra ña koo va'a ini ún. Saá ná koo.

*Sava nivi na saná'a xa'a yichì
Jesucristo ká'an na to'on ña on sivi
ñandaq kúu*

³ Kivi ta'an ka kee j ñoo Éfeso ta kixaa j ñii xiiña noo ño'o naní Macedonia yó'o, ta ndukú j ñava'a noo yó'ó ña kindoo ka ún ñoo Éfeso. Saá chi kóni j ña ka'an ún xí'in nivi na saná'a to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña ndaa ndino'o xa'a yichì Jesucristo. Ka'an ún xí'in nayó'o ña sandakoo na, ta on saná'a ka na to'on yó'o, chi on sivi ñandaq kúu ña. ⁴ Ta ka'an ún xí'in na ña on chikaa so'o na cuento yata ña on koó xa'a. Ta ndato'on ún xí'in na ndí on chikaa na ndee xa'a ña sakuá'a na yu kúu naxii síkuá na. Saá chi xa'a ña ké'é nivi saá kixá'a na xí'in to'on káni tá'an na xí'in tá'an na, ta ñayó'o nda lo'o on vása chindeé ña na ña va'a kutaku na yichì Ndios.

Chi ndasaá kuiti ña kándixa yó Jesucristo kúu ña chindeé yó ña va'a kutaku yó yichì Ndios.

⁵ Ta ña xini ñó'ó ní noo j kúu ña chindeé ún nañani yó xí'in náki'va yó ña ndixa kuki'vi ini na koni tá'an na. Tá vivii ndii nakoo níma na, ta on koó xa'a ña níma mji na chikaa ña kuachi kuiso na, ta ndino'o ini na kándixa na Ndios, ta saá kukomí na ndee ña ndixa kuki'vi ini na koni tá'an na. ⁶ Ta sava nivi xa sandakoo na ña va'a kutaku na xí'in tá'an na, ta vitin ndasaá kuiti náa na xí'in inká nivi xa'a ña on vása ndaya'ví. ⁷ Nanivi yó'o kóni na kuu na maestro ña saná'a na ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'a, ta on vása xini na ña ká'an na, ni on vása kúndaq ini na xa'a to'on saná'a na, vará xani sini na ndixa to'on ña ndaa saná'a na.

⁸ Xini yó ndí ndayí ña xa'nda chiño Ndios xina'a kúu ña va'a. Ta saá ni, tá on vása xini yó yu kúu xa'a chindú'u Ndios ndayí ra, ta ndasaá kuiti kisa ndivi yó ña ndatán xani sini mji yó, ta saá ndixa kua'an yó yichì on vá'a. ⁹ Ndixa xini ñó'ó kúndaq ini yó yu kúu xa'a ña chindú'u Ndios ndayí. On sivi xa'a nivi nandaq na kisa ndivi ña kóni Ndios kúu ña chindú'u ra ndayí. Ta chindú'u ra ndayí xa'a nivi na toon ní ini, ta xa'a nivi na on xjin kasa ndivi ña kóni Ndios, ta xa'a nivi na on vá'a, ta xa'a nivi na kí'vi ní kuachi, ta xa'a nivi na on xjin kasa to'ó Ndios, ta xa'a nivi na xaku ndaa noo ndi'i ñava'a Ndios, ta xa'a nivi na xá'ni yivá sí'í mji, ta xa'a nivi na xá'ni inká nivi, ¹⁰ ta xa'a taa ta kí'vi kuachi xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ta xa'a ña'a ñá kí'vi kuachi xí'in inká taa ta on sivi yii ñá kúu, ta xa'a taa ta kí'vi kuachi kini xí'in inká taa, ta xa'a ña'a ñá kí'vi kuachi kini xí'in inká ña'a, ta xa'a nivi na tiin inká nivi ña taan se'é ña'a na,* ta xa'a nivi na ká'an to'on vatá xí'in nivi, ta xa'a nivi na ndakuijn to'on vatá noo nachino, ta xa'a nivi na sáa ini

* **1:10** Nivi na tiin inká nivi ña taan se'é ña'a na, ké'é na saá chi kóni na kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na noo na, án kóni na ndukú na sivi ún xa'a na.

xíni tɔ'on ndaa ña sáná'a yó. Xa'a ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a yó'o, Ndios chindú'u ra ndayí ña ka'nda chiño noo na ña on ke'é na saá. ¹¹ Ta nivi na ké'é ña on vá'a yó'o on vása yóo yu'ú na xí'in tɔ'on ña sáná'a yó, ña kúu tɔ'on ña ndaa, ña va'a, ña livi ní. Ta mii tɔ'on va'a yó'o kúu ña ká'an ndoso i noo nivi, chi Ndios sakuiso chiño ra yi'i ke'é i saá.

TaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Jesucristo

¹² Táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Jesucristo, ɬa ɬa taxi ndee nda'a i, chi xáni ini ra ndí yi'i kúu tãdaa, ɬa ɬa ndixa kasa ndivi va'a chiño ra, ta ñikaxin ra yi'i kuu i ɬa kisa chiño noo ra. ¹³ Ñava'a yó'o ke'é ra xí'in i, vará kuiya ñiya'a xikuu i ɬa ɬa ñiká'an ña on vá'a xa'a ra, ta saxo'vi ní i nivi na ndíkõn yichí ra, ta ñiká'an i tɔ'on ndiva'a xí'in ra. Ta saá ni, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a i, chi ña on vá'a yó'o ke'é i kivi ɬa'an ka kandixa i Jesucristo, ta ɬa ɬa naa ini xikuu i. ¹⁴ Vará nda ñii ñava'a on vása ní-ke'é i noo ra ñakán ke'é ra ñava'a xí'in i, ta kuá'a ní ñava'a xa ke'é Jesucristo xí'in i. Ta taxi ra ndee ña kuchiño kandixa i ra, ta taxi ra ndee ña kuchiño kuki'vi ini i koni i nivi. Ta ndi'i ñava'a ñaki'in i kixi ña noo Jesucristo.

¹⁵ Tɔ'on ña ndaa ña xíni ñó'ó kandixa va'a yó káchí ña saá: Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi na kómí kuachi. Ta yi'i, xikuu i ñii ɬa ɬa xikomí kuá'a ní kuachi, chi ndixa xikuu i ñii ɬa ɬa on vá'a ní ka noo ndi'i inká nivi. ¹⁶ Ta Jesucristo kisa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é i. Ta ñava'a ke'é ra xí'in i sáná'a ndí ɬa ká'no ní ini kúu ra. Ta saá ndi'i nivi kuchiño kundaa ini na ñii kiva ndatán kisa ká'no ini Jesucristo xa'a i, saá kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta saá kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁷ Xa'a ñava'a yó'o, ¡ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Chi Ndios kúu ɬaká'no ní, ɬa ɬa ndi'i saá kivi xá'nda chiño noo ndi'i yó, ta kúu ra ɬa ɬa xa táku ndi'i

saá kivi xina'á, ta kutaku ka ra ndi'i saá kivi ña vaxi! Ta Ndios ndino'o, on kuchiño koni yó ra xí'in nduchú noo yó, ta ñii laá ra saá kuiti kúu Ndios, ɬa ɬa ndíchí ní sijní kúu ra. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñato'ó! ¡Ná kanóo síkón tɔ'on ra ndi'i saá kivi ña vaxi! ¡Saá ná koo!

¹⁸ Timoteo, ndatán yóo sa'ya mii i yóo ún, ta vitin sakuiso chiño i yó'ó ña kasa ndivi ún chiño ña ndatɔ'on i xí'in ún ña ñitaa i noo tutu yó'o. Chiño va'a yó'o ñii yu'ú yóo ña xí'in tɔ'on ña taxi Níma Ndios ña ñiká'an nañani yó xa'a mii ún kuiya ñiya'a. Va'a ná chikaá ún ndee ña kasa ndivi ún tɔ'on yó'o, xa'a ña kündeé ún noo ña on vá'a. ¹⁹ Ná chindeé tɔ'on ña ñaki'in ún ña kandixa ndino'o ini ún Jesucristo ta vivíi ko'on ún yichí ra. Ta saá on koó xa'a ña níma ún sakuiso ña kuachi sata mii ún. Nixiyo nivi na on vása ní-ke'é saá. Vará kúndaá ini na yu kúu ñava'a, ta ni-xiin na kasa ndivi na ña. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán ñitani ñii barco xí'in ña ñindo'o nó noo takuí mñi, saá ñindo'o ña. ²⁰ Ñii kiva saá ñindo'o ovi ɬa ɬa kúu ta Himeneo xí'in ta Alejandro, ta xa'a ñayó'o naxi i ovi ra saá nda'a ñanímá ndiva'a ká'no Satanás ña saxo'vi ña'á ña. Saá chi kóni i ña ovi ɬayó'o sakuá'á ra ña on ka'an ra tɔ'on ndiva'a xí'in Ndios.

2

TaPablo ká'an ra ndasaá va'a ka'an yó xí'in Ndios

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ña si'na ndúkú i noo ndó'ó kúu ña ka'an ndó xí'in Ndios xa'a ndi'i nivi. Ka'an ndó kuaku ndá'vi ndó noo ra xa'a nivi, ka'an ndó ndukú ndó ñava'a noo ra xa'a na, ka'an ndó ndukú ndó noo ra ña chindeé ra na, ta taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra. ² Ndukú ndó ñava'a noo Ndios xa'a ndi'i narey xí'in inká na xá'nda chiño noo yó. Ndukú ndó ñava'a yó'o noo Ndios xa'a ña on kóo kuachi ni on

koo inká ña sandi'i ini mji yó. Ta saá xí'in ñato'ó ní ini yó kutaku yó xí'in ndi'i ñivi, ta xí'in ña ndino'o ini yó kasa ká'no yó Ndios ta va'a kundikon yó yichí ra. ³ Tá kisa ndivi yó ndi'i ñayó'o, ta ñava'a ní kúu ña, ta Ndios, Taa ta Sákaaku mji yó, kúsi ini ra xini ra ñava'a yó'o. ⁴ Saá chi Ndios kóni ra sakaku ra ndi'i ñivi, ta kóni ra ndi'i ñivi tonda na kundaa ini na yu kúu ñandaa. ⁵ Chi ndixa ñii laá kúu Ndios, ta ñii laá kúu taa ta kúchiño sanakutá'an va'a ñivi xí'in Ndios. Ta taa ta kúchiño ke'é saá kúu Jesucristo, ⁶ chi Jesucristo taxi xí'in mji ra, ñixi'i ra xa'a ña kúchiño sakaku ra ndi'i ñivi ñoo ndee ña on vá'a. Ta saá kivi chitóni Ndios, taxi ra ña kundaa ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, ta taxi ra ña ndát'on yó xí'in ñivi xa'a ra. ⁷ Ta xa'a ñayó'o Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ka'an ndoso'i to'on ra, ta ñikaxin ra yi'i kuu'i taapóstol ta xika chiño ñoo ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña saná'a'i ñivi na on vása kúu najudío ña kúchiño kundaa ini na yu kúu ñandaa ta ndasaá kúchiño kandixa na Jesucristo. Jesucristo xini ra ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o ña ñika'an'i xí'in ndó, on sivi to'on vatá kúu ña.

⁸ Ñayó'o kóni yi'i ke'é ndó: Ndi'i saá xiiña ñoo nákutá'an ndó xa'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ta nataa na táku ndatán kóni Ndios, va'a ndaní'i na nda'a na ta ka'an na xí'in Ndios. Ta nataa yó'o on vá'a kusaa ini na koni na inká ñivi, ni on vá'a kani tá'an na xí'in ñivi. ⁹ Ta ndi'i xiiña ñoo nákutá'an ndó xa'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ñayó'o kóni yi'i ña ke'é náña'a: Va'a kundixin to'ó ná tikoto, tikoto to'ó ña xini ñó'ó ná xa'a chiño ña kisa ndivi ná, tikoto ña on chinóo ñino ñato'ó ná ñoo inká ñivi. Ta saá on xini ña kundixin ná tikoto ña yá'ví ní, ni on kasa ndivi ná xí'in yisi sini ná ndatán ke'é náña'a ná kóni kasa ká'no xí'in mji ñoo ñivi ña koto ndaa na náyó'o, ni on chindoo ndaa ná xí'in mji ná ña kúu oro yá'ví ní án yuu livi ña yá'ví ñani perla xa'a ña

koto ndaa ñivi náyó'o. ¹⁰ Saá chi mji ña ndixa ndasa livi ní náña'a kúu chiño va'a ke'é ná, ndatán yóo chiño ñoo náña'a ná ndixa kisa ká'no Ndios ta va'a ku'a'an ná yichí ra. ¹¹ Ta kivi sakuá'a náña'a to'on ña ká'an xa'a yichí Ndios, ta xini ñó'ó tásiin koo ná ta xí'in ñato'ó ní ini ná koni so'o ná to'on yó'o. ¹² Ta yi'i, on vása táxi'i ndayí nda'a náña'a saná'a ná nataa ve'e ñoo nákutá'an ñivi kasa ká'no na Ndios, ni on vása táxi'i ndayí nda'a náña'a ka'nda chiño ná ñoo nataa, ta xini ñó'ó tásiin koo ná. ¹³ Saá chi Ndios si'na kisa va'a ra taAdán, ta saá kisa va'a ra ñaEva. ¹⁴ Ta ñandiva'a ká'no Satanás on sivi si'na sandá'vi ña taAdán, chi si'na sandá'vi ña ñaEva. Ta ñayó'o xikuu ña si'na nakava xí'in ña on vá'a. ¹⁵ Ta saá ni, Ndios sakaku ra náña'a kivi kaku sa'ya ná, tá ke'é ná saá: Xini ñó'ó kuu ná náña'a ná ndi'i saá kivi kándixa Jesucristo, ta xini ñó'ó kuu ná náña'a ná kivi ini xini ná inká ñivi, ta xini ñó'ó kuu ná náña'a ná táku to'ó ndatán kóni Ndios.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku na ndiso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

¹ To'on ña ndixa ndaa káchí ña saá: Tá yóo nataa na kóni kuiso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo, ta chiño ña kóni na kasa ndivi nayó'o kúu ñii chiño va'a ní. ² Ta ñii ñii ta ndiso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kuu ra taa tandraa, taa ta kánóo va'a to'on xa'a ñoo ñivi. Ta ñii ñii tayó'o xini ñó'ó kukomí ra ñii laá kuiti ñásí'í mji ra. Ta xini ñó'ó kuu ra taa ta násita xí'in mji ñoo ña on vá'a, ta xini ñó'ó kuu ra taa ta si'na xani sini yu kúu ña va'a ke'é ra, ta saá kisa ndivi ra ña xini ñó'ó ka. Xini ñó'ó kuu ra taa ta va'a to'ó táku ñoo ñivi, taa ta va'a náki'in ñivi na kixaa ve'e ra. Ta xini ñó'ó kuu ra taa ta xa yóo ti'va ndasaá va'a saná'a ra ñivi. ³ Ta on vá'a kuu ra taa ta xí'i

ní, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa kama ní sáa ini, ta káni tá'an ra xí'in nivi, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa sándá'ví nivi xá'a ña ki'in ra sɪ'ún nda'a na. Ta xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa vitá ini, ɬa ɬa xí'in ñato'ó nákutá'an xí'in nivi, ɬa ɬa ɔn vása kútoo ní kukomí kuá'a ní sɪ'ún. ⁴ Ta xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ndixa ní'i vá'a yichí xí'in nave'e mji ra, ta xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa xini vá'a ndasaá ka'nda chiño ra ɔo sá'ya ra, ta ñakán nasa'ya ra yó'o vá'a kasa ndivi na chiño kóni ra, ta vá'a to'ó kutaku na ɔo ndi'i nivi. ⁵ Saá chi tá yóo ɬa ɬa ɔn vása kúchiño kuni'i vá'a yichí xí'in nave'e mji ra, ta ɬayó'o ɔn kuchiño ra kuni'i vá'a ra yichí xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo. ⁶ Nii nii ɬa ɬa ndiso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo, ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa sakán kixá'á kándixa Jesucristo. Saá chi yiyo ní kixá'á ra kasa ká'no xí'in mji ra xá'a ña kisa ndivi ra chiño ká'no, ta Ndios saxo'vi ra ɬa ɬa kisa ká'no xí'in mji. Saá chi kuyá xina'á ñanímá ndiva'a ká'no kisa ká'no xí'in mji ña ɔo Ndios, ta Ndios ká'an ra ndí ndixa saxo'vi ní ra ñandiva'a xá'a kuachi yó'o. ⁷ Saá tuku nii nii ɬa ndiso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa kánóo vá'a to'on xá'a ɔo inka nivi na ɔn vása kándixa Jesucristo. Ta xini ñó'ó vivíi kutaku ra ña ɔn sakuka'an ra ɔo ra ɔo nivi, ta xá'a ñayó'o ñanímá ndiva'a ká'no ɔn kuchiño ña sandá'ví ña ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na chindeé natá'an na na kándixa Jesucristo

⁸ Ta saá tuku nii nii ɬa ɬa nákuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa to'ó, ta síkón kánóo ñato'ó ra ɔo ndi'i nivi, ta kuu ra ɬa ɬa ndixa kisa ndivi to'on ña ká'an ra. Ta xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ɔn vása xí'i ní, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa sándá'ví nivi xá'a ña ki'in ra sɪ'ún nda'a na. ⁹ Xini ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ndino'o ini kándixa to'on vá'a xá'a

Jesucristo ña kúu to'on ña sanatiivi Ndios ɔo yó ña kundaa ini yó ña. Ta ɬayó'o xini ñó'ó vá'a kutaku ra xá'a ña níma mji ra ɔn kuchiño ña chikaa ña kuachi sata ra. ¹⁰ Ta nii nii ɬa ɬa nakuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo, si'na xini ñó'ó koto ndoso vá'a ndó ɬayó'o. Ta ɬa ɬa vá'a keta ɔo ña xito ndoso ndó ra, chi xí'in ña táku ra kisa ndaa ña xá'a ra ndí kúu ra ɬa ɬa vá'a, ɬa ndaa, ta ɬayó'o, vá'a sakuiso chiño ndó ra ña kasa ndivi ra chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo. ¹¹ Ta nii kɪ'va ndatán táku ɬa ɬa ndiso chiño yó'o, saá xini ñó'ó kutaku nii nii ña'a ña kisa chiño ɔo Ndios. Nii nii ñaña'a yó'o xini ñó'ó kuu ña ñato'ó, ta síkón kánóo ñato'ó ña ɔo ndi'i nivi. Ta ɔn vá'a kuu ñaña'a ña ká'an to'on vatá xá'a nivi. Ta xini ñó'ó kuu ñaña'a ña vá'a násita xí'in mji ɔo ña ɔn vá'a. Ta xini ñó'ó kuu ña ñaña'a ña vivíi kisa ndivi ndi'i chiño ɔo mji ña. ¹² Ta nii nii ɬa ɬa nákuiso kasa chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó kukomí ra nii laá kuiti ñásí'í mji ra, ta xini ñó'ó kuni'i vá'a ra yichí xí'in sá'ya ra, ta nii kɪ'va saá xí'in inka nave'e ra. ¹³ Ta ndi'i na ndiso chiño ña chindeé nivi natá'an na na kándixa Jesucristo, tá vá'a kisa ndivi nayó'o chiño ndiso na, ta ñakán kanóo vá'a ñato'ó na ɔo nivi, ta saá tuku ɔn kuyi'vi na ndato'on na xí'in nivi xá'a Jesucristo, ɬa ɬa kándixa na.

Ñayó'o ká'an xá'a to'on ndaa ña kándixa yó xá'a Jesucristo

¹⁴ Ndatiivi ña yachi ní xaai ɔo yóo ún, ta vitin táai to'on yó'o ña ti'víi ña xaá ña nda'a ún, ¹⁵ chi tá ɔn kuchiño xaá yachi, ta xí'in to'on yó'o kundaa vá'a ini ún ndasaá xini ñó'ó kutaku ndi'i nave'e Ndios, na kúu ndi'i nivi na ndixa kándixa vá'a Ndios tatáku. Chi ndi'i nivi na kándixa Jesucristo kúu nave'e Ndios, ta ndatán yóo yiton tón ñíndichi ma'ño ve'e, ta ndiso nó ña, saá yóo nivi yó'o, chi ndino'o ini na

kándixa na to'on Ndios, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Ta xí'in ña ké'é na saá, sáná'a na ndí ña ndixa ndaa kúu to'on Ndios. ¹⁶ Ndixa ña ká'no ní kúu to'on ña kándixa yó xa'a yichí Jesucristo. To'on yó'o xinakaa se'é ña, ta vitin Ndios sanativi ra ña noo yó. Ta to'on kándixa yó xa'a Jesucristo káchí ña saá:

Ndios nduu ra ñivi, ta ñixika ra noo ñivi noo ño'o yó'o.

Níma Ndios kisa ndaa ña ndí tandii, ta on vása kómí kuachi kúu ra.

Naángel xini na tayó'o.

Ta ñivi na kándixa ña'á ñika'an ndoso na xa'a ra noo inká ñivi na ndoo ñoo inká xiiña, na on vása kúu najudío.

Ta ñoyívi yó'o kuacha ní ñivi kándixa na ra.

Ta saá kee ra ñoyívi yó'o, ta ndaa ra ñoyívi ñino, noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e,

káchí to'on ña kándixa yó.

4

To'on yó'o ká'an ndí kivi ña vaxi koo ñivi na chikaa so'o to'on vatá

¹ Níma Ndios ñika'an káxin ña saá: Tá xa vaxi yatin kivi sondí'i ñoyívi, ta sava ñivi sandakoo na yichí Jesucristo, ta chikaa so'o na ña ká'an ñanímá ña sándá'ví ña'á, ta kándixa ñivi to'on ña sáná'a ñanímá ndivá'a yó'o. ² Chikaa so'o na to'on ña ká'an ñivi na vatá, na ovi yu'u. Nanivi na vatá yó'o on kúchiño ka kundaa ini na yu kúu ñava'a, án ña on vá'a ke'é na, ni nda lo'o on vása kúka'an ka noo na xa'a ña on vá'a ke'é na. ³ Nivi na vatá yó'o xá'nda chiño na ká'an na ndí on vá'a tonda'a ta xí'in ña'a, ta xá'nda chiño na ká'an na ndí on vá'a kuxu yó sava ña va'a xixi ñivi. Ta on vá'a xá'nda chiño nayó'o, chi ndi'i ña xixi ñivi kúu ñava'a taxi Ndios nda'a na. Ta saá mii yó, ñivi na kándixa Ndios, ta kúndaa ini yó to'on ndaa, va'a kuxu yó ndi'i ña táxi Ndios nda'a yó. Ta saá tá taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña, ta va'a kuxu yó

ña. ⁴ Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios kúu ña va'a. Ta saá táná si'na taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta va'a kuxu yó ña, chi on vá'a xaa noo yó nda ñii ñava'a ña kúu ña ñika'an Ndios va'a kuxu yó. ⁵ Va'a kuxu yó ndi'i saá noo ñaxixi, chi to'on Ndios xí'in to'on ña ká'an yó táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a ra, ta ndása ndii ña ndi'i ña kuxu yó.

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'o kasa chiño ta Timoteo noo Jesucristo

⁶ Tá saná'a ún to'on yó'o noo nañani yó xí'in náña'a kiva yó, ta saá ndixa kuu ún ta va'a kisa chiño noo Jesucristo. Saá chi ndátan yóo ñava'a xixi ún ña táxi ndee nda'a ún, saá yóo to'on va'a ña kándixa ún ta sáná'a ún xa'a yichí Jesucristo ña kúu yichí ndikon ún.

⁷ On chikaa so'o ún cuento vatá ña on vása ndaya'ví, ña kúu cuento ndátan ñivi ñoyívi yó'o na on vása kándixa Ndios. Ta sakuá'a ún chikaa ún ndee xí'in mii ún ña va'a kutaku ún ndátan kóni Ndios. ⁸ Saá chi kuiti lo'o ndaya'ví ña chikaa ní yó ndee ke'é yó ejercicio xa'a ña on koo vitá yiki koñu yó. Ta ví'i ní ka ndaya'ví ña chikaa yó ndee ña sakuá'a yó kutaku yó ndátan kóni Ndios. Saá chi ña sakuá'a yó ndasaá va'a sakusij yó ini Ndios kúu ña chindee mii yó kutaku ndino'o yó noo Ndios ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino. ⁹ To'on yó'o kúu ña ndixa ndaa ta ndi'i ñivi xini ñó'o na kándixa na ña. ¹⁰ Xa'a ñayó'o chikaa ní yó ndee kasa chiño yó, ta kúndee yó noo ndi'i ña xó'vi yó xa'a to'on ña on vá'a ká'an ñivi xí'in yó. Kúndee yó chi ndati yó ta ndixa ndaa ini yó Ndios kasa ndivi ra to'on ra. Ta Ndios yó'o kúu ta tatakú, ta kómí ra ndee sakaku ra ndi'i ñivi, ta ndixa sakaku ra ndi'i ñivi na kándixa ña'á.

¹¹ Xini ñó'o ún ka'nda chiño ún ta saná'a ún ndi'i to'on yó'o noo ñivi natá'an yó na kándixa Jesucristo. ¹² Ta on taxi ún nda ñii ñivi xaa noo na yó'o xa'a ña kúu ún talo'o. Ta xini ñó'o saná'a ún ñivi xí'in ña va'a

táku ún. Ta x̄a'á ña v̄a'a táku ún, sakuá'á ñivi k̄a'an na t̄o'on v̄a'a, ta sakuá'á na kasa ndivi na chiño v̄a'a. Ta sakuá'á na ndasaá v̄a'a kuki'vi ini na koni na ink̄a ñivi, ta sakuá'á na kandixa ndino'o ini na Jesucristo, ta sakuá'á na ndii kutaku na ndatán kóni Ndios. ¹³ Nda k̄ivi vitin t̄anda k̄ivi xāi ñoq yóo ún, ñayó'o x̄ini ñó'ó ke'é ún: Ka'vi ún t̄o'on Ndios ñoq ñañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, ta ndat̄o'on ún x̄i'in na ña chikaa ún ndeē ini na ña v̄a'a kundik̄on na yich̄i Ndios, ta saná'a ún na ñandāa. ¹⁴ Ndios xa saní'i ra yó'ó ñii ndeē v̄a'a ña koni ñó'ó ún xa'á ña kasa chiño ún ñoq ra, ta ñoq sandakoo ún koni ñó'ó ún ndeē yó'o, ña kúu ña ñaki'in ún k̄ivi nax̄ikua'á ñani yó ch̄inóo na nda'á na s̄ini ún, ta ñika'an na x̄i'in m̄ii ún t̄o'on ña k̄ee Níma Ndios.

¹⁵ Chikaa ún ndeē ta sakuá'á v̄a'a ún ndi'i ñayó'o ña ndat̄o'on i x̄i'in ún. Ta saá ñañani yó x̄i'in náki'v̄a yó kundaa ini na ndi v̄a'a v̄axi kua'no ún x̄i'in ña kándixa ún ta ndík̄on ún yich̄i Jesucristo. ¹⁶ Kasa kuenda ún x̄i'in m̄ii ún ña v̄a'a kutaku ún, ta koto v̄a'a ún ña ndasaá kuiti t̄o'on ña ndaa saná'a ún, ta vivii k̄o'on ún yich̄i Jesucristo, ta nda lo'o ñoq sandakoo ún ña. Tá kasa ndivi ún ñayó'o, ta sakaku x̄i'in m̄ii ún, ta saá tuku kaku ñivi na chikaa s̄o'o t̄o'on ña sáná'a ún.

5

T̄o'on yó'o ká'an ndasaá v̄a'a kutá'an ñivi x̄i'in natá'an na na kándixa Jesucristo

¹ On k̄a'an kue'e ún x̄i'in nda ñii tax̄ikua'á xa'á ña ñoq vá'a ke'é ra, ta ndatán k̄a'an ún x̄i'in yivá m̄ii ún, saá x̄ini ñó'ó k̄a'an ún t̄o'on t̄o'ó x̄i'in ndi'i t̄aa tax̄ikua'á. Ta ndatán k̄a'an ún x̄i'in ñañani m̄ii ún, saá x̄ini ñó'ó k̄a'an ún x̄i'in ndi'i t̄aa takuáchi. ² Ta ndatán k̄a'an ún x̄i'in si'í m̄ii ún, saá x̄ini ñó'ó k̄a'an ún x̄i'in ndi'i náña'a náx̄ikua'á. Ta ndatán k̄a'an ún x̄i'in náña'a k̄i'v̄a m̄ii ún, x̄i'in ñat̄o'ó, ta x̄i'in ñandii,

ñii k̄i'va saá x̄ini ñó'ó k̄a'an ún x̄i'in ndi'i náña'a nákuáchi.

³ Tá yóo náña'a ná ndixa ñind̄oq mató'ón, chi ñixi'i ȳii ná, ta ñoq k̄oq nave'e ná, ta x̄ini ñó'ó ñañani yó x̄i'in náki'v̄a yó chindeé na náña'a yó'o. ⁴ Ta saá ni, tá náña'a ná ñixi'i ȳii yó'o kómí ná sa'ya ná, án sa'ya ñani ná, ta nasa'ya náña'a yó'o kúu na si'na x̄ini ñó'ó chindeé na náña'a yó'o, ná kúu si'í na án x̄itan na. Ta x̄i'in ña ke'é na saá, cha'vi na xa'á ñava'a ke'é yivá si'í na án x̄ii x̄itan na x̄i'in na k̄ivi xá'no na. Ta ñivi na kisa ndivi ñava'a xa'á ña chindeé na yivá si'í na, ñayó'o sákusīi na ini Ndios. ⁵ Ta náña'a ná ndixa ñind̄oq mató'ón, chi ñixi'i ȳii ná, ta ñoq k̄oq nave'e ná, ta ñayó'o ndixa ndaa ini ná Ndios ta ndivi ñoq ká'an ná x̄i'in Ndios, ta ndúkú ná ñoq ra ña chindeé ña'á ra. ⁶ Ta saá ni, yóo sava náña'a ná ñixi'i ȳii, ta ndasaá kuiti sákusīi ná ini m̄ii ná, ké'é ná ndatán kóni ȳiki k̄oñu m̄ii ná, ta ñayó'o ndatán yóo ná ñixi'i ñoq Ndios, saá yóo ná, vará táku k̄a ná ñoyívi yó'o. ⁷ T̄o'on yó'o ka'nda chiño ún ñoq ñañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, na kúu nave'e náña'a ná ñixi'i ȳii, chi ñayó'o x̄ini ñó'ó kasa ndivi na ñava'a. Ta saá ñoq kóo xa'á ña chikaa ñivi kuachi s̄ata na. ⁸ Saá chi tá yóo ñivi na ká'an, káchi na kándixa na Jesucristo, ta ñoq x̄in na chindeé na nave'e m̄ii na, ta ñayó'o ñoq vása kisa ndivi na ñandāa yich̄i Jesucristo, ta saá ñivi yó'o kini k̄a ké'é na ñoq ñivi na ñoq vása kándixa Jesucristo.

⁹ Ta náña'a ná ñixi'i ȳii, ta kómí ná un̄i s̄ik̄o k̄i'ya ta ku'á k̄a, ta ñii ñii ñayó'o ñii laá x̄ikuu ȳii ná, ta ndasaá kuiti náña'a yó'o, v̄a'a ka'yi ún k̄ivi ná ñoq tutu xa'á ña ñaki'in ná ña taxi ñañani yó x̄i'in náki'v̄a yó na kándixa Jesucristo xa'á ña chindeé ña'á na. ¹⁰ Ta náña'a ná ñaki'in ñava'a yó'o x̄ini ñó'ó kuu náña'a ná xa kisa ndivi ku'á ní chiño v̄a'a, ta kánóo v̄a'a t̄o'on xa'á ná ñoq ñivi. X̄ini ñó'ó kuu ná náña'a ná v̄a'a s̄akua'no sa'ya, x̄ini ñó'ó kuu ná

naña'a ná xí'in ñato'ó ñaki'in ñivi na kixaa ve'e ná, ta xíni ñó'ó kuu ná naña'a ná xa ñakata xa'a ñañani yó xí'in náki'va yó kivi kixaa na ve'e ná, ta xíni ñó'ó kuu ná naña'a ná chindeé ñivi na xó'vi, ta ndixa taxi xí'in mji ná ña kasa ndivi ná ndi'i saá ñoq chiño va'a.

¹¹ Ta yóo náña'a ná ñixi'i yi, ta náyo'o ta'an tondaá unj siko kuia ná, ta on ka'yi ún kivi náyo'o ñoq tutu ña káchí ñaki'in ná ña'a ña taxi ñañani yó xí'in náki'va yó xa'a ña chindeé ña'a na. Saá chi vaxi kivi kutoo ní náña'a yó'o koo yi ná, ta kixá'a ná on kua'a ka ná kasa ndivi ná ña kóni Jesucristo, vará si'na ñika'an ná ndí ndixa on tonda'a ka ná xa'a ña kasa chiño ná ñoq Ndios. ¹² Ta saá nakuiso ná kuachi, chi xí'in ña tonda'a tuku ná, ya'a ndoso ná to'on ña si'na ñika'an ná kasa ndivi ná. ¹³ Ta yóo inka ña on vá'a ké'é sava náña'a kuáchí yó'o, chi sakuá'a ná kuu ná náxúxán, ná xíka sji mji ñii ñii ve'e ñivi, ndáto'on ná to'on visi, ta kóni ná ka'nda chiño ná ñoq inka ñivi ndasaá xíni ñó'ó kasa ndivi na chiño mji na, ta ká'an ná xí'in ñivi to'on ña on vása xíni ñó'ó. ¹⁴ Ta xa'a ñayó'o ndáto'onj xí'in náña'a ná ñixi'i yi, ta nákuáchí kóni kuu ná, va'a ka tonda'a tuku ná, ná koo sa'ya ná, ta ná kuni'i va'a ná yichi ña kasa ndivi ná chiño ve'e mji ná. Ta saá ñivi na on vása kándixa Jesucristo on kuchiño na ka'an na ña on vá'a xa'a yó. ¹⁵ Ñayó'o ndáto'onj xí'in ndó, chi saá yóo ña on vá'a ké'é sava náña'a nákuáchí ná ñixi'i yi. Náña'a yó'o xa sandakoo ná yichi Jesucristo ta vitin ndikon ná yichi ñanímá ndiva'a ká'no Satanás.

¹⁶ Tá ñii ña'a án ñii ta na kándixa Jesucristo kuu nave'e ñii ña'a ña ñixi'i yi, ta náyo'o xíni ñó'ó chindeé na ñaña'a ve'e mji náyo'o. Ta saá on sandi'i na xa'a si'ún ña xíni ñó'ó na ve'e ño'o ñoq kisa ká'no na Jesucristo, ta na ve'e ño'o yó'o kukomí na si'ún xa'a ña chindeé na náña'a ná ndixa ñindoó mató'ón, chi ñixi'i yi ná, ta on koó nave'e ná.

¹⁷ Ta naxikua'a na ndiso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo, tá va'a ní na yichi ta va'a kisa ndivi na chiño, ta xíni ñó'ó kasa to'ó yó náyo'o, ta chindeé yó na xí'in ña xíni ñó'ó na. Ta ña xíni ñó'ó ní ka kuu ña kasa to'ó ní yó ta chindeé yó ñivi naxikua'a na ká'an ndoso to'on Ndios, ta sáná'a na to'on ña ndaa. ¹⁸ Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'a káchí ña saá: "Tá kisa chiño sündiki sana ndó ña ndundii trigo, ta on chikaa ndó ñono yu'u tíyo'o, ña kuchiño kaxi rí trigo", káchí to'on Ndios. Ta inka xiiña ñoq to'on Ndios káchí ña saá: "Ndi'i ñivi na kisa chiño kómí na ndayí ki'in na ya'vi na", káchí to'on Ndios.

¹⁹ Tá yóo ñii taxikua'a ta kuu ta ndiso chiño xí'in na kándixa Jesucristo, ta ñii laa ta vaxi taxi kuachi xa'a tayó'o, ta saá yó'o ñani yó ta Timoteo, on kama kándixa ún xa'a ña ká'an tayó'o ta taxi kuachi. Saá chi xíni ñó'ó ovi án unj ñivi na kasa ndaa xa'a ñii ñii kuachi, ta saá va'a kándixa ún ña ká'an na. ²⁰ Tá yóo ñii taxikua'a ta kándixa Jesucristo, ta on xjin ra sandakoo ra ña on vá'a ké'é ra, ta saá ñoq ndi'i ñivi na nákutá'an ve'e ño'o, ka'an ún xí'in tayó'o ndí xíni ñó'ó sandakoo ra on ke'é ka ra ña on vá'a. Ta ñivi na xíni so'o ña ka'an ún, kuyi'vi na ña yiyo saá kundo'o mji na, tá ke'é na ña on vá'a. ²¹ Ñoq Ndios xí'in ñoq Jesucristo xí'in ñoq naángel, sakuiso chiñoj yó'o ña kasa ndivi ún ndi'i ñayó'o ña xá'nda chiñoj ñoq ún vitin, ta on vá'a nakaxin ún ñivi, ta ñii ki'va ñandaa ke'é ún xí'in ndi'i na. ²² On kama ní chinóo ún nda'a ún sijn ta ña nakuiso chiño ra kasa ndivi ra chiño xí'in na kándixa Jesucristo. Saá chi tá on vá'a ké'é tayó'o chiño, ta mji ún nakuiso ún kuachi xa'a ña on vá'a ké'é ra. Ta mji ún, xíni ñó'ó kuu ún ta ta ndixa kutaku ndii ñoq Ndios.

²³ Ta on ko'o ní ka ún ndasaá kuiti takuií, ta va'a lo'o kuiti vino ko'o ún, xa'a ña sanduva'a lo'o rá ña kí'vi tixin ún, ta saá tuku saña lo'o kue'e

ña nónó káni tá'an xí'in ún.

²⁴ Yóo sava ñivi na ké'é ña on vá'a, ta kivi tã'án ka nachíño kasa nani na xã'a kuachi yó'o, ta ndi'i ñivi xa xini na xã'a kuachi yó'o. Ta yóo inkã ñivi na ké'é ña on vá'a, ta kuã'a ní kivi yóo se'é ña on vá'a ke'é nayó'o. Ta saá ni, kixaa kivi kundaa ini ñivi xã'a ña on vá'a yó'o. ²⁵ Ta ñii ki'va saá ndó'o sava ñivi na ké'é chiño va'a, chi tá kundivi chiño va'a, ta kuã'a ní ñivi kama va'a xito na ñayó'o. Ta yóo inkã chiño ña va'a ké'é ñivi, ta kuã'a ní kivi yóo se'é ña, ta saá ni, on kuchiño koo se'é ña ndi'i saá kivi.

6

To'on ña kã'an xã'a ñivi na kúu naesclavo

¹ Tá nañani yó án náki'va yó kúu naesclavo, ta nayó'o xini ñó'o kasa to'ó ní na patrón na. Ta xí'in ña ké'é na saá, inkã ñivi on kã'an na ña on vá'a xã'a Ndios, ni on kã'an na ña on vá'a xã'a to'on saná'a yó. ² Ta naesclavo na kisa chiño ñoo tapatrón ta kãndixa Jesucristo, ta naesclavo yó'o, on vá'a kani sivi na ndi on vása xini ñó'o kasa to'ó na tapatrón na chi ñani na kúu ra. Nda víka, naesclavo yó'o xini ñó'o chikaa ka na ndee ña va'a kasa ndivi na chiño ñoo tapatrón na. Saá chi ñani na, taã ta kivi ní ini na xini na kúu tapatrón na, ta tayó'o kúu taã ta naki'in ñava'a xã'a chiño kisa ndivi naesclavo yó'o. To'on yó'o kúu ña xini ñó'o saná'a ún ta kã'an ndoso ún ñoo ñivi.

Tá kutaku yó ndatán kóni Ndios, ta on kúto ní yó sivi ñoyivi yó'o

³ Tá yóo ñivi na saná'a inkã to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña ñikã'an Jesucristo, án saná'a na to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña ndaa saná'a yó ña kã'an ndasaá kutaku yó ndatán kóni Ndios, ⁴ ta na saná'a ña on vá'a yó'o kúu ñivi na kisa kã'no xí'in mji, ta ndixa ñivi yó'o nda lo'o on vása xini na. Nayó'o ndasaá kuiti kusi ini na xí'in

to'on ña kani tá'an na xí'in ñivi xã'a ña kóni kachi sava to'on. Ta xí'in ña náa ñivi saá, kama ní kaku ña kuini ini na xini tá'an na, ta kixá'a na sã ini na xini tá'an na, nda tondaa na nata'vi tá'an na, ta kixá'a na kã'an na kuã'a ní to'on ndiva'a xã'a natã'an na, ta xani sivi na ndi na on vá'a ini kúu ndi'i natã'an na. ⁵ Nayó'o, xí'in to'on kani tá'an na xã'a ña on vása ndaya'vi. Ta ndatán yóo ña tá'yi saá yóo ña xini tóni nayó'o, saá chi on vása xini na yu kúu ña ndixa ndaa. Ta xani sivi na ndi ña kundikon na yichi Ndios kúu ña nduu na nakuíka, na kuã'a ní sivi ún kukomí. Ta yivi kã'an i xí'in ún on nakutã'an ún xí'in ñivi na on vá'a yó'o. ⁶ Tá ndixa ndikon ndino'o ini yó yichi Ndios, ta tá kusi ini yó xini yó ñava'a táxi Ndios nda'a yó, ta saá ndixa kómí yó ñakuíka ndino'o. ⁷ Saá chi kivi kaku yó ñoyivi yó'o, on koó ña'a ní-kixaa xí'in yó. Tá tondaa kivi kivi yó ta saá kuã'an yó xí'in Ndios, ta on kuchiño ko'on nda ñii ñakuíka xí'in yó. ⁸ Ñakán kã, tá xa yóo ña xixi yó xí'in tikoto kundixin yó ñoyivi yó'o, ta va'a ná kusivi ini yó xí'in ñayó'o. ⁹ Yóo ñivi na kóni kukomí ñakuíka ñoyivi yó'o, ta xã'a ñayó'o kivi na kuachi ké'é na ña on vá'a, chi kixá'a na kúto ní na kukomí na kuã'a ní ñoo ña on vása ndaya'vi, ña kúu ña sativi xí'in mji na, ta kixá'a na kuã'an na yichi ñoo ndi'i xã'a na. ¹⁰ On vása va'a ña kúto ñivi kukomí na kuã'a ní sivi ún, chi ñoo ña kúto ní na sivi ún kaku ndi'i saá ñoo ña on vá'a. Xã'a ña kúto ní na sivi ún, sava ñivi sandakoo na yichi Jesucristo, ta saá xo'vi ní nayó'o.

TãPablo kã'an ra xí'in tãTimoteo xini ñó'o kutaku ra ndatán kóni Ndios

¹¹ Ta yó'o, tãTimoteo, taã ta kisa chiño ñoo Ndios, xini ñó'o kuxika ún ñoo ndi'i ña on vá'a. Ta xini ñó'o kasa ndivi ún ñandaa, kutaku ún ndatán kóni Ndios, ta kandixa ndino'o ini ún Jesucristo. Kuki'vi ini ún koni ún ñivi, kudeé ini ún

nɔɔ ndi'i ña xɔ'vɪ ún, ta kuu ún tɔa tɔ vɔ'a ini xí'in ndi'i nɪvi. ¹² Saá tuku xínɪ ñó'ó chikaa ní ún ndee xɔ'a yichɪ Jesucristo ña kúu ña ndikɔn yó. Ta chikaa ní ún ndee xɔ'a ña taxi Ndios ña kutaku ún xí'in ra ndi'i saá kɪvɪ ña vaxi. Chi xɔ'a ñayó'o, Ndios ñakana ra yó'ó kɪvɪ nɪkɔ'an ún kándixa ún Jesucristo nɔɔ kuɔ'a ní nɪvi xɪni na yó'ó. ¹³ Ta vitin nɔɔ Ndios, tɔa tɔ taxi ña táku ndi'i saá ña'a ña yóo, ta nɔɔ Jesucristo, tɔa tɔ ndakuijn xɔ'a ñandaa kɪvɪ xɪndichi ra nɔɔ tɔPoncio Pilato, xá'nda chiño j nɔɔ ún vitin. ¹⁴ Chikaa sɔ'o ún ndi'i ña xá'nda chiño j nɔɔ ún, ta kasa ndivi ún ndi'i ña kóni Ndios, ña ɔn kuchiño inka nɪvi kɔ'an na ña ɔn vá'a xɔ'a ún. Saá vivii kutaku ún nda kixaa kɪvɪ ndikó Jesucristo, Tɔa tɔKá'no nɔɔ yó. ¹⁵ Tá kixaa kɪvɪ ña chítóni Ndios, ta tuku sanatɪvi ra Jesucristo ña koni nɪvi ñoyívi yó'o. Ta ñii laá Ndios yó'o kúu tɔvɔ'a ní, tɔa tɔká'no nɔɔ ndi'i nɪvi xí'in nɔɔ ndi'i ña'a ña yóo ñoyívi. Kómí ra ndi'i ndee xí'in ndi'i ndayí nɔɔ ndi'i narey, ta Ndios kúu tɔ ká'no kɔ nɔɔ ndi'i naná'no na yóo ñoyívi yó'o. ¹⁶ Ta ñii laá Ndios kúu tɔ xa táku ndi'i saá kɪvɪ nɪya'a ta kutaku ra ndi'i saá kɪvɪ ña vaxi. Yóo Ndios ma'ño ña yé'e ní ña ɔn vása kúchiño koto káxín nɪvi xí'in nduchɪ nɔɔ na, ni ɔn vása kúchiño tɔndaa yatin nɪvi nɔɔ yóo ña yé'e yó'o. Nda ñii nɪvi ɔn tɔ'án koni na Ndios, ni ɔn kuchiño koni na ra xí'in nduchɪ nɔɔ na. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñatɔ'ó, ta ná kasa ká'no ndi'i nɪvi Ndios, chi kómí ra ndi'i ndee ndi'i saá kɪvɪ! Saá ná koo ña.

¹⁷ Xínɪ ñó'ó ndatɔ'on ún xí'in nɪvi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o ña ɔn kuu na nɪvi na ña'a ní ini, ni ɔn kani sɪnjɪ na ndí ñakuíká na kúchiño ña sakaku ña na nɔɔ ndi'i tondó'ó, chi ñakuíká ɔn sɪví ña kundeé koo ndi'i saá kɪvɪ kúu ña, chi ñii kɪvɪ kuchiño ndaño'ó ñakuíká, án ndi'i xɔ'a ña. Vɔ'a kɔ nɪvi nakuíká ndixa ná kundaa ini na ndí Ndios kúu tɔ kúchiño chindeé ra na, chi ñii laá Ndios tɔtáku kúu tɔa tɔ táxi ndi'i

saá nɔɔ ñavɔ'a nda'a yó, xɔ'a ña koni ñó'ó yó ñayó'o xí'in ñasɪj ini yó. ¹⁸ Ndatɔ'on ún xí'in nɪvi nakuíká ndí xínɪ ñó'ó ke'é na ñavɔ'a, ta kasa ndivi na kuɔ'a ní chiño vɔ'a. Ta xínɪ ñó'ó kuu na nɪvi na ɔn vása sí'nda, ta víkɔ koo tí'va na ta'ví na ñakuíká kómí na, ta xí'in ñasɪj ini na taxi na ña xínɪ ñó'ó nɪvi nda'a na. ¹⁹ Tá ke'é nakuíká saá, ta kɪvɪ vaxi ñayó'o kukomí na ñakuíká ndino'o ñoyívi nɪno. Saá chi ñavɔ'a ké'é ñayó'o sáná'a ña ndí ndixa vɔ'a kándixa na Ndios. Ta saá kuchiño taxi ra ña kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kɪvɪ ña vaxi.

Ñayó'o kúu tɔ'on sondí'í tutu yó'o ña sɔkuiso chiño tɔPablo tɔTimoteo

²⁰ Tata Timoteo, chikaa ún ndee ña vɔ'a kasa ndivi ún chiño ña sɔkuiso chiño Ndios yó'ó. Ta ɔn chikaa sɔ'o ún tɔ'on vatá ña ɔn vása ndáya'ví ña kúu ña ká'an nɪvi na ndikɔn yichɪ ɔn vá'a ñoyívi yó'o. Xáni sɪnjɪ nɪvi na ɔn vá'a yó'o ndí ká'an na tɔ'on ndíchí, ta ɔn sɪví ñandaa kúu ña xáni sɪnjɪ na. ²¹ Yóo sava nɪvi na kándixa ta táku na xí'in tɔ'on vatá yó'o, ta xɔ'a ñayó'o sandakoo na yichɪ Jesucristo.

Ta ndi'i saá kɪvɪ Ndios ná ke'é ra ñavɔ'a ní xí'in ún. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi tì'ví taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

*TaPablo tì'ví ra to'on yó'o ña
chindee ra taTimoteo*

¹ Yi'i, taPablo, ñii taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo kúu, chi saá kóni Ndios. Ta Ndios tì'ví ra yi'i ña ka'an ndoso t'o'on ra noo ñivi. Ta ka'an xi'in ñivi ndí Ndios táxi ra ña kutaku na xi'in ra ndi'i saá kivi, tá ndino'o ini na kándixa na Jesucristo.

² Táa tutu yó'o ña xa ña nda'a yó'o, taTimoteo. Ta yó'o, ndatán yoo sa'ya t' kivi ní ini xini, saá yoo ún noo. Ta vitin kóni ndí Yivá yó Ndios xi'in Jesucristo ta xá'nda chiño noo yó, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'o, ná ke'é ra ñava'a ní xi'in ún, ta ná taxi ra ña koo va'a ini ún.

*TaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'a
nda'a Ndios xa'a taTimoteo*

³ Ndi'i saá kivi ndúkú ñava'a xa'a ún noo Ndios, ta ka'an táxi ña táxa'vi ña'a nda'a ra xa'a ún. Ta ñii kiva ndatán kuyá xina'a kisa to'o naxi xitan Ndios, saá ndino'o ini kisa to'o Ndios vitin.

⁴ Náka'an vitin ndasaá xaku ní ún xa'a kivi ñidayi tá'an yó, ta xa'a ñayó'o kóni ní koto yó'o vitin ña kuchiño kusí ní ka ini.

⁵ Chi ndixa xini ña ndino'o ní ini ún kándixa ún Jesucristo. Si'na xitan ún ñáLoida kándixa, ta saá kándixa si'ún ñáEunice, ta vitin kúnda ini ña ñii kiva saá kándixa va'a mii ún Jesucristo.

*On vá'a kuka'an noo yó
xa'a to'on ñava'a ña ka'an xa'a Jesu-
cristo*

⁶ Xa'a ñayó'o ndúkú noo ún ña on sandakoo ún koni ñó'ó ún ndee va'a ña saní'i Níma Ndios yó'o kivi chinoo nda'a siní ún, chi ndee va'a ñaki'in ún, ndatán yoo ño'o xixi, saá yoo ña, ta xini ñó'ó kúnda va'a ún ña, ña on nda'va ña.

⁷ Chi Níma Ndios ña taxi ra koo xi'in yó, on sivi níma ña ké'é ña nduu yó ñivi na yí'ví ini kúu ña, ta Níma ña taxi Ndios koo ña ini mii yó chindee ña nduu yó ñivi na ndakú ini. Ta Níma Ndios táxi ña ndee, ña kuchiño yó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta kuchiño yó nasita xi'in mii yó noo ña on vá'a.

⁸ Xa'a ñayó'o, on kuka'an noo ún ndakui ún ka'an ún to'on ñava'a xa'a Jesucristo, ta ni on kuka'an noo ún xa'a yi'i, ta náka ini ve'e ka xa'a Jesucristo. Tá mií ka, koo ti'va ún xi'in ndee ña nátaxi Ndios nda'a ún, ña kuchiño ún xo'vi ún, ñii kiva ndatán xo'vi yi'i xa'a to'on Jesucristo. ⁹ Ndios saku ra mii yó ta nakana ra mii yó ña kuu yó ñivi na kutaku ndii noo ra, ndatán kóni ra. Ta on sivi xa'a chiño va'a ña ke'é yó kúu ña ke'é Ndios ñava'a yó'o xi'in yó, ta xa'a ña chitoní mii Ndios xi'in ña ká'no ini ra, ta xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, Ndios saku ra yó ta nakana ra yó ña kúu yó ñivi na ndikon yichi ra. Saá chitoní Ndios kivi ta'an ka kixá'a koo kivi noo ñoyivi yó'o. ¹⁰ Ta vitin Ndios xa saná'a ra mii yó ndí ta ká'no ní ini kúu ra, chi tì'ví ra Jesucristo kixa ra ñoyivi yó'o, ta tayó'o sandi'i ra xa'a ndee ña xá'ni ñivi. Ta xi'in to'on ñava'a ña ka'an xa'a Jesucristo ndasaá saku ra ñivi, Ndios saná'a kaxin ra mii yó ndasaá kuchiño kutaku yó xi'in ra ndi'i saá kivi ña va'i.

¹¹ Ndios saku chiño ra yi'i ña ka'an ndoso t'o'on ñava'a yó'o xa'a Jesucristo, ta saku chiño ra yi'i kúu taapóstol xa'a ña saná'a ñivi na on vása kúu najudío. ¹² Xa'a ña kisa ndivi chiño yó'o ña saku chiño ra yi'i, vitin xo'vi ndi'i tondó'o yó'o. Ta saá ni, on vása kuka'an noo xa'a ndi'i ña xo'vi, chi xini kaxini yu kúu ta ta kándixa, ta ndixa ndaa ini ndí kómí ra ndee ña kúnda va'a ra to'on ra ña taxi ra nda'a, ta saá ñivi na kándixa ra ka'an ndoso na to'on ra andá kixa kivi ña ndikó

Jesucristo ñoyívi yó'o.

¹³ Ta xínì ñó'ó ún kundikón va'a ún yichì ña ndaa ña kúu ña saná'a j yó'ó. Ta on sandakoo ún ña kandixa ún Ndios, ta ni on sandakoo ún kuki'vi ini ún koni ún natá'an yó, saá chi ndee ña kutaku yó saá kúu ñava'a saní'i Jesucristo mji yó xa'a ña kándixa yó ra. ¹⁴ Ta xí'in ndee Níma Ndios ña yóo ini mji yó, xínì ñó'ó kundaa va'a ún to'on ña ndaa ña sakuiso chiño Ndios yó'ó xa'a ña va'a ndatō'on ún ña xí'in nivi.

¹⁵ Xa xínì ún ta Figelo xí'in ta Hermógenes xí'in ku'a ní nivi na kándixa Jesucristo na ndóo ku'a ñoo noo ño'o Asia, xa sandakoo na yi'i, ta nda lo'o on xiin na koni ka na yi'i. ¹⁶ Ta ta Onesíforo, on vása ní-ke'é ra saá, chi ku'a ní yichì ndasa va'a ra ini j. Xa'a ñava'a ke'é ta Onesíforo xí'in j, ndúkú j noo Ndios ña kundá'ví ini ra koni ra tayó'o xí'in nave'e ra. Saá chi tayó'o on vása ní-kuka'an noo ra xa'a yi'i, vará xini ra yi'i yóo j nó'ni j xí'in kaa ini ve'e kaa. ¹⁷ Nda víka, kivi kixa'a ta Onesíforo ñoo Roma yó'o, ta nandukú ní ra yi'i anda naní'i ra yi'i. ¹⁸ Ta saá, kivi tonda ña kasa nani Ndios kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ndati j ná kundá'ví ini Ndios koni ra ta Onesíforo. Ta mji ún, ta Timoteo, xínì va'a ún xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra ña chindee ra mji yó kivi nijiyó yó ñoo Éfeso.

2

To'on yó'o ká'an ndi'i nivi na kándixa Jesucristo xínì ñó'ó kúndeé va'a na noo ña xo'vi na xa'a ra

¹ Ta yó'ó, tata Timoteo, ndatán yóo sa'ya j saá yóo ún, ta ndúkú j noo ún ña chikaa ún ndee ini mji ún chi xa kómí ún ñava'a ña taxi Jesucristo nda'a ún. ² Xa xínì so'o ún to'on ña nika'an ndoso j noo ku'a ní nivi. Ta vitin yó'ó xínì ñó'ó ún nakaxin ún nataa na va'a ndikón yichì Jesucristo, na kúu na ti'va saná'a nivi. Ta sakuiso chiño ún nataa yó'o ña

saná'a na inká nivi ndatán yóo to'on ña xínì so'o ún nika'an j.

³ Ta yó'ó, tata, ndatán yóo ñii tropa ta on vása yí'vi xo'vi xa'a chiño ña kisa ndivi ra, ñii ki'va saá koo ti'va ún xo'vi ún xa'a Jesucristo. ⁴ Nda ñii tatropa on vása xáni sinì ra xa'a inká chiño, chi ndasaá kuiti taku ra ña kasa ndivi ra chiño ra ña sakusij ra ini ta xá'nda chiño noo ra. ⁵ Ta yóo ñii ta ta ku'a'an kono xí'in inká na xíno ña koto nivi yu kúu ta ta ndee ka va'a xíno, ta tayó'o xínì ñó'ó kandixa ra ndayí ña xá'nda chiño ndasaá xínì ñó'ó kono nataa. Tá ñii ta xíno yó'o, on vása kándixa ra ndayí, ta on kuchiño ra naki'in ra ñava'a ña táxi na nda'a ta ta kúndeé xa'a si'na noo ndi'i na xíno xí'in ra. ⁶ Saá tuku tá yóo ñii ta ta ndee ní kisa chiño noo ño'o ra, ta tayó'o kómí ra ndayí kuu ra ta ta si'na koni ñó'ó ña sakee ra. ⁷ Va'a kani sinì ún xa'a to'on yó'o, chi Jesucristo chindee ra yó'ó ña kundaa va'a ini ún ndi'i to'on ña ndatō'on j xí'in ún.

⁸ Naká'an ún xa'a Jesucristo, kaku ra tixin ñii ña'a ñasa'ya ñani síkuá tarey David, ta nixi'i ra ta nataku ra. Ñayó'o kúu to'on ñava'a ña ká'an ndoso j noo nivi, ⁹ ta xa'a to'on yó'o xo'vi j vitin, ta ndatán yóo ñii ta ta kómí kuachi ká'no, saá yóo j, chi nó'ni j xí'in kaa. Ta to'on Ndios on sivi ña nó'ni kúu ña, ta kuchiño kujta ní'no ndíka ña ndi'i saá xiiña noo nivi. ¹⁰ Ta saá kúndeé j xo'vi j noo ndi'i tondó'ó, xa'a nivi na nika'in Ndios kandixa na Jesucristo ta sakaku ra na, ta saá kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi noo yóo ñalivi, ña va'a ña ye'e.

¹¹ To'on ña ndixa ndaa kúu ñayó'o:

Tá nixi'i yó xí'in Jesucristo, ta ta nixi'i xa'a kuachi yó, ta saá tuku ndixa kutaku yó xí'in ra.

¹² Tá kúndeé yó xí'in ndi'i ña xo'vi yó ñoyívi yó'o, ta saá kivi vaxi ka'nda chiño yó xí'in Jesucristo.

Tá kạ'ạn yó ọn vása xínì yó ra, ta saá kạ'ạn ra ọn vása xínì ra mịi yó.

¹³ Tá ọn vása kasa ndivi yó tọ'on ra, ta saá ni, Jesucristo ndixa kasa ndivi ra tọ'on mịi ra,

chi ndixa ndasaá kuiti tạnđạ kúu ra, ta ndạ lo'o ọn kuchiño nasama xí'in mịi ra,

káchí tọ'on ña ndạ.

TạPablo ndátọ'on ra xí'in tạTimoteo ná chikaạ ra ndee ña vạ'a ní kasa ndivi ra chiño Ndios

¹⁴ Ndi'i saá kịvì sanaká'án ún nịvi na ndíkọn Jesucristo xạ'a tọ'on yó'o. Ta ọọ Ndios ndatọ'on ún xí'in na ña ọn nạ na xạ'a tọ'on. Saá chi ña mạnì kúu ña káni tá'an na xí'in tọ'on xạ'a ña ọn vása ndáya'ví, ta ña ké'é na saá sátìvì ña ini nịvi na xínì sọ'o ñayó'o. ¹⁵ Chikaạ ún ndee ña sakusij ún ini Ndios, ta saá kuu ún tạ tạ ndáya'ví ọọ ra. Xínì ñó'ó kuu ún tạ tạ kisa chiño vạ'a, ña ọn kuka'an ọọ ún xạ'a ñavạ'a kisa ndivi ún. Ta xínì ñó'ó kuu ún tạ tạ ndixa xínì vạ'a sáná'a tọ'on ña ndạ.

¹⁶ Kuxíká ún ọọ tọ'on ña ọn vása ndáya'ví, tọ'on ña ká'ạn nịvi na ọn vása ndíkọn yichì Ndios, chi ñii ñii kịvì vạxi kua'no ña ọn vạ'a ke'é nịvi na ká'ạn tọ'on ọn vạ'a yó'o. ¹⁷ Ta tọ'on ña sáná'a nịvi na ọn vạ'a yó'o, ndátán yóo ñii kue'e tá'yí ña kuee kuee vạxi kua'no, ta sándi'i ña xạ'a kọnu nịvi saá yóo ña. Yó'ó ta yì'ì xínì yó tạHimeneo xí'in tạFileto kúu ọvì tạ tạ sáná'a tọ'on ọn vạ'a yó'o.

¹⁸ Saá chi nayó'o xa sạndakoo na tọ'on ña ndạ, ta ká'ạn na sáná'a na ndí xa nịya'a kịvì ña sạnataku Ndios ndi'i nịvi. Ta xí'in tọ'on vatá yó'o xa sátìvì na ini sava nịvi na kándixa Jesucristo, ña ọn vása kúndạ kạ ini na yu kúu ñandạ. ¹⁹ Ta saá ni, Ndios xa chịnđú'u ra ñii tọ'on ra ña ndạ ña kandú'u ndi'i saá kịvì ña vạxi, ta ọn kuchiño nasama ña. Ndatán yóo xạ'a ve'e ña xa nịxịno saá yóo tọ'on Ndios yó'o. Ta ndátán yóo yụu ña chikaạ na xạ'a ve'e yó'o, ta ndạ ñii nịvi ọn kịvì kạ tava na ña,

saá yóo tọ'on ña káchí saá: “Ndios xínì ra yu kúu nịvi na ndixa kúu sạ'ya ra.” Ta saá tuku káchí ña saá: “Ndi'i nịvi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xínì ñó'ó kuxíká na ọọ ña ọn vạ'a.”

²⁰ Tá yóo ñii ve'e ká'no nakuíká, ta ini ve'e yó'o yóo kụạ'a ní ọọ nda'a chiño. Yóo nda'a chiño ña kụvạ'a xí'in kạ plata, án xí'in kạ oro. Ta xínì ñó'ó nda'a chiño yó'o xạ'a ña kasa ndivi yó chiño ná'no ña ndáya'ví ní. Ta saá tuku yóo inkạ nda'a chiño ña kụvạ'a xí'in tón yitọn, án xí'in ño'ọ kisín. Ta nda'a chiño yó'o xínì ñó'ó xạ'a ña kasa ndivi yó chiño válí ña lo'o ndáya'ví. ²¹ Tọ'on yó'o sáná'a mịi yó, chi ndátán yóo nda'a chiño ña kụvạ'a xí'in oro án xí'in plata ña xínì ñó'ó xạ'a chiño ña ndáya'ví ní, saá yóo ndi'i nịvi na chíkaạ ndee ña ndasa ndii na nịma na ta vạ'a viví kutaku na ndátán kóni Ndios. Saá Ndios kuchiño konj ñó'ó ra nịvi yó'o xạ'a ña vạ'a kundivi ndi'i saá ọọ chiño ndáya'ví.

²² Ta mịi ún, xínì ñó'ó ún nasita xí'in mịi ún ọọ ndi'i ña ọn vạ'a ña kútoo ní nataa kuáchí ñoyívi yó'o. Ta chikaạ ún ndee ña kutaku ún xí'in ñandạ, chikaạ ún ndee ña xí'in ña ndino'o ini ún kandixa ún Jesucristo, chikaạ ún ndee ña kuki'vi ini ún koni ún nịvi, ta chikaạ ún ndee ña koo vạ'a ini ún xí'in nịvi. Ndi'i ñayó'o, chikaạ ún ndee ña kasa ndivi ún ñii káchí xí'in nañani yó ta xí'in náki'vạ yó, na kúu nịvi na ndino'o ini kisa ká'no Ndios. ²³ Ọn chikaạ sọ'o ún tọ'on ña náa nịvi xạ'a ña ọn kọó xạ'a, ña ndạ lo'o ọn vása ndáya'ví, chi xínì ún ndí ña káni tá'an nịvi ta náta'vì tá'an na, vạxi ña ọọ ña náa na. ²⁴ Ta ndi'i mịi yó na kúu na xịka chiño ọọ Ndios, ọn vạ'a nạ yó ta kani tá'an yó xí'in nịvi. Ta ndạ víkạ, xínì ñó'ó koo vạ'a ini yó xí'in ndi'i nịvi. Ta xínì ñó'ó kuu yó nịvi na vạ'a xínì ndasaá saná'a yó inkạ nịvi, ta xínì ñó'ó kuu yó nịvi na ká'no ini xí'in ndi'i nịvi. ²⁵ Tá yóo nịvi na kisa toon ọọ tọ'on

ña ndaa, ta mji yó na xíka chiño noo Ndios, xí'in ñatq'ó ta xí'in tq'on va'a, xíni ñó'ó ka'an yó xí'in nivi na toon ini yó'o ña kuchiño ndasa va'a na yichi na. Ta ndati yó Ndios taxi ra ña nandikó ini na, ta kundaa ini na ñandaa. ²⁶ Ta saá kuchiño na kaku na noo ñanímā ndiva'a ká'no, chi ñandiva'a yó'o xa sakako'on ña na xa'a ña kasa ndivi na ña kóni mji ña.

3

Kivi kixaa yatin ñasondí'í ñoyívi yó'o ke'é nivi ña on vá'a

¹ Va'a ná kundaa ini ún ñayó'o: Kivi ña vaxi tá xa yatin tondaa ñasondí'í ñoyívi yó'o koo kivi ña yó'vi ní xí'in ku'a ní tondó'ó. ² Saá chi nivi na kutaku kivi yó'o kuu na nivi na ndasaá kuiti kuki'vi ini koni xí'in mji, ta kutoo ní na kukomí na ku'a ní s'ún, ta kuu na nivi na ña'a ní ini, ta kasa ká'no xí'in mji na. Nivi na ká'an ña on vá'a xa'a Ndios kuu na, nivi na on vása kasa ndivi tq'on ña ká'an yivá si'í xí'in kuu na, nivi na on vása taxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios án nda'a inkā nivi kuu na, nivi na on vása kasa tq'ó Ndios kuu na. ³ Nivi yó'o nda lo'o on kuki'vi ini na koni na nda ñii nivi, ni on kua'a na kasa ká'no ini na xa'a nivi. Ka'an na tq'on visi xa'a nivi, ta nda lo'o on nasita xí'in mji na ña ke'é na ndi'i noo ña on vá'a. Nivi na yukú ní ini kuu na, ta nda lo'o on kua'a na koni na ñava'a ña kóni Ndios. ⁴ Nivi na ti'va ní sandá'ví natá'an mji kuu na, nivi na on vása yí'vi ña ke'é na ndi'i ña káchí ini mji na kuu na. Nivi na ña'a ní ini kuu na, ta on vása nandukú na ña sakusij ini Ndios, chi ndasaá kuiti nandukú na ña sakusij ini mji na. ⁵ Nivi yó'o ka'an na noo inkā nivi ndí na va'a ní kisa tq'ó Ndios kuu na. Ta saá ni, ña on vá'a ké'é na saná'a ndí on vása ndikōn ndino'o ini na yichi va'a. Ta mji ún, tata, xíni ñó'ó kuxiká ún noo nivi na ké'é saá.

⁶ Ta vitin xa yóo nivi na on vá'a yó'o, ta sava nayó'o kuu nataa na kí'vi ku'a ní ve'e inkā nivi, ta

sándá'ví na náña'a ná kuu ná naa ini, ná xáni sijn xa ku'a ní kuachi ndiso. Ta násí'í yó'o on xijn ná nasita xí'in mji ná noo ña káchí ini mji ná. ⁷ Ta ndi'i saá kivi kúsij ini ná xíni sq'o ná tq'on ña xa'a ña ká'an nivi na saná'a, ta on vása chíkaa sq'o ná ña kundaa ini ná yu kuu ñandaa. ⁸ Ndatán taJanes xí'in taJambres, nixiyo toon ní ini na noo taMoisés kuyā xina'á, ñii ki'va saá yóo toon ini nataa na sándá'ví náña'a vitin, chi nataa yó'o on vása xijn na kundaa ini na ñandaa. Ta nataa yó'o ndasaá kuiti chútú ña on vá'a sijn na, ta on vása ndikōn na yichi Jesucristo. ⁹ Ta nataa on vá'a yó'o on kundeé na ke'é na ña on vá'a ndi'i saá kivi, chi inkā nivi nakoni na ndí nataa on vá'a yó'o kuu nivi na kí'vi sijn. Ñii ki'va ndatán kuyā xina'á nakoni nivi taJanes xí'in taJambres ndí xikuu na nivi na kí'vi sijn, saá koo xí'in nivi na on vá'a yó'o.

TaPablo ndatq'on ra ta sakuiso chiño ra taTimoteo

¹⁰ Ta yó'ó, taTimoteo, xíni va'a ún ndi'i tq'on saná'a, ta xíni va'a ún ndasaá táku, ta xíni ún yu kuu ña kónij tondaa kasa ndivij ñoyívi yó'o, ta xíni ún ndasaá kándixa Jesucristo, ta xíni ún ndí va'a ká'no inij xíni nivi, ta xíni ún ndasaá va'a kí'vi inij xíni nivi, ta xíni ún ndasaá kúndeéj xí'in ña xó'vij.

¹¹ Ta xíni ún ku'a ní ña on vá'a ke'é nivi xí'in, chi kisa chiño noo Jesucristo, ta ndeé ní xó'vij. Saá tuku xíni ún ña nindo'o ñoo Antioquía, ñoo Iconio xí'in ñoo Listra. Vará ndeé ní saxo'vi na yí, ta Jesucristo sakaku ra yí noo ndi'i nayó'o.

¹² Ndixa kuu ñayó'o: Ndi'i nivi na chíkaa ndeé ña va'a kutaku na yichi Jesucristo, xo'vi na chi nivi na on xijn koni Jesucristo saxo'vi ña'á na.

¹³ Ta nivi na on vá'a, ta nivi na sándá'ví inkā nivi, ñii ñii kivi yá'a nduu na na on vá'a ka, ta ñii ñii kivi vaxi sandá'ví ka na inkā nivi, ta ñii ki'va saá inkā nivi sandá'ví na nayó'o.

14 Ta yó'ó, ñii ñii kivi xini ñó'ó kandixa va'a ka ún ña kúu to'on ña ndaa ña xa sakuá'a ún, chi xini ún ndixa ñandaa kúu ña. Saá chi xini va'a ún ndi ñivi na saná'a yó'ó kúu ñivi nandaa. 15 Nda lo'o ún, tanda kivi vitin xa xini ún to'on Ndios ña ñitaa na xina'a. To'on Ndios kúchiño saná'a ña yó'ó, ta saá kundaa va'a ini ún ndasaá Ndios sáka ku ra yó'ó xa'a ña kándixa ún Jesucristo. 16 Ndi'i to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, Níma Ndios ñika'an ña xí'in níma ñivi, ta ñitaa na to'on ra. Ta to'on Ndios yó'o va'a saná'a ña ñivi, nándaxin ña noo na xa'a ñava'a xini ñó'ó ke'é na, ta to'on Ndios násita ña ñivi ña on ke'é ka na ña on vá'a, ta saná'a ña ñivi ndasaá xini ñó'ó va'a kutaku na ndatán kóni Ndios. 17 Xa'a ñayó'o ndi'i mji yó na ndikon yichi Ndios va'a koo ti'va yó, ta saá ndixa kuchiño kasa ndivi yó ndi'i noo chiño va'a.

4

Xini ñó'ó ní taTimoteo ka'an ndoso ka ra to'on Ndios noo ñivi

1 Kivi vaxi nativi Jesucristo ña ka'nda chiño ra noo ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta kasa nani ra kuachi ndi'i ñivi, án na táku kuu na, án na xa ñixi'i kuu na. Ta vitin xito Ndios xí'in Jesucristo ña sákuiso chiño yó'ó 2 ña chikaa ún ndee ka'an ndoso ún to'on Ndios ndi'i saá kivi noo ñivi. Xini ñó'ó ke'é ún saá, kivi ña kútoo ní ñivi koni so'o na to'on Ndios, án kivi ña on vása kútoo ñivi koni so'o na to'on Ndios. Ndaton ún saná'a ún na ña kundaa ini na yu kúu ña on vá'a ke'é na, ta ka'an káxin ún xí'in na ña sandakoo na ke'é na ña on vá'a. Ta chikaa ún ndee ini ñivi xa'a ña kundikon va'a na yichi Jesucristo. Kivi ka'an ún xí'in ñivi yó'o án saná'a ún na to'on ndaa, ta xini ñó'ó xí'in ñato'ó ní ini ún ka'an ún xí'in na, ta xí'in ña ká'no ini ún saná'a ún na. 3 Chi kivi vaxi on kua'a ka ñivi koni so'o na to'on ndaa, ta ndasaá kuiti kútoo na koni so'o na to'on ña sakusij ini mji

na. Ta saá ñivi yó'o ndukú na inka ñivi na saná'a na to'on ña kútoo na koni so'o na. 4 Ta saá sandakoo na ña koni so'o na to'on ña ndaa, ta ndasaá kuiti chikaa so'o na cuento ña vaxi sivi ñivi. 5 Ta yó'ó, tata, ndi'i saá kivi xini ñó'ó kuu ún ta ta va'a ní xani sivi, ta xini ñó'ó kúndeé ún xí'in ndi'i ña xo'vi ún. Ndi'i saá kivi va'a kasa ndivi ún chiño ña ka'an ndoso ún to'on va'a xa'a Jesucristo, ta va'a kasa ndivi ún ndi'i chiño ña ndiso ún.

6 Ta yi'i, xa yatin kixaa kivi ña kivi. Xa ñitaxi xí'in mji noo Ndios, ta ndatán yóo ña sóko noo ra, saá yóo ña kivi. 7 Xa chikaa ndee xa'a ña va'a kundikon yichi Jesucristo ta xa'a ña kúndeé noo ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta ndatán yóo ta ta xino ta kúndeé ra xa'a ra noo xa'a na xino, saá va'a kúndeé. Chi nda ñii kivi on vása ní-sandakoo kándixa Jesucristo. 8 Ta xini ndi Ndios kúu ta ta va'a ke'é ñandaa xí'in ñivi. Ta ndatán yóo ñava'a táxi na nda'a ñivi na kúndeé ñixaa si'na, saá Ndios ndixa saní'i ra yi'i ñii ñava'a ní, saá chi ndixa kúndeé kisa ndivi chiño ña sákuiso chiño ra yi'i. Ta on sivi ndasaá kuiti yi'i kúu ta naki'in ñava'a yó'o, ta Ndios saní'i ra ñava'a ndi'i saá ñivi na kúndeé ndikon yichi ra, ta xí'in ñasij ini na ndati na kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

TaPablo ndukú ra ñava'a noo taTimoteo

9 Chikaa ún ndee ña yachi ní kixaa ún koto ún yi'i. 10 Ta Demas sandakoo ra yi'i, chi kivi ní ka ini ra xini ra ña yóo ñoyívi yó'o, ta ku'a'an ra ñoo Tesalónica. Ta taCrescente ku'a'an ra ñii xiiña noo ño'o Galacia, ta taTito, ku'a'an ra inka xiiña noo ño'o Dalmacia. 11 Sijn mató'on taLucas yóo xí'in. Va'a ko'on ún ndukú ún taMarcos ná kixi ra xí'in ún noo, chi tayó'o kuchiño chindeé ra yi'i xí'in chiño yó'o. 12 Xa tiví taTíquico ku'a'an ra nda ñoo Éfeso. 13 Ta kivi vaxi ún, ta kuni'i ún tikachíi ña sandakoo ñoo Troas

ve'e taCarpo. Ta saá kuni'i ún libro ña ka'vi, ta ña xini ñó'ó ní ka noo i kúu pergamino* kuni'i ún kixi ún nda'aj.

¹⁴ Ta taAlejandro, ta ta kisa chiño xí'in ka, xa ke'é ra ku'a ní ña on vá'a xí'in, ta Ndios cha'vi ra tayó'o ndatán yoo ña ke'é ra xí'in. ¹⁵ Kunda xí'in mii ún noo taAlejandro yó'o, chi on vása xin ra koni ra to'on ña ká'an ndoso yó.

¹⁶ Yichi noo kivi ndakuijn i xa'aj noo nachiño ñoo ká'no yó'o, ta on vása ní-xiyo nda ñii nivi ña chindeé na yi, ta ndi'i nivi sandakoo na yi. Ndáti i Ndios ña on saxo'vi ra nayó'o xa'aj ña sandakoo na yi. ¹⁷ Vará on vása ní-xiyo nivi xí'in, ta Ndios ndixa nixiyo ra xí'in, ta taxi ra ndee nda'aj. Ta kuchiño nika'an ndoso i to'on xa'aj Jesucristo noo ndi'i na ndoo ve'e chiño, ta saá ndi'i nivi na on vása kúu najudío xini so'o na ña nika'an. Ta Ndios sakaku ra yi noo ña kivi, ndatán sakaku ra ñii ta xa náka yu'u tídika'a. ¹⁸ Ta kunda ini ndi ñii ki'va saá Ndios sakaku ra yi noo ndi'i ña on vá'a, ta kunda ra yi, ña kuchiño xa'aj ñoyivi ñino noo xá'nda chiño ra. ¡Ná kanoo va'a ní ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

*To'on sondí'i ñitaa taPablo ku'aj
nda'aj taTimoteo*

¹⁹ Tí'ví to'on ña chindeé ún ñaPrisca xí'in taAquila xí'in nave'e taOnesíforo. ²⁰ TaErasto ñindo ra ñoo Corinto. Ta kivi kee ñoo Mileto, ta taTrófimo ñindo ra, chi ndeé ní ndó'o ra. ²¹ Chikaá ún ndee ña yachi kixi ún kivi ña ta'an ka kixá'á ña vixin ní. Ta taEubulo, taPudente, taLino, ñaClaudia xí'in ndi'i inká na kándixa Jesucristo ñoo Roma yó'o tí'ví na to'on chindeé na yó'ó.

²² Jesucristo, ta xá'nda chiño noo yó, ná koo ra xí'in ún. Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

* **4:13** Pergamino kúu ñii yichí kití ña xini ñó'ó nivi kuiya xina'á xa'aj ña taa na to'on ña ndáya'ví, ta chítivi na ña, ña koo va'a ña.

Tutu tì'ví taPablo kua'an nda'a taTito

TaPablo tì'ví ra to'on yó'o ña chindeé ra taTito

¹ Yi'i, taPablo, ɬaa ɬa kisa chiño noo Ndios kúu, taapóstol ɬa tì'ví Jesucristo kúu. Sakuiso chiño ra yi'i ña chindeé nivi na naɬaxin Ndios kundikon ña'a, xa'a ña va'a kandixa na Jesucristo. Ta saná'a i nayó'o ña kundaɬa ini na yu kúu ña ndixa ndaa, chi ña ndixa ndaa yó'o kúu ña kándixa yó Jesucristo ta ndikon yó yichi ra. ² Ta mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ndáti yó ta ndaa ini yó ndi ndixa kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ndáa ini yó saá chi kuɣya xina'a, tá ɬa'an ka kixá'a koo kivi noo ñoyivi, Ndios nika'an ra chitoní ra ndixa kutaku yó xí'in ra. Ta Ndios kúu ɬaa ɬa nda lo'o on vása ká'an to'on vatá. ³ Ta vitin kixaa kivi ña chitoní Ndios ña kundaɬa ini nivi to'on ra. Ta saá Ndios, ɬaa ɬa Sákaku mji yó, sakuiso chiño ra yi'i ña ka'an ndoso i to'on ra noo nivi. ⁴ Ta tí'ví tutu yó'o xa'a ña nda'a yó'o taTito, chi ndatán yóo sa'ya mji saá yóo ún noo i, chi xí'in ña ndino'o ini mji yó kándixa yó Jesucristo. Ta vitin kóni i ndi Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo ɬa xá'nda chiño noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ún, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'o, ta ná taxi ra ña koo va'a ini ún. Saá ná koo.

Xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra nda chiño xini ñó'o kasa ndivi taTito

⁵ Kivi kee i noo ño'o naní isla Creta ña nixino nduu takui mni, ta sakuiso chiño i yó'o, ña kasa ndivi ún chiño ña kumaní. Saá chi nika'an i xí'in ún ndi ñii ñii ñoo kaxin ún ɬa naxikua'a na kándixa Jesucristo, ta nayó'o kuu nataa na nakuiso kasa chiño ña chindeé na natá'an na na kándixa Jesucristo.

⁶ Ta ñii ñii ɬaa ɬaxikua'a yó'o xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬandaa, ɬaa ɬa kánóo va'a to'on xa'a noo nivi. Ta ñii ñii tayó'o xini ñó'o kukomí ra ñii laa kuiti ñási'í mji ra, ta sa'ya ra xini ñó'o kuu na nivi na kándixa Jesucristo, ta nasa'ya ra yó'o xini ñó'o kuu na nivi na kánóo va'a to'on xa'a, ta saá tuku xini ñó'o kuu na na on vása toon ní ini noo nivi. ⁷ Ñii ñii ɬaa ɬaxikua'a yó'o ɬa ndiso chiño xí'in natá'an na kuu nivi na kándixa Jesucristo, ɬaxikua'a yó'o kúu ɬa sakuiso chiño Ndios, chi Ndios xa taxi ra ndayí nda'a ra ña kasa ndivi ra ndi'i chiño ña kóni Ndios. Ta ñii ñii ɬa ndiso chiño yó'o xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬandaa, ɬa va'a viví taku noo nivi. On vá'a kuu ra ɬaa ɬa ña'a ní ini, ni on vá'a kuu ra ɬaa ɬa kama ní saa ini, ta ni on vá'a kuu ra ɬaa ɬa xí'i ní, ni on vá'a kuu ra ɬaa ɬa káni tá'an xí'in nivi, ni on vá'a kuu ra ɬaa ɬa sándá'ví nivi án ké'é ra inka ña on vá'a xa'a ña kukomí ra si'ún. ⁸ Ta víka tayó'o xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬa va'a náki'in nivi na kixaa ve'e ra. Ta xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬa ndixa kúsi ini xini ña ndixa va'a, ta ɬaa yó'o xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬa si'na kani siní yu kuu ña va'a ke'é ra, ta saá kasa ndivi ra ña xini ñó'o ka. Ta xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬandaa, ɬaa ɬa taku ndatán kóni Ndios. Ta xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬa násita xí'in mji noo ña on vá'a. ⁹ Xini ñó'o kuu ra ɬaa ɬa kándixa ndino'o ini to'on Ndios, ndatán yóo to'on ña saná'a yó ra. Ta saá kuchiño ra saná'a ra inka nivi ña kúu to'on ndaa, ta xí'in to'on yó'o táxi ra ña inka nivi na ɬa'an koo yu'ú xí'in to'on Ndios ña kuchiño na kundaɬa ini na ndi ñandaa kúu ña saná'a ra.

¹⁰ Chi yóo kua'a ní nivi na toon ní ini, na on xii koni so'o to'on va'a, ta ká'an na to'on vatá ña on vása ndaya'ví, ta sándá'ví na kua'a nivi xí'in to'on yó'o. Kua'a ní nivi yó'o ká'an ndi Ndios on naki'in ra nivi na on vása kisa ndivi costumbre ña naní circuncisión.* ¹¹ Ta nanivi

* **1:10** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii siní ñatée ɬalo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

yó'o, ɔn taxi ún ña saná'a ká na, chi to'on ña ɔn vá'a sáná'a na sáka ña sɪni kuá'a ní nɪvi na xini so'o to'on ña ɔn vá'a yó'o, ta ñii kɪ'va saá sáka ña sɪni nave'e nayó'o, ñakán ɔn vása kúchiño ká kundaa va'a ini na yu kúu ña ndixa ndaa. Ta nɪvi na sáná'a ña ɔn vá'a yó'o ké'é na saá xa'a ña kuiti kóni na sɪ'ún.

¹² Ñii taprofeta, tañoo Creta kúu ra, nɪka'an ra xa'a naño mɪ ra, káchí ra saá: “Mɪ yó naño Creta, ndi'i saá kɪvi kúu yó nɪvi na vatá ní, ta yóo yó ndatán yóo kitɪ tɪyukú. Vará nɪvi na xúxán ní kúu yó, ta ndi'i saá kɪvi xíxi ná'ná ní yó ta xáxi ná'ná ní yó ña'a, ta nda lo'o ɔn vása násita xí'in mɪ yó”, káchí taCreta xa'a naño mɪ ra. ¹³ Ta ndixa to'on yó'o ña nɪka'an taCreta xa'a naño mɪ ra kúu ñandaa. Ta ñakán yó'o taTito, xini ñó'o ka'an ún ndato'on ún xí'in naño Creta ndí xini ñó'o sandakoo na ña ɔn vá'a ké'é na, ta xini ñó'o sakuá'a na ke'é na ñava'a. Chi to'on ña ndato'on ún xí'in na chindeé ña na ña ndeé ká kandixa na Jesucristo ta va'a ká kundikon na yichɪ ra. ¹⁴ Ta xí'in to'on ña ndaa yó'o chindeé ún na ña ɔn kandixa ká na cuento ña ndasaá kuiti káku sɪni nɪvi najudío, ta chindeé ún na ña ɔn chikaá so'o ká na to'on ña xá'nda chiño nɪvi na kúu na ɔn xɪin kandixa to'on ña ndaa.

¹⁵ Nɪvi na ndixa kándixa Jesucristo, na ndii ini kúu na, ta xa'a ñayó'o xini na ndí ndi'i ña táxi Ndios, ña va'a kúu ña. Ta nɪvi na ɔn vá'a na ɔn xɪin kandixa Jesucristo, nda ñii ña'a kúu ña va'a noo nayó'o. Saá chi ɔn vása ndii yóo níma na noo Ndios, ta ni ɔn vása kúchiño na nakoni na yu kúu ña va'a, án yu kúu ña ɔn vá'a ké'é na. ¹⁶ Nɪvi na ɔn vá'a ini yó'o káchí na ndí xini na Ndios, ta ña ɔn vá'a ké'é na, ñayó'o sáná'a ndí ɔn vása xini na Ndios. Toon ní ini nɪvi na ɔn vá'a yó'o, ta inká nɪvi ɔn xɪin na koni na nayó'o xa'a ña ɔn vá'a ké'é na. Ta nɪvi na ɔn vá'a yó'o, nda ñii ñava'a ɔn kúchiño na kasa

ndivi na noo Ndios.

2

Ndato'on taPablo xí'in taTito ndí xini ñó'o saná'a ra ñandaa

¹ Ta mɪ yó'o, ñani yó taTito, xini ñó'o saná'a ún nɪvi ndasaá kuiti ñandaa xa'a yichɪ Jesucristo ña kándixa yó. ² Ta nataa naxikuá'a ñani yó xini ñó'o kuu na nɪvi na si'na kani sɪni yu kúu ñava'a xini ñó'o ke'é na, ta saá ké'é na ña xini ñó'o ká. Ta xini ñó'o kuu na nɪvi na to'ó ini, nɪvi na kánóo va'a to'on xa'a. Ta xini ñó'o kuu na nɪvi na va'a násita xí'in mɪ noo ña ɔn vá'a. Xini ñó'o kuu na nɪvi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta vivíi kuá'an na yichɪ ra. Ta xini ñó'o kuu na nɪvi na ndixa kí'vi ini xini ndi'i inká nɪvi, ta xini ñó'o kuu na nɪvi na kúndeé noo ndi'i ña xó'vɪ na, ta ɔn vása sándakoo na yichɪ Jesucristo. ³ Ta saá tuku saná'a ún náña'a náxikuá'a ná kúu náki'va yó. Ta ndato'on ún xí'in ná ndí xini ñó'o koo to'ó ini ná, ta vivíi kutaku ná ndatán táku nɪvi na ndixa kándixa Ndios, ta ɔn kuu ná náña'a ná ká'an to'on visi xa'a inká nɪvi, ni ɔn kuu ná náña'a ná xí'i ní. Chi náña'a xikuá'a náki'va yó xini ñó'o saná'a ná yu kúu ña va'a. ⁴ Ta xini ñó'o saná'a ná inká kɪ'va yó nákuáchí ndasaá va'a kuki'vi ini náyó'o koni ná yɪ ná xí'in sa'ya ná. ⁵ Ta xini ñó'o saná'a ná nákuáchí yó'o ndasaá si'na kani sɪni ná yu kúu ña va'a ke'é ná, ta saá kasa ndivi ná ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mɪ ná noo ña ɔn vá'a. Ta nákuáchí kɪ'va yó xini ñó'o kuu ná náña'a ná va'a kása ndivi chiño ve'e mɪ ná, ta xini ñó'o kuu ná náña'a ná xí'in ñato'ó ini ké'é ndi'i ñava'a ña kóni yɪ ná. Saá chi xini ñó'o vivíi kutaku náyó'o, ña ɔn taxi ná ka'an nɪvi to'on ɔn vá'a xa'a to'on Ndios.

⁶ Ta saá tuku ka'an ún xí'in nataa kuáchí ñani yó, ña si'na kani sɪni na yu kúu ñava'a xini ñó'o ke'é na, ta saá ná ke'é na ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mɪ na noo ña ɔn vá'a. ⁷ Ta mɪ ún, ñani yó taTito,

xínjĩ ñó'ó vivíi kutaku ún yichjĩ Jesucristo, ta xí'in ñayó'o saná'a ún nataa kuáchí ñani yó ndasaá xínjĩ ñó'ó vivíi kutaku na. Kivjĩ sáná'a ún nataa kuáchí ñani yó, xí'in ña ndino'o ní ini ún ta xí'in ñatō'ó ní ini ún ka'an ún to'on ña ndaa xí'in na, ta ña táku ún xínjĩ ñó'ó ñii kuu ña xí'in to'on ña ká'an ún xí'in nayó'o. ⁸ Ka'an ún to'on ña ndixa ndaa xí'in ndi'i nayó'o, xa'a ña on kuchiño naní'i ñivi ka'an na to'on on vá'a xa'a ña sáná'a ún. Ta saá ñivi na on vása yoo yu'ú xí'in ún, kuka'an noo ndi'i nayó'o, chi on kuchiño naní'i na nda ñii to'on vatá ña taxi ka'an na ña on vá'a xa'a mji yó, na kándixa Jesucristo.

⁹ Ta ndatō'on ún xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kúu naesclavo na kisa chiño noo napatrón na, ta ka'an ún xí'in na ndí xínjĩ ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño va'a ña kóni napatrón na, ta xínjĩ ñó'ó chikaa na ndee ña sakusij na ini napatrón na. Ta on vá'a kuu na ñivi na ndakuijn to'on on vá'a noo napatrón na. ¹⁰ Ndatō'on ún xí'in na kisa chiño yó'o ña on kasa ku'ná na ñakuiká ña kómí napatrón na, ta ndixa xí'in ñatō'ó xínjĩ ñó'ó ke'é na ndi'i chiño. Ta saá xí'in chiño va'a ké'é na, ñayó'o táxi ña ndí inká ñivi kasa to'ó na ña livi sáná'a to'on Ndios, Taa ta Sakaaku mji yó.

¹¹ Ndios xa saná'a ra mji yó ndí taa ta va'a ní ini kúu ra. Saá chi ndixa ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i ñivi ñoyívi yó'o xa'a ña kúchiño ra sakaku ra na noo ndee ña on vá'a. ¹² Ta ñava'a yó'o ña ke'é Ndios xí'in yó sáná'a ña mji yó ndí xínjĩ ñó'ó sandakoo yó yichjĩ on vá'a, ta xínjĩ ñó'ó sandakoo yó ña on vá'a ña kúsij ini ñivi ñoyívi yó'o na on vása ndikōn Ndios. Ta sáná'a ña mji yó ndí xínjĩ ñó'ó si'na kani sijnjĩ yó yu kúu ña va'a ke'é yó, ta saá kasa ndivi yó ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mji yó noo ndi'i ña on vá'a. Ta xínjĩ ñó'ó kuu yó ñivi nanda, ñivi na kutaku ñoyívi yó'o ndatán kóni Ndios. ¹³ Xínjĩ ñó'ó kutaku yó

saá, chi ndixa ndaa ini yó ta ndátí yó ña tōnda kivi ká'no ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xínjĩ yó ndí Jesucristo kúu mji Ndios taká'no noo yó, ta kúu ra Taa ta Sakaaku mji yó. Ta ndikó ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e. ¹⁴ Jesucristo yó'o taxi xí'in mji ra ña ñixijĩ ra xa'a yó, ta ke'é ra saá xa'a ña sakaku ra mji yó noo ndi'i ndee ña on vá'a. Ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ña ndundii yó ta nduu yó naño ra, ta saá xí'in ndi'i ñasij ini yó taxi xí'in mji yó ke'é yó ñava'a.

¹⁵ Ñani yó ta Tito, va'a saná'a ún ndi'i to'on yó'o noo ñivi. Ta kómí ún ndayí ka'an ún xí'in na ndí xínjĩ ñó'ó chikaa na ndee ña va'a ko'on na yichjĩ Jesucristo. Ta ka'an ún xí'in na ña sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Ta yó'ó, on ke'é ún nda ñii ña on vá'a ña taxi ña xaa noo ñivi yó'ó.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá xínjĩ ñó'ó kutaku ñivi na kándixa Jesucristo

¹ Sanaká'an ún nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo ndí xínjĩ ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ñava'a ña xá'nda chiño nagobierno xí'in inká naná'no noo na. Xínjĩ ñó'ó chikaa so'o na, ta koo ti'va na ña ke'é na ndi'i saá noo chiño va'a. ² Ndatō'on ún xí'in na ña on ka'an na ña on vá'a xa'a nda ñii ñivi, ni on kuu na ñivi na ndúkú kani tá'an xí'in inká ñivi. Xínjĩ ñó'ó kuu na ñivi na ká'no ní ini, ta xínjĩ ñó'ó to'ó ní kutaku na xí'in ndi'i ñivi.

³ Kuyá xina'á tá on ta'an ka kandixa yó Jesucristo, saá kí'ví ní xitaku mji yó, toon ní ñixiyo ini yó saá, na ndañó'ó noo Ndios xikuu yó, ta ke'é yó ndi'i noo ña on vá'a ña kutoo ní yikí koñu mji yó, chi ña on vá'a xikuu ña xa'nda chiño noo yó. Xitaku yó xí'in ña sáa ní ini yó xínjĩ yó inká ñivi, ta kisa kuínjĩ ini yó xínjĩ yó inká ñivi. Ta ku'a ní ñivi ñi-xiin na kusij ini na kóni na mji yó, ta ni mji yó ñi-xiin yó kusij ini yó kóni

yó nayó'o. Vará saá xitaku yó kuiya xina'á, ⁴ ta Ndios, Taa ta Sakaaku mji yó, saná'a ra mji yó ndí ndixa ta va'a ní ini kúu ra, ta ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra ndi'i nivi, ⁵ chi xa'a ña ká'no ini mji ra kúu ña sakaaku ra mji yó. Ta nda lo'o on sivi xa'a ña chiño va'a ke'é yó kúu ña sakaaku Ndios mji yó. Ta xí'in ndee Níma Ndios, nakata ra ini yó ta saá ndoo ndi'i kuachi xindiso yó, ta saá nduu yó nivi xaá, na ndii noo Ndios. ⁶ Xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Taa ta Sakaaku mji yó, Ndios saní'i ra Níma ra mji yó ña sakutú ña ini yó ta kutaku ña ini yó ndi'i saá kivi. ⁷ Xa'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a yó'o xí'in mji yó ña nduu yó nivi na ndii na on koó ka kuachi kómí noo ra. Ta saá nduu yó sa'ya ndino'o ra, ta kúu yó nivi na ndáti ta ndixa ndáa ini yó ndí Ndios taxi ra ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁸ To'on yó'o ña xa nika'aní xí'in ún taTito kúu ñandaá, ta kóni ña on sandakoo ún saná'a ún to'on yó'o nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo. Saá chi nayó'o xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño va'a. Ta ña ke'é na saá kúu ñava'a xa'a ndi'i nivi, ta kúu ña ña ndáya'ví ní noo ndi'i nivi. ⁹ Ta on taxi xí'in mji ún kivi ún kani tá'an ún, án naa ún xí'in nivi xa'a ña on vása ndáya'ví, ni on vá'a kivi ún noo káni tá'an nivi, án náa na xa'a yu kúu xii síkuá na, án xa'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, chi nda maní kúu ña kani tá'an na án naa na xa'a ndi'i ñayó'o, ta nda lo'o on vása ndáya'ví ke'é na saá.

¹⁰ Tá yóo nañani yó án náki'va yó na káni tá'an ta náta'vi tá'an na, ta xíni ñó'ó ka'an ún xí'in nayó'o nda ovi yichi ña on ke'é na saá. Tá on xiin na chikaa so'o na ña ká'an ún xí'in na, ta sandakoo ún ña kútá'an ún xí'in na. ¹¹ Chi xíni ún nayó'o kúu nivi na on xiin koni so'o ka to'on va'a, chi nivi na xa nitivi ini kúu na. Saá chi ña on vá'a ke'é nivi yó'o saná'a ndí nivi na ndíso kuachi noo Ndios kúu na.

TaPablo ndúkú ra noo taTito ña kasa ndivi tayó'o ñii chiño

¹² Xáni sivi ti'vi taArtemas án taTíquico xaa ra noo yóo ún, ta kivi xaa ñii tayó'o, chikaa ún ndee ña ko'on ún nda ñoo Nicópolis ña nakutá'an ún xí'iní, chi chikaa inií ko'oní kooí ñoo Nicópolis uní yoo vixin kuiya yó'o. ¹³ Ndúkúí ñava'a noo ún ña chindee ún nañani yó taApolos xí'in taZenas. Ta taZenas yó'o kúu ta kisa chiño ndakuiin xa'a nivi noo najuez. Taxi ún ndi'i ña xíni ñó'ó nda'a nañani yó yó'o, ña kuchiño kee na ko'on na, ña on kumaní nda ñii ña'a nda'a na noo ku'an na. ¹⁴ Ta saná'a ún ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na ndoo xí'in ún ña sakuá'á na kasa ndivi na ñava'a, ta chindee na taxi na ña xíni ñó'ó nivi nda'a na. Ta ña ke'é na saá saná'a ndí ndixa kúu na nivi na ndáya'ví noo inká nivi xí'in noo Ndios.

To'on sondí'i nitaa taPablo ku'an ña nda'a taTito

¹⁵ Ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na ndoo xí'iní chindee na yó'ó. Ta ñii kivi saá chindee ún ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na ndoo xí'in ún. Saá chi nañani yó xí'in náki'va yó na ndoo xí'in ún kí'vi ní ini na xíni na ndi'i, chi nivi na kándixa Jesucristo kúu yó. Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Tutu ña ñitaa taPablo ta ti'ví ra kua'an ña nda'a taFilemón

Xí'in to'on yó'o taPablo chindeé ra taFilemón

¹ Yi'i, taPablo, kúu i taa ta nákaa ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in ñani yó taTimoteo táa i tutu yó'o ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a yó'ó, ñani yó taFilemón, taa ta ndixa kí'vi ní ini ndi xini ndi, ta kúu ún taa ta ñii káchí kisa chiño noo Jesucristo xí'in ndi. ² Saá tuku kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ñáki'va yó ñáApia xí'in tañani yó taArquipo, taa ta ñii káchí xí'in ndi chíkaa ní ra ndee kisa chiño ra noo Jesucristo. Ta kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún ve'e ún xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios. ³ Ta vitin Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndi taFilemón kúu taa ta vivii ndikon yichi Jesucristo

⁴ Ndi'i saá yichi ña ká'an i xí'in Ndios xa'a ún, ñani yó taFilemón, ta táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a ún. ⁵ Saá chi xa xini so'o i xa'a ña vivii kándixa ún Jesucristo, ta xa'a ña kí'vi ní ini ún xini ún ndi'i ñivi na kándixa ra. ⁶ Ta yó'ó xí'in mii ndi, ñii káchí kándixa yó Jesucristo ta ndáa ini yó ra. Ta xa'a ñayó'o, ndúkú i noo Ndios ña ná chindeé ra yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñava'a ndátan yóo ña kóni ra. Ta xí'in ña ke'é ún saá, kunda'a va'a ini ún yu kúu ndi'i ñava'a kómí yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo. ⁷ Nani yó, yó'ó ndixa kí'vi ini ún xini ún nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta chíkaa ún

ndee ini na. Ta ña xini so'o i ña ke'é ún saá kúu ña sákusi i ní ini i ta chíkaa ña ndee ini i.

Xí'in to'on yó'o taPablo xáku ndá'ví ra noo taFilemón xa'a taOnésimo

⁸ Ta saá on vása yí'ví i ndukú i noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a ní xí'in i vitin. Vará yóo ndayí kómí i ña ka'nda chiño i noo ún chi Ndios sákuiso chiño ra yí'ví kúu i taapóstol xí'in ndayí Jesucristo, ta on vása ka'nda chiño i noo ún saá. ⁹ Ta nda víka, xa'a ña ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó, xáku ndá'ví i noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a yó'o xí'in i. Yi'i, taPablo, kúu i ñii taa ta xikua'a ní vitin, ta nákaa i ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ¹⁰ ta xáku ndá'ví i noo ún xa'a ñani yó taOnésimo. Tayó'o nduu ra ndátan yóo sa'ya mii i, chi tá'an nákaa i ini ve'e kaa yó'o, ta ndato'on i xí'in ra to'on va'a xa'a Jesucristo, ta taOnésimo yó'o kándixa ra to'on yó'o, ta kixá'a ra ndikon ra yichi Jesucristo.

¹¹ Ta ñani yó taOnésimo yó'o, tá si'na tá'an kuiya ñixiyo ra kisa chiño ra noo ún, taa ta on vása ndáya'ví xikuu ra xa'a chiño ke'é ra noo ún. Ta vitin xa nduu ra taa ta ndáya'ví ní xa'a chiño kisa ndivi ra noo i ta xa'a chiño noo mii ún. ¹² Ta saá tí'ví i tayó'o ndikó ra naxaa ra noo mii ún vitin, ta xáku ndá'ví i noo ún ña va'a naki'in ún ra. Ta ñii kí'va ndátan va'a naki'in ún yí'ví, saá va'a naki'in ún tayó'o. ¹³ Tá'an nákaa ka i ini ve'e kaa yó'o, xa'a ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ndixa kusii ní ka ini i táná kindoo taOnésimo xí'in i, ní kúu. Saá chi ndixa chindeé ra yí'ví ñii kí'va ndátan kóni ún chindeé ún yí'ví. ¹⁴ Ta on vása ní-xiin i ndukú i noo ra ña kindoo ra xí'in i, saá chi yó'ó kúu taa ta si'na xini ñó'ó taxi ndayí nda'a ra kindoo ra xí'in i. Chi on vása xii i ka'an i to'on ña kasa nduxa xí'in ún xa'a ña chindeé ún yí'ví, ta nda víka, kóni i ndi xí'in ña ndino'o ini ún ke'é ún ñanda'a kuiti. ¹⁵ Ta

vará taOnésimo yó'o kee ra noo ún ta lo'o kivi ndañó'ó ra noo ún, ta ndákuiti Ndios taxi ra nindo'o ndó saá, xa'a ña vitin ndikó ra ve'e ún ta kutaku ra xí'in ún ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁶ Saá chi vitin taOnésimo on vása ka kúu ra ñii taesclavo mji ún,* chi kúu ra ñii ñani yó, ta ta kivi ini yó xini yó. Yi'i kivi ní ini xini taOnésimo yó'o, ta yó'ó xini ñó'ó ká'no ka kuki'vi ini ún koni ún ra. Saá chi kúu ra ñii ta ta ñii kiva ndatán yoo mji ún, ta tuku kúu ra ñani ún xa'a ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii yoo ndó xí'in ra vitin.

¹⁷ Ta mji ún, tá ndixa xani sijní ún ndí ñii káchí kisa chiño yó ta ñii kiva saá ndaa ini yó Jesucristo, ta saá va'a naki'in ún taOnésimo yó'o, ñii kiva ndatán va'a naki'in ún yi'i tá kixaa kivi ña xaa j noo ún. ¹⁸ Tá yoo ña on vá'a ñike'é ra xí'in ún, án tá yoo ña níka ra sijún noo ún, ta yi'i ndixa cha'vi j ndi'i ñayó'ó nda'a ún. ¹⁹ Yi'i, taPablo, táa j to'on yó'o xí'in nda'a mji j, ta tuku ká'an j xí'in ún ndí ndixa cha'vi j ndi'i ña on vá'a ñike'é ra xí'in ún án ña níka ra noo ún. Ta yi'i, on vása xini ñó'ó sanaká'án j yó'ó ndí yoo ña níka ún noo j xa'a ñava'a ñike'é j xí'in ún. Chi xa'a ña ndato'on j to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ún, yó'ó kúu ta ta ndino'o táku noo Ndios vitin. ²⁰ Ñani yó, xáku ndá'ví j noo ún ña kasa ndivi ún ñava'a yó'o xí'in j xa'a ña kivi ini ún xini ún Jesucristo. Ndúkú j noo ún ña chikaa ún ndee ini j xí'in ña kasa ndivi ún saá, chi yó'ó ta yi'i ñii yoo yó táku yó xí'in Jesucristo.

²¹ Táa j tutu yó'o chi ndaa ini j ndí ndixa kasa ndivi ún ndi'i ña ndúkú j noo ún, tandá ku'a ní ka ñava'a chinóo ún noo ña ndúkú j kasa ndivi ún. ²² Ta yoo inká ñava'a ndúkú j noo ún: Va'a ná kasa ndivi ún ñii cuarto lo'o ve'e ún xa'a ña kindoo j kivi xaa j koto j yó'ó, chi ndátí j ndí Ndios taxi ra ña yachí ní kuchiño xaa j koto j ndó'ó, chi ndi'i

saá kivi ká'an ndó ndúkú ndó noo ra xa'a j.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndayi ra taFilemón

²³ Ta ñani yó taEpafras, ta kúu ta ta nákaa ini ve'e ka xini j, tí'ví ra to'on ña chindeé ra yó'ó. ²⁴ Ta saá tuku nañani yó taMarcos, taAristarco, taDemas ta xí'in taLucas tí'ví nayó'o to'on ña chindeé na yó'ó. Ndi'i natáa yó'o ñii káchí kisa chiño na xí'in j noo Jesucristo.

²⁵ Ta vitin Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ná ke'é ra ku'a ní ñava'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

* **1:16** Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na noo napatrón na.

Tutu ña kua'an nda'a najudío na kándixa Jesucristo

Tò'on yó'o ká'an xá'a Ndios, taxi ra tò'on ra nda'a Sa'ya ra xá'a ña ndatò'on ra ña xí'in mii yó

¹ Kuyá xina'á ní Ndios taxi ra tò'on ra nda'a naprofeta ña ndatò'on na ña kóni ra xí'in naxii síkuá yó. Ta kua'a ní yichi ta kua'a ní noo, xixini ñó'ó Ndios naprofeta ña ndatò'on ra tò'on ra xí'in naxii síkuá yó. ² Ta saá ñiya'a kua'a ní kuyá, ta kixaa kivi vitin ña kúu ña vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta Ndios tiví ra Sa'ya ra xá'a ña kúu ra mii Tò'on Ndios ña ndatò'on xí'in yó. Ta xí'in Sa'ya ra kisa va'a ra ndi'i ña kuvá'a ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña kuvá'a ña yóo ñoyívi ñino. Ta Ndios chindú'u ra ndí Sa'ya ra naki'in ra ndi'i ña kúu kuenda Ndios. ³ Ta ña yé'e livi ká'no Sa'ya Ndios kúu mii ña yé'e livi ká'no Ndios, chi Sa'ya Ndios yó'o ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kúu ra mii Ndios. Ta Sa'ya ra xí'in ndee tò'on ra taxi ra ndee ña on ta'an ndi'i xá'a ndi'i ña kuvá'a ña yóo ñoyívi. Tá saxino ra chiño ña taxi Ndios nda'a ra ña kúu ña nakata ra kuachi mii yó, ñivi na kándixa ña'á, ta saá ñitondaa ra xikoo ra noo táyi tón to'ó ká'no tón ñindichi siin kua'á Ndios ñoyívi ñino noo yóo Ndios xá'nda chiño ra.

Tò'on yó'o ká'an ndí Sa'ya Ndios kúu taq ta ká'no ka noo naángel

⁴ Ta saá Sa'ya Ndios nduu ra taq ta ká'no ka noo naángel, saá chi Ndios sakunaní ña'á ra Sa'ya ra ña kúu ñii kivi ña va'a ní ka ta ndáya'ví ní ka noo kivi naángel. ⁵ Chi Ndios on vása ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel, ndatán ñika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachí ra saá: Yó'ó kúu Sa'ya i,

ta chitóni ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña vaxi kúu i Yivá ún, kachí ra xí'in Sa'ya ra. Ta on vása ní-ka'an Ndios xí'in nda ñii naángel, kachí ra saá:

Yi'i kúu i Yivá ún,
ta yó'ó kúu ún Sa'ya mii i.

⁶ Ta Ndios, kivi tiví ra Sa'ya ra ta kúu tanoo xí'in ra, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ñika'an ra xí'in naángel na kisa chiño noo ra, kachí ra saá: Ndi'i ndó'ó naángel, ña kasa ká'no ndó Sa'ya i!

⁷ Ta xá'a naángel yó'o, kachí Ndios saá: Ké'é i ña nduu naángel ndatán yóo tachí ña xíka,

ta naángel na kúu na xíka chiño noo i, ké'é i ña nduu nayó'o ndatán yóo ño'o ña xíxi.

⁸ Ta xí'in Sa'ya ra, kachí Ndios saá: Yó'ó kúu ún Ndios, ta ka'nda chiño ún noo ñoyívi ndi'i saá kivi ña vaxi,

ta xí'in ñandaa ka'nda chiño ún noo ndi'i ñivi.

⁹ Yó'ó kivi ini ún xini ún ñandaa, ta ña on vá'a, saa ini ún xini ún ña;

ta xá'a ñayó'o, yi'i ta kúu Ndios mii ún, sakuiso chiño i yó'ó ña kuu ún taRey,

ta chutú ka ñasii ini ún noo ndi'i ka na nakutá'an xí'in ún,

saá kachí Ndios. ¹⁰ Ta tuku ñika'an ra xí'in Sa'ya ra:

Ta yó'ó, mii taKá'no, tá si'na on ta'an koo nda ñii ña kuvá'a ñoyívi, ta yó'ó kisa va'a ún ñoyívi noo ño'o,

ta kisa va'a ún ñoyívi ñino, ndi'i ña kuvá'a kúu ña ké'é ún.

¹¹ Ta vaxi ñii kivi tá ndi'i ña kuvá'a yó'o ndi'i xá'a ñayó'o,

ta yó'ó, kutaku ún ndi'i saá kivi ña vaxi.

Ndatán ndi'i xá'a tikoto yata, saá ndi'i xá'a ndi'i ña yóo kuvá'a ñoyívi.

¹² Ndatán násama ñivi tikoto na ña yata ña xa ndi'i xá'a ta nakundixin na tikoto xaá, saá kindaa ún ñoyívi yata yó'o, ta chinoo ún ñoyívi xaá.

Ta yó'ó, nda ñii kivi on vása násama ún, ta ndi'i saá kivi ña vaxi kutaku ún, kachí Ndios xí'in Sa'ya ra. ¹³ Ndios on vása ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel, ndatán nika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachí ra saá: Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi sijn kua'á i, tанда тондаа kivi sakoyo i tixin xa'a ún ndi'i na káni tá'an xí'in ún, kachí Ndios xí'in Sa'ya ra. ¹⁴ Chi ndixa ndi'i naángel ndasaá kuiti kúu na níma na xíka chiño noo Ndios, ta Ndios tí'ví ra na ña kixi na chindeé na nivi na kúu na sakaku Ndios.

2

Tò'on yó'o ká'an xa'a ña xini ñó'ó chikaq so'o yó to'on Ndios ña ndátò'on ndasaá sakaku ra mii yó

¹ Ta saá xini ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó chikaq so'o ní ka yó to'on ña ndaa ña xa xini so'o yó, koto yiyo sandakoo yó yichi noo xá'nda chiño Ndios. ² Chi ña xina'á ní naángel naxi na ndayí Ndios nda'a taxii síkuá yó ta Moisés. Ta ndayí yó'o kúu ñandaq ndino'o Ndios, ta nivi xini ñó'ó chikaq so'o na ndayí yó'o. Ta saá ndi'i nivi na ñiya'a ndoso noo ndayí yó'o, ta Ndios saxo'vi ra nayó'o, chi saá xini ñó'ó kundivi ndayí yó'o. ³ Tá nivi yó'o ñindo'o na saá kuja xina'á, ta saá vitin tá mii yó sandakoo yó kándixa yó ndí Ndios sakaku ra yó, ta saá nda lo'o on kuchiño kaku yó noo ña xo'vi yó. Saá chi ña sákuu ra mii yó kúu ña ká'no ní ndaya'ví. Ta mii Ta taKá'no noo yó kúu tanó ndatò'on to'on va'a yó'o xí'in nivi. Ta nivi na xini so'o to'on va'a ña nika'an ra, nayó'o ndakuin na xa'a to'on yó'o ta kisa ndaa na ña noo mii yó. ⁴ Ta saá tuku Ndios kisa ndaa ra ndí ñandaq kúu to'on ña ndatò'on mii Ta taKá'no noo yó, xí'in ña saná'a ra noo nivi kua'a ní ñava'a ná'no ña kúu seña án milagro. Ta saá tuku kisa ndaa ra ndí ñandaq kúu to'on

yó'o xí'in ña ké'é Níma Ndios, sání'i ña ndi'i noo ndee va'a nda'a mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ta sání'i ña ndee va'a yó'o nda'a ñii ñii mii yó ndatán kachí ini mii Ndios.

Tò'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, ta ta sakaku mii yó

⁵ Ndios on vása ní-chitóni ra ña naángel ka'nda chiño na noo ñoyívi ña vaxi. Ká'an ndi xa'a ñoyívi xaá noo kutaku mii yó kivi ña vaxi. ⁶ Ta ñii xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ñii ta kachí ra saá xí'in Ndios:

¿Ndachun xani sijnún ndí nivi ñoyívi yó'o ndaya'ví ní na noo ún?,

saá chi xa'a nivi yó'o ñó'o ní ini ún, ta ndaa ní ún nivi yó'o.

⁷ Xa taxi ún ña nivi na kisa va'a ún kúu na na lo'o ní ka ñino noo naángel,

ta saá xa taxi ún ña naki'in na ñatò'ó xí'in ñava'a ná'no ña livi, ta sakuiso chiño ún na noo ndi'i ña yóo ña kisa va'a ún.

⁸ Taxi ún ña xá'nda chiño na noo ndi'i ña kisa va'a ún yó'o,

saá kachí ñii ta xí'in Ndios. To'on yó'o kóni kachí ña saá: Ndios taxi ra ña xá'nda chiño nivi noo ndi'i ña kuva'a. Ta nda ñii ña kisa va'a Ndios ña yóo, on vása xá'nda chiño ña noo nivi. Ta saá ni, on ta'an koni yó ndí ndi'i ña kuva'a kisa ndivi ña ña xá'nda chiño nivi noo ña.

⁹ Vará ndixa on ta'an koni yó ñayó'o, ta xa xini yó ña ñindo'o Jesucristo, chi Ndios ke'é ra xí'in tayó'o ña xikuu ra ta ñino ka noo naángel kivi xitaku ra noo ño'o ñoyívi yó'o. Ta vitin Ndios xa taxi ra ndi'i ñatò'ó xí'in ndi'i ñava'a ná'no ña livi nda'a Jesucristo, xa'a ña nixo'vi ní ra ta nixi'i ra xa'a ña kuchiño sakaku ra ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ndios ke'é ra saá chi kí'vi ní ini ra xini ra nivi.

¹⁰ Ndi'i ña kisa va'a Ndios yóo ña xa'a ña kasa ká'no ña ra, ta tixin ndee Ndios yóo ndi'i ña. Ta saá Ndios kóni ra ndí ndi'i sa'ya ra ko'on na kutaku na xí'in ra ñoyívi ñino noo yóo ñalivi ká'no. Ta ña

kuchiño ke'é na saá, Ndios taxi ra ña nixo'vi ní Jesucristo, ta saá n̄tondaa ra nduu ra taa ta n̄xino ndino'o. Ta vitin kúu ra taa ta sákaku ndino'o n̄ivi noo kuachi na. ¹¹ Ta Jesucristo kúu taa ta sánduu ndii n̄ivi na kándixa ña'á ta on koó ka kuachi ndiso na noo Ndios. Ta ndi'i n̄ivi na ndundii, kúu nasa'ya Ndios. Ta saá Jesucristo on vása kúka'an noo ra ña sakunaní ra nayó'o nañani ra án náki'va ra, chi ñii laá Ndios kúu Yivá ndi'i nayó'o xí'in ra. ¹² Chi ñii xiiña noo to'on ña n̄itaa na xina'á, n̄ika'an ra xí'in Yivá ra Ndios, kachí ra saá:

Ka'an ndoso i noo ndi'i nañani i ta noo ndi'i náki'va i, xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é ún,

ta kata i yaa yii ña kasa ká'no i yó'o noo ndi'i n̄ivi na nákutá'an xa'a ña kisa to'ó na yó'ó,

kachí ra. ¹³ Ta inka xiiña noo to'on ña n̄itaa na xina'á, kachí ra saá xa'a Yivá ra:

Yi'i ndino'o ndaa ini i Yivá i Ndios.

Ta tuku kachí ra saá:

Yó'o yóo i xí'in ndi'i nañani i ta xí'in ndi'i náki'va i, na taxi Ndios nda'a i,

kachí ra.

¹⁴ M̄ii yó na kúu n̄ivi, kómí yó yiki koñu yó xí'in n̄ii yó. Ta kivi kixi Jesucristo ñoyívi yó'o nduu ra ñii n̄ivi, ta ñii ki'va saá xikomí ra yiki koñu ra xí'in n̄ii ra. Ta ña nduu ra xikuu ra n̄ivi ta n̄ixi'i ra, xí'in ñayó'o kündeé ra noo ñandiva'a ká'no ña xikomí ndee sandi'i xa'a n̄ivi. ¹⁵ Ta xí'in ña n̄ixi'i ra, Jesucristo sakaku ra n̄ivi ña ko'on ndíka na. Saá chi ndi'i n̄ivi xikuu na esclavo ñanima ndiva'a ká'no Satanás, chi ndi'i saá kivi xitaku na xí'in ña yí'vi na noo ña kivi na. ¹⁶ Chi ndixa xini yó, on sivi xa'a ña chindeé ra naángel kúu ña kixi Jesucristo ñoyívi yó'o, ta xa'a ña chindeé ra n̄ivi na kúu sa'ya ñani síkuá ta Abraham, ndixa kúu ña kixi ra. ¹⁷ Saá chi xa'a ña kuchiño chindeé ra n̄ivi, Jesucristo xini ñó'ó xikuu ra ñii n̄ivi ndatán yóo m̄ii yó, n̄ivi na kúu nañani ra xí'in náki'va ra. Xikuu ra n̄ivi xa'a

ña kuchiño kúu ra tasutu ká'no noo n̄ivi. Ta kúu ra ñii sutu ta kisa ndivi ñandaá noo Ndios, ta kúu ra ñii sutu ta kúnda'vi ní ini xini n̄ivi, ta nisoko xí'in m̄ii ra xa'a ña sandoo ra kuachi n̄ivi noo Ndios. ¹⁸ Ta yo'vi ní nixo'vi ra kivi xito ndoso ñandiva'a ká'no ra ña kóni ña nakava ra ke'é ra ña on vá'a. Ta xa'a ña kündeé ra noo ña on vá'a, ta nda lo'o on vása ní-ki'vi ra kuachi, Jesucristo kuchiño ra chindeé ra n̄ivi kivi xito ndoso ñandiva'a ká'no na, ña on nakava na ke'é na ña on vá'a.

3

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo kúu ra taa ta ká'no ka noo ta Moisés

¹ Ta saánañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó n̄ivi na nakaxin Ndios ña nduu ndó n̄ivi na ndii noo ra, viví kani sini ndó xa'a Jesucristo. Saá chi Jesucristo kúu ra tapóstol ta tiví Ndios ñoyívi yó'o, ta kúu ra tasutu ká'no ta nakaxin Ndios ña kasa chiño ra noo Ndios xa'a n̄ivi. Ñayó'o kúu to'on ña ndaa ña ndakuiin yó xa'a Jesucristo. ² Jesucristo ndino'o kisa ndivi ra ndi'i ña sakuiso chiño Ndios ra, ndatán kisa ndivi ta Moisés ndi'i chiño ña sakuiso Ndios ra kuiya xina'á, ña kisa chiño ra noo nave'e Ndios. ³ Ndios taxi ra nda'a Jesucristo ku'a ka ñato'ó noo ñato'ó naki'in ta Moisés, saá chi ñii taa ta kisa va'a ñii ve'e, tayó'o ndáya'vi ka ra noo ve'e ña kisa va'a ra. ⁴ On koó nda ñii ve'e ní-kuva'a m̄ii, saá chi yóo taa ta kisa va'a ña'á, ta Ndios kúu taa ta ndixa kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi. ⁵ Ta Moisés xikuu ñii taa ta ndino'o kisa chiño noo nave'e Ndios, ta ta Moisés n̄ika'an ndoso ra noo n̄ivi to'on xa'a ña ndato'on Ndios noo n̄ivi kivi ña vaxi. ⁶ Ta Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ta ndino'o kisa ndivi ra ndi'i ña sakuiso chiño Ndios ra, ta kúu ra taa ta ndiso chiño xí'in m̄ii nave'e Ndios vitin. Ta nave'e Ndios yó'o kúu m̄ii yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, tá ndixa ndíkon yó ku'a'an yó yichi ra, ta ndino'o

ndáa ini yó ra ndi'i saá kivi ña táku yó ñoyívi yó'o, ta xí'in ñasij ini yó ndáti yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó.

To'on yó'o ká'an xa'a Ndios ndi kóni ra

ña kivi nivi noo nakindée na xí'in ra

⁷ Ta saá xini ñó'ó koto va'a xí'in mji yó, ña on sandakoo yó yichi Ndios, chi ñii xiiña noo to'on Ndios ña nita na xina'a, kachi Nima Ndios saá:

Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios xí'in ndó,

⁸ on kuu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin koni so'o,

ndatán nixiyo naxii síkuá ndó kivi kisa toon ini na ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ña nika'an Ndios xí'in na.

Ta xí'in ña ke'é na saá kivi nixika na yuku yichí, kuu ña xito ndoso na Ndios ña kóni na kundaa ini na nda mji xa'a Ndios xí'in ña kundeé ini ra xí'in na.

⁹ Vará naxii síkuá ndó xini na ndi'i ñava'a ná'no ña ke'é Ndios xí'in na xa'a ña chindeé ra na ndi'i saá ña ovi siko kuuya nixika na yuku yichí,

ta saá ni, xito ndoso na Ndios xa'a ña kóni na kundaa ini na yukia ke'é ra xí'in na.

¹⁰ Saá xa'a ñayó'o, nitondaa ña nisaa ini Ndios xini ra na,

ta nika'an ra to'on yó'o, kachi ra saá: "Ndi'i saá kivi sandakoo na yi'i ta xika mji na,

ta on xiin na kundikon na yichi ña san'a a i na."

¹¹ Ta saá nisaa ní ini xini na, ta ndixa chikaa ini xa'a na:

"Nda ñii kivi, on kivi na noo taxi ña nakindée na xí'in i", kachi Ndios,

saá kachi to'on Ndios ña nita na xina'a.

¹² Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, koto va'a ndó ndi nda ñii ndó on kuu ndó nivi na on xiin kandixa Ndios ta tatakú, ta kasa toon ini ndó ta kuxiká ndó noo ra.

¹³ Nda víka, ñii ñii kivi ndato'on ndó to'on ña chikaa ndó ndee ini tá'an ndó, saá ke'é ndó vitin ta ndi'i saá kivi ña táku ndó. Saá ke'é ndó xa'a

ña on nakava ndó kivi ndó kuachi, ta nduu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin ke'é ña kóni Ndios. ¹⁴ Ndixa ñii yó yó xí'in Jesucristo, chi ndixa ndáa ini yó ra nda kivi kixá'a yó kándixa yó ra. Tá on sandakoo yó ña kándixa yó ra saá, ta ña ké'é yó saá kisa ndaa ña ndi ndixa ñii nduu yó xí'in Jesucristo.

¹⁵ Ta saá xini ñó'ó chikaa so'o yó to'on Ndios ña nita na xina'a, ña kachi saá:

Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios xí'in ndó,

on kuu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin koni so'o,

ndatán nixiyo naxii síkuá ndó kivi kisa toon ini na ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ña nika'an Ndios xí'in na,

kachi to'on Ndios. ¹⁶ ¿Yu kuu nivi

na xini so'o ña nika'an Ndios xí'in na, ta saá ni, kisa toon ini na noo ra ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ra? Xa xini yó ndi nayó'o xikuu ndi'i mji naxii síkuá yó na kee ñoo Egipto

xí'in ta Moisés. ¹⁷ ¿An on sivi mji nivi yó'o kuu na nisaa ní ini Ndios xini ra ndi'i saá ña ovi siko kuuya noo yó yuku yichí? Saá chi nivi yó'o kuu na ke'é ña on vá'a, ta saá nixi'i na

noo yuku yichí yó'o. ¹⁸ ¿An on sivi mji nivi yó'o kuu na nika'an Ndios xa'a, kachi ra ndi nivi yó'o nda ñii kivi on kivi na noo nakindée na

xí'in ra? Saá nindo'o na, chi ni-xiin na kasa ndivi na ña nika'an Ndios xí'in na. ¹⁹ Ta saá kundaa ini yó ndi ni-kuchiño kivi na noo nakindée na xí'in Ndios, chi on vása ní-xindaa ini na ra.

4

¹ Tānda vitin ndaya'vi to'on ña nika'an Ndios xina'a ña kuu ña kindoo ra ndasaá kivi yó noo nakindée yó xí'in ra, ta saá xini ñó'ó koto va'a xí'in mji yó koto nda sava mji yó on kundeé yó kivi yó nakindée yó xí'in Ndios. ² Mji yó xa xini so'o yó to'on va'a ña ndato'on Ndios ndi taxi ra ña kivi yó noo nakindée yó xí'in ra. To'on yó'o ñii kuu ña xí'in ña xini so'o naxii

síkuá yó kuiya xina'á. Ta nda manj xini so'o na to'on yó'o, chi on vása ní-xindaa ini na ña. ³ Ta mji yó vitin na kúu nivi na ndaa ini to'on Ndios, kúchiño kivi yó noo nakindée yó xí'in ra, ta xa'a nivi na toon ní ini, na on xiin konj so'o, kachí Ndios saá:

Ta saá njsaa ní ini i xini i na, ta ndixa chikaa ini i xa'a na:

“Nda ñii kivi, on kivi na noo taxi i ña nakindée na xí'in i”,

kachí Ndios. Ta vitin xini yó ndi yóo noo nakindée yó, chi Ndios, kivi kisa va'a ra ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino, nda kivi saá chindú'u ra noo nakindée yó xí'in ra. ⁴ Chi noo to'on Ndios ña nita na xina'á, kachí ña saá xa'a ña ndi'i kisa va'a Ndios ñoyívi:

Kivi uxá Ndios nakindée ra noo ndi'i chiño ra.

⁵ Ta tuku njaka'an Ndios, kachí ra saá: “Nda ñii kivi, on kivi na noo taxi i ña nakindée na xí'in i”, kachí Ndios.

⁶ Ta nivi na xikuu nanóo xini so'o to'on va'a xa'a Ndios kuiya xina'á, on vása ní-kuchiño na nakindée na xí'in ra, chi on vása ní-chikaa so'o na to'on ña njaka'an Ndios xí'in na. Tanda vitin ndaya'ví to'on ña njaka'an Ndios xina'á, ña kúu ña kindoo ra ndi ñii kivi ña vaxi kivi nivi noo nakindée na xí'in ra. ⁷ Ta kivi vitin kúu kivi ña chitóni Ndios. Saá chi Ndios taxi ra to'on ra nda'a tarey David, ña nita na to'on ña sakán ndato'on i xa'a, ña kachí saá: Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios xí'in ndó,

ta on kuu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin konj so'o,

kachí to'on Ndios ña nita na David xina'á. ⁸ Chi tá kuiya xina'á ta Josué ní taxi ra ña kivi nivi na Israel noo nakindée na, níkuu, ta saá Ndios on vása ní-xini ñó'ó ka'an ka ra xa'a inka kivi ña nakindée nivi, níkuu. ⁹ Nakán xa'a nivi nave'e Ndios, ndixa tondaa kivi ña kivi nayó'o noo nakindée na xí'in Ndios.

¹⁰ Ta kivi yó'o, nivi na kivi nakindée xí'in Ndios, nakindée na noo ndi'i chiño na, ndatán nakindée Ndios noo chiño ña saxino ra, kivi kisa

va'a ra ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino.

¹¹ Xí'in ña ndino'o ini yó ná chikaa ní yó ndee xa'a ña taxi Ndios ña kivi yó noo nakindée yó xí'in ra. Koto va'a yó ndi nda ñii mji yó nda lo'o on kasa toon ini yó noo ra, ndatán ke'é nivi na xini so'o to'on ra kuiya xina'á ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ra.

¹² Chi to'on ña njaka'an Ndios kúu to'on táku, ta kómí ña ndee ña kasa ndivi ña ña kóni Ndios. Ta to'on yó'o ndee ka xiin xa'nda ña noo ñii espada xiin ní ña ovi yu'u. Ta kivi ña yiki koñu nivi, ta xaa ña nda maá ka ña kúu ini nivi xí'in níma na. Ta xito ña ndasaá yóo ini nivi, ta yukia xani sini na ke'é na, ta yu kúu ndi'i ña kúto ini na ke'é na, án ña va'a, án ña on vá'a kúu ña. ¹³ Nda ñii ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o on kivi koo se'é ña noo ra, chi va'a xito kaxin ra ndi'i ña kuvá'a. Ndi'i ña yóo ñoyívi tívi kaxin ña noo ra, ta ñii kivi kuita yó noo ra nataxi yó kuenda xa'a ndi'i ña ke'é yó ñoyívi yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo kúu ra tasutu ká'no ndino'o

¹⁴ Jesucristo ta ta kúu Sa'ya Ndios, kúu mji tasutu ká'no noo yó, ta ndaa ra ñoyívi nino ta njivi ra mji noo yóo Ndios. Nakán xini ñó'ó kútu kuita yó yichi ra. ¹⁵ Ta mji Jesucristo tasutu ká'no noo yó, kúnda'ví ini ra xini ra mji yó, chi kúu yó nivi na vitá ní ini noo ña on vá'a. Ta Jesucristo kúnda ini ra ndasaá ndó'o yó, chi ñii kiva ndatán kua'a ní ña on vá'a ta ña yó'vi ní xito ndoso ña mji yó vitin ña nakava yó ke'é yó ña on vá'a, saá xito ndoso ña mji Jesucristo kuiya xina'á. Ta saá ni, Jesucristo nda ñii kivi on vása ní-nakava ra ke'é ra ña on vá'a. ¹⁶ Ta saá tá yóo ní tondó'o noo yó, án yóo ní ña xini ñó'ó noo yó, ta va'a ka'an yó xí'in Ndios, ta on kuyi'vi yó ndukú yó noo ra ña ke'é ra ñava'a xí'in yó ña kúu ña chindee ra mji yó, chi ta ta kivi ní ini xini mji yó kúu ra.

5

¹ Ndios kúu m̄i t̄a t̄a nákaixin ñii ñii t̄a ña kúu ra t̄asut̄u ká'no, ta nákaixin ña'á ra ña kasa chiño ra noo ra xa'a ñivi, ta sut̄u ká'no yó'o x̄ini ñó'ó nataxi ra ña sóko ñivi nda'a Ndios ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi na. ² Chi t̄asut̄u ká'no, x̄i'in ña ká'no ini ra kúndá'ví ini ra x̄ini ra ñivi na naa ini, ta ñivi na ké'é ña on vá'a, saá chí m̄i ra kúu ñii t̄a t̄a vitá ini noo ña on vá'a. ³ Ta xa'a ña kúu ra ñii t̄a t̄a vitá ini noo ña on vá'a, ndatán yóo ndi'i ñivi, ta saá x̄ini ñó'ó taxi ra ña sóko ra nda'a Ndios xa'a kuachi m̄i ra, ta xa'a kuachi ñivi naño ra.

⁴ Nda ñii t̄a on kúchiño kasa to'ó x̄i'in m̄i ra ña nakuiso ra ña kuu ra t̄asut̄u ká'no, saá chí ñii laá Ndios kúu t̄a t̄a kómí ndayí nakaxin yukú t̄a t̄a kuu sut̄u ká'no, ndatán m̄i Ndios nakaxin ra t̄aAarón x̄ikuu ra ñii t̄asut̄u noo ñivi naIsrael kuɣya x̄ina'á. ⁵ Ta ñii k̄i'va saá m̄i Jesucristo on vása ní-kisa to'ó x̄i'in m̄i ra ña nakuiso ra kuu ra t̄asut̄u ká'no, ta m̄i Ndios kúu t̄a nakaxin ña'á xa'a ña kuiso ra chiño, ta kachí ra saá x̄i'in ra:

Yó'ó kúu Sa'ya j,
ta ch̄itóni j ndí k̄ivi vitin x̄i'in ndi'i
k̄ivi ña vaxi kúu j Yivá ún.

⁶ Ta ink̄a x̄iña noo to'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á, kachí ña saá:

Yó'ó kúu t̄asut̄u ndi'i saá k̄ivi ña
vaxi,

ta ndatán ñixiyo t̄asut̄u Melquisedec,
saá koo ún,

kachí Ndios. ⁷ Tá'an ñixika Jesucristo ñoyívi yó'o, ta x̄i'in ndi'i ndee níma ra ñika'an ra x̄i'in Ndios, ta kua'a ní tánduta kee nduch̄u noo ra x̄i'in ña xáku ra, ta x̄i'in to'on ra xáku ndá'ví ra noo Ndios, t̄a t̄a kúchiño sakaku ña'á xa'a ña on k̄ivi ra. Ta Ndios x̄ini so'o ra ña ñika'an Jesucristo x̄i'in ra, chí Jesucristo k̄isa ñino x̄i'in m̄i ra ta k̄isa ndivi ra ndi'i ña ñika'an Ndios x̄i'in ra. ⁸ Vará Sa'ya Ndios kúu Jesucristo, ta saá ni, x̄i'in ña ñix̄o'vi ní ra ñoyívi yó'o sakuá'á ra ña k̄isa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios. ⁹ Ta x̄i'in ña k̄isa ndivi ra ndi'i ña ch̄itóni Ndios ke'e

ra, ñitondaa ra ñixino ra nduu ra ñii t̄a ndino'o, ta m̄i ra kúu ndee ña sákaku ndi'i ñivi na chíkaa so'o to'on ña ká'an ra, ta saá ñivi yó'o kutaku na x̄i'in Ndios ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. ¹⁰ Ta saá Ndios ñika'an ra, kachí ra x̄i'in Jesucristo: "Yó'ó kúu ún t̄asut̄u ká'no, ndatán ñixiyo t̄asut̄u Melquisedec", kachí Ndios.

*To'on yó'o ká'an xa'a ña koto va'a
x̄i'in m̄i yó
ña on sandakoo yó ña kándixa yó
Jesucristo*

¹¹ Yóo kua'a ní to'on ña x̄ini ñó'ó koni so'o ndó xa'a ñayó'o, ta yo'vi ní ña kuchiño viví ndato'on ndi to'on yó'o x̄i'in ndó, chí ndó'ó on vása chíkaa ka ndó ndee ña kundaa ini ndó to'on yó'o. ¹² Xa kua'a ní kuɣya kúu ña kándixa ndó Jesucristo, ñakán xa x̄ini ñó'ó kuu ndó ñivi na va'a saná'a ink̄a ñivi xa'a Jesucristo. Ta nda víka, vitin m̄i ndó x̄ini ñó'ó ndó ink̄a ñivi ndikó tuku na saná'a na ndó'ó to'on ñanoó ña xa x̄ini so'o ndó, ña kúu to'on Ndios ña on vása yo'vi kundaa ini ñivi. Ta vitin ndó'ó xa ndikó ndó nduu ndó ndatán yóo naválí pá'á, na sakán chíchín, na on k̄ivi kuxu ña x̄ixi ñivi ná'no, saá yóo ndó vitin. ¹³ Chi x̄ini yó ndí ñivi na kútoo koni so'o to'on ña on vása yo'vi, ta ndatán yóo naválí pá'á na sakán chíchín, saá yóo nayó'o, chí on t̄a'an tondaa kundaa ini na yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a. ¹⁴ Ta ñivi na xa va'a kundaa ini to'on Ndios, ta chíkaa na ndee ña va'a ka kundikon na yich̄i ra, ñivi yó'o kúu na xa ñitondaa x̄ini yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a, ta saá xa ñitondaa na yóo na ndatán yóo ñivi ná'no na x̄ini kuxu ndi'i noo ñaxíxi.

6

¹ Ta saá ná kundikon yó kua'no ka yó x̄i'in ña kándixa yó Jesucristo, ta sakuá'á ka yó ndasaá viví kutaku yó ta tondaa yó nduu yó ñivi na va'a ñixino xa'no noo Ndios. On ndikó ka tuku yó sakuá'á yó ña si'na x̄ini so'o yó k̄ivi kándixa yó to'on va'a xa'a

Jesucristo. Saá chi ña xa xíní yó ke'é yó kúu ñayó'o, xíní ñó'ó ña ndáa ini yó Ndios, ta xíní ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, chi tá ndíkõn yó ké'é ka yó ña on vá'a, ndixa kivi yó nõ Ndios. ² Xa xíní yó ndasaá chíchi yó chi kándixa yó Jesucristo, xa xíní yó ndasaá chínóo yó nda'a yó síní nivi na kándixa Jesucristo ña taxi ra ñava'a nda'a nayó'o, xa xíní yó ndí ndixa Ndios sanataku ra nivi na nixi'i, ta xa xíní yó ndí ndixa Ndios kasa nani ra kuachi nivi kivi ña vaxi. Vitin xa xíní yó ndi'i ñayó'o, ta saá va'a kundikõn ka yó sakuá'a yó ña xíní ñó'ó ka ndasaá vivíi kua'no yó yichi Jesucristo. ³ Ta saá tá kóni Ndios, ta kundikõn yó sakuá'a yó ña tondaa yó nduu yó nivi na nixino xa'no nõ ra.

⁴ Chi nivi na xa niki'vi yichi Ndios, xa'a ña kándixa na Jesucristo, nayó'o xika na ta yé'e ño'o ra ini na ña saná'a na yu kúu ña va'a, ta xí'in ñasii ini na nákoní na ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta ñii káchí xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, yóo Níma Ndios táku ña ini na. ⁵ Nivi yó'o xíní va'a na ndí to'on ña kindoo Ndios xí'in na kúu ña va'a. Ta xa xito na milagro ña saná'a Ndios nõ na ña kisa ndaa ndí xa kixá'a xá'nda chiño Ndios nõ nivi. ⁶ Ta saá ni, nivi yó'o, tá sakana nayó'o ndi'i ñava'a naki'in na nda'a Ndios ta sandakoo na ña kándixa na ra, ta saá on kivi ka tuku ndikó koo ini na ña va'a kutá'an na xí'in Ndios. Chi ña tuku ndikó koo ini na saá, ndatán yóo ña katakaa ndaa tuku na Sa'ya Ndios nda'a tón cruz, saá yóo ña, ta xí'in ñayó'o taxi na ña inka nivi kusiki na Jesucristo. ⁷ Chi nivi na kándixa Jesucristo, Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nayó'o, ta nivi yó'o yóo na ndatán yóo ño'o nõ kóon saví nõ ña, ta va'a náki'in ña takuí saví yó'o ta sakuá'no ña ndi'i ña kuxu nivi na kisa chiño nõ ña. ⁸ Ta nivi na sándakoo ña kándixa na Jesucristo, yóo na ndatán yóo ño'o ña sakuá'no ndasaá kuiti nina tón ñiño xí'in ku'u, ta saá on vása

ndaya'ví ño'o yó'o, ta Ndios xa yóo ti'va ra ña satavi chi'ña ra ña, ta saá tondaa kivi sondí'í ta koko ndi'i ño'o yó'o.

⁹ Ta mii ndó, nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kí'vi ní ini i xíní i kúu ndó'o. Vará yo'vi to'on ká'an ndí xí'in ndó, ta mii ndí xíní káxín ndí ndí ndó'o on vása sándakoo ndó kándixa ndó Jesucristo, ta ndixa ndíkõn ndó yichi ra nõ ña sákaku ra ndó'o. ¹⁰ Taa tondaa kúu Ndios. Nda lo'o on vása nándoso ra xa'a chiño va'a ké'é ndó. Ndios xíní ra ndí ndixa xa chindee ndó nivi na ndíkõn ña'a, ta vitin chindee ka ndó na. Saá saná'a ndó ña kí'vi ní ini ndó xíní ndó Ndios. ¹¹ Kóni ndí ña kundikõn ndó ña ndixa chindee ndó nañani yó xí'in náki'va yó ndi'i kivi ña táku ndó, ta saá naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kúu ña ndati ndó, ña chitóni Ndios taxi ra nda'a ndó. ¹² On xíní ndí ña kuu ndó nivi na xúxán, ta kóni ndí ña kundikõn ndó ke'é ndó ndatán ké'é nivi na va'a kándixa Ndios. Chi nivi yó'o on vása sándakoo na ndáa ini na ta ndati na ña naki'in na ñava'a, ta ndixa naki'in na ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na.

¹³ Chi Ndios, kivi kindoo ra xí'in taxii síkuá yó taAbraham kuyá xina'a, ta to'on ña nika'an ra, chiná'a ra xa'a mii ra, chi on koó nda ñii ña yóo ñoyívi kúu ña ká'no ka kuchiño ndakuijn xa'a ña chiná'a ra. ¹⁴ Ta nika'an ra xí'in taAbraham, káchí ra saá: "Ndixa ke'é i ñava'a xí'in ún, ta ke'é i ña koo kuá'a ní sa'ya ñani síkuá ún", káchí Ndios xí'in ra. ¹⁵ Ta saá taAbraham, nda lo'o on vása ní-sándakoo ra ña xindaa ini ra ta xindati ra ña kundivi to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, ta saá kixaa kivi ta naki'in ra ña kindoo Ndios xí'in ra. ¹⁶ Ta nivi, kivi kóni na chiná'a na xa'a to'on ña xíní ñó'ó kasa ndaa na, nivi yó'o chiná'a na xa'a ñii nivi ká'no ka nõ na, ña ndakuijn na xa'a ña chiná'a na. Ta kivi chiná'a nivi saá, on koó ka inka nivi na ka'an nasama na to'on ña xa chiná'a nivi yó'o. ¹⁷ Ta Ndios ndixa kóni ra ña kundaa ini naño ra ña

naki'in na ñava'a ña k̄indo ra xí'in na taxi ra nda'a na, ta saá ndixa ña chiná'a xa'a m̄i ra kúu ña k̄isa ndaa ndí kasa ndivi ra ña k̄indo ra xí'in na, ta nda lo'o on nasama ra ña. ¹⁸ Chi Ndios ndi'i saá yich̄i ká'an ra ñandaa, ta nda ñii to'on ra on vása násama ra, ta saá yóo ovi ñayó'o ña on k̄iví nasama. Ñii ñayó'o kúu to'on ra ña k̄indo ra xí'in ñivi kasa ndivi ra, ta ink̄a ña kúu ña chiná'a ra xa'a m̄i ra kasa ndivi ra. Ta saá ñayó'o ndixa ndeé ní ka chíkaa ña ndeé ini yó, chi ndi'i saá yich̄i ña kúyatin ka yó noo Ndios xa'a ña kundaa ra m̄i yó, ta ndaa ini yó taxi ra nda'a yó ña k̄indo ra. ¹⁹ Ña ndaa ini yó Ndios saá, kúu ña chindeé yó kútu ku'a'an yó yich̄i ra, ta on vása sandakoo yó ndik̄on yó ra.* Chi ndati yó ta ndaa ini yó Jesucristo, ta ta ñiki'vi ñii xiiña ñaȳi ndino'o ini ve'e ño'o ñoyivi ñino. ²⁰ Jesucristo ke'é ra saá ña kúu ra ta tañoó ñiki'vi Cuarto ña Ȳi Ndino'o xa'a ña ñakoná ra yich̄i ña kuchiño kundik̄on yó ki'vi yó kutaku yó xí'in Ndios. Jesucristo ndu ra m̄i tasutu ká'no, ta nda ñii k̄iví on sandakoo ra kuu ra tasutu ká'no, ndatán ñixiyo tasutu Melquisedec.

7

To'on yó'o ká'an ña xa'a tasutu Melquisedec

¹ TaMelquisedec x̄ikuu tarey noo naño Salem, ta x̄ikuu ra tasutu ta k̄isa chiño noo Ndios, ta ta kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo. Ta k̄iví taAbraham xí'in natá'an ra k̄ani tá'an na xí'in narey, ta taAbraham xí'in natá'an ra k̄undeé na noo nayó'o, ta saá ndikó na kuano'o na ñoo na. Ta taMelquisedec kee ra ñakutá'an ra xí'in taAbraham yich̄i noo vaxi ra, ta ndukú taMelquisedec noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham. ² Ta taAbraham, ndi'i ña ku'a'a ní ñakuíká ñaki'in ra noo k̄ani tá'an ra tá k̄undeé ra noo narey,

ta saá ndi'i ña ñaki'in ra ta'ví ra ña uxu ko'ndo, ta ñii ko'ndo yó'o taxi ra nda'a tasutu Melquisedec. Ta k̄iví Melquisedec yó'o kóni kachí ña “Rey ta k̄isa nani xí'in ñandaa”, ta k̄iví ñoo Salem noo xa'nda chiño ra kóni kachí ña “noo va'a táku ñivi xí'in tá'an na”, ta saá x̄ikuu ra “taRey ta táxi ña va'a táku ñivi xí'in tá'an na.” ³ Ta noo to'on Ndios on vása ní-taa na xa'a taMelquisedec yu kúu yivá ra, ni yu kúu si'í ra, ta ni yu kúu nax̄i síkuá ra, ni on vása ní-taa na ama ñikaku ra, ni ama ñixi'í ra. Ta saá yóo taMelquisedec yó'o ndatán yóo Sa'ya Ndios, chi on ndi'i xa'a ña kúu ra tasutu.

⁴ Vitin va'a ná kundaa ini ndó ndachun taká'no ní kúu taMelquisedec yó'o. M̄i x̄i síkuá yó taAbraham taxi ra nda'a ra ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña x̄ikuu ñakuíká ña ñaki'in ra nda'a narey k̄iví k̄undeé ra noo na. ⁵ Ta saá ñiya'a ku'a'a ní kuíya ta Ndios taxi ra ndayí ra nda'a sa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta ndayí yó'o kúu ña ñitaa taMoisés, ta kachí ña ndí nasa'ya ñani síkuá taLeví na kúu sutu, nayó'o kómí na ndayí naki'in na ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ñakuíká ña kómí ndi'i ñivi naIsrael, chi nasutu yó'o k̄isa chiño na noo Ndios xa'a natá'an na naño Israel. Ta ñii kachí ndi'i nasutu xí'in ndi'i natá'an na yó'o kúu nasa'ya ñani síkuá taAbraham. ⁶ Vará taMelquisedec on sivi sa'ya ñani síkuá taLeví x̄ikuu ra, ta saá ni, taAbraham taxi ra nda'a taMelquisedec ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña x̄ikuu ñakuíká ra, ta ñika'an taMelquisedec xí'in Ndios ndukú ra noo ra ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, vará taAbraham xa ñaki'in ra to'on ña k̄indo Ndios xí'in ra. ⁷ Ta kundaa ini yó ndí ta ta ká'an ndukú noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in ink̄a ta, ta ta ta ká'an yó'o kúu ta ta ká'no ka noo ta ta náki'in ñava'a nda'a

* **6:19** Ta ña ndaa ini yó Ndios, ta yóo ña ndatán yóo ñii ka ká'no ña veé ña nó'ni ñii barco tón kánoo noo takuú m̄ini ña on ko'on nó xí'in tach̄i nda ñii xiiña.

Ndios. ⁸ Ta nasutu na kúu sa'ya ñani síkuá taLeví na náki'in ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña kúu ñakuíká ñivi, ta nasutu na náki'in ñayó'o kúu na ñivi na yóo ndatán yóo mji yó, chi ndi'i yó kúu ñivi na kivi. Ta taMelquisedec on vása yóo ra ndatán yóo ñivi na kivi, chi to'on Ndios on vása ká'an ña ndí ñixi'i tayó'o, ta saá yóo ra ndatán yóo taa ta táku ka. ⁹⁻¹⁰ Ta taLeví kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta kúu ra xii síkuá ndi'i nasutu na náki'in ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ñakuíká naño na. Ta saá kúnda ini yó ndí kivi taxi taAbraham ñayó'o nda'a taMelquisedec, ta taLeví taa ta kúu sa'ya ñani síkuá ra xa nákaa ra yiki koñu taAbraham saá, ta ndatán yóo ña taxi taLeví ñava'a yó'o nda'a taMelquisedec, saá ñixiyo ña.

¹¹ Ndios taxi ra ndayí ra nda'a naño ra naIsrael. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí ndi'i sutu xini ñó'o kuu na sa'ya ñani síkuá taLeví, ta sutu yó'o kasa chiño na noo Ndios ña chindeé na ñivi naIsrael ña vivii kutaku na noo Ndios. Tá ndixa nasutu yó'o kuchiño kasa ndivi na ndi'i chiño ña kóni Ndios, níkuu, ta saá on vása xini ñó'o tivi inka noo sutu, níkuu. Ta inka noo sutu yó'o on sivi ndatán ñixiyo tasutu taAarón yóo ra, ta ndatán ñixiyo tasutu Melquisedec saá yóo ra. ¹² Tá ñii taa kúu sutu ta on sivi sa'ya ñani síkuá taAarón kúu tayó'o, ta saá xini ñó'o nasama ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'a xa'a ña taxi ña ndayí nda'a ra kuu ra sutu. ¹³ To'on Ndios káchí ña tasutu yó'o kúu Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta kixi ra noo inka ti'vi ñivi naIsrael, na on sivi sa'ya ñani síkuá taLeví kúu. Nda ñii sutu on vása ní-xiyo tixin ti'vi naIsrael noo kixi ra. ¹⁴ Ta xini yó ndí Taa taKá'no noo yó yó'o kúu sa'ya ñani síkuá taJudá, ta kivi ñitaa taMoisés ndayí xa'a nasutu, on vása ní-ka'an ra xa'a ñivi na kixi tixin ñii ti'vi naIsrael na kúu sa'ya ñani síkuá taJudá.

¹⁵ Kúchiño kunda káxin ini yó

ñayó'o, chi xini yó Ndios ti'vi ra inka noo tasutu, taa ta yóo ndatán ñixiyo taMelquisedec. ¹⁶ Ta Jesucristo on sivi sa'ya ñani síkuá taLeví xikuu ra, ta saá ni, Ndios nakaxin ña'a ra kúu ra tasutu xa'a ña kómí ra ndee kutaku ra ndi'i saá kivi. ¹⁷ Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'a káchí ña saá:

Yó'o kúu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,

ndatán ñixiyo tasutu Melquisedec, saá káchí to'on Ndios. ¹⁸ Ta saá Ndios kindaa ra ndayí ra yó'o ña ñitaa taMoisés xina'a, chi ña vitá kúu ña, ta on vása kómí ña ndee ña sakaku ña ñivi. ¹⁹ Chi ndayí ña ñitaa taMoisés on vása ní-kuchiño sanduu ña ñivi na ndii na on vása ndiso kuachi noo Ndios. Ta vitin ña ndati yó kúu ña va'a ndino'o ka noo ña xindati naño yó, ta ñava'a ndati yó chindeé ña mji yó ña kuyatin yó noo Ndios.

²⁰ Ndios ñika'an ra chiná'a ra xa'a mji ra ndí ndixa Jesucristo kúu tasutu. ²¹ Ta kivi inka nataa nakuiso na nduu nasutu, ta Ndios on vása ní-ka'an ra chiná'a ra xa'a nda ñii nayó'o. Ta xí'in Jesucristo, Ndios ñika'an ra chiná'a ra, káchí ra saá:

Yi'i kúu Ndios ta ndixa ká'an xi'in ún, ta nda ñii kivi on samai to'on yó'o ña káchí saá:

“Yó'o kúu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,

ndatán ñixiyo tasutu Melquisedec”, káchí Ndios xí'in Jesucristo. ²² Ta Jesucristo kúu taa ta ñindichi ndakuijn xa'a ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ñava'a ndino'o kindoo ra xa'a yó, ña káchí ndasaá kuchiño kutá'an va'a yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta ñava'a yó'o kúu ña ndaya'vi ka noo ña kindoo Ndios xí'in naño yó xina'a. ²³ Ta xa xini yó ndí ñixiyo ku'a ní nasutu sa'ya ñani síkuá taLeví, chi tá ñii tayó'o ñixi'i ra ta xa yóo inka ta nakuiso chiño noo ra. ²⁴ Ta Jesucristo on kivi ra, ta táku ra, ta saá kúu ra tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi. ²⁵ Ta Jesucristo kómí ra ndee ña sakaku ndino'o ra ndi'i ñivi

na kándixa ña'á, ta x̄a'a ñayó'o x̄a yatin na ño Ndios. Chi Jesucristo táku ra ndi'i saá k̄iv̄i ña x̄áku ndá'ví ra ño Ndios x̄a'a ñivi yó'o.

²⁶ Cristo kúu tasutu ká'no, t̄a ta ndixa ndino'o x̄in̄i ñó'ó m̄i yó. Saá chi kúu ra t̄a taȳi, ta nd̄a lo'o ño k̄o kuachi kóm̄i ra, ta nd̄a lo'o ño v̄asa ní-ki'vi ra kuachi nd̄a ñii yich̄i. Ta ni ño v̄asa yóo yu'ú ra x̄i'in ñivi na táku ké'é ña ño v̄a'a, ta vitin xa nd̄a ra yóo ra ño síkón ní ka m̄i x̄i'ña ño t̄o'ó ní ño yóo m̄i Ndios ñoyívi ñino. ²⁷ Ño v̄asa x̄in̄i ñó'ó ke'é Jesucristo nd̄atán ké'é ink̄a nasutu. Chi ndi'i saá k̄iv̄i nasutu yó'o x̄in̄i ñó'ó taxi na ña sóko na nda'a Ndios x̄a'a ña ndoo kuachi m̄i na, ta x̄a'a ña ndoo kuachi ñivi naño m̄i na. Ta Jesucristo ñii l̄a yich̄i ñisok̄o x̄i'in m̄i ra. Ta saá ño k̄o ka ink̄a ña x̄in̄i ñó'ó ke'é ra nd̄a ñii ka k̄iv̄i, ta x̄a'a ña ñisok̄o x̄i'in m̄i ra, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra x̄a'a kuachi ñivi. ²⁸ Ndayí ña ñitaa t̄aMoisés ká'an ña yu kúu na kúchiño kuu nasutu ná'no, ta ndi'i nataa na ñiya'a x̄ikuu sutu ná'no t̄anda t̄a t̄a kúu sutu ká'no vitin, nayó'o kúu na ñivi na vitá ini ño ña ño v̄a'a. Ta ndi'i ch̄indú'u Ndios ndayí yó'o, ta saá ñika'an ra ch̄iná'a ra x̄a'a m̄i ra ndí Sa'ya m̄i ra kúu tasutu ká'no ndi'i saá k̄iv̄i, ta kúu ra t̄a t̄a ndii ndino'o, ta ño k̄o nd̄a lo'o kuachi ndíso ra.

8

T̄o'on yó'o ká'an x̄a'a Jesucristo, t̄a kúu tasutu ká'no ño yó, ta chiño k̄isa ndivi ra ndayá'ví ní ka ña ño chiño ña ké'é nasutu ñoyívi yó'o

¹ M̄i ña x̄in̄i ñó'ó ní ka kúu ña kund̄a ini ndó ñayó'o: Jesucristo kúu tasutu ká'no ño yó, ta x̄ikoo ra ño táȳi tón t̄o'ó ká'no tón ñindichi s̄in̄ kua'á Ndios ñoyívi ñino. ² Ta kúu ra tasutu ká'no ta k̄isa chiño ra ini ve'e ño'ó ña yóo ñoyívi ñino, ta ve'e ño'ó yó'o kúu ña ndino'o ta kúu ña ña k̄isa va'a m̄i Ndios, ta ño s̄iv̄i ñivi kúu na k̄isa va'a ña. ³ Ndios

nák̄axin ra ñii ñii tasutu ká'no x̄a'a ña ka'ni ra kit̄i tí sok̄o ñivi ño Ndios ta x̄a'a ña sok̄o ra ño Ndios ink̄a ña kóm̄i ñivi. Ta saá Jesucristo t̄a kúu tasutu ká'no x̄in̄i ñó'ó kukomí ra ña sok̄o ra ño Ndios. ⁴ Chi tá Jesucristo yóo ra táku ra ñoyívi yó'o vitin, níkúu, ta saá nd̄a lo'o ño kuchiño kuu ra tasutu, chi xa yóo nasutu ñoo yó yó'o na kúu na táxi ña sok̄o ñivi ño Ndios, nd̄atán yóo ña x̄a'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés. ⁵ Nasutu ñoyívi yó'o k̄isa chiño na ini ve'e ño'ó ña kúu ña ndasaá kuiti sáná'a ndasaá yóo m̄i ve'e ño'ó ndino'o ñoyívi ñino. Ta kund̄a ini yó ndí ve'e ño'ó ñoyívi yó'o ndasaá kuiti kund̄a ña ndixa yóo ñoyívi ñino kúu ña, chi Ndios ñika'an ra x̄i'in t̄aMoisés kasa va'a ra ñii ve'e ño'ó mandiado, ta k̄achí ra saá: “Koto va'a ún ña viv̄i kasa va'a ún ve'e ño'ó, chi x̄in̄i ñó'ó koo ña nd̄atán saná'a yó'o k̄iv̄i ñixa'an ún s̄in̄i yuk̄u ña naní Sinaí”, k̄achí Ndios x̄i'in ra. ⁶ Ta Jesucristo t̄a kúu tasutu ká'no ño yó, ñaki'in ra nda'a Ndios ñii chiño ká'no ña ndayá'ví ní ka ño chiño ña ké'é nasutu ñoyívi yó'o. Saá chi x̄i'in ña k̄isa ndivi Jesucristo, Ndios k̄ind̄o ra ink̄a ñaxaá ña ch̄indú'u ra x̄i'in ñivi ña táxi sanakutá'an va'a na x̄i'in m̄i ra. Ta ñaxaá k̄ind̄o ra x̄i'in ñivi vitin va'a ka ñayó'o ño ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in naIsrael kūiya x̄ina'á, chi kūa'a ní ka ñava'a ndino'o ndíso ña táxi Ndios nda'a yó vitin.

⁷ Ta ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in naIsrael, tá ñayó'o ní kuchiño ña sandu ña ñivi na ndii ño ra, níkúu, ta saá ño v̄asa x̄in̄i ñó'ó ka ink̄a ñaxaá k̄ind̄o Ndios x̄i'in ñivi vitin. ⁸ Ta x̄a'a ña ñi-xiin ñivi kasa ndivi na t̄o'on ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in na, ñakán ñika'an Ndios, k̄achí ra saá x̄i'in ñivi:

Vaxi ñii k̄iv̄i ña k̄ind̄o ñii t̄o'on x̄a' x̄i'in naño Israel, ta x̄i'in naño Judá.

⁹ T̄o'on ñaxaá ña k̄ind̄o ñi x̄i'in nayó'o ño v̄asa ñii yóo ña x̄i'in t̄o'on ñika'an k̄ind̄o ñi

xí'in naxijí síkuá na kuiya xina'á,
kivi xindaai na ta chindeéi na ña kee na ñoo Egipto.

Ta saá ni, kama ní sandakoo na ña kindooi xí'in na,
ta xa'a ñayó'o on vása ní-kisa kuenda kai xí'in na.

¹⁰ Ta vitin ñayó'o kúu ñaxaá kindooi xí'in ñivi nañoo Israel kivi ña vaxi:

Taxi ndayíi ña xá'nda chiñoi koo ña siní na,

ta taa ndayí yó'o mji níma na.

Ta ñii laá yi'i kuiti kuu Ndios ta kasa to'ó na,

ta nayó'o kuu na ñivi nañoo mji.

¹¹ Ta saá on vása koni ñó'ó ka na saná'a na natá'an na,

ni ña saná'a na nave'e na xa'a ña kundaai ini na yu kuu yi'i.

Chi ndi'i ñivi, nda naváli tanda naná'no, koni na yi'i.

¹² Yi'i kasa ká'no ini xa'a ndi'i ña on vá'a ña ke'é na,

ta on naká'an kai xa'a nda ñii kuachi na,

kachí Ndios. ¹³ Ta ña ká'an Ndios xa'a to'on xaá ña kindoo ra xí'in ñivi, ñayó'o kóni kachí ña ndí inka to'on ña kindoo ra xina'á xa nduu ña to'on yatá. Ta ñii ña kuyatá, ña on vása xini ñó'ó ka, ñayó'o xa yóo yatin ní kixaa kivi ña ndi'i xa'a ña.

9

¹ Kivi Ndios chindú'u ra ñanoo kindoo ra xí'in naIsrael, nika'an ra to'on ña xa'nda chiño ra ndasaá xini ñó'ó kasa to'ó na ra, ta xa'nda chiño ra ndasaá xini ñó'ó koo ve'e ño'o mandiado noo kasa to'ó na ra ñoyivi yó'o. ² Ta ovi cuarto xikomí ve'e ño'o mandiado yó'o. Cuarto ñanoo noo xiki'vi nasutu naní ña Cuarto Yij, ta ini cuarto yó'o xindichi candelero, ta inka xiiña yó'o xindichi mesa noo xindoso sita va'a yij ña nisoko nasutu. ³ Ta xitakaa ndaa ñii tikoto ndíka ña xindasi ta taxi ña nixiyo inka cuarto nda maá, naní ña Cuarto ñaYij Ndino'o. ⁴ Ta ini Cuarto ñaYij Ndino'o yó'o, xindichi ñii xaton síkón tón xindixin ní nina

oro, ta noo tón yó'o xixa'mi nasutu xuxa va'a. Ta saá ini cuarto yó'o nixiyo inka xaton tón xindixin ní nina oro. Ta ini xaton yó'o xinakaa ñii yaxin ña xikuu nina oro noo xiño'o sita va'a ña naní maná. Ta ini xaton yó'o xinakaa taton tón xitavi ndaa taAarón kivi nixika ra, tón yó'o kúu tón nandisín xí'in yuku kuí. Ta ini xaton yó'o xiño'o ovi yuu ndíka noo netaa Ndios ndayí ra. Ta xaton yó'o xí'in ndi'i ña xiño'o ini nó sanaká'an ña ñivi naIsrael xa'a ña kindoo Ndios xí'in na. ⁵ Ta sata xaton yó'o xindoso ovi na'na yuu naáangel, na naní querubines. Ta ovi na'na naáangel yó'o kúu ña saná'a noo ñivi ndí Ndios yóo ra yó'o. Ta ndixin ña xikomí ovi na'na naáangel yó'o nakutá'an noo ña xa'a ña sasa'vi ndoso ña noo ndíka sata xaton, ta noo ndíka yó'o kúu ñayij ní noo xisoko tasutu nij kití ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ñivi. Ta on kivi ka'an káxin yó xa'a ndi'i ñayó'o vitin.

⁶ Saá nixiyo ti'va ndi'i ña nixiyo ini ve'e ño'o mandiado yó'o. Ndi'i saá kivi nasutu xiki'vi na ini cuarto ñanoo ña kúu Cuarto Yij ña kisa ndivi na chiño xa'a ña kisa to'ó na Ndios. ⁷ Ta ini inka cuarto ña kúu Cuarto ñaYij Ndino'o, ndasaá kuiti taká'no noo ndi'i nasutu xiki'vi ra, ta ñii laá kivi noo ñii ñii kuiya xiki'vi ra ini cuarto yó'o. Kivi kixaa ña xiki'vi ra ini Cuarto ñaYij Ndino'o yó'o, xini'i ra nij kití tí xa nisoko ra noo Ndios. Ta saá xiki'vi ra xí'in nij yó'o ña sakuchu ni'ni ra ña noo ndíka sata xaton, xa'a ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi tasutu yó'o, ta xa'a kuachi ña niki'vi ñivi, vará on vása kundaai ini na tá kuachi kúu ña. ⁸ Xí'in ñayó'o Níma Ndios saná'a ña mji yó, ndí kivi ña xindichi ka ve'e ño'o mandiado, noo nixiyo Cuarto ñaYij Ndino'o, nda ñii ñivi on vása ní-kuchiño ki'vi na ini cuarto yó'o, ta ndasaá kuiti ñii ta ta xikuu tasutu ká'no xikomí ra ndayí xiki'vi ra ña kisa ndivi ra chiño ña kisa to'ó ra Ndios. ⁹ Ndi'i ña kundivi

saá, ña kúu ña xixa'ni tasutu kití tí nisoko ñivi noo Ndios ta ña nisoko ra noo Ndios inka ña xikomí ñivi, ta ndi'i ñayó'o sáná'a ña mji yó ñivi na táku kivi vitin. Saá chi kúndaq ini yó ndí ndi'i ña sóko ñivi on vása kómí ña ndee ña nasama ña níma ñivi, ta saá mji níma ñivi yó'o chíkaq ka ña kuachi sata na. ¹⁰ Ndi'i ña xike'é ñivi ña kisa ndivi na ndayí Ndios ña nítáa táMoisés, on vása ní-kuchiño ña nasama ña níma ñivi. Saá chi ndayí yó'o ndasaá kuiti xa'nda chiño ña xa'a yu kúu ña va'a kuxu ñivi, ta yu kúu ña va'a ko'o ñivi, ta ndasaá nakata na yiki koñu na xa'a ña kuchiño kasa ká'no na Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña xa'nda chiño ndasaá va'a ndasa ndii ñivi yiki koñu na, ta on vása ní-xikomí ña ndee ña nasama ña níma na. Ta Ndios taxi ra ña kisa ndivi ñivi saá, anda nítóndaq kivi ña chítóni ra nasama ra ñayatá yó'o noo inka ñaxaá ña kúu ña va'a ndino'o.

¹¹ Ta xa kixaa Jesucristo, ta kúu ra tasutu ká'no, ta saá kisa ndivi ra chiño ká'no ní, ta xa'a ñayó'o kómí ñivi ndayí naki'in na ndi'i ñava'a. Ta ñikivi ra ini ve'e ño'o ña yóo ñoyívi ñino, ña kúu ña ndino'o ta ña va'a ní ka. Chi on sivi xí'in nda'a ñivi kúu ña ñikuva'a ña; to'on yó'o kóni kachí ña ndí on sivi ña ñoyívi yó'o kúu ña. ¹² Jesucristo ñii laá kuiti yichi ñikivi ra ini Cuarto ñaYij Ndino'o ña nákaa ini ve'e ño'o ñoyívi ñino, ta ni on sivi ñii tísú'u, ni on sivi ñii sindiki válí kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta ñii mji ra kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta xí'in ñii ra yó'o nakata ra kuachi ñivi na kándixa ña'á, ta saá nduu na ñivi na kuachan ndíka noo ndee ña on vá'a ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹³ Ta ndayí ña nítáa táMoisés xa'nda chiño ña ndí nasutu xini ñó'ó sakuchu ni'ni na ñii tísú'u, ta ñii sindiki, ta yaa yiki koñu sindiki válí tí xa'mi na noo namá yuu, ta sakuchu ni'ni na ñii ñii ñayó'o sata ñivi xa'a ña nduu na nandii, ña kukomí na ndayí kuita na noo Ndios ña kasa to'ó ña'á na.

¹⁴ Vará ñii kití yó'o xikomí ña lo'o ndee ña chindeé ña ñivi, ta, ñii Jesucristo kua'a ní ka ndee kómí ña noo ñii kití! Chi xí'in ndee Níma Ndios ña táku ndi'i saá kivi, Jesucristo nisoko xí'in mji ra noo Ndios, ta nda lo'o on koó kuachi xikomí ra. Ta saá ñii Jesucristo kúchiño nakata ña ndi'i kuachi yó ta sanduu ndii ña ini yó. Saá chi ña xindikon yó yichi yatá on vása ní-xikomí ña ndee sakaku ña mji yó noo ña kivi yó. Ta vitin táku ndíka yó ña kasa chiño yó noo Ndios, ta tatáku ndi'i saá kivi.

¹⁵ Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindoo ra inka ñaxaá ña chindú'u ra xí'in ñivi ña táxi sanakutá'an va'a ñivi xí'in Ndios. Chi xa'a ña ñixi'i Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi ña ke'é na tixin ñanoó ña kindoo Ndios xí'in ñivi. Ndios nakaxin ra ñivi na kándixa Jesucristo ña nduu na sa'ya ndino'o Ndios, ta kúchiño na naki'in na ndi'i ñava'a ña ñika'an Ndios taxi ra nda'a na. ¹⁶ Tá yóo ñii ta ta kúu yivá, ta tayó'o táa ra ñii tutu noo chindú'u ra yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra kivi ñixi'i ra, ta nasaya ra on kuchiño naki'in na ñakuíka yivá na tá'an táku ka yivá na. ¹⁷ Tá on ta'an kivi yivá na, ta tutu ña ká'an xa'a yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra, tutu yó'o on vása ndaya'ví ña. ¹⁸ Ñayó'o sáná'a noo yó ndí kivi Ndios chindú'u ra ñanoó kindoo ra xí'in ñivi, ta xa'a ña ndaya'ví to'on chindú'u ra yó'o, xini ñó'ó kivi kití ta koni ñó'ó na ñii rí. ¹⁹ Tá ndi'i ñika'an ndoso táMoisés ndi'i ndayí Ndios noo ndi'i ñivi, ta saá kivi in ra ñii nda'a lo'o yiton tón naní hisopo, ta katón ra nda'a yó'o xí'in kachi kuá'á, ta sachii ra ñayó'o xí'in ñii sindiki ta xí'in ñii tísú'u, ña nasaka xí'in takuí. Ta saá sakuchu ni'ni ra ñii yó'o noo to'on ña kúu ndayí Ndios, ta saá sakuchu ni'ni ra ñii yó'o noo ñivi na nakutá'an yó'o. ²⁰ Ta ñika'an táMoisés xí'in ñivi yó'o, kachí ra saá: "Ñii yó'o ndakuiin ña xa'a to'on va'a kindoo Ndios xí'in mji yó, ña xa'nda chiño yu kúu ña

xíni ñó'ó kasa ndivi ndó", káchí ra. ²¹ Ta ñii kǐ'va saá ta Moisés sakuchu ni'ni ra ñii kitǐ yó'o ini ve'e ño'o mandiado, ta sakuchu ni'ni ra ñii yó'o noo ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o ña kúu ña xíni ñó'ó nasutu ña kása to'ó na Ndios. ²² Ke'é ra saá, chi ndayí Ndios ká'an ña ndí ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o ndundii ña xí'in ñii kitǐ, ta ndá salo'o kuiti kúu ña on vása xíni ñó'ó ña ñii ña ndundii ña. Tá on koó ñii ní-xita, ta Ndios on vása kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi ña nduu na nandii noo ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ñixi'í Jesucristo ta ñii ra kómí ña ndee nakata ña kuachi ñivi

²³ Ta saá nasutu xá'ni na kitǐ ta xíni ñó'ó na ñii rí ña ndundii ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo mǐi ve'e ño'o ndino'o ñoyívi ñino. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ñino xíni ñó'ó ndundii ña xí'in ña va'a ní ka noo ñii kitǐ. ²⁴ Ta Jesucristo on vása ní-ki'vi ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a ñivi ñoyívi yó'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo ve'e ño'o ñoyívi ñino. Ta Jesucristo ñikí'vi ra mǐi ñoyívi ñino, noo ñixaa ra ta yóo ra xáku ndá'ví ra xa'a yó noo Ndios vitin. ²⁵ Ta on vása kua'a ní yichí ní-ki'vi ra ñoyívi ñino ña soko xí'in mǐi ra. Ta Jesucristo on vása ní-ke'é ra ndatán ké'é ta taká'no noo nasutu ñii ñii kuǐya tá'an kí'vi ra ini Cuarto ña Yíi Ndino'o xí'in ñii kitǐ ña soko ra. ²⁶ Tá ní ke'é Jesucristo ndatán ké'é tasutu ká'no ñii ñii kuǐya, ní kúu, ta saá nda kǐvi kixá'a ñoyívi yó'o tãda kǐvi vitin, xíni ñó'ó kua'a ní yichí xo'vi ní Jesucristo ta kua'a ní yichí kǐvi ra, ní kúu. Ta vitin ña vaxi kuyatin ña kǐvi sondí'í ñoyívi kúu ña, ta Jesucristo kixi ra ta ñii laá yichí ñisoko xí'in mǐi ra, ta on vása xíni ñó'ó soko xí'in mǐi ra inkã yichí, xa'a ña Ndios kuchiño sandoo ra kuachi ñivi. ²⁷ Ta Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii ñivi, ñii laá yichí kǐvi nayó'o, ta saá Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñii ñii na. ²⁸ Ta saá Jesucristo ñixi'í ra ñii laá yichí

kuiti, ta ñisoko xí'in mǐi ra xa'a ña nakata ra kuachi kua'a ní ñivi. Tá ñii kǐvi vaxi ndikó ra ñoyívi yó'o, ta on sivi xa'a ña nakata ra kuachi ñivi kuu ña ndikó ra, ta ña ndikó ra kuu xa'a ña sakaku ra ndi'i ñivi na kãndixa ña'a ta ndáti na ra.

10

¹ Ta ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'a, ñayó'o ndasaá kuiti sáná'a ña xa'a ndi'i ñava'a ndino'o naki'in yó nda'a Ndios kǐvi ña vaxi. Ta ndayí yó'o on sivi ñava'a ndino'o kúu ña. Vará kisa ndivi ñivi ndayí yó'o xí'in ña soko na ñii ñii kuǐya, ta ña kisa ndivi na ndayí yó'o saá, on vása kómí ña ndee ña ndasa ndii ña ñivi noo Ndios. ² Tá ndixa xí'in ña kisa ndivi ñivi ndayí yó'o kúu ña kuchiño nduu na ñivi na ndii noo Ndios, ní kúu, ta saá on vása kani ka sivi na ndí ndiso na kuachi, ta saá sandakoo na ña soko na ñii kitǐ noo Ndios ñii ñii kuǐya, ní kúu. ³ Ta nda víka, nasutu soko na ñii kitǐ ñii ñii kuǐya, ta ña ké'é na saá sanaká'an ña ini ñivi ndí na ndiso kuachi kúu na noo Ndios. ⁴ Chi ñii sɔndikí xí'in ñii tǐsú'u soko na, on vása kuchiño ña nakata ña kuachi ñivi ña nduu na nandii noo Ndios.

⁵ Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kǐvi kixaa ra ñoyívi yó'o, ñika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

On xǐin ún ña ñivi ka'ni na kitǐ xa'a ña soko na rí noo ún, ta ni on xǐin ún ña ñivi soko na inkã ña kómí na noo ún.

Ñakán saní'i ún yǐ'i yíkí koñu ñi xa'a ña soko xí'in mǐi ñi noo ún.

⁶ On vása ní-kusij ini ún xǐni ún kitǐ tí xa'mi na noo nama yuu xa'a ña ñisoko na rí noo ún.

Ni on vása ní-kusij ini ún xǐni ún inkã ña ñisoko na noo ún xa'a ña ndoo kuachi na.

⁷ Ta xa'a ñayó'o ñika'an ñi xí'in ún, káchí ñi saá: "Tata Ndios, yó'o yóo ñi vitin, ña kasa ndivi ñi kóni ún,

ñii kǐ'va ndatán yóo to'on ún ña ñitaa na xina'a xa'a ñi",

saá kachí Jesucristo xí'in Ndios. ⁸ Vará xá'nda chiño ndayí Ndios ña nítáa taMoisés ña sóko ñivi ño Ndios, ta vitin kúndaá ini yó ndí Ndios ñon vása kúsii ini ra xíni ra ña sóko ñivi kití xí'in ñii rí ño ra, ni ñon vása kúsii ini ra xíni ra inká ña sóko ñivi ño ra, ta ni ñon vása kúsii ini ra xíni ra ña xá'mi ñivi kití ño ra xa'a ña ndoo kuachi na. ⁹ Ta kúndaá ini yó ndí ña ñiká'an Jesucristo xí'in Ndios kivi kachí ra saá: "Yó'o yóo i vitin ña kasa ndivi ña kóni ún", ñayó'o kóni kachí ña ndí Jesucristo kindaa ra ndi'i ña sóko ñivi ña kúu ña ká'an ndayí yatá xa'a, ta saá chindú'u ra ñaxáá ña kúu ña ñisoko xí'in mii ra. ¹⁰ Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo ña kóni Ndios ña kúu ña ñisoko xí'in mii ra ñii laá yichí kuiti, ta nda ñii ka yichí ñon ke'é ka ra saá, ta xa'a ñayó'o Ndios ke'é ra ña xa nduu yó ñivi na ndii ño ra.

¹¹ Ñii ñii kivi nasutu ndikón na xá'ni na kití tí soko na ño Ndios; ta saá ni, nda ñii kivi ñon vása ndoo kuachi ñivi xa'a ña sóko nasutu yó'o. ¹² Ta Jesucristo ñii laá yichí ñisoko xí'in mii ra ño Ndios ña nakata ra kuachi ñivi, ta nda ñii ka yichí ñon ndikó ka ra soko xí'in mii ra. Tá ndi'i kisa ndivi ra saá, ta ndaa ra ñoyívi ñino, ta xikoo ra táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi sijn kua'a Ndios ñoyívi ñino. ¹³ Ta yó'o yóo ra ndáti ra nda tondaá kivi ña Ndios sakoyo ra tixin xa'a Jesucristo ndi'i na káni tá'an xí'in ra. ¹⁴ Chi xí'in ña ñii laá yichí Jesucristo ñisoko xí'in mii ra, ta ñivi na xa ñataxi xí'in mii nda'a Ndios, ñayó'o, Ndios sanduu ra na ñivi na ñixino ndino'o ñii kiva ndatán kóni ra. Ndi'i saá kivi ña vaxi saá koo na. ¹⁵ Ta ndixa xini yó ñayó'o kúu ñandaá, chi Níma Ndios ndato'on ña yu kúu ña ñiká'an Ndios, kachí ra saá:

¹⁶ Ñava'a ña kindoo i xí'in naño Israel kundivi kivi ña vaxi, kúu ñayó'o:

Taxi ndayí ña xá'nda chiño ña koo ña níma na,

ta taa i ndayí yó'o mii sijn na.

¹⁷ Ta tuku kachí Ndios saá:

Ñon naká'an ka i xa'a kuachi na, ni ñon naká'an ka i xa'a nda ñii ña ñon vá'a ke'é na,

kachí Ndios. ¹⁸ Ta to'on yó'o kóni kachí ña ndí Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta saá ñon vása koni ñó'ó ka nda ñii ña sóko yó ño Ndios xa'a ña ndoo kuachi yó.

¹⁹ Ta vitin nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña ñixita ñii Jesucristo kivi ñixi'i ra nda'a tón cruz, ñayó'o táxi kuchiño kuyatin yó ño Ndios, ta saá vitin kómí yó ndayí kivi yó ini Cuarto ñaYii Ndino'o ño yó Ndios. ²⁰ Chi tá'an mii ñixi'i Jesucristo, ñinda'a ma'ño tikoto ña sasi ño yó ña ñon vása táxi ya'a yó ini mii Cuarto ñaYii Ndino'o ño yó Ndios. Ta vitin Jesucristo táku ra, ta mii ra kúu yichí xa'a ña nóná ña táxi kuyatin yó ño Ndios. ²¹ Ta mii Jesucristo kúu tasutu ká'no ño ndi'i nave'e Ndios na kúu mii yó ta xí'in ndi'i ñivi na ndikón ña'a.

²² Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, va'a ná kuyatin yó ño Ndios xí'in ña ndino'o ini yó, ta xí'in ña ndixa ndaa ini yó ra. Chi Jesucristo ndasa ndii ra níma yó, ta saá kúndaá ini yó ndí ñon vása ndiso ka yó kuachi ño ra, chi ndatán yó ña nakata ra yiki koñu yó xí'in takuii ndii ndino'o, saá yóo ña ke'é ra xí'in yó ño Ndios.

²³ Ta saá xí'in ña ndino'o ini yó ñon sandakoo yó ña ndaa ini yó Ndios, ndatán yó ña kachí yó kándixa yó ra, ta kundati yó anda ná kundivi ña kindoo Ndios xí'in yó. Chi xini yó ndí ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña kindoo ra. ²⁴ Ta ná chikaá yó ndee xí'in mii yó ña chindee tá'an yó, ta ná kuki'vi ka ini yó koni tá'an yó, ta ná ke'é ka yó ñava'a xí'in tá'an yó. ²⁵ Ñon ke'é yó ndatán ke'é sava ñivi, chi ñayó'o sándakoo na ña nákutá'an na xí'in tá'an na ño kisa to'ó na Ndios. Ta saá ni, nda víka xini ñó'ó ka'an yó to'on ndaa ña chikaá ndee ini tá'an yó ña vivii ndaa ka ini yó Ndios, chi xini yó ndixa vaxi yatin kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

Tq'on yó'o ká'an ndí xq'vi ní nivi na xini kasa ndivi ñava'a ta on xiin na sandakoo na ké'é na ña on vá'a

²⁶ Tá nivi na kándixa ñandaḗ xq'a Jesucristo kúu yó, ta saá ni, on xiin yó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, ta saá on koó ka nda ñii ña kuchiño sokq yó noq ña kasa ká'no ini Ndios xq'a kuachi yó. ²⁷ Ta ñii laá kuiti ña kuchiño kundati yó kúu ña kuyi'vi ini yó ña kixaa kivi ña kasa nani Ndios xq'a kuachi yó, ta xq'vi ní yó, ta kokq yó noq ño'q xixi, chi saá xq'vi nivi na kúu na sáa ini xini Ndios. ²⁸ Kúndaḗ ini yó ndí ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'á káchí ña saá: "Tá ñii ta ñiya'a ndoso ra ndayí yó'o, ta yóo ovi án uní nivi na ndakuiin noq nachiño ña kisa ndaa na ndí ndixa tayó'o ndíso ra kuachi ndeé, ta saá on koó nda ñii ña sakaku tayó'o noq ña kivi ra." ²⁹ Ta, ¿án on ndixa ká'no ní ka kuachi ndíso nivi na chikaa ñino Jesucristo?, ta va'a ná yo'vi ka xq'vi nayó'o, saá chi ni-xiin na nakoní na ya'vi ña ñixi'i ra ta ñixita ñii ra xq'a kuachi na. Ta ñii yó'o kúu ña kisa ndaa xq'a ñaxaa kindoo Ndios xí'in nivi, ta ñaxaa yó'o chindú'u ndí ñii Jesucristo kúu ña sandoo kuachi na. Ta nivi na on xiin nakoní ñayó'o, ta nivi yó'o yóo na ndatán yóo nivi na kándiva'a xí'in Níma Ndios, ña kúu ña sáná'a noq nivi ndí Ndios kí'vi ní ini ra xini ra na. ³⁰ Chi xini va'a yó ndí Ndios ñika'an ra, kachí ra saá: "Ñii laá yi'i kómí'i ndayí kasa nani'i xq'a kuachi nivi, ta ndatán yóo ña on vá'a ké'é nivi, saá cha'vi'i na." Ta ñika'an ka ra, kachí ra saá: "Ta yi'i kasa nani'i xq'a nivi na kándixa yi'i", kachí Ndios. ³¹ Yiyo ní kivi ña vaxi ndí Ndios, ta tatakú ndino'o, saxo'vi ra nivi xq'a kuachi na!

³² Ndó'ó, va'a naká'an ndó kivi ñiya'a, ndasaá kúndeé ini ndó noq ña nixq'vi ndó kivi sakán naki'in ndó to'on va'a xq'a Jesucristo. ³³ Sava ndó'ó nixq'vi ní ndó xq'a ña ñikandiva'a nivi xí'in ndó ta saxo'vi na ndó'ó noq inka

nivi. Ta inka yichi ndó'ó nixq'vi níma ndó xini ndó nivi na nixq'vi ní xq'a ña kándixa na Jesucristo, tãda ñitondaḗ ndó ñii káchí nixq'vi ndó xí'in na. ³⁴ Níkundá'vi ní ini ndó xini ndó nivi na ndíkon Jesucristo na xiño'o ini ve'e ka. Ta kivi nivi na ndíso chiño kindaa na ndí'i ña xikomí ndó, ta xí'in ñasii ini ndó kúndeé ini ndó noq ña nixq'vi ndó saá, chi kúndaḗ ini ndó ndí yóo ñava'a ní ka ñoyívi ñino, ña nda ñii kivi on vása ndí'i xq'a ña kúu ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndó. ³⁵ Ta xq'a ñayó'o, on vá'a sandakoo ndó ña ndixa ndaa ini ndó Jesucristo, chi kúndaḗ ini ndó ndí ñii kivi Ndios ndixa taxi ra ñava'a ndino'o nda'a ndó chi kándixa ndó ra. ³⁶ Ta saá xini ñó'ó kúndeé ini ndó noq ña yo'vi ní xó'vi ndó, chi xí'in ñayó'o kisa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta saá ndixa naki'in ndó ñava'a ña kindoo ra taxi ra nda'a ndó. ³⁷ Chi noq to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, Ndios kachí ra saá:

Kúmaní salo'o kivi ta taa ta chitóni xaa ñoyívi, ndixa xaa ra,

ta on na'á ní ka ya'a, ta xaa ta yó'o.

³⁸ Ta nivi na kúu nandii noq chi kándixa na yi'i, nivi yó'o ndixa ndino'o kutaku na ndí'i saá kivi xí'in i,

ta nivi na sandakoo yichi i, on vása kusii ini i koni i nivi yó'o,

kachí Ndios noq to'on ra. ³⁹ Ta mii yó, on vása kúu yó nivi na sandakoo yichi ra xq'a ña kua'an yó yichi noq ndí'i xq'a yó. Chi mii yó kúu nivi na ndixa ndaa ini Ndios, ta saá sakaku ra yó, ta kutaku yó xí'in ra ndí'i saá kivi.

11

Tq'on yó'o ká'an xq'a nivi ndasaá xindaa ini na Ndios kuiya xina'á

¹ Mii yó ndaa ini yó Ndios, ta xq'a ñayó'o xini yó ndí Ndios ndixa taxi ra nda'a yó ña kindoo ra, ña kúu ña ndáti yó naki'in yó; ta ndino'o ndaa ini yó ndí ñandaḗ kúu ña ndáti yó, vará on ta'an kuchiño koni yó ña.

2 Chi naxijí síkuá yó xindaa ini na Ndios, ta xá'a ñayó'o Ndios kúsijí ní ini ra xíni ra na.

3 Xá'a ña ndáa ini yó Ndios, kúndaá ini yó ndí xí'in tɔ'on ra ña xá'nda chiño ra kisa vā'a ra ñoyívi yó'o ta xí'in ñoyívi ñino. Ta saá ndi'i ña yóo vitin ña xító yó xí'in nduchū noo yó ñikuva'a ña xí'in ña on vása kúchiño koto ñivi xí'in nduchū noo na.

4 Ta t̄Abel, xá'a ña xindaa ini ra Ndios, ñisokō ra ña vā'a ní k̄a noo ña ñisokō ñani ra t̄Caín nda'a Ndios, ta saá Ndios kusijí ní ini ra xíni ra ña ñisokō t̄Abel, ta ñik̄a'an ra xá'a t̄ayó'o ndí kúu ra t̄a t̄a ndii noo ra. Vará xa ñixi'j t̄Abel, ta saá ni, ñava'a ke'é ra yó'o sáná'a k̄a ña m̄ij yó ndasaá xínj ñó'ó kundaa ini yó Ndios.

5 Ta t̄Enoc, xá'a ña xindaa ini ra Ndios, on vása ní-xi'j ra. Ta nda víka, m̄ij Ndios ñaki'in t̄akū ña'a ra kuā'an ra xí'in ra ñoyívi ñino; ta nda ñii ñivi on vása ní-naní'i na yíkí koñu ra. Ta tɔ'on Ndios káchí ña ndí k̄ivj on t̄a'an k̄a ñaki'in Ndios t̄Enoc ñoyívi ñino, t̄Enoc yó'o xitakū ra sakusijí ra ini Ndios.

6 Ta on kúchiño sakusijí yó ini Ndios tá on vása ndino'o ndáa ini yó ra. Tá kóni yó kuyatin yó noo Ndios, si'na xínj ñó'ó kandixa yó ndí ndixa t̄akū ra, ta xínj ñó'ó kandixa yó ndí ndixa taxi ra ñava'a nda'a ñivi na kúyatin noo ra.

7 Kujiya xina'á Ndios ndatɔ'on ra xí'in t̄Noé yukia kundo'o ñivi ñoyívi. Ta t̄Noé, xá'a ña xindaa ini ra Ndios, ta vará nda ñii k̄ivj on t̄a'an koon savj, ta kisa vā'a ra ñii tón barco ká'no xá'a ña sakaku ra nave'e ra ini tón barco yó'o. Ta xá'a ña xindaa ini ra Ndios saá, t̄Noé kisa ndivi ra ña xá'nda chiño Ndios noo ra, ta xí'in ña ke'é ra saá, saná'a ra ndí ñivi na on vása kándixa Ndios, ndi'i xá'a nayó'o. Ta ñivi na kándixa Ndios, ñaki'in na ñava'a ndatán t̄Noé ñaki'in ra ñava'a nda'a Ndios, chi xikuu ra t̄a t̄a ndii noo Ndios xá'a ña xindaa ini ña'a ra.

8 Ta t̄Abraham, xá'a ña xindaa ini ra Ndios, chikaa sɔ'o ra tɔ'on ña ñik̄a'an Ndios xí'in ra k̄ivj kana ña'a ra. Vará on vása ní-kundaa ini ra mí ndixa kúu xiiña noo kɔ'on ra, ta sandakoo ra ñoo m̄ij ra, ta kuā'an ra nda ñixaa ra noo ño'o noo k̄indoo Ndios xí'in ra taxi ra nda'a ra ta nda'a nasa'ya ñani síkuá ra.

9 Ta xá'a ña ndixa xindaa ini ra Ndios, ñixiyo ra xitakū ra ini ve'e mandiado, ndatán xitakū t̄a t̄a ink̄a ñoo xíká, saá xitakū ra noo ño'o k̄indoo Ndios taxi ra nda'a ra. Ñii k̄i'va saá xitakū sa'ya ra t̄Isaac, ta ñii k̄i'va saá xitakū sa'ya ñani ra t̄Jacob, vará nayó'o kúu ñivi na xa k̄indoo Ndios xí'in taxi ra ño'o yó'o nda'a na. 10 Saá ke'é t̄Abraham chi xindati ra ndí ndixa Ndios taxi ra ña kutakū ra ñoo ña vā'a ndino'o ña on vása ndi'i xá'a nda ñii k̄ivj, ñoo ña kúu ña chitónj Ndios ndasaá koo ña, ta Ndios kisa vā'a ra ñoo yó'o.

11 Ta xá'a ña xindaa ini ña Sara Ndios, vará xa kuā'a ní kujiya xikomí ñá, ta xikuu ña'ña'a ña ñi-kuchiño koo sa'ya, Ndios taxi ra ndee ña kukomí ñá ñii sa'ya ñá. Ta saá kundivi xí'in ña chi ndixa xindaa ini ña ndí Ndios kasa ndivi ra ña k̄indoo ra xí'in ñá. 12 Vará t̄Abraham t̄a t̄a xa kuā'a ní kujiya xikuu ra, ta on kɔó k̄a ndee xikomí yíkí koñu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta saá ni, k̄aku sa'ya ra, ta ñitondaa ra xikuu ra xijí síkuá ndi'i ñivi na Is-rael. Ta ñixina kuā'a ní sa'ya ñani síkuá t̄Abraham, ta nda ñii ñivi on vása ní-kuchiño ka'vi na ndasaá kúu nasa'ya ra chi ví'í ní ñivi kúu na. Nayó'o yóo na ndatán yóo kuā'a ní k̄imi ñoyívi ñino, yóo na ndatán yóo kuā'a ní yotí ña yóo yu'u m̄ini, saá yóo sa'ya ñani síkuá ra.

13 Ndi'i ñivi na ndatɔ'onj xá'a yó'o, xa ñitondaa k̄ivj ña ñixi'j na. Ta k̄ivj ñixi'j na, on t̄a'an ñaki'in na ña xindati na taxi Ndios nda'a na, ta saá ni, ndatán ñixiyo ña xiyita na xito na nda ñii noo xíká ní yóo ñava'a yó'o, saá ñixiyo ña, ta xikusijí ini na xí'in ñayó'o. Ta nda lo'o on vása ní-sandakoo na ña xindaa

ini na Ndios ña ndixa kundivi ña kindoo ra xí'in na. Chi ñivi yó'o kundaa ini na ndí ñoyívi yó'o on sivi ñoo na xikuu ña, chi ñivi na yá'a kua'an kuiti xikuu na. ¹⁴ Ta ñivi na xáni sinj saá, sáná'a na ndí xíka na nándukú na ndixa ña kúu ñoo ndino'o mji na. ¹⁵ Ta ñivi yó'o, tá níxiyo na nándukú na mji ñoo ña sandakoo na, níkúu, ta saá kuchiño ndikó na no'o na ñoo noo kee na, níkúu. ¹⁶ Ta ñivi yó'o ndixa on vása ní-ke'é na saá, chi xindati na xaá na kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka ña yóo ñoyívi ñino. Ndios xa kisa ndivi ra ñoo va'a yó'o noo kutaku na, ta saá ñivi yó'o ká'an na, káchí na xí'in ra: "Yó'ó kúu Ndios mji ndi." Ta Ndios on vása kúka'an noo ra xa'a ña ká'an na saá xí'in ra.

¹⁷ Ta kivi Ndios xito ndoso ra taAbraham án ndixa va'a kasa ndivi ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta taAbraham, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, ñixiyo ti'va ra taxi ra sa'ya ra taIsaac ña sokó ra tayó'o noo Ndios, vará sa'ya ra yó'o xikuu ra ta ñii laá noo ra. ¹⁸ Ta xa kundaa ini ra ndí Ndios xa kindoo ra xa'a tayó'o, kivi káchí ra saá: "Xí'in sa'ya ún taIsaac kaku kua'a ní sa'ya ñani síkuá ún, saá kundivi ña kindoo j xí'in ún", káchí Ndios xí'in taAbraham. ¹⁹ TaAbraham ndixa ñixiyo ti'va ra ña sokó ra sa'ya ra nda'a Ndios, chi kúndaa ini ra ndí Ndios kómí ra ndee sanataku ra ñivi na ñixi'i. Vará taAbraham on vása ní-xa'ni ra sa'ya ra taIsaac, ta taIsaac ndatán yóo ta ñixi'i noo taAbraham, saá ñixiyo ra, ta ndatán yóo ta sanataku Ndios, saá ñixiyo taIsaac.

²⁰ Ta taIsaac, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, ndato'on ra xí'in ovi sa'ya ra taJacob ta taEsau ndí kivi ña vaxi Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ovi tayó'o. ²¹ Ta taJacob, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, tá xa yatin kixaa kivi ña kivi ra, ndato'on ra xí'in sa'ya ñani ra, na kúu sa'ya taJosé, ndí Ndios ke'é ra ñava'a xí'in nayó'o. Ta ndi'i ñika'an ra, ta saá ñitavi ndaa ra taon ra ta kisa to'ó ra Ndios. ²² Ta taJosé, xa'a

ña xindaa ini ra Ndios, tá'an yachi ka ña on ta'an kivi ra, ñika'an ra xa'a naño ra naIsrael ña ndasaá kee na ñoo Egipto ta ndikó na ñoo mji na kivi ña vaxi. Ta saá xa'nda chiño ra ña kuni'i na yiki koñu ra no'o ña xí'in na ta sanduxun na ña ñoo mji na.

²³ Ta taMoisés sakán ñiya'a lo'o kaku ra, ta nayivá si'i ra, xa'a ña xindaa ini na Ndios, chikaa se'é na ra ini ve'e na tixin ña unj yoo. Saá ke'é na xí'in ra, chi xini na ndí ta lo'o ta livi ní kúu ra, ta on vása ní-yi'vi na noo ña xa'nda chiño tarey Faraón ña ñika'an ra ndí xini ñó'ó kivi ndi'i nataa válí sa'ya naIsrael.

²⁴ Ta taMoisés, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, kivi ñitondaa ra nduu ra ñii ta, ñi-xiin ra kutaku ka ra ndatán ñii ta sa'ya ña'a ñasa'ya tarey Faraón. ²⁵ Ta nda víka, chikaa ini ra nakutá'an ra ñii nduu ra xí'in naño mji ra naIsrael, na kúu naño Ndios. Nakaxin ra xo'vi ra xí'in nayó'o noo ña kutaku ra sakusij ra ini mji ra xí'in ña on vá'a ña kútoo ñivi ké'é na ñoyívi yó'o. ²⁶ Ta xani sinj ra va'a ka ná xo'vi ra noo ña va'a kutaku ra ta kukomí ra kua'a ní ñakuíka ñoo Egipto. Chi chikaa ini ra xo'vi ra ta sakuka'an na noo ra ndatán saxo'vi na ta sakuka'an na noo ta ta ti'vi Ndios sakaku ñivi, saá chi taMoisés xindati ra ñava'a taxi Ndios nda'a ra kivi ña vaxi. ²⁷ Xa'a ña xindaa ini taMoisés Ndios, on vása ní-yi'vi ra noo ña saa ní ini tarey xini ña'a ra. Ta kee ra ñoo Egipto, ta xinakaa ndee Ndios ini ra ta on vása ní-sandakoo ra kisa ndivi ra ña kóni Ndios, chi ndatán yóo ta xito xí'in nduchú noo ra Ndios, saá ñixiyo ra.

²⁸ Xa'a ña xindaa ini ra Ndios, xa'nda chiño ra noo ñivi naño Israel ña sakana na viko Pascua. Ta xa'nda chiño ra noo na ña ka'ni na tindikachi, ta saá xí'in ñi rí sakuchu ni'ni na tón yé'é ve'e na. Ta xa'a ña kisa ndivi na saá, on vása ní-xi'i nda ñii ta sa'ya noo naIsrael, kivi ñiya'a ñaángel Ndios xa'ni ña nataa sa'ya noo naño Egipto. ²⁹ Xa'a ña

xindaa ini n̄ivi naIsrael Ndios, n̄iya'a nayó'o takuií tá naní M̄ini Kuá'á, saá chi Ndios nata'ví ra takuií yó'o ña nanonã rá, ta saá kindoo noo ño'o yichí noo n̄iya'a xa'a na. Tá nataa naEgipto xindikõn na sata nayó'o ta n̄iki'vi na kuã'an na noo yichí yó'o, ta saá Ndios taxi ra ña ndikó takuií nako'on rá, ta n̄ika'a ndi'i nataa naEgipto ini takuií yó'o.

³⁰ Xa'a ña xindaa ini naIsrael Ndios, n̄ixika na xino nduu na ke'e sata namã ñoo Jericó uxã kivi, ta saá kivi uxã nakoyo ndi'i namã yó'o. ³¹ Ta ñáRahab, ñá n̄iki'vi kuãchi xí'in kuã'a ní tãa ñoo Jericó, ta saá ni, xa'a ña xindaa ini ñá Ndios, ta xí'in ñato'ó va'a naki'in ñá nataa naIsrael kivi kixi na xito naní na ñoo Jericó yó'o. Tá xa'a ña ke'é ñá saá, Ndios sakaku ra ñáyó'o, ta õn vása ní-xi'j ñá ñii káchí xí'in n̄ivi naño ñá, na n̄i-xiin kasa ndivi ña kóni Ndios.

³² Ta õn vása xini ñó'ó ní ka ndato'onj xí'in ndó xa'a n̄ivi na va'a xindaa ini na Ndios. On nani ka nooj ndato'onj xa'a taGedeón, taBarac, taSansón, taJefté, taDavid, taSamuel, ta xa'a ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. ³³ Ta xa'a ña xindaa ini na Ndios, sava nayó'o kündeé na noo n̄ivi na inkã ñoo na kani tá'an xí'in na. Ta sava n̄ivi yó'o kisa nani na xí'in ñandaã xa'a inkã n̄ivi. Ta kivi xitaku ka na ñoyívi yó'o, sava n̄ivi yó'o naki'in na sava ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na taxi ra nda'a na. Sava n̄ivi yó'o, Ndios taxi ra ndee nda'a na ña nakasi na yu'u tleón ña n̄i-xa'ni ña'á rí. ³⁴ Ta sava nayó'o nda'va na ño'o ña ndee ní xixi. Sava nayó'o n̄ikaku na noo n̄ivi na kóni ka'ni ña'á xí'in espada. Vará sava nayó'o xikuu na n̄ivi na lo'o ndee xikomí, ta Ndios taxi ra ndee nda'a na ña kündeé na kani tá'an na ta kuchiño na noo natropa na inkã ñoo. ³⁵ Ta sava náña'a, n̄ixi'j nave'e ná, ta Ndios sanatakũ ra nayó'o ta xitaku tuku na xí'in ná.

Ta sava n̄ivi yo'vi ní n̄ixo'vi na, ta õn vása ní-ndukú na sakaku xí'in

m̄ji na noo ña kivi na, chi ndixa ndáti na natakũ na ñii kivi vaxi, ta saá kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka. ³⁶ Ta sava nayó'o yo'vi ní n̄indo'o na, kuã'a ní n̄ivi n̄ikusiki ña'á ta kani ní ña'á na xí'in kuártá. Sava nayó'o xino'ni na xí'in cadena ta xiño'o na ini ve'e kaã. ³⁷ Ta sava nayó'o yo'vi ní n̄ixi'j na xí'in yuu ña koon n̄ivi na. Sava nayó'o kini ní n̄ixi'j na, chi xí'in sierra sijn xa'nda ma'ño ña'á na, inkã nayó'o xa'ni ña'á na xí'in espada sijn. Ta sava nayó'o xindixin na ñii t̄indikachi, ta sava nayó'o xindixin na ñii t̄it̄isú'u, saá xitaku ndá'ví na, ta n̄ixiyo ní ña sándi'i ini na, ta n̄ivi na õn vása kándixa Ndios ndeé ní saxo'vi na nayó'o. ³⁸ Ta n̄ivi ñoyívi yó'o õn vása ndaya'ví kutaku na xí'in n̄ivi yó'o na kúu na yo'vi ní n̄ixo'vi xa'a ña xindaa ini na Ndios. N̄ivi na n̄ixo'vi ní yó'o n̄ixika na yuku yichí ta n̄ixika na yuku yúyú, xitaku na t̄ixin kavua, xiño'o na t̄ixin yavi, saá xitaku na, chi õn koó ve'e na ní-xiyo. ³⁹ Vará Ndios nika'an ra to'on va'a ní xa'a n̄ivi yó'o chi ndixa xindaa ini na ra, ta ndã ñii n̄ivi yó'o, kivi xitaku na ñoyívi yó'o, õn vása ní-naki'in na ña kindoo Ndios taxi ra nda'a na. ⁴⁰ Xa'a ñava'a ká'no ch̄itóni Ndios taxi ra nda'a yó, n̄ivi yó'o xini ñó'ó kundati na ndã tondãã kivi ña ñii káchí naki'in na ñava'a ká'no yó'o xí'in yó, chi kivi saá n̄ivi yó'o ta xí'in m̄ji yó, tondãã yó nduu yó n̄ivi na n̄ixino ndino'o noo Ndios.

12

To'on yó'o ká'an ndí Ndios táxi ra ña xo'vi n̄ivi na kúu sa'ya ra

¹ Ta saá xa xini yó ndí n̄ixiyo kuã'a ní n̄ivi na ndakuiin xa'a Ndios, n̄ivi yó'o ndatán yóo na xino nduu m̄ji yó, saá yóo na, saá chi ndatán xitaku na ñoyívi yó'o sáná'a ka ña m̄ji yó ndí xini ñó'ó kundaa ndino'o ini yó Ndios. Ta saá ná sandakoo yó ké'é yó ndi'i ña õn vá'a, chi ña õn vá'a kúu ña chíko'ni m̄ji yó. Ta ñii ki'va saá ná sandakoo yó ndi'i ña sási noo

yó ña on xijin taxi ko'on ndika yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta saá ná chikaá yó ndee ini yó ña vivii kundikon yó yichi Ndios xí'in ña ndino'o ini yó. ² Ná chikaá ini yó ndasaá kuiti xa'a Jesucristo, chi tayó'o kúu ta ta táxi ña vivii ndaa ini yó Ndios, ta chindee ra yó ñii ñii kivi ña va'a ka vaxi kua'no ña ndaa ini yó Ndios, anda tondaa ña xino ña ndatan kóni ra. Ta Jesucristo kundeé ini ra xí'in ña kuka'an noo ra kivi nixi'i ra nda'a tón cruz, chi kundaa ini ra ndí tá xa ndi'i ña nixov'i ra, ta saá kixaa ña kutú ñasii ini ra. Ta saá natakú ra, ta vitin yoo ra noo tayi tón ká'no tón ñindichi sijn kua'a Ndios ñoyivi ñino.

³ Xini ñó'ó vivii kani sijn ndó xa'a ña yov'i nindo'o Jesucristo, ta ndasaá nixov'i ní ra ke'é ñivi na on vá'a na ni-xiin koni ña'a, ta saá ni, kundeé ini ra noo ndi'i ñayó'o. Ta saá, xí'in ña xáni sijn ndó saá, kuu ndó ñivi na on nandikó ini, ni on sandakoo ndó ña ndixa ndaa ini ndó Jesucristo. ⁴ Vará yov'i ní xov'i ndó tixin ndee ña on vá'a ña káni tá'an xí'in ndó, ta saá ni, on ta'an tondaa ndó ña kivi ndó, ndatan nixi'i Jesucristo. ⁵ ¿An xa nandoso ndó to'on ña nika'an Ndios xí'in ñivi na kúu sa'ya ra? Chi noo to'on ra, Ndios kachí ra saá:

Sa'ya mii kúu ún, tá sando'o i yó'ó ta va'a vivii sakuá'a ún ña sáná'a i yó'ó xí'in ña ndó'o ún saá.

Ta on sanakava ní ún ini ún tá kivi ká'an i to'on yov'i xí'in ún xa'a ña on vá'a ké'é ún.

⁶ Ndi'i ñivi na k'vi ní ini i xini, na kúu sa'ya i, ta sando'o i na ña sakuá'a na ndasaá kundeé na noo ña on vá'a,

ta saá ke'é na ñava'a ña kóni i, ta ndixa saxov'i i nayó'o kivi ké'é na ña on vá'a,

kachí Ndios. ⁷ Xini ñó'ó kundeé ndó xí'in ña xov'i ndó, chi xí'in ña xov'i ndó, Ndios sáná'a ra ndó'ó ndasaá sakuá'a ndó kundeé ndó noo ña on vá'a, ta vivii kundikon ndó yichi ra, ta ña ké'é ra saá xí'in ndó sáná'a

ña ndí ndó'ó kúu ndó sa'ya ndino'o Ndios. Saá chi ndi'i na kúu yivá ndato'on na xí'in sa'ya na ta sando'o na sa'ya na xa'a ña sakuá'a na vivii kutaku na. ⁸ Ndixa Ndios ndato'on yov'i ra xí'in ndi'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o ra, ta sando'o ra nayó'o. Ta Ndios tá on vása ké'é ra saá xí'in ndó, ta saá ñayó'o sáná'a ña ndí on sivi sa'ya ndino'o ra kúu ndó. ⁹ Tá kivi xikuu yó naváli, ta nayivá yó ñoyivi yó'o ndato'on na to'on yov'i xí'in yó, ta sando'o na yó xa'a ña sakuá'a yó ke'é yó ñava'a. Ta xa'a ña ke'é na saá xí'in yó, kisa to'ó yó na. Ta saá ndixa xini ñó'ó chikaá so'o ní ka yó to'on ña ká'an Yivá yó Ndios, ta yoo ñoyivi ñino, ta saá kuchiño kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁰ Ta lo'o kuiti kuya kivi nixiyo válí yó, nayivá yó ñoyivi yó'o nika'an na to'on yov'i xí'in yó, ta sando'o na yó kivi ke'é yó ña on vá'a. Ta nayivá yó ke'é na saá xí'in yó chi xáni sijn na ndí xa'a ñava'a mii yó kúu ña. Ta Ndios sando'o ra mii yó chi xini ra yu kúu ñava'a ndino'o chindee mii yó ña nduu yó ñivi na ndii ta na yii ndatan yoo mii ra. ¹¹ Ta kivi Ndios sando'o ra mii yó xí'in ña táxi ra ña yov'i ndó'o yó, ta on vása kúsi i ini yó ña ndó'o yó saá, ta nda víka, ñayó'o sákuchuchú ní ña ini yó. Ta saá ni, tá va'a sakuá'a yó kundeé yó noo ña on vá'a ta ke'é yó ñava'a ndatan kóni Ndios, ta saá nduu yó ñivi na koo ñava'a ini, ta kuu yó ñivi na ke'é ñava'a xí'in inka ñivi.

To'on yó'o ká'an xa'a ñivi na chikaá nino ñava'a sáni'i Ndios na

¹² Ñakán on sandakoo ndó ké'é ndó ña kóni Ndios, ta ndukú ndó noo ra ña taxi ra ndee ra nda'a ndó ña va'a kundikon ndó yichi ra.

¹³ Ta ko'on ndó yichi ndakú, ta saá chikaá ndó ndee ini ñivi na vitá ndikon yichi Jesucristo, xa'a ña vivii ka kundikon na yichi ra.

¹⁴ Xini ñó'ó nandukú ndó ndasaá va'a kutá'an ndó xí'in ndi'i ñivi.

Ta sandakoo ndó ndi'i ña on vá'a, ta xí'in ñandii ini ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, chi ñivi na on vása ndii noo Ndios, nda ñii kivi on vása koni na ra xí'in nduchu noo na. ¹⁵ Ndi'i ndó, koto va'a ndó xí'in tá'an ndó ta chindeé tá'an ndó ña nda ñii ndó on kuxiká ndó noo Ndios, saá chi tá kuxiká ndó noo Ndios, ta saá on naki'in ndó ñava'a saní'i ra ndó'ó. Koto va'a xí'in mji ndó koto ndá koo ñii ndó'ó kuu ndó ñivi na sakaku kuachi, ta saá kuachi yó'o sakani tá'an ña ndó'ó ta sativi ña ndó'ó. ¹⁶ Ndó'ó nataa, on kivi ndó xí'in ña'a ña on sivi ñási'í ndó kuu. Ndó'ó náña'a, on kivi ndó xí'in ta ta on sivi yij ndó kuu. Ta on kani ini ndó ndí on vása ndáya'ví to'on Ndios, on ke'é ndó ndatán ke'é taEsaú xina'á, chi taEsaú xa'a ña kuu ra sa'ya noo yivá ra xikomí ra ndayí naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta tayó'o nasama ra ndayí yó'o noo ña naki'in ra ñii laá ko'ó ñaxíxi. ¹⁷ Ta ndó'ó xa kundaa ini ndó ña ñindo'o ra, saá chi kivi ñandikó ini ra ta ndukú ra naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta saá ni-kuchiño ka yivá ra taxi ra ñava'a yó'o nda'a ra. Vará ndeé ní ñixaku ra, ta saá ni, ni-kuchiño ka yivá ra nasama ra ña xa ke'é ra.

¹⁸ Ta ña ñindo'o naxij síkuá yó xina'á on sivi ñii kuu ña xí'in ña táku ndó'ó vitin. Chi ndó'ó on vása ní-xaa yatin ndó yuku ña naní Sinaí, ta naxij síkuá yó ñixaa yatin nayó'o ta xini na noo xixi ño'ó noo naa ní yuku yó'o, ta ndeé ní kani tachi. ¹⁹ Ta xini so'o naxij síkuá yó ña ñinda'yi tón trompeta, ta xini so'o na to'on ña ñika'an Ndios xí'in na. Tá'an mií xini so'o na to'on Ndios ña ká'an ra xí'in na, ta saá xaku ndá'ví na noo ra ña on ka'an ka ra xí'in na, ²⁰ chi to'on ña ká'an ra xá'nda chiño ra noo na, on vása ní-kundee ini na koni so'o na ña, chi to'on yó'o káchí ña saá: "Tána kundoso ñii ñivi án ñii kitj noo ño'ó yuku Sinaí yó'o, ta xini ñó'ó kivi ñivi yó'o án kitj yó'o xí'in yuu ña koon na, án xí'in yiton tón sijn nó", saá káchí Ndios xí'in na.

²¹ Ña xini na ta xini so'o naxij síkuá yó naIsrael yó'o, ta ñiyí'ví ní na, ta anda taMoisés ñika'an ra, káchí ra saá: "Ndeé ní yí'ví ña kisin ñino i xí'in ña", káchí ra.

²² On sivi ndatán ñindo'o naxij síkuá yó naIsrael yó'o kuu ña ndó'ó ndó vitin, chi mji ndó xa kuyatin ndó yuku ña naní Sion noo yóo ñoo Ndios, ta taatáku. Ta mji ñoo yó'o ndatán yóo ñoo Jerusalén ña nákaa ñoyívi ñino, saá yóo ña, noo yóo ku'a ní mil naángel kisa ká'no na Ndios. ²³ Ta ñoo yó'o yóo ndó noo nákutá'an ndó xí'in ñivi na kuu sa'ya Ndios, na ñika'yi kivi noo libro yij Ndios ñoyívi ñino. Ta xa kuyatin ndó noo Ndios, ta ta kisa nani ndi'i kuachi ñivi ñoyívi yó'o, ta xa kuyatin ndó noo ndi'i ñivi na va'a na xa ñixi'í na kuu na sanduu Ndios nayji. ²⁴ Ta xa kuyatin ndó noo Jesucristo, chi xí'in tayó'o Ndios kindoo ra inka ñaxaa ña chindú'u ra xí'in ñivi ña taxi sanakutá'an va'a na xí'in Ndios vitin. Chi ñij Jesucristo ña ñixita nda'a tón cruz taxi ña nduu ñivi na ndii noo Ndios, ta ñij yó'o kómí ka ña ndeé noo ñij taAbel ña ñixita xina'á.

²⁵ Ta saá koto va'a ndó, on xaa noo ndó Ndios, ta ta ká'an xí'in ndó. NaIsrael xina'á on vása ní-kaku nayó'o noo Ndios xa'a ña ni-xiin na kandixa na ra, kivi ñika'an ra xí'in na noo yóo yuku Sinaí ñoyívi yó'o. Ta mji yó, tá on xiin yó kandixa yó Jesucristo, ta ta ká'an xí'in yó nda ñoyívi ñino, ndixa nda lo'o on kaku yó noo ra. ²⁶ Ta xina'á kivi ñika'an Ndios, ta to'on ra sataan ña ñoyívi yó'o, ta vitin ká'an ra, káchí ra saá: "Vaxi ñii kivi, ta ñii laá ka yichj sataan ñoyívi noo ño'ó, ta sataan ñoyívi ñino", káchí ra. ²⁷ Tá ña ñika'an Ndios to'on yó'o ndí inka yichj sataan ra ñoyívi yó'o, kundaa ini yó ndí ndi'i ña kisa va'a ra ña kuu ña kivi sakanda ra, ndi'i xa'a ndi'i ñayó'o. Ta saá ndi'i ña on kivi sakanda ra kindoo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. ²⁸ Ta yichj noo xá'nda chiño Ndios kutaku yó xí'in ra, nda lo'o on

sakanda ra ñayó'o. Ta x̄a'a ñayó'o x̄in̄i ñó'ó k̄a'an yó: "Táxa'vi ún, Tata Yivá yó Ndios", ta va'a ná kasa ká'no yó ra x̄i'in ña ndino'o ini yó x̄a'a ña sakusij yó ini ra, ta chinóo síkón yó ñato'ó ra. ²⁹ Saá ke'é yó, chi Ndios yóo ra ndatán yóo ño'o x̄ixi ña xá'mi ta sándi'i x̄a'a ndi'i ña on vá'a.

13

Tò'on yó'o ká'an ndasaá x̄in̄i ñó'ó kutaku yó ña sakusij yó ini Ndios

¹ Ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, on sandakoo ndó ña ndixa kí'vi ini ndó x̄in̄i tá'an ndó, chi ndatán yóo ñani m̄ji ndó saá yóo ndó x̄i'in tá'an ndó. ² Ta on nandoso ndó ña va'a naki'in ndó ñivi na kixaa ve'e ndó. Chi x̄ina'á sava ñivi va'a naki'in na ink̄a ñivi, vará on vása ní-kundaa ini na ndí naángel na k̄ixi noo Ndios kúu na naki'in na.

³ On nandoso ndó x̄a'a ñivi na ñó'o ini ve'e k̄aa x̄a'a ña ndik̄on na Jesucristo. Chindeé ndó nayó'o, ta ndatán yóo ña ñó'o m̄ji ndó ini ve'e k̄aa x̄i'in na, saá chindeé ndó na. Kani s̄in̄i ndó x̄a'a ñivi na xó'vi ní ké'é ink̄a ñivi x̄i'in na, ta chindeé ndó na, ndatán yóo ña xó'vi m̄ji ndó x̄i'in na, saá chindeé ndó nayó'o.

⁴ Ta ndi'i ñivi x̄in̄i ñó'ó kundaa ini na ndí ña ndáya'ví ní ta ȳij ní noo Ndios kúu ña tondá'a t̄aa x̄i'in ña'a. Ta t̄aa t̄aa yóo ñásí'í on vá'a k̄i'vi ra x̄i'in ink̄a ña'a, ta ña'a ña yóo ȳij on vá'a k̄i'vi ñá x̄i'in ink̄a t̄aa. Ta saá ñii ñii nayó'o x̄in̄i ñó'ó vivii taxi ndino'o x̄i'in m̄ji na nda'a tá'an na. Saá chi Ndios kasa nani ra x̄a'a t̄aa t̄aa kí'vi kuachi x̄i'in ña'a ña on s̄iví ñásí'í ra kúu, án ña'a ña kí'vi kuachi x̄i'in t̄aa t̄aa on s̄iví ȳij ña kúu.

⁵ On sandi'i ní ini ndó x̄a'a ña ndukú ndó kukomí ndó kuá'a ní s̄i'ún. Nd̄a vík̄a, ná kusij ini ndó x̄i'in ña kómí ndó, chi saá k̄achí Ndios: "Ndi'i saá k̄iv̄i yóo j̄ x̄i'in ndó. Nd̄a lo'o on sandakoo j̄ ndó'ó nd̄a ñii k̄iv̄i", k̄achí Ndios. ⁶ Ñakán kúchiño k̄a'an yó x̄i'in ndino'o ini yó, k̄achí yó saá:

"M̄ji Ndios kúu t̄aa t̄aa yóo chindeé ȳij,
ta saá nd̄a lo'o on kuyi'ví
nd̄a yukú noo ña on vá'a ndukú ñivi
ke'é na x̄i'in j̄",
saá k̄achí yó.

⁷ Naká'an ndó x̄a'a ñivi na x̄indiso chiño noo ndó na kúu na ndato'on x̄a'a to'on Ndios x̄i'in ndó, ta saná'a na ndó'ó ndasaá vivii kundik̄on ndó yich̄i ra. Kani s̄in̄i ndó ndasaá vivii x̄itaku na ñoyívi yó'o, ta ndasaá vivii x̄indaa ini na Ndios ndi'i saá k̄iv̄i. Ta m̄ji ndó x̄in̄i ñó'ó kundik̄on ndó yich̄i Ndios ndatán x̄indik̄on nayó'o.

⁸ Jesucristo on vása násama ra. Ñii yóo ra ndatán ñixiyo ra x̄ina'á, saá yóo ra vitin, ta saá koo ra ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi. ⁹ On taxi ndó ña sandá'ví ink̄a ñivi ndó'ó x̄i'in ña saná'a na ndó'ó ink̄a to'on ña on vása yóo yu'ú x̄i'in to'on Ndios. Ndios ndixa ké'é ra ñava'a x̄i'in m̄ji yó, ta ñava'a yó'o kúu ña chíkaa ndee níma yó. Ta ndayí ña xá'nda chiño ña ká'an x̄a'a yu kúu ña va'a kuxu yó, ta yu kúu ña on vá'a kuxu yó, ta ndayí yó'o on vása chindeé ña m̄ji yó ña kutaku yó ndatán kóni Ndios.

¹⁰ Ta m̄ji yó kúu yó ñivi na ndik̄on yich̄i Jesucristo, ta t̄ayó'o ñisok̄o ndi'i x̄i'in m̄ji ra nda'a tón cruz, tón ñixiyo ndatán ñixiyo nam̄a ȳij ve'e ño'o mandiado noo ñisok̄o nasutu kit̄i kuȳa x̄ina'á. Ta x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo ta ñii yóo yó x̄i'in ra, vitin xa ndoo kuachi yó, ta nákutá'an va'a yó x̄i'in Ndios. Ta nasutu na on x̄in̄i kandixa Jesucristo, ta kisa chiño k̄a na noo ndayí yata ña x̄a'nda chiño t̄aMoisés, ta ña ké'é na saá on vása chindeé ña nayó'o ña kutá'an va'a na x̄i'in Ndios. ¹¹ Ñii ñii kuȳa taká'no noo nasutu x̄ini'i ra ñii kit̄i ta x̄ik̄i'vi ra ini Cuarto ñaȲij Ndino'o ve'e ño'o mandiado x̄a'a ña taxi ra ñii yó'o ña sok̄o ra ña noo Ndios ña nakata ña kuachi ñivi; ta saá ȳik̄i koñu kit̄i tí ñixi'i yó'o x̄ixa'mi na ña ñii x̄i'ña ña x̄ik̄a lo'o noo ñoo noo x̄itaku ñivi. ¹² Ta ñii k̄i'va saá, Jesucristo ñix̄o'vi

ra ta n̄ixi'j ra ñii xiiña ña xíká lo'o noo ñoo Jerusalén. Ta xí'in n̄ij ra ña n̄ixita nda'a tón cruz, Ndios nákata ra kuachi n̄ivi. ¹³ Ñakán va'a kee yó ñoo noo táku n̄ivi na on x̄iin kandixa Jesucristo, ta ko'on yó nakutá'an yó xí'in ra ñii xiiña ña xíká lo'o noo ñoo yó'o. Ta saá ñii káchí xo'vi yó xí'in ña sakuka'an n̄ivi noo yó, ndatán n̄ixo'vi m̄ij ra. ¹⁴ Chi on koó nda ñii ñoo ñoyivi yó'o ña koo ndi'i saá k̄ivi noo kindoo yó kutaku yó. Ta saá m̄ij yó kóni ní yó k̄i'vi yó ñoo xaá ña vaxi noo kutaku yó ndi'i saá k̄ivi. ¹⁵ Xa'a ña yoo Jesucristo táku ra nima yó vitin, ná kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá k̄ivi, ta kachí yó saá: "Ndios kúu Taa taKá'no ní noo yó", saá kachí yó. Ta to'on ña ká'an yó xí'in ndino'o nima yó saá, ndatán yoo ñava'a sóko yó noo Ndios, saá yoo ña. ¹⁶ On nandoso ndó ke'é ndó ñava'a, ta xí'in ña kómí ndó chindeé ndó n̄ivi na on koó ña kómí, chi ndatán yoo ña sóko ndó noo Ndios, saá yoo ña chindeé ndó n̄ivi, ta xí'in ña ké'é ndó saá sákusi ndó ini Ndios.

¹⁷ Kasa ndivi ndó ña ndúkú na ndiso chiño noo ndó, ta kasa n̄ino xí'in m̄ij ndó xa'a ña viví kasa ndivi ndó ña ká'an na xí'in ndó. Saá chi na ndiso chiño noo ndó on vása sándakoo na ña viví ndáa na ndó'ó, chi tondaa ñii k̄ivi koni ñó'ó kuita nayó'o nataxi na kuenda noo Ndios xa'a chiño kisa ndivi na. Ta ndó'ó kasa ndivi ndó ña kóni na, ta saá nayó'o xí'in ñasi ini na kuchicho na kasa ndivi na chiño na. Ta ndó'ó xini ñó'ó viví kasa ndivi ndó chiño noo na xa'a ña on kuchuchú ini na. Saá chi, tá on vása viví kisa ndivi ndó chiño saá, ta ña man̄i kúu ña noo m̄ij ndó.

¹⁸ On sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios xa'a ndi. Chi xini va'a ndi ndi on koó kuachi ndiso ndi, ta chikaá ini ndi ke'é ndi ndasaá kuiti ñandaa ndi'i saá k̄ivi. ¹⁹ Ta yi'j xáku ndá'ví j noo ndó ña ka'an ndó ndukú ndó noo Ndios, ña yachi taxi ra xaá tuku j noo ndó.

To'on yó'o kúu to'on sondí'i noo tutu yó'o

²⁰ Ta xa'a ña ke'é Jesucristo ña n̄ixita n̄ij ra nda'a tón cruz, Ndios kindoo ra ñii ñava'a ká'no xí'in yó ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. Ndios taa ta táxi ñava'a nákaa ini yó kúu taa ta sanatakú Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta Jesucristo ndaa ra m̄ij yó ndatán yoo ñii taa ta viví ndaa ndikachi sana ra. ²¹ Yi'j ndúkú j noo Ndios, ña taxi ra ndee ra nda'a ndó xa'a ña kuchicho ndó kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta xí'in ña kisa chiño Jesucristo ini yó, ná sanduu ra yó n̄ivi na sakusi ini Ndios. Ta xa'a ñayó'o, ná kasa ká'no ní yó Jesucristo ndi'i saá k̄ivi. Saá ná koo ña.

²² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví j noo ndó, ndi xí'in ña ká'no ini ndó chikaá so'o ndó to'on ña n̄itaa j noo tutu yó'o. Chi on vása ní-taa j kuá'a ní to'on noo tutu yó'o.

²³ Ta kóni j ndato'on j xí'in ndó'ó ña kundaá ini ndó ndi ñani yó ta Timoteo, xa kee ra ve'e kaa ta xa yoo ndika ra vitin. Táná kixaa yachi ra noo yoo j yó'o, ta saá xaá ra xí'in j ña koto ndi ndó'ó.

²⁴ Ta tí'ví ndi to'on ña chindeé ndó noo ndi ndi'i n̄ivi na ndiso chiño noo ndó, ta tí'ví ndi to'on ña chindeé ndó noo ndi ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na ndikon Jesucristo. Ta nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, na táku ñoo estado Italia, tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.

²⁵ Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña ñitaa taSantiago

*TaSantiago ti'vi ra to'on yó'o
ña chindeé ra na kándixa Jesucristo*

¹ Yi'i kúu taSantiago, taa ta kisa chiño noo Ndios xí'in noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Taa i tutu yó'o ña ti'vi i to'on va'a chindeé i ndó'o naño yó naIsrael, na nixita ní'no na táku ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyivi yó'o.

*Ña kóni Ndios kasa ndivi yó kivi
kixaa ñaxó'vi noo yó*

² Nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ná kunakaa ñasii ini ndó kivi kixaa ndi'i saá noo ña xó'vi noo ndó. ³ Saá chi kúndaq ini yó ndi' ndi'i saá noo ña xó'vi kúu ña xito ndoso mii yó án ndixa kándixa ka yó Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o sakuá'á yó nduu yó ñivi na kúndeé xí'in ña yo'vi, ta on sandakoo yó yichi va'a. ⁴ Tá on vása sandakoo yó yichi va'a, vará kuá'a ní ña xó'vi yó, ta saá nduu yó ñivi na va'a nixaqa xá'no noo Ndios, kuu yó ñivi na on vása xini ñó'ó ka inka noo ndee ña kasa ndivi na ña káchí ini Ndios.

⁵ Ta yóo ñii ndó'o, ta kúmanj xí'in ndó ñandíchi vaxi noo Ndios, ta va'a ndukú ndó ña noo Ndios, ta ndixa taxi ra ñandíchi nda'a ndó. Saá chi taa ta va'a ini kúu Ndios, on vása kúchiton ra nda ñii ñivi, ta táxi ra ñandíchi nda'a ndi'i ñivi na ndúkú ña noo ra; ñandíchi yó'o kúu ña xini ñó'ó ñii ñii ñivi ña va'a kutaku na ndatán kóni Ndios. ⁶ Ta kivi ndúkú yó ñandíchi noo Ndios, ta xini ñó'ó kandixa ndino'o ini yó ndi' ndixa taxi ra ña xini ñó'ó yó nda'a yó. Ta on vá'a kaka ovi ini yó, chi ndatán yóo takuii tá kánda xino noo mini, ta kuá'an rá yó'o ta kuá'an rá kaa, ke'é tachí xí'in rá, saá yóo ñivi na xika ovi ini. ⁷ Ta ñivi na xika ovi ini nda manj kundati na naki'in na ñava'a

ndúkú na noo Ndios, chi Ndios on taxi ra ña nda'a na. ⁸ Chi ñivi na xika ovi ini, vitin xani ini na: "Yichi yó'o kúu ña va'a ní", ta inka kivi tuku xani ini na: "Va inka yichi yó'o kúu ña va'a ka", ta saá tuku tuku násama na yichi noo xika na.

⁹ Ta ndó'o, nañani yó án náki'va yó na kúu nandá'vi ta kándixa ndó Jesucristo, ná kunakaa ñasii ini ndó, chi naná'no kúu ndó noo yichi Ndios. ¹⁰ Ta ndó'o, nañani yó án náki'va yó na kúu nakuíka, ná kunakaa ñasii ini ndó chi nákoní ndó nandá'vi kúu ndó noo Ndios. Ndatán yóo yita ña ndúta yuku, ta yachi ndi'i xa'a ña, saá yóo ñivi nakuíka, chi on vása kúndeé ñakuíka ñivi koo ña ndi'i saá kivi vaxi. ¹¹ Tá xitaan vaxi kana ño'o, ta kixá'á ndee ní chika ña ka'ni, ta yuku kui kixá'á ña yichi ña, ta yita livi kóyo ña noo ño'o, ta ndi'i xa'a ña. Ñii ki'va saá kundo'o nakuíka, kisa chiño na ta livi ní táku na, ta ñii kuiti kixaa ña kivi na.

Yóo ñayó'vi koto ndoso ña mii yó

¹² Nákaa va'a ñasii nima ñivi na kúndeé ini xí'in ndi'i ñayó'vi xito ndoso ña'á, ta vará nda yo'vi ní xó'vi na, ta on vása sandakoo na kándixa na Jesucristo. Ta saá Ndios cha'vi ra ñivi yó'o xí'in ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, chi saá yóo to'on ña nika'an ra chindú'u ra kundivi xa'a ñivi na kí'vi ní ini xini ña'á. ¹³ Tá yóo ñii ndó'o xani ini ndó ke'é ndó ña on vá'a, ta on kani ini ndó ndi' Ndios kúu taa ta chinda'á ndó'o ke'é ndó saá. Chi Ndios nda lo'o on vása xani ini ra ke'é ra ña on vá'a, ni on vása chú'u ra ñivi ke'é na ña on vá'a. ¹⁴ Ta ña káchí ini mii yó kúu ña chinda'á mii yó ke'é yó ña on vá'a, ta sándá'vi ña mii yó kasa ndivi yó ña on vá'a. ¹⁵ Táná kasa ndivi yó ña on vá'a ña kúsi ini yó, ta saá nakava yó kuachi, ta kixá'á yó taxi xí'in mii yó kutaku yó ña on vá'a. Ta xa'a ñayó'o kuá'an yó yichi noo ndaño'ó yó ta on kuchiño kutaku yó xí'in Ndios.

¹⁶ Ndó'ó nataa ñani yó xí'in ndó'ó naña'a kị'va yó, kí'vi ní ini j xini ndó'ó. Ndát'on j xí'in ndó: On sandá'ví xí'in mji ndó. ¹⁷ Chi ndi'i ña ndino'o va'a kómí yó ta naki'in ka yó, Yivá yó Ndios táxi sji ra ña nda'a yó. Ta Ndios kúu ta ta kisa va'a ndi'i ña kúu ño'o yé'e ña yóo ñoyivi njino. Ta mji Ndios on vása yóo ra ndatán yóo ña yé'e kisa va'a ra, saá chi ndásava yóo ña nákasí noo ña yé'e yó'o, ta on vása tívi ka noo ña ta nákoó kundatj. Ta Ndios, on koó ña kúchiño nasama ña'á, ta ni on vása násama xí'in mji ra. ¹⁸ Xa'a ña kándixa yó to'on ra ña kúu ñandaq, ta Ndios sanduu ra mji yó sa'ya ra, ta ndasa ra mji yó njivi xaá. Ta saá kúu yó nanóo noo ndi'i inká ña ndasa xaá Ndios kivi ña vaxi.

Ñayó'o ká'an xa'a yichj ndaq noo Ndios

¹⁹ Ndó'ó nañani yó xí'in náki'va yó, chikaq so'o ndó ña ka'an j xí'in ndó vitin: Ndi'i ndó xini ñó'ó sakuá'á ndó koni so'o ndó ña ká'an inká njivi xí'in ndó; tá kóni ndó ndakuijn ndó yu'u na, ta si'na kani va'a sijn ndó ndá to'on kúu ña va'a ndakuijn ndó yu'u na. Ta on kama ní saá ini ndó xí'in njivi. ²⁰ Chi táná saá ini yó xí'in inká njivi, ta on kivi kasa ndivi yó ña kóni Ndios. ²¹ Ñakán tava ndó ndi'i ña on vá'a ñó'o ka ini ndó xí'in ndi'i ñakini ñó'o ka níma ndó, ta ndixa sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i ña on vá'a. Ta xí'in ñat'ó naki'in ndó to'on Ndios ña njka'an ra xí'in yó. Chi to'on Ndios yó'o kómí ña ndee ña sakaku ña mji yó.

²² On sandá'ví xí'in mji ndó. Tá ndasaá kuiti xini so'o ndó to'on Ndios, on vása ndáya'ví ní ñayó'o. Saá chi ndixa xini ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an to'on Ndios, ta ko'on yó yichj noo xá'nda chiño ra. ²³ Njivi na kuiti xini so'o to'on Ndios, ta on vása kisa ndivi na ña ká'an to'on ra, nayó'o yóo na ndatán yóo ñii ta ta ndasaá kuiti xito ra noo ra noo yutátá. ²⁴ Chi tayó'o kuiti xito ra noo ra, ta saá kée ra kuá'an ra, ta on

vása ndi'i ini ra ndasa ndii ra noo ra, ta kama nándoso ra ndasaá káa noo ra. ²⁵ Ta njivi na on vása nándoso to'on Ndios ña xini so'o na, ta chíkaq na ndee nándukú na kasa ndivi na ña xá'nda chiño to'on yó'o, ta xa'a ña ké'é na ñayó'o, kunakaq ñasij ini na. Chi to'on Ndios ña va'a ndino'o kúu ña, ta kómí ña ndi'i ndee ra ña chindeé ña mji yó ña on vása ka'nda chiño ka ñandiva'a noo yó.

²⁶ Tá yóo ñii ndó ta xáni sijn ndó va'a ndikon ndó yichj Ndios, ta on vása násita xí'in mji ndó noo ndi'i ña on vá'a ka'an ndó, ta na sandá'ví xí'in mji kúu ndó, chi noo Ndios on vása ndáya'ví yichj kuá'an ndó. ²⁷ Tá kuá'an yó yichj ndaq ña ndáya'ví noo Yivá yó Ndios, ta ndixa kasa ndivi yó ñava'a ta chindeé yó ndi'i njivi na xó'vj, na kúu naválí xindá'ví na on koó yivá si'í, ta na kúu náña'a ná njixi'j yij, ta kundaa yó xí'in mji yó ña on ke'é yó ña on vá'a ndatán ké'é njivi ñoyivi yó'o.

2

Xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndi'i njivi

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ta kómí ndi'i ndee va'a. Ta xa'a ña kándixa ndó saá, on vá'a nakaxin ndó njivi, saá chi ñii kị'va xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó nandá'ví xí'in nakuíká. ² Tá nákutá'an yó ve'e noo kisa ká'no yó Ndios, tá xito yó ñii takuíká njivi ra noo ndóo yó, ta ndixin ra tikoto ña va'a ña yá'ví ní, ta nákaq se'e ña yé'e nda'a ra, ta tuku xito yó vaxi inká ta, tayó'o kúu ñii tandá'ví, ta ndixin ra tikoto lálá yatá, ta ndá'ví ní káa ra, ³ ta mji yó kama ní ta va'a ní to'ó kuá'an yó naki'in yó takuíká, ta ká'an yó xí'in ra, káchí yó saá: "Koo ún, tata, yó'o yóo táyí tón va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. Ta xí'in tandá'ví sijn ká'an yó xí'in ra, káchí yó saá: "Kundichi ún nda kaq, án noo ño'o yó'o va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. ⁴ Tá saá kisa ndivi yó xí'in

n̄ivi, ñayó'o sáná'a ndí nákaḁxin yó n̄ivi chi va'a ka naki'in yó nakuíká n̄o nandá'ví. Ndatán yóo nachíño na ɔn vása va'a kisa nani kuachi, saá yóo m̄i yó, tá nákaḁxin yó n̄ivi.

⁵ Nañani yó xí'in náki'va yó, koni so'o va'a ndó ña ká'an̄i xí'in ndó: Ndios n̄ika'an ra ndí nandá'ví ñoyívi yó'o kuu nakuíká n̄o ra xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta n̄ivi na kándixa yó'o kúu na kutaku xí'in ra ta ka'nda chiño na xí'in ra n̄o ndi'i ña yóo, chi saá yóo tɔ'on ña n̄ika'an Ndios ch̄indú'u ra kundivi xa'a n̄ivi na kí'vi ní ini xini ña'á. ⁶ Ta m̄i ndó, ɔn vá'a ké'é ndó chi kisa n̄ino ndó nandá'ví. ¿An ɔn s̄ivi nakuíká kúu na sáxo'vi ní ndó'ó, ta chíkaa na kuachi xa'a ndó n̄o nachíño ña sando'o na ndó'ó? ⁷ ¿An ɔn s̄ivi m̄i nakuíká yó'o kúu na ká'an tɔ'on ɔn vá'a ta kúsiki na k̄ivi Jesucristo, Taa taKá'no n̄o yó?

⁸ N̄o tɔ'on Ndios ña n̄itaa taMoisés xina'á, yóo ndayí ña kúu ña ká'no va'a n̄ika'an Ndios, káchí ña saá: “Ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini ndó xini ndó xí'in m̄i ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó.” Tá ndino'o ini ndó kisa ndivi ndó ndayí yó'o, ta saá va'a ké'é ndó. ⁹ Tá nákaḁxin ka ndó n̄ivi ta náki'in va'a ka ndó nakuíká n̄o nandá'ví, ta nákuiso ndó kuachi, chi yá'a ndoso ndó ndayí Ndios. ¹⁰ Ta saá, tá yóo n̄ivi na kisa ndivi ndi'i ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, ta yá'a ndoso na ñii laá kuiti ndayí yó'o, ta xa'a ñayó'o nákuiso na kuachi n̄o Ndios. Ñii k̄i'va ndatán n̄iya'a ndoso na ndi'i ndayí Ndios, saá yóo kuachi ndiso na n̄o Ndios. ¹¹ Saá chi ñii laá Ndios kúu taa ta xa'nda chiño ndi'i ndayí. Xa'nda chiño ra: “On vá'a kusun ñii taa xí'in ñii ña'a ñá ɔn s̄ivi kúu ñásí'í ra, ta ni ɔn vá'a kusun ñii ña'a xí'in ñii taa ta ɔn s̄ivi ȳi ñá kúu.” Ta tuku xa'nda chiño Ndios: “On vá'a ka'ni ñii n̄ivi inka n̄ivi.” Ta saá ká'an̄i xí'in ndó, tá ñii taa xa'ni ra ñii n̄ivi vará ɔn vása ní-kis̄in ra xí'in inka ña'a ñá ɔn s̄ivi kúu ñásí'í ra, ta tayó'o nákuiso ra

kuachi n̄o Ndios, chi ndatán yóo taa ta n̄iya'a ndoso ndi'i ndayí, saá yóo ra. ¹² Xini ñó'ó koto va'a yó xa'a tɔ'on ká'an yó ta xí'in ña ké'é yó. Saá chi va'xi ñii k̄ivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in tɔ'on ña xa'nda chiño Jesucristo, kasa nani ra ña, chi tɔ'on ña xa'nda chiño Jesucristo kómí ña ndee ña chindeé ña m̄i yó ña ɔn ka'nda chiño ka ñandiva'a n̄o yó. ¹³ Ta kixaa k̄ivi kasa nani Ndios xa'a kuachi yó, Ndios ɔn kundá'ví ini ra koni ra n̄ivi na ɔn vása ní-kundá'ví ini xini inka n̄ivi. Ta n̄ivi na kundá'ví ini xini inka n̄ivi, Ndios kundá'ví ini ra koni ra na. Ña kundá'ví ini yó xini tá'an yó kúu ña xini ñó'ó ní n̄o Ndios, saá chi xí'in ña kundá'ví ini ra xini ra n̄ivi kasa nani ra kuachi na.

*Xini ñó'ó kasa ndivi yó tɔ'on Ndios,
ɔn s̄ivi koni so'o kuiti yó tɔ'on ra*

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá kuiti ká'an yó: “Ȳi'í kándixāi Jesucristo”, káchí yó, ta ɔn vása kisa ndivi yó chiño va'a ña sáná'a ña ndixa kándixa yó ra, ta tɔ'on ká'an yó ndí kándixa yó, ɔn vása ndaya'ví ña n̄o Ndios, ni ɔn kúchiño ña sakaku ña m̄i yó. ¹⁵ Saá chi tá xito yó yóo ñii ñani yó an ñii k̄i'va yó, ta ɔn koó ña kundixin na, ni ɔn koó ña kuxu na, ¹⁶ ta káchí yó xí'in na: “Nakutá'an yó inka k̄ivi. Va'a koo ún, ta va'a ná koo tikoto kundixin ún chi v̄ixin ní, ta ku'a kuxu ún nda xaa ini ún”, káchí yó xí'in na, ta ɔn vása taxi yó ña xini ñó'ó na nda'a na, ta nda man̄i ká'an yó tɔ'on yó'o xí'in na, chi ɔn vása ndaya'ví ña. ¹⁷ Tá ndasaá kuiti ká'an yó kándixa yó Jesucristo, ta ɔn vása kisa ndivi yó chiño va'a ña kóni Ndios, nda man̄i ká'an yó kándixa yó Jesucristo, chi tɔ'on v̄ichí kuiti kúu ña.

¹⁸ Tá ñii ndó ká'an, káchí ndó: “Yóo n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta ɔn koó chiño va'a ké'é na. Ta yóo inka n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta kisa ndivi na chiño va'a ña kóni

Ndios”, káchí ndó. Ta yí'í ká'an i, ta on koó chiño va'a ké'é nivi, ta saá on koó ña kómí na sáná'a na ndí ndixa kándixa na Jesucristo. Ta nivi na ké'é chiño va'a, nayó'o kómí na ñava'a sáná'a na ndí ndixa kándixa na Jesucristo. ¹⁹ Tá yóo inká ndó ká'an, káchí ndó: “Kándixa i yóo ñii laá Ndios.” Ta ndó'ó ká'an saá, vará va'a kándixa ndó, ta xíní ñó'ó kundaā ini ndó ndí ñii k'i'va saá ndi'i ñanímā ndiva'a kándixa ña yóo ñii laá Ndios, tãndā kísín ña chi yí'ví ña xá'a ñayó'o. ²⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, on kí'ví ní kani sijní ndó. Xíní ñó'ó kundaā ini ndó ndí ndā mañi kúu ña kándixa ndó Jesucristo tá on vása kisa ndivi ndó chiño va'a ña kóni Ndios kasa ndivi yó. ²¹ ¿An on vása náká'án ndó ndasaá ke'é taAbraham, xii síkuá yó kuiya xina'á? Chi tayó'o chikaā so'o ra, ta kãndixa ra to'on ña nika'an Ndios xí'in ra, ta kisa ndivi ra ña sokó ra sa'ya ra taIsaac noo Ndios. Ta xá'a ñayó'o, Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu ra taa ta va'a ndino'o noo Ndios. ²² Ta vitin kundaā ini ndó ndí xíní ñó'ó nakutá'an ña kãndixa ra xí'in ña kisa ndivi ra ndatán kóni Ndios, ta xá'a ña chiño va'a kisa ndivi ra, nitondaa ra ña xindaa ndino'o ini ra Ndios. ²³ Ta saá kundivi ña nika'an to'on Ndios ña káchí: “TaAbraham kãndixa ra Ndios, ta xá'a ñayó'o, Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu taa ta ndii ta on koó kuachi ndiso noo ra”, káchí to'on Ndios. Ta xá'a ña kisa ndivi ra ñayó'o, nika'an nivi saá: “TaAbraham kúu taa ta náta'an va'a xí'in Ndios.”

²⁴ Ñakán kundaā ini yó Ndios ká'an ra ndí nivi na va'a ndino'o kúu yó noo ra, chi kándixa yó ra ta kisa ndivi yó to'on ra. ²⁵ Ta yóo inká to'on ña ndátō'on xá'a ñii ña'a ña naní Rahab, kuiya xina'á nixiyo ña ta xá'a s'i'ún nikisín ña xí'in kuá'a ní taa. Ta Ndios nika'an ra ndí nduu ñaña'a va'a ndino'o noo ra xá'a ña chindeé ña naIsrael; chi naki'in va'a ña ovi taa ta nixa'an xito naní ñoo Jericó. Saá chi ñaRahab tãan se'e

ñá nataa yó'o ini ve'e ñá, ta chindeé ñá na nikaaku na noo naño Jericó, ta saá kuchiño ndikó na kuano'o na noo ndati inká nataa tá'an na. ²⁶ To'on yó'o sáná'a ña mji yó ndí ña xíní ñó'ó ní kúu ña kasa ndivi yó chiño va'a ña kóni Ndios. Ta vitin va'a ná kani sijní ndó xá'a inká ña sáná'a, ndí yiki koñu yó xí'in nímā táku kómí yó, on kuchiño ta'vi tá'an ña, saá chi tá on koó nímā táku kómí yó, ta nivi nixi'i kúu yó. Ta saá kundaā ini yó tá ndixa kándixa yó Ndios, ta on kuchiño ta'vi tá'an ña kándixa yó ra xí'in ña kisa ndivi yó chiño ña kóni ra.

3

Xíní ñó'ó koto va'a yó xá'a to'on ka'an yó

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, va'a ndasaá kuiti lo'o ndó ndukú ndó kuu ndó nivi na sáná'a to'on Ndios. Saá chi Ndios kasa nani ra xá'a to'on ña sáná'a nivi, ta yo'vi ní ka saxo'vi ra nivi na sáná'a ña on sivi ñandixa kúu, ta ndixa yo'vi ka xo'vi nayó'o noo inká nivi na kándixa to'on Ndios. ² Ndi'i mji yó kuá'a ní yichi nákava yó kuá'a ní kuachi. Tá kuchiño naní'i yó nivi na ndā ñii yichi on vása ká'an ndā ñii to'on on vá'a, ta nivi yó'o ndixa kúu na nava'a ndino'o. Tá ndixa va'a kuchiño nivi xá'nda chiño na noo to'on ká'an na, ta ñii k'i'va saá kuchiño nivi yó'o ka'nda chiño na noo ndi'i ña on vá'a kóni ke'é yiki koñu na. ³ Ta vitin kani sijní ndó xá'a ña sáná'a ñii kaa ña chikaā yó yu'u tikuáyí ña nasita yó rí. Ñii kaa lo'o ní kúu ña, ta xí'in ñakaa yó'o kuchiño ka'nda chiño yó noo kití ká'no yó'o ña ko'on rí xí'in yó noo kóni mji yó. ⁴ Ta inká ña ndátō'on i xí'in ndó, kani sijní ndó xá'a tón barco. Ta tón ká'no ní kúu nó, vará ndā xíní ñó'ó nó tachí ndeé ní ña sakanda ña nó ko'on nó, ta xí'in ñii yiton lo'o tón naní timón káva na tón barco yó'o ña ko'on nó noo kóni mji taa ta káva tón barco. ⁵ Ta ñii k'i'va saá ndó'o yó xí'in to'on ña

ká'an yó. Saá chi lo'o ní yáa kómí yó ña táxi kama ní ka'an yó to'on, ta vará nda lo'o ní yáa kómí yó, ta ña ndeé ní kúu ña noo ndi'i yíkí koñu yó. Ndatán yóo ñii ño'o lo'o chíin ña xíxi, ta kúchiño ña ka'mi ña ñii yuku ká'no noo yóo ku'a ní yiton, saá yóo yáa yó, chi kúchiño ña sandi'i ña xa'a ku'a ní ñivi. ⁶ Ndatán yóo ño'o xíxi, saá yóo to'on ká'an yó. Chi yáa yó táxi ña ka'an yó ndi'i saá noo to'on ña on vá'a, ta ndi'i ndeé to'on on vá'a yó'o vaxi ña noo mji ñanima ndiva'a ká'no, ta kúchiño ña kasa kini ña ta sativi ña mji yó ndi'i saá kivi táku yó ñoyívi yó'o. ⁷ Ndixa mji yó nanivi xini va'a yó ndasaá ka'nda chiño yó noo ndi'i saá noo kití tí yóo ñoyívi yó'o, kití tí kúu tíyukú, kití tí yóo ndixin, kití tí ñoo tixin noo ño'o xíka, xí'in ndi'i kití tí ñó'o ini takuií. ⁸ Ta nda ñii ñivi on kivi ka'nda chiño na noo to'on ña vaxi noo yáa mji na. Chi yáa yó ña táxi ka'an yó to'on on vá'a, kómí ña ndeé ndiva'a ña ka'an ña to'on xati ña satakué'e ini ñivi. ⁹ Noo yáa yó vaxi to'on ña kisa ká'no yó Yivá yó Ndios. Ta tuku mji noo yáa yó vaxi to'on ña ká'an yó satavi chi'ña yó inká ñivi. Ta on vá'a ka'an yó saá, chi Ndios kúu ta ta kisa va'a ndi'i ñivi ndatán yóo mji ra. ¹⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vá'a kasa ndivi yó saá ña kée ovi noo to'on yu'u yó. Chi on vá'a ka'an yó to'on ña satavi chi'ña ñivi, ta tuku kee to'on yu'u yó ña ka'an yó ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ñivi. ¹¹ Ta va'a kani sijní ndó ña sáná'a ñii pozo noo vaxi takuií. Ndatán yóo pozo yó'o, saá yóo yu'u yó xí'in to'on ká'an yó. Saá chi ñii pozo noo káku takuií visi, on kivi kaku takuií yo'va ini ña. ¹² Ñandixa kúu ña, on vása kivi koon tíceituna nda'a tón higo, ta ni on vása kivi koon kuj'i higo nda'a tón uva. Ñakán tá yóo ñii pozo, on kivi ñii káchí kaku takuií visi xí'in takuií yo'va ini ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñandíchi ña vaxi noo Ndios

¹³ Tá yóo ñii ndó'ó, ta xáni sijní ndó ñivi ndíchi ní kúu ndó ta kúndaá ini ndó yichí Ndios, ta saá xini ñó'ó ke'é ndó ñava'a, ta to'ó ní kutaku ndó, ta xí'in ñayó'o saná'a ndó ndí ndixa ñandíchi Ndios kómí ndó. ¹⁴ Tá yóo ñii ndó'ó, ta kuini ini ndó xini ndó inká ñivi, ta káchí ini ndó kúu ndó na kúchiño ka noo inká ñivi, ta saá on vá'a kasa ká'no xí'in mji ndó ña kani sijní ndó ndí ndíchi ní kúu ndó, chi on sivi ñandaá kúu ña xáni sijní ndó. ¹⁵ Saá chi tá xáni sijní mji ndó ndí ñivi ndíchi ní kúu ndó, ta ña xáni sijní ndó saá on sivi ña vaxi noo Ndios kúu ñayó'o, ñandíchi mji ndó yó'o kuiti ñandíchi ñivi ñoyívi yó'o kúu ña, saá chi ñandiva'a ká'no táxi ña kani sijní ndó ndí ñivi ndíchi ní kúu ndó. ¹⁶ Saá chi tá yóo ñivi na kuini ini xini tá'an, ta káchí ini na kúu na na kúchiño ka noo inká ñivi, ta noo táku nayó'o on koó ñato'ó na xí'in inká natá'an na, chi yóo ndi'i saá noo ña on vá'a ké'é na. ¹⁷ Ta ñivi na kómí ñandíchi ña vaxi noo Ndios, nayó'o kúu ñivi na ké'é ñava'a noo Ndios, to'ó táku na, on vása káni tá'an na xí'in inká ñivi, na va'a ini kúu na xí'in inká ñivi, ta kúndá'ví ini na xini na inká ñivi, ta sáná'a na noo ñivi ñava'a ña xini na ke'é na, ta on vása nákaxin na ñivi, ni on vása kúu na ñivi na vatá án na ovi yu'u. ¹⁸ Ta ñivi na vivíi táku xí'in tá'an, ta ñii kiva saá ndúkú na ta chindeé na ña vivíi kutaku inká ñivi xí'in tá'an na, nayó'o kúu na kisa ndivi ña kóni Ndios, ta Ndios káchí ra ndí nayó'o kúu ñivi na va'a ndino'o.

4

On kúchiño kundikón yó yichí Ndios, ta ñii káchí kundikón yó yichí ñoyívi yó'o

¹ ¿Míkíá vaxi ña táxi kani tá'an ndó xí'in tá'an ndó? Ndi'i ña on vá'a ña kúsi ini ndó ke'é ndó, ñayó'o káku ña níma mji ndó. Ña on vá'a ña yóo níma ndó, ndi'i saá kivi káni tá'an ña xí'in ndó, chi kóni ña ka'nda chiño ña noo ndó. ² Ndó'ó kisa kuini ndó xí'in inká ñivi xa'a ña

kómí na, chi kóni ndó kukomí ndó kuá'a ní ñakuíká. Ta on kivi kukomí ndó ña, ta xa'a ñayó'o sákaku ndó kuachi xí'in tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in na, ta xá'ni ndó ñivi, chi kisa yichí ini ndó xa'a ña kómí na. On vása kómí ndó ña kóni ndó chi on vása ndúkú ndó ña ño Ndios. ³ Chi tá yóo ña ndúkú ndó ño Ndios, ta on vása náki'in ndó ña, saá chi ndasaá kuiti ndúkú ndó ñakuíká kóni mji ndó ña koni ñó'ó ndó ño káchí ini mji ndó, ta on vása ndúkú ndó ña kóni Ndios. ⁴ ¡Ndó'ó kúu ñivi na on vása ndino'o kí'vi ini xíni ndó Ndios! ¿An on vása kúndaá ini ndó, ndi'i ñivi na náta'an va'a xí'in ñoyívi yó'o on kúchiño kuu na ñivi na náta'an va'a xí'in Ndios? Saá chi ñivi na kúsij ini kisa ndivi ndi'i ña on vá'a ña kisa ndivi ñivi ñoyívi yó'o, ñivi yó'o kúu na on xijn chikaa so'o to'on Ndios, ni on xijn na koni na ra. ⁵ Xíni va'a yó to'on Ndios ña ñitaa na xina'á kúu ñandaá ña káchí ndí Níma Ndios ña chikaa ra ini ndi'i mji yó na kándixa ña'á, kí'vi ní ini ña xíni ña mji yó, ta nda lo'o on xijn ña kuxíká yó ño Ndios. ⁶ Ta Ndios ká'no ní ñava'a taxi ra nda'a yó ña chindeé ra yó kúndeé yó ño ña on vá'a, chi kí'vi ní ini ra xíni ra mji yó. Káchí to'on ra saá: "Ndios on xijn ra koni ra ñivi na kisa ká'no xí'in mji; ta va'a ní ka chindeé ra ñivi na to'ó ní ini ño ra", káchí to'on Ndios. ⁷ Ñakán xíni ñó'ó kandixa ndó Ndios ta kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta ño ñanáma ndiva'a ká'no xíni ñó'ó kasa ndee xí'in mji ndó, ta kasa téé ndó níma ndó ña on chikaa so'o ndó ña ká'an ña, ni on kasa ndivi ndó ña kóni ña, ta saá ñanáma ndiva'a ká'no yó'o kama kee ña ko'on ña ño ndó. ⁸ Kuyatin ndó ño Ndios, ta saá Ndios kuyatin ra ño ndó. Ndó'ó na ké'é ña on vá'a, sandakoo ndó ndi'i ña on vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó ñivi na ovi yu'u, vitin xíni ñó'ó sandakoo ndó yichí ñoyívi yó'o ta ndino'o ini ndó ko'on ndó yichí Ndios. ⁹ Ná kuchuchú ini ndó ta ná kuaku ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó. Ná sandakoo ndó ña kúsij

ní ini ndó xíni ndó ñoyívi yó'o, ta nduu ndó ñivi na kuchuchú ini, ta ndikó ini ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó. ¹⁰ Kuxítí ndó ta kuaku ndá'ví ndó ño Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a ndó, ta nduu ndó ñivi na va'a ño ra, ta Ndios ndasa ra ña kuu ndó ñivi naná'no yichí ño xa'nda chiño ra.

On vá'a ka'an yó to'on ndiva'a xa'a tá'an yó

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a tá'an ndó. Táná ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a nañani ndó án xa'a náki'va ndó, ta saá níma mji ndó káku ña kisa ndaa ndó xa'a kuachi tá'an ndó. Tá saá ká'an ndó, ta on vása kisa to'ó ndó ña xa'nda chiño Ndios, ña káchí ndí xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó. Ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an ndayí Ndios, ta on vá'a kani sijn ndó ndí mji ndó kúu na ná'no ka ño Ndios. ¹² Ñii laá Ndios kúu ta chindú'u ndayí, ta ndasaá mji Ndios kúu ta kúchiño kasa nani xa'a kuachi ñivi, chi kómí ra ndee ña kúchiño sakaku ra ñivi án taxi ra ña ndi'i xa'a na. Ta mji ndó, on ko' ndayí kómí ndó ña ka'an ndó xa'a natá'an ndó ndí ndiso na kuachi ño Ndios.

On vása xíni yó tá kutaku yó kivi taan

¹³ Sava ndó'ó ká'an ndó saá: "Vitin án taan ko'on yó inká ñoo ká'no, ta kasa chiño yó ñii kuiya, ta kuá'a ní si'ún kukomí yó", káchí ndó. Ta vitin koni so'o va'a ndó ña ka'an xí'in ndó. ¹⁴ On vása xíni yó yukia vaxi kundo'o yó kivi taan. Saá chi on xíni yó ndasaá yó ña táku yó. Ndatán yóo ñii viko nó'ó ño yuku, kánóo ña ñii káni lo'o ta saá ndáño'ó ña, saá yóo ña táku yó. ¹⁵ Ta xa'a ña on vása xíni yó yukia kundo'o yó kivi ña vaxi, va'a ka ka'an yó, kachí yó saá: "Tá Ndios kóni ra, ta kutaku yó ta kasa ndivi yó chiño yó'o án chiño kaa", saá xíni ñó'ó ka'an yó. ¹⁶ Ta ndó'ó, ndatán ká'an ñivi na ña'a ní ini, saá ká'an ndó, chi xáni sijn ndó kómí

ndó ndee ka'nda chiño ndó noo ndi'i ña ke'é ndó. Ta ña xani sijní ndó saá, ña on vá'a kúu ña. ¹⁷ Koto va'a ndó; tá xíní ndó ke'é ndó ñava'a, ta on vása kisa ndivi ndó ñava'a yó'o, ta saá kómí ndó kuachi noo Ndios.

5

Ndáví ní nivi nakuíká na kúu na ndiva'a ini

¹ Koní so'o va'a ndó'ó, nivi na kúu nakuíká. Kuaku ndó ta kuchuchú ini ndó chí vaxi kivi ña xo'vi ní ndó. ² Xa kixá'á tá'yi ndi'i ñakuíká kómí ndó, ta ndi'i tikoto ndó xa xaxi titikisin ña. ³ Ndi'i ñaoro xí'in ndi'i ñaplata ña kómí ndó xa ñikusu ndi'i ña. Ta xa vaxi yatin kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi, ta ndi'i ña ñikusu yó'o kúu ña ndakuijn xa'a ña on vá'a ke'é ndó. Ta xa'a ña ndakuijn ña saá, Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó koto ndó noo xixi ño'o ndi'i saá kivi. Saá chí ndó'ó ndasaá kuiti ndi'i ní ini ndó nakaya ndó ndi'i ñakuíká ta taan va'a ndó ña, ta on vása ní-xini ñó'ó ndó ña ndatán kóni Ndios. ⁴ Tuku koní so'o ndó. Ndó'ó on vása ní-cha'vi ndó nivi na kisa chiño xí'in ndó noo ño'o ndó, ta nivi na kisa chiño yó'o ndee ní ká'an kuachí na xa'a ndó. Ta Ndios, ta ta kómí ndi'i ndee, xíní so'o ra ña ká'an na xa'a ndó. Sijún ña on vása ní-cha'vi ndó nayó'o ndakuijn ña ndí ndiso ndó kuachi noo Ndios. ⁵ Ñoyívi yó'o xa va'a ní táku ndó xí'in ñakuíká ndó, ta xí'in sijún ndó xa ke'é ndó ndi'i ña kúsi ini ndó. Xa xixi ní ndó, ta xí'i ní ndó ta sanaño ní ndó mji ndó ndatán naño kití tí ka'ni na kuxu na, ta xa yatin vaxi kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndó. ⁶ Ndó'ó nakuíká sakuiso ndó kuachi nivi na on koó kuachi kómí, tãnda xa'ni ndó sava na, ta na on koó kuachi kómí yó'o on vása ní-kuchiño na xí'in ndó.

Xíní ñó'ó kasa ndee yó ini yó noo ña xo'vi yó

⁷ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, chikaá ndó ndee xí'in mji ndó ña kundati ndó anda kivi kixi tuku

Jesucristo, ta ta kúu taKá'no noo yó. Ndixa xíní ndó ñii ta ta kisa chiño noo ño'o si'na xíní ñó'ó kasa ndee ra ini ra kundati ra anda kivi kixá'á saví koon rá, ta kua'no ña chí'i ra, ta saá anda kixaa kivi ña nakaya ra ña xa'no yó'o ta koní ñó'ó ra ña. ⁸ Ta mji ndó, ñii ki'va saá xíní ñó'ó kasa ndee ndó ini ndó, ta on sandakoo ndó kundati ndó, chí yachi ní kixaa kivi ndikó tuku Jesucristo. ⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vá'a ká'an ndó to'on kuachí xa'a tá'an ndó, chí tá saá ká'an ndó, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi mji ndó ta saxo'vi ra ndó'ó. Xa yatin ní vaxi ta ta kasa nani xa'a ndi'i kuachi nivi. ¹⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, naká'an ndó xa'a naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. Nayó'o nixo'vi ní na ta kúndeé na kuchiño na xí'in ndi'i ña nixo'vi na. Ta kisa ndee na ini na ña xindati na ña sakaku Ndios na. Ta ndó'ó, ñii ki'va saá xíní ñó'ó kasa ndee ndó ini ndó ña kundati ndó. ¹¹ Tá yóo nivi na va'a kúndeé xí'in ndi'i ña xo'vi ní xo'vi na, ta nákaa ñasij ini na, ta saá kúnda ini yó ndí Ndios chindeé ra nayó'o. Ta ndó'ó xa xini so'o ndó xa'a taJob. Vará ndee ní nixo'vi ra ta kúndeé ra xí'in ndi'i ña ñindo'o ra, ta on vása ní-sandakoo ra yichí Ndios, ta Ndios taxi ra ñava'a nda'a tayó'o sondi'i. Xí'in ñayó'o Ndios saná'a ra ndí ta ta ká'no ini kúu ra ta kí'vi ní ini ra xini ra nivi.

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, koní so'o va'a ndó ña ká'an xí'in ndó vitin, chí inka to'on ká'no kúu ña. On chiná'a ndó xa'a ñoyívi ñino, ni xa'a ñoyívi yó'o, ni xa'a nda ñii inka ña yóo kuvá'a. Tá ká'an ndó saá: "Ke'éj chiño yó'o", án ká'an ndó: "On ke'éj chiño yó'o", ta saá xíní ñó'ó kasa ndivi ndó ndatán yóo ña ká'an ndó. Chí tá on vása kisa ndivi ndó to'on ká'an ndó, ta Ndios saxo'vi ra ndó'ó.

¹³ Tá ñii ndó'ó yóo ní ña xo'vi ndó, ta xíní ñó'ó ká'an ndó ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó. Tá ñii ndó'ó kúsi ní ini ndó, ta xíní ñó'ó

kata ndó yaa yji ña kasa ká'no ndó Ndios. ¹⁴ Tá ñii ndó'ó ndeé ní ndó'o ndó, ta xini ñó'ó ka'an ndó kana ndó naxikua'a ve'e ño'o ña kixi na ka'an na ndukú na noo Ndios xa'a ña sanda'a ra ndó'ó, ta xí'in ndayí Jesucristo chikaa na aceite sini ndó án noo kí'vi yikí koñu ndó. ¹⁵ Tá naxikua'a yó'o ndáa ini na Ndios xí'in ndino'o ini na, ta kándixa na ndí Ndios kasa ndivi ra ña ndúkú na noo ra, ta saá Ndios sanda'a ra na ndeé ndó'o. Chi tá nivi na ndeé ndó'o yó'o kómí na kuachi noo Ndios, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. ¹⁶ Ñakán xini ñó'ó na'ma ndó kuachi ndó xí'in tá'an ndó, ta ndukú ndó noo Ndios xa'a tá'an ndó ña sandúva'a Ndios ndó'ó. Chi Ndios xini so'o ra ta táxi ra ña xini ñó'ó nivi na kúu na xí'in ña ndixa ndino'o ini ndukú noo ra. ¹⁷ ¿Án on vása náká'án ndó xa'a taprofeta Elías?, ta ta nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. Xikuu ra ñii nivi ndatán yóo mii yó. Ta xí'in ndino'o ini ra nika'an ra ndukú ra noo Ndios ña on koon savi, ta saá on koó savi ní-koon noo ño'o uní kuyya sava. ¹⁸ Ta njya'a uní kuyya sava, ta tuku nika'an ra ndukú ra noo Ndios ña koon savi, ta saá kixá'á koon savi ndatán xini ñó'ó koon rá, ta noo ño'o tuku nakoo kui'i nda'a ndi'i yiton tón kui'i, ta ninduta ña chi'i nivi ta nakoo ndi'i noo ñaxíxi.

¹⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá ñii ndó'ó sandakoo ndó yichi ña ndaa, ta inka ndó'ó ká'an ndó xí'in nivi yó'o ña nandikó tuku na ko'on na yichi ña ndaa, ²⁰ ta yi'i kóni ña kundaa va'a ini ndó ndí ña va'a ní kúu ña ke'é ndó saá. Chi tá chindeé ndó nivi ña nandikó ini na ta sandakoo na kuachi ña nakava tuku na, ta tuku naki'in na ku'an na yichi Ndios, ta xí'in ñayó'o chindeé ndó na ña kaku na ña on ndaño'ó na noo Ndios. Ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi nivi yó'o, vará yóo ku'a ní kuachi ndiso na.

Tutu ñanoó ña n̄taa taPedro ña ti'ví ra kua'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

*TaPedro ti'ví to'on yó'o
kua'an ña chindeé ra n̄ivi na kándixa
Jesucristo*

¹ Yi'j, taPedro, ñii taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo kúu j. Ta táa j tutu yó'o xaá ña nda'a ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, na kúu na n̄ixita ní'no ta táku ndó ñoo n̄ivi na on s̄iví kúu naño m̄i ndó. Ta ñoo x̄iyo noo táku ndó vitin kúu ña ñó'o kua'a x̄iña ña naní Ponto, Galacia, Capadocia, Asia x̄i'in Bitinia. ² Yivá yó Ndios nda ñanoó xa x̄ini ra ndó'ó ta nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó sa'ya ra. Ta x̄i'in Níma ra kisa ndivi ra ña kuu ndó n̄ivi na ndii noo ra. Ta ke'é ra ñayó'o x̄i'in ndó chi kóni ra ña kasa ndivi ndó to'on ña n̄ika'an ra, ta kóni ra ña nakata ra kuachi ndó x̄i'in n̄ij Jesucristo ña n̄ixita nda'a tón cruz. Ta vitin kóni j ña ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a x̄i'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó x̄i'in ndi'i ñava'a yó'o.

*To'on yó'o ká'an ndasaá x̄ini ñó'ó
kutaku yó
ta kundati yó ñava'a noo Ndios*

³ Ta ná kasa ká'no yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Taá taKá'no noo yó. Saá chi Ndios kúnda'ví ní ini ra x̄ini ra m̄i yó, ta ke'é ra ña kaku xaá yó noo ra, chi sanatakú ra Jesucristo noo ña n̄ixi'j ra. Ta xa'a ña natakú Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ta ndáti yó naki'in yó ñava'a k̄indo Ndios taxi ra nda'a yó. ⁴ M̄i ñava'a yó'o ña ndáti yó xa yóo va'a ña ñoyivi n̄ino, ta nda ñii k̄ivi on kukini ña, ni on t̄iví ña, ta nda lo'o on ndi'i xa'a ñava'a yó'o. ⁵ Chi xa'a ña ndino'o ndáa ini yó Ndios, Ndios

x̄i'in ndeé ra ndixa ndáa ra m̄i yó, xa'a ña sakaku va'a ra yó. Saá chi ña ke'é ra saá kúu ña ch̄itóni Ndios, ta sanat̄ivi ra ñayó'o noo n̄ivi tá kixaa k̄ivi sondí'í ñoyivi.

⁶ Ñakán ná kunakaa ñasij ini ndó, vará x̄ini ñó'ó xo'vi ndó kua'a ní noo ñayó'vi ña koto ndoso ndó'ó, ta ña xo'vi ndó vitin lo'o kuiti k̄ivi kundo'o ndó saá. ⁷ Kixaa ñayó'vi noo ndó ña koto ndoso ña ndó'ó án ndixa ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo, chi ña kándixa ndó ra ndatán yóo kaa oro, saá yóo ña. Ta ndatán yóo ño'o ña x̄ixi, saá yóo ñayó'vi xo'vi ndó, saá chi ño'o ña x̄ixi xá'mi ña ndi'i kaa v̄ichí ña ndoo ndaa x̄i'in oro, ta ndi'i xa'a ñakaa on vá'a yó'o, ta saá k̄indo kuiti nina m̄i oro. Ta ña kándixa ndó Ndios ta ña kúndeé ini ndó x̄i'in ñayó'vi ña x̄ito ndoso ndó'ó, ndáya'ví ní ka ñayó'o noo ña kúu kaa oro, chi ndi'i xa'a ña kúu oro ñii k̄ivi vaxi. Ta ndó'ó, tá on vása sandakoo ndó ña va'a kándixa ndó Ndios, ta k̄ivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o ta ndi'i n̄ivi kuchiño koto na ra, ta saá Ndios kasa ká'no ra ndó'ó, ta taxi ra ñato'ó nda'a ndó.

⁸ Vará on ta'án koni ndó Jesucristo x̄i'in nduchú noo ndó, ta ndó'ó kí'vi ní ini ndó x̄ini ndó ra, ta kándixa ndó ra. Ta ká'no ní ñasij nákaa ini ndó, t̄anda ni on vása nání'í ndó to'on ña nandaxin ndó ndasaá yóo ñasij nákaa ini ndó. ⁹ Ta kúsij ní ini ndó vitin chi kúnda ini ndó ndí Ndios xa sakaku ra ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo.

¹⁰ Naprofeta na n̄ika'an ndoso to'on Ndios kujya x̄ina'á, nayó'o ví'í ní ka'vi na ta vivíi sakuá'á na xa'a ña kúnda ini na ndasaá ke'é Ndios ña sakaku ra n̄ivi. Ta ndato'on na x̄i'in n̄ivi xa'a ñava'a saní'í Ndios m̄i yó chi ta ká'no ní ini kúu ra. ¹¹ Níma Ndios* n̄ika'an ña ini naprofeta, ta ndato'on ña x̄i'in na ndasaá koo ña xo'vi Cristo, taá ta ti'ví Ndios ñoyivi yó'o ña sakaku ra n̄ivi, ta ndato'on ña ndasaá koo ña ká'no

* 1:11 Níma Ndios ñii kúu ña x̄i'in Níma Jesucristo.

ní ñato'ó naki'in ra sondi'i. Ta Níma Ndios ndato'on ña ndi'i ñayó'o kuiya xina'á, tá'an kúmanj kua'a ní ka kuiya ña kixaa ña kundivi ñayó'o. Ta saá naprofeta yó'o ka'vi na ta sakuá'á na ndasaá kundaaj ini na yu kuu Cristo, ta ama kundivi ñayó'o. ¹² Ta Ndios nandaxin ra noo naprofeta ndí on sivi xa'a kivi ña táku mji na kúu ña ká'an ra xí'in na, ta xa'a kivi ña táku mji yó vitin kúu ña nika'an ndoso na kuiya xina'á. Ta mji to'on va'a nika'an ndoso nayó'o xina'á, vitin inká nivi xí'in ndee Níma Ndios ndato'on na to'on yó'o xí'in ndó xa'a Jesucristo. Ta anda naángel kóni na kundaaj ini na xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in mji yó.

Tó'on yó'o ká'an ndí Ndios kóni ra ña kutaku ndii yó noo ra

¹³ Ñakán kani va'a sijní ndó ndasaá koo kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios. Koo ti'va ndó ña nasita xí'in mji ndó noo ña on vá'a, ta ndino'o ní ini ndó kandixa ndó ndí Ndios ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndó kivi kixi tuku Jesucristo ñoyívi yó'o. ¹⁴ Chi xíní ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an Ndios, ndatán yóo naváli na kisa ndivi to'on ká'an yivá na, saá kasa ndivi ndó. Ta vitin on kutaku ka ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni yíkí koñu ndó, ndatán xitaku ndó kivi xikuu ndó nivi na naa ini. ¹⁵ Ta saá nda víka xíní ñó'ó kundikon ndó ko'on ndó yichí va'a, ta kutaku ndii ndó noo Ndios, chi Yivá yó Ndios ta kana mji yó nduu yó sa'ya ra, kúu ra ta ta ndino'o ndii. ¹⁶ Chi noo to'on Ndios ña nita na xina'á, nika'an ra xí'in nivi na ndikon ña'á, kachí ra saá: "Xíní ñó'ó kuu ndó nivi nayji na kutaku ndii noo j, chi yi'i kúu ta tayji", kachí Ndios.

¹⁷ Ta ndó'ó ká'an ndó ndúkú ndó ñava'a noo Ndios, ta kachí ndó Yivá ndó kúu ra, ta saá, xíní ñó'ó kundaaj ini ndó ndí Ndios on vása nakaxin ra nivi, ta kúu ra ta ta ndasaá kuiti xí'in ñandaaj kasa nani ra xa'a ndi'i ña ké'é nivi ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o xíní ñó'ó xí'in ñato'ó kasa

ndivi ndó ña kóni ra ndi'i saá kivi ña táku ndó ñoyívi yó'o. ¹⁸ Chi xíní ndó Ndios sakaku ra ndó'ó noo yichí yatá ña on vása ndaya'ví ña nixika ndó si'na, chi naxii síkuá ndó kúu na saná'a ndó'ó yichí yatá yó'o. Ta on sivi xí'in oro ta ni on sivi xí'in plata, kúu ña cha'vi Ndios xa'a ña sakaku ra ndó'ó noo ña kua'an ndó yichí yatá, chi ñaoro xí'in ñaplata ñii kivi ndi'i xa'a ñayó'o. ¹⁹ Ta xí'in nji Jesucristo ña ndaya'ví ní ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, kúu ya'vi ká'no ní cha'vi ra xa'a ña sakaku ra ndó'ó. Ta ndatán yóo ñii ndikachi lo'o tí ndii ndino'o, ta on koó ña on vá'a kómí rí, tí sóko nasutu noo Ndios xa'a kuachi nivi, saá nixiyo Jesucristo. ²⁰ Ta on ta'an ka kuva'a ñoyívi yó'o, ta Ndios chindú'u ra ndí Jesucristo kuu ta ta kasa ndivi chiño yó'o. Tá xa vaxi yatin kivi sondí'í, ta Ndios ti'vi ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o. Xa'a ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó, kixaa ra ña sakaku ra ndó'ó. ²¹ Xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo kúu ña ndaa ini ndó Ndios, ta ta sanataku Jesucristo, ta taxi ra ñato'ó ká'no nda'a ra ñoyívi nino. Ta ñakán ndino'o ini ndó kándixa ndó Ndios, ta ndaa ini ndó ra ña ndati ndó kasa ndivi ra to'on ña kindo ra xí'in ndó.

²² Ta vitin xa'a ña kisa ndivi ndó to'on ña ndaa nika'an Ndios, ta Níma Ndios kisa chiño ña ini ndó ña nduu ndó nivi na ndii noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o kómí ndó ndee Ndios ña kúchiño kuki'vi ndino'o ini ndó koni tá'an ndó. Ta saá xíní ñó'ó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó xí'in ndi'i ndee ndó. ²³ Chi Ndios taxi ra ña kaku xaá ndó vitin, ta on sivi ñii kúu ñayó'o xí'in ña si'na kaku ndó tixin si'í ndó ñoyívi yó'o, chi ndi'i nivi na kaku ñoyívi yó'o kixaa ña kivi nayó'o. Ta vitin xí'in ndee to'on Ndios ndó'ó kaku xaá ndó, ta saá kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Saá chi to'on Ndios on vása ndi'i xa'a ña, táku to'on ra ndi'i saá kivi. ²⁴ Chi to'on Ndios, ña nita ñii taprofeta xina'á, kachí ña saá:

Ndi'i nivi ndatán yóo ku'u kuí, saá

yóo na.

Ñaká'no livi ña kómí ñivi, yóo ña ndatán yóo yita livi ña xá'no ñoq ku'u kuí.

Chi ku'u kuí yíchi ña, ta ñii kiva saá yíchi yita livi xí'in ña, ta nakava ña ñoq ño'q ta ndi'i xa'a ñayó'o;

²⁵ ta to'on Ndios, on vása ndi'i xa'a ña, ta táku ña ndi'i saá kivi ña vaxi,

káchí to'on Ndios ña ñitaa ñii taprofeta. Ta to'on Ndios yó'o, kúu to'on va'a ña ñika'an ndoso na ñoq ndó.

2

¹ Ñakán xini ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i ñoq ña on vá'a, on ka'an ka ndó to'on vatá, ta ni on sandá'ví ndó inká ñivi; on kuu ka ndó ñivi na ovi yu'u; on kasa kuini ini ndó xí'in tá'an ndó; ta on ka'an ndó to'on visi xa'a inká ñivi. ² Ndatán yóo napá'á válí na sakán kaku, ta xí'i na soko ta xí'in ndino'o ini na ndúkú na ña chichín na, saá xini ñó'ó nandukú ndó ndi'i ña nina va'a ña taxi vivíi kua'no ndó yichi Ndios, saá xini ñó'ó kutaku ndó nda kixa kivi ña naki'in ra ndó'ó ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. ³ Chi ña vaxi kua'no ndó saá, ta ndixa xa kunda ini ndó ndi Jesucristo kúu ta va'a ní.

To'on yó'o ka'an ndi Jesucristo yóo ra ndatán yóo yuu ka'no ña táku

⁴ Kuyatin ka ndó ñoq Jesucristo, Ta ta Ká'no ñoq yó; ndatán yóo ñii yuu ka'no ña táku, saá yóo ra. Vará ñivi sakana na yuu yó'o, ta Ndios ñaxin ra yuu yó'o kuu ña yuu ñoq ña kunaka xa'a ve'e. ⁵ Ta saá ndó'ó, ndatán yóo ku'a ní yuu táku, saá yóo ndó. Ta Ndios xini ñó'ó ra ndó'ó ña kasa va'a ra ve'e ño'ra. Ta ndatán yóo nasutu yii, saá yóo ndó ñoq Ndios ña sóko ndó ñoq ra ña kúu ña sákusi ini ra, ta xa'a ndi'i ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios ndixa náki'in ra ña sóko ndó ñoq ra.

* **2:6** Ñoq xiki Sion náka ñoo Jerusalén vitin.

⁶ Chi to'on ña ñika'an Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá:

Kani ndichi ñii yuu ka'no ña kúu ñanqó ña kunaka titon xa'a ve'e ña kuva'a xiki Sion.*

Ñaxin ña kuu ña yuu ña ndaya'ví ní, ña ka'no ka ñoq ndi'i inká yuu ña ñó'o ve'e ño'oi.

Ta ndatán yóo yuu yó'o, saá yóo ta ta ñaxin;

chi tayó'o kuu ta ndaya'ví ní, ta tanqó kuu ra ñoq ndi'i nañoi,

ta ndi'i ñivi na kándixa ta ta ñaxin yó'o, anda ñii kivi on vása kuka'an ñoq ñivi yó'o chi on sandá'ví ra na,

káchí to'on Ndios. ⁷ Ta ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo yuu ka'no ña ndaya'ví ní, saá yóo ra ñoq ndó, ta ñoq inká ñivi na on xin kándixa Jesucristo, on vása ndaya'ví ra ñoq na, ta saá kúndivi to'on Ndios ña káchí saá:

Yóo yuu ña ni-xiin ñivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanqó náka xa'a ve'e,

saá káchí to'on Ndios. ⁸ Ta tuku ka'an to'on Ndios, káchí ña saá:

Yuu yó'o kúu ña kachi'i xa'a ñivi ta ñáni na,

káchí to'on Ndios. Ndi'i ñivi na kachi'i xa'a ta ñáni na sata yuu yó'o kúu ñivi na on xin chika s'o, ta ni on xin na kasa ndivi na to'on ña ka'an xa'a Jesucristo. Ta Ndios xa chiton ra saá kundo'o ñivi na on xin koni s'o to'on ra.

To'on yó'o ka'an xa'a ñivi na kúu naño Ndios

⁹ Ta ndó'ó, on sivi ñivi na on xin kándixa Jesucristo kúu ndó. Ndios ñaxin ra ndó'ó kuu ndó sa'ya mii ra. Ta kúu ndó nasutu na kisa chiño ñoq ta Rey Jesucristo, ta naño yii Ndios kúu ndó'ó. Ndios kúu ta ta kana ndó'ó ta tava ra ndó'ó ñoq yichi naa ña on vá'a xitaku ndó, ta vitin va'a táku ndó ku'a'an ndó yichi ñoq yé'e ño'q livi ní Ndios. Ñaxin

ra ndó'ó x̄a'a ña k̄a'an ndoso ndó x̄i'in n̄ivi ña kundaa ini na x̄a'a ndi'i ñava'a ke'é Ndios. ¹⁰ On s̄ivi n̄ivi na kándixa Ndios x̄ikuu ndó si'na, ta vitin naño Ndios kúu ndó; si'na n̄ixika ndó yich̄i n̄o n̄isaa ini Ndios x̄ini ra ndó'ó, ta vitin Ndios xa sakaku ra ndó'ó, ta ndixa k̄isa ká'no ini ra x̄a'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndí x̄ini ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an Ndios

¹¹ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, na kí'vi ní ini x̄ini kúu ndó. Ndatán yóo n̄ivi na yá'a kuā'an kuiti, saá yóo ndó táku ndó ñoyívi yó'o. Ta saá xáku ndá'ví n̄o ndó, on taxi x̄i'in m̄ii ndó ña kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni ȳikí koñu ndó, chi ña on vá'a kóni ȳikí koñu ndó káni tá'an ña x̄i'in ñava'a kóni níma ndó. ¹² Ta va'a vivii kutaku ndó n̄o n̄ivi na on x̄iin kandixa Ndios. Vará ká'an na ña on vá'a x̄a'a ndó, ta saá tá x̄ito na ñava'a ké'é ndó, ta saá kasa ká'no na Ndios x̄a'a ñava'a yó'o k̄ivi kasa nani Ndios x̄a'a kuachi ndi'i n̄ivi.

¹³ Chi x̄a'a ña ndík̄on ndó Jesucristo, x̄ini ñó'ó kasa to'ó ndó ta kasa ndivi ndó chiño va'a ña ndúkú n̄ivi na xá'nda chiño n̄o ndó, án tarey ká'no kúu ra, ¹⁴ án ink̄a naná'no na sakuiso chiño tarey kúu na. Chi tarey taxi ra ndayí nda'a naná'no yó'o ña saxo'vi na n̄ivi na ké'é ña on vá'a, ta taxi ra ndayí nda'a na ña k̄a'an na to'on va'a ña kasa to'ó na n̄ivi na ké'é chiño va'a. ¹⁵ Chi Ndios kóni ra kasa ndivi ndó ñava'a, ta saá n̄ivi na naa ini x̄i'in n̄ivi na yá'a s̄ini on kuchiño na naní'i na to'on ndiva'a k̄a'an na x̄a'a ndó.

¹⁶ Ndatán yóo n̄ivi na x̄ika ndíka, saá táku ndó. Chi on s̄ivi k̄a ndayí kúu ña xá'nda chiño n̄o ndó. Ta saá vitin táku ndíka ndó x̄a'a ña kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta on vá'a ndikó ndó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño ña on vá'a. Va'a kasa ndivi ndó chiño ña kóni Ndios, chi n̄ivi na kisa chiño n̄o Ndios kúu ndó. ¹⁷ Kasa to'ó ndó ndi'i n̄ivi. Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó nañani ndó x̄i'in náki'va ndó na kándixa Jesucristo. Ta ndixa kasa

ká'no ndó Ndios. Ta kasa to'ó ndó tarey ta xá'nda chiño ñoo ndó.

¹⁸ Ndó'ó naesclavo, x̄ini ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño tapatrón ndó ta kasa to'ó ndó ra. Saá ke'é ndó x̄i'in ra tá va'a ta kúu ra, ta va'a ini ra, ta ñii k̄i'va saá va'a ke'é ndó x̄i'in ra tá on vá'a ta kúu ra, ta kúu ra ta ndiva'a ní ini. ¹⁹ Ta n̄ivi na x̄ini ke'é ñava'a ña kóni Ndios ta kisa ndivi na ñava'a yó'o, ta saá ni, ta yóo ink̄a n̄ivi ta saxo'vi na nayó'o, ta n̄ivi na ké'é ñava'a yó'o ta kúndeé ini na x̄i'in ña xó'vi na, ta saá naki'in na ñava'a nda'a Ndios. ²⁰ Ta ndó'ó, tá ke'é ndó ña on vá'a ta kúndeé ini ndó x̄i'in ña xó'vi ndó x̄a'a ña on vá'a ke'é ndó, ta n̄o Ndios on vása ndáyá'ví ña kúndeé ini ndó x̄i'in ña xó'vi ndó. Ta saá ni, tá ke'é ndó ñava'a, ta xó'vi ndó x̄a'a ñava'a ke'é ndó, ta kúndeé ini ndó x̄i'in ña xó'vi ndó, ñayó'o kúu ña kóni Ndios, ta ndáyá'ví ní ña n̄o ra. ²¹ Ndios k̄ana ra ndó'ó kundik̄on ndó yich̄i Jesucristo, ta ndatán x̄i'in ña ká'no ini Jesucristo n̄ix̄o'vi ní ra x̄a'a ndó, ñii k̄i'va saá x̄ini ñó'ó ká'no koo ini ndó ta kúndeé ndó x̄i'in ña xó'vi ní ndó. ²² Ta Jesucristo, and̄a ñii k̄ivi on vása ní-ke'é ra ña on vá'a, ta ni on vása ní-ka'an ra ñavatá, ni nda lo'o n̄i-sandá'ví ra n̄ivi. ²³ Ta saá ni, n̄ivi n̄ika'an na to'on ña kándiva'a x̄i'in ra, ta m̄ii ra and̄a lo'o n̄i-ndikó ra k̄a'an ra to'on ndiva'a x̄i'in na. Tá n̄ivi saxo'vi ní na ra, ta m̄ii ra on vása ní-ka'an ra x̄i'in n̄ivi yó'o ndí ñii k̄ivi cha'vi na x̄a'a ña saxo'vi na ra. Saá chi ndaa ini ra Ndios ña kasa nani ra x̄i'in ñandaa x̄a'a ndasaá yóo ña ke'é ñii ñii n̄ivi. ²⁴ M̄ii Jesucristo nakuiso ra ndi'i kuachi yó k̄ivi n̄ix̄i'i ra nda'a tón cruz. N̄ix̄o'vi ra saá x̄a'a yó ña kuchiño sandakoo yó kuachi yó ta on ke'é k̄a yó ña on vá'a, ta kuchiño kutaku yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta x̄a'a ña takué'e ȳikí koñu Jesucristo kúu ña nduva'a yó. ²⁵ Ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó n̄o x̄ito'o rí, saá n̄ix̄iyo ndó si'na. Ta vitin xa n̄andikó ndó n̄o Jesucristo, ta kúu ta ndaa ndó'ó. Ndatán vivii ndaa ñii ta

ndikachi sana ra, saá vivii ndaa Jesucristo ndó'ó ndi'i saá kivi, ña on ndi'i xa'a ndó.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na xa tonda'a

¹ Ta ndó'ó, náki'va yó ná yóo yii, xini ñó'ó kasa to'ó ndó yii ndó, ta kasa ndivi ndó ndi'i chiño va'a ña ndúkú yii ndó noo ndó. Ta saá, tá on sivi na kándixa to'on ñava'a xa'a Jesucristo kúu yii ndó, ta xa'a ña xito na va'a táku ndó xí'in na, ta saá chikaa ini na kandixa na Jesucristo, vará on ta'an ka'an ndó xí'in na xa'a ra. ² Kuchiño yii ndó kandixa na to'on va'a xa'a Jesucristo chi xito na ndixa táku ndii ndó, ta kisa ndivi ndó ña kóni Ndios. ³ On chinóo ní ndó ke'é ndó ndasaá kuiti xa'a ña ndasa livi xí'in mii ndó. Saá chi ña ndixa ndasa livi náña'a on sivi ña livi nó'ni yisi sivi ná kúu ña, ni on sivi ña ndóo ndaa xí'in mii ná ña kúu ka oro, ni on sivi ña ndixin ná tikoto livi ña yá'vi ní kúu ña. ⁴ Ta va'a ka kundi'i ini ndó, ta chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña va'a koo ini ndó noo Ndios. Chi náña'a ná va'a ini ta to'ó ini kúu ná ndixa livi ndino'o ta ndaya'vi ní ka náyó'o noo Ndios. Saá chi ña livi ini náyó'o nda ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña. ⁵ Ñii ki'va saá náña'a ná kándixa Ndios kuyá xina'a xikuu ná ná livi ini noo Ndios. Saá chi xindaa ini ná Ndios ña kisa ndivi ra ña nika'an ra, ta kisa to'ó ná yii ná ta kisa ndivi ná chiño va'a ndúkú yii ná noo ná. ⁶ Ñii ki'va saá ke'é ña Sara xina'a, chi kisa ndivi ña ndi'i ñava'a nika'an yii ña ta Abraham xí'in ña, ta xika'an ña to'on yó'o xí'in ra: "Tata, mii taká'no noo i." Ta ndó'ó náki'va yó, tá ke'é ndó ñava'a ta on vása yí'vi ndó ña on vá'a, ta saá yóo ndó ndikon ndó ndatan nijiyó ña Sara kuyá xina'a.

⁷ Ta ndó'ó, nañani yó na yóo násí'í, xini ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in násí'í ndó. Kasa to'ó ndó ná, vará lo'o ndee kómí ná noo ñandee kómí ndó, chi násí'í ndó yó'o ñii

káchí naki'in ná xí'in ndó ñava'a ña kúu ña kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Tá va'a kisa ndivi ndó saá xí'in násí'í ndó, ta on kóo ña kasi noo to'on ndó, ña koni so'o Ndios ña ká'an ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xó'vi nivi vará ké'é na ñava'a

⁸ Vitin ká'an jí'xi ndi'i ndó. Xini ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó; kundá'vi ini ndó koni tá'an ndó; kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó ndatan kí'vi ini ndó xini ndó ñani mii ndó xí'in ki'va mii ndó. Chindee tá'an ndó xí'in ña xini ñó'ó ndó; ta ká'no koo ini ndó xí'in tá'an ndó. ⁹ Tá yóo nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on ke'é ndó ña on vá'a xí'in na. Tá yóo nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó, ta on ka'an ndó to'on ndiva'a xí'in na. Xini ñó'ó ndúkú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na ké'é án ká'an ña on vá'a xí'in ndó, saá chi Ndios nakaxin ra ndó'ó ña ke'é ndó ñava'a xí'in nivi. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó ndixa naki'in ndó ñava'a noo Ndios. ¹⁰ Ta to'on Ndios ña nita na xina'a, káchí ña saá:

Tá kóni ndó siji kutaku ndó, ta ñii ki'va saá kóni ndó va'a koo ndó ñoyívi yó'o,

ta saá kundaa va'a xí'in mii ndó ña on ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a nivi,

ni on ka'an ndó ñavatá ña sandá'vi nivi.

¹¹ Sandakoo ndó ke'é ndó ña on vá'a, ta xini ñó'ó ke'é ndó ñava'a.

Ndixa chikaa ndó ndee ña ndúkú ndó va'a kutaku ndó xí'in nivi.

¹² Chi Ndios ndaa ra nivi na ké'é ñandaa,

ta xa yóo ti'va ra ndakuijn ra xa'a ña ndúkú na noo ra,

ta Ndios saá ini ra xini ra nivi na ké'é ña on vá'a,

saá káchí to'on Ndios.

¹³ Tá chikaa ndó ndee ña ke'é ndó ñava'a, ta saá, ¿yu kúu nivi ke'é ña on vá'a xí'in ndó? ¹⁴ Ta saá ni, tá xó'vi ní ndó vará ké'é ndó ñava'a, ta Ndios chindee ra ndó'ó ña kunakaa ñasii ini ndó. On kuyi'vi ndó noo

nda ñii ñivi, ta ni on kundi'i ini ndó noo ña on vá'a ke'é na xí'in ndó. ¹⁵ Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kasa to'ó ndó Jesucristo, chi taKá'no noo yó kúu ra. Tá yóo ñivi na ndaka to'on ndó'ó: "¿Ndachun kándixa ndó Jesucristo?", kachí na xí'in ndó, ta ndó'ó xa koo ti'va ndó ndakuin ndó ndato'on ndó xí'in na xa'a ña ndachun ndáa ini ndó Jesucristo, ta ndáa ini ndó ña ndixa kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in ndó, ta xí'in ñato'ó ka'an ndó xí'in na ta vivii ndakuin ndó yu'u na. ¹⁶ Kasa ndivi ndó ñava'a ta vivii kutaku ndó ña on koo ña sandi'i ini ndó noo Ndios. Ta saá, tá ká'an ndiva'a ñivi xa'a ndó'ó, ta kuka'an noo na xa'a to'on vata ká'an na, chi xíto na ñava'a ké'é ndó xa'a ña ndikõn ndó Jesucristo. ¹⁷ Tá taxi Ndios ña xo'vi ndó, ta va'a ka ná xo'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ñava'a noo ña xo'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ña on vá'a.

¹⁸ Saá chi mji Jesucristo ñixõ'vi ra ta ñixi'i ra ñii laá yichi xa'a ndi'i kuachi ñivi. Taa ta va'a kúu ra, taa ta on koó kuachi kómí kúu ra, ta ñixõ'vi ní ra xa'a ndi'i mji yó ñivi na ndiso kuachi; ke'é ra saá ña kuchiño kuyatin yó noo Ndios ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. Tá saxõ'vi ní ñivi yikí koñu Jesucristo ta xa'ni na ra, ta natakü ra noo ña ñixi'i ra, ta ndixa táku ndino'o ra vitin. ¹⁹ Tá mií on ta'an natakü Jesucristo, ta Níma ra kee ña ñixa'an ña ñika'an ndoso ña noo níma ñivi na ñixi'i kuyia xina'á, níma ñivi ña ñó'o ñii xiiña ña yóo ndatán yóo ñii ve'e kaa. ²⁰ Ta ñivi yó'o xikuu na xitaku kuyia xina'á xí'in taNoé, ta ke'é na ndi'i noo ña on vá'a ña on vása kóni Ndios. Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a taNoé ña kasa va'a ra tón barco, ta ku'a ní kuyia kúva'a tón barco yó'o, ta ndi'i saá kuyia yó'o Ndios xí'in ña ká'no ini ra xindati ra ña nandikó ini ñivi yó'o xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta ndasaá kuiti oná ñivi xikuu na xiño'o ini tón barco, ta ñikaku na noo ña ka'a na ini takuií. ²¹ Ta vitin mji yó, xa'a ña kándixa yó Jesucristo, chíchi yó ini takuií,

ta ndatán Ndios sakaku ra taNoé kuyia xina'á ña on ka'a ra ini takuií, saá sakaku ra mji yó ña on ndi'i xa'a yó. Ta ña xa chíchi yó saá, on sivi xa'a ña ndundii yikí koñu yó xikuu ña. Saá chi ña xa chíchi yó kóni kachí ña ndi xa kindoo yó xí'in Ndios ña kutaku ndi yó noo ra. Ta xa'a ña natakü Jesucristo, Ndios kuchiño sakaku ra mji yó. ²² Ta Jesucristo ndaa ra kuano'o ra ñoyivi ñino, ta yóo ra sijn kua'á Ndios, ta xá'nda chiño ra noo naángel ta xá'nda chiño ra noo ndi'i ndee ña kómí ndayí ñoyivi ñino.

4

To'on yó'o ká'an ndí xinj ñó'ó vivii kasa ndivi yó ndatán kóni Ndios

¹ Xa'a ña ñixõ'vi ní Jesucristo xa'a yó tá'an xitaku ra ñoyivi yó'o, ta ñii kiva saá ndó'ó xinj ñó'ó sakuá'á ndó ña koo ti'va ndó ña xo'vi ndó xa'a ña ndikõn ndó Jesucristo. Chi ñivi na xo'vi xa'a Jesucristo, nayó'o xa sandakoo na yichi noo ké'é na ña on vá'a. ² Xa'a ña ñixõ'vi ní na xa'a ra, ñivi na ndikõn Jesucristo on vása kisa ndivi ka na ña on vá'a kóni yikí koñu mji na, nda víka ndi'i saá kivi táku na ñoyivi yó'o chíkaa na ndee ña kasa ndivi na ña kóni Ndios. ³ Chi xa ku'a ní kuyia xitaku ndó ké'é ndó ña on vá'a ña kútoo ní ñivi ñoyivi yó'o na kúu na on vása kándixa Ndios. Xikuu ndó nataa na xikutoo ní kivi kuachi ñoyivi xí'in náña'a ná on sivi násí'í ndó kúu, án xikuu ndó náña'a ná xikutoo ní kivi kuachi ñoyivi xí'in nataa na on sivi yij ndó kúu, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu mji ndó; xikuu ndó ñivi na xi'i ní nduta tá sáxíini ñivi; xikuu ndó ñivi na ñixika noo kána vikõ noo ke'é ndó ndi'i saá noo ñakini ña káchí ini mji ndó; ta inka ña kini ní ke'é ndó xikuu ña kisa to'ó ndó ña kúu ídolo án ñaimagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu. ⁴ Ta vitin ñivi natá'an ndó na si'na ñii káchí ñixika ndó xí'in, nayó'o on vása kúndaá ini na

ndachun on xjin ka ndó nakutá'an ndó xí'in na ta ke'é ndó ña on vá'a ké'é na, ta saá xa'a ña on vá'a táku ka ndó ndatán táku nayó'o kúu ña ká'an na to'on ndiva'a xa'a ndó vitin. ⁵ Ta on kundi'i ini ndó, chi kixaa ñii kivi nanivi yó'o ndakuijn na noo Ndios xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na, chi Ndios xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi, án na táku kúu na, án na xa nixi'i kúu na. ⁶ Ta Jesucristo nixa'an ra noo nivi na xa nixi'i, ta nika'an ndoso ra to'on va'a xí'in na xa'a ña kuchiño kutaku nima na xí'in Ndios, vará yiki koñu na ña xa ndi'i xa'a kúu ña, chi nixi'i na, ndatán chindú'u Ndios ndi'i nivi kivi na xa'a kuachi na.

⁷ Xa yatin vaxi ña kixaa kivi sondí'i ñoyívi yó'o. Ta saá xini ñó'ó vivii ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta ndi'i saá kivi taxi ndino'o xí'in mji ndó ña ka'an ndó xí'in Ndios. ⁸ Ña ká'no ka xini ñó'ó kasa ndivi ndó kúu ña xí'in ndi'i nima ndó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi tá va'a kisa ndivi ndó ñayó'o, ta saá ndixa yóo ti'va ndó kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é natá'an ndó xí'in ndó, vará ku'a ní ña on vá'a ke'é nayó'o. ⁹ Ta vivii naki'in ndó nivi na kándixa Jesucristo na kixaa ve'e ndó, ta xí'in ñasij ini ndó ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta on ka'an kuachí ndó xa'a ña ké'é ndó saá. ¹⁰ Ndios saní'i ra ndee va'a nda'a ñii ñii ndó, ta ñii ñii ndó xini ñó'ó koni ñó'ó ndó ndee va'a yó'o ña chindeé tá'an ndó. ¹¹ Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó ña kuchiño ndó ka'an ndoso ndó to'on ra noo nivi, ta xini ñó'ó ka'an ndó to'on ña ndaa ña ndixa vaxi noo Ndios. Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó chiño va'a ña xini ñó'ó natá'an ndó, ta saá kasa ndivi ndó chiño yó'o xí'in ndee ña ndixa vaxi noo Ndios. Ta ñii ñii ñava'a ké'é ndó, vivii kasa ndivi ndó ña xa'a nivi na xito ñava'a yó'o ña kuchiño kasa ká'no na Ndios, saá chi Jesucristo kúu ta chindeé nivi ña kasa ká'no na Ndios. Ta xa

kánóo síkón ñato'ó ká'no Jesucristo, ta xa kómí ra ndee ña xá'nda chiño ra ndi'i saá kivi noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an xa'a nivi na ndíkon Jesucristo xó'vi ní na ñoyívi yó'o

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini xini kúu ndó'ó. On naka'nda ini ndó chi xa xó'vi ndó ña yó'vi ní ña kúu ña xito ndoso ndó'ó, ta on kani sijn ndó ndí ndasaá kuiti mji ndó kúu na xó'vi ní xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. ¹³ Ndá víka, ná kunakaa ñasij ini ndó xa'a ña xó'vi ndó ndatán yóo ña nixó'vi ní Jesucristo. Ta saá ndixa kutú ndaa ka ñasij ini ndó kivi ndikó ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ká'no ña livi yé'e. ¹⁴ Tá yóo nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó chi na ndíkon Jesucristo kúu ndó, ta xa'a ñayó'o ná kunakaa ñasij ini ndó. Chi Nima Ndios ña kúu ña ndino'o ká'no, yóo ña xí'in ndó ndi'i saá kivi. Ta nivi na on vá'a kándixa Ndios ká'an ndiva'a na xa'a Nima ra, ta ndó'ó na kándixa Ndios ndixa kisa ká'no ndó Nima ra. ¹⁵ Tá xó'vi ní ndó, ta va'a ná on kuu ña xa'a ña xa'ni ndó nivi, ni xa'a ña kisa kuí'ná ndó, ni xa'a ña ke'é ndó inká noo ña on vá'a ña yá'a ndoso ndó ndayí, ni xa'a ña sakuiso chiño xí'in mji ndó ká'an ndó xí'in inká nivi ndasaá xini ñó'ó kasa ndivi na chiño mji na. ¹⁶ Tá xó'vi ndó xa'a ña kúu ndó nivi na ndíkon Jesucristo, ta saá on vá'a kuka'an noo ndó xa'a ña ndíkon ndó ra, ta ndá víka kasa ká'no ka ndó Ndios xa'a ña inká nivi ndixa nakoni na ndí ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁷ Saá chi vitin xa kixaa kivi ña kixá'a Ndios kasa nani ra xa'a ndi'i nivi ndatán yóo ña ke'é na, ta si'na kixá'a ra kasa nani ra xa'a nivi na kándixa ña'a. Tá vitin xa kixá'a ra xí'in mji yó ta xó'vi ní yó, ta ndee ní ka xó'vi nivi na nda lo'o on xjin chikaa so'o to'on va'a ña nika'an Ndios. ¹⁸ Chi to'on Ndios ña nita na xina'a, kachí ña saá: Ta nivi va'a, kundo'o ní na ta yó'vi ní taxi na mji na ña sakaku Ndios na, ta

saá, yó'vi ní ká kuchiño kaku nivi na ké'é ña on vá'a, na on xiin kandixa Ndios, káchí to'on Ndios. ¹⁹ Ñakán ndó'ó, tá xó'vi ndó chi saá taxi Ndios kundo'o ndó, ta on vá'a sandakoo ndó ké'é ndó ñava'a xí'in inka nivi, ta ndixa xini ñó'ó nataxi xí'in mji ndó nda'a Ndios, chi Ndios kúu ta ta kisa va'a ndó'ó, ta ndixa kisa ndivi ra to'on ra ña kindoo ra xí'in ndó.

5

Tó'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku na ndiso chiño noo nivi na kándixa Jesucristo

¹ Vitin ká'an xí'in ndó'ó nañani yó, naxikua'a na ndiso chiño noo nivi na kándixa Jesucristo, saá chi yi'i, ndatán yóo ndó'ó na ndiso chiño, saá yóo. Ta yi'i xini káxini ña ndasaá nixó'vi ní Jesucristo xa'a ndi'i yó. Ta kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta saá koto yó ña yé'e livi xí'in ñandee va'a ká'no ña kómí ra. Ta saá ñoyívi nino ñii káchí xí'in ra kukomí yó ña yé'e livi xí'in ndee va'a ká'no yó'o. ² Xáku ndá'vii noo ndó, va'a kundaa ndó nivi na nákutá'an xí'in ndó xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán va'a vivii ndáa ñii ta ndikachi sana ra, saá va'a kundaa ndó nivi yó'o, chi Ndios sakuiso chiño ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó saá xí'in na. Ná on kuu ña kundaa ndó na xí'in ñanduxa, ná on kuu ña kundaa ndó na xa'a si'un, ta va'a xí'in ñasii ini ndó kundaa ndó na, ta xí'in ndino'o níma ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. ³ On kani sinj ndó kómí ndó ndi'i noo ndayí ña ka'nda chiño ndó noo natá'an ndó na kándixa Jesucristo na kúu na ndiso chiño ndó xí'in. Ta xini ñó'ó si'na mji ndó vivii kuni'i ndó yichi va'a kutaku ndó noo nayó'o, ta saá kuchiño na kundikon na yichi ndó. ⁴ Saá chi ñii kivi ndikó tuku taKá'no va'a noo yó ñoyívi yó'o. Ta mji ra kúu taKá'no va'a noo ndó'ó na ndiso chiño ta vivii ndáa ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo. Ta kivi ndikó ra, ta saá taxi ra nda'a ndó ñava'a ña

livi ká'no ña nda lo'o on vása ndi'i xa'a nda ñii kivi.

⁵ Ta ndó'ó nivi nakuáchi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó kasa to'ó ndó nataa naxikua'a na ndiso chiño xí'in ndó, ta kasa ndivi ndó to'on ña ká'an na xí'in ndó. Ta ndi'i ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó kasa nino xí'in mji ndó, ta xí'in ñato'ó chindee tá'an ndó, chi to'on Ndios ña nita na xina'a, káchí ña saá:

Ndios on xiin ra koni ra nivi na kisa ká'no xí'in mji,

ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in nivi na kisa nino xí'in mji noo ra,

káchí to'on Ndios. ⁶ Ta xa'a ñayó'o, kasa nino xí'in mji ndó noo ndee Ndios, ta saá kixa kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa kasa ká'no ra ndó'ó.

⁷ Taxi ndó ndi'i ña sándi'i ini ndó nda'a Ndios, chi tayó'o kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó ta ndáa ra ndó'ó.

⁸ Ta saá xini ñó'ó vivii ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta koto va'a ndó chi ñandiva'a ká'no ndixa saá ní ini ña xini ña ndó'ó, ta ndatán xika ñii tíleón tí xí'i ní soko nándukú rí ña kaxi rí, saá xika ñandiva'a yó'o sata ndó. ⁹ Chika ndó ndee xí'in mji ndó ña on kasa ndivi ndó ña kóni ñandiva'a ká'no.

Ta xí'in ña ndino'o ini ndó xini ñó'ó kándixa ndó Jesucristo ta nda lo'o on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó ra, saá chi xa xini ndó ndí ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o xó'vi ní nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ndatán xó'vi ndó vitin. ¹⁰ Tá xa ndi'i nija'a ña nixó'vi ní ndó, vará nda lo'o kivi án kujya nixó'vi ní ndó, ta Ndios taxi ra ña tuku va'a kutaku ndó. Chindee ra ndó'ó ña nda ñii kivi on sandakoo ndó kándixa ndó ra, ta taxi ra ndee ra nda'a ndó ña on nakava ini ndó, ta kasa ndivi ra ñava'a xí'in ndó ña chindee ra ndó'ó ña ndixa ndino'o ini ndó kándixa ndó ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ndixa mji Ndios kasa ndivi ra to'on ra xí'in ndó xa'a ña kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó, saá chi xa kana ra ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ñoyívi nino noo yóo ñava'a ká'no

livi. ¹¹ ¡Ná kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá kivi ná ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

Ñayó'o kúu to'on sondí'í ña ñitaa taPedro noo tutu yó'o

¹² Ta ñani yó taSilvano, xí'in ña ndino'o ní ini ra ndikõn ra Jesucristo, tayó'o chindeé ra yí'í ña ñitaa ra to'on noo tutu yó'o ña kúu ña ñixaã nda'a ndó, chi kóni ñi ndato'on ñi xí'in ndó ndasaá vivíi xí'ni ñó'ó kutaku ndó, ta ndato'on ñi xí'in ndó ndí ndi'i ñava'a ké'é Ndios xí'in ndó kúu ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ní ini ra xí'ni ra ndó'ó. Ta saá nda ñii kivi on vá'a nandoso ndó ña ndixa kí'vi ní ini Ndios xí'ni ra ndó'ó.

¹³ Nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Babilonia yó'o, tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Nivi yó'o kúu na ñakaxin Ndios ñii káchí ndatán ñakaxin ra ndó'ó ña nduu ndó sa'ya ra. Ta ñani yó taMarcos ta yóo ndatán yóo sa'ya ñi, tí'ví ra to'on chindeé ra ndó'ó. ¹⁴ Ta xí'in ña kí'vi ní ini ndó xí'ni tá'an ndó, chindeé tá'an ñii ñii ndó xí'in ña chito ndó noo tá'an ndó.

Ná koo ñava'a ini ndi'i ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nĩta taPedro ña ti'vĩ ra kua'an nda'a nĩvi na kándixa Jesucristo

*TaPedro ti'vĩ to'on yó'o
kuq'an ña chindeé ra nĩvi na kándixa
Jesucristo*

¹ Yi'i, taSimón Pedro, ñii taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaá ña nda'a ndó'ó, nĩvi na xa ñaki'in ñava'a ña livi, ña ndáya'ví ní, ña kúu ña ndáa ini ndó Ndios ndátán ndáa ini mji ndi Ndios. Ta vitin xa ñaki'in yó ñava'a yó'o, chi ta tandaa kúu Jesucristo, taKá'no noo yó, ta kúu ra Ndios, Ta ta Sakaaku mji yó. ² Xa'a ña vivii xini ndó Ndios ta vivii xini ndó Jesucristo taKá'no noo yó, ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

*To'on yó'o ká'an xini ñó'ó kutaku
yó
ta kasa ndivi yó ndátán kóni Ndios*

³ Ta Ndios xí'in ndee ra, xa taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó yó ña va'a kutaku yó noo ra ndátán káchí ini mji ra. Xa ñaki'in yó ndi'i ñayó'o chi vitin ndino'o ini yó xini yó Jesucristo, ta kúu ta ñakana mji yó ña nduu yó nĩvi na kukomí ñava'a ña livi ká'no ña kúu ña kómí mji ra. ⁴ Ta taxi ka ra kuq'a ní ka inká ñava'a ná'no nda'a yó, ña kúu ña ndáya'ví ní, chi ñii ki'va ndátán yóo ña ñika'an ra kasa ndivi ra, saá kisa ndivi ra ña. Ndios taxi ra ñava'a yó'o nda'a ndó ña kuu ndó sa'ya ndino'o ra ta nduu ndó ndátán yóo mji ra. Ta saá kuchiño ndó kuxiká ndó noo ña on vá'a ñoyívi yó'o, chi nĩvi ñoyívi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a ña kúu ña káchí ini mji na. Chi ña on vá'a ké'é nĩvi yó'o vaxi kua'no ka ña, ta sátiví ña mji na ta saá sátiví ña inká nĩvi. ⁵ Ndó'ó nĩvi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó chikaa ndó ndee

xí'in mji ndó ña vivii kutaku ndó ta va'a kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Saá tuku chikaa ndó ndee ña koni va'a ka ndó Ndios. ⁶ Nasita xí'in mji ndó ña on ke'é ka ndó ña on vá'a; kundeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Ndios. Xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó ña kutaku ndó ndátán káchí ini Ndios. ⁷ Ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i nĩvi.

⁸ Tá ké'é ndó ndi'i ñava'a yó'o, ta ndi'i saá kivi chikaa ndó ndee ña kua'no ka ndó xí'in ñayó'o noo Ndios, ta saá nduu ndó nĩvi na kisa ndivi chiño ña ndáya'ví ní, ta saná'a ndó ndí on sivi ña maní kúu ña xini va'a ndó Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. ⁹ Tá yóo nĩvi na kándixa Jesucristo, ta on vása kisa ndivi na ndi'i ñava'a yó'o, ta saá nĩvi yó'o táku naa na, ndátán táku nĩvi nakuáá nduchú noo, án na lo'o chíin kuiti va'a xito nduchú noo. Saá chi nĩvi yó'o xa ñandoso na ndí Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ke'é na ta xa ndasa ndii ra na noo ra. ¹⁰ Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, chikaa ndó ndee xí'in mji ndó ña kua'no ka ndó xí'in ñava'a ña ké'é ndó, chi ñayó'o saná'a ña ndí ndixa Ndios ñaxin ra ndó'ó ta kana ra ndó'ó kúu ndó ñaño mji ra. Chi tá saá ké'é ndó, ta nda ñii kivi on nakava ndó noo ña on vá'a ña taxi sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo. ¹¹ Ta saá Ndios xí'in ñasii ini ra taxi ra ki'vi ndó noo xá'nda chiño Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta Jesucristo kúu Ta taKá'no noo yó ta kúu ra Ta ta Sakaaku mji yó.

¹² Ta saá nda ñii kivi on sandakoo i sanaká'an i ndó'ó xa'a ndi'i ñayó'o, vará ndó'ó xa xini ndó ta ndino'o ini ndó kándixa ndó ñandaa ña nákaa táku ini ndó vitin. ¹³ Tá ña táku ka i, chiño noo i kúu ña sanaká'an i ndó'ó xa'a ndi'i ñandaa yó'o, ¹⁴ chi Jesucristo, taKá'no noo yó, taxi ra ña kúnda ini ndí yachi ní kixaa ña kivi i. ¹⁵ Ta xa'a ñayó'o chikaa

ní ndee xí'in miji ña viví saná'a i ndó'ó ndi'i ña xini ñó'ó xa'a ña ndasaá va'a kutaku ndó ndatán kóni Ndios, ta saá tá xa nixi'ij, ta ndó'ó nda ñii kivi on nandoso ndó to'on yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñalivi ña ká'no kómí Jesucristo

¹⁶ Tá kivi saná'a ndi ndó'ó ña kundaa ini ndó xa'a ña ndikó tuku Jesucristo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ra, ta on vása ní-ka'an ndi xí'in ndó to'on livi ña kaku siní nivi ñoyívi yó'o. To'on ndixa kúu ña ndakuijn ndi xa'a ra, chi xí'in nduchú noo ndi xini ndi ñalivi ká'no ra ta xini ndi ndi'i ndee ra. ¹⁷ Xini ndi ndasaá Ndios Yivá yó taxi ra ñato'ó ká'no nda'a Jesucristo, ta taxi ra ña livi ká'no náye'e ra noo ndi, chi nda noo livi ní yé'e ñoyívi ñino kixi to'on ña nika'an, káchí ña saá: "Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsij ní ini i xini i ra", káchí Ndios. ¹⁸ Xini so'o ndi to'on yó'o, ña kee ñoyívi ñino kúu ña, saá chi ñayó'o xikuu ña kivi nixa'an ndi nixiyo ndi xí'in Jesucristo noo yuku síkón ña kúu yuku yi.

¹⁹ Ta saá ndixa kúndaa ini yó ndi to'on ña ndato'on naprofeta xina'a kúu ñandaa. Ta va'a ndixa chikaa so'o ndó to'on ña nika'an nayó'o, saá chi to'on yó'o chindeé ña ndó'ó. Ta to'on yó'o yóo ña xí'in ndó ndatán yóo ñii ño'o ña tóon ndiní ñoó anda kixaa ña tivi xitaan ta keta kimi tí tóon. Ta ndatán yóo kimi tí tóon xitaan, saá yóo Jesucristo, chi sanaye'e ra ini yó, ta taxi ra ña kundaa ini yó ñandaa. ²⁰ Xini ñó'ó ní kundaa ini ndó ñayó'o: nda ñii nivi on kúchiño na nandaxin mató'on na xí'in siní mii na, án ndatán káchí ini mii na, to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'a. ²¹ Chi to'on ña nika'an naprofeta on vása ní-kaku ña siní mii na án níma mii na, saá chi Níma Ndios nika'an to'on yó'o ini naprofeta ña nika'an na ña xí'in nivi, ndatán kóni Ndios.

2

To'on yó'o ká'an xa'a nataa na saná'a to'on Ndios ña xa nasama na (Judas 4-13)

¹ Tixin naño Israel kuyá xina'a nixiyo naprofeta na on vása ní-ka'an ndoso to'on ña ndaa ndatán yóo ña nika'an Ndios, chi nasama nayó'o to'on Ndios ndatán káchí ini mii na. Ta ñii kiva saá kixaa kivi ta nakuita nataa tixin ndó'ó, ta nayó'o saná'a na to'on ña vatá xa'a Jesucristo. Nataa na on vá'a saná'a yó'o kata ní'no na to'on ña nasama na, ta saá sandá'ví na nivi na koni so'o ña saná'a na, nda tondaa na ka'an na ndi on vása kándixa ka na Jesucristo, vará kúu ra ta ta nixi'ij xa'a ña sakaku ra na. Nataa na saná'a ña on vá'a yó'o ndiso ní na kuachi, ta Ndios taxi ra ñii kama kixaa ña sandi'i xa'a na. ² Ta ku'a ní nivi kasa ndivi na ndi'i noo ña on vá'a xí'in ñakini, ndatán yóo ña táku nataa na saná'a yó'o. Ta inká nivi na on xjin kandixa Jesucristo koto na ña on vá'a ké'é nataa yó'o, ta saá ka'an ndiva'a na xa'a yichi ña ndaa. ³ Nataa na saná'a ña on vá'a ndasaá kuiti kúsij ní ini na ña naki'in na ku'a ní s'ún ndó xa'a ña saná'a na ndó'ó ña káchí na kúu to'on Ndios, ta kúu ña to'on ña nasama mii na. Xa xina'a ní Ndios chitóni ra kasa nani ra xa'a ña on vá'a ké'é nayó'o, ta ndixa saá kundo'o na kivi ña vaxi.

⁴ Chi Ndios on vása ní-kisa ká'no ini ra xa'a naángel na niki'vi kuachi xina'a, ta sakana ra na ku'a'an na ndaya, ta nó'ni na ñó'o na noo naa, ña ndati na anda kixaa kivi ña kasa nani ra xa'a ndi'i kuachi. ⁵ Ta ndixa Ndios ni-kisa ká'no ini ra xa'a nivi na xitaku ñoyívi yó'o kuyá xitaku taNoé xina'a. Ta taNoé nika'an ndoso ra xí'in nivi yó'o ndasaá viví xini ñó'ó kutaku na ndatán kóni Ndios. Ta nivi yó'o ni-xiin na chikaa so'o na to'on Ndios, ta saá Ndios sakoon ra saví na'á sata nivi yó'o, ta nixi'ij ndi'i na, ta Ndios sakaku ra ndasaá kuiti taNoé xí'in

uxa nivi. ⁶ Saá tuku Ndios kisa nani ra xa'a kuachi nivi nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra, sandi'i ra xa'a na xí'in ño'o xixi ña kee ñoyívi nino, nixixi ndi'i ñoo na xí'in ndi'i mji na anda nduu ndi'i ña nixixi yó'o yaa kuiti. Ñayó'o kúu ña sáná'a ndasaá kini ní kundo'o nivi na ndiva'a ini. ⁷ Ta Ndios sakaku ra taLot ña ni-xixi ra ñoo Sodoma, chi tayó'o xikuu ra ñii ta ta va'a ini, ta nita'vi ní ini ra xini ra ndi'i ña on vá'a ñakini xitaku nivi ñoo yó'o. ⁸ Taa ta va'a ní ini xikuu ra, ta ñii ñii kivi niya'a yo'vi ní xitaku ra ñoo Sodoma, chi xito ra ta xini so'o ra ndi'i noo ña on vá'a ké'é nivi yó'o. ⁹ Ndi'i ña ké'é Ndios xí'in nivi sáná'a ña ndi xini ra ndasaá chindee ra nivi na chikaa so'o to'on ra, ña sakaku ra na noo ndi'i ña yo'vi xito ndoso ña'a. Ta ñii ki'va saá, xini ra ndasaá saxo'vi ra nivi na ké'é ña on vá'a, ta ke'é ra saá xí'in na kivi kixaa ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi.

¹⁰ Ta Ndios saxo'vi ka ra nivi na taku kisa ndivi ndi'i ña on vá'a ñakini ña kútoo yiki koñu mji na, saá chi nivi yó'o nda lo'o on xii na chikaa so'o na to'on xá'nda chiño Ndios noo na. Ta nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama mji na, só'ó ní na, on vása táxi na xí'in mji na ña koni so'o na ñanda. Ta kúu na nivi na ña'a ní ini, ta káchí sinj mji na ndi kómí na ndee ká'no ka, ta ni on vása yí'ví na kándiva'a na xí'in ndee ná'no ka noo na. ¹¹ Ta naángel, na yóo noo Ndios, vará kómí ka na ndee noo nataa yó'o, ta naángel yó'o on vása xii na ka'an na to'on ña kándiva'a xa'a inka ndee ná'no.

¹² Ta nataa on vá'a yó'o ndatán taku kitj tiyukú taku na, chi kitj yukú yó'o ndasaá kuiti taku rí kisa ndivi rí ndatán kóni nima mji rí. Ta táyó'o kaku rí xa'a ña tiin nivi rí ta ka'ni na rí. Ta ñii ki'va saá kundo'o nataa on vá'a yó'o, chi nayó'o ká'an na to'on ndiva'a xa'a ña on vása kúnda ini na, ta ndatán ndi'i xa'a kitj yukú, saá ndi'i xa'a na. ¹³ Ta nataa on vá'a yó'o, kixaa kivi ña naki'in na ya'vi na xa'a ña on vá'a

ké'é na ña táxi xo'vi inka nivi. Xí'in ñasij ini na ké'é na ndi'i noo ña kútoo yiki koñu na, on koqo ñato'ó kómí na, ni on vása násita xí'in mji na noo ña ké'é na ndi'i ña on vá'a, vará ndivi xito ka nivi kúu ña. Ta kivi nataa on vá'a yó'o xixi na xí'in ndó noo yóo viko noo nákutá'an ndó'ó na kúu na kándixa Jesucristo, ta ña ka'an ní noo kúu ña xito ndó ñakini ké'é nataa yó'o.

¹⁴ Ta nataa on vá'a yó'o, ndi'i násí'í ná xito na noo, ta kútoo ní na ki'vi na kuachi ñoyívi xí'in ná. Nda ñii kivi on vása sándakoo na kí'vi na kuachi ña kúu ña kútoo ní yiki koñu mji na. Ta chú'u na nivi na lo'o ní kándixa Jesucristo ña ké'é na ña on vá'a. Nataa on vá'a yó'o on vása xaa ini na xí'in ña xa kómí na, ta ndi'i saá kivi kóni na kukomí na ndi'i ña káchí ini mji na. Nataa yó'o ndiso na chi'ña xa'a ña on vá'a ké'é na, ta Ndios taxi ra ko'on na noo xo'vi ní na. ¹⁵ Nataa yó'o xa sandakoo na yichj ndaa, ta naki'in na ndikon na ku'an na yichj taprofeta Balaam ta ta xitaku xina'a, tayó'o xikuu sa'ya taBeor. Saá chi taprofeta yó'o kútoo ní ra ki'in ra si'un xa'a chiño on vá'a ké'é ra. ¹⁶ Ta saá kee ra ku'an ra ña satavi chi'ña ra nañoo Israel, ta ni-kuchiño ra, chi ñii tiburra, kitj tí on vása xini ka'an to'on kúu rí, ta táyó'o nika'an rí to'on xí'in ra, ta xí'in ña nika'an rí sasi rí noo ra, ta ni-kuchiño ra kasa ndivi ra chiño kí'ví ña ku'an ra ké'é ra.

¹⁷ Nataa on vá'a yó'o yóo na ndatán yóo pozo yichí ña on koqo takui kómí, ta yóo na ndatán yóo viko ña sándachí tachj na'a ku'an ña noo chinda'a tachj yó'o ña. Ta Ndios kasa nani ra xa'a nataa yó'o, ta ti'ví ra na ko'on na noo naa ní ña xo'vi na ndi'i saá kivi. ¹⁸ Nayó'o ku'a ní chínóo na noo to'on ká'an na, ña sanoo na ini nivi ña kándixa na ña sáná'a na, ta to'on vichí ña on vása ndaya'ví kúu ña sáná'a na. Ta xí'in to'on yó'o chú'u na nivi na sakán sandakoo yichj on vá'a, ña tuku ké'é nayó'o ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu na. ¹⁹ Ta nataa on vá'a

yó'o ká'an na, káchí na saá: “Tá kundikòn ndó sata ndi, ta saá kuu ndó nivi na kaka ndiká nọ ndayí, ta saá ọn kọọ ká ña xá'nda chiño nọ ndó”, káchí na. Ta mji nataa yó'o kuu nivi na nó'ni kútu xí'in ndi'i nọ ñakini ta xí'in ndi'i nọ ña ọn vá'a ké'é na. Saá chi tá ñii ña ọn vá'a kúndeé ña nọ nivi, ta ña ọn vá'a yó'o kuu ña xá'nda chiño nọ nivi yó'o. ²⁰ Yóo nivi na xa kundaa ini to'on va'a xa'a Jesucristo Ta taKá'no nọ yó ta sandakoo na yichi ña ọn vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá, tá nivi yó'o ndikó koo tuku na ta kixá'á na naki'in na yichi ọn vá'a, ta tuku taxi na ña xá'nda chiño ña ọn vá'a ñoyívi nọ na, ta saá nivi yó'o kuiso ká na kuachi nọ ña xindiso na si'na. ²¹ Va'a ní ká, ní kúu, tá nda ñii kivi ni-kundaa ini na xa'a yichi ña ndaa, saá chi xa'a ña kundaa ini na yichi ña ndaa, ta sandakoo na yichi yó'o, ta ña ke'é na saá Ndios ndeé ní ká saxo'vi ra na. ²² Ta xí'in ña ke'é nivi na ọn vá'a yó'o saá, táxi na ña kundaa ini yó ndí ña ndíchi ká'an to'on ña káchí saá: “Tí ina ndikó tuku rí kaxi rí ñakini nduxan rí.” Ta inká to'on ndíchi káchí saá: “Tíkiní sakán chichi rí xí'in takuí ndii, ta tuku ndikó rí sakuchu xí'in mji rí nda'yi kini”, saá káchí to'on ndíchi.

3

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini i xini i kuu ndó, ñayó'o kuu tutu ọvi ña táa i xa'a nda'a ndó. Ta xí'in ña ọvi tutu yó'o saá sánaká'án i ndó'o ña ndixa xini ñó'o kani sini ndó xa'a ñava'a ña kuu ñandii ndino'o. ² Kóni i ña naká'án sini ndó to'on Ndios ña ñika'an ndoso naprofeta kuyá xina'á. Saá tuku kóni i ña naká'án sini ndó ndayí ña xa'nda chiño Jesucristo Ta taKá'no nọ yó ta sakaku mji yó, chi mji ndi naapóstol saná'a ndi ndó'o to'on yó'o.

³ Ña si'na ká xini ñó'o kundaa ini ndó kuu ña ndasaá koo tá xa kuyatin vaxi kivi sondí'í. Chi kivi saá kutaku nivi na kutoo ní ke'é ndi'i nọ ña ọn vá'a ña káchí ini mji na, ta kusiki na nivi xa'a ña kándixa na Jesucristo, ⁴ ta ká'an na xí'in na, ndaka to'on ña'á na, kachí na saá: “¿Míkíá yóo Jesucristo ña kasa ndivi ra to'on ra ña ñika'an ra xí'in ndó, ndikó ra ñoyívi yó'o? Chi xa ñixi'i va yivá si'í yó, ta tá káa ká va ñoyívi yó'o, ndatán káa ña kivi nọ xina'á, ñii ki'va saá káa ña nda kivi vitin”, kachí na, kusiki na nivi na kándixa Jesucristo kivi saá. ⁵ Nivi na kusiki yó'o ọn xini na kandixa na ndí Ndios xí'in to'on ña ñika'an ra kisa va'a ra ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra ñoyívi nino. Ta nọ yóo ku'a ní takuí mni, ta ñika'an Ndios ta kana ño'o yichi tixin takuí yó'o, ta saá takuí yó'o xino nduu rá ña. ⁶ Ta saá kivi xitaku taNoé, ta Ndios xa'nda chiño ra nọ takuí ta sakoon ra savi na'á, ta sandi'i ra xa'a ndi'i ña ñixiyo ñoyívi kuyá xina'á. ⁷ Chi Ndios chindú'u ra to'on ra ña kasa ndivi ra ña ñika'an ra ndí ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino ña xito yó, ndati ña ñii kivi ndi'i xa'a ña xí'in ño'o xixi. Saá kọkọ ndi'i ña kuva'a kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi, ta nivi na ọn vása ní-xiin kandixa Ndios kọ'on na nọ xo'vi ní na ndi'i saá kivi.

⁸ Ta ndó'o, nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini i xini i kuu ndó'o; ta kóni i ña ọn nandoso ndó ndí nọ Ndios ñii kivi yóo ña ndatán yóo ñii mil kuyá, ta ñii mil kuyá yóo ña ndatán yóo ñii kivi, saá yóo ña. ⁹ Vará sava nivi xani sini na ndí Ndios kuachi ní ra ña kasa ndivi ra ña ñika'an ra, ta ọn sivi saá yóo ña. Ndixa Ndios ta ká'no ini kuu ra xí'in ndi'i nivi, ọn xini ra ndi'i xa'a nda ñii nivi; chi ndati ra ña ndi'i nivi nandikó ini na nọ ña ọn vá'a ké'é na, ta va'a ná ki'vi na yichi nọ xá'nda chiño ra.

¹⁰ Ta kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o kuu ñii kivi ña ọn vása ndati nivi, chi ndatán yóo ña kixaa

ñii t̄aku'ná ñoó ña kasa ku'ná ra, saá koo k̄iv̄i ndikó Jesucristo. Ta k̄iv̄i kundivi ñayó'o saá, ndeé ní n̄i'í ta ndi'i x̄a'á ñoyívi n̄ino ña x̄ito yó, ta ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino kāa k̄ok̄o ndi'i ña x̄i'in ño'o x̄ix̄i ta ndi'i x̄a'á ña, ta ñoyívi noo ño'o yó'o x̄i'in ndi'i ña yóo noo ña ñii k̄i'va saá kundo'o ña.

11 Ta x̄a'á ña ndixa kúndāa ini yó ndí ndi'i x̄a'á ñoyívi, ta saá x̄ini ñó'ó vivíi kutaku yó ta taxi x̄i'in m̄ii yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. 12 Ta x̄i'in ñas̄i ini yó x̄ini ñó'ó kundati yó k̄iv̄i yó'o, ta chikāa yó ndeé x̄i'in m̄ii yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá kama kixaā k̄iv̄i ña kasa nani ra x̄a'á kūachi n̄iv̄i. Chi k̄iv̄i yó'o ndi'i x̄a'á ñoyívi n̄ino ña x̄ito yó ta ndi'i ña kómí ña, k̄ok̄o ña x̄i'in ño'o x̄ix̄i ta ndi'i x̄a'á ña. 13 Ta m̄ii yó ndáti yó ta ndáa ini yó Ndios ña kasa ndivi ra to'on ra ña n̄ika'an ra ndí ndasa x̄aá ra ñoyívi n̄ino ña x̄ito yó, ta ndasa x̄aá ra ñoyívi noo ño'o yó'o. Ta ñaxaá kasa va'a Ndios yó'o kúu noo kutaku n̄ivi na ndii níma, ta ndi'i saá k̄iv̄i kasa ndivi na ña kóni Ndios.

14 Ñakán, nañani yó x̄i'in náki'va yó, tá'an ndáti ndó ña kixaā k̄iv̄i ña kundivi ñayó'o, chikāa ní ndó ndeé x̄i'in m̄ii ndó ña ndii ta vivíi kutaku ndó noo Ndios, ta ndixa koo va'a ini ndó chi xa va'a nákutá'an ndó x̄i'in Ndios. 15 Naká'án ndó ndí t̄a ká'no ini kúu Ndios, ta ndáti ra ña nandikó ini n̄ivi noo ña on vá'a ké'é na x̄a'á ña kuchiño sakaku ra na. Ñii káchí ká'an to'on ña n̄itaa ñani yó t̄aPablo k̄iv̄i t̄i'ví ra tutu ña n̄ixaā nda'a ndó; n̄itaa ra tutu yó'o x̄i'in ñandíchi taxi Ndios nda'a ra. 16 Noo ñii ñii tutu ña n̄itaa ñani yó t̄aPablo ndato'on ra x̄i'in ndó x̄a'á ndi'i ñayó'o, ta ndixa yóo sava to'on ña n̄itaa t̄aPablo ña yo'v̄i ní kundāa ini yó. Ta n̄ivi na naa ini x̄i'in na sakán lo'o kuiti kándixa Jesucristo, nayó'o násama na to'on yó'o, ta ñii k̄i'va saá násama na ndi'i to'on ña n̄ika'an Ndios ña n̄itaa n̄ivi x̄ina'á. Ta x̄a'á ña násama na to'on Ndios,

n̄ivi yó'o ko'on na noo xo'v̄i ní na ndi'i saá k̄iv̄i.

17 Ta ndó'ó, nañani yó x̄i'in náki'va yó, x̄a'á ña kúndāa ini ndó ñayó'o, x̄ini ñó'ó koto va'a ndó ña on taxi ndó sandá'ví ña on vá'a ndó'ó ña nakava ndó yich̄i n̄ivi na on vá'a, ta ni on sandakoo ndó ña kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo. 18 Nda víka ndixa ñii ñii k̄iv̄i x̄ini ñó'ó chikāa ndó ndeé ña koni va'a ka ndó Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no noo yó, ta kúu ra T̄aa t̄a Sakaku m̄ii yó. Nava'a ña xa taxi ra nda'a ndó chindeé ña ndó'ó ña ndino'o ka kutaku ndó ñii ñii k̄iv̄i ndatán kóni m̄ii ra. Ná kasa ká'no ní yó ra nda vitin t̄anda ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó n̄taa taJuan ña t̄i'v̄i ra kua'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

Ñayó'o ká'an xa'a T̄o'on Ndios, ña kúu Jesucristo, t̄a t̄a kúu ndee ña táxi ndino'o kutaku n̄ivi

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin ká'an ndi xí'in ndó xa'a t̄a t̄a xa táku nda on t̄a'an kixá'a koo k̄ivi noó. Ta m̄i ndi, x̄ini so'o ndi t̄o'on ña n̄ika'an ra, ta xí'in nduch̄u noo ndi x̄ini ndi ra, ta ch̄inóo nda'a ndi soko ra. Ta vitin ndát̄o'on ndi xí'in ndó xa'a tayó'o, t̄a t̄a kúu T̄o'on Ndios, ta kúu ra ndee ña táxi kutaku ndino'o n̄ivi. ² T̄a yó'o, t̄a ndixa ndino'o táku, k̄ixaa ra noo ndi, ta x̄ini ndi ra xí'in nduch̄u noo ndi, ta vitin ndákuiin ndi xa'a ra noo ndó. Ta ndát̄o'on ndi xí'in ndó ndi m̄i tayó'o kúu ra ndee ña táxi kutaku ndino'o n̄ivi noo Ndios, ta tayó'o nda si'na xa táku ra xí'in Ndios, ta saá Ndios t̄i'v̄i ra m̄i tayó'o ña k̄ixaa ra noo ndi ñoyívi yó'o. ³ Ta vitin ndát̄o'on ndi xí'in ndó xa'a ña xa x̄ini ndi, ta xa'a t̄o'on ña n̄ika'an ra ña x̄ini so'o ndi. Ta saá ndó'ó, n̄ivi na kándixa t̄o'on yó'o, ñii káchí vivíi kutaku ndó xí'in ndi, ndatán ñii k̄i'va vivíi táku ndi xí'in Yivá yó Ndios ta xí'in Sa'ya ra Jesucristo. ⁴ Ta saá t̄a ndi tutu yó'o ña kundaa ini ndó ta chikaa so'o ndó t̄o'on yó'o. Ta xí'in ña ke'é ndó saá ndixa ná kutú ndaa ñasii ini ndi'i yó.

T̄o'on yó'o ká'an ña, ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios

⁵ Ñayó'o kúu t̄o'on ña n̄ika'an Jesucristo x̄ini so'o ndi, ta vitin ndát̄o'on ndi t̄o'on yó'o xí'in ndó, ña káchí saá: Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios, ta nda lo'o on koó ñanaa yóo xí'in ra. ⁶ Táná k̄a'an yó ndixa vivíi táku yó xí'in Ndios, ta saá ni, ndik̄on k̄a yó kua'an yó yich̄i on vá'a ña naa ní, ta ñavatá kúu ña

k̄a'an yó saá, ta on vása kisa ndivi yó ñandaa. ⁷ Yich̄i Ndios kúu ñava'a ñandaa noo yé'e ño'o ña káku noo ra. Ta saá tá vivíi ndik̄on yó yich̄i Ndios noo yé'e ño'o ña káku noo ra, ta saá ndixa vivíi táku yó xí'in tá'an yó, ta ndixa n̄i Jesucristo nákata ña ndi'i kuachi yó.

⁸ Táná k̄a'an yó ndi nda lo'o on koó kuachi ndiso yó noo Ndios, ta saá n̄ivi na sándá'v̄i xí'in m̄i kúu yó, chi ñavatá kúu ña k̄a'an yó saá, ta ndixa on koó ñandaa yóo ini yó. ⁹ Ta saá ni, tá na'ma yó ndi'i kuachi yó noo Ndios, ta ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta nakata ra ndi'i kuachi yó, ta ndasa ndii ra m̄i yó noo ra. Ndixa Ndios ke'é ra saá xí'in yó, chi t̄a t̄andaa kúu Ndios ta ndixa kisa ndivi ra t̄o'on ra. ¹⁰ Ta saá ni, táná k̄a'an yó, káchí yó ndi nda ñii k̄ivi on vása ní-ke'é yó ña on vá'a, ta xí'in t̄o'on yó'o chikaa yó kuachi sata Ndios ndi kúu ra t̄a t̄a vatá. Saá chi m̄i Ndios káchí ra ndi ndi'i n̄ivi ké'é na ña on vá'a. Tá on vása kándixa yó t̄o'on yó'o ña ká'an Ndios xa'a yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndi on koó t̄o'on Ndios táku ini yó.

2

T̄o'on yó'o ká'an ndi Jesucristo chindee ra m̄i yó ña náki'in ra t̄o'on yó noo Ndios

¹ Ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, saá chi kí'vi ní ini i x̄ini i ndó'ó. Ta t̄a i tutu yó'o xaá ña nda'a ndó xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá ni, tá yóo k̄ivi ké'é ndó ña on vá'a, ta x̄ini ñó'ó kundaa ini ndó ndi yóo ñii t̄a t̄a chindee m̄i yó ña náki'in ra t̄o'on yó noo Yivá yó Ndios, ta tayó'o kúu Jesucristo, t̄a t̄andaa. ² Saá chi Jesucristo kúu t̄a t̄a n̄isoko xí'in m̄i ña n̄ixi'i ra xa'a kuachi yó, ñakán Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta on s̄ivi ndasaá xa'a kuachi m̄i yó kúu ña n̄ixi'i Jesucristo, ta xa'a

kuachi ndi'i saá n̄ivi ñoyívi yó'o n̄ixi'j ra.

³ Tá kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó, ta xí'in ña ké'é yó saá kúndaḡ ini yó ndí ndixa xini yó Ndios, ta vivii táku yó xí'in ra. ⁴ Tá nakuita n̄ivi na ka'an, kachí na saá: "Ndi'j xini ndi Ndios, ta vivii táku ndi xí'in ra", kachí na, ta n̄ivi yó'o, tá on vása kisa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, ta saá n̄ivi na vatá kúu nayó'o, ta nda lo'o on koḡ ñandaḡ yóo ini na. ⁵ Ta saá ni, tá yóo n̄ivi na kisa ndivi ña ká'an to'on Ndios, ta xí'in ñayó'o n̄ivi yó'o sáná'a na ndí ndixa ndaḡ kí'vi ini na xini na Ndios. Ta m̄ij yó, xa'a ña kisa ndivi yó ña ká'an Ndios, kúndaḡ ini yó ndí ñii yóo yó xí'in Ndios. ⁶ Tá káchí yó ñii yóo yó táku yó ini Ndios, ta saá xini ñó'ó ke'é yó ndatán ke'é Jesucristo kivi n̄ixika ra ñoyívi yó'o.

To'on yó'o kúu ña xá'nda chiño noo n̄ivi na kándixa Jesucristo

⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, on sivi ñii to'on ña xaá kúu ña xá'nda chiño j noo ndó vitin, chi to'on Ndios ña xa si'na yóo nda kivi noo kúu ña. Ta to'on yó'o ñii kúu ña xí'in to'on ña yatá ña xa xini so'o ndó. ⁸ To'on ña yatá kúu ña xá'nda chiño j vitin noo ndó, ña xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó. Ta saá ni, to'on xaá kúu ñayó'o, chi ñii laá Jesucristo kúu ta ndixa ndaḡ kisa ndivi to'on yó'o. Ta vitin ndó'ó, n̄ivi na ndíkon yichi ra, ñii ki'va saá ndixa kisa ndivi ndó to'on xaá yó'o. Ta vitin ndee ña on vá'a ña naa, kuachan ndi'i xa'a ña, saá chi kivi kixaḡ Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ña kixaḡ ño'o ndino'o ña yé'e, ta kúndeé ña noo naa, saá yóo ña.

⁹ Tá yóo n̄ivi na ká'an, káchí na ndí ndíkon na yichi va'a noo yé'e ño'o, ta n̄ivi yó'o sáa ini na xini na natá'an na, ta saá ñavata kúu to'on ña ká'an na, chi ña sáa ini na xini na natá'an na sáná'a ña ndí ndíkon ka na yichi on vá'a noo naa ní. ¹⁰ Ta n̄ivi na ndixa kí'vi ini xini natá'an na, ta n̄ivi yó'o kúu na ndíkon yichi

va'a noo yóo ño'o yé'e. Ta n̄ivi yó'o, on vása yóo ini na ña sanakava xí'in m̄ij na ña ke'é na ña on vá'a. ¹¹ Ta n̄ivi na sáa ini xini inka n̄ivi na kándixa Jesucristo, n̄ivi yó'o, xí'in ña ké'é na saá sáná'a na ndí xika ka na yichi on vá'a noo naa. Ta saá n̄ivi yó'o on vása xini na nda yichi kuachan na, saá chi ñanaa sakuáá ña nduchu noo na.

¹² Ta ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya j, saá yóo ndó, ta táa j tutu yó'o xaḡ ña nda'a ndó, chi Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá chi Jesucristo n̄ixi'j ra xa'a kuachi yó. ¹³ Ta ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, na kúu n̄ivi naxiku'a na to'o, táa j tutu yó'o xaḡ ña nda'a ndó, chi xa xini va'a ndó Jesucristo, ta ta xa táku nda si'na ka tá ta'an kixá'a koo kivi noo ñoyívi. Ta ndó'ó, nataa xí'in náña'a na kúu nakuáchí na kándixa Jesucristo, táa j tutu yó'o xaḡ ña nda'a ndó, chi xa kúndeé ndó noo ñanímḡ ndiva'a.

Ndi'i ndó'ó na kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo, inka yichi ká'an j ndí ndatán yóo sa'ya j, saá yóo ndó, ta táa j tutu yó'o xaḡ ña nda'a ndó, chi xa xini va'a ndó Yivá yó Ndios. ¹⁴ Ta ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, na kúu n̄ivi naxiku'a na to'o, táa j to'on yó'o ña ndato'on j xí'in ndó, chi xa xini va'a ndó Jesucristo, ta ta xa táku nda si'na ka tá on ta'an kixá'a koo kivi noo ñoyívi. Ta ndó'ó, na kándixa Jesucristo, na kúu nakuáchí, tuku táa j to'on yó'o ña ndato'on j xí'in ndó, chi ndó'ó kúu n̄ivi na kómí ní ndee Ndios, ta ndi'i saá kivi to'on Ndios yóo ña táku ña ini ndó, ta saá xa kúndeé ndó noo ñanímḡ ndiva'a.

¹⁵ Xí'in ndi'i ndó'ó, na kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo, táa j to'on ña xaḡ nda'a ndó, ña ndato'on j, káchí j saá: On kusij ini ndó kundíkon ndó yichi on vá'a ñoyívi yó'o, ta nda lo'o on kuki'vi ini ndó koni ndó ña on vá'a ña yóo ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i n̄ivi na kí'vi ní ka ini xini na ña yóo ñoyívi yó'o, n̄ivi yó'o on vása

kí'vi ini na xíni na Yivá yó Ndios. ¹⁶ Chi ndi'i ña ɔn vá'a ña yóo ñoyívi yó'o ɔn sivi ña káku ɔo Ndios kúu ña, ta kuiti káku ña ɔo ñaníma ndivá'a ña xá'nda chiño ɔo ñoyívi yó'o. Tá kóni yó ke'é yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yíkí koñu yó, án kóni yó kukomí yó ndi'i ña kúsiini nduchú ɔo yó xíni ña, ta ña kóni yó saá ɔn sivi ña vaxi ɔo Yivá yó Ndios kúu ña. Tá nivi na ña'a ní ini kúu yó xa'a ñakuíká kómí yó án xa'a chiño ná'no ké'é yó, ta ña ña'a ini yó saá, ɔn sivi ña vaxi ɔo Yivá yó Ndios kúu ña. Saá chi ña xáni sivi yó saá kuiti káku ña ɔo yichi ɔn vá'a ñoyívi yó'o. ¹⁷ Ta ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña ɔn vá'a ña kútoo ní nivi, ña yá'a kuá'an kúu ña, ta kixaa ñii kivi ɔn kóo ka ña. Ta saá ni, nivi na kisa ndivi ña kóni Ndios, nivi yó'o ɔn ndi'i xa'a na, ta ndixa kutaku na ndi'i saá kivi.

To'on yó'o ká'an xa'a ta ta sáa ini xíni Jesucristo

¹⁸ Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndátɔ'on i xí'in ndó ndí xa vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyívi yó'o. Xa xini so'o ndó tá vaxi kuyatin kivi sondí'í, ta nakundichi ñii ta ta kúu ta sáa ní ini xíni ra Jesucristo, ta vitin xa yóo kuá'a ní nivi na kúu na sáa ini xíni na Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o kúnda'a ini yó ndí xa yatin vaxi kivi sondí'í ñoyívi yó'o. ¹⁹ Vará sava nivi na kúu na sáa ini xíni na Jesucristo vitin, xikuu nivi na si'na ñii xitaku xí'in yó, ta nivi yó'o ɔn sivi na ndixa kándixa Jesucristo xikuu na. Ta saá nita'vi tá'an na xí'in mii yó, ta kee na kuá'an na. Ta xí'in ñayó'o kúnda'a va'a ini yó ndí nivi yó'o nda ñii kivi ɔn vása ní-xiyo yu'ú na xí'in mii yó, chi ɔn vása ndino'o ini na kándixa na Jesucristo. Tá ndixa nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xikuu na, ní kúu, ta yóo ka na kuá'an na yichi ra xí'in yó vitin. Ta xa'a ña nita'vi tá'an na xí'in yó, na kúu nivi na ndixa ndikon Jesucristo, kúnda'a ini yó ndí nivi

yó'o nda lo'o ɔn vása ní-xikuu na nañani yó án náki'va yó.

²⁰ Ta ndó'ó, ɔn sivi ndatán yóo nivi yó'o yóo ndó. Saá chi Jesucristo, Ta ta Yii, ti'vi ra Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó. Ta xa'a ña táku Níma Ndios ini ndó, xa xini ndó ndi'i ñanda'a. ²¹ Ta xa'a ña kúnda'a ini ndí xa xini ndó ñanda'a, táa i to'on yó'o xa'a ña nda'a ndó. Saá chi mii yó kúnda'a ini yó ndí nda ñii to'on ña vatá ɔn vása káku ña ɔo Ndios, ta ta kúu tãnda'a ndino'o.

²² Ta, zyú kúu nivi na vatá ní? Nivi na vatá ní kúu na ká'an, káchí na ndí ɔn sivi ta Jesús kúu Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o. Nivi na káchí saá kúu nivi na sáa ini xíni na Jesucristo. Ta nivi yó'o kúu nivi na ɔn xiiin kandixa Ndios, ni ɔn xiiin na kandixa na Sa'ya ra Jesucristo. ²³ Tá yóo nivi na ɔn xiiin kandixa Sa'ya Ndios, ñayó'o kóni káchí ña ndí ɔn xiiin na kandixa na mii Ndios. Ta nivi na ndino'o ini ká'an ndátɔ'on na ndí kándixa na Sa'ya Ndios, ta nivi yó'o kúu na táku Ndios ini.

²⁴ Ta ndó'ó, ɔn sandakoo ndó kándixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, ña kúu ña xini so'o ndó nda kivi no'o ña kixá'a ndó kándixa ndó ra. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, ndi'i saá kivi yóo ndó táku ndó ini Jesucristo, ta ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii kiva saá yóo ndó táku ndó ini Yivá yó Ndios. ²⁵ Jesucristo nika'an ra, kindo ra xí'in yó, na kúu nivi na kándixa ña'a, ta nika'an ra, káchí ra saá: "Nda'a nivi na kándixa yi'i taxi i ña ndixa ndino'o kutaku na xí'in i ndi'i saá kivi", saá káchí Jesucristo, kindo ra xí'in yó.

²⁶ Táa i to'on yó'o ña ndatɔ'on i xí'in ndó xa'a nivi na kóni sandá'vi ndó'ó xí'in to'on vatá. ²⁷ Jesucristo xa ti'vi ra Níma Ndios ña koo ña xí'in ndó, ta Níma yó'o yóo ña táku ña ini ndó ndi'i saá kivi. Ta saá ɔn vása xini ñó'ó ndó nivi ña saná'a na ndó'ó, chi Níma Ndios saná'a ña ndó'ó xa'a ndi'i ñanda'a. Ta ndi'i ña saná'a Níma Ndios kúu to'on ña nda'a ndino'o, ta nda lo'o ɔn ko

ñavata ká'an Níma Ndios. Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo. Ta ñii ki'va ndatán Níma Ndios sáná'a ña ndó'ó ndasaá kutaku ndó, ta saá xini ñó'ó va'a kutaku ndó.

²⁸ Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya, saá yóo ndó, ta ndat'onj xí'in ndó ña koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo, ta nda ñii kivi on sandakoo ndó yichí ra. Ta saá tá kixaa kivi ndikó ra ñoyívi yó'o, ta on vása kuyí'ví ndó noo ra, ni on vása kuka'an noo ndó kuita ndó noo ra. ²⁹ Xini yó Jesucristo kúu ñii ta tandaa ndino'o, ta saá kúndaa ini yó ndí ndi'i nivi na ké'é ñandaa ndatán yóo ña ké'é Jesucristo, nayó'o kúu nasa'ya ndino'o Ndios.

3

To'on yó'o ká'an ndí sa'ya Ndios kúu nivi na ndík'on yichí ra

¹ ¡Ndachun ndeé ní kí'vi ini Yivá yó Ndios xini ra mji yó! Saá chi sá kunani ra yó sa'ya mji ra. Ta, ¡ndixa sa'ya Ndios kúu mji yó! Ta nivi na ndík'on yichí on vá'a ñoyívi yó'o, on vása nákoní na ndí sa'ya Ndios kúu yó, chi nivi yó'o on vása xini na Ndios. ² Nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kí'vi ní ini j xini j kúu ndó, ta ndat'onj xí'in ndó ndí mji yó kúu sa'ya Ndios vitin. Ta saá ni, on ta'an kundaa va'a ini yó ndasaá nduu yó kivi ña vaxi ña kutaku yó ñoyívi ñino xí'in Ndios. Ta vitin kúndaa ini yó ndí kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta mji yó, nivi na kándixa ña'á, nduu yó ndatán yóo ra. Saá chi xí'in nduchú noo yó koni yó ra. Ndátán mji káa ra, saá ndixa koni ndino'o yó ra. ³ Ta ndi'i nivi na kúsij ini ndáti ña ndikó Jesucristo, chi ndáa ini na ndí kivi saá kundivi ña ndáti na, nivi yó'o chíkaa na ndeé xí'in mji na ña nduu na nivi na on koó kuachi kuiso noo Ndios. Ta xa'a ña ndík'on na Jesucristo kúu ña ké'é na saá, chi Jesucristo kúu ta ta ndii ndino'o.

⁴ Ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a kúu nivi na yá'a ndoso noo ndayí Ndios ta ndiso na kuachi noo ra. Saá chi ndi'i noo ña on vá'a ké'é nivi kúu ña yá'a ndoso ndayí Ndios.

⁵ Xa xini ndó ña kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o kúu xa'a ña kindaa ra kuachi ña ndiso nivi. Ta nda lo'o on koó kuachi ndiso Jesucristo, ta ta ndii ndino'o kúu ra. ⁶ Ta saá nivi na ndixa ndík'on Jesucristo, tá ñii táku na xí'in ra, ta nivi yó'o on vása ndík'on na yichí noo ké'é na ña on vá'a. Ta nivi na ndík'on yichí noo ké'é na ña on vá'a, nivi yó'o kúu nivi na on ta'an nakut'an xí'in Jesucristo, ni on ta'an koni na ra. ⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndatán yóo sa'ya mji, saá yóo ndó, ta ndat'onj xí'in ndó ña on taxi ndó ña sandá'ví nivi ndó'ó xí'in to'on vatá ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña káchí saá: Nivi na kisa ndivi ñandaa kúu nivi nandaa. Ndátán yóo Jesucristo ta tandaa, saá yóo nivi yó'o, na kúu na kisa ndivi ñandaa. ⁸ Ta nivi na on xjin sandakoo ké'é ña on vá'a kúu nivi na ndík'on yichí noo xá'nda chíño ñanímá ndiva'a, saá chi nda kivi noo ñanímá ndiva'a on vása sandakoo ña ké'é ña ndi'i saá noo ña on vá'a. Ta xa'a ñayó'o Ndios tí'ví ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o ña sandi'i ra xa'a ndi'i chíño ña ké'é ñanímá ndiva'a yó'o.

⁹ Tá ndixa sa'ya Ndios kúu yó, ta saá on vása kuachan ka yó yichí noo xá'nda chíño ña on vá'a noo yó, saá chi Ndios xa taxi ra Níma ra ña táku ini yó, ta ndatán yóo ini Ndios saá yóo ini yó vitin. Ta xa'a ñayó'o, on vása kúchiño yó kutaku yó ké'é yó ña on vá'a. Saá chi vitin táku yó ké'é yó ña kóni Ndios. ¹⁰ Ta kúchiño kundaa ini yó yu kúu sa'ya Ndios ta yu kúu sa'ya ñanímá ndiva'a. Saá chi ndi'i nivi na on vása kisa ndivi ñandaa, nayó'o sáná'a na ndí on sivi sa'ya Ndios kúu na. Ta ndi'i nivi na on vása kí'vi ini xini nañani na án náki'va na, on sivi sa'ya Ndios kúu nayó'o.

11 Ñayó'o kúu to'on Ndios ña xini so'o yó nda kivi kixá'á yó kándixa yó Jesucristo, to'on ña káchí saá: Kuki'vi ini yó koni tá'an yó, káchí ña. 12 Ta on vá'a koo yó ndatán nixiyo taCaín kuiya xina'á, chi tayó'o nixika ra yichí ñanima ndiva'a, ta xa'ni ra ñani ra. Ta, ¿ndachun xa'ni ra ñani ra? Ke'é ra saá xa'a ña kisa kuini ini ra xini ra ñani ra, chi ñani ra xitaku ra ké'é ra ñandaq noq Ndios, ta taCaín yó'o xitaku ra ké'é ra ña on vá'a.

13 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na táku ké'é ñandaq. Ta xa'a ña ké'é ndó ñava'a saá, nivi na ndikon yichí on vá'a ñoyivi yó'o sáa ini na xini na ndó'ó. Ta nda lo'o on naka'nda ini ndó koni ndó ña ké'é na saá. 14 Ta mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, kúu yó nivi na kí'vi ini xini tá'an. Ta xí'in ña ké'é yó saá kúndaq ini yó ndi ndixa sandakoo va'a yó yichí on vá'a ña salo'o sandi'i xa'a yó, níkuu, ta vitin ku'añ yó yichí noq ndixa táku ndino'o yó noq Ndios. Ta ndi'i nivi na on vása kí'vi ini xini natá'an na, nivi yó'o, vará xika ka na ñoyivi yó'o, on vása táku na noq Ndios. 15 Ta ndi'i nivi na sáa ini xini natá'an na, ta nivi yó'o ñii ki'va kúu na xí'in nivi na xika xá'ni inka nivi. Ta xini yó ndi ndi'i nivi na xika xá'ni inka nivi, on sivi nivi na táku noq Ndios kúu nayó'o. 16 Xini ñó'ó kúndaq ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo xa'a yó, chi taxi xí'in mji ra nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña ke'é ra saá táxi ña kúndaq ini yó ndasaá xini ñó'ó ndixa kuki'vi ini yó koni yó nañani yó xí'in náki'va yó. Ta saá mji yó nivi na ndikon yichí Jesucristo, ñii ki'va ndatán kí'vi ini ra xini ra mji yó, saá xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta taxi xí'in mji yó ña chindeé tá'an yó tãda kivi yó xa'a nañani yó xí'in náki'va yó. 17 Tá yóo natá'an yó na on koó ña xini ñó'ó ña kómí na, ta yóo sava mji yó na kómí ña xini ñó'ó natá'an yó yó'o, ta saá va'a taxi yó ña xini ñó'ó na nda'a na. Tá on vása ké'é yó saá,

ta ñayó'o kóni káchí ña ndi on vása kí'vi ini yó xini yó natá'an yó yó'o, ndatán Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mji yó. 18 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndatán yóo sa'ya yóo ndó, ta ndato'on i xí'in ndó ndi on vá'a kuiti ka'an yó káchí yó ndi kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, chi xini ñó'ó kasa ndivi yó chiño ña sáná'a ndi ndixa kí'vi ini yó xini yó na.

19 Tá xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta saá kúndaq ini yó ndi nivi na ndixa ndikon Ndios kúu yó, ta on vása kúka'an noq yó noq ra, ta va'a yóo ini yó noq ra. 20 Ta saá ni, tá nima yó chíkaa ña kuachi xa'a mji yó, ta saá xini ñó'ó kúndaq ini yó ndi ká'no ní ka yóo ini Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a yó, ta Ndios xini va'a ra ndi'i ña yóo ini yó. 21 Ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini i xini i, ta ndato'on i xí'in ndó, káchí i saá: Tá nima yó on vása chíkaa ña kuachi sata yó noq Ndios, ta saá on vása kúka'an noq yó noq Ndios, ta xí'in ña ndino'o ini yó kuchiño yó ka'an yó xí'in ra. 22 Ta saá ndi'i ña ndúkú yó noq Ndios, taxi ra ña nda'a yó, saá chi kisa ndivi yó ña xá'nda chiño ra noq yó, ta ké'é yó chiño ña kúsi i ini ra xini ra. 23 Ta ñayó'o kúu ña xá'nda chiño Ndios noq yó: Xini ñó'ó kándixa yó Jesucristo, ta ta kúu Sa'ya Ndios, ta xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó, ñii ki'va ndatán mji Jesucristo xa'nda chiño ra noq yó kivi nixika ra ñoyivi yó'o. 24 Ta ndi'i nivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, nivi yó'o táku na ini Ndios ta Ndios táku ra ini nivi yó'o. Ta ndixa kúndaq ini yó ndi táku Ndios ini yó chi taxi ra Nima ra nda'a yó, ta ndixa táku Nima ra ini yó.

4

To'on yó'o ndato'on ndasaá kuchiño nakoni yó Nima Ndios

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini i xini i, ta ndato'on i xí'in ndó ña on kándixa ndó ndi'i nivi na ká'an, káchí na

saá: “Tɔ'on ña ɬaxi Níma Ndios kúu ña ká'an ndi”, káchí na. Ta xini ñó'ó koto ndoso ndó nivi yó'o xa'a ña kundaa ini ndó án ndixa Níma Ndios kúu ña ɬaxi tɔ'on ká'an na, chi yóo kua'a ní naprofeta vatá na xika ñoyívi yó'o vitin. ² Ndátɔ'on i xí'in ndó ndasaá kúchiño nakoni ndó tá ndixa Níma Ndios kúu ña ɬaxi tɔ'on ña ká'an nivi yó'o. Tá nivi yó'o ndákuiin na xa'a Jesucristo, káchí na saá: “Jesucristo, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta xikuu ra nivi ndino'o xí'in yíkí koñu ñii kiva ndatán yóo yíkí koñu mii yó”, káchí na, ta saá kúndaá ini yó ndí tɔ'on ña ká'an na kúu ña ɬaxi Níma Ndios nda'a na. ³ Ta nivi na on xin ka'an ndí Jesucristo xikuu ra nivi ndino'o, ta xikomí ra yíkí koñu ndino'o, ñii kiva ndatán yóo yíkí koñu mii yó, ta nivi yó'o on vása ká'an na tɔ'on ña ɬaxi Níma Ndios nda'a na. Ta nivi yó'o ká'an na ndasaá kuiti tɔ'on ña ɬaxi níma ña sáa ini xini Jesucristo. Xa xini so'o ndó ndí ñii kivi kixaa níma yó'o, ña kúu ña sáa ini xini Jesucristo, ta vitin xa yóo ña, xika ña ñoyívi yó'o.

⁴ Ta ndó'ó, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndó'ó kúu nivi na ndíkɔn Ndios. Ta xa kúndeé ndó noo naprofeta vatá, na on vása ká'an tɔ'on Ndios. Ta mii ndó, xa'a ña táku Níma Ndios ini ndó, xa kúndeé ndó noo navatá yó'o, saá chi Níma Ndios kúu ña ndeé ní ka noo ñanímá ndiva'a ña xika ñoyívi yó'o. ⁵ Naprofeta vatá kúu nivi na ndíkɔn yichí on vá'a ñoyívi yó'o, ta ká'an na tɔ'on ña ɬaxi níma ña xá'nda chiño noo yichí on vá'a yó'o. Ta saá nivi na ndíkɔn yichí ñoyívi yó'o chíkaa so'o na tɔ'on vatá yó'o. ⁶ Ta mii yó, nivi na ndíkɔn Ndios kúu yó, ta xa'a ñayó'o inká nivi na xa xini va'a Ndios, nayó'o chíkaa so'o na tɔ'on ña ká'an yó. Ta nivi na on vása ndíkɔn Ndios, nivi yó'o on xin na chíkaa so'o na tɔ'on ña ká'an yó. Ta xí'in ña ké'é nivi saá, kúchiño yó kundaa ini yó án Níma Ndios kúu ña táku ini nivi yó'o, án níma vatá kúu

ña táku ini na.

Tɔ'on yó'o ká'an ndí Ndios kí'vi ní ini ra xini ra nivi

⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, kí'vi ní ini i xini i ndó'ó, ta ndi'i mii yó xini ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó, saá chi Ndios kúu ɬa ɬa táxi ndeé nda'a yó ña ke'é yó saá. Ta ndi'i nivi na kí'vi ini xini natá'an na, nivi yó'o ndixa kúu nasa'ya Ndios, ta kúu na nivi na ndixa va'a xini Ndios. ⁸ Ndi'i nivi na on vása kí'vi ini xini natá'an na, ta nivi yó'o on vása xini va'a na Ndios, chi ndixa ini Ndios chútú ña xí'in ña kí'vi ní ini ra xini ra ndi'i nivi. ⁹ Ta Ndios saná'a ra ndí ña ndixa ndaa ní kí'vi ini ra xini ra ndi'i yó, chi t'ví ra Sa'ya ra ɬa ñii laá noo ra, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña ke'é ra saá kúchiño kutaku ndino'o yó ndi'i saá kivi xí'in Ndios. ¹⁰ Vará kí'vi ní ini yó xini yó Ndios, ta mii yó on vása tóndaá yó kúndeé yó ña kuki'vi ini yó koni yó ra ñii kiva ndatán Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mii yó. Saá chi Ndios saná'a ra ndasaá ndeé ní kí'vi ini ra xini ra mii yó, chi t'ví ra Sa'ya ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o, ta niso'ko xí'in mii ra xa'a kuachi yó.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña kúndaá ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mii yó, ta saá mii yó ndixa xini ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. ¹² Nda ñii nivi on t'án koni na Ndios xí'in nduchú noo na, ta saá ni, tá ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó, ta saá Ndios yóo ra táku ra ini yó, ta xí'in ndeé ra ñii ñii kivi mii yó va'a ka kuki'vi ini yó koni tá'an yó, nda tóndaá yó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ndatán ñii kiva kí'vi ini Ndios xini ra mii yó. ¹³ Ndixa Ndios xa ɬaxi ra Níma ra yóo ña táku ña ini yó. Ta xí'in ña ke'é ra saá, kúndaá ini yó ndí yóo yó táku yó ini Ndios ta Ndios yóo ra táku ra ini yó. ¹⁴ Ta mii ndi, xí'in nduchú noo ndi xini ndi Jesucristo kivi nixika ra ñoyívi yó'o, ñakán ká'an ndi ndákuiin ndi noo ndó ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ta Ndios t'ví ña'a ra kixaa ra

ñoyívi yó'o xá'a ña sakaku ra ñivi noo ña on vá'a. ¹⁵ Ta ndi'i ñivi na ndino'o ini ká'an ña kándixa na ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, Ndios yóo ra táku ra ini ñivi yó'o, ta ñivi yó'o yóo na táku na ini Ndios.

¹⁶ Xíni va'a yó ta kúndaq ini yó ndí ndixa kí'vi ini Ndios xíni ra mji yó, saá chi ini Ndios chútú ña xí'in ña kí'vi ndino'o ini ra xíni ra ndi'i ñivi. Ta ndi'i ñivi na ñii ñii kivi táku na xí'in ña kí'vi ini na xíni na Ndios, ta xí'in ña kí'vi ini na xíni na natá'an na, ta ñivi yó'o, kúu ñivi na yóo táku ini Ndios, ta Ndios yóo ra táku ra ini ñivi yó'o. ¹⁷ Ta xí'in ña yóo Ndios táku ra ini yó, tondaq yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó ra, ta saá tuku tondaq yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó natá'an yó. Ta ña táku yó saá, sáná'a yó ndí táku yó ndatán xitaku Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xá'a ña táku yó saá on kuyi'ví yó kuita yó noo Ndios kivi ña kasa nani ra xá'a kuachi ñivi. ¹⁸ Tá ndixa kúndaq ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mji yó, ta tá kí'vi ní ini yó xíni yó Ndios, ta tá kí'vi ní ini yó xíni yó natá'an yó, ta ña ké'é yó saá on taxi ña kuyi'ví ini yó noo Ndios. Saá chi ña yí'ví ini ñivi noo Ndios, káku ña noo ña yí'ví ini na noo ña saxo'ví ra na xá'a kuachi na. Ta saá tá yí'ví ini yó noo Ndios, ta kóni kachí ñayó'o ndí on ta'an tondaq yó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ñii kiva ndatán kí'vi ini Ndios xíni ra mji yó.

¹⁹ Vitin kí'vi ini yó xíni yó Ndios chi Ndios kúu taq ta si'na kixá'a kí'vi ini xíni ra mji yó. ²⁰ Tá yóo ñii ñivi, ká'an na kachí na saá: "Yi'í kí'vi ini i xíni i Ndios", ta saá ni, ñivi yó'o sáq ini na xíni na natá'an na, ta on sivi ñandaq kúu ña kachí nayó'o ña kí'vi ini na xíni na Ndios. Saá chi tá on vása kí'vi ini yó xíni yó ñivi na va'a xíto yó xí'in nduchú noo yó, ta saá on vása kúchiño yó kuki'vi ini yó koni yó Ndios, taq ta on vása xíto yó xí'in nduchú noo yó. ²¹ Mji Jesucristo xá'nda chiño ra noo yó, kachí ra saá: "Ndi'i ñivi na kí'vi ini xíni na Ndios, ñivi yó'o xíni ñó'o

kuki'vi ini na koni na natá'an na", kachí ra.

5

To'on yó'o ká'an ndí ñivi na ndíkxon tajesús kúndeé na noo yichí on vá'a ñoyívi yó'o

¹ Ndi'i ñivi na kándixa ndí tajesús kúu Cristo, taq ta tivi Ndios sakaku ra mji yó, ta ñivi yó'o kúu sa'ya ndino'o Ndios. Ta ndi'i ñivi na ndixa kí'vi ini xíni na Yivá yó Ndios, ta ñivi yó'o, saá tuku kí'vi ini na xíni na ñivi na kúu sa'ya ra. ² Tá kí'vi ini yó xíni yó Ndios ta kisa ndivi yó ña xá'nda chiño ra noo yó, ta xí'in ña ké'é yó saá, kúndaq ini yó ndí ndixa kí'vi ini yó xíni yó ñivi na ñii kúu sa'ya Ndios xí'in yó. ³ Tá ndixa kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí ndixa ndino'o kí'vi ini yó xíni yó ra. Ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios noo yó on vása yo'ví ní kasa ndivi yó ña. ⁴ Saá chi ndi'i mji yó, ñivi na kúu sa'ya Ndios, ndixa kúndeé yó noo yichí on vá'a ñoyívi yó'o. Xá'a ña kándixa yó Jesucristo, kómí yó ndee ña kúndeé yó noo yichí on vá'a. ⁵ Saá chi ñivi na kándixa Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ndasaá kuiti ñivi yó'o kúu ñivi na kúndeé noo yichí on vá'a ñoyívi yó'o.

To'on yó'o ká'an ndí yóo uní ña ndákuijn xá'a Jesucristo

⁶ Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o, ta yóo uní ña táxi kúndaq ini yó yu kúu ra. Saá chi yóo takuií tá chichi Jesucristo, ta yóo ñii Jesucristo ña ñixita, ta yóo Níma Ndios ña ndákuijn xá'a Jesucristo, ta Níma Ndios kúu ña ká'an to'on ndaa ndino'o. ⁷ Ta saá yóo uní ña ndákuijn xá'a Jesucristo ñoyívi ñino, ta ñii ña kúu Yivá yó Ndios, ta inká ña kúu To'on Ndios, ta inká ña kúu Níma Ndios, ta ña uní yó'o ñii laá kúu ña. ⁸ Ta yóo uní ña ndákuijn xá'a Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ñii ña kúu Níma Ndios, ta inká ña kúu takuií tá chichi Jesucristo, ta inká ña kúu ñii ña kee yiki koñu

Jesucristo *kivj* *nixi'i* ra *nda'a* tón cruz. Ta *unj* ñayó'o ñii yóo yu'u ña. ⁹ Mji yó kándixa yó to'on ña ká'an *nivi* xí'in yó, ta ña ndáya'ví ní ka kúu to'on ña ká'an Ndios. Saá chi mji Ndios kúu *ta* *ta* ndákuijn *xa'a* Sa'ya ra Jesucristo. ¹⁰ Ta ndi'i *nivi* na kándixa Jesucristo *ta* *ta* kúu Sa'ya Ndios, ta ini ñii ñii *nivi* yó'o yóo to'on ña ndákuijn *xa'a* ra. Ta *nivi* na on vása kándixa to'on ña ká'an Ndios *xa'a* Jesucristo, *nivi* yó'o kóni kachí na ndí Ndios kúu *ta* *ta* vatá, chi on *xijn* na kándixa na ndí to'on ña ká'an Ndios *xa'a* Sa'ya ra kúu ñandaa. ¹¹ To'on ña ndákuijn Ndios kúu ña káchí saá: Ndios *xa* *taxi* ra ña ndino'o kutaku yó xí'in ra ndi'i saá *kivj* ña *vaxi*. Ke'é ra saá xí'in yó chi kándixa yó Sa'ya ra Jesucristo, *ta* *ta* táku ndino'o, ta ñii yóo yó xí'in ra. ¹² Ndi'i *nivi* na táku Jesucristo ini, nayó'o kúu na táku ndino'o noo Ndios. Ta *nivi* na on vása táku Jesucristo ini, nayó'o on vása táku na noo Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi'ivi na kándixa Jesucristo kutaku ndino'o na ndi'i saá kivj

¹³ Táa *i* tutu yó'o ña *xaa* ña *nda'a* ndó, na kúu *nivi* na kándixa Jesucristo, *ta* *ta* kúu Sa'ya Ndios, chi kóni *i* ña *kunda* ini ndó ndí ndixa *xa* táku ndino'o ndó noo Ndios, ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá *kivj* ña *vaxi*.

¹⁴ Ta mji yó, *nivi* na kándixa Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ña Ndios ndixa *xinj* so'o ra ndi'i ña ndúkú yó noo ra. Tá ña ndúkú yó noo Ndios kúu ñava'a, ña ñii kúu xí'in ña kóni mji ra, ta saá ndixa *chika* so'o ra to'on ká'an yó xí'in ra. ¹⁵ Ndixa *kunda* ini yó ndí Ndios *xinj* so'o ra ndi'i ña ndúkú yó noo ra, ta *xa'a* ñayó'o, ndáa ini yó ndí Ndios *xa* *taxi* ra *nda'a* yó ña kúu ña ndúkú yó noo ra.

¹⁶ Tá xito yó ñii natá'an yó na kándixa Jesucristo ké'é na ña on vá'a, ta saá *va'a* ná ndúkú yó noo Ndios *xa'a* na. Ta saá Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra *xa'a* nayó'o, ta taxi

ra ña *va'a* nakutá'an tuku na xí'in ra. To'on yó'o ká'an *i* *xa'a* *nivi* na on vása ní-ki'vi kuachi ndeé ña sandi'i *xa'a* na noo Ndios. Saá chi ndixa yóo kuachi ndeé ní ña sandi'i *xa'a* *nivi* noo Ndios, ta on vása ká'an *i* ña ndúkú yó noo Ndios ña kasa ká'no ini ra *xa'a* kuachi yó'o. ¹⁷ Ndi'i saá noo ña on vá'a ké'é *nivi*, ñayó'o kúu kuachi noo Ndios. Ta saá ni, on *sivi* ndi'i ña on vá'a ké'é *nivi* kúu kuachi ña sandi'i *xa'a* na noo Ndios.

¹⁸ Ta mji yó, *nivi* na ndixa ndíkon Ndios, on vása táku *ka* yó ké'é yó ña on vá'a. Saá chi Jesucristo, *ta* *ta* kúu Sa'ya Ndios ndáa ra mji yó, *nivi* na kándixa ña'á, ta saá ñanima ndiva'a on vása kúchiño *ka* ña sandá'ví ña mji yó.

¹⁹ Xíni yó ndí sa'ya Ndios kúu mji yó, ta táku yó *tixin* ndeé ra. Ta *nivi* na ndíkon *yichi* on vá'a ñoyívi yó'o, nayó'o táku na *tixin* ndeé ñanima ndiva'a ká'no.

²⁰ Xíni yó ndí *kixaa* Jesucristo Sa'ya Ndios ñoyívi yó'o, ta *xa* *taxi* ra ña koni *va'a* yó Ndios *ta* *ta* kúu *tanda* ndino'o. Ta saá vitin táku yó ini Sa'ya Ndios, *ta* kúu Jesucristo. Jesucristo kúu Ndios ndino'o, ta kúu ra *ta* *ta* ndino'o táku ndi'i saá *kivj*. ²¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó yóo ndó ndátan yóo sa'ya *i*, ta ndát'on *i* xí'in ndó to'on ña *xinj* ñó'ó ní, ña káchí saá: Kasa kuenda xí'in mji ndó ña on kasa to'ó ndó, ni on kasa ká'no ndó nda ñii ñaidolo, ni nda ñii ñaimagen, chi ndi'i ñayó'o kúu ndios vatá. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi n̄itaa taJuan ña ti'ví ra kuá'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

Xí'in to'on yó'o taJuan ká'an ra chindeé ra n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku inká ñoo

¹ Yi'i, ta ta kúu taxikua'a, táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, na kúu n̄ivi na ñakaxin Ndios ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó yichi ra. Ndino'o ini i k'vi ini i xini i ndó'ó, ta on sivi ñii laá yi'i k'vi ini i xini i ndó'ó, ta ndi'i n̄ivi na xa xini va'a yu kúu ñandaá, ñii káchí saá n̄ivi yó'o k'vi ini na xini na ndó'ó. ² Saá chi yóo ñandaá táku ña ini yó vitin, ta kutaku ka ña ini yó ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xa'a ña kómí yó ñandaá yó'o, k'vi ini yó xini tá'an yó. ³ Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo, ña ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in yó! ¡Ná kundá'ví ini ra koni ra m̄i yó! Ta, ña taxi ra ña kunakaá ñava'a ini yó! Ta, ¡va'a ná kundikon yó yichi ñandaá, ta ndixa ná kuki'vi ini yó koni tá'an yó!

To'on yó'o ká'an ña ndi xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó

⁴ Kúsi i ní ini i chi xa ñakutá'an i xí'in sava ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta saá kúndaá ini i ndi ndó'ó kúu n̄ivi na va'a ndikon yichi ñandaá. Ta ñii ki'va ndatán yóo ña xá'nda chiño Yivá yó Ndios noo yó kasa ndivi yó, saá yóo ña kisa ndivi ndó. ⁵ Ta vitin, ñañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'vi i noo ndó ndi ndixa kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. To'on yó'o on sivi ñii to'on xaa ña xá'nda chiño i noo ndó kúu ña, chi ñii káchí kúu ña xí'in ña xa xini so'o yó nda kivi kixá'á kándixa yó Jesucristo. ⁶ Tá ndixa k'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta xí'in ña ké'é yó saá sáná'a yó ndi kisa ndivi yó

ña xá'nda chiño Ndios noo yó. Saá chi nda kivi kixá'á ndó kandixa ndó Jesucristo tãnda vitin, xa xini so'o ndó to'on ña xá'nda chiño ra noo yó, ña káchí saá: Xini ñó'ó kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó Ndios, ta kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.

⁷ Ñoyivi yó'o xa xika kuá'a ní n̄ivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in to'on ña vatá ká'an na. N̄ivi yó'o kúu n̄ivi na on xini ka'an ndi Jesucristo xikuu ra n̄ivi ndino'o, ta xikomí ra yiki koñu ndino'o, ñii ki'va ndatán yóo yiki koñu m̄i yó. Ta n̄ivi na on vása kándixa saá, kúu n̄ivi na kóni sandá'ví ndó'ó, ta kúu na n̄ivi na saa ini xini na Jesucristo. ⁸ Kasa kuenda va'a xí'in m̄i ndó ña on kandixa ndó to'on vatá ña ká'an n̄ivi yó'o. Saá chi tá kandixa ndó ñavatá yó'o, yiyo ní koto on naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ndó.

⁹ Ndi'i n̄ivi na sandakoo yichi Jesucristo ta kuá'an na inká yichi, ta ña ké'é na saá sáná'a ña ndi Ndios on vása yóo ra táku ra ini n̄ivi yó'o. Ta n̄ivi na ñii ñii kivi va'a ndikon na yichi Jesucristo, ta saá Yivá yó Ndios yóo ra táku ra ini n̄ivi yó'o, ta saá tuku Sa'ya ra Jesucristo yóo ra táku ra ini na. ¹⁰ Tá yóo n̄ivi na kixaa noo ndó, ta n̄ivi yó'o saná'a na ndó'ó inká to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña saná'a Jesucristo m̄i yó, ta saá on naki'in ndó n̄ivi yó'o xí'in ña on vá'a sáná'a na, ni on ka'an ndó káchí ndó xí'in na saá: "Va'a ya'a ndó koo ndó ve'e ndi xí'in ndi." On káchí ndó saá xí'in na. ¹¹ Saá chi táná ka'an ndó to'on ña va'a naki'in ndó n̄ivi vatá yó'o, ta ña ké'é ndó saá kóni káchí ña ndi ñii káchí yóo yu'ú ndó xí'in ña on vá'a ké'é na.

To'on yó'o ká'an ndi taJuan kóni ra ko'on ra koto ra n̄ivi na naki'in tutu yó'o

¹² Yóo kuá'a ní ka ña kóni i ndato'on i xí'in ndó, ta on taa ka i ña noo tutu. Ndati i ndi yachi ní xaa i nda noo yóo ndó ña ka'an tá'an yó,

ta saá nakutú ndi'i ini yó xí'in ñasií ní.

¹³ Ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o noo yooi vitin, nivi yó'o kúu na nakaxin Ndios kundikon na ra, ta vitin nayó'o tí'ví na to'on xaá ña nda'a ndó ña chindeé na ndó'ó, na kúu nivi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñauni n̄taa taJuan ña ti'ví ra xā ña nda'a taGayo

Xí'in to'on yó'o taJuan chindeé ra taGayo

¹ Yi'í kúu taxikua'a, ta táa i tutu yó'o xā ña nda'a yó'ó taGayo, ta kúu tā ta kí'vi ndino'o ini i xini i.

² Ñani yó, xini i ndí ndixa va'a yóo níma ún noo Ndios. Ta ñii ki'va ndatán va'a yóo níma ún, saá kóni i ña va'a koo yiki koñu ún, ña nda lo'o on kündeé kue'e xí'in ún. ³ Sava ñani yó na kándixa Jesucristo xa kixaa na noo i, ta kúsi i ní ini i ña xini so'o i ña ká'an na ndato'on na ñava'a xa'a ún, chi káchí na ndí viví kua'an ún yichi ña ndaa.

⁴ To'on yó'o kúu ña sákusi i ní ini i, saá chi ndatán yóo sa'ya i ta kí'vi ní ini i xini i, saá yóo ún noo i. Ta kivi xini so'o i ndí n̄vi na yóo ndatán yóo sa'ya i noo i, va'a kua'an nayó'o yichi ña ndaa, ta to'on yó'o kúu ña sákusi i ní ka ini i.

To'on yó'o ká'an ndí taGayo va'a kisa ndivi ra chiño Jesucristo

⁵ Ñani yó, va'a ní kisa ndivi ún chiño Jesucristo. Saá chi ndí'i saá yichi chindeé ún ñani yó na kúu na kee inka xiiña, ta kivi xaa nayó'o noo ún. Vará nda ñii yichi, on ta'an kutá'an ún xí'in ñani yó yó'o, ta kivi xaa na noo ún, ta táxi ún nda'a na ña xini ñó'ó na. ⁶ Ta sava ñani yó yó'o na xa chindeé ún, kixaa na noo nákutá'an ndi ña kisa ká'no ndi Ndios, ta ndato'on na xí'in ndi ndasaá va'a saná'a ún ña ndixa kí'vi ní ini ún xini ún na. Ta vitin xa nixaa tuku nayó'o noo ún, ta xaku ndá'vi i ndúkú i noo ún ña chindeé tuku ún na, ta taxi ún nda'a na ña xini ñó'ó na ña ko'on na inka xiiña. Ta xí'in ña ke'é ún ñava'a saá, ndixa sakusi i ún ini Ndios. ⁷ Ñani yó

yó'o, na chindeé ún, kúu n̄vi na kee ñoo m̄i na xa'a ña kua'an na kasa ndivi na chiño Jesucristo, ta on vása x̄in na naki'in na si'ún ya'vi na nda'a inka n̄vi na on vása kándixa Jesucristo. ⁸ Ta xa'a ñayó'o, m̄i yó, na kúu n̄vi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó chindeé yó ñani yó yó'o ña kee na ko'on na ndato'on na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo. Ta xí'in ña chindeé yó nayó'o kóni káchí ña ndí ñii káchí kisa chiño yó xí'in na xa'a yichi ña ndaa.

To'on yó'o ká'an ña ndí taDiótfefes kúu tā ta ké'é ña on vá'a

⁹ Xa ti'ví i ñii tutu kua'an ña nda'a ñani yó xí'in náki'va yó na nákutá'an xí'in ún xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios. Ta taDiótfefes kóni ra kuu ra ta ká'no ní ka noo ndí'i ñani yó xí'in náki'va yó na nákutá'an ñoo noo táku ún, ta xa'a ñayó'o, on x̄in ra chikaa so'o ra to'on ña ká'an ndi, ni on x̄in ra kasa ndivi ra ña ndúkú ndi noo ra.

¹⁰ Ta saá tá tondaa kivi xaa i noo ndó, ta ka'an i xí'in taDiótfefes yó'o xa'a ndí'i ña on vá'a ké'é ra, chi xata ní'no ní ra to'on ña vatá xa'a ndi. Ta saá ni, on vása xaa ini ra ké'é ra ña on vá'a yó'o, ta tuku inka ña on vá'a ké'é ra kúu ña on x̄in ra va'a naki'in ra ñani yó kivi kixaa na noo ra xa'a ña ndato'on na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo. Ñoo noo táku ún yóo sava n̄vi na kándixa Jesucristo, ta taDiótfefes yó'o sási ra noo na kándixa Jesucristo yó'o, ña on x̄in ra taxi na ña xini ñó'ó noo ñani yó na kixaa noo na. Nda víka, taDiótfefes táxin va'a ra n̄vi na kóni chindeé ñani yó na kixaa noo na, ta on vása táxi ka ra ña kí'vi tuku na ini ve'e noo nakutá'an ñani yó xí'in náki'va yó xa'a ña kasa ká'no na Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí taDemetrio kúu tā ta va'a

¹¹ Ñani yó, yó'ó kúu tā ta kí'vi ní ini i xini i, ta ká'an i xí'in ún ña on kundikon ún yichi n̄vi na ké'é ña on vá'a, ta va'a ka kundikon ún yichi

n̄ivi na ké'é ñava'a. Saá chi n̄ivi na ké'é ñava'a kúu sa'ya Ndios, ta n̄ivi na táku ké'é ña ɔn vá'a, n̄ivi yó'o ɔn ta'an koni na Ndios.

¹² Ta taDemetrio kúu ta va'a ní, ta kánóo síkón to'on va'a xa'a ra noo ndi'i n̄ivi, ta ndixa tayó'o va'a ndikon ra yichi ña ndaa. Ta m̄i ndi, ndixa ndakuiin ndi ká'an ndi to'on va'a xa'a ra, ta m̄i ún, xini ún ndi to'on ña ká'an ndi kúu ñandaa.

*To'on yó'o ká'an ña
ndi taJuan ndati ra yachi ní xaa ra
noo yoo taGayo*

¹³ Yoo kua'a ní ka to'on ña kóni i ka'an i xí'in ún, ñani yó, ta ɔn xii i taa i ndi'i ña noo tutu yó'o. ¹⁴ Saá chi ndati i ña yachi ní xaa i noo yoo ún, ta saá kuchiño ka'an tá'an yó xa'a ndi'i ña xini ñó'ó.

¹⁵ Ndios ná taxi ra ñava'a koo ini ún. Ta nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o xí'in i, tí'ví na to'on ña chindeé na yó'ó. Ta ndúkú i noo ún ña chindeé ún ñii ñii n̄ivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios.

Tutu ña n̄taa taJudas ña ti'ví ra kuḗ'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

*TaJudas ti'ví to'on yó'o
kuḗ'an ña chindeé ra n̄ivi na kándixa
Jesucristo*

¹ Yi'i, taJudas, ṭaa ṭa kisa chiño noḡ Jesucristo kúu, ta ñani kúu ṭaSantiago.* Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'o n̄ivi na naḡaxin Yivá yó Ndios ña kundikōn ndó ra. Ndó'o kúu na kí'vi ní ini ra xini ra, ta Jesucristo ndáa ra ndó'o noḡ ña on vá'a. ² Ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o, ta xí'in ndi'i ña kí'vi ní ini ra xini ra ndó'o.

*To'on yó'o ká'an xḗ'a nataa na
sáná'a to'on Ndios
ña xa nasama na
(2 Pedro 2:1-17)*

³ Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini i xini i kúu ndó'o. Xa na'á kúu ña xani sin̄i i taa i ñii tutu xaa ña nda'a ndó, chi kóni i ndato'on ka i xí'in ndó xḗ'a ña saḡaku Ndios m̄i yó noḡ ña on vá'a. Ta on kúchiño i ke'é i saá, chi vitin ña xini ñó'o ka kúu ña taa i tutu yó'o ña xáku ndá'vi i noḡ ndó ña chikaḡ ndó ndee ña on taxi ndó inka n̄ivi nasama na ñandaḡ, ña kúu ña ndixa ndáa ini yó ña saḡuá'á yó xḗ'a Jesucristo. Ta nda'a m̄i yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, Ndios taxi ra ñandaḡ yó'o ñii laá kuiti yichi, ta kundeé ñandaḡ yó'o koo ña ndi'i saá kivi vaḡi. ⁴ Ndáto'on i ñayó'o xí'in ndó saá chi yóo sava nataa on vá'a, ta nayó'o xini ní na ndasaá sandá'vi na ndó'o, ta saá nataa yó'o kuḗan ki'vi na ma'ño ndó, ta sáná'a na káchí na ndi m̄i yó na kándixa Jesucristo kúchiño ki'vi yó kuḗchi, ta on kundi'i ní ini yó xḗ'a ña on vá'a

ke'é yó, chi saá ni Ndios kasa ká'no ini ra xḗ'a kuḗchi yó. Ta to'on Ndios ña n̄taa na xina'á ká'an ña xḗ'a nataa yó'o ndi na xa ndiso kuḗchi kúu na, ta ko'on na noḡ xo'vi ní na, chi on xiiin na kasa ndivi na to'on ña xá'nda chiño Jesucristo, ṭa kúu ñii laá ṭaKá'no ta xá'nda chiño ra noḡ yó.

⁵ Xa xini va'a ndó yukia n̄indo'o naño Israel xina'á. Ta kóni i vitin sanaká'an i ndó'o ndi vará Ndios saḡaku ra naIsrael yó'o noḡ naño Egipto, ta sandi'i ra xḗ'a ndi'i naIsrael na xikuu na ni-xiin kandixa to'on ña n̄ika'an ra xí'in na. ⁶ Ta yóo inka ña sanaká'an i ndó'o ña kúu ña ká'an xḗ'a naángel, na ni-xiin kasa ndivi chiño ña xá'nda chiño Ndios noḡ na, ta ni-xiin na kutaku ka na noḡ n̄ika'an Ndios xí'in na kutaku na, saá chi ndukú na kasa ndivi na inka chiño ña kóni m̄i na. Ta xḗ'a ña on vá'a yó'o, Ndios taxi ra ña nó'ni na ñó'o na ñii xiiña noḡ naa, ña ndáti na anda kixaa kivi ña kasa nani ra xḗ'a ndi'i ña kuva'a. ⁷ Ndátan kisa toon naángel yó'o noḡ Ndios, saá kisa toon n̄ivi naño Sodoma xí'in n̄ivi naño Gomorra xí'in inka kuḗ'a n̄ivi na ñoo yatin yó'o kujya xina'á. Saá chi nataa ñoo yó'o n̄iki'vi na kuḗchi xí'in náña'a ná on sivi kúu ñásí'í na, ta náña'a n̄iki'vi ná kuḗchi xí'in nataa na on sivi yi ná kúu, ta n̄ivi yó'o ke'é na ndi'i saá noḡ ñakini xí'in tá'an na. Ta xḗ'a ña on vá'a ke'é na, Ndios sandi'i ra xḗ'a naño yó'o xí'in ño'o xixi ña kee ñoyivi n̄ino. Ndi'i ñayó'o sáná'a ña m̄i yó ña kundaḡ ini yó ndasaá kundo'o n̄ivi na on xiiin chikaḡ so'o to'on xá'nda chiño Ndios. Nan̄ivi yó'o ko'on na xo'vi na noḡ xixi ño'o ndi'i saá kivi ña vaḡi.

⁸ Ñii ki'va saá, kúu ña on vá'a ke'é nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na. Ta nataa yó'o kándixa na ta kisa ndivi na ndi'i ña ndáto'on xani xí'in na, ta kisa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña kúu ña on vása kisa to'o na yiki koñu na,

* 1:1 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

ta chíkaꝯ ñino na to'on ña xá'nda chiño Ndios, ta ká'an na to'on ña kusiki na ta kándiva'a na xa'a ndee ná'no ña yoo noꝯ síkón. ⁹ Ta kuiya xina'á, ta ni nda mji ña Miguel, ñaáangel ká'no noꝯ ndi'i naáangel, ni-xiin ña ka'an ña to'on ndiva'a xí'in ñanímá ndiva'a ká'no, kivi káni tá'an ovi ñayó'o xa'a yukú ñii ñayó'o naki'in yiki koñu ta Moisés. Ta ñaáangel Miguel ndasaá kuiti nika'an ña xí'in ñanímá ndiva'a, káchí ña saá: “¡Ndios ná saxo'vi ra yó'ó!” ¹⁰ Ta nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, nda lo'o on vása yí'ví na ká'an na to'on ndiva'a xa'a ndi'i ña on vása kúndaꝯ ini na. Ta táku na ndatán táku kití títukú, chi títú'o ké'é rí ndi'i noꝯ ña kóni rí, ta on vása kúndaꝯ ini rí yu kúu ña va'a án yu kúu ña on vá'a. Ta nataa na ké'é saá, sátí'ví na ndi'i xí'in mji na xa'a ña on vá'a ké'é na.

¹¹ ¡Ndá'ví ní nataa yó'o! Chi ndíkón na yichí ta Caín, ta kúu ta xa'ni ñani mji ra xina'á. Ta xa'a ña kútoo ní na kukomí na s'í'ún, ké'é na ña on vá'a ndatán ke'é ta Balaam kuiya xina'á. Ta ndatán ñixi'i ta Coré kuiya xina'á xa'a ña toon ní ñixiyo ini ra, saá ndi'i xa'a nataa yó'o xa'a ña toon ní ini na. ¹² Kivi nákutá'an ndó kuxu ndó xí'in tá'an ndó xa'a ña náká'án ndó ndasaá ñixi'i Jesucristo xa'a ndó, ta nataa yó'o na kúu na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, kixaꝯ na noꝯ xíxi ndó ta kí'vi na, ta xíxi na ta xí'i na ndatán káchí ini mji na, ta nda lo'o on vása kisa to'ó na ndó'ó ni on vása kisa to'ó na Ndios. Ta ña ké'é na saá sátí'ví ña vikó noꝯ nákutá'an ndó xíxi ndó. Ta ndatán yoo vikó yaa noꝯ síkón ñino kaꝯ ña kúu vikó vichí ña on koꝯ saví sákoon, ta kuá'an ña yó'o ta kuá'an ña kaꝯ ké'é tachí xí'in ña, saá yoo nataa yó'o. Ta ndatán yoo yiton, tón on koꝯ ku'i kóon nda'a, saá yoo nataa yó'o, ta inká ñivi to'on na yiton yó'o tãnda tio'o nó tava na, ña ndi'i ndino'o xa'a yiton yó'o, ta ñii k'í'va saá ndi'i xa'a nataa on vá'a

yó'o. ¹³ Ta ndatán yoo ña ké'é takuú m'ini kivi ñii síso kini ndee kánda rá, ta táva rá ndi'i m'í'í kini ñó'o ini rá, saá yoo ña ké'é nataa on vá'a yó'o. Saá chi ñakini ñó'o ini nataa na on vá'a yó'o kée ña ta tívi ña xító inká ñivi. Ta ndatán yoo k'imi yé'e tí sándakoo noꝯ xindoo rí, ta kée rí kuá'an xíká rí nda mji koyo rí noꝯ naa, saá yoo nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, chi Ndios xa chindú'u ra xa'a nataa yó'o ña kutaku na noꝯ naa ní ndi'i saá kivi ña va'xi.

¹⁴ Ta ta Enoc ta kúu sa'ya ñani síkuá ta Adán,† nika'an ndoso ra xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, káchí ra saá: “¡Koto ndó! Xa va'xi ta Ká'no noꝯ yó, va'xi ra xí'in kuá'a ní mil naáangel. ¹⁵ Va'xi ra ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta saxo'vi ra ndi'i ñivi na kini xitaku, ta ndixa saxo'vi ra na xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na ñoyívi yó'o, ta saxo'vi ra ndi'i ñivi xa'a ndi'i to'on ndiva'a nika'an na xa'a Ndios”, káchí ta Enoc. ¹⁶ Nataa on vá'a yó'o kúu na ká'an kuáchí ní yu'u ndi'i saá kivi, ta xító ndaa na ndasaá yoo ñii ñii ñivi ta kándiva'a na xa'a na, ta nataa on vá'a yó'o ndasaá kuiti ké'é na ña káchí ini mji na. Ta ká'an na to'on ña kisa ká'no xí'in mji na, ta ndasaá kuiti xa'a ña kóni na naki'in na ñava'a nda'a ñivi kúu ña ká'an na to'on livi xí'in nayó'o, chi on sivi ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na saá.

To'on yó'o ká'an xa'a ña on sandakoo yó yichí Ndios

¹⁷ Ta ndó'ó, ñañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu ñivi na kí'vi ní ini ñi xini. Naká'án ndó to'on ña nika'an ndoso naapóstol na kisa chiño noꝯ Jesucristo, Ta ta Ká'no noꝯ yó, ¹⁸ chi nika'an na saá xí'in ndó: “Tá xa yatin va'xi kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta kutaku ñivi na kuaku ndaa xa'a to'on va'a ña ká'an xa'a Jesucristo, ta kusiki na ndó'ó ñivi na kándixa ra, ta nayó'o ndasaá kuiti

† 1:14 Ta Adán xikomí ra ñii ta sa'ya ñani síkuá ra, ta ta yó'o xikomí ra ñii sa'ya ñani síkuá ra, ta ñani Enoc.

kutaku na ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a ña káchí ini mji na", káchí naapóstol xí'in ndó. ¹⁹ Ta vitin táku nivi on vá'a yó'o xí'in ndó, ta nayó'o kúu na sákani tá'an ndó'ó ña ná ta'vi tá'an ndó, chi nivi on vá'a yó'o ndasaá kuiti ndíkõn na kisa ndivi na ña kútoo yikí koñu mji na, ta on koó Níma Ndios táku ini na.

²⁰ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, vitin va'a ndáa ini ndó Ndios, ta on sandakoo ndó chíkaa ndó ndee xí'in tá'an ndó ña vivii kua'no ka ndó xí'in ña ndáa ini ndó ra, ta ndino'o ka kandixa ndó to'on yii ña ká'an xa'a ra. Ta taxi xí'in mji ndó ña ná chindeé Níma Ndios ndó'ó ña va'a ka'an ndó xí'in Ndios. ²¹ Kutaku ndó ta ko'on ndó yichi noo kí'vi ní ini Ndios xini ra ndó'ó, ta ndixa ná kundaa ní ini ndó naki'in ndó ña kutaku ndó ndi'i saá kivi xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, chi taa ta kúnda'ví ní ini xini mji yó kúu ra.

²² Ta ndó'ó, kúnda'ví ní ini ndó koni ndó nivi na on vása kútu ku'a'an yichi Jesucristo, ta chindeé ndó nayó'o ña ndino'o ka kandixa na Jesucristo. ²³ Ta chindeé ndó nivi ña on ko'on na ndaya noo xixi ño'o ndi'i saá kivi ña xo'vi ní na. Kúnda'ví ini ndó koni ndó nivi na yo'vi ní xo'vi táku ñoyivi yó'o, ta koto va'a ndó xí'in mji ndó ña nda lo'o on ke'é ndó ña on vá'a ké'é nivi on vá'a ñoyivi yó'o.

Xí'in to'on yó'o taJudas kisa ká'no ra Ndios

²⁴ Ná kasa ká'no yó Ndios, chi kómí ra ndee ña chindeé ra mji yó ña on sandakoo yó yichi ña ndaa ra ña kándixa yó. Ta kixaa kivi ña kuita yó noo ra noo yóo ndi'i ñalivi ká'no, ta xí'in ndee ra ndasa ra ña nduu yó nivi na ndii, nivi na on koó ka kuachi ndiso, ta kutú ndaa ñasii ini yó kivi saá. ²⁵ Ná kasa ká'no yó taa ta kúu ñii laá Ndios, ta ñii laá mji ra kúu tandíchi ndino'o, ta kúu ra Taa ta Sákaku mji yó. Ná kundaa va'a ini yó ndí Ndios kúu taká'no ní ta kómí ra ndi'i ndee ta kómí ra ndi'i ndayí. Ta xa'a ñayó'o ndixa kasa

ká'no yó Ndios kivi vitin xí'in ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an xa'a ña sanativi Jesucristo noo tajuan*

*Ñayó'o kúu ña sanativi Jesucristo
noo tajuan*

xa'a ña kundivi ña kivi ña vaxi

¹ To'on yó'o kúu ña saná'a Jesucristo yi'i tajuan. Saá chi si'na Ndios taxi ra to'on yó'o nda'a Jesucristo xa'a ña ndato'on ra xí'in ñivi na ndikon yichi ra yukia koo xí'in ndi'i ña yoo ñoyivi kivi ña yatin ní vaxi. Ta Jesucristo taxi ra ña kunda'a ini i xa'a ndi'i ñayó'o, chi tiví ra ñii ñaangel kixaa ña noo yi'i ña saná'a ña ndi'i ñayó'o noo i. ² Ta vitin yi'i ndato'on i xí'in ndó to'on ña ndaa ña ndakuijn xa'a ndi'i ña saná'a ñaangel noo i, ta to'on yó'o kúu to'on Ndios ña ndato'on Jesucristo xí'in i.

³ Ta ñivi na ka'vi to'on yó'o noo inká ñivi, ndixa koo ñasii ní ini nayó'o. Ta ndi'i ñivi na chikaa so'o ta kandixa na to'on yó'o, ndixa koo ñasii ní ini nayó'o. Saá chi to'on yó'o káku ña Níma Ndios, ta ká'an ña xa'a ña koo kivi ña vaxi, chi xa yatin vaxi kivi ña koo saá.

*Tajuan tiví ra to'on yó'o kuq'an
ña uxá ñoo ña chindeé ra ñivi na
kándixa Jesucristo*

⁴ Yi'i, tajuan, tiví tutu yó'o ña ko'on ña uxá ñoo ña ñó'o estado Asia. Tiví to'on chindeé i ndó'o, ñivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndios kúu ta xa táku nda kivi noo, ta táku ra vitin, ta táku ka ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta mji Ndios xí'in Jesucristo xí'in uxá níma ña yoo xí'in Ndios noo xá'nda chiño ra, ná ke'é na ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi na ña koo va'a ini ndó. ⁵ Ná ke'é Jesucristo saá xí'in ndó chi kúu

ra ta tandaa, ta ndi'i to'on ña ká'an ra kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ra ta tanoo natakú noo ndi'i na ñixi'i, ta kómí ra ndayí ka'nda chiño ra noo ndi'i narey xí'in inká naná'no na kómí ndayí ñoyivi yó'o. Kí'vi ní ini ra xíni ra mji yó, ta on koó ka kuachi ndiso yó noo Ndios, chi ñixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, ta ñii ra ña ñixita nakata ña kuachi yó, ta ndundii yó noo ra. Ta saá ndi'i ña on vá'a on vása kúchiño ka ña ka'nda chiño ña noo yó vitin. ⁶ Ta Jesucristo taxi ra ndayí nda'a yó ña nduu yó ndatán yoo narey, chi ndixa ka'nda chiño yó xí'in ra. Ta ke'é ra xí'in yó ña nduu yó nasutu yii xa'a ña kasa chiño yó noo Yivá yó Ndios. ¡Ná kasa ká'no yó Jesucristo ndi'i saá kivi! ¡Ta ndi'i saá kivi ná ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yoo ñoyivi! Saá ná koo ña.

⁷ Nii kivi ña vaxi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o, ta kixi ra ma'ño viko yaa. Ndi'i saá ñivi koto na ra kixi ra. Tanda ñivi na tivi tón lanza siin kándiká ra ña satakué'e na yiki koñu ra, nayó'o koto na ra kivi kixi ra. Ta ñivi na ndóo ndi'i saá xiiña noo ño'o, na on vása ní-kandixa ra kúu na, nayó'o kuchuchú ní ini na nda kuaku na kivi koto na vaxi ra. Saá ná koo ña.

⁸ Ta Ndios, Ta ká'no ta ndeé ka noo ndi'i ña yoo ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi ñino, káchí ra saá: "Yi'i naní i Alfa xí'in Omega,† chi yi'i kúu tanoo ta yi'i kúu tasondí'i noo ndi'i ña yoo. Saá chi kivi ñanoo kixá'a ñoyivi, ta yi'i kúu ta xa táku, ta táku i vitin, ta tá kixaa kivi sondí'i ñoyivi, ta táku ka i", káchí Ndios.

*To'on yó'o ká'an xa'a ña ñitivi noo
tajuan,*

ke'é Ndios xí'in ra

⁹ Yi'i, tajuan, kúu ñani ndó chi ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ndó'o xí'in yi'i, ndikon yó yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta yi'i ñii kúu i xí'in ndó tá ñii káchí ña yo'vi xó'vi

*

: To'on "Apocalipsis" kúu to'on griego ña kóni kachí xa'a ña ñixiyo se'é, ta saá nativi ña. † 1:8 "Alfa" kúu kivi letra ñanoo alfabeto to'on griego, ta "Omega" kúu kivi letra sondí'i alfabeto yó'o.

yó. Ta xí'in ndee Ndios ña táku ini yó, ñii káchí kúndeé yó xí'in ña xó'vi yó. Xa'a ña ñika'an ndoso i to'on Ndios ña saná'a Jesucristo yi'i, nachiiño ná'no t'ví na yi'i kutaku i ñoo lo'o ña nákaa ma'ño m'ini, naní ña isla † Patmos xa'a ña saxo'vi na yi'i. ¹⁰ Ta ñii kivi yoo ka i isla Patmos yó'o, ta kúu ña kivi domingo, ña kúu kivi yii noo mii yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ta Níma Ndios kixaa ña noo i, ta sakundixin ní mii ña yi'i. Ta saá xini so'o i to'on ña kixi chí sata i, ta ndeé ní ñika'an ña, ndatán yoo ña ndá'yi tón trompeta, saá nixiyo ña. ¹¹ Ta ñika'an ña xí'in i to'on yó'o, káchí ña saá:

—Yi'i naní Alfa xí'in Omega, chi to'on yó'o káchí ña yi'i kúu taa ta xa táku nda kivi noo, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka i. Ta vitin xini ñó'ó taa ún to'on ña ká'an xa'a ña sanativi i noo ún vitin, ta ti'ví ún to'on yó'o ko'on ña uxá ñoo nda'a ñivi na kándixa yi'i, na kúu na nákutá'an ñoo mii na xa'a ña kisa ká'no na yi'i. Uxa ñoo yó'o ñó'o ña estado Asia, naní ña Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, xí'in Laodicea —káchí to'on ña xini so'o i.

¹² Ta saá ñandikó koo i ña koto i yu kúu ñivi ká'an, ta xini i uxá candelero kaa ña kúu nina oro. Ta noo ña uxá kaa yó'o nándoso uxá ño'o xixi. ¹³ Ta ma'ño noo yita uxá candelero kaa yó'o, xini i ñii ta ñíndichi, ndatán kaa ñii ñivi saá kaa ra. Ndixin ra ñii tikoto káni ní, tãda xa'a ra xaa noo tikoto yó'o. Ta ta ñíndichi yó'o nó'ni kándiká ra xí'in ñii ña kúu nina oro. ¹⁴ Ta yisi sini ra kúu ña yaa ní. Ndatán yoo kachi yaa ní saá yoo yisi sini ra. Ta nduchú noo ra yé'e ní ña: ndatán yé'e ño'o ña xixi saá yé'e nduchú noo ra. ¹⁵ Ta xa'a taa yó'o livi yé'e ña, ndatán laton yé'e kaa ñabronce ña sakán kee nixixi ta ndundii ndino'o ña, tãda livi ka ví yé'e kíndoo ña, saá yoo xa'a ra. Ta

ndeé ní ní'í káyi to'on ñika'an ra, ndatán kúu noo kóyo kua'a ní takuú noo námi síkón ní, saá kuu ñika'an ra. ¹⁶ Ta nda'a kua'a ta ñika'an yó'o, yoo uxá k'imi, ta yu'u ra keta ñii espada ña sijn ní ovi saá xiiña yu'u. Ndatán ndeé yé'e ño'o ma'ño ndivi saá yé'e noo taa ta ñíndichi yó'o.

¹⁷ Tá xini i tayó'o, ta nakava i xa'a ra, ta kíndoo i ndatán yoo ñii ta ñixi'i. Ta saá chinoo ra nda'a kua'a ra sata i, ta ñika'an ra saá xí'in i:

—On kuyi'ví ún, chi yi'i kúu taa ta xa táku nda kivi noo, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka i. ¹⁸ Yi'i kúu taa ta ndixa táku. Nixi'i i, ta ñataku i, ta vitin táku i, ta ndi'i saá kivi ña vaxi táku ka i. Kómí i ndayí noo ndeé ña xá'ni ñivi, ta kómí i ndayí noo ña naní Hades noo xá'nda chiño ndeé yó'o —káchí ra xí'in i.

¹⁹ Ta ñika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu xa'a ndi'i ña xa xini ún, ta taa ún xa'a ndi'i ña kúndivi vitin, ta taa ún xa'a ndi'i ña vaxi ta kúndivi ña. ²⁰ Ta vitin ndato'on i xí'in ún xa'a ña uxá k'imi xí'in uxá candelero kaa ñaoro, ta noo ñakaa oro yó'o nándoso uxá ño'o ña xixi, chi on tã'an kunda i ini ún yukia kóni kachi ña. Uxa k'imi tí xini ún noo yoo nda'a kua'a i, ñayó'o ká'an xa'a uxá naángel na ndaa ñivi na kándixa yi'i na táku uxá ñoo. Ta uxá candelero kaa ñaoro noo nándoso ño'o xixi ká'an ña xa'a ñivi na kándixa yi'i, ta táku na uxá ñoo yó'o, ta nákutá'an na ñoo mii na xa'a ña kisa ká'no na Ndios —káchí ra xí'in i.

2

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in ñivi naño Éfeso na kándixa ña'a

¹ Ta ñika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i ta nákutá'an

† 1:9 To'on "isla" kóni kachi ña xa'a ño'o yichí, ta takuú m'ini xino nduu ndi'i rá ña.

na ñoo Éfeso ña kisa ká'no na Ndios: “Yì'ì kúu taa tã kómí uxã kîmî nda'a kua'á, ta yì'ì kúu taa tã xîka ma'ño uxã candelero kaa ñaoro ñoo nándoso uxã ño'o xîxî, ta ká'ãnjî xî'in ndó'ó, ñivi naño Éfeso na kúu na kándixa yì'ì, ta káchí xî'in ndó saá: ² Xa xînjî xã'a ndi'ì ñava'a ña ké'é ndó, ta xînjî ndeé ní kisa chiño ndó ñoojî, ta xînjî va'a kúndeé ndó xî'in ña yo'vî ní xó'vî ndó. Ta xînjî ndí on vása kúsijî ini ndó xîni ndó ñivi na on vá'a ké'é. Ta xînjî ndí xa xîto ndoso ndó ñivi na ká'ãnjî xã'a mîjî kúu na naapóstol, ta on sîví naapóstol ndino'o kúu na. Ta saá kúndaã ini ndó ndí ñivi vatá kúu nayó'o. ³ Vará yo'vî ní xó'vî ndó xã'a ña kándixa ndó yì'ì, ta ndixa kúndeé ndó xî'in ña xó'vî ndó, ta on vása sándakoo ndó yichîjî. ⁴ Ta saá ni, yóo ñii kuãchi ndó ñoojî. Saá chi vitin salo'o ní kí'vi ini ndó xîni ndó yì'ì, ta on vása yóo ini ndó ndatán ñixiyo ña si'na, chi kîvjî sakán kixá'á ndó kándixa ndó yì'ì, ta ndeé ní ndixa ñiki'vi ní ini ndó xîni ndó yì'ì saá. ⁵ Xînjî ñó'ó kúndaã ini ndó ndí xa nasama ní ini ndó. Ta va'a naká'án ndó kîvjî ña sakán kixá'á kándixa ndó yì'ì, ta ndixa ví ñiki'vi ní ini ndó xîni ndó yì'ì saá. Ta vitin va'a ndukú ndó ña nandikó ini ndó, ta tuku kuki'vi ní ini ndó koni ndó yì'ì, ta tuku ke'é ndó ñava'a ñii kî'va ndatán ke'é ndó kîvjî ñoo kixá'á ndó kándixa ndó yì'ì. Tá on xîin ndó nandikó ini ndó saá, ta kixaa jî ta kindaa jî candelero kaa ñaoro ña ká'ãnjî xã'a ndó'ó, ñivi na kándixa yì'ì, ta on kundichi kã ña ñoo ñíndichi ña. ⁶ Ta saá ni, yóo ñava'a ké'é ndó ña kúu ña kúsijî ní ini xînjî, chi ndó'ó ndixa sáã ini ndó xîni ndó ña on vá'a ké'é ñivi na ndíkõn yichî ta Nicolás, ta ñii káchí yóo yì'ì xî'in ndó ña sáã ini xînjî ña on vá'a ké'é nayó'o. ⁷ Ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'ãnjî Níma Ndios xî'in ndi'ì ñivi na kándixa yì'ì, na táku kuã'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'ì ñivi na kúndeé ñoo ndeë ña on vá'a, chi on

vása sandakoo na yichîjî, ta nda'a nayó'o taxi jî kaxi na kui'ì tí kóon nda'a yiton tón táxi kutaku na ndi'ì saá kîvjî ña vaxi. Yiton yó'o yóo nó ma'ño ndi'ì yiton tón yíta ñoo yóo ndi'ì ña livi va'a, ñoo yóo Ndios” —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xî'in ñivi naño Esmirna na kándixa ña'a

⁸ Tuku ñika'ãnjî ra xî'in jî, káchí ra saá:

—Taa ún ñoo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa ñivi na kándixa yì'ì, ta nákutá'an na ñoo Esmirna ña kisa ká'no na Ndios: “Yì'ì, káchí xî'in ñivi yó'o saá: Yì'ì kúu taa tã xa táku ndã kîvjî ñoo, tata kixaa kîvjî sondí'í, ta táku kã jî. Yì'ì kúu taa tã ñixi'ì, ta ñatakujî, ta táku jî vitin. ⁹ Yì'ì xînjî yukia ndeé ní yo'vî xo'vî ndó, ta xînjî ndí nandá'ví kúu ndó, chi on ko'õ ñakuíká kómí ndó. Ta saá ni, Ndios káchí ra ndí ndó'ó kúu ñivi nakuíká ní. Ta xînjî ndí yóo ñivi na ká'ãnjî ña on vá'a xã'a ndó. Nayó'o ká'ãnjî na ñavatá, káchí na ndí mîjî na kúu najudío na ndíkõn yichî Ndios, ta on sîví ñandaã kúu ña ká'ãnjî na, chi nayó'o ndíkõn na yichî ñaníma ndiva'a ká'no ña ñaní Satanás. ¹⁰ Ta ndó'ó, on kuyi'ví ndó ñoo ña kixaa yo'vî ní xo'vî ndó. Chi yóo ñivi na kasa ndivi ña kóni ñaníma ndiva'a ká'no Satanás, ta ñivi yó'o tiin na sava ndó'ó, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Ña xo'vî ndó yó'o kúu ña koto ndoso ndó'ó án ndixa kandixa kã ndó yì'ì, ta uxu kîvjî xo'vî ndó saá. Ta yì'ì ká'ãnjî xî'in ndó on sandakoo ndó yichîjî, ta xî'in ña ndino'o ini ndó ná kandixa kã ndó yì'ì ndã kixaa kîvjî ña kîvjî ndó. Ta saá naki'in ndó ñava'a ñoyívi ñino, chi yì'ì taxi jî ña kutaku ndó xî'in jî ndi'ì saá kîvjî. ¹¹ Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'ãnjî Níma Ndios xî'in ndi'ì ñivi na kándixa yì'ì, na táku kuã'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'ì ñivi na kúndeé ñoo ndeë ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichî jî, ñivi

yó'o ɔn kivɪ na nɔɔ Ndios, vará kivɪ na ta ndi'i xa'a yíkí koñu na ñoyívi nɔɔ ño'o" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in ñivi nañoo Pérgamo na kándixa ña'á

¹² Ta ñika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún to'on yó'o nɔɔ tutu ña ko'on ña nda'a ñaáangel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Pérgamo ña kisa ká'no na Ndios: “Yi'i ká'an i xí'in ñivi yó'o, káchí saá: Yi'i kúu ta ta kómí espada ña sijn ní ovi saá xiiña yu'u. ¹³ Ta yi'i xini ndí ndó'ó táku ndó ñoo nɔɔ xa'nda chiño ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Ta saá ni, nda ñii kivi ɔn vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. Nixiyo ñii tatá'an ndó taAntipas, ta xí'in ña ndino'o ini ra ñika'an ra to'on ña ndaa xa'a i, ta xa'a ñayó'o xa'ni na ra ñoo ndó nɔɔ xa'nda chiño ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Vará xini ndó ndí ñixi'i taAntipas yó'o xa'a ña kándixa ra yi'i, ta ndó'ó ɔn vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. ¹⁴ Vará xito i yóo ñava'a ní ké'é ndó, ta saá ni, yóo lo'o kuachi ndó nɔɔ i. Saá chi yóo ñivi na nákutá'an xí'in ndó nɔɔ kisa ká'no ndó Ndios, ta ñivi yó'o ɔn xiin na sandakoo na yichi yata, chi ké'é ka na ña ɔn vá'a. Ñii ki'va saá ndatán ke'é taBalaam kuja xina'á, saá ké'é ñivi yó'o. TaBalaam yó'o ñika'an ra xí'in taBalac ndasaá kuchiño sandá'vi ra nañoo Israel. Ta saá chu'u ra nañoo Israel ña ñakava na kuachi, chi xixi na ña sóko ñivi nɔɔ ku'a ní ñaidolo án ñaimagen, ña ɔn sivi Ndios ndino'o kúu. Ta chu'u ra nataa ña ñiki'vi na kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi ñási'í na kúu. Ta chu'u ra náña'a ña ñiki'vi ná kuachi xí'in ta ta ɔn sivi yi'i ná kúu. ¹⁵ Ta xito i yóo inka ña ɔn vá'a ké'é sava ndó'ó, chi ɔn xiin ndó sandakoo ndó yichi ña ɔn vá'a ña sán'a ñivi na ndikon yichi taNicolás. ¹⁶ Ta xa'a ña ɔn vá'a yó'o, xini ñó'ó nandikó ini ndó, ta

sandakoo ndó yichi ɔn vá'a, ta tuku ndixa kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Tá ɔn xiin ndó ke'é ndó saá, ta yachi ní xa'a i xí'in espada ña keta yu'u i, ta saá saxo'vi i ndó'ó, ñivi na ɔn xiin sandakoo yichi ña ɔn vá'a. ¹⁷ Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chika so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi'i, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'i ñivi na kündeé nɔɔ ndee ña ɔn vá'a, chi ɔn vása sandakoo na yichi, ta taxi ña kuxu na sita va'a ña yóo se'é. Sita va'a yó'o naní ña maná ña kee ñoyívi ñino. Ta taxi ñii ñii yu'u yaa nda'a ñii ñii ñivi yó'o, ta nɔɔ yu'u yaa yó'o ka'yi kivi na ña xa'a. Ta nda ñii inka ñivi ɔn kundaa ini na yu kúu kivi xa'a ñii ñii na, chi ndasaá kuiti ñii laá mji na kundaa ini na yu kúu kivi xa'a kómí na” —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in ñivi nañoo Tiatira na kándixa ña'á

¹⁸ Tuku yichi ñika'an ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún nɔɔ tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaáangel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Tiatira ña kisa ká'no na Ndios: “Yi'i, ta ta ká'an xí'in ndó kúu Sa'ya Ndios, ta nduchu nɔɔ i yé'e ña ndatán yé'e ño'o xixi. Ta ndatán yé'e ka kuán ñabronce, ña sakan ñiyakón na ndu yé'e, saá yé'e xa'a i. Ta ká'an i xí'in ndó to'on yó'o: ¹⁹ Xini ndi'i ñava'a kisa ndivi ndó. Xini ndí ndixa kí'vi ní ini ndó xini ndó yi'i, ta kí'vi ini ndó xini ndó natá'an ndó. Ta xini va'a kándixa ndó yi'i, ta va'a kisa chiño ndó nɔɔ i. Ta xini ndí kündeé ndó xí'in ña yo'vi xó'vi ndó, ta ɔn vása sandakoo ndó yichi, ta vitin kisa ndivi ndó ku'a ní ka ñava'a nɔɔ ña si'na ke'é ndó. ²⁰ Ta saá ni, ndiso ndó kuachi chi yóo ña ɔn vá'a xini ké'é ndó. Chi xito ndó ña ɔn vá'a ké'é ñii ña'a ña vatá ña yóo xí'in ndó, ta ɔn vása sási ndó nɔɔ ñáyó'o, ni ɔn vása ká'an ndó xí'in ña xa'a ña ɔn vá'a ké'é ña. Náña'a yó'o

ká'an ñá xá'a mii ñá ndí kúu ñá profeta ñá ká'an ndoso to'on Ndios, ta on sivi ñandaa kúu to'on ká'an ñá, chi ñá sándá'vi nivi kúu ñá. Ta ñii kiva ndatán ñá Jezabel sandá'vi ñá nivi kujya xina'á, saá sándá'vi ñáyó'o nivi na kúu na kisa chiño noo vitin. Saá chi chú'u ñá nataa ñá kivi na kuachi xí'in inka ña'a ñá on sivi ñásí'í na kúu, ta chú'u ñá náña'a ñá kivi ná kuachi xí'in inka ta ta on sivi yíi ná kúu. Ta chú'u ñá nivi ña kuxu na ña nisoko inka nivi noo ku'a ní ñáidolo án ñaimagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu. ²¹ Ta yi'i, xa xindati i ku'a ní kivi xa'a ña nandikó ini ñáña'a yó'o, ta xindati i ña sandakoo ñá yichi on vá'a ndikon ñá, ta on vása ní-xiin ñá sandakoo ñá kuachi ñá, ña kúu ña kivi ñá xí'in ku'a ní ta. ²² Ñakán taxi i ña kukomí ñáyó'o ñii kue'e ndee, ta xa'a kue'e yó'o nakava ñá noo xito ñá. Ta nivi na ndikon yichi ñá, ta ñii kiva ké'é na ña on vá'a yó'o, tá on xin nayó'o nandikó ini na, ni on xin na sandakoo na ña on vá'a ké'é na, ta yi'i saxo'vi ní nivi yó'o. ²³ Ta nivi na kúu sa'ya ñáyó'o, yi'i taxi i ña takué'e na nda kivi na. Ta saá ndi'i nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na kisa ká'no na Ndios, kundaá ini nayó'o ndí yi'i kúu ta ta xini va'a ndasaá yóo ini nivi xí'in ndasaá yóo ña xani sini na. Ta saá cha'vi ñii ñii nivi ndatán yóo ña va'a án ña on vá'a ké'é na. ²⁴ Ta yóo inka to'on ká'an i xí'in ndó'o ñaño Tiatira, ndó'o na kúu nivi na on vása kándixa ña on vá'a ña saná'a ñáña'a vatá yó'o, ni on vása ní-xiin ndó sakuá'á ndó ñandichí vatá ña ñó'o se'é, ña kaku nima ñandiva'a ká'no Satanás. Ká'an i xí'in ndó'o, nivi na ndixa kándixa yi'i ndí on ko ká inka chiño yo'vi taxi i kasa ndivi ndó. ²⁵ Ta ndasaá kuiti ñayó'o xini ñó'o ké'é ndó: On sandakoo ndó yichi i, ta kándixa ká ndó yi'i anda kixaá kivi ndikó i. ²⁶ Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, ta kisa ndivi na ña kóni i ndi'i saá kivi, ta saá taxi i nda'a nivi yó'o ndayí ña

ka'nda chiño na noo ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoyívi. ²⁷ Ndatán yóo ndayí ña taxi Yivá i Ndios nda'a i, saá koo ndayí ña taxi i nda'a nivi yó'o ña ka'nda chiño na noo nivi ndi'i saá ñoo. Ta taxi i nda'a na ñii ka ña yóo ndatán yóo yiton kani, ta xí'in ka yó'o ndee ní ka'nda chiño na noo nivi. Ta ndatán ka yó'o kómí ña ndee ña sakuáchi válí ña kisi ño'o, saá koo ndee ña kukomí nivi yó'o ña sandi'i xa'a na nivi na on xin sandakoo yichi ña on vá'a. ²⁸ Ta yi'i, ndatán yóo kimi náye'e xitaan saá yóo yi'i, ta ndi'i saá kivi yóo i xí'in ñii ñii nivi yó'o na on vása ní-sandakoo na yichi i. ²⁹ Ta ndó'o, nivi na yóo so'o, ná chikaá so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Nima Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku ku'a ñoo ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

3

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi ñaño Sardis na kándixa ña'a

¹ Saá tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ná ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Sardis ña kisa ká'no na Ndios: “Yi'i kuu i ta kómí uxá nima Ndios, ta ní'i i uxá kimi yé'e. Xini i ndasaá yóo ndi'i ña ké'é ndó. Vará inka nivi ká'an na xa'a ndó kúu ndó nivi na va'a táku, chi yóo ku'a ní chiño va'a ké'é ndó, ta yi'i ká'an i xí'in ndó ndí yóo ndó ndatán yóo nivi na nixi'i noo yi'i, chi on vása ndixa ndino'o ini ndó ndikon ndó Ndios. ² ¡Nakáxin va'a ini ndó!, ta chikaá ndó ndee, ta xí'in ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios, ta xí'in ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó ñava'a ña kóni Ndios. Chi xini i ndí chiño ña ké'é ndó, kuman i ka ña, saá chi on ta'an ké'é ndó ñava'a ndatán kóni Ndios. ³ Naká'an ndó xa'a ña sakuá'á ndó kivi sakán kixá'á ndó kándixa ndó yi'i. Nandikó ini ndó ta ko'on ndó

yichí Ndios. Tá on vása chikaá so'ó ndó to'on ká'an j xí'in ndó, ta saá ñii kama kixaa j noo ndó. Ndatán kixaa takuí'ná, kivi on vása ndáti ndó, saá kixaa j ta kasa nani j xa'a kuachi ndó. ⁴ Ta saá ni, yoo sava ndó'ó naño Sardis na ndixa kándixa yi'i, ta va'a kisa ndivi ndó chiño noo Ndios, ta on vása ké'é ndó ña on vá'a. Ta yoo ndó ndatán yoo nivi na nda lo'o on vása ní-kukini tikoto yaa ndixin na. Ñoyívi ñino kukomí ndó ndayí ña kaka ndó xí'in j ta kundixin ndó tikoto yaa, chi ñayó'o kúu ya'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ña kóni Ndios. ⁵ Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, nayó'o kundixin na tikoto yaa ñoyívi ñino, ta on kindaa j kivi na noo tutu yi, noo xa ka'yi j kivi nivi na kutaku xí'in j ndi'i saá kivi. Ta xa'a nivi yó'o, yi'i ka'an ndoso j noo Ndios ta ka'an ndoso j noo ndi'i naángel, ka'an j, kachí saá: Nivi yó'o kúu na kutaku xí'in yi, kachí j xa'a na. ⁶ Ta ndó'ó, nivi na yoo so'ó, ná chikaá so'ó ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi naño Filadelfia na kándixa ña'a

⁷ Tuku ñika'an ra xí'in j, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa nivi na kándixa yi ta nákutá'an na ñoo Filadelfia ña kisa ká'no na Ndios: "Yi, ta ta ká'an xí'in ndó, kúu Ta ta Yi ta Ndaa ndixa. Yi kómí llave ña xikomí tarey David ña nakoná yé'é ña ki'vi nivi ñoo Jerusalén. Ta yé'é ña nakoná j, nda ñii nivi on kuchiño na nakasi na yé'é yó'o. Ta yé'é ña nakasi j, nda ñii nivi on kuchiño na nakoná na yé'é yó'o. ⁸ Yi xí'in j ndi'i ñava'a kisa ndivi ndó. Ta noo ndó'ó xa nakoná j yé'é, ta nda ñii nivi on kuchiño na nakasi na yé'é yó'o. Yi xí'in j ndi' ndó'ó on vása kómí ndó ku'a ní ndee, ta saá ni, ndino'o ní ini ndó

chikaá so'ó ndó to'on j, ta on vása ká'an ndó on xí'in ndó yi. ⁹ Ta kóni j ña kundaá ini ndó yu kúu ña ké'é j xí'in nivi na on vá'a na kisa ndivi ña sáná'a ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Navatá kúu nivi yó'o chi ká'an na ndi kúu na najudío na ndikon yichí Ndios, ta on sivi ñandaá kúu ña ká'an na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, yi ké'é j xí'in nivi na vatá yó'o ña kuxítí na noo ndó'ó, ta saá nivi yó'o kundaá ini na ndi kí'vi ní ini j xí'in j ndó'ó. ¹⁰ Xa xa'nda chiño j noo ndó ndi kundeé ndó xí'in ñayó'vi ta on sandakoo ndó yichí j, ta ndó'ó, ndixa xa kisa ndivi ndó to'on yó'o. Ta saá yi j kundaá j ndó'ó noo ñayó'vi ní vaxi ña koto ndoso ndi'i nivi na táku ñoyívi noo ño'o. ¹¹ Kóni j ña kundaá ini ndó ndi yachi ní ndikó j. Ta xa'a ñayó'o on sandakoo ndó yichí j ta ná kándixa ka ndó yi anda kixaa kivi ndikó j. Tá on ké'é ndó saá, ta inka nivi na on vása sandakoo ña kándixa na Ndios, nayó'o kuu na nivi na naki'in ñava'a ñoyívi ñino, ta ndó'ó on naki'in ndó ñava'a yó'o. ¹² Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichí j, ta yi cha'vi j na xí'in ñava'a, chi ké'é j ña nduu na nivi na xí'in ñó'ó ní ve'e ño'o Ndios ñoyívi ñino. Ndatán xí'in ñó'ó tón si'in tón veé ní ndiso ñii ve'e ká'no, saá koni ñó'ó na. Ta ndi'i saá kivi kutaku yatin na xí'in Ndios, ta nda ñii kivi on kee na ve'e ra. Ta ñii ñii na, ka'yi j na xí'in kivi Ndios, ta taká'no kisa to'ó j, ta ka'yi j na xí'in kivi ñoo Jerusalén ña xaá, ña kúu ñoo Ndios ña kixi ñoyívi ñino, ta kixaa ña ñoyívi noo ño'o. Saá tuku ka'yi j na xí'in kivi mji j ña xaá. ¹³ Ta ndó'ó, nivi na yoo so'ó, ná chikaá so'ó ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi naño Laodicea na kándixa ña'a

14 Saá tuku n̄ka'an ra xí'in j, káchí ra saá:

—Taa ún n̄o tutu t̄'on yó'o ña k̄'on ña nda'a ñaángel ña ndaa n̄ivi na kándixa ȳ'i ta nákutá'an na ñoo Laodicea ña kisa ká'no na Ndios: “Ȳ'i, t̄a t̄a ká'an xí'in ndó, nan̄i Ñandaa Ndixa, chi t̄a t̄a ká'an ñandaa ndixa kúu j, ta xí'in ȳ'i Ndios kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi n̄o ño'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino. 15 Ta ȳ'i xínij ndi'i chiño ké'é ndó. Ta xínij ndí ndó'ó on vása va'a ké'é ndó, chi on vása yóo ndó ndatán yóo takuí ñi'ni, ta ni on vása yóo ndó ndatán yóo takuí v̄ixin. jVa'a ní ka, níkuu, táná koo ndó ndatán yóo takuí ñi'ni án takuí v̄ixin!” 16 Ta vitin ndó'ó, ndatán yóo takuí n̄indiko, tá on vása yasin ka, saá yóo ndó n̄o j. Ta on vása yóo ndó ndatán yóo takuí v̄ixin, ni ndatán yóo takuí ñi'ni. Ta xa'a ña yóo ndó saá, nduxan j ndó'ó yu'u j. 17 Ndó'ó ká'an ndó kúu ndó n̄ivi nakuíká ní, ta ká'an ndó ndí xí'in ndeē m̄i ndó ndukuíká ní ndó, ta on vása kisa man̄i ka nda ñii ña xínij ñó'ó nda'a ndó, káchí m̄i ndó. Ta on vása kúndaa ini ndó ndí kúu ndó n̄ivi nandá'ví na'á, n̄ivi na nda lo'o on k̄o ña xínij ñó'ó kómí, n̄ivi na yálá v̄ichí, n̄ivi nakuáá nduchū n̄o kúu ndó. 18 Ñakán kía ȳ'i ká'an j xí'in ndó ná sata ndó ñaoro n̄o j, oro ña kúu nina m̄i ndino'o, oro ña xa'mi na xí'in ño'o xíxi ña ndundii ndi'i m̄i ña. Ta saá nduu ndó n̄ivi nakuíká ndino'o. Ta ká'an j xí'in ndó ná sata ndó n̄o j tikoto yaa kundixin ndó ña nakasi ndó ñayálá ndó ña on kuka'an ka n̄o ndó. Ta ká'an j xí'in ndó ná sata ndó n̄o j t̄at̄an ña chikaa ndó nduchū n̄o ndó ña kuchiño va'a koto ndó. 19 Saá ká'an j xí'in ndó chi t̄'on ȳ'v̄i ká'an j xí'in ndi'i n̄ivi na kúu na kí'vi ní ini j xínij, ta táxi j ña x̄'v̄i nayó'o xa'a ña nandikó ini na ta k̄'on na yich̄i va'a. Ta vitin ndó'ó, xínij ñó'ó nandikó ini ndó n̄o ña on vá'a ké'é ndó, ta sandakoo ndó ña. Ta xí'in

ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios. 20 jKoto ndó! Ȳ'i kúu t̄a t̄a ñíndichi yé'é ndó, ta kána j ndó'ó. Ta ndó'ó, tá xínij so'o ndó ña kána j ndó'ó, ta nakoná ndó yé'é, ta ká'an ndó xí'in j kí'vi j ini ve'e ndó, ta saá ȳ'i kí'vi j, ta kuxu j xí'in ndó, ta ndó'ó kuxu ndó xí'in j. 21 Ndi'i n̄ivi na kundeé n̄o ndeē ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yich̄i j, ta ȳ'i taxi j ña koo na xí'in j ñoyívi n̄ino ña ka'nda chiño na xí'in j. Saá chi ȳ'i xa kundeé j n̄o ndeē ña on vá'a, ta Yivá j Ndios taxi ra nda'a j táyi ȳi tón t̄'ó ká'no ñoyívi n̄ino n̄o yóo j xá'nda chiño j xí'in ra. 22 Ndó'ó, n̄ivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó t̄'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i n̄ivi na kándixa ȳ'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na kisa ká'no na Ndios” —káchí Jesucristo.

4

T̄'on yó'o ká'an xa'a ndasaá kisa ká'no na Ndios ñoyívi n̄ino

1 Tá ndi'i n̄ika'an Jesucristo ñayó'o, ta x̄inij ñii yé'é nóná ña ñoyívi n̄ino, ta x̄inij so'o j m̄i tuku ndusu ña si'na x̄inij so'o j tá n̄o, ña yóo ndatán yóo ndusu tón trompeta, ta k̄ixi t̄'on n̄ika'an ña xí'in j, káchí ña saá:

—Na'a, ndaa ún n̄ino yó'o, ta saná'a j yó'ó ña kundivi k̄iv̄i v̄axi —káchí ña xí'in j.

2 Ta x̄andikon m̄i saá Níma Ndios k̄ixaa ña n̄o j, ta sakundixin ní m̄i ña ȳ'i, ta xa'a ñayó'o nat̄ivi n̄o j x̄inij ñii táyi ȳi tón t̄'ó ká'no ñoyívi n̄ino, ta x̄inij ña yóo n̄o táyi yó'o. 3 Yé'e ndi'i m̄i ña ndatán yé'e táxa yuū livi ña nan̄i jaspe án diamante. Ta ñii saá tuku yé'e táxa ña ndatán yóo yuū livi ña kuá'á ña nan̄i cornalina án rubí. Ta x̄inij ñii ñakua'nkú, x̄ino nduu ña táyi ȳi tón t̄'ó ká'no yó'o. Ñakua'nkú yó'o yé'e táxa ña ndatán yé'e táxa yuū livi ña kuí, ña nan̄i esmeralda. 4 Ta n̄o yóo táyi ȳi tón t̄'ó ká'no yó'o

* 3:15 Takuí ñi'ni kúu ña xínij ñó'ó yó ña chindeé yó n̄ivi na ndeé ndó'o, ta takuí v̄ixin kúu táva'a ko'o yó.

xino nduu oko komi tanyi ton ná'no ton to'ó, noo ndoo oko komi nataa xikua'a na kómi ndayí. Ta naxikua'a yó'o ndixin na nina tikoto yaa, ta sinjii ñii ñii nayó'o kánóo ñii corona ñaoro. ⁵ Ta noo tanyi yijii ton to'ó ká'no ñíndichi ma'ñoó nayó'o, kee kua'a ní ña yé'e nátaxa, ta mji yó'o káku ña ní'í ndá'yi saví. Ta mji yó'o vaxi ña ndeé ní síso ní'í. Ndatán ní'í síso ká'an kua'a ní ñívi, saá vaxi ña. Yatin noo yoo tanyi yijii ton to'ó ká'no yíta uxá ño'ó xixi, ta uxá ño'ó xixi yó'o ká'an ña xa'a ña kúu uxá níma Ndios. ⁶ Ta saá tuku yatin noo ñíndichi ton tanyi yijii ton to'ó ká'no, yoo ñii xiiña ña káa ndatán káa yoso ndíka, ta ndatán káa noo takuii mñini saá káa noo ña, chi yoso yó'o yé'e ña ndatán yé'e yuyú yé'e ña tívi xito yó nda inká tá'ví sata ña.

Ta yatin ní noo ñíndichi tanyi yijii ton to'ó ká'no xino nduu komi ñatáku. Ta komi ñatáku yó'o, nina nduchú noo yoo ndi'i xiiña ña, ña kúu kándíka ña xí'in sata ña. ⁷ Ta ñii ñii ña komi táku yó'o, síin ní ná'a ñii ñii ña. Ta ñanoó táku yó'o, ndatán káa tíleón, saá káa ña. Ta ñaovi táku, ndatán káa tíndiki chée, saá káa ña. Ta ñauni táku, ndatán káa noo taa, saá káa noo ña. Ta ñakomi táku, ndatán yoo tasin tí ndáchí, saá yoo ña. ⁸ Ta ñii ñii ña komi táku yó'o kómi ña iño ndixin ña. Ta ndi'i saá xiiña mji ña, tandra ñii ñii ndixin ña, nina nduchú noo kúu ña. Ta ndi'i saá ndiví ñoó, ña komi táku yó'o kisa ká'no ña Ndios, ta nda lo'ó on vása xikuiin ña ká'an ña to'on yó'o, káchí ña saá:

¡Taa yijii, taa yijii, taa yijii kúu Ndios!
 ¡Taa ta kómi ndi'i ndeé kúu Ndios!
 Ndios kúu taa ta xa táku nda kivi noo,
 ta táku ra vitin, ta táku ra ndi'i saá kivi ña vaxi,
 káchí ña komi táku, ká'an ña xí'in Ndios.

⁹ Ña komi táku yó'o on vása sándakoo ña kisa ká'no ña Ndios, ta kisa to'ó ní ña ra, ta ká'an ña xí'in ra: "Táxa'vi ní ún, Ndios, yó'o

kúu ún taa ta yoo noo tanyi yijii ton to'ó ká'no, ta yó'o kúu ún taa ta xa táku nda kivi noo, ta táku ún vitin, ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi", káchí ña komi táku. ¹⁰ Ta ñii ñii yichí ña komi táku yó'o ká'an ña to'on ña kisa ká'no ña Ndios, ta na oko komi nataa xikua'a na ndoo yatin, kúxítí na ta kisa ká'no na Ndios, taa ta yoo noo tanyi yijii ton to'ó, ta kúu ra taa ta táku ndi'i saá kivi. Ta sinjii ñii ñii naxikua'a yó'o kánóo ñii corona ñaoro, ta tñin na corona ña kánóo sinjii na, ta chiso na ña noo Ndios, ta yoo noo tanyi yijii ton to'ó ká'no, ta ká'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

¹¹ Tata Ndios, ñii laá yó'o kúu Taa ta Ká'no noo yó,
 ta ñii laá mji ún kúu ta ndaya'ví naki'in ndi'i ñatoo xí'in ndi'i ndeé va'a,
 chi ñii laá yó'o kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yoo ndi'i saá ñoyívi.
 Ndatán chitóni mji ún saá kisa va'a ún ña, ta saá yoo ña,
 ká'an naxikua'a xí'in Ndios ta yoo noo tanyi yijii ton to'ó ká'no.

5

To'on yó'o ká'an xa'a ña xini taJuan ñii tutu ña ñitivi ndaa

¹ Ta saá xini ñii nomi tutu ña ñitivi ndaa, ña yoo nda'a kua'á taa ta yoo noo tanyi yijii ton to'ó ká'no. Ta ndi'i noo tutu yó'o, ta ndi'i sata ña, kómi ña kua'a ní to'on ña ñika'yi. Ta ña ñii nomi tutu yó'o, uxá xiiña ndási ña xí'in ñima kisin válí. ² Ta xini ñii ñaángel ña kómi ndayí ká'no, ta xí'in ndi'i ndeé ña ñika'an ña, ñinda'ka to'on ña, káchí ña saá:
 —¿Yu kúu taa taká'no ta kómi ndayí nakoná ra ñii ñii ña ñima kisin ndási tutu yó'o? —káchí ñaángel.

³ Ta on koó nda ñii na ní-kuchiño nakoná tutu yó'o, ni nda ñii na ní-kuchiño koto na ña ñika'yi noo ña. On koó nayó'o, ni ndi'i saá ñoyívi, ni tixin ño'ó, on koó nda ñii na ní-kuchiño. ⁴ Ta saá kuchuchú ní ini i, ta xaku ní i, chi on koó nda

ñii na kómí ndayí ña nakoná na tutu yó'o, ni on koó na kómí ndayí koto na ña ñika'yi noo tutu yó'o. ⁵ Ta ñii taa tatá'an na oko komi naxikua'a na yoo yó'o ñika'an ra xí'in i:

—On kuaku ní ka ún chi yó'o yoo taa ta naní “Tí León tí xá'nda chiño noo naño Judá”, ta tayó'o kómí ra inká kivi ra naní ra “Sa'ya ñani síkuá tarey David.”* Ta tayó'o xa kündeé ra noo ñandiva'a ká'no, ñakán kómí ra ndayí ña nakoná ra ñii ñii noo ndási xí'in ñima kisin ña ndási uxá xiiña nomi tutu yó'o —káchí ra xí'in i.

⁶ Ta saá xini ñii Ndikachi,† ñíndichi rí yatin siin táyi yii tón to'ó ká'no. Táyi yó'o ñíndichi nó ma'ño komi ñatáku xí'in na oko komi nataa naxikua'a. Ta Ndikachi yó'o ná'a rí ndatán ná'a tí ñixi'i ñisoko ñivi noo Ndios. Uxa kúu ndiki rí, ta uxá kúu nduchú noo rí. Ta uxá nduchú noo rí kúu ña kóni kachí xa'a uxá níma Ndios ña xa t'ví ra kuá'an ña ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. ⁷ Ta Ndikachi yó'o ñixaa rí noo Taa ta Ká'no, ta yoo noo táyi yii tón to'ó ká'no, ta t'yo'ó ki'in rí nomi tutu ña yoo nda'a kua'a ra. ⁸ Tá ki'in rí nomi tutu yó'o, ta ña komi táku xí'in ndi'i na oko komi nataa xikua'a xikuxítí ndi'i na noo Ndikachi yó'o. Ñii ñii na ní'i na ñii tón arpa, ta ñii ñii na ní'i na ñii ko'ó ñi'ma ñaoro noo ñó'o xuxa va'a ña támi ní xá'an. Ta ñi'ma xuxa va'a ká'an ña xa'a to'on ña ká'an ñivi nayii xí'in Ndios. ⁹ Ta saá ña komi táku xí'in ndi'i na oko komi nataa naxikua'a xita na yaa yii ña xa'a ña kisa ká'no na Ndikachi xí'in to'on yó'o:

Yó'ó kómí ún ndayí tiin ún nomi tutu yó'o.

Yó'ó kómí ún ndayí ña nakoná ún ña ndási tutu yó'o.

Saá chi ñisoko xí'in mii ún noo Ndios,

ta satakué'e na yó'ó, ta ñixi'i ún.

* 5:5 Qvi kivi yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo. † 5:6 Ndikachi yó'o kóni kachí ña xa'a Jesucristo, chi ndatán yoo ndikachi lo'o ña ñisoko ñivi noo Ndios xina'a, xa'a ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yoo Jesucristo.

Ta xí'in ñii ún ña ñixita, cha'vi ún xa'a kuachi ndi'i ñivi, ña kuchiño na nduu na sa'ya Ndios.

Ñivi na cha'vi ún xa'a, kúu na kixi ndi'i saá ñoo válí án ñoo ná'no ndi'i saá xiiña noo ño'o.

Ta kúu na ndi'i saá noo ñivi ñoyívi, ta ká'an na ndi'i saá noo to'on.

¹⁰ Ta taxi ún nda'a nayó'o ndayí ña ka'nda chiño na xí'in ún noo ndi'i ña yoo,

ta ke'é ún xí'in na ña nduu na sutu yii, ta kisa chiño na noo Ndios.

Ta nayó'o ka'nda chiño na noo ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña yoo ñoyívi noo ño'o,

káchí na xita na yaa yii ña kisa ká'no na Ndikachi.

¹¹ Ta xini, ta xini so'o i ñii síso ká'an kuá'a ní naángel, nayó'o yá'a kuá'a ní millón kúu na. Ta xino nduu ndi'i na táyi yii tón to'ó ká'no xí'in komi ñatáku, ta xí'in oko komi nataa naxikua'a, ¹² ta ndeé ní ká'an naángel, káchí na saá:

Ndikachi tí ñisoko xí'in mii noo Ndios

kómí rí ndayí ka'nda chiño rí noo ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña yoo,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñakuiká xí'in ndi'i ñandíchi ndino'o,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ndeé ká'no,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñato'ó ká'no,

ta kómí rí ndayí ña kanoo síkón ní ñato'ó rí,

ta kómí rí ndayí ña kasa ká'no yó rí xí'in ndi'i mii yó,

chi ña ndixa va'a kúu ña naki'in rí ndi'i ñava'a saá,

káchí naángel, ká'an na to'on ña kisa ká'no na Ndikachi.

¹³ Ta saá xini so'o i ndi' ndi'i ña kisa va'a Ndios kixá'a ña kisa ká'no ña Ndios, ta kisa ká'no ña Ndikachi yó'o. Ndi'i ñayó'o ña ke'é Ndios kúu ndi'i ña táku án ña yoo ñoyívi noo ño'o, xí'in ndi'i ña táku án ña yoo

ñoyívi ñino, xí'in ndi'i ña táku án ña yóo tixin ño'ó, xí'in ndi'i ña táku án ña yóo tixin takuíi ñini, ta ndi'i ñayó'o ká'an ña, káchí ña saá:

Ná kasa ká'no yó Taa taKá'no ta yóo ñoo táyi yji tón to'ó ká'no, ta ná kasa ká'no yó Ndikachi tí yóo xí'in ra.

Ná naki'in na ndi'i ñato'ó ká'no.

Ná kanóo va'a ñato'ó na.

Ná naki'in na ndi'i ndee ká'no,

ta ná naki'in na ndi'i ñava'a yó'o ndi'i saá kivi vaxi. Saá ná koo ña,

káchí ndi'i ña kisa va'a Ndios.

¹⁴ Ta ña komi táku ña yóo xino nduu táyi yji tón to'ó ká'no ñika'an ña, káchí ña saá:

—Saá ná koo ña —káchí ña.

Ta na oko komi taa naxiku'a na yóo xino nduu táyi yji tón to'ó ká'no, xikuxítí na nda ñoo ño'ó, ña kisa ká'no na Ndios, ta kisa ká'no na Ndikachi.

6

To'on yó'o ká'an xa'a uxá ñima kisín ña ndási nomi tutu

¹ Ta xini Ndikachi ñakoná rí ñii ñima kisín ña kúu ñano'ó ña ndási nomi tutu. Ta saá ñii ñatáku ñatá'an ña komi táku, xí'in ndi'i ndee ña ñika'an ña, ndatán ndá'yi saví saá ñika'an ña xini so'o i, ta ñika'an ña, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!
—káchí ña.

² Ta saá ñixaa i ta xito i, ta xini keta ñii kuáyí, tí yaa kúu rí, ta taa ta yóso rí ní'i ra ñii kuxun ña xa yóo ti'va. Ta naki'in ra ñii corona ña kanóo siji ra. Ta kúu ra taká'no ta xa kundeé ñoo ku'a ní ñivi na sáa ini xini ña'á, ta kee ra ku'a'an ra ña kani tá'an ra xí'in ndi'i inka ñivi na sáa ini xini ña'á, ña kundeé ra ñoo na.

³ Ta saá Ndikachi ñakoná tuku rí ñima kisín ña kúu ñaovi, ta inka ñatáku ñatá'an ña komi táku ñika'an ña, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!
—káchí ña.

⁴ Ta ñixaa i ta xito i, ta xini keta inka tikuáyí, tí kuá'á kúu rí. Ta taa ta yóso rí naki'in ra ñii espada, ta naki'in ra ndayí ña sandi'i ra xa'a ña va'a ndoo ñivi xí'in natá'an na ñoyívi ñoo ño'ó yó'o. Ta xí'in ñayó'o ñivi kixá'á na ka'ni tá'an na.

⁵ Ta Ndikachi ñakoná tuku rí inka ñima kisín ña kúu ñauni, ta xini so'o i inka ñatáku ñatá'an ña komi, ta ñika'an ña, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!
—káchí ña.

Ta ñixaa i ta xito i, ta xini keta ñii kuáyí, tí toón kúu rí, ta nda'a taa ta yóso rí kanóo ñii kaa ña cho'on kiva na ndasaá veé ñakía'vi. ⁶ Ta saá xini so'o i to'on ña ñika'an, ta kixi to'on yó'o ma'ño komi ñatáku ña yóo yatin ñoo yóo táyi yji tón to'ó ká'no. Ta ñika'an ndoso ña ñoo ñivi, ñika'an ña, káchí ña saá:

—Xa ndaa ní ya'vi trigo xí'in cebada vitin. Ndatán yóo ya'vi ña chá'vi na ñii taa ta kisa chiño ñii kivi, saá cha'vi ndó xa'a ñii kilo trigo án uni kilo cebada.* Ta koto va'a ndó, ta on sativi ndó ña aceite, ni on sativi ndó nduta vino tíuva —saá ñika'an to'on xini so'o i.

⁷ Ta ñakoná Ndikachi inka ñima kisín ña kúu ñakomi, ta xini so'o i ñika'an inka ñatáku ñatá'an ña komi, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!

⁸ Ta ñixaa i ta xito i, ta xini keta inka kuáyí, tí kuáán kóni kúu rí. Ndatán kaa tí ndee ndó'o saá yóo rí. Ta taa ta yóso rí naní ra “Ndee ña xá'ni ñivi.” Ta inka taa ta ndikon vaxi sata tayó'o naní ra “Hades” ña ká'an xa'a xiiña ñoo xá'nda chiño ndee yó'o ña xá'ni ñivi. Ta ovi na saá naki'in na ndayí ña ka'ni na ñii tá'ví ñivi ñoo ña komi tá'ví ñivi na kúu ndi'i ñivi na táku ñoyívi ñoo ño'ó. Chi ovi na saá kómí na ndayí ña ka'ni na ñivi yó'o xí'in espada sijn, án ka'ni na ñivi xí'in soko, án ka'ni ña'á na xí'in ndi'i ñoo kue'e, án taxi na ndayí nda'a tikiti tíyukú ña ka'ni rí ñivi yó'o.

* 6:6 Ñii denario kúu sji'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

⁹ Ta Ndikachi n̄akoná tuku rí ink̄a ñim̄a kisín ña kúu ñaḡ'on. Ta saá x̄itōj, ta x̄inīj ñíndichi ñii nam̄a ȳii nḡo nandoso ña sóko nḡo Ndios, ta xa'a nam̄a ȳii yó'o ña yóo ñoyívi n̄ino, ndóo ndi'i ním̄a n̄ivi na kúu na n̄ixi'i xa'a ña n̄ika'an ndoso na to'on Ndios. N̄ixa'ni na nayó'o xa'a ña on vása ní-sandakoo na yich̄i Ndios ta xa'a ña ndakuiin na xa'a ñandaḡ. ¹⁰ Ta ním̄a na n̄ixi'i yó'o, x̄i'in ndi'i ndeḡ na n̄ika'an na, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, t̄a xá'nda chiño nḡo ndi'i ña yóo, ta yó'o kúu t̄aa taȳii, t̄aa t̄a ndixa kisa ndivi ñandaḡ, ḡndasaá ka k̄ivi kundati ndi ña kixaa k̄ivi ña kasa nani ún x̄i'in n̄ivi xa'a kuachi ña xa'ni na ndi'i? ḡAnda ama taxi ún ña cha'vi n̄ivi xa'a ña xa'ni na ndi'i? —káchí na, ká'an na x̄i'in Ndios.

¹¹ Ta ñii ñii nayó'o n̄aki'in na tikoto yaa nda'a Ndios, ta Ndios n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Lo'o ka k̄ivi kundati ndó, chi x̄inīj ñó'ó tondaa ña ka'ni na ndi'i nañani ndó án náki'va ndó, na kúu na ch̄itónīj ka'ni na xa'a ña kisa chiño na nḡōj, ndatán kisa chiño ndó'ó nḡōj —káchí Ndios x̄i'in na.

¹² Ta saá n̄akoná tuku Ndikachi ñim̄a kisín ña kúu ñaiño. Ta x̄itōj, ta x̄inīj ña ndeé ní n̄itaan, ta ño'o ká'no ña yé'e ndiví, on vása ní-ndīj ka ña, ta kunaa ndi'i nḡo ña. Ndatán yóo tikoto toón ní ña ndixin n̄ivi na yóo xáku nḡo n̄ivi n̄ixi'i, saá toón k̄indoo ño'o ká'no yó'o. Ta tíyoo tí yé'e ñoó naa, nduu kuá'a ndi'i rí. Ndatán yóo n̄ii kuá'a ní, saá k̄indoo kuá'a tíyoo. ¹³ Ta t̄ikimi tí yóo ñoyívi n̄ino, ndeé ní k̄ixá'a kóyo rí. Kee rí nda ñoyívi n̄ino ta kóyo rí nda nḡo ño'o. Kóyo rí ndatán kóyo t̄ikui'i nda'a tón yiton síkón ní, k̄ivi ndeé ní káni t̄ach̄i tón yiton yó'o. ¹⁴ Ta saá ñoyívi n̄ino k̄ixá'a ña n̄ativi ndaa m̄ii ña, ndatán n̄ativi ndaa n̄ivi ñii yiv̄i nḡo ña koo va'a ña. Saá chi ñoyívi n̄ino k̄ixá'a ku'a'an ndaño'ó ña, ta on vása tívi ka ña. Ta Ndios nasama ra ndi'i yuk̄u síkón, ta nasama ra ndi'i xiiña ña naní isla, ña x̄ikuu ño'o yich̄i,

ta x̄ino nduu takuií m̄ini ña. Ta on vása yóo ka ndi'i yuk̄u síkón, ni on vása yóo ka ndi'i ño'o yich̄i ña kúu isla nḡo n̄ixiyo ña si'na. ¹⁵ Ta ndi'i saá nḡo n̄ivi ñoyívi nḡo ño'o kee na ku'a'an na nḡo yóo yuk̄u ña ndukú na nḡo yóo kavua án t̄ixin yuu ná'no ña kuchiño ko'on se'é na. Nan̄ivi yó'o kúu narey ná'no na kómí ndayí xá'nda chiño nḡo ndi'i n̄ivi, ta ku'a'an ink̄a nataa ná'no na xá'nda chiño nḡo natropa. Ta ñii k̄i'va saá ku'a'an ndi'i n̄ivi nakuiká x̄i'in ndi'i namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na nḡo napatrón na, ta ñii saá ku'a'an n̄ivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kisa chiño m̄ii na. ¹⁶ Ndi'i n̄ivi yó'o ku'a'an na ndukú na nḡo kuchiño ko'on se'é na, ta n̄ika'an na x̄i'in yuk̄u síkón, ta n̄ika'an na x̄i'in yuu kavua ná'no, káchí na saá:

—Va'a ka kama koyo ndó sata ndi, ta chise'é ndó ndi'i nḡo t̄aa t̄a yóo nḡo táyi ȳii tón to'ó ká'no. Ta chise'é ndó ndi'i nḡo ña sáa ní ini Ndikachi x̄ini rí ndi'i, chi kóni rí saxo'vi rí ndi'i xa'a kuachi ndi. ¹⁷ Saá chi vitin k̄ixaa k̄ivi Ndios x̄i'in Ndikachi ña saxo'vi na ndi'i n̄ivi xa'a kuachi na. Ta nda ñii n̄ivi on kuchiño na kundeé na nḡo ñayó'o —n̄ika'an na.

7

To'on yó'o ká'an ña xa'a n̄ivi na kómí sello Ndios t̄a'ya na

¹ Tá ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá x̄inīj kom̄i naángel yita na ñii ñii kom̄i xiiña ñoyívi: ñii ñaángel ñíndichi chí nḡo kána ño'o, ink̄a ñaángel ñíndichi nḡo ku'a'an ketá ño'o, ink̄a ñaángel ñíndichi chí norte, ta ink̄a ñaángel ñíndichi chí sur. Ta naángel yó'o sási na t̄ach̄i ña on kani ña takuií m̄ini, ni on kani ña nḡo ño'o yich̄i, ni on kani ña tón yiton. ² Saá chi kom̄i saá naángel yó'o xa n̄aki'in na ndayí nda'a Ndios ña sat̄ivi na ño'o ñoyívi, ta kómí na ndayí sat̄ivi na takuií m̄ini. Ta saá x̄inīj ink̄a ñaángel keta ña chí nḡo kána ño'o, ta ñaángel yó'o ní'i ña

sello Ndios, *t̄a t̄atáku ndino'o*. Ta *xí'in ndi'i ndee ña, ñika'an ña xí'in inka komi naángel yó'o,* ³ *káchí ña saá:*

—*¡Kundati ndó! On kixá'á ndó sativi ndó ño'o ñoyivi, ni takui m̄ini, ni tón yiton. Kundati ndó nda sandi'i ndi ka'yi ndi xí'in sello t̄a'ya ñii ñii ñivi na kúu na kisa chiño noo Ndios.*

⁴ *Ta saá xini so'o i to'on ña ñika'an ndasaá kúu ñivi na kómí sello Ndios, ta nayó'o kúu ñii ciento ovi siko komi mil ñivi, ta kee na tixin ña ñii ñii ña uxu ovi ti'vi ñivi na kúu sa'ya ñani síkuá t̄aIsrael.* ⁵ *Uxu ovi mil ñivi yó'o, na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aJudá. Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aRubén. Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aGad.* ⁶ *Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aAser. Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aNeftalí, ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aManasés.* ⁷ *Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aSimeón. Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aLeví. Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aIsacar.* ⁸ *Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aZabulón. Ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aJosé, ta uxu ovi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aBenjamín.*

To'on yó'o ká'an ña xa'a ku'a ní ñivi na ndixin tikoto yaa

⁹ *Ta saá xito i, ta xini i ku'a ní ñivi, ta ñiya'a ní ku'a kúu ñivi yó'o. Ta on koó na kuchiño ka'vi ndasaá kúu na. Ñivi yó'o kixi na ndi'i saá xiiña ñoyivi noo ño'o, ta kixi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ndi'i saá ñoo válí. Nayó'o kúu na ndi'i saá noo ñivi, ta ká'an na ndi'i saá noo to'on. Ta nayó'o yíta na yatin noo yóo t̄a t̄a yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no, ta*

ñii saá yatin yíta na noo Ndikachi. Ta ndi'i nayó'o ndixin na tikoto yaa, ta ní'i na ñoo, ta sákanda na ñoo yó'o ña kisa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. ¹⁰ *Ta nanivi ku'a ní yó'o, xí'in ndi'i ndee na, ñika'an na, káchí na saá:*

On koó inka na kuchiño sakaku ñivi, chi ñii laá yó'ó, Tata Yivá yó Ndios, t̄a yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no,

ta yó'ó, Ndikachi, tí yóo xí'in ra, ndó'ó kúu na kuchiño sakaku ñivi, káchí na, ká'an na. ¹¹ *Ta ndi'i naángel yíta na, xino nduu na noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no, ta noo yóo oko komi nataa naxiku'a xí'in komi ñatáku. Ta saá ndi'i naángel yó'o xikuxítí na nda noo ño'o yatin noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no, ta kisa ká'no na Ndios.* ¹² *Ta ñika'an na saá xí'in Ndios:*

¡Saá ná koo ña!

¡Naki'in ún ña kisa ká'no ndi yó'ó Ndios xí'in ndi'i m̄i ndi!

¡Ná kanóo síkón ní ñato'ó m̄i ún!

¡Chi m̄i ún kúu t̄a t̄a kómí ndi'i ñandíchí ndino'o!

Ta xí'in ña ndino'o ini ndi, ká'an ndi xí'in ún: “¡Táxa'vi ún, Tata Ndios!”

¡Ta va'a naki'in ún ndi'i ñato'ó ká'no!

Chi yó'ó kúu t̄a t̄a kómí ndi'i ndee ká'no,

ta kómí ún ndi'i ndayí noo ndi'i ña yóo.

¡Saá ná koo ña ndi'i saá kivi!

káchí naángel xí'in Ndios.

¹³ *Ta saá ñii t̄a t̄atá'an na oko komi naxiku'a, ñinda'ka to'on ra yi'i, káchí ra saá:*

—*¡Yu kúu ñivi yíta yó'o, na ndixin tikoto yaa? —káchí ra xí'in i.*

¹⁴ *Ta ndakuiin i, ñika'an i xí'in ra:*

—*On vása xini i, Tata. Yó'ó kúu t̄a t̄a xini yu kúu na.*

Ta saá ñika'an ra xí'in i:

—*Ndi'i ñivi yó'o kúu na kee noo ña ndee ní ñixovi na. Ta nayó'o nakata na tikoto na xí'in ñii Ndikachi ña ñixita, ta saá nduyaa tikoto na.* ¹⁵ *Ta xa'a ñayó'o kómí na ndayí yíta yatin na noo yóo táyi yii*

tón to'ó ká'no. Ta ndiví ñoó kisa chiño na ño Ndios ve'e ño'o ra. Ndios, ƚa ƚa yoo ño ƚáyí yíi tón to'ó ká'no, koo ra xí'in na ta vivíi kundaa ra na xí'in ndee ra. ¹⁶ Ta nda ñii kivi on kivi ka na soko, ni on yichi ka na takuii. Ta ni on ndii ka yiki koñu na xí'in ña ñi'ni ní ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ni on xo'vi ka na xí'in nda ñii ño ka'ni. ¹⁷ Saá chi Ndikachi tí yoo ño ƚáyí yíi tón to'ó ká'no, yoo rí xí'in na ta ndaa rí na. Ta sáná'a rí na ño yoo takuii ko'ona, ta takuii yó'o taxi kutaku ndino'ona. Ta Ndios yakón ra ña sanayaa ra nduta nduchu ño na xa'a ña xaku na, chi sandi'i ra xa'a ña kúchuchú ini nivi.

8

To'on yó'o ká'an xa'a Ndikachi ñakoná rí ñima kisín ña kúu ñauxa

¹ Ta saá Ndikachi ñakoná rí ñima kisín ña kúu ñauxa, ta ndi'i na yoo ñoyívi ñino ñii ñyaa na, ñii kutásin ndi'i na, on koó ka na ká'an, tãnda ñii sava hora ñixiyo saá. ² Ta saá xini i uxã naángel na yita yatin ño yoo Ndios, ta ñii ñii na ñaki'in na ñii trompeta. ³ Ta xini i inka ñaángel ña ní'i ñii ko'o ñi'ma ña kúu nina ka oro, ta ñixaã ña, xikundichi yatin ña ño yoo ñama yíi ño nándoso ñayíi ña sóko na ño Ndios. Ta ñaángel yó'o ñaki'in ña ví'i ní xuxa va'a ña sanakutá'an ña xí'in ndi'i to'on ña ká'an ñivi xí'in Ndios. Ñivi yó'o kúu ñivi nayíi na ndíkon Ndios. Ta saá ñaángel ñisoko ña xuxa va'a yó'o ño ñama yíi ña ñíndichi ño Ndios, ƚa yoo ƚáyí yíi tón to'ó ká'no. ⁴ Ta saá ñi'ma xuxa va'a xí'in to'on ña ká'an ñivi nayíi xí'in Ndios, kixá'a ña kua'an ndaa ña nda ño yoo Ndios. ⁵ Ta saá ñaángel yó'o tuku ñin ña ko'o ñi'ma, ta sakutú ña ko'o yó'o xí'in ño'o xixi ña yoo ño ñama, ta sakana ña ño'o xixi yó'o nda ño ño'o ñoyívi. Ta saá xandikon kixá'a ndee ní ndá'yi savi, ta ndee ní síso, ndatán kua'a ní ñivi ká'an, saá kúu.

Ta kee kua'a ní ña náye'e ƚaxã, ta ndee ní táan ño ño'o ñoyívi.

To'on yó'o ká'an xa'a uxã naángel ña tívi na tón trompeta

⁶ Ta saá ñii ñii na uxã ángel ní'i na ñii tón trompeta, ta xa yoo ti'va na ña tivi na nó.

⁷ Ta saá ñaángel ñanoó tivi ña tón trompeta, ta xandikon kixá'a koon ñii kaxin, ta ñii kaxin yó'o ñisaka ña xí'in ño'o xixi, ta xí'in ñii kuá'a. Ta ndee ní koyo ndi'i ñayó'o ño ño'o ñoyívi. Ta saá xa'mi ña ñii tá'vi yiton ño ña uní tá'vi yiton tón kúu ndi'i yiton tón yoo ñoyívi. Ta xa'mi ña ñii tá'vi ku'u kuí ño ña uní tá'vi ku'u kuí, ña kúu ndi'i ku'u kuí ña yoo ñoyívi.

⁸ Ta ñaángel ñaovi tivi ña tón trompeta, ta saá xini i ndatán kaa ñii yukú ká'no ní, saá kaa ñii ña'a ña nákundixin ndi'i ño'o xixi. Ta ña nákundixin ño'o xixi yó'o ñakava ña ño takuii ñini. Ta saá ñii tá'vi ño ña uní tá'vi ña kúu ndi'i takuii ñini ndu rá nina ñii kuá'a. ⁹ Ta ñii tá'vi kití ño ña uní tá'vi ña kúu ndi'i kití tí takú ñixin takuii ñini yó'o, ñixi'i ndi'i rí, ta ñii tá'vi tón barco ño ña uní tá'vi ña kúu ndi'i tón barco tón xika ño takuii ñini, ndi'i xa'a ndi'i tón barco yó'o.

¹⁰ Ta ñaángel ñauni tivi ña tón trompeta, ta ñii kimi tí ká'no ní, ta nina ñii ño'o xixi kúu rí, ta kee rí ñoyívi ñino ta ñakava rí ño ñii tá'vi yuta ño ña uní tá'vi yuta, ña kúu ndi'i yuta ña yoo ñoyívi. Ta ñii kiva saá ndo'o ndi'i pozo ño kaku takuii. ¹¹ Ta kimi yó'o ñani rí Ajenjo, ta kivi rí kóni kachí ña: ñayova. Ta saá ndi'i ñii ña uní tá'vi takuii pozo xí'in ndi'i ñii ña uní tá'vi takuii yuta, ndu rá takuii yova. Ta kua'a ní ñivi na xi'i takuii tá yova yó'o ñixi'i ndi'i na.

¹² Ta ñaángel ñakomi tivi ña tón trompeta, ta saá ñitivi ta ñinda'va ñii tá'vi ño ña uní tá'vi ña kúu ndiní ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta ñitivi ta ñinda'va ñii tá'vi ño ña uní tá'vi ña kúu ndiní tíyoó tí yé'e ñoó. Ta ñitivi ta ñinda'va ñii tá'vi

noo ña unj tá'ví ña kúu ndi'i tíkimi. Ta saá kúnnaa ñii ña unj tá'ví ndiví, ta kúnnaa ñii ña unj tá'ví ñoó.

¹³ Ta saá xitoj, ta xini so'oj ñii ñaángel, ta ndáchí ña ma'ño ñoyívi njino, ta xí'in ndi'i ndee ña, njika'an ña, káchí ña saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! Ndá'ví ní njivi na táku noo ño'o, chi ndeé ní xo'vi na táná inká unj naángel tivi na tón trompeta. Ta vitin na unj ángel yó'o xa yóo ti'va na ña kixá'a ñii ñii na tivi na tón trompeta —njika'an ñaángel.

9

¹ Ta ñaángel ñaon tivi ña tón trompeta, ta xini ñii tíkimi, tí kee nda ñoyívi njino, ta nakava rí nda noo ño'o. Ta naki'in rí ñii llave ña nakoná yé'é yavi ká'no ña kónó ní.

² Ta tíkimi nakoná rí yé'é yavi ká'no yó'o, ta ku'a ní ñi'ma kixá'a kée yu'u yavi yó'o. Ta yóo ña ndatán yóo ñi'ma ña vaxi tixin xiton ká'no ña ndeé ní xixi. Ta xí'in ñi'ma yó'o kúnnaa noo ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta kisa kini ña tachí ña násita yó kutaku yó. ³ Ta tixin ñi'ma yó'o kee ku'a ní títika tí ná'no ní. Ta xandikón kixá'a rí xita ní'no ndi'i rí, ku'a'an rí ndi'i saá xiiña noo ño'o. Ta Ndios taxi ra ndee xati nda'a rí. Ta ndatán yóo ndee xati títisi'ma, saá yóo ndee xati títika yó'o. ⁴ Ta Ndios xa'nda chiño ra noo rí, njika'an ra, káchí ra saá:

—On sativi ndó nda ñii ña kúu ñaku'u kuí, án yiton kuí. Ta ndasaá kuiti njivi na on koó sello Ndios ta'ya kómí, nayó'o kani ndó ta satakué'e ndó na —káchí Ndios xí'in rí.

⁵ Ta ndasaá kuiti on yoo taxi Ndios ndee xati nda'a rí ña saxo'vi ní rí njivi. Ta on vása ní-taxi Ndios ndayí nda'a rí ña ka'ni rí na. Ndeé ní xo'vi njivi xí'in ña kini ní kí'vi koñu na noo káni rí na. Ndatán kini ní kí'vi noo káni títisi'ma, saá xo'vi njivi yó'o. ⁶ Ta njivi na xo'vi ní ñayó'o, ndukú na ña ndixa kivi na, ta on kuchiño kixaa ña kivi na. Xí'in ndino'o ini na ndukú na ña kivi na

xa'a ña on xo'vi ka na, ta saá ni, on kuchiño kixaa ña kivi na.

⁷ Ta títika ná'no yó'o, ná'a rí ndatán ná'a tíkuáyí tí xa yóo ti'va ko'on xí'in natropa na káni tá'an xí'in njivi noo yóo kuachi ká'no. Ta ndatán ná'a corona ñaoro, saá ná'a ña kánóo sijní ñii ñii títika ná'no yó'o. Ta noo tíyó'o, ndatán ná'a noo njivi, saá ná'a noo rí. ⁸ Ta yisi sijní títika ná'no yó'o, ndatán ná'a yisi sijní ña'a, saá ná'a yisi sijní rí. Ta no'o rí, ndatán ná'a no'o tíleón, saá ná'a no'o rí. ⁹ Ta tixin rí xí'in ndi'i kándiká títika ná'no yó'o, ndási ña xí'in nina ka ña on takué'e rí. Ta kivi sákanda rí ndixin rí, ñii ní'j káyí ña, ndatán kúu ní'j káyí ka ña ño'o xa'a ku'a ní tón carreta tón sita ku'a ní tíkuáyí tí ñii síso kama xino ku'a'an noo káni tá'an njivi noo yóo kuachi, saá ní'j kánda ndixin rí kivi sákanda rí ña. ¹⁰ Ta si'ma títika ná'no yó'o, ndeé ní sijn noo ña, ndatán ña sijn yóo noo si'ma títisi'ma, saá yóo ña. Ta si'ma rí kómí ña ndee ña satakué'e ña ta saxo'vi ní ña njivi. Saá chí tíyó'o kómí rí ndayí ña saxo'vi rí njivi tixin ña on yoo kuiti. ¹¹ Ta ñaká'no ña xá'nda chiño noo títika ná'no yó'o kúu ñii ní'ma ndiva'a, ña kúu ña ndiso chiño xí'in yavi ká'no ña kónó ní. Ta ñandiva'a ká'no yó'o naní ña Abadón, to'on hebreo, ta naní ña Apolión to'on griego, ta ovi kivi yó'o ñii kóni kachí ña saá: Ña sándi'i xa'a ndi'i ña yóo.

¹² Ta ndi'i ñayó'o kúu ñaonó ñayó'vi ní njxo'vi njivi. Ta njya'a ña, ta kumanj ka inká ovi ña vaxi ñayó'vi ní xo'vi na.

¹³ Ta ñaángel ñaiño tivi ña tón trompeta, ta saá xini so'oj to'on ña kixi ma'ño nama yij ñaoro ña yóo yatin noo Ndios. Ta ñii ñii titon nama yij yó'o yóo ñii ña ná'a ndatán ná'a ndiki tikití, ta to'on ña njika'an kixi ña ma'ño noo yóo ndiki yó'o. ¹⁴ Ta to'on yó'o njika'an ña xí'in ñaángel ñaiño, ña ní'j tón trompeta, ta káchí ña saá:

—Ndaxin ún komi naángel na kúu na nó'ni yu'u yuta ká'no ña naní Éufrates —káchí ña.

¹⁵ Ta saá nindaxin na, ta kuá'an ndíká komi naángel yó'o, na kúu na xino'ni yu'u yuta. Saá chi mii hora yó'o, ta mii kivi yó'o, ta mii yoo yó'o, ta mii kuia yó'o, xa chitóni Ndios koo ti'va naángel yó'o ña ka'ni na ñii tá'vi noo ña uní tá'vi nivi na kúu ndi'i nivi na táku ñoyívi. ¹⁶ Ta natropa na yoso kuáyí na kuá'an noo yoo kuachi, natropa yó'o kúu na ovi ciento millón nivi, chi saá xini so'o i ndasaá kúu nayó'o.

¹⁷ Ta xini i kuá'a ní kuáyí, ta natropa na yoso tíkuáyí yó'o, ndási kándiká na xí'in kaa ña nika'yi uní color. Ñii ña nika'yi kúu ña kuá'á ní, ndatán yoo ño'o xixi, yoo ña. Ta inká ña nika'yi kúu ña color ndí'í, ña yoo ndatán ndí'í ñoyívi nino. Ta inká ña nika'yi kúu ña kuáán, ña kaa ndatán kaa ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta sini tíkuáyí tí yoso natropa yó'o, ndatán ná'a sini tileón saá ná'a sini rí. Ta yu'u tíkuáyí yó'o kee ño'o xixi, xí'in ñi'ma, ta xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. ¹⁸ Ta ñii tá'vi noo ña uní tá'vi nivi ña kúu ndi'i nivi na táku ñoyívi, nixi'í na, chi ni-kuchiño na kundeé na noo ño'o xixi, ni noo ñi'ma, ta ni noo ño'o ká'ndi ña kee yu'u tíkuáyí. ¹⁹ Ta ndee tíkuáyí yó'o kúu ndee ña kaku yu'u rí xí'in si'ma rí. Saá chi si'ma rí ndatán yoo koo xati, saá yoo ña, ta noo si'ma rí ndatán yoo sini koo xati, saá yoo ña, ta kani ña ta sátakué'e ña nivi.

²⁰ Ta saá ni, nivi na nindoó táku, na kúu na on vása ní-xi'í xí'in ña nixo'vi ní na, ta nayó'o nda lo'o ni-xiin na nandikó ini na, ni on vása ní-xiin na sandakoo na ké'é na ña on vá'a. Ta ni on vása ní-sandakoo na ña kisa ká'no na kuá'a ní nima ndiva'a, ta on vása ní-sandakoo na ña kisa ká'no na kuá'a ní ñaidolo xí'in ñaimagen, ña on sivi Ndios ndino'o kúu, chi ñayó'o kuiti kuva'a ña xí'in kaa ñaoro, án xí'in kaa ñaplata, án xí'in kaa ñabronce, án

xí'in yuu, án xí'in yiton. Ta nda ñii ñaidolo ni nda ñii ñaimagen yó'o, on vása kuchiño koto ña xí'in nduchú noo ña, ni on vása kuchiño koni so'o ña xí'in so'o ña, ni on vása kivi kaka ña xí'in xa'a ña. ²¹ Ta nivi na nindoó táku yó'o, ni-xiin na sandakoo na ña xa'ni na inká nivi, ni on vása ní-xiin na sandakoo na chikaa na ña nákuati tásin na xa'a natá'an na, ni ni-xiin na sandakoo na ña kisa kuí'ná na. Ta nataa, ni on vása ní-sandakoo na kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu. Ta náña'a, ni on vása ní-sandakoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inká ta ta on sivi yi ná kúu.

10

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ña ní'í nomi tutu lo'o

¹ Ta saá xini i inká ñaángel ña kómí ndayí ká'no, kee ña ñoyívi nino, ta vaxi noo ña nda ñoyívi noo ño'o. Ndixin ní ña vikoo yaa, ta ñii ñakuá'nkú xino nduu ña noo yoo sini ña. Ta náye'e noo ñaángel yó'o, ndatán náye'e ño'o ká'no ña yé'e ndivi. Ta ndatán yoo ovi yiton si'in tón síkón ní, tón yita ndiso ve'e síkón, saá yoo xa'a ñaángel yó'o. Ta ndatán ná'a ña xixi xí'in ño'o, saá ná'a xa'a ñaángel yó'o. ² Ñii nomi tutu lo'o ña nandika kánóo nda'a ñaángel yó'o. Ta xa'a kuá'á ña ñíndichi ña noo takuí muni, ta xa'a yitin ña, ñíndichi ña noo ño'o yichi.

³ Ta xí'in ndi'i ndee ñaángel yó'o ninda'yi ña. Ndatán ndá'yi tileón, saá ninda'yi ña. Ta saá xandikon xini so'o i ndatán ká'ndi ndá'yi savi uxá yichi, ta tixin ñayó'o xini so'o i ndi'i to'on ña nika'an ña ninda'yi savi yó'o. ⁴ Ta saá, xa yoo ti'va i taa i to'on yó'o, ta xini so'o i inká to'on ña kixi ñoyívi nino, ta nika'an ña xí'in i:

—Chikaa se'é ún ini mii ún to'on xini so'o ún ña nika'an ndatán ká'ndi ninda'yi savi uxá yichi, ta on taa ún nda ñii to'on xini so'o ún yó'o —káchí to'on ña kixi ñoyívi nino xí'in i.

⁵ Ta saá ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xa'a ña ñoq takuií m̄ini, ta xí'in inka xa'a ña ñoq ño'o yichí, ndaní'i ña nda'a kua'á ña chí ñino, ⁶ ta ñika'an ña, káchí ña saá:

—Ndios kúu taa ta táku ndi'i saá kivi, ta kisa va'a ra ñoyívi ño'o xí'in ñoyívi ñino, xí'in ndi'i ña yoo ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku kisa va'a ra takuií m̄ini xí'in ndi'i ña ñó'o t̄ixin takuií m̄ini yó'o. Ta m̄iji Ndios yó'o káchí ra ndí ndixa on kundati ka ra. ⁷ Saá chi tá kixaá kivi ñaángel ñauxa tivi ña tón trompeta, tá m̄i saá kixá'á kundivi ndi'i ña chitóni Ndios xa'a ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra. Ña chitóni Ndios yó'o x̄ikuu ña on vása ní-kundaá va'a ini ñivi, ta ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña chitóni ra, ndatán yoo ña ñika'an ra xí'in naprofeta, na x̄ikuu na kisa chiño ñoq ra kuyá x̄ina'á —káchí ñaángel, x̄ini so'o i.

⁸ Ta saá tuku x̄ini so'o i to'on ña kixi nda ñoyívi ñino, ta ñika'an ña xí'in i:

—Kua'an ki'in ún nomi tutu lo'o ña ñandika kánoo ñoq nda'a ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xa'a ña ñoq takuií m̄ini, ta xí'in inka xa'a ña ñoq ño'o yichí —káchí to'on xí'in i.

⁹ Ta saá ñixa'an i ñoq ñaángel, ta ñika'an i xí'in ña:

—Taxi ún nomi tutu lo'o ña ní'i ún nda'a i.

Ta ñika'an ñaángel xí'in i:

—Va'a ki'in ún tutu yó'o ta kaxi ún ña. Visi ní ña, ndatán visi ñoño, saá visi ndasa ña yu'u ún. Ta saá ni, tá xaá ña nda t̄ixin ún, ta ndasa yova ña ndi'i t̄ixin ún —káchí ñaángel xí'in i.

¹⁰ Ta ñaki'in i nomi tutu lo'o yó'o nda'a ñaángel, ta xaxi i ña. Ta visi ní ñixiyo yu'u i, ta saá nduu yova ní t̄ixin i. ¹¹ Ta saá tuku ñika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—X̄ini ñó'ó ka'an ndoso ún to'on ña ka'an Ndios xa'a ña kundo'o kua'a ní ñivi, ta xa'a ña kundo'o narey na xá'nda chiño ñoq na. Ta ñivi yó'o kúu na táku kua'a ní ñoo válí xí'in kua'a ní ñoo ná'no, ta

ka'an na kua'a ní ñoq to'on —saá ñika'an ña xí'in i.

11

To'on yó'o ka'an ña xa'a ovi taa ta ndakuijn xa'a ñandaá

¹ Ta saá Ndios taxi ra ñii yiton ndakú nda'a i, ndatán yoo ñii yiton tón chó'on ki'va, saá yoo nó. Ta x̄ini so'o i to'on ña ka'an ra, káchí ra saá xí'in i:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún cho'on ki'va ún ndasaá kúu ñaki'va kómí ve'e ño'o ká'no, ta saá tuku cho'on ki'va ún ñama yii ña ñíndichi ini ve'e ño'o yó'o, ta koto ún ta ka'vi ún ndasaá kúu ñivi na kisa ká'no yi'i ini ve'e ño'o yó'o. ² Ta on cho'on ki'va ún ñayosó ndíka ña yoo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o, chi taxi i yosó ndíka yó'o nda'a ñivi na on sivi najudío kúu, na kúu na on vása kándixa yi'i. Nayó'o kukomí na ndayí ña kasa kini na ñoo yii ñoq nákaa ve'e ño'o ká'no yó'o, ta ovi siko ovi yoo kuchiño na ke'é na saá. ³ Ta yi'i, ti'vi i ovi taa ta ndixin tikoto toon ndatán ndixin ñivi na kixaá xáku ñoq ñivi ñixi'i, ta ovi tayó'o ka'an ndoso ra to'on i ña ndaa ñoq ñivi. Ta ñii mil ovi ciento kivi koni ñó'ó nataa yó'o ña ka'an ndoso na to'on yó'o —káchí Ndios.

⁴ Ta ovi taa yó'o, taa ta ka'an ndoso to'on Ndios xí'in ñivi, yoo na ndatán yoo ovi yiton tón olivo án ovi kaa candelero. Chi ovi tón olivo xí'in ovi kaa candelero yita ña ñoq Ndios, taa taká'no ñoq ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña yoo. ⁵ Tá koo ñivi na ndukú ndasaá satakué'e na ovi nataa yó'o, ta saá ño'o xixi ña kee yu'u nataa yó'o ka'mi ña ndi'i ñivi yó'o. Ta saá ndi'i ñivi na ndukú ke'é ña on vá'a xí'in ovi nataa yó'o, ndixa kivi ndi'i ñivi yó'o. ⁶ Ta ovi nataa yó'o kómí na ndee ña on taxi na koon saví ndi'i kivi ña koni ñó'ó na ka'an ndoso na to'on Ndios ñoq ñivi. Ta kómí na ndee ña ndasa na ña nduu takuií ñi kuá'á, ta kómí na ndee ña ke'é na ña xo'vi ní ñivi xí'in ndi'i saá ñoq ña yo'vi ní. Ta kómí na

ndee xí'in ndayí ke'é na saá, ndasaá yichí kóni mji na. ⁷ Tá kixaa kivi sandi'i ovi nataa yó'o ka'an ndoso na to'on Ndios, ta saá ñii kití t'í ká'no ní, t'í kini ní yiyo kaa, keta rí tixin yavi ká'no ña kónó ní. Ta ndaa rí noo ño'o, ta kani tá'an rí xí'in ovi nataa yó'o. Ta kundeé rí noo na, ta ka'ni rí na. ⁸ Ta yikí koñu ndíi na ovi taa yó'o kundoo ña yichí ká'no ña yá'a ma'ño ñoo ká'no Jerusalén. Ta ñoo ká'no yó'o kúu noo xa'ni na Jesucristo Taa taKá'no noo yó, chi katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. Ta ñivi na on vá'a na táku ñoo ká'no yó'o, ñii ki'va yóo na ndatán nixiyo ñivi na on vá'a na xitaku ñoo Sodoma án ñoo Egipto kujya xina'á. ⁹ Ta uní kivi sava, ndi'i saá noo ñivi ñoyívi, na kee ndi'i saá ñoo válí xí'in ñoo ná'no, na kúu na ká'an ndi'i saá noo to'on, nayó'o kixaa na koto na yikí koñu ndíi na ovi taa yó'o. Ta nachíño on taxi na ndayí ña nduxun yikí koñu nataa yó'o. ¹⁰ Ta ndi'i ñivi kusij ní ini na xa'a ña ñixi'i nataa yó'o, nda nakuita na ka'an na viko, ta kixá'á na saní'i na ña'a nda'a nata'an na chi ndeé ní kusij ini na xa'a ña ñixi'i nataa yó'o. Saá chi kani siní na ndí ovi naprofeta yó'o kúu na kómí kuachi xa'a ña nixoví ní ndi'i ñivi ñoyívi. ¹¹ Ta ndi'i ya'a uní kivi sava, ta Ndios tiví ra tachi yu'u ra, ta kixaa ña kí'vi ña yikí koñu ndíi na ovi taa yó'o, ta nataku na. Ta saá nakuita na, ta ndi'i ñivi ñiyí'ví ní na ña xini na ñayó'o. ¹² Ta saá nataa na nataku yó'o, xini so'o na to'on ña kixi ñoyívi ñino, ta ndeé ní ñika'an ña xí'in na, káchí ña saá:
—Na'a ndó ndaa ndó yó'o —káchí ña.

Ta kixi ñii viko yaa, ta xino nduu ña na, ta ndaa na, ku'a'an na nda ñoyívi ñino. Ta ndi'i ñivi na kúu na sáa ini xini nayó'o, xini na ndasaá ndaa na chí ñoyívi ñino. ¹³ Ta mji hora yó'o, kixá'á ndeé ní táan, ta ñii tá'ví noo ña uxu tá'ví ña kúu ndi'i ñoo ká'no yó'o, ndi'i xa'a ña, ta uxu mil ñivi ñixi'i na. Ta ñivi na ñikaku ñiyí'ví ní na, ta kixá'á na kisa ká'no

na Ndios ta yóo ñoyívi ñino.

¹⁴ Ta ñayó'o kúu ñaovi ñayo'ví ní nixoví ñivi. Ta va'a kundaa ini ndó ndí kúmaní ka xo'ví na ñauní, ta xa yatin ní vaxi ñauní yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ñauxa ña tívi tón trompeta

¹⁵ Ta ñaángel ñauxa tiví ña tón trompeta, ta xini so'oi to'on ña ká'an ku'a'a ní na yóo ñoyívi ñino, ta xí'in ndi'i ndeé na káchí na, ká'an na saá:

Vitin Jesucristo, taa ta tiví Ndios sakaku ñivi, kixá'á ra xá'nda chiño ra xí'in Ndios noo ñoyívi noo ño'o.

Ta ndi'i saá kivi ña vaxi ka'nda chiño ra noo ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra,

káchí ku'a'a ní to'on ña kixi ñoyívi ñino ña xini so'oi. ¹⁶ Ta oko komi nataa xiku'a'a na ndóo noo táyi ná'no tón to'ó, tón yóo yatin noo yóo Ndios, xikuxití na, ta ñitondaa ta'ya na nda noo ño'o ña kisa to'ó na Ndios, ¹⁷ ta ká'an na, káchí na saá:

Tata Ndios, taKá'no noo ndi kúu ún, Taa ta kómí ndi'i ndeé ká'no kúu ún, yó'ó kúu taa ta ndixa táku vitin, yó'ó kúu taa ta xa táku nda kivi noo, ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi. Xí'in ndi'i mji ndi táxi ndi ña táxa'vi ní ún, saá chí xí'in ndi'i ndeé ká'no kómí ún, xa kixá'á ún xá'nda chiño ún noo ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ún.

¹⁸ Ku'a'a ní ñivi ndi'i xiiña ñoyívi yó'o sáa ní ini na xini na yó'ó, Ndios.

Ta nayó'o ke'é na ku'a'a ní noo ña on vá'a ña sasaá na ini ún.

Ta vitin xa kixaa kivi saxoví ún ñivi yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na.

Ta vitin xa kixaa kivi ña kasa nani ún xa'a ndi'i ñivi na kúu na xa ñixi'i, ta taxi ún ñava'a nda'a naprofeta, na xikuu na kisa chiño noo ún xina'á.

Saá tuku taxi ún ñava'a nda'a ndi'i ñivi na kúu nayíi chí kándixa na yó'ó ta kisa ká'no na yó'ó,

án n̄ivi válí kúu na, án n̄ivi ná'no kúu nayó'o, ta naki'in na ñava'a nda'a m̄ii ún.

Ta sandi'i ún xa'a ndi'i n̄ivi na kúu na sandi'i xa'a ndi'i ña k̄isa va'a ún ñoyívi noo ño'o, saá káchí naxikua'a xí'in Ndios.

¹⁹ Ta saá nanona yé'é ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoyívi ñino noo yóo Ndios, ta x̄ini j̄ ini ve'e ño'o yó'o nákaa tón xaton ȳi. Tón yó'o ká'an xa'a ña ch̄indú'u Ndios ndixa kasa ndivi ra xa'a naño ra na kúu na ndík̄on ña'á. Ta saá x̄ini j̄ kua'a ní náye'e taxa, ta x̄ini s̄o'o j̄ ña ndeé ní ndá'yi sav̄i, ta ndeé ní síso, ndatán kua'a ní n̄ivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní kóon ñí, ta ndeé ní táan noo ño'o ñoyívi.

12

To'on yó'o ká'an xa'a ñii ñaña'a xí'in ñii t̄ik̄oo na'á

¹ Ta saá x̄ini j̄ ñoyívi ñino ñii seña ña ká'no ní, chí x̄ini j̄ ñii ñaña'a, ndixin ní ña ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta t̄ixin xa'a ña nákaa t̄iyoo tí yé'e ñoó, ta s̄ini ñáyó'o kánóo ñii corona ña kómí ux̄u ovi k̄imi. ² Ta ñó'o sa'ya ña, ta ndeé ní ndá'yi ña xí'in ña kí'vi ña, chí xa kóni kaku sa'ya ña. ³ Ta saá x̄ini j̄ ñoyívi ñino ink̄a seña ká'no ní, ña kúu ñii kit̄i tí ká'no ní, tí naní dragón. Ndatán ná'a koq na'á, saá ná'a rí. Tí kuá'á kúu rí, ta ȳiyo ní káa rí, ta ux̄a kúu s̄ini rí, ta ux̄u kúu ndik̄i rí, ta ñii ñii s̄ini rí kánóo corona. ⁴ Ta xí'in s̄i'm̄a rí sanoo rí ñii ña un̄i tá'vi k̄imi ña kúu ndi'i k̄imi tí yóo ñoyívi ñino, ta sakoyo rí ndi'i t̄ik̄imi tí sanoo rí yó'o nda noo ño'o. Ta t̄ik̄oo na'á yó'o ñixaa rí, ta x̄ikundichi rí yatin noo yóo ña'a ña ñó'o sa'ya yó'o, ta ndáti rí kaku sa'ya ña, ta xa yóo ti'va rí kaxi rí sa'ya ña. ⁵ Ta saá kaku sa'ya ña, ñii talo'o, ta tayó'o kuu taa ta ka'nda chiño xí'in ndi'i ndeé ká'no Ndios noo n̄ivi ndi'i saá ñoo ñoyívi chí kuni'i ra ñii k̄a ña káni ña kuchiño sandi'i xa'a n̄ivi na s̄a ini x̄ini ña'á. Ta k̄ivi kaku sa'ya ña talo'o yó'o, ta naáangel n̄aki'in na

ra nda'a ñaña'a yó'o, ta kánóo ra noo nda'a na kuano'o na xí'in ra ta naxaa na noo yóo Ndios, taa ta yóo noo táyi ȳi tón to'ó ká'no. ⁶ Ta ñaña'a yó'o x̄ino ña, kee ña kua'an ña noo yóo yuk̄u ȳichí, ta ñixaa ña noo xa k̄isa ndivi Ndios koo ña. Ta saá ñii mil ovi ciento un̄i s̄iko k̄ivi Ndios ch̄indeé ra ñaña'a yó'o, ña taxi ra ñaxíxi nda'a ña.

⁷ Ta saá k̄ixá'á yóo kuachi ká'no ñoyívi ñino. Naáangel ká'no ña naní Miguel, xí'in ndi'i naáangel na ndóo xí'in ña, k̄ixá'á na káni tá'an na xí'in t̄ik̄oo na'á ta xí'in níma ndiva'a ña yóo xí'in rí. ⁸ Ta naáangel Miguel xí'in naáangel na ndóo xí'in m̄ii ña, k̄undeé na noo t̄ik̄oo na'á yó'o, ta k̄undeé na noo ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in rí. Ta saá on vása ní-xiyo k̄a ndayí x̄ikomí t̄ik̄oo na'á ña koo k̄a rí ñoyívi ñino noo yóo Ndios, ni níma ndiva'a ña yóo xí'in rí on kuchiño koo k̄a ña noo yóo Ndios. ⁹ Ta naáangel na yóo xí'in Ndios tava na t̄ik̄oo na'á xí'in ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in rí, ta sakana na t̄iyó'o ta saá sakana na ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in rí nda ñoyívi noo ño'o. Ta t̄ik̄oo na'á yó'o kúu t̄ik̄oo yata ní, ta ink̄a k̄ivi rí kúu Satanás án ñaníma ndiva'a ká'no. Ta ñaníma ndiva'a ká'no yó'o kúu ña sándá'vi ndi'i n̄ivi ñoyívi noo ño'o.

¹⁰ Ta saá x̄ini s̄o'o j̄ ñii to'on ña kee ñoyívi ñino, ta ndeé ní ñika'an ña, káchí ña saá:

—Xa k̄ixaa k̄ivi ña sakaku Ndios n̄ivi na ndík̄on ña'á. Vitin k̄ixaa k̄ivi ña Ndios saná'a ra ndí m̄ii ra kómí ra ndi'i ndeé ká'no, ta vitin k̄ixá'á ra ka'nda chiño ra noo n̄ivi ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku Jesucristo, taa ta ti'vi Ndios sakaku n̄ivi, vitin kómí ra ndayí ña xá'nda chiño ra noo n̄ivi ndi'i saá ñoyívi. Saá chí ñaníma ndiva'a ká'no, xa tava na ña, ña kee ña ñoyívi ñino. Ta m̄ii ñaníma ndiva'a ká'no yó'o kúu ña ndiví ñoó chíkaa kuachi noo Ndios s̄ata nañani yó xí'in náki'va yó na kúu na ndík̄on Jesucristo. ¹¹ Ta

vitin xa kundeeé nayó'o noo ñaníma ndivá'a ká'no. Saá chi nji Ndikachi ña nixita kivi nisoko xí'in mji rí, taxi ña ndeeé nda'a na. Ta saá tuku to'on ña ndixa ndaa ña ndakuijn na xa'a Jesucristo, taxi ña ndeeé nda'a na, ta xí'in ovi ndeeé yó'o, kundeeé na noo ñandivá'a ká'no. Ta nivi yó'o, nda lo'o on vása ní-yi'ví na noo ña kivi na, ta taxi xí'in mji na kivi na xa'a ña kándixa na Ndios. ¹² Ta saá, jná kusij ini ndi'i ndó'ó, na kúu na táku ñoyívi nino noo yóo Ndios! ;Ta ndá'ví ní nivi na táku noo ño'o! ;Ta ndá'ví ní ndi'i kitj tí táku tixin takuií mjni! Ndá'ví ní ndi'i nayó'o, chi xa noo ñaníma ndivá'a ká'no Satanás, ta kixaa ña noo ño'o, ta kixaa ña noo takuií mjni. Ndá'ví ní nivi, chi ndeeé ní saa ini ñaníma ndivá'a ká'no yó'o, chi xa xini ña ndi salo'o ní kivi kómí ña ndayí ña kúchiño kasa ndivi ña chiño on vá'a —saá nika'an to'on ña xini so'o i, ña kixi ñoyívi nino.

¹³ Tá tíkoo na'á, tí kúu ñaníma ndivá'a ká'no, nakoto rí ta kundaa ini rí ndi xa sakana na rí nda noo ño'o, ta kixá'á rí kuá'an rí sata ñaña'a, ña kúu ña sakán kaku sa'ya ñii talo'o. ¹⁴ Ta Ndios taxi ra nda'a ñaña'a yó'o ovi ndixin títasjn ká'no, ta saá ndachí ña kuá'an ña nda yuku yichí, ta nixaa ña ñii xiiña ña xiká ní, noo on koó yatin tíkoo na'á. Ta yuku yichí yó'o Ndios unj kuíya sava chindeé ra ñaña'a yó'o, ña taxi ra ñaxíxi nda'a ña. ¹⁵ Ta saá tíkoo na'á kixá'á rí ndúxan rí kuá'a ní takuií, ta takuií kuá'a ní yó'o nduu rá ñii yuta ká'no ní ña kuá'an rá sata ñaña'a, chi kóni tíkoo na'á yó'o ña tani ña ta ndi'i xa'a ña xí'in takuií yuta yó'o. ¹⁶ Ta mji ño'o yichí chindeé ña ñaña'a yó'o, chi nakuiná xí'in mji ña ñii yavj kó'ó noo xj'i ña ndi'i takuií yuta tá kee yu'u tíkoo na'á. ¹⁷ Ta saá kini ní ka nisaa ini tíkoo na'á xini rí ñaña'a, ta kee rí kuá'an rí kani tá'an rí xí'in nasa'ya ñani ña. Ta nasa'ya ñani ñáyó'o kúu nivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, ta ni on vása sándakoo na ña kándixa na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo.

13

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi kitj ná'no ní tí yijo ní káa

¹ Ta saá yj'i ñíndichij yu'u takuií mjni, ta xini j inka kitj ká'no tí yijo ní káa, keta rí ini takuií mjni, ta uxá kúu sijn rí, ta yóo uxu ndikj sijn rí, ta kánóo ñii corona ñii ñii noo ndikj sijn rí. Ta noo ñii ñii sijn rí yóo kivi ña kúu to'on ña kándivá'a xa'a Ndios ña chíkaa njno rí ñato'ó Ndios. ² Ndatán ná'a tídika'a saá ná'a rí. Ta ndatán ná'a xa'a tíoso, saá ná'a xa'a rí. Ta ndatán yóo yu'u tileón saá yóo yu'u rí. Ta tíkoo na'á taxi rí ndeeé xí'in ndayí ká'no nda'a tíkitj yijo ní káa yó'o, ta taxi rí ña ka'nda chiño rí noo kuá'a ní nivi ñoyívi noo ño'o. ³ Ta ñii ña uxá sijn kómí tíkitj yijo ní káa yó'o, kini ní kónó takué'e ña, chi ndatán káa tí xa nixij, saá káa rí. Ta saá ni, xa nduvá'a sijn rí ña takué'e, ta ndi'i nivi na táku ñoyívi noo ño'o, náka'nda ní ini na xini na tíyó'o, ta kixá'á na ndikon na sata rí. ⁴ Ta saá kixá'á nivi kúxítí na noo tíkoo na'á ña kisa ká'no na rí, chi xa taxi rí ndeeé xí'in ndayí nda'a tíkitj tí yijo ní káa. Saá tuku kixá'á nivi yó'o kisa ká'no na mji kitj tí yijo ní káa, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: —¿Yu kúu na kuchiño koo ndatán yóo tíyó'o? ¿Yu kúu na kuchiño kundichi noo rí ta kani tá'an na xí'in rí? —káchí na.

⁵ Ta kitj tí yijo ní káa naki'in rí ndayí ña ka'an rí to'on ña kisa ká'no xí'in mji rí, ta kándivá'a rí xa'a Ndios ña chíkaa njno rí ñato'ó Ndios. Ta ovi siko ovi yoo xikomí rí ndayí ña ka'an rí saá ta xikomí rí ndayí ña ka'nda chiño rí noo nivi. ⁶ Ta xí'in ndayí yó'o, nakoná rí yu'u rí, ta kixá'á rí ká'an rí nina to'on ña on vá'a xa'a Ndios, ta ká'an rí to'on ndivá'a xa'a kivi Ndios, ta ká'an rí to'on ndivá'a xa'a noo yóo Ndios, ta ká'an rí to'on ndivá'a xa'a ndi'i nivi na táku ñoyívi nino noo yóo Ndios. ⁷ Ta naki'in rí ndayí ña kani tá'an rí xí'in nivi na ndikon Ndios andá kundeeé rí noo na. Ta naki'in

rí ndayí ña ka'nda chiño rí noq ndi'i saá noq nivi ñoyívi, na kúu na kixi ndi'i saá ñoo noq ño'o, ta ká'an na ndi'i saá noq to'on. ⁸ Ta ndi'i nivi na táku ñoyívi noq ño'o kasa ká'no na tíkiti tí yiyo ní káa yó'o. Nayó'o kúu nivi na on koq kivi nika'yi noq tutu yij ña kómí Ndikachi ñoyívi nino. Ndikachi yó'o kúu tí ntaxi xí'in mji ña nixi'i rí xa'a kuachi nivi, ñii ki'va ndatán yoo ña chitóni Ndios nda kivi on ta'an ka kasa va'a ra ñoyívi. Ta noq tutu yij ña kómí Ndikachi ñoyívi nino, nika'yi kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁹ Ta ndó'ó, nivi na yoo so'o, chikaa so'o ndó ña ká'an to'on yó'o. ¹⁰ Tá yoo nivi na chitóni Ndios kundasi na ini ve'e kaa, ta nayó'o xini ñó'ó kundasi na ini ve'e kaa. Tá yoo nivi na xa'ni inka nivi xí'in espada sijn, ta xí'in espada sijn kivi na xa'ni yó'o. To'on yó'o kóni kachí ndi nivi na ndikon Ndios xini ñó'ó sakuá'a na kundeé na xí'in ñayo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na ña kándixa na Ndios.

¹¹ Ta saá xini i inka kití tí yiyo ní káa, tíyó'o keta rí tixin ño'o. Yoo ovi ndiki rí, ndatán yoo ndiki ndikachi saá yoo ña, ta ndatán yoo to'on ña ká'an tíkoq na'a, saá ká'an rí. ¹² Tíyó'o kisa chiño rí noq kití tinoq tí xikomí ña kini ní kónó ña takué'e sijn rí, ta vitin xa nduva'a sijn rí. Ta tinoq yó'o taxi rí ndayí nda'a kití tí sakán keta tixin ño'o, ta tíovi yó'o kixá'a rí xa'nda chiño rí noq ndi'i nivi na táku noq ño'o. Káchí rí ká'an rí ndi xini ñó'ó ndi'i nivi kasa ká'no na kití tinoq tí xa takué'e sijn. ¹³ Kití tíovi yiyo ní káa yó'o, ke'é rí seña ná'no ní, tãda taxi rí ndi nda ñoyívi síkón kee ño'o xixi, ta nikoyo ña nda noq ño'o. Ta ndi'i nivi xito na ña ke'é rí saá. ¹⁴ Ta saá sandá'vi rí nivi na táku ñoyívi noq ño'o xí'in ñaseña ná'no ke'é rí. Ta kití tinoq xini rí ndi'i ña ke'é tíovi yó'o. Ta saá kití tíovi yó'o xa'nda chiño rí noq nivi ña kasa va'a na ñii na'ná ká'no ña kundichi. Nayó'o kúu ña na'ná tíkiti

tinoq, tí kúu tí kónó ní takué'e sijn xí'in espada sijn ní, ta xa nduva'a rí.

¹⁵ Ta kití tíovi yó'o naki'in rí ndayí ña kuchiño taxi rí tachi rí ña ki'vi ña na'ná ká'no tíkiti tinoq, ña ñíndichi. Ta na'ná yó'o naki'in ña tachi rí, ta saá kixá'a ña ká'an ña, káchí ña saá: —Nivi na on xiin kuxítí noq i ta kasa ká'no na yi'i, kivi ndi'i nayó'o —káchí na'ná yó'o.

¹⁶ Ta kití tíovi tí yiyo ní káa, xa'nda chiño rí ña ka'yi ñii sello ñii ñii nivi, án nivi ná'no, án nivi kuálí kúu na, án nivi nakuiká án nandá'vi kúu na, án namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na noq napatrón na kúu na, án nivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño mji kúu na. Saá chi ndi'i nivi xini ñó'ó kukomí na sello yó'o nda'a kua'a na án ta'ya na. ¹⁷ Tá on koq sello yó'o kómí nda'a na án ta'ya na, ta nda ñii nivi on kuchiño na sata na ña xini ñó'ó na, ni on kuchiño na siko na ñakia'vi. Ta sello yó'o kúu kivi kití tinoq, án número mji tinoq yó'o, tí yiyo ní káa. ¹⁸ Yo'vi ní kundaa ini yó xa'a kití yó'o, chi xini ñó'ó ní ñandichí va'a sijn yó. Tá yoo nivi na kundaa ini, ta va'a ndukú nayó'o yu kúu ña kóni kachí número mji kití tí yiyo ní káa yó'o, chi número yó'o ká'an ña xa'a ñii taa, ta número yó'o kúu iño ciento uní siko iño.

14

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ti'vi ká'no nivi na xita yaa yij ña xa'a

¹ Ta saá xini i Ndikachi ñíndichi rí noq xiki ña naní Sion. Kua'a ní nivi ndoo xí'in rí, ta ta'ya ndi'i nayó'o nika'yi ña xí'in sello Ndios, ña kúu kivi ra xí'in kivi Ndikachi. Nivi yó'o kúu ñii ciento ovi siko komi mil. ² Ta saá xini so'o i ñii ña ndeé ní ní'i, ta káyi ña vaxi ña, kee ña chí ñoyívi nino. Ndatán ndeé ní ní'i káyi takuii kua'a ní, tá koyo noq síkón ní, saá ndeé ní ní'i ña, ta káyi ña. Ta ndatán ndeé ní ndá'yi saví, saá yoo ña vaxi ña. Ta ndatán ndeé ní síso

ña sáká'a na kuá'a ní tón arpa, saá yóo ña síso. ³ Nanjivi kuá'a ní yó'o xíta na ñii yaa yji ña xaá, ñoo yóo yatin táyi yji tón to'ó ká'no ñoo yóo Ndios. Ta mji yó'o yóo komi ñatáku xí'in oko komi nataa xikua'a. On koó ka nda ñii inka na xini kúchiño kata yaa yji ña xaá yó'o. Ndasáa kuiti na kúu ñii ciento ovi siko komi mil nivi yó'o kúu na ti'va kata yaa ña xaá yó'o. Ndios xa sákaaku ra nayó'o ñoo nivi na on vá'a ñoyívi ñoo ño'o, ta saá kúchiño na kutaku na xí'in ra. ⁴ Njivi yó'o kúu na xindaa va'a xí'in mji ña ni-ke'é na ña on vá'a án ñakini. Ta saá nandii kúu na, ta ndatán yóo nataa na on váa ní-tondaa nda ñii ña'a, saá yóo na. Ta ndi'i nayó'o, xí'in ña ndino'o ini na, ndíkon na sata Ndikachi nda míchí kuá'an rí. Ta Ndikachi yó'o kúu tí xa cha'vi xa'a nayó'o xí'in nji rí ña nijita. Ta ndatán yóo ñava'a ña kúu ñanoó ña sóko nivi nda'a Ndios, saá yóo nivi kuá'a ní yó'o. Saá chi nayó'o nijoko xí'in mji na ña kasa chiño na ñoo Ndios ta ñoo Ndikachi. ⁵ Ta saá nda ñii to'on ña vatá on koó ní-ka'an na, ni on koó nda ñii kuachi ndiso na ñoo Ndios.

To'on yó'o ká'an ña xa'a to'on ña ká'an ndoso unj naángel

⁶ Ta saá xini j ñii ñaángel ndáchi ña ma'ño ñoyívi ñino, ta ñaángel yó'o ká'an ndoso ña to'on va'a ñoo ndi'i saá nivi na táku ndi'i saá xiiña ñoyívi ñoo ño'o. Njivi yó'o kúu ndi'i saá ñoo nivi, na ká'an ndi'i saá ñoo to'on, ta kixi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí ñoyívi. Ta to'on va'a ña ká'an ñaángel nda ñii kivi on váa ndi'i xa'a ña, chi to'on ña vaxi ñoo Ndios kúu ña. ⁷ Ta xí'in ndi'i ndee, ñaángel ká'an ña, káchi ña saá:

—Kasa to'ó ndó Ndios ta kasa ká'no ndó ra, chi xa kixaa kivi ndi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi. Kasa ká'no ndó Ndios, ta ta kisa va'a ndi'i ñoyívi ñino xí'in

ñoyívi ñoo ño'o kúu ra, ta kisa va'a ra takuii mini xí'in ndi'i xiiña ñoo káku takuii —káchi ñaángel.

⁸ Ta inka ñaángel ñaovi ña ndíkon sata ñaángel yó'o, ndáchi ña ma'ño ñoyívi ñino, ta ká'an ña káchi ña saá:

—Vitin ñoo ká'no Babilonia xa nakava ña, ta nduu ña ñoo ndá'ví ní, ña on koó ka ndee kómí, chi ñayó'o kúu ya'vi ña xa'a ña sandá'ví ní ña nivi ñoyívi. Ndatán yóo ñáña'a ña kisin xí'in kuá'a ní nataa saá nijyo ñoo ká'no Babilonia, chi nivi naño yó'o ntaxi xí'in mji na ña ke'é na kuá'a ní ñoo ña on vá'a. Ta nivi na ñoo ká'no Babilonia yó'o ké'é na ndatán ké'é ñii ña'a ña ndee ní chu'u ndi'i nivi ñoyívi ña ko'o ní na vino xa'a ña saxiini rá na, ta ke'é na kuá'a ní ñoo ña on vá'a, ñii ki'va ndatán ke'é mji ña —káchi ñaángel.

⁹ Ta inka ñaángel ñaunj ndíkon ña sata ñaángel ñaovi, ndáchi ña ma'ño ñoyívi ñino, ta xí'in ndi'i ndee ña, njika'an ña, káchi ña saá:

—Ndi'i nivi na kisa ká'no tikitj tí yjyo ní káa, ta kisa ká'no na na'ná rí ña ñíndichi, ta táxi na ka'yi sello tikitj yó'o nda'a na án ta'ya na, ¹⁰ ta nayó'o yo'vi ní xo'vi na, chi ndixa sáa ini Ndios xini ra ña on vá'a ké'é na, ta saxo'vi ra na xa'a ña on vá'a ké'é na.* Ta ndixa yo'vi xo'vi nayó'o xí'in ño'o xixi, ta xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta ndi'i naángel xí'in Ndikachi koto na ña xo'vi nayó'o. ¹¹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndaa ñi'ma ño'o ña xixi ñoo xo'vi ní nivi yó'o. Ta ni ndivi, ta ni ñoo on kuchiño nakindée nanjivi yó'o, na kúu na kisa ká'no kitj tí yjyo ní káa, ta kisa ká'no na na'ná rí, ta taxi na ta'ya na ña njika'yi sello tikitj yó'o —káchi ñaángel ñaunj, xini so'o j.

¹² Ta saá ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta kisa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, xini ñó'ó kasa ndee xí'in mji na ña kúndee ka na xí'in ña yo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na yichj Ndios.

* **14:10** To'on griego káchi ndi ña sáa ini Ndios xini ra ña on vá'a ké'é nivi, ndatán yóo vino saá yóo ña. Ta ña yo'vi xo'vi nivi xa'a ña on vá'a ké'é na, ndatán yóo ña xini ñó'ó ko'o na vino yó'o, saá yóo ña.

13 Ta saá x̄inj̄ s̄o'oj̄ t̄o'on ña k̄ixi ñoyívi ñino, ñik̄a'̄an ña x̄i'in̄ j̄, káchí ña saá:

—Taa ún t̄o'on yó'o: “K̄iv̄i vitin ta ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi, ndi'i ñivi na ndík̄on Jesucristo, táná k̄iv̄i na xa'a ña kándixa na ra, ta Ndios taxi ra ña kunakāa ñas̄ij̄ ini nayó'o” —káchí t̄o'on ña x̄inj̄ s̄o'oj̄.

Ta saá ñik̄a'̄an Níma Ndios, káchí ña saá:

—Ndixa saá yóo ña, chi k̄iv̄i xāa ñivi yó'o ñoyívi ñino, ndixa nakindée na, chi xa kundivi chiño ke'é na ñoyívi ño'oj̄. Ta saá ni, Ndios náká'̄an ra ndi'i chiño v̄a'a ña k̄isa ndivi na, ta saá ñoyívi ñino naki'in na ña ya'vi na xa'a chiño v̄a'a yó'o —saá káchí Níma Ndios, x̄inj̄ s̄o'oj̄.

T̄o'on yó'o ká'an ña xa'a t̄a t̄a nakaya ña yóo ti'va ño'oj̄

14 Ta saá x̄itoj̄, ta x̄inj̄ ñii v̄ik̄o yaa, ta ño'oj̄ v̄ik̄o yaa yó'o, yóo ñii t̄a t̄a ndatán káa ñivi saá káa ra. Ñii corona ñaoro kánoo s̄inj̄ t̄ayó'o, ta ní'i ra ñii k̄a s̄ijn̄ ña chikí'í ño'oj̄. Tá káa ñii k̄i'í ká'no ní, saá káa ña. 15 Ta ink̄a ñaángel k̄eta ña ño'oj̄ yóo Ndios ñoyívi ñino. Ta x̄i'in̄ ndi'i ndee ña, ñik̄a'̄an ña x̄i'in̄ t̄a yóo ño'oj̄ v̄ik̄o yaa yó'o, káchí ña saá:

—Vitin x̄i'in̄ k̄a s̄ijn̄ ní'ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i ña xa yóo ti'va nakaya ún, chi vitin xa k̄ixaa k̄iv̄i ña kixá'á ún nakaya ún ñayó'o ño'oj̄ —káchí ñaángel x̄i'in̄ ra.

16 Ta saá t̄a t̄a yóo ño'oj̄ v̄ik̄o yaa, k̄ixaa ra ño'oj̄, ta kixá'á ra x̄i'in̄ k̄a s̄ijn̄ ní'i ra, xá'nda ra ndi'i ña xa yóo ti'va naki'in ra ño'oj̄.

17 Ta saá k̄eta ink̄a ñaángel ño'oj̄ yóo Ndios ñoyívi ñino, ta ní'i ña ink̄a k̄a s̄ijn̄, ña chikí'í ño'oj̄. Tá káa ñii k̄i'í ká'no ní, saá káa ña. 18 Ta ink̄a ñaángel k̄eta ña ño'oj̄ yóo ñama ȳij̄ ña ñíndichi ño'oj̄ Ndios ñoyívi ñino. Ta ñaángel yó'o kúu ña kómí ndayí ña ka'nda chiño ña ño'oj̄ x̄ix̄ij̄. Ta x̄i'in̄ ndi'i ndee ña, ñik̄a'̄an ña x̄i'in̄

ñaángel ña ní'i k̄a s̄ijn̄, káchí ña saá x̄i'in̄ ña:

—Ta x̄i'in̄ k̄a s̄ijn̄ ní'ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i tíuva, chi xa ñix̄ino rí.

19 Ta saá ñaángel yó'o ño'oj̄ ña ño'oj̄, ta kixá'á ña xá'nda ña ndi'i tíuva. Ta t̄aan ña tíuva yó'o ñii x̄i'ña ño'oj̄ xa kuva'a ko'on rí, ta kundoso na rí ña kee nduta rí. Ña kundoso na tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña ndee ní xo'vi ñivi na on vása ní-xiin̄ kandixa Ndios. Saá chi Ndios s̄a ini ra x̄ini ra ña on vá'a ké'é ñivi yó'o. 20 Ta ño'oj̄ x̄indoso na ndi'i tíuva yó'o kúu ña ñii x̄i'ña ke'e s̄ata ñama ña x̄ino nduu ñoo ká'no. Ta ndi'i nduta tá kee ño'oj̄ x̄indoso na rí, nduu rá kuva'a ní ñii kuá'á. Ndatán kuva'a ní takuú yuta tá kónó ní ta x̄ino rá kuva'an rá, saá kuva'an ñii yó'o. Ta ña kuva'a ní ñii yó'o sakutú ña ñii x̄i'ña, ña kúu un̄i ciento kilómetro ñandika.† Ta ñakónó ñii yó'o, ta saá tá ñíndichi ñii tíkuáyí ini ñii yó'o, ta xa'a ña nda yu'u tíyó'o.

15

T̄o'on yó'o ká'an ña xa'a ux̄a ñayov̄i ní xo'vi ñivi, tá xa yatin t̄ondaa k̄iv̄i sondí'í

1 Ta saá x̄inj̄ ñoyívi ñino ñii seña ká'no ní, ta ñaka'nda ní ini ñi x̄inj̄ ña. Saá chi x̄inj̄ ux̄a ñaángel na kómí ndayí ña taxi na ux̄a ño'oj̄ ñayov̄i ní xo'vi ñivi, tá xa yatin t̄ondaa k̄iv̄i sondí'í ñoyívi. Ta ndixa kundivi ña ux̄a yo'vi ní yó'o, ta saá yaa ña s̄a ní ini Ndios x̄ini ra ña on vá'a ké'é ñivi.

2 Ta saá x̄inj̄ ñii x̄i'ña, tá káa takuú ñini saá káa ña, ta ño'oj̄ ña, ndatán yóo yé'e ño'oj̄ yuyú yé'e, saá yóo ño'oj̄ ña. Ta k̄iv̄i nátaxa ña, ndúu ña ndatán yóo ño'oj̄ kuá'á ña x̄ix̄ij̄. Ta yu'u takuú ñini yó'o yíta kuva'a ní ñivi na kúu na xa k̄undeé ño'oj̄ kit̄i tí ȳiyo ní káa, ta ni on vása ní-kisa ká'no na ña'ná rí ña ñíndichi, ni on vása ní-taxi na ka'yi t̄a'ya na x̄i'in̄ sello ña kómí número tíkit̄i yó'o, ña

† 14:20 Un̄i ciento kilómetro kúu ñii mil j̄ño ciento estadio, ña kúu k̄i'va x̄icho'on ñaño griego.

ndátò'on xà'a ndasaá naní rí. Ta ñii ñii ñivi na kündeé ño kitì yó'o, ní'i na tón arpa tón taxi Ndios nda'a na. ³ Ta nayó'o xíta na yaa yìi ña kisa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. Ndatán yóo yaa yìi ña xíta ta Moisés, ta ta kisa chiño ño Ndios kujya xina'á, saá yóo yaa xíta nayó'o, ta ká'an na, xíta na saá:

Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu ta kómí ndi'i nde.

Ta ná'no ní, ta va'a ní ndi'i chiño ña kisa ndivi ún.

Ta ña ndaa ta ña ndixa kúu yichì ún.

Ta ñii laá yó'ó kúu ta Rey ta xá'nda chiño ño ndi'i ñoo ñoyívi.

⁴ Ndi'i ñivi xini ñó'ó kasa to'ó na yó'ó, Tata Yivá yó Ndios, ta xini ñó'ó kasa ká'no na yó'ó, chi ñii laá yó'ó kuiti kúu ta tayji ndino'o.

Ndi'i ñivi na kixi ndi'i saá ñoo kixaa na ño ún, ta kasa ká'no na yó'ó,

chi kundaa ini na ndí yó'ó kúu tãdaa, ta xí'in ña ndixa ndaa kisa nani ún xà'a kuachi,

saá xíta na ñoyívi ñino, xini so'o i.

⁵ Ta saá xito i ñoyívi ñino, ta xini i nanona ve'e ño'o ká'no. Ta ini ve'e ño'o yó'o yóo ñii xiiña ñayii ní ño yóo ñayii ña táxi naká'an ñivi ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña chindú'u ra ñika'an ra kujya xina'á.

⁶ Ta mji xiiña yji ní yó'o, kee uxã naángel. Ta kómí na ndayí ña taxi na uxã ño ñayo'vi ní xo'vi ñivi ñoyívi kivi ña vaxi. Naángel yó'o ndixin na tikoto ñalino ndii, ña yaa ní kúu ña, ta yé'e ní tikoto yaa yó'o. Ta ñii ñii naángel yó'o nó'ni kándiká na xí'in ñii ña kúu nina oro.

⁷ Ta saá ñii ñatá'an ña komi táku ña yóo yatin ño táyi tón yji tón to'ó ká'no, taxi ña nda'a ñii ñii naángel yó'o ñii copa ñaoro. Ta ñii ñii copa yó'o chútú ña xí'in ña sã ini Ndios, ta ta táku ndi'i saá kivi, chi ndixa Ndios saxo'vi ra ñivi xà'a ña on vá'a ké'é na. ⁸ Ta ini ve'e ño'o ká'no chútú ña xí'in ñi'ma ña vaxi kana ño yóo Ndios. Chi ñi'ma yó'o ká'an ña xà'a nde ká'no Ndios, ta ká'an ña xà'a ñava'a livi yé'e kómí Ndios.

Ta nda ñii ñivi, ta nda ñii naángel on vása kómí na ndayí kivi na ini ve'e ño'o yó'o andã ná ndi'i ya'a ña uxã xo'vi ní xo'vi ñivi.

16

To'on yó'o ká'an ña xà'a uxã copa ño ñó'o ña sã ini Ndios

¹ Ta saá xini so'o i to'on ña ndeé ní ñika'an. To'on yó'o kixi ini ve'e ño'o ká'no ñoyívi ñino, ta ñika'an ña xí'in uxã naángel, káchí ña saá:

—Kuá'an ndó ta nandiso nde ndo ño ñoyívi ño'o ña uxã copa ño ñó'o ña sã ini Ndios.

² Ta saá ñaángel ñanoó kee ña kuá'an ña, ta nandiso nde ña copa ní'i ña ño ñoyívi. Ta saá ndi'i ñivi na kómí sello tikitì yiyi ní káa, na kúu na kisa ká'no na ná tikitì yó'o ña ñíndichi, ta ñii ñii ñivi yó'o, kaku ñii ndi'i tá'yí ño koñu na. Ta ndi'i tá'yí yó'o kí'vi ní ña, ta kini ní káa ña.

³ Ta saá ñaángel ñaovi nandiso nde ña copa ní'i ña ño takuii mni. Ta saá takuii yó'o ndu rá nina ñi kuá'á. Ndatán yóo ñi ñivi na xani na xí'in ña kini ní sãtakué'e na nayó'o, saá yóo ña. Ta saá ñixi'i ndi'i tiaká xí'in ndi'i kitì tí táku ini takuii mni.

⁴ Ta saá ñaángel ñauni nandiso nde ña copa ní'i ña ño takuii yuta xí'in ndi'i xiiña ño kaku takuii, ta takuii yó'o ndu rá nina ñi kuá'á.

⁵ Ta xini so'o i to'on ña ñika'an ñaángel ña kúu ña ndiso chiño xí'in takuii, ta káchí ña saá xí'in Ndios:

—Yó'ó kúu Ndios Ta Yji, ta yó'ó kúu ta ta xa táku andã kivi ño, ta táku ún ndi'i saá kivi. Ta xí'in ñanda kisa nani ún xà'a kuachi ñivi, ta ñika'an ún ndí xini ñó'ó xo'vi ñivi xà'a ña on vá'a ké'é na. ⁶ Saá chi ñivi on vá'a yó'o, xata na ñi ñivi na kándixa yó'ó Ndios, ta xani ña'á na. Ta ñii kiva saá xata na ñi naprofeta na kisa chiño ño mji ún, ta xani na nayó'o. Ta vitin mji ún táxi ún ña xo'vi ní na xà'a ñi ñivi yó'o ña xata na, chi ña xo'vi na saá kúu ya'vi

na x̄a'a ña x̄a'ni na ñivi na x̄indikōn yó'ó —káchí ñaángel x̄i'in Ndios.

⁷ Ta saá x̄inj̄i s̄o'ōj̄ inka t̄o'on ña vaxi ñō ñíndichi nama ȳij̄ ña yóo ini ve'e ño'o Ndios ñoyívi ñino. Ta ñika'an ña káchí ña saá:

—Tata Ndios, yó'ó kúu T̄aa t̄aKá'no t̄a kómí ndi'i ndee. Ta x̄i'in ñandaa, ta x̄i'in ñandixa kisa nani ún ndi'i kuachi ñivi —káchí t̄o'on ña x̄inj̄i s̄o'ōj̄.

⁸ Ta saá ñaángel ñakom̄j̄ ñandiso ndee ña copa ña ní'i ña s̄at̄a ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta Ndios taxi ra ña kukomí ño'o yé'e yó'o ndee ña ndeé ní ye'e ña, ta sandij̄i ña ñivi x̄i'in ka'ñi ña. ⁹ Ndi'i ñivi kini ní ndij̄i koñu na x̄i'in ka'ñi ño'o yó'o. Ta saá ka'an na t̄o'on ndiva'a x̄a'a Ndios, t̄aa t̄a kómí ndayí ñō ña xó'v̄i na. Ta ñivi yó'o nda lo'o ñon vása ní-xiin na nandikó ini na ñō ña ñon vása ké'é na, ni ñon vása ní-xiin na kasa ká'no na Ndios.

¹⁰ Ta saá ñaángel ñaon̄on ñandiso ndee ña copa ní'i ña ñō táȳi ká'no ñō xá'nda chiño kit̄i tí ȳiyo ní káa. Ta ndi'i xiiña ñō xá'nda chiño rí kixaa ña k̄unaa ndi'i, ni ñon vása ka lo'o tívi kuchiño koto ñivi. Ta ñivi na yóo ñō xá'nda chiño rí, ndeé ní xó'v̄i na x̄i'in ña ká'un ní koñu na, t̄and̄a kixá'á na xáxi ndoso na ñō yáa m̄ij̄i na x̄i'in ña xó'v̄i na, chi ñon vása kúndeé na x̄i'in ña ká'un ní koñu na. ¹¹ Ta saá ñika'an ka na t̄o'on ndiva'a x̄a'a Ndios, chi ndeé ní yó'v̄i xó'v̄i na x̄i'in ña ká'un ní ñō ñindij̄i koñu na, ta ndeé ní ndó'o na x̄i'in ñō kana ndi'i tá'yí koñu na. Ta saá ni, ñon vása ní-xiin na nandikó ini na, ni ñon vása ní-xiin na sandakoo na ña ñon vása ké'é na.

¹² Ta ñaángel ñaiño ñandiso ndee ña copa ní'i ña ñō takuii yuta ká'no, ñani Éufrates, ta x̄andikōn ñiyich̄i ndi'i takuii yuta yó'o. Ta saá ñakoo ndik̄a ñii yich̄i ña kuchiño ya'a narey, na kixi chí ñō kána ño'o.

¹³ Ta x̄inj̄i k̄ee ñii kit̄i yu'u t̄ikoo na'á, ta k̄ee ñii kit̄i yu'u kit̄i tí ȳiyo ní káa, ta k̄ee ñii kit̄i yu'u t̄aa taprofeta vatá. Ta ndatán ná'a tisa'va, saá

na'á ñii ñii ñinj̄i kit̄i yó'o. Ta kit̄i yó'o kúu ñinj̄i níma ndiva'a. ¹⁴ Ta ñinj̄i níma ndiva'a yó'o kómí ña ndee ña ke'é ña seña ná'no ní ña koni ku'a'a ní ñivi. Ta ñaníma ndiva'a yó'o, k̄ee ña ku'a'an ña ña kana ña ndi'i narey ñoyívi, ña nakutá'an na koo ti'va na x̄a'a ña kani tá'an na ñō koo kuachi ká'no. Saá chí xa vaxi k̄iv̄i ká'no ña ch̄indú'u Ndios ña kúndeé ra ñō ndi'i ña ñon vása. Saá chí Ndios kúu T̄aa t̄a kómí ndi'i ndee.

¹⁵ X̄a'a ñayó'o x̄inj̄i ñó'ó naká'an ndó t̄o'on ña ñika'an Jesucristo x̄i'in ñivi na ndikōn ña'á, káchí ra saá x̄i'in na: “¡Koto ndó ví! Ndátan kixaa ñii takui'na ñii k̄iv̄i ña ñon vása ndati ndó, saá koo k̄iv̄i ndikó̄j̄ ñoyívi ñō ño'o. Ta ñivi na ndito koo ti'va na ña naki'in na ȳij̄i, ta ndixa Ndios taxi ra ña kunakaa ñasij̄i ní ini nayó'o. Ta ñivi na ndito yó'o x̄inj̄i ñó'ó koo ti'va tikoto na ña kundixin na, ña ñon kuka'an ñō na yálá na k̄iv̄i ndikó̄j̄”, káchí Jesucristo, ñika'an ra. ¹⁶ Ta ñinj̄i ñaníma ndiva'a sanakutá'an ña ndi'i narey ña kani tá'an na ñii xiiña ña ñani Armagedón, t̄o'on hebreo.

¹⁷ Ta saá ñaángel ñauxa ñandiso ndee ña copa ní'i ña ñō ndáchí t̄ach̄i ku'a'an ña. Ta ve'e ño'o ká'no ñoyívi ñino ñō ñíndichi táȳi ȳij̄i tón t̄o'ó ká'no, k̄ee t̄o'on ña ndeé ní ká'an, káchí ña saá:

—¡Vitin xa kundivi ndi'i ña! —káchí ña.

¹⁸ Ta x̄andikōn k̄ee ku'a'a ní ña náye'e taxa, ta ndeé ní ndá'yi sav̄i, ta ndeé ní s̄iso ndatán ku'a'a ní ñivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní kini ȳiyo táan ñō ño'o ñoyívi, ta nda ñii yich̄i ñon t̄a'an t̄aan saá nda k̄iv̄i ñō ña ku'va'a ñoyívi t̄and̄a k̄iv̄i vitin. ¹⁹ Ta ñoo Babilonia ña sakunaní ñivi “ñoo ká'no” ñit̄a'v̄i ña ñinj̄i xiiña x̄i'in ña ñindiva ñō ño'o x̄a'a ña ñit̄aan ní. Ta ndi'i ñoo ná'no ña yóo ñoyívi ndi'i x̄a'a ndi'i ña. Ta Ndios ñon vása ní-ndoso ra ña yóo ku'a'a ní ña ñon vása ké'é ñivi ñoo ká'no Babilonia, ta s̄aa ní ini ra x̄ini ra ña ñon vása yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña ndeé ní xó'v̄i ñivi ñaño yó'o x̄a'a ña ñon vása ké'é na. ²⁰ Ta saá ndi'i xiiña ño'o yich̄i ña

naní isla, on koó ka ña. Ta saá tuku ndi'i xa'a ndi'i yuku ná'no xí'in yuku válí, nakoyo ndi'i ñayó'o, ta on koó ka ña. ²¹ Ta nda ñoyívi ñino koon ní ñí kaxin ña ná'no ta veé ní, ta ñii ñii ñayó'o veé ña ovi siko kilo án yá'a ka. Ta ñikoyo ña sata ñivi, ta ñivi na ñikaku noo ñayó'o, satavi chi'ña na Ndios chi ndeé ní ñixo'vi na xí'in ñayó'vi yó'o.

17

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña xo'vi ní ñoo Babilonia

¹ Ta saá ñii ñatá'an na uxá naángel na kúu na xini'i uxá copa kixaa ña noo i, ta ñika'an ña xí'in i:

—Na'a, kixi ún xí'in i, ta saná'a i yó'o ndasaá xo'vi ní ñivi naño Babilonia, chi ñoo Babilonia yóo ña ndatán yóo ñii ña'a ká'no, ñá kí'vi kuachi xí'in ku'a ní taa. Ñoo ká'no yó'o nákaa ña yatin noo yóo ku'a ní yuta. ² Narey na xá'nda chiño noo ku'a ní ñoo ná'no ñoyívi xa ndikón na yichi ña sáná'a naño Babilonia yó'o, ta saá ndi'i narey ke'é na ku'a ní ña on vá'a, ndatán ke'é ñivi ñoo yó'o. Ta ña on vá'a ña chú'u naño yó'o ke'é ñivi, ndatán yóo nduta vino tá sáxini ñivi, saá yóo ña. Ta ndi'i ñivi ñoyívi kúsi ní ini na ña xí'i na nduta vino yó'o —káchi ñaángel xí'in i.

³ Ta saá Níma Ndios sakundixin ní mii ña yi'i, ta ñii ñaángel ní'i ña yi'i ñixa'an i xí'in ña nda ñii yuku yichi. Ta saá xini i ñii ñaña'a, yóso ñá ñii kití tí yiyo ní káa, tí kuá'a kúu rí. Ndi'i xiiña sata ñii rí kómí ña ku'a ní kivi ña kándiva'a xa'a Ndios ña chíkaa ñino ñato'ó ra. Ta tíyó'o, uxá kúu sini rí, ta uxu kúu ndiki rí.

⁴ Ta ñaña'a yó'o ndixin ña tikoto ndí'í toón xí'in ña kuá'a. Ta ku'a ní oro xí'in ku'a ní yuu yé'e ña livi ña yá'ví ní, ndoo ndaa ña sata tikoto ndixin ñá. Ta xí'in ñii nda'a ñá, ní'i ñá ñii copa ñaoro ña chútú xí'in ku'a ní noo ña on vá'a, ta chútú ña xí'in ndi'i noo ña kúu kuachi kini ña ñikí'vi ñá xí'in ku'a ní nataa.

⁵ Ta ta'ya ña ñika'yi ña xí'in ñii kivi ña yo'vi kundaá ini yó, ta káchi ña saá: “Yi'i kúu ñoo Babilonia ká'no, chi ndatán yóo ñii ña'a ñá kúu si'í ndi'i náña'a ná on vá'a, ná kí'vi kuachi xí'in ku'a ní taa, saá yóo i, ta tixin i káku ndi'i ña on vá'a xí'in ñakini ña yóo ñoyívi noo ño'o”, saá káchi to'on ña ñika'yi ta'ya ñaña'a yó'o. ⁶ Saá xito i, ta kundaá ini ndí ñaña'a yó'o ñá xini ní kúu ñá, chi xa xi'i ñá ñii ku'a ní ñivi na xindikón Ndios, ta ñii yó'o kúu ña ñixita kivi xa'ni na nayó'o xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta ñaka'nda ní ini i xa'a ña xini i ñaña'a yó'o. ⁷ Ta saá ñika'an ñaángel xí'in i, káchi ña saá:

—¿Ndachun ñaka'nda ní ini ún? Vitin kixá'a i ndato'on i xí'in ún yu kúu ña kóni káchi ñaña'a yó'o, ta yu kúu ña kóni káchi kití tí yiyo ní káa, tí yóso ñá, tí kómí uxá sini xí'in uxu ndiki. ⁸ Kití yó'o tí yiyo ní káa, tí xini ún vitin, kúu tí xitaku, ta vitin on koó ka rí. Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi keta rí noo yavi ña kóno ní, ta saá ko'on rí noo ndi'i xa'a rí. Ta kivi keta rí noo yavi yó'o, ta saá ñivi na on koó kivi ní-ka'yi noo tutu yi ña kómí Ndios nda kivi tá kixá'a kúva'a ñoyívi, ñivi yó'o naka'nda ní ini na, ña koto na kití tí yiyo ní káa yó'o, chi xitaku rí ta on koó ka rí, ta ndikó rí kixaa rí noo ño'o —káchi ñaángel xí'in i.

⁹ Ta ñika'an ka ñaángel xí'in i, káchi ña saá:

—Ta ndixa xini ñó'ó ñandichí sini ñivi xa'a ña kundaá ini na yu kúu ña kóni káchi ña xini ún yó'o. Ta saá kundaá ini na ndí ña uxá sini tí yiyo ní káa kúu ña ká'an xa'a uxá xiki síkón noo yóo ñoo Babilonia.

¹⁰ Saá tuku ká'an ña xa'a uxá narey. Q'on narey yó'o xa ndi'i xa'a na, ta ñii tarey tixin na uxá yó'o xá'nda chiño ra vitin. Ta inka tarey on ta'an tondaá kivi kixá'a ka'nda chiño ra. Tá kivi kixá'a ka'nda chiño ra, ta saá salo'o ní kivi ka'nda chiño ra. ¹¹ Ta kití tí yiyo ní káa, tí xitaku ta on koó ka rí vitin, tíyó'o ká'an ña xa'a taa

ta kuu t̄arey t̄aṅṅa. Ta t̄ayó'o kuu ra ñii t̄atá'an na ux̄a narey, ta salo'o k̄iv̄i ka'nda chiño ra, ta ndi'i x̄a'a ra.

¹² 'Ta ña ux̄u nd̄ik̄i tí ȳiyo ní k̄aa, tí x̄ini ún, k̄á'an ña x̄a'a ux̄u narey na ṅṅ t̄á'an k̄ixá'á ka'nda chiño. Ta k̄iv̄i k̄ixá'á na ka'nda chiño na, ta kukomí na ndayí x̄i'in kit̄i tí ȳiyo ní k̄aa ña kuchíño ka'nda chiño na ñii hora kuiti. ¹³ Ñii laá kuiti kúu ña kóni ndi'i ux̄u narey yó'o kasa ndivi na, chi ñii koo yu'ú ndi'i na ña taxi na ndayí x̄i'in ndeḗ na nda'a kit̄i tí ȳiyo ní k̄aa ña kasa ndivi rí ndi'i ña kóni rí. ¹⁴ Ndi'i narey yó'o kani tá'an na x̄i'in Ndikachi, ta Ndikachi kundee rí ṅṅ nayó'o, chi Ndikachi kúu ña k̄á'an x̄a'a Jesucristo, T̄a t̄aKá'no ní ka ṅṅ ndi'i naná'no, ta kúu ra t̄aRey ká'no ní ka, t̄a t̄a x̄á'nda chiño ṅṅ ndi'i narey ñoyívi ṅṅ ño'o. Ta ñivi na yóo x̄i'in ra kúu na ñakaxin m̄i ra, ta k̄ana ra na ña kundikṅṅ na ra. Ta ñivi yó'o nda ñii k̄iv̄i ṅṅ sandakoo na yich̄i ra —káchí ñaángel x̄i'in̄i.

¹⁵ Ta ñik̄a'an ka ñaángel x̄i'in̄i, káchí ña saá:

—Ta takuii ȳuta tá x̄ini ún ṅṅ yóo ñaña'a ñá ṅṅ vá'a, takuii ȳuta yó'o kúu ña k̄á'an x̄a'a kūa'a ní ṅṅo válí x̄i'in ṅṅo ná'no, ta k̄á'an ña x̄a'a kūa'a ní ṅṅo ñivi, x̄i'in kūa'a ní ṅṅo t̄o'on ña k̄á'an na. ¹⁶ Ta ña ux̄u nd̄ik̄i ña x̄ini ún ña kúu ña k̄á'an x̄a'a ux̄u narey, ñii k̄iv̄i ña v̄axi narey yó'o kusaḗ ini na koni na ñaña'a ṅṅ vá'a yó'o. Ta ñii k̄i'va saá kusaḗ ini kit̄i tí ȳiyo ní k̄aa koni rí ñaña'a yó'o. Ta saá narey x̄i'in tíkit̄i yó'o kindaa na ndi'i ña kómí ñá, ta sandakoo yálá na ñá, ta kaxi na koñu ñá. Ta koñu ñá ña ndoḗ ndaa ṅṅ ȳik̄i ñá, ka'mi na ña x̄i'in ño'o x̄ix̄i. ¹⁷ Saá ke'é na x̄i'in ñaña'a ñá ṅṅ vá'a yó'o, chi Ndios chikaḗ ra ini na ña kasa ndivi na ña ch̄itóni ra. Ta ña ch̄itóni Ndios kúu ña koo yu'ú narey ña taxi na ndayí nda'a tíkit̄i tí ȳiyo ní k̄aa ña ka'nda chiño rí. Saá koo ña and̄a kundivi ndi'i t̄o'on ña ñik̄a'an Ndios x̄a'a kit̄i yó'o. ¹⁸ Ta ñaña'a ñá ṅṅ vá'a ñá x̄ini ún, kúu ñá kóni kachí x̄a'a ṅṅo ká'no ní ña kúu ña

x̄á'nda chiño ṅṅ ndi'i narey ñoyívi ṅṅ ño'o —káchí ñaángel x̄i'in̄i.

18

T̄o'on yó'o ndát̄o'on ña ndasaá ndi'i x̄a'a ṅṅo Babilonia

¹ Ta ndi'i ñiya'a ñayó'o, ta saá x̄inīi ink̄a ñaángel ña v̄axi noo ñoyívi ñino. Ta ká'no ní ndayí kómí ña, ta ndeé ní náye'e ña, ta ndi'i ñoyívi ṅṅ ño'o ndeé ní náye'e ña x̄i'in ña yé'e ñaángel yó'o. ² Ta x̄i'in ndi'i ndeḗ ña ñik̄a'an ña, káchí ña saá:

—iXa ñakava ṅṅo ká'no Babilonia, ta ndi'i x̄a'a ña! Ta vitin nd̄u ña ndasaá kuiti ṅṅo ṅṅo t̄aku níma ndiva'a ta nd̄u ña ve'e ṅṅo nákutá'an ndi'i saá ṅṅo níma ndiva'a. Ta nd̄u ña ndasaá kuiti t̄aka ndi'i kit̄i tí kini tí ndáchí, ta tí kini ní kúu tí ndáchí yó'o, chí x̄axi rí ndasaá kuiti ña kini án ña tá'yí.

³ Ta ndi'i saá ñivi na t̄aku ndi'i ṅṅo ñoyívi ṅṅo ño'o, ndatán yóo ñivi na xa x̄i'i ní ndut̄a vino ta sax̄ini rá na, saá yóo nayó'o. Chí ndut̄a vino tá x̄i'i ñivi yó'o kúu ña k̄á'an x̄a'a ndi'i ṅṅo ña ṅṅo vá'a ña kúsij ini ñivi ké'é na. Chí ñaño Babilonia ch̄u'u na ñivi ña nataxi x̄i'in m̄i na nda'a ña ṅṅo vá'a. Ta ndi'i narey ñoyívi k̄isa ndivi na ndi'i saá ṅṅo ña ṅṅo vá'a, ñii k̄i'va ndatán yóo ña ṅṅo vá'a ke'é m̄i ñaño yó'o. Ta ñivi na síkó ñakia'vi nd̄ukuiká ní ka na x̄a'a ña ví'í ní s̄ata ñaño yó'o, saá chí ñivi ñaño yó'o nda lo'o ṅṅo vá'a ní-sandakoo na s̄ata na ndi'i saá ṅṅo ña livi ña kúu ña yá'ví ní, ña kúu ña kúsij ní ini m̄i na —káchí ñaángel x̄i'in̄i x̄a'a ñaño Babilonia.

⁴ Ta saá x̄inīi so'ōi ink̄a t̄o'on ña k̄ixi ñoyívi ñino, ta káchí ña saá:

—Ndó'ó, ñaño m̄īi, x̄inīi ñó'ó kee ndó k̄o'on x̄iká ndó ṅṅo ño'o ká'no ña ṅṅo vá'a yó'o x̄a'a ña ṅṅo ke'é ndó ña ṅṅo vá'a ndatán yóo ña ṅṅo vá'a ke'é ñivi ṅṅo yó'o. Ta x̄inīi ñó'ó kee ndó ño'o yó'o x̄a'a ña ṅṅo x̄o'vi ndó, ndatán kini ní x̄o'vi ñaño yó'o x̄a'a ña ṅṅo vá'a ke'é na. ⁵ Saá chí ña ṅṅo vá'a ke'é na ño'o ká'no yó'o, kūa'a

ní kini x̄a'no ña, t̄anda ñoyívi ñino ñixaa ña. Ta Ndios ɔn nandoso ra x̄a'a ndi'i ña ɔn vá'a ke'é nayó'o. ⁶ Ta vitin va'a ná saxo'vi Ndios nañooyó'o x̄a'a ndi'i ña ɔn vá'a ke'é na xí'in ku'a'a ní ñivi. Ndatán yóo ña ɔn vá'a ke'é na, ta Ndios ná cha'vi ra na anda ɔvi yichí x̄a'a ñii ñii ña ɔn vá'a yó'o. Xa xó'vi ku'a'a ní ñivi x̄a'a ña ɔn vá'a ke'é nañooyó'o. Ta x̄a'a ñayó'o, ná taxi Ndios ña xó'vi m̄ii nañooyó'o anda ɔvi yichí x̄a'a ñii ñii ña xó'vi ñivi x̄a'a na. ⁷ Saá chi ñivi na ɔn vá'a ñoo yó'o, ña'a ní ñixiyo ini na, chi x̄ikomí na ndi'i noo ñakuíká ña livi ña káchí ini m̄ii na. Ta vitin va'a ná taxi Ndios ña ndeé ní yó'vi xó'vi na. Saá chi nañooyó'o, ña'a ní ini na, ta ndasaá kuiti k̄isa ká'no xí'in m̄ii na, ta xáni ini na, káchí na saá: “M̄ii yó kúu naná'no na xá'nda chiño noo ndi'i ñivi. Ta ɔn vása yóo yó ndatán yóo ñii ña'a ndá'ví ñá ñixi'i yij, chi nda ñii k̄ivi ɔn kóo ñayó'vi xó'vi yó, ni nda lo'o ɔn kóo ña kuchuchú ini yó”, saá xáni ini na ñoo ká'no ɔn vá'a yó'o. ⁸ Ta saá ni, ñii k̄ivi ña vaxi nakutá'an ndi'i ña kini ní xó'vi nañooyó'o, ta kixaa ña kuaku na, kixaa soko kundo'o na, ta kixaa nde'e ña xá'ni ñivi, ta k̄oko na xí'in ño'o ña xixi, ta saá k̄ivi nayó'o. Saá kundo'o na, chi t̄aa t̄andeé kúu Ndios, t̄aa t̄a xá'nda chiño noo yó kúu ra, ta Ndios kasa nani ra x̄a'a kuachi nañooyó'o ɔn vá'a yó'o, ta saxo'vi ní ra na —káchí to'on k̄ixi ñoyívi ñino x̄inj s̄o'o i.

⁹ Ta narey ñoyívi noo ño'o, na kúu na ñii káchí k̄isa ndivi ña ɔn vá'a xí'in ñivi nañooyó'o, ta va'a ní x̄itaku na xí'in ndi'i ñakuíká x̄ikomí ñoo yó'o, narey yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na x̄a'a ña ndi'i x̄a'a ñoo yó'o. Saá chi koto na ndasaá ví'í k̄a síkón ku'a'an ndaa ñi'ma ña kée noo ño'o xixi k̄ivi k̄oko ñoo yó'o. ¹⁰ Ta narey yó'o xíká va'a nakuita na noo yóo ñoo yó'o, saá chi kuyi'ví ní na k̄ivi koto na ña yó'vi ní xó'vi ña, ta k̄a'an na, káchí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no Babilonia! ¡Ñoo ndeé ní, ta

ñoo ká'no ní x̄ikuu ún! ¡Ta ñii kama kuiti k̄ixi ña yó'vi ní xó'vi ún! —saá k̄a'an narey ñoyívi k̄ivi vaxi.

¹¹ Ta saá ndi'i ñivi ñoyívi na kúu na síkó ñakía'vi, kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, chi ndi'i x̄a'a ñoo yó'o. Saá chi ɔn kóo k̄a ñivi na sata noo na. ¹² ɔn kóo k̄a ñivi na sata ña kúu oro, ña kúu plata, ni ɔn sata k̄a na ku'a'a ní yuu ña livi, ña náye'e, ña yá'ví ní. Ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata tikoto va'a ña yá'ví ní ña kúu lino án seda. Ta ɔn kóo k̄a ñivi na sata tikoto va'a ña kúu ña ndí'í toón án ña kuá'á. Ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata tón v̄iti va'a tón támi ní xá'an, ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata ink̄a ñakuíká ña kúu ña ñaní marfil, xí'in ink̄a ña kúu mármol. Ni ɔn kóo ñivi na sata k̄a ña kúu hierro, án ink̄a k̄a ña kúu bronce. ¹³ Ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata ku'a'a ní canela, xí'in ku'a'a ní yuku ña yá'ví ña támi ní xá'an. Ta ɔn kóo k̄a ñivi na sata xuxa va'a, ni na sata nduta tá támi ní xá'an, tá ñaní mirra xí'in olíbano. Ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata nduta vino, ni aceite, ni trigo, ni harina va'a. Ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata kit̄i tí kúu sindiki, ni t̄indikachi, ni tíkuáyí, ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata tón carreta. Ni ɔn kóo k̄a ñivi na sata ink̄a ñivi ña kasa chiño na noo nayó'o. ¹⁴ Ta x̄a'a ñayó'o, ndi'i ñivi ñoyívi na síkó ñakía'vi, k̄a'an na xí'in ñoo Babilonia, káchí na saá:

—Ñoo Babilonia, ɔn kóo k̄a ñakuíká ña ku'a'a ní x̄ikomí ún. Ndi'i ñava'a ña livi ña x̄ikusij ní ini m̄ii ún x̄ini ún, ɔn kóo k̄a ña. Saá chi ndi'i x̄a'a ñakuíká yó'o noo ún, nda ñii k̄a k̄ivi ɔn kukomí k̄a ún ñakuíká yó'o —saá k̄a'an ñivi na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia k̄ivi ña vaxi.

¹⁵ Ta ñivi na síkó ñakía'vi yó'o, na xa ndukuíká ní kúu na, chi ñisikó na ndi'i noo ñakía'vi nda'a ñivi nañooyó'o Babilonia, ta nayó'o kuyi'ví ní na k̄ivi koto na ña yó'vi ní xó'vi ñoo yó'o. Ta saá nakuita xíká na, ta kuaku na, ta kuchuchú ní k̄a'an na, ¹⁶ káchí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no Babilonia! Va'a ní livi

xindixin ún tikoto yá'ví ní ña kúu lino, ña kúu tikoto kuá'á án tikoto ndí'í toón. Ta sata tikoto yó'o xindoo ndaa kuá'a ní oro xí'in kuá'a ní yuu yé'e ña livi ní, ta yá'ví ní. ¹⁷ ¡Ta ñii kama kuiti ndi'i xa'a ndi'i ñakuíká ún! —saá ka'an na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia kivi vaxi.

Ta saá ndi'i naná'no na kúu na xá'nda chiño noo na káva tón barco, ta xí'in ndi'i nivi na ñó'o kuá'an ini tón barco, xí'in ndi'i nivi na kisa chiño ini tón barco, xí'in ndi'i nivi na xini ñó'ó tón barco ña ndiso nó ña síkó na, ndi'i nivi yó'o nakuíta xíká ndi'i na noo yóo ñoo Babilonia. ¹⁸ Kivi koto na ndasaá kuá'an ndaa ñi'ma ña kée noo xixi ño'o ña xá'mi ñoo yó'o, ta ka'an na xí'in ndi'i ndee na, kachí na saá:

—On vása ní-xiyo inka ñoo ndatán nixiyo ñoo ká'no yó'o —kachí na.

¹⁹ Ta chiso na yaá siji na, chi kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, ta chuchú ní ka'an na, kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní ún ñoo ká'no Babilonia, xí'in ndi'i ñakuíká ún! Chi kisa kuíká ní ún ndi'i nivi na kómí tón barco xí'in ndi'i nivi na nisikó ñakía'vi ña ndiso tón barco, tón xika noo takuií mñi. ¡Ta ñii kama kuiti kixi ña ndi'i xa'a ún! —kachí nivi yó'o xí'in ñoo ká'no Babilonia ñii kivi ña vaxi.

²⁰ Ta saá xini so'oi to'on ña nika'an ñii ñaáangel, kachí ña saá:

—Ta vitin ndó'ó na ndoo ñoyivi nino noo yóo Ndios, ¡ná kusij ní ini ndó! Ta ndó'ó naapóstol, na xikuu na tiví Ndios kisa ndivi chiño ra, ta ndó'ó na profeta, na nika'an ndoso to'on Ndios, ta ndi'i inka ndó'ó na kúu nayii chi ndikon ndó Ndios, ¡va'a ná kusij ní ini ndi'i ndó!, chi Ndios kisa ndivi ra ñandaá xa'a ndó. Saá chi kisa nani ra xa'a ña on vá'a ke'é nivi na ñoo ká'no yó'o xí'in ndó, ta saxoví ra na xa'a ña on vá'a yó'o —kachí ñaáangel.

²¹ Ta saá ñii ñaáangel ña kómí ndee ká'no ní tjin ña ñii yuu ká'no ña

veé ní, ña kaa ndatán yóo yuu ña xini ñó'ó nivi noo ndikó na trigo, saá kaa ña. Ta ndani'i ña yuu yó'o, ta sakana ña yuu yó'o ini takuií mñi, ta nika'an ñaáangel, kachí ña saá:

—Ndátán ndeé ní sakana yuu yó'o ini takuií, saá koo ña ndeé ní sakana Ndios yó'ó ñoo Babilonia, ta on koo ka ún nda ñii kivi ñoyivi. ²² Ta nda ñii kivi on koo ka ña xita nivi yaa siji ña koni so'o nivi na xika yichí ún, chi on koo ka nivi na sáká'a arpa, ni nivi na tívi tilalí, ni nivi na tívi trompeta. Ta ndi'i saá xiiña ún, on koo ka nda ñii nivi na kisa chiño ndi'i saá noo chiño, ni on koo ka ña koni so'o nivi ña ní'í ní yuu ña ndiko trigo. ²³ Ni on koo ka ña náye'e tóon, ni on koo ka viko tonda'a ña sakusij ini nivi. Saá kundo'o yó'ó ñoo Babilonia xa'a ña on vá'a ke'é ún. Nivi na síkó ñakía'vi ña xikomí ún xikuu na naná'no ní ka, ta ña'a ní nixiyo ini na. Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia nakuati tásín ún xa'a nivi na ndoo ndi'i saá xiiña ñoyivi noo ño'o, ta xí'in ñayó'o sandá'ví ún na.

²⁴ Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia kúu ña ndiso kuachi, chi xa'ni ún ta xa'a ún nji na profeta. Ta ñii kiva saá ke'é ún xí'in kuá'a ní nivi na kúu nayii xa'a ña ndikon na Ndios. Ta xa'a ún kuá'a ní nji inka nivi, chi ndiso ún kuachi xa'a ña xa'ni ún nivi ndi'i saá xiiña ñoyivi noo ño'o —kachí ñaáangel xí'in ñoo Babilonia.

19

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña kisa ká'no na Ndios ñoyivi nino

¹ Ta ndi'i nija'a ñayó'o, ta saá xini so'oi kuá'a ní nivi, ká'an na xí'in ndi'i ndee na, ta kachí na saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!*

¡Ndios kúu ta tandee ní, ta ta sakaku mñi yó!

Ndi'i ñava'a ná'no ña livi ní ña yé'e yóo ña xí'in Ndios.

² Chi xí'in ñandaá ndixa Ndios kisa nani ra xa'a kuachi.

* **19:1** To'on hebreo “aleluya” kóni kachí ña: Ná kasa ká'no yó Ndios.

Xa kisa nani ra xa'a kuachi na ñoo ká'no na ké'é ku'a ní ña on vá'a.

Chi nañoó yó'o chu'u na inká nivi ña ké'é na ku'a ní ñoo ña on vá'a ñii ki'va ndatán ké'é mji na,

ta xí'in ña on vá'a ké'é na ñoo ká'no yó'o, kisa kini na ndi'i saá xiiña ñoyívi ñoo ño'o.

Ta nañoó yó'o xa'ni na ku'a ní nivi na kándixa Ndios.

Ta xa'a ña on vá'a yó'o, ká'an Ndios ndí xini ñó'ó xo'vi ní na, káchí ku'a ní to'on ña xini so'o i.

³ Ta tuku xini so'o i to'on ña nika'an ku'a ní nivi na ndóo ñoyívi ñino, ta káchí na saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!

Saá chi ñi'ma ña vaxi kana ñoo xixi ñoo ká'no on vá'a yó'o,

ndi'i saá kivi ndaa ñi'ma yó'o ñoyívi ñino, ta nda lo'o on vá'a nda'va ña,

káchí ku'a ní to'on ña xini so'o i.

⁴ Ta na oko komi ta na kúu naxiku'a ná'no, xí'in komi ñatáku, na kúu na ndóo yatin ñoo yóo Ndios, xikuxítí ndi'i na nda ñitondaa ta'ya na nda ñoo ño'o, ta kisa to'ó na Ndios, ta yóo táyi yii tón to'ó ká'no. Ta nika'an na, káchí na saá:

—¡Saá ná koo ña! ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios! —káchí na.

⁵ Ta xini so'o i to'on ña kixi yatin ñoo yóo táyi yii tón to'ó ká'no, ta nika'an ña, káchí ña saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, Ta taKá'no ñoo yó!

¡Ndi'i ndó'ó na kisa chiño ñoo ra, án nakuálí kúu ndó, án naná'no kúu ndó,

ndi'i ndó'ó na kisa to'ó Ndios,

ná kasa ká'no ní ndó ra!

káchí to'on ña xini so'o i.

⁶ Ta saá xini so'o i ña síso, ndatán yóo tachí to'on ku'a ní nivi ká'an na, ta ndatán yóo ña síso káyi ní kóyo ku'a ní takuí námi síkón ní, ta ndatán yóo ña ndeé ní ní'i ndá'yi savi, saá yóo to'on ña xini so'o i, ta káchí na saá:

¡Ndi'i yó, ná kasa ká'no yó Ndios!

¡Chi vitin xa kixá'á xá'nda chiño Ndios,

Taa taKá'no ñoo ndi'i ña yóo ñoyívi kúu ra, Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no kúu ra!

⁷ ¡Ná kusii ní ini yó, ta ná kutú ñasii ini yó!

¡Ná chinóo síkón yó ñato'ó Ndios!

Saá chi xa ñitondaa kivi ña kixá'á viko ña tondaa' Ndikachi.†

Xa yóo ti'va ña'á ña tondaa' xí'in Ndikachi, ta ndati ña ña kixaa yii ña ña naki'in ra ña.‡

⁸ Ta ña'á ña tondaa' yó'o xa naki'in ña ndayí ña kundixin ña tikoto yaa va'a, ña kúu ñalino, ña kúu ñandii ña náye'e táxa,

(chi ñalino yaa yó'o ká'an ña xa'á ñava'a ña kúu ñandaa ndino'o ké'é nivi na ndíkon Jesucristo), káchí to'on ña xini so'o i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a viko ña tondaa' Ndikachi

⁹ Ta saá ñii ñaángel nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Vitin taa ún to'on yó'o, ña káchí saá: “Nákaa ñasii ini nivi na kúu na kana Ndios kixi na viko tondaa' Ndikachi” —káchí ñaángel xí'in i.

Ta tuku nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—Ndi'i to'on ña nika'an i xí'in ún kúu to'on ña ndaa ña kixi ñoo Ndios —káchí ñaángel xí'in i.

¹⁰ Ta yí'i xikuxítí ñoo ñaángel ña kasa to'ó i ña, ta kama nika'an ñaángel yó'o xí'in i:

—On ké'é ún saá, on kuxítí ún ñoo i. Saá chi ndatán yóo mji ún xí'in nañani ún na ndíkon Jesucristo, saá yóo yí'i, chi ndi'i yó kisa chiño yó ñoo Ndios, ta kándixa yó to'on ña ndaa ña nika'an Jesucristo, ta on sandakoo yó kándixa yó to'on ra. Ta saá on vá'a kuxítí ún ñoo i, chi xini ñó'ó ndasaá Ndios kuiti kasa ká'no yó. Chi to'on ña saná'a Jesucristo ñii kúu ña xí'in to'on ña nika'an naprofeťa xina'á, saá chi

† 19:7 Ndikachi yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo. káchí ña xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.

‡ 19:7 Ña'á yó'o ña tondaa' xí'in Ndikachi kóni

ndi'i to'on yó'o kaku ña noo Níma Ndios —káchí ñaángel xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taa ta yóso kuáyí tí yaa

¹¹ Ta saá xini i ñoyívi ñino nanona ña, ta yó'o xini i ñii kuáyí, tí yaa kúu rí. Ta taa ta yóso rí naní ra taNdaa, taa ta on vása sándakoo yichí Ndios. Xí'in ñandaa xá'nda chiño ra, ta xí'in ñandaa káni tá'an ra xí'in ña on vá'a. ¹² Ta nduchú noo ra yé'e ní ña, ndatán yé'e ño'o ña xixi, saá yé'e nduchú noo ra. Ta nándoso ku'a ní corona sijní ra. Ta ta'ya ra ñika'yi ñii kivi ra ña on vása kúchiño kundaa ini ñivi, ta ndasaá kuiti mji ra xini ra yukia kóni kachí kivi yó'o. ¹³ Ta tikoto ña ndixin ra ñii ndaxin ndi'i ña xí'in ñii ku'á. Ta inká kivi tayó'o kúu "To'on Ndios." ¹⁴ Ta natropa na vaxi xí'in ra, na kee ñoyívi ñino, ñii ñii nayó'o kómí na tíkuáyí yaa yóso na. Ndixin na tikoto va'a ña kúu lino ña yaa ní, ta ndii ní ña. ¹⁵ Ta yu'u taa ta naní To'on Ndios keta ñii espada ña sijní ní, ta xí'in espada yó'o kúchiño ra satakué'e ra ñivi na kixi ndi'i ñoo, na kúu na on xini kandixa ña'á. Ta ndakú ní ka'nda chiño ra noo ndi'i nayó'o, chi ní'i ra ñii kaa ndatán yoo yiton káni, ta xí'in kaa yó'o kúchiño sandi'i ra xa'a ñivi na saa ini xini ña'á. Ndatán ké'é ñivi na kóni tíuva xí'in ña xindoso na rí ña táva na nduta rí ña nduu rá vino, saá ke'é ra xí'in ñivi na on vá'a yó'o. Chi ña xindoso ra tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña yó'vi ní xó'vi ñivi yó'o chi ndixa saa ní ini Ndios xini ra ña on vá'a ké'é na, ta Ndios kúu Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no. ¹⁶ Ta taa taká'no ta yóso kuáyí yaa, ndixin ra tikoto ká'no káni, tанда sikon ra tанда noo sijní ra ñika'yi kivi ra, ña káchí saá: "TaRey ká'no noo ndi'i narey. Taa taKá'no noo ndi'i naná'no", káchí kivi ña ñika'yi noo tikoto ra.

¹⁷ Ta saá xini i ñii ñaángel ñíndichi ña xindoso ña noo ño'o ká'no ña yé'e ndivi, ta xí'in ndi'i ndee, ñaángel yó'o kana ña tioko chée, tasin yá'á, xí'ña, xí'in ndi'i saá

inká noo kití tí ndáchí noo síkón, tí xáxi koñu kúu rí, ta káchí ñaángel xí'in rí saá:

—Na'a ndó, kixi ndó nakutá'an ndó noo kána viko ká'no ña kisa ndivi Ndios xa'a ndó. ¹⁸ Kixi ndó ta kaxi ndó koñu narey, kaxi ndó koñu naná'no noo natropa xí'in koñu inká nataa na kúu na téé ní, na xa'ni ku'a ní ñivi noo ñixiyo kuachi. Ta kaxi ndó koñu tíkuáyí xí'in koñu nataa na xiyoso rí, kaxi ndó koñu ndi'i saá noo ñivi, na kúu naná'no, na kúu nakuáli, na kúu ñivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño mji na, ta na kúu namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na noo napatrón na. Na'a ndó kaxi ndó koñu ndi'i nayó'o —káchí ñaángel xí'in kití tí ndáchí.

¹⁹ Ta saá xini tuku i kití tí yiyo ní káa, xí'in narey na xá'nda chiño noo ñivi ñoyívi, xí'in natropa na ndikon sata nayó'o, nakutá'an na ta nakoo yu'ú ndi'i na ña kani tá'an na xí'in taa taká'no ta yóso kuáyí yaa, ta kani tá'an na xí'in natropa na ndikon sata tayó'o. ²⁰ Ta saá taa taká'no ta yóso kuáyí yaa xí'in natropa ra tjin na tíkití tí yiyo ní káa, ta tjin na taprofeta vatá, taa ta sandá'vi ñivi xí'in ña ké'é ra ku'a ní ñaná'no ña naka'nda ní ini ñivi xini na. Chi ñivi yó'o taxi na ña ñika'yi sello tíkití ta'ya na, ta kisa ká'no na naná'ni tíkití tí yiyo ní káa yó'o. Ta saá xini i ndasaá taa taká'no ta yóso kuáyí yaa sakana ra taprofeta vatá yó'o xí'in kití tí yiyo ní káa, ta nakoyo táku taprofeta vatá xí'in kití yó'o noo ndika ní noo xixi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. ²¹ Ta ndi'i inká ñivi na ndikon sata taprofeta vatá xí'in kití tí yiyo ní káa, ñixi'i ndi'i na xí'in espada sijní ña keta yu'u taa ta yóso kuáyí yaa, ta ndi'i kití tí ndáchí kixaa rí kaxi rí koñu na ñixi'i. Ta ndi'i kití yó'o xaxi ná'na rí koñu ñivi ñixi'i, nda ñi-nani ka tixin rí kutú ña.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a

mil kuiya ña ka'nda chiño Jesucristo

¹ Ta saá xini j ñii ñaáangel, vaxi noo ña ñoyívi ñino, ta ní'i ña llave ña nakoná ña yé'é yavi kónó ní, ta ní'i ña ñii cadena kaa ña ká'no. ² Ta ñaáangel yó'o tjin ña tíkiti tí kúu koq na'á, ta tí kúu tíkoq yatá, ta kúu rí nima ndiva'a ká'no noq ndi'i nima ndiva'a, ta Satanás kúu kivi ñanima ndiva'a ká'no yó'o. Ta ñaáangel ña ní'i cadena kaa, katón ñanima ndiva'a ká'no yó'o ña kuno'ni ñanima yó'o ñii mil kuiya. ³ Tá ndi'i katón ñaáangel ñanima ndiva'a ká'no, ta sakana táku ña'á ña ini yavi ká'no ña kónó ní, ta nakasi kútu ña yé'é yavi yó'o, ta chinóo ña sello sata yé'é yó'o, ña nda ñii ñivi on kuchiño na nakoná na ña. Ta saá ñanima ndiva'a ká'no on kuchiño ka ña sandá'ví ña ñivi ñoyívi noq ño'q, nda ndi'i ya'a ñii mil kuiya. Nda saá Ndios taxi ra ña saña ñandiva'a ká'no yó'o ta nda salo'o kuiti ko'qon ndíka ña.

⁴ Ta saá xini j ku'a'a ní táyi tón to'ó ná'no noq ndóo ndi'i ñivi na kómí ndayí kasa nani na xa'a kuachi. Ta xini j nima ñivi na kúu na ñixi'j ña kandoso na sikon na, chi xikuu na ñivi na kándixa to'on Ndios ta ñika'an na ñandaa xa'a Jesucristo xí'in ñivi. Ta nayó'o on vása ní-kisa ká'no na kití tí yiyo ní kaa, ni on vása ní-kisa ká'no na na'ná rí, ni on vása ní-taxi na ña ka'yi sello rí ta'ya na, án nda'a na. Nima ndi'i ñivi na ñixi'j yó'o kúu ña xini j, ta saá ñataku na ta kixá'á na xá'nda chiño na xí'in Jesucristo. Saá xa'nda chiño na xí'in ra ñii mil kuiya. ⁵ Ta ña ñataku ñivi na ñixi'j yó'o naní ña "ña noq ñataku na ñixi'j." Ta inká ñivi na kúu na xa ñixi'j on vása ní-nataku yachi na, tанда ndi'i ñiya'a ñii mil kuiya yó'o, anda saá ñataku na. ⁶ Ñivi na kúu nanóq ñataku, nákaa ñasij ní ini na, ta ñivi nayij kúu na. Nayó'o on vása kúchiño kivi na yichí ovi, chi ndee ña xá'ni ñivi nda lo'o on vása kómí ña ndayí noq nayó'o. Ta saá kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nduu na

nasutu, na kasa chiño noq Ndios ta noq Jesucristo, ta ka'nda chiño na xí'in ra ñii mil kuiya.

⁷ Tá ndi'i ñiya'a mil kuiya yó'o, ta ñaáangel ña ti'ví Ndios saña ñanima ndiva'a ká'no ña kúu Satanás. ⁸ Ta nima ndiva'a yó'o keta ña ko'qon ndíka ña xa'a ña sandá'ví ña ñivi na táku ndi'i saá ñoyívi, na kúu na sáa ini xini Ndios, ta kúu na nañoq Gog xí'in nañoq Magog. Ña Satanás nakaya ña ndi'i ñivi yó'o ña ko'qon na kani tá'an xí'in ñivi na ndíkon Ndios. Ku'a'a ní ñivi nakaya ña Satanás; ndatán ku'a'a ní yotí ña yoo yu'u mini, saá koo ku'a'a ní ñivi na nakutá'an ña kani tá'an na xí'in ñivi na ndíkon Ndios. ⁹ Ñivi na ko'qon kani tá'an xí'in nañoq Ndios kee na ndi'i saá xiiña noq ño'q, ta nandika na ko'qon na ta xa'a na ta kono nduu na ñoo ña kúu ña kí'vi ní ini Ndios xini ra. Ta saá Ndios taxi ra ña koyo ño'q xixi ña kee ñoyívi ñino, ta ka'mi ña ndi'i ñivi na sáa ini xini Ndios, ta ndi'i xa'a nayó'o. ¹⁰ Ta saá naáangel Ndios tiin na ñanima ndiva'a ká'no, ña kúu ña sandá'ví ñivi, ta sakana táku na ña noq ndíka xixi ño'q xí'in ño'q ká'ndi ña naní azufre. Ta mji noq xixi ño'q yó'o kúu noq xa sakana na tíkiti tí yiyo ní kaa xí'in taprofeva vatá ta kisa chiño noq rí. Ta saá ndivi ñoq xo'vi ní ndi'i nayó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñivi

¹¹ Ta xini j ñii táyi yij tón to'ó ká'no, tón yaa kúu nó, ta Ndios kúu ta'a ta yoo noq táyi yó'o. Ta ñoyívi noq ño'q xí'in ñoyívi ñino kee ña xino ña ku'a'an xíka ña noq Ndios, ta nda ñii ñivi on kuchiño koto ka na ña. ¹² Ta saá xini j ndi'i na ñixi'j, na xikuu naná'no xí'in na xikuu nandá'ví. Ta ndi'i nayó'o yita na yatin noq yoo táyi yij tón to'ó ká'no. Ta saá nanona ku'a'a ní tutu noq ñika'yi ña ke'é ndi'i ñivi kivi xitaku na ñoyívi. Ta saá nanona inká tutu noq ñika'yi kivi ndi'i ñivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá Ndios kisa nani ra xa'a kuachi

ndi'i n̄ivi na n̄ixi'i. N̄ii k̄i'va ndatán yóo ña ke'é n̄ivi ña n̄ika'ȳi noo tutu, saá yóo ña k̄isa nani Ndios xa'a na. ¹³ Ta saá x̄ini'i takuii m̄ini n̄ataxi rá ndi'i n̄ivi na n̄ixi'i ini takuii yó'o, ta kee nayó'o ku'a'an na noo yóo Ndios. Saá tuku x̄ini'i ndi'i n̄ivi na n̄ixi'i, na kúu na ndóo ñii x̄iña noo naní Hades, ta kee ndi'i nayó'o, ta ku'a'an na noo yóo Ndios ña kasa nani ra xa'a kuachi na. Ta Ndios k̄isa nani ra xa'a kuachi ñii ñii nayó'o, ndatán yóo ña ke'é na. ¹⁴⁻¹⁵ Ta saá naángel Ndios t̄iin na ndee ña xá'ni n̄ivi, ta t̄iin na ña naní Hades, ta sakana na ñayó'o, nakoyo ña noo ndíka x̄ixi ño'o ndi'i saá k̄ivi. Ta saá tuku naángel Ndios t̄iin na ndi'i n̄ivi na on koó k̄ivi ní-ka'ȳi noo tutu noo n̄ika'ȳi k̄ivi n̄ivi na kutaku x̄i'in Ndios, ta sakana na n̄ivi yó'o ña nakoyo na noo ndíka x̄ixi ño'o. Ta ña kundo'o n̄ivi yó'o naní “ña kivi na yich̄i ovi.”

21

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndasaá nduxáá ñoyívi ñino x̄i'in ñoyívi ño'o

¹ Ta saá x̄ini'i ndí nduxáá ñoyívi ñino x̄i'in ñoyívi ño'o, chi on koó ka ñoyívi ñino ñanoó, ta on koó ka ñoyívi ño'o ñanoó, ta saá tuku on koó ka m̄ini takuii. ² Ta saá x̄ini'i ñoo ȳi ña kúu ñoo Jerusalén ña xaá, vaxi noo ña ñoyívi ñino noo yóo Ndios. Livi ní káa ñoo yó'o, ndatán livi káa ñaña'a ña livi ní tikoto ndixin xa'a ña tonda'a ña, saá yóo ñoo, x̄ini'i. ³ Ta saá x̄ini'i so'o i to'on ña k̄ixi noo yóo táyi ȳi tón to'ó ká'no ñoyívi ñino, ta x̄i'in ndi'i ndee ña ká'an ña, káchí ña saá:

—Ñoo yó'o kúu ñoo Ndios noo ndi'i saá k̄ivi ña vaxi kutaku ra x̄i'in n̄ivi na ndík̄on ña'a, ta n̄ivi yó'o kuu na ñaño Ndios. Ta m̄ii Ndios kuu ra Ndios m̄ii na, ta nda ñii k̄ivi on sandakoo ra na. ⁴ Ndios yakón ra ña sanayaa ra nduta nduchu noo

na xa'a ña xaku na. Ta nda ñii ka yich̄i on kivi ka na, ni on koo ka ña kuchuchú ini na, ni on koo ka ña kuaku na xa'a, ni on koo ka ña kuki'vi ka ȳikí koñu na, ta ndi'i ña n̄ix̄o'vi na tá yach̄i on koo ka ñayó'o.

⁵ Ta ta ta yóo táyi ȳi tón to'ó ká'no n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Vitin ȳi'i ndása xaá i ndi'i ña kuvá'a tá yach̄i.

Ta tuku n̄ika'an ra x̄i'in i, káchí ra saá:

—Taa ún to'on ña ká'an i x̄i'in ún chi to'on ña ndaa ña ndixa kúu ña —káchí ra.

⁶ Ta tuku n̄ika'an ra x̄i'in i, káchí ra saá:

—Vitin xa kundivi ndi'i chiño ña ch̄itóni i kundivi ñoyívi noo ño'o. Ta ȳi'i, naní i “Alfa x̄i'in Omega”* chi ȳi'i kúu tanóo, ta ȳi'i kúu t̄asondí'í noo ndi'i ña yóo. Ta ndi'i n̄ivi na yich̄i takuii, taxi s̄ii i takuii ko'o na. Ta takuii yó'o kómí rá ndee ña taxi rá kutaku n̄ivi ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. ⁷ Ta ndi'i n̄ivi na k̄undeé noo ña on vá'a ta on vása ní-sandakoo na yich̄i i, nayó'o naki'in na ndi'i ñava'a taxi i nda'a na. Ta ndi'i saá k̄ivi ña vaxi ȳi'i kuu Ndios m̄ii na, ta nayó'o kuu nasa'ya m̄ii i. ⁸ Ta n̄ivi na sandakoo yich̄i i chi ȳi'ví na koto xo'vi na xa'a i, ta n̄ivi na on vása kándixa ȳi'i, ta n̄ivi na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta n̄ivi na xá'ni ink̄a n̄ivi, ta ndi'i ta ta kí'vi kuachi x̄i'in ña'a ña on s̄iví ñásí'í ra kúu, án ndi'i ña'a ña kí'vi kuachi x̄i'in ta ta on s̄iví ȳi'í ña kúu, ta n̄ivi na nákuati tásin xa'a ink̄a n̄ivi, ta n̄ivi na kisa ká'no ñaidolo án ñaimagen ña on s̄iví Ndios ndino'o kúu, ta n̄ivi na ká'an ñavatá, ndi'i n̄ivi yó'o x̄ini'í ño'ó ko'on na koyo na noo ndíka noo x̄ixi ño'o x̄i'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta ña xo'vi na ñayó'o naní “ña n̄ixi'i na yich̄i ovi” —káchí Ndios, n̄ika'an ra x̄i'in i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñoo Jerusalén ña xaá

⁹ Ta saá x̄ini'i ñii ñatá'an na ux̄a naángel na x̄ini'i ux̄a copa noo

* **21:6** “Alfa” kúu k̄ivi letra ñanoó alfabeto to'on griego, ta “Omega” kúu k̄ivi letra sondí'í alfabeto yó'o.

xíño'o uxá ñayo'vi ní nixo'vi ñivi na xitaku tá xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi. Ta ñaángel yó'o kixaa ña noo i, ta ñika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Na'a, kixiún noo i, ta saná'a i yó'ó ñaña'a ña koo ñásí'í Ndikachi —káchí ñaángel xí'in i.

10 Ta saá kixaa Níma Ndios ta sakundixin ní mji ña yi'i, ta xini'i ña yi'i nixa'an i xí'in ña ñii yuku ká'no ña síkón ní. Ta saná'a ña yi'i ñoo yji ña kúu Jerusalén ña xaá. Ta saá xito i ndí nda ñoyívi ñino noo yoo Ndios vaxi noo ñoo yji yó'o ña kixaa ña nda ñoyívi noo ño'o. 11 Ta ñoo yji ká'no yó'o livi ní yé'e táxa ña, chi ña yé'e táxa káku ña noo ña yé'e mji Ndios. Ta ndatán yé'e táxa yuu livi ña yá'ví ní, ña naní jaspe, saá yoo ña. Ta ndatán yoo yuyú yé'e ña táxi koto yó nda inká tá'ví sata ña, saá yoo yuu livi yó'o. 12 Ñii ñama ká'no ní ta síkón ní ña, xino nduu ña ñoo yji yó'o. Ta ñama yó'o kómí ña uxu ovi yé'é, ta ñii ñii yé'é ñíndichi ñii ñaángel, ta ñii ñii yé'é ñika'yi ña xí'in kivi ñii na uxu ovi ta na xikuu sa'ya taIsrael kujya xina'á, chi sa'ya ñani síkuá taIsrael yó'o nduu na uxu ovi ti'vi ná'no ñivi na kúu ñivi naño Israel. Ta yé'é ñanoó ñika'yi ña xí'in kivi sa'ya taIsrael tanó, ta yé'é ñaovi ñika'yi ña xí'in kivi sa'ya ra taovi, ta saá nixaa ñika'yi kivi ndi'i na uxu ovi sa'ya taIsrael noo ña uxu ovi yé'é ña kómí ñama ña xino nduu sata ñoo yji ká'no yó'o. 13 Ta unj yé'é xito ña chí noo kána ño'o, ta inká unj yé'é xito ña chí norte, ta inká unj yé'é xito ña chí sur, ta inká unj yé'é xito ña chí noo kuá'an ketá ño'o. 14 Ta uxu ovi xiiña xa'a ñama ña xino nduu ñoo yji ñó'o uxu ovi yuu ná'no. Ta ñii ñii ña uxu ovi yuu yó'o ñika'yi ña xí'in kivi ñii nataa na xikuu uxu ovi naapóstol na kisa chiño noo Ndikachi. Saá chi yuu ñanoó ñika'yi ña xí'in kivi ñii taapóstol, ta yuu ñaovi ñika'yi ña xí'in kivi inká taapóstol, ta saá

nixaa ñika'yi kivi ndi'i na uxu ovi naapóstol noo ña uxu ovi yuu ña kúu ña ñó'o xa'a ñama yó'o.

15 Ta ñaángel ña ñika'an xí'in i ní ña ñii ña ndatán káa yiton ndakú, ta nina oro kúu ña. Ta ñaángel xini ñó'ó ña ñayo'ó xa'a ña cho'on kiva ña ndasaá kúu kiva ña kómí ñoo yji ká'no. Ta cho'on kiva ña ñama síkón ña xino nduu sata ñoo yó'o, ta cho'on kiva ña ndi'i yé'é ña kómí ñama yó'o. 16 Ta komi kúu sijn ñoo yji ká'no yó'o, ta ñii kúu kiva ña kómí ñii ñii sijn ñoo yó'o. Ñii kúu kiva ñandíka ña, xí'in ñakáni ña, ta xí'in ñasíkón ña. Ta ñii ñii sijn ña, ña kúu ñakáni ña xí'in ñandíka ña, ta xí'in ñasíkón ña, kómí ñii ñii sijn yó'o ovi mil ovi ciento kilómetro.† 17 Ta saá cho'on kiva ñaángel ñandíka noo kuikon ñama ña xino nduu sata ñoo yji yó'o, ta kómí ña ñii ciento ovi siko komi vavi nda'a ta. Chi ñakiva cho'on ñaángel yó'o ñii kúu ña xí'in kiva ña chó'on ñivi.

18 Ta ñama síkón kuvá'a ña xí'in nina yuu livi ña yé'e táxa, ña naní jaspe. Ta mji ñoo yji ká'no kuvá'a ña xí'in nina mji oro. Ta ndatán yoo yuyú yé'e ña táxi koto yó nda inká tá'ví sata ña, saá yoo oro yó'o. 19 Ta ña uxu ovi yuu ná'no ña ñó'o xa'a ñama ña xino nduu sata ñoo yó'o, kómí ña kuá'a ní yuu ña livi ní, ta yá'ví ní. Yuu ká'no ñanoó kómí ña yuu livi ña naní jaspe ña kúu yuu ña yé'e táxa. Yuu ká'no ñaovi kómí ña yuu livi ndí'í, ña naní zafiro. Yuu ká'no ñauní kómí ña yuu livi kuí ndí'í, ña naní ágata. Yuu ká'no ñakomí kómí ña yuu livi kuí, ña naní esmeralda. 20 Yuu ká'no ña'ón kómí ña yuu livi yá'á kuá'a ña naní ónice. Yuu ká'no ñaiño kómí ña yuu livi kuá'a ña naní cornalina án rubí. Yuu ká'no ñauxa kómí ña yuu livi kuáán yá'a ña naní crisólito. Yuu ká'no ñaona kómí ña yuu livi kuí kui'ya, ña naní berilo. Yuu ká'no ñaijn kómí ña yuu livi kuáán yaa

† 21:16 Ovi mil ovi ciento kilómetro kúu uxu ovi mil estadio.

ña naní topacio. Yuu ká'no ñauxu kómí ña yuu livi kuíi kuáán ña naní crisopraso. Yuu ká'no ña uxu ñii kómí ña yuu livi ndí'í kuá'á, ña naní jacinto. Yuu ká'no ña uxu oví kómí ña yuu livi ndí'í ndino'o, ña naní amatista. ²¹ Ta ña uxu oví yé'é ña kómí nama ña xino nduu sata ñoo yij, ñii ñii yé'é yó'o kuva'a ña xí'in ñii yuu yaa ña livi ní, ña yá'ví ní, ña naní perla. Uxu oví kúu yé'é, ta uxu oví kúu perla ná'no yó'o. Ta yichí ká'no ñoo yó'o, nina ñaoro kúu ña. Ta noo yichí yó'o, ndatán yoo yuyu yé'e ña táxi koto yó nda inká tá'ví sata ña, saá yoo ña.

²² Ta ni-xini i nda ñii ve'e ño'o ñoo yij ká'no yó'o, chi ndatán yoo ve'e ño'o ñoo yó'o, saá yoo mii Ndios, Taa ta kómí ndi'i ndee, xí'in Ndikachi tí yoo xí'in ra. ²³ Ta ñoo yij ká'no yó'o on vása xini ñó'ó ka ña nandij ño'o yé'e ká'no ña ye'e ndiví, ni on vása xini ñó'ó ña ye'e tíyoo noo ñañoó, saá chi mii Ndios xí'in mii Ndikachi kúu na livi ní ká'no yé'e ñoo yó'o. ²⁴ Ta nivi na kixi ndi'i saá ñoo ñoyívi na kúu na kándixa Jesucristo, nayó'o kuu na kutaku noo yé'e yó'o. Ta ndi'i nivi na xikuu narey ná'no na xikomí ndee xí'in ñakuíká, nayó'o xaá na taxi na ñava'a xikomí na nda'a Ndios. ²⁵ Ta ndi'i saá kivi kuu nóná uxu oví yé'é ña kómí nama ña xino nduu sata ñoo yó'o. On nakasi ka na yé'é yó'o, chi nda ñii yichí on koo ka ñoo naa, ndatán nijiyoo ñoyívi yata. ²⁶ Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi, na kúu na xikomí ndee ná'no án na naki'in kuá'a ní ñato'ó, nayó'o xaá na ta taxi na ndi'i ndee xí'in ndi'i ñato'ó nda'a Ndios. ²⁷ Ta nda ñii ña kúu ñakini, ni ñayakuá on kuchiño kivi ña ñoo yij yó'o. Ni nda ñii nivi na kúu na ké'é ñakini, ni nivi na ká'an ñavatá, on kuchiño kivi na ñoo yij yó'o. Ndasá kuiti nivi na nika'yi kivi noo tutu ña kómí Ndikachi kúu nivi na kuchiño kivi ñoo yij yó'o, chi noo tutu yó'o yoo kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

22

¹ Ta saá ñaáangel saná'a ña yi'i ñii yuta xí'in takuú ndii, ta takuú yó'o kúu tá táxi ndee ña kutaku nivi. Ta ndatán yoo ña náye'e táxa yuyu yé'e saá yoo ña náye'e takuú yuta yó'o. Takuú yó'o kúu tá kaku mii noo yoo táyi yij tón to'ó ká'no noo xá'nda chiño Ndios xí'in Ndikachi, ² ta xino takuú yó'o kuá'an rá ma'ño yichí ká'no ña yoo ñoo yij ká'no. Ta oví tá'ví saá yu'u yuta yó'o yita yiton, ta koon kuj'i nda'a nó. Ta nivi na kaxi kuj'i yó'o kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta yiton yó'o táxi nó koon uxu oví noo kuj'i nda'a nó, chi ñii ñii yoo táxi nó koon kuj'i nda'a nó. Ta yukú nda'a yiton yó'o va'a sanda'a ña ndi'i noo kue'e nivi na kúu na kixi ndi'i saá ñoo. ³ Ta nda ñii ka ña kómí chi'ña, on koo ka ña ñoo yij yó'o. Ta táyi tón to'ó ká'no Ndios xí'in Ndikachi kunakaá nó ñoo yij yó'o, ta ndi'i nivi na kúu na kisa chiño noo ra, nayó'o kasa ká'no na ra. ⁴ Ta ndi'i nivi yó'o ndixa koto na noo ra, ta ka'yi kivi ra ta'ya ñii ñii na. ⁵ Ta ñoo yij yó'o nda ñii kivi on kuñoó ka ña, ta on vása konj ñó'ó ka nivi ño'o va'a ña natoon na, ni on konj ñó'ó ka na ño'o ká'no ña ye'e ndiví, chi mii Ndios kúu taa ta ye'e ñoo yij yó'o. Ta nivi na yoo xí'in Ndios ka'nda chiño na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña xa yatin ní vaxi kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

⁶ Ta saá ñaáangel nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—To'on yó'o kúu ña ndaa ña ndixa. Mii Ndios, ta ká'no noo yó, ta kúu taa ta nika'an ini napro-feta kujya xina'á, vitin xa tiví ra ñaáangel mii ra ña ko'on ña taxi ña kundaa ini nivi na kisa chiño noo ra xa'a ña kama ní kundivi.

⁷ Ta nika'an Jesucristo to'on yó'o:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaá i! Ta nákaa ñasij ní ini nivi na kisa ndivi to'on Ndios ña yoo noo tutu yó'o —káchí ra.

8 Ta yì'ì, taJuan, xìnì sò'òj ta xìnì xí'in nduchù nòòj ndi'ì ñayó'o ña sanatìvi Ndios nòòj. Tá ndi'ì nìya'a ña xìnì sò'òj ta xìnì yó'o, ta saá xikuxítìj ndà nòò ñò'ò nòò ñíndichì ñaàngel, ña kúu ña saná'a ña xìnì ta ña xìnì sò'òj, chi kónìj kasa ká'noj ñaàngel yó'o, níkúu. 9 Ta nìkà'àn ñaàngel xí'in j, káchì ña saá:

—On ke'é ún saá, on kuxítì ún nòòj. Saá chi ndatán yóo m̀jì ún xí'in nañani ún naprofeta xí'in ndi'ì inkà nìvi na kisa ndivi ña ká'àn tò'on ña yóo nòò tutu yó'o, saá yóo yì'ì. Chi ndi'ì yó kisa chiño yó nòò Ndios. Xà'a ñayó'o xìnì ñó'ó ndasaá kuiti Ndios kasa ká'no yó —káchì ñaàngel xí'in j.

10 Ta tuku nìkà'àn ñaàngel xí'in j, káchì ña saá:

—On chikaá se'é ún tò'on Ndios ña yóo nòò tutu yó'o ña ká'àn xà'a ña kundivi, chi xa yatin ní vaxi kivi ña kundivi ndi'ì ñayó'o. 11 Ta vitin nìvi na ké'é ña on vá'a, ta nayó'o, vaxa ná kundikon na ke'é ka na ña on vá'a. Ta nìvi na ké'é ñakini, nayó'o, vaxa ná kundikon na ke'é ka na ñakini. Ta nìvi na ké'é ñava'a, ta nayó'o, vaxa ná kundikon na ke'é ka na ñava'a. Ta nìvi na nátaxi xí'in m̀jì ña kasa ndivi na ña kónì Ndios, ta vaxa nayó'o ná kundikon na kasa ndivi ka na ndi'ì saá ña kónì Ndios —káchì ñaàngel xí'in j.

12 Ta nìkà'àn Jesucristo, káchì ra saá:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa! Ta xí'in yì'ì xaa ya'vi ña cha'vi ñii ñii nìvi, ndatán yóo ña vaxa án ña on vá'a ke'é nìvi yó'o. 13 Yì'ì nanìj “Alfa xí'in Omega”, chi yì'ì kúu tanoó ta yì'ì kúu tasondí'í nòò ndi'ì ña yóo ñoyívi. Kivi ñanoó kixá'a ñoyívi, ta yì'ì kúu ta xa táku, tãda kixaa kivi sondí'í ñoyívi, ta táku ka j —káchì Jesucristo.

14 Ta nákaa ñasij ini nìvi na kúu na nákata tikotò na ña nduyaa ní ka ña,* chi nayó'o kukomí na ndayì

kaxi na kui'i tí kóon nda'a yiton, ta kui'i yó'o táxi kutaku na ndi'ì saá kivi ña vaxi. Nayó'o kukomí na ndayì kivi na yé'é ña kómí nãma ña xino nduu sata ñoo yij ká'no, ta saá kuchiño kutaku na ñoo yij yó'o.

15 Ta nìvi na kundoo ke'e sata nãma ña xino nduu ñoo yij, kúu nìvi na ké'é ña on vá'a ñakini, xí'in nìvi na kúu na nákuati tásin, ta nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, án náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu, ndi'ì nìvi na xá'ni inkà nìvi, ta nìvi na kisa ká'no ña kúu ídolo án ña kúu imagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu, xí'in nìvi na kúsij ní ini ká'àn ñavatá, ta nda lo'o on vása sãdakoo na ña sãdá'ví na inkà nìvi. Ndi'ì nìvi yó'o on kukomí na ndayì kivi na kutaku na ñoo yij ká'no xí'in Ndios.

16 Ta tuku nìkà'àn Jesucristo, káchì ra saá:

—Yì'ì, taJesús, xa tì'ví ñaàngel ña kisa chiño nòòj xaa ña ka'an ña ndi'ì tò'on yó'o xí'in ún. Saá chi kónìj ña ndatò'on ún xí'in ndi'ì nìvi na kãdixa yì'ì ta nákutá'an na ñii ñii xiiña xaa ña kisa ká'no na yì'ì. Ta yì'ì tuku nanìj “Tio'o nòò kaku yiton tón kúu tarey David.” Ta yì'ì tuku nanìj “Taa sa'ya ñani síkuá tarey David.” Ta tuku nanìj “Kimi tí náye'e xitaan ní” † —káchì Jesucristo.

17 Ta Níma Ndios xí'in náña'a ña livi ní ña tonda'a xí'in Ndikachi, ká'àn na káchì na saá:

—Na'a ndó kixi ndó nòò Ndios —káchì na.

Ta ndó'o na xìnì sò'o tò'on yó'o, saá tuku ka'àn ndó kachí ndó xí'in inkà nìvi:

—Na'a ndó kixi ndó nòò Ndios —káchì ndó.

Ta ndó'o, nìvi na yíchi takuú, vaxa kixi ndó ko'o ndó takuú tá taxi kutaku ndó ndi'ì saá kivi. Vaxa kixi ndi'ì ndó ko'o ndó takuú yó'o, chi takuú tá sání'í Ndios ndó'o kúu rá.

* 22:14 Ña nákata nìvi tikotò na ká'àn ña xaa ña sãdakoo nìvi ña ké'é na ña on vá'a. † 22:16 Ndi'ì kivi yó'o ká'àn ña xaa Cristo, taa ta tì'ví Ndios ña sakaku ra nìvi.

18 Ta yí'í tãJuan, ndixa ká'an í xí'in ndó'ó, ñivi na kúu na xíni sọ'o tọ'on yó'o ña kúu tọ'on ña ñika'an Níma Ndios ini í xá'a ña taa í ña ñoo tutu yó'o. Ndixa ndátọ'on í xí'in ndó, káchí í saá: Tá yóo ñivi na chinóo ká tọ'on ña nasama na ña ká'an tọ'on Ndios ña ñitaa í ñoo tutu yó'o, ta Ndios chinóo ká ra ñayọ'vì ní xọ'vì ñivi na ke'é saá. Ndatán yóo ña ká'an tutu yó'o xá'a ñayọ'vì ní xọ'vì ñivi, ñii kí'va saá xọ'vì ní ñivi yó'o.

19 Saá tuku tá yóo ñivi na kindaa tọ'on Ndios ña ñitaa í ñoo tutu yó'o, ta Ndios kindaa ra ndayí ña kutaku

nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tuku Ndios kindaa ra ndayí ña kivi nayó'o kutaku na ñoo yíi ká'no, ta kindaa ra nda'a nayó'o ndi'i ñava'a ña ká'an tutu yó'o xá'a.

20 Tã tã kisa ndaa xá'a tọ'on yó'o ká'an ra xí'in ndó, káchí ra saá:

—Ndixa kama ní ndikó í —káchí ra.

Ta ndi'i ñivi na kándixa ña ká'an ra káchí na saá:

—Saá ná koo ña. ¡Na'a, kixi ún, Tata Jesús, Tã tãKá'no ñoo yó!

21 Ta Jesucristo Tã tãKá'no ñoo yó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i ndó'ó. Saá ná koo ña.